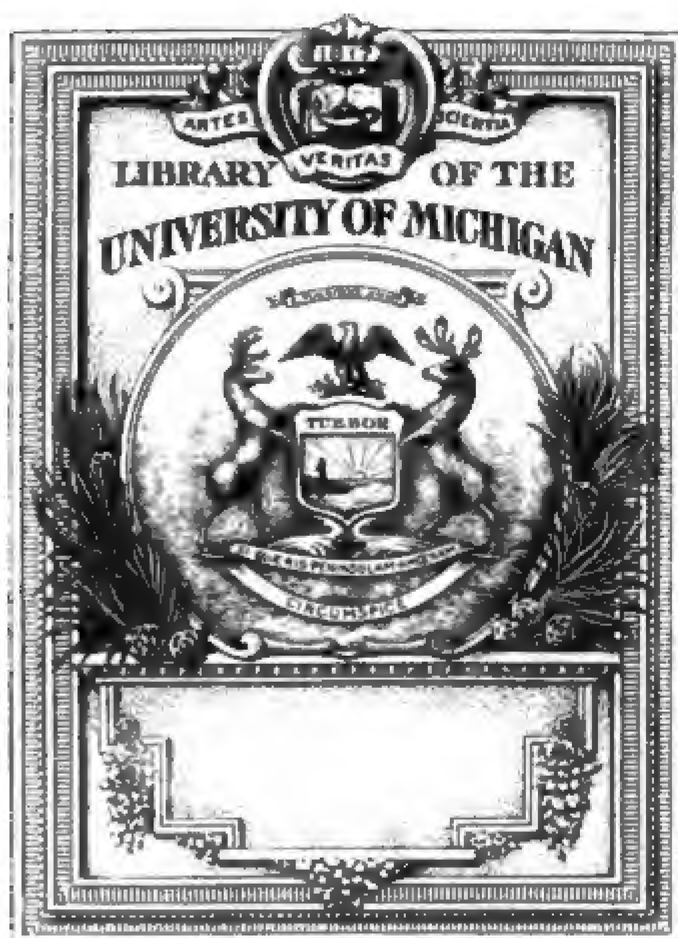
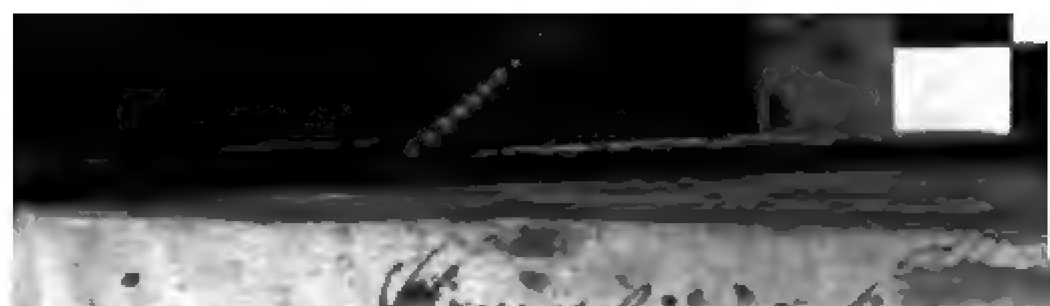

ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR

Thomas Duncan

Thomas Duncan his book

GEORGIUS BUCHANANUS SCOTUS

Tres Italos Galli senos vincere, sed unum
Vincere Scotigenam non potuere virum.

Edinburgi apud Ioan Paton

R Cooper Sculp.

Rerum Scoticarum
HISTORIA,

AUCTORE

Georgio Buchanano

SCOTO,

Ad optimam & castigatissimam
ROBERTI FRIBARNII
Editionem expressa.

CUM

INDICE longe locupletissimo, inserta Propriorum Nominum interpretatione.

ACCESSERUNT

Auctoris *Vita ab ipso scripta*, Ejusdemque Dialogus *de jure Regni apud SCOTOS:*

NECNON

Tabula Scotiæ topographica.

EDIMBURGI,

Sumptibus JO. PATONI, Bibliopolæ in Area Parliamentaria. MDCCXXVII.

Pretium 5 s. 6 d.

JOANNES PATONUS

Lectori Salutem.

PLURANE quæ enarrari mererentur nostra gens egerit, an elegantior, qui res gestas enarraret, Historicus ei contigerit, ut merito ambigatur effecit Georgius Buchananus, omnium, qui post literas renatas documenta majorum memoriæ prodiderunt, facile primus; ab optimis etiam felicioris ævi scriptoribus dubia adeo victoria superatus, ut industria & ingenio par, tantum quod Romæ, ipsius Augusti ævo, natus non sit, eis cedere videatur. Hanc nobis invidentes gloriam nonnulli sibi in animum induxerunt mirari, si Diis placet, Scotiam unum (sed qualem virum!) produxisse, cum ipsi neminem, quo se jactare possint, habeant, quem non longo intervallo unus ille antecedat. Imo & suos habet Britannia Septentrionalis, quos in omni scriptionis genere cum exteris quibusque committere haud vereatur; artis autem oratoriæ & poëtices palmam omnibus ab uno Scoto præreptam universæ genti fraudi fuisse, quis non indignetur? Quo tandem dementiæ perductum diceremus, qui mundo, quod non plures uno sole protulerit, vitio vertendum putaret, nisi eandem insaniisset insaniam Batavus iste censor, purioris omnis doctrinæ, & sanioris sensus, ut ipse vult videri, severus vindex & exactor: Ille enim in apodixi quadam defensoria, nuperæ auctoris nostri editioni, quæ Leidæ prodiit, præfixa, compulsus veritatis viribus, huic uni omnes, qui ab instauratis literis humanioribus præ cæteris docti audivere, postponendos licet agnoscat, contumeliose tamen patriam illius aspernatur, nec sine gloriosa sui venditatione, scriptorum nostræ gentis, aliarumque circumcirca, fastidiosam, ipsique infeliciter admodum tentatam collationem aggreditur. Etenim dum mellitis verborum globulis, & numerosa ac concinna periodorum structura aures eorum, qui levia sectantur studiosissime captat, irrogante, crediderim, pœnas Rhamnusia, sententia penitus excidit. Nollem quidem virum de Rep. literaria alioquin optime meritum commisisse, cujus siccum & sobrium cerni pœniteret. Genti, scilicet, per multa retro secula, sive laudem bellicam (quæ non Romanis solum, pro aris & focis fortiter dimicantes, sed & florentissimis deinceps civitatibus opem amicitiamque suam sollicite petentibus, innotu-

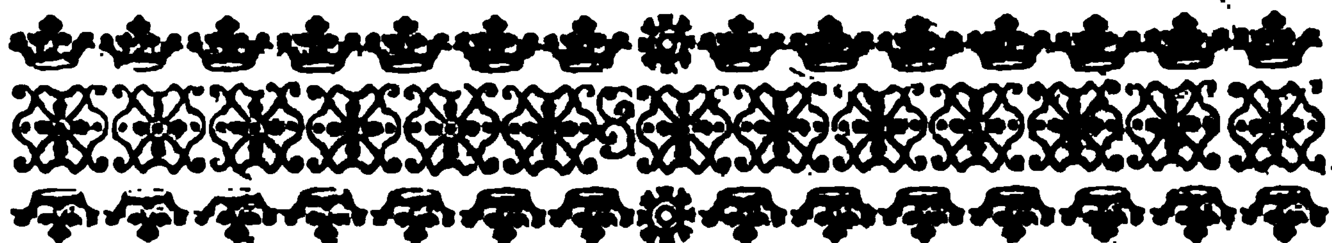
innotuere) seu Musas spectes, undique exulantes benigno …
spitio, nec illiberaliter inde perpetuo habitas, in paucis mem…
braticus ille doctor ignominiam inurere ausus est! Carite, …
dignus ipse censor, & qui, ob iniquum judicium, in ærario …
cuique, per nos, vel ætatem cum Petronio suo, lascivienti …
dulgere genio, aut serram contentionis, reciprocante Clerico …
odiosus ac civibus suis haud ferendus, fragili etiam apud …
flagrat calumniandi libidine) dentem cupiens illidere, hanc …
mum, in quam sæviret, nullo suo merito gentem delegisset …
fensurus, si me audiant, quibus in manu est parem ei rep…
tiam. Si quid inclementius, aut minus ex dignitate sua d…
bis iste existimet, sic etiam cogitet, responsum non dictu…
læsit prior. *Sed omisso homine, qui nihil pensi habet qui*…
liis dicat, aut alii de se sentiant, ad rem veniamus.

Instituentibus Buchanani historiam minore forma, & …
usibus magis accommoda, distractis & divenditis prope om…
editionis exemplaribus, recudere, non licuit vel momento am…
potissimum ducem sequeremur, cum præsto esset præstantissi…
eruditissimi, integritate & morum candore spectatissimi …
dimanni editio, quam, si unum & alterum locum exci…
expressimus. Quantos hauserit doctissimus vir labores in …
quam pene innumeris locis, aliis sanitatem reddiderit, ali…
fuderit, non sine summo gaudio, & fructu gratis animi…
tione molienda percepto, cognovimus. Omnes quidem qu…
hanc palmariam, extitere, ad exemplar Arbuthneti, …
1582. *editum, descriptæ, aut eosdem repræsentant errores,* …
etiam a vero deflectunt : " Hominibus enim (*ut ipse vir*…
" *Præfat. Pag.* 9. *testatur*) in rebus, locis, institutis…
" prorsus peregrinis, omnique alia ope destitutis, haud …
" liciter cessit locorum corruptorum emendatio. Inter…
" vero deerrarunt; interdum parti sinceræ intempestiv…
" nam fecerunt: sæpius vero (quod necopinantibus …
" gere) dum vetera vulnera sanare satagunt, haud pa…
" nova incutiunt." *Hisce omnibus cum obviam ierit ma*…
berrimus, cauteque per ignes doloso suppositos cineri ince…
nobis facilem proclivemque munierit; quod nostrum erat …
nisi sumus ut maxime emendata prodiret hæc editio; nec …
cecidisse speramus. Historiarum libros capitibus, Cl. Bur…
plar hactenus secuti, distinguendos curavimus, quam non …
tuto, norunt qui nitidas & elegantes versare solent veteru…
editiones. Huic porro divisioni locupletissimum Cl. Rudd…
DICEM, *intertexta passim secundum literarum serie*…
Italicis, ejusdem propriorum nominum interpretatione …
De cujus INDICIS *utilitate, ut & componendi labore* …
ventem audire opera est. " Nos itaque ut hoc tædio (…
" sciz. lento & interdum inutili labore, Indicem ab e…
" *venusi vulgatum,* non primam familiarum, (quod fa…

" bat) sed nominum baptizatis inditorum, literam ducem secutum)
" lectorem levaremus, non tantum familiarum seu cognominum
" ordinem (Regum unice exceptis) ubique servavimus; sed ne
" idem nomen variis historiæ locis repetitum, lectorem haud raro
" distineret ambiguum, diversine an unus idemque vir hic illic
" significaretur, (quod & prioris Indicis consarcinatorem sæpius-
" cule fefellit) nos, inquam, suo quæque loco accurate digessimus,
" ac insuper etiam, quo omnia magis aperta essent, eorum qui il-
" lustriore loco erant nati, sanguinis ac honoris seriem (a Buchana-
" no plus nimio neglectam) ex aliis nostris scriptoribus, Genealo-
" gistis præsertim, nominatim indicavimus." *Hæc ille. Uno & alterо loco ab omnibus editis discessum diximus in hac editione, neque id fecimus renuente optimo viro, cui acceptum referre debemus Buchananum popularibus restitutum: ea simul oculis & judicio candidi lectoris subjicere non alienum duximus. Lib.* II. *Cap.* 24. " Non
" potest fieri ut non hinc Hispani, inde Romani, Angli, Dani,
" Normani non multa peregrina vocabula secum advexerint." *Posterius illud* non *delevimus. Eandem etiam particulam sensui officientem exulare jussimus, Lib.* De jure Regni. *Cap.* 68. " Neque Reges,
" opinor, si seorsum a facinorosis & adulatoribus consilia caperent
" suamque magnitudinem non potius virtutum officiis; &c." *Histor. Lib.* XIV. *Cap.* 57. *loco τῦ* Judicium professus, indicium *edi curavimus. Lib.* XIX. *Cap.* 32. " Argathelius & Huntilæus ei fœderi ad-
" scribi recusarunt: sive Hamiltonio succensentes, quod ipsis incon-
" sultis se in potestatem hostium dedissent," *postulante sententia* dedisset *reposuimus. Denique Præfat. ad Jac.* VI. *Pag.* 2. *l.* 14.
" Præterea cum partes ingenii tui excolendas mihi commissas per
" valetudinem incurabilem obire non possem," excolendi *legimus; quippe non partem hanc vel illam, sed ipsum Regis ingenium excolendum provinciam sibi commissam intelligi voluit Buchananus.*

Hæc fere habuimus, quæ tecum, amice lector, agere in operis limine, e re visum est. His fruere, conatibus fave, & bene vale. Dabam Edimb. IV *Nonas Septemb. An. Æræ Christ.* 1727.

GEOR-

GEORGII BUCHANANI VITA,

Ab ipso scripta biennio ante mortem.

GEORGIUS BUCHANANUS in Levinia Scotiæ provinciâ natus est, ad Blanum amnem, an-
1506. no salutis Christianæ millesimo quingentesimo
sexto, circa Kalendas Februarias, in villa rustica, familia magis vetusta quam opulenta. Patre in juventæ robore ex dolore calculi exstincto, avoque adhuc vivo decoctore, familia ante tenuis pene ad extremam inopiam est redacta. Matris tamen Agnetis Heriotæ diligentia liberi quinque mares & tres puellæ ad maturam ætatem pervenerunt. Ex iis, Georgium avunculus Jacobus Heriotus, cum in scholis patriis spem de ingenio ejus concepisset,
1520. Lutetiam amandavit. Ibi cum studiis literarum, maxime carminibus scribendis, operam dedisset, partim naturæ impulsu, partim necessitate (quod hoc unum studiorum genus adolescentiæ proponebatur,) intra biennium avunculo mor-
1522. tuo, & ipse gravi morbo correptus, ac undique inopia circumventus, redire ad suos est coactus.

1523. Cum in patria valetudini curandæ prope annum dedisset, cum auxiliis Gallorum, qui tum in Scotiam appulerant, studio rei militaris cognoscendæ in castra est profectus. Sed cum ea expeditione prope inutili, hieme asperrima per altissimas nives reduceretur exercitus, rursus in valetudinem adversam incidit, quæ tota illa hieme lecto
1524. affixum tenuit. Primo vere ad Fanum Andreæ missus est, ad Joannem Majorem audiendum, qui tum ibi Dialecticen, aut verius Sophisticen, in extrema senectute docebat. Hunc in Galliam æstate proxima sequutus, in flammam
1526. Lutheranæ sectæ, jam late se spargentem, incidit: ac biennium fere cum iniquitate fortunæ colluctatus, tandem

in

in Collegium Barbaranum accitus, prope triennium classi Grammaticam discentium præfuit. Interea cum Gilbertus Cassilissæ Comes, adolescens nobilis, in ea vicinia diversaretur, atque ingenio & consuetudine ejus oblectaretur, eum quinquennium secum retinuit, atque in Scotiam una reduxit. 1529.

Inde cum in Galliam ad pristina studia redire cogitaret, a Rege est retentus, ac Jacobo filio notho erudiendo præpositus. Interea pervenit ad Franciscanos Elegidion per otium ab eo fusum, in quo se scribit per somnium a D. Francisco sollicitari, ut ejus ordini se adjungat. In eo cum unum aut alterum verbum liberius in eos emissum esset, tulerunt id homines mansuetudinem professi, aliquanto asperius, quam patres, tam vulgi opinione pios, ob leviculam culpam decere videbatur: & cum non satis justas iræ suæ immodicæ caussas invenirent, ad commune religionis crimen, quod omnibus quibus male propitii erant intentabant, decurrunt: & dum impotentiæ suæ indulgent, illum sponte sua sacerdotum licentiæ infensum acrius incendunt, & Lutheranæ caussæ minus iniquum reddunt. 1534.

Interea Rex e Gallia cum Magdalena uxore venit, nec sine metu sacrificulorum, qui timebant, ne puella Regia, sub amitæ Reginæ Navarræ disciplina educata, nonnihil in religione mutaret. Sed hic timor brevi secuto ejus decessu evanuit. Subsecutæ sunt in Aula suspiciones adversus quosdam e Nobilitate, qui contra Regem conjurasse dicebantur. In ea caussa cum Regi fuisset persuasum, non satis sincere versatos Franciscanos, Rex Buchananum, forte tum in Aula agentem, ad se advocat, & ignarus offensionis, quæ ei cum Franciscanis esset, jubet adversus eos carmen scribere. Ille utrosque juxta metuens offendere, carmen quidem scripsit, & breve, & quod ambiguam interpretationem susciperet. Sed nec Regi satisfecit, qui acre & aculeatum poscebat; & illis capitale visum est, quenquam ipsos nisi honorifice ausum attingere. Igitur acrius in eos jussus scribere, eam Silvam, quæ nunc sub titulo FRANCISCANI est edita, inchoatam Regi tradidit. Ac brevi post per amicos ex Aula certior factus se peti, & Cardinalem Betonium a Rege pecunia vitam ejus mercari, elusis custodibus in Angliam contendit. 1537. 1539.

Sed ibi tum omnia adeo erant incerta, ut eodem die ac eodem igne utriusque factionis homines cremarentur, Henrico VIII. jam seniore suæ magis securitati quam religionis puritati intento. Hæc rerum Anglicarum incertitudo, & vetus cum Gallis consuetudo, & summa gentis humanitas, Buchananum ad se traxerunt. Ut Lutetiam venit,

ole, Cardinalem Betonium pessime erga se animatum ib legatione fungi comperit. Itaque ejus iræ se subtraxit Burdegalam invitante Andrea Goveano profectus.

1539. Ibi in scholis, quæ tum sumtu publico erigebantur, tri ennium docuit: quo tempore scripsit quatuor Tragœdias quæ postea per occasiones fuerunt evulgatæ. Sed quæ pri ma omnium fuerat conscripta (cui nomen est Baptistes) ulti ma fuit edita, ac deinde Medea Euripidis. Eas enim u consuetudini scholæ satisfaceret, quæ per annos singulo singulas poscebat fabulas, conscripserat: ut earum action juventutem ab Allegoriis, quibus tum Gallia vehemente se oblectabat, ad imitationem veterum, qua posset, retra heret. Id cum ei prope ultra spem successisset, reliqua Jephthen & Alcestin paullo diligentius, tanquam lucem & hominum conspectum laturas, elaboravit. Sed nec id tem poris omnino ei fuit expers sollicitudinis, inter Cardinali & Franciscanorum minas. Cardinalis etiam de eo com prehendendo ad Archiepiscopum Burdegalensem literas mi sit: sed eas forte fortuna Buchanani amantissimis dederat Sed hunc metum Regis Scotorum mors, & pestis per Aqui

1542. taniam sævissime grassata sedavit.

Interea literæ a Rege Lusitaniæ supervenerunt, qu

1546. Goveanum juberent, ut homines Græcis & Latinis liter eruditos secum adduceret, qui in Scholis, quas ille tum magna cura & impensis moliebatur, literas humaniores Philosophiæ Aristotelicæ rudimenta interpretarentur. I de re conventus Buchananus facile est assensus. Nam cu totam jam Europam bellis domesticis & externis, aut ja flagrantem, aut mox conflagraturam videret, illum uno videbat angulum a tumultibus liberum futurum, & in cœtu qui tam profectionem susceperant, non tam pereg nari, quam inter propinquos & familiares agere existim retur. Erant enim plerique per multos annos summa b nevolentia conjuncti, ut qui ex suis monumentis orbi c ruerunt, Nicolaus Gruchius, Gulielmus Garentæus, Ja

1547. bus Tevius & Elias Vinetus. Itaque non solum se com tem libenter dedit, sed & Patricio fratri persuasit, ut tam præclaro cœtui conjungeret. Et principio quidem

1548. præclare successit, donec in medio velut cursu Andreas G veanus morte, ipsi quidem non immatura, comitibus e acerba, præreptus est. Omnes enim inimici & æmuli eos primum ex insidiis, deinde palam animo plene glad

1549. torio incurrerunt: & cum per homines reis inimicissi quæstionem clam exercuissent, tres arripuerunt, quos, longum carceris squalorem, in judicium productos, ac per eos dies conviciis exagitatos, rursus in custodiam ab duxerunt. Accusatores autem nondum quidem condem-

In Buchananum vero acerbissime insultabant, ut qui peregrinus esset, & qui minime multos illic haberet qui incolumitate gauderent, aut dolori ingemiscerent, aut injuriam ulcisci conarentur. Objiciebatur ei carmen in Franciscanos scriptum, quod ipse, antequam e Gallia exiisset, apud Lusitaniae Regem excusandum curavit, nec accusatores quale esset sciebant; unum enim ejus exemplum Regi Scotorum, qui scribendi auctor fuerat, erat datum. Crimini dabatur carnium esus in Quadragesima, a quo nemo in tota Hispania est qui abstineat; dicta quaedam oblique in Monachos objecta, quae apud neminem nisi Monachum criminosa videri poterant. Item gravissime acceptum, quod in quodam sermone familiari inter aliquot adolescentes Lusitanos, cum fuisset orta mentio de Eucharistia, dixisset, sibi videri Augustinum in partem ab Ecclesia Romana damnatam multo esse proniorem. Alii duo testes, Joannes Tolpinus Normannus, & Joannes Ferrerius e Subalpina Liguria, (ut post aliquot annos comperit) pro testimonio dixerunt, se ex pluribus hominibus fide dignis audivisse, Buchananum de Romana religione perperam sentire. Ut ad rem redeam, cum quaesitores prope sesquiannum & se & illum fatigassent, tandem, ne frustra hominem non ignotum vexasse crederentur, eum in Monasterium ad aliquot menses recludunt, ut exactius erudiretur a Monachis, hominibus quidem alioqui nec inhumanis, nec malis, sed omnis religionis ignaris. Hoc maxime tempore Psalmorum Davidicorum complures vario carminum genere in numeros redegit. 1550. 1551.

Tandem libertati redditus, cum a Rege commeatum redeundi in Gallias peteret, ab eo rogatus ut istic maneret, pecuniola interim accepta in sumtum quotidianum, donec de conditione aliqua honesta prospiceretur. Sed cum procrastinationis, nec in certam spem, nec certum tempus, taederet, navem Cretensem in portu Olisipponensi nactus, in ea in Angliam navigavit. Nec hic tamen substitit, quamvis honestis conditionibus invitaretur. Erant enim illic omnia adhuc turbida sub Rege adolescente, proceribus discordibus, & populi adhuc animis tumescentibus ab recenti motu civili. Igitur in Galliam transmisit, iisdem fere diebus, quibus urbis Mediomatricum obsidio fuit soluta. Coactus est ibi per amicos ea de obsidione carmen scribere, idque eo magis invitus, quod non libenter in contentionem veniret cum aliis plerisque necessariis, & in primis cum Mellino Sangelasio, cujus carmen eruditum & elegans ea de re circumferebatur. 1552. 1553.

Inde evocatus in Italiam a Carolo Cossaeo Brisiacensi, qui tum *secunda fama res in Ligustico* & Gallico circa Pa- 155

dum

dum agro gerebat, nunc in Italia, nunc in Gallia, cum fi
lio ejus Timoleonte quinquennium hæsit, usque ad an
1560. num millesimum quingentesimum sexagesimum. Quo
tempus maxima ex parte dedit sacrarum literarum studi
ut de controversiis, quæ tum majorem hominum parte
exercebant, exactius dijudicare posset, quæ tum domi con
quiescere cœperant, Scotis a tyrannide Guisiana liberati
1563. Eo reversus nomen Ecclesiæ Scotorum dedit. E superio
rum autem temporum scriptis quædam velut e naufragi
recollecta edidit. Cætera vero quæ adhuc apud amico
peregrinantur, fortunæ arbitrio committit. In præsent
1579. septuagesimum quartum annum agens, apud Jacobum Se
tum Scotorum Regem, cui erudiendo erat præfectus an
millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, senectutis su
malis fractus portum exoptans agit.

Obiit Edimburgi vigesimo octavo Septembris, anno salutis 1582.

In Georgium Buchananum Scotu Epitaphia.

JOSEPHI SCALIGERI.

Postquam laude tuis patriam, meritisque beasti,
Buchanane, tuâ Solis utrumque latus:
Contemtis opibus, spretis popularibus auris,
Ventosæque fugax ambitionis, obis;
Præmia quina quater Pisææ functus oliva,
Et linquens animi pignora rara tui;
In quibus haud tibi se anteferent quos Itala vates
Terra dedit: nec quos Gallia mater alit,
Æquabunt genium felicis carminis, & quæ
Orbis habet fama conscia signa tua.
Namque ad supremum perducta Poëtica culmen
In te stat, nec quo progrediatur habet.
Imperii fuerat Romani Scotia limes:
Romani eloquii Scotia finis erit.

ANDREÆ MELVINI.

Ergo silent magni Buchanani in funere Musæ?
Nec vatem Aonidum flet pia turba suum!
An secum Buchananus habet montem, unde Camœnæ
Devolvunt mœstis murmura trunca modis?
An secum Buchananus habet fontem, unde Poëtæ
Ipsis post collachrymantur aquis?

EPITAPHIA.

Aonio frustra quaeruntur vertice Musae:
Castalio frustra e fonte petuntur aquae.
Pro monte est coelum, pro fonte est Christus: utrumque
Et Christum & coelum nunc Buchananus habet.
Hausisti hinc sacros latices, divine Poëta:
Fudisti hinc summo carmina digna Deo.
Hauriat hinc quicunque Buchananum in[illegible]
Ut vatum [illegible] digna [illegible].

JOANNIS JONSTONI.

SCOTIA quem genuit felix, cui Palladis [illegible]
Dona dedit, tanto sese hospite Gallia jactat,
Ingeniumque ingens Tellus miratur & Auster,
[illegible] Hesperidum, [illegible] cithara plectro:
Quem decorant Reges, qui ipsos decorat quoque Reges,
Et Solyma & propria gentis qui [illegible]
Facta Dei, laudesque virum, qui sidera dixit;
Exiguo magnus sub cespite Buchananus
Hic Vates recubat. Nomen vigil alite fama,
Atque orbem immensum complet. Jamque arduus ipse
Coelum habet, & gaudet permistus coelitibus Diis.

* JO. ADAMSONI de cespititio GEO. BUCHANANI tumulo.

MArmorea cur stant hic omni ex parte columnae,
Signaque ab artificum daedala facta manu?
Ut spectent oculis monumenta insignia cives,
Per quae defunctis conciliatur honos.
Talia num etiam debet Buchananus habere,
Doctius aut melius quo nihil orbis habet?
Gloriolas vivus qui contemnebat inanes;
An cupiet Divus se decorare lapide?
Illis fas pulchro nomen debere sepulchro,
Qui nil quo melius nobilitentur habent.
Per te olim tellus est nobilitata Britanna,
Et decus et tumulo jam, Buchanane, tuo.

* Ejus cura Buchanani cranium de sepulchro erutum in Bibliotheca Academiae Edinburgenae asservatur: rotundum quidem ac tenuium, ut lux per id transpareat. D. Rob. Sibbaldus, Pag. 62.

TABULA
Regum Scotiæ
CHRONOLOGICA.

Regum feries.	*An. ante C. N.*	*Anni regni.*	*Pag*
1 FErgusius I. regnum init.	330	regnavit 25	8
2 Feritharis	305	15	1
3 Mainus	291	29	9
4 Dornadilla	262	28	ib
5 Notharus	233	20	ib
6 Reutherus	213	26	
7 Reutha	187	14	
8 Thereus	175	12	i
9 Josina	161	24	
10 Finnanus	137	30	
11 Durstus	107	9	
12 Evenus I.	98	19	
13 Gillus Nothus	79	2	
14 Evenus II.	77	37	
15 Ederus	60	48	
16 Evenus III.	12	7	
17 Metellanus	4	39	
	At post C. N.		
18 Caratacus	35	20	
19 Corbredus I.	55	18	
20 Dardannus	72	4	
21 Corbredus II. cog. Galdus	76	35	
22 Luctacus	110	3	
23 Mogaldus	113	36	
24 Conarus	149	14	
25 Ethodius I.	163	33	
26 Satrael	195	4	
27 Donaldus I.	199	18	
28 Ethodius II.	216	16	
29 Athirco	231	12	
30 Nathalocus	242	11	
31 Findocus	253	11	

Tabula Regum Scotiæ Chronologica.

Regum series.	*An. post C. N.*	*Anni regni*	*Pag.*
ıaldus II.	264	*regnavit* 1	102
ıaldus III. Insulanus	265	12	ibid.
ethilinchus	277	24	103
ɔormachus	301	47	104
nachus	348	3	ibid.
ȝulianus	351	3	105
helmachus	354	3	ibid.
enius I.	357	3	106
gusius II.	404	16	111
ȝenius II.	420	30	114
ɔgardus	451	5	120
ıstantinus I.	457	22	ibid.
ıgallus	479	22	122
·anus	501	34	125
ȝenius III.	535	23	128
ıvallus	558	11	129
ımatellus	569	1	ibid.
.anus	570	35	ibid.
ınethus I.	605	1	131
ȝenius IV.	606	16	ibid.
chardus I.	621	12	132
ıaldus IV.	632	14	ibid.
chardus II.	646	18	133
lduinus	664	20	ibid.
ȝenius V.	684	4	134
ȝenius VI.	688	10	ibid.
berkelethus	697	2	ibid.
ȝenius VII.	699	17	135
rdacus	715	16	ibid.
nus	730	31	ibid.
ȝenius VIII.	761	3	ibid.
gusius III.	764	3	136
ıathius	767	20	ibid.
ıaius	787	32	ibid.
ıgallus II.	819	5	138
ıgallus	824	7	ibid.
ɔinus	831	3	ibid.
ınethus II.	834	20	139
ıaldus V.	854	5	143
ıstantinus II.	859	16	144
ıus *cog.* Alipes	874	2	145
:gorius	876	18	146
nıldus VI.	893	11	148
nstantinus III.	904	40	ibid.
lcolumbus I.	943	9	15[illegible]
ulfus	952	9	[illegible]

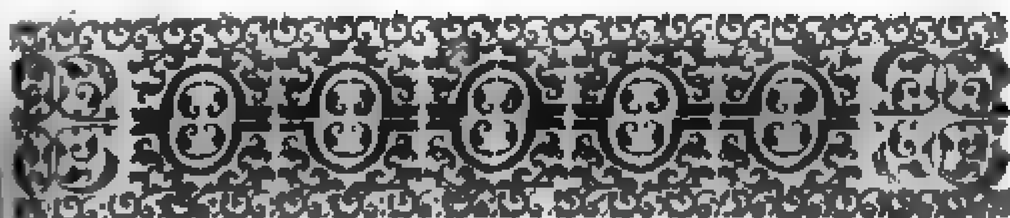
Tab.

[redacted]

Tabula Regum Scotiæ Chronologica.

	Regum series.	*An. post C. N.*		*Anni regni*
78	Duffus	961	*regnavit*	5
79	Culenus	966		4
80	Kennethus III.	970		24
81	Constantinus IV.	994		2
82	Grimus	996		8
83	Milcolumbus II.	1004		30
84	Duncanus I.	1034		6
85	Macbethus	1040		17
86	Milcolumbus III. cog. Capito	1057		36
87	Donaldus VII.	1093		1
88	Duncanus II.	1094		2
89	Edgarus	1098		9
90	Alexander I.	1107		17
91	David I.	1124		29
92	Milcolumbus IV.	1153		12
93	Gulielmus I. cog. Leo	1165		49
94	Alexander II.	1214		35
95	Alexander III.	1249		37
96	Joannes *Balliolus*	1293		4
97	Robertus I. *Brussius*	1306		24

[redacted]

Georgius Buchananus
JACOBO SEXTO SCOTORUM REGI
S. P. D.

CUM post viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam redissem, nihil prius habui, quam ut schedas meas malignitate superiorum temporum disjectas, & multis modis male habitas, recolligerem. Partim enim nimio amicorum erga me studio, dum immaturam adhuc editionem præcipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum censorum personam induissent, multa pro cujusque libidine plerumque immutata, nonnulla fœde corrupta, comperio.

His ego cum incommodis mederi conarer, subito amicorum preces omnes meas rationes conturbarunt. Omnes enim, velut conspiratione facta, hortabantur, ut ab levioris operæ libellis, qui magis aures oblectarent, quam animum erudirent, me ad Historiam nostræ gentis conscribendam conferrem. Id enim & ætate, & civium de me exspectatione dignum esse: neque aliud esse argumentum

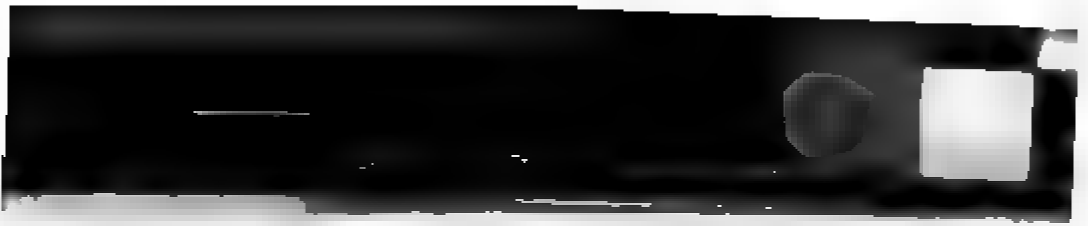
aut

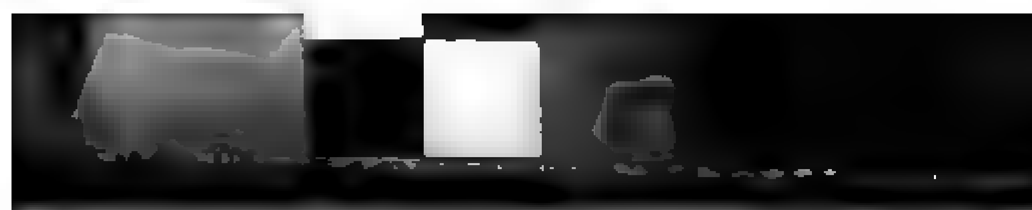
aut uberius ad laudem, aut firmius ad memori conservandam diuturnitatem. Cæteras autem rati ones ut omittam, cum Britannia nostra una sit toti us orbis insula celeberrima, ejusque Historia res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omnis ævi cursu reperies, qui rem tantam suscipere sit ausus, aut susceptam sustinere potuerit.

Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod meam sic operam tibi nec indebitam, nec ingratam fore existimarem. Absurdum enim ac pudendu videbatur, te, qui in ista ætatula omnium prope na tionum res gestas perlegeris, plurimas memorite teneas, domi quodam modo peregrinari. Prætere cum partes ingenii tui excolendi mihi commissa per valetudinem incurabilem obire non possem, pro ximum existimavi id genus scriptionis esse, quæ a animum comparata est. Quo [*igitur*] hanc cessati onis culpam, quoad possem, delerem, statui fido ex Historia monitores ad te mittere, quorum consi lio in deliberationibus uti, & in re gerenda imita virtutem queas.

Sunt enim inter Majores tuos in omni laudis ge nere viri præstantes, & quorum nullam unquam po steritatem pigebit. Et, ut cæteros omittam, nemi nem in ullis rerum reperias monumentis, quem cu Davide nostro conferas. Quod si illi non modo mi serrimis, sed etiam flagitiosissimis temporibus divi na benignitas est elargita, (ut ait vates Regius) u matribus tu quoque mensura fias voti, quoties ben precantur liberis, jure poterimus sperare, hanc po testatem, in omnium rerum exitium & ruinam pro perantem, posse interim etiam suffiaminari, done ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res human consecutæ decretum certum, suum finem sint habi turæ.

Edimburgi IV. Calend. Septemb.

RERUM SCOTICARUM HISTORIA.

LIBER PRIMUS.

U M res gestas majorum nostrorum a fabularum vanitate liberare, & ab oblivionis injuria vindicare statuissem; non ab re mihi facturus videbar, si a primordio usque repeterem, (quantum in tanto intervallo temporum, & literarum primum egestate, deinde calamitate, fieri posset,) qui regionum situs, quod soli cœlique sit ingenium, quæ vetusta nomina mores, qui primi cultores fuerint insularum, quæ veteribus Bri-ᴀɴɴɪæ vocantur; quæque inter Hispanias & Germaniam magno -rarum spatio Galliæ prætenduntur. Earum reliquas magnitudi- duæ longe præcellunt, Albium & Hibernia. De his primum -am: deinde, ut commodum erit, cæterarum situm & nomina plicabo.

Cap. I. Prima magnitudine est Albium, quæ nunc sola nomen itanniæ retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus -agnitudine ac latitudine cæteri fere scriptores cum Cæsare consen-unt: esse videlicet longam a septentrionibus in meridiem octin-nta millia porrectam: qua vero latissima est, (ut quidam senti-t) qua Galliam spectat, aut (ut aliis visum est) a Meneviæ angulo -Jari fluminis ostium, fere ducenta millia patere: inde paullatim -angustum cogitur, donec ad Scotiæ limitem sit perventum. Ro-ani, quibus ulteriora nondum satis erant nota, totam insulam tri-etram crediderunt: verum paullatim ulterius progressi, cognove--nt ultra vallum *Hadriani* eam se latius senlim diffundere, & ad

A oriente

orientem æstivum procurrere. Hæc in summa de ejus magnitudine dicta sint. Cœlum Gallico temperatius, ut ait Cæsar; verum utroque mitius est Hibernicum. Aer raro serenus, sed caligine densa plerumque obscurus, ac, hieme satis miti, magis pluvius quam nivosus. Terra benigne fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcundissima. Qui partes insulæ extremas ac magis frigore infestas habitant, avenaceo pane utuntur; vinum e frugibus corruptis conficiunt: plerique serum lactis excoquunt, ac in doliis complures menses defodiunt, isque multis potus non solum salubriter sed etiam jucunde bibitur.

II. De nomine Britanniæ nulla inter veteres controversia fuit, nisi quod Græci Βρεττανίαν, Latini BRITANNIAM, eam nominabant. Cæteræ gentes aut hos aut illos, pro suo quisque arbitrio, imitabantur. Nuper emerserunt homines, non tam veritatis cupidi quam contentionis, qui ex hominum clarissimorum sugillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo essent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent: & quanquam de re non admodum magna lis esset, tamen, quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris & focis, omnique totius gentis vetere gloria, sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, ut ipsi vo-

nsulæ tribuant? Ne hoc quidem scio: sed fontum Britanni-tic quidem agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis logia se ostendit: est enim Prudania, quasi Prudcania, hoc xcellens pulchritudo, a PRYD, quod est forma, & CAM, quod didum, emollita paullum asperitate vocis. At ista ratione rudaniam, sed Prudamiam factam oportuit: quam vocem in sermone Prudam Bardi pronunciant. Omitto hic, quam sit fallax, & plerumque ridicula, tota hæc originis vocum quæ-ratio. Omitto M. Varronem, aliosque excellenti doctrina vi-ui in hoc genere sæpenumero ridentur: totum Platonis Cra-. taceo. Hoc tantum affirmo, facilius æquis auribus me pro-m Cambros e canibus & brutis esse factos, quam tu Prudani-Prudcamia coaluisse persuadebis. isto enim modo quidlibet e et licebit effingere. Sed quam parum sit in his omnibus fir-nti indicat Luddus, qui istis præsidiis parum confisus arcessit silium Bardos, sane pervetustum genus hominum, sed quos r nihil scripsisse asseverent. Sed de eis alias nobis plura erit lum.

Ad ultimum Luddi perfugium veniamus. *Cæsar*, (ait) *qui t Romanorum hujus insulæ nomen Latinis literis commendavit, ritanniam appellavit, quam omnes fere Latini scriptores secuti, nomen haud mutavere.* Hic ab illustri mendacio Luddo vi-st ordiri, quod videlicet Cæsar primus Latinorum Britanniam avit: nam ante Cæsarem natum Britanniæ Lucretius memi-Aristoteles longe prius apud Græcos. Et non multo post Cæ-Propertius, cum ait,

Cogor & in tabula pictos ediscere mundos,

t sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te rogo, credisne Cæsarem illum, in omni liberali disciplina eru-, descriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legis-tur, cum reliquus orbis describeretur, Britanniam insulam , totius orbis maximam, jam tum Latinis & Graiis monu-s tam illustrem, in tabulis illis omissam fuisse? Credisne il qui de rebus Britannicis tam diligenter sibi inquirendum pu-qui homines eam regionem & tum & jam olim habitarent, tirpium, quæ animantium genera in ea nascerentur, quibus le-& moribus viveretur; eum, inquam, credis, cum de his tam sollicitus, in universæ regionis nomine tam fuisse negligen-aut qui tanta fide & diligentia sua Gallorum urbibus nomina lit, Britannos antiqua sua gloria fuisse fraudaturum? Vetus . (quoniam in hac maxime parte se Luddus jactat) cur nomen nlæ existimet, nihil video, nisi forte e putris chartæ situ etiam senectutem contraxerint. Hæc satis ad Luddum in præsen-ui testibus domo productis, suisque insomniis, adversus omni-qui usquam sunt aut fuerunt, doctorum hominum consensum, dum sibi putavit.

V. Cum Æliot0 minus erit negotii. Is non modò conjecturis verisimilibus, sed non obscuris etiam auctoribus inductus, credit, aliquando eam regionem PRYTANESIAM fuisse appellatam. Non enim incommode existimavit, insulam, omnium rerum, quæ ad vitam instituendam vel ornandam sunt necessariæ, copia redundantem, sic dici posse. Hic si caussas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ, tanto Britannia fertiliores, quanto terrarum spatio sunt minores. Præterea, apud auctores, quorum testimonio nomen Prytaneia confirmatur, facile apparet, scripturam esse vitiatam. In Stephano quidem summa inconstancia est. In voce ALBION, inquit eam esse insulam Brettanicam, secutus, ut ipse ait, Martianum. In vocibus Juvernia & Juverna, Prætanica scribitur. Alibi, inquit esse in Oceano insulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur: sed Martianum & Ptolemæum in iis vocibus P literam primam facere. Quos locos si quis conferat, comperiet procul dubio scripturam esse corruptam, Stephanumque ipsum sentire Brettaniam per B primam, & duo T T scribi debere. Hæc Æliotus, cum, opinor, non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad ostentationem eruditionis undique converrunt, admonuisse quantum satis est contentus, suum lectori judicium relinquere. Luddus vero, ut hic ingenium noscas, e tribus

[redacted]

Σαμάται pro Σαρμάται fecit. Hic tot nationum pene ab
is usque rerum consensus, & inter se, & cum vetustissimis Græ-
m & Latinorum, pluris apud me erit, quam omnia Luddi
ωματα, e luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam serva-
& ad falsum testimonium adversus antiquitatem dicendum,
nlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi
. Proferat ille, si potest, qui ante Aristotelem scripserit PRU-
IIAM. Id autem, ut in omnia se vertat, nunquam efficiet:
certum sit, post Aristotelem aliquot seculis, Bardos nihil scrip-
ommisisse. Facessat illa gloriosa, dicam, an stolida jactatio
uitatis, cujus nullum argumentum, nullum vestigium, imo ne
gii fragmentum reperiri potest.

II. Inter has variarum opinionum discordias, diversasque lo-
di consuetudines, Luddus putat consultissimum, vetustatem, &
um loquendi morem, velut Cynosuram quandam, semper spe-
, atque inde omnis sermonis cursum dirigere. Ab eo ego non
iopere dissentirem, siquidem, quod in vetere consuetudine po-
i est, & ideo certum existimatur, id semper teneri posset. Sed
bus de caussis id fieri non posse animadverto. Primum, quod
nni sermone vetustissima invenire sit difficillimum, tutiusque
c sequi doctiorum consuetudinem, quam retro semper origi-
velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere; præser-
um vocabulorum initia non a sapientiorum judicio pendeant,
vulgi maxime rudis & inculti arbitrio; cujus consilium anxie
rere, supervacaneæ cujusdam est diligentiæ, & ubi inveneris,
nagnum feceris operæ pretium. Nam, ut in reliquarum om-
rerum generatione, quæ aut sponte naturæ proveniunt, aut
ominibus ad usus vitæ excogitantur, primi fœtus quodammo-
aperfectiores, & non solum ad usus commodi, sed aspectu mi-
icundi exeunt; cultu deinde mansuescunt, & tractando paulla-
ævigantur: eadem certe est in sermone ratio, qui primum ab
nibus crassis & rudibus editus, asper plerumque & insuavis &
litus est exortus; mox tractando sensim genitalem horrorem
, & mansuetius & jucundius ad aures accidebat, & multo faci-
n animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut si qua
onsuetudini politiorum hominum aliquid indulgendum censeo;
luptatem, minime illam illiberalem & inhumanam, quatenus
bus est innoxia, minime abominandam. Quod si quis ita Mu-
itis est natus, ut Catonis & Ennii sermonem potius amet quam
onis & Terentii, &, inventis frugibus, glandibus tamen vesci
:, jubeamus miserum esse, libenter quatenus id facit.

III. Sed hæc nostra disputatio non est de puritate & elegantia
nis Latini: ad hanc enim nihil interest, quo sono Britanni
literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut La-
Britannicum, non Britanni Latinum, sonum discant. Quod ad
ttinet, malim ignorare veterem illam & anilem priscorum Bri-
rum balbutiem, quam dedíscere quodcunque hoc est sermonis

Latini, quod magno cum labore puer didici. Neque aliud est, cur minus moleste feram priscam Scotorum linguam paullatim intermori, quam quod libenter sentiam barbaros illos sonos paullatim evanescere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem succedere. Quod si in hac transmigratione in alienam linguam, necesse est alteros alteris concedere, nos a rusticitate & barbaria ad cultum & humanitatem transeamus: & quod nascendi infelicitate nobis evenit, voluntate & judicio exuamus: aut, si quid opera & industria possimus, id omne eo conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs & squalor, quoad fieri possit, extergeamus. Quid, quod hæc nimis anxia diligentia, in nominibus peregrinis præsertim in alienam linguam transferendis, nec servari potest, nec, si posset, expedit? Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possunt? Quæ natio præter Germanos W literam proferre potest? Quis Latinis literis eum sonum reddet, quem Hispani, Brittones & Scotorum pars in literis D. G. P. T. X. & Z. efferunt? Ob hanc, opinor, soni absurditatem, Plinius, enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat *Latiali sermone dictu facilia*: alia vocat *ignobilia, & barbaræ appellationis*: alia *citra fastidium nominari posse* negat.

IX. Quid hic, rogo, faceret Luddus, si ei Latine sit scribenda historia Britannica? Ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine, opinor, non haberet. Nam, cum tam anxie se torquet, quomodo Luddum scribat, Lhuydumne, an Lludum, an vero Luddum? quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis sine fastidio audiri, potest. Si verum sonum retineat, non Latinam sed semibarbaram faciet orationem: sin ad genuinum Latini sermonis sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiose peccabit, quam Cæsar in verbo BRITANNUS fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus, ut hominem & molestum & morosum placemus? Prudaniam dicemus potius quam Britanniam? Hoc nec Luddus tam severus aliorum censor exiget; permittet enim ut e Prudam Prudaniam declinemus. Quod si quis BRITANNIAM aut BRETTANIAM ausit dicere, quid aliud quam sacrosanctæ vetustatis violatæ, & sermonis antiqui sincerique contaminati, & e robusto illo & masculo sono in muliebrem mollitiem fracti, reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetusti squalore mutare nobis fas erit? aut, si non mutare, saltem male tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paullatim ita inflectere, ut saltem vox hominem sonet? &, quod majores nostri in Morinis, & Moremarusa, & Armoricis fecisse videmus, ut, si has voces donare civitate Latina non possimus, certe in eis amictum & incessum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad augustam illam nos revocat Prudanorum vetustatem, & a Bardis & Senecionibus vetat usquam divertere.

t vetustissimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc reliuit: neque, postquam sermonis antiqui rigor se remittere quisquam fuit, qui famul & volup retinere maluerit, quam eorum locum successerunt recipere. Et in transferendis e Latinis, aut e Latino Græcis, summa libertas fuit. Quis . Latinis vitio vertit, quod Polydeucen in Pollucem, quod a in Herculem, quod Asclepion in Æsculapium verterint? æcis, quod pro Catulo Catlum, pro Remo Romum dixe- Quid in barbaris ad se transferendis? Num Græci dubita- Punicum in ultimis dictionum syllabis in AS convertere? i quis Annibas pro Annibal dixit, omnem historiæ majestaculcavit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ macuam inussit? Videre, quantum veterum Saxonum & Danoni posterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis & culium ab hac Luddi immanitate & squaloris affectatione diffiIlli inculti, & omnis eruditionis ignari, cum venissent ad s barbaros & balbutientes, non solum eorum stribligine se n sunt infici, sed gustata semel Græci & Latini sermonis e, multum ex eo, quem ipsi invexerant, horrore abstersiuædam vocabula asperiora lævigarunt, ita ut sine ulla aurinsione tolerari possint, qualia sunt Oxonia & Roffa, pro rdia & Rauschestria, & pleraque alia, ne repugnante quiiddo. Sed nec ipse quidem in hoc genere parum sibi perqui, in uno Britanniæ nomine cum tam duræ severitatis est in tot aliis sibi tantam assumit licentiam. Nunc contra omnium gentium consuetudinem, pro novo, obscuro & incabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne Regium illud Luddi, e Cimbrorum prosapia ductum, & velut Palladium usque diem servatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, adversus multitudinis consensum, temporis vetustatem, ato ipsam veritatem, sibi certamen instituit.

Est & in vocabulo BRITANNIA illa adhuc observaod apud exteros scriptores Id insulæ totius est nomen; Britatem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc teris consentiunt, nunc tantum Britanniæ nomine censent ulæ partem quæ provincia Romana fuit: idque varie, proeventus limites mutavit: interim enim Hadriani, interim allum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum unc Barbaros, nunc Transmarinos, appellabant. Beda lii initio sic scribit: *Itaque petentes Britanniam Picti, habir septentrionales insulæ partes cœperunt: nam austrina Britupaverant.* Idem. cap. 34. *Aidanus, Rex Scotorum qui Brii habitant.* Et lib. 4. cap. 4. dum reditum Colmani ex in Scotiam scribit, ait: *Interea Colmanus, qui de Scotia erat, ns Britanniam.* Et alibi: *Exinde cœperunt per plures dies de i regione venire in Britanniam.* Item, *Occisus est Osualdus urum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam a*

mare

mari usque ad mare præcinxerant Britanniam. Eadem loc forma est apud eundem lib. 2. cap. 9. Hanc peculiarem Bri loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cum f *Legionem* Romanam, *quæ Scoto dat frena truci, prætentam Britannis*, hoc est, oppositam Scotis, ut eorum furorem a Bri propelleret, in extrema quidem Britannia, ac Scotiæ limite. quentissime hoc genere sermonis utuntur Gulielmus Malmesb sis, & Galfridus Monumetensis, non obscuri inter Britanni rerum scriptores: apud quos facile cuivis erit animadvertere, TANNIÆ vocabulo nominari, quod intra Severi vallum t continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum est, ut nem latere possit, tamen magnos apud ætatis proximæ scriptores p errores, qui Aluredum & Athelstanum, aliosque nonnullos num Reges, totius insulæ aliquando potitos scriptum relique cum tamen Severi vallum nunquam transcenderint. Nam legerent eos totius Britanniæ tenuisse imperium, totam insul eis possessam existimabant.

XII. Nec dissimilis interim observatio est, in horum nom usu, BRITANNUS & BRITTO. Veteres enim omnes Græci & tini scriptores totam insulam BRITANNIAM, incolas auten omnes sine discrimine BRITANNOS, vocabant. Primus,

n Morinis, Atrebatibus, Gessoriacis, collocat. Qui e Græcis confirment, non desunt Grammatici, Suidas, & qui Etymolo- n Magnum scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur ulius Cæsar, & C. Cornelius Tacitus, aliique scriptores Latini indocti, non ita celebres tamen. Item sacra, sermo, instituta, iumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores, id irmant. E quibus mihi Britanni transmigrationibus exhausti, ini paullatim consumti videntur. *Morinus* quidem a MORE, vetere Gallorum lingua *mare* significat,) suam mihi originem :ri videtur. Venta, Belgarum, & ab Icio dictum Icenum, eti- in alienum solum secum cognominis loco patriam vocem extu- fit verisimile: atque in ipso statim aditu occurrentes Britan- velut progeniem agnoscentes, domum suam tanquam in ho- ium deducere velle. *Morinus* enim Gallis veteribus *marinum*, *Moremarusa mare mortuum*, significat: quanquam hæc postrema nomina Goropius, dum suos Aduaticos nimis ambitiose vult ilere, pene nobis surripuit. Nec Aremorici aut Armorici se no- generis negare possunt: habemus enim majores & propinquos :s nos obsides. Nam AR vel ARE vetus est præpositio linguæ licæ, quod *ad* vel *super* indicat, quasi dicas, *ad mare*, vel *super* e, hoc est, *maritimum*. *Moremarusa* vero a MORE, hoc est, *e*, declinat, ultima syllaba producta in morem participii Græci. *norica* quidem seu *Armorica* (qui statim auditum non agnoverit, eterem linguam Gallicam prorsus ignorat,) & ipsum quoque *itimum* significat, vel Strabone interprete, qui Græce pro eo is semper reddit Παρωκεανίτας. Cæsar de Armoricis hæc 5. *Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ ap- ntur, oppugnandi sui caussa convenisse:* & lib. 7. *Universis civi- ius, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum consuetudine Armo- appellantur:* & lib. 8. *Cæteræque civitates positæ in ultimis Gal- finibus, Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Cæsar, ties harum civitatum meminit, semper adjicere solet, QUÆ PELLANTUR: sed ita adjicere, ut non nomen proprium esse lligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud nquam alium idoneum scriptorem id civitatis nomen fuisse re- tur: cum tamen latissime in illa ora vox illa vagaretur, ab Hi- ia videlicet ad Rhenum; interque tot scriptores unum Plini- reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse: iem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. hæc in præsentia: nam plura nobis de sermone Gallico dispu- lum erit.

IV. Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse ALBION, aut, Aristoteles, vel potius Theophrastus, in libro qui *De mundo* in- itur, recenset, ALBIUM. Sed hoc nomen magis e libris erui- quam in communi sermone usurpatur, nisi præsertim apud :os, qui se ALBINICH, suam regionem ALBIN, adhuc vocant. ti nomen *inditum inde putant*, quod appellentibus e Gallia albæ

albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero absurdum in primis videtur, Britannici nominis originem e Latino sermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britanniæ fuisse Regem comminiscuntur, audaci prorsus mendacio, & nullo penitus antiquitatis testimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento regnum extruere eos non puduit: nullam enim aliam hujus commenti ex historiis occasionem datam video. Meminerunt enim Albionis & Bergionis, e Græcis quidem, Diodorus Siculus & Strabo; e Latinis, Cato, Hyginus & Mela. E quibus id fere colligi potest, Albionem & Bergiona Neptuni filios, Ligures, ex agro Albicorum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrociniis infesta habuisse. Hi, cum Herculem ex Hispania Geryone victo redeuntem præda exuere tentassent, tam atroci prælio eum exceperunt, ut pene desperatis rebus Jovis auxilium implorare sit coactus: eum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cœlo demisisse: ejus pugnæ indicium ad posteros mansisse Campum Lapideum, Neque ego tamen abnuerim ab Albo & insulam & latronem nomen accepisse.

XV. Verum ALBUM contendo plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, apudque eos non modo coloris, sed altitudinis nomen fuisse. Et Festus quidem Pompeius, quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari asserit, indeque Alpibus nomen inditum, quod perpetuis nivibus albescant. Ego quidem, ut de altero assentior, ALBUM & ALBUM pro eodem a veteribus fuisse dicta, non Festi solum, sed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine quam a candore nominatas arbitror. Primum, quod, cum ALBA multarum sit in Italia, Gallia, Hispania, urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles, sint sitæ. Deinde, quod Strabo absque discrimine hæc nomina, Alba, Alpo, Alpia, Alpionia, Albici, in significatione altitudinis, velut ab eadem radice declinata, agnoscat: ideoque has voces usurpari maxime ostendat, ubi Alpes se attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albingaunum, & Albium Intemelium. In Japodibus autem [*Albium*] jugum est editissimum, ubi Alpes desinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata possunt videri. In Italia quidem, Albula fluvius ex Etruriæ, Albulæ aquæ e Tiburtinis montibus effusæ. In Gallia Narbonensi, Albici populi montani. In Germania, Albis fluvius in Boemorum montibus natus. In Asia, Albanus fluvius e Caucaso defluit: & Albani populi velut eisdem montibus infusi. Ex his, opinor, non abhorret a vero, ALBUM non unius sed multarum gentium fuisse vocabulum; cum, omnibus quos nominavi locis, altitudo perpetuo & immutabiliter, albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipsa gigantum Ligurum nomina, Albion & Bergion, utrumque, ut opinor, a proceritate corporis impositum. Ac de ALBO jam quid veteres senserint, diximus. Germanis vero BERGO

pro

ab alto dici, notius est quam ut pluribus indicandum sit. Et Gallicelum eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinii, libro tertio, quem ita legendum contendo: *Unde Bergomates Cato dixit ortos, etiam nomine prodentes se altius quam felicius sitos.*

XVI. Albion igitur & Bergion, homines, ut videtur, cæteris vicinis corporum proceritate præstantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illac iter haberet, armis compescuit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum, qui tum erat, Gallicarum status. Nec verisimile Britannicum multo fuisse tranquilliorem: qua in terra regnum maximum magnus ille Albion reliquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero, etsi non multum ab eorum opinione discedimus, qui Albionem ab Albo dictam fuisse scripserunt, ita non colorem, sed altitudinem montium, occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto nonnihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari navigatur. Nam, cum alterum littus totum in montes consurgere viderent, alterum depressum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda, fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quod nomen istud insulæ ab Albo ductum, sive Albion, sive Albium sit, adhuc in Scotia, velut natali solo, pertinaciter hæret; neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum vicissitudines, unquam extirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima, videntur, tamen si quis afferet meliora, facile in ejus sententiam transibimus.

XVII. Hactenus de vetustis insulæ nominibus. Proximum esse videtur, ut terrarum situm exsequamur. Ac Angliæ quidem domestici scriptores satis diserte atque explicate singulas regiones tradiderunt. Hector autem Boethius in Scotiæ descriptione quædam parum vere prodidit, & alios in errorem induxit; dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus, eorum sententiam temere vulgavit. Nos, quæ comperta erunt nobis, leviter & perfunctorie attingemus, quæ aut obscure, aut minus vere, prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodissime, quod ad nostrum institutum spectat, dividunt quatuor flumina: duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva & Sabrina; totidem in mare Germanicum, Tamesis & Humber. Inter Devam & Sabrinam triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tamesim totum illud latus Angliæ, quod Galliam spectat: inter Tamesim & Humbrum interjectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia ab Anglia, primum Tueda fluvio, *Zevieta* monte altissimo, &, qua mons de-

ficit.

ficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca & Solvato fluminibus. Citra hos limites, a mari Scotico ad Hibernicum, regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, sinistrum Tuedæ latus attingit: ad orientem Forthæ æstuario, ad meridiem Anglia clauditur. Ad occidentem, ad utrumque Tuedæ latus, est Teviotia, a Tevioto amne nomen adepta: Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ, Lidalia, Evia & Escia; a tribus fluminibus cognati nominis, Lidalo, Evo & Esca, nominatæ. Ultima Annandia, & ipsa ab Annando amne prope mediam dividente appellata: secundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit.

XVIII. Jam ut rursus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Cocburni saltus & Lamyrii montes eam a Marcia separant. Contingit deinde paullum ad occasum inflexa Lauderiam & Tuediam, alteram a Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante [*nominatas.*] Tuediam ad meridiem & occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana, a Lotho Pictorum rege nominata, ab oriente æstivo finitur Fortha, sive mari Scotico. Vallem Glottianam spectat ab occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariarum ad usum vitæ copia, cæteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur; Tina, utroque Esca, (qui, antequam in mare cadant, in unum alveum coeunt) Letha, & Almone. Hi partim e Lamyriis, partim Pictlandicis montibus, in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgo Hadintonam, Dalkethum, Edimburgum, Letham, Limnuchum.

XIX. Magis ad occidentem jacet Glottiana, utramque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur. In superiore præfectura collis est non admodum editus, e quo in tria diversa maria flumina effunduntur; Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledonium Glotta. In ea urbes insigniores sunt, Lanarcum & Glascua. Hanc ab occidente hiberno Coila contingit. Ultra Coilam est Gallovidia. Ea separatur a Nithia Cludano amne; tota fere in meridiem vergens: ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur. Universa pecoris quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Urum, Devam, Kennum, Cream & Lussium. Nusquam fere in montes attollitur, sed collibus tantum frequentibus intumescit. In convallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, e quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus rivi augentur: unde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est Novantum promontorium, sub quo in ostio Lussi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex adverso insinuit ex æstuario Glottæ sinus, *vulgo Lacus Rianus*, Ptolemæo Vidogara. Quod inter hos sinus

terræ

mare procurrit, incolæ Rinnum, hoc est, Gallovidiæ aciem, appellant. Ab eisdem Novantum [*promontorium*,] Mula, hoc est, rostrum sive rictus, nominatur. Tota autem regio Gallovidia (nam Gallovid priscorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur.

XX. Infra Vidogaram a tergo Gallovidiæ leviter declinat ad Glottæ æstuarium Carrika. Eam duo amnes interfluunt, Stinsiarus & Gervanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, qua in medium colles tument, pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestribus maritimisque copiis non modo sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam a Coila separat, ortus ex ejusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coila, quam a meridie Gallovidia claudit: ab ortu æstivo Glottianam attingit: ab occasu Irvino fluvio a Cunigamia distinguitur: mediam Aera amnis dividit. Ad cujus ostium sita est *Aera*, emporium non ignobile. In universum regio est feracior virorum fortium, quam frugum aut pecorum: tota quippe tenui & arenoso solo, quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad septentriones procurrit, & Glottam submovet, ac prope ad justi amnis modum coarctat. Nomen regioni Danicum est, quod eorum lingua Regis domicilium significat: quæ res indicio est eam Danos aliquando tenuisse. Proxime ad orientalem ejus plagam sita est Renfroana, ab oppidulo, in quo conventus ejus celebrari solent, appellata: vulgo Baronia dicta. Mediam eam secant duo amnes, quibus utrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protensa, & ipsa in plures jurisdictiones ob magnitudinem divisa. Amnes nobiliores fundit, a læva Avonem & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item a dextra alterum Avenum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi dirimit. Hi duo amnes communem omnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diversa dialecto is quem Avonem vocant.

XXI. Sterlinensem agrum a meridie separat a Lothiana Avenus, ab ortu æstuarium Forthæ, donec paulatim seipso minor, ad justam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unus, qui memoratu sit dignus, Carron: juxta quem aliquot vetusta sunt monumenta. Ad lævam Carronis duo terreni sunt tumuli, hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgo Duni Pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem, ad duo fere millia passuum, est ædificium rotundum, sine calce, sed saxis asperis ita conformatis, ut superioris lapidis pars in inferiorem se inserat, ita ut totum opus mutuo complexu & saxorum pondere se sustineat, paulatim ab imo ad summum in arctum se colligens. Summa pars aperta est. Vulgus alium atque alium usum & auctorem ejus ædificii, pro suo quisque ingenio, comminiscitur. Ego certe aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Termini fuisse, quod (ut accepimus) rotundum, &

superne

superne apertum, ædificari solitum erat. Nonnihil etiam conjecturam nostram juvare videbantur Duni Pacis propinqui: quasi facta ibi pace, cujus monumentum hi colles essent, illic terminum suæ ditionis Romani statuissent. Neque alia res me ab hac opinione deduxisset, nisi rescissem ex hominibus fide dignis in insula quadam compluria esse ædificia, cætera quidem ædiculæ, cujus meminimus, similia, nisi quod majuscula & laxiora essent. Duo item in Rossia simili forma sunt sacella. Ea res suspendere sententiam me coegit, ac judicare monumenta rerum gestarum hæc esse, ac potissimum tropæa, ac pene extra orbem terrarum, ut tuta ab injuria hostium essent, constituta. Sed certe, sive hæc tropæa sunt, sive (quod quidam suspicantur) clarorum virorum sepulchra, fuisse credo monumenta, ad æternitatem memoriæ perpetuandam consecrata, sed ab hominibus indoctis incultisque, ad similitudinem illius ædiculæ quæ est ad Carronem, constructa. A dextero Carronis latere, ager, fere cætera planus, in collem paullum prominet, medio fere spatio inter Dunos Pacis & ædiculam. In eo, ad ipsum anguli flexum, modicæ urbis vestigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum descriptio, partim cultu rustico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas construendas lapidibus quadratis, confusa est. Hunc locum diserte Beda Anglus Guidi vocat, atque in ipso valli Severi angulo collocat.

XXII. Multi præclari scriptores Romani ejus valli meminerunt: multa vestigia extant, multi lapides inscripti eruuntur, quibus aut testimonia salutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut sepulchrorum inscriptiones, continentur. Et cum, (ut utrumque vestigia indicant) raro minus centum millibus passuum distat hoc vallum Severi ab eo quod ante Hadrianus construxerat; aut magna inscitia fuit eorum, qui res Anglicas scripserunt, si Latinos, qui hæc tradiderunt, non intellexerunt; aut incuria, qui dilucide tradita, tam confuse reddiderunt. Utrumcunque sit autem, res mihi digna est visa, si non reprehensione, saltem levi admonitione: præsertim cum ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli historia, satis constet, ibi aliquando inter Brittones & Scotos limitem fuisse. Qui vero hic Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt, quam diximus, ædiculam Claudii Cæsaris fuisse templum: vanissimo in utroque mendacio: cum & Camelodunum, colonia Romanorum, ultra trecenta millia passuum ab eo loco absit, si Ptolomæo & Antonini Itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertissime ostendit, cum reliqua tota narratione, tum maxime, quod Romanos, amissa Cameloduno, in templum Claudii Cæsaris confugisse salutis tuendæ caussa scribit. *Ædicula* autem illa, sive templum Termini, sive alterius rei monumentum fuerit, sine foribus, quarum nullum habet vestigium, & superne ad jactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modo regere, sed vix quidem continere, potuerit. Quid, quod, quadragesimo fere anno post Claudii Cæsaris expeditionem, Julius Agricola Romanorum pri-

mus

mus in eas partes penetravit? quod, quinquagesimo post Agricolam anno, Hadrianus limitem provinciæ inter Tinam & Escam vallo ducto statuit: cujus adhuc multis in locis vestigia supersunt? Septimius autem Severus, circa annum a Christo nato ducentesimum decimum, Britanniam ingressus, ultra limitem ab Hadriano factum centum millia passuum, ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Avenni vallum duxit, cujus adhuc plurima & perspicua remanent indicia? Accedit ad hæc, quod in antiquis monumentis nusquam comperimus summam rei Picticæ Camelodunі fuisse, sed Abrenethii & regiam & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreæ translata est. Quod si quæratur, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam sterili, & tum (ut res erant) silvestri & inculto, & hostium ferocissimorum obnoxiam quotidianis injuriis, aluerint; respondebunt, opinor, (nam non video quid aliud respondere possint,) copiis maritimis eam fuisse sustentatam, quando adverso Carronte tum naves ad urbis usque portas appellere solerent. Id siquidem verum fuit, necesse esset agros ad utramque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde steriles, fuisse; quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæstio, [quod,] cum utrinque circa Fortham loca aquæ marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallum finirent, quam supervacuo labore ulterius per multa millia passuum producerent?

XXIII. Ultra Sterlinensem agrum est Levinia, a Renfroana præfectura Glotta, a Glascuensi Kelvino amne, divisa. Ab agro Sterlinensi montibus, a Taichia Fortha dirimitur: tandem in montem Grampium desinit, ad cujus radices per vallem cavam Lominius lacus se explicat, viginti quatuor millia passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas complectitur. Præter multitudinem aliorum piscium, habet & sui generis esu non insuaves: Pollacas vocant. Tandem erumpens meridiem versus, Levinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit, qui prope Britannodunum arcem, & eodem nomine oppidum, in Glottam ingreditur. Leviniæ partem extremam Grampii montis ultimi colles attollunt, sinu maris exiguo, quem Gerlochum a brevitate appellant, intercisi. Ultra hunc est sinus multo amplior, quem Longum vocant, a Longo, qui in eum cadit, fluvio. Is limes est inter Leviniam & Covaliam. Ipsa Covalia, Argathelia, seu potius Ergahelia, & Cnapdalia, multis sinubus angustis, ex æstuario Glottæ infusis, in multas partes dirimuntur. Unus inter cætera insignis lacus Finis vocatur, a Fino fluvio, quem recipit. Is ultra sexaginta millia passuum in longitudinem porrigitur. Est & in Cnapdalia lacus Avus, in quo est insula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur, qui unus in illis regionibus in mare Deucaledonium exit. Ultra Cnapdaliam ad occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc est, regionis caput, Hiberniæ occurrens, a qua modico freto dirimitur: ipsa

longior quam latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ conjungitur, ut vix mille passus expleant, idque spatium nihil aliud quam arena sit, adeo humilis, ut per eam naviculis traductis nautæ plerumque navigandi compendium quærant. Hanc attingit Lorna, Argatheliæ adjacens, & usque ad Abriam pertinens: regio plana, nec infecunda.

XXIV. Qua Grampius mons humilior est, & magis pervius, Braid Albin regio vocatur, hoc est, quasi altissimam Scotiæ partem dicas: ac, ubi maxime pars illa attollitur, Drum Albin, id est, Scotiæ dorsum, vocatur, nec omnino sine caussa. Ex eo enim dorso flumina in utrumque mare decurrunt, alia in septentrionem, alia in meridiem. Ex Ierno enim lacu Iernam fluvium in orientem hibernum fundit, qui in Taum illabitur ad tria millia passuum infra Perthum. Ab hoc fluvio cognomen accepit ad utramque ripam affusa vetere Scotorum lingua Strathierna dicta. STRAT enim regionem ad fluminum decursum jacentem appellare solent. Inter montes ejus regionis & Fortham porrigitur Taichia, a Taicho fluvio, qui mediam secat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes. Ipsi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adjacens, in Iernensi præfectura censentur: verum reliquum agri, ad Fortham usque, ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Culrossianam & Kinrossianam. Ab his & Ocellis montibus, quicquid agri a lateribus Fortha & Taus claudunt, in orientem anguste cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fifa, omnibus rebus ad usum vitæ necessariis sibi sufficiens. Qua lacus Levinus eam scindit, latissima: inde utrinque se colligens in angustum, usque ad Caraliam oppidum. Amnem unum, qui memoratu sit dignus, Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis prætexitur: e quibus maxime est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreæ, quod prisci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media fere regione est Cuprum, quo reliqui Fifani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Ierniam contingit, est Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Ierna.

XXV. Ipse autem Taus e lacu Tao, qui est in Braid Albin, viginti quatuor millia longo, erumpit, fluviorum Scotiæ facile maximus. Is se ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit, regionem fertilem, in ipsis Grampii saltibus collocatam. Ejus partem, sub radicibus montis in planitiem explicatam, Blaram vocant; quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam, ad dexteram Tai ripam, sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgo Duncalden, hoc est, tumulus corylis consitus. Corylus enim, cum per inculta se latissime funderet, & silvarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii, gens olim inter Britannorum clarissimas, alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam

ripam, sub Atholia, ad orientem spectans est Gorea, frumentariis campis nobilis. Et sub hac iterum inter Taum & Escam porrecta Angusia, sive, ut prisci Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Horestiam, aut, juxta dialectum Anglorum, Forestiam dictam putent. In ea sunt urbes, Cuprum, & quod Boethius patriæ suæ gratulans ambitiose Deidonum vocat. Vetus enim nomen Taodunum fuisse reor, a Duno, id est, colle, ad Taum sito, sub cujus radicibus oppidum est exstructum. Extra Taum, ad XIV. millia passuum recto littore, occurit Aberbrothium, alio nomine Abrinca. Deinde Rubrum Promontorium, satis longe conspicuum. Esca fluvius cognomento Australis mediam secat: alter Esca Septentrionalis eam a Mernia dividit. Ea magna ex parte solo est campestri & plano, donec ultra Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem, occurrat Grampius, paullatim se dimittens, & in mare subsidens.

XXVI. Ultra eam ad septentriones est Devæ, vulgo Deæ, fluminis ostium, & plus minus mille passus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia est, salmonum piscatu nobilis, ad alterum Episcopi sedes, & scholæ publicæ, omnium ingenuarum artium studiis florentes. Hanc citeriorem invenio vetustis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrumque oppidum, Abredonia, Veteris & Novæ cognominibus distinctum, vocatur. Ab hac tam angusta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac sese paullatim dilatans, ad sexaginta in longitudinem millia, se protendit Badenacham usque. Ea regio perpetuo dorso continetur, & in utrumque mare flumina evergit. Badenachæ confinis est Abria, ad mare Deucaledonium modice prona, regio (ut inter Scotos) in primis copiosa maritimis & terrestribus commodis. Est enim & frumentis & pascuis in primis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate, jucunda: piscium vero proventu adeo fertilis, ut nulli prope Scotiæ regioni cedat. Nam, præter fluviatilium copiam, quam tot rivi sufficiunt, mare longo canali per planum solum infusum penetrat, ibique terræ paullo altiore margine coercitum se latius diffundit, ac speciem stagni, aut verius lacus, præbet; unde Abriam, id est, stationem, patrio sermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglice loquuntur, utramque, hoc est, & sinum illum maris, & regionem, perperam & absurde Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur.

XXVII. Ad plagam septentrionalem, proxima Marriæ est Buchania, Dona fluvio ab ea divisa. Ea omnium Scotiæ regionum longissime se in mare Germanicum exporrigit. Pascuis oviumque proventu admodum felix, cæterisque commodis ad vitam necessariis sibi sufficiens. Fluvii ejus cum salmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus piscis non ingreditur. Est in ejus littore speluncа, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua e naturali fornice guttatim destillans, statim in lapidum pyramidas vertitur,

 ac,

isi opera hominum antrum subinde purgaretur, spatium usq
ornicem brevi compleretur. Lapis autem qui ita gignitur,
aedium naturam inter glaciem & saxum obtinet: est enim
s, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit.
. Tolosæ essemus, circiter annum salutis M. D. XLIV. acce
s ex hominibus fide dignis, similem per omnia huic spelunc
: in proximo Pyrenæo.

XXVIII. Ultra Buchaniam ad septentriones duæ sunt regium
, Boina & Ainia, quæ usque ad Spæam flumen pertinent, qui
rat eas a Moravia. Oritur autem Spæa e dorso Badenachæ,
s meminimus: nec longe ab ejus fonte lacus est, unde erum
utea, ac se in occiduum mare devolvit. Ad ostium ejus fer
oppidum nobile fuisse, a fluvio Ennerluteam nuncupatum. Ce
ive terræ vicinæ spectes ingenium, sive navigationis & subve
onis maritimæ commoditatem, locus est admodum emporio ap
Prisci quoque Reges, has opportunitates secuti, aliquot seculis
habitaverunt, in Evonia arce, quam nunc multis falso persuas
est esse Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & vestigium
huc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ in
Buchaniam & mare occiduum interjectæ: sed cum nihil habeant
signe ac narratu admodum memorabile, non est quod in eis ex
candis immoremur.

XXIX. Ultra Spæam usque ad Nessum, sequitur Moravia, c
(ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germar
velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto ejus laxit
castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus & pascuis fœc
amœnitate vero, & fructiferarum arborum proventu, totius
facile prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginar
Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & N
ad cognominem fluvium. Nessus e lacu Nesso, longo vigint
tuor millia, effluit. Aqua semper fere tepida, nec unqua
frigida ut congelet. Quin & asperrima hieme, fragmina gla
eum invecta tepore aquarum brevi solvuntur. Ultra Nesl
cum, occidentem versus, octo millia continentis terræ pro
tur. Tantillum sane est quod obstat quo minus maria co
quod reliquum est Scotiæ insulam reddant. Nam quod s
iis faucibus ad mare Deucaledonium interjicitur, fere sinub
in terram irrumpentis est intercisum.

XXX. Quod ultra Nessum & fauces illas angustas est int
in quatuor provincias solet dividi. Ultra ostium Nessi,
Germanico immergitur, est Rossia, in mare promontori
bus excurrens, quod & nomen ipsum indicat. Ros er
promontorium significat. Ea tota longior est quam lati
a mari Germanico ad Deucaledonium porrigitur: qua
attollitur, aspera & inculta; qua se in campos explic
fertilitate nulli prope Scotiæ agro inferior. Valles hab
piscosis amnibus irriguas; lacus piscosos complures, sed

[illegible] Lubrum. A mari Deucaledonio littus paullatim se castigat, & in orientem æstivum reflectit. Ab altero littore, mare Germanicum inter rupium excelsarum scopulos iter sibi pandens, interius in sinum se spatiosum explicat, adversus omnes tempestates portum salutiferum ac certum perfugium. Est enim ingredientibus non difficilis aditus, intus vero adversus omnes cœli marisque injurias tutissima statio quantumlibet magnis classibus. Proxima Rossiæ exterior septentrionem versus est Navernia, a Naverno amne appellata: quam vulgo proprietatem sermonis patrii secuti Stranaverniam appellant. Eam a meridie Rossia claudit, ab occasu & septentrione mare Deucaledonium eam alluit, ab oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta est, ut omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cœli eas contingat. Nam ab occidente Stranaverniam, a meridie & oriente Rossiam, a septentrione Cathanesiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis pascuo quam arvo dediti. Nihil in ea quod sciam singulare, nisi quod montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & prope in nullos usus comparatum, quod nondum ejus affectatrix luxuria eo immigrarit.

XXXI. Cathanesia, ultima ad septentrionem Scotiæ regio est, quæ in plaga ei Navernia occurrit; hæque duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria: altissimum in Navernia, quod Ptolemæo est Orcas, sive Tarvedum: reliqua duo, nequaquam æque sublimia, in Cathanesia sunt, Vervedrum, nunc Hoia, & Berubium, falso Hectori Boethio Dome appellatum, nunc Dunis Bei vulgo dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine, aliquot literis exemtis, vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu naviculæ ab insulis Orcadibus appulsæ utuntur. Sinus autem maris vulgo Bai vocatur. Hic igitur sinus cum Duncani vel Donachi sinus a vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcunque conjunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornavios, cujus nominis adhuc vestigia quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanesiæ vulgo Gernico vocant. Nam, qui Ptolemæo & exteris Cornavii sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam, cum non in hoc tractu modo, sed in diversissima insulæ parte, nempe in Cornovallia, Cornavios ponunt, eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurde judicabit, si quis Cornuallos, pro Kernicovallis, id est Kernicis Gallis, dictos existimaverit. Videntur & in media insula, obscura quidem illa, sed hujus tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Severi initium scribit Beda non procul abesse a cœnobio Aebercurnig. Et monasterii quidem illic nullum indicium in illis locis est relictum. Manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx, Abercornum nomine. Horum autem vocabulorum utrumque an alterum sit a Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo.

XXXII. Restat

XXXII. Restat nunc ut de Insulis aliquid dicam
historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.
vetustioribus, a quibus nihil certi nobis est traditum
minibus nostri temporis & verius & apertius sunt prod
mur. Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coron
runt, vel classes, vel ordines, Occidentales, Orcadas
eas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia pene a
mari Deucaledonio, lateri Scotiæ occidentali prætend
qui nunc, aut patrum ætate, aliquid de rebus Brita
evulgarunt, Hebridas appellant, nomine certe novo, &
originem aut vestigium e scriptoribus priscis ostend
enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocaru
inter se inconstantia, ut vix unquam in numero, situ
bus conveniant. Straboni (ut ab antiquissimo incipiam
nia danda sit, quod ea parte orbis nondum satis exple
incertam secutus videri possit. Mela Hemodas sept
Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus q
das, Plinius septem Acmodas, & triginta Æbudas nun
nominibus frequentissima antiquis retinebimus; Æbu
Occidentales insulas appellabimus: situm, & singula
commoditatesque, ex auctoribus, ut recentioribus, ita
oribus, recensebimus. In primis autem Donaldum
quemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omn
agravit & oculis perlustravit. Hæ vero in mari
sparsæ jacent, numero supra trecentas &——. Ab
temporibus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt, usq
dum Mikolumbi Tertii fratrem, qui eas Regi Norve
ejus opera in regno Scotorum adversus jus fasque occu
waretur. Tenuere eas Dani & Norvegi circiter annos
ginta, donec ab Alexandro Tertio Scotorum Rege i
victi eis cesserunt. Tentarunt interdum, & viribus f
tionibus adducti, se in libertatem vindicare, & sibi
Regium enim nomen cum alii, tum non adeo pride
Donaldina familia usurpavit.

XXXIII. In victu, vestitu, totaque rei domesticæ r
qua utuntur parsimonia. Opsonatio illis est venatus
Carnem aqua in omasum aut cæsi pecoris pellem infusa
venationibus interim, sanguine expresso, cruda vescunt
tu est jus carnium elixarum. Serum lactis aliquot an
in conviviis etiam avide bibunt. Id potionis genus B
pellant. Maior pars aqua sitim sedat. Panem ex av
deo (quæ sola frugum genera in illis regionibus proventi
re non injucundum, ex diuturno usu, peritia quadam a
sueverunt. Mane ex eo paullum degustant, eoque con
tur: aut, si quid aliunde operis est objectum, usque
cibo abstinent. Veste gaudent varia, ac maxime virga
amant maxime purpureum ac cæruleum. Majores sag

ribus plurifariam distinctis utebantur, ut adhuc plerisque mos est: sed eorum plures nunc magis fuscas, & ericæ frondes proxime imitantes, ut in ericetis cubantes luce floridæ vestis agnosci possint, ferunt. His involuti potius quam tecti, sævissimas tempestates sub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti somnum capiunt. Domi etiam suæ humi cubant. Substernunt filices, aut ericam, sed hanc radicibus deorsum, frondibus sursum versis: adeoque scite hac ratione lectos concinnant, ut mollitie cum pluma certent, salubritate longe superent. Erica enim, naturali siccandi vi prædita, supervacuos humores exhaurit, nervisque eorum molestia liberatis suum vigorem restituit, ita ut, qui vespere languidi & lassi decubuerint, mane vegeti & alacres resurgant. Omnibus non negligentia modo in culcitris & stragula veste, sed affectatio inculti horroris & duritiei summa est. Si quando usus aut necessitas eos in peregrinum solum trahit, culcitras & hospitum stragula humi provolvunt, ac suis vestibus involuti se quieti componunt: solliciti videlicet, ne barbara illa (ut ipsi vocant) mollities patriam & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem, quibus corpora tegant, arma sunt, cassis ferrea, & lorica ferreis annulis conserta, plerumque ad talos usque demissa. Tela adversus hostem, arcus, & sagittæ, maxima ex parte hamatæ, ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ, nisi vulnere late patefacto, e corpore extrahi non possunt. Sunt qui ensibus latis aut securibus pugnent. Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Musica maxime delectantur, sed sui generis fidibus; quarum aliis chordæ sunt æneæ, aliis e nervis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel plectris, pulsant. Unica autem illis ambitio est, ut fides multo argento exornent & gemmis. Tenuiores pro gemmis crystallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinne factum, quod fere laudes fortium virorum contineat: nec aliud fere argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum sermone paullum mutato utuntur.

XXXIV. Insulæ circa Scotiam, quæ prisca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita fere se habent. Prima omnium est Mana, falso quibusdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia, a Paulo Orosio Mevania, aut potius Menavia. Prisca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas oppidum in ea Sodoram appellabat, in quo Insulanorum Episcopus sedem habebat. Æquo fere spatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ, provincia, sita est. Viginti quatuor millia passuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æstuario Glottæ surgit Ailsa, rupes ardua, undique præter unum aditum præceps. Toto fere anno humano cultu vacua, nisi quod statis temporibus naviculorum ingens numerus ad asellos piscandos eo conveniat. Frequens est cuniculis, avibusque marinis, eoque maxime genere anserum, quas Solanas vocant. Ex æquo fere spectat ad orientem hibernum Carictam, ad occidentem hibernum Hiberniam, ad occidentem æstivum Cantieram. Ad viginti quatuor millia ab hac sita est Arania, fere in Septen-

trionem

triones vergens: longa viginti quatuor millia, sedecim
ta in altissimos atque asperrimos montes assurgit. So
ora colitur. Mare, qua humilior est, irrumpens, in ea
magnum facit, cujus aditum claudit insula Molas. It
bus undique se attollentibus, ac ventorum impetum fr
portus navibus intus est tutissimus; & in aquis perpetu
piscatio adeo copiosa, ut si quid, ultra quam quod in
sit satis, capiatur, accolæ in mare, tanquam in piscin
jiciant. Nec longe ab Araniæ littore jacet insula ex
cuniculorum feracissima. Bota, octo millia passuum lo
or lata, interius in æstuario Glottæ sita est, ab Arania
est)] octo millia passuum ad orientem æstivum distan
dente æstivo abest ab Argathelia plus minus quingento
orientem a Cunigamia sex millia passuum. Tota fere
& frugibus & pascuis satis commoda. Unam habet in
minem urbem, & in ea veterem arcem Kothesaiam.
bet arcem ad sinum, qui sermone patrio Cames, hoc es
vocatur. Ad occidentem hibernum est insula Merno
& pro magnitudine fertilis, & culta, mille passus long
tos lata. Interius in æstuario Glottæ sunt Cambra m
nor, modico spatio diremtæ: major frugum, minor
ferax.

XXXV. A promontorio Cantiera paullo plus mille
Avona, id est, portuosa; id cognomen adepta ab stati
quod, cum Dani insulas tenebant, ad eam classes eorum
gebant. Ab eodem promontorio, ad occidentem hiber
Hiberniæ littus porrecta est Raclinda. Et a Canti
millia, exigua insula Caraia. Nec longe ab ea sita est
millia longa, mille & quingentos lata. Ab hac quat
ei in longum porrecta abest Jura. Duodecim autem m
Gigaia. Maritima cultu satis frequentia sunt: inte
operta, cervorum varii generis copia abundant. Sum
ment eam antiquitus Deram fuisse nominatam: quod
vum Gothico sermone significat. Ab hac duo millia a
ab oriente in occidentem quatuor millia passuum in lo
excurrens, mille lata: raris in locis ab hominibus c
maris inter eam & Juram tam violens est, ut nec veli
nisi certis tempestatibus, superari possit. Post hanc mu
Insulæ deinde sparguntur, Bellach, aut Genistaria,
Longaia, utraque Fidla: tres item Garvæ, cognomi
ctæ; Culbrenina, Dunchonel, Luparia, Belnabua, V
tulina, Luinga, Sella, Seuna. Hæ tres proximæ, pec
bus satis fœcundæ, Argatheliæ Comitibus parent. I
Sclata, quod e rupe ejus tegulæ, quas Sclatas vocant,
Deinde Naguisoga, & Eisdalsa, ac Skennia, & quæ v
ana, ab herba frugibus noxia, non dissimili luteæ, nisi
diluto sit colore: & Uderga, & insula Regia: mox D

L. Maxima post Juram ad occidentem est Ila, longa vigin-
r millia, sedecim lata: a meridie in septentrionem por-
corum, frumenti, cervorum, item plumbi, fertilis. Am-
e dulcis habet, nomine Laiam: item aquæ marinæ sinum,
sulæ variæ: præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula
ia dicta, olim omnium Insulanorum Regia, in qua insu-
gulus assumto nomine Regio solebat habitare. Huic pro-
ed minor, est insula Rotunda: cui etiam a concilio no-
iditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim e
is jus assidue dicebant, ac de summa rerum etiam agita-
ilia: quorum summa æquitas & moderatio pacem domi
præstitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam. In-
& Juram sita est insula parva, a cumulo lapidum cognomi-
d australe latus Ilæ jacent hæ deinceps insulæ, Columna,
, Osrima, Brigidana, Corskera, insula Humilis, Imersga,
Texa, Ovicularia, Naosiga, Rinarda, Cana, Tarsicheria,
, insula Magna, insula Figuræ humanæ, insula Joannis,
. Ad occidentalem Ilæ angulum Oversa. Ibi quoque
orrentissimum, nisi certis horis, impermeabile est navibus.
ercatoris: & ad occidentem æstivum spectans Usabrasta,
ia, & Nesa, & insula Textoris: & ad octo millia ab Ila
septentriones versa Oruansa, & ei proxima Porcaria, &
os passus ab Oruansa, Coluansa. Ultra Coluansam ad sep-
s jacet Mulla, duodecim millia passuum distans ab Ila.

um quæ ea cœli plaga gignere solet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbæ severa disciplina & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum monachorum, alterum monacharum; curia una, sive (ut nunc loquuntur) parochialis Ecclesia, multaque sacella ex munificentia Regum Scotorum & Regulorum Insulanorum. In cœnobio veteri D. Columbæ Insularum Episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulchretum, sive cœmiterium commune omnium nobilium familiarum quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres, modicis intervallis distantes, tribus impositis domunculis in orientem versis. In occidentali cujusque parte lapis inscriptus, quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est, titulum habet, TUMULUS REGUM SCOTIÆ: ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, TUMULUS REGUM HIBERNIÆ: quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte, inscribitur, TUMULUS REGUM NORVEGIÆ: hujus enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cœmiterio seorsum claræ Insulanorum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regi-

[redacted]

tissima. Nam & pecore, & frumento, piscatu, & marinarum avium foetu, abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hinc duo millia abest Gunna: & a Gunna pari spatio Colla, duodecim millia longa, duo lata, in primis fertilis. Nec procul hinc est Calsa, tota prope silvis operta. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, major & minor. Item totidem eisdem cognominibus ex adverso promontorii Mullæ. Jacent non longe ab ea duæ insulæ cognominatæ Glassæ, hoc est, cæruleæ. Deinde Ard an ridir, id est, alta insula Equitis. Deinde Luparia, sive insula Luporum. Post eam insula Magna. A Colla insula, septentrionem versus, protenditur ab oriente in occidentem, sedecim millia longa, sex lata, montibus arduis & silvosis assurgens, Ruma: &, quia raris in locis habitata est, aves marinæ passim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colligit. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus ante a nobis dictum est) abunde capiuntur. Ab ea quatuor millia ad orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longe ab hac sunt Canna & Egga, modicæ insulæ, satis foecundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quam aliis vitæ commodis aptior.

XXXIX. Hinc a septentrione in meridiem porrigitur Skia, omnium insularum circa Scotiam maxima, [*præter Leogum*,] quadraginta duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens; ipsi silvis, silvæ pascuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles: in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores, salmonum foecundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare, ab omni parte in terram penetrans, multos aquæ salsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum foecundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula priscorum Scotorum sermone Skianacha, hoc est, alata, vocatur, quod promontoria, inter quæ mare se infundit, velut alæ se obtendunt. Usus tamen obtinuit, ut Skia, id est, ala, vulgo diceretur. Circa hanc sparsæ jacent insulæ minores, Oransa, frugibus & pecore, Cunicularia, nemoribus & cuniculis, abundans; Paba, latrociniis infamis, quod in ejus silvis prædones transeuntibus insidias locant. Inde Scalpa, octo millia ad æstivum occidentem sita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in silvis alit. Inter ostium Caronis sinus & Raarsam jacet Crulinga, statio navibus tuta. Et a Scalpa duo millia in septentriones porrigitur Raarsa, septem millia longa, duo lata: silvas habet betuleas, & in eis cervos. Quingentos ab ea passus est Rona, silvis & erica operta. Portum in intimo sinu habet latrociniis infestum prætereuntibus, insidiis tegendis aptum: & in sinus (qui a brevitate Gerloch vocatur) ore est ejusdem

nominis insula. Et a Rona sex millia septentrionem versus Flada, & a Flada duo millia Tuilmena, & ad australe Skiæ latus Oransa, & mille passus ab ea Buia parva, deinde Buia major, ac deinceps quinque parvæ insulæ ignobiles. Post quas Isa, fertilis frugum: & juxta eam Ovia, deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia a Skia ad occidentem æstivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa Vervecum, & Sandera, & Vatersa, quæ, præter alia commoda plurima, stationem habet multarum & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, statis temporibus, magna piscatorum frequentia convenire solet. Hæ novem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi Insularum.

XL. A Vatersa duo millia abest Barra, septem millia longa, ab occidente hiberno se ad orientem æstivum exporrigens: frugum non infoecunda, piscatu asellorum maxime insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur, interius latius rotundatur. Insulam habet unam, & in ea arcem munitissimam. In septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: e summo ebullit fons aquæ dulcis, e quo rivus qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quædam, sed adhuc informia, animalia, [illegible]

ra; proceriorésque gignit, quam ulla aliarum insularum. Incolæ prope omnium artium, ac maxime religionum, rudes. Eo, post solstitium æstivum, dominus insulæ procuratorem suum ad vectigalia colligenda mittit, & una cum eo sacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem si forte desit, suos quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & sale duratorum vervecum, & avium marinarum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum, totidem prope lata: nec ab ulla aliarum insularum videri pars ejus ulla potest, præter tres montes in litore se attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus sunt oves eximiæ pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cuiquam est ad eos aditus.

XLII. Jam ut ad Vistum redeamus, a promontorio ejus septentrionali sita est insula Valaia, mille passus lata, duplo longior. Inter promontorium & Haraiam insulam hæ fere sunt interjectæ, exiguæ quidem, sed non infrugiferæ, Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Enisaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Sarvais, Gria, Linga, Gillinsa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Isa, Seuna parva, Seuna magna, Taransa, Slegana, Tuemen, & supra Haraiam Scarpa. Et ad occidentem æquinoctialem supra Leogum quinquaginta millia absunt septem insulæ, quas alii Flananas, alii Sacras, (*aut*) Asyla vocant, in montes herbosos consurgentes, sed ab omni humano cultu desertæ. Neque quadrupedem fere ullam præter oves feras habent; quæ quidem a venatoribus capiuntur, sed ad nullum victus usum: carnes enim loco arvinam habent, aut si quid sit carnis, id adeo insuave est, ut nemo attingat, nisi in extremo famis periculo. Deinde, prope eodem tractu, propius septentrionem jacent, Garvellan, id est, aspera insula, & Lamba, & Fluda, & Keilasa, & Bernera parva, & Bernera magna, & Kirta, & Buia parva, & Buia magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, (Cunicularia ab ejus animalis fœcunditate vocata,) & Sigrama parva, & Pygmæorum insula. In hac fanum est, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuisse humatos. Multi externorum, terra altius effossa, repererunt, & adhuc deprehendunt, capita parva & rotunda, aliarumque corporis humani partium ossicula, nihil famæ vetustæ derogantia. In eo litore Leogi insulæ, quod in orientem hibernum spectat, duo sinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem, vocant. Uterque toto anno pisces abunde captantibus suppeditat. Ex eodem litore Leogi magis ad meridiem vergit Fabilla: deinde Adami insula: deinde insula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & insula Columbæ, & Tora, & Hurta, & Scalpa, & Flada, & Seuna. Ad orientale latus hujus insulæ iter est subterraneum, superne fornicatum, longum ultra jactum sagittæ, sub quam cryptam naviculæ minores velis aut remis agi solent, dum fugiunt violentiam æstus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore & navigantium periculo fervit.

[redacted]

gis ad orientem jacet insula, quam Vetustum Castellum appellan locus naturali munimento tutus, & frugum & piscium copia, & ov ibi nidificantium volucrum marinarum, abunde commeatum incol sufficiens. Ad littus, ubi sinus Briennus terras firmas aperit, insul Eu sita est, tota fere silvis umbrosa, ac latronibus tantum, qui pra tereuntibus insidiantur, accommoda. Magis ad septentriones jac insula Gruinorta, & ipsa itidem silvis opaca, & latronibus infesta & in eandem cœli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, pra ter pabula, ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic e Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna: post eam Habrer parva: juxta eam insula Equorum: juxta eam rursus insula Mu taica. Hæ octo proximæ insulæ ante ostium sitæ sunt sinus que vulgo lacum Briennum vocant.

XLIII. Ab his insulis, quæ sinum Briennum præcingunt, absun Haraia & Leogus, septentrionem versus excurrentes. In longun patent sexaginta millia, in latum sedecim. Hæ quidem unam fa ciunt insulam: non enim maris infusi æstuariis, sed limitibus agre rum & dominorum ditionibus definiuntur. Pars autem ad meri diem exposita solet Haraia vocari. In ea fuerat monasterium, Ro adilla dictum, a Macclodio Haraiensi conditum. Ager frugum fat fertilis, sed quæ magis ex fodiendo quam arando illis proveniun

[redacted]

manet: ubi vero rediit æstus, supra quatuor est profunda. Ibi in rupibus sedens omnis generis sexus & ætatis multitudo, hamis & lino magnam vim piscium promiscue ducit.

XLIV. Ad orientem æstivum, sexaginta fere millia passuum a Leogo, sita est insula parva, solo humili, ac plano, ac satis frequenter culto: nomen est Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eisque majorum & minorum pecorum assignat quantum satis videtur, unde & ipsi commode vivant, & vectigalia solvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum singulis annis ad agri sui dominum mittunt. Hæc fere sunt, quæ vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ hordeaceæ, in pellibus ovium insutam, (apud eos enim hoc genus frugum copiose nascitur,) carnis ovillæ, & marinarum avium sole duratarum, quantum ex annuo proventu superat. Ac si quando multitudo capitum abundat, supernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita soli, ut opinor, in universo orbe sunt, quibus nihil unquam deest, omnia ad satietatem redundant: juxta luxus & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex institutis & præceptis sapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quod suæ conditionis commoditatem non intelligant, ad summam felicitatem deesse videatur. Ibi in hac insula Sacellum, D. Ronano sacrum. In eo (ut majores natu ferunt) ligo perpetuo relinquitur; quo, cum quis moritur, sepulchri locum inveniunt designatum. In hac insula, præter aliam piscationem, plurimæ balænæ capiuntur. Ab hac millia passuum sedecim, occidentem versus, jacet insula Suilskeraia, mille passus longa: sed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem, gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam musco nigro teguntur. Volucres marinæ passim ibi ova ponunt & excludunt. Ad eas, nondum ad avolandum maturas, proximi e Leogo insula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata plumisque naviculas onerent. In hac insula rarum & aliis regionibus ignotum genus avis conspicitur, Colcam vocant, magnitudine paullo infra anserem. Ea vere singulis annis eo advenıat, pullosque exclusos eousque educat, dum ipsi sibi prospicere possint. Ad id fere tempus plumæ sponte defluentes e toto corpore nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver usquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quod earum pennæ caulem non habent; sed levi, & cui nihil prorsus duri adest, pluma totum corpus velut lanugine vestiunt.

XLV. SEQUUNTUR Orcades, in mari partim Deucaledonio, partim Germanico, ad septentrionalem Scotiæ partem sparsæ. Harum de nomine inter scriptores veteres & recentiores satis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicavit. Sed neque, qui eas *primi tenuerint*, satis constat. Omnes Germa-

›rum refutari facile error poteſt : partim ex
:, qui, cum quinque diverſis linguis a Britann
ſeveret, unam ex eo numero Picticam eſſe ait :
ce Picti locuti fuiſſent, eam a Saxonica, (qua t
:a utebantur) non ſeparaſſet : partim quod in
anus diſerte Pictos a Saxonibus alios eſſe oſten
rcadas, alteris Thulen, patriam eſſe affirmet.
ıt oriundi, noſtra adhuc ætate lingua a Scotis &
tur, & quæ a Gothica non multum diſcrepet.
VI. In convictu quotidiano, multum e vetuſta pa
gus retinet. Itaque perpetua corporis & animi
fruuntur. Rari morbis, plerique omnes ſeni
apud eos deliciarum ignorantia, quam apud al
& diligentia, ad ſalutem tuendam prodeſt. E
& ad formæ elegantiam, & ad ſtaturæ proceritı
cit. Frugum proventus eis exiguus eſt, præterc
:i, ex quibus eis & panis & vinum ſuppetit. E
ibus, oves, boves & capræ, non infrequentes ;
, caſei & Butyri eſt uſus. Aves marinæ innum
iſcibus victus eorum magna ex parte conſtat.
m animal, ac ne deforme quidem aſpectu, ap
ei, ſpecie quidem contemptibiles, ſed ad omn
ı credi poteſt, ſtrenui. Nulla uſquam arbor.
præter ericam ...

ionibus invalescente luxuria corruptis, paullatim disciplina vetere abefactata, blandientibus quoque deliciis ipsi sese dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non ausi, ex insulis aquantur; & vina mercesque alias aut commeatibus mutant, aut vili pretio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, ut mutuis auxiliis se tueri non possint, infirmitatis suæ conscii, non omnino inviti securitatem cum lucro conjunctam, adblandiente etiam voluptate, vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores fere & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinæ moderationis adhuc vestigia restant.

XLVII. Mare illis non solum ventorum violentia & siderum positu sævum & tempestuosum est, sed æstibus contrariis ex Oceano occidentali incitatis, & inter angustias terrarum confligentibus, nulla vi remorum aut velorum, freti, ex adverso recurrentis & in se contorti, vortices superari possunt. Si qui propius accedere audent, aut impetu violento rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti, in rupes & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis absorbentur. Duæ sunt tempestates, quibus hæ angustiæ sunt superabiles: aut cum æstuum relapsu, cessante undarum conflictu, mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescente utrinque vi illa quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & verticosis pelagi commoti molibus se velut in sua castra recipientibus. De numero quoque Orcadum inter scriptores non convenit. Plinio sunt insulæ quadraginta, cæteris fere triginta. Proxime ad verum accessit Paullus Orosius, qui triginta tres prodit, e quibus tredecim habitentur, cæteræ desertæ, & pecori pascendo relictæ. Sunt enim pleræque humiles, & ita spatiis angustis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent. Aliæ nudis scopulis aut opertis musco squalentes.

XLVIII. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur, Hodie Continentem appellant, quod longe alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia passuum. Hæc satis frequenter habitatur. Habet enim duodecim, sive curias, seu parochias rusticas: præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ sunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Episcopi. Inter eas situm est templum, ut in locis illis satis magnificum. Inter templum & arces utrinque sunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Episcopalem. Tota insula excurrit in promontoria: inter quæ sinus maris infusi, stationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diversis in locis hujus insulæ metalla sunt plumbi albi & nigri, tam probi quam usquam in Britannia *reperiatur*. Hæc insula a Cathanesia circiter viginti

quatuor

quatuor millia abest, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto sparguntur insulæ complures, e quibus Stroma quatuor a Cathanesia millia abest, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc, ob propinquitatem terræ Britanniæ, & quod Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numerant.

XLIX. Ab hac ad septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalsa australis, quæ a sinu Duncani, aut verius Donachi, abest sedecim millia: quod spatium duabus horis, æstu secundo, etiam cessantibus ventis, naviculæ conficiunt: tanta hujus freti est violentia. Hæc quinque millia passuum longa est, habetque portum satis commodum, a D. Margarita cognominatum. Ab ea paullum in orientem projectæ sunt insulæ duæ exiguæ & incultæ, pecori pascendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc est, planities herbidas, aquis affitas. Ad septentrionem est Burra insula, & duæ inter eam & Pomonam Holmæ. A Burra occidentem versus ordine tres insulæ jacent, Suna, Flata, & Fara: & ultra est Hoia & Valis, quas alii duas, alii unam insulam vocant: quod circa æquinoctia, (quo tempore maria violentissime incitantur ac fervent,) æstu recedente, nudantibus se arenis, angustis faucibus cohærent, unamque insulam faciunt; redeunte æstu, rursus interjecto mari, duarum insularum speciem præbent. In hac insula omnium quas Orcades habent altissimi sunt montes. Hoia & Valis decem millia in longum porriguntur: ab Ranalsa absunt octo, a Fano Donati in Cathanesia supra viginti millia passuum. A septentrione est insula Graoisa, in freto admodum angusto sita: abest enim Hoia a proximo Continentis, id est, Pomonæ, promontorio, duo modo millia. Hæ fere inter Pomonam & Cathanesiam sunt insulæ, in ipso freto sitæ. Latus Continentis occidentale mare apertum spectat, nullis in eo nec insulis nec scopulis apparentibus. Ab orientali ejus promontorio paullum procurrit Cobesa: a Borea eam velut tegit littori propior Siapinsa, paullum se in orientem inflectens, ex adverso Cracoviacæ duo millia sita, ipsa sex millia longa. A septentrionali parte Pomonæ jacet Rusa, sex millia longa. Ab ea propius orientem sita est Eglisa, ubi Divum Magnum fama est esse sepultum. Hinc ad meridiem adjacent Vera, Gersa: nec longe illinc Vestra, a qua Hethlandia abest millia passuum LXXX, Papa Stronza distat ab Hethlandia LXXX. millia passuum. In hoc medio fere cursu jacet Fara, hoc est, bella insula, utrisque & Orcadibus & Hethlandiæ conspicua, Assurgit enim in tria altissima promontoria, rupibus excelsis præcincta, & undique inaccessa, nisi quod ad orientem æstivum paullum sese dimittens, stationem tutam naviculis præbet. Incolas habet longe pauperrimos. Piscatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, cæterisque propinquis Oceano regionibus, piscatum in illa maria singulis annis præternavigant, omnia pro arbitrio rapiunt & ferunt.

L. Proxima

xima poſt illam eſt inſula Hethlandicarum maxima, quam
:auſſam incolæ Continentem appellant, ſexaginta millia
.onga, lata alicubi ſedecim, in plurima parva ſe promon-
gens. Duo tantum ſunt quæ nominare non pigeat: alte-
um, ſed anguſtum, in ſeptentriones excurrit; alterum la-
ientem hibernum. Maritima fere habitantur. Interiora
iimal præter volucres adit. Superioribus annis, incolæ
iam majores eorum ſolebant, excolere tentarunt: ſed nul-
ucceſſu. Divitiæ eis ſunt a mari, ab omni parte ſumma
ommoditate objecta. Ab ea ad decem millia ſeptentrio-
is eſt Zeal ſita, ſupra viginti millia longa, octo lata: adeo
ullum animal niſi illic natum ferat. In hac habitare di-
nenſis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum il-
bunde omnibus ſuppeditet. Inter hanc & Continentem
ulæ minores, Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Ultra
ter novem millia ad ſeptentrionem jacet Vuſta, ſupra vi-
lia in longum porrecta, in latum ſex: plana, & alioqui
œna aſpectu, niſi quod longe ſæviſſimo mari ambiatur.
c & Zeal ſunt interjectæ Via, Ura, Linga. Extra eam
ntem reſpiciunt Skeniæ duæ, Burra: ad orientem Bal-
ega, Fotlara, ſeptem millia longa, ab Vuſta ſeptem di-
o a Zeale, & objecta freto quod Vuſtam a Zeale dividit.
inceps inſulæ ignobiles prætenduntur orientali Continentis
ela, Skeniæ orientales tres, Chualſa, Noſtunda, Braſa &
atus occidentale cingunt Skeniæ occidentales, Rottia, Pa-
Voneda, Papa major, Valla, Trondra, Burra, Haura
aura minor, & inter eas totidem fere Holmæ interſperſæ.
ctus ratio Hethlandicis eadem quæ Orcadenſibus: niſi
a copias domeſticas paullo aſperior. Veſtiuntur Germani-
d juxta facultates non indecore. Proventus illis eſt ex
generis craſſo, quem Norvegis vendunt, ex oleo e piſci-
nis confecto, e butyro, e piſcatu. Piſcantur naviculis du-
morum, quas factas e Norvegis coemunt. Quos ceperint
rtim ſale condiunt, partim vento ſiccant. Ex iis fere re-
litis pecuniam conficiunt, unde vectigalia ſolvunt; domos
habitent, ſupellectilem univerſam, ac magnam victus par-
int. In domeſtico inſtrumento, qui elegantiæ ſtudent,
irgenti habent. Menſuris, numeris, ac pondere, ad mo-
inicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Go-
illis ſermo. Ebrietatem ignorant, niſi quod ſingulis men-
utuo invitant; eoſque dies hilare & ſimpliciter, ſine rixis
quæ fert ebrietas vitiis, tranſigunt: eamque conſuetudi-
iutuam amicitiam retinendam facere ſibi perſuadent. Sa-
firmitudo in Laurentio quodam noſtra ætate apparuit,
ntesimum annum uxorem duxit: centeſimum quadrage-
num agens, ſæviſſimo mari in ſua navicula piſcatum pro-
nuper, *nulla vi gravioris morbi* labefactatus, ſed ſenio ſo-
lvit.

LIBER

LIBER SECUNDUS.

I. Repetenti mihi rerum Britannicarum memoriam supra duo millia annorum, cum multa se impedimenta objiciunt, tum illud in primis, quod in eis regionibus, unde nostræ originis eruenda est cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cum sero tandem advenissent, in ipso prope ortu interierint. Omnes enim nationes, quæ in Britannia sedes ad hunc usque diem collocarunt, jure mihi videor affirmare posse, e Galliis, Hispaniis, & Germania, in hanc insulam commigrasse. Galli primum characteres literarum a Massiliensibus Græcis accepere, quibus uterentur ad rationes conficiendas, & literas inter se missitandas, Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico. Leges autem, & sacrorum ritus, ne Julii quidem Cæsaris ætate literis committebant; res vero gestas multo minus, quas tamen verisimile est fuisse multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Asia, vel fecerunt, vel passi sunt, in eadem fuissent apud posteros oblivione, nisi exteri scriptores ea memoriæ prodidissent. In Hispania vero, Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupaverant littora, & unis e Barbaris (ut Strabo scribit) Turdetanis, fuit quidem literarum usus; sed veteris memoriæ scriptor, quod adhuc sciam, extitit nemo. Varro enim & Plinius, & si qui alii Latinorum de primis Hispaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, conjecturis magis, quam scriptorum testimoniis, in hac parte fidem suarum opinionum confirmant. In ea parte Britanniæ, quam Cæsar attigit, nulla prorsus vetustarum rerum erat memoria. Apud interiores vero, qui longe incultius agebant, longe minus: adeo ut, cum illos de gentis origine, & vetertimis insulæ cultoribus, rogaret, nihil certi se comperisse scribat. Post Cæsarem Cornelius Tacitus, non minore fide, quam diligentia scriptor, jam perlustrata Romanis classibus Britannia, intimisque latebris ejus excussis, ne ipse quidem quicquam certi, quod posteritati proderet, invenit. Gildas quoque, qui supra quadringentos annos post Tacitum vixit, se non e monumentis, quæ nulla erant, sed ex transmarina relatione, quæ scribit, tradere affirmat. Germania vero postrema omnium literis fuit expolita. Sed illa, pro reliqua sua ingenuitate, cum nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monstri novi ipsa sibi confinxit. Igitur, qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre se asseverant, reddenda, opinor, illis erit ratio, quis primus ista tradiderit, ubi tamdiu latuerint, quomodo ad nos tot post seculis incorrupta pervenerint.

II. Quod autem ad Bardos & Senaciones, veteris memoriæ custodes, quidam confugiunt, prorsus perridicule faciunt. Id autem *multo magis intelligetur*, si explicavero, quale fuerit id genus ho-

minum, cui detractis rebus, tam obscuris, & a memoria nostra tam procul remotis, fidem haberi volunt. Primum, Bardi qui fuerint olim, & nunc sint, luculenter a Strabone & Ammiano exprimitur: sed breviter, & dilucide, quod ad præsens institutum sit satis, a Lucano his versibus:

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas,
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Sed horum antiquissimi literarum prorsus erant ignari, & qui nulla de rebus vetustis reliquerunt monumenta. Alterum genus est Senecionum, ut ipsi vocant, e quibus veterum familiarum principes, & præterea plerique opibus præstantes, aliquem alunt, qui patroni sui majores, a primis usque rerum initiis, recitet memoriter. Sed & hi cum literas prorsus ignorent, expendat apud se quisque, quantum eis fidei sit habendum hominibus, quorum omnis res & spes ex adulatione pendeat. Deinde, ut maxime vera sint quæ afferunt, non magnopere scriptorem historiæ juvare possunt. Postremo, etiam illud cogitemus, quoties in manifesto errore deprehendantur scriptores rerum gestarum; quoties nutent, dubitent, æstuent; quantum non modo alii ab aliis dissentiant, sed & ipsi sibi sæpe non constent. Hæc si contingunt iis, qui magno labore in studiis veritatis incumbunt, quid ab illis sperandum est, qui, sine literarum auxilio, (quo qui temere labuntur possint erigi, & de industria mentientes redargui,) soli confidunt memoriæ? Ut omittam quod ea multu soleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extingui. Ad hæc si accedat (ut fit plerumque) patronis adulandi studium, aut discedat obsequendi voluntas, aut interveniat ira, odium, invidia, quæ animi judicium solent pervertere; quis audeat, ex horum auctoritate, quicquam pro vero affirmare, aut ceu falsum refellere? aut quis pro certo tradet, quod a tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur scriptorum veterum silentio rerum antiquarum, & suæ plerumque ætatis ignorantia, ubi nihil comperti, nihil sinceri, esse potest, modestius esse reor, quæ nescias silendo, pudori servire, quam, falsa comminiscendo, tuam impudentiam prodere, & aliorum judicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit scriptorum penuria, ut, ante Romanorum illuc adventum, omnia silentii vastis tenebris consepulta jacuerint; ac ne res quidem a Romanis ibi gestas aliunde quam e Græcis Latinisque monumentis colligere possimus; & quæ adventum eorum præcesserunt, de his, magis eorum conjecturis, quam nostris sit credendum commentis. Nam, quæ nostri scriptores de suæ quisque gentis origine prodiderunt, adeo sunt absurda, ut non existimarem refellenda esse diligentius, nisi essent qui illis commentis velut seriis oblectarentur, & alienis plumis ornati sibi magnifice placerent.

III. Nec minimam in hoc negotio difficultatem affert recentiorum scriptorum, *diversa tradentium*, tanta inter se discordia, ut

non

non facile sit judicare, quem potissimum sequamur; tanta vero absurditas, ut omnes propemodum jure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obscura silentium, aut recentiorum in fingendo discordiam, quam paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant instabilia & incerta, tam constanter omnia affirmant, ut aurium potius vanam oblectationem, quam narrationis fidem, spectasse videantur. Primis enim illis temporibus, cum Britannis, perinde ac plurimis aliis nationibus, rarus foret agri colendi usus, divitiæque omnes in pecore essent; homines, nulla rerum suarum, quæ prope nullæ erant, caritate imbuti, dum vel a potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipsi pellerent, vel uberiora in locis vastis & incultis pascua sequerentur, facile sedes mutabant, facile etiam cum novis dominis locorum nomina mutabantur. Multum etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, uti sui memoriam posteris commendarent, nationes, provincias & oppida in suum nomen adoptabant. Omnibus fere urbibus Hispaniæ bina erant nomina, omnium in eadem cultores, &, cum cultoribus, urbium & regionum nomina sæpe fuerunt mutata. Ut autem Ægyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus?

Accedit quod eisdem gentibus, in eadem terra degentibus, non eadem semper nomina soleant esse. Nam quæ Romanis est Hispania, Græcis Iberia, poetis Hesperia, Divo Paulo in epistolis, Theodoreto & Sozomeno in historia, Spania vocatur. Græcorum, tam celebratum Latinis omnibusque Europæ gentibus,nomen,Græcis ipsis est obscurius. Hebræi & Arabes omnibus fere nationibus vetusta servant vocabula,ne fando quidem audita cæteris populis. Scotus & Anglus vulgata gentium Britannicarum nomina sunt,quæ hodie quoque priscis Scotis & Britannis prope sunt ignota: alteros enim Albinos,alteros Saxones appellant.Quare nemini mirum videri debet,si,in tanta rerum humanarum inconstantia, de nominibus hominum locorumve non semper conveniat, inter scriptores, diversis temporibus natos, magnis terrarum intervallis dissitos, lingua & moribus dissidentes. Hæc cum retro gentium repetentibus origines, magnas pariant difficultates, recentiorum quidam, prava ambitione impulsi, densissimis omnia tenebris involverunt. Nam, dum suæ quisque gentis originem e longinquo petunt, & se fabulosis commentis frustra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, ut, quas illustrare res debuerant, eas obscurent: &, si quando vera dixerint, toties tamque inepte mentiendo, ipsi sibi fidem derogent: ac tantum abest, ut quam sperarant assequantur gratiam, ut mendaciis in lucem proditis, ab eis ipsis, quorum assensionem captabant, rideantur.

IV. Primum omnium, ut ab antiquissima gente, ita ab impudentissimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum novam commenti sunt historiam, interpolata Danaidum fabula, Regem quendam

iocletianum fingunt, ex uxore Labana, triginta tres quæ, in ipsis nuptiis occisis maritis, a patre in na-natore & remigibus impositæ, in Britanniam, tum venerunt: solæque, in regione frigida, fructuumque um parum fœcunda, non modo vixere, sed e malo-n compressu Gigantes genuere, quorum genus usque tum perseveravit. Insulam aiunt ab Albine Albio-ellatam. Is autem Brutus dicitur fuisse Æneæ Tro-Æneæ Silvii filius. Ab hoc Bruto cum temere mis-fuisset occisus, factum quidem cunctis infelix ac mise-n: sed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam ium vel indictum, vel sponte susceptum, affirmant. igitur, consulto Dianæ oraculo, varia fortuna usum, itque terras, decimo tandem anno in Britanniam ap-agno comitum numero; multisque congressibus Gi-nitate sublata, totius insulæ imperium tenuisse. Ei se filios, Locrinum, Albanactum & Cambrum: iis m. Ab Albanacto Albanis, qui Scoti postea fuerunt, ambris, qui nunc sunt Valli, imperatum. Eos suo-regnorum imperium ita tenuisse, ut summa rerum m esset, qui reliquis Britannis præfectus, Loegriam en dederit. Adjiciunt posteriores, ut & ipsi fabulo-erium pro virili propagarent, Locrino successisse Ven-n, Vendolinæ Madanum, Madano Menpricium; et tum, qui e viginti uxoribus totidem genuerit filios. iginti in Germaniam migrasse; eamque regionem, Silvii propinqui sui copiis, armis sibi parasse: ab eis naniæ nomen fuisse impositum.

it fere quæ Brittones, & post eos quidam Anglorum, tanniæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hic consilium: quod, cum facile possent, ac sine invidia, ienses & Arcadas, aliasque gentes in primis illustres, indigenas; neque dedecori sibi existimare eam ori-prope nobilissima & prudentissima totius orbis civi-ebat, præsertim cum ea opinio non posset e scriptori-efelli, atque etiam non ignobiles haberet assertores; men ex omnium gentium colluvie sibi majores affin-ipsa narrandi series vulgo etiam imperito posset fa-, nec vetustiorum quisquam vel tenui suspicione con-inde, si id minus placuisset, cum eis fuisset liberum, oetarum scripsere, *honestos majores e quorumque vellent* miror quid eis in mentem venerit, ut eos potissimum orum omnem posteritatem semper puderet. Quanta stultitia, nihil existimare magnificum vel illustre, o scelere vel flagitio est alienum? Nec desunt tamen, eis sese imperitis venditent. Ac Joanni Annio, ho-octo, ignoscendum puto, cum sciamus poetis esse con-

 cessum,

cessum, ut familiarum & nationum origines fabularum figment ornare conentur. Qui vero ex professo scripserunt historiam, n scio an æquum sit hanc veniam concedi.

VI. Ut igitur ab ultimis repetam, quid magis abhorret a fid quam puellas paucas, absque virorum auxilio, e Syria usque, p tot maria, (quæ navigatio, classe firma, omnibus rebus ornata, i tanta navigandi scientia & usu, hodie rei navalis peritis esset fo midabilis,) extra orbem terrarum delatas in desertam insulam ibique nullis frugibus, nullis arborum fructibus, victitasse? form nasque Regii generis, sub frigido cœlo, rerum omnium inope non modo durasse, sed Gigantes etiam genuisse? ac, ne parum digno potirentur matrimonio, a Cacodæmonibus compressas? Dic cletianus autem iste, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnavit quo pacto fiat, ut nulla de eo apud rerum scriptores sit mentio præsertim, cum nullius gentis res gestæ diligentius quam Syrorum proditæ sint posteris? Unde accepit nomen Diocletiani? quod su pra mille annos, post eum, inter Barbaros sit natum, & ab origin Græca ad formam Latini sermonis sit declinatum?

VII. Proxima deinde nobilitatis accessio Brutus parricida, ne v delicet in hac parte Romulo esset inferior. Brutus autem iste, qu cunque fuit, quem & gentis & nominis auctorem Brittones edun quibus opibus, quo linguæ commercio, illis præsertim temporibu [illegible] it, quo Romana arma, florentissimo statu Reipublic [illegible] per domito, vix tandem pervenire po [illegible] res Italorum fueri [illegible]

e, dicant, illud rogabo, qui Brutus intelligere potuit sermonem gentos circiter annos post se natum? Nam, cum Horatius, ho-doctissimus, carmen Saliare, Numa Pompilio regnante compo-um, fateatur ingenue se non intelligere, quomodo Brutus iste, annos ante Salios institutos mortuus, potuit intelligere carmi-diu post Horatium, ut orationis tenor indicat, facta? Item, modo Bruti posteri sermonis Latini ita sunt penitus obliti, ut tenue quidem vestigium ejus apud eos remaneat? & unde eum, nunc utuntur, sunt nacti? Aut si Britannice & Dii & homines in Italia sunt locuti, certe non hoc, quo nunc Brittones utun-, quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita sit conferrumina-, ut multae nationes in eo sua vocabula agnoscant. Sin veteres Latinos locutos affirment Britannice, unde monachus ille tam erem dictionem, bis mille annos ante datam, intellexit? Sed id ista minutius persequimur? cum pluribus aliis argumentis ap-eat, eundem monachum, & historiam totam fabricasse, & Bru-istum, qui nunquam fuit, genuisse, & responsum Dianae con-xisse. Quin carmen ipsum apponemus, ut male callidorum ho-num se facilius prodat vanitas. BRUTUS CONSULIT.

Diva potens nemorum, terror silvestribus apris,
Cui licet anfractus ire per aethereos,
Infernasque domos: terrestria jura resolve,
Et dic quas terras nos habitare velis.
Dic certam sedem, qua te venerabor in aevum,
Qua tibi virgineis templa dicabo choris.

Respondit autem Diana versibus ejusdem generis, ut & ab eo-n poeta facti videantur, non illis quidem obliquis, ambiguis & tiloquis, sed perspicuis; quibus, quod nunquam datura erat, mittit, imperium videlicet orbis terrarum.

Brute, sub occasum solis, trans Gallica regna,
Insula in Oceano est undique clausa mari:
Insula in Oceano est, habitata Gigantibus olim,
Nunc deserta quidem, gentibus apta tuis.
Hanc pete: namque tibi sedes erit illa perennis:
Hac fiet natis altera Troia tuis.
Hic de prole tua Reges nascentur, & ipsis
Totius terrae subditus orbis erit.

Ex hoc, opinor, carmine, cum ipsorum historiis collato, reli-um commentum deprehendi potest: nec id obscure quidem. im, praeter vanitatem utrinque promissorum, etiam insulam non n habitari, sed habitatam aliquando fuisse, nunc vero desertam e, carmen asseverat. Ubi ergo hominum illa portenta, Gogma-, & Tentagol, aliaque vastiora nomina, ad terrorem, dicam, ludibrium conficta? Ubi praeclara illa certamina Corinaei, alio-mque Bruti sociorum, adversus non terrigenas, sed Daemonigenas gantes?

IX. Hæc de Bruto, eique data dictione. Horum adeo mendaciorum neque pœnitet neque pudet posteros, ut, ante paucos annos, non ultimi nominis apud eos scriptor impudenter confinxerit, Trojanos Britannice locutos. Hujus sententiæ impudentem vanitatem facile refellunt Homerus & Dionysius Halicarnasseus; quorum alter omnibus Trojanis nomina dat Græca, alter longa & seria disputatione contendit, Trojanos ab ultimis usque primordiis genere Græcos fuisse. Illud vero prætereo, [quod] cum in Angliam appulisset, cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorum spacium tria regna condiderit; & qui universi in primo adventu vix unius modicæ coloniæ numerum explere poterant, tam brevi insulam, orbis maximam, non pagis modo & urbibus, sed tribus regnis amplissimis, occuparint: quique paullo post, abundante multitudine, nec Britannia (ut videtur) eam capiente, Germaniam, regionem tam late fusam, ceperint: incolasque victos, in suum, non Britannicum, sed Latinum nomen transire coegerint; atque ab undeviginti illis fratribus, qui ne ipsi quidem Germani erant, (nam singulis fere singulæ matres erant,) Germaniam dici. Hoc nos commentum, tam ex omni parte absurdum, non adduximus in medium, ut confutaremus, sed ut Germanis irridendum proponeremus.

X. Hæc in universum de commentis Brittonum dicta sint. Consilium autem fingentium non adeo mihi obscurum videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monstrosa fabula illuc mihi pertinere videtur, ut Brutum suum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione jungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæsare, & Germani Tacito, auctoribus, a Dite patre se oriundos ferebant. Similis quoque videtur

[redacted]

datione privatum aliquem fructum, petunt, hujuscemodi est
um, ut, cum vehementissime videntur laudare, tum maxime
unt. Quid enim aliud isti faciunt, qui, quorum ornare se
nt nobilitatem, eam, ut clarius splendescat, de totius naturæ
ione petunt? & ea generis claritate, homines creduli, dicam,
ldi, sibi placent, quam nulli finitimorum eis invident?

Qui Scotorum res literis prodiderunt, lamentiorem, ut ipsis
, originem ediderunt: sed nihilo Brittonum nobilitate minus
ssam. Non enim e Trojanorum profugis reliquiis, sed e
illis heroibus, quorum posteri Troiam everterunt, majores
adoptarunt. Nam cum Græcorum, priscis illis temporibus,
axime genera celebrarentur, Dores & Iones, ac Dorici gene-
ncipes essent Argivi, Ionici vero Athenienses; Scoti princi-
iæ gentis conditorem Gathelum quendam faciunt: quem
an Cecropis, esse filium mallent, incertum reliquerunt. Ac,
manorum in hac parte cederent claritati, validam ei latro-
djecerunt manum: cum qua profectus in Ægyptum præclaras
edisse dicitur, copiisque Regiis post Mosis discessum fuisse
tus: deinde, cum uxore Scota, Regis Ægyptii filia, totum
m littus ad mare internum pertinens circumnavigasse. Ac,
itis tot regionibus, illa ætate desertis, aut certe raris in locis
eis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ littore,
aitum interim tot maris interni insulas) alii eum ad Iberi
ostium exponunt; eoque agro, quem tenere non poterat, re-
in Gallæciam, regionem multo steriliorem, traducunt: alii
um, primum, ut arbitror, mortalium, classe ingredi ausum,
rii fluminis ostium exponunt: eoque in loco celebre oppidum
lisse volunt, quod de nomine ejus Portus Gatheli nunc voce-
ande universam regionem, quæ a Luso & Lusa Bacchi filiis
usitania fuerat appellata, Portugalliam dici cœpisse. Dein-
ectum illinc in Gallæciam penitus abire, Brigantiam ibi ex-
sse, quæ nunc Compostella vocetur: Bracaram item ab eo ad
m amnis ostium conditam.

l. Hæc de origine suæ gentis fabulose tradunt Scoti: in qui-
ngendis, quam nostri parum circumspecti fuerint, vel hinc
are licet; quod Græco illi Gathelo, scriptoribus Græcis igno-
Græcum quidem nomen dederint: quod urbi a se conditæ
um a porta nomen, potius quam Græcum, dederint, præser-
la ætate, qua Græcorum paucissimis Latium ipsum fuit cog-
: quod dubitant, Argive an Cecropis fuerit filius, cum Ce-
m Argus prope centum annis antecesserit: quod is, qui inter
nes omnium ingeniosissimos tantum prudentia præstitisset, ut
lum a Rege locum teneret, ut Mosi profugo sufficeretur, ut
rinus Regiis honoraretur nuptiis; relicta regione totius orbis
ssima, tot prætervectus dextra lævaque continentis utriusque
, tot insulas, proventu frugum omnes, aeris temperie plerasq-
nsignes, Cretam, *Siciliam*, Corsicam, Sardiniam, quæ illa

ætate ab agresti hominum genere tenebantur verius quam tur, in Oceanum, etiam ipso nomine formidabilem, erup sertim cum homines adhuc non magnum rei nauticæ usi rent; Portugalliam, seu Portum Gatheli, urbem condider rium, cujus urbis nomen nusquam reperitur ante Sarace Lusitania dominatum; Bracaram etiam ædificarit, ad M minis ostium, cum inter Bracaram & Mundam intersint m suum millia, interjectis etiam duobus claris amnibus, Vacca, Bracaraque omnino maritima non sit. Subit & il rere, qui fiat, ut Gathelus, homo Græcus, & illustri loco rebus gestis clarus, cum e gente esset ambitiosissima in su memoria prodenda posteris, magnoque comitatu in extre totius oras, &, ut tum res erant, prope incultas & barb ctus, oppida condiderit, nulli tamen eorum non modo s ne Græcum quidem nomen imposuerit. Portugalliæ enim aut (ut illi malunt) Portus Gatheli, tot vetustis scriptor ex professo terrarum & locorum nomina sibi scribenda s ignotum, ante quadringentos annos celebrari cœptum est minus de istius Gatheli adventu in Hispaniam suspecta est Græcorum & Latinorum taciturnitas, præsertim cum P Persarum, Pœnorum, Iberorum, Gallorum, & comitum & Bacchi, qui in Hispaniam advenerint, frequens & illu tio sit apud veteres. Sed nostri fabulatores, opinor, m veterum non legerunt: alioqui enim, quando illis e Græ torem gentis, & suæ nobilitatis auctorem, educere visum quam commisissent, ut hominem potius ignobilem sibi sererentur, quam ad Herculem & Bacchum, omnium gentiu mentis celeberrimos, suum genus referrent.

XIII. Hæc fere de origine suæ gentis a nostris tradun si cui pluribus, quam res poscat, prosecutus esse videar, is adverso consideret, quam pertinaciter quidam hæc, tanq ladium cœlo demissum, propugnent. Id si fecerit, non quin adversariorum pervicacia sit cum nobis minus iniqu tura. De reliquis gentibus, quæ in hanc insulam poste runt, & domicilio locum ceperunt, Pictis, Saxonibus, Da manis, quoniam eorum historia nihil monstri continet, commodiore loco dicemus. Hæ vero duæ nationes (qu minimus) e Galliis mihi videntur oriundæ. Id cur ita e mem, adjiciam; si pauca prius de antiquis Gallorum ins cam. Gallia omnis, quanquam est frugum ferax, tamen fuisse dicitur, hominum feracior: adeo ut, Strabone test rum, quæ tertia pars est Galliæ, inventa sint trecenta m rum duntaxat qui arma ferre possent. Itaque, cum in agr vis fertili, multitudine tamen laborarent sua, ad eam mi permissum fuisse creditur, ut puerorum amoribus indulger tamen ratione cum non satis provisum adversus inopiam a retur, prægravante adhuc turba liberorum capitum; sa

publico, interdum privatis consiliis, ad exhauriendam domi multitudinem, in omnes circumcirca regiones frequentes colonias emiserunt. in Hispaniam autem, ut inde incipiam, tam frequentes, ut Ephorus, teste Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades usque porrexerit. Et certe totum latus Hispaniæ, ad septentriones versum, populorum & gentium nominibus diu Gallicam testata est originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi,

——profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Hi tam late suos fines propagaverunt, ut quamvis asperam regionem, nec alioqui frugiferam, incolerent, tamen M Marcellus sexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam a Celtis, aut Celtiberis, oriundi Celtici ad Anam fluvium, Ptolomæo Bætici cognominati; & Celtici alteri, in Lusitania, Anæ propinqui: &, si Pomponio Melæ homini Hispano credimus, a Durii fluminis ostio, ad promontorium usque, quod sive Celticum sive Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus distincti, nempe Grovii, Præsamarci, Tamarici, Nerii: ac cæteros quoque Gallæcos a Gallica origine non abhorrere nomen gentis indicat. Ab altera parte, transierunt e Galliis in Italiam, Ligures, Libui, Salassi, Insubres, Cenomani, Boii, Senones, & (si nonnullis scriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quam late dominatæ sint in Italia, cum nemini, paullum modo in historiarum lectione versato, sit ignotum, non habeo necesse explicare. Sed nec inquiram diligentius, quantæ Gallorum manus, vel in Thracia consederint, vel ex ea egressæ, Macedonia Græciaque proculcata, in Bithyniam transierint, regnaque Gallogræcorum in Asia condiderint, quando ad nostrum institutum ea res non magnopere pertinet.

XIV. Ad Germaniam festinat oratio: ac de coloniis in ea Gallicis locupletissimos habeo auctores, C. Julium Cæsarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim, in Commentariis belli Gallici, scribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuisse fortiores: itaque Tectosages, fertilissimam Germaniæ partem circa Hercyniam silvam tenuisse: & Boemi, ut alter affirmat, ipso nomine conditores suos Boios indicant. Et propiora inter Menum & Rhenum amnes aliquando Helvetii tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenum, & ad Danubium Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus, in vita Alexandri, Getinos, Flavius Vopiscus, in Probo, Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenset, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: ut fortasse ne Getæ quidem ipsi a Gallica gente alieni fuerint; quandoquidem certum est multas gentes Gallicas in Thraciam profectas esse, atque etiam resedisse in ea parte, quam Getæ tenuisse dicuntur. Gothinos quoque ætate sua Tacitus ait sermone Gallico fuisse usos. Cimbri quoque, teste Philemone, & (si Tacito credimus) Æstii ad mare Suevicum, ubi succinum legitur, habitantes, tum locuti sunt Britannice, qui sermo erat idem cum

Gallico,

Gallico, aut non multum ab eo diversus. Sunt & alia plurima Ga licarum per Germaniam coloniarum vestigia, quæ non gravar persequerer, nisi quæ dicta jam sunt, abunde ad nostrum institutun facerent, nempe ut ostendam, quam late Gallia circa Britanniam suas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia? quæ nec magn tudine, nec viribus, nec rei militaris peritia, nationes illas æqu bat? cane, tam vicina Gallorum fortissimis, nec aeris clementi aut soli fœcunditate, propinquis regionibus inferior, nullos exter colonos accepit? Imo, ut Cæsar & Tacitus asseverant, complure ut autem ego contendo, veteres cultores universos. Tres enim a tiquitus gentes, ut satis constat, totam insulam tenuerunt, Bri tones, Picti & Scoti: de quibus deinceps dicemus.

XV. Atque ut a Britonibus, qui latissime in Albio regnarunt, e ordiar, primus (quod sciam) C. Julius Cæsar aliquid certi de e prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo, credo, qu diligentius perquirendo, nihil de primo eorum adventu compereret nec ulla tum erant apud eos monumenta literarum, unde id dis posset. *Maritima insulæ ait teneri a Belgis, quos spes prædæ illexera agri fœcunditas, & cœli clementia detinuerat.* Ejus rei argume tum putat, quod plerique civitatum, unde venerant, nomina ret nebant: quod ædificia Gallicis essent similia. Addit Cornelius T citus, auctor gravissimus, *mores non esse dissimiles, parem & in per culis deposcendis audaciam, & in defugiendis formidinem, magn utrinque factiones, magnas clientelas fuisse.* Denique sua ætate t lem esse Britanniam, qualis, ante adventum Romanorum fuer Gallia. Adjicit præterea Pomponius Mela, *in bello Britannos equ tatu, bigis, curribus, Gallice armatu, dimicare.* Beda quoque, omn bus, qui fabulosa de Britannorum origine scripserunt, & ætate majo & auctoritate prior, primos insulæ cultores ex Armorico tractu v nisse affirmat. Ab his non dissentiunt quidam Græcorum Gran matici, qui Britannos a Britanno Celtæ filio nomen accepisse tr dunt. In eo certe consentiunt, quod e Gallia eos intelligi volu runt oriundos. E recentioribus huic sententiæ subscribunt, Robe tus Cœnalis, &, in vita Diocletiani, Pomponius Lætus, minim spernendus auctor: uterque, opinor, vi veritatis coactus. In h tamen uterque mihi videtur errare, quod eos e Brittonum peninsu ad Ligerim, quæ nunc Britannia vulgo vocatur, educat: præsertin cum maritimæ Britannorum coloniæ, ipsis (ut Cæsar ait) nomin bus, testentur, unde demigraverint.

XVI. Sequitur ut de Gallicis coloniis in Hiberniam missis ag mus. Jam ante ostendimus, totum latus Hispaniæ, quod ad se tentriones exporrigitur, Gallicis colonis occupatum fuisse. Ex H spania vero caussas in Hiberniam commigrandi video complures f isse. Nam vel in Hiberniam eos pertraxisse videri potest facilis propinquo trajectus, vel domo expulisse immoderata imperia Pers rum, Phœnicum & Græcorum, in Hispanos, bello superatos, propter infirmitatem eis obnoxios: item inter Hispanos ipsos, e m

tis nationibus homines inter se male coalescentes, & studium libertatis, & fuga servitutis, inter motus civiles, & novas rerum perturbationes, in gente belli avida subinde exorientes. Has migrationum caussas qui expendet, non mirabitur, opinor, si plerique fortunam, quamvis tenuem, foris, modo cum libertate conjunctam, domesticæ, & quidem acerbæ, servituti prætulerint. Retinuit autem illuc advectos turbulentior indies rerum Hispanicarum status, nunc Carthaginiensibus, nunc Romanis, omnia servituris mala in bello superatos exercentibus; & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præsertim cum Hispani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam, aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut unde rebus adversis calamitatum perfugium peterent. Retinuit & aeris clementia: est enim, ut ait Cæsar, *cœlum Britannicum Gallico temperatius:* Hibernicum autem solum amœnitate, & cœlum temperamenti æquabilitate, longe Britannicum superat. Præterea homines, in solo aspero nati & educati, otio, ut sunt omnes Hispani, dediti, ad pascua fere totius Europæ uberrima traducti, sese libenter e domesticis tumultibus in sinum externæ pacis recondebant.

XVII. Sed nec gentis cujusque de suis majoribus opinionem, quæ verisimilibus conjecturis innititur, & testimonio vetusto confirmatur, repudiandam existimo. Nam Cornelius Tacitus occidentale latus Britanniæ, sive Albii, a posteris Hispanorum coli, certa, ut ipsi videtur, conjectura, affirmat. Verisimile autem non est, Hispanos, relicta a tergo Hibernia, terra propiore, & cœli & soli mitioris, in Albium primum descendisse, sed primum in Hiberniam appulisse, atque inde in Britanniam colonos missos: quod & Scotis contigisse omnes eorum annales affirmant, & Beda libro primo testatur. Scoti enim omnes Hiberniæ habitatores initio vocabantur, ut indicat Orosius. Nec semel Scotorum ex Hibernia transitum in Albium factum nostri annales referunt: sed primum, duce Fergusio Ferchardi filio: deinde, post aliquot ætates, domo pulsos in Hiberniam rediisse, atque denuo duce Reuthero in Britanniam reversos, post etiam, regnante Fergusio Secundo, magna auxilia Scotorum Hibernicorum missa, quibus sedes in Gallovidia sint datæ. Et Claudianus ætate sua auxilia illinc adversus Romanos transmissa indicat: ait enim,

——— totam cum Scotus Iernam
Movit, & infesto spumavit remige Tethys.

Et alio loco,

Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Principio autem, cum utrique, id est, Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium missi, Scoti appellarentur, ut discrimine aliquo alteri ab alteris distinguerentur, initio cœpere alteri Scoti Ierni, alteri Scoti Albini, vocari: ac paullatim utrinque cognomenta loco nominis usurpata effecerunt, ut vetus nomen Scotorum prope oblivioni daretur, ac non ex usu loquendi, sed annalium memoria, repeteretur.

XVIII. Quod

XVIII. Quod ad nomen PICTORUM attinet, non patr vetus id eis fuisse arbitror, sed a Romanis ex re datum, qu pora cicatricibus haberent inscripta : quod & versus Claud dicat;

Ille leves Mauros, nec falso nomine Pictos,
Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas.
Item alibi,
Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat frena truci, ferroque notatas
Perlegit exanimes Picto moriente figuras.

Herodianus quoque, de eadem gente, sed nomine tacito, l ham pingendi rationem, nisi quod ferri non meminit, diluc primit. *Neque, ait, vestis usum cognorunt, sed ventrem atqu cam ferro incingunt : ornamentum id esse, ac divitiarum argu existimantes, perinde ut aurum cæteri Barbari. Quin ipsa not pora pictura varia, & omnifariam formis animalium : quoc induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant.* vero nomine sese ipsi nuncuparent, in re tam vetusta diffici est. Vicinæ certe nationes in eorum nomine parum secum tiunt. Nam Brittones PICHTIADES, Angli PICHTOS, Scot PRACHTOS eos appellant. Locorum vero quorundam n quæ quondam Picticæ ditionis fuerant, nunc vero a Scotis te

puto nomen in contumeliam abiit, adeo ut uno vocabulo ...socн, Gallum, peregrinum, & barbarum, indicent. Ideoque, a vicinis ejecti, seu tempestatum vi adacti fuerint, facile ma- Pictorum Scotis fuisse conciliatos puto, atque ab eisdem, ut tur, adjutos, ut homines cognatos, ejusdem fere linguæ, nec ... illium rituum: eoque facile impetratum, ut sanguinem misc- ... connubiisque prope in unam gentem coaluerint. Alioqui ... non video, quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, ... incolui & inculti, peregrinos, omnium rerum egenos, ac tum ... que visos, nullo legum, sacrorum, aut linguæ commercio con- ... os, tot necessitatibus circumventos, in jus affinitatis, ac prope ... um rerum societatem, tam facile ascivissent.

K. Hic nobis nonnihil obstare videtur Bedæ Anglo-Saxonis ... ritas, qui unus, (quod sciam) Pictos a Scotis diversa lingua ... ir usos. Ait enim, de Britannia loquens, *... quinque linguis, ...que summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scru- ... & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & La- ... um.* Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque ... as dixisse: quod a Græcis in re simili factum videmus; item ... æsare, in exordio Commentariorum belli Gallici: tres enim ... in partes linguis moribusque diversis esse usas ait. At Strabo, ... quitanos a cæteris lingua discretos esse confitetur, ita reliquos ... os eadem lingua, sed paullum variata, uti. Sed nec Scotos a ... tonibus toto sermone, sed dialecto potius, discrepasse arbitror, ... psterius dicam: cum quo etiam tam in sermone consentiant, ... dem aliquando usi fuisse videantur, minusque inter se diffe-

præter admodum pauca, in quibus prævalescente supra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina sunt imposita. Nec illud omittendum, quod, ante Saxonum in Britanniam adventum, nunquam ullas Britannicas nationes inter se interpretibus usas legamus. Igitur, cum uno consensu Scoti, Angli & Germani scriptores, Pictos e Germania oriundos ferant; constetque Gothunnos, sive Getinos, Gallorum fuisse colonos, & Gallice locutos, & Æstios ad mare Suevicum Britannice: unde potius existimem Pictos prodiisse? aut quo, sedibus ejectos, nisi ad cognatos contendisse? aut unde potius connubia impetraturos, quam a populo, sanguine, lingua, moribus, sibi conjuncto?

XXI. Quod si Pictos a Gothunnis, aut Æstiis, aut Getis, neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is secum cogitet, quot & quantæ migrationes in omnes partes factæ sint illis temporibus, in quæ Pictorum adventus in Britanniam est conjectus, ac deinceps multis seculis; intelliget, opinor, nihil horum non modo fieri, sed etiam facile fieri potuisse. Galli Hispaniæ, Italiæ Germaniæ, & Britanniæ bonam magnamque partem coloniis occuparunt: ad Mæotida & Cimmerium Bosporum populando sunt progressi: Thraciam, Macedoniam & Græciam pervastantes, in Asia consederunt. Cimbri, Ambrones & Teutones, Galliam deprædatam, in Italiam penetrarunt. Geloni, qui V[illegible] in Thracia col[illegible]

tendat Caledonios e Brittonum gente fuisse, qui planissi-
uerunt: quod perspicue Luddus, testimonio ex Panegy-
dictus fuit Constantino, adversus se prolato, demonstrat.
m orationis auctor, *Caledonum, & aliorum Pictorum silvas.*
niam ille, qua stultitia est, pro se produxit: &, quo stu-
non contra se facere animadvertit. Quod si vocem In-
ea linguæ Scoticæ est: CALDEN enim Scotis ea arbor
Latinis corylus dicitur: unde & Caledoniæ silvæ nomen
am, & Caledoniorum oppidum, ad Taum amnem situm,
adhuc vocatur, hoc est, corylorum tumulus. Et si ad-
sensum omnium Ptolemæi codicum, mihi aliquid permit-
rem, pro mari Deucaledonio, scriberem Duncaledonium:
Marcellinum, pro Dicaledones, Duncaledones, & mari &
uncaledonio oppido cognominatis.

Hæc quæ scripsimus, etsi abunde satisfacere possint lectori
o, nihilominus adjiciemus & alia, quæ C. Plinius mani-
num indicia existimavit: nempe sacra, linguam, oppido-
ula. Primum satis constat, maximum amicitiæ vinculum,
onis argumentum, habitam fuisse similitudinem religio-
ndem de Diis opinionem. Apud Britannos autem & Gal-
llane Deorum erat cultus, idem apud utrosque, & utrisquam
idum sacerdotium, quorum superstitio adeo utriusque
mos pervaserat, ut multi dubitarent, utri ab utris eam phi-
didicissent. Item, eadem sacra ex superstitionis persua-
rebendi ait Tacitus. Nec ab eo ritu fuisse immunes Hi-
quorum bona pars e Galliis originem ducebat, indicat tu-
pe Carthaginem novam, qui Mercurius Teutates appella-
i scriptum est a Livio. Idem quoque genus vatum apud
Britannos in summo fuit honore, quos utrique Bardos vo-
Horum & functio & nomen adhuc perseverat apud omnes
quæ vetere Britannorum lingua utuntur: tantusque eis
stis in locis habetur, ut & ipsi sacrosancti, & eorum do-
asylo sint; & inter infestissimos hostes, ubi crudelissime &
titur, & victoria exercetur, perpetua sit eis eorumque
ultro citroque commeandi potestas. Nobiles, eos ad se
s, & honorifice suscipiunt, & munifice dimittunt. Car-
m non inculta fundunt, quæ Rhapsodi proceribus, aut
iendi cupido, recitant, aut ad musicos organorum modos
Plurima ex veteribus institutis adhuc manent: nec quic-
in Hibernia, nisi in cæremoniis & religionis ritibus, est
Hæc de sacris in præsentia dicta sint.

Superest, ut de lingua veteri, ac oppidorum & gentium
agamus. Hæ autem partes plerumque nobis erunt pro-
ctandæ, quod altera alteri sæpenumero velut fundamento
præcipue cum nomen proprium, aut originatione, aut de-
, patriam asseret. Atque hæc quidem etsi mutua consipi-
se confirmant, tamen, quoad fieri potest, ea nos docendi

E gratia.

gratia separabimus. Primum igitur Tacitus, in vita socери su firmat, non multo Gallicam a lingua Britannica esse diversam quo facio conjecturam, aliquando eandem fuisse, ac paullatim externarum gentium commercio, vel ignotarum ante rerum ctione, vel novarum artium inventione, & frequenti formæ um, armorum, supellectilisque reliquæ, mutatione, sermonem cile sequacem, multis in partibus interim auctum, interim ad ratum, ac multa nova vocabula genita, multa vetusta vitiata. gitet apud se quisque, quantum populi inconstantia sibi in hac sumat, quantum ei semper & fuerit, & sit præsentium fastid & innovandi studium; comperiet profecto illud optimi poe unici censoris judicium esse verissimum.

Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

Et paullo infra,

Multa renascentur, quæ jam cecidere: cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Hæc quidem ille de Romano sermone scripsit, qui magna ci cura incorruptus servabatur, quem omnes nationes, quæ intra latos imperii fines continebantur, diligenter addiscebant. Ne miremur igitur, linguam, ante colonias e Gallis in omnes p emissas jam domi discordem, & deinde diversarum nationum mistione pollutam, & ab initio barbaram, & suis quodamm neglectam, ac, postquam ab externo solo rursus in Britannia recepit, in regna exteris plerumque obnoxia divisam, sibi non per constare. Nam & initio Celtæ & Belgæ diversa utebantu Strabo censet, dialecto. Deinde, cum Celtæ magnas colonia Hispaniam emisissent, ut Celtiberorum & Celticorum indicant mina, & Belgæ Britanniam maritimam, ut intelligi potest ex tæ Belgarum, ex Atrebatum & Icenorum nominibus, occupas non potest fieri, ut non hinc Hispani, inde Romani, Angli, D Normani, multa peregrina vocabula secum advexerint, patria reperint. Quin illud potius mirandum censeo, quod nunc e tanto post tempore, tot gentium adventu adulteratis, & magn parte mutatis vicinarum nationum linguis, adhuc Britanni non sermone toto, quam proprietate, & dialecto inter se discrepent si quis ex eis, alterius nationis Britannicæ hominem audiat loq tem, sonum tamen suæ linguæ agnoscet, & plurima verba ca quanquam sermonem universum non intelligat. Nec, si non dem semper apud omnes earundem rerum invenientur vocal novum debet videri, reputantibus quantum in singularum gent sermone quotidie mutent vicinorum commercia, quantum afl consuetudo; quot nova verba cum rebus nuper inventis nascat quot ex ultimis terris cum suis mercibus advehantur, quot ve

inten

intereunt, quot adjectis literis vel syllabis protrahantur, ablatis decurtentur, transpositis aut mutatis interpolentur.

XXV. Non quæram, quantum & quam brevi sermo Ionicus ab Attico degeneraverit, quantum ab utrisque reliqui Græci dissideant. Observemus nobilissimarum in Europa gentium sermonem. Gallica, Italica, Hispanica lingua, ab eisdem radicibus ortæ, quam cito a puritate linguæ Latinæ desciverint? Nec inter se interim minus discrepant, quam Scotica prisca & Britannica. Imo, si singulas Galliæ provincias (eas dico, quæ Gallice loqui existimantur) dispiciamus, quantum discrimen inter Galliæ Narbonensis incolas comperiemus & Vascones? quantumque ab utrisque recedunt utrisque finitimi, Lemovices, Petragorici & Arverni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum provinciæ? Atque, ut propioribus utamur exemplis, leges Anglorum, quingentos abhinc annos a Gulielmo Normano Gallice editas, nemo Gallorum sine interprete nunc intelliget. Imo, si qui longiuscule vixerunt senes, in memoriam revocent, quot vocabula ipsis pueris usu protrita, nunc prorsus obsoleta sint, quot autem proavis nostris inaudita in eorum locum successerint; minime mirabuntur, eandem ab initio linguam, apud gentes longe dissitas, & sæpius bello dissidentes, ita sensim longinquitate temporis immutari, ut propemodum tota diversa videatur. Contra vero, cum non tot annis, sed seculis, in sermone Britannico videam eam concordiam, inter nationes, vel spatio terrarum longe separatas, vel mutuis odiis laborantes, quanta non est inter multos Gallorum populos, qui sub eisdem Regibus & legibus diu vixerunt: cum talem, [*inquam*,] in loquendo concordiam mecum reputo, quæ & veterem cognationem, & non obscuras ejusdem originis notas, adhuc servet, facile adducor, ut, ante Saxonum adventum, omnibus Britannis non multum diversam fuisse linguam, credam. Ac proximas Gallico littori nationes verisimile est Belgica usas fuisse: e quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorum (ut legere est apud Cæsarem) transmigraverat. At Hiberni, & coloniæ ab eis missæ, a Celtis Hispaniæ habitatoribus oriundi, uti credibile est, Celtica utebantur. Hæ gentes cum (velut e longinqua peregrinatione reversæ) vicinas occupassent sedes, & prope in unum populum commistæ fuissent, rursus, prope confusis idiotismis sermonis, quandam permixtionem factam reor, ut neutri linguæ, vel Celticæ vel Belgicæ, omnino similem, ita neutri penitus dissimilem: qualem animadvertere licet in eis nationibus, quæ Germanice loqui putantur, & tamen a vetusto sermone multum descivisse constat. Intelligo Danos, Saxones maritimos, Frisios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facile erit deprehendere quasdam literas, sonos, & inflexiones, unis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum sono, & familiari singularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium judicio, item ex compositione & declinatione vo-

cum, certiora sumi posse indicia cognati sermonis, quam e singulorum verborum significatione.

XXVI. Hujus rei exempla sunt; in literis, W Germanicum; in compositione, Moremarusa & Armoricus, de quibus dictum est, in declinatione, ea quæ apud Gallos in A C exeunt, quorum prope infinitus est numerus: quæ forma apud Scotos est ὑποκοριστικὴ, & apud veteres Gallos fuit. Apud Scotos, a Drix, quod veprem significat, declinatur Drissac, id est, veprecula, & a Brix, quod rupturam indicat, Brixac, quod nunc Galli pronunciant Brissac. Quod enim Brix Scotis dicitur, id Galli adhuc Bresche appellant, nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura ut discrepet, in caussa est, quod veteres Scoti, & adhuc universi Hispani, X litera pro duplici ss utebantur. Itaque veteres Galli a Brix Cenomanorum oppidum Brixiam nominarunt, & a Brixia rursus Brixiacum, quod vulgo Brissacum. Simili prope forma ab Aurelia Aureliacum factum est, & ab Ebura, quæ Cerealis, vel Ebora, quæ Liberalitas Julia Hispanis cognominatur, Eboracum ab Hispanis oriundi Brigantes declinaverunt, Gallici sermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ nobis commemorata sunt, totum illud Britanniæ latus, quod ad occidentem hibernum porrigitur, manifesta & Gallici sermonis & originis impressa retinet vestigia, eaque etiam perspicuo gentium exterarum testimonio comprobata. Prima in eo latere occurrit, quam multi Cornuvalliam, Cornaviam veteres, vulgus Kernico vocant: quemadmodum & apud Scotos Cornavii, qui in ultima fere septentrionis plaga statuuntur a Ptolomæo, vulgo Kernic appellantur. A Kernico igitur & Vallis, Cornuvallia deducta est, quasi dicas Kernicogallos. Vallia etiam in eodem latere altera peninsula & nomine & sermone majores suos asserit. Id ejus nomen, qui ad Germanici sermonis sonum propius accedunt, per W, propriam penis Germanis literam, efferunt, quam literam reliqui vicini, qui utuntur sermone prisco, nullo modo pronunciare possunt. Imo ne tormentis quidem a Kernicovallo, Hiberno, aut prisco Scoto, exprimes, ut eam proferat. Gallis vero, qui Valliam nominare volunt, G semper prima est litera. Nec in hoc nomine solo id observare licet, sed in aliis multis, quæ a litera G habent initium. Gallicum enim sermonem, qui ex propinquitate regionum Germanissant, Wallum vocant: & in aliis prope infinitis hac permutatione literarum utuntur. Contra vero, quæ regio est Anglis Wales, & North-Wales, ea Gallis est Gales, & Norgales, pertinaciter adhuc in vestigiis antiqui sermonis hærentibus.

XXVII. At Polydorus Vergilius velut novo commento sibi placet, quod rem, nulli sermonis Germanici mediocriter perito ignotam, se unum animadvertisse putat; nempe quod vox illa Walsch, peregrinum significet, atque inde Vallos, seu peregrinos, ab eis fuisse nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum sibi placere videtur. Nam si a peregrinitate nomen illud ductum fuisset, rectius, opinor, in

in Anglos adventitios competeret, quam in eos, qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum sunt crediti. Aut, si ab Anglis eis impositum fuit, cur Scotis & Pictis id nomen non dederunt, qui rectius quam Brittones ita vocari poterant, ut quibuscum rariora commercia & minorem usum habebant? Aut si Angli tam contumelioso nomine Vallos notassent, num etiam ipsi Brittones, tot seculis Anglorum hostes infestissimi, & nunc etiam magis obnoxii quam amici, id nomen agnoscerent? quod quidem non inviti faciunt, cum ipsi sua lingua se Cumbros appellent. Quid, quod vox WALSCH, non simpliciter Germanis peregrinum significet, aut barbarum; sed etiam, priore & proprio magis intellectu, Gallum? Itaque vox Vallia, ut ego quidem sentio, a verbo Gallia est immutata ab Anglis, consentientibus quidem de nomine cum cæteris vicinis nationibus, sed observata tamen proprietate linguæ Germanicæ, in prima litera enuncianda, Wallia. Veteres certe ejus peninsulæ incolas Silures appellabant, ut apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud posteros resedit. Lelandus autem, genere Britannus, in suæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprime diligens, affirmat Valliæ partem aliquando Roffiam fuisse vocatam, quæ vox Scotis peninsulam indicat. Verum nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius usurpasse, quod gentis originem, quam quod regionis situm & formam demonstraret. Idem quoque in Scotorum nomine est factum. Nam cum ipsi se Albinos, nomine ab Albio declinato, vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis declaratur. Sequitur in eodem latere, & littore occidentali, Gallovidia: quam vocem & Scotis & Vallis Gallum significare est perspicuum, ut cui alteri a Gallo, alteri a Vallo nomen dedere. Valli enim Wallowithiam eam appellant. Ea magna ex parte patrio sermone adhuc utitur.

XXVIII. Hæ autem tres nationes, totum Britanniæ latus, quod ad Hiberniam vergit, tenent: nec levia indicia, sed penitus inustas notas Gallici sermonis & cognationis adhuc servant. Illud autem in primis, quod Scoti prisci, omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros GAEL, alteros GALLE, sive GALD, appellant; hoc est, (ut ego quidem interpretor,) Gallæcos, & Gallos. Porro Gallæci vocabulo, id est, GAEL, ipsi sibi placent: suamque (ut dixi) linguam Gallæcam vocant, eaque velut magis culta & elegante gloriantur: reliquos, hoc est, Gallos, velut barbaros præ se contemnunt: & quanquam ab initio Scoti, Brittones, hoc est, vetustissimos insulæ cultores, Gallos appellarent, tamen consuetudo loquendi paullatim obtinuit, ut omnes nationes, quæ posterius sedes in Britannia collocarunt, contumelioso potius quam gentilitio nomine, ita compellent. Vox enim GALLE, aut GALD, non est minus apud eos significans, quam apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos WALSCH.

XXIX. Jam tandem eo ventum est, ut ex oppidorum, fluminum, regionum, & aliis id genus nominibus, linguæ inter Gallos & Britannos communionem, atque ex ea veterem cognationem, demonstremus. Lubricus sane locus, & diligenter examinandus. Nam & superius disseruimus, quam multis de caussis sermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus ac simul innovetur, tamen in perpetuo fluxu est, & mutantium inconstantiam sua quadam naturæ flexibilitate facile sequitur. Id autem præcipue apparet in eo rerum genere, quæ non modo temporum momentis, sed unius etiam cujusque arbitrio sunt obnoxiæ: qualia sunt singularum rerum, quæ ad usum vitæ quotidianum sunt inventæ, quarum nomina levibus de caussis obsolescunt, innovantur, & interpolantur. At in iis, quæ sunt æterna, ut cœlum, mare, terra, ignis, montes, regiones, flumina: item in illis, quæ diuturnitate sua, quoad naturæ patitur infirmitas, æterna illa & incorrupta quadantenus imitantur, qualia sunt oppida, quæ tanquam sempiterna futura conduntur, diversa longe ratio est. Gentium enim & urbium non facile quivis aut nova nomina fingit, aut vetusta immutat: quippe quæ non temere, sed fere consilio & consensu populari, dantur ab initio a conditoribus, quos vetustas plerumque divinis honoribus prosequebatur, &, quoad poterat, immortalitate donabat. Merito igitur hæc nomina perennant, nec sine magna rerum omnium perturbatione loco cedunt: ac, reliquo sermone prorsus mutato, tamen illa pertinaciter hærent, & non nisi invita discedunt. Multum etiam ad eorum durationem facit caussa nominis imponendi. Nam in demigrationibus, qui vel pulsi sedes antiquas linquebant, vel sponte novas quærebant, amissa patria tamen nomen retinebant, & sono auribus jucundissimo libenter fruebantur, & hac qualicunque nominis umbra soli natalis desiderium leniebant, nec omnino sibi exulare & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui superstitione quadam tacti, sanctiorem aliquam & augustiorem speciem in animis concipiebant, quam quæ in parietibus & tectis conspici posset; ac non solum caritate patria simulacrum illud, & suavissimum prioris patriæ pignus, amplectebantur.

XXX. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum sumetur, quam ex illis, quæ levissimis, ac sæpe nullis de caussis, rebus momentaneis & dantur & adimuntur. Nam, ut casus efficere potest, ut idem vocabulum in diversis regionibus usurpetur, non tamen credibile est, tot gentes, tam longe lateque fusas, eisdem in nominibus dandis toties fortuito consensisse. Proximo loco sunt ea, quæ ex primis deflexa sunt aut composita. Sæpenumero enim declinationis & compositionis similitudo propius indicat sermonis communionem, quam vocabula prima: quod hæc fortuito sæpe imponuntur, illa una ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci Ἀναλογίαν vocant. Hæc igitur certa & perpetua ratio cognationis (ut Varro loquitur) nominalis, nos quodammodo ad generis cognationem, &

veterem

terem sermonis communionem, ducit. Est & quædam in singu- verbis primogenitis observatio, unde quadantenus, quæ sint in- uilina, quæ patria, dignosci possit. Nam & Philosophia, & Geo- etria, & Dialectica, quamvis sæpe usurpentur a Latinis scriptori- s, vix ullum tamen habent in lingua Latina cognatum vocabu- m, aut ex sese progenitum, aut unde ipsa trahere originem posse deantur. Contra, Paradisus, & Gaza, in usu sunt Græcis, & ta- en esse inquilina vel illinc facile apparet, quod nec majores, nec ogeniem in Græcam civitatem ascriptam, possint ostendere. Ea- m observatio, in reliquis etiam linguis, ad dijudicandum, quæ mestica, quæ aliunde arcessita sint, proficiet.

XXXI. Hæc de universo genere dicta sint. Nunc e singulis par- bus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in RIA, BRIGA, & BRICA, finiuntur. BRIAM Strabo lib. 7. & m eo consentiens Stephanus, ait urbem significare. Ii ut confir- ent, hæc nomina inde facta proferunt, Poltymbria, Brutobria, esembria, & Selymbria. Sed quæ illis est Brutobria, aliis est rutobrica; & quæ Ptolomæo finiuntur in BRIGA, Plinio exeunt BRICA, ut verisimile sit, BRIAM, BRIGAM, & BRICAM, idem gnificare. Verum originem omnibus e Gallia esse vel hinc appa- e, quod Galli antiquitus in Thraciam & Hispaniam, non autem li in Galliam, colonos misisse dicantur. Igitur apud scriptores oneos hæc fere hujus generis leguntur.

Abobrica, Plinio, in conventu Bracarensi.
Amalobrica, in Itinerario Antonini.
Arabrica, Plinio, in conventu Bracarensi.
Arabrica altera, Ptolemæo, in Lusitania.
Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.
Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Lusitanis.
Arcobrica tertia, Plinio, in conventu Cæsaraugustano.
Artobrica Ptolemæo, in Vindelicis.
Augustobrica, Plinio & Ptolemæo, in Lusitania.
Augustobrica alia, Ptolemæo, in Vectonibus.
Augustobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus.
Axabrica, Plinio, in Lusitania.
Bodobrica, Itinerario Antonini, & libro de notitia imperii Ro. in Germania prima.
Brige, Itinerario Antonini, in Britannia.
Brige vicus, Straboni, ad Cottias Alpes.
Brutobrica, Stephano, inter Bætim & Turdulos.
Cœliobrica, Ptolemæo, Cœlerinorum.
Cæsarobrica, Plinio, in Lusitania.
Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonini.
Corimbrica, Plinio, in Lusitania: sed, nisi fallor, corrupte, pro Conimbrica, cujus meminit Itinerarium Antonini, & quæ suum vetus nomen adhuc servat, ad Mundam amnem.
Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.

Deobrica,

Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrigonibus.
Deobricula, Ptolemæo, Morbogorum.
Dessobrica, non longe a Lacobrica, Itinerario Antonini.
Flaviobrica, Plinio, ad Amanum portum. Ptolemæus, in Autrigonibus, Magnum vocat: ac nescio, an apud Plinium, Magnum scribi debeat.
Gerabrica, in conventu Scalabitano, quæ in eodem Jerabrica.
Juliobrica, Plinio & Itinerario Antonini, in Cantabris, olim Brigantia.
Lacobrica, in Vaccæis, Plinio, & Ptolemæo, & Festo Pompeio.
Lacobrica, in Sacro promontorio, Melæ.
Lancobrica, in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Latobrigi, vicini Helvetiis, Cæsari.
Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Lusitania. Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonini vocatur Mundobrica.
Merobrica, cognomento Celtica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.
Mirobrica altera, in Bæturia, sive Turdetanis Bæticis, Plinio & Ptolemæo.
Nemetobrica, in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Nertobrica, in Turdulis Bæticæ, Ptolemæo.
Nertobrica altera, in Celtiberis, Ptolemæo; in Itinerario Antonini Nitobrica.
Segobrica, in Celtiberis, Plinio; Ptolemæo vero Celtiberiæ caput.
Talabrica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Turobrica, in Celticis Bæticæ, Plinio.
Tuntobrica, inter Bracares Gallæcos, Ptolemæo.
Vertobrica, cognomento Concordia Julia, Plinio, in Celticis Bæticis.
Volobrica Nemetum, Ptolemæo.

XXXII. Ad hanc formam pertinere videntur plurima oppidorum & gentium nomina, in omnibus provinciis, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam, ut a BURGO Burgundus & Burgundio, ita a BRIGA Brigantes deduci videntur: Rectus autem casus hujus vocis apud Stephanum est Brigas, unde inflectimus Brigantes, ut a Gigas Gigantes. Sunt autem Brigantes Straboni ad Cottias Alpes, & in eodem tractu Brigæ vicus; & Brigiani in Tropæo Augusti inter Alpinas gentes recensentur; & Brigantium oppidum est Alpinum; & Brigantii in Vindelicis, Straboni; & Brigantia, in Itinerario Antonini; & Briga mons, Ptolemæo, prope fontes Rhodani & Danubii; & Brigantium, in Rhætis, Ptolemæo, (oppidum, opinor, quod in libro, *De notitia provinciarum populi Romani*, est Brecantia,) & *lacus Brigantinus*; & in Hibernia, Brigantes populi, Ptolemæo; &

in

in Albio, Brigantes, Ptolemæo, Tacito & Senecæ; & Brige oppidum, & Isobrigantium, Itinerario Antonini; & Brigantium oppidum, Orosio, ad Celticum promontorium; & Flaviobrigantium, Ptolemæo, in Magno portu; & recentior Brigantia, nunc in regno Lusitaniæ.

XXXIII. Est & alia nominum forma, vel a DUNO inchoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuisse ostendunt cumuli illi arenæ in littore Morinorum, qui Duni adhuc appellantur, & in mari cumuli adversus Anglicum littus, quibus idem est nomen, & Plutarchus, (is dico, qui *De fluminibus* libellum scripsit,) qui exponens Lugduni originem, DUNUM pro vocabulo Gallico agnoscit. In nominibus autem vicorum & oppidorum exprimendis, non est fere alia vox frequentior, apud nationes quæ veterem Gallicam linguam prope integram servant: intelligo Brittones in Gallia Celtica; & priscos Scotos in Hibernia & Albio, & Vallos & Kernicovallos in Anglia. Neque enim quisquam est harum gentium, qui id vocabulum pro suo non agnoscat. Id modo interest, quod Galli veteres compositas inde voces in DUNUM finiebant, Scoti plerumque in principio verborum eam collocant.

Hujus generis in GALLIA hæc reperiuntur.

Augustodunum, in Æduis.
Castellodunum, agri Carnotensis.
Melodunum, ad Sequanam.
Lugdunum, ad confluentem Araris & Rhodani.
Augustodunum, in Arvernis, Ptolemæo.
Lugdunum, in Convenis, Ptolemæo.
Novidunum, in Tribocis, Ptolemæo.
Uxellodunum, Cæsari.
Juliodunum, in Pictonibus.
Isodunum, & Regiodunum, in Biturigibus.
Laodunum, agri Rhemensis.
Cæsarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.
Segodunum in Rutenis, Ptolemæo.
Vellaunodunum, Cæsari.

In HISPANIA.

Caladunum, Ptol. Bracar.
Sebendunum, Ptolemæo.

In BRITANNIA.

Camulodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Camulodunum, colonia Romana, Tacito.
Dunum, oppidum Durotrigum, Ptolemæo.
Maridunum Demetarum, Ptolemæo & Itinerario Antonini.
Rigodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Cambodunum, Itinerario Antonini.
Margidunum, Itinerario Antonini.
Sorviodunum, vel Sorbiodunum, Itinerario Antonini.
Segodunum, & Axelodunum, lib. de notitia imp.

Recen-

Recentiora in ANGLIA.

Venantodunum.
Dunelmum.

In SCOTIA.

Duncaledon, quæ & Caledonia.
Deidunum, aut verius Taodunum, ad Taum amnem.
Edinodunum, quam vocem priſci Scoti adhuc retinent, at qui Germaniſſant Edimburgum malunt.
Dunum, Hiberniæ oppidum.
Noviodunum, vel Dunum Novum, in Covalia.
Brittannodunum, ad confluentem Glottæ & Levini.

Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium, hinc compoſita.

In GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur,

Lugdunum, Segodunum, Tarodunum, Robodunum, Carrodunum.

In ALPIBUS.

Ebrodunum, & Sedunum.

In VINDELICIS, RHÆTIA, & NORICO.

Cambodunum, Carrodunum, Geſodunum, Idunum, & Noviodunum, &, in libro de notitia imperii Romani, Parrodunum.

In SARMATIA, & DACIA, Ptolemæo.

Carrodunum, Singidunum, ad Danubium: Noviodunum, ad oſtium Danubii: item Noviodunum alterum.

XXXIV. Sunt & in iiſdem provinciis non pauca a Dur declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam ſignificabat, & apud quoſdam in eodem intellectu adhuc perſeverat.

In GALLIA.

Durocottorum in Rhemis, Ptolemæꝗ: legitur & Durocortium: meminit & Cæſar. Divodurum Mediomatricorum, Tacito. Divodurum, prope Lutetiam, Itinerario Antonini. Batavodurum, in Batavis, Ptolemæo & Tacito. Breviodurum, Itinerario Antonini. Ganodurum, prope Rhenum, Ptolemæo. Gannodurum, in Helvetiis, Ptolemæo. Octodurum vel Octodurus, in Veragris, Cæſari.

In RHÆTIA, VINDELICIS, & NORICO.

Bragodurum, Carrodurum, Ebodurum, Gannodurum, & Octodurum, Ptolemæo. Venaxamodurum & Boiodurum, libro de notitia provinciarum.

In HISPANIA.

Octodurum, & Ocellodurum Ptolemæo. Durius amnis in Oceanum, Duria in mare internum fluens, & in Hibernia Dur fluvius Ptolemæo.

In BRITANNIA.

Durocobrivæ, Duroprovæ, Durolenum, Durovernum, Durolipons, Durotriges, Durocornovium, Durolitum, Duronovaria, Lactodurum. Ad hanc fortaſſe pertinent originem Doria major & minor,

nor, Alpina flumina, alter per Salassos, alter per Taurinos, in I-dum influentes: item Ifsidorus, & Altissiodorus, urbes Galliæ, situ, (ut reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet DURET: quæ vox Hispanis folium ligneum significabat, ut in Augusto scribi Suetonius. Huc pertinet, apud Cæsarem, proprium viri nomei DOMNACUS, quod mihi ex Dunaco corruptum videtur: DUNACH enim Dunanum & Dunensem significare potest, ut ROMACH Romanum. Dunacus, sive potius Dunachus, adhuc inter propria virorum nomina usurpatur, quod nomen utriusque linguæ (Latinæ & Britannicæ) ignari, perperam nunc Duncanum, nunc Donatum vertunt.

XXXV. MAGUS item, vox antiqua, in omnibus provinciis, in quibus publicus fuit usus Gallici sermonis, in nominibus urbium exprimendis admodum frequens: quæ res Gallicam eam fuisse indicat. Verum e declinatis ab ea magis suspicari possumus, quam pro certo affirmare, domicilium, urbem, aut ædificium, ea indicari scitum. In libro *De notitia imperii populi Romani* legitur, *Præfectum numeri Pacensium in præsidio Magis*; item, in eodem libro, *Tribunum cohortis secundæ Magnis* collocatum. Magnos item in Itinerario Antonini invenimus. Unumne oppidum, an diversa sint, non ausim pro certo affirmare: verum magis inclinat animus ut credam diversa. In MAGUS autem exeuntia hæc fere legimus. Ex Ptolemæo, Noviomagus in Santonibus, Noviomagus Lexoviorum, Noviomagus in Vadicassiis, Noviomagus Nemetum, Noviomagus in Tricastinis, Noviomagus Biturigum, Juliomagus in Andegavis, Romagus in Veneliocasiis, Cæsaromagus Bellovacorum, Rotomagus ...viorum, Borbetomagus Vangionum, in Germania prima, Vinmagus in Volcis Arecomicis. Item, ex Itinerario Antonini, Arntomagus; & in Germania prima Noviomagus. Ex libro *De no... imperii Romani*, Noviomagus Belgicæ secundæ. In Rhætia ...somagus, Ptolemæo. In Britannia, ex Itinerario Antonini, Cæmagus, Sitomagus, Noviomagus, in Regnis: Vacomagi, Mainium, Vicomagi pars Pictorum, Ptolemæo.

XXVI. Sunt & alia locorum nomina, pluribus harum gentium ...unia, sed non tam frequenter usurpata, nec tam late sparsa, superiora: qualia sunt, Hibernia, Romanis insulæ nomen, ...onio Melæ, Ptolemæo & Juvenali, Juverna; Straboni, Clau-& incolis, Ierna. Quod aliis Nerium promontorium est, ...ni Ierne. Iernus fluvius Gallæciæ; Melæ est Ierna. Iernus, ...i fluvius, Ptolemæo. Iernus, Scotiæ fluvius, in Taum ca-Aliter eodem nomine per Moraviam labitur. Regio utrique ...erna vocatur. Ptolemæo, Mediolanum oppidum Insubrium, ...in Santonis, aliud in Aulercis Eburaicis, aliud ad Lige-...ad Sequanam, quod nunc (opinor) dicitur Meulan, aliud ...ania magna, prope Asciburgium, aliud ad Danubium, ali-...tannia, cujus etiam meminit Itinerarium Antonini. Item ...i, Hispaniæ oppidum, Marcolicum Hiberniæ. Vaga Lu-

sitaniæ fluvius, & alter Valliæ in Anglia. Avo Melæ, Avus Ptolemæo, Gallæciæ fluvius, nomen adhuc retinet; in Argathelia ejusdem nominis fluvius ex Avo lacu defluens. Sacrum promontorium, alterum Hispaniæ, alterum Hiberniæ. Ocellum promontorium Britanniæ, Ocellum Gallæciæ, in conventu Lucensi; Ocelli montes in Scotia; Ocellum ultimum Galliæ togatæ oppidum, Cæsari Uxellum oppidum Britanniæ, forte pro Ocello: nam & Marlianus in antiquis urbium Galliæ nominibus explicandis, id se nomen varie scriptum invenisse testatur, Ocellum, & Oscela, & Oscellum Atque hinc fortasse Uxellodunum, quod & Uxellodurum solet scribi. Item Tamara, fluvius Gallæciæ, Ptolemæo, Tamaris Melæ Tamarici, populus Gallæciæ, Plinio; Tamarus fluvius, & Tamar. oppidum Britanniæ, Ptolemæo. Sars, Gallæciæ fluvius, Melæ Sarcus Scotorum. Ebora, oppidum Lusitaniæ, dicta Liberalitas Julia, Plinio & Ptolemæo; Ebura, quæ Cerealis, in Bætica, Plinio Ebora, Ptolemæo; Aulerci Eburaici in Gallia Celtica, Ptolemæo Eboracum in Brigantibus Britannis. Deva, nunc Dea, Angliæ fluvius & Scotiæ, unus in Gallovidia, alter in Angusia, tertius dividi Merniam a Marria. Cornavii, in Anglia ad ultimum occasum, in Scotia ad ultimum septentrionem: utrique nunc Kerniki vocantur Videntur & tertii Kerniki in Scotia fuisse, ad ostium Avenni fluminis, qui limes est inter Lothianam & agrum Sterlinensem. Nam Beda ad finem valli Severi statuit monasterium Aebercurnig, ubi nunc ruinæ Abercorni arcis ostenduntur. Avennus fluvius sæpius in Scotia & Anglia. Avan autem Scotis, & Avon Vallis, fluvium significat.

XXXVII. E tribus gentibus, quæ insulam primæ tenuerunt, post Cæsaris adventum, Brittones paullo minus quingentis annis sub imperio populi Romani, Scoti & Picti sub suis Regibus fuere. Tandem, cum Romani, universis circumcirca nationibus in exitium eorum conjuratis, exercitus omnes e longinquioribus provinciis ad patriæ salutem tuendam revocassent, Brittones, destituti externi auxiliis, atque a Scotis & Pictis miserum in modum vexati, Saxones, tum piratica classe mare infestantes, conduxerunt. Sed is consilium illis male vertit. Nam Saxones, repressis Pictis & Scotis, ipsi, & regionis ubertate & incolarum infirmitate perspecta, ad occupandum insulæ imperium animum adjecerunt. Igitur, post variam belli fortunam, cum vi aperta, quo intenderant, pervenire non possent, fraude Brittones aggredi statuunt: cujus hæc ratio fuit Cum ad colloquium utriusque partis proceres loco & die stato convenissent, Saxones, ab Hengisto suo duce signo accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquum vulgus in loca montana & aspera compulerunt, planitiem omnem, ac longe fertilissimos insulæ campos, ipsi inter se in septem regna dispertiti sunt Hic fuit status rerum in Britannia, circiter annum salutis nostræ quadringentesimum sexagesimum quartum. Cum autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam suscepissent

reli

reliquæque duæ paullatim in nomen Anglorum concesserunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipsis inter se Anglis, unquam satis fida pax, post CCCXVII. fere annum, Dani maris potentes, primum piraticis incursionibus Angliam ingressi, cum acriter fuissent repulsi, tricesimo sexto fere post anno, majoribus copiis aucti, exercitum justum in terram exposuerunt. Ac primo congressu victores, vario Marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum salutis M.XII. Sueno, devictis penitus Anglis, publico eorum consensu regnum est adeptus, quod tamen paucos annos in ejus familia remansit. Saxones enim, iterum suæ gentis Regibus creatis, post vigesimum quartum fere annum a Gulielmo Normano victi, nobilitate maxima ex parte extincta, agris inter Normanos divisis, vulgus in misera servitute fuit, usque ad Henricum Septimum, qui parte oneris levata, paullo commodiorem plebeiorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem sunt, aut nobilitate illustres videri volunt, universi suum genus ad Normanos referunt.

XXXVIII. Hæc sunt, quæ ex antiquis monumentis, aliisque, non obscuris indiciis, de trium vetustissimarum in Britannia nationum origine, institutis, & sermone, potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones, cæterosque Britanniæ incolas, e Galliis oriundos, Gallicoque sermone ab initio usos fuisse. Quarum rerum multa & manifesta vestigia tam in Gallia quam Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, si in sermone, qui ad singula vitæ momenta mutatur, pleræque res aliis alibi nominibus in tanta longinquitate temporis gocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (ut ita loquar) sermonis fundamentum, eadem declinandi ratio, in populis magno intervallo dissitis, tam raro in reliqua vitæ ratione concordibus, sæpe etiam capitali odio dissidentibus, adhuc perseveret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normanis, non erat quod anxie disquireremus, cum adventus eorum tempora caussæque sint pene omnibus perspicuæ. Hic autem labor a nobis est susceptus, ut nos majoribus, ac majores nobis, redderemus. Id si præstitimus, non est quod nos pœniteat quantulicumque in re non maxima laboris: sin minus, etiam qui sententiæ nostræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improbaturos. Ego vero tantum abest ut hæc refelli moleste feram, ut, si quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam sim habiturus.

XXXIX. Statueram huic disputationi, quæ est de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, nisi Luddus me invitum retraxisset, dum Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse contendit. Ejus etsi levissimam vanitatem, cum imperitia conjunctam, sine ullo piaculo contemnere potuissem, tamen, ne indoctorum factio nimium sibi hoc patrono placeret, paucis visum est hominis procacitatem retundere, ac potissimum ex argumentis, & testibus, quos adversus nos ipse producit. Ac primum de genere argumentandi, post de re ipsa dicam. *Julius* (inquit) *Cæsar*, & *Cornelius*

Tacitus, tanta diligentia scriptores, item Suetonius, Herodianus, cæterique Romani, qui de rebus Britannicis scripserunt, nusquam Scotorum & Pictorum meminerunt: igitur ea ætate sedes in Britannia nullas habuerunt, Visne, Ludde, istam conditionem recipere, ut cujus gentis nemo veterum scriptorum nomen protulerit, ea nusquam fuerit? Hanc conditionem si accipis, vide, quot uno & altero versu gentes a suis aris & focis exigas: quantam proscriptionis tabulam proponas: quos etiam viros proscribas, Brutum, Albanactum & Cambrum: quas gentes e rerum natura tollas, Loegros, Cambros & Albanos, sicuti tu postulas non modo in historia, sed etiam in Grammatica tyrannus, qui Albanos ab Albanacto declines. Quod si ista, quæ tibi offertur, conditio non satis videtur æqua,

------*quia tu gallinæ filius albæ,*
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis;

aliam tibi proponam, eamque, quam recusare nec debeas, nec opinor, audeas. Est quoddam probationis genus e fragmentis, unde, si paullum frontem perfricueris, nihil est quod non queas probare. Eo autem ut utar, mihi potissimum venit in mentem, quod id tu videaris maxime amplecti, ut qui e fragmento, tibi, opinor, uni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum imperium Romanum emiseris: e fragmento, inquam, tibi ostendam, Scotos & Pictos, ante Vespasiani ætatem (quod tu negas) in Britannia fuisse. In libello tuo, cui tu *Fragmentum Britannicæ descriptionis* nomen dedisti, hanc maxime ob caussam, opinor, quod existimasses te satis probasse, e duorum fragmentorum altero, Prudaniam potius quam Britanniam dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, evomuisses. Hanc ob caussam arbitratus es, tuo fragmento satis fidei solo illo nomine conciliaturum. In eo libro scribis, *Scotorum & Pictorum nomen, una cum Francis & Anglis, orbi Romano innotuisse.*

XL. Hujus sententiæ testem laudas (sane idoneum) Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano: qui testis, si ego eum recte intelligo, contra Luddum facit. Nam, cum Mamertinus de primo Julii Cæsaris adventu in Britanniam scribit, his verbis utitur. *Ad hoc natio, etiam tunc rudis, & soli Britanni Pictis modo & Hibernis assueta hostibus, adhuc seminudis, facile Romanis armis & signis cesserunt*, Videte, quæso, quid ex hoc testimonio colligat Luddus: primum, *soles tum Brittones insulam incoluisse*: deinde, *qui ibi dicuntur Hiberni, postea Scotos fuisse appellatos.* At horum neutrum auctor Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat ante Cæsaris adventum dimicasse adversus Scotos & Pictos, *soli Britanni*, id est, *in solo Britanno habitantes*, hostes; ut, *soli Britanni*, non rectus, sed gignendi sit casus. Alterum sibi falso assumit. Arbitror enim me satis dilucide ostendisse, ex Paullo Orosio Hispano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas, ab antiquissimis usque temporibus, dictos fuisse Scotos, ac tum demum, cum in Albium colonos miserunt, nomen Scotorum, domi prope extinctum, foris ce-

[illegible] cœpisse. Alio loco contendit Caledonios fuisse Brittones, non alio argumento, quam quod eos Britannos vocari reperit: quod nomen commune est omnibus eandem insulam colentibus. At nos superius, e loco Panegyrici ab ipso citati, ostendimus Caledonios Pictos fuisse. Idem confirmat Marcellinus, qui duo esse Pictorum genera inquit, Dicaledones, sive (ut ego legendum censeo) Duncaledones, & Vecturiones. At Caledonii, sive Caledones, ante Vespasiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant, ut perspicue indicat Lucanus, qui Nerone Principe decessit;

Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque littora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.

XLI. Sed quorsum externis testibus conquirendis laboramus, cum domesticum, eumque luculentum admodum, habeamus. Beda enim, historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum scriptor, ordinem & prope momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Britanniam immigrarunt. Hæc sunt verba ejus, e libro primo, *In primis autem insula Brittones solum, a quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano (ut fertur) in Britanniam advecti, australes sibi partes illius vindicarunt. Et cum plurimam insulæ partem (incipientes ab austro) possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ, in Hiberniam pervenisse.* Et paullo post: *Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per septentrionales partes insulæ cœperunt: nam austrina Brittones occupaverant.* Tandem, post paucos versus, adjicit: *Procedente autem tempore, Britannia post Brittones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit.* Deinde, post multos versus, addit: *Verum eadem Britannia Romanis usque ad C. Julium Cæsarem inaccessa atque incognita fuit.* Quæso te, quicunque hæc leges, hic animadverte, unde, quo tempore, quo ordine, scriptor, Luddo multo antiquior & gravior, has nationes Britanniam ingressas affirmet: nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore incomperto, externorum ordine primos: Pictos e Scythia in Britanniæ partem adhuc habitatorum vacuam, nec adeo diu post adventum Brittonum, qui nondum in tantam multitudinem creverant, ut totam insulam occupare possent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? *procedente*, inquit, *tempore*: nempe, concedentibus in sua parte sedes vacuas Pictis, ad priores ultimi accesserunt. Brittones igitur, teste Beda, ex Armorica Gallica, nec adeo diu post Picti e Scythia, utrique autem in vacua, venerunt: tandem, insula inter eos divisa, Scoti non vi ingressi, sed in sortem Pictorum recepti fuerunt: idque diu antequam Romanis esset cognita Britannia. Hic quid Luddo facies, qui testes sui mendacii Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romæ Honorio, primum in Britannia ceperint sedes, anno a Christo quadringentesimo ac vigesimo: quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacii coarguit. Tu vero, lector, nec Luddo,

nec mihi, sed tuis oculis crede, & utriusque scriptoris loca diligenter expende.

XLII. At vero Dion, inquit, Caledonios vocat *Britannos*: vocat sane & Lucanus, ut ante dictum est, & Martialis in illo versu.

Quinte Caledonios Ovidi visure Britannos.

Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuisse negat: sed jure tamen optimo Britannos vocant. Nam, quemadmodum tota insula Britannia vocatur, ita universi ejus incolæ *Britanni* merito vocabuntur. Verum, quemadmodum insulæ Siciliæ habitatores, a Romanis universi vocantur Siculi sine ullo discrimine, ipsi vero se, alii Σικανοὺς, alii Σικελιώτας, appellabant; ita *Britanniæ* totius incolæ *Britanni* exteris appellantur, ipsi vero antiquos habitatores sæpissime *Brittones*, reliquas vero gentes in ea degentes, plerumque privatis nationum nominibus, interim vero communi *Britannorum* vocabulo, nuncupant. Igitur Caledonii, Picti, Scoti, interim suo quæque gens nomine, interim communi *Britannorum* vocabulo, non adeo raro, censentur. At Brittones eos, quantum memini, nemo adhuc vocavit. Est & aliud discrimen apud eos animadvertendum in voce Britannia, quale est apud Græcos & Latinos in voce Asia. Est enim Asia interdum tertia pars terræ habitabilis, interim majoris illius Asiæ pars, quæ citra Taurum montem, & minor Asia appellari solet: ita Britannia, modo nomen est insulæ universæ, modo partis ejus quæ Romanis fascibus parebat: eaque pars nunc Humbro fluvio, nunc Hadriani, nunc Severi vallo, finiebatur. Ejus autem partis habitatores, sæpius a Britannicis scriptoribus *Brittones* quam *Britanni* nominantur: cæteros vero insulæ habitatores, nempe Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos & transmarinos, Beda vocat. Idem quoque discrimen apud Monumetensem monachum, & Gulielmum Malmesburiensem, observare est. Quamobrem Caledonii nihilo magis erunt Brittones, si a Dione, Martiali, Lucano, aut alio probo scriptore, Britanni dicantur, quam Brutii fiunt Romani, etiamsi utrique sint Itali. Hæc si animadvertisset Luddus, nunquam in tantas tenebras se induisset, & de re non satis cognita tam temere & inconsiderate pronunciasset, Caledoniosque, quia vocantur a Dione Britanni, Pictos fuisse negaret.

XLIII. Nec est quod miretur Luddus, quod cum Scoti & Picti tot, non dico annos, sed secula, in Britannia habitaverint, nemo tamen paullo vetustior scriptor eorum meminerit ante Ammianum Marcellinum & Claudianum. Nam, ut omittam Valios, Cambros, Loegros, nuper nota mundo nomina, possum & ego eum rogare, cum tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas, nominet? cur tam sero nomina variarum, quarum modo memini, in historiam Britannicam irrepserint, quæ Cambrobritannus iste vult videri vetusta? Item, si quem Anglum roges, cujas sit, nemo Saxonem se profitebitur, cum Scoti, Picti, Hiberni, utrique Brittones, (& qui Britanniam & qui Galliam incolunt,) uno consensu perpetuo Saxones

eos

[illegible]? cur prisci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoscant? non debet igitur nobis absurdum videri, si Romanis, captivos rogantibus cujus gentis essent, alius Mæatam, alius Attacottum, alius Caledonium, se esse diceret; & quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in sermone publico usurpaverint. Nec erit, opinor, incredibile, alia nomina historicis & peregrinis, alia popularibus esse notiora.

XLIV. Etsi satis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam adventum, non modo antiquiorem, quam contendat Luddus, sed non adeo diu Britonum adventu posteriorem fuisse, adjiciam & alias non spernendas conjecturas. Brigantes, magna & valida natio, trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius insulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos, non e proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitasse dicantur, sed ex Hispania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam, immigrasse est verisimile, nec a conjectura Cornelii Taciti, quam de antiquis insulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes advenere, Scotici profecto generis, uti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores, fuere. Hanc nostram sententiam videtur etiam Seneca confirmare, in elegantissima illa de morte Claudii satyra, his verbis,

Ille Britannos Ultra noti Littora ponti,
Et cæruleos Scuta Brigantas Dare Romuleis
Colla catenis Jussit, & ipsum Nova Romanæ
Jura securis Tremere Oceanum.

In his versibus, pro *Scuta Brigantas*, Josephus Scaliger Julii filius legendum censet *Scotobrigantas*. Is juvenis quanta sit eruditione & judicio, quaque in vetustis scriptis conferendis industria, & abstrusis sensibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita testantur. In præsentia autem, cum res Britannicas illustrandas suscepissem, ejus judicium non censui omittendum. Id autem cur verum existimem, paucis exponam. Etenim, cum legamus apud Cæsarem, aliosque scriptores non minus diligentia quam eruditione præstantes, Britannos glasto solitos inficere corpora, ac, juxta Herodianum, scutis angustis, (qualia Livius Gallis Asiaticis tribuit,) nec in armis insigni ullo usos ornamento; absurdum videbatur, corporis, quod pingebatur, mentione omissa, scuti, quod non pingebatur, meminisse. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorem, ut aliæ non paucæ nationes? sed ut cœruleus color terribiliorem pugnantium speciem in acie hostibus offerret. Is vero color quomodo in angusto scuto terribilis videri posset, non intelligo. Itaque verisimile est, ab homine doctissimo, & Britannicarum rerum perito, ut qui totam insulam, juxta Dionem, usuris oppressam teneret; *Scotobrigantas* scriptum fuisse, ut diversi ab Hispanis & Gallis Brigantibus intelligerentur. Eodem quoque pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes separavit, velut diversas nationes:

bus illi assentiuntur, vis aemulos fuisse: teque ipsum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriae latrocinium per omnes nationes grassaris: nec contentus, res gestas Cimbrorum tuis vindicare, nisi eque impudenti figmento Sicambros vestri generis fuisse contendas: & quia in utriusque gentis nomine quaedam similitudo literarum inest, ex ea verborum cognatione sanguinis conjunctionem es commentus.

XLVII. Deinde e Sicambris Franci, & nati natorum, vobis erunt cognati: ac multis demum confabulatis mendaciorum ordinibus, postrem ad retrahendos Brennos illos fugaces servis, quorum alter, qui Romam cepit, cum alterum, qui Delphos obsedit, circiter centum annis praecesserit, tu utrumque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monstrum conficias. Quasi vero difficile esset alioqui probare, in ea, quae te genuit terra, monstra nasci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, praeter Polydorum Vergilium, tradit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certe non legisti quartum Strabonis librum, ubi scribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, a quibusdam Prausium existimari. Imo non Strabo solus, sed quicunque Romam a Brenno captam, & supra centum annos posterius Delphos a Brenno obsessos, credit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quod si monacho, historiae Britannicae architecto, credimus; Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis praecessit: qui, si in Italiam duxisset, non cum populo Romano libero, sed cum Numa Rege, aut Tullo Hostilio, congredi debebat. Sed his omissis, videamus, unde novus hic Dialecticus colligat, Brennum fuisse Britannum: ex uno videlicet vocabulo *Trimarchia*, quod certe vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pausanias certe, quem tu truncatum citas, ut ad rem tuam faciat, Brennum comitesque ejus Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica agnoscit. Tu vero, quae tua est impudentia, Brennum, adversus omnium scriptorum fidem, qui Graece & Latine scripserunt historias, unus, non modo Minerva, sed Musis omnibus invitis, Britannum esse contendis. Haec nos fortasse paullo pluribus, quam aut rerum obscuritas desiderabat, aut Luddi imperitia & inconstantia merebatur, persecuti sumus, non studio reprehendendi, (quod a nobis procul abest,) sed ut hominis loquaciter maledici insulsam procacitatem paullum retunderem, & a rabie, qua in omnes fere scriptores grassatur, aliquando ad sua cum errata recognoscenda revocarem. Ac ut caeteros omittam in praesentia, in Hectorem Boethium, non solum artium liberalium cognitione, supra quam illa ferebant tempora, insignem, sed humanitate & comitate singulari praeditum, incurrit scurriliter: sed ita incurrit, ut nihil in eo reprehendat, quin ipse in eodem genere turpius errarit. Hector in Gallovidia Brigantes collocavit, falso quidem ille, neque enim errata ejus defendere est animus: Luddus ingentes Cimbrorum copias e Britanniae angulo educit: quam recte,

penes

penes doctos esto judicium. Hector res ab aliis in Britannia contra Romanos gestas Scotis suis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobilissimum orbis terrarum oraculum sacrilegio violatum, Asiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus suis ascribit. Hectori vitio dat, & quidem falso, quod Gildonem, qui maximus in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipse dubitat eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua sunt nomina. An magis, quam Luddus, Lydus, & Ludio? Certe Gildus vetus est in Scotia nomen, ut veterum Makgildorum, sive Makgillorum, gens indicat: e cujus posteris honestæ adhuc in Scotia & Anglia sunt familiæ. Sed cum ea linguæ intemperantia sit Luddus, ut, modo male dicat, nihil pensi habeat quid dicat; nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantum admonentes, ut

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

I. QUANQUAM superioribus libris satis demonstrasse videamur, quam non modo fabulosa, sed portentosa sint, quæ rerum Britannicarum scriptores de majoribus suis tradiderunt; ac certissimis indiciis ostendimus, veteres Britannos e Galliis fuisse oriundos: tamen, quia rem nobis esse videbamus potius cum hominibus pertinaciter in manifesto hærentibus mendacio, quam temere per ignorantiam lapsis, operæ pretium me facturum existimavi, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum male feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis ad cohibendam eorum impudentiam arma suppeditarem. Hoc in genere C. Julio Cæsari jure principatum tribuendum existimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in *quinto Commentariorum belli Gallici* de Britannia sic habet.

II. "Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsa memoria proditum dicunt: maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferendi caussa ex Belgio transierant: qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrimaque ædificia fere Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus. Utuntur aut nummo æreo, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum; sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est, præter *fagum atque abietem*. Leporem & gallinam

& an-

"& anserem gustare, fas non putant: hæc tamen alunt animi voluptatisque caussa. Loca sunt temperatiora quam in Gallia, remissioribus frigoribus. Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere ex Gallia naves appelluntur, ad orientem solem, inferior ad meridiem spectat. Hoc latus tenet circiter millia passuum D. alterum vergit ad Hispaniam, atque occidentem solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut existimatur, quam Britannia; sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona. Complures præterea minores objectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos XXX. sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris, breviores esse noctes, quam in continente, videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, DCC. millia passuum. Tertium est contra septentrionem: cui parti nulla est objecta terra, sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam spectat. Huic millia passuum DCCC. in longitudinem esse existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centena millia passuum. Ex his omnibus longe sunt humanissimi qui Cantium incolunt: quæ regio est maritima omnis; neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte & carne vivunt, pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem; atque hoc horribiliore sunt in pugna adspectu; capilloque sunt promisso, atque omni parte corporis rasa, præter caput & labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, a quibus primum virgines quæque ductæ sunt.

Et infra.

"Ab his cognoscit, non longe ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse, silvis paludibusque munitum, quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum silvas impeditas vallo atque fossa munierunt, quo incursionis hostium vitandæ caussa convenire consueverunt. Eo proficiscitur cum legionibus: locum reperit egregie natura atque opere munitum: tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes paullisper morati militum nostrorum impetum non tulerunt, seseque ex alia parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus, multique in fuga sunt comprehensi atque interfecti.

DE JULII AGRICOLÆ VITA TACITUS.

III. "Britanniæ situm populosque multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam: sed quia tum primum perdomita est. Itaque quæ priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia

"insularum

n quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac
orientem Germaniæ, in occidentem Hispaniæ obtendi-
liis in meridiem etiam inspicitur: septentrionalia ejus,
utra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam
itanniæ, Livius veterum, Fabius Rusticus recentium
ssimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimilavere:
facies citra Caledoniam, unde & in universum fama est
sa: sed immensum & enorme spatium procurrentium ex-
mo littore terrarum velut in cuneum tenuatur. Hanc
vissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta,
esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id
sulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. Di-
t & Thyle, quam hactenus nix & hiems abdebat. Sed
rum & grave remigantibus perhibent: ne ventis quidem
attolli: credo, quod rariores terræ montesque, caussa ac
tempestatum; & profunda moles continui maris tardius
r. Naturam Oceani atque æstus neque quærere hujus
t, ac multi retulere. Unum addiderim, nusquam latius
i mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec lit-
s accrescere aut resorberi, sed influere penitus atque am-
um jugis atque montibus inseri velut in suo. Cæterum
m qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti,
barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii:
eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitan-
æ, magni artus, Germanicam originem asseverant. Si-
lorati vultus, & torti plerumque crines, & posita contra
m, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fi-
unt. Proximi Gallis, & similes sunt: seu durante ori-
seu procurrentibus in diversa terris, positio cœli corpo-
itum dedit. In universum tamen æstimanti, Gallos vi-
lum occupasse credibile est. Eorum sacra deprehendas,
onum persuasione. Sermo haud multum diversus: in
sis periculis eadem audacia; & ubi advenere, in detre-
adem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt,
ondum longa pax emollierit. Nam Gallos quoque in
uisse accepimus. Mox segnitia cum otio intravit, amis-
pariter ac libertate; quod Britannorum olim victis e-
teri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur:
nationes, & curru præliantur: honestior auriga, clien-
gnant. Olim Regibus parebant, nunc per principes fa-
& studiis trahuntur. Nec aliud adversus validissimas
o nobis utilius, quam quod in commune non consulunt.
abus tribusve civitatibus ad propulsandum commune pe-
conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.
rebris imbribus ac nebulis fœdum. Asperitas frigorum
Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram, & nox clara,
ma Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis

exiguo

“ exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, a-
“ spici per noctem solis fulgorem, nec occidere, & exsurgere, sed
“ transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili
“ umbra non erigunt tenebras, infraque cœlum & sidera nox cadit.
“ Solum, præter oleam vitemque & cætera calidioribus terris oriri
“ sueta, patiens frugum, fœcundum. Tarde mitescunt, cito pro-
“ veniunt. Eademque utriusque rei caussa, multus humor terra-
“ rum cœlique. Fert Britannia aurum & argentum & alia metal-
“ la, pretium victoriæ. Gignit & Oceanus margarita, sed sub-
“ fusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur.
“ Nam in Rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia
“ prout expulsa sint colligi. Ego facilius crediderim naturam mar-
“ garitis deesse, quam nobis avaritiam. Ipsi Britanni delectum,
“ ac tributa, & injuncta imperii munera, impigre obeunt, si inju-
“ riæ absint: has ægre tolerant, jam domiti ut pareant, nondum
“ ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius cum
“ exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terrue-
“ rit incolas, ac littore potitus sit, potest videri ostendisse posteris,
“ non tradidisse. Mox bella civilia, & in rempublicam versa prin-
“ cipum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consi-
“ lium id D. Augustus vocabat, Tiberius præcipue Agitasse C.
“ Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio,
“ mobilis pœnitentia, & ingentes adversus Germaniam conatus
“ frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legio-
“ nibus auxiliisque, & assumto in partem rerum Vespasiano. Quod
“ initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti Reges,
“ & monstratus fatis Vespasianus. Consularium primus Aulus
“ Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello
“ egregius: redactaque paullatim in formam provinciæ proxima
“ pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia. Quædam
“ civitates Cogiduno Regi donatæ. Is ad nostram usque memo-
“ riam fidissimus mansit, vetere ac jampridem recepta populi Ro-
“ mani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis & Reges.
“ Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum
“ castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quære-
“ retur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exstinctus
“ est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, sub-
“ actis nationibus, firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam
“ insulam, ut vires rebellibus ministrantem, aggressus, terga occa-
“ sioni patefecit. Namque absentia legati remoto metu, Britanni
“ agitare inter se mala servitutis, conferre injurias, & interpretan-
“ do accendere: *Nihil profici patientia, nisi ut graviora tanquam ex*
“ *facili tolerantibus imperentur. Singulos sibi olim Reges fuisse, nunc*
“ *binos imponi; e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona*
“ *saviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subjectis*
“ *exitiosam: alterius, manus, centuriones; alterius, vim & contu-*
“ *melias miscere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum. In*

“ prælio

fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque & im-
es eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tanquam
tantum pro patria nescientibus. Quantulum enim transisse mi-
, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum,
mine non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes;
avaritiam & luxuriam causas belli esse: recessuros, ut Divus
s recessisset, modo virtutes majorum suorum aemularentur:
praelii unius aut alterius eventu pavescerent. Plus impetus,
em constantiam penes miseros esse. Jam Britannorum etiam
misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in
insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fu-
deliberare. Porro in ejusmodi consiliis periculosius esse depre-
, quam audere. His atque talibus invicem instincti, Voa-
generis Regii femina duce (neque enim sexum in imperiis
cernunt) sumsere universi bellum: ac sparsos per castella mili-
consectati, expugnatis praesidiis, ipsam coloniam invasere, ut
m servitutis: nec ullum in Barbaris saevitiae genus omisit ira
ctoria. Quod nisi Paullinus, eo cognito provinciae motu,
re subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius praelii
na veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos
ientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat.
num egregius caetera, arroganter in deditos, & ut suae quo-
njuriae ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilia-
tanquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque pae-
tiae mitior; compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebel-
Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, & nullis
orum experimentis, comitate quadam curandi provinciam te-

Didicere jam Barbari quoque ignoscere vitiis blandienti-
& interventus civilium armorum praebuit justam segnitiae
usationem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditio-
miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata ex-
us ira, indecorus atque humilis, precario mox praefuit, ac
pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Haec seditio sine
ine stetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc civili-
bellis, agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga
s; similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus,
ullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis.
ubi cum caetero orbe Vespasianus & Britanniam recuperavit,
ni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terro-
statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae
erosissima provinciae totius perhibetur, aggressus. Multa
ia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum par-
aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem
ius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque
m Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validam-
& pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem
num, locorum quoque difficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. *Epist. Famil.* 7.

IV. “ In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id
“ si ita est, essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quam primum
“ recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi quod volumus
“ possumus; perfice ut sis in familiaribus Cæsaris.

PAULUS OROSIUS, de Hibernia loquens.

V. “ Hæc propior Britanniæ, spatio terrarum angustior, sed cœ-
“ li solisque temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur.
“ Huic etiam Mevania insula proxima est, & ipsa spatio non parva,
“ solo commoda, æque a Scotorum gentibus habitatur.

Idem.

“ Severus victor in Britannias defectu pene omnium sociorum
“ trahitur. Ubi magnis gravibusque prælíis sæpe gestis, receptam
“ partem insulæ a cæteris indomitis gentibus vallo distinguendam
“ putavit. Itaque magnam fossam firmissimumque vallum, crebris
“ insuper turribus communitum, per centum triginta & duo millia
“ passuum a mari ad mare duxit.

*Eadem pene ad verbum habet Ado Archiepiscopus Viennensis. Utrin-
que error in numeris est corrigendus; nam pro* CXXXII. *scribendum est*
XXXII.

E-SOLINI Cap. XXII.

VI. “ Multis insulis nec ignobilibus circundatur: quarum Hiber-
“ nia ei proximat magnitudine, inhumana incolarum ritu aspero:
“ alioquin ita pabulosa, ut pecua ibi, nisi interdum a pascuis arce-
“ antur, in periculum agat satias. Illic nullus anguis, avis rara,
“ gens inhospita, & bellicosa. Sanguine interemtorum hausto, pri-
“ us victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem loco ducunt.
“ Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit
“ mariti, inque os parvuli summo mucrone (auspicium alimento-
“ rum) leviter infercit, & gentilibus votis optat, non aliter quam
“ in bello & inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, den-
“ tibus mari nantium belluarum insigniunt ensium capulos: candi-
“ cant enim ad eburneam claritatem: nam præcipua viris gloria est
“ in armorum nitela. Interea apes non habent: advecto inde seu
“ pulvere, seu lapillo, si quid sparseris inter alvearia, examina fa-
“ vos deserunt. Mare quod Hiberniam & Britanniam interluit,
“ undosum inquietumque toto in anno, non nisi pauculis diebus est
“ navigabile. Navigant autem vimineis alveis, quos circundant
“ ambitione tergorum bubulorum: quantocunque tempore cursus
“ tenebit, navigantes escis abstinent. Freti latitudinem in centum
“ viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinari
“ sunt, æstimarunt. Siluram quoque insulam ab ora, quam gens
“ Britanna Dumnonii tenent, turbidum fretum distinguit: cujus
“ homines etiamnum custodiunt morem vetustum: nummum refu-
“ tant: dant res, & accipiunt: mutationibus necessaria potius
“ quam pretiis parant: deos percolunt: scientiam futurorum pari-
“ *ter viri ac fœminæ* ostentant. Thanatos insula adspiratur freto

" Gallico, a Britanniæ continente æstuario tenui separata, frumentariis campis felix & gleba uberi, nec tantum sibi verum & aliis fabris locis: nam cum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium invecta sit, angues necat.

Ex libro III. HERODIANI, *Politiano interprete.*

VII " At Severus, moras de industria nectens, ne vacuo sibi Romam redeundum foret, cupidus victoriæ cognominisque Britannici, legatos quidem re infecta domum dimittit, ipse, quæ bello usui forent, magna solertia comparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites, (*facileque per eas discurrere*) possent, atque in solido præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluvionibus paludescunt. Per eas igitur paludes Barbari ipsi natant, excursantque ad ilia usque demersi, ac pleraque corporis nudi cæterum contemnunt. Neque enim vestis usum cognorunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt: ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri Barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium. quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque avidissima cædis, tantum scuto angusto lanceaque contenti; præterea gladio nudis corporibus dependente: loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum vaporibus æstuque cœlum ibi semper caliginosum.

Ex AMMIANI MARCELLINI *libro* XX.

VIII. " Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit, Consulatu vero Constantii decies, terque Juliani, in Britanniis cum Scottorum Pictorumque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vastarent, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas: hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractusque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, (ut retulimus ante fecisse Constantem:) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sævitiam etiam tum incitatis & bella. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Erulis scilicet & Batavis, numerisque Mœsiacorum duobus, adulta hieme Dux antedictus Bononiam venit: quæsitisque navigiis, & omni imposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso defertur, petitque Lundinium: ut exinde, suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad procinctum.

Ex ejusdem libro XXVI.

" Picti, Saxonesque, & Scotti, & Attacotti, Britannos ærumnis
" vexavere continuis.

Ex ejusdem libro XXVII.

" Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gen-
" tes divisi, Dicalidonas, & Vecturiones, itidemque Attacotti, bel-
" licosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa po-
" pulabantur: Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem
" confines, quo quisque erumpere potuit, terra vel mari, prædis
" acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum, viola-
" bant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior,
" orbis extrema Dux efficacissimus petens, cum venisset ad Bononiæ
" littus, quod a spatio controverso terrarum angustiis reciproci di-
" stinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine
" ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum: exin-
" de, transmeato lentius freto, defertur Rutupias, stationem ex ad-
" verso tranquillam. Unde cum consecuti Batavi venissent & Eru-
" li, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egressus ten-
" densque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteri-
" tas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes
" hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: & properè
" fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit,
" quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta om-

sint, sed conjecturas sequerentur) pro utriusque partis aut otio aut studio, literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præfecto, deinde Severo Imperatore, insulam esse dilucide deprehensum est. In hanc igitur tum Cæsar, reliquis in Gallia rebus compositis, adjectisque Morinis, transire cupiebat, & qua commodissimum erat cum pedite trajecit, non tamen ubi oportuit appulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem circumvectus, alibi descendit: ac victis qui descensum impediebant, prius in terram suos exposuit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se conjungerent: ac deinde subsidia ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cadebant, qui cum e curribus & equis præliarentur, facile Romanos (quippe quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de eis ex continenti nunciabantur, & quod omnino transmittere ausi essent, & exscendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem quosdam e gente Morinorum, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obsides petenti promiserunt. Verum cum navales Romanorum copiæ, & quæ aderant, & quæ adventabant, tempestate vexarentur, sententiam quidem mutarunt: nec tamen aperte sunt eos aggressi, (castra enim valido præsidio tenebantur:) quosdam vero nacti, velut in pacatum, ad rerum necessariarum convectionem missos, pene omnes interemerunt, (Cæsar enim reliquis celeriter subsidio venit:) ac statim ipsa in castra impetum fecerunt: atque ibi, nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones venerunt, antequam sæpe male accepti fuissent: ac ne Cæsari quidem alioqui tum illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet copiarum ad bellum tum gerendum, & quas advexerat essent imminutæ, & Galli per ejus absentiam res novas moliti essent, de pace cum eis invitus egit, pluribus tum petitis obsidibus, paucis vero acceptis. Et ille quidem in continentem revectus, res turbatas composuit; nullo neque privatim neque publice ex Britannia operæ pretio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videatur. Ob hoc enim & ipse sibi vehementer placebat, & qui Romæ erant mirifice prædicabant. Nam cum viderent quæ prius ignota fuerant in lucem prolata, & quæ ante ne fando quidem erant audita jam sibi patefacta, spem ex his consecuturam, velut re exhibitam, amplectebantur, & quæcunque spe amplexi erant, tanquam voti jam compotes gestiebant: atque ob has res supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

Ex BEDÆ *libri primi cap.* 1.

X. " Quinque gentium linguis unam eandemque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur; Anglorum videlicet, Brittonum, Scottorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta communis. In primis autem hæc insula Brittones solum, a quibus no-

hoc illi asseverant, vis numinis fuisse? atque ipsum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriae Britonibus per omnes nationes exaltaris: nec contentus, res gestas Cimbrorum tuis vindicare, alii atque impudenti figmento Sicambros vestri generis fuisse contendas: & quia in utriusque gentis nomine quandam similitudo literarum inesset, ex ea vocabulorum cognatione sanguinis conjunctionem es commentus.

XLVII. Deinde e Sicambris Franci, & nati natorum, vobis sunt cognati. ac multis demum contexendis mendaciorum ordinibus, pontem ad retrahendos Brennos illos fugaces struis, quorum alter, qui Romam cepit, cum alterum, qui Delphos obsedit, circiter centum annos praecesserit, ut utrumque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monstrum conficias. Quasi vero difficile esset alioqui probare, in ea, quae hos genuit terra, monstra nasci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, praeter Polydorum Vergilium, tradidit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certe non legisti quartum Strabonis librum, ubi scribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, a quibusdam Prausum existimari. Imo non Strabo solus, sed quicunque Romam a Brenno captam, & supra centum annos postea Delphos a Brenno obsessos, tradit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quod si monacho, historiae Britannicae architecto, credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis

penes doctos esto judicium. Hector res ab aliis in Britannia contra Romanos gestas Scotis suis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobilissimum orbis terrarum oraculum sacrilegio violatum, Asiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus suis ascribit. Hectori vitio dat, & quidem falso, quod Gildonem, qui maximum in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipse dubitat eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua sunt nomina. An magis, quam Luddus, Lydus, & Ludio? Certe Gildus vetus est in Scotia nomen, ut vetus Makgildorum, sive Makgillorum, gens indicat: e cujus posteris honestæ adhuc in Scotia & Anglia sunt familiæ. Sed cum ea linguæ intemperantia sit Luddus, ut, modo male dicat, nihil pensi habeat quid dicat; nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantum admonentes, ut

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

I. Quanquam superioribus libris satis demonstrasse videmur, quam non modo fabulosa, sed portentosa sint, quæ rerum Britannicarum scriptores de majoribus suis tradiderunt; ac certissimis indiciis ostendimus, veteres Britannos e Galliis fuisse oriundos: tamen, quia rem nobis esse videbamus potius cum hominibus pertinaciter in manifesto hærentibus mendacio, quam temere per ignorantiam lapsis, operæ pretium me facturum existimavi, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum male feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis ad cohibendam eorum impudentiam arma suppeditarem. Hoc in genere C. Julio Cæsari jure principatum tribuendum existimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in *quinto Commentariorum belli Gallici* de Britannia hoc habet.

II. "Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in "insula ipsa memoria proditum dicunt: maritima pars ab iis, qui "prædæ ac belli inferendi caussa ex Belgio transierant: qui omnes "fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civita"tibus eo pervenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros "colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrima"que ædificia fere Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus: "utuntur aut nummo æreo, aut annulis ferreis ad certum pondus "examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in medi"terraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed ejus exigua est co"pia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in "Gallia, est, præter fagum atque abietem. Leporem & gallinam

&

Dovalum decerneretur: copiisque ducem Ferchardum, generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam de- Bis eodem die concursum. Dovaliani, etsi numero su- tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures quam in præ- Præter enim Dovalum factionisque principes, cecidit tis suorum Gethus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex st. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, i sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, ter alios, prope omnibus Phylarchis.

Sic conflictus Scotorum & Pictorum res in Britannia in- ut qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca inculta que, & in proximas insulas defugerent. Brittones iam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotri- pone Fortha est) nullo resistente perveniunt. Deinde, ibi ro tempore compositis, in Caledonios profecti, disjectis qui ongregaverant, regiones Pictorum campestres occuparunt. præsidiis dispositis, bellum confectum rati, domum redu- xercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in s, silvis, aliisque locis impeditis restiterant, direptionibus & arcium præfectos infestabant, & ipsi quoque victita- Interim majore etiam manu ex insulis collecta, vicos ure- latius prædas agendo, agros plerisque in locis incultos red- Brittones, sive domesticis dissidiis detenti, sive exercitum vasta & impedita ducere non satis tutum rati, cum obviam ajore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. eriis Scoti & Picti, cum per duodecim annos fuissent afflicti, nova sobole juventutis bellicosæ (utpote in tantis rerum an- duriter educatæ) aucti, nunciis in omnes partes missis, mu- ortationibus confirmati, statuunt fortunam experiri. Reu- gitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium na- atque ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ uxoris congressus, de summa belli deliberat. Optimum factu rati, em incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi pri- bviam habuerunt, ita conflixerunt atrociter, ut neutra acies læta discesserit. Ex eo, utrisque cladibus defatigatis, pax ot annos fuit. Reutherus (sive, ut Beda vult, Reuda) in m sedem Argatheliam concessit: Scotique diu ab eo Dalreu- ellati. DAAL enim Scotorum lingua partem significat. In- ressus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac vicesi- o quam regnare cœperat anno decessit, Thereo filio e Gethi cto.

VII. REX.

Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus diu jampridem receptam, patruus ejus Reutha Rex fuit de- . Qui a bellis externis otium nactus, populum, primum iberatum, deinde victoria, etsi cruenta, insolentem, ad mi-

Ex ejusdem libro XXVI.

" Picti, Saxonesque, & Scotti, & Attacotti, Britannos ærumnis
" vexavere continuis.

Ex ejusdem libro XXVII.

" Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gen-
" tes divisi, Dicalidonas, & Vecturiones, itidemque Attacotti, bel-
" licosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa po-
" pulabantur: Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem
" confines, quo quisque erumpere potuit, terra vel mari, prædis
" acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum, viola-
" bant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior,
" orbis extrema Dux efficacissimus petens, cum venisset ad Bononiæ
" littus, quod a spatio controverso terrarum angustiis reciproci di-
" stinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine
" ulla navigantium noxa, in speciem complanari camporum: exin-
" de, transmeato lentius freto, defertur Rutupias, stationem ex ad-
" verso tranquillam. Unde cum consecuti Batavi venissent & Eru-
" li, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egressus ten-
" densque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteri-
" tas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes
" hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: & propere
" fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit,
" quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta om-
" ni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam
" difficultatibus suis antehac civitatem, sed subito quam salus spe-
" rari potuit recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit. U-
" bi ad audenda majora prospero successu elatus, tutaque scrutando
" consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gen-
" tium plebem, & ferocientem immaniter, non nisi per dolos oc-
" cultiores & improvisos excursus superari posse, captivorum con-
" fessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis pro-
" positis, impunitateque promissa, desertores ad procinctum voca-
" bat, & multos alios per diversa libero commeatu dispersos. Quo
" monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentusque anxiis
" curis, Civilem nomine recturum Britannias pro Præfectis ad se
" poposcerat mitti, virum acrioris ingenii, sed justi tenacem &
" recti: itidemque Dulcitium, Ducem scientia rei militaris insig-
" nem.

Ex DIONIS *libro* XXXIX.

IX. " Cæsar igitur, Rhenum primus Romanorum cum transis-
" set, & in Britanniam postea Pompeio & Crasso Coss. transmisit.
" Ipsa vero regio habet ultra Morinos CCCCL. minimum stadia.
" Prætenditur vero ultra reliquam Galliam, ac totam propemodum
" Hispaniam, in mare se porrigens: & quidem Græcorum & Ro-
" manorum antiquissimis ignota. Posteris vero, continens an in-
" sula esset, dubitatum est, & a multis (vera quidem ignorantibus,
" *ut qui nec ipsi* quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepis-

" sent,

" sent, sed conjecturas sequerentur) pro utriusque partis aut otio
" aut studio, literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore,
" primum Agricola præfecto, deinde Severo Imperatore, insulam
" esse dilucide deprehensum est. In hanc igitur tum Cæsar, reli-
" quis in Gallia rebus compositis, adjectisque Morinis, transire cu-
" piebat, & qua commodissimum erat cum pedite trajecit, non ta-
" men ubi oportuit appulit. Audita enim fama adventus ejus,
" Britanni omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem
" prominentem circumvectus, alibi descendit : ac victis qui descen-
" sum impediebant, prius in terram suos exposuit : eaque potitus
" est, antequam plures hostibus se conjungerent : ac deinde subsidia
" ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cadebant, qui cum
" e curribus & equis præliarentur, facile Romanos (quippe quibus
" nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de
" eis ex continenti nunciabantur, & quod omnino transmittere ausi
" essent, & exscendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem
" quosdam e gente Morinorum, amicos suos, qui legationem per-
" ferrent. Ac primum quidem obsides petenti promiserunt. Ve-
" rum cum navales Romanorum copiæ, & quæ aderant, & quæ
" adventabant, tempestate vexarentur, sententiam quidem muta-
" runt : nec tamen aperte sunt eos aggressi, (castra enim valido
" præsidio tenebantur :) quosdam vero nacti, velut in pacatum, ad
" rerum necessariarum convectionem missos, pene omnes intereme-
" runt, (Cæsar enim reliquis celeriter subsidio venit :) ac statim
" ipsa in castra impetum fecerunt : atque ibi, nulla re perpetrata,
" turpiter fuerunt rejecti : non tamen ad conditiones venerunt, an-
" tequam sæpe male accepti fuissent : ac ne Cæsari quidem alio-
" qui cum illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset,
" nec satis haberet copiarum ad bellum tum gerendum, & quas ad-
" vexerat essent imminutæ, & Galli per ejus absentiam res novas
" moliti essent, de pace cum eis invitus egit, pluribus tum petitis
" obsidibus, paucis vero acceptis. Et ille quidem in continentem
" revectus, res turbatas composuit ; nullo neque privatim neque
" publice ex Britannia operæ pretio perpetrato, nisi quod bello eam
" petisse videatur. Ob hoc enim & ipse sibi vehementer placebat,
" & qui Romæ erant mirifice prædicabant. Nam cum viderent
" quæ prius ignota fuerant in lucem prolata, & quæ ante ne fando
" quidem erant audita jam sibi patefacta, spem ex his consecutu-
" ram, velut re exhibitam, amplectebantur, & quæcunque spe am-
" plexi erant, tanquam voti jam compotes gestiebant : atque ob has
" res supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

Ex BEDÆ *libri primi cap.* I.

X. " Quinque gentium linguis unam eandemque summæ verita-
" tis & veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur ; Anglo-
" rum videlicet, Brittonum, Scottorum, *Pictorum* & Latinorum,
" quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta commu-
" nis. In primis autem hæc insula Brittones solum, a quibus no-

" men accepit, incolas habuit; qui de tractu Armoricano (ut fertur)
" Britanniam advecti, australes sibi partes illius vindicarunt. Et
" cum plurimam insulæ partem (incipientes ab Austro) possedis-
" sent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis
" navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ven-
" torum, extra fines omnes Britanniæ Hiberniam pervenisse, ejus-
" que septentrionales oras intrasse: atque inventa ibi gente Scotto-
" rum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare
" potuisse.

Ex ejusdem libri 1. cap. 5.

" Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus
" septimus ab Augusto imperium adeptus, decem & septem annis
" tenuit. Hic natura sævus, multis semper bellis lacessitus, fortis-
" sime quidem rempublicam, sed laboriosissime rexit. Victor er-
" go civilium bellorum, quæ ei gravissima occurrerant, in Britan-
" nias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravi-
" busque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ, a cæteris in-
" domitis gentibus, non muro (ut quidam æstimant) sed vallo di-
" stinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus, vallum vero
" (quo ad vim hostium repellendam castra muniuntur) fit de ce-
" spitibus, quibus circumcisis, e terra velut murus exstruitur supra
" terram, ita ut ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra
" quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus
" magnam fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus
" communitum, a mari ad mare duxit; ibique apud Eboracum op-
" pidum morbo obiit.

Ex ejusdem libri 1. *Cap.* 12.

" Exin Britannia in parte Brittonum, omni armato milite, mi-
" litaribus universis copiis, tota floridæ juventutis alacritate spolia-
" ta, quæ tyrannorum temeritate abducta, nusquam ultra domum
" rediit, prædæ tantum patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ig-
" nara. Denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer
" sævis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet
" gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes,
" non quod extra Britanniam essent positæ; sed quia a parte Brit-
" tonum erant remotæ, duobus sinibus maris interjacentibus, quo-
" rum unus ab orientali mari, alter ab occidentali, Britanniæ terras
" longe lateque irrumpit, quamvis ad se invicem pertingere non
" possint. Orientalis habet in medio sui urbem Guidi: occidenta-
" lis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet urbem Alcluith,
" quod lingua eorum significat petram Cluith: est enim juxta flu-
" vium nominis illius. Ob harum ergo infestationem gentium,
" Brittones legatos Romam cum epistolis mittentes, lacrimosis pre-
" cibus auxilia flagitabant, subjectionemque eorum continuam,
" dummodo hostis imminens longius arceretur, permittebant. Qui-
" bus mox legio destinatur armata: quæ ubi in insulam advecta,
" & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem ster-

nens,

“ nam, cæteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum cum triumpho magno reversa est. At insulani murum, quem jussi fuerant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, (utpote nullum tanti operis artificem habentes,) ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris, per millia passuum plurima: ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent; cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi & altissimi, usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme millium spatio a monasterio Aebercurnig, ad occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur, & tendens contra occidentem terminatur juxta urbem Alcluith. Verum priores inimici, ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, cæduntque omnia, & quasi maturam segetem obviâ quæque metunt, calcant, transeunt. Unde rursum mittuntur Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur, ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tamdiu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumni adveniens, magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias prædas trans maria nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob caussam, quam si ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod & hoc sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes, quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, (ubi & Severus quondam vallum fecerat,) firmo de lapide collocarunt: quem vidimus hactenus famosum atque conspicuum, sumtu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant, octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab oriente in occasum linea, ut usque hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni populo monita, præbent instruendorum exemplaria armorum. Sed & in littore Oceani ad meridiem, quo naves eorum habebantur, quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri.

Et paullo post.

“ Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt ac disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. *Sicut enim agni a feris,* ita miseri cives discerpun-

“ tur

“ tur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti,
“ imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua
“ temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, donec
“ omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio,
“ vacuaretur.

Ex EPISTOLA GILDÆ.

XI. “ Quos jussit construere inter duo maria trans insulam mu-
“ rum, ut esset arcendis hostibus a turba instructus terrori, civibus-
“ que tutamini.

Et infra.

“ Igitur rursum miseræ mittentes epistolas reliquiæ ad Aetium
“ Romanæ potestatis virum, hoc modo loquentes: *Aetio ter Consuli,*
“ *gemitus Britannorum.* Et post pauca querentes: *Repellunt Bar-*
“ *bari ad mare, repellit mare ad Barbaros, Inter hæc duo genera fu-*
“ *nerum aut jugulamur aut mergimur*: nec pro eis quicquam adju-
“ torii habent.

LIBER QUARTUS.

CUM nostræ gentis historiam scribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus essent, pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum, quæ a fabularum vanitate abessent, & a vetustis rerum scriptoribus non dissentirent. Primum omnium constans fama est, quam plurima etiam indicia confirmant, Hispanorum multitudinem, sive a potentioribus domo pulsam, sive abundante sobole ultro profectam, in Hiberniam transmisisse, ejusque insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aeris salubritas & pabuli fœcunditas invitaret, paullatim complures, & propter seditiones domi, & exterorum injurias, (quibus Hispania semper fuit obnoxia,) quietioris vitæ spes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad insulam, jam a popularium suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam, se proficisci sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in terra hominum fœcundissima refloruit, ut jam non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter emigrarent.

II. Interea Scotis (id enim universæ genti nomen erat) per Æbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ littus classis Germanica, vel, ut scribit Beda, Scythica, eo rejecta tempestatibus, ut credibile est, quod nec liberos nec uxores secum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum e longinqua navigatione nihil eis præter arma superesset, a Scotisque missis legatis sedes peterent, responsum fuit; “ Se exiguas & infœcundas insulas ob agri penuriam
“ occupare coactos, quas ne universas quidem, si eis cedere possent,
“ suffecturas tantæ multitudini. Communis vero sortis misertos,
“ hominibus sævitia fortunæ afflictis, nec genere (ut e sermone &
“ [illegible]

“ institutis apparebat) alienis, consilium, & ad efficiendum, quanta
“ possent, auxilia daturos.” Consilium autem erat; “ Ut propin-
“ quam insulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in lo-
“ cis adhuc incultam, & propter incolarum, sicubi essent, ingenia,
“ qui multis tum Regibus inter se inimicis parebant, infirmam, pe-
“ terent. In illis discordiis civilibus, facile fore, infirmiores fovendo,
“ regionem amplissimam occupare. Sua ad id auxilia non defutura.
Cum Æbudarum angustia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem, Germani (qui postea Picti a Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsis incolis, qui & rari & inter se discordes erant, magnam ejus oræ partem in suam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitiæ auspicia sequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam prope gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, ut frequenti ultro citroque commeatu, magna Scotorum multitudo, vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsa, vel caritate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet.

III. Picti primo affinium adventu læti, cum augescere paullatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum spem vires Scotis facerent, ipsi eis obnoxii redderentur: primo secretis coitionibus, deinde palam in conciliis, fremere cœperunt; “ Pro-
“ videndum, ne peregrini secum post miscerentur, rationemque ine-
“ undam, ut quæ adesset multitudo minueretur.” Jactatus etiam
“ vulgo rumor est, “ Divinitus Pictis dictionem esse datam, fore,
“ ut aliquando tota gens a Scotis deleretur. Hæ suspiciones in caussa fuerunt, ut nationes ante amicissimæ seorsum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis, (ut qui pecori pascendo & venationibus magis dediti essent,) se continerent; Picti agris fertilioribus secundum mare Germanicum colendis assuescerent. Ac paullatim tot ante officiis necessitudo contracta brevi in funestum prope civile bellum vertit. Levibus enim de caussis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, gravissimorum odiorum semina jacta videbantur. Hanc occasionem Brittones, utriusque gentis inimici, cum essent nacti, discordiarum faces admoverunt, & Pictis non poscentibus auxilium adversus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari sentirent, & ipsi adversus imminens discrimen non modo auxilium, sed Regem etiam peregrinum, adsciscunt. Insulanorum duces cum pene pari dignitate essent, nec alter alteri cedere in animum induceret, arcessitur cum copiis ex Hibernia Fergusius, Ferchardi filius, omnium Scotorum & consilio & manu primus habitus: & magno populi consensu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, si sit opus, subeundam parare jubetur.

IV. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictosque promanarat, Brittones ambigua consilia, utrique genti juxta perniciosa, agitare, ut victos pariter victoresque bello aggre ferentur: & utrosque vel ad internecionem cæsis, vel Albio expulsis, ipsi totius insulæ

ne potirentur imperio. Ea res utriusque gentis copias, consilii incertas, aliquot dies in castris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi coeptum: eaque renovata, tres exercitus diversi domum concesserunt. Britto, conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immissis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus respondet; " Justius a Scotis, furtis & latrociniis assuetis, eas, quam a se, re-" peti. Ita elusa legatione, re infecta feciales dimissi. Enimvero ea jam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta consilia se magis magisque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira residua, utriusque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingressi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti praeda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingressus, ad Dunum usque amnem penetravit, & minore longe damno quam terrore ea loca pervagatus, in ripa fluminis consedit. Fergusius enim, missis in montes locaque exercitibus inaccessa liberis & conjugibus, rebusque aliis quae agi aut asportari poterant, ipse aditus omnes observabat usque ad Pictorum adventum. Castris tandem cum eis conjunctis, communicatoque consilio, statuunt bellum ducere, & in regione hostili incursione prope vasta hostem conficere.

V. At Coilus, (id Brittonum Regi nomen erat) per speculatores caussa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in insidiis essent, praemittit: ipse reliquum exercitum recta in hostem ducere decrevit. Id quoque cum Picti rescissent, inito rursus cum Scotis consilio, antevertendum rati, statuunt Brittonum castra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti a fronte, Picti a tergo invasuri, ad hostem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones, fiducia incautos, & qui ob superiorum dierum cunctationem hostes timere desierant, adhuc semisomnes obtruncant. Cadit cum parte majore suorum in eo tumultu Coilus ipse, regionemque in qua pugnatum est de suo nomine celebrem fecit.

Fergusio victore domum reverso, Scoti ei posterisque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipse deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate sua seditiones in Hiberniam transiit: rebusque ibi compositis, in reditu non procul evectus e portu, cui Rupes Fergusii nomen est, coorta repente tempestate, interiit, anno regni sui vicesimo quinto. Adventum ejus in Albium in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecentesimo tricesimo fere anno ante Christum natum.

II. REX.

VI. Fergusio defuncto, duo filii, sed nondum regni potentes, restabant, Ferlegus & Mainus. Eo factum est, ut Phylarchis ad procreandum Regem coeuntibus, magna contentione res transigeretur, aliis jusjurandum jactantibus, quo adacti erant regnum stirpi Fergusianae se conservaturos: aliis, quanta domi forisque, Rege pue-

ro, instarent pericula, commemorantibus. Tandem post longam disceptationem, ratio inita est, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec jurijurando fraus fieret: " Ut videlicet, " Regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maxime vide- " retur regno idoneus, is rerum summæ præficeretur: eo mortuo, regni successio ad Regis superioris liberos perveniret. Hæc postea perpetuo lex valuit, per annos fere M. CC. LXXIV. usque ad Kennethum Tertium, de quo suo loco dicemus. Hac lege Feritharis, Fergusii frater, regnum est adeptus: atque annos quindecim cum honorem gessit, tanta æquitate & modestia, ut & cives justum regem, & pupilli tutorem optimum, eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi caritatem civium comparasset, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate jamdudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentissimo quoque juventutis, ac rerum novarum avidissimo, patruum adit, & regnum paternum reposcit, quod ille non ut suum, sed ut fiduciarium tenebat. Feritharis adeo illo adolescentis importuno consilio non est perturbatus, ut, concione advocata, regnum ejerare paratum se esse ostenderet: multaque etiam de adolescentis laude adjecit. " Regno autem sibi credito, quod mors " propinqua esset ablatura, malle sponte cedere, & voluntate potius " quam necessitate pietatem erga propinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem studium, tantaque caritas, ut hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem, non modo vultu, sed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, sint aversati. Patefacta vero per indices adversus patruum conjuratione, cum consilii detestabilis auctor supplicio gravissimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria, & patrui præsentis gratia & preces, quo minus gravissimi sceleris cogitati morte pœnas lueret. Custodes tantum adhibiti, qui facta dictaque ejus omnia specularentur. Sed ille quamlibet brevis moræ ad spem animo conceptam impatiens, deceptis custodibus, cum paucis consciis, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum novandarum materiam inveniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignavam, & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos post menses, incertum morbo an fraude, est sublatus. Ejus mortis suspicionem superior ambitio, scelusque detectum, & recens fuga sic auxit, ut Ferlegus omnium sententiis absens damnaretur, quinto decimo fere post mortem patris anno.

III. REX.

VII. Ferlego damnato, Mainus frater ejus Scotorum Rex tertius creatur: vir patri & patruo quam fratri similior. Is, pace cum vicinis confirmata, domi sublatis facinorosis, sacrorum ritus diligenter obeundo, tantam sibi justitiæ & pietatis opinionem paravit, ut eum lædere summum nefas tam cives quam peregrini existimarent. Hac sanctitatis opinione quam armis tutior, postquam viginti novem annos imperasset, decedens, magnum sui desiderium apud omnes bonos reliquit.

IV. REX

IV. REX.

VIII. Dornadillam habuit & filium & regni successorem, & in æquitate colenda patri similem; cæteris vitæ partibus disparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id studium in pace decorum, & corpori salubre ratus, & ad robur militare confirmandum maxime utile. Animum præterea voluptates maxime puras inde capere: & adversus avaritiam & luxuriam, cæteraque vitia, quæ ex otio gignuntur, non modice roborari. Hunc fama est leges venaticas, quæ apud priscos Scotos hac ætate observantur, tulisse. Decessit octavo & vicesimo regni anno.

V. REX.

Nothatum ejus fratrem populus regnare jussit, immaturo adhuc ad regendum Reuthero ejus filio. Is imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum, statim in superbam dominationem convertit: civesque passim juxta summos & infimos, velut non in tutelam sed prædam sibi datos, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique suppliciorum genere, ita afflixit, ut nihil ad summam immanitatem sibi reliquum faceret. Cæteris metu torpentibus, Dovalus quidam e Gallovidia, homo ambitiosus, ex odio civium in Regem locum crescendi datum ratus, cum sciret sibi insidias ab Rege parari, facinus occupare statuit. Omnibus ad id satis comparatis, magna clientium & amicorum manu stipatus, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitatis, bonorum direptionem, publicamque servitutem, cum exprobrasset, petit, "Ut tandem "aliquando regnum, quod gerere nesciat, hæredi legitimo restituat. Nothatus, præter expectationem ultro conviciis petitus, de acerbitate pristina nihil remittens, respondit; "Se, quæ gesserit, jure "Regio gessisse: si quid durius patratum esset, non id Regis inge-"nio, sed civium contumaciæ tribuendum. His conviciis ira utrinque irritata, cum ad manus ventum esset, Nothatus a Dovalianis obtruncatur, postquam crudeliter & avare viginti præfuisset annos.

VI. REX.

X. Reutherus a Dovali factione, sine populi suffragiis, Rex appellatur. Proceres, fama rei gestæ ad se perlata, etsi Nothatum quovis supplicio dignum existimabant, non probabant tamen exemplum. Multo etiam molestius ferebant, comitia Regia sublata, & ad unius arbitrium lectionem amplissimi magistratus collatam. "Neque id gratuitum facinus existimandum, quod adolescens oneri "impar ad summum imperium esset evectus. Rem vere æstiman-"tibus, satis apparere, Reuthero nomen imperii, Dovalo vires "esse quæsitas. Neque sane publice interesse, Nothatus an Dova-"lus præesset, nisi forte commodiorem sub eo vitam sperarent, qui "privatus Reges interimeret, privatus privato sceptra daret, quam "sub ejus imperio, qui non ante insanierit, quam potestatis viribus "fretus, & armorum terrore permissu populi septus fuisset. Nothati propinqui, cum hæc vulgo jactari audirent, in cœtus publice omnium vicem indignantium se insinuantes, perfecerunt, ut bellum

adver-

adversus Dovalum decernerent: copiisque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam detrectavit. Bis eodem die concursum. Dovaliani, etsi numero superiores, tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures quam in prælio cæsi. Præter enim Dovalum factionisque principes, cecidit cum multis suorum Gethus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex captus est. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, & Regii sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæsis, præter alios, prope omnibus Phylarchis.

XI. Hic conflictus Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, ut qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca asperiora incultaque, & in proximas insulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotriam (is nunc Fortha est) nullo resistente perveniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compositis, in Caledonios profecti, disjectis qui se ibi congregaverant, regiones Pictorum campestres occuparunt. Ibique præsidiis dispositis, bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, silvis, aliisque locis impeditis restiterant, direptionibus pecorum & armentorum præfectos infestabant, & ipsi quoque victitabant. Interim majore etiam manu ex insulis collecta, vicos urebant, & latius prædas agendo, agros plerisque in locis incultos reddebant. Brittones, sive domesticis dissidiis detenti, sive exercitum in loca vasta & impedita ducere non satis tutum rati, cum obviam nulla majore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. His miseriis Scoti & Picti, cum per duodecim annos fuissent afflicti, tandem nova sobole juventutis bellicosæ (utpote in tantis rerum angustiis duriter educatæ) aucti, nunciis in omnes partes missis, mutuis adhortationibus confirmati, statuunt fortunam experiri. Reutherus igitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium navigat: atque ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ uxoris fratre, congressus, de summa belli deliberat. Optimum facto rati, ad hostem incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi primum obviam habuerunt, ita conflixerunt atrociter, ut neutra acies e prælio læta discesserit. Ex eo, utrisque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (sive, ut Beda vult, Reuda) in antiquam sedem Argatheliam concessit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. Daal enim Scotorum lingua partem significat. Inde progressus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac vicesimo sexto quam regnare cœperat anno decessit, Thereo filio e Gethi filia relicto.

VII. REX.

XII. Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus ordinandis jampridem receptam, patruus ejus Reutha Rex fuit declaratus. Qui a bellis externis otium nactus, populum, primum malis efferatum, deinde victoria, etsi cruenta, insolentem, ad mi-

tiorem cultum redigere conatus, multas sanctiones publice utiles
cit: quarum non paucæ apud priscos Scotos adhuc manent.
artibus cum septemdecim annos imperasset, cum summa omn
reverentia & amore, seu valetudinis adversæ (quod ipse caussa
tur) tædio, seu propinqui sui Therei ambitiosum timens ing
um, multa de laudibus ejus habita oratione, populo ægre pern
tente, regno se abdicavit.

VIII. REX.

XIII. Thereus ei suffectus primis quidem sex annis ita regn
gessit, ut Reutha de eo recte vaticinatus fuisse videretur. Dei
non sensim, sed repente ita in omnia flagitia præceps abiit, ut
bilissimo quoque per calumniam sublato, facinorosi homines, ar
to metu, totum regnum brevi latrociniis infestum fecerint. P
larchi, deplorato statu publico, cum in eum animadvertere stat
sent, ille, comperta conjuratione, ad Brittones confugit: ibic
reditu desperato, in summo contemtu & ignominia consenuit.
terea Conanus, homo prudens ac severus, Prorex electus, ab
labefactata & concussa restituit, latrocinia compescuit, ac rel
quoad potuit, compositis, in conventu publico, accepto nuncio
Therei morte, magistratu se abdicavit, duodecimo ferme an
quam Thereus regnum inierat.

IX. REX.

XIV. Josina, proximi Regis frater, rerum gubernaculo adr
tus, nihil in ullam partem gessisse memorabile fertur, nisi qu
medicos in honore summo habuit: quod, cum exularet in Hib
nia cum patre, eis maxime familiariter fuisset usus. Brevi, n
qua nobilitate in Regis mores eunte, factum est, ut multis secu
nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qui vulnerum curat
nem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus e
rum usus, apud homines in summa parsimonia educatos, & mag
laboribus exercitatos. Decessit autem matura senectute, cum vig
ti quatuor annos regnum tenuisset.

X. REX.

XV. Huic successit filius Finnanus, qui paternis insistens vestig
nihil magis laboravit, quam ut civili & moderato imperio suos
sufficeret, & benevolentia magis quam armis auctoritatem Regi
tueretur. Ut autem radices tyrannidis recideret, decretum fec
" Ne quid Reges, quod majoris esset momenti, nisi de pub
" consilii auctoritate, juberent. Cum triginta annos regnum te
isset, civibus & peregrinis juxta carus decessit.

XI. REX.

XVI. Nec ulla tamen res æque desiderium ejus auxit, ac Du
filii, qui ei successit, vita in omnia vitia projecta. Paternos p
mum amicos, ut molestos voluptatum suarum interpellatores, a
ablegavit, & corruptissimum quemque e juventute in familiar
consuetudinem ascivit: ac tum demum se totum epulis & Ver
dedit. Uxorem, Regis Brittonum filiam, comitibus prostituta

abo

...git. Tandem, facta contra eum nobilitatis conjuratione, velut e somno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris exilio locum fidum prospiceret, quod peregrinis & civibus juxta invisus esset, optimum factu ratus prioris vitæ simulare pœnitentiam. Ita enim & se imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum revocata uxore, Brittones reconciliare conatus est. Civium primores ad se vocat: gravissimo sacramento interposito, præteritorum oblivionem sancit. Flagitiosissimum quemque, velut ad supplicium servatum, in carceres conjicit: ac sancte pollicetur, se nihil in posterum, nisi de primatum consilio acturum. His rebus ubi animi sinceri fidem fecit, concordiam ludis, conviviis, aliisque quæ publica fert lætitia, celebrat: ac jam gaudio solutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos ubi incautos & inermes in unum locum conclusisset, immissis percussoribus omnes ad unum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repressit, quam iram languentem novis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis ad invisum portentum tollendum conjurantibus, Durstus, omni alia spe præcisa, cum paucis flagitiosis, quos metus communis pœnæ ob superioris vitæ scelera aggregaverat, prælii fortuna tentata, occisus est, postquam novem annos regnasset. In omnium Ordinum tam justo adversus eum odio, tamen hoc Regio nomini & majorum memoriæ tributum est, ut defuncti corpus in monumenta majorum inferretur.

XII. REX.

XVII. In comitiis Regiis magna fuit inter proceres contentio: aliis censentibus, juxta sacramentum Fergusio præstitum, veterem esse morem servandum; aliis metuentibus, ne, si quem e Dursti propinquis facerent Regem, vel similitudo morum eum ad flagitia, vel sanguinis propinquitas ad ultionem impelleret. Tandem Evenus Dursti frater patruelis, & vitæ superioris commendatione, & insigni adversus tyrannum vivum odio commendatus, e Pictis, ubi Durstium perosus sponte exulabat, ad regnum magno consensu vocatus est. Is primus creditur cives in suum nomen sacramento adegisse: qui mos a Phylarchis nunc quoque servatur. Evenus, omnium primum, ut mores a superiore Rege corruptos formaret, adolescentes ad antiquam in victu, vestitu, & in consuetudine quotidiana, parsimoniam revocavit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni sui partes diligenter perlustravit: jus cum summa moderatione dixit: & sontes pro modo delictorum punivit. Pictorum Regem adversus Brittones auxiliis juvit: inter quos pugnam longe pertinacissimam nox diremit, adeo incerta victoria, ut pari clade, ac perinde metu, uterque exercitus affectus discesserit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui postridie e superiore loco animadversa hostium fuga, spolia legerunt: ac se pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hostibus repressis, Evenus iterum

 ad

ad pacis opera se convertit, ac ne molestum esset Regibus tolerandum, regiones omnes (ut tum mos erat) ad jus dicendum obire, judices ordinarios, regno in conventus diviso, juri dicundo præfecit. Delatores item instituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenso, incertum legene sit abrogatum, an sponte abolitum. Decimo nono regni sui anno mortem obiit: Gillo filio notho, eodemque vafro & regni cupido, post se relicto.

XIII. REX.

XVIII. Supererant e legitima Regum stirpe proximi Dochamus & Dorgalius, Dursti filii, idemque gemini. Inter eos cum discrimen ætas non faceret, fœdum de regno certamen ortum, Gilli etiam fraude vehementius accensum est. Cum res ad arbitrium propinquorum relata esset, ibi, præ pertinaci factionum studio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor utrique fuerat, ut alter alterum tolleret, cum occulta consilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, ut controversias finirent, in unum locum coactis, per homines idoneos, seditione subito excitata, utrumque interimendum curat. Deinde, velut ipse petitus foret insidiis, implorata omnium qui aderant fide, in Evonium, locum ab Eveno communitum, profugit. Eo præsidio cum parte nobilitatis & hominibus sui sceleris consciis occupato, e superiore loco multa de fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus, multa adversus cædis auctores locutus, tandem subjecit; " Se ab " Eveno, non modo rerum domesticarum, sed etiam regni, donec " novus Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etsi falsa rebantur, tamen, cum eum firmis præsidiis munitum viderent, metu gravioris periculi, sacramento inconstanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille, etsi consensu populi utcunque expresso regnum sibi confirmaverat, tamen superstitibus Dursti posteris nunquam se tutum ratus, animum ad nepotes ejus tollendos adjecit. Erant autem Lismorus, Gormacus & Ederus, e Dochamo Dursti filio geniti. Hi cum in Manna insula educarentur, Gillus ipse ad eos reducendos profectus, duos majores natu omni honoris & humanitatis specie prosecutus, in Albium secum abduxit: ut apud se (quemadmodum simulabat) Regii pueri Regio cultui assuescerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites præsidii obtentu reliquit, quibus occulta dederat mandata, ut stato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus esset notum, nutrix fraudem suspicata, alumnum clam sublatum nocte in Argatheliam transmisit: ac, nequicquam ad cædem eum quærente Gillo, aliquot annos occulte in spelunca educavit. Ille non modo fratres pueri natu majores, sed milites etiam custodes occidit: ipsum vero Ederum, cum falsus rumor in Hiberniam delatum pervulgasset, quærere desiit. Sed nec, nepotum Dursti cæde perpetrata, satis tutum adhuc se arbitratus, quamdiu quisquam e Regia stirpe superesset, omnes propinquos familiaresque interimendos curavit. Proceres, qui moleste præsentem rerum statum ferebant, & pejora metuebant, conjuratione

tione

tione clam facta, tanto silentio rem texerunt, ut Gillus prius geri quam parari bellum senserit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, sensit quam fluxa fides hominum erga sceleratos esset. Nam & pauci ad eum convenerunt, & hi fere qui propter superioris vitæ flagitia pacem timebant. Itaque suis diffisus, relicto exercitu, piscatoria navicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, Caduallum conjurandi principem, copiis hostium in fidem receptis, Proregem creant. Is, cum Gillum, facinorosos undique cogentem, bellum renovare velle intelligeret, eum, antequam copias majores colligeret, persequi, quocunque fugeret, decrevit. Primum in Æbudas insulas navigavit. Ibi Ederum, unum e Dursti progenie superstitem, ad se adductum, liberaliter instituendum dedit. Gillus, audito ejus adventu, rursus in Hiberniam abiit: proceribus ejus gentis magna spe præmiorum sollicitatis, in primis, si se reducerent, Æbudas iis se donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cum rebus omnibus ad trajectionem paratus esset, prope de cursu revocatus est, ut se suspicione regni falsa liberaret.

XIV. REX.

XIX. Primum omnium Evenum, præclara fama virum, Dovallo Finnani Regis fratre genitum, populi suffragiis Regem creandum curat. Is, accepto magistratu, loca hostibus opportuna, ac maxime maritima, firmis præsidiis communit, ne subiti hostes possent impune exscensiones facere. Gillus id cum rescisset, & ipse mutato consilio in Ilam insulam navigat. Ibi cum omnia late ferro flammaque vastasset, in Hiberniam rediit. Evenus, ut belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Cadualllo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed a suis, magis prædam quam ducem secutis, destitutus, veste mutata, in propinquum nemus fugit, paucis e tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus a sociis & duce proditus, se Cadualllo dedidit. Gillus, post prælium diu quæsitus, tandem in antro obscuro repertus, trucidatur, tertio quam regnum occupaverat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter gestis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna excepit. Majorem enim exercitus partem cum omni præda, fœda tempestate vexatus, amisit: unde tantum concepit mœrorem, ut non adeo diu post ægritudine animi confectus interierit: Rege frustra consolante, ac res præclare bello gestas laudante, adversa in fortunæ sævitiem conferente. Rex novus, hoc rerum successu clarus, pacem cum Pictis renovavit: & Gethi Tertii Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmavit. Sed hanc publicam lætitiam subitus Orcadensium in Albium exscensus interpellavit. Eos repente Rex aggressus, ex agris ad montes, e montibus ad mare compulit. Ibi trepidantes, & in conscendendo turbatos, adortus, pene ad unum concidit. Belus eorum Rex, desperata salute, sibi manum intulit. Evenus, bello defunctus, ad pacis opera conversus, duo emporia locis commodis in-

statuit, utrique ab amnibus praeterfluentibus indita nomina, Ennerlothea & Innernessa: Inner enim prisci Scoti vocant locum quo naves appellere possunt. Æbudas, longa bellorum licentia tumidos mores, sublatis inter incolas discordiis, pacavit. Brevi deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obiit.

XV. REX.

XX. Suffectus ei Rex est Ederus Dochami filius. Is cum pace domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac late praedas agere. Adversus hunc tumultuario repente exercitu ducto, noctu hostium castris, quanto potuit cum silentio, praeteritis, stationem navium aggressus, parvo negotio nec opinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac pro negligentia ibi inventa, primo tumultu incompositos fudit. Multi inter cunctationem pugnae ac fugae caesi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Praeda dominis agnoscentibus reddita. Similem tumultum ex eisdem insulis, post aliquot annos, ejusdem Gilli alius propinquus excitavit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, praeda recuperata ac dominis reddita. Ita pace ubique parta, senex octavo & quadragesimo imperii anno morbo est extinctus.

XVI. REX.

XXI. Huic successit Evenus Tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum e nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem latis legibus in vulgus proderet. Tulit enim; " Ut " cuivis liceret, pro opibus quot alere posset uxores ducere: ut " Rex ante nuptias sponsarum nobilium, nobiles plebeiarum prae- " libarent pudicitiam: ut plebeiorum uxores cum nobilitate com- " munes essent. Hanc flagitiosam ejus nequitiam secutae sunt (ut fere solent) comites, luxuria, crudelitas, avaritia. Nam, cum ad sumtus opes non suppeterent, opulentiores, confictis caussis rapiebantur ad supplicium, & commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta ex promiscuae libidinis permissione speraret, eam truculentia & rapacitate amisit: & conjuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, a suis destitutus, vivus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam conjectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de poena ejus, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, e caede Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, cum noctu in carcere strangulavit, cum jam septem annos regnasset. Ejus facinoris auctor fracta gula poenas luit.

XVII.

XVII. REX.

XXII. Secutus est Metellanus Ederi propinquus, non minus ob virtutes egregias omnibus carus, quam Evenus fuerat ob vitam flagitiose actam invisus. Ea res tantam ei apud omnes peperit auctoritatem, ut eo imperante perpetua fuerit foris pax & domi tranquillitas. Hoc unum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem proclivis pertinacia impeditus, leges Eveni spurcas abrogare non potuerit. Obiit mortem anno regni sui trigesimo.

XVIII. REX.

XXIII. Eo sine liberis defuncto, regnum delatum est ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regii juvenem. Is, inito statim regno, Abudas, a morte proximi Regis tumultuantes non sine labore compescuit. Nec temere tamen crediderim, quod nostri scriptores, Orosium, Eutropium & Bedam secuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, a Claudio Cæsare superatas: non quod difficile existimem, paucas insulas in sævissimo mari disjectas, a paucis incolis & inermibus habitatas, singulas aggredi, & cum mutuis auxiliis se tueri non possent, omnes vincere. nec quod incredibile putem, in eam expeditionem classem a Claudio missam, homine (ut inquit Orosius) qui *bellum ubique & victoriam undecunque quæreret*: sed quod Tacitus affirmet, ante Julii Agricolæ adventum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuisse. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

XXIV. Ei successit Corbredus frater. Is quoque insulanos, qui, omnibus ferme interregnis spem novarum rerum secuti, novos motus ciebant, multis expeditionibus attrivit: latrones in plebem grassantes extinxit: & pace ibi constituta, in Albium reversus, totamque Scotiam pervagatus, labefactata bello restituit, ac decimo octavo regni anno decessit.

XX. REX.

XXV. Conventus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardanum Metellani nepotem regnare jussit. Nemo ante hunc majore cum exspectatione regnum iniit, nemo spem de se conceptam vehementius fefellit. Ante susceptum magistratum, multa liberalitatis, temperantiæ & fortitudinis dedit exempla. Initio imperii medium se Regem gessit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abiit. Probos & prudentes viros, qui patri a consiliis fuerant, quod ejus adversarentur nequitiæ, ex aula expulit. Adulatores & novarum voluptatum inventores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum suum, qui juri & æquitati administrandæ præfectus fuerat sub Rege superiore, molestum suarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies cæterique alii divitiis aut virtute præstantes, alius alia fraude circumventi, periere. Tandem, ut metum successoris sibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratresque ejus in spem

reg-

... liberaliter educatos, tollere decrevit. Negotium eos necandi ...atur Cormoraco cuidam ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promissis oneratus, ad scelus perpetrandum dimissus: sed rem incautius aggressus, a Galdi comitibus strictam sicam tenens est comprehensus: ac in jus ductus, tormentis adhibitis auctorem totiusque conjurationis seriem confessus, statim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno consensu in Regem conjuratur: cæsisque statim earum voluptatum, quos nancisci poterant, ministris, ad ipsum mali caput viam affectant. Interea Conanus, unus ex assentatorum grege, obscuro quidem loco natus, sed cui omnium rerum apud regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obviam ire ausus, a suis deseritur, & captus vitam laqueo finit. Multitudo jam Galdum ducem nacta, Dardanum, latebras spectantem, & inter prendendum manum sibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi statim mori jussus. Capite defuncti ad ludibrium proposito, corpus in cloacam projectum, cum regnasset annos quatuor.

XXI. REX.

XXVI. Huic successit Corbredus Secundus, cognomento Galdus, & suarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara, proceribus ac plebi juxta carus. Sunt qui hunc Galgacum a Tacito appellari existiment. A Scotis cognomen ei Galdi est additum, quod apud Brittones educatus fuisset. Scoti enim vetere consuetudine advenas GALDOS vel GALLOS, velut Germani WALSCH, appellare solent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de se spem conceptam auxit. Profectus ad insulas Skiam & Leogum, non minore prudentia quam severitate, motus jampridem ortos, & ignavia Dardanni auctos, compescuit: latronum duces interemit: cæteris, pœnæ metu, vel sibi consciscere exilium, vel ad opera rustica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum signa cum Romanis contulit, imperio eorum paullatim se ad fines ipsius propagante. Nam Petilius Cerialis primus Brigantium vires fregit: & ejus successor Julius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe a Scotorum & Pictorum finibus positas, non abhorret a vero missa fuisse auxilia. Successit superioribus Julius Agricola: qui, superatis Ordovicibus, Monaque insula in potestatem redacta, cum ad angustissimam Britanniæ partem venisset, ratus non magnum sibi ad insulæ finem spatium superesse, animum ad totam perdomandam adjecit. Tertio igitur imperii anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones populando percurrit, donec ad Taum amnem pervenit: & quamvis afflicto tempestatibus exercitu, spatium tamen ponendis idoneo loco castellis habuit. Quæ res & consilia hostium vana reddidit, & vires fregit. Antea enim homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æstate amiserant, hieme, legionibus per hiberna dispersis, recuperabant: ac plerumque castella non satis munita expugnabant. Tum vero, *solertia Agricolæ* in castellis ponendis, & diligentia in muniendis,

tantulis copiis in singula conjectis, artes eorum frustrabantur. Quarto imperii anno, perspecto, quam brevi spatio Bodotriæ & Glottæ æstuaria dirimantur, ac loco præsidiis firmato, regiones in Hibernicum mare versus depopulatus est. Quinto anno, classe in Oceanum immissa, multis in locis excursiones fecit, ac populationibus maritimam oram infestavit, littoraque Hiberniam spectantia præsidiis munivit, non modo in usum præsentem, sed etiam ut in Hiberniam illinc facilius trajiceret.

XXVII. Hac Agricolæ prudentia Scoti & Picti in angustum angulum conclusi, & a Brittonum commercio seclusi, ad ultimum sese periculum comparabant. Nec segnius Agricola, classe circumire jussa ad extrema insulæ exploranda, & ipse trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi jam hostes (ut in ultimum discrimen) parati, castella quædam Romanorum oppugnare aggressi, tantum intulerunt terroris, ut plerique & multitudinem, & ex desperatione pertinaciam, timentes, consulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca revertendum. Verum dux propositi certus, cum hostes pluribus agminibus adventare audisset, & ipse tripartito adversus eos duxit: quæ res ei pene exitio fuit. Hostes enim, ejus intellecto consilio, universi unam legionem de nocte oppugnare aggressi, cæsis vigilibus, paullum abfuit quin castra caperent. Sed adventu reliquarum legionum impediti, cum usque ad lucem acriter dimicassent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hæc fere septimo expeditionum anno gesta. In proximam æstatem utrique se ad ultimam dimicationem parabant; Romanis in ea victoria spem finiendi belli collocantibus; hostibus de libertate, de vita, de omnibus quæ cara & sancta solent esse hominibus, decertaturis. Ac superioribus prœliis se rati arte potius quam virtute victos, ad Grampii montis radices, loco paullum editiore, Romanorum adventum opperiuntur. Ibi cruento prœlio congressi, cum diu incerto Marte pugnassent, tandem Caledoniorum fortissimo quoque cæso, victa pertinacia, in loca tutiora secesserunt. Neque quisquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus esset, nisi a Domitiano, non ad honorem ostentatum, sed ad necem revocatus fuisset. Sub discessum ejus Romana castra seditione laborarunt: & Scoti Pictique, paullum hac occasione recreati, e latebris prodire cœperunt. Et cum nec parem ducem, nec eandem disciplinam apud Romanos sensissent, legatis passim dimissis, non modo popularium animos, sed etiam Brittonum tentare fines aggressi. Ac primum levibus prœliis resumta audacia, jam præsidia oppugnare, & acie structa certaminis aleam experiri, non dubitabant. Hac ratione Romani ex agris eorum expulsi, cum Britannibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis otium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit, in vacua milites misit: & latrociniis cohibitis, dissidia cum Pictis orienta composuit. Tandem, non minore apud hostes

quam

...tives gloria clarus, decessit, anno quam regnum susceperat tri-
...6 quinto.

XXII. REX.

XXVIII. Patri optimo suffectus Luctacus, filius flagitiosissimus: qui, spreto majorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum respectus, vindicabat. Accessere ad hæc inhumana crudelitas & inexplebilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facile in Regios mores degeneravit. Igitur, cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quispiam ejus impotentiæ obviam ire auderet, tandem conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi juberet, concursu multitudinis, una cum scelerum administris, fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in sepulchrum majorum cadaver inferretur. Cæterorum corpora insepulta projecta.

XXIII. REX.

XXIX. Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par, senior facile vitiorum contagio in avunculi mores abiit. Principio, ut vitiosis superioris Regis institutis mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit; cæremonias veteres, incuria neglectas, restituit; ministros flagitiorum ex aula expulit: atque ad consilia seniorum omnia more prisco revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conversus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis prœliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumserint. Eam spem auxerat, quod Hadrianus Julium Severum, virum acrem, & rei militaris peritum, e Britannia in Syriam ad componendos Judæorum motus transtulerat. Igitur Hadrianus, tumultu magis ac magis glisente, e Galliis in Britanniam transiit. Sed ut erat pacis quam belli studiosior, magisque tueri parta quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum venisset, agrosque ulteriores omni belli clade vastatos comperisset, ut rem propius inspiceret, ad Tinam amnem castra movit. Ibi a senioribus, qui Agricolam secuti prope ad ultimos Britanniæ fines penetraverant, edoctus, in reliqua insula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & fossa, inter Tinæ & Esciæ fluminum æstuaria, per octoginta millia passuum ductis, Scotos & Pictos a provincialibus exclusit: ac statu provinciæ ordinato in continentem rediit.

XXX. Hujus valli, cum adhuc pluribus in locis extent vestigia, miror a Beda mentionem penitus omissam, præsertim cum e Latinis Ælius Spartianus in Hadriano, e Græcis Herodianus in Severo, meminerit. Nec enim mihi persuadere possum, in eo fuisse Bedam errore,

i plerosque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Hadriano, ro fuisse factum. Hac ratione Romana provincia pacata, um excursionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britm libenter amplectentibus, & Scotis Pictisque agrum vilut prædam oblatam, inter se dividentibus. Sed eadem erquam quod desidia & otio vires corporis fregit, etiam n blandientibus jam cum illecebris animi robur emollit. versus arma hucusque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ) vitia præceps abiit: ac, præter alia facinora fœda & niciosa, legem iniquissimam condidit; " Ut damnatoa fisco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus t. Eam legem, etsi omnibus iniquam & inhumanam, & igerent, & nunc intelligant, tamen a fisci procuratoribus, n cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. , suis vitiis nobilitati & vulgo juxta invisus, cum eorum ni par esse non posset, cum uno & altero comite latebras circumspiciens deprehensus interficitur, postquam triginta regnasset, circiter Antonini Pii annum VI.

XXIV. REX.

Hunc secutus est filius Conarus, qui ab scelesto initio exgnum flagitiosissimum infelici exitu clausit. Nam non mois, sed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed anda initio vitia bellum commode ei incidisse videbatur. n Hadriani superato, Brittones magnam hominum pecoim abstulerant. Consilio igitur communicato, & exercitus juncto, pluribus locis vallum transcendunt; Brittonumr late populantur: ac demum cum hoste congressi, magno) prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Utrinque clades pacem in proximum annum præstitit. Romanus, vicerat, sibi pro victo videri. Igitur suis copiis attritis, & Britquos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, onfidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam vio. in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones, confert. Misnperatore legatus Lollius Urbicus, hostes magno prælio movit, ac vallum denuo instauravit. Deinde per annos s, velut tacitis induciis, ab armis est cessatum. Romanus habebat, castris in propinquo positis, hostem populatione : & Conarus, qui nihil in bello præter licentiam amabat, ut se totum voluptatibus per otium immergeret, properabat. vitia, quæ ad hominum studia concilianda celaverat, se unt. Hac arte regnum sibi conciliatum ratus, a majoribus bore parta luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad exedigeretur inopiam. Igitur, conventu habito, multa de entia Regibus necessaria locutus, & de inopia publica consplendoris & elegantiæ honestis nominibus vitia sua tegens, ter petere instituit, " Ut censu habito pro rei familiaris tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures

ingrata

ingrata acciderent, responsum est; "Rem esse m
" quam ut in præsentia expediri posset.

XXXII. Brevi tempore ad consultandum impe
lorum sententias exquisissent, intellectum est, nov
pecuniæ aucupium, non a primoribus, sed ab adula
inventum. Statuunt Regem, ut parum ad regend
custodia habendum, donec, eo regnum ejerante, a
Postridie revocatis, qui primus rogatus est senten
priorem Regis vitam invectus, longa oratione do
" nones, parasitos, symphoniacos, & meretricum g
" tum esse regni: quippe in bello inutiles, in pac
" tuosos, infamiæ & dedecoris plenos. Falsam es
" gias opes sumtibus esse impares: quippe quibu
" Reges, bello clari, & formidabiles hostibus, i
" splendide vixerint. Quod si cui patrimonium p
" videatur, non e civium direptione, sed e parsi
" quod deest, supplendum. Sumtuum cuique mo
" piditates, quæ infinitæ sunt, sed ad centius men
" tates naturæ componendum. Itaque se censere
" in quos collatum erat patrimonium publicum, &
" Rex tot homines honestos afflixerit, bonis exuer
" gendos, ut quæ per injuriam aliorum adulando
" nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodi
" dum, dum alium sufficiant, qui non modo assuef
" exemplo doceat more patrio parce & duriter vi
" nam a majoribus acceptam ad posteros transmitte
" ut erat aspera, auribus liberam audire vocem a
est asperior. Itaque Rex non leviter animos com
& sedare annixus est, sed ferocibus minis veheme
vit, & pene efferavit: interque altercationem & jurg
Rex, injecta ab astantibus manu, in cellam cum p

XXXIII. Aulici, pravorum consiliorum auctores
judicium ducuntur, &, ne major aliquis motus or
vinculis imperii soluto, Argadus homo nobilis fit F
pulus ad novum Regem prodendum cocat. Is, q
statum publicum, æquitate summa rem administr
isset, & magnam hac moderatione laudem esset a
corrupto rebus prosperis animo, brevi prope omne
ris existimationem amisit. Intestinas enim seditio
externis viribus auctoritatem suam confirmando,
primoribus Pictorum hospitio, & uxore inde sumt
elocatis, facile apparebat, eum viam ad regnum p
cum ei in conventu objiceretur, graviterque in
tam cito degenerasset, atque ille, quæ objiciebantu
cognosceret, totus pudore confusus, in lacrymas
primum loqui potuit, cum objecta crimina purgar
misericordiam conversus, pœnam deprecatur. " I

" brevi curaturum, ut quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi projectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa, proceres eum attollunt, & in imperio perseverare jubent: ab eoque petunt; " Ut ipse sibi pœnæ moderator esset: satis enim illis sumtum videri supplicii, si vere & ex " animo superiorum eum pœniteret. Ex illo die Argadus, hominibus prudentissimis convocatis, nihil nisi de eorum consilio transigebat, multa in suo magistratu utiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque, ne sine discrimine de quovis delicto pronunciarent. Facinorosis sublatis aut coercitis, mores, diuturna licentia corruptos, non modo pœnis legum, sed vitæ quoque suæ exemplo, emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adversa valetudine afflictus, in custodia impuram vitam finivit.

XXV. REX.

XXXIV. In ejus locum surrogatus Ethodius, ex Mogaldi sorore natus, illico in conventu Argadum magnis laudibus ornavit, honoribus prosecutus est, & amplis præmiis donavit, summamque rerum omnium potestatem secum ei detulit. Cum de more omnes regni sui regiones perlustraret, in Æbudas trajecit. Missos ad pacis turbatores Argadus, brevi comprehensos ad Regem perduxit. His motibus compositis, cum in Albium redisset, Insulani præsenti metu liberati, & falsis de bello externo rumoribus inducti, & supplicio noxiorum magis irritati quam suppressi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coercendos misso rursus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernensium auxiliis freti essent, nulla mora pugnæ facta est: in qua Argadus circumventus insidiis interiit. Ea calamitas, cæteris rebus omissis, illo Regem traxit: qui levibus per occasiones prælis & assiduis incursionibus ita insulanos afflixit, ut (cum viribus minus possent) quo loci commoditate tutiores essent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus angustus ferebat aditus, se conjecerint. Ethodius, loci vitio perspecto, custodiis ad idoneos exitus dispositis, fossam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut malis coacti tandem sui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recusantibus conditiones, " Ut ducenti, quos Rex ederet, una cum duce " dederentur; reliqui, traditis armis, ad sua quisque remearent. Deditorum, quod statim repræsentatum est, supplicium, prope novam seditionem concitavit. Vulgus enim adeo indignitate spectaculi tam fœdi exarsit, ut, cum armis carerent, lapidum temere objacentium jactu Regios incesserent. Is quoque tumultus non sine multa cæde compressus est. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi caussa omnes regni fines obit, & otium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc servatur. Cum, de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo suo pernoctantem haberet, ab eo noctu occisus fuit, in ul-

nem cujusdam propinqui sui, quem a Rege interemtum caussabatur, Is dum ad supplicium duceretur, averso a tormentis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam qui suo munere probe functus fuisset.

XXVI. REX.

XXXV. Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater ejus Satrael. Hic cum callido pravoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, extinctis Ethodii liberis, statueret, primum proceres, ut quisque superiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggressus est. Deinde vulgus, (ut rebatur) primatum cæde attonitum, spoliare cœpit: quæ res brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit, & seditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, a suis noctu domi strangulatus est, cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

Assumtus est in locum ejus alter Ethodii frater Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquavit, vel etiam superavit: quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordiis, juventutem, partim otio lascivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorem, & ad vim hostium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipue Ælium Pertinacem, qui ad eos pacandos erat missus, Scotis & Pictis omissis, omnem vim belli in semetipsos converterunt. Profuit etiam ad pacem colendam, quod Donaldus Regum Scotorum primus Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot Reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, priscas sacrorum cærimonias penitus exigere potuerunt. Verum cum incidisset in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes, & publicas & privatas, ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritissimus, in spem totius insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum, duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis caussæ, filiorum vita urbanis deliciis corrupta, & exercitus otio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium existimabat. Ejus adventu jamjam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt.

XXXVII. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per valla omnia, & a cultoribus deserta, in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum silvas exscindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus jungit. Interea hostes

adversus tantam multitudinem aciem struere, peco- aliis atque aliis locis objiciebant, ut ea illecebra Ro- ab exercitu digressos conficerent: qui, prætcrquam sidtis excipiebantur, etiam insolitis affligebantur im- ieribus fessi, cum sequi non possent, a familiaribus, potestatem venirent, passim occidebantur. Neque ta- tis quinquaginta millibus, (ut scribit Dion) prius ab runt, quam ad finem insulæ penetrassent. Severus ip- adversa valetudine, fere tota hac expeditione lectica latus, tamen perseverantia illa incredibili coegit hostes s pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. i imperii vallum duxit inter Bodotriæ & Glottæ æstu- a Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, a amnem attingit, præsidium habuit, eo situ & via- me, ut modicæ urbis instar esset, quam nostro um Camelodunum fuisse existimarunt. Propius vero est, m quam Beda Guidi vocat. Paucis antequam hæc mis, vestigia fossarum & murorum, item vicorum, ap- adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, ut multis in locis prodant: terraque leviter effossa qua- ruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium ma- ones utuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui untur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem s ostendunt hæc Ælii Spartiani verba; *Britanniam, m ejus imperii decus est,) muro per transversam insu- nque ad finem Oceani munivit.* Quibus verbis mihi ur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse; a opus, quod vallo Hadriani plusquam dimidio brevi- gio prosequatur. Distat autem, ubi minimum, hæc ctoginta millibus passuum a vallo Hadriani.

Extant & alia, nisi fallor, ejus pacis indicia. Est fra id, quod diximus, præsidium, in adversa Caron- icium rotundum, e saxis quadratis, nulla calce [aut gmentatis, non majus modico columbari, superne a- a illæsum, nisi quod ostii superum limen, in quo no- & operis inscriptum fuisse creditur, ab Eduardo Primo ge est ablatum, eadem invidia, qua reliqua omnia m monumenta, quod in ipso erat, delevit. Id opus prodiderunt templum Claudii Cæsaris fuisse. Nos, ctura possumus assequi, ædem Termini fuisse credi- item, in ejusdem fluminis ripa sinistra, duo tumuli dica planitie, manu (ut satis apparet) congesti. Mi- gis ad occasum vergit, bona pars alluvione amnis est s Pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur ex hac ie iterum parta, ac rebus utcunque compositis. Do- num & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

I a! XXVIII.

... quanto potuit cum silentio, præterit
m aggressus. parvo negotio nec opinantes in suas
... occisis, classem incendit. Mane
... negligentia ibi inventa, primo tumultu
... inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæli
propinquum, intercluſa fuga, capti, & laqueis
a dominis agnoſcentibus reddita. Similem ...
n insidiis, post aliquot annos, ejuſdem Gilli alius
vit, qui ſimilem quoque habuit exitum, deleto ex
..., præda recuperata ac dominis reddita. Ita
senex octavo & quadrageſimo imperii anno m...

XVI. REX.

I. Huic ſucceſſit Evenus Tertius, indignus optimo
ii non contentus centum e nobilitate concubini
iem latis legibus in vulgus proderet. Tulit ei
s liceret, pro opibus quot alere poſſet uxores
ante nuptias ſponſarum nobilium, nobiles plebei
ent pudicitiam: ut plebeiorum uxores cum nobil
es eſſent. Hanc flagitioſam ejus nequitiam ſecu
ſent) comites, luxuria, crudelitas, avaritia. Na
opes non ſuppeterent, opulentiores, confictis cauſſi
ſupplicium, & commercio Regi cum furibus ini
erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adole
promiſcuæ libidinis permiſſione ſperarat, eam
itate amiſit: & conjuratione nobilitatis facta, ſ...
ialorum ...

consultoribus. Comprehensos universos in carcerem conjecit, ac proxima nocte strangulandos curavit. Verum, quod suo timori speraverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam cæsorum amici, non minus sibi metuentes, quam propinquorum & necessariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant. Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, a quodam suorum familiarium occiditur, prope duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam nostrorum fabulam, magis concinne fictam, quam verisimilem: illum ipsum, a quo Rex cæsus fuit, ad divinos missum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, responsum a quadam anu accepisse, "Regem non diu victurum: "nec periculum ei ab hoste, sed a familiaribus instare. Cum ille "urgeret, "A quo?" anum, A te," subjecisse. Ille mulierem execratus, cum domum rediret, subiit animum illa cogitatio, nec responsum celari posse, nec edere tutum esse: ne se apud Regem, hominem pravum & suo timori indulgentem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam cum gravissimo proprii capitis discrimine incolumem servare. Statim, ubi domum rediit, impetrato ad responsa divinorum exponenda secreto, cæso Rege, duodecimum imperii annum ingresso, patriam servitio & se periculo exemit.

XXXI. REX:

XLII. Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. Findocus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur. Neque spem de se conceptam fefellit. Erat enim in consuetudine quotidiana summa humanitate, in jure dicundo æquitate, in promissis fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium trajecit: & ingenti clade villarum quacunque pergebat edita, magnam prædam domum abegit. Caussa belli prætexebatur ultio mortis Nathaloci Regis. Findocus, exercitu statim collecto, in illam insulam transmisit, & Donaldum prælio victum ad naves fugere coegit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum in scapham receptus fugam meditatur, ea multitudinis irrumpentis pondere depressa, periit. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxiliis, bellum renovant, & Donaldo prioris Donaldi filio duce iterum excensionem faciunt, magnamque prædam abigunt. Findocus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omnesque insulas perlustrando, severe in latrones animadvertit: munitionibusque, in quas confugere consueverant, eversis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas insularum prope desertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reversus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, ut, necessario belli aperte gerendi consiliis omissis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti, se committere, duos e

suis, juxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis misit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium explorando cognovissent, non dubitarunt secreta mandata de Rege tollendo cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut jam certum amplexus, omni genere favoris eos est prosecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad spectaculum insolitæ magnitudine feræ concurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concursu facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum dissimulandæ rei caussa procul aberat, ipsi quidem justas pœnas luerunt: Carantius autem primum ad Britones fugit: sed ibi, vulgata exilii caussa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. REX.

XLIII. Optimo & viro & Rege, scelere detestabili fratris occiso undecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum Donaldus. Is, cum ad ultionem necis fraternæ se pararet, audit Donaldum Insulanum, Moraviam ingressum, non jam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui forte aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus, certior per exploratores quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipse cum triginta e primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum, seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnerum, decessit, vix circumacto primo anno regni sui.

XXXIII. REX.

XLIV. Eo defuncto, Donaldus Insulanus, qui nomen Regium antea nullo auctore sumserat, jam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui sui captivi occiderentur, (nam id Donaldus assidue comminabatur,) nihil movere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec ullum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro sibi ponebat; tot inimicis

rari putabat, quot ex utraque acie periissent: neque quic-
agis quam civium concordiam metuebat. Itaque domi
ntinebat: & suarum in omnes injuriarum sibi conscius,
emulans, omnibusque formidabilis, raro in publicum pro-
Duodecimo tandem anno in iis miseriis transacto, vix pub-
malorum vindex est inventus Crathilinthus, Findoci Regis
s occulte apud nutricium delitescens, diu periisse est credi-
rum, cum jam paucos viribus & solertia pares haberet, ge-
mon dissimulans, primum in aulam, deinde in Regis fa-
nem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut pri-
atiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus
i sententia succedentibus, cum, indicato paucis, quis esset,
oararet, idoneam facinori patrando manum ad se collegis-
aldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum suis
cessit.

XXXIV. REX.

Tyranni morte divulgata, & res & auctor summa omni-
lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indiciis testibus-
atis, quanto nemo antea studio, Rex est declaratus, ut qui
do libertatis sed salutis omnium auctor esset. Primum,
omnium consensu tyranni liberos & propinquos, ut velut
tyrannidem exstirparet, necandos curavit: deinde, partes
egni ad jus de more dicendum perlustravit: labefactataque
lo quanta potuit cura confirmavit: ac pace domi forisque
tium gentis more venationibus oblectare statuit. Ejus rei
um in monte Grampio juxta Pictorum fines ageret, juven-
ilicam ad se venientem honorifice habuit. Nec ea contentu-
itia, quæ ex antiquis necessitudinibus & publica pace nata
am eos familiari consuetudine complecti studuit. Sed ea
omitas prope in perniciem vertit. Nam cum Picti canem
t, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud se
, indicio ad custodem canis perlato, ad locum ubi celaba-
ectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus
lamore facto, cum utrinque magna multitudo concurrisset,
gna edita, ac multis occisis, in iisque non paucis ex utrius-
tis nobili juventute, jactum est crudelissimi belli seminari-
am ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bello-
ommodis vexaret, non ante cessatum est quam justis exerci-
concursum. Neque pax, etsi Regibus utrinque eam cupi-
ullis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non
ant, Romanis & Brittonibus semper infestis, quanto cum
dissiderent, mutua tamen ultionis cupiditas ita eos effera-
t, dum privatas quisque persequitur injurias, calamitatem
iter omnibus impendentem contemnerent. Ac, nisi Ca-
sul Romanus, obscuro quidem loco natus, at militia cla-
erveniisset, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuis-
enim a Diocletiano missus Bononiam maritimam, ut Bel-
gicam

gicam Armoricam ab incursionibus Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis Barbaris sæpe captis, prædam integram nec provincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, suspicio est orta, consulto ab eo Barbaros admitti, ut redeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret. Igitur a Maximiano jussus occidi, purpuram sumsit, & Britannias occupavit: utque opes adversus Bassianum legatum Romanum firmaret, discordiis inter Scotos & Pictos pacatis, cum utrisque fœdus fecit & societatem iniit. Romanis multa adversus hominem rei militaris peritum frustra expertis, & Scotis & Pictis in veterem quos aliquando tenuerant agrorum possessionem restitutis, postquam septem annos imperium gessisset, ab Allecto socio est occisus. Allecto, cum triennio rebus præfuisset, ab Asclepiodoto interemto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis est restituta. Sed nec Asclepiodotus, nec qui ei successit Constantius Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum gessit, nisi quod ex Helena concubina Constantinum, qui postea rerum potitus est, genuit. Inter hæc decessit Crathilinthus, postquam rei Scoticæ præfuisset annos viginti quatuor.

XXXV. REX.

XLVI. Fincormachus, frater ejus patruelis, post eum regno Scotorum potitus, secunda prælia adversus Romanos, adjunctis Brittonibus & Pictis, quædam absque externis auxiliis, fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis civilibus, & foris assiduis contentionibus, attritis, quietioribus rebus, Scoti quoque libenter pacem sunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam ut religionem Christianam promoverent: occasione illius orta, quod multi ex Brittonibus Christiani, sævitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: e quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia substiterunt, vitamque solitariam tanta sanctitatis opinione apud omnes vixerunt, ut vita functorum cellæ in templa commutarentur. ex eoque consuetudo mansit apud posteros, ut prisci Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum CULDEOS appellabant: mansitque nomen & institutum, donec monachorum genus recentius, in plures divisum sectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto divitiis & cærimoniis, cæteroque cultu externo, quibus oculos capiunt & animos infatuant, sunt superiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate summa compositis, & civibus ad mansuetioris vitæ cultum reductis, decessit quadragesimo septimo regni sui anno.

XXXVI. REX.

XLVII. Eo defuncto, gravissima de regno contentio est exorta inter tres fratres patrueles, e tribus Crathilinthi fratribus genitos, Romachum, Fethelmachum, & Angusianum, seu verius Æneanum. Romachum commendabat, quod e tribus Crathilinthi fratribus pater ejus ætate maximus, quod mater e Regio Pictorum sanguine esset, quod ipse ingenio foret acri, & ad parandas amicitias flexili. Pro Angusiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles,

biles, atque inde favor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum suffragator Fethelmachus. Propter eorum seditiones cum res ad arma spectaret, primis comitiis nihil peragi poterat: & soluto conventu, cum totum regnum in duas factiones diversas iret, Romachus favore populi inferior, advocata juventute Pictica, se externis auxiliis firmat. Ab iis cum Angusianus rescisset sibi insidias parari, potius existimavit, vitam semel fortunæ committere, quam in perpetuo timore sollicitam agere. Igitur coactis amicis, cum Romacho prælio congressus, victusque, in Æbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelligeret, se factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parum fore tutum, in Hiberniam cum suis discessit. Romachus autem, vi magis quam populi voluntate regnum assecutus, æmulo submoto, in adversarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis quam jure grassari videretur, dum regiones obit ad conventus habendos, ac, non adhibito de more consilio, solus ad suum arbitrium caussas capitales revocat, magna cum cæde grassatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præsentem rerum statum exosis, repentina conjuratione nobilitatis, antequam vires tyrannus colligere posset, oppressus, e fuga, quam ad Pictos intenderat, retractus, pœnas luit, tertio sui regni anno. Caput, pilo affixum, lætum populo spectaculum circumlatum est.

XXXVII. REX.

XLVIII. Angusianus ingenti omnium consensu ad regnum capiendum est revocatus. Primum, qui Romacho crudelitatis & avaritiæ ministri fuerant, sub Rege justo sibi timentes, Pictorum Regem Nectamum in ultionem propinqui sui ad arma commoverunt. Angusianus, pacis cupidus, per legatos sæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo utriusque regni pugnaturi essent, Brittonibus in amborum exitium intentis. Verum, ubi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, a pacificis consiliis aversos vidit, educto exercitu, post acerrimum conflictum, victoria est potitus. Rex Pictorum cum paucis evasit. Verum, postquam metus recessit, ira & pudore inflammatus, ægre a suis impetrat, ut novum sibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit. Angusianus, iterum frustra tentata pace, cum suis copiis ad hostem tendit. Pugnatum est utrinque pari obstinatione, alteris partam laudem tueri, alteris ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Angusiano cæso, solutis ordinibus, in fugam versi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege suo ac præstantissimo quoque bellatore in acie interempto. Prope par utrinque damnum acceptum pacem ad breve tempus præstitit. Præfuit rei Scoticæ Angusianus paullum supra annum.

XXXVIII. REX.

XLIX. Fethelmachus Angusiano Rex est suffectus. Cum vix biennium in regno complesset, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis

populo-

populationibus vastavit. Ubi primum hostis occurrit, concursum est cum utriusque gentis magna strage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, prope tota circumventa est: nec tamen inulta cecidit. Rex Pictorum tertio post die e vulnere decessit. Scoti victoria usi, late, nullo exercitu obvio, Pictorum agros vastant. Picti enim, tanta clade accepta, nunquam totis viribus ausi se fortunæ committere, leves procursantium manus in populatores locis & temporibus opportunis immittentes latius eos evagari prohibebant. Interea Hergustus, homo callidus, accepto in suos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem conversus, duos Pictici generis viros immisit, qui se Scotos simulantes Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis transegerunt. Hoc enim hominum genus, ad somnos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus insulis Britannicis apud priscos Scotos observatur. Igitur statuto die Picti, ut conventum erat, a fidicine intromissi, Regem quam maxime possunt occulte jugulant. Nec tamen ita rem celare potuerunt, quin ad morientis gemitum ministri excitati facinoris auctores tunc persecuti, &, cum ulterius fugere non possent, e prærupto saxo lapidibus propugnantes ministri Regii assecuti ad pœnas eos retraxerint.

XXXIX. REX.

L. Fethelmacho regni sui anno tertio exstincto, successit Eugenius, seu potius Evenus, Fincormachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus, in spem totius insulæ potiundæ erectus, si utramque gentem deleret; primum cum Pictis, ut tum res erant, infirmioribus, atque ideo ad paciscendum promtioribus, amicitiam simulat: eos vanis promissis implet, "Si in societate Romana perseverent, "præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum se eis "concessurum. Audivere libenter ea Picti, & ira cæci, & vindictæ cupidi, & promissis deliniti, & in futurum improvidi. Igitur, cum Romanis conjuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallovidiæ amnem. Scoti pauciores a pluribus circumventi, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, sine ordine fugientibus instant. Interea Argathelii, & ulteriores aliquot populi, qui nondum se cum reliquis copiis conjunxerant, in dissipatos Romanos densis agminibus invecti, magnam stragem ediderunt. Eugenius, collectis quos e fuga retrahere potuit, habito super summa rerum consilio, cum præsentes copiæ nullam spem renovandi belli facerent, retro in Carictam abiit. Maximum vero, quo minus victoria uteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, ejus discessu majore hostium parte levati, quanquam vix ad sua tuenda sufficerent, ira tamen, ac spe, se ante exactam æstatem hostes vicinos insigni aliqua clade repressuros, quicquid virium aut odii supererat in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obviis absque discrimine trucidatis, ferro & flamma late vastitatem faciebant.

Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos ...ebatur, utriusque tamen clade gentis pariter lætus, ubi pri... commodum fuit, tanquam damna Pictis illata ulturus, in ...movit. Illi tum non de gloria, imperio, aut præda dimica... sed de patria, fortunis, vita, cæterisque quæ hominibus cara ...lent, eductis omnibus qui arma ferre possent, non modo vi... ...d etiam (gentili consuetudine) mulieribus, in ultimum se dis... ...parant: &, castris non procul a Duno amne positis, non ...b hostibus constiterunt. Acie utrinque instructa, primi con... ...t cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris spe, alteris ...tione incitatis, certamen acrius quam longius fuit. Picti & ...ter magna cum cæde repulsi: ac, nisi subsidium in tempore ...anis venisset, fugam circumspectabant. Verum, Maximo ...s admovente, Scoti, & multitudine & genere armorum & ... inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eu... dum suis non vult superesse; ac major procerum pars, ne ...prodidisse videretur.

At Maximus, tanta victoria citius quam speraverat potitus, ...x haberet in quem odium exerceret, misericordia ad pristi... ...lementiam revocatus, multis Scotorum regionibus perlustra... ...dentes sese recepit, agrosque colere jussit: &, ut suis contem... ...nis molesti ne essent, imperat. Picti hanc ejus clementiam ...me ferentes, contendebant; "Nunquam Romanos, eorum... socios, solidam & sinceram pacem habituros, incolumi gente ...orum, semper inquieta, semper ad omnem prædæ occasionem ...ita: nunquam terram Britanniam securam fore, dum in ea ...quam illius sanguinis superesset. Cum feris belluis rem esse, ...nullis officiis provocatæ mansuescant, nullis damnis fractæ ...uiescant: eundem, qui ei genti esset, bello finem futurum." Maximus contra multa dissereret, de vetere populi Romani in... ...a quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, sed etiam ...e sint donatæ: "Nunquam in orbe terrarum, fere perdomi... ...gentem ullam penitus excisam. Se curasse, ut Rege cum ...i juventute cæso, non metuendos vicinis, sed potius miseran... hostes relinqueret. Nec se Pictorum adversus eos odio ce... : sed, rem vere æstimantibus, multo lætius esse spectaculum, ...ventium miseriis, quam cruore occisorum: gravioremque ...m esse vivendo semper mortem optare, quam semel impri... malis omnibus defungi. Hæc quidem ille differebat, non ...la erga Scotos benevolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: ...n futurum prospiciens, quam periculosum esset provinciæ Ro... ...si vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. ...ero, nec querelis, nec precibus, nec donis abstinuere, prius... ...dictum impetrarent, ut Scoti omnes ante certum diem Bri... excederent: qui secus fecisset, ei fore capitale. Ager eor... ...r Pictos & Brittones divisus.

LII. S...

LII. Scoti superstites, quo quemque fors tulit, per Hiberniam, Æbudas, Scandiam, & Cherronesum Cimbricam dispersi, ab incolis satis humaniter fuerunt recepti. Sed nec a sacerdotibus & monachis, qui tum in summo erant honore, Picti, etsi publice Christianis institutis imbuti, injuriam abstinuerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circumcirca regiones dispergerentur, multi in Ionam (Æbudarum unam) devenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam suæ sanctitatis & eruditionis famam ad posteros transmiserunt. Cæteris Scotis ita bello afflictis, patria pulsis, & de reditu desperantibus, Æbudarum cultores, ingenio feroces & inquieti, & ob desidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum necessariarum superante penuria, aliquid per se audendum rati, classe longarum navium coacta, duce Gillone, in Argatheliam transmittunt. Ibi, dum ad prædam, ut in regione prope vacua habitatoribus, vagi discurrunt, a Pictis eo ad præsidium missis circumventi, ac a navibus exclusi, ad unum periere. Classis capta, & ad usum belli adversus Insulanos reservata. Nec ita multo post, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiseratione, gentem ad bella prædasque suopte ingenio proclivem facile moverant, ut auxilium ad patriam pristinumque statum recuperandum decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ adversum Hiberniæ transportati, magnum sui adventus terrorem late fuderunt. Hoc primo successu læti, cum de reliquo bello consultarent, Scoti Albini, gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant; " Ut, præsente victoria contenti, cum præda domos redirent, nec exspectarent, dum totius Britanniæ vires eos " adorirentur. Et quando nec universæ Hibernorum copiæ, si a" dessent, pares esse queant adversus eorum exercitus, quorum " consilio & armis terrarum orbis esset perdomitus, cum eis non vi " aperta sed astu certandum, occasiones captandas, & quos nec nu" mero, nec opibus, nec bellandi peritia, æquare possint, labori" bus & malorum patientia fatigandos. Hanc unam esse hujus bel" li gerendi rationem." Hiberni Scoti contra Albinos increpare; Quorum pristina animi vis adeo elanguerit, ut cum posteri essent eorum, qui Romanos exercitus procul depulissent, ipsi nec aspectum quidem illorum sustinere possint. Nec deerant etiam ex ipsis Scotis Albinis, qui contenderent, " Belli rationem, a civibus suis " propositam, plane mancam esse: ut quæ ad hostem tantum ve" xandum, non ad patriam recuperandam faceret. Quamobrem, " fortunæ instandum; eam reditus ducem sequendam. Id si faci" ant, non esse dubitandum, quin Deus, qui tam prospera belli " initia dederit, aut novo Brittonum motu, aut revocatis ad bella " propiora legionibus, hostium vires sit imminuturus. Occasionem " oblatam potius amplectendam, quam in præsentia neglectam po" sterius frustra quærendam. Hac sententia cum in concilio vicisset, læti ad prædas discurrunt: ac, dum in spem amissa recuperan-

di

ti audacius quam prudentius suæ cupiditati indulgent, majoribus repente copiis oppressi, majorem suorum partem amiserant.

LIII. Hæc clades in Hiberniam renunciata, Scotis omnem spem reditus præcidit, & Hibernos de sua libertate retinenda sollicitos reddidit. Multis igitur consiliis tentatis, cum alius exitus non appareret, visum est Scotis Hibernensibus, legatos in Britanniam esse mittendos, ac pacem quam maxime commodis possent conditionibus cum Romanis faciendam. Eos Maximus primum graviter increpans, " Quod nullis provocati injuriis ultro arma Romana lacessissent." Legatis excusantibus, & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data venia. Pax iis legibus facta; " Ne hostes Romanorum post eum diem Hiberni reciperent, ab eorumque " sociis omnem vim abstinerent, comiter imperii majestatem colerent." Hiberni æquiores quam speraverant conditiones læti domum retulerunt. Maximum autem ad pacificandum, non metus ab Hibernis (ut qui non magnum in eorum moribus momentum poneret) flexit: sed quod, in majorum rerum spem intentus, non modo quietam, sed etiam benevolam, sibi volebat relinquere Britanniam. Nam, cum tot cæsis exercitibus, imperii Romani vires bellorum civilium tempestatibus debilitatas videret, Imperatoresque non a Senatu populove legi, sed militari favore assumi, cumque, perdomita (quod nulli alteri contigisset) Britannia, magnum in re militari nomen, exercitumque pro multitudine satis firmum, haberet, in eo rerum statu decreverat, si se occasio imperii occupandi offerret, fortunæ non deesse. In hanc spem pronus, milites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur. De rebus gravissimis cum Britannorum majoribus consultabat: Pictorum juventute exercitum supplebat: eisque præsidia pluribus in locis provinciæ committebat custodienda: diviso inter eos & Britones Scotorum agro, Pictis quidem veterem ditionem liberam reliquit, sed vectigalia modica, ex attributo eis ultimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium quidem, ut ipse prædicabat, Britanniam universam partim a se perdomitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mirum in modum sibi conciliabat. Itaque, omnibus ad spem conceptam paratis, velut a militibus coactus, purpuram sumsit.

LIV. Post eum Constantinus, ex infimo militiæ ordine, sola nominis commendatione a Britonibus dux est electus: atque eo rursus interemto Gratianus homo Britannici sanguinis insulæ Imperium invasit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæso, missus est Roma Victorinus, qui legati nomine Britanniam regeret. Is, cum sua opera imperium videri vellet auctum, Pictis in provinciæ formam redactis, legibus Romanis eos uti jussit, gravi pœna, ni parerent, indicta: ac, Hergusto eorum Rege inter hæc mortuo, vetuit, ne novum crearent, neve magistratum alium, nisi a populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera servitus videri: ac jam sero & frustra queri; " Gentem & amicam & co-

" gnatam, ac, licet interim molestam, tamen adversum externu
" hostem omnium periculorum sociam, a se fœde & crudeliter pr
" ditam. Eo se hæc jure pati, qui non auxilio solum, sed mise
" cordia se privarint. Quis enim eorum calamitatibus indole
" posset, qui meminerit, ad quantam omnium rerum inopiam v
" teres amicos redegissent? Huc nimirum pertinere vetus illud or
" culum, quod Pictos olim a Scotis delendos præcinuerat. Ob Sc
" tos enim a se proditos nunc pœnas luere, ac miserius quam ill
" perire: nisi forte quis intolerabilius exilium quam servitutem p
" tet. Illos enim in qualicunque fortuna tamen liberos esse:
" vero in extremis malis versari, eoque gravioribus, quod suo m
" rito in ea incidissent. Itaque, ut haberent ad quem convenire
ut in medium de remedio calamitatum suarum consulerent, Du
stum Hergusti filium Regem creant. Apud hunc primores congr
gati, dum remedia circumspiciunt, servitutis asperitatem quere
expresserunt. " Jam non imaginaria se, sed vera servitute prem
" Inclusos intra vallum Severi, velut feras bestias, ab omni hum
" no commercio sejunctos: inde juventutem omnem splendido m
" litiæ nomine ad lanienam educi. Præter vicinarum gentium od
" um, accedere monachorum acerbissimas increpationes, qui occl
" marent, merito eorum preces a Deo contemni, qui Dei min
" stros, suosque fratres, eorundem sacrorum participes, tanta s
" vitia essent persecuti, ut ne monachos quidem, per quos Deus e
" orari posset, eodem secum cœlo frui sivissent. Hæc cum gravit
eos urerent, subeunte in rebus adversis animos religione, tande
nonnihil a perpessione malorum laxamenti dato, una ad libertate
restituendam via est visa, si Scotis placandis Deum etiam suæ pe
fidiæ infensum placare possent. " Se intelligere, Fergusium, R
" gii generis juvenem, in Scandia exulare: eo revocato, cæter
" ejus auctoritate facile posse adduci, ut redirent. Ad ejus an
mum tentandum occulta (metu Romanorum) legatio decreta est.

LIBER QUINTUS.

I. CASO, uti retulimus, a Romanis Eugenio, ac gen universa patria pulsa, Regis frater, sive ille Echadi sive Ethodius fuit, metu insidiarum a Pictis, ac reru suarum incertus, conducto navigio, non magis vent quam fortunæ vela committens, in Scandiam appulit, una cum fil Ertico & nepote Fergusio. Ibi, cum in aulam venisset, Rex illi orat edoctus, qui & unde esset, quaque fortunæ violentia exercit fuisset, cum, præter vectorum sermones, habitus formaque viri f cile dictis fidem faceret, brevi eum in familiarium numerum a misit. Fergusius ibi (patre & avo mortuis) cum adolevisset, & totum studiis militaribus dedidisset, multæ simul adversus imper um Romanum expeditiones a populis ad septentrionem spectantib

su

eat susceptam. Aliis in Pannoniam, aliis in Galliam nationibus irrumpentibus, Fergusius, pariter & armorum studio, & Romanorum odio, Francos in bellum adversus Gallos est secutus. Sed, cum ea expeditio parum prospere cessisset, majore gloria quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, sed per vicinas quoque gentes, nomen ejus celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, spem fecit Scotis patriam, Pictis libertatem, recuperandi, si, antiquis odiis depositis, hoc duce adversus Romanos fortunam tentarent. Et erat ea tempestate Romana res adeo afflicta finitimorum armis, ut ipsa occasio veteres inimicos ad vindictam superiorum injuriarum excitaret. Nam Imperatores, civilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris, in proximas cuique provincias irrumpentibus, ita undique vexabantur, ut ad Italiam & Romani imperii sedem tuendam, omissa rerum exterarum cura, exercitus revocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, rem Romanam habentes pro deplorata, sibi quisque privatim consulentes, alius alio tempore tyrannidem stabilire conabantur: nec contenti Insulanos omni genere crudelitatis & avaritiæ vexare, etiam ipsi mutuis incursionibus sese conficiebant. Ita decrescente quotidie legionariorum numero, crescente provincialium odio, magis deerant Britannis universis vires quam animus ad rebellandum. Sed supra clades alias maxime omnium afflixit insulam ultimus exercitus Imperator Constantinus: qui, sumta purpura, non modo militem Romanum, sed quicquid in Britannia erat, abduxit: & insulam exarmatam, &, si quem externum hostem habuisset, ad omnem injuriam reliquerat expositam. Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturavit. In hoc igitur statu rerum, inita concordia per secreta cum Pictis colloquia, per utriusque gentis legatos Fergusius ad regnum avitum suscipiendum revocatur. Ille, ut homo militaris, & gloriæ cupidus, & præsentium rerum tædio affectus, & futurarum spe erectus, facile conditionem accepit. Ad famam ejus profectionis, non modo Scoti exules, sed Danorum multi, familiari usu & commilitio conciliati, in eandem cum eo spem domo profecti, in Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de ejus adventu præmoniti, qui in Hibernia & circumjectis insulis exulabant, celeriter convenerunt: & ipsi secum hospitum, & amicorum, juventutis item novarum rerum avidæ, satis magnum numerum trahentes.

XL. REX.

II. His auxiliis Fergusius fretus, more patrio quadragesimus Scotorum Rex est creatus. Liber Pasletensis reditum ejus conjicit in annum Honorii & Arcadii Imperatorum sextum. Alii in octavum, hoc est, juxta Mariani Scoti supputationem,
CCCCIII. juxta Funccium, CCCCIV. a Christo nato, qui fuit a morte Eugenii [avi] circiter XXVII. CCCC. IV.
Qui ex Beda contendunt, hunc primum fuisse Scoto-

suis, juxta callidos & audaces, in [illegible] mandatis [illegible] sit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuria longo-titer conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt, Inquerend fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se con-lerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium exploran-do cognovissent, non dubitarunt secreta mandata de Rege tollendo cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo par-tum, velut jam certum amplexus, omni genere favoris eos est pro-secutus. Igitur omnibus ad [illegible] comparatis, con-stituto tempore, dum Rex, ceteris ad spectaculum insigni magnitu-dine feræ accurrentibus, alterum eorum [illegible] multiplicem eventum narrantem audit, ab altero venabulo in pectus adacto, in-terimitur. Concursu facto ad atrox facinus, alii moribundum Re-gem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum dissimulandæ rei causa procul aberat, ipsi quidem justas pœnas luerunt: Carantius autem primum ad [illegible]-tones fugit: sed ibi, vulgata exilii causa, cum hospitibus esset de-testabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. REX.

XLIII. Optimo & viro & Rege, scelere detestabili fratris occiso undecimo regni anno, suffectus est maximus trium fratrum Donal-[redacted]

rum in Britanniam adventum, eos ejus historia manifesti mendacii coarguit. Comitiis igitur peractis, homo in bello natus & educatus, & qui fortunæ benignitate & hominum alacritate utendum, & famam sui adventus præveniendam, censeret, præsidia proxima, cum non satis militum haberet ad ea obtinenda, diruit: & regno recuperato, cum primum per anni tempestatem posset, diligenter adversus hostes expeditionem apparat. Brittones interea in duas factiones erant divisi. Alteri, libertatis cupidi, & externæ dominationis pertæsi, eorum adventu gaudebant: alteri præsens otium, cum maximis incommodis conjunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & suæ infirmitatis conscii, duplicem legationem decernunt: alteram ad Pictos, quæ eos sollicitaret; " Ne relicta Romanorum & Britannorum amicitia, ad veteres suos inimicos, homines sine re, " sine spe, sine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, &, ni pareatur, graves minas a Romanis, quibus nec integri ambo unquam resistere potuerunt, nedum nunc alteri delectibus exhausti, alteri omni genere malorum attriti, pares esse possent. Legationis ad Romanos summa hæc erat; " Ut in tempore, dum aliquid ab hostium immanium crudelitate superesset " quod defenderetur, auxilia mitterent. Id si facerent, Britanniam in eorum perpetua fide constanter permansuram: sin minus, " satius fore patriam relinquere, quam gentium ferarum morte " graviorem servitutem tolerare. Romani, etsi undique ipsis instarent bella, tamen legionem unam ad provinciam protegendam e Galliis mittunt; sed, rebus ibi pro tempore compositis, reverti jussam. Iis copiis Brittones freti, repentino adventu manus prædatorias incautius vagantes magna cum cæde repulerunt. Socii Reges, adducto exercitu, cum ad vallum Severi venissent, ad Carrontem amnem hostium copiis occurrerunt. Ibi atrox commissum prælium. Magna utrinque cæde edita, Romani superiores, quia brevi in Gallias erant redituri, contenti hostes repressisse, vallum Severi pluribus locis dirutum restituunt: eoque instaurato, ac Brittonum præsidiis firmato, discedunt: & socii Reges, etsi celeritate & laborum tolerantia superiores, multitudine tamen & opibus hosti impares, decreverant præliis abstinere, crebris incursionibus hostem vexare, summam rei, nondum adultis viribus, in discrimen unius certaminis non committere.

III Verum, ubi Romanos e Britannia abscessisse nunciatum est, mutata sententia, totis viribus in unum collectis, vallum, militari tantum opere constructum, & segniter a Brittonibus custoditum, diruunt. Inde, liberiore jam populatione, agrum ultra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda Grahamum quendam fuisse dicunt; qui, milite navibus trans vallum exposito, custodes incautos oppressit, ac suis aditum patefecit. Hic Scotusne an Britto fuerit, scriptores in ambiguo relinquunt.

Major pars Brittonem fuisse, e familia Fulgentiana, in
ı illa gente nobili, oriundum, eundemque Ferguſii ſocce-
tendit. Hos ut ſequar magis inclinat animus. Vallo igi-
ɔ, cum Scoti & Picti inhumana crudelitate in Brittones,
res erant) armorum deſuetudine imbelles, ſine diſcrimine
etatis graſſarentur, illi miſerabilem legationem Romam
quæ ineffibilem gentis calamitatem indicaret, & ſuppli-
ilium poſceret. "Quod ſi Brittonum cladem, & provin-
per tam ſplendidæ, negligerent interitum, tamen ad di-
n populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barba-
am inultam vileſceret. Rurſus igitur, miſſa legio, *quæ*
da) *inopinato tempore autumni adveniens, magnam hoſtium*
edit. Ad hos reprimendos, ſocii reges quantum poſſunt
cogunt: & freti ſuperiorum temporum ſucceſſu, & Dio-
etronis amicitia, ad hoſtem ducunt. Erat autem Dione-
elto loco apud ſuos natus: & quia ſemper alias omnibus
ır fuerat, ut e ſervitute Romana ſe eximerent, ac tum
tanta opportunitate oblata, totis imperii viribus in alia
verſis, ideo ſuis ob novarum rerum ſtudium ſuſpectus,
invisus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum
ı hoſtibus conſilium, ut hunc primum, velut propius ma-
ı ipſis inhærens visceribus, opprimerent, id ne fieret, mag-
ibus ad hoſtem contendunt: & conjunctis cum Dionetho
rique adverſus Romanos conflictu inito, eos a fronte at-
go multitudine freti circumveniunt. Cum ſolutis ordini-
ıarii cederent, ſocii Reges acrius invecti, a reliqua parte
exercitus, quæ in ſubſidiis collocata ſub ſignis manſerat,
um magna ſtrage repelluntur: ac, niſi Romani ſuæ pau-
ıſcii, fugientes inſequi longius auſi non fuiſſent, inſignem
cepiſſent cladem. Verum, quia damnum amiſſi militis
te magis ſentiebatur, minor ex victoria fuit lætitia.
aximianus (ita qui legioni præerat a noſtris vocatur) hac
perculſus in intimam ſe recepit provinciam: Reges di-
ua quiſque revertuntur. Dionethus, more Romano ſumta
ſe Regem Brittonum edit. Romanus, ubi diſperſos hoſtes
collectis quantas poterat viribus, Brittonum auxiliis ſuas
et, ac in Dionethum, propinqua ſibi provinciæ loca in-
, ducit: eum, unde propius erat periculum, ante ſociorum
ratus poſſe opprimi. Sed tres Reges, celerius ejus opi-
junčti, caſtra caſtris contulere, ac ſuos pro tempore ex-
ı aciem produxerunt: nec mora prælio facta eſt. Ro-
tannos in prima acie collocavit, ſuos in ſubſidiis tenuit.
ı acri prælio, cum prima acies loco mota eſſet, Maximi-
nota legione, Brittones prope circumſpectantes fugam re-
deinde circummiſſis, quæ terga cæderent, cohortibus, Sco-
quot manipuli, in medio deprehenſi, cum in orbem pu-
defenderent, majore hoſtium parte in eos verſa, ipſi quidem

 univerſi

universi occidione occisi: sed eorum calamitas cæteris ad dilabendum spatium dedit.

V. Ceciderunt in ea pugna Fergusius Scotorum, Durstus Pictorum, Reges: Dionethus saucius, ægre per suos raptus ad mare, navicula domum est avectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, ut superioris temporis ante oculos imaginem haberent, & plerique jam exilio locum circumspicerent. Decessit Fergusius, postquam sedecim annos rei Scoticæ præfuisset: vir plane magni animi, & quem secundum regni Scotorum conditorem jure liceat appellare: atque in eo (fortasse) priori Fergusio anteferre, quod ille in vacuos prope agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum invictis copiis, sed cum Brittonibus [*fuit*,] ut non multo bellandi apparatu superioribus, ita laborum patientia longe inferioribus. At hic Fergusius, cæsis prope omnibus qui arma ferre possent, in externo solo educatus, post vicesimum septimum demum exilii annum, Rex ignotus ab ignotis sibi civibus ascitus, manu collectitia ex variis gentibus, adversus Britannos, interim Romanis opibus subnixos, arcessitus; nisi manifesta vis numinis ejus conatibus affuisset, temerarium facinus, ac propius amentiæ ausus videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes, Eugenium, Dongardum & Constantinum. His, omnium magno assensu, Græmus avus maternus tutor est datus, interim dum pueri adolescerent pro Rege futurus. In eo tanta fuit virtus, ut temporibus turbulentissimis, in gente feroci, nec semper suis Regibus morigera, nullus domi sub peregrino principe motus exstiterit.

XLI. REX.

VI. Eugenius, sive Evenus, maximus natu filiorum Fergusii, nomen Regium habebat: potestas penes Græmum erat. Is, censu juniorum per universum regnum habito, cum vires, supra quam crediderat, superioribus prælis attenuatas comperisset, nihil tum conandum ratus, delectum remisit. Romana autem legio, uti jussa erat, liberatis sociis, in continentem reditura, quicquid terrarum hostium intra vallum Severi erat, depopulata, cæsis incolis, agros Brittonibus restituit, prædam sibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem evaserant, intra duo maris æstuaria rursus inclusæ. Rebus ad hunc statum redactis, Romani Brittonibus exponunt; "Quot & quam validis exercitibus, in exitium rei
"Romanæ conjuratis, ipsi obsideantur: imperium nec laboribus nec
"sumtibus tantis posse sufficere, ut longinqua tueatur." Quam-
"obrem Brittones admonent, Ne in posterum externa exspectent
"auxilia, sed ipsi arma capessant, & ad militares labores sustinen-
"dos sese exerceant: & quod ignavia antea peccatum fuerat, in-
"dustria & malorum tolerantia compensent: neu se sinant, hostibus,
"quibus ipsi & numero & opibus præstent, ita esse contemtui, ut
"ex agro eorum annuas prædas, non secus ac si venatum exirent,
"abducant. Ipsi vero Romani, etiam ut in posterum prodessent, magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim e tota

provin-

provincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, ubi vallum per triginta millia passuum a Severo fuerat ductum, murum e lapidibus extruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Castellis eum distinguunt, quorum nonnulla oppidulorum speciem præferebant. Finiebatur ad occidentem ad locum qui nunc Fanum Patricii dicitur. Ad orientem vero incipit a monasterio Aebercurnig, ut scribit Beda: qua in regione, ante CXX. annos, arx valida Duglassiorum fuit Abercornium, monasterii vero nusquam ullum vestigium. Præterea, ne hostes (ut alias factum meminerant) navibus ultra murum in terram descenderent, frequentes toto littore speculas excitarunt in locis editioribus, unde prospectus late in mare patebat. Appositæ, ubi commodum visum est, custodiæ; sed plane hominum ignavorum & imbellium, qui nec hostis armati aspectum sustinerent. His Romana legio provinciales officiis prosecuta, fortibus etiam consiliis ad patriam propriis armis protegendam hortantur: ac vetant auxilium Romanorum post eum diem sperare. "In eo enim statu rem Romanam esse, ut sociis longinquis nullam opem posse afferre.

VII. Scoti & Picti, ubi Romanos abiisse, nec denuo reversuros, per exploratores pro certo compererunt, totis viribus, ac multo quam antea acrius, murum aggressi, non modo telis missilibus propugnatores dejecerunt, sed *uncinatis telis*, inquit Beda, id est, (ut ego interpretor) dorydrepanis, aut falcibus muralibus, e muro detrahebant: ac superiore munitione defensoribus nudata, operis adhibitis fundamenta subruebant & semel aditu patefacto, hostem perculsum cogebant, relictis villis atque urbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam avide vindictæ incubuerunt, ut superiores omnes calamitates præ malis præsentibus tolerabiles hostibus videri possent. Deinde, ubi prædatores, magis lassati quam satiati miseriis hostium, domum rediere, sera tandem subiit illa cogitatio, se non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupisse. Igitur, cum in conventu procerum disceptaretur, quomodo tanta victoria utendum esset, primum omnium placuit, agros hostibus ereptos ad sobolis propagationem novis coloniis occupare. Et, ut id consilium salutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium sed inopum virorum, quibus veteres agri angusti erant futuri. Hoc autem rerum secundarum cursu per nationes vicinas divulgato, non solum exulum e Scotia, sed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam, convenerat, rati Græmum, ætate & rebus gestis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomuisset. Verum illi, tot casibus jactato, pronior animus erat ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conjiciendam. Igitur pacem cum Brittonibus, non modo volentibus, sed etiam cupidis, his legibus facit; "Ut uterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abstineret injuriam: limes autem utrisque esset Hadriani vallum.

VIII. Græ-

VIII. Græmus, ita pace confecta, non modo Scotis, sed etiam peregrinis auspicia sua secutis, agros divisit. Regiones prope omnes, quod plerique novorum incolarum peregrini, reliqui vero majore ex parte in exilio nati essent, vetera nomina commutarunt. Gallovidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis sorte data, nomen id apud suos tum celebre creditur accepisse. Cathanesia, quod montana; Rossia, quod peninsula; Buchania, quod magnum e bubus vectigal penderet, dicta. Boia, & Marnia, & Navernia, & Spea, & Ierna, & Taichia a fluminibus; Lochabria, a lacu, aut verius æstuario maris, nomen accepit. Plerique item cis Fortham regiones, Levinia, Glotta, Twedia, Teviotia, Lidalia, Eskia, Evia, Nithia, Annandia & Duglassia, a fluminibus cognomines sunt. Multis nomen antiquum permansit integrum: quibusdam paullum immutatum est. Deinde, ut recti instituti licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compesceret, primum operam dedit, ut monachi doctoresque Christianorum institutorum revocarentur: &, ne graves populo inopia essent, annuos proventus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etsi exiles (ut illis temporibus) erant, hominum tamen modestia & temperantia fecit, ut ampli viderentur. Præsidia opportunis locis adversus subitas hostium incursiones disposuit, partim quæ dejecta erant restitutis, partim novis institutis.

IX. Bellis ita per totam Britanniam restinctis, Brittones, velut e turbulentissima tempestate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur, ita incertum fecerunt, bellumne eis an pax plus incommodi attulerit. Dirutis enim urbibus, villis incensis, pecore omnique rustico instrumento amisso, qui hostium sævitiam evaserant, cogebantur, aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoste adversum suos convertere: adeo ut e pace externa prope domesticum bellum nasceretur. Nec soli exterorum perpetui hostes, etsi ab aperto bello temperabant, subinde proxima populabantur: sed Hibernorum manus, spe lucri invitatæ, maritimis incursionibus miseros & extremis malis obsessos vexabant. Accessit omnium calamitatum extremum fames, quæ adeo feroces spiritus fregit, ut plurimi sese hosti sponte dederent. Tandem pauci, qui in speluncis latebant, necessitate coacti prodeuntes, vagas prædatorum manus disjecerunt, & Hibernos ad mare compulsos Albio discedere coegerunt. Ea peste vix abacta, propius malum gravius urgere cœpit. Scoti & Picti perpetui hostes, non contenti prædas clam abducere, in occasionem rei majoris animum intenderunt. Eugenius enim Fergusii filius, qui sub aliena tutela ad id tempus quieverat, jam adultis longa pace viribus, ac multa sobole juventutis auctus, specimen sui ostendere cupiebat: &, præter Brittonum infirmitatem, accesserat privata belli caussa.

X. Græmus avus ejus maternus, claro genere apud suos, uti diximus, ortus erat: sed ex ea factione quæ patriam eripere cupiebat e servitute Romanorum. Eam ob caussam, ab altera factione validiore domo pulsus, ad Scotos, quibuscum avitum ei hospitium ac

multæ

multæ aliæ necessitudines erant, se contulit. Eo defuncto, Eugenius agros avitos & fructuosos, qui intra Hadriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obscure præ se ferebat, ni redderentur, bellum se illaturum. Cum legati mandata in concilio Brittonum exposuissent, inter ipsos tanta contentione animorum est certatum, ut prope ad manus venirent. Ferocissimus quisque clamat; "Scotos non tam agros (quibus abundarent) quam bellum quærere: "nec insidiari tantum alienis calamitatibus, sed patientiam tentare. "Si agri negentur, bellum instare; si dentur, hostem immitissimum intra viscera accipi: nec tamen ita pacem habituros, nisi "sperent eorum avaritiam paucorum agrorum concessione expletum "iri, qui tot, tam amplis regionibus, quibus proximo bello demigratum sit, non sint contenti. Totis itaque viribus ab initio eorum immoderatæ, imo inexplebili libidini obviam eundem esse: "nec parvarum rerum concessione cupiditatem inflammandam, & augendam audaciam, sed ferro comprimendam licentiam."

XI. Erat in eo concilio Conanus, vir apprime nobilis, & opinione prudentiæ inter suos clarus. Is cum multa graviter de hostium sævitia, deque præsenti Brittonum statu, disseruisset; "Juventutem fere omnem in transmarinas expeditiones abductam: accessisse & bellum foris, & domi seditiones, & ex inopia famem, quæ "reliquias miserrimas aut consumserit, aut debilitarit. Romanas "legiones ad domestica bella, spe omni reditus prærepta, abiisse. "Pacem cum hoste crudelissimo, parum quidem honestam, sed certe necessariam esse. Id consilium nullo rerum suarum respectu a "se datum, sed publica necessitate expressum, hoc esse indicio, quod "quamdiu se tueri adversus hostium immanitatem poterant, nulla "unquam pacis mentio a se fuisset facta. Neque se ignorare, hanc "ipsam, quam suadeat, non fore diuturnam; sed moram tantisper "bello facturam, dum vires Brittonum, tot cladibus debilitatæ, ac "prope fractæ, brevi quiete refocillari ac recreari possint." Hæc eum disserentem clamor ab universa concione sublatus conterruit. Occlamabat enim seditiosissimus quisque, "Nullam utilitatem publicam eum spectare: sed regnum sibi fretum externis auxiliis "velle parare." Cum ille, e concilio discedens, Deum testaretur, "Se nulla privati emolumenti spe pacem suadere," exorto tumultu a multitudine confossus est. Ejus calamitas effecit, ne prudentiorum quisquam, etsi patriæ interitum aperte videret, vocem tamen auderet liberam mittere.

XII. Legati cum illinc domum re infecta redissent, Scoti & Picti, aliis curis omissis, in belli apparatum erant intenti. Brittones quoque ita futurum rati, postquam impetus iræ paullum resederat, legatos ad Scotos decernunt, qui simulatione [illegible] moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac spem injicerent; "Plus "quam bello peteretur posse tractando atque cedendo impetrari. "Belli casus esse dubios, & exitum incertum: virorum prudentium "non esse, quæ ante oculos esset utilitatem negligere, & certo peri-

"culo

" culo in spem incertam incumbere." Nihil impetratum. Eugenius enim per exploratores resciverat, pacem foris simulari, domi bellum a Brittonibus intentissima cura parari. Igitur, cum ob hanc caussam, tum vetere odio, Scoti & Picti incensi, & Brittonum calamitatibus invitati, & rerum successu elati, nihil nisi omnia permittentibus concedebant. Exercitibus ergo ad ultimam dimicationem paratis, socii Reges, per aliquot annos vincere soliti, in spem victoriæ majoris erecti erant: Brittonesque, quicquid victis accidere ab hoste infensissimo posset, an[illegible]ulos habebant. In hoc rerum atque animorum statu, ubi prim[illegible]terque exercitus alteri in conspectum venit, prælium factum est, quale, ante eum diem, Britannis inter ipsos nullum fuerat: tantaque obstinatione animorum est pugnatum, ut vix post longam dimicationem Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conspicatus Eugenius, jam omnibus aliis subsidiis in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab iis, ut integris adhuc, Brittones, qui ex adverso stabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit ab ea parte, unde cladem & perniciem formidaverant. Illius aciei fortunam cæteri Brittones secuti, terga verterunt: cum autem in silvas & paludes, loco ubi pugnatum fuerat propinquas, confugissent, eos palantes, & sparsos & inermes, calones hostium nacti, magnam stragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia, hostium vero quatuor.

XIII. Secundum hanc pugnam, Brittones, amissa prope omni juventute militari, legatos mittunt, qui nullas conditiones pacis recusent: Reges confœderati, cum omnia sibi permissa viderent, paullum ad misericordiam versi, pacis conditiones, etsi duras, non tamen (ut in rebus afflictis) iniquissimas, obtulerunt: " Ut Brittones " nec Romanum, nec ullum exteræ gentis exercitum arcesserent, " aut ultro advenientem reciperent, aut per suos fines iter præberent. Ut communes cum Scotis & Pictis amicos inimicosque habeant: neu eorum injussu fœdus aut bellum faciant, auxiliare " poscentibus mittant. Ut finis eis esset Humber fluvius. Pecuniæ " etiam adjecta summa, quam, in milites dividendam, repræsentarent, quamque in singulos annos penderent. Item centum darent obsides, confœderatorum arbitrio. Has conditiones gravate multi, necessario tamen omnes Brittones accepere: atque hanc pacem ut per aliquot annos servarent, fecit eadem quæ eam peperit necessitas.

XIV. Brittones autem, per se infirmi, & ab exteris destituti, ut esset apud quem in commune consulerent, Regem sui generis creant Constantinum, e Britannia Gallica arcessitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrociniis & intestinis discordiis fractas, nihil attentandum ratus, decem (quibus regnum tenuit) annis pacem cum vicinis coluit: demum insidiis Vortigerni, hominis potentis & ambitiosi, occisus est. E tribus filiis duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus,

mut, tanquam rebus administrandis parum idoneus, in monasterium relegatus. Is tamen, opera maxime Vortigerni, qui sub alieni nominis invidia sibi opes parabat, Rex creatur. Agris per pacem cultis, post famem gravissimam successit tanta fructuum copia, quantam nulla memoria fuisse in Britannia est auditum. Inde pacis vitia, longe omnibus bellorum damnis magis perniciosa, sunt enata, luxuria, crudelitas, stupra, ebrietas. Adeo nihil usquam veri & sinceri, ut non solum apud vulgus, sed & inter monachos & sanctioris vitæ professores, æquitas, promissorum fides, vitæ constantia, pro ludibrio essent: de quibus luculenta est apud Bedam Anglosaxonem & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reversi, in eo nullam spem auxilii esse renunciarunt. Scripserant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos versus, a Beda recitatos, libuit huc apponere: tum quod miserias gentis breviter indicent, tum quod ostendant, in ratione temporum exponenda, quantus sit apud plerosque scriptores error. Verba hæc sunt: *AETIO tertium Consuli, Britannorum gemitus.* Et paullo post: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut jugulamur aut mergimur.* Gessit autem Aetius tertium consulatum cum Symmacho: qui fuit annus a Christo nato quadringentesimus quadragesimus sextus. CCCC. XLVI. Neque tamen quicquam auxilii ab eo est impetratum, tum præcipue adversus Attilæ motus intento.

XV. Cæteris Brittonibus in hanc rerum desperationem redactis, Vortigernus unus malis publicis lætus, quod diu præcogitaverat scelus, in hac omnium rerum perturbatione impune sibi futurum ratus, Regem per corporis custodes, a se adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, ut tam fœdi facinoris a se suspicionem averteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipsos custodes indicta caussa interemit. Ita regnum per summum nefas adeptus, nihilo sanctius gessit. Nam, cum civium suorum fidem erga se suspectam haberet, & viribus, utpote infirmis, parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia littora infesta late habebant, sibi conciliat. Eorum duci Hengisto, cum valida manu tribus longis navibus ad se advecto, agros attribuit, ut pro Britannia, non jam ut peregrina terra, sed suo domicilio, suisque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus e tribus Germaniæ nationibus, Jutis, Saxonibus & Anglis, affluxisse dicuntur, ut jam indigenis formidabiles essent. Primum, circa annum a Christo nato CCCC. XLIX. iis auxiliis fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conseruit: victorque eos ultra Hadriani vallum repulit. CCCC. XLIX.

De Eugenio Scotorum Rege duplex est fama: alii in prælio trans Humbrum interisse, alii morbo exstinctum scribunt. De morte utut res habet, satis constat ea æquitate rem Scoticam moderatum, ut jure inter optimos Reges connumerari debeat. Quanquam enim primam vitæ partem pene a pueritia usque totam bellis impertiit,

tamen

:n ſub avi diſciplina ita profecit, animumque confir
licentia militaris (quod plerumque fieri ſolet) in viti
in moribus ad pietatem conformandis negligentiore
ſucceſſus rerum ſecundarum arrogantiorem reddiderit.
:is otium ingenii acrimoniam & martios viri ſpiritus fi
, vitam æquabili tenore temperavit, ut qui ſtudiis bon
n inſtructi ſe ad rerum gubernationem conferunt, eos, i
urali fretus, vel æquarit vel ſuperarit.

XLII. REX.

XVI. Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit a Ch
quadringenteſimus quinquageſimus ſecund
CCCC. ctus eſt frater Dongardus, homo plane fr
LII. morum: ut qui pace honeſta libenter frueretu
res poſceret, bellum non reformidaret. I
utriuſque temporis curam intentus, dabat operam, non
omnia ingruente hoſte haberet parata; ſed etiam ne
otium nimiis bonis debilitati languеſcerent, juventutem
parſimonia, quoad poterat, a vitiis continebat. Quo mir
bello clarucrit, ſeditiones domeſticæ inter Brittones ex
cauſſa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus div
ſe totum convertit. Nam Eccleſias adhuc turbabant hæ
giana reliquiæ: ad quas refutandas miſſus erat a Coeleſt
fice Romano, hujus fratre Eugenio regnante, Palladius,
ſtituti plurimi doctrina & vitæ ſanctitate clari ſucreverun
mis Patricius, Servanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur
ladius primus Epiſcopos in Scotia creaſſe. Nam ad id uſ
Eccleſiæ, abſque Epiſcopis, per Monachos regebantur, mi
cum faſtu & externa pompa, ſed majore ſimplicitate &
Ad hanc ſacrorum repurgandorum curam Scoti tum i
animi cultu occupati, eam tempeſtatem bellorum, qua
orbem afflixerat, intacti evaſere. Dongardo ſecund
gnante, Vortigerno dejecto, filius ejus Vortimerus R
bus eſt electus. Is, ut Saxonum vires facilius fran
tis & Pictis antiquum fœdus renovavit, quod temp
ctum a tribus gentibus erat adverſus Romanos. Hi
gardus non diu ſupervixit. Deceſſit enim poſt qu
annum.

XLIII. REX.

XVII. Succeſſit ei frater natu minimus Conſtan
privatus ſatis moderate vixiſſet, ſtatim regnum a
nibus frena ſolvit. Adverſus nobilitatem crudel
mi generis hominibus familiaris. Cum in ſtupr
tronarum, & immoderata convivia ſe totum d
phoniacos, & hiſtriones, omniſque generis vol
ſemper habebat. His vitiis offenſi Scotorum
ad eum venerunt, ac ſui eum officii admonue
ſuperbe contemſit, ut juberet “ alia curare, ſib

" lii esse: falsam illam spem deponerent, se posse consulendi ob-
" tentu Regem in ordinem cogere. Ut autem erat erga suos arro-
gans, ita adversus hostes tam dejecto & humili se animo præbe-
bat, ut statim petentibus non modo pacem dederit, injuriasque re-
miserit, sed arces alias reddiderit, alias dirui permiserit. Hi mo-
res ejus ita Scotos & Pictos commoverunt, ut Scoti propemodum re-
bellarent, Picti, qui jam antea secreta consilia cum Saxonibus con-
tulerant, per se rebus suis consulerent, & palam tandem fœdus ice-
rent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallovidianus, cujus ad populum
maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præsen-
tia cohibuit, fatendo quidem, "Pleraque vera, quæ dicerent;
justa, quæ peterent. Sed, si ad præsentia mala civile bellum ac-
cederet, summæ rei periculum esse, cum jam regnum ab interitu
vix posset sisti, Pictis abalienatis, Brittonibus (Vortimero exstin-
cto) incertis amicis, Saxonibus (quibus maximæ erant vires ad
bellum, summa in victoria crudelitas, in commerciis nulla fides)
in perniciem omnium vicinorum semper intentis. Et populo
quidem majorum natu prudentia lenito, cum Rex, in magno apud
omnes odio & contemtu, tamen regnaret, tandem a nobili Æbu-
densi, ob stuprum per vim filiæ illatum, cæsus fuit, anno quam
regnare cœperat quinto decimo. Hæc vulgatior fama est. Verum
ego Joanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit,
eum viginti duos annos regnasse, ac tandem diuturno morbo con-
sumtum.

XVIII. Eo regnante venit in Britanniam hanc e minore Aurelius
Ambrosius, Constantini, qui ante complures annos regnum tenuerat,
filius: sed eo per fraudem cæso, ac fratre, qui post patrem regnum
adeptus erat, a Vortigerno per dolum sublato, duo reliqui Constantini
filii per amicos paternos in Britanniam Gallicam fuerunt transvecti.
Verior, opinor, hæc est Aurelii Ambrosii origo, quam quæ a qui-
busdam aliis traditur, in quibus etiam est Beda, qui eum Romani
generis ultimum in Britannia rerum fuisse potitum tradunt. Hi
fratres, Vortimero novercæ fraude exstincto, & Vortigerno Regi-
am nomen sine auctoritate & potentia tenente, jam adulti & regni
appetentes, cum favore & exspectatione hominum in insulam ad re-
petendum regnum paternum reversi, non spernenda Brittonum e
Gallia secum auxilia attulere. Priusquam advenas jam commove-
rent, oppresso in Vallia Vortigerno, legatos mittunt ad Scotos &
Pictos, amicitiam & arma socia adversus Saxones, acerrimos no-
minis Christiani hostes, petentes. Et a Scotis quidem, benevole
accepta legatione, fœdus cum Constantino prius ictum renovatur:
quod ab eo die perpetuo fere tenore mansit inviolatum, donec re-
gnum Brittonum ab Anglis, Picticum a Scotis fuit oppressum. A
Pictis autem responsum est legatis Brittonum; "Se fœdus habere
" cum Saxonibus, quod ut violarent, nullam adhuc intervenisse
" caussam. Cum eis omnia sibi prospera & adversa posthac fore
" communia. *Ita insula tota rursus* in duas factiones abiit, Scotis

cum Brittonibus adversus Pictos & Saxones assidue bellum
tibus.

XIX. Constantino successit Congallus, e Dongardo Const
fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: sed nihildum
mittere ausus, populo sub imperio patrui inter convivia &
fracto. Nec, multorum sententiis ejus ingenio (ut apud Reg
solet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Pr
se moribus publicis emendandis dedit, nec tamen, priusquam
tis novis magistratibus, & per eos litibus, furtis & latrociniis
bitis, disciplinam veterem revocare est aggressus. Pace dom
ta, cæteros, suo primum exemplo, ad temperatiorem vitæ
nem inducere est conatus: deinde, si quos in flagitiis perti
hærentes animadvertisset, partim castigando leniter, partim
quam nihili homines contemnendo, brevi omnia in pristinu
tum redegit. Initio imperii, cum (uti dictum est) totum se
pacis dedidisset, Brittones Aurelio Ambrosio suadere cœperu
Vestmariam, a Scotis jam multos annos occupatam, repeteret.
rum cum, legationibus ultro citroque frustra missis, res ad
spectare cœpisset, metus ab hoste communi disceptationi finem
posuit. Fœdus a Constantino factum renovatur. De Vest
nihil mutatum. Toto tempore quo regnavit Congallus, b
quidem cum Saxonibus erat, sed lentum, & per fortuitos
prædas agendum congressus, quo in genere Scotus, levis & p
lator miles, & equitatui maxime fidens, se hosti præstare exi
bat. Nunquam ad universæ rei periculum est deventum. C
lus enim, qui fortunæ arbitrio quam paucissima committend
sebat, partem suorum ad Aurelium Ambrosium auxilio mi
cum reliquis hostem fatigando distinebat, ac nocte dieque s
sollicitum tenebat.

XX. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt
linus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud posteros ob
nandi opinionem nomen consecuti. Sed Merlinus ætate paull
jor, egregius impostor ac veterator potius quam vates hab
Circumferuntur ejus vaticinia, obscura quidem illa, & nihi
continentia, quæ vel, antequam eveniant, sperare, vel cum
tint promissa, vera audeas affirmare. Præterea ita composit
ut eadem ad multa diversarum rerum eventa circumflectere
commodare possis. Ita cum quotidie interpolentur, & novis
bonibus accrescant, tamen hominum credulorum tanta est in
ut quæ non intelligant quovis sacramento vera esse contende
dubitent: nec, in manifesto interim deprehensi mendacio, se
gui patiantur. Posterior vero, Gildas, vir bonus & doct
in magna veneratione habitus est, & vivus & mortuus, ob egr
doctrinam cum vitæ sanctitate conjunctam. Vaticinia, quæ
ne ejus circumferuntur, ita & sententiis sunt ridicula, & ver
toque compositionis genere informia & inculta, ut ea nemo
Gildæ esse sit crediturus. Contigit quoque utrique pro m

m

. Merlino enim primo Vortigernus, deinde Uterius, apud
ipri interpres & conciliator fuit; Gildæ Aurelius Ambrosi-
nihilo morum probitate, quam victoriis bellorum minus
dus: quo mortuo, Gildas in Avalloniæ secessu vixit & de-
nctissime. Ejus meminerunt libri nostri, de vita Aurelii
ii: cui vita functo successit e tribus Constantini filiis mini-
erius, anno salutis humanæ quingentesimo. Ac proximo
io, Congallus Scotorum Rex, vicesimo secundo quam re-
:perat anno, decessit.

XLV. REX.

Et huic successit Goranus frater: qui ejus exemplo, quan-
· externa bella licuit, summa pietate & justitia rem Scoti-
ɔernavit, neque solum, Regum bonorum vetere instituto,
omnes obeundo, in facinorosos animadvertit: sed poten-
[uo minus in tenues & imbecillos, sibi obnoxios, grassaren-
o ut accepta injuria queri non auderent, deterruit, ne acer-
minarentur, institutis exploratoribus, qui crimina tabulis
. ad se deferrent: remedium illis temporibus forte necessa-
ed nunc certe anceps, & non mediocriter periculosum. Ejus
studio & auctoritate factum est, ut Picti, relicta Saxonum
, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent.
n Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenii bonis
æqualium præstantissimus. Cum eo diligenter Goranus
Ut se a societate hominum barbarorum segregaret, memor
unis patriæ, in qua natus esset, communium item sacre-
Quod si Scotis & Brittonibus superatis fidam sibi cum Sa-
us pacem fore speret, eum vehementer decipi: quippe cum
iibus inhumana crudelitate, inexplebili avaritia. Hos docu-
ım satis perspicuum dedisse, quam nihil apud eos sanctum
cum Brittonum nobilitatem, optime de se meritam, ad col-
um evocatam, per summum scelus trucidarunt. A socero
um esse generum, non ad calamitatis aliquod subsidium,
. hostis ludibrium. Fœderum sanctitatem, quod apud alios
:iæ firmissimum vinculum creditur, apud eos pro insidian-
laqueis, quibus viri simplices & incauti capiantur, existima-
Quorsum attinebat, tot subire pericula, ut se a Romano-
lominatione liberarent, si Saxonibus in duriorem & longe
rem servitutem sint sponte sese tradituri? hoc enim non
onditionem, sed dominum mutare; & miti & humano tru-
um & barbarum præferre. Quantæ stultitiæ sit, aut po-
ementiæ, agros Scotis & Brittonibus adimere, quos Germa-
ıdant: & homines, nuper amicos, multisque vetustis officiis
:essitatibus sibi junctos, dispoliare, ut piratas, communes
ni generis hostes, ad suum exitium opibus augeant? Homi-
ro Christiano id longe omnium videri debet gravissimum,
fœdus consentire, quo religio Christiana exstinguatur, pro-

" sani ritus revocentur, & pro impiis tyrannis, omnis humanitati " & pietatis hostibus, arma nefaria adversus Deum & ejus legem " inducere.

XXII. Hæc quidem Lothus vere dici intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Uterio facile persuadet, ut non in amicitiam tantum, sed affinitatem Pictus assumatur, data ei uxore Anna, sive sorore, sive ex legitima uxore filia. Ego eis potius accedo, qui sororem fuisse tradunt: atque errorem ex eo natum puto, quod Uterius aliam ex concubina Annam sustulisse dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdére, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen Uterii magnum & formidabile per totam Britanniam esse cœperat. Omnibus fere Saxonum ducibus occisis, & superstitum fracta potentia, rebusque prope apud eos desperatis, Uterius inter maximos ætatis suæ Reges poterat recenseri, nisi flagitio fœdo, cum ingenti scelere conjuncto, magnis virtutibus maculam aspersisset. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Ejus uxorem Igernem, forma præstantem, Uterius adhuc privatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obsepta pudicitia libidini ejus obstarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac stupri consuetudine natus est eis filius Arcturus. Uterius, legitima uxore mortua, liber a vinculis nuptialibus, & Rex factus, (ut sibi persuadebat) solutus legibus, cum Igernes desiderium ferre non posset, temerarium ex amore consilium capit. Crimine adversus Gorloim confícto, arcem ejus obsessam capit: ipsum interimit: Igernem uxorem ducit, & Arcturum filium agnoscit, atque omni indulgentia in spem regni educat. Ut autem uxoris infamia (quando tegi non poterat) saltem elevaretur, fabulam confingunt, non dissimilem ei quæ de Jove & Alcmena in theatris sæpe actitata fuerat: Uterium scilicet arte Merlini in faciem Gorloidis versum, primam cum Igerne habuisse consuetudinem. Et erat is Merlinus, qui pravo potius quam nullo facinore vellet nobilitari.

XXIII. Arcturus igitur, ex hoc furtivo congressu genitus, ubi primum e pueris excessit, non solum corporis lineamentis, sed animi etiam indole talis apparuit, ut & parentum & reliquorum civium animos oculosque in se converteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet, eumque, mortuo patre, omnes Regem sibi destinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fovebat, ut jam cuncti in certam spem venirent, se non alium regni hæredem habituros. Uterio, cum septemdecim regnasset annos, vita functo, statim ei suffectus fuit Arcturus, multum obnitente Lotho Rege Pictorum, qui suos liberos (binos enim habebat ex Anna Arcturi amita natos, jam tum pueritiam egressos) graviter querebatur, regno fraudari, spuriumque, ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones universi pro Arcturo stabant: ac pro spurio habendum negabant: quod Uterius *matrem ejus, etsi* eo jam nato, uxorem tamen duxisset, eisque nu-

ptiis

prius filium legitimi loco sibi recepisset; atque ex eo semper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc juris colorem prætenderent, plus tamen Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum specimen sæpiusculè exhibitum, & velut tacita quædam in omnium animos impressa divinatio de ejus claritate futura. Adeoque omnes in ejus partes ierant præcipites, ut Lothus, non solum sibi juris specie, (quæ certe post id semper in Britannia valuit,) sed studiis & populari gratia superatus, a regno petendo destiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infensis committere non auderet. Moverunt etiam preces amicorum, qui affirmabant; "Nullum regnum tanti ei debere videri, ut ad eversionem religionis Christianæ societatem cum hominibus infidis coiret: qui nihilo sanctius amicitiam & fœdera cum eo culturi essent, quam cum Brittonibus ante coluissent. Movit etiam & ipsius Arcturi ingenium liberale, & supra ætatem animi magnitudo. Igitur fœdus, a prioribus Regibus inter Scotos, Pictos Brittonesque factum, denuo est confirmatum: tantaque ex eo secuta est familiaritas, ut Lothus Galvinum, e duobus filiis minorem, ubi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum se missurum sit pollicitus.

XXIV. Iniit regnum Arcturus, decimo octavo ætatis anno nondum expleto. Sed, ut ei animus supra ætatem erat, ita animo excelso nunquam successus defuit. Cum pater ejus regnum certis finibus cum Saxonibus divisisset, pacemque certis legibus confecisset, plus apud eos valuit occasionis ex adolescentia Regis blandimentum, quam fœderum sanctitas. Arcturus, ut incendium in ortu ipso statim extingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitisque Pictorum & Scotorum auxiliis, duobus magnis præliis hostem vicit: & ad tributum pendendum legesque accipiendas compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compositis recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum e Germania advenientium fama, & propinqua hiems, obsidionem solvere coegit. Proxima æstate Arcturus, metu ingenti ex anni superioris repentino successu injecto, ubi primum Eboracum advenit, oppidum per deditionem recepit. Eo undique vicinorum & civium nobilitate adveniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri, omnibus ludis, & potationibus, cæterisque quæ ex ea nascuntur vitiis, deditis, renata est veterum Saturnaliorum imago, sed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato, quibus diebus prope nefas habetur aliquid seriæ rei agere. Munera mittuntur. Fit mutua & prolixa inter amicos invitatio. A ministrorum castigatione abstinetur. Nostri Julia id festum vocant, Cæsaris videlicet nomine pro Saturno substituto. Vulgo persuasum est natalem Christi iis cærimoniis coli: quæ in re verius Bacchanaliorum lasciviam, quam Christi tum nati memoriam, referri satis constat.

XXV. Interea, cum Saxones ad Humbrum dicerentur habere castra, Arcturus ad dubia adhuc signa veris ad eos ducit. Fracti vo-

superioribus Brittones, cum segnius militiæ munera obirent, nec iidem viderentur, qui tot prœliis Saxones fuderant, tantumque per otium luxuriosum viderentur ad temeritatem adjecisse, quantum de severitate disciplinæ detraxissent, a senioribus orta mentio est, de Scotorum & Pictorum auxiliis arcessendis. Id facile per legatos impetratum. & quos ambitio pene diremerat, ita conciliavit studium religionis, & accendit æmulatio, ut opinione citius ab utroque Rege copiæ adessent. Lothus etiam, ut animi reconciliati daret apertius testimonium, Modredum & Galvinum filios in castra secum adduxit. Galvinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus est, ut post eum diem simul & vitam transegerint & mortem obierint. Parato a tribus Regibus exercitu, castrisque conjunctis, ut, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi caussa videretur, magno consensu ab universis constitutum, ut, expulsis Saxonibus, Christiani ritus, & pietatis cultus ab eis profanatus restitueretur. Cum castra jam castris prope essent collata, Occa superioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat imperator, nullam pugnæ moram fecit. In exercitu sociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commissa. Scoti, primo statim congressu, Childerico, qui ex adverso steterat, hostium duce, ex vulnere collapso, cæteris ejus casu territis, cornu disjecerunt. In altero Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam jurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conspicuum, impetu facto, eum ex equo deturbavit: ipse in medium ab hostibus acceptus, a duobus Pictis utrinque hastis transfigitur. Media acies, ubi acerrime pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipsa cessit. Occa saucius ad mare delatus, cum cæteris, quibus navium copia fuit, in Germaniam transmisit. Ex iis qui remanserunt, pertinaciores in errore suo morte multati: reliquos simulatio Christiani ritus incolumes servavit.

XXVI Restabant adhuc in Orientali Anglia & Cantio validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus, æstate quæ secuta est, movit, adjunctis ad suos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenii, alteris Modredus Lothi filius, præerat, juvenes magnæ spei, & qui sæpe fortitudinis & prudentiæ specimen præbuissent. Is trium Regum exercitus, cum circiter quinque millia ab hostibus abesset, ternisque castris diversi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Pictos (qui longiuscule a reliquis copiis tendebant) summam esse negligentiam, eos de nocte repente invadunt. Modredus cum fortiter diu restitisset, tandem prope desperata salute, cum Gallano socero in equum impositus, ad Arcturum venit. Ille nihil Pictorum clade territus, eum diem rebus quæ turbatæ erant componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hostem ducit: ac, priusquam Saxones quid ageretur scire possent, ad castra pervenit. Illi dum trepidi concurrunt, nec temporis, vel ad consilium capiendum, vel *se armandum*, satis haberent, passim a Brittonibus vallo superato trucidantur.

[illegible]: ab iratis maxime Pictis in omnes suos discrimine [illegible]. Quidam scriptores rerum Anglicarum tradunt Arcturum [a]cies cum Saxonibus signis collatis dimicasse: sed cum nihil, [praeter] nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, [s]atis habui lectores admonere. De rebus ejus gestis ut summa[tim] [in]dicam, illud inter omnes constat, Saxonum viribus attritis, pa[cem] ab eo Britanniae partam. &, dum ad res in minore Britannia [com]ponendas profectus abesset, Modredo propinquo suo regnum com[men]dasse, ut usque ad suum reditum pro Rege praeesset: quas au[tem] res in Gallia gesserit, nihil quod pro certo scribam habeo. Quae Galfridus ab eo gesta refert, nullam habent umbram, ne dicam [simi]litudinem, veritatis. Ea igitur, ut impudenter ficta & temere [credi]ta, omitto.

XVII. Igitur ut ad rem redeam, dum Arcturus rebus Gallicis [com]ponendis intentus abest, jacta sunt semina belli terrae Britanniae perniciosissimi. Erat in comitatu Arcturi Constantinus quidam, [Ca]doris filius: qui ob eximias corporis & animi virtutes flagrant[is]sima apud omnes gratia erat. Is cum occulte ambiret, ac populum [in] studium suum traheret, proceres, Regem aliquando vacuum a neg[otiis] nacti, sermonem de successore injecerunt. Orant, "Ut reli[quis] in ... in patriam beneficiis hoc adjiciat, ne, si ipse liberorum [orbus] moreretur, etiam Britanniam Rege orbatam relinquat, prae[se]rtim tantis bellorum procellis imminentibus. Sub haec, cum [a]lius nominasset Modredum, genere maxime propinquum, ac bello & pace rebus moderandis assuetum, & qui hac vicaria reg[ni a]dministratione specimen sui dedisset, quique non parvam accessi[one]m esset ad res Britannicas adjecturus; succlamatum est a multi[tudi]ne Constantino faventium; "Se peregrinum Regem nolle: [ne]que Britanniam adeo viris effoetam esse, ut non sui populi re[ct]orem ex sese possit edere. Stultum esse, cujus domi copiam ha[be]ant, foris quaerere. Senserat jampridem Arcturus populi in [Con]stantinum studia. Itaque, homo alioqui ambitiosus, facile [eo]rum voluntati acquievit: ac ex eo die juvenem non cessavit pro[ve]here, & ad spem regni propius admovere. Hanc injuriam cum [ami]ci Modredi ostenderent se moleste ferre, ac foedere Arcturi[anum] ... cautum dicerent, "Ne in regni successione quisquam liberis [Lot]hi anteferretur," respondebatur; "Foedus id, adversus pu[bl]icam totius gentis utilitatem, temporum necessitate expressum: [at]que, Lotho auctore mortuo, eo se teneri. Proinde recte fa[ctu]ros Pictos, si finibus antiquis contenti alienis abstinerent. [Br]itannorum regnum nunc Dei benignitate in eo statu esse, ut [no]n modo novas injurias prohibere, sed veteres etiam ulcisci possit.

XVIII. Haec ad Modredum perlata, penitus animum ejus ab [fu]turo averterunt, & ad dignitatem suam tuendam converterunt. [...]um bello maxime fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis [in] caussam adductis, scribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & fre[qu]entibus Britonibus, vel aequitate caussae, vel privato in Arctur-

um

um odio, aut Modredum benevolentia, persuasit. Nec putatur V
nora uxor Arcturi novorum consiliorum fuisse ignara, ut quæ stu
consuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus utrinq
ad Humbrum castra contulere. Cum jam in procinctu starent, te
tata concordia est per utriusque partis Episcopos, sed frustra, Co
stantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicit
affirmantibus. Concursum est ingentibus utrinque animis. S
Modredo & confœderatis duo potissimum fuere auxilio, locus in m
dio paluster, Britonibus transitu difficilis, & in ipso pugnæ ardo
subornatus, qui Brittones moneret, " Ut, Arcturo cæso, rebus p
ditis, suæ quisque saluti consuleret. Ea vox in fugam eos vert
magna tamen cædes utriusque partis facta. Victoria neutris la
fuit, cæso ab altera parte Modredo, ab altera fratre ejus Galvi
atque Arcturo lethaliter vulnerato. Præda ingens capta. N
ignoro, quæ de vita & morte Arcturi a multis fabulose tradantu
sed indigna relatu sunt, & viri clarissimi rebus gestis tenebras
fundunt. Nam, dum tam asseveranter mendacia affirmantur, fa
veritas in dubium vocatur. Fuit certe vir magnus, & singulari f
titudine, & caritate in patriam, vel dum suos a servitute liberat,
cultum Dei sincerum revocat, vel viciatum restituit. Hæc nos
genere, vita & morte ejus, pluribus, quam instituti operis ratio
scebat, sumus prosecuti: ut quibus non universas Britannorum
gestas complecti, sed partim ab oblivionis injuria, partim a fab
losis male feriatorum hominum commentis, res gestas nostræ g
tis liberare fuit propositum. In Arcturi vero rebus longius
sumus immorari, quod plerique eas, partim per invidi
D. nimis parce, partim per vanitatem nimis verbose, per
XLII. quantur. Mortuus est anno Christi D. XLII. regnavit a
nos XXIV.

XXIX. Ut ad res Scoticas redeamus, Goranus Rex magno j
natu decesserat, postquam triginta quatuor annos præfuisset Sco
suorum (ut creditur) fraude extinctus. Erat quidam Tonce
supremus rerum capitalium quæsitor, homo non minus crudelis qu
avarus. Is, cum adversus ditiores multa sæva facinora patrasset,
cilem omnium sperabat apud Regem veniam, quod hac ratio
fisci commoda nonnihil auxisset. Populus, cui non facilis erat
Regem, senio & morbo invalidum, aditus, nec, si adire licuiss
adversus hominem primarium & gratiosum fides, Toncetum
gressi trucidant. Deinde, postquam impetus iræ deferbuit, c
secum cogitarent, quantum facinus admisissent, nullumque ven
impetrandæ locum prospicerent relictum, in ipsum Regem imp
tum odiumque converterunt: ac, incitante Donaldo Atholio,
ædes intromissi, eum interimunt.

XLVII. REX.

XXX. Ei successit Eugenius, Congalli filius. Hunc cum ad
ciscendam Gorani patrui necem quidam nobiliorum hortarentur,
eum orationem adeo negligenter accepit, ut ipse suspicione scele

non caruerit. Eam etiam opinionem auxit acceptus in amicitiam & familiarem consuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur uxor, liberis parvis timens, cum eis in Hiberniam secessit. Eugenius autem, ut se vita moribusque purgaret, ita regnum gessit, ut nemo superiorum Regum jure ei præferri possit. Cum vicinis nullum per se bellum gessit. Modredum adversus Saxones, atque etiam Arcturum auxiliis juvit. Assiduis per varios duces excursionibus Anglorum fines infestos habuit: nunquam D.
justo exercitu cum eis congressus. Regnum tenuit annos XXIII. decessit D. LVIII. LVIII.

XLVII. REX.

XXXI. Post eum suffectus est frater ejus Convallus: qui decem annos regno in summa pace præfuit: vir ob egregias virtutes omnium seculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in jure dicundo, & animum adversus avaritiam invictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui ea ætate severissima disciplina utebantur. Sacerdotes prædiis aliisque proventibus ditavit, pio magis studio, quam felici successu. Juventutem declinantem ad mollitiem & luxum, pacisque bonis abutentem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum severitate, continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenii in Hiberniam secesserant, revocavit. Sed ante reditum eorum ipse decessit, anno a Christo nato D.
D. LXVIII. Rem bellicam non attigerat, nisi quatenus LXVIII.
Britones auxiliis juvit adversus Saxones, cum quibus varia fortuna sæpe pugnarunt.

XLVIII. REX.

XXXII. Eo defuncto, & fratre ejus Kinnatello Rege designato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro sancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia accesserat. Per eum ad Regem ductus, præter & suam & multorum spem humanissime accipitur; ac bono animo esse jubetur, ut qui brevi regnaturus esset. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum Regio muneri non sufficeret, ipse, Aidano ad rerum gubernaculum admoto, quarto decimo, aut ut alii quinto decimo, quam regnare cœperat, mense, diem suum obiit. Sunt qui, hoc omisso, Aidanum statim Convallo subjiciant. Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inserunt.

XLIX. REX.

XXXIII. Aidanus Rex nominatus a Kinnatello, & a populo confirmatus, a Columba Regia accepit insignia. Erat enim illis temporibus tanta ejus viri auctoritas, ut nihil Reges populusve absque ejus consilio susciperent. Ac tum quidem, cum satis longa oratione hortatus esset omnes; "Ut Rex erga populum æquitate, populus "erga Regem observantia uteretur, universos vehementer rogavit, "ut in puro Dei cultu persisterent: ita enim fore, ut utrisque omnia "prospere succederent; sin aliter facerent, dignum male patratis expectarent exitum." His ita peractis, ad suos discessit. Prima Aidani expeditio fuit adversus latrones Gallovidiam infestantes.

tes. Eo profectus, ducibus eorum supplicio affectis, cæteros metu compescuit: sed cum inde reversum major tempestas excepit. Nam, postquam tribus conventibus in Gallovidia, Abria & Cathanesia habitis omnia pacata existimasset, inter venandum oborta seditione, ac cæde atroci patrata, ministri Regii, qui noxios in jus vocabant, pulsati; auctores, pœnarum metu, in Lothianam ad Brudeum Pictorum Regem perfugerunt. Ab eo cum per legatos ex fœdere petiti non redderentur, bellum grave inter Scotos & Pictos exarsit: sed id brevi, opera Columbæ, cujus apud utrosque merito plurimum valebat auctoritas, exstinctum.

XXXIV. Interea Anglia iterum in septem regna divisa, & Brittonibus in peninsulam Valliam compulsis, Saxones, non contenti tam late patentibus agris, novum bellum inter Scotos & Pictos suscitant. Ejus auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo avarus, & ob regni augendi cupiditatem pacis impatiens. Is Pictis, ægre consentiente Brudæo, persuasit, ut prædas abigendo ex agro Scotico semina belli jacerent. Aidanus quoque, fraude Saxonis intellecta, ut & ipse peregrinis auxiliis se firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renovavit: Filium Grifinum, & sororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc est Manna, Regulum, hominem militarem, cum copiis misit. Hi, castris cum Brittonibus conjunctis, Northumbriam ingressi, tertio die ad hostem perveniunt. sed Angli, nova exspectantes auxilia, quæ non procul abesse dicebantur, pugnam detrectabant. Adveniebat enim Ceulinus, *Occidentalium* Saxonum Rex, vir bellicosissimus, cum magnis copiis. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam ejus aciem (quæ satis longe cæteros anteibat) integram cum Cutha filio occidione occiderunt: reliquos quo minus aggrederentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumvenirentur. Conjunctis igitur duobus Saxonum Regibus, rursus congressi, multa utrinque cæde edita, victi sunt & fugati Scoti & Brittones. Cæsi e Scotorum primoribus Grifinus & Brendinus: ex acie adversa Ethelfridus altero oculo orbatus: Brudeus saucius e pugna elatus, cum magna trepidatione suorum.

XXXV. Ethelfridus, proxima æstate, Pictorum copiis ad suas adjunctis, in Gallovidiam duxit, ratus, ex superioris anni infelici prælio, se plena formidinis omnia inventurum. Verum Aidanus, cum illuc citius hostium opinione venisset, palantes prædatores aggressus, in castra trepide eos coegit. Ita, temeritate castigata, quietiores fore ratus, nocte proxima, præteritis eorum castris, se Brittonibus conjunxit. Ambo exercitus, viribus in unum coactis, cum in valle angusta Annandiæ consedissent, hostes, obsessis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis castris, ut manentium speciem præberent, nocte, recedente maris æstu, per nota inter instabiles arenas vada, in Cumbriam, ac deinde Northumbriam, duxerunt, fœda populatione quacunque ierant facta. Hostes eorum vestigia secuti. Statim ubi in mutuum conspectum venere, utrique se ad pugnam

nt. Scoti & Brittones, ut pluribus ducibus vulgus tegeretur, ad priores duces quatuor homines nobiles, rerum experientes, adjiciunt: e Brittonibus Constan- ntcrinum ; e Scotis Calenum & Murdacum. Horum tatu tanto impetu milites irruerunt in hostem, ut sta- fugam capesseret. Hanc victoriam, fama est, eadem gesta fuit, Columbam in Iona insula suis sodalibus re- æsi e primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere lres.

Anno fere post hanc victoriam undecimo, Saxonibus & s agros infestantibus, dies dicta est, qua die Brittones ınctis viribus Saxones invaderent. Ad diem & locum Aidanus, quamvis natu grandior, cum venisset, dum stra exspectat, ac prædas interim ex hostico agit, Ethel- unitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos agnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus su- fugit : nec Saxones tamen incruentam retulere victori- Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot quæ eum se- hortibus pene ad internecionem cæsis. Aidanus, ad accedente morte hominis sanctissimi & sibi unice cari, :um prospiceret quantæ hostium crudelitati reliquiæ m essent expositæ, ætate pariter & mœrore confectus, ervixit. Regnavit annos XXXIV, decessit Salutis DC. IV. Eo regnante, venit in Bri- regorio Romano Pontifice missus Augustinus achus : qui sua ambitione, dum novam religionem do- vehementer turbavit : nam non tam Christianam di- uam cærimonias Romanas docebat. Superiores enim ıristianismum ex Joannis Evangelistæ discipulis edocti, quos ætas illa adhuc eruditos & pios habebat, institu- le, dum ad unius Episcopi Romani dominatum omnia e unum totius Britanniæ Archiepiscopum edit, & dis- le die celebrandi Pascha, nec necessariam, nec utilem, magnopere turbavit Ecclesias : ac disciplinam, jam in m prolabentem, ita cærimoniis novis, fictisque miracu- , ut sinceræ pietatis vix relinqueret vestigium. DC. IV.

L. R E X.

Post Aidanum Rex electus Kennethus nihil memoria it. Quarto, vel (ut alii scribunt) duodecimo mense, regnum, expleto, decessit.

LI. R E X.

. Proxime post hunc Rex pronunciatur Euge- i filius, anno a natali Christi DC. V. Hic (ut DC. V. etensi scriptum est) a Columba pie & honeste literis etiam luculenter eruditus, in hoc ab ejus insti- t, quod belli quam pacis studiis magis se addiceret. a expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperii

plane

plane severi & asperi, & qui superbos & contumaces libertin
compesceret, quam conditionibus adjungeret : sed veniam p
bus, ac se ultro dedentibus, maxime clemens & facilis : & in
ria minime insolens. Hæc ille de Eugenio. Boethius contr
in summa pace regnum tenuisse prodidit : eamque pacem ei
gisse, non tam externis fœderibus, quam hostium, qui
inter se bello diffidebant, discordiis. Interiores enim
jam nomen Christi professi, dum illatas ulciscuntur injurias,
fridum, Regem Northumbriæ potentissimum, vita pariter &
exuerunt. Ei cum successisset Eduinus, propinqui Ethelfridi
tiam profugerunt : interque eos septem ejus filii, & filia unic
jam decimum annum rebus Scoticis præfuisset Eugenius. Is
nas Saxones, etsi suos & Christiani nominis hostes infesti
summa cum humanitate & liberalitate, quoad vixit, apud se h
ac doctrina Christiana diligenter instituendos curavit. Ipse
sexto regni anno decedens, magnum sui apud omnes desideri
liquit.

LII. REX.

DC. XXXIX. Ei surrogatus fuit Ferchardus filius, a
XXII. Christo nato DC. XXII. qui fuit Heraclio imperator
Is, cum esset homo scelerate callidus, ac legitimum r
in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipsos
ita nefarie a se perpetrata impune fore ratus. Sed procere
madversa ejus malitia, clam eo dissidia composuerunt : deind
ventu indicto, eum ad concionem vocant. Renuentem, arce,
tum se continebat, expugnata, invitum in jus pertrahunt.
& gravia crimina ei sunt objecta : in his etiam hæresis Pel
& contemtus Baptismi, & aliorum sacrorum rituum. Horu
nullum satis purgaret, in vincula conjectus, ne diutius ad l
um superesset, ipse sibi mortem conscivit, decimo quarto re
anno.

LIII. REX.

XL. Suffectus ei frater Donaldus, sive Donevaldus, qui, &
Ludibus & fratris exitu admonitus, nihil majore studio egit
ut verum Dei cultum tueretur . neque domi solum, sed etiam
quacunque poterat ratione eum amplificare studuit. Nam, e
Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos jam an
Scotia exularant, redeuntes domum viatico juvit, & muneri
prosecutus, copiisque suis reduxit, & liberam commeandi,
res eorum poscerent, potestatem fecit. Cæsus autem fuerat E
a Keduallа (ut Beda vocat) Brittonum, & Penda Merciorum
quorum alter vetere gentis, alter novo Christianismi odio
æmulatione potentiæ, ei infensus erat. Nec alia crudelior
memoratur victoria. Nam dum Penda Christianos, Keduall
nes, delere contendunt, nulli neque sexui nec ætati furor eor
percit. Post Eduinum, Northumbria in duo regna fuit divis
rorum Rex creatur Osricus, Eduini frater patruelis ; Bern

ui Eanfridus Bedæ, nostris Andefridus appellatur, Ethelfridi filio-
m maximus. Hi, repudiata Christianorum disciplina, in qua di-
genter fuerant instituti, alter a Scotis monachis, alter a Paulino
piscopo, ad veterem superstitionem reversi, brevi per Pendam &
tam & regnum amiserunt. Utrique successit Osualdus, Ethelfri-
filius, qui doctrinam Christianam magno studio promovit. Ad
um, doctores e Scotia per legatos petentem, misit Donaldus viros
nctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, &
neficentia est prosecutus: neque Regio munere inferius existima-
t, in concione populo peregrinum Scotorum sermonem non capienti
ncionis sententias interpretari: quæ omnia luculenter a Bedâ sunt
ripta. Donaldus decessit XIV. regni sui anno, præclara virtutum
arum memoria post se relicta.

LIV. REX.

XLI. Successit ei Ferchardus, ex Ferchardo ejus fratre natus, vir
omni scelerum genere inquinatissimus: vini æque ac pecuniæ in-
plebilis: immani in homines crudelitate, & in Deum impietate.
um in alienos passim sævitia & rapinis grassatus fuisset, tandem in
os furorem vertit, jugulata uxore, & stupratis filiabus. Ob hæc
elera communione Christianorum fuit exclusus. Proceres autem,
d eum puniendum coire volentes, inhibuit sanctus Episcopus Col-
annus: coramque eum admonuit, "Brevi divinam vindictam in-
stare." Nec fides dicto abfuit. Nam inter venandum, post dies
aucos, cum a lupo vulneratus in febrim incidisset, nec a solita in-
mperantia abstineret, morbo tandem pediculari corpus exedente,
xclamasse fertur, "Merito sibi hæc evenire, qui bene monentem
Colmannum non audisset:" ac, cum demum agnito errore, Col-
anno consolante, ac spem veniæ ostendente, (si modo resipisceret,)
n publicum se vili veste indutum in lectica proferri jus-
t, ac palam sua scelera fassus interiit, anno redemti or- DC.
is DC. LXVIII. Octodecim annos hoc monstrum LXVIII.
otia pertulit.

LV. REX.

XLII. Huic Malduinus, e Donaldo genitus, est suffectus, qui, ut
befactatas regni partes tyrannide Regis proximi confirmaret, pa-
m cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoste externo impe-
am, turbavit intestina seditio inter Argathelios & Levinianos
ta. Eam Malduinus ut compesceret, profectus est adversus au-
res, ut in eos sine incommodo plebis animadverteret. Illi, ut
gis iram vitarent, discordia primum sedata, in Æbudas fuge-
nt. Insulani eos, ad supplicium postulatos, non ausi retinere, de-
unt. Eorum pœna cæteros in officio continuit. Circa hæc tem-
ra, cum Scoti monachi late per Angliam Christi doctrinam dis-
minassent, ac juventutem Anglorum ita literis erudissent, ut ipsi
is luculenter suis Evangelium annunciare posse viderentur, crevit
iam cum doctrina adversus doctores invidia: Scotique eorum im-
rtunitate ad suos redire sunt coacti. Quæ contumelia ut regno

rum concordiam diremit, ita eorum, qui injuriam acceperant, debita utramque gentem ab aperto bello continuit. Assiduis e sionibus sæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem pora per totam Europam pestis, quantam nunquam fuisse fe meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuisse dic Ob frequentes utrinque illatas injurias, prædasque abactas, cu in apertum bellum erupturæ videretur, intervenit Maldulni postquam regnasset annos viginti. Uxor, quæ ob suspicione pellice eum strangulaverat, quarto post die viva cremata est.

LVI. REX.

XLIII. Regnum autem iniit Eugenius Quintus, Dongardi, tris] Regis [*Malduini*,] filius. Eum Egfridus Northumbriæ (cum quo summopere pacificare contendebat) cum simulatis ducis fallere conaretur, pari arte ipse peritus est. Uterque pacem verbis ostentabat, occulte vero bellum apparabat. Finis ducis, Egfridus, dissuadentibus amicis, conjunctis Pictorum c Scotiam ingressus, Gallovidiam populatur. Verum, cessantib pugna Pictis, ab Eugenio superatus, amisso pene toto exercitu saucius cum paucis evasit. Proximo anno, atque dissuadentib amicis, in Pictos ducit: ab eis, fugam simulantibus, in in tractus, cum suis omnibus concisus est. Hanc tantam occasi Picti arripientes, latissimos agros, superioribus bellis ademto cuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio suos vindica una cum Scotis Northumbriam ingressi, magna eam clade a cunt: adeo ut nec unquam in pristinum statum se erexerit. S Statim est mors Eugenii, quarto quam regnare cœperat anno.

LVII. REX.

XLIV. Eugenio Quinto successit Eugenius Sextus, Ferchar lius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: uterque Re teris, ac præcipue sacris, ut illa ferebant tempora, eruditi, a ter se communium studiorum societate conciliati. Itaque pax eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum ang sibus quam antea finibus quondam tenus composuit. Cum Picti vero gente Scotis neque certa pax nec bellum fuit: excursior vario eventu, sæpe pugnatum est, frustra nitentibus Cutber Anglo, & Adamanno Scoto, Episcopis, ut rem componerent autem perfecerunt, ne justis unquam exercitibus concurre Eugenius interea, inexpiabili odio adversus Pictorum perfi inflammatus, e medio rerum cursu est sublatus, cum decem re fet annos. Hoc Rege, septem dies per totam Britanniam fan pluisse tradunt, converso etiam lacte, caseo & butyro in sangu

LVIII. REX.

XLV. Post hunc regnum adeptus est Amberkelethus, Finda lius, Eugenii Quinti nepos. Is, cum initio temperantiam simu ad veros mores brevi rediit,& in omnia flagitia simul prorupit occasione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu rato, Scotos invasit. Amberkelethus tandem, prope conviciis

atus, cum arma sumsisset, noctu, dum ad necessaria naturæ cum duobus famulis egreditur, sagitta (incertum a quo missa) occiditur, cum nondum regni plenum explesset biennium. Sunt qui, dum hostes in silva densa urgeret, sagitta vulneratum, decimo post die extinctum, tradant.

LIX. REX.

XLVI. Ne exercitus solveretur, aut sine imperio esset, militari suffragio in castris designatus Rex Eugenius Septimus, prioris Regis frater. Is, cum parum spei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum induciis distulit: atque, accepta uxore Spondana Garnardi filia, nuptiis finivit. Ea, non adeo multo post, a duobus Atholiis, in caput Regis conjuratis, in lectulo confossa periit. Rex falso criminis insimulatus, & in jus ductus, ante caussam dictam deprehensis cædis patratoribus, liberatus est. Noxii exquisito supplicio puniti. Rebus foris compositis, Rex ad pacis opera conversus, otium quidem venatione oblectabat: religionis in primis curam habuit. Ejus institutum fuit, ut in cœnobiis res gestæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per septemdecim annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethii diem obiit.

LX. REX.

XLVII. Eugenius paullo ante mortem Murdacum Amberkelethi filium proceribus commendavit. Eo regnante pax per universam Britanniam fuit: cujus Beda sub finem historiæ suæ meminit. Nec in pace modo colenda, sed monasteriis etiam juvandis, Eugenii æmulus fuit. Candidæ Casæ cœnobium dirutum restituit. Ineunte decimo sexto regni anno decessit.

LXI. REX.

XLVIII. Anno post Christi adventum septingentesimo trigesimo, Etfinus Eugenii Septimi filius regnum suscepit. Et is proximorum Regum æmulus, per annos triginta unum, quibus regno præfuit, in summa tranquillitate suos continuit. Jam senior, cum per se non posset Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui jus populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinorosi, resumta licentia, vel magistratuum negligentia, vel (ut quidam crediderunt) culpa, omnia miscere cœperunt. Sed aliorum scelera obscura fecit Donaldi crudelitas & superbia: qui per Gallovidiam grassatus, agrestes vel sibi tributa pendere cogebat, vel spoliatos ad summam redigebat inopiam. DCC. XXX.

LXII. REX.

XLIX. Inter hos tumultus Regi mortuo suffectus est Eugenius Octavus, Murdaci filius: qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum præliis, cepit, ac supplicium ceu lætum spectaculum repræsentavit. Murdacum Gallovidiæ præfectum, socium Donaldini sceleris, convictum mori coegit: reliquos præfectos pecunia multavit. Populo spoliato de bonis eorum satisfecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, summa tranquillitate post turbulentissimam tempestatem restituta, cum vicinis Regibus

fœdera ante facta confirmavit. Verum ipse, cujus in rebus turbidis gloria creverat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit. & cum nec amicorum nec sacerdotum admonitionibus quicquam moveretur, post tertium regni sui annum, in cœtu procerum, omnibus in ejus exitium consentientibus, confossus periit. Socii scelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipsi gratum populo spectaculum præbuere.

LXIII. REX

L. Successit ei Fergusius Tertius Ethfini filius: qui pari simulatione virtutis & vitiorum fœditate usus, pari prope fato defunctus, pari etiam spatio, id est, triennio, regnum tenuit: periit autem veneno ab uxore dato. Alii scribunt, cum uxor sæpe exprobrasset ei matrimonii contemtum, & pellicum greges, neque quicquam profecisset, tandem noctu dormientem ab ea strangulatum. Quæstione de morte ejus habita, cum amicorum plurimi insimularentur, nec quisquam, ne in gravissimis quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier alioqui ferox, tot innoxiorum capitum miserta, in medium processit: ac e superiore loco cædem a se factam confessa, ne ad ludibrium superesset, pectus cultro transfodit: quod ejus factum varie, pro cujusque ingenio, est acceptum, ac perinde sermonibus celebratum.

LXIV. REX

LI. Sequitur Rex Solvathius Eugenii Octavi filius: qui, nisi tertio regni anno e frigore podagram contraxisset, jure inter optimos Reges annumerari potuisset: nihilo tamen minus tumultus per præfectos consilio & prudentia sedavit. Primus, velut de Rege ob infirmitatem pedum securus, Donaldus Banus, (hoc est, albus,) occupatis omnibus Insulis Occidentalibus, Regem se Æbudarum vocat. Deinde in continentem ingressus, dum undique prædas agit, a Collano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum, præfectis, in saltum, qui unum modo exitum habebat, compulsus, cum suis frustra erumpere tentantibus periit, nullo superstite relicto. Eadem spe & audacia, Gilcolumbus, Gallovidiam a patre vexatam aggressus, ab eisdem præfectis victus, pœnas luit. Pax interea ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Solvathius, cum viginti annis præfuisset, cum summa laude moritur, anno a Christo nato, septingentesimo octogesimo septimo.

DCC. LXXXVII.

LXV. REX

LII. Huic successit Achaius filius Ethfini. Hic, pace ab Anglis & Pictis parta, cum ab Hibernia bellum instare intelligeret, non modo labore, sed etiam liberalitate, seditiones domi, jamjam erupturas, composuit. Caussa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege ad expeditiones obeundas invalido, Hiberni & Insulani, spe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Cantieram peninsulam proximam exscenderant. Contracto autem inter *latrones certamine*, Insulanorum multi, Hiberni universi periere.

Hanc

iem Hiberni ut ulciscerentur, magnam classem ornabant endum in Æbudas. Achaius cum per legatos ostenderet, justam belli caussam esse, quod latrones, de præda pug- mutuis vulneribus ceciderint: neque, quod multi peric- d quod quisquam evaserit, in damno ponendum esse. Re- consilium publicum adeo ab inferenda Hibernis injuria ut cædis nuper factæ auctores omnes ad unum sustulerint. anc sententiam multa legati differerent, adeo ferociter ab sunt rejecti, ut, ante discessum eorum, classem adversus binos emiserint. Ea in altum evecta, tempestate universa les Hibernis in religionem versa effecit, ut pacem, quam ecusaverant, suppliciter peterent.

Ab Achaio primum inter Scotos & Francos inita est ami- maxime de caussa, quod non modo Saxones Germaniæ sed qui in Britannia quoque ceperant sedes, Gallias pira- tionibus infestabant. Deinde etiam a Carolo magno, qui non minus literis quam armis illustrare [illegible], arcessiti qui philosophiam Lutetiæ Græce & Latine docerent. Apud im adhuc multi erant monachi, vetere disciplina nondum literis & pietate insignes. Quo e numero [illegible] Joannes, tto Scotus, sive Albinus, quod idem valet, (Sc[illegible] enim se ua lingua vocant,) Caroli præceptor, qui plurima ingenii menta reliquit: e quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, iptione Joannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui eo pore Lutetiæ literarum insignis professor erat, quædam huc supersunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures Scoti, studio pietatis ducti, qui populis circa Rhenum Chri doctrinam prædicabant, tanto successu, ut monasteria pluri ocis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, ad nostram ætatem semper Scotos eis præficerent.

Achaium, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam, lstanus Anglus vastasset proximos Pictorum agros, Hungus ex ab Achaio, Anglis jam ante infenso, decem Scotorum mpetravit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi sorore na- præfecit: quibus fretus auxiliis, maximam e Northumbria abduxit. Athelstanus homo ferox, prope vestigiis inhæ- s non procul ab Hadina oppido assequitur. Picti, inopi- ium adventu consternati, ad arma currunt, & ad noctem suis tenent locis. Sub noctem vigiliis dispositis, Hungus, ebus inferior, ad divinum auxilium conversus, totum se dedit. Tandem, corpore laboribus fesso, & animo cogi- s ægro, cum in somnum incidisset, visus est sibi per quie- re Andream Apostolum astantem, & victoriam pollicen- ne viso Pictis narrato, spei bonæ pleni ad conflictum, quem ugere non poterant, se alacrius comparant. Postero die velitationes consumto, tertio demum ad manus ventum est. t & aliud ostentum, crucem decussatam, cum pugnaverant,

in cœlo visam : quæ res Anglos adeo conterruit, ut primum Pictorum impetum ægre sustinuerint. Ibi cæsus Athelstanus, loco nomen dedisse dicitur, qui adhuc Athelstani vadum appellatur. Hungus Andreæ victoriam acceptam retulit : eique præter alia munera decimam partem prædiorum Regiorum donavit. Hic, opinor, fuit Athelstanus, Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant

DCCC. Northumbriam ab Aluredo concessam. Decessit Achaius

XIX. ab inito regno tricesimo secundo anno, a Christo nato DCCC. XIX.

LXVI. REX.

LV. Huic successit Congallus patruelis : qui cum summa domi & foris concordia quinquennium regnavit.

LXVII. REX.

LVI. Excepit hunc Dongallus Solvathii filius : cujus severitatem cum juventus ferre non posset, collecti ad Alpinum Achaii filium, quoniam ei persuadere non poterant, ut regnum susciperet, vi & minis eum in sua verba jurare cogunt. Is cum, exercitu confecto, se omnia ex eorum sententia gesturum simulasset, frustratus eos ad Dongallum venit. Id factum ejus, quam Regi gratum, tam rebellibus molestum fuit : ideoque, tanquam ipsi Alpini suasu rebellassent, eum apud Regem accusant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu subito parato, rumorem sui adventus prævenit. De comprehensis pœnas sumsit. Decessit interea Hungus : & filius ejus natu major Dorstologus fratris Egani fraude periit : nec cædis auctor diu fratri superfuit. Ita stirpe virili Hungi exstincta, sororis ejus filius Alpinus, & vetere lege & cognationis jure proximus hæres, regnum Pictorum petit. Eum cum Picti ut peregrinum aspernarentur, Dongallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire jussissent, Dongallus in eos summa vi bellum molitur. Sed in ipso apparatu, submersa navicula, in transitu Spææ amnis rapidissimi, exstinctus est, postquam Scotorum regnum tenuisset annos sex : alii septem.

LXVIII. REX.

LVII. Alpinus, Achaii filius, exercitum a Dongallo confectum, adversus Feredethum, qui sibi Pictorum arrogaverat regnum, ducit. Congressi ad Restenotum Angusiæ pagum, cruentissima pugna usque ad noctem incerta victoria conflixerunt. Mors Feredethi fecit, ut Scoti victores viderentur. Is enim cum suorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium juvenum mediam Scotorum aciem perrupit : sed exclusus a suis, cum flore nobilitatis una interiit. Substitutus in locum ejus Brudus, homo ignavus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo resistente, prædas ex hostico agerent, Picti, ex composito inter se tumultuantes, Brudum ante annum in imperio exactum interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, substituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorem. Nam cum, exercitu confecto, in hostium conspectum ventum fuisset, Kennethus, clam se subducens, a rustico,

 ignaro

Legato quis esset, sed turpem ei fugam exprobrante, interficitur. Picti, amisso Rege, antequam hostes id persentiscerent, domum reversi, alterum Brudum, hominem genere factisque nobilem, Regem faciunt. Is, statim accepto regno, primum populatores vagos aggressus, ingenti caede temeritatem eorum compescuit: deinde, ut vires affectas auxiliis externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum misit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiserunt satis impigre: sed flagitantibus Pictis nihil praestiterunt, caussati res domi turbatas.

LVIII. Picti, illa spe dejecti, omnibus qui arma ferre possent contractis, ad ultimum discrimen se comparant, ac recta ad hostem ducunt, qui castra non procul a Taoduno habebant. Ubi in conspectum alii aliorum venerunt, tanto impetu concursum est, quantum vetus odium, ira recens, multae caedes mutuae, & ultro citroque damna saepius illata, poterant efficere. Cum diu anceps fuisset certamen, tandem centum equites Pictorum ex insidiis surgunt: qui, ut numerus major videretur, calonibus in oneraria jumenta impositis, cum se in collibus proximis ostentassent, circumagique viderentur, ut pugnantium terga invaderent, ea specie tantum Scotis injecerunt terroris, ut illico sparsi in silvas proximas fugerent. Ea majori parti saluti fuerunt: pauci in praelio, plurimi a calonibus expeditis in fuga occisi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter caesi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conspectissimo loco maximi apud eos oppidi (id tum Abrenethium erat) ad spectaculum propositum. Locus ubi caesus fuit Alpinus, ab eo adhuc BAS ALPIN, id est, Alpini mors, vocatur.

LXIX. REX.

LIX. Ei post tertium regni annum interempto successit filius Kennethus. Proxima aestate, Picti in spem adducti, si paullum adniterentur, Scotos, ut antea factum fuerat, Britannia posse expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias quantas possent maximas cogunt. Sed, cum seditio inter ipsos orta esset repentina, & adeo vehemens ut per Brudum Regem componi non posset, solutus est exercitus. Brudus ipse, maerore magis quam morbo, post tertium fere mensem decessit. Suffectus ei frater ipsius Druskenus: qui dum componendis domi rebus frustra vacat, Scoti juvenes aliquot Alpini caput, nocte detractum ex eo ubi Picti id fixerant loco, ad Kennethum retulerunt. Ea res juvenibus non modo fuit honori, sed agris quoque sunt locupletati. Kennethus, conventu habito, cum de bello in Pictos consultaret, quanquam Rex & ferocissimus quisque juvenum a perfidis justam expetendam vindictam suaderent: tamen major pars, ac potissimum seniores, censebant; "Exspectandum, dum vires, superioribus bellis attritae, reficerentur: a Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua major se offerret aut pacificandi necessitas, aut belli gerendi opportunitas." Haec sententia cum vicisset

cisset, consensu tacito utriusque gentis triennium proximum
fuit.

LX. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in e
ventu suæ sententiæ fautores invenisset, primores gentis ad co
vocat. & cum in multam noctem convivium fuisset extractum,
aula omnes pernoctant; quod eo facilius ·is fuit, quod, majo
instituto, humi cubarent, in spatiosa domo, ut quisque pote
compositi, substratis tantum frondibus aut herba. Ibi juvenem
propinquum Rex subornat, ut piscium exuviis (maxime generis a
lorum) a siccatis vento piscibus detractis, indutus, noctu ingre
voce per longum canalem emissa, ut longius ad aures perferre
velut cœlitus demissus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc voc
humana (ut tum ipsis visum est) augustiorem, proceres subito
pergefacti, plerique etiam vino graves attoniti, cum fulgor arg
teus e pellibus piscium in semisomnes oculos incurreret, aciem
hebetaret, stupore vehementissimo capti sunt universi, cum & oc
species insolita, & animos occulta quædam religio percelleret.
lud etiam admirationem non modice auxit, quod nuncius, perso
reliquoque ornatu detracto, cum se per exitum occultum momen
temporis e conspectu subduxisset, evanuisse est visus. Mane cu
rumor ad Regem permanasset, multique omnia (ut fit) in maj
augerent, nec ipse dissimularet, similem sibi speciem per aul

dum cerneret,) quicquid supererat virium unum in locum co-
c Fortham transgressus ad Sconam oppidum in ripa Tai am-
tos opperitur. Ibi pacificatio frustra iterum tentata est, Pi-
gro trans Fortham cedentibus; Scotis nihil, nisi omnia per-
entur, audientibus. Prælium, ut in extrema necessitate, fuit
Tandem, fracta Pictorum pertinacia, fugientibus Taus
: fuit exitio. Ibi Druskenus, cum transire non posset, cum
fere nobilitate cæsus est. Nec dissimilis fuit aliorum fortuna:
um temere diversis congregassent se locis, fugam impediente
ie, omnes ad unum periere. Hinc factum esse arbitror, ut
uno die septies cum Pictis pugnatum fuisse tradiderint. Hac
vires Pictorum penitus fractæ sunt: & Kennethus, ne se re-
: iterum possent, Lothianam proximasque regiones similiter
ansforthanam vastat. Præsidia metu se dediderunt. Qui
superfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes, fu-
t.

LIBER SEXTUS.

UT Fergusium Primum, ac deinde Secundum, jure optimo regni Scotorum conditores superius nominavimus, ita nunc non injuria Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior Fergusius, ex modicis initiis, Scotos ad opes vicinis invidio-
rovexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes disper-
t inimicorum opinione penitus exstinctos, velut in vitam re-
it, & intra paucos annos in pristinum splendorem restituit.
ro Kennetho, in rebus prope deploratis accepto regno, cum
ix reliquias miseras defendi & contineri posse sperarent, tan-
nimi superfuit, ut hostem, externis auxiliis fretum, & recen-
toria e- sultantem, multis & asperis (sed tamen secundis) præ-
regerit, fractumque ex omni Britannia exegerit, nomenque
m, semel ereptum, nunquam ex eo die sit passus eum resu-
Hæc, quanquam magna sunt, tamen operum ejus non sunt
na. Regnum enim, in duplam magnitudinem a se auctum,
gibus novis temperavit, & disciplina vetere roboravit, ut nec
lo natæ licentiæ, nec e victoria insolentiæ, nec flagitiorum,
luxuriam & otium comitari solent, ullum vestigium eo vivo
uerit: ac legibus ejus, quas Macalpinanas posteritas dixit,
s deinceps seculis, non minus quam armis, Scotica res starė
st. Sed, his omissis, nos res ejus gestas, uti cœpimus, prose-
ur.

Pictis igitur exactis, Kennethus agros pro virtute cujusque
livisit: quorum ambitio multis locis & regionibus nova nomi-
eteribus obliteratis, imposuit. Horestiam duobus fratribus,
æ & Mernæ, *partitus est.* Altera pars priscorum Scotorum

sermone

sermone adhuc Æneia dicitur, (qui Anglice loquuntur Angusiam nominare maluerunt;) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, a Tao usque ad Fortham, apparet veteribus dictam fuisse Rossiam, hoc est, peninsulam: cujus nominis indicia adhuc restant, Culrossia oppidum, quod est velut dorsum aut posterior pars Rossiæ; & Kinrossia, quod Rossiæ caput. Eam regionem nunc Fifam vocant, a Fifo viro egregio, cui cognomen Duffo fuisse aiunt. Barodunum oppidum in Lothiana, vel, juxta aliam dialectum, Dumbarum, a viro strenuo, cui Bar erat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, a Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigamia vox est prorsus Danica, quam post Kennethum usurpatam fuisse reor a Danis, qui eam regionem, pulsis extra vallum Severi Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox CUNINGHAM Regiam habitationem vel domicilium, Danorum sermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile est a Danis etiam ita dictam. Edimburgum, quorundam vel crassa ignorantia, vel perversa diligentia, qui nunc Vallem Dolorosam, nunc Castrum Puellarum, appellant eam arcem, nomen, non adeo per se obscurum, prope tenebris immersit. Nomina enim hæc e fabellis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, sunt mutuati. Certe prisci Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in fingendis nominibus consuetudinem secuti, eam arcem nominant, quæ rectius, opinor, media inter utrumque nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum priscis & novis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus.

III. Ut ad Kennethum revertar, regno (uti scripsimus) armis amplificato, & legibus composito, in rebus usque ad superstitionem levibus auctoritatem Regum confirmare laborans, saxum marmoreum (quod ex Hispania in Hiberniam transtulisse dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinensem Fergusius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocasse) ex Argathelia Sconam ad Taum amnem translatum Kennethus, & in cathedram ligneam inclusum, [ibi] posuit. Ea in sede Reges Scotorum & nomen & Regum insignia accipere solebant, usque ad Eduardum Primum Anglum, de quo suo loco dicemus. Sedem Episcopalem, quam Picti Abrenethii collocarant, ad Fanum Reguli transtulit, quod posteritas Fanum Andreæ dici maluit. Scotorum autem veteres Episcopi, e monasteriis electi, cum adhuc non honoris & loci, sed sanctitatis & doctrinæ certamen inter eos esset, sine invidia & æmulatione passim, ubi cuique obvenerat occasio, suum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis, cum nondum functio muneris Ecclesiastici esset quæstuaria. His artibus Kennethus imperio viginti annos præfuit. Quinto ineunte regni sui anno Pictos profligavit, ut est in libro Pasletensi. Reliquos XVI. annos, post sublatum imperium Pictorum, quietissime vixit, domi justitia, foris armis pace parta, ac promotis finibus ab Orcadum insulis usque ad vallum Hadriani, DCCC. LIV.

DCCC. LIV.

LXX.

LXX. REX.

IV. Donaldus ejus frater proxime Rex electus, totam secum di-iplinam publicam circumegit. Nam, cum vivo Alpino temperan-æ studium simulasset, ac seniorum sibi animos conciliasset, eo ıortuo, velut metu & magistro liberatus, totum se voluptatibus edit. Ac, velut jam de hoste securus, militaribus studiis negle-is, venatores, aucupes, & novarum libidinum inventores, circa se ope solos habebat. In hos publicum patrimonium profundeba-ır. Juventus, ad voluptates explendas prona, Regem, ut elegan-m & liberalem, laudibus ad cœlum ferebat; parsimoniam superi-rum temporum, ut incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, ım omnia brevi in præceps ruitura cernerent, ad Regem collecti, ıi eum officii, præsentium flagitiorum, & instantis periculi admo-ent. Cum ille nihilominus in ignavia perstaret, Pictorum reli-uiæ, velut classico, e summa desperatione excitæ, Osbrethum & llam, qui inter Anglorum Reges (nam tum in plura regna divisi rant) auctoritate & potentia præcellebant, adeunt: suam fortunam onqueruntur: auxilium petunt: "Se post victoriam, quam Do-naldi inertia facilem spondebat, perpetuo cum omni posteritate in Anglorum ditione futuros," pollicentur. Angli facile persuasi, ompositis domi rebus, educto exercitu, in Marcia consedere: ac er feciales a Donaldo petunt; "Ut, quos per vim Pictis amicis suis Scoti ademissent, agros restituat. Id ni faciat, se nuper ami-cos, nunc etiam deditos, non neglecturos. Donaldus, ex majo-m sententia, quos invitus (imminente periculo) convocaverat, bito delectu, ad Jeddam Teviotiæ amnem, hosti occurrit: & nmisso prælio victor Osbrethum ad proximos usque montes fu-. Inde secundum Tuedam ad mare profectus, Bervicum ab glis captum, ac deinde, metu ex adversa pugna conterritis de-um, ingressus, navibus in ostio amnis deprehensis, omni hosti-commeatu potitur. Ibi voluptatis interpellatæ instrumentum ıs, tanquam inimicis prorsus profligatis, cupide se deliciis im-it.

Angli, qui superiore prælio magis sparsi quam concisi fuerant, eculatores cognita Scotorum ignavia & negligentia, advocatis is e propinquis agris, noctu somno & vino gravatos adoriun-t magna cæde in cæteros grassati, Regem semisomnem capi-Inde victoriæ cursum secuti, ut latius popularentur, in hosti-partito ducunt. Eorum pars, cum ad Fortham venisset, co-avigiis, trajicere in Fifam parant: sed multis naufragio a-cæteris vi tempestatis in littus unde solverant rejectis, Sterli-ucunt: & cum reliquo exercitu conjuncti Fortham ponte ıt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis speciem quam robur s ostentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pu-Jeddam adversa & naufragio viribus imminutis, non recu-censebant. Duræ conditiones propositæ, quas tamen præ-m status tolerabiles faciebat videri; "Ut omni agro, qui "intra

" intra vallum Severi esset, Scoti cederent: ut limites essent, infra " Sterlinum Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos omnes vallum Severi.

VI. In tam dura pace, Scotis non minus lætum quam inopinatum accidit, quod nulla mentio de reducendis Pictis facta esset. Angli enim & Brittones agros relictos inter se partiti sunt, Glotta eos dirimente. Sunt qui putent monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excusam. Agris ita divisis, Picti, qui sua se recuperaturos crediderant, elusi, ac spe frustrati, ad Cimbros & Scandianos, id est, ut nunc loquimur, in Daniam & Norvegiam transmiserunt. Pauci, qui apud Anglos remanserant, velut res novas per externa auxilia molituri, ad unum ab eis cæsi. Donaldo, post pacem factam, ad suos reverso, majorum memoriæ ac spei resipiscentiæ datum, ut honorifice reciperetur. Sed, cum ille in pristina perseveraret ignavia, proceres, veriti ne homo sordidus & deses, qui nec consiliis amicorum, nec suis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni supererat, amitteret, eum in carcerem conjiciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitarum voluptatum, vel metu publici ludibrii, sibi manum intulit, sexto, quam regnum iniit, anno. Hunc Donaldum alii tradunt domi forisque rem egregie gessisse, & fato suo Sconæ decessisse, DCCC. LVIII.

DCCC. LVIII.

LXXI. REX.

VII. Post eum, Constantinus Kennethi filius Scotiæ regnum suscepit, vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam sub Donaldo ignominiam delere, atque ad fines a patre relictos regnum promovere cuperet, a senioribus inhibitus, quod juventutis magna pars sub Donaldo exstincta, & reliqua ita corrupta fuerat, ut arma publice ei committenda non viderentur. Igitur primum ad disciplinæ publicæ emendationem Rex conversus, sacerdotum ordinem, jam (relicto prædicandi Evangelii munere) luxu corruptum, & venationibus, aucupiis, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parsimoniam, legibus severissime latis, reduxit. Juventutem, deliciis effœminatam, humi cubare, ac semel quotidie cibum sumere, jussit. Ebriosos capitali supplicio multavit. Lusus prohibuit, nisi qui ad militiam corpus animumque firmarent. Hic velut adolescentia ad meliorem frugem conversa, exstitit repente Insulanus quidam Evenus, quem ipse Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus quam ægre juventus legum novarum asperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præsenti rerum statu conquestus, ubi suam orationem secundis auribus accipi vidit, facile persuasit ad conjurandum de Constantino tollendo. Sed, dum diligentius quam cautius factioni vires adjiciunt, a suis proditi, antequam in se copias comparari intelligerent, oppressi fuerunt. Evenus, conjurandi princeps, laqueo strangulatus.

VIII. Circa

VIII. Circa hæc tempora, Dani, tum omnium Germanorum opibus florentissimi, a Pictis adversus Scotos, item a Buerno (vel, ut alii scribunt, Verna, cujus uxori Osbrethus per vim stuprum intulerat,) sollicitati, abundante domi juventutis multitudine, facile consenserunt, ut in Britanniam classe magna transmitterent. Primum in agrum Fifanum exscenderunt. Ibi obviis omnibus, ob Christiani nominis odium, sine discrimine trucidatis, bifariam diviso exercitu, agros late vastarunt. Adversus eos Constantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, subito Levini amnis incremento prohibiti tum suas vires conjungere, facile victi, omnesque cæsi, præter paucos, qui nandi periti flumen transiere, atque ad Humbrum alterum ducem pervenere. Ad hos, fluvio jam permeabili, Constantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos est assecutus, non procul a Caralia oppido, castris jam permunitis. Dani enim, ab adversæ pugnæ eventu magis in omnia intenti, super modicas & flexuosas rupes, prope littus, cumulis objacentium passim saxorum aggestis, speciem valli objecerunt. Ibi Constantinus eos adortus, loci iniquitate Danorum desperationem juvante, multo tum suorum sanguine suæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte amissa, ipse captus, & in speluncam modicam tractus, occiditur. Exstant adhuc ejus pugnæ monumenta, specus, & castrorum ambitus, non æquis spatiis dimensus, sed ad rupium flexus circumductus. Rei male gestæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui a Constantino in fidem recepti, ac in commilitium asciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum magnam exercitus partem una avertit. Dani, spoliis collectis, ad naves abierunt. Postridie Regis cadaver inventum, ad sepulchra majorum in Ionam insulam defertur, (regnum autem tenuit Constantinus annos sedecim,) anno DCCC. LXXIV. DCCC. LXXIV.

LXXII. REX.

IX. Successit Ethus frater, a pedum celeritate Alipes cognominatus, nulla alia commendatione Rex electus, nisi quia reliquias exercitus a Danis profligati reduxit. Inter ostenta numerantur pisces marini, raro quidem & per longa temporum intervalla, semper gregatim, sed nunquam sine magno mali præsagio, visi. Vulgus, alii monachos marinos, alii Bassinetos, quasi dicas galeatos, vocant. Ethus, immemor fratris & majorum, cum se omnibus vitiis pollueret, ac juventutem, ad pejora proclivem, secum traheret, conjuratione nobilitatis facta, capitur: &, oratione longa totius vitæ flagitiis populo expositis, regnum ejerare cogitur, secundo quam regnare cœperat anno. In custodia tertio die mœrore periit. Maxime viros militares offendebat ejus segnities, quod, Danis adversus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amissis nec ipse cogitaret, nec se admoneri pateretur. Sunt qui non coactum cedere regno, sed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulneratum, duos post menses interiisse scribant, DCCC. LXXV. DCCC. LXXV.

LXXIII. REX.

X. Etho Gregorius Dongalli filius est suffectus: homo plan mo Regio, & cui nulla virtus abesset, quæ virum principem rer. Primum omnium, reconciliatis omnibus, quos in regn tendo habuit adversarios, animum adjecit, ut procerum inte tolleret discordias. Severitatem imperii ita comitate tempe ut plura caritate quam metu apud suos perficeret. Leges de i nitate ministrorum Ecclesiæ (qui sub Pictis prope servorum fuerant) vel veteres revocavit, vel novas condidit. Prima ei ditio in Fifam adversus Pictos, illic a Danis relictos, fuit, ipsi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, sed thiana & Marcia ejecit. Cum Bervicum venisset, Dani, si ipsis accidisset, Anglos etiam a tergo metuentes, non ausi Gregorio Marte aperto congredi, partem suarum copiarum fluvium in Northumbriam miserunt, jussam cum nova manu larium recens advecta se conjungere: reliqui, ut oppido essent sidio, Bervicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (di religionis hominibus) inviti parebant, nocte Scotos in urbem perunt. Dani, in medio cæsi, ad unum interiere.

XI. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Har feliciter conflixit: tantamque Danorum cædem fecit, ut coru res, toti nuper Britanniæ formidabiles, partim a Gregorio S partim ab Aluredo Anglo, prope confectæ fuerint. Gregoriu cepta Northumbria, Anglisque, qui abire vellent, cum bona g dimissis, reliquis humaniter habitis sedes dedit. Majorem e partem retinuit, partim soli natalis amor, partim Regis bene tia, & timor ab hostibus. Nam, cum jam per aliquot annos incerta victoria, totque conflictibus cruentis cum Danis esset t tum, multi Anglorum Scotis, etsi antea inimicis, tamen Chr nis, parere malebant, quam vel in crudelium Danorum potest venire, vel incerta suorum auxilia sperare, præsertim rebus ita totam insulam turbatis, ut fere semper Angli dubitare cogere cui primum parti opem ferrent. Re adversus Danos ita gest diuturnam ab eis quietem speraret, arma vertit in Brittones partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace f receptis agris, promissoque auxilio adversus Danos, si redirent, ercitum dimisit. Verum Brittones domum reversos pacis i pœnituit. Igitur Scotiam hostiliter ingressi, cum prædam ir tem asportarent, Gregorius eos ad Lacum Mabanum ingenti p fudit, Constantino eorum Rege cæso.

XII. Cum hunc pravi consilii fructum Brittones retulissent, berto Constantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam res in præcipiti starent, Scotis & Danis inimicis, nec amicitia Anglis unquam satis fida. Decretum fit de pacificando cum S Missi ad id legati cum nihil transigerent, nisi Cumbria & Ve ria redditis, pax in eas leges est facta. Accesserunt eodem *tempore legati* ab Aluredo Anglo, partim, ut victoriam de I

3 gratul-

rentur, ut quæ communiter omnibus Christianis jucunda beat: partim, ut novo fœdere se adversus omnes Christia- inimicos confirmarent. Pax his legibus est facta; " Ut pe- num hostem communibus auxiliis propulsarent. Ubicun- escenderent, cum viribus, quantis possent, uterque popu- ccurreret. Quod agri de Danis Scoti cepissent, ut id sine oversia in posterum tenerent. Ita pace armis undique parta, ribus stabilita, Gregorio reverso nuncius affertur, Hibernos lovidiam irrupisse. Caussa bello prætendebatur, quod Du- ium (quæ civitas est Hiberniæ) Gallovidiani naves aliquot ad suum littus appulsas, hostiliter diripuissent. Hiberni, Gregorii adventu, trepide cum præda se in naves conjece- Gregorius, coacta classe ac firmo exercitu, in Hiberniam, mum ei commodum fuit, trajecit.

I. Erat per id tempus Duncanus, sive Donatus, seu verius ius, eorum Rex, adhuc puer: Brienus & Cornelius, secun- egem potentissimi, totam gentem in duas factiones distraxe- Hi, ad externi hostis adventum induciis factis, ad Bani flu- ipam, locis (ut videbatur) satis tutis, bina castra communi eo consilio, ut impetum Gregorii mora eluderent, & ino- umeatuum e solo peregrino & pervastato eum abigerent. Et lus, id ipsum agi suspicatus, partem exercitus noctu clam qui tumulum editiorem supra Brieni caput occuparent. Ex ulo postridie, cum incalesceret pugna, magnæ saxorum mo- olutæ multos in castris obtriverunt, reliquis tantum injece- avoris, ut ordine nullo, quo quisque poterat, diffugerent. iui, hoc eventu pugnæ audito, suos integros in tutiora loca . Brienus in castris periit: reliqui, jubente Gregorio, quo- d potuit, incolumes servati. Agrum sine noxa miles transi- a re effectum est, ut major pars se Regis clementiæ permit- um vim experiri mallet. Oppida munitiora præsidiis tene- . Gregorius, Dundargo & Ponto, locis natura & opere tu- suam potestatem redactis, Dublinum ducere statuit. Sed, scisset Cornelium, omnibus Hibernorum copiis præfectum, genti exercitu eodem adventare, in eum conversus, acie vi- , fugientes Dublinum usque secutus, oppidum obsedit. Ve um tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, commeatus ficerent, brevi id oppidum, dedente Cormacho loci Episco- e cujusquam detrimento aut injuria, ingressus, Duncanum , propinquum suum invisit: ac testatus, " Nulla se regni pum cupiditate, sed injuriæ vindicandæ caussa illuc acces- ", cura pueri educandi majoribus natu, quos maxime fidos credebat, commissa, ipse Tutoris nomine, dum Rex ado , suscepto, ac præsidiis in arces impositis, jusjurandum a bus exegit, " Neminem se Anglum, Brittonem aut Danum, nsulam, sine diplomate ipsius, admissuros. Præfectos locis dis imposuit, qui e legibus patriis jus dicerent: ac Sexagin-

 ta,

ea,' hæc ita fore, obsidibus acceptis, domum magna cum laude r
diit. Hæc fama justitiæ pacem in reliquum tempus certior
quam ullus armorum terror potuisset, præstitit. His rebus do
forisque patratis, duodevicesimo regni anno dec
DCCC. XCII. non minus justitia & temperantia quam fortitudine
rus, unde merito apud suos Magni cognomentum
adeptus, DCCC. XCII.

LXXIV. REX.

XIV Proxime Rex est factus Constantini Secundi filius Do
dus ejus nominis Sextus, ab ipso Gregorio, antequam decede
proceribus commendatus. Is judicium de se viri prudentissimi n
fefellit. Ita enim pacem coluit, ut semper ad bellum fuerit pa
tus. Et cum nemo diu lacesseret, id operam dabat, ne juniorum
animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent, & (quod ant
sæpe acciderat) in fœdissima vitia prolaberentur. Cum nova D
norum manus ad Northumbriæ litus appulisset, ac, sine cujusqu
injuria illic ad anchoras aliquot dies stetisset, Donaldus, confe
exercitu, eo profectus, in occasiones omnes intentus, regioni pr
sedit. Tandem, audito Danos in Anglorum agros excendisse, a
xilia ad Alaredum Anglum misit. Is adeo cruento prælio de ho
victoriam retulit, ut non recusaret eos in partem agri accipere, m
do Christiani fierent. Ita pace composita, ac dimisso exercitu, r

anno. It eodem quoque anno Mikolumbo proximi Regi, filio Cumbriam donavit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proxime regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit observatum, manifesta adversus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum suffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Consulum a Cæsaribus designatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium & Danos, Constantinus auxilia Danis Mikolumbo duce misit. Hi, exercitibus junctis, multitudine sua freti, late proximos Anglorum agros populantur, & maximam quacunque eunt vastitatem faciunt, eo scilicet consilio, ut Anglos longe numero inferiores ad prælium illicerent. Tantum enim sibi arrogabant, ut ne conspectum quidem suum hostem laturum existimarent: ac jam non de victoria sed de spoliis partiendis cogitarent. Verum, ut secundæ res animos interim prudentiorum occæcant, ita adversæ periculorum cogitatione infirmiores erudiunt. Angli, quod viribus deerat, consilio supplent. Acie subsidiis commode firmata, jussis primis cedentium speciem præbere, ac deinde solutis hostium ordinibus confertim in persequentes redire, pugnam non morantur.

XVI. Præerat omnibus Anglorum copiis Athelstanus, Eduardi nothus, ut nostri scriptores contendunt, assentiente etiam Graftone. Hunc quoque Athelstanum parricidii infamem faciunt, interfecto patre, ac duobus fratribus, qui jure patri proxime succedere debuerant, Edredo scilicet & Eduino. De patris morte violenta suspicionem auget fama, quod eum quidam Eduardum Martyrem appellant. Ob id facinus invisus fuit, ut illustri aliquo facto populi favorem sibi acquireret, statuit propinquorum manibus hostium sanguine parentare. Igitur, cum satis acre prælium initio conseruisset, sensim primo, deinde trepidantius cedendo, cum jam veram fugæ speciem præbuisset, Dani & Scoti sese victores rati, ne, si longius sequerentur, præda omnis penes inertissimos esset, ad castra diripienda recurrunt. Tum dato signo ab Athelstano, Angli ad signa collecti, sparsos & præda graves adorti, velut pecora trucidant. Periit in ea pugna major Scoticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominiæ (velut sociorum desertores) superesse. Mikolumbus, multis vulneribus saucius, in pacatum a suis reportatus, tristem amissi exercitus ad Regem Constantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelstanus, attonitis tanta clade hostibus, de Scotis Cumbriam & Vestmariam, de Danis Northumbriam cepit.

XVII. Constantinus, habito procerum conventu ad Abrenethinum, cum neque virium satis nec ad belli nec ad pacis munia sustinenda reliquum esset, ejerato sponte magistratu, ad Culdeos, hoc est, Dei cultores (ita enim illius ætatis homines monachos vocabant) se velut in portum recepit, ac reliquos vitæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreæ transegit. Decessit, anno *a regno inito quadragesimo*, a Christo nato *DCCCC XLIII. Hic Angli*, profusi in suas laudes, tra- DCCCC. XLIII.

dunt, Athelstanum totius Britanniae unicum fuisse Regem; caeteros, qui intra Albium Regium nomen usurparint, precario regnasse, ac beneficiarios ejus fuisse, eique sacramentum, ceu supremo domino, solitos dicere. Tuendaeque ejus sententiae laudant multos scriptores Anglos ignobiles, quibus et facilius credamusque, Marianum Scotum, fama illustri hominem, adjiciunt. Qua de re lectorem monendum putavi, nusquam in eo Mariani codice, qui est in Germania editus, ullam prorsus esse mentionem. Ipsi vero an aliud habeant, ab eo qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut a se confictum, cum volent proferant. Quid, quod ne suos quidem scriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) satis alicubi intelligunt, nec animadvertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburiensem, & Galfridum Monumetensem, Britanniam plerumque vocari eam partem cui Britones imperarant, hoc est, quae est intra vallum Hadriani, aut, cum longius ejus fines protenderunt, intra vallum Severi; Scotos vero & Pictos saepe extra Britanniam censeri, & interim Transmarinos populos dici? Quod igitur apud illos est; "Anglos toti Britanniae imperasse aliquando," id isti ita accipiunt, ac si diceretur, "Totam Britanniam, id est, Albium, sive Albionem:" cum illi brevioribus finibus plerumque, ut dixi, Britanniam circumscribant. Sed de his alio loco latius disseruimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

LXXVI. REX.

XVIII. Constantino in monachorum secessu quietem amplexo, Rex declaratur Milcolumbus Donaldi filius. Athelstano mortuo, ac regnante fratre ejus Edmundo, Cumbria & Vestmaria, relictis Anglis, ad assuetum imperium rediere: & Dani, qui in Northumbria remanserant, Avalaffum Danum, hominem Regii generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum vocant. Edmundus prospiciens quanta belli moles instaret, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat, ea lege, ut, qui proxime in regnum Scotorum successurus esset, sacramentum Anglorum Regi, ceu supremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, variis calamitatibus afflictos, facile in suam ditionem redegit: nec ipse diu ei victoriae superstes fuit. Angli in locum ejus fratrem Edredum Regem creant. Adversus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec unquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellassent, multaque loca munita de eo, in diversa regni parte occupato, cepissent, ac in primis Eboracum; decem millibus Scotorum in subsidium acceptis, Anglus eos magna clade compescuit. Milcolumbus, domum reversus, totum se pacis artibus dedit. Ut autem belli vulnera, ac potissimum licentiam & luxum, sanaret, universos Scotorum conventus juridicos alternis fere annis invisebat: & summa cum aequitate jus dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum acrius latrocinia punit, & luxuria diffluentes juniorum mores coercet, in Moravia noctu a conjuratis est exstinctus. Facinoris conscii diligenter a proceribus quaesiti, ac deprehensi, vario suppliciorum genere, pro cujusque opera in scelere patrando, affecti.

LXXVII. REX.

XIX. Proxime regnavit Indulfus: qui, rebus domi compositis, proximum septennium in summa tranquillitate transegit. Octavo demum regni anno, Dani, ægre ferentes amicitiam Anglorum suæ prælatam, fœdusque perpetuum a duobus Regibus adversus se factum, classe quinquaginta navium, Scotis nihil minus expectantibus, in æstuarium Forthæ fluminis ingressi, prope nec opinantes oppresserunt. Igitur, in re tam subita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, aliis bona sua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, aliis ad mare concurrentibus, ut hostem exscendere prohiberent. Præerant classi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam, frustra tentassent, Tai æstuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum littus legerent, Æneiam, sive Anguliam, Merniam, Marriam, Buchaniam, prætervecti, nec usquam admissi, tanquam discessuri vela in altum dederunt. Deinde, omnibus securis, post aliquot dies revecti, in littore Bouniæ ad Collini fluminis ostium nacti locum idoneum, antequam edito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente militem exponunt. Eorum adventum cum rescisset Indulfus, pene famam sui prævenit: ac primum in sparsos populatores invectus, eos ad reliquum exercitum compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum castra non longe aberant. Ubi in mutuum conspectum est ventum, sine mora instructis aciebus, paribus prope animis & viribus est concursum. Cum acriter utrinque pugnaretur, subito Danos perturbarunt a tergo conspecti Græmus & Dumbarus cum Lothianis cohortibus. Cum alii ad naves, alii, quo metus hostium agebat, per loca ignota fugerent, major pars in valle silvestri conglobati, occasionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi, opperiebantur. Indulfus, velut penitus hostibus profligatis, cum paucis obequitans, casu in eos illatus, occiditur, ineunte decimo sui regni anno: præfuit enim Scotis novem annos & tres menses. Sunt qui sagitta e nave missa interemptum prodant, dum exarmatus, ut fugientibus vehementius instaret, in conscendentes acrius fuisset invectus.

LXXVIII. REX.

XX. Eo defuncto, regnum adeptus est Duffus Milcolumbi filius. Is statim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in Æbudas tumultuantes misit, ut eas a latrociniis purgaret. Juventus enim nobilis, magno numero comitum ascito, vectigalem sibi plebem faciebat, præter victum gratuitum certa pecunia singulis familiis indicta. Nec in eos asperior fuit Culenus, quam in ipsos insularum præfectos, qui genus id hominum coercere debuerant. Indictum eis, ut in posterum ipsi, quorum negligentia hæc eveniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi persolverent. Hæc denunciatio tantum otiosis illis nebulonibus terroris injecit, ut in Hiberniam plurimi discederent, & ibi mercenaria opera victum quærerent. Quam hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multosque juvenum id genus otiosæ vitæ probantium, offendit. Hi

in omnibus stationibus & conventiculis, primum secretis, mox, comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. "Eum, nobilitate contemta, sacrificulorum consiliis abduci: "homines honesto loco natos ad servilia munera cogere: plebis ultimos ad summos honores provehere: omnium rerum discrimina "tollere, ac summa infimis miscere. Hic status rerum si perseveret, aut nobilitati alio migrandum esse, aut alium Regem creandum, qui populum in majorum institutis, quibus hoc regnum ex "tam parvis initiis in hanc magnitudinem sit progressum, contineat.

XXI. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus caussis, morbo novo & inaudito afflictari cœpit. Tandem, aliis alia remedia frustra quærentibus, incertis auctoribus rumor est pervulgatus, "Eum maleficarum veneficiis peti:" sive ex indiciis orta suspicione: sive, cum e perpetuo sudore corpus paullatim contabesceret, & vires deficerent, medicique undique acciti nihil salubre proferrent, communibus morborum caussis non se prodentibus, ad occultam decursum est. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum est, "Foressæ "(quod est Moraviæ oppidum) conventus nocturnos in ejus pernici"em fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Missi ad rem explorandam fidi homines ad Donaldum arcis præfectum, cui maximis de rebus Rex semper maximam habere fidem solebat. Is, indicio cujusdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de salute Regis ac fine vitæ proximis diebus quædam temere effutisset, capta, statim (ostentatis tormentis) quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Missi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis effigiem Regis ceream lento igne torrentes comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paullatim liquescente, Rex in sudorem solutus, sensim contabesceret; ea vero consumta, spiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt eodem momento Regem morbo levatum. Hæc ego, ut a majoribus accepi, tradenda censui. Quid de hoc genere veneficii sit sentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen existimavi lectorem, apud vetustiores non inveniri.

XXII. Inter hæc, abjecto Regis (quem brevi moriturum sperabant) metu, multæ passim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos variis casibus interemit. Principes eorum Foressam, ut conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem adversus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia affectus, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia æstimabat, ut quacunque de re nullam ab eo repulsam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos pertinuisset, ægrum mariti animum non modo verborum

acerbi-

acerbitate inflammavit, sed consilio ad Regis necem animavit: affirmans, "Regiæ arcis custodem vitam mortemque ejus in sua manu " habere: eaque potestate præditum, non modo ut facinus patrare, " sed etiam patratum occultare posset. Igitur, cum Rex altiore somno post negotia esset oppressus, & ministri ejus a Donaldo largius invitati jacerent, immissis percussoribus, nemine prorsus sentiente, curat jugulatum Regem per posticum efferendum, ita circumspecte, ut nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque, ad duo millia passuum a Kinlosso cœnobio, sub ponticulo quodam in loco obscuro sepeliendum, cespite herboso superinducto, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alii tradunt, averso amnis cursu, in scrobem corpus injectum, deinde, revocato in suum alveum fluvio, sepulchrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio a majoribus accepta nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem e vulneribus, velut recente facinore, post aliquammultos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse conspersum, Donaldus, re atroci & subita perculsus, in cubiculum advolat: ministros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circumcirca diligenter pervestigat, si qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri, tam novo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos & sex menses regnasset, extincto, ubi primum commodum fuit, comitia novo Regi creando sunt habita.

LXXIX. REX.

XXIII. Rege in comitiis creato Culeno Indulfi filio, nihil prius actum, quam quæstio de Regis Duffi cæde decreta esset. Adigebant quoque, uti id properarent, prodigia. Unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: accipiter a bubone reciso gutture est interfectus. Alterum vulgi interpretatio eodem referebat: per sex totos post cædem menses crebri præter solitum ignes micabant, & aer ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cœlum, ut neque Sol neque Luna usquam in Scotia conspicerentur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciscerentur, Culenus in Moraviam properat; tanquam illic, ubi scelus patratum fuit, certiora ejus reperturus indicia. Donaldus ad hunc rumorem, cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia & prope insana ejus in auctoribus vestigandis diligentia multis esset suspecta, navem ad ostium Speæ fluminis nactus, inscii uxore & propinquis, eam cum paucis conscendit; veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque ejus festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in naviculam forte oblatam, sine ullo apparatu, ita vehementer in omnium qui aderant animos impressit suspicionem, ut a nullo genere contumeliæ in eum temperarent; "Impium, sacrilegum, par- " ricidam," & *si quid ira gravius subjiciebat*, acclamantes: "Exsi

" Regis

"Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam subterfugere "non posse. Denique omnibus exsecrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum prosecuti sunt, donec in altum evectus e conspectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios, repræsentatis tormentis, cogit omnem facinoris ordinem exponere: item corpus, quomodo, per quos, ubi sepultum. Horum omnium se marito non consciam, non comitem modo, sed auctorem fuisse. Hæc audiente populo, (nam palam quæstio habita erat,) vix a magistratibus persuaderi poterat, ut manibus temperaret. Postridie Donaldus, cum aliquot dies ventis adversis fuisset jactatus, tandem naufragio in littus ejectus, ad Regem perductus, una cum suis omnibus pœnas dedit. Qui eum ad Regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus qui in ea erant cæsis, cremata. Corpus Duffi honorifice majorum sepulchris illatum.

XXIV. Hæc ut bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquus vitæ cursus tantum ei peperit odium, quanto ante eum nemo Regum flagraverat. Sive enim naturæ sponte inductus, sive metu (ut videri volebat) periculi tractus, disciplinam severam, sub Indulfo Duffoque cultam, solvi est passus; ac juventutem, commessationibus intempestivis & peregrinis deliciis fractam, permisit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam latrociniaque prorumpere. Eo cum majorem adolescentium nobilium partem inclinare intellexisset, protinus & ipse eodem deflexit, ac palam ita se flagitiis immersit, ut nec a matronis honestis, nec sacris virginibus, (quæ tum ob singulare pudicitiæ servandæ studium erant in honore,) nec a sororibus suis, nec a filiabus temperaret; cæterarumque virginum greges, per conquisitores adductas, velut in prostibulo contineret.

XXV. Cum a viris prudentioribus admoneretur; "Partim juventutem ætatis excusatione defendebat, partim se, etiamsi quædam minus recte fieri confiteretur, metu tamen ad ea toleranda "cogi. Meminisse etiam, quantam superioris Regis intempestiva "severitas attulerit, non modo ipsi, sed toti regno calamitatem. "In nobilitate firmamentum esse regnorum. Neque verum esse, "isto liberiore vivendi genere spiritus eorum martios frangi, & humiles dejectosque reddi, ac studia belli sic in pace ab eis negligi, "ceu nunquam bellum fore sperent. Ætatis florentis luxuriam ita "compescendam esse, ne effluat, & bonam ingeniorum frugem nimia lætitia in herba strangulet: non autem omnino succidendam, "ne simul virtutum seminaria tollantur. His auditis, nobiles cum nihil apud Regem admonendo proficerent, sibi etiam ea libertate sermonis periculum crearent, ab aula secesserunt, ne non modo testes, sed interim participes fieri cogerentur earum rerum, quibus cernendis audiendisque oculos & aures conscelerare sese existimabant. Et Rex, tam molestis arbitris liberatus, se totum conviviis *Venerique dedidit*. Nec præmia deerant, si quis novum voluptatis

genus,

, quantumvis spurcum ac detestandum, invenisset. Noctes
ie aula lascivis cantionibus ebriosorumque clamoribus perstre-
. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ,
apud bonos & honestos esse solet modestiæ & pudoris. Nam
apud alios mortales, etiam cum lege sunt permissa, celantur,
propatulo absque verecundia fiebant. Juventus illecebris vo-
um delinita, & adulatorum scurrarumque turba Regem in
n laudibus ferre: "Ut qui primus splendorem magnificen-
aque cum auctoritate conjunxerit, & severitatem imperii co-
ate temperarit, & laborum molestias animorum remissione
rit.

.VI. Ad hæc autem continuanda cum sumtu opus esset, opu-
res confictis caussis spoliabantur: plebeii homines non modo
edam permissi, sed servilibus etiam ministeriis atteri. Si cui
ntia non placerent, aut pro agresti incultoque contemnebatur,
i ferocioris animi videretur, delatorum calumniis objectus,
nque, velut res novas molitus, petebatur. In hac omnium
osorum licentia cum triennium jam peractum esset, homini-
us metu aut segnitia cessantibus, ipsa luxuria pœnas exigere
. Viribus enim Venere immodica exhaustis, corporis defor-
e ex epulis largioribus contracta, morbisque grassantibus, qui
que vitii comites esse solent, restabat deforme cadaver, ad nul-
lios usus sibi superstes, quam ad pœnas flagitiosæ vitæ perfe-
is. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique
is intemperantia debilitatis, & aula in mores ejus conversa,
iores, spe prædæ & impunitatis sollicitati, cædes & latroci-
alam factitabant, plebeios & aulicos juxta contemnentes: quip-
eros per inopiam serviliter dejectos, alteros nequitia sua im-
& effœminatos. Qui saniores erant e nobilitate, duplici ma-
cumventi, ac de summa rerum consultare coacti, conventum
cum Sconam indicunt. Ibi Rex adesse jussus, ut una cum cæ-
n tam præcipiti rerum statu saluti publicæ prospiceret. Hac
nitione ictus, & ex ignava illa somnolentia velut experrectus,
gere cum suis una cœpit, quid potissimum in tantis angustiis
hensso factu optimum esset. Et cum neque resistendi neque
ndi ratio constaret, etsi animus nihil boni divinabat, tamen ad
ntum ire decrevit. Atque, ut miseri interdum in rebus ad-
sibi blandiri solent, non omnino desperabat, se vel misericor-
vel patris optimi memoria, aliquid effecturum, ne ex tanta
a subito in extremum miseriarum caderet. Igitur cum Sco-
ret, satis magno comitatu, sed imbelli, ac jam ad Methuanum
propinquum pervenisset, a Thano regionis, ob stuprum per
iliæ illatum, est occisus. Mors ejus audita, uti omnibus fuit
, quod minore quam speraverant labore tali monstro liberati
, ita Rohardi (sive Radardi) Thani facinus vehementer omni-
isplicuit. Regnavit, quemadmodum & superior Rex, annis
or, mensibus sex.

XXVII. Cu-

LXXX. REX.

XXVII. Culeno suffectus fuit Kennethus, Duffi frater, ejus nonis Tertius. Is, ut ingenio, moribus, & totius vitæ instituto su superiori fuit dissimilis, ita pari studio in corrigendis adolescenti moribus, atque ille in corrumpendis, elaboravit. Eoque diffici id ei certamen fuit, quanto majore animi propensione homine vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem, per arduum, & velut facilem clivum, enituntur. Quæ res potissimum in caussa fuisse v detur, ut nonnulli, qui sapientiæ studio sese dediderunt, existima verint, homines ad voluptates fruendas a natura factos esse, ad vi tutem violenter contra suum ingenium trahi. Falso quidem utru que. Sed ejus erroris inde fortasse fuit initium, quod, cum in h mine duplex naturæ sit vis, altera corporis, altera animi; corpo quidem vigor prius adolescere, animi vero tardius, videatur. Ac v lut stirpes prius caules, folia, floresque aspectu jucundos, diffundu quam semen intra vaginas & conceptacula formari incipiat; mat rescente vero semine hæc omnia languescant, ac demum marcescan ita corpora nostra cito adolescunt quidem, antequam virtus ani adhuc infirmi suas vires possit exercere; ac, senescentibus paullati membris, robur mentis & consilii magis ac magis se profert. It que non secus ac in segetibus herbescentem luxuriosius messem co pescimus, vel pascendo, vel desecando: ita in adolescentibus, ind lem, se vehementius ostentare festinantem, cura & cultu cohibe

[redacted]

[illegible] sine tumultu posse capi. Illos, in custodiam abditos, posse per amicos & clientes curare, ut facinorosi ad Regem adducantur.

XXIX. Id consilium cum placuisset, paucis creditum, ac silentio tectum usque ad conventum Sconensem fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum postridie frequens nobilitas in aulam venisset, atque a Rege fuisset & vultu & verbis humanissime accepta, repente signo dato armati concilium circumsteterunt. Subito terrore ex insolita rerum facie oborto, Rex eos leni oratione consolatur. Rogat, "Ut, si quam ex his quæ viderent animo formidinem conciperent, eam omnino deponerent. Nemini enim a se viro bono & innoxio periculum imminere: nec in eorum perniciem, sed præsidium, hæc arma comparata. Neque obscurum id eis esse posse, quo sua studia omnia, ex quo regnum susceperit, pertinuerint: nempe, ut, sublatis facinerosis, boni non modo patrimonio, vel a majoribus relicto, vel virtute & industria parto, sed Regis, pro cujusque merito & dignitate, munificentia frui possent. Hoc vero eorum studio & opera se assequi posse. Superiore anno, cum noxiorum quosdam in jus vocasset, neminem ad diem affuisse. Crebris multorum sermonibus se intellexisse, non tam id ab eis factum suarum virium quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc siquidem verum esse, & publice calamitosum, & ipsis eorum amicis turpe esse. Nunc autem tempus venisse, quo sese crimine, & regnum latrociniis, liberare possint. Rem autem facilem fore, si potentiores in sua quisque ditione comprehendant scelestos, atque ad supplicium offerant. Hi qui sint nemini esse ignotum. Quod si excusationes obstant, &, cum summa sit facultas de patria bene merendi, voluntas tamen absit, Regem, cui omnium incolumitas sit commissa, excusari non posse, si ipsos dimittat, antequam pœna de noxiis fuerit sumta. Hunc enim finem eos retinendi se statuisse. Quare, si cui diuturnior in illa custodia mora videatur esse molesta, sibi ipsi eam imputet, cum in sua cujusque potestate sit, non modo libertas, sed laudes, honores, præmia, & omnium bonorum gratia." Ad hæc Primores, cum de communi consilio Regi respondissent, "Se malle suam innocentiam rebus quam verbis ostendere," operam suam ei prolixe promittunt, invicemque eum orant; "Ut, si quam de se suspicionem concepisset, eam deponeret." Id cum sancte promisisset, nomina noxiorum edit. Proceres, per amicos diligenti conquisitione facta, facinorosos brevi ad Regem perducendos curant: quibus ex lege punitis, nobiles dimissi, præmiis etiam donati, & pollicitationibus onerati, vulgi promiscua multitudine Regi cæterisque omnibus omnia bona precante. Rebus ita domi compositis, cum Anglis fœdus, a superioribus aliquot Regibus ictum, per Kennethum quamdiu vixit sanctissime est servatum.

XXX. Hanc totius Britanniæ publicam tranquillitatem interpellarunt Dani, quorum numerosam classem prope Rubrum Promontorium (is locus est *Æstia*, sive Angusiæ) ad anchoras stare [illegible]

ciatum est. Tenuit eos ibi aliquot dies consultatio, utrum in proximum littus descenderent, an in Angliam, quo eis cursus erat, deflecterent. Multi enim censebant; "Angliam petendam, regionem opulentam, quæ & fructibus exercitum alere, & auxiliis augere posset. Multos enim ibi Danici generis esse adhuc superstites, multos vetere amicitia cum Danis conjunctos. Hos omnes ad primum eorum motum accursuros, quod semper antea ibi factitatum est. In Scotia gentem esse ingenio ferocem, &, ut in duro atque inopi solo, duram & laboris patientem: & quam nunquam sine clade insigni sint aggressi: quam si vincant, nullum operæ pretium facturos; sin vincantur, extrema omnia passuros." Alii contra disserebant; "Si in Angliam descenderent, cum utraque gente simul confligendum. Scotis autem prius devictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis auxiliis spoliato, & amicorum clade territo. Neque magni animi viros in prædam unam intentos esse decere: sed potius meminisse debere propinquorum & majorum, toties in Scotia crudeliter cæsorum. Nunc cum ab omnibus ad bellum necessariis parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem Danici nominis ad omnes nationes circumjectas perferat.

XXXI. Hæc sententia cum in concilio vicisset, traducta classe ad Escæ fluminis ostium, copias in terram exposuerunt. Oppidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne sæviunt: arcem solo æquant: cives sine discrimine occidunt: nulli vel sexui vel ætati parcunt. Eam vastitatem per Angusiam, usque ad Tai æstuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga sævitiam hostium evaserant, etiam tumultuosiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, consultis qui aderant ex Primoribus, brevem propius habitantibus ad conveniendum diem dicit. Ad longinquiores scribit, ut cum auxiliis accelerent. Ipse cum præsentibus copiis, ad speculandum e propinquo res hostium, & populationes agrorum (quoad posset) coercendas, recta ad hostem ducit. Brevi ingens multitudo in castra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, accessit. Ibi dum contrahit copias, ad eum affertur, "Hostes, Taum transgressos, Bertham oppidum obsidere." Loci tam propinqui periculo motus, statim eo ducit. Ubi in conspectu Dani fuere, nulla per Scotos, in vindictam præcipites, mora pugnæ facta est. Itaque statim, acie æquo in loco structa, contra hostes processere. Verum cum Dani in colle adverso consisterent, neque ad eos facilis esset sine ingenti periculo accessus, sagittarii & jaculatores eo missi cum descendere coepissent, ad radices collis acerrima pugna conseritur. Postquam incerta victoria diu multa cum cæde pugnatum est, Danorum duces per totam aciem dant tesseram, "Nemini in castra, nisi victori, reditum sperandum." Ad eam vocem renovato clamore, tanto impetu sunt invecti, ut mediam Scotorum aciem cornibus utrinque nudarent, fugientesque acriter sequerentur.

XXXII. Fe-

i. Fuisset profecto illa dies longe Scotis funestissima, nisi
nitus, per unum hominem, in re prope desperata, fuisset
auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem
ugiebant, homo plebeius, cognomento Haius, cum duobus
: qui cum corporis animique viribus magnis essent, nec mi-
triam caritate; pater jugo, filii, quod cuique in promtu
armis accepto, ubi densissimum fugientium agmen con-
, obviam loco angusto profecti, primum conviciis, deinde
gientes sistere conantur. His ubi nihil proficiunt, proximos
' Se quoque, vociferantes, adversus fugientes Danos futu-
ad hæc timidiores consistunt: fortiores, qui, non tam metu
ba suorum abrepti, terga verterant, ad eos se aggregant,
, "Auxilium adesse. Ita totum agmen in hostem con-
& Danos, non minus trepida, quam ipsi venerant, fuga,
uos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem, aga-
imbellis agrestium turba, sublato clamore, speciem novi
præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Da-
t, ut alteros de salute desperantes erexerit, alteris pro spe-
oria certam calamitatem attulerit. Hæc est illa victoria ad
m vicum parta, illo & aliquot proximis diebus summa læ-
posteros perpetua fama, celebrata.
II. Cum spolia victores dividerent, Haius in omnium ore
ulti homines honesti testificabantur, "Se vidisse, quacun-
e cum liberis impressionem fecisset, ibi nostrorum ordines
os, & hostilem aciem velut ruina impulsam." Omnes de-
o ore, "Prædam, victoriam, famam, salutem se eis de-
fatebantur. Haius ad Regem perductus, modeste de se
splendidas vestes sibi & filiis oblatas, ut conspectiores Ber-
rederentur, renuit: ac tantum, absterso pulvere, quotidi-
ulo indutus, jugumque, quo erat in prælio usus, ferens,
Rege anteire, ac satis magno intervallo sequi jussis, multis
generis spectaculum accurrentibus, urbem ingreditur: om-
ora & oculos in se unum convertit: ac solus prope omnem
i celebritatem tulit. Post Danorum discessum, otio præter
a cito parto, in conventu procerum, qui ad Sconam post
ies est habitus, nihil prius, quam de Haii filiorumque ejus
is & præmiis, est actum. Ager eis datus, unus prope toti-
e fertilissimus, quem adhuc eorum posteri tenent, nunc in
pulentas familias propagati: ipsi e plebe in ordinem nobi-
iti. Insignia ferenda, uti mos est nobilitati, data, scutum
m, in cujus solo tria scuta rubricata insunt. Quæ insignia
nor, indicant, salutem publicam trium hominum singulari
virtute fuisse defensam.
V. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam
darunt res turbulentissimæ. Ac Insulanorum quidem, qui
iam vagi prædabantur, motus brevi compressus est, multis
in prælio cæsis, multis item in fuga captis, & ad suppli-

cium ductis. Majorem longe tumultum praebuit Crathilinthus, Fenellae, aut (ut alii vocant) Finabellae, filius. Is Merniae tum longe princeps genere & divitiis erat. Cruthinetus ejus avus maternus praefectus erat a Rege ei Angusiae agro, qui inter duos fluvios (Esca utrique nomen est) jacet: vectigaliaque inde Regia colligebat. Ad eum visendum cum nepos magno comitatu venisset, subito tumultu inter ministros eorum orto, duo e Crathilinthi familiaribus sunt occisi. Ille de injuria apud avum questus, cum in ejus comites seditionis culpa rejiceretur, a sene gravi oratione est increpitus, nec sine contumeliis a ministris & familiaribus ejus est dimissus. Igitur domum reversus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum abfuit ut aegrum adolescentis animum commodis sermonibus mollire, & ad aequitatem reducere, sit aggressa, ut etiam ad parricidium prope conviciis mater filium adversus suum patrem, illius avum, armaverit. Igitur, non adeo diu post, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Angusiam ad avi arcem venit. Ibi cum paucis sine suspicione receptus, reliquos comites, e suis latebris evocatos, intro mittit. Nepos avum senem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, sed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene gesta, cum ingenti praeda in Merniam laetus redit. Nec diu eam cladem Angusiani inultam passi sunt. Nam brevi magno suae factionis hominum numero coacto, multiplicem in Merniorum agris vastitatem reddiderunt.

XXXV. Ab eo tempore cum ultro citroque caedes & rapinae per occasiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factionem se aggregantibus, major aliquis motus existeret, utriusque partis duces Sconam in jus decimo quinto die adesse jubet. Pauci tamen, qui verissimi edicti minis permoti, ad diem apparuere: plures, conscii quid commeriti essent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex, diligenti conquisitione facta, aliorum alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus & factionum principes morte, reliqui levioribus poenis, pro delicti modo, castigati: nonnulli, qui levissime errarant, omnino poena exempti. Hoc temperamentum, apud malos metum, apud caeteros ingentem Regi amorem, conciliavit; pacemque ei ad vigesimum alterum usque regni annum peperit.

XXXVI. Quod si in cursu vitae inchoato institisset, inter optimos Principes jure censeri potuisset. Belli enim & pacis munera ita obierat, ut fortitudinis, constantiae & aequitatis maximam sibi laudem compararit. Sed superioris vitae commendationem facinore longe scelestissimo contaminavit: quod eo foedius omnibus est visum, quanto incredibilius ac minus exspectatum ab ejus ingenio fuerat, qui tam severe antea in facinorosos animadvertisset. Ejus autem culpae haec fuit occasio. Rex, jam aetate grandior, Malcolmum habebat filium, indole quidem praeclara, sed, si quid ipsi humanitus accidisset, ad regendum tam ferocem populum aetate adhuc im-

maturum.

...tum. Etiam quo minus post parentem proximus regnaret, ob...
...r jam majorum, qui e propinquis Regum defunctorum non...
...ime, sed maxime idoneos, modò a Fergusio primo Scotorum
...pellent originem, eligere consueverant. Obstabat etiam nobili...
...favor erga Milcolumbum Duffi Regis filium, qui tum facile in
...genere laudis Scoticæ juventutis princeps erat. Accedebat ad
...quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti be...
...Regum Anglorum ita tenebant, ut Cumbriæ præfectura ve...
...gradus regni esset: atque ita jam per aliquot ætates observa...
...erat.

...XVII. Hunc igitur Milcolumbum, ob has (quas diximus)
...s, videbat spei ac voto suo futurum impedimento: &, quo...
...palam non audebat, veneno tollendum curavit. Exstincto,
...omnium summo dolore, juvene optimo, & jam summæ spei
...inquo, signa quidem veneni in corpora apparuerunt: nulli ta...
...in mentem venit, quicquam de Rege suspicari. Nec Rex eti...
...nequam omittebat, quod ad suspicionem avertendam facere
... Nam & mortuum flevit, &, quoties de eo sermo incidebat,
...mplam ejus honorifica mentione prosequebatur, & funus magna
...tione celebrandum curavit, nullis, quæ ad defunctorum hono...
...excogitari poterant, cærimoniis omissis. Sed nimia illa Regis
...entia, quam ille suspicionis amoliendæ caussa adhibebat, ...
...bus esse suspecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob
...nam omnium de sanctitate ejus opinionem. At cum Rex per
...lios spargeret sermones, animosque hominum tentaret, quo
... laturi essent veteris legis abrogationem, & novæ de Rege cre...
... rogationem, ut videlicet, plurimarum gentium instituto, Re...
... morte sublatis liberi succederent, immaturisque adhuc ad re...
...dum tutores darentur; ita, ut penes pueros nomen, penes tutores
... vis imperii esset: quanquam pars magna, ut Regi gratifica...
...ur, hæc laudarent, tamen suspicio de morte Milcolumbi ad plu...
...metus a Rege ad nobilitatem, ac maxime Regii generis homi...
...pervenit.

XXVIII. Animis ita affectis, supervenerunt ab Anglia legati,
...olaturi Regem de morte propinqui; simul petituri, "Ut, in
...brogatione præfecti Cumbrorum, meminerit, eum magistra...
...m esse pacis interpretem, & concordiæ vinculum, inter vicina
...gna. Talem igitur sufficeret, qui ex utriusque gentis commo...
... antiquam amicitiam contineret, & novas, si quæ orirentur,
...spiciones restingueret. Hanc legationem suis rationibus com...
...dam Rex opinatus, conventum nobilitatis Sconam indixit. In
...cum multa graviter disseruisset, "Adversus comitiorum Re...
...orum veterem consuetudinem, recitatis ab initio usque seditio...
...bus ea de caussa factis, quantoque cum scelere in Regum supe...
...orum liberos fuerit a propinquis sævitum: quot bella inde na...
..., rapinæ, cædes, exilia consecuta. Ex adverso, quanto minus
...obnoxia gentium aliarum essent comitia, quanto major propin...

 qui-

" qui sanguinis reverentia, cum citra ambitionem, filii paren
" succederent. Cum, ea de re quid statuerent, ad concilium :
lisset, adjecit etiam postulata Regis Anglorum, &, ut animi ei
majora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando su
testatis jam Reges fecerant, suffragiis omnium permisit : simul u
hac moderatione, quod de regno petebat, se facilius impetratu
simul ne, si filium præfectum nominaret, alteri rogationi præ
casse videretur : quod, uti dixi, præfectura Cumbriæ velut R
futuri designatio videretur.

XXXIX. Qui utrique rogationi maxime videbantur advers
Constantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi Regis f
natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis majori
a Rege præcorruptæ adversarentur, primi omnium sententiam
gati, " Penes Regem esse, dixerunt, & leges publice incomm
" corrigere, & præfectos, quos ei visum foret, constituere.
reliqui, etsi eos non ex animi sententia locutos intelligerent, t.
approbarunt. Ita Milcolumbus Regis filius, immatura adhu
rerum administrationem ætate, & Cumbriæ præfectus, & Pri
Scotorum est declaratus : quod nomen perinde est Scotis, atque
Gallos Delphinus, apud priores Rom. Impp. Cæsar, apud po
ores Rex Romanorum, quibus omnibus successor superiori m
stratui dari intelligitur. Adjectæ sunt & aliæ leges, " Ut, q
" admodum Regi maximus natu filius in regnum succederet,
" filio ante patrem defuncto, nepos avo subrogaretur. Ut,
" impubere, tutor, qui pro Rege esset, interea eligeretur, vir
" dentia & opibus insignis, qui ad quartum decimum usque an
" Regis nomine rem administraret. Ad id ætatis ubi Rex p
" herit, ipse sibi curatores eligere posset. Multa præterea de
tima hæredum successione constituta sunt, quæ toti nobilitati
Rege voluerunt esse communia.

XL. Ita Rex per scelus posteris (uti putabat) regno stabilito
mum tamen suum confirmare non potuit. Quanquam enim
genus hominum summo studio & ostentatione benevolentiæ
plecteretur, plurimos omni genere officiorum prosequeretur, e
regnum gereret, ut nullum boni Regis munus in eo quisquam d
raret ; tamen animus, conscientia sceleris inquietus, nullum sol
& sincerum ei gaudium esse permittebat : sed intercursantibu
etiam cogitationibus sceleris fœdissimi interdiu vexabatur, e
somnum obversantia visa horroris plena quietem interpell.
Tandem, sive vere (quod quidam tradunt) vox cœlo edita ef
turbatus animus eam sibi ipse speciem finxerat, quod sceleratı
rumque evenire solet, visus est sibi per somnum ita admoneri.
" rasne, Milcolumbi cædem, hominis innoxii, a te per summu
" fas clam patratam, aut mihi esse ignotam, aut te diutius in
" laturum ? Jam enim insidiæ, quas tu effugere non potes,
" piti tuum parantur : nec, ut tu putas, stabile & securum, f
" multuosum & procellarum plenum regnum tuis posteris reli

Hac formidabili specie Rex consternatus, summo mane ad Episcopos & monachos confugit: animi sui confusionem ac sceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum ei e Christi doctrina remedium (jam enim a veterum pietate & eruditione deflexerant) præscripserunt: sed illa multo absurdissima, jamdudum a malitiosis ad quæstum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, ut loca sacra, templaque donariis locupletata, & sepulchra sanctorum hominum inviseret, reliquias oscularetur, Missis & eleemosynis peccata redimeret, monachos & sacerdotes majore, quam antea consueverat, honore & reverentia prosequeretur. Nec ille quicquam horum, iis piaculis sanatum iri se credens, omittebat.

XLI. Tandem cum in Merniam ad Palladii sanctissimi hominis ossa venerabundus venisset, ad proximam arcem, (Fethercarniam vocabant,) tum, ut tradunt, ædificiis & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope vestigia restant, divertit. Ejus arcis domina erat Fenella, (cujus ante meminimus,) non tantum ob filii Crathilinthi pœnam erga Regem inimico animo, sed ob Constantinum & Grimum, suos propinquos, nova illa lege regni hæreditate exclusos. Ab ea (iram dissimulante) Rex liberaliter & honorifice susceptus, a prandio per otium, cum locorum amœnitatem & arcis structuram diligentius inspiceret, Fenella eum in dietam seorsum ad statuam æneam, arte singulari fusam, ducit visendum: quam ita ingeniose confectam fuisse dicunt, ut ex occulto loco, funiculo, qui intentus erat, remisso, sagittas ejacularetur: Regem autem, dum intentius artificium admiraretur, sagitta e machina emissa interemtum. Hac arte cædem patratam Joannes Major & Hector Boethius scriptum reliquerunt: quod mihi non fit verisimile. Neque enim credibile est, tum in Britannia ultima, post interitum apud alias gentes elegantiorum artium, statuam tam ingeniose factam fuisse. quanquam Joannes Major tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occisum; æque fabulose, ut arbitror. Nec facile mihi persuaserim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuisse, quantum Boethius uni illi fœminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum sententiam, (in quibus est Vintonus,) qui scribunt, Regem ab equitibus, locatis (jussu Fenellæ) in insidiis, fuisse occisum. Obiit anno ab initio regni vicesimo quinto: vir plane cætera eximius, nisi Milcolumbi cædes, & nimium erga suos studium, turpem præclaris rebus ejus notam inussisset. Decessit DCCCC. XCIV.

LXXXI. R E X.

XLII. Post Kennethum, Constantinus Culeni filius, cognomento Calvus, tanta ambitione in regno petendo est usus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prensaret, querereturque; "Se aliosque Regii sanguinis viros fraude Kennethi circum-" ventos, & a regni spe exclusos, iniquissimæ legis obtentu," multa adversus eam rogationem, cui ipse cum aliis propinquis metu cessisset, disputabat. "Neque difficile esse vitium ejus detegere.

" Quid

« Quid enim stultius, quam rem omnium maximam a p
« dentiam censura & suffragiis ad arbitrium fortunæ revocare ?
« sese ipsos astringere, ut puello, sorte nascendi oblato, & q
« mulierculæ aliqua regeretur, sese regendos committerent ; &
« mines virtute præstantes interim a gubernaculo rerum arcer
« Quid si Regum liberi corporis aut animi vitio, cur imperio es
« cendo parum sint idonei, laborent ? Quid si pueri regnum et
« iissent illis temporibus, quibus cum Romanis, Britonibus, Pi
« Anglis & Danis, non tam viri imperarent, quam viri essent,
« ties est dimicatum ? Aut quid magis furiosum dici potest, qu
« quod Deus, velut ultimam calamitatem, contumacibus minet
« id nos lege arcessimus ? & minus divinorum vaticiniorum
« contemnimus, vel in eas sponte incurrimus ? Nec verum e
« quod ab adulatoribus Kennethi jactari solet, hac ratione cædi
« avaritiam consanguineorum vitari : neque enim liberis Reg
« nondum adultis, minus tutorum fraudes esse metuendas, qu
« antea fuerunt propinquorum. Quamobrem nunc, oppresso t
« ranno, libertatem ab eo sublatam fortiter esse repetendam :
« quæque illum, per vim latam, per metum acceperunt, (si me
« lex est, ac non potius publicæ libertatis mancipatio,) abroganda
« & pristina instituta, (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, &
« parvis initiis in tantam magnitudinem extulerunt, ut nulli vi
« norum cedat, & toties dejectum erexerunt,) dum licet, restitu
« da. Quin & præsentem occasionem potius, dum se offert, a
« plectamur, quam e manibus elapsam frustra posterius quæ
« mus ?

XLIII. Hæc, circumeundo potentiores, cum passim dissere
magna multitudine persuasa, factione illa fretus, Sconam venit :
duodecimo die a funere Kennethi Rex est appellatus. Milcol
bus interea, qui patris funus curabat, audito Constantinum reg
re, amicis convocatis, de summa rerum deliberat. Alii sentieba
« Procerum animos, antequam quicquam moveret, esse pertent
« dos ; ut, contra hominem popularem, & multis amicitiis &
« ctionibus implicitum, profecturus, vires expenderet : ac tum
« mum ex præsenti copia consilium caperet." Hæc juniores &
rocissimus quisque, velut lenta consilia, aspernari, ac differe
« Obviam periculis eundum, & hostem, antequam novum regn
« confirmaret, aggrediendum." Hanc sententiam Rex adolesce
velut magis speciosam, secutus, circiter decem millibus homin
coactis, ad hostem pergit. Nec Constantinus sibi defuit. Tant
enim exercitum brevi confecit, ut Milcolumbus ad famam adven
ejus suos dimiserit, ipse in Cumbriam abierit. Id vero Kenneth
ejus frater e pellice natus, cum flagitiosum existimaret, aliquot
rorum fortium cohortibus persuasis, prope Sterlinum ad Forth
amnem, qui eis limes erat, hosti se objicit. Ibi, cum ad amne
præaltis ripis, ac raris in locis vadosum, otiosi utrinque desidere
fame & peste, quibus malis eo anno vehementer laboratum e

were

copias dimittere est coactus. Ita regno in duas factiones
lebs peste, fame, latrociniis, miserabiliter est afflicta.
I. Interea, absente Milcolumbo, qui ex foedere Anglo ad-
Danos auxilium ferebat, Constantinus, occasionem se na-
us opprimendi factionem adversam, cum magnis copiis in
am contendit. Kennethus, a fratre relictus, ut ad omnes
ini motus esset paratus, ad Almonis amnis ostium se veni-
cit. Et, quia inferior numero erat, rem consilio juvit; ita
cta, ut Solem & ventum a tergo haberet; latera, quoad po-
mine muniret. Ea res praecipue ei victoriam dedit. Nam
iniani, multitudine freti, cum acriter in praelium ruissent,
ncommodum Solis adversi, procella statim coorta tantum
in ora oculosque ingessit, ut Constantini milites vix attol-
tus in hostem possent. In utroque exercitu strages ingens
c duces ipsi congressi mutuis vulneribus alter alterum confe-
ost annum & sex menses quam regnum [*Constantinus*] in-

LXXXII. REX.

Grimus, Duffi Regis filius, sive, ut alii tradunt, ex Mo-
tre ejus natus, exstincto Constantino, Rex, a suae factionis
us Sconam ductus, appellatur. Hic, suae partis proceres
s jam corruptos, alios per legatos a Milcolumbo sollicitari
sset, comprehensos quosdam e Milcolumbi legatis, qui ad
tebantur, in vincula conjecit. Id ille factum cum contra
ium videri vellet, graviter offensus, bellum molitur aper-
dversus eum cum Grimus properaret, subitus rumor de
dine copiarum ejus per hostilem exercitum dispersus omnes
Milcolumbi turbavit: multi igitur quotidie dilabebantur:
, alia atque alia caussantes, aperte missionem flagitabant,
s primum a mercatoribus ortus, qui suas rationes publicis
ous praeferebant, paullatim totum pervasit exercitum. Ne-
rant etiam qui Grimo clam studerent: erant enim in eo
uae vulgus conciliarent, staturae proceritas, & cum forma
e conjuncta summa humanitas, & in omni actione cum de-
itas. Nec deerat in loco severitas in animadvertendo, &
gerendis celeritas cum prudentia. Itaque multi sub eo re-
bi cum dignitate quietum spondebant. In hoc animorum
Milcolumbus, nihil ausus fortunae temeritati committere, ex
amicorum majore parte exercitus dimissa, cum selectis co-
statuit hostes Forthae transitu prohibere.
I. Interea Fothadus Episcopus, magna tum apud omnes ob
is opinionem auctoritate, rem componere aggressus, saepe
ctiones commeando tandem perfecit, ut, induciis in tres
latis, Grimus in Angusiam, Milcolumbus in Cumbriam se-
Arbitri de utriusque consensu electi, qui statuerent de
rsiis. Nec cessavit Fothadus, donec per eos hae pacis con-
ederentur: "*Ut Grimus* quoad viveret Regium nomen
" teneret:

" reperet: an desertum regnum ad Milcolumbum rediret; an, ut " posterius lex Kennethi, de regio Regum liberis substituendo, san" cta & inviolabilis esset. Interea communis utrique limes esset " vallum Severi: quicquid intra vallum esset Milcolumbo, quod " extra Grimo cederet. Hoc limite uterque contentus, neuter al" terum armis peteret, aut hostibus alterius auxilium ferret. Ita cum omnium summa laetitia pax est facta, quae prope per octo annos summa fide servata fuit. Ejus violandae caussa a Grimo est profecta. Nam, cum ab initio regni temporibus turbulentis boni Principis specimen dedisset, remissa per otium industria, totum se voluptatibus immersit. Deinde crescente, ut solet, ex luxuria egestate, ex egestate avaritia, multos e ditioribus confictis criminibus afflixit. Hic quanto cum periculo faceret a majoribus admonitus, tantum abfuit, ut quicquam de prioris vitae turpitudine remitteret, ut monitores, quanquam blande ad se vocatos, tamen in carcerem conjicere decreverit, ut reliquos, eorum poena deterritos, ab hujusmodi libertate adversus Reges compesceret. Illi autem cum ab amicis admoniti sese poenae subtraxissent, Grimus adeo exarsit, ut collecta manu statim adversus eos duceret; in agrosque eorum multo crudelius, quam ullus externus hostis, saeviret. Non homini, non villis, non pecori, non agris, parsum. Quicquid asportari non poterat, ne dominis post usui esset, corruptum. Nihil sacrum aut profanum ferro flammave inviolatum remansit.

XLVII. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo adversus Danos navabat, suorum querelis domum revocatus est. Neque solum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxii patiebantur, erat commotus, sed multo magis, quod Grimus, velut e ditione inimicorum, quam ad alium brevi transituram sciebat, nullo temporis futuri respectu, praesentes fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum cum concursus ingens fieret, Grimus, qui ad tempus ob raras corporis & animi virtutes populo fuerat carissimus, etsi a maxima procerum parte desertus esset, cum quantis poterat copiis obviam est profectus. Cum jam castra castris contulissent, sub Ascensionis diem, gnarus quam sancte Milcolumbus id festum observaret, decreverat eum imparatum ac nihil suspicantem aggredi. Sed Grimi consilium cum ad Milcolumbum perlatum esset, suos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in caussa tam bona, bene speraret, tamen misit obviam hosti, qui eum hortarentur, " Ne homo Christianus memoriam diei tam celebris cruore ci" vium pollueret." Ille nihilo secius aciem ad praelium paratam in hostem ducit. Inimici timorem, cui diei festi reverentiam praetenderet, suis velut omen victoriae indicat. Igitur cum infestis armis animisque infensis esset acriter concursum, Grimus, subito a suis desertus, vulnerato capite, capitur: mox oculis privatus. Non multo post, animi moerore accedente ad vulnera, moritur, decimo quam regnum inierat anno. Milcolumbus, Regio adversus victum *animo usus*, Grimum sepulchro majorum inferendum curavit. Fa-

[illegible]

quæ secuta eum fuerat, deposita omnium offensionum me-
gratiam recepit. Deinde ad Regia comitia Sconam pro-
n prius imperium suscepit, quam lex, de Rege creando, a
, omnium suffragiis confirmaretur.

LXXXIII. REX.

I. Statim suscepto regno, ad convulsam factionibus rem
restituendam est aggressus. Primum, quemadmodum
ous offensas remisisset, ita curavit, ut inter omnes diver-
:ionum homines veteres discordiæ consopirentur. Deinde
nobilitate, viros justos & pios, qui latrones, superiorum
licentia vagos, compescerent, in omnes provincias misit.
ique ab eisdem ad agriculturam coacta, annona fuit laxi-
nmercia tutiora, & publice secura tranquillitas. Inter
no, Haraldi filius, Danorum Rex, domo profugus, in
enit. Is sæpius a Vandalis victus, captus, redemtus, cum
Scandianorum, & Eduardo Anglorum, Regibus, frustra
xilium, tandem a Scotis, ex acerrimo Christiani nominis
istianus factus, acceptis modicis copiis, in regnum rediit:
magno exercitu in Angliam transivit. Anglos primum
nde adjunctis cum eis Scotorum auxiliis, vicit: multa
is comminatus, quod relictis Anglis domum redire nol-
: minæ frustra fuere. Olavus enim Scandianus, & Ene-
ius Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scoti-
si. Hi per Moraviam vagi, cæsis obviis, sacris profanis-
itis, tandem in unum collecti, arces & alia munitiora loca
tur.

Hæc dum oppugnant, Milcolumbus e proximis regioni-
collecto, castra non longe ab eis locat. Postridie Scotos,
rum multitudine, & apparatu bellico, ingens terror inva-
eos confirmare aggressus, cum non multum proficeret,
amor a paucis, qui minus timidi volebant videri, exor-
reliquis exceptus, fecit, ut statim, velut lymphati, injussu
iostem proruerent, ac sese in stantium in procinctu Dano-
nduerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore quam ve-
idu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere,
in propinquum nemus ablatus, ac ibi equo impositus,
:vasit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, custodibus
felicis pugnæ perterritis, per deditionem acceperunt: in
men sævitum. Arx, quod opportuno loco sita esset, va-
ta, ex peninsula, admisso per angustas fauces mari, insu-
ac Danico nomine Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ
Foressæ erant, metu crudelitatis Danorum desertæ. Da-
tam prospere cedentibus, in Moravia considere statuunt.
num, ut liberos & uxores a lvehant, dimittunt. Nullum
rvitutis asperrimæ exemplum in captivos prætermissum.
bus, ut eorum conatibus obviam iret, majore & firmiore
uam antea, eis, jam in Marriam progressis, ad Murthila-

cum

cum occurrisset, non sine magna utrinque [illegible] [illegible] Scotis [illegible] [illegible] Danorum, Danis ignota loca, [illegible] [illegible], & [illegible] opportuna, [illegible] hostem formidantibus Scotis, in conspectu, metum auxit trium virorum fortium, Kennethi Insularum, Grimi Iernæ, & Dunbarii Lothianæ Thanorum, continuata [illegible] des. Igitur loco moti, in angustum, quod a tergo erat, [illegible] pulsi. Ibi vallo & fossa & arborum concaedibus circumdati, [illegible] gusto loco æquata fronte hostibus restiterunt. Quo [illegible] [illegible] parta victoria [illegible] invectus, circumvenerunt, [illegible] hos uno e ducibus Eneco. [illegible] ut Danos ad pugnam [illegible] fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur [illegible] ne momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus instant. Olavus, imperatorum alter, [illegible] itineris [illegible] cum paucis in Moraviam ea nocte contendit. Id quanquam Malcolumbus non ignoraret, tamen promptissimo quoque in prælio [illegible] ac plurimis vulneratis, ab hoste persequendo destitit. [illegible]

L. Eam cladem, ad se in Angliam delatam, magno animo [illegible] Sueno : ac partim e veteranis, partim e novis subsidiis [illegible] [illegible] ctis, duce Camo, ad veterem supplendum exercitum, misit. [illegible] primum Forthæ æstuarium invectus, cum ab accolis, passim ad [illegible] nes ejus motus occurrentibus, descendere prohiberetur, ad Rubrum Angusiæ promontorium vela fecit. Ibi militibus in terram expositis, ac locis aliquot frustra tentatis, ad prædandum se converti[t]. Cum ad Balbridum, hoc est, Brigidæ pagum, haberet castra, [illegible] dicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia passuum abesse. Uterque pro tempore suos ad pugnam hortati sunt : [illegible] postridie quoque, eodem prope momento, in procinctu steterunt. Pugnatum est tertio die, tanta pertinacia, quantam & nova spes [illegible] vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua iter in Moraviam esse intellexe[rat], subducere conatus, antequam duo millia passuum esset pro[gressus], a sequentibus circumventus, cum suis omnibus periit. Hu[jus] victoriæ monumenta exstant, obeliscus, & vicus proximus adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia manus non procul a Bre[chino] oppido interiit. Ibi quoque obeliscus alter erectus est. Re[liqui], pauci admodum numero, tenebris propinquæ noctis protecti, ad naves penetrare conati sunt. Hi, cum ventis adversis ali[quot] dies sævissimo mari jactati fuissent, tandem ad Buchaniæ litus importuosum appulsi, tamdiu ibi, adversis tempestatibus detenti, ad anchoras steterunt, donec, pene omnium rerum inopes, coacti sunt circiter quingentos e suis prædatum in propinquos agros mittere : quos Mernanus, loci Thanus, a mari exclusos, in tumulum satis arduum coegit. Ibi cum diu, loci commoditate adjuti, se [illegible] xis defenderent, ac multos temere subeuntes affligerent, tandem Scoti alii alios cohortati, diversis partibus, multitudine freti, [illegible] collem subierunt. Dani ad unum cæsi. Illic etiam, ut ad Balb[ridum], [illegible]

nto arenas excitante, oſſa plerumque nudantur majora
ı ſtatura hominum hujus ætatis.
ec hac calamitate Sueno fractus, Canutum filium cum novo
n Scotiam mittit. Adverſus hunc, expoſitis militibus in
prædas agentem, Milcolumbus, nondum ex ſuperioribus
uorum viribus refectis, cum exercitu venit: ac nondum
unæ rem committere auſus, optimum ſtatuit, hoſtem po-
prohibere, ac levibus certaminibus fatigare, ſperans fore,
in alieno agro, cladibus belli vaſtato, ac jam pene deſer-
ı omnium inopia laboraret. Id conſilium cum per ali-
fuiſſet ſecutus, evenit, ut, hoſte cognito, Scoti ſuis viri-
ıs diffiderent, atque uterque exercitus prope pari inopia
ur. Igitur omnibus ſignum pugnæ ferociter flagitantibus,
retur, præ ſe ferentibus, imperatorum injuſſu pugnaturos,
ıbus ſuos in aciem educit. Commiſſa pugna, ira & de-
e ultima tam pertinaciter eſt certatum, ut neutra pars læ-
ret. Et quanquam victoriæ nomen apud Scotos eſſet, ta-
gna nobilitatis parte cæſa, cæteri ita laboribus fatigati,
s fracti, in caſtra redierunt, ut Danis liberam ſe recipi-
eſtatem, nemine perſequente, permitterent. Poſtridie,
que ſuos recenſerent, tantam cladis magnitudinem compe-
t ſacerdotes, pacis interpretes, utrique libenter audirent.
leges facta eſt; "Ut Dani, Moravia Buchaniaque reli-
ſcederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viven-
lterum bello laceſſeret; aut alterius hoſtibus adverſus al-
auxilium ferret: ager, in quo pugnatum eſt, in ſepultu-
ıortuorum conſecraretur." Danis ſe recipientibus, Milco-
n prælio cæſos curavit ſepeliendos. Poſt hæc, indicto ad
onventu, ut bene meritis de patria gratiam referret, o-
os Regios eis diviſit. Nobilitas contra Regi conceſſit, ut,
m aliquis moreretur, liberi ad viceſimum primum ætatis
ı tutela Regia eſſent: Rexque proventus omnes, præter-
od in educationem liberorum impenderetur, acciperet.
ut puberum collocandorum poteſtas penes eum eſſet, ad
los rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius ac-
edo, quod in tota Anglia & parte Normaniæ adhuc per-

Deinde Rex verſus ad detrimenta belli reparanda, multa
ab hoſtibus everſa reſtituit, arceſque per omnia oppida,
ıctatas inſtauravit, aut novas condidit. Tum regnum, a
virtute pacificatum, legibus & inſtitutis ornare aggreſſus,
giſtratuum nomina (credo, a vicinis accepta) magis ad va-
itionem, quam ad ullum uſum, inſtituit. Nam ſuperio-
alis, præter Thanos, hoc eſt, præfectos regionum, ſive
as, & Quæſtorem rerum capitalium, nullum honoris no-
eſtri ordine altius fuerat, quod apud Danos obſervari ad-
. Nunc vero, nec ullus in novis honorum nominibus eſt

modus; neque, præter inanem titulum, ullus nominum uſus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus aliquot annos magna cum gloria regnavit: ſed in ætatis decurſu vitæ ſuperioris ſplendorem avaritia fœdavit. Id ei vitium partim cum ſenio, ut ſolet, accrevit: partim enatum eſt ex inopia, quæ largitionum immodicarum ſemper eſt comes. Prædia temere nobilitati diviſa per ſcelus ad ſe retrahere conatus, multos opulentiorum ita multavit, ut alios ad mortem, alios ad extremam egeſtatem redegerit. Igitur præſente pœna, utcunque interdum juſta, ſuperioris beneficentiæ gratiam ſuperante, cum injuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, ſpoliatorum ac cæſorum neceſſarii in ultionem ſuorum, ac ſuam ſecuritatem, omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glammim in Anguſia, corruptis pecunia domeſticis miniſtris, nocte intromiſſi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, miniſtri una cum parricidis cum in equos conſcendiſſent, quos ad eventum rei ſtratos habebant, viarum veſtigiis per campos nive adopertos confuſis, in lacum, qui eſt ad Forſaram oppidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad unum aquis abſorpti perierunt. Gelu deinde coeunte, ad tempus celata, ac tandem, glacie reſoluta, detecta corpora, paſſim per vias publicas, ad terrorem viventium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatior eſt ſama. Alii, ex inſidiis a propinquis Grimi & Conſtantini, ſuperiorum Regum, cruento prælio conſerto, interemtum; alii, a propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæſum; omnes violenta morte periiſſe, tradunt. Milcolumbus ſupra annos triginta regnum ita tenuit, ut, niſi avaritia ſenilem animum corrupiſſet, inter optimos Principes haberi poſſet. Annus, quo mortuus eſt, prodigioſus fuit, hieme fluminum, vere maris inundationibus: item, paucis diebus poſt æſtivum ſolſtitium, vehementi gelu, & nivis caſu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames eſt conſecuta.

LIBER SEPTIMUS.

I. QUAM pertinaci contentione Kennethus & Milcolumbus ejus filius elaborarint, ut Regum liberi per manus imperia parentum acciperent, ſuperiore libro eſt a nobis explicatum; quo vero ſucceſſu id fecerint, in ſequentibus apparebit. Certe quod publice regno, aut privatim Regibus promittebatur, ex lege nova, commodum non eſt conſecutum. Illa enim univerſis oſtentabatur utilitas ex hoc Regiæ ſucceſſionis ſtabilimento, ut ſeditiones, cædes, inſidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cætera quæ ex iis naſci ſolent, præcaverentur. Contra vero, mihi cauſſas malorum publicorum perquirenti, & vetuſta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege nova fugiebamus, vitia, non vetuſtæ legis antiquatione videntur extincta, ſed cum nova potius magnum accepiſſe incrementum.

tremendum. Ut enim omittam propinquorum in eos qui regno potiuntur insidias, & regnantium adversus eos, quos & natura & lex voluit cuique esse carissimos, suspiciones nefarias, quas narrationis ordo explicabit; tot priorum seculorum clades, cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri Tertii interitum sunt consecutæ, leves præ iis & tolerabiles videri possint. Omitto, quod ista lex enervat vires consilii publici, sine quo nullus legitimus dominatus potest consistere: quod ea mala ultro arcessit, quæ alii, rerum publicarum participes, unice deprecantur: ut Reges videlicet constituamus, quibus alii rectores præficiendi sint: & in eorum potestatem universum tradamus populum, qui ipsi sui potestatem non habeant: & qui ægre Regibus, usu rerum peritis, & prudentia præstantibus, parent, poscimus, ut qualibuscunque Regum umbris pareant: & in eas scelerum pœnas sponte nos præcipitamus, quas Deus sui contemtoribus comminatur, nempe ut pueris & puellis subjiciamur, quos omnium gentium leges, & omnium legum parens natura, in aliena potestate esse voluerunt. Quod autem privatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, ut generis & nominis perpetuitatem inde sibi promittant, id quam sit vanum & fallax, non modo veterum exempla, sed ipsa etiam natura poterat admonere, si secum cogitassent, quot legibus, & præmiis etiam, familiarum suarum præclara illa nomina Romani perpetuare sint conati, quarum ne unius quidem vestigium in toto terrarum orbe, ab illis devicto, ad hunc usque diem perseveret. Ac merito quidem id illis evenire arbitror, qui adversus naturam rerum certamen sibi desumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omniumque casuum momentis obnoxiam, æternitate, quam ipsi nec habent, nec habere possunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime instituto eorum contraria videtur. Quid enim est ad diuturnitatem minus fidum quam tyrannis? At ad eam hæc nova lex gradum struit. Est autem tyrannus velut scopus ad universorum mortalium propositus odium: qui nec diu stare potest, &, ubi cecidit, omnium suorum una secum ruinam trahit. Hunc stultorum hominum conatum mihi numen videtur plerumque infringere levius: interdum, velut suæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Ejus voluntatis divinæ nescio an ullum apertius & apertius exemplum proponere possim, quam quod in præsentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laboravit, ut legem, a patre suo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum sufficiendis, communibus totius populi suffragiis confirmaret, nullam de se stirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram, Beatricem nomine, homini nobili Crino, insularum Occidentalium Thano, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Abthanum vocabat; alteram Doacam Anguliæ Thano collocavit, unde genitus fuit Macbethus, sive Macbeda, de quo suo loco erit nobis dicendum.

LXXXIV. REX.

II. Cæso igitur (uti dictum est) Milcolumbo, successi
nepos ex filia Beatrice, vir summa humanitate, ac majo
indulgentia, quam in Rege est opus. Erat enim natur
jam inde ab adolescentia magnum popularitatis indiciu
nam temporibus difficillimis, cum ab avo præfectus Cu
set, quanquam, propter Danorum cohortes passim vagat
gem [*Anglorum*] penetrare non poterat, ut in leges jur
cum fide partium Anglicarum caussam sustinuit, donec
glia dedita, Canutus expeditionem in eum suscepisset :
mum in fidem Danorum se dedit, eisdem conditionibus
tea Anglo parebat. Erat & illud in eo populare, quod
ma æquitate jus dicebat : ac singulis annis ad inopum c
diendas perlustrabat provincias : neque quenquam, qu
erat, potentiorum vi opprimi sinebat. Sed, ut hæ vir
rum studia ei conciliabant, ita auctoritatem apud sediti
dos minuebant, & ex ejus erga bonos clementia crevit m
dacia.

III. Initium spernendi imperii natum in Abria, ad
chonem, ejus regionis Thanum, hominem acrem, & æ
cum cultorem . cujus in animadvertendo severitatem cu
ferendam ducerent mali, conspiratione adversus eum f
direptis, vulneratum ac semivivum expulerunt. Ubi p
vulnera jactationem corporis ferre potuit, ad Regem qu
tulit. Missus a Rege minister publicus, qui facinoris
jus vocaret, omni contumeliarum genere affectus, occidi
tum eis securitatem dabat boni Principis lenitas, quas
viam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum
princeps Macdualdus, desperata venia, ad bellum se ap
parat. Insulanos, semper ad omnes motus paratos, &
mum quemque ex Hibernia spe prædæ advocat. D
" Rege molli ac deside, & qui aptior esset monachis
" fortibus regendis, nullum pœnæ metum, magnam e
" rum spem esse. Neque sibi dubium esse, quin Scot
" superiore velut longæ pacis claustris cohibiti, proposito
" li signo, se in pristinam libertatem vindicarent. Acce
hortationes ab initio successus, qui ferociam eorum au
lumbus quidam e prima nobilitate, cum copiis a Rege
tim ab eis, exercitu fuso, victus, captus, ac demum ca
tus fuit.

IV. Hac clade Rex perturbatus, convocato concilio, c
remedio consultat. Aliis parum sententiam expedienti
ibus, Regis consobrinus, culpa rei male gestæ in ignavi
ris temporis collata, pollicetur, " Si sibi cum Bancho
" perito, mandetur imperium, omnia brevi pacata r
Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorsus exce
gnarum rerum cupido: cui si moderatio accessisset, qu

) dignus erat. In p[illegible]ctendis autem sceleratis ea severi-
oluta legum vinculis in crudelitatem facile videretur eru-
:retum ei a Rege imperium adeo multos terruit, ut, ab-
iam de Regis ignavia conc[illegible] alii alio latebras pe-
:gerent. Insulani atque Hiberni, intercluſa fuga, in ex-
ſperationem acti, fortiter pugnando ad unum prope in-
.acdualdus, cum paucis in turrim propinquam inclusus,
:niæ destitutus, ſe ſuosque voluntaria morte ab hostium
:emit. Macbethus, ea pœna non contentus, abſciſſum ca-
n ad Regem mittit: corpus truncum in loco conſpicuo.
Quos Inſulanorum cepit, carnifici ſtrangulandos de-

eſtica ſeditione pacata, terror Danicus majorem longe
em attulit. Sueno, Danorum Rex potentiſſimus, mori-
iliis tria reliquit regna, Angliam Haraldo, Norvegiam
'aniam vero Canuto. Haraldo brevi poſt mortuo, ei
nutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Norvegiæ, fra-
s æmulus, magna cum claſſe in Fifam trajecit. Ad ru-
; adventus, Macbethus ad delectum miſſus: Banchone,
ı rei militari præeſſet, cum Rege relicto. Duncanus,
naviæ ſomno excitatus eſſet, hoſti obviam ire coactus
Culroſſiam pugnatum eſt, tanta pertinacia, ut alteris
um fugientes animus deeſſet, vix alteris ad fugam vires
. Scoti, qui iniquitate loci magis quam virtute ſupe-
idebantur, poſtquam Bertham venerunt, ibi, hoſtium
erientes, cum reliquiis victi exercitus conſederunt. Sue-
lum inſtaret, totam Scotiam brevi ſuæ ditionis fore ra-
m cum omnibus copiis ad Duncanum obſidendum con-
ſe circummiſſa, ut per Taum amnem eodem appelleret.
etſi adveniente ac jam propinquo cum novis ſubſidiis
ſatis præſentibus rebus confideret, tamen ſubjiciente
ut arte vires juvaret, dimittit nuncios, alium ad Macbe-
ubſiſteret, alium ad Suenonem, qui de deditione ageret.
bat, " Ut, urbe dedita, ſibi cum ſuis incolumibus abire
ueno ratus eam deditionem ab ultima deſperatione pro-
iil, niſi omnibus ſibi permiſſis, audiebat.
i alii nuncii cum liberis mandatis, qui in ſcribendis con-
empus tererent. Hi, ut ampliorem beneficentiæ ſpeciem
" Regem, affirmant, dum leges pacis darentur, earum
uarum non magnam copiam apud Norvegos intelligeret
tim in caſtra miſſurum. Id vero munus non tam benefi-
rum & penuria Norvegorum fecit gratum, quam quod
r, fractis ferocibus animis, jam debellatum eſſe. Miſſa
anis & vini, tum e vite, tum ex hordeo confecti, ac ſuc-
erbæ cujuſdam veneficæ, cujus magna copia paſſim in Sco-
. Vulgo ſolanum ſomniferum vocant. Caulis ei major,
ramos ſuperne diffunditur: ſolia latiuſcula, acuminata

exteriore parte, ac languide virentia: acini prægrandes, ac nigri (cum maturuerunt) coloris, qui e caule sub axilla foliorum, exeunt; sapor eis dulcis, & propemodum fatuus; semen habent perexiguum, velut fici grana: vis fructui, radici, ac maxime semini, somnifera, & quæ in amentiam, si largius sumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta essent, qui commeatus in castra vehebant, ne qua doli subesset suspicio, prægustabant, Danosque magnis poculis invitabant ad bibendum. Idem quoque Sueno ipse, benevolentiæ significandæ caussa, ut illis nationibus mos est, faciebat.

VII. Duncanus, qui futurum sciret, ut vis potionis una cum somno visceribus conciperetur, jam Macbethum cum suis per aversam ab hoste portam summo silentio in urbem receperat: compertoque per exploratores, somno & vino graves jacere hostes, Banchonem, itinerum aditusque in castra gnarum, cæteris in insidiis collocatis, cum parte majore exercitus mittit. Is ingressus castra, sublato clamore magno, opinione sua omnia negligentiora invenit. Pauci tumultu excitati, cum, velut amentes, temere discurrerent, ab obviis cæduntur. Reliquis fere mors cum somno continuata est. Rex, per temulentiam velut mortuus, a paucis qui minus vinolenti erant, correptus, cum non modo viribus, sed etiam sensu careret, instar oneris in jumentum forte oblatum injectus, ad naves est delatus. Nihilo ibi quam in castris melior status rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæsis, vix qui unam navem regerent collecti: eorum opera Rex domum reportatus est. Reliquæ naves, vi tempestatis obortæ, inter se collisæ subsiderunt: eumque, arena, atque aliis, quæ flumen temere fert, aggestis, cumulum navigantibus periculosum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, post hanc victoriam sine sanguine paratam, in lætitiam conversis, affertur, classem Danicam ad Kingornum stare, subsidio Suenoni a Canuto missam: vectores, in terram expositos, ferre, agere, nullo resistente, Fifanorum bona. Adversus eos Bancho cum copiis missus, primos adortus magna strage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naves compulsi. Bancho magna pecunia cæsorum sepulturam vendidisse dicitur, quorum sepulchra aiunt adhuc in Æmona insula ostendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, jurejurando sanxisse ferunt, "Se nunquam hostiliter eo redituros.

VIII. Cum in Scotia, rebus domi forisque prospere succedentibus omnia pace florerent, Macbethus, qui, consobrini ignavia semper spreta, regni spem occultam in animo alebat, creditur somnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuscule abesset a Rege, visus est sibi tres fœminas forma augustiore quam humana vidisse: quarum una Anguliæ Thanum, altera Moraviæ, tertia Regem eum salutasset. Hoc somnio animus, cupiditate & spe æger, vehementer incitatus, omnes regnum adipiscendi vias secum volvebat: cum non injusta, ut ipsi videbatur, oblata est occasio. Duncanus e filia Sibardi Reguli Northumbrorum duos fi-

ros genuerat, Milcolumbum Cammorum, (quasi dicas Μεγαλοκέφαλον,) & Donaldum, cognomento Banum, id est, album. Ex eis Milcolumbum, vixdum puberem, Cumbriæ præfecit. Id factum ejus Macbethus molestius, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram sibi catus injectam, ut, priores jam magistratus (juxta visum nocturnum) adeptus, aut omnino a regno excluderetur, aut eo tardius potiretur, cum præfectura Cumbriæ velut aditus ad supremum magistratum semper esset habitus. Animus etiam, per se ferox, prope quotidianis conviciis uxoris (quæ omnium consiliorum ei erat conscia) stimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum insidiis ad Ennernessam nactus, septimum jam regnantem annum, obtruncat: ac, manu collecta, Sconam profectus, populari favore fretus, Regem se dixit. Liberi Duncani, tam repentino malo icti, cum simul & patrem cæsum, & auctorem cædis regnantem audirent, & insidias passim a tyranno collocari, ut eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ subinde mutando, saluti aliquamdiu consuluerunt. Verum cum neque quicquam adversus potentiam ejus satis tutum videretur, neque ab homine natura sævo spes ulla clementiæ ostenderetur, diversi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in Æbudas, diffugiunt.

LXXXV. REX.

IX. Macbethus, ut regnum male partum stabiliret, potentiores magnis largitionibus sibi conciliat, securus de Regiis liberis ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas simultates. Potentioribus delinitis, populi favorem æquitate parare, severitate retinere, decrevit. Igitur cum latrones punire statuisset, qui Duncani lenitate animos sustulerant, nec id posse fieri sine magno rerum motu videret, consilium iniit, ut per idoneos homines discordiarum semina inter eos spargerentur, & ex discordia provocationes, & paucorum pari numero certamina, in disjunctissimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum convenissent frequentes, per homines fidos, ad id commode dispositos, omnes comprehensi. Eorum pœna cæteris metus est injectus. Præter Thanos Cathaneliæ, Rossiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam e potentioribus, quorum intestinis discordiis plebs attrita erat, sustulit. Ad Æbudas profectus, jus severissime dixit. Inde reversus, cum Macgillum, sive Macgildum, Gallovidiæ longe potentissimum, semel atque iterum in jus vocasset; isque magis Milcolumbicæ factionis invidiam, quam objecta crimina pertimescens, adesse renueret, missis eo copiis, prælio victum capitali supplicio affecit. Per hæc summa tranquillitate restituta, ad leges scribendas (rem a superioribus Regibus prope neglectam) animum adjecit: tulitque longe plurimas, atque utilissimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ sunt, aut neglectæ jacent. Prorsusque per decennium ita regnum administravit, ut, si vis in eo parando abfuisset, nemini superiorum Regum fuisset habitus inferior.

X. Verum

X. Verum cum ita præsidiis & favore multitudinis se comm
set, ut a vi sibi metuendum non arbitraretur, Regiæ (ut cre
est) cædis stimulis animum elatum in præceps impellentibus, i
rium, perfidia partum, in crudelissimam tyrannidem vertit.
mum suæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis
um, conjecit. De hoc vulgabatur sors, per maleficos edita, "
" ut ejus posteritas aliquando regno potiretur." Igitur verit
homo potens & industrius, & Regio jam sanguine imbutus, e
plum ab ipso propositum imitaretur, eum cum filio ad co
familiariter vocatum curat redeuntem per insidias interimen
velut per tumultum repente ortum. Fleanchus filius per ten
ignotus evasit insidias. Ab amicis autem admonitus, patrem
ge dolo cæsum, suam quoque vitam peti, occultus in Valliam
fugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidiose patrata, procere
metuentes domum quisque suam secesserunt: ac raro & rari i
lum ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer
nibus suspecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eu
proceres mutuum odium natum. Atque inde, cum celari am
non posset, res in apertam tyrannidem evalit: ac palam, levib
caussis, & plerumque confictis, potentiores occidebantur. E
bonis facinorosorum circa Regem manus nomine custodiæ aleb

XI. Nec per hos tamen Rex vitam suam satis munitam rat
colle Dunsinano, unde late in omnes partes est prospectus, arcem
ficare aggressus: cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius p
deret, Thanis omnibus per universum regnum laborem per
partitus, operas & jumenta imperavit. ipsosque, velut operi
lectos, adesse jussit. Erat tum Macduffus Fifæ Thanus longe
tentissimus. Is, vitam suam Regi committere non ausus, o
frequentes, & ex intimis amicorum, qui opus urgerent, eo
Rex, sive operis (quod simulabatur) invisendi studio, sive (
Macduffus metuebat) ut eum comprehenderet, cum advenisse
forte jugum boum, oneri impar, per adversum clivum subire
posset, [Rex,] occasione succensendi libenter arrepta, minatu
" Se contumaciam Thani, jampridem sibi perspectam, domit
" ac jugum ipsius collo impositurum. Macduffus, re ad se pe
nihil cunctatus, commendata uxori familia, ac navicula (pro
poris angustia) ornata, in Lothianam transvectus, unde in Ang
abiit. Fugæ consilio audito, Rex statim valida manu, si forte
opprimere posset, in Fifam contendit. In arcem statim introm
non invento Thano, in uxorem & liberos, qui aderant, om
iram effudit. Bona in fiscum redacta: ipse perduellis denunc
gravi indicta pœna, si quis vel congre li cum eo ausit. In ca
quoque genere claros, aut opibus potentes, sine discrimine sæv
Ac jam ex eo contemtis proceribus, Rex domesticis consiliis re
administrabat.

XII. Interea Macduffus, in Angliam delatus, Milcolumbum
gio cultu habitum apud Eduardum Regem invenit. Eduardus

factis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio revocatus, multis de caussis favore prosequebatur Milcolumbum, ab avo materno Sibardo ad se adductum: vel quod pater avusque, cum præessent Cambriæ, quatenus per tempora licuit, semper majoribus suis studuissent: vel quod eventorum similitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem utrumque, & injusto exilio a tyrannis mulctatos: vel quod Regum afflictæ res facile hominum etiam alienissimorum animos commovent. Thanus igitur, ubi primum per otium Milcolumbum convenire potuit, cum longo sermone suæ fugæ infelicem necessitatem, Macbethi in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia, exposuisset, accurata oratione ad regnum paternum repetendum filium est hortatus; "Præsertim cum neque sine summo scelere patris necem impiam inultam "relinquere, nec populi a Deo ipsi commissi miserias negligere, neque amicorum justa petentium precibus deesse posset. "Præterea, non ei defuturum neque Eduardi, Regis optimi, erga "amicum & supplicem officium, neque populi studium adversus tyrannum, neque numinis favorem pro bonis contra scelestum, nisi "ipse sibi deesse velit. Milcolumbus, qui sæpe antea per homines a Macbetho summissos, ut eum per dolum ad se illiceret, sollicitatus fuerat de reditu, priusquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare statuit. "Ego vero, inquit, nihil horum, "quæ a te sunt exposita, ignoro: sed vereor, ne tu me, quem ad "regnum suscipiendum invitas, penitus ignores. Eadem enim vitia, quæ jam multos Reges pessumdederunt, libido & avaritia, in "me quoque adsunt: sed, quæ nunc privata fortuna occulit, ea "regni licentia solvet. Proinde vide, ne me non in regnum, sed "in exitium voces." Cum Macduffus ad hæc subjecisset; "Multorum libidinem liberali conjugio solvi, & avaritiam, penuriæ "metu amoto, temperari:" adjecit Milcolumbus, "Se malle nunc "apud amicum ingenue fateri, quam sero, cum maximo utriusque "malo, in vitio deprehendi. Nihil sibi veri, nihil sinceri in animo "esse: nemini prorsus fidere, & consilia ad omnes suspicionum auras mutare, & ex sui ingenii inconstantia judicium de aliis facere." Ad hæc Macduffus, "Apage, inquit, Regii sanguinis ac nominis "dehonestamentum, & prodigium non ad regnum arcessendum, "sed in extremas orbis solitudines deportandum:" & cum dicto iratus discedere parabat. Tum Milcolumbus, hominis manu apprehensa, caussam simulationis ostendit; "Se toties Macbethi insidiis petitum, ut non temere cuivis audeat credere. At in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna, quicquam "se scire, unde fraudem extimescat. Igitur, data acceptaque fide, de tyranni exitio consultant. amicis per secretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi avo materno.

XIII. Ad famam ejus exercitus magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad novum Regem concursus. Macbethus, prope deser-

tus

tus ab omnibus, cum in tam repentina defectione nihil melius occurreret, in arcem Dunsinanam se inclusit, missis in Æbudas & Hiberniam amicis, ut pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, consilio ejus audito, recta ad eum ducit, populo, quacunque ibat, bene precante, ac faustis acclamationibus eum prosequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes apposuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, specie agmen incedebat. Ea perterritus hostium fiducia Macbethus confestim in fugam se dedit: milites ejus, a duce deserti, Milcolumbo se dediderunt. [*Macduffus tyrannum fugientem assecutus caput occisi ad suos retulit.*] Multa hic fabulose quidam nostrorum affingunt: sed, quia theatris aut Milesiis fabulis sunt aptiora quam historiæ, ea omitto. Macbethus septemdecim annis rei Scoticæ præfuit. Decem primis optimi Regis officio est functus: septem supremis crudelitatem sævissimorum tyrannorum facile æquavit.

LXXXVI. REX.

M. LVII. XIV. Milcolumbus, recuperato paterno regno, Sconæ, vicesimo quinto die Aprilis, anno a Christo nato, M. LVII. Rex fuit declaratus. Statim, regno suscepto, conventum Forfaram indixit. Primum omnium, liberis eorum, qui a Macbetho erant occisi, bona paterna restituit. A nonnullis primus creditur nova & peregrina nomina, quibus honorum gradus distinguuntur, a vicinis accepta, nec minus barbara quam erant priora, introduxisse, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, sive Equites. In primis Fifæ Thanus Macduffus Comes est appellatus: multique præterea, pro suis erga rem Scoticam meritis, novis titulis honorati. Sunt qui tradant, tum primum cœptum, ut nobiliores ab agris cognomina sumerent: quod equidem falsum puto, cum ea consuetudo ne nunc quidem apud priscos Scotos sit recepta: totaque tum Scotia prisco sermone & institutis uteretur. Loco vero cognominis (more Græcorum) patris nomen proprio subjiciebant: aut ex eventu aliquo, notave corporis aut animi, vocabulum affingebant: eundemque tum fuisse morem Gallis, indicant illa Regia cognomenta Crassi, Calvi, Balbi: item multarum nobilium in Anglia familiarum cognomina, eorum maxime, qui circa eadem hæc tempora, Gulielmum Normanum secuti, in Anglia sedes posuerunt. Apud reliquos etiam Gallos sero mos cognomina ab agris ducendi receptus videtur, ut ex Frossardi, scriptoris minime contemnendi, historia intelligi potest. Macduffo, in præmium navatæ operæ, tria petenti privilegia sunt concessa: "Ut posteri ejus Regem coronandum in cathedra collocarent. Ut in Regio exercitu primæ aciei præessent. Ut, ob cædem impræmeditatam hominis generosi, viginti quatuor, ob plebeii, duodecim marcas argenti solverent." Quæ postrema lex usque ad ætatem patrum nostrorum, quamdiu scilicet ex ea familia superfuit quisquam, duravit.

XV. Hæc

XV. Hæc dum Forfaræ geruntur, qui supererant ex factione Macbethi, filium ejus Luthlacum (cui ex ingenio cognomen inditum erat Fatuo) Sconam ductum Regem appellant. Hunc Milcolumbus in valle Bogiana assecutus, tertio quam Regis nomen susceperat mense occidit. Generi tamen Regio tributum, ut mortuus una cum patris corpore in Regium sepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in summa pace quatuor annis exactis, affertur validam latronum manum Coburni Saltum insidere, ac Lothianam & Marciam cum magno agricolarum damno infestare. Eos Patricius Dumbarius, non sine labore, domuit, quadraginta e suis amissis. E latronibus sexcenti in congressu perierunt: quadraginta capti, laqueo strangulati. Ob id facinus Patricius Marciæ Comes dictus. Regno ita confirmato, ut nulla vis aperta ei nocere posset, Rex occultis insidiis est petitus. Tota conjuratione ad eum delata, principem ejus, nihil ea de re suspicantem, ad se vocat. ac longiore sermone familiariter instituto, solus in vallem secretam, aliis subsistere jussis, hominem seducit. Ibi, exprobratis ei superioribus beneficiis, & commemoratis insidiis in suum caput structis; "Quin tu nunc, ait, armatus "armatum, si tantum tibi animi est, aggredere, & quod per dolum petis, virtute præmium tibi para. Ille perculsus re subita humi dejecit se supplex: ac veniam a Rege non minus clemente quam forti obtinuit. Hujus facinoris meminit Mattheus Paris.

XVI. Interea Edgarus, cui secundum Eduardum regnum Angliæ debebatur, in Scotiam ventis adversis actus cum tota familia applicuit. De hoc viro, ut quæ sequuntur facilius intelligi possint, pauca supra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, scelere suorum occiso, Canutus Danus, qui in parte insulæ regnabat, totam statim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad se adductos, initio liberaliter habuit. Deinde, prava ambitione impulsus, eorum cæde regnum confirmare suis posteris cupiens, eos clam tollendos ad Valgarum Sueciæ præfectum misit. Is, audita puerorum nobilitate, inspecta ætate & innocentia, fortunæ etiam miseritus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam ad Solomonem Regem eos misit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles in Eduardo eluxit, ut ex omni juventute eum potissimum eligeret, cui Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti Edgarus, Margarita, & Christiana. Interea, Canuto mortuo, successit Hardicanutus. Eo cæso, revocatus est e Normania, ubi tum exulabat Eduardus [*Edmondi Regis frater*,] cum fratre Aluredo: missis, qui eos reducerent, Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, sed qui Canuti filiam haberet conjugem. Is, cupidus regni in suam familiam transferendi, Aluredum veneno sustulit. Eduardus, magis numinis providentia quam humano consilio servatus, regnum in Anglia sanctissime gessit. Liberis autem cum careret, nihil prius habuit, quam ut propinquos suos ex Hungaria ad id munus suscipiendum revocaret: atque Edgaro reduci statim cedere voluit.

Sed

Sed ille, cum Regis pietate modestia certans, eo vivo se regnaturum negavit.

XVII. Tandem Eduardo Rege defuncto, Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem invasit: Agatham tamen Hungaram cum liberis humanissime tractabat. Sed, eo quoque a Gulielmo Normano jam profligato, Edgarus cum matre & sororibus crudelitatem ejus vitans, cum in Hungariam redire statuisset, vi tempestatis in Scotiam appulit. Ibi, a Milcolumbo receptus hospitaliter, accepta in uxorem Margarita sorore, affinis etiam factus. Gulielmus, tota in Anglia rebus pacatis, levissimis de caussis in omnes Anglici ac Danici generis nobiles sæviebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac veritus, ne nova aliqua tempestas illinc oriretur, fecialem misit, qui Edgarum deposceret, ac, ni dederetur, bellum indiceret. Milcolumbus crudele & nefarium ratus, supplicem, hospitem, affinem, hominem denique cui ne inimici quidem ullum crimen objicere possent, ad supplicium dedere hosti immanissimo, quidvis potius pati decrevit. Itaque non Edgarum modo retinuit, sed & amicos ejus, maximo numero domo profugos, recepit, prædiisque donavit: quorum posteri in multas atque opulentas familias propagati sunt.

XVIII. Bello inter Scotos & Anglos ob has caussas orto, Sibardus Northumbriæ Regulus, Edgaro favens, copias cum Scotis conjunxit. Normanus, rebus prospere succedentibus tumidus, tanquam levi momento bello Scotico defuncturus, Rogerum quendam, suæ nationis hominem, domi nobilem, cum copiis in Northumbriam misit. Eo victo & profligato, ac demum a suis cæso, Richardus, Glocestriæ Comes, majore cum exercitu missus, a Patricio Dunbario levibus prœliis fatigatus, & latius prædari prohibitus, cum nihil promoveret, multo majores copias eo duxit Odo, Gulielmi frater, ex Episcopo Bajocensi Cantii Comes factus. Quem, cum late Northumbriam populatus fuisset, ac, cæsis nonnullis, qui populatione eum prohibere nitebantur, redeuntem cum ingenti præda Milcolumbus & Sibardus adorti, spoliis exuerunt, multis de ejus exercitu interemtis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, suppleto exercitu, eo missus, ullum operæ pretium fecit, nisi quod ad Tinam amnem positis castris, bellum propulit magis quam intulit: atque interea Novum Castrum, vetustate pene collapsum, restituit. Gulielmus, longo magis quam utili aut necessario bello fatigatus, tandem, lenita paullum ferocia, animum ad studium pacis adjecit. Pax his legibus facta, "Ut in Stanmoria, quasi dicas, ericeto la-
"pidoso, (id enim ex re nomen est loco) limes regnorum describe-
"retur. (In limite crux lapidea statuta, quæ Regum statuas & insignia utrinque haberet. Ea, quamdiu stetit, Regia crux fuit appellata.) "Cumbriam Milcolumbus teneret, quo jure majores ejus
"eam tenuissent. Edgarus, a Gulielmo in gratiam receptus, ac prædiis amplis donatus, ut ab omni rerum novandarum suspicione abesset, quamdiu vixit nunquam ab aula discessit. Voldiosus, Sibardi

ius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam accepta uxore nepte Regis ex filia.

Pacem externam intestini tumultus sunt consecuti. Gallo- & Æbudenses vicina omnia, non sine cæde, populabantur. ıvi, cum Rossianis & Cathanesiis aliisque propinquis facta ione, adjunctis etiam Insulanorum proximis, majore mole iebant. Adversus Gallovidianos Valterus, Banchonis ex › filio nepos, jamdudum a Rege in gratiam receptus, in re- ebelles Macduffus est missus, dum Rex cogeret copias ma- Valterus, cæso tumultus duce, ita cæteram multitudinem fit, ut Rex eum reversum, ob rem bene gestam, Stuartum cotiæ fecerit, quasi dicas OEconomum. Hic magistratus mnes Regios colligit: jurisdictionem etiam, qualem con- ı præfecti, habet, ac prorsus idem est cum eo quem priores ı appellabant. Atque nunc, sermone Anglico patrium su- regionum Thani plerisque in locis Stuarti vocantur: &, erat Abthanus, nunc Stuartus Scotiæ nominatur. Paucis vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero cepit Stuartorum familia, quæ jam diu apud Scotos rerum po-

Macduffus, in regione diversa, cum ad Marriæ fines ve- Marrianis pecuniam ne fines eorum ingrederetur pollicenti- ıltitudinem hostium veritus, rem simulatione transactionis ınibus ferendis suspendit, donec Rex ipse majoribus cum co- enit. Cum ad Monimuscum vicum conjunctis castris fuisset , Rex, audita multitudine hostium, sollicitus, Andreæ Apo- uem velut Deum tutelarem Scoti colebant, vicum, in quo t, se donaturum vovit, si victor ex ea expeditione reverte- Paucis inde castris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ flu- rapidissimum. Hostium ibi tantum numerum, quantum ex ionibus cogi posse nunquam credidisset, in ulteriore ripa ad m prohibendum stare conspicatus, signifero cunctante flumen , signum ei ablatum Alexandro Carroni, Equiti notæ forti- dedit: posterisque ejus is honos habitus, ut Regium in bel- lum ferrent. Ei, pro Carrone, postea cognomen Scrimi- situm: quod magistrum tractandorum armorum, multum o studio arrogantem, ipse, vera virtute fretus, artisque ejus imperitus, vicisset. Regem, jam flumen ingredientem, in- cerdotes sunt morati: qui, eo permittente, ad hostem pro- ellum citra sanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum ta, se dediderunt. Eorum qui maxime inquieti, & seditio- ctores fuisse comperti sunt, bonis multati, perpetuæ custodiæ antur.

Pace domi forisque magnis laboribus parta, ad mores pu- mendandos conversus, ipse & sanctissime vivebat, & alios o ad modestiam & æquitatem provocabat. Creditum est, hac re multum consiliis & adhortationibus Reginæ, lectissi-

mæ & ſingulari pietate fœminæ, adjutum. Illa quidem in pauperes & ſacerdotes nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & ſoror Chriſtiana, in ullo pietatis officio Reginæ cedebat. Nam quoniam tum monachatus inter præcipua pietatis inſtituta habebatur, utraque, relictis rerum humanarum moleſtiis, in virginum monaſteria ſeſe incluſerunt. Rex ad quatuor priores Epiſcopatus, Fani Andreæ, Glaſcuæ, Candidæ Caſæ, & Murthilaci, (qui Epiſcoporum inertia veterem diſciplinam aut ſolverant aut abjecerant,) adjecit Moravienſem & Cathaneſium, conquiſitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis & piis. Luxum etiam, jam tum, non ſolum per frequentiam Anglorum, aliarumque gentium exterarum commercia, ſed, multis exulibus Anglici generis receptis, & per univerſum regnum diffuſis, ingraveſcentem, coercere (prope fruſtra) conatus eſt. Maximus ei labor fuit, dum ad veteris parſimoniæ modum revocare ſtudet proceres: qui, admiſſo ſemel voluptatum delinimento, non modo in pejus facile promovebant, ſed in præceps rapi ſe patiebantur, fœdiſſimumque etiam vitium elegantiæ & munditiarum falſo nomine diſſimulare conabantur. Milcolumbus, cum non modo religioni, ſed etiam rei militari ſummam inde perniciem impendere conſpiceret, primum diligenter ſuam familiam expurgavit: deinde leges ſumptuarias ſeveriſſimas, gravi adjecta pœna adverſus violatores, tulit. His autem remediis cum rem ſiſteret magis quam curaret, nunquam tamen deſtitit, quoad vixit, omni conatu urgere. Uxoris etiam precibus dediſſe fertur, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ proceribus per gradus quoſdam lege Regis Eveni debebatur, ſponſus dimidiata argenti marca redimere poſſet: quam penſionem adhuc Marchetas mulierum vocant.

XXII. Dum Milcolumbus moribus emendandis intentus eſt, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius Gulielmus Rufus. Inter duos Reges tam diſcordi ingenio pax diuturna eſſe non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis ſumtibus ædificabat; remque Eccleſiaſticam labantem confirmabat: Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmenſium ad Epiſcopatum Fani Andreæ transfert: cum interea Rufus, ſilvas ad ferarum venationes includens, ut laxius ſpatium complecteretur, monaſteria vicoſque diruebat: Anſelmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiſcopum, liberius admonentem, inſula exegit. Cauſam belli adverſus Scotos ferens, Annevici arcem, cæſo præſidio, fraude intercepit. Milcolumbus, rebus fruſtra repetitis, magno exercitu arcem obſedit. Cuſtodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti, de deditione colloquuti, petunt, "Ut Rex adeſſet ad claves recipiendas. Eas dum ad cuſpidem lanceæ ſuſpenſas Rex incautus accipit, miles, ferro in oculum adacto, eum interimit. Filius quoque ejus Eduardus, dum ſalutis ſuæ negligentior, vindictæ cupiditate in hoſtem incautius irruit, ex vulnere brevi moritur. Scoti, gemina clade ex duorum Regum morte turbati, ſoluta obſidione domos abeunt: &

Marga-

Margarita, mœrore confecta, non diu viro & filio fuit superstes. Corpora Regum e Tinmutho, (quod ad ostium Tinæ cœnobium est,) ubi primum fuerant sepulta, Fermelinodunum relata sunt. Regnum tenuit Milcolumbus annos triginta sex, nullo prorsus vitio notabilis; multis & magnis virtutibus ad posteros insignis. Genuit ex Margarita sex filios: e quibus Eduardus in obsidione Alnevici e vulnere mortem obiit, Edmondus & Etheldredus exules in Angliam a Donaldo patruo pulsi interierunt. Tres reliqui, Edgarus, Alexander & David, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum major Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Eustathio, Bononiæ maritimæ Regulo, nupsit. Inter prodigia hoc tempore numeratur maris Germanici tam insolita inundatio, ut non agros modo demerserit, & arenis obruerit, sed vicos, oppida & arces everterit. Tonitrua etiam, solito frequentiora, ac magis horrenda · pluresque, quam unquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. REX

XXIII. Milcolumbo rebus humanis sublato, Donaldus Banus (hoc est, albus) ejus frater, qui Macbethi metu in Æbudas perfugerat, Magno, Regi Norvegorum, omnes insulas pollicitus, si ejus auxilio regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex est declaratus, maxime ab iis qui superiorem Regem corruptæ majorum disciplinæ falso insimulabant, Anglosque, domo pulsos, in Scotorum agris collocatos dolebant. Edgarus, in tam subita mutatione rerum, sororis liberis (per ætatem adhuc infirmis) metuens, eos in Angliam ad se transportandos curavit: sed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Orgaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accusatus est, quod occulte jactaret, "Se suosque propinquos legitimos regni hæredes." Id crimen cum delator nullis testibus confirmaret, certaminis aleæ judicium committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgaro, jam seniore, nec satis firma valetudine, se ad certamen obtulerat, victus est. Donaldum, qui, externis auxiliis cum sua factione conjunctis, regnum invaserat, cum boni omnes, apud quos sacrosancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odissent, ipse id odium sua temeritate vehementer auxit, multa inter suos capiti nobilium minatus, qui sacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honesto loco militaverat, adversus Donaldum arcessunt. Ad ejus adventum multis deficientibus, Donaldus, rebus suis diffidens, post sextum, quam regnum invaserat, mensem, in Æbudas profugit.

LXXXVIII. REX.

XXIV. Nec Duncanus diu regnum tenuit: homo enim militaris, & artium pacis non admodum gnarus, cum imperiosius, quam civilis ratio exigebat, omnia tractaret, brevi in maximum majoris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes ejus motus intentus, rescisset, *corrupto Macpendiro*, Merniæ Comite, Duncanum

num in Taichia noctu curat obtruncandum, post annum & sex menses quam regnare cœperat. Ipse, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus quam probantibus, plus minus triennio turbulentissimum regnum gessit, hinc Insulanis, hinc Anglis regnum infestantibus. Accessit & illa major invidia, ex insulis occidentalibus per Magnum, Norvegorum Regem, occupatis: quas etsi ille velut per vim ingressus esset, tamen omnes intelligebant fraudem subesse, non se commovente ad tantam contumeliam Donaldo. Ac tandem multo vehementius accensa est publica indignatio, secreta ejus pactione in vulgus prolata.

LXXXIX. REX.

XXV. Igitur occultis nunciis actum cum Edgaro, Milcolumbi filio, ut ad regnum capessendum se ducem præberet: "Non defutura "ubi primum ad limitem veniret, auxilia." Nec vana fuerunt promissa. Edgarus enim, per Edgarum avunculum modicis auxiliis a Rufo impetratis, vix Scotiam est ingressus, cum Donaldus, a suis destitutus, fugit: atque e fuga retractus, ad Edgarum adducitur & in vincula conjectus, non multo post mortuus est. Edgarus, in regnum summo omnium Ordinum consensu reductus, primum omnium pacem cum Gulielmo Anglo fecit: atque, eo sine liberis defuncto, eandem cum Henrico ejus fratre confirmavit. Ei Mathildem sororem (cui ex moribus, uti dictum est, cognomen Bonæ datum fuit) uxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti sunt Gulielmus, Richardus, Euphemia, & Mathildis. Regnavit Edgarus in summa pace annos novem & sex menses, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, ut, toto ejus regni tempore, nulli motus intestini, nullus ab hoste externo metus fuerit. Unum operum civilium ejus monumentum fuit Coldingamiæ cœnobium, Divæ Ebbæ virgini dicatum, septimo regni anno; posterius in Cuthberti nomen translatum.

XC. REX.

XXVI. Edgaro sine liberis defuncto successit frater Alexander, cognomento Acer. Hunc, initio statim regno, juventus quietis impatiens, rata pacatum (hoc est, ut ipsa interpretabatur, ignavum) futurum exemplo fratris, ut majore cum licentia latrocinaretur, eum occulta fraude tollere decrevit. Ille, patefacta conjuratione, in ultimam usque Rossiam fugere molientes eos est secutus. Cum ad Spæam amnem constitissent, ac, freti rapiditate fluminis, transitu Regem prohibere conarentur, Rex a suis retentus, quod, æstu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipse primus calcaribus equo subditis, cæteris, ne Regem in tanto periculo desererent, sequentibus, ad hostem ire pergit. Verum (ut dixi) a suis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cujus supra meminimus, filio partem exercitus dedit, qui subito cum suis amnem ingressus, audaciæ miraculo adeo conterruit hostes, ut passim in fugam statim se conjicerent. Multi inter fugiendum cæsi: principes eorum, vel tum capti, vel postea ad Regem adducti, laqueo strangulati. Hæc expeditio

peditio ex illo ad finem usque vitæ pacem ei præstitit. Redeunti per Merniam occurrit mulier paupercula, graviter querens, maritum suum a Comitis Merniæ filio, quem in jus ob æs alienum vocasset, loris cæsum. Rex indignabundus, ex equo desiliens, non prius conscendit, quam supplicio facinoris auctor fuisset affectus. Ita demum ad Enoergoream, vel, ut alii scribunt, ad Baledgar, hoc est, Edgari villam, est reversus. Ex his rebus ab eo gestis sunt qui Acris nomen ei inditum putant. Alii magis tragicam cognominis caussam afferunt: latrones scilicet a ministro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromissos, Alexandum vero forte experrectum, primum ministrum a quo proditus erat, deinde sex e latronibus interemisse. Ad hæc tumultu in aula concitato, cæteros fugisse, Alexandrum fugientibus institisse, donec major eorum pars concisa fuisset. Post hæc ad pacis opera conversus, fanum Michaelis ad Sconam a fundamentis exstruxit. Collegium, quod ibi erat, sacerdotum, in cœnobium monachorum mutavit. In Æmonam insulam tempestate delatus, ibi prope ad extremum periculum ex fame venit: cum nullum per aliquot dies nec ipse neque comites victum habuissent, nisi quem apud solitariæ vitæ cultorem (eremitam vulgo appellant) invenerunt. Ibi quoque fanum in memoriam Divi Columbæ exstruxit; adjectis Canonicis (ut vocant,) & agris qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, satis antea dives, non modo domariis, sed etiam agris auxit. Ædem ad Fermelini Dunum a patre cœptam perfecit, & proventibus locupletavit. His fere pace belloque gestis, cum septemdecim annos rei Scoticæ præfuisset, decessit, nullis e Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis liberis.

XCI. REX.

XXVII. David ei frater successit, anno a Christo nato M. M. CXXIV. Is, cum fratres ejus, alter post alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia apud Mathildem sororem hæsit. Ibi uxorem accepit Mathildem, propinquam suam, forma, divitiis ac nobilitate florentem. Erat enim ei pater Voldiosus Northumbriæ Comes, mater Juditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium suscepit Henricum, in quo statim a pueritia & paterna & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio magnis proventibus auctus, nempe Comitatibus Northumbriæ & Hundintoniæ, sive Venatodunì, cum magna civium gratulatione ad regnum accipiendum in Scotiam venit. Nam, etsi parentum memoria ad popularis gratiæ conciliationem magnum momentum haberet, propria tamen virtute effecit, ut aliena commendatione ad laudem nihil egeret. Erat enim cuivis Regum in cæteris virtutibus par: audiendi vero caussas tenuiorum facilitate longe superior. Potentiorum querelas ipse audiebat. Si quis judicum falsum judicasset, res judicatas non rescindebat, sed judicem litis æstimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proserpentem, patris exemplo coercuit. Artifices & inventores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno ejecit. Parentum ac propinquorum beneficentiam,

tiam, venia potius quam laude dignam, in augendis proventibus Ecclesiasticis longe superavit. Monasteria, vel collapsa vetustate, vel bellorum injuriis diruta, instauravit. Præterea nova a fundamentis multa exstruxit. Ad sex Episcopatus priores quatuor adjecit, Rossiensem, Brechinensem, Caledoniensem, & Dumblanensem. Hos ut proventibus annuis ditaret, posteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regiorum agrorum parte ad monachorum alimenta consecrata.

XXVIII. Joannes Major, qui in studio Theologiæ magnum nomen me puero habuit, cum reliqua hujus Regis acta magnis laudibus prosequatur, hanc profusam ejus in monasteria largitionem gravi (atque utinam minus vera) oratione incessit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonii, profusionem eo magis demiror, quod, eisdem illis temporibus, D. Bernardus acerbissimis concionibus sacerdotes & monachos ob luxuriæ sumtus immoderatos vexat: qui tamen, ad nostram ætatem collati, modici videri possent. Fructus autem, qui secuti sunt, harum donationum quale fuerit consilium ostendunt. Nam, ut in corporibus sagina distentis usus omnium membrorum perit: ita ingeniorum igniculi, luxuria oppressi, in cœnobiis ex eo elanguerunt, literarum studia sunt exstincta, pietas in superstitionem degeneravit, &, velut in agro inculto, vitiorum omnium semina suppullularunt.

XXIX. Unum, toto regni tempore, civilem tumultum verius quam bellum sensit: sed is brevi, Ænea Moraviæ Comite cum suorum magna multitudine cæso, conquievit. Milcolumbus Macbethus, cum novam seditionem accendere tentaret, in arcem Rosburgi custodiendus datur. Cæteris rebus ex sententia succedentibus, duplex supervenit molestia, aut verius calamitas. Altera ex uxoris, altera ex filii morte immatura. Uxore quidem Mathilde, summo genere, forma, moribus, orbatus, quam & vivam unice amavit, & in ætatis flore mortuam ita desideravit, ut plus viginti annis, non modo cælebs, sed expers etiam veneris superfuerit, nunquam tamen vis doloris ei impedimento fuit, quo minus & pace & bello publicis muneribus fungeretur. De filio suo loco dicemus.

XXX. Cum David se totum studiis pacis dedidisset, res in Anglia turbatæ invitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota sobole, præter Mathildem filiam, in trajectu a Gallia submersa, Anglus eum casum adeo graviter tulit, ut nunquam deinde risisse tradatur. Mathildis, quæ sola tantæ cladi superstes fuerat, Henrico Quarto Imperatori nupserat. Ea, marito sine liberis mortuo, ad patrem in Angliam rediit. Hanc ille (metuens & viduæ & orbæ, si quid ipsi humanitus accidisset) ut in regno confirmaret, Nobilitatem sacramento in verba ejus adegit: & in spem nepotum, Galfrido Plantageneto, Andegavorum Comiti, eam collocavit. Intra quinquennium post id matrimonium, Robertus Dux Normanniæ atque Henricus Rex decesserunt: & Galfridus Andegavus gravi morbo correptus, lecto affixus jacebat.

XXXI. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ stirpis solitudinem animum adjecit ad regnum Angliæ occupandum: neque rem fore difficilem arbitrabatur, cum ob adversæ partis infirmitatem, tum quod a Regio genere non esset alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blesensi nupserat, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, superioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis consobrinam, ac e Davidis Regis Scotorum sorore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & absentia Reginæ Anglorum, & Galfridi valetudine fretus, facile se Anglia potiturum sperabat. Ut autem ad eam spem aditus facilior esset, nihil reveritus fidem jurisjurandi, quod Reginæ una cum reliquis propinquis dederat, Episcopos Anglos, ejusdem sacramenti socios, ad eandem impietatem magnis pollicitationibus pellexit: in primis autem Gulielmum Eboracensem Archiepiscopum, qui princeps in verba Mathildis juraverat, & Rogerium Sarisburiensem Episcopum, qui non modo ipse juraràt, sed cæteris etiam proceribus verba præierat. Hac fiducia, Henrico avunculo nondum sepulto, regnum ingressus, primum biennium satis tranquillum egit: eoque insolentior factus, & pacta cum Anglis negligere, & cum vicinis arrogantius agere, cœpit.

XXXII. Postquam Anglos omnes, partim metu, partim pactionibus, in verba adegisset, legatos ad Davidem Scotorum Regem misit, qui eum, ut idem faceret, ob Cumbriam, Northumbriam & Huntintoniam, admonerent. David respondit; "Se non ita pridem, una cum ipso Stephano, ac omnibus Angliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginæ, sacramentum dixisse. Alterum autem, ea viva, nec velle, nec debere Regem agnoscere. Hoc responso ad Stephanum relato, initium belli statim factum est: Anglis in proximos Scotorum agros ferro & flamma sævientibus, Scotisque damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ, Tanchiæ & Areniæ, Scotorum exercitus, Angliam ingressus, ad Allertonem vicum obvias habuit Anglorum copias, quibus præerat Glocestriæ Comes. Pugnatum est acerrime. Par utrinque fuit cædes, dum acies steterunt. Fusis Anglis, multi in fuga perierunt: capti e Nobilitate plurimi: in iis Comes ipse Glocestriæ. Hac plaga Stephanus ictus, ne captivorum propinqui abalienarentur, nullas pacis conditiones recusabat. Hæ leges fuerunt; "Ut Anglus captivos sine pecunia reciperet: ac jus omne, quod in "Cumbriam, tanquam supremum dominum, habere se contende- "bat, remitteret. Sed Stephanus nihilo sanctius illic fidem coluit, quam in regno propinquæ invadendo prius fecerat. Nam, vix dimisso utrinque exercitu, & captivis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam intercepit: prædis e Scotorum agris abigendis bellum renovavit. Scoti, collecto e proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipso victos a se anno, contemnerent, temere prælio commisso ad Tesam amnem, magna clade contemptum hostis luerunt. Coacti præterea Northumbria decedere.

XXXIII.

XXXIII. Ad hanc ignominiam delendam, David, quam potuit maximo exercitu contracto, venit Rosburgum. Eo Turstanus, Eboracensium Archiepiscopus, vel (ut scribit Gulielmus Neobrigensis) Trustinus, ab Anglo ad pacificandum missus. Spe concordiæ injecta, induciæ in tres menses datæ, ea lege, "Ut statim Northumbria Scotis redderetur." Hoc quoque promissum, quod solvendi exercitus caussa factum a Stephano erat, cum vanum fuisset, Davidque magnas prædas ex ea Northumbriæ parte, quæ Anglo parebat, abegisset; Stephanus, coactis maximis copiis, Rosburgum usque penetravit. Verum, cum rescisset Nobilitatem sibi adversari, & queri, "Se bello injusto & non necessario illigari," nulla re gesta, retro in intimum regnum se recepit: ac proximo anno, sibi metuens a seditione intestina, Mathildem uxorem ad Davidem ejus avunculum misit, quæ de pace ageret. Ea interprete factum, ut David e Novo Castro, ubi se ferme continebat, Stephanus e Dunelmo, in Cestriam, vicum in medio itinere positum, & ex æquo ab utroque oppido distantem, mitterent, qui de controversiis disputarent. Missi a Davide Fani Andreæ & Glascuæ, ab Stephano Cantuariæ & Eboraci Archiepiscopi. Eo facilius inter eos convenit, quod Stephanus foris bellum, & domi seditionem metuebat: & Scoti graviter ferebant, se belli alieni omnem tempestatem excipere; Mathilde interim, cujus caussa agebatur, cessante. Igitur pax in eas leges convenit; "Ut Cumbria veteri jure Davidi, Northum-
" bria usque ad Tesam amnem (ut scribit Gulielmus Neobrigensis
" Anglus) & Hundintonia Henrico Davidis filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: isque Stephani eo se nomine benefi-
" ciarium fateretur. Rebus ita compositis, David in Cumbriam, Stephanus in Cantium se recepit.

XXXIV. Hæc pax incidit in annum a Christo nato
M. C. M. C. XXXIX. quo anno Mathildis, in Angliam re-
XXXIX. versa, filium suum Henricum, qui postea regnavit inter Anglos, misit Carleolum ad Davidem magnum ejus avunculum, ut ab eo potissimum (quippe sine controversia omnium ætatis suæ præstantissimo) in militarem ordinem adscisceretur: quæ res illis temporibus cum maxima cærimonia fieri solebat. Tanta autem tum rerum perturbatio ex domesticis discordiis erat, ut nihil ab intestino bello liberum esset in Anglia, præter eam partem quam David Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille solus a publica calamitate esset immunis, intra triennium filius ejus unicus, tantarum opum & felicitatis speratus hæres, in ætatis flore decessit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius sexus relictis: tantumque sui desiderium apud Scotos & Anglos reliquit, ut, præter publicam jacturam, unusquisque maximo privato incommodo affectus esse videretur. Tanta enim sinceritas & moderatio animi in ea ætate erat, quæ fere in licentiam effervescere solet, ut raros & singulares fructus ex ea indole (si maturuisset) omnes exspectarent. Acerbiorem cum luctum patri fecit tenera nepotum ætas, & ingenium Ste-

phani

ıquietum & imperii avidum: &, Stephano etiam sublato, filii Mathildis, qui in regno successurus erat, elatus ani- : in ætatis fervore ferocia.

:V. Obversantibus igitur animo ægro tot molestarum rerum .onibus, cum omnes eum dolori succubiturum putarent, tan- perfuit ei adversus ægritudines fortitudinis, ut nobilium m primos, ne gravius (ut par videbatur) eum casum ferret, ıs, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, ut propior nti quam dolenti videri posset: "Neque enim sibi, neque quicquam accidisse novi. Nam se ex doctorum & sancto- virorum sermonibus didicisse, mundum Dei providentia re- ıi obsistere velle, non modo stultum, sed etiam impium es- Nec ignorare se, ea lege suum filium genitum fuisse, ut a- ndo decederet; & æs alienum, quod nascendo acceperat, :ndo redderet. Id cum semper haberet in promtu, nihil ısius, nec aliorum interesse, quo tempore a creditore appel- ır. Quod si mali tantum morerentur, jure quidem in pro- ıorum obitu dolendum esse. Verum, cum bonos etiam de- e videamus; & homini Christiano esse debeat tam persua- quam quod est certissimum, bonis (neque vivis, neque mor- quicquam mali evenire posse; quid est, cur hanc disjuncti- a propinquis, præsertim tam brevem, adeo moleste fera- ! cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patri- ræcesserint: quo nos eos, etiamsi longissimum vitæ spatium igamus, tamen brevi sequemur. Filius autem meus si hanc ;rinationem prior suscepit, ut parentes & fratres meos, ho- s sanctissimos, prior videret, eorumque consuetudine prior etur; id si moleste feremus, providendum erit, ne potius il- nvidere felicitati, quam mala nostra lugere, videamur. Vo- ıtem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum ob hanc me caritatem, & illius piam & jucundam memoriam, uter- (ut pro filio etiam spondeam) plurimum debere profi- r.

:VI. Hæc magnitudo animi in Rege, ut multum ad pristi- neratıonem adjecit, ita in omnium pectoribus filii desideri- it, cum recordarent.., quali Principe ipsi liberique sui or- ent. David autem, ut, qua poterat una, consolatione frue- ıepotes ex filio ad se adducendos curat, atque aulica disci- Juæ tum erat sanctissima) educandos: &, quantum humanis s prospici poterat, securitati providit. Milcolumbum, qui : erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Mac- ifæ Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commenda- per eum curavit per universum regnum circumducendum, & lubitato regni successore accipiendum. Gulielmum, natu um, Northumbriæ Comitem declarat: eumque jam tum in mem mittit. Tertium Davidem, Hundintoniæ in Anglia, ochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis festina-

bat,

bat, quod gravi morbo jam implicitus, vitæ suæ finem brevi affore prospiciebat. Decessit autem anno a Christo nato M. C. LIII. nono Cal. Junii, tanta omnium erga eum caritate, ut non Rege sed parente optimo cuncti viderentur orbati. Nam cum tota vita talis fuisset, qualem nullum in literarum monumentis fuisse legimus, paucis ante mortem annis totum se ita ad emigrationem animi comparaverat, ut venerationem superioris temporis vehementer apud omnes auxerit. Ut enim superiores Reges, omni laudis genere præstantes, belli artibus æquaverat, studiis pacis antecierat: jam, velut omissa cum aliis de omnibus virtutis partibus contentione, secum sibi certamen proposuit: in eoque tantum profecit, ut summo ingenio homines doctissimi, qui boni Regis imaginem exprimere contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem se David toto vitæ cursu præstitit. Regnavit annos viginti novem, menses duos, dies tres.

XCII. REX.

XXXVII. Davidi successor fuit nepos ex filio Milcolumbus: qui, quanquam adhuc impubes esset, magnam tamen de se spem omnibus præbuit. Ita enim a parente & avo fuerat educatus, ut non magis corporis lineamentis quam animi virtutibus eos reddere videretur. Initio statim regni, sevissima fames, cum magna hominum pecudumque strage, per totam Scotiam grassata est. Erat per id tempus Argatheliæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna supra genus, & supra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præsenti, in spem regni erectus, magna manu suorum collecta, vicinas regiones invasit: & populatione late, latius etiam metu sui sparso, facinorosis sponte accurrentibus, ac bonorum nonnullis vi se adjungere coactis, brevi magnum confecit exercitum. Ad hujus tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macbethi filius, excitus, cum res novas tentaret, prope Candidam Casam in Gallovidia captus, & ad Regem missus, atque in eandem cum patre custodiam fuit inclusus: sed brevi post, placato Rege, uterque dimissi. Adversus Sumerledum Gilchristus Angusiæ Comes cum exercitu missus, cæsis rebellibus, ipsum profligatum cum paucis in Hiberniam fugere coegit.

XXXVIII. Hæc victoria, præter omnium spem tam cito parta, domi tranquillitatem, foris invidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitiosus, & proferendarum finium cupidus, crescentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere statuerat. Sed quo minus aperte bellum faceret, obstabat ei pactionis verecundia. Nam, cum Carleoli a Rege Davide, Milcolumbi avo, militari balteo, ut mos est, cingeretur, promiserat, & (ut, præter scriptores nostros, Gulielmus Neobrigensis inquit) jurejurando caverat, " Se, nec ipsum Davidem, nec posterorum ejus quenquam, aliqua " parte regionum, quas tum in Anglia David tenebat, spoliatu- " rum. Hac verecundia obstrictus, ut colore aliquo calumniam tegeret, primum in re leviori patientiam Regis Anglus experitur.

Cum

ɔannes Episcopus Glascuensis per Cumbriam fana dedicaret, tes raderet, aliaque, quæ ad Episcopi munus pertinere tum ntur, obiret; Henricus per Trustinum Eboracensem Archi- um, novum in eam regionem misit Episcopum, quem Car- :m dixit. Ea injuria Joannes graviter permotus, cum nec in ıec in lege satis præsidii videret, relicto suo Episcopatu, se in :rium Turonense in Gallia abdidit: nec prius inde rediit, ogatu Milcolumbi a Pontifice Romano invitus est retractus, & reverti coactus.

.IX.· Hanc injuriam cum Scotus levius quam sperabatur ser-]ue satis caussæ ad bellum esse existimaret, Cestriam profe- , ut sedatis suspicionibus discordiarum caussas præcideret. Ibi Angli illectus est, ut in verba ejus juraret: cum non Rex ip- fratres ejus, qui in Anglia agros haberent, ex conventu jam cto, sacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo tiose excogitatum erat, qui semina discordiarum inter fratres at: quod proximis annis multo apertius est declaratum, cum mbriam, Gulielmi fratris patrimonium, a Milcolumbo eblan- t. Londinum enim eum arcessivit, ut, majorum exemplo, ine terrarum quas in Anglia tenebat, in conventu publico be- ium ejus fateretur. Ille non cunctanter eo, accepta fide pu- rofectus, nulla re cur venerat perfecta, cogitur Henricum in- Galliam, cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, Consilium Angli eo spectabat, partim ne quid a Scoto se turbaretur, partim ut hoc commento Ludovici Regis Fran- ınimum ab eo averteret. Ita igitur Milcolumbus invitus, sed avioris incommodi reluctari non ausus, adversus veterem a- ractus, non prius ad suos redire permissus est, quam Anglus, Gallia parum prospere gesto, domum est reversus. Milco- tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, No- :oacta, suæ peregrinationis acta exponeret, magnæ partis ani- ıementer infensos reperit; "Quod cum inimico certo ad- veteres & certos amicos militasset, neque prospexisset quibus ıs ab Henrico peteretur." Rex, cum "Se invitum, nec ta- ıusum quicquam ei Regi negare, cujus in potestate erat, in ım tum profectum, diceret: atque ideo non desperaret, se Franco purgatum iri, ubi intelligeret eum circumventum, ac omesticis copiis propere illuc pertractum," seditionem, jam- pturam, in præsentia compescuit.

Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tu- magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum . Itaque iterum Milcolumbus ad conventum Eboracensem ıbetur. Ibi, conficto crimine, accusatus, "Quod ejus ma- opera res in Gallia minus prosperæ Anglis fuissent. Ideo ad concilium, de adimendis ei regionibus quas in Anglia Ad hæc cum ille respondisset, seque abunde purgasset, . aures clausas invenit; quippe vel timore, vel gratia sui Re- gi-

gis occupatas. Ita decretum in Henrici ſententiam factum. Ne hac injuria contentus, per idoneos homines, qui Milcolumbum ultro ac volentem tot regionibus ceſſiſſe dicerent, civium odium vehementer erga eum accendit: adeo ut domum reverſum, Berthæ obſeſſum pene comprehenderint. Sed, interventu ſeniorum paullulum ira ſedata eſt. Cum Nobilitatem edocuiſſet, " Se non modo injuſte, ſed " fraudulenter etiam ab Henrico vetere patrimonio exutum," proceres ei auctores fuerunt, " Ut per vim ablata juſto pioque bello " repeteret.

XLI. Ex hoc decreto bellum indictum, ac non ſine magnis utriuſque gentis incommodis geſtum. Tandem cum Reges non procul a Carleolo ad colloquium conveniſſent, poſt multam diſceptationem Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northumbriam ademit: Anglo nullum aliud jus cupiditati ſuæ prætendente, niſi, " Quod tantam imperii ſui diminutionem pati non poſſet. Verum, cum neque juris reverentia, neque pacta & conventa, neque jurisjurandi ſanctitas, Angli inexplebili aviditati obſiſterent, homo puſilli animi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit adverſa & reclamante Nobilitate Scotica, quæ negabat, " Jus eſſe " Regi quicquam de finibus regni detrahere, niſi omnibus Ordini" bus conſentientibus. Ex eo Rex a ſuis contemni cœpit, ut neque fortitudine nec prudentia ad moderandum imperium idoneus. Neque quicquam æque animos hominum ferociorum a tumultu cohibuit, ac major metus ab Anglo, quem; fretum ſimplicitate Milcolumbi, & potentia tranſmarina, imperio totius inſulæ potiundi cupidum perſpiciebant. Hic univerſorum erga Regem affectus fecit ut ſinguli reverentiam imperii facilius abjicerent.

XLII. Initium rebellandi factum eſt ab Anguſio, ſeu potius Ænea Gallovidiano, homine quidem potente, ſed qui ſpei plus tamen in Regis ignavia quam ſuis viribus collocaret. Adverſus hunc miſſus Gilchriſtius, tribus prœliis victum, in cœnobii Candidæ Caſæ aſylum eum compulit. Unde cum abſtrahendi jus non eſſet omnium rerum inopia ex diuturna obſidione ad paciſcendum eſt coactus: ipſe agrorum parte eſt multatus, & filius obſes datus. Hanc imminutionem prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, raſus in cœnobium Edimburgo propinquum ſe a conſpectu & ludibrio hominum abdidit. Nec in diverſa regni parte Moravienſes, homines inquieto ſemper ingenio, ſe a rebus novis continuerunt. Gildone enim, ſeu verius Gildominico, duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati ſunt, ſed fœciales, ad ſe miſſos, barbarica crudelitate interfecerunt. Adverſus hos quoque miſſus Gilchriſtius, majore quidem cum exercitu, ſed diſpare fortuna. Virtus enim adverſarii, quæ aliis terrori eſſe ſolet, homines ſceleſtos, & quid commeruiſſent gnaros, deſperare de ſalute coegit. Igitur, dum ſtudent ne inulti cadant, hoſte profligato, ſuperiores evadunt. Milcolumbus, ubi cladem ſuorum reſcivit, ſupplero exercitu veteri in Moraviam duxit. Ad Speæ fluminis oſtium, Mo-

ravienſe

ravienses, etsi Regis copias auctas, & suas e superiore prælio imminutas, non ignorarent, tamen loco freti, & parta nuper victoria feroces, eventum exspectare constituerunt. Pugnatum est magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius cesserunt, quam fessis Regiis miles e subsidiis recens successit. Tum vero, inclinata semel acie, non amplius pugna sed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio veteres Moraviani pene ad internecionem sunt redacti: quæ pœna, utcunque crudelis, tamen videri potest non immerentibus accidisse: gravitatemque ultionis gentis perfidiosæ adversus alios immanitas excusat. Novi coloni in cæsorum agros missi.

XLIII. Nec Sumerledus inter tot tumultus sibi quiescendum duxit. Is (ut antea dictum est) cum in Hiberniam ex infelici prælio evasisset, ab eoque tempore latrociniis Scotiæ littora habuisset infesta, ratus, inter tot cædes majore parte militaris ætatis consumta, aut e fugientibus aleam dimicationis opulentam prædam, aut e congredientibus fore non difficilem victoriam, magna undique facinorosorum manu coacta, æstuarium Glottæ amnis navibus ingressus, sinistra ripa exscensionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam usque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parum incolumitati suorum intentus agit, a multo paucioribus circumventus, suos prope omnes amisit. Ipse vivus, ad pœnam & ludibrium servatus, ad Regem perducitur. Alii eum una cum filio in prælio cecidisse scribunt. Hæc circiter annum M. C. LXIII. gesta sunt. Pacato ubique a tumultibus bellicis regno, conventus omnium Ordinum indictus. Ibi, cum alia multa ad statum regni confirmandum decernerentur, communi consensu a Rege publice petierunt, "Ut, quoniam jampridem matrimonio esset maturus, quippe qui vicesimum secundum vitæ annum excederet, de nuptiis cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id cum & publice regno, & privatim suæ familiæ debere: neque præsentis modo temporis, sed futuri etiam tranquillitati ei animo prospiciendum esse." Ad hæc ille respondit, "Se, ab eo usque tempore, quo vitæ suæ rationem inire, & cursum ejus dirigere potuerit, continentiam ab hujuscemodi cupiditatibus Deo sancte promisisse. Quod suum votum se existimare ei non ingratum fuisse, qui & vires ad id præstandum dedisset, & hæredes ad succedendum præparasset: ut nec infirmitate animi, nec necessitate aliqua publica, e proposito vivendi cursu deflectere cogeretur. Dimisso concilio, cum foris pax esset, ad artes avitas, nempe sacratarum ædium exstructiones, & in monachos largitiones, sese convertit. Qua in re, si vita longior ei fuisset, majores videbatur longe superaturus. Obiit enim mortem non multo post, nempe quinto Idus Decembres, anno a Christo nato M. C. LXV. vitæ vicesimo quinto, regni paullo supra duodecimum.

M. C. LXIII.

M. C. LXV.

XCIII. REX.

XLIV. Successit Milcolumbo frater ejus Gulielmus, qui decimo quinto die post proximi Regis mortem regnum iniit. Is nullum fere nec publicum nec privatum negotium, quod majoris esse momenti videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetisset. Anglus Gulielmum Londinum venire jussit, ut ob Cumbriam & *Hundintoniam* se beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non gravate fecisset, nec tamen a Northumbria poscenda desisteret, Henricus ambiguo responso rem differebat. Nam, “ Cum Northumbria, Milcolumbo ademta, ipsi adjudicata “ esset, se eam abalienare (nisi Procerum decreto) non posse. Ad “ proximum conventum adesset, atque ibi quod jus esset exspecta- “ ret. Gulielmus, etsi nihil æqui se impetraturum sperabat, tamen, ne calumniandi adversario daret occasionem, in Anglia ad conventum usque exspectavit, & Henricum proficiscentem ad bellum Gallicum, licet invitus, tamen est secutus. Ibi cum assidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex brevi in Angliam rediturus speraretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam est reversus.

XLV. Post reditum, primum omnium regnum, latronibus castigatis, repurgavit: deinde locis idoneis arces & præsidia ad prohibendas repentinas incursiones imposuit: demum per legatos de Northumbria reddenda Anglum admonuit: ni redderet, bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbiæ partem, quam proavus Gulielmi tenuerat, ei cessit. Eam Scotus quidem accepit, testatus, “ Se nihil de suo in reliquam partem jure “ decedere. Id cum Anglus graviter ferret, & prædam de manibus, lite non diremta, dimissam doleret, per incursiones in fines Scotorum nova belli semina jaciebat; hac occasione sperans, reliqua, quæ controversa videri volebat, se facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli conquesti suos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla ob quam venerant re impetrata, prope sine responso abegerunt. Scoti, ut, quod jure obtinere non poterant, vi assequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne sæviunt. Angli, jam instante messe, contenti, per absentiam Regis, sua, quoad possent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt: hiems vero interea per mutuas incursiones fuit inquieta.

XLVI. Æstate proxima, Gulielmus in hosticum magno cum exercitu ingressus est. Ad eum Angli, cum nullas adhuc satis firmas copias haberent conscriptas, legatos in castra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id si impetrent, spem injicere conantur, omnia ex sententia conventura. Credidit fallacibus eorum promissis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquissimam, quamvis justo bello præferret. Angli spatium, quo ab armis cessabatur, totum in apparatu belli consumunt. Nec desinunt interim, legatis missitandis, promissa cumulare, ac pariter hostium castra speculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remissa

ut singula cernerent, majoremque partem exercitus Regii ad commeatus petendos dilapsam, reversi, suis occasionem rei bene gerendæ ostendunt. Instant, ne eam e manibus elabi sinant. Igitur, majore copiarum suarum parte in insidiis collocata, quadringenti fere equites expediti, de tertia vigilia iter ingressi, paucas horas ante Solis ortum Alnevicum, ubi Scotorum castra erant, adveniunt. Ibi majorem, quam speraverant, bene gerendæ rei occasionem nacti, in Regem, velut in summa pace, obequitantem cum sexaginta plus minus equitibus, impetum faciunt: ac, pene antequam discerni posset, amicine an hostes essent, (acceptis enim armis & insignibus Scoticis, facile pro Scotis fefellerunt,) nono quam regnare cœperat anno eum capiunt. Cum e castris tumultu exciti pauci ac sparsi frustra sequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deseruisse, in hostem ultro incurrentes, capti fuere. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, est perductus. Angli, hoc insperato successu elati, Cumbriam invadunt: sine certamine se potituros ea rati. Sed a Gilchristio & Rollando, Scotis ducibus, ita sunt repulsi acriter, ut, induciis factis, contenti fuerint, quamdiu Rex captivus esset, Northumbria potiri; Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis possessionem relinquere.

XLVII. Interea David Gulielmi frater, Hundintoniæ & Gariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto commeatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam de fratre liberando mittendos curavit: qui tum Falesii in Normania asservabatur. Rex, traditis Anglo quindecim obsidibus, & quatuor arcibus, Rosburgi, Bervici, Edimburgi & Sterlini, ad Cal. Februarias permissus est redire ad suos. Ipse cum Proceribus & Episcopis evocatus ab Anglo, Eboracum ad XVIII. Cal. Septembres venit. Ibi cum suis omnibus qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici jurarunt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam ejus dederunt. Has leges, utcunque duras, Scoti, cupidi Regis optimi, non renuerunt, ut Angli scriptores tradunt. Thomas Volsingamius Anglus & ipse hanc deditionem non Eboraci, sed in pago Constantiensi factam scribit. Sunt qui tradant, conventum inter Reges, non de deditione, sed certa pecunia per pensiones danda; arcesque tantisper Anglo traditas, dum ea persolveretur. Hanc ut opinionem veriorem existimem, facit fœdus cum Richardo Henrici filio renovatum, de quo suo loco dicam. Rex reversus, motus in Gallovidia se absente ortos per Gilchristium intra paucos menses compescuit. Ad quartum Cal. Februarii, cum conventus Noramam ad Tuedam indictus esset, eoque Gulielmus venisset, Anglus vehementer contendere cœpit, ut omnes Episcopi Scotorum Archiepiscopum Eboracensem pro Metropolitano agnoscerent, instante vehementer ut id fieret Legato Romani Pontificis. Post longam disceptationem, responsum fuit a Scotis, " Paucos in præsentia suorum adesse, nec eos posse cogere absentes, " ut ab iis decreta confirmarent. Hanc ob caussam, ut in aliud

tempus dilata, paullo post missis Romam Legatis, Episc
Alexandro tertio suam caussam probarunt: ac donum red
quod ejus decreto ab Anglorum jugo essent liberati.

XLVIII. Non ita multo post, Gilchristius (cujus sæpe
mus) uxorem suam, eandemque Regis sororem, adulterii
tam, occidit. Is, cum in jus ad diem dictum non affuiss
& igni interdictum, ædes dirutæ, bona in fiscum redacta.
fere tempore arx Edimburgi reddita, una pensione soluta
stabiliendum firmius concordiam, lata lex, "Ne alter alt
"stem ad se receptaret." Hac lege Gilchristius Anglia exc
dit: ac, mutatis sæpe locis, ignotus inter ignotos, in omn
pe rerum summa penuria miseram vitam transigebat.
Gulielmus expeditionem adornabat in Moraviam, adversus
Æbudenses; quorum princeps Donaldus Baan (hoc est, al
nus suum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis ass
Is e navibus sæpe ac diversis in locis exscendens, non mod
ritimis locis solitudines faciebat, sed a mari etiam longe
crescente per impunitatem audacia, populabatur. Advers
navibus circummissis qui classem incenderent, Rex terrestr
profectus, pene omnes ad unum interemit. In reditu,
procul a Bertha abesset, tribus rusticis offensis, præter patr
leviem nihil rusticum præ se ferentibus, cum declinare vi

Alecti nomen apud unum Boethium invenio. Nec adeo Richardus, variis casibus jactatus, ex eadem peregriit. Ad eum reducem Gulielmus cum fratre gratulaac duo millia marcarum argenti do..o attulit, vel beperioris erga se memor, vel præsentis inopiæ misertus. a nomen Scoticum creditur Anglico fuisse conjunctius. ılielmus in gravissimum incidisset morbum, rumor de llatus novos in Scotia motus excitavit. Haraldus, Or-Cathanesiæ Comes, Episcopo Cathanesiæ infensus, quod disse diceret, quo minus apud Regem quæ vellet obtineomprehensum oculis & lingua privavit. Rex, reversus omitis Haraldi magna ex parte copias variis congressibus ucem, e fuga retractum, oculis orbatum, per carnifidavit: totamque stirpem ejus masculam emasculandam quos propinquos & scelerum administros magna pecunia Hæc a Boethio sic narrantur, & vulgari rumore confirllisque, a testiculis nominatus, memoriam rei gestæ serıl veriora videntur, quam quæ ab aliis traciderunt hæc in annum salutis M.C.XCIX. M. C. egi Alexander filius est natus; & Richardo XCIX. ncto Joannes frater successit.

Scotorum in Angliam profectus est, ut sacramentum dinos quos in Anglia tenebat. Sed ejus adventus non fuit regni magis jucundus, quam discessus ingratus: quod nglum in expeditionem sequi adversus Philippum Franm amicum. Igitur reversus e Galliis Joannes, dum querit, præsidium e regione Bervici ædificare cœpit. frustra per legatos ea de injuria conquestus, manu coll ædificatum erat demolitus est. Exercitus utrinque ur. Cum jam castra castris prope collata essent, per Priacta, his legibus, " Ut duæ Gulielmi filiæ duobus Jo-, cum per ætatem nubiles forent, collocarentur. Dos cta. Præsidium ne ædificaretur, cautum. Obsides in Reversus Gulielmus, in periculum inexspectatum incie oppidi pars major inundatione Tai amnis noctu diruta hac calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infannutrice & quatuordecim aliis, exstincto: reliqui ægre lulti e promiscua multitudine oppressi. Rex, cum aquæ tæ solum urbis obtinerent, nec ulla fere domus calamipers, paullo infra, ad eundem amnem, novam urbem loco exstruendam curat, & nomine non multum imhum appellat. Hunc honorem habitum credunt Perbili, qui solum urbis Regi donavit. Eodem fere temucem rebellium ad septentriones spectantium, Gothreliam, a suis proditum cepit. Captus, cibo constanter etu (ut creditur) gravioris supplicii. Hoc fere ultimum

operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipsius etiam
M. CC. ingravescentem ætatem per duces gestum. Nam paullo
XIV. post, LXXIV. annum agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ M. CC. XIV. decessit.

LI. Non multo ante mortem Gulielmi, prope singulis annis cum Joanne Anglo fœdera sunt renovata. Joannes enim, homo late proferendi imperii cupidus, cum haberet foris cum Gallo, domi cum Romanensibus bellum, nec certam unquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omisit tamen libidinem invadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat senem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc cum colloquia frequenter sereret, magis tentandi, quid impetrare posset, quam ullius rei æquæ transigendæ gratia, demum res in apertam suspicionem erupit. Ac post fœdera sæpe novata, tandem Gulielmus ad Novum Castrum ad Tinam evocatus venit. Ibi cum in morbum gravissimum incidisset, nulla re transacta, rediit. Deinde, cum paullo ante mortem invitatus esset Noramam ad Tuedam, nec per valetudinem adesse posset, rogatus, ut mitteret filium, id quoque, de concilii sententia, renuit. Fœdera, illis congressibus sancita, non libuit huc ascribere, ut quæ omnia eisdem pene verbis sunt composita: neque quicquam habent novi, præterquam quod in uno cautum est, " Ne Reges Scotorum, sed " eorum liberi jurarent in posterum, aut se in fidem Angli dent, ob " terras quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum mentio est a scriptoribus Anglis, ob eandem (ut arbitror) caussam, prætermissa.

XCIV. REX.

LII. Gulielmo successit Alexander filius ex Emergarda, propinqua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus imperium adeptus, omnia prudentius quam pro ætate composuit. Primum omnium, indicto conventu publico, patris, viri prudentissimi juxta ac optimi, acta omnia Ordinum decreto confirmavit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla privata cupiditate, sed ut Joannis tyrannidem compesceret, ab ordine Ecclesiastico (ut tum loquebantur) arcessitus. Norama, quam obsidere cœperat, certis conditionibus relicta, interiora ingressus, Regiarum partium homines omni belli clade persequitur. Eo domum reverso, Joannes mox Scotiam invadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem vicinam Lothianam fœda populatione vastat: &, quo latius bellum spargeret, alia via reverti statuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Pictices montes & Escam, qua venturus dicebatur, castra posuit. Joannes, ut congressum vitaret, secundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Bervicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro festinantem Alexander, qua potuit proxime, secutus, ferro flammaque per Northumbriam grassatus, Richemondam usque pervenit. Sed, eo se in interiorem Angliam magnis itineribus recipiente,

, Scotus, per Vestmariam rediens, vasta omnia Carleolum
ddidit, Urbem vi cepit, & communivit.

Proximo anno, arcessiti ab iis, qui sacerdotum factioni ad-
egem favebant, Ludovicus Philippi Franci filius, ut, exau-
Joanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, ut amico
milium, ea æstate Londinum venerunt. Joannes vero, &
studiis destitutus, & peregrinis armis peritus, magna pecu-
præsentia, & tributo perpetuo promisso, præterea jure regni
fiscem translato, ut Reges Anglorum in posterum beneficiarii
nt, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ ra-
s hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus
minus a populo sacrosanctæ Sedis vectigali abstinere jubean-
udovicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Ale-
in Scotiam redit: sed minus, quam venerat, agmine paca-
um, cum Angli extremum abeuntis agmen carperent, & va-
noratores exciperent; & Joannes Trenti fluminis pontes fran-
vada palis acutis infixis occluderet, naves omnes averteret ;,
n redeunti objectum videbatur impedimentum, & quod sine
rnicie non posset effugere. Sed interim Joannes, a mona-
glo accepto veneno, ad Neurgum, oppidum in ripa Trenti
situm, lectica delatus, intra biduum moritur. Is casus
dro iter aperuit. Tum suorum incuria castigata, circum-
quidem agmen egit, sed non sine magno eorum incommo-
quos ducebat. Quicquid enim agi ferrive poterat secum au-
cum ingenti præda domum rediit.

. Galo, Legatus Romanus, cum Henricum Joannis filium in
confirmasset, Proceres Anglorum, grandi pecunia mulctatos,
iam recepit. Et, ut hoc damnum pati inimicorum calami-
aretur, Ludovicum Gallum & Alexandrum Scotum fulmine
to, in spem prædæ, ferit. Omnibus Scotis sacris interdicit,
tras suas plus apud vulgus simplex quam Reges valituras.
ace tandem inter Reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Ber-
restituunt: finesque veteres ad Regiam crucem servari ju-
Alexander cum suis per Episcopos Anglos, quibus ea potestas
ssa erat, resecratur. Hic, Galo fremens tantam sibi præ-
manibus ereptam, in Episcopos & reliquos Scotorum sacer-
ram vertit, tanquam suam peculiarem turbam, & nihil ad
attinentem. Annevici eis conventum indicit. Ibi timidiores
a hominem placant: qui obstinatiores erant, Romam in jus

Hi, obiter a multis Anglorum Episcopis & Cœnobiarchis,
ad Pontificem de sordibus Legati acceptis, hominem graviter
it: " Eum facem omnium malorum fuisse: dum non publi-
tilitati, sed avaritiæ privatæ studet; & bellum pacemque in-
Principes suo arbitrio nundinatur. Galo, quod se non satis
et, mulctatus est a Pontifice pecunia, præda videlicet inter eos
. Accusatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos di-
itur.

LIV. Paucis post annis, Henricus Anglus, genero & consili
rier, Eboracum venit. Ibi cum Alexandro, præsente Lega
tificis Pandulfo, conventum est, data sorore Angli Joanna e
trimonium: ex qua, præmatura morte surrepta, nullos lib
scepit. Ab eo tempore usque ad vitæ finem pax inter Re
Ibi coram eodem Pandulfo Rex sancte juravit, duas Alexa
rores, pro loci unde erant dignitate, se collocaturum, uti an
ter ejus promiserat. Verum altera elocata, altera
M.CC. domum rediit. Proximo anno, qui fuit M.CC.
XX. nit in Britanniam, ad pecuniam in usum Sacri Bell
stabilem, Ægidius Cardinalis. Is, cum satis o
quæstum in utroque regno fecisset, quod per imposturam ab
nibus nimium credulis emungerat, per luxuriam in itinere p
Cum vix Romam rediisset, mentitus est se a latronibu
spoliatum. Consecutus est statim alter Legatus: sed homin
his fraude Romanensium spoliati, publico decreto eum fines
vetuerunt.

LVI. Alexander cum domi vitia per otium bellorum
colligeret, totumque regnum jus dicendo cum Regina obire
factio Gilespiani, hominis civis, per viciniores regiones fœde
batur. Nessam amnem transgressus, Ennernessam oppidum
incendit. Recusantes in verba sua jurare crudeliter trucidabat.
versus eum Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, missus,
per devia mutantem cepit, & cum duobus filiis
M.CC. multavit. Capita, ad rei gestæ fidem, ad Regem
XXII. Anno M.CC.XXII. Cathanesienses, Adami Episc
cubiculum ingressi, nocte monachum, quem de mor
secum habebat, (nam Mulrossiensis Abbas ante fuerat,) & min
cubicularium occiderunt. Ipsum, graviter vulneratum, in c
attractum, una cum domo cremarunt. Caussam tantæ crud
fuisse aiunt, quod Episcopus acerbius solito decimas exigere
diligenter conquisiti, gravissimo supplicio fuerunt affecti.
Cathanesiæ, quanquam in facinore patrando non affuisset, sus
tamen non caruit. Postea vero, cum ad ferias natalis Do
quæ Scotorum Saturnalia sunt, clanculum ad Regem fuisse
ductus, veniam suppliciter petitam impetravit.

LVII. Circa hæc tempora decessit Allanus Gallovidianus,
rum longe potentissimus. Decedens tres filias reliquit, de
posterius nobis erit sermo. Thomas filius ejus nothus, earun
te & sexu contempto, se dominum vocat: nec eo contentus,
ad decem hominum millia, resistentes opprimit, prædas e viciniis
late populabundus agit. Tandem, misso a Rege exercitu, ceci
e rebellibus, una cum duce, ad quinque millia. Eodem ann
xander cum uxore in Angliam profectus est, ut tumultus ad
Henricum orientes, quoad posset, sopiret, & Nobilitatem eu
in concordiam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, uxo
cum Regina Angliæ, Cantuariam religionis ergo profecta, r

inde ex morbo decessit, ac Londini sepulta est. Non adeo diu post ejus mortem, Rex, cum liberis careret, Mariam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit uxorem, anno M. a Christo nato M. CCXXXIX. Ex ea natus est Alexander, qui patri successit. CCXXXIX. Biennio proximo, anno scilicet M. CCXLII. cum Rex Angliam versus properaret, ut Anglum e Gallia reducem inviseret, dum Ha- M. dinæ in Lothiana se ludis equestribus oblectat, Patri- CCXLII. cii Gallovidiani Comitis Atholiæ hospitium, una cum ipso ac duobus ministris arsit, late etiam in propinqua fuso incendio. Id minime creditum est fortuitum fuisse, propter nobiles inimicitias Patricii cum Bisetorum familia. Et quanquam Gulielmus familiæ princeps, teste etiam Regina, probaret, se, ea nocte qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuisse, ultra sexaginta millia passuum ab Hadina : ex adverso propinqui Patricii arguebant, ea nocte ministros & clientes ejus complures Hadinæ visos. Dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad Diem Edimburgum venit ; sed ob adversariorum potentiam (hi autem erant Cuminii) non ausus judicio experiri, singulari certamine caussam suam tueri cupiebat. Ea vero conditio cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abiit ; ac suæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus est alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi superioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, se in potestatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteritorum accepit. Rex non multo post, morbo correptus decessit, anno ætatis LI. Regni XXXV. Salu- M. tis humanæ M. CCXLIX. CCXLIX.

XCV. REX.

LVIII. Ejus filius Alexander tertius eodem anno Sconæ coronatur, puer nondum annum octavum egressus. Omnium prope rerum potestas penes Cuminiorum factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in suam rem verterent, imbecilliores opprimerent, Nobilium quosdam suæ libidini adversos, ac liberius de statu regni loqui ausos, confictis criminibus circumvenirent, ac bona damnatorum in fiscum redacta, ipsi a Rege (cui tum imperabant potius quam parebant) accepta invaderent ; conventu Ordinum habito, tractatum præcipue de Anglo placando, ne tam periculoso tempore aliquid attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate conjungendum esse. Hæc ratio commodior Cuminiorum inimicis visa est, ad eorum potentiam infringendam, quam si eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum missi, libenter ab eo auditi, & munifice dimissi, omnibus cur ierant impetratis. Proximo anno, qui fuit M. M. CCLI. Eboraci Reges conveniunt ad IIX. Cal. Decemb. CCLI. Ibi, ipso Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equestrem ordinem est allectus, ac postridie de nuptiis cum Margarita Henrici filia conventum. Pax item renovata, quæ, quamdiu vixit Henricus, firma & inviolata mansit.

LIX. Quo-

LIX. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum consilio decretum, ut soceri velut curatoris consilio uteretur in rebus gravioribus. Ex hoc decreto quidam Primatum accusati, se clam subduxerunt. Rege domum reverso, accusatus Robertus Fermelinoduni Abbas regni Cancellarius, quod Alani Durovarti uxorem, Alexandri secundi notham, legitimæ prolis jure donaverit: ut hac ratione, si Rex absque liberis moreretur, ea velut hæres ei succederet. Cancellarius, hoc metu injecto, mox ubi domum rediit, magnum sigillum Proceribus reddidit. Gamelinus, qui postea Fani Andreæ fuit Episcopus, in ejus locum suffectus. Triennio fere proximo, cum qui a consiliis Regi fuerant, singuli se prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus in medio relictus, servilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Vercam, quæ arx est ad limitem Scotiæ sita, venit: eoque generum cum Primoribus arcessit. Ibi multa ex ejus consilio utiliter mutata, in iis præcipue magistratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa utiliter in futurum statuta.

LX. Rex cum uxore, ac præsidio Anglico qui domum deducerent, reversus; Edimburgi in arce continere se decreverat. Eam tenebat Valterus Cuminius Taichiæ Comes, ob immutationem status publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxiliis fretum, arcem coactus est dedere. Major pars Nobilitatis & Ecclesiastici ordinis, quorum potentia novis statutis erat imminuta, offensior, ea calumniabantur, quasi jugum Anglicum, & servitutis initium. Eoque contumacia eorum processit, ut in jus vocati, ut rationem rerum superioribus annis a se gestarum redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, iidem nunc non parendi auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorum principes, Valterus Taichiæ, Alexander Buchaniæ, Joannes Athosliæ, Gulielmus Marriæ Comites, aliique ejusdem sectæ non obscuri homines. Hi non ausi ad caussam dicendam venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam injuriarum sibi conscii, periculum audacia discutere decreverunt. Explorato enim, Regem paucis comitatum, negligenter, ut in pace, ad Kinrossum agere, manu clientium subito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupissent, sed jure fuissent electi, veteres ministros expellunt, novos assumunt, omniaque pro sua libidine gerunt. Ac jam verterat terror in consultores priores.

LXI. Sed hunc motum sedavit Valteri Cuminii mors, ab uxore Angla, ut creditum est, veneno extincti. Auxit suspicionem, quod cum a multis Nobilibus ambiretur, ea amatori suo Joanni Russello juveni Anglo nupsit. Ipsa veneficii accusata, & in carcerem conjecta, salutem pecunia redemit. Russellus cum uxore, literis a Pontifice impetratis, actionem damni dati, adversariis coram Legato Pontificio intendit. Ea res sine exitu fuit, quod veteri privilegio *Scoti negabant*, se posse ad caussam dicendam extra regnum evocari.

Rex

ri. Rex suæ potestatis factus, Cuminiis suppliciter precantibus veniam dedit, tanquam per Valteri mortem omnium scelere expiato. Sunt qui profuisse eis credunt, præter amplitudinem familiæ, etiam ab hoste externo in rebus turbatis metum. Sed id bellum tardius omnium opinione geri cœptum est.

LXII. Nam anno a Christo nato, M.CCLXIII. ad Cal. Augusti, Acho Rex Norvegiæ, cum centum sexaginta navibus, ad Aeram oppidum Coilæ maritimum appulit, ac viginti millia militum exposuit. Caussa belli prætendebatur, quod majoribus suis a *Donaldo Bano* aliquot insulæ promissæ, nondum essent traditæ; Bota videlicet & Arania, & utraque Cumbra, quæ nunquam inter Æbudas adnumeratæ fuerant. Sed quærenti bellum satis erat eas esse insulas. Duas maximas earum direptas, captis arcibus, antequam obviam iri posset, Acho in suam potestatem redegerat. Hoc successu elatus, in Cunigamiam, proximam continentem ex adverso Botæ, descendit, eam in partem quam Largas vocant. Ibi duplici infortunio, eodem fere momento, perculsus fuit. Primum, cum Alexandro Stuarto, ejus qui ex ea familia primus in Scotia regnum gessit proavo congressus, a multitudine Scotorum prope circumventus, trepide ad naves refugit. Deinde navibus fœdissima tempestate vexatis, cum paucis qui superfuerunt, ægre ad Orcadas delatus est. Desiderata in eo prælio fuerunt, de Norvegis ad sedecim millia, de Scotis quinque. Sunt qui Regem Alexandrum in hoc affuisse conflictu tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuarti honorifica fit mentio. Acho, mœrore amissi exercitus, ac propinqui sui juvenis fortissimi, cujus nomen non traditur, morte confectus diem obiit. M. CCLXIII.

LXIII. Ejus filius Magnus, qui nuper advenerat, res magis quam ratus erat desperatas conspicatus, præsertim cum auxilia domo ante ver non speraret; ac præterea Insulanorum animos cernens alienatos, & a Scotis, quorum fiducia pater ejus bellum susceperat, destitutum se intelligens, animum facile ad pacem flexit. Neque magis prælium adversum, quam ab Insulanis metus, adolescentis ferociam infregerat. Nam jam Alexander, navibus circummissis, Mannam, insulam inter Scotiam & Hiberniam medio fere cursu sitam recuperaverat, ea lege, ut insulæ Regulus, quoties opus esset, decem naves longas ad Regem mitteret; Rex vero eum ab hoste externo defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ insulæ secuturæ viderentur, Magnus de pace Legatos misit: quam cum Alexander, nisi receptis Æbudis, recusaret, tandem pacificatoribus ultro citroque commeantibus convenit, ut Æbudas Scotus teneret; in præsentia quatuor millia marcarum argenti, in singulos autem annos centum marcas numeraret: præterea, ut Margarita Alexandri filia, quatuor annorum puella, cum per ætatem commodum esset, Hangonano Magni filio nuberet.

LXIV. Circa hæc tempora, cum civili bello Rex Anglorum distineretur, missa sunt ad eum quinque Scotorum millia, ducibus

Roberto

Roberto Brussio & Alexandro Cumminio. Hunc Joannem scriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in prælio cæsa fuit. Cumminius, una cum Rege Anglo, & filio, multisque Procerum qui pro Rege steterant, captus. Regem etiam Scotorum sollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum arrogantia, qui a superioribus Regibus ditati, diuturna pace lascivire cœperant; ac Nobilitati, quam opibus anteibant, omnibus in rebus antecellere, aut saltem æquari velle. Id juventus indignum rata, cum asperius eos acciperet, querelæ ad Regem sunt delatæ. Quas ille, sive quia injurias non tantas esse credebat, quantas eas Sacerdotes videri volebant, sive quia haud immeritis credebat illatas, cum non magni faceret; continuo cum omnibus illi, præterquam Regibus, sacris interdixissent, minabundi Romam ire instituunt. Sed Rex memor, quantas in Anglia Thomas Beckethus, ambitionis Ecclesiasticæ signifer, turbas nuper dedisset, profecturos prope de itinere revocavit: nec eorum avaritiæ modo, sed etiam arrogantiæ Nobilitatem satisfacere coegit. Plurimum vero ad eos placandos profecit, Ecclesiasticorum patrocinium adversus Romanensium avaritiam a Rege susceptum. Nam paulo ante, Ottobonus Romani Pontificis Legatus in Angliam venerat, ut civiles discordias sedaret. Sed cum id cur venerat perficere non posset, omissa cura publica, ad privatum se quæstum convertit, & Concilium Ecclesiasticum Anglis indixit, evocatis ad id Scotorum Legatis. Interim, a singulis Parœciis per totam Scotiam quatuor argenti marcas, a Cathedralibus Ecclesiis sex, in sumtum suæ procurationis exigere tentavit. Vix hæc collatio rejecta est, cum allatum est, alium Legatum ad Scotos jam in Angliam appulisse, prætextu pecuniæ ad bellum Sacrum colligendæ. Ac præter Indulgentias, aliaque pecuniæ cogendæ aucupia, ab Episcopis, Cœnobiarchis & Parochis singulis (ut ab iis quos proprie Pontificiæ ditionis putabat) decimam omnium proventuum partem exprimere decreverat; ut Eduardus & Edmondus, filii Regis Angliæ, comitatiores ad bellum Syriacum proficiscerentur.

LXV. Scoti cum eam collationem gravem & iniquam putarent, eo tum id eis erat molestius, quod Angli viderentur confessionem exprimere velle, Scotiam sui juris esse. Accedebat & ille timor, ne Legatus pecuniam in bellum collatam, per nequitiam (quod ante paucos annos factum meminerant) dispergeret. Quare eum fines suos ingredi vetant. Sese enim, absque ejus opera, pecuniam in expeditionem Syriacam collaturos, & milites commissuros. Et milites quidem, ducibus Carictæ & Atholiæ Comitibus, primæ nobilitatis hominibus, ad Ludovicum Regem Gallorum miserunt: ad Pontificem vero, ne omnino spretus videretur, mille marcas argenti. Proximo anno, mortuo Rege Anglorum Henrico, successit Eduardus primus, cui coronando affuit Alexander cum uxore, quæ reversa, brevi post mortua est. Ac, non longo intervallo temporis, prope continuatis funeribus, decesserunt David Regis filius, ac deinde Alexander, jam uxore accepta, Comitis Flandriæ filia; item

Margarita

Margarita quoque Regis filia, quæ ex Hangonano Rege Norvegiæ filiam reliquit. Alexander uxore & omnibus liberis intra paucos annos orbatus, Joletam filiam Comitis Druidum conjugem accepit: & intra annum vertentem, ipse ab equo lapso excussus, fractis cervicibus interiit, non procul a Kingorno, anno Salutis nostræ M.CCLXXXV. XIV. Cal. April. Vixit annos XLV. regnavit XXXVII. M. CCLXXXV.

LXVI. Desiderium sui reliquit, quantum nullus unquam Regum Scotorum: non tam quod omnibus corporis & animi virtutibus prædirus decessisset, quam quod homines jam tum animis prospiciebant, quantæ calamitates in universum regnum, ex ejus morte essent redundaturæ. Leges saluberrimas ab eo conditas hominum negligentia & temporis longinquitas antiquavit. Utiliter ab eo instituta magis fama celebrantur, quam consuetudine usurpantur. Diviso regno in quatuor partes, singulis prope annis totum obibat, ac ternos fere menses in singulis morabatur, ad jus dicendum & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto spatio, etiam tenuissimis ad eum aditus erat. Quoties juridicos conventus adiret, præfectos eorum cum lecta manu præsto advenientem excipere jubebat, & abeuntem ad limitem suæ jurisdictionis deducere. Ibi a proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione assequebatur, ut totam Nobilitatem nosceret, & ab omnibus noscitaretur; nec populus, qua ibat, turba Aulicorum (quæ fere & rapax & imperiosa est) gravaretur. Magistratibus imperabat, ut otiosos, qui nec artem scirent, nec patrimonium haberent, severe compescerent: quod omnium scelerum ac flagitiorum, ex otio velut fonte, primordia dimanare existimaret. Comitatus equestris modum, qui sequeretur Nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus esset usus, annonæ gravem arbitraretur. Cum vel navigandi inscitia, vel temere se mari committentium avaritia, multa fierent naufragia; & ad hæc accidente piratarum violentia, mercatorum ordo prope ad inopiam redactus esset, quæstus caussa suos navigare vetuit. Id institutum cum prope annum durasset, ac multorum sermonibus, tanquam publice noxium reprehenderetur; tandem peregrinarum mercium brevi tanta vis invecta est, ut non solum rerum copia, sed pretii vilitas memoriam superiorum temporum superaret. Verum, ut hic quoque mercatorum ordini consuleretur, vetuit quenquam a peregrinis invecta emere, præter mercatores: cæteros autem, quod cuique usui esset, ab illis redimere.

LIBER OCTAVUS.

I. ALEXANDRO, cum tota stirpe (præter unam ex filia neptem) extincto, conventus Ordinum Sconam indicitur, in quo, de novo Rege creando, & statu regni cæterum componendo ageretur. Eo cum frequens Nobilitas venisset, primum omnium sex creant, qui summæ rerum præessent: regionibus ita divisis, ut Duncanus Macduffus Fifæ, Joannes Cuminius Buchaniæ Comites, Gulielmus Fraserius Fani Andreæ Archiepiscopus, partem regni quæ ad septentriones pertinet, regerent: meridiem spectantibus præessent Robertus Glascuensis Episcopus, alter item Joannes Cuminius, & Joannes Stuartus: limes in medio Fortha amnis esset. Eduardus Anglorum Rex, gnarus suæ sororis neptem Regis Norvegiæ filiam, unam ex Alexandri posteris esse superstitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, Legatos, ad eam deposcendam filio suo uxorem, in Scotiam misit. Hi, cum in conventu publico, multa de utilitate publica, quæ hoc matrimonium esset secutura disseruissent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos invenerunt.

II. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentiæ, majoris etiam cupidus: ejusque virtus, patre vivo, in bello Sacro, & mortuo, in subigenda Vallia enituerat. Neque Scotorum quidem unquam Anglo conjunctius fuisse meminerant, quam sub postremis Regibus. Nec odia vetusta unquam commodius abolere posse videbantur, quam si uterque populus, honestis & æquis conditionibus, in unum coiret. Igitur, facile de matrimonio est consensum. Adjectæ tantum, utraque parte approbante, conditiones, ut Scoti tantisper suis legibus & magistratibus uterentur, donec ex eo matrimonio liberi nascerentur, qui regni potentes essent. Quod si forte nulli procrearentur, aut nati ante legitimam regno ætatem decederent, tum regnum Scotorum ad proxime e Regia stirpe propinquos transiret.

III. Rebus ita compositis, Legati in Norvegiam missi Michael (aut, ut alii habent, David) Vemius & Michael Scotus, Equites Fifani illustres, & summæ prudentiæ apud suos illis temporibus habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) ante adventum eorum diem obierat, mœsti re infecta domum redierunt. Ex ejus autem puellæ immatura morte, orta de regno est controversia, quæ Angliam vehementer concussit, Scotorum pene nomen delevit. Competitores enim extiterunt, homines summa potentia, Joannes Balliolus & Robertus Brussius: e quibus Balliolus in Gallia, Brussius in Anglia, uterque in Scotia magnas possessiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controversias eorum attingam, quo magis omnia sint perspicua, pauca supra repetam.

IV. Su-

IV. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandri item secundo & tertio, cum tota sobole extinctis, supererant, qui regnum jure peterent, Davidis Comitis Huntintoniæ aut Venantodunii posteri. Fuerat autem David Gulielmi Regis frater, Alexandri autem tertii magnus patruus. Is, accepta in Anglia uxore Mathilde Comitis Cestriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima Margareta, Alano Gallovidiano, homini inter Scotos præpotenti nupsit. Secunda, Roberto Brussio, cognomento Nobili, Anglo genere & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Hastingus, item Anglus, cujus posteri Comitatum Venantodunii adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod a regni petitione se abstinuit) omisso, de Ballioli & Brussii genere, majoribus & caussa orationem prosequamur.

V. Gulielmo in Scotia rerum potiente, Fergusius Gallovidiæ Regulus duos reliquit filios, Gilbertum & Ethredum. Gulielmus, ut discordiarum inter fratres semina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus divisit. Eam æquationem Gilbertus, qui major natu erat, indigne ferens, fratrem ut æmulum, & Regem ut parum æquum juxta oderat. Itaque, Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium diu reconditum in utrumque expromsit. Fratrem enim, cum nec opinantem cepisset, erutis oculis & lingua exsecta (simplice morte non contentus) graviter & diu cruciatum extinxit: & ipse ad Anglorum partes se adjunxit, prædasque ex agris finitimis velut ex hostico agens, in cives suos omni clade belli sæviebat. Ac nisi Ethredi filius Rollandus, collecta ad se popularium qui in fide Regis perstiterant manu, ei restitisset, regiones propinquas vel omnibus bonis spoliasset, vel in suas partes traxisset. Rollandus enim, juvenis acer, summis animi corporisque viribus, & paratos impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populantes reprimit, vel agros eorum ipse populatur) semper fortiter, sæpe etiam feliciter conflixit. Rege tandem ad suos reverso, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur; promissa ob damna data pecunia, & datis in id vadibus.

VI. Sed Gilberto paucis post diebus mortuo, qui sub eo sanguini & prædæ assueverant, cum se in Regis Angliæ fidem tradidissent, tot ingenti inconstantia, seu metu pœnæ ex conscientia ante factorum stimulati, arma resumsere, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedio & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & administri fuerant. Adversus eos Rollandus cum exercitu missus, gravi prælio facto, principes eorum, magnamque promiscuæ plebis multitudinem cecidit. Qui ex eo conflictu supererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt prædonum ducem, qui late populando Lothianam pervagatus, multos Nobilium ac ditiorum afflixerat, quosdam etiam ceciderat. Inde in Gallovidiam profectus, Gilberti caussam ab aliis pro desperata relictam suscepit: nec ejus tantum agros sibi vindicavit, sed pro Gallovidiæ totius Domino se gerebat. Tandem, inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere post Gil-

berti partes profligatas mense, cum maxima parte suorum cecidit, paucis e Rollandi exercitu desideratis, & in iis fratre ipsius juvene strenuo.

VII. Anglus cladem eorum (ut qui superiore anno in fidem ejus se dedidissent) moleste ferens, Carleolum usque cum exercitu progressus est. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera sibi placatum, Rollandus venit: & inimicorum calumniis refutatis, ac demonstrato, quam nihil temere, nihil injuste adversus inimicum suum, atque etiam publicum gessisset, a Rege honorifice est dimissus. Gulielmus illinc domum reversus, memor & perpetuæ patris ejus Ethredi constantiæ, & rerum ab ipso pro caussa publica gestarum, totam ei Gallovidiam dedit. Gilberti etiam filium, utcunque de se meritum, Caricta donavit. Gulielmus Neobrigensis Anglus hæc in annum M. CLXXXIII. refert. Rollandus uxorem duxerat sororem Gulielmi

M. CLXXXIII.

Morvillii, qui Comes stabuli in Scotia erat: quo sine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magistratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui ob strenuam operam Joanni Anglo in Hibernia navatam, opulentissima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium se professus, in verba ejus juravit. Duxit uxorem Alanus Margaritam, primogenitam Davidis Hundintonii. Ex ea tres filias suscepit: quarum maximam Dornagillam collocavit Joanni Baliiolo, *patri Joannis Balioli*, qui Scotorum aliquot annos Rex fuit. Robertus vero Brussius, qui Isabellam secundam Davidis filiam duxerat, *ex ea genuit Robertum filium*, qui Caricta Comes est dictus, hanc ob caussam quam dicam. Martha Carictæ Comes, jam nubilis, ac patris qui in bello Sacro decesserat unica hæres, cum forte inter venandum conspexisset Robertum Brussium, omnium æqualium adolescentium longe formosissimum, eum in arcem suam propinquam benigne invitat, ac renitentem prope invitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores, facile mutuum amorem conciliassent, paucis consciis, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui jus erat puellæ collocandæ, resciisset, licet utrique graviter succenseret, tamen per amicos postea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus est Robertus Brussius, qui posterius regnum apud Scotos gessit.

VIII. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præsentem & Competitores veniamus. Hi autem erant, Dornagilla Davidis Hundintonii ex majore filia neptis, & ex minore Robertus Brussius Carictæ Comes, ejusdem Davidis *nepos*. Pro Dornagilla faciebat mos patrius, quo, qui *natu major* est jure potior habetur. Pro Roberto sexus, quod in pari propinquitatis gradu mares fœminis præferantur. Itaque negabat æquum esse, ut, vivo nepote, neptis in avita bona succederet. Et quanquam in privatorum popularium hæreditatibus cernendis, interim aliter fiat; in eis tamen bonis quæ feodi (ut vocant) nomine tenentur, ac regnorum successionibus, contrarium jus esse. *Jactabatur* exemplum recens, in controversia de Ducatu Burgundiæ

gundiæ: quam qui petebat Comes Nivernensis, licet haberet uxorem, Ducis proximi ex filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori, fratris adjudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, se Joanne Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem fœminæ.

IX. Hanc controversiam Proceres domi non poterant dijudicare: quod, ob partium potentiam, totum regnum in duas factiones discesserat. Balliolus enim per matrem, totam Gallovidiam regionem amplissimam tenebat; Cuminiam familiam, secundum Reges potentissimam, affinitate sibi junctam habebat per Joannem Cuminium, cui Maria Dornagillæ soror nupserat. Robertus, qui in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Garriocham, & per filium Carictæ Comitem (qui post regnavit) multis claris familiis subnixus erat, populo maxime suo utebatur. Igitur, cum ob has maxime caussas, controversia domi finiri non posset; nec si maxime ex æquo & bono pronunciaretur, ulla tanta in Scotia esset potentia, quæ partem cogere posset ut judicato staret: prope omnium voluntate consensum est, ut Eduardo judice res decideretur. Neque quisquam de fide ejus dubitabat; ut qui ex eo patre natus esset, quem superior Scotorum Rex fuisset expertus, & socerum amantissimum, & tutorem æquissimum. Contra vero, Anglus benevolentiæ Scotorum erga se recens & illustre testimonium habebat; cum ei tam facile de matrimonio Reginæ suæ consenserunt.

X. Igitur Eduardus, cum primum Bervicum venit, eo Rectores Scotiæ & Ordinum Legatos per literas evocat; protestatus, se eos, non tanquam subditos ad Dominum, aut magistratum legitimum, sed amicos ad arbitrum ab ipsis electum arcessisse. Primum omnium, jusjurandum a Competitoribus exegit, se decreto staturos: deinde, ab Ordinum principibus & Legatis, se ei, quem ipse juratus Regem daret, parituros: ac super ea re, publicum omnium Ordinum diploma, singulorum sigillis appensis, sibi dari poposcit. Deinde, e singulorum Ordinum prudentioribus selegit duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adjunxit: a quibus etiam jusjurandum exegit, de eo quod æquum ac verum crederent judicando. Hæc palam, in speciem honesta & popularia facta: illud secreto & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam suæ ditionis faceret. Id cum facile existimaretur, regno in duas factiones diviso, tamen quo res esset expeditior, & fraus occultior, præter Brussium & Balliolum, octo alios Competitores excitavit: ut e majore numero facilius esset, unum, aut etiam plures in suas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, consultatio eis est proposita, qui in Gallia, pietate, prudentia & juris scientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (ut est id genus hominum nunquam inter se satis concors) aliquod se responsum, quod in rem suam faceret, relaturum. Et Competitores quidem novi, cum nihil in caussa suscepta firmitatis viderent, sponte a petendo destiterunt. Jurisperitis vero ab Anglo,

qui totius negotii apud eos auctor & moderator erat, falsa specie in hunc modum est proposita.

XI. 'Rex quidam, nec coronari, nec inungi solitus; sed in sede 'quadam a suis collocari, ac Rex denunciari; neque tamen ita li-'bere Rex, ut non in clientela sit Regis alterius, cujus se beneficia-'rium fateatur, sine liberis decessit. Duo propinqui, e Sempronio 'magno Regis defuncti patruo prognati, hæreditatem petunt, Ti-'tius videlicet, ex majore Sempronii filia pronepos; Sejus, ex mi-'nore filia nepos. Uter, in hæreditate impartibili adeunda, alteri 'præferendus? Hac consultatione his fere verbis proposita, prope omnes responderunt: "Si qua lex, vel consuetudo, ea de re, in 'regno quod petitur, esset, ei standum; sin minus, veram esse con-'suetudinem sequi ejus, in cujus clientela sunt. Quod in feudis di-'judicandis consuetudo descendat, non autem ascendat: hoc est, 'consuetudo superioris inferiori pro lege habenda est, non contra. Longum esset omnium sententias sigillatim referre: sed ut paucis colligam, prope universi de jure litigantium, incerta & controversa responderunt: potestatem vero judicandi summam, juxta falsam speciem propositam, Eduardo tribuerunt.

XII Ita re magis implicata & involuta quam prius erat, anno proximo conventum ad Noramam. Ibi Eduardus, per homines idoneos, leniter Scotorum animos pertentat, num sponte in ditionem ejus vellent concedere: quod ab eorum majoribus sæpe factum fuisse contendebat. Id cum constanter omnes abnuerent, Competitoribus regni quos ipse excitaverat convocatis, promissis ingentibus ab eis exprimit, ut ipsi in verba ejus jurent: cæteris persuadet, ut conventus Berwicum, in locum magis idoneum transferatur. Ibi viginti quatuor judices illos selectos, in templum sine arbitris inclusos, de controversia cognoscere jubet: vetito interea, ne quisquam ad eos propius accedat. Cum lentius res procederet, ipse solus identidem ingrediebatur, & alios atque alios compellando, cum comperisset, pluribus videri jure priorem esse Balliolum, gratia & factione inferiorem: Brussio prius convento, quem, quod jure esset inferior, facilius suis rationibus assensurum putabat, regnum ei Scotorum pollicetur, si se in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni subditum profiteri vellet. Ad hæc cum Brussius ingenue respondisset, 'Se non ita cupidum regnandi, ut ea de caussa libertatem a majo-'ribus relictam imminueret, statim eo dimisso Balliolum acciri ju-'bet. Is regni quam famæ honestæ avidior, conditionem oblatam libenter arripuit.

XCVI. REX.

XIII. Ita, post sex annos ac novem menses a morte Alexandri, Joannes Balliolus Rex Scotorum est declaratus. Scoti quidem cæteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Joannem, Sconam de more ductum coronarunt, ac universi præter Brussium in verba ejus jurarunt. Ille ab Anglo Rex pronunciatus, a suis receptus, jam de regno securus, ut promissi fidem exsolveret, ad Eduardum, qui tum

in Novo

in Novo castro ad Tinam agebat, venit, atque in verba ejus juravit. Idem quoque fecerunt, qui e Proceribus eum secuti erant, non ausi adversus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua Nobilitas ubi rescivit, factum quidem molestissime tulit; sed infirmitatis suae conscia iram dissimulabat. Iram ut declararent, non adeo diu post se obtulit occasio. Macduffo Comite Fifano (qui tempore Interregni fuerat e sex Gubernatoribus) ab Abernethiis (quae familia tum in Scotia florebat opibus & auctoritate) caeso, ac fratre Comitis ab iisdem in jus ad conventum Ordinum tracto, Rex secundum Abernethios pronuntiavit. Macduffus, agro de quo lis erat abjudicato, Regem eum sibi ratus iniquiorem, ut ante fratris interfecti non satis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum in jus Balliolum vocat. Caussa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo in conventu Ordinum assidebat: qui cum citatus, per procuratorem respondere vellet, ipse coactus est surgere, & e loco inferiori caussam dicere. Hanc contumeliam, tum liberius agere non ausus, tacitus tulit. Sed cum primum se inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo volvens, domum rediit: in eaque cogitatione totus erat, quomodo suorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet.

XIV. Haec meditanti, commodum intervenit inter Francos & Anglos novum dissidium, quod in bellum statim erupit. Itaque ad conventum in Scotia indictum, aderant ab utroque Rege Legati: Galli, ut cum Rege novo vetus foedus renovarent; Angli, ut ex recenti deditione, ad bellum susceptum auxilia acciperent. Utraque Legatione ad publicum Concilium relata, Proceres ad rebellionem proni, Gallos aequam, Anglos iniquam rem petere judicarunt. 'Foedus enim cum Gallis, consensu universorum, ante quingentos annos factum, & praeter aequitatem & utilitatem, in hunc usque diem perpetuo tenore servatum fuisse. Deditionem hanc recentem, a Rege invito expressam: quam etsi volens fecisset, ea tamen non teneri vel Regem vel regnum: ut quae a Principe solo facta esset, non convocatis Ordinibus: quibus inconsultis, aut adversantibus, nihil, quod ad totius regni statum attineret, Regi agere liceat. Decretum igitur fit, ut Legati in Galliam mittantur, ad foedus antiquum renovandum; & Eduardo Balliolo Joannis filio, Regii generis uxorem deposcendam. Altera item in Angliam Legatio missa, quae declararet, 'Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo jure deditionem sui ac regni Anglo fecisset, eam revocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has caussas, tum ob innumeras injurias, sibi ac suis factas: ac se in pristinam libertatem vindicare. Hanc renunciationem cum nemo paullo illustrior auderet, ad hominem natura praeferocem, & fortunae indulgentia prope sui immemorem deferre, Monachus quidam, aut, ut alii scribunt, Abbas Aberbrothii per literas detulit: qui, innumeris contumeliis affectus, aegre incolumis ad suos rediit, magis contemtu sui, quam reverentia Legationis tutus.

XV. In-

XV. Interim *Angli*, qui aliquot mensium inducias cum *Gallo* pacti erant, sperantes non minoris operae Scotos imparatos posse opprimi, classem in expeditionem Gallicam paratam, in Scotiam mittunt: quae prohiberet, ne commeatus Berwicum (quod eodem anno valido praesidio firmatum) inveheretur. Cum hac in ostio fluminis Forthi congressi, octodecim naves expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus hoc damno vehementius ad vindictam est irritatus. Balliolum simul atque iterum in jus ad se vocat. Ipse magno exercitu coacto, ad Novum castrum ad Tinam venit. Ibi, edicto proposito, Joannem rursus, ut de criminibus objectis se purget, in jus vocat. Verum, cum nec ille, nec quisquam ejus nomine ad diem convenisset, consilio ad vires adjecto, Brussium ad se arcessit. Regnum ei pollicetur, si in Balliolo ulciscendo fidelem operam navet. Ad quam rem perficiendam, neque labore nec impensis opus esse. Tantum ad amicos det literas, ut aut Regem deserant, aut in praelio cessent. Ipse magnis itineribus Berwicum contendit. In eo oppugnando cum nihil proficeret, quod oppidum valido praesidio teneretur, simulato discessu, velut oppugnatione desperata, per Scotos quosdam Brussianarum partium, spargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copiis jam propinquum esse. Ad eum honorifice excipiendum, cum illustrissimus quisque properarent, urbeque sese promiscue pedites equitesque projecissent: equites ab Eduardo immissi obvios partim proculcant, partim a suis excludunt; & occupata porta proxima, urbem ingrediuntur. Secutus Rex cum pedestribus copiis, miserabilem omnis generis caedem edit. Occisa feruntur Scotorum supra septem millia, flos Lothianae & Fifanae Nobilitatis.

XVI. Cum nihil minus ab initio mihi fuisset propositum, quam ut a continente rerum explicatione diverticula quaererem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonii, qui nuper historiam rerum Anglicarum edidit, effrenem maledicendi libidinem ostenderem: ut qui haec legent, hinc expendant quantum ei scriptori fidei sit habendum. Ait enim ab Hectore Boethio scriptum, libro quartodecimo, capite secundo, tantum ibi sanguinis fusum, ut rivi ejus per urbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere possent. Primum, Boethius librum in capita non divisit: deinde, quod iste asseverat, apud eum omnino scriptum non est. Sed homine indocto, & impudenter mendace omisso, ad Eduardum redeamus: qui abundante multitudine, partem exercitus ad obsidendum Dumbarum misit. Ipse paucos post dies, arcem Berwici, auxilium nusquam sperantem, per deditionem accepit. Deinde, junctis ad Dumbarum omnibus copiis, cum Scotorum exercitu qui ad solvendum obsidionem venerat, magno praelio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque, sive Richardi Suardi praefecti perfidia, sive commeatu non sufficiente multitudini in arcto conclusae, dedita: in omnes captivos crudeliter saevitum. Sunt qui tantae calamitatis

caussam in Robertum Brussium seniorem rejiciant: quod, amicis ejus in prælio cessantibus, reliquis timor sit injectus. Nostri præterea constanter tradunt, cum ab Eduardo Brussius (operæ ibi navatæ pretium) sibi promissum regnum Scotorum peteret, Anglum Gallice, quo sermone libenter utebatur, respondisse: "Nihil aliud "scilicet est quod agamus, quam ut vobis regna paremus?

XVII. Dumbaro, ac nonnullis aliis arcibus, prope fines Anglorum captis, secuta est deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus, Fortham transgressus, iter Forfaram intendit, ubi tum se Balliolus continebat. Cum nullo resistente ad Montem rosarum venisset, suadente Joanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit; ac se regnumque ei dedidit. Eo in Angliam navibus misso, Bervicum Anglus reversus, gravi edicto Scotorum proceres eo arcessivit: qui venerunt, in verba ejus jurare coacti. Gulielmus Duglassius, vir clarus genere & factis, cum obstinate recusaret, in carcerem conjectus; ibi post aliquot annos decessit. Ita rebus ex sententia gestis, Joanne Vareno Surriæ Comite pro Rege, & Hugone Cressingamio pro Quæstore post se relictis, Londinum rediit. Ibi Joannem Balliolum in custodiam tradidit, post quartum quam regnum inierat annum. Sed is paulo post, deprecante Pontifice Romano, ac spondente nihil eum in Scotia moturum, in Galliam est remissus, Eduardo filio obside retento. Anglus, omnibus rebus ad bellum Gallicum (quod propter Scotorum tumultus distulerat) paratis, cum magnis copiis trajecit. Scoti, per ejus absentiam in spem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui summæ rerum præessent. Ex horum communi sententia, Joannes Cuminius Buchaniæ Comes, cum manu satis valida in Angliam missus, Anglis, qui in Scotia per præsidia sparsi erant, se non ausis commovere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum frustra obsedit. Hæc expeditio etsi Scotorum animos nonnihil erexit, & Anglorum injurias inhibuit, tamen parum ad summam belli ea profectum est, omnibus locis munitioribus ab hostium præsidiis insessis.

XVIII. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi satis videretur, ad majora capessenda, repente exortus est Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, sed in re tenui natus & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo supra omnium expectationem, sed etiam supra fidem, res eo bello gessit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi esset, adhuc adolescens, nobilem juvenem Anglum superbe sibi insultantem occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum subinde mutando, annos aliquot transegit. Hac vitæ consuetudine, corpus adversus omnes fortunæ injurias duravit, & animum sæpe subeundis periculis ad majora audenda confirmavit. Tandem, cum eum vitæ erraticæ tæderet, & aliquid vel cum periculo tentandum censeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliaverat, non modo singulos excipiebat, sed plures sæpe cum paucioribus aggressus, variis subinde in locis deprehensos trucidabat.

Hæc

Hæc cum pari celeritate & audacia gereret, nec unquam opportunum se hosti præberet, brevi fama sui utramque pariter gentem implevit. Igitur, concurrentibus ad eum passim, quos vel caussæ similes, vel non dissimilis amor patriæ conciverat, intra paucos menses non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus vel metu vel ignavia segnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: & tanquam Balliolí Legatus, omnia pro legitimo magistratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione aut imperandi cupiditate, sed tantum civium suorum misericordia & caritate suscepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanarci, conventus ejus præfectum, clarum genere Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præsidiis non satis firmatas, aut negligentius custoditas, cepit & evertit: quibus levioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmavit, ut nullum ejus ductu periculum defugerent, ut cujus nec audaciæ consilium, nec consilio unquam eventus deesset.

XIX. Harum rerum fama cum late spargeretur, atque hominum favore aucta plerumque majora vero perferret, quicunque vel rem Scoticam salvam vellent, vel suæ timerent, ad eum confluentibus, instandum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etsi satis validas, & metu nominis ejus munitas, brevi tamen in suam potestatem redegit. Taodunanam, Forfarensem, Brechinensem, ac Montis rosarum arces captas diruit. Dunotrium inopinato eventu oppressum præsidio munivit. Abredoniam metu sui adventus ab hoste direptam, & adhuc ardentem ingressus, quo minus arcem oppugnaret, rumor de adveniente exercitu Anglorum obstitit; quod eos ad Fortham opperiri constituerat: prælii enim aleam nisi suis locis subire nolebat.

XX. Eduardus in Galliam (uti dictum est) discedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præsidiis obtineret, multosque haberet Scotos sibi fidos, patriæ infidos, principes Scoticæ Nobilitatis, quos aliquid ausuros suspicabatur, in intimam Angliam usque ad suum reditum relegavit: in his Joannem Cominium Badenachæ Regulum, & Alanum Loganum hominem manu & consilio promtum. Rebus in hunc modum constitutis, nihil minus quam novos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero fama rerum a Valla gestarum permotus, majore manu opus esse ratus ad eum comprimendum, nec tamen Rege dignam expeditionem esse ducens, quippe adversus latronem vagum (ita enim hostem Angli vocabant) scribit ad Henricum Percium Northumbriæ Regulum, item ad Gulielmum Latimerum, ut copiis celeriter e propinquis locis confectis, Cressinghamio, qui in Scotia restiterat, se conjungant, ac Scotos rebelles compescerent. Thomas Volsingamius Comitem Varennæ huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifensis arcem obsidebat, ne exercitum, quem in adventum Anglorum instantem auxerat, interea otiosum esset, hostibus jam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Fortha amnis, nusquam ferme vadosus,

vadosus, illic (quanquam & minoribus amnibus receptis & maris æstu reciproco auctus) ponte ligneo transiri poterat. Ibi, Cressingamio cum parte majore exercitus transmisso, pons, sive (ut nostri prædicant) architecti opera, qui non multo ante compagines trabium ita laxaverat, ut majorem vim non posset sustinere, sive tot peditum, equitum, machinarumque pondere, arte nulla adhibita fractus, Anglorum iter interrupit. Scoti transpositos, nondum explicatis ordinibus, aggressi, cæso duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, ut prope omnes, vel ab hoste interemti, vel aquis obsorpti perierint. Vallas ab hac pugna ad arces oppugnandas reversus, adeo brevi belli fortunam circumegit, ut neminem Anglici generis, præter captivos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua e Scotis nemo illustrior, præter Andream Moravium, cujus filius aliquot post annos pro Rege rem Scoticam administravit, periit, ad I.d. Sept. anni M.CCXCVII. parta est. Sunt qui Vallam non ab arcis Coprensis, sed Taodunanæ oppugnatione revocatum, eodemque post prælium rediisse tradant; in quibus est Joannes Major, & aliquot Cœnobiorum libri. M. CCXCVII.

XXI. Hanc stragem ex agrorum incultu consecuta est fames, & famem pestis, unde major quam e bello clades timebatur. Vallas, ut huic malo quoad posset mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adesse jussam, secum in Angliam duxit: ratus corpora laboribus agitata salubriora fore, & per hiemem in hostico vivendo commeatibus domesticis parci, & militem omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione & diuturna pace florente, sensurum. Ibi nemine congredi auso, a Calendis Novembribus, usque ad Cal. Febr. cum suos & hostium fructibus refecisset, & spoliis ditasset, parta ingenti gloria, domum rediit. Hæc expeditio ut Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum invidiam mirum in modum adversus eum intendit. Ejus enim laudes ipsis exprobrare videbantur, vel ignaviam, si non auderent, vel perfidiam, si nollent viri summa nobilitate & opibus attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præsidiis destitutus, non magis fortiter susceperit quam gnaviter perfecerit. Anglus quoque rem esse ratus majorem, quam ut ea per præfectos defungi posset, ipse, rebus pro tempore compositis in Gallia, domum rediit: & maximo exercitu, sed repentino delectu (nam veteranos e transmarinis provinciis non deduxit) & e tironibus fere conflato, Scotiam versus pergit, cum latronum incomposita manu rem sibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planitie quingenti fere passus inter acies instructas interessent, conspecto Vallæ exercitu, disciplinam, ordinem, & confidentiam hostium admiratus, adversus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum, etsi multo majores copias ipse haberet, tamen non ausus fortunæ rem committere, conversis signis sensim gradum retulit. Vallas quoque metu insidiarum abeuntem sequi non ausus, suos in acie continuit.

XXII. Hæc

XXII. Hac victoria de potentissimo Rege sine sanguine parta, inimici multo acrius eum adorti, crebros rumores disseminantes, Vallam jam aperte tyrannidem affectare. Id vero primoribus indignum videri, ac praecipue Brussio & Cuminiis, Regiae stirpis hominibus: Nam, si serviendum esset, honestiorem sub Rege maximo & potentissimo fore servitutem, quam sub homine novo, cujus dominatus non minus ipsis turpis, quam periculosus esset futurus. Itaque statuunt omni ratione Vallae auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis, & Scotis qui in fide ei data perstiterant, comparato exercitu, aestate proxima ad Varium sacellum venit: qui vicus in ipsis valli Severi vestigiis inaedificatus, paullo plus sex millia passuum a Sterlino distat. Nec procul inde Scotorum exercitus consedit, satis quidem validus (erant enim ad triginta millia) si duces inter se concordes fuissent. Duces autem erant, Joannes Cuminius, Joannes Stuartus & Gulielmus Vallas; priores genere & opibus, postremus rerum gestarum gloria longe Scotorum florentissimus. Cum in procinctu jam starent tres acies, accessit ad pristinam invidiam nova contentio, quis primam aciem in hostem duceret. Ac nemine alteri cedente contentionem Angli diremerunt, qui instructi sub signis magno gradu ad eos adventabant. Cuminius, non tentata pugna, cum suis discessit. Stuartus a fronte, a tergo circumventus, cum omnibus cum suis occiditur. Vallas cum a fronte acriter premeretur, & Brussius circumito colle a tergo immineret, ordinibus, quoad in tali rerum statu poterat, non perturbatis, retro trans Carronem amnem abiit.

XXIII. Ibi objecto flumine, cum & se tueretur, & sparsos e fuga recolligeret, Brussio colloquium petenti non abnuit. Cum soli sine arbitris, qua flumen angustiore alveo praealtis ripis cogitur, ex adverso constitissent; tum Brussius prior, "Mirari se, ait, quid Vallae in mentem venerit, ut plebeculae incerto favore abiatus, contra Regem ejus aetatis potentissimum, maximis etiam Scotorum auxiliis subnixum, sese periculis assidue objiciat; idque, nullo tantis laboribus operae pretio proposito: neque enim si Eduardum vincat, Scotos unquam ei regnum permissuros; neque si ipse vincatur, ullum superesse perfugium, nisi in misericordia inimici." Cui Vallas: "Ego nunquam, inquit, istum laboris mei finem mihi proposui, ut regnum mihi pararem, quod nec mea fortuna capit, nec animus cupit: sed cum cives meos vestra (ad quos regnum jure spectat) ignavia, rectoribus destitutos viderem, hosti immanissimo, non in servitutem sed lanienam objectos, eorum vicem sum miseratus, & caussam a vobis desertam suscepi, quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deseram, quam vita me deserat. Vos, quibus potior est turpis cum securitate servitus, quam honesta cum periculo libertas, istam quam magni aestimatis fortunam amplectamini. Ego in *patria, saepe defensa*, liber & libens moriar; nec me prius ejus

n vita relinquet." Ita soluto colloquio, uterque ad
Hoc prælium incidit in undecimum Calend. Aug. in
t e Scotis supra decem millia: in his e proceribus cla-
es Stuartus, Macduffus Fifæ Comes, & ex acie Vallæ
ius, secundum ipsum Vallam, Scotorum longe fortis-
Ex Anglis Frerus Breangius, in re militari apud
minis. Post infelicem pugnam, Vallas cum Perthum
sit exercitum: atque invidiæ, cui se imparem sentie-
que post eum diem pro imperio quicquam gessit. An-
m amicorum cohorte, quæ, abdicato magistratus no-
ei adhæsit, quoties rei bene gerendæ se offerebat oc-
infestus premebat. Eduardus, post agrum trans For-
a usque omni clade belli vastatum (receptis in fidem,
sentis nihil movere audebant) exercitum reduxit.
Scotis, qui patriæ libertati studebant, post hostis dis-
m recreati, Joannem Cuminium juniorem faciunt
s de Concilii sententia, ad Philippum Valesium Gal-
i Legatos misit, qui cum eo agerent, ut per sororem,
irdo erat desponsa, saltem inducias obtineant. Ejus
m menses impetratæ; nec tamen bona fide servatæ.
ad Bonifacium octavum missos Angli retinuerunt,
rem conjecerunt. Scoti interea, qui nec tyrannidem
re, nec immanem Eduardi animum suppliciis exsati-
i æquam impetrare poterant, obstinatis animis ad ulti-
ionem, citra spem veniæ, se comparant. Primum,
li præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus
ibus exigunt. Scotos Anglicæ factionis quacunque vi
nt. Hic status rerum cum prope biennium durasset,
lulphum Confraium cum magnis copiis ad prædones
vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas,
nine obvio late prædas agentes, ad Roslinum usque
iana est, quinque fere millia passuum ab Edimburgo
iam ut latius popularentur divisi, castra posuerunt.
nius, adjuncto sibi Joanne Fraserio Tuediæ longe po-
llectis ad octo millia hominum, ad hostem ducit: ut
populatione cohiberent, vel, si qua rei bene gerendæ
disset, fortunæ non deessent. Occasio major quam
oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hostis
ot malis fracti, adventum exspectarent, ac solutius,
eo conveniebat, se gererent; prima eorum castra subi-
otorum sunt oppressa, magna cæde facta: qui evase-
ima castra tumultum pertulere. Ibi, Ad arma, tre-
n, & pro se quisque, alius alium hortari, ad opem
Sed cum serum auxilium esse sensissent, ad vindi-
rant. Atrox, ut inter feroces victoria, & cupiditate
os, fit conflictus: tandem fusis fugatisque Anglis, vi-
, *nec incruenta* tamen, cessit Scotis. Interea tertia

acies, quæ longius tetenderat, adveniens, trepidationem Scotis injecit. Plerique enim vulnerati, ac major pars duplicis pugnæ laboribus fatigati, videbant in certamine manifestum periculum, in fuga certum exitium sibi imminere. Tandem, ducum jussu cæsis captivis, ne, omnibus in hostem intentis, a tergo insurgerent, ministros suos cæsorum spoliis armant, & majoris exercitus speciem hostibus præbent. Prælio inito, acriter utrinque certatur. Cum aliquamdiu anceps pugna fuisset, Scoti, adhortationibus ducum, duplicisque victoriæ memoria revocata, viribus resumtis, tanto impetu incurrunt in hostem, ut Angli turbatis ordinibus terga verterent. Pugnatum est ad Roslinum, sexto Calendas Martias, millesimi trecentesimi secundi anni.

M. CCCII.

XXV. Hæc victoria, tribus exercitibus eodem die ab uno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam, & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conscribit; ac terra marique Scotiam late armis pervagatus est, ad extremos usque Rossiæ fines, nemine armato se tantis copiis objicere auso. Solus Vallas cum suis, nunc a fronte, nunc a tergo, aut lateribus incurrendo, temere prægressos, aut morantes, aut si qui cupiditate prædæ longius a suis discedebant, excipiebat: neque quenquam longius a signis progredi sinebat. Hunc Anglus magnis pollicitationibus frustra ad se sæpe traducere est conatus. Sed una ejus ad omnes erat oratio, "Se vitam quam patriæ debe-"bat ei devovisse: cui si aliam opem afferre non posset, piis erga "eam conatibus immoriturum. Restabant aliquot arces Anglis nondum deditæ: Urcharta in Moravia vi capta, omnibus qui inerant ad unum extinctis: cæteræ metu se dediderunt. His rebus gestis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, se conjunxit: ac Sterlinum, tribus mensibus obsessum, dedentibus sese ob omnium rerum penuriam præsidiariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nibilominus Gulielmus Olivarius, qui arci præfectus erat, adversus pacta & conventa retentus est, & Londinum in custodiam missus.

XXVI. Tota Scotia recepta, conventus Ordinum ad Fanum Andreæ ab Eduardo est habitus: ubi omnes in ejus fidem, metu coacti, præter unum Vallam, jurarunt. Is metuens, ne Anglo sibi infestissimo, a Nobilitate non satis æqua proderetur, cum paucis ad antiquas latebras secessit. Eduardus, præfectis & magistratibus per totam Scotiam ordinatis, se in Angliam recepit: quo in discessu, singularem sui odii in omne nomen Scoticum significationem reliquit. Non contentus enim sustulisse omnes, qui res novas moliri posse videbantur, adjecit animum ad omnem (si fieri posset) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres delevit: ritus Ecclesiasticos ad Anglicam consuetudinem traduxit: historias, fœdera, monumentaque vetusta, sive a Romanis relicta, sive a Scotis erecta,

destruenda curavit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam transtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri vulgo persuasum erat, Londinum misit: neque quidquam omnino reliquit, quod spiritus generosos, aut sui memoria, ad pristinæ fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere posset. Ita, non solum viribus, sed etiam animis (ut rebatur) fractis, & in servilem humilitatem dejectis, perpetuam sibi illinc pacem spondebat. Reliquit autem Odomarum Valentinum pro Rege, qui omnium novarum rerum molimina, si qua emergerent, in ortu ipso extingueret.

XXVII. Verum bellum ei novum, unde minime rebatur, est exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, Robertus Brussius, filius ejus qui cum Balliolo de regno contenderat, & Joannes Cuminius, a colore faciei Ruber dictus, Joannis Ballioli proximi Scotorum Regis consobrinus. Hos Eduardus, sæpenumero seorsum conventos, vana regni spe diu frustratus erat; atque ita opera eorum in Scotia perdomanda usus. Patefacta tandem ludificatione, nihil magis uterque expetebat, quam occasionem, qua Regis erga se perfidiam ulcisceretur. Sed ut æmuli, mutua suspicione continebantur, ne consilia communicarent. Tandem Cuminius, cum ea quæ gererentur, Brussio ingrata esse comperisset, ab initio malorum omnium exorsus, apud eum patriæ calamitatem vehementer deploravit: & in perfidiam Regis Angli multum invectus, sese in primis ac Brussium graviter incusavit, quorum auxilio & labore sui cives in eas miserias incidissent. Ex hoc sermonis initio longius progressi, cum uterque alteri de silentio fidem dedissent, demum inter eos ita convenit, ut Brussius regnum obtineret, cedente ei Cuminio jus suum: Cuminius vero Brussii agros, quos in Scotia amplissimos & fructuosissimos habebat, teneret; secundusque ei honor post Regem haberetur. Hæc cum inter eos jurata, scripta & consignata fuissent, Brussius, in opportunitatem rerum novandarum intentus, relictis in Scotia uxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiscitur.

XXVIII. Post ejus discessum, Cuminius, sive pœnitentia prioris consilii, sive quod fraude tollere de medio Brussium æmulum statuisset, atque hac via faciliorem sibi ad regnum aditum parare, secreta consilia dicitur Eduardo prodidisse: atque ad fidem faciendam, conventum ab utroque signatum ad eum misisse. Brussio dies dicitur, ut perduellionis reo. Ipse ab aula veritus discedere: appositi etiam custodes occulti, ac jussi dicta factaque ejus speculari. Cunctatio Regis, in crimine manifesto, eo spectabat, ut, ante rumorem sumti de eo supplicii, fratres ejus comprehendi possent. Brussius interea, per Comitem Gomeriæ avitum amicum, certior de repentino periculo factus: qui non ausus fugæ consilium literis committere, Brussii exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummosque aliquot aureos misit, tanquam superiore hæc die mutuo ab eo accepisset. Robertus, ut in periculis homines sunt sagaciores

non ignarus quid eo munere significaretur, fabrum de nocte arcessit, trium equorum soleas inversas ac praeposteras equis affigere jubet, ne vestigia velut abeuntium per nivem fugam proderent. Ipse eadem nocte, duobus comitibus assumtis, iter ingreditur, ac multum hominibus equisque fatigatis, septimo demum die, ad arcem suam, quae sita est ad lacum Mabanum, venit. Ibi Davidem fratrem & Robertum Flaminium nactus, eis adjunctis, ac vix fugae caussa indicata, in tabellarium incidit, qui literas a Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus scriptum erat, ut Robertus quamprimum tolleretur: periculum enim in mora esse, ne quid homo nobilis & gratiosus, pari consilio atque audacia, novae turbae excitaret. Perfidia Cuminii his etiam indiciis comperta, Robertus ira inflammatus, Drumfrisium, ubi inimicum esse compererat, recta pergit, ac Joannem in templo fratrum Franciscanorum nactus, prolatis literis coarguit: ac impudenter sua esse negantem, impatiens irae, pugione in ventrem adacto, jacentem pro mortuo relinquit. Cum equum esset conscensurus, Jacobus Lindesius ac Rogerius a Cella Patricii, alter propinquus, alter vetus amicus, e vultu animi perturbatione intellecta, caussam sciscitantur. Qua ille breviter explicata, cum subjecisset, "Se putare, Cuminium esse mortuum. Quid, "inquit Lindesius? Tu ergo rem tam arduam in incerto relinquis? Et cum dicto aedem ingressus, non illum modo sed &
M. Robertum Cuminium, opem propinquo ferre conantem,
CCCV. conficit. Haec caedes facta est, anno millesimo trecentesimo quinto, ad quartum Idus Februarii.

XXIX. Eodem prope tempore, Vallas a Joanne Mentetho familiari suo, per Anglos pecunia corrupto, in agro Glascuensi, ubi tum latebat, captus, & Londinum missus, Eduardi jussu foede laniatus interiit: membra ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliae & Scotiae suspensa. Hunc finem vitae habuit vir sui temporis longe praestantissimus, in suscipiendis periculis animi magnitudine, in rebus gerendis fortitudine & consilio, clarissimis veterum ducibus facile comparandus; caritate in patriam nemini secundus: qui servientibus ceteris solus liber, neque praemiis adduci, neque metu cogi potuit, ut caussam publicam semel susceptam desereret: cujus mors eo miserabilior est visa, quod ab hoste invictus, a quibus minime debuit fuit proditus.

XCVII. REX.

XXX. Brussius tantum moratus, dum a Pontifice Romano veniam caedis in aede sacra factae obtineret, proximo mense
M. Aprili, anno millesimo trecentesimo sexto, Sconam pro-
CCCVI. fectus Rex coronatur. Primum, gnarus quam potente cum hoste res sibi esset, copias undecunque potest comparat. Sed cum totam gentem Cuminiam, cujus familiae potentiam nulla unquam ante, neque postea in Scotia aequavit, haberet inimicam; multorum praeterea animos offendisset, propter operam superioribus temporibus Anglo navatam; maxima autem pars metu poventia

tentiæ Anglorum conquiesceret: ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare ausus, ab Odomaro Eduardi præfecto vincitur: eo minore cum cæde, quod Brussiani, suæ infirmitatis conscii, inito statim certamine integri fugerunt, ad XIII. Cal. Aug. Nec adeo diu post, cum in Atholiam venisset, ac illinc in Argatheliam tenderet, patefacto Cuminiis ejus consilio, in loco qui Dalree vocatur, hoc est, ager Regius, ex itinere prælium inire coactus; paucis amissis, reliquis quo cuique commodum erat dilabentibus, pari ac prius eventu est usus. Post id tempus, cum uno aut altero fere comite, tutiorem se in ea fortuna paucitate ratus, per loca deserta vagus, prope ferinam vitam egit: nec, si rursus fortunam tentare vellet, ulla virium spes usquam erat. Vulgo enim ex hac duplici offensione cætera augurante, ob omnibus destituitur. Duo soli ex veteribus amicis, constanti erga eum fide perstiterunt, Milcolumbus Levinius Leviniæ Comes, & Gilbertus Haius. Angli ejus miseriis nondum satiati, mittunt in omnes regni partes, qui propinquos ejus comprehendant. Omnes præterea exulum uxores & liberos jubent, ante certum diem regno excedere. Uxor ipsius Roberti, a Gulielmo Comite Rossiæ capta, in Angliam mittitur. Nigellus ejus frater, Kildrummiæ arcæ per præfectum Anglis prodita, cum uxore & liberis in hostium manus venit. Thomas quoque & Alexander, itidem ejus fratres, dum e Gallovidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui Ptolemæo est sinus Rerigonius) comprehensi, in Angliamque missi. Hi tres, alius alibi, capite multantur. Cæteri Brussianarum partium passim conquisiti: ipsi cæsi: bona direpta. Rex ipse cum uno plerumque comite, interim solus, per loca maxime inculta pererrabat; atque in dies & horas latibula commutabat. Et, cum ne sic quidem sibi tutus a civium perfidia & hostium crudelitate videretur, in Æbudas ad veterem quendam amicum transmisit. Ibi cum aliquot menses latuisset, quia nusquam comparebat, perisse creditus, quæri desiit. Hæc fama, ut ad securitatem erat ei non inutilis, ita si diutius durasset, amicis omnem recuperandi regni spem ademtura videbatur. Aliquid igitur movendum ratus, modicis ab amico ubi latebat copiis acceptis, in Carictam navigat. Ibi arcem, sui quidem patrimonii, sed a valido Anglorum præsidio infessam, inopinato adventu opprimit: & Anglis ad unum occisis, ne ab hostium copiis intercluderetur, transmisso Glottæ æstuario, Ennernessum arcem munitam, ad Nessum flumen in tumulo satis edito sitam, longe diversa regione, negligentius custoditam, pari felicitate capit.

XXXI. Harum rerum fama divulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui passim e suis latebris ad eum accurrebant; multos etiam novos ei conciliavit Anglorum superbia, qui, postquam extinctum arbitrati fuerant, magis avare & creduliter imperarunt quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copiis militum optimi generis (ut quos vel induraverant labores, vel desperatio ad ultima audenda impulerat)

impulerat) omnes ubique arces, per Scotiæ regionem in septentriones procurrentem, ut quamque capiebat, diruit: partim ne suas copias dividendo infirmiores redderet, partim ne hostes ullum receptum tutum illic haberent. Cum, passim obvia vincendo, in interiorem partem regni penetraret, Joannes Cuminius Buchaniæ Comes certior factus, eum ad saltum, per quem Esca fluvius in plana Merniæ delabitur, pervenisse; cum subitario exercitu Scotorum & Anglorum, omnibus qui militari essent ætate ad arma convocatis, ad Glenescam (ita loco nomen est) eum assequitur. Brussius loci angustias suorum paucitati commodas ratus, paratus ad dimicandum hostem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Brussium perculsum iri arbitrabatur. Verum, ubi eum videt suis se locis tenere, conscius imbecillitatis suorum, nec ausus in locum paullo iniquiorem aciem erigere, de induciis, per quas de pace ageretur, missis quoque prior egit. Eas Cuminius cum obtinuisset, omissa mentione pacis, quibuscunque potuit rationibus copias auget: nec Scotis quos secum habebat (multorum favore in Robertum inclinato) confisus, supplementum ab Anglis petit. Interea Brussius quoque, ut contemtum sui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, semper hostium copiis inhærens, nunc hac nunc illac carpere & infirmiora præsidia aggredi, nec ipse unquam ullo in loco consistere diutius, aut hosti se opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simon Fraserius & Valterus Loganus, equites strenui, & summa in patriam caritate, a factionis Cuminianæ hominibus capti & Anglis traditi, Londini supplicio sunt affecti.

XXXII. Eodem fere tempore, Jacobus Duglassius ad partes Brussianas se adjunxit. Erat is Gulielmi filius, juvenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Lutetiæ literis operam daret, audito patrem in carcerem ab Anglo conjectum, ac non adeo multo post mortuum, domum rediit; ut ex amicorum consilio reliquum vitæ cursum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis aliis alio casu dispersis, omnium rerum inops, ad Gulielmum Lambertum Fani Andreæ Episcopum se contulit: ab eo in familiam acceptus, atque ibi honeste habitus, usque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, adventum ad Sterlinum obsidendum. Eo ad Regem salutandum profectus Lambertus, Duglassium secum duxit: Regemque opportunum nactus oravit, ut patrimonio restituto, juvenem in fidem clientelamque reciperet, ejusque forti & fideli opera uteretur: atque adjecit, quæ pro tempore de laudibus ejus dicenda videbantur. Rex, ubi nomen genusque ejus intellexit, de Gulielmi patris pertinacia aspere locutus; "Neque se "filio, nec opera ejus uti velle, respondit: nec patrimonium, si "maxime vellet, reddere posse, quod jam de se bene meritis grati"ficatus esset. Ita dimissus ab Anglo Jacobus apud Lambertum fuit, usque ad Brussii in Merniam adventum: tum, ne quam Anglo (cujus animum erga se implacabilem abunde perspexerat) occa-

sionem

[illegible] mundi omitteret, direptis, non inscio Lamberto, ejus equis ac nonnulla pecunia, ad Bruttium venit: ejusque ille opera multis asperrimis tempestatibus est usus.

XXXIII. Non adeo multo post, uterque Rex, eodem prope momento, in gravem morbum incidit. Eduardus in belli apparatu adversus Scotos occupatus, paucis post diebus morbo ad Lancastrium decessit, relicto hærede Eduardo secundo filio, qui a loco ubi natus erat Carnarivanus est dictus. Is, a patre aucto exercitu, in hosticum ingressurus, præmisit edictum Drumfrilium, ut Scoti frequentes eo convenirent: verum e propinquis regionibus, & pauci & segniter affuerunt. Renunciato etiam res transmarinas turbari, relicto præsidio quantum satis putabat ad Scoticos tumultus reprimendos, reversus, rebus domi pro tempore compositis, in Galliam trajecit. Interea Robertus, morte Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat ad extremam fortunæ aleam, ut hostem & pugnam deposceret. Ex adverso autem, cum Anglus amicorum spe tardius adventaret, Joannes Cumminius, avidus gloriæ belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel adjuncto ad labores morbo gravissimo extinctum iri, vel per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum; omnibus quas potuit copiis in unum coactis, recta ad hostem ducit. Ille contra, ut suorum animos confirmaret, se imponi in equum jubet. Ejus autem conspectus, etsi, duobus militibus eum sustinentibus, hærere vix posset, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cumminius, qui spem victoriæ in adversa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere potuit, una cum eis fugam capessere est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti.

XXXIV. Hæc victoria ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum prospere gerendarum ei fuit initium: quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies in Argathelium duxit. Regionem depopulatus, Dominum ejus Alexandrum ad deditionem compulit, qui cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi post in summa inopia miseram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Brussius, æque prospero eventu, ad Deam Gallovidiæ amnem pugnavit: Rollandus nobilis Eques Gallovidianus in prælio cæsus: Donaldus Insulanus e fuga retractus: Gallovidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, otii cupidum, invitum ad bellum exciverunt. Nam, cum ubique res male gereretur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, sibi adjunxit. Cum his copiis ad Renfroam usque progressus, nulla re digna memoratu gesta rediit: sive in caussa fuit ipsius segne ingenium, sive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus cu-

taret,

tarat, ut commeatus, quo iturus erat, exercitui, inde in loca devia transferrentur. Post ejus discessum, Scoti, in arcibus recipiendis quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumpsere. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non expectata obsidione, sese dediderunt.

M. CCCX. XXXV. Anno deinde proximo, qui fuit a Christo nato M. CCC. X. Brussius, ut clades acceptas hosti repensaret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda sine certamine rediit. Sequente deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum: Angli Scotique præsidiarii promiscue cæsi, quo cæteri a simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Hujus exempli terror Drumfrisium, Lanarcum, Aerum, Butum oppida, aliaque multa minus firma loca deditionem facere coegit. Veris initio, Bacchanalibus ad Jejunii Quadragenarii principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciviamque intentis, Roxburgum a Jacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulphus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Mona quoque insula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem, in rupe (nisi una qua aditur parte) undique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animadverso, eam armis commeatibusque, adversus obsidionem, quam jam tum animo prospiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra in ea oppugnanda consumsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad conditiones est ventum, ea lege, ut, ni ante annum ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur; præsidiarii, quo vellent, cum rebus suis se conferrent incolumes.

XXXVI. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, servare decrevit. Verum, cum non dubitaret Anglum ad diem affuturum, quicquid in tanta rerum inopia potest, adversus hostem potentissimum, subiturus ultimum discrimen, parat. Et Anglus, qui a Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum cerneret; gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum non modo ex Anglis, & Scotis qui Anglorum sectam sequebantur, sed & transmarina ditione (quæ tum ei magna & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coegit: corrogatis etiam a transmarinis amicis auxiliis, maxime a Flandris & Hollandis, quos pater ejus adversus Philippum Gallorum Regem impense adjuverat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque qui commeatus terra marique subvehebant, ut in regionem non admodum frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli

cladibus

cladibus afflictam: præterea eorum, qui in colonias describendi, & agros accepturi, uxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi regni, & jam diu florentis, oculis animisque subjectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut non de bello gerendo, sed de præda dividenda, omnis eorum esset sermo.

XXXVII. Brussius, tanto apparatu hostium audito, & ipse suas copias parat, numero quidem adversus tantam multitudinem exiguas (erant enim ad triginta millia hominum) sed belli usu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque quæ sunt hominibus cara spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is amnis præaltis utrinque ripis, paucosque & angustos habet transitus: a Sterlino circiter duo millia passuum abest: infra colles, antequam in Fortham influat, per loca paullum æquiora transit, sed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem plerumque rapidus ac torrens fertur: tum vero, ut mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis pervius erat. Scotus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumspectior, ut arte & consilio transitum impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupaverant, redderet, locis æquioribus fossas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, ut superne integumentum e levi cespite fraudem celaret: muricas item ferreos, ubi commodum videbatur, spargi jussit.

XXXVIII. Igitur cum castra castris, modico amne diremta, in adversis collibus prope collata essent, Anglus octingentos equites, paullo longius a castris transmissos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus ad vicini agri prædam mitti ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulpho, cum quibus effusam agrorum populationem cohiberet: &, si se occasio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conspicati, omisso quo pergebant itinere, aciem convertunt. Pugnatum est diu acriter, neutro inclinante victoria. Jacobus Duglassius, suis qui pauciores erant vehementer metuens, Brussium orat, ut liceret laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, in tumulum velut spectator subjectus, certus tamen, si res posceret, suis ire subsidio: ubi Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam meliore loco esse animadvertit, ibi constitit, ne ex aliena laude quicquam velle decerpere videretur.

XXXIX. Angli, paucis illis e tanta multitudine amissis, nihil animis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, se in crastinum diem ad dimicationem parant. Nox, quamvis tum brevissima (ad nonum enim Calendas Julias pugnatum est) pro ardore tamen utriusque partis longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat divisa: Rex mediam ducebat: in dextro cornu ejus frater, in sinistro Randulphus imperabat. Angli, præter magnum sagittariorum numerum, quos utrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam e Gallis habebant. Hi cum in Randulphum, qui locis humilioribus stabat, se concitassent, ut in latus ob-

liquum

liquum incitarent, subito in præparatas a Brussio fossas, ruinam dando cum magna hominum & equorum strage prociderunt. Primi suorum superruentium lapsu oppressi perierunt; & postremi primorum clade territi retrocesserunt. Is terror etiam pedestres copias nonnihil tardavit, veritas ne & ipsæ simili fraude caperentur. Accessit & aliud, parvum quidem dictu, sed quod (ut in bello plerumque solet evenire) non leve attulit momentum ad summam rei. Robertum, qui ante suam aciem obequitabat, clavamque manu tenens primos ordines construebat, quidam Anglus agnoscens, infesto in eum hastam dirigit. Rex, ictu paullo evitato, hostem equi impetu prætervectum clava ferit, ac exanimem solo prosternit.

XL. Vulgus militum, periculosam Regis audaciam magnis laudibus prosequens, non jam consilio regi, sed impetu in hostem ferri, tanto ardore animorum, ut adversam aciem impulsuri viderentur, nisi sagittarii Anglorum in cornibus dispositi, magno cum damno eos coercuissent. Brussius, aliquot equitum turmis immissis, eos quidem repressit: error tamen plus quam hostis Anglis nocuit. Turba enim castrensis, calonibus in jumenta impositis, linteisque signorum instar explicatis, cum in colle unde conspici possent constitissent, speciem novi exercitus adventantis præbuerunt. Angli qui proximi stabant, duplici metu attoniti fugam capessunt, ac suo pavore reliquam aciem turbant. Vulgi in fuga ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam nostrorum cæsa tradunt. Caxtonus scriptor Anglus, ut numerum certum non ponit, ita stragis ingentis suspicionem facit: ait enim innumerabilem cæsorum fuisse multitudinem. Nec fortassis injuria rem in incerto reliquit, quod numerum inire non erat facile, fuga tam longe lateque sparsa, in qua plures quam in prælio perierunt. Tanta certe clades fuit, ut proximo ac tertio post anno, Angli, quanquam pluribus incommodis provocarentur, tamen non se commoverint. E Nobilitate Anglica ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captivorum illustrium. Ex iis cognitum est initium fugæ ab ipso Rege ortum, ac, nisi a Comite Marciæ in arcem Dumbari receptus fuisset, ac navicula Bervicum missus, non evasisset manus Duglassii, qui eum quadringentis equitibus quadraginta millia passuum cum secutus erat. Inter captivos, deprehensus est Monachus, ex eorum factione, qui a Carmelo monte Syriæ sibi cognomen adoptarunt. Is (ut illis temporibus) poeta non spernendus fuit habitus, atque ad bellum adductus, ut Anglorum victoriam versibus illustraret. Captus autem eorum cladem (libertatis pretium) decantare est coactus, carmine plane rudi & barbaro, sed quod illorum temporum auribus non displiceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia; in quibus duo tantum Equestris ordinis fuerunt. Sterlini arx, uti convenerat, dimisso præsidio recepta.

XLI. Incidit in hæc tempora res, ob fortunæ in exiguo curriculo varietatem, non indigna relatu. Joannes Menteithus, qui Vallam amicum Anglis prodidit, pro eo ac debuit Scotis invisus, ab Anglis

prima

præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope sola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et quia natura erat inexpugnabilis, cum Rex per propinquos & amicos cum præfecto de ea redimenda tractaret, Comitatum Levinii proditionis pretium petebat: nec aliam ullam conditionem ad aures admittere sustinebat. Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etsi maxime cupiebat, receptionem tamen ejus non tanti æstimabat, ut ob eam Comitem Leviniæ offenderet, in omnibus suis calamitatibus amicum certissimum ac prope unicum. Eam Regis hæsitationem Comes cum rescisset, auctor ei fuit, ne conditionem recusaret. Igitur, pactis ex sententia Joannis confectis, ac sanctissime confirmatis, cum Rex ad arcem recipiendam veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille passus ab ea abest, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, ut de re magna Regem convenire liceret, fraudem a præfecto intentam ac paratam ei indicavit. Erat autem ea ejusmodi. In cella vinaria depressa & occulta, Angli satis magno numero erant inclusi: qui cætera arce recepta, Regem securum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, a Joanne in arcem acceptus, cum, cæteris omnibus satis exploratis, ad epulas blande invitaretur, negavit se pransurum, donec cellam illam occultam introspiceret. Cum præfectus caussaretur fabrum abesse, qui clavem cellæ haberet, sed mox affuturum, ostio effracto dolus patuit. Angli armati educti, & seorsum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, navem armatam in æstuario proximo stare, quæ Regem in Angliam exportaret. Cæteris supplicio affectis, Joannes in carcerem conjectus asservabatur; quod Rex propinquos ejus, ac maxime generos offendere tam periculoso tempore nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factiosis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat de incolumitate publica certandum, ne cujusquam hominis potentis animus offensior ad malas artes impelleretur, ea lege e carcere est eductus, ut, spondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ judicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem servavit; atque ita fortiter se gessit, ut ejus diei opera non modo veniam præteritorum, sed ampla etiam in posterum præmia promeruerit.

XLII. Hujus victoriæ fama, per universam Britanniam divulgata, non solum Anglorum ferociam repressit, sed Scotos etiam ex ultima desperatione erexit: nec eos pecunia solum, sed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque suos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, sed magnam ex captivis pecuniam confecerunt. Ex spoliis autem plerique, & superiorum temporum damna compensarunt, & magnas in posterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum pretiosissimis rerum suarum, non tanquam ad bellum, sed certam victoriam. Rebus bello feliciter gestis, Rex hiemem quæ secuta est, statum regni diuturno bello labefactatum confirmando, & præmia bene meritis per-

solvendo

solvendo consumsit. Proximo vere, Bervicum de Anglis est captum, post vicesimum annum quam in eorum potestatem venerat. Proxime comitia ad Aeram Coilae oppidum sunt indicta. Ibi frequenti conventu, omnium Ordinum suffragiis Brussio regnum est confirmatum. Deinde, quia unicam ex priore uxore filiam habebat, Optimates memores quantum malorum publice redundaverat ex controversia, quae superioribus temporibus, de jure Regiae successionis fuerat, decreverunt; « Ut, si nulla Regi stirpis virilis proles esset, Eduardus ejus frater Rex crearetur; ejusque deinceps filii succederent. Quod si is quoque sine stirpe virili decederet, tum Roberti filia Maria, posterique ejus regnum tenerent; interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellae Regiae matrimonio, & regni successione eligerent. Multo enim iniquius esse, ut puellae maritus ab omnibus, quam a puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, ut, Rege impubere, Thomas Randulphus, aut, si quid ei accidisset, Jacobus Duglassius Regis tutor, & regni gubernator esset.

XLIII. Fama rerum a Roberto domi belli que gestarum, ex Hibernia Legatos excivit, ad se suaque omnia in fidem ejus permittenda. Quod si ipsum rerum suarum ratio detineret domi; orabant, ut Eduardum fratrem Regem sibi daret; neu sineret gentem cognatam, sub crudeli & superba dominatione Anglorum, intolerabili servitute premi. Scripserunt iidem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem sententiam. Is cum frustra monuisset, ut ab Hibernis Anglus injuriam abstineret, tandem Eduardus Brussius, eo cum exercitu profectus, magno universorum consensu Rex est appellatus. Primo sui adventus anno, Ultoniam omnem ejectis Anglis suae ditionis fecit; reliquamque totam insulam victore exercitu, peragravit. Anno proximo, novo ex Anglia transmisso exercitu, cum belli major moles instaret, Robertus quoque, novis copiis coactis, ad fratrem festinavit. Multa ob inopiam commeatuum in ea expeditione passus, cum fere unius diei itinere abesset, certior est factus, fratrem cum omnibus eum secutis tertio Non. Oct. caesum fuisse. Fama est Eduardum, nimia gloriae cupiditate percitum, rem praecipitasse, ne cum fratre victoriam communicaret.

XLIV. Rex Angliae, cum rescisset florem virium Scotiae, in Hibernia una cum Brussio abesse domo procul, commodissimam occasionem ulciscendi damna superiorum temporum sibi datam ratus, magnas copias sub lectissimis ducibus in Scotiam misit. Cum eis ter, diversis in locis, Duglassius limitum praefectus congressus, duces fere omnes, & militum partem majorem occidit. Angli, terrestribus copiis re male gesta, classe, qua parte virium plus poterant, in Fortham invecti, excursionibus littora omnia infestarunt. Comes Fifae equites quingentos ad praedones coercendos misit. Hi, non ausi cum tanta multitudine congredi, cum redirent, occurrit revertentibus Gulielmus Sinclarus Caledoniorum Episcopus, *sexaginta fere* comitatus equitibus. Qui, cum reditus causam au-

disset,

disset, graviter increpita eorum ignavia, exclamavit; "Qui rem "Scoticam salvam vultis, me sequimini: & cum dicto correpta lancea, cunctis eum alacriter sequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad littus compulit, ut, dum quisque naves conscendere festinat, una navicula irruentis multitudinis pondere depressa, cum victoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu plus minus quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, ut semper ab eo tempore suum illum appellaret Episcopum.

XLV. Illa æstate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere mansueta animalia morbos, tum ob frequentes incursiones, Angliæ regiones omnes Scotis propinquæ pene incultæ jacerent; huic malo ut mederetur Anglus, Eboracum venit: cumque ibi exercitum ob cultorum paucitatem conficere non posset, coacti sunt Londinenses, & eorum vicini, quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem confectis copiis, ad Bervicum obsidendum proficiscitur. Eo vixdum venerat, cum Thomas Randulphus, diversa regione, Solvæo amne superato, Angliam ingressus, ferro flammaque omnia vastat, nemine non modo resistente, sed plerisque in locis vix quoquam obvio. Nam lues superiore anno tantam fecerat vastitatem, ut facies rerum prope hostibus miserabilis occurreret. Cum ultra centum millia passuum Scoti progressi essent, omniaque incendiis, ac maxime circa Eboracum, fœdarent; rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiscopum arma sumere coegit. Is, satis numeroso quidem, sed imbelli exercitu collecto, e promiscua multitudine sacrificulorum, & opificum, ac operarum rusticarum, cum adversus prædatores majore audacia quam consilio duxisset, victus ac profligatus, plurimis suorum in prælio amissis, ipse cum paucis fugit. Tanta ibi sacerdotum strages fuit, ut ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita suorum clade, metuens ne victor aliquid majus moliretur, obsidione soluta, Eboracum, deinde (recipientibus se Scotis) in intimum regnum abiit.

XLVI. Anglo domesticis tumultibus occupato, breves induciæ secutæ sunt, Regibus magis bello fessis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hostibus igitur quiescentibus, Robertus conventum indicit: omnem Nobilitatem adesse jubet. Et quia belli diuturni vicissitudines jura possessionum confuderant, imperat, ut ibi quisque proferat, quo jure sua prædia teneret. Id cum veteribus & novis possessoribus juxta molestum esset, quod viri fortes optimo jure se arbitrarentur habere, quæ armis de hoste cepissent; ægreque ferrent, non operæ modo navatæ, sed sanguinis pretium in pace eripi; veteres quoque possessores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, si quod scriptum habuerant de jure prædiorum, id perdiderant: itaque consilium, specie quidem forte, sed eventu audax & temerarium ineunt. Rege enim in Concilio jubente jura possessionum proferri, universi ferrum stringunt,

clamitantes, "Se prædiorum jura in ensibus ferre:" Rex inopinato spectaculo repente ictus, ceu factum indignissime ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu ejus promendi ei defuit occasio. Nobilium complures, tum audaciæ facinoris sibi conscii, metu pœnæ conjurant de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prelatum, qui adeo certum crimen attulit, ut ordine, tempore & loco indicato, literæ deprehensæ sint. Re palam facta, comprehensi omnes, & ad Regem perducti sine tumultu. Gulielmus Sulius Bervici præfectus plurimum timebatur, ne in oppidum & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiscitur. Omnibus comprehensis, conventus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quisque suo signo, sua confessione majestatis convicti, ad supplicium ducuntur. Principes eorum fuisse dicuntur, David Brechinius, Gulielmus Sulius, supremi ordinis: item Gilbertus Malarus, Richardus Brounus, Joannes Logius. Complures præterea omnium ordinum accusati, sed, cum suspicionibus tantum urgerentur, dimissi. Unius Davidis Brechinii supplicium varie homines affecit, nam, præterquam quod erat e sorore Regis natus, omnium ætatis suæ juvenum & belli & pacis artibus longe primus habebatur. Dederat etiam suæ virtutis in Syria Bello Sacro præclarum specimen. Is, ab conjurationis popularibus appellatus, nunquam assenserat: tantum ei crimini dabatur, quod, in conscientiam rei tam fœdæ ascitus, eam tacitam habuit. Rogeri Maubraii ante judicium defuncti corpus ad omne genus ignominiæ damnatum est. Rex remissa pœna sepeliri jussit.

XLVII. Paucis mensibus ante hoc judicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum dissidia, rogati ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne frustra operam Anglis viderentur locasse, Scotos diris Pontificiis (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac sacris interdicunt. Scotus, ut Angli intelligerent, quam parum in caussa injusta Romanensium imprecationibus moveretur, collecto exercitu, pene vestigia Legati abeuntis insecutus, Angliam invasit: ac omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem usque Stammorianam processit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numerosum cogit exercitum, ut citra sanguinem facilem sibi victoriam promitteret. Robertus adversus ingentem potentissimi Regis apparatum periculosum ratus, omnium fortunarum simul discrimen subire, consilio magis quam manu rem decrevit tractare. Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi jussit, reliqua, quæ hosti usui esse possent, aut in loca munita conferri, aut corrumpi. Angli, qui in spem pugnæ festinaverant, neque commeatum paraverant ad expeditionem longinquam, vastitate suorum agrorum confecta, ira, odio, & cupiditate vindictæ accensi, in mediam Scotiam penetrare statuunt, ac Regem e suis latibulis invitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile spem faciebat, aut ignominiæ accepta insigni victoria demendæ, aut damna proxime data latiore populatione rependendi. Hoc consilio

cum Edinburgum usque exercitum duxisset, locis quidem sacris tantum pepercit: verum quanto ulterius progrediebatur, crescente rerum omnium inopia, intra quintum diem se recipere coactus est. In redeundo sacra pariter ac profana spoliata: Monasteria Driburgum & Mulrossia, etiam caesis Monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel senectutis fiducia, soli remanserant, incensa. Brussius, ubi primum rescivit, Anglum penuria commeatuum, morbis in exercitu vulgatis, pluribus suorum amissis quam si praelio infeliciter decertasset, domum festinare; ejus prope vestigiis inhaerens, cum exercitu magis genere militum quam numero praestante, omnia Eboracum usque omni belli clade foedat. Regem ipsum ad Bilandum Coenobium repentino adventu pene oppressit, ac praelio tumultuario victum fugavit, capta supellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Praeter innumeros inferiorum ordinum captivos, abductus est Joannes Britannus Richemondiae Comes. Ad hujus infamis fugae ignominiam delendam, Andreas Herkelaius Carleoli Comes, brevi post accusatus, tanquam rem Anglicam pecunia corruptus prodidisset, alienae ignaviae poenas capite luit.

XLVIII. Proximo anno, duplex Legatio missa est: altera ad Pontificem Romanum, quae eum, jam diu a Scotis alienatum Anglorum calumniis, placaret: altera, quae vetus cum Gallis foedus renovaret. Utraque quod petiit facile impetravit. Nam & Pontifex cum intellexisset, nuper eam controversiam ex injuria Eduardi primi ortam, qui Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo suum jus defenderent, praeter veteres fabulas, & recentes injurias; semperque rebus secundis, cum in jus ad Pontificem vocarentur, defugisse aequam disceptationem; rebus adversis, humiliter opem ejus petiisse: Scotos contra semper postulasse, ut de caussa cognosceretur, neque unquam legitimi judicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recusasse. Praeterea, cum plurima superiorum Pontificum rescripta, & pro se, & contra adversarios protulissent, Pontifex quando & Scoti ad diem adessent, & Angli, ut adessent admoniti, abessent, facile Scotis reconciliatus est. Nec minus facile a Gallo de renovando foedere vetusto impetratum. Ad veteres conditiones adjectum, ut si quando de successuro Rege apud Scotos ambigeretur, ea controversia ab Ordinum Concilio decideretur: qui illic legitimis suffragiis Rex esset declaratus, eum auctoritate & armis, si opus esset, Gallus tueretur.

XLIX. In haec tempora nostri conferunt Hamiltoniorum, florentissimae nunc familiae, originem. Homo nobilis in aula Anglica, cum honorifice de fortuna & virtute Brussii loqueretur, unus e Spenseris, minister cubicularius Regis, sive contumeliosum Anglis eum sermonem ratus, sive ut hoc facinore, ampliorem locum gratiae, apud levissimum quemque e Nobilitate quaereret, sica educta, in eum insiliens, levi vulnere corpus perstrinxit. Vir magni animi, contumelia magis quam damno motus, cum intercessio multorum pra-

sens ultio fuisset inhibita, postridie, inimicum sibi opportunum in eodem loco nactus, eum conficit, ac statim & legum poenas, & Spenserorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus, agris ad Glottam fluvium est donatus. Ejus posteri non multo post in Procerum dignationem pervenerunt, opulentissimaque ab eo Hamiltoniorum familia est cognominata: agro quoque quem a Rege accepit Hamiltoni nomen impositum. Nec adeo multo post, Anglus, perturbatis domi rebus, cum e primoribus multos affecisset supplicio, Spenserosque pravorum consiliorum auctores, altius quam propinqui ejus ferre possent, extulisset, ipse a filio, atque ab uxore, modicis copiis transmarinis freta, comprehensus est, & in arctissimam custodiam conjectus, foedo mortis genere interemtus est, transmisso in anum per fistulam corneam ferro calido, intestinisque ita adustis, ut nullo exterius indicio facinus immanissimum proderetur. Neque filius & uxor ab eo consilio alieni credebantur: vel quod custodes tantam rem tam aperte, sine magno auctore ausi non fuissent attentare; vel quod nulla quaestio de tam nefario scelere est decreta.

L. Res in Anglia turbatae, & Regis subsecuta mors, & Brussio vergente in senium, corporis infirmitas aliquot annos inter finitima regna pacem praestitit. Brussius enim, & metu ab Anglo liberatus, & aetatis decursu admonente, ad res domesticas stabiliendas conversus, primum omnium regnum, nondum satis ex superiorum temporum motibus tranquillum, filio unico & adhuc puero confirmare per conventum Ordinum festinat. Is vero si sine liberis moreretur, Robertum Stuartum, nepotem ex filia, successorem destinat: & in verba decreti Proceres jurejurando adegit. Deinde veritus, ne vetus de regno certamen cum Balliolo, se mortuo, renovaretur, praesertim haeredibus suis, propter immaturam aetatem, omnium injuriae opportunis; misit in Galliam Jacobum Duglassium ad Joannem Balliolum, cum amplissimis muneribus & promissis, ut regno cederet: id autem, non tam novi juris acquirendi caussa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos est omnium rerum summa potestas, factus esset) sed ut pravorum hominum calumniis posteros liberaret, & seditionum radices praecideret. Duglassius Balliolum, jam extremae senectutis molestiis obsessum, longe & sua & aliorum opinione placabiliorem invenit. Ingenue enim confessus est, "Sua culpa se in ordinem redactum, ac merito
" velut regno inutilem exactum. Itaque, se non modo facile pati,
" imperium penes Robertum suum propinquum esse, cujus virtute
" summa, singulari felicitate, & maximis laboribus, in pristinum
" splendorem esset vindicatum. Illud etiam se gaudere, quod, per
" quos ipse deceptus fuerat, perfidiae suae praemio non fruerentur.

LI. Haec cum Robertus ex sententia perfecisset, eodem anno, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus septimus, nostri tradunt Legatos ab Eduardo

M. *CCCXXVII.*

tertio

pacificandum in Scotiam missos, quod insidiose visi essent
o pace bellum domum retulisse: verum quæ fraus interea
r explicant. Et Angli bellum aperte a Roberto indictum
: sed nec ullam illi caussam ascribunt: eam tamen ma-
sse ac justam credibile est, quæ senem valetudinarium, tran-
domi vixdum constituta, & quem non bellorum, sed vi-
r satietas capere potuisset, ad arma tam cupide resumen-
it. Certe illud satis constat, Regem, ætate invalidum,
endo non interfuisse. Missi ab eo sunt in Angliam Tho-
dulphus & Jacobus Duglassius, omnium illius ætatis ducum
dine & prudentia longe præstantissimi. Viginti millia e-
xpeditorum habebant, sine ullis peditum copiis: quod eo
ictum est, ut sine impedimentis facilius discurrerent; nec
onsisterent, aut prælii casum inviti subirent, adversus An-
em cum longe numerosissimo exercitu progressurum in ex-
editionem non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam,
mesticas copias, magna e Belgio equitum exciverat auxi-
um orta inter eos & Anglos Eboraci seditione; Anglorum
scriptores eos domum remissos tradunt. At Froissardus
qualis illorum temporum scriptor, tota ea expeditione fu-
glum affirmat: ac, non solum honoris caussa, sed seditionis
tu, proximum post regiam cohortem in castris locum fem-
isse assignatum.

Rex igitur, omnibus copiis conjunctis (supra sexaginta ho-
millia fuisse satis constabat) adversus Scotos, quos jam Ti-
transgressos intelligebat, movit. Ad Tinam enim duo
ida munita, alterum propius Vallum Carleolum, alterum
uinquaginta millia passuum inferius, Novum castrum ap.
Utrumque Anglus magnis præsidiis, ut hostes transitu
prohiberet, communierat. Illi tamen vadis notis ita sine
ultu transierunt, ut utraque præsidia fallerent. Angli in
unelmensem progressi; cum ex locis editioribus incendia
spicerent, tum demum intelligere cœperunt, quam pro
hostis esset. Tumultuose, Ad arma, clamant: & velut
pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo triplice
ucti recta ducunt, gravi pœna proposita, si quis injussu In-
acie excederet. Frustra omnibus fatigatis, sub vesperum,
is in silva prope fluvium quendam designato, ibi impedi-
uæ celeriter raptum agmen sequi non poterant) collocant.
ie, eodem ordine profecti, jam inclinante in vesperum die,
ta peditesque reficerent coacti consistere, castris pro loci
tate positis, Proceres ad Regem coeunt. Deliberatur quo
icere possint, ut manum cum Scoto conferant. Majoris
fuit opinio, non posse fieri, ut Angli pedites equitem Sco-
ditum assequerentur; nec, si assequantur, posse vagos
cogi ad pugnandum, nisi suis locis. Verum, quia jam
pervastatis, in hostico diu permanere non possint, optimum

 videri

videri, cum omnibus copiis Tinam transire, atque hostem domum redeuntem excipere. Regionem etiam trans Tinam planiorem esse, & commodiorem ad aciem explicandam, totisque simul viribus decernendum.

LIII. Hæc sententia cum esset probata, edictum, ut corpora curent, atque universi quanto cum silentio possent, agerent, ut imperia facilius capessere, & sonum tubarum audire queant; ut relictis impedimentis, singuli singulos panes secum ferrent, ut proxima luce cum hoste dimicaturi, quem cuique fortuna daret exitum experirentur. Igitur a fatigatione superioris diei refectis corporibus, paullo post mediam noctem arma capiunt, & instructi iter ineunt. Sed paludes & colles qua ducebantur, cito cogerunt ordines solvere: & qua quisque poterat primi ducebant, alii præeuntium vestigia sequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, ut multi equi, multa item jumenta, aut in luto palustri inhæserint, aut per declivia præcipitaverint; sæpenumeroque, Ad arma, sit conclamatum, cunctis magna cum trepidatione, unde clamor oriebatur, eo sine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum esset, audiebant in caussa esse cervos, qui strepitu hominum excitati per ericeta, & aspectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes discurrebant. Tandem circa vesperum ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti transierant, quaque eos Angli redituros sperabant, equites sine pedite pervenerant, ac Sole occidente transierunt, saxis rotundis ac lubricis, quæ fluvius volvit, equos magna molestia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda, quod rari ferramenta quibus lignarentur habebant. Itaque non tantum sine tentoriis (nulla enim attulerant) sed sine tuguriis, sine palis ad quos equos alligarent, permensi viginti octo millia passuum, ea nocte in solo nudo armati, equorumque frænos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane cum diluxisset, tanti imbres deciderunt, ut modici torrentes equis hominibusque essent impervii. Ex rusticis forte deprehensis intelligunt, loca vicina late sterilia & inculta; neque, unde commeatus petatur, quicquam propius quam Novum castrum & Carleolum esse, quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia passuum abesset. Igitur eo missis jumentis & ministris, interea gladiis lignantur, palosque illigandis equis, fruticesque & arbusculas ad casulas extruendas congerunt, quorum frondibus equos pascunt: eamque noctem ibi jejuni agunt. Tertia demum luce, qui missi ad oppida erant, paullulum commeatus quisque suis attulit. Qui ex oppido lucri caussa erant secuti, panem quidem & vinum, sed nec multum nec probum apportarunt: ejus enim tanta penuria erat, ut certaminis caussas ipsis inter se præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente molestia ex imbribus continuis, cum septem dies egissent, ac ephippia madescerent, tergaque equorum ulcerarent, ipsique in vestibus uvidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, e materia viridi & ab aquis pluvia madente, accendi possent; octavo demum die

decretum, ut septem millia passuum superius, commodiore vado flumen rursus transirent. Sed & ibi amne imbribus aucto, pluribus in transeundo vexatis, nonnullis amissis, ubi primum constiterunt, edictum, ut qui certum nuncium ubi locorum essent Scoti attulisset, magna præmia referret. Biduo proximo, cum iter per loca vasta, & recentibus incendiis fœdata esset, pabuli satis, sed aliorum commeatuum non adeo multum reperiunt.

LIV. Quarto demum die, unus e quindecim juvenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia passuum ab exercitu Anglorum abesse, ac proximis octo diebus æque incertos fuisse, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipsorum. Hoc se pro certo afferre, ut qui captus a Scotis fuisset, ac sine pretio dimissus, ea lege, ut sine mora Regi nunciaret, eos ejus adventum illic exspectaturos, nec minore cupiditate pugnandi quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, signa consistere Rex jubet, equorum virorumque corpora curari, & ad ultimum certamen arma animosque parare. Deinde triplice acie lento gradu hostem versus progreditur. Ubi alteri alteris conspicui fuere, Scoti tres acies seorsum in clivo ita struxere, ut dexteram & sinistram rupes præcipites clauderent, unde hostes subeuntes lapidibus obrui possent. Ad radices collis, objectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus saxis & rotundis ita impeditus, ut neque transire ad hostem, nec ubi transissent, se recipere sine certa pernicie possent. Angli cum perspicerent, sine insigni damno aditum ad hostem non esse, castris positis, præconem mittunt, qui jubeat in æquam planitiem descendere, & vera virtute de gloria & imperio certare. Scoti respondent; "Se non hostis arbitrio sed suo pugnaturos: se enim ultum illatas "injurias in Angliam venisse. Si quid fecerint, quod eis doleat, "summam expetendæ vindictæ copiam esse. Illic se, quamdiu sibi "commodum videretur, exspectaturos: si quis lacesseret, operam "daturos ne id impune faciat.

LV. Triduo proximo, collatis castris, stationibusque ad vada collocatis, levia per occasionem certamina facta. Quarto die, prima luce vigiles retulerunt, collem in quo Scoti consederant nudum esse. Speculatores emissi qui certiora referrent, & abeuntium vestigia persequerentur, renunciant, Scotos in alio colle multo tutiore, ad eundem fluvium castra posuisse, juxta silvam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui speraverant, se Scotos prælium detrectantes, in alieno solo fame domituros, ea spe dejecti, eos sequuntur, & in adverso colle castra metantur. Ibi postquam aliquot dies consederunt, animadversum est, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, sive contemtu paucitatis Scotorum, sive quod nihil nisi de fuga cogitare eos existimarent. Duglassius, ne occasioni deesset, aliquid audendum ratus, cum ducentis equitibus selectis, transmisso flumine, castra hostium, qua maxime neglectam custodiam intellexerat, ingressus, ad tentorium pene Regis penetravit: ac, duobus ibi *funiculis incisis*, orto tumultu, trecentis fere

Anglis

Anglis in reditu peremptis, suos incolumes reduxit. Post id, nihil memoriæ dignum est actum, nisi quod Angli, suo damno moniti, intentiores vigilias locis idoneis disposuerunt. Tandem ex captivo Scoto rescitum est, edictum in castris fuisse, ut de tertia vigilia omnes, quo Duglassius duceret, sequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis injecit, ut, tribus aciebus modico intervallo separatis, totam eam noctem in armis egerint; equosque instratos, & in eventum paratos, ministri in tentoriis haberent; stationesque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem, sub lucem, duo tubicines Scoti ad Regem perducti, exponunt, se nunciare jussos, Scotos domum reverti: si Angli damna accepta velint ulcisci, sequi jubent. Angli, re ad consilium relata, decernunt, satius esse, in præsentia reducere exercitum, quam cum hominum & equorum vexatione, frustra prædones vagos sequi: præsertim cum in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerumque justo prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel spe prædæ in nocturna trepidatione relictæ, vel noscendi res hostium studio, in castra profecti, hæc fere compererunt; feras circiter quingentas cervini generis, ac maxime platycerotas, cæsas; quod genus Angli non modo Reges, sed privati multi alunt: utres item ingentes e crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inventa; duo item Angli confractis cruribus adhuc viventes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, ut facile probaretur eorum consilium, qui de reducendo exercitu sententias dixerant.

LVI. Hoc anno, decesserunt Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina; hic gener, hæc uxor Regis: obsessæ item a Scotis arces Noramæ & Alnevici, sed frustra: prædæ de Northumbris actæ. Mense Martio, Legati ab Anglo missi, qui de pace perpetua agerent: induciæ in tres annos factæ. Anno proximo,

M. CCCXXVIII. qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus octavus, ad octavum Calendas Julias, conventus Anglorum est habitus, ad Hamptonam cognomento Septentrionalem: quo in conventu, ex Ordinum decreto, confecta pax est cum Scotis, in has leges: « Ut Anglus omni jure, quod ipse majoresve ejus in regnum Scotorum sibi arrogaverant, cederet; idque regnum tam liberum relinqueret, quam fuerat moriente Alexandro tertio, nullique servituti externæ in posterum obnoxium. Ut Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid terrarum aliquando tenuerant in Anglia beneficii nomine: finesque Scotis essent Cumbria & Northumbria, Stammoria tenus. Ut David Roberti filius, Joannem *Eduardi* sororem uxorem duceret. Ut Angli pacta, conventa, syngraphas, aut si qua alia servitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide redderent; irritaque in posterum esse juberent. Uti Scoti, pro damnis nuper illatis Anglo, proque agris quos in Scotia pater avusque ejus suis donaverant, triginta *millia marcarum* argenti repræsentarent. Erant suæ utrique Re-

gi caussæ, cur in has conditiones tam facile convenirent. Anglus enim, proxima expeditione ærario penitus exhausto, & ignominioso reditu apud suos hostemque vilior, metuebat, ne, se civili motu impedito, lateri hostis bellicosus adhærens, rebus nuper prospere gestis elatus, insigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, senio, laboribus, & morbo (nam paullo ante mortem in elephantiam inciderat) fractus, & utriusque fortunæ diu eventis exercitus, statuerat, non solum sese, si fieri posset, in quietem dedere, sed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati prospicere: itaque, pace foris parta, totum se ad res domi ordinandas convertit.

LVII. Nuptiis filii magnifice celebratis, Rex finem vitæ sibi adesse prospiciens, ipse in privati prope habitum se componens (nam aliquot ante annis, omnium majorum rerum administratio penes Thomam Randulphum & Jacobum Duglassium erat) in modicis ædibus ad Cardrossiam (qui locus a Britannoduno Levino amne dirimitur) se continens, congressu vulgi, nisi si quando necesse erat, abstinebat. Eo paullo ante exitum convocatis amicis, testamentum fecit. Hæredes eosdem, qui in conventu publico declarati erant, " confirmat: primum Davidem filium, octavum ætatis annum a-" gentem; proxime Robertum Stuartum, ex filia nepotem: eos " Proceribus, & in primis Thomæ Randulpho sororis filio, & Ja-" cobo Duglassio commendavit. Dispositis deinde rebus domesticis, omnes ad concordiæ inter se studium, & Regis observantiam est hortatus: id si præstent, ab exteris invictos fore affirmavit. Tria præterea, seu præcepta, sive consilia, adjecisse fertur: " Ne " quenquam unum Æbudarum insularum dominum facerent. Ne " totis viribus, si fieri posset, cum Anglis, de omnibus fortunis, " uno prælio contenderent. Ne unquam cum eis diuturnas facerent " inducias. In primo consilio explicando, multa disseruit, de nu-" mero, de magnitudine & potentia insularum, de incolarum mul-" titudine & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum na-" vibus, sui quidem generis, sed in illis Oceani oris non incommo-" dis, adversus homines prope a re maritima alienos, se conjun-" gunt, posse plurimum incommodi afferre, modicis contra damnis " affici. Eo igitur annuos præfectos juris dicundi gratia mitten-" dos, quibus nec is honos in longum tempus continuetur. Secun-" dum eo pertinere consilium, quod Angli, qui meliorem quam " Scoti agrum colant, hominum numero, pecunia, omni denique " belli apparatu præstent; & ob hæc commoda, otio magis assue-" scant, eoque minus sunt laborum patientes: Scoti vero in duriore " solo educati, ob parsimoniam assiduasque exercitationes, tempe-" ramento corporis sunt salubriore, & ad omnem militarem pati-" entiam ipso educationis genere assuefacti: propterea aptiores esse " ad tumultuarios congressus, hostemque paullatim carpendum, ac " malis frangendum, quam ad statariam pugnam. Tertii consilii " hanc esse rationem, quod longior pax Scotos (qui nullum præter " Anglos

« Anglos hostem habentes, ubi belli onus exceperint, si ad otium se
« converterint, ignavia, luxuria, facile deinde ad seditionem, [illegible]
« [illegible] mollitie imbelles effectos: Anglos autem, etsi pace otii
« cum Scotis sint, habere tamen Gallos propinquos, qui in exercitationem
« bellicam studia eos continerent. Itaque, si necessum bellum esset, paratis
« cum Scotis rudi militiae, & eo desides, exercitatos confluentes, spem
« optimo certam victoriam sperare debere.

LVIII. Commendavit item Jacobo Duglassio vetere suo comiti mandatum: voverat enim in Syriam profecturum, ac Belli Sacri, quod versus [illegible] Christianorum communem hostem, partem capessere. Sed quoniam ipse, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel senio & morbo fractus, id votum solvere non posset, orare impensius, ut Duglassius cor, ipso defuncto, Hierosolymam ferret, ibique sepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illustre amicitiae Regii erga se argumentum interpretatus, proximo post Regis mortem anno, cum florenti cohorte juvenum nobilium, profectionem adornat. Sed dum litus Hispaniae legit, audito, grave bellum ibi Regi Aragonum esse, adversus eundem hostem, cum quo in Syria dimicandum esset; nihil interesse ratus, quo in loco rem Christianam juvaret, se cum Hispanis conjungit: ac post aliquot prosperas pugnas, cum hostem, ut fugacem & imbellem, contemneret, aliquid cum suis seorsum audendum ratus, in Saracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in insidias, cum parte majore suorum interemptus fuit. Perierunt ex amicis praecipui, Gulielmus Sinclarus & Robertus Loganus. Haec inciderunt in annum proximum post Regis mortem, qui fuit M. CCC. XXX.

M. CCC. XXX.

LIX. Ut multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Brussius vir undiquaque clarissimus: & cui, ab heroicis usque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares invenerimus. Erat enim, ut in bello fortissimus, ita in pace summa temperantia & aequitate: & quanquam insperati successus, &, postquam ejus malae fortunae satiata, aut potius lassata fuit, perpetuus victoriarum cursus eum vehementer nobilitarent, tamen admirabilior mihi longe in rebus adversis videtur. Cujus enim animi robur fuit, tot malis, uno tempore ingruentibus, si non frangi, certe ne debilitari quidem? Cujus constantiam non labefactasset captiva uxor; quatuor fratres viri fortissimi crudeliter trucidati; amici omni genere calamitatis, uno tempore vexati; qui mortem effugere poterant, amissis bonis profugi; ipse non amplissimo tantum patrimonio, sed regno exutus, a potentissimo illorum temporum Principe, & manu & consilio promtissimo? Omnibus his malis uno tempore obsessus, & ad extremam inopiam redactus, nec de recuperando regno unquam dubitavit, nec animo Regio indignum quicquam unquam aut fecit aut dixit. Nec, ut Cato posterior, & Marcus Brutus, sibi vim intulit: nec, ut Marius, calamitatibus efferatus, odio adversus inimicos indulsit. Recuperato enim statu pristino, ita eum, [illegible]

qui maximis exercuerant eum laboribus, ut non tam se inimicum aliquando fuisse, quam Regem esse videretur meminisse. Sub exitum, etiam morbo gravissimo ad senectutis molestias accedente, adeo sibi non defuit, ut præsentem regni statum confirmarit, & posteritatis tranquillitati prospexerit: uti jure optimo, defunctum omnes, non modo ut justo Rege, sed pio parente orbati, luxerint. Decessit septimo Idus Julias, anno a Christo nato millesimo trecentesimo vigesimo nono, regni vigesimo quarto. M. CCC.XXIX.

LIBER NONUS.

I. SCOTORUM Proceres, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randulphum Moraviæ Comitem (qui Rege vivo jam aliquot annos eum gesserat magistratum, & a moriente testamento erat populo commendatus) publicus favor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis in octavum Cal. Decemb. anni sequentis dilata est, ut Romani Pontificis permissu inungeretur, ac nova illa cærimonia apud Scotos augustior videretur. Prorex creatus primum omnium pacem cum Anglis confirmat: deinde ad eam stabiliendam domi conversus, ut aperta latrocinia comprimeret, validam cohortem juvenum armatorum circa se semper habebat, in omnes occasiones intentus. Igitur cum Victonem (quod Gallovidiæ est oppidum) proficiscenti allatum esset, manum latronum satis validam in illa regione vias obsidere, ac viatores spoliare, statim ex itinere missa in eos cohorte sua, captos ad unum supplicio affecit. In cædis auctores erat prorsus inexorabilis: adeo ut quendam, Roma reversum, & quod per diploma Pontificis veniam obtinuisset, securum, comprehendi jusserit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione adhuc frequentia, ut compesceret, legem tulit; " Ut rustici instrumenta ruri colendo comparata in agris relinquerent; neve noctu domos aut stabula clauderent. " Damni dati si quod esset, pretium damni a præfectis juridicis peterent; præfecti a Rege repeterent: Regi ex bonis latronum deprehensorum satisfieret. Inter hæc, rusticus paullo ad rem avidior, cum eam cautionem pro vana haberet, sui aratri ferramenta sublata abscondit, ac, tanquam furto periissent, a præfecto pretium flagitavit: & is quidem statim fide bona persolvit: sed cum diligentius inquireret, comperto rusticum ipsum furti auctorem fuisse, eum laqueo strangulari jussit: bona fisco addixit. Turbam vagam scurrarum ac symphoniacorum pœnis gravissimis propositis compressit. Si quis viatori, aut alii ministro publico jure agenti restitisset,

sisset, cuivis occidere impune licebat. Itaque cum aliquando ad Haliidonem vicum, triginta fuissent a comitibus ministri publici occisi, cædem jure factam pronunciavit.

II. Nec ob hanc severitatem domi magis erat facinorosis, quam foris hostibus ob fortitudinem formidabilis. Igitur Angli, qui sublato Rege Roberto, in spem vindictæ erant in omnes occasiones intenti; cum nihil vi aperta Randulpho vivo auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via brevissima tollendi inimici veneno visa est, nec defuit id molientibus minister idoneus, Monachus ex eo genere, qui in otio educati, penuria magistrorum qui recta doceant, bona plerumque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ conjunctæ essent professiones Monachatus & Medicinæ, altera visa est ad parandum aditum, altera ad patrandum scelus idonea. Igitur cum in Scotiam venisset, seque jactaret passim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem sibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus ad eum curandum, medicinam lentum venenum admiscuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum commeatu, in Angliam se recepit. Ibi apud Eduardum gravi cum asseveratione jactat, Randulphum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam spem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem regnorum venisset, audito Scotorum magnas copias non procul a suis castris abesse, caduceatorem velut ad res repetendas mittit, jussum explorare, quis eis copiis imperaret.

III. Randulphus, qui morbo ingravescente, ac non reverso ad diem Monacho, pejora omnia suspicaretur, dissimulato quoad potuit dolore, in sella ante tabernaculum sedens, ac veste splendida indutus, ad fecialis postulata tanquam sanus ac valens, quæ visa erant respondit. Is cum ad Regem visa & audita retulisset, Monacho velut mendace punito, retro signa convertit, relicto ad limites adversus excursiones præsidio: & Randulphus, quo minus progrederetur, morbi violentia impeditus, cum dimisso exercitu rediret, ad Muscelburgum, quatuor fere millia passuum ab Edimburgo, decessit, anno Salutis millesimo trecentesimo trigesimo primo, decimo tertio Calend. Aug. postquam biennium a morte Regis Roberti imperasset: vir fortitudine & rei militaris peritia nulli Regum Scotorum inferior; pacis vero artibus longe omnibus superior. Reliquit duos filios, Thomam & Joannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randulpho regni custode (ita tum eos vocabant) electus est *Donaldus* Marriæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente. Quo die trepidus allatus est nuncius, Eduardum Baliolum, Prid. Cal. in æstuario Forthæ cum numerosa classe fuisse conspectum. De ejus adventu, ut omnia fiant magis illustria, sit paullo altius est repetenda.

IV. Mortuo Rege Roberto, erat quidam Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia resederant, genere quidem honesto, sed vita flagitiosa. Is, spe majoris

vent-

tiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, ;o quam antea liberius voluptatibus inhonestis indulgebat. Igi- :um in adulterio sæpe deprehensus, a judice caussarum Ecclesi- arum itidem admonitus, non abstineret; ab Episcopi Glascuen-)fficiali (ita eum magistratum vocant) tandem ei sacris & com- ione Christiana est interdictum. Ille velut injuria affectus, ju- m Aeram proficiscentem, insidiis ad viam positis excepit: ac diu tenuit apud se captivum, donec impensa pecunia se libera- Ob id facinus, Tuina cum sciret Jacobum Duglassium sibi iter infensum, seque ad supplicium quæri, ejus potentiam ve- : in Gallias profugit. Ibi ad Eduardum Balliolum, Joannis regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, se contulit. :um statum rerum Scoticarum indicasset, hortatus est, ne tan- occasionem regni paterni recuperandi omitteret. "Regem im puerum esse, pluresque prope inimicos, & odii erga patrem ndices, quam amicos habere. Aliorum patres in conventu pu- ico apud Perthum trucidatos, alios exules bonis amissis, multis ;rorum bonam partem multæ nomine ademtam: complures æterea genere Anglos, prædiis a patre ipsius donatis privatos, :peditionis comites libenter futuros: nec defuturos ex utroque gno homines egentes & facinorosos, vel spe lucri, vel judicio- m metu, novarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem quantur ducem, ad omnia miscenda desit. Ad hæc, Jacobo uglassio in Hispania extincto, Randulpho per adversam valetu- nem ad res gerendas inutili, neminem præterea superesse, cu- s auctoritati multitudo discors se regendam permitteret. Ita- ie quantulamcunque manum satis fore, ut vel rem paratam & offerentem arripiat, vel impulsam & labefactatam evertat.

'. Hæc cum magna ex parte vera Balliolus non ignoraret, & ;nas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci audiret, facile dus veterator homini imperii & gloriæ cupido persuasit, ut, ractis pro præsenti copia navibus, expeditionis ejus partem sus- ret. Verum sub adventum Ballioli in Angliam, Eduardus exer- m dimiserat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque An- agris in Scotia expulsis ad eum confluentibus, manum non con- nendam effecit. Sunt qui sexcentis tantum comitibus rem tan- eum scribant aggressum: quod mihi non fit verisimile. Pro- vero eorum videtur oratio, qui sex millia peditum ei ab An- data ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem universos :, illis ipsis quibus hæc agitabantur diebus mors Randulphi ciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium ani- erexit. Cum hac igitur classe Kingornum vectus, Cal. Aug. iles copias exposuit. Terrestres autem duxerunt David Cumi , olim Atholiæ Comes, Maubraius, & Bellomontius; ex An- . Talbotus. Ad classis appulsæ famam Alexander Setonius, ho- nobilis, qui tum forte in illis locis diversabatur, occurrit, spe , in descendentium trepidatione, occasionem rei bene gerendæ

non defuturam. Non multis autem e vicinia se adjungentibus, cum hoste congressus, cum bona parte suorum est cæsus. Balliolus, paucis diebus suis, ad se ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit. Cum ad molas aquarias non procul ab Ierna castra metatus fuisset; Proregque ultra, Patricius Dumbarius citra amnem, uterque cum magnis copiis, binis castris quinque millia distantibus, consedissent: Balliolus, etsi, multis ad famam rerum secundarum se aggregantibus, supra decem millia hominum haberet, tamen, cum inter duos hostiles exercitus tenderet, veritus ne in medio opprimeretur, optimum factu est ratus, seorsum & ex insperato eos aggredi: primumque Marrium Proregem, quem vero simile erat, quo longius ab hoste tenderet, eo negligentius omnia acturum.

VI. Nactus igitur Andream Moravium Tilibardinum ducem est, qui non ausus palam se Anglis conjungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi, cum tecti silvis, quæ ulteriorem ripam vestiebant, propius ad hostem accessissent, intelligunt, eum ratis vigiliis & stationibus oppositis, velut in pacato noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter castra summo cum silentio ducunt: & in aversam partem, majorem se ibi solitudinem rati inventuros, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua summam negligentiam fore speraverant, forte vigilabant Thomas Randulphus Moraviæ, Robertus Brussius Carictæ, Mordacus Takhiæ Comites, & Alexander Fraserius. Hi cum amicorum validis turmis primam hostium impressionem fortiter sustinuerunt, super labrum fossæ, quam decursus aquæ pluviæ fecerat. Interea totis castris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit: cumque temere, sine ordine, sine signis festinarent, primum suorum, qui irruentes Balliolanos sustinebant, ordines turbarunt; deinde ultimis priores impellentibus, eos in fossam dejecerunt, ac ipsi ruinæ modo super primos prociderunt. Ibi multi ab hoste cæsi, plures hominum equorumque ruina oppressi, multo maxima pars ita debilitata, ut nec ad fugam, nec ad prælium, satis virium superesset.

VII. Ceciderunt e Scotis ad tria millia: fugientium plurimi Perthum contenderunt; sed hi fere sine armis, sine ductoribus, urbe, Anglis sequentibus, facile cesserunt. Postridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate rescisset, recta ad oppidum tendit, eo consilio, ut obsidendo, hostem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud alius excusaret, infecto negotio discessum est. Balliolus, tot tantisque rebus præter spem tam brevi tempore confectis, animum adjecit, ad reliquos Scotos, vel conciliandos officiis, vel bello perdomandos: ac brevi quidem tantus concursus ad eum est factus, ut mirum videretur se Regem profiteri. Id consilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat. *Cæsi enim* erant in acie, præter Proregem, Robertus Kethus, cum magno

magno propinquorum & clientium numero: e Lindesiorum familia octoginta, cum principe gentis Alexandro. Haiorum nomen ad internecionem fuisset deletum, nisi Gulielmus familiæ princeps, domi gravidam reliquisset uxorem. *Occidere* præterea Thomas Randulphus, Robertus Brussius, & Mordacus Taichiæ Comes. Gulielmus Sinclarus Caledoniorum Episcopus, & Duncanus Macduffius Fifensis Comes, apud hostem captivi, rebus desperatis, in ejus verba jurare sunt coacti.

XCIX. REX.

VIII. Igitur Balliolus, præsenti fortunæ satis confisus, ad Sconam propinquum Cœnobium profectus, regnum iniit, anno M.CCC.XXXII. ad VII. Cal. Oct. Hoc vulnere potentia Davidis Brussii, etsi valde labefactata fuit, tamen amici ejus rebus adversis minime fracti, Regem nondum regni potentem, ut extra periculum armorum esset, una cum uxore, ad amicum paternum Philippum Regem Galliarum mittunt: ipsi ad omnes casus se comparant, certi vel morte honesta defungi, vel patriam in antiquum statum restituere. M. CCC.XXXII.

Primum omnium, in locum *Donaldi* Proregis, Andream Moravium, ex Roberti Brussii sorore genitum, virum illustrem substituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim ut veteres amicos confirment, partim ut segniores in ultionem injuriarum accendant. Primi omnium (ad quos recentissimus dolor pertinebat, parentibus & propinquis ad Duplinum cæsis) arma sumierunt Robertus Kethus, & Jacobus & Simon Fraserius, ac sub æquinoctium autumnale Perthum obsidione claudunt: & cum oppugnatio diutius ac speraverant eos tenuisset, post tertium demum mensem capiunt. Macduffius Fifæ Comes, qui oppidum Ballioli nomine tenuerat, cum uxore & liberis ad Kildromiam Marriæ arcem in custodiam missus: Andreas Moravius Tilibardinus, qui vadum Ierne amnis Anglis commonstraverat, supplicio affectus. Pasletensis liber oppidi muros affirmat solo æquatos. Id mihi verisimilius videtur, quam quod alii scribunt, præsidio imposito custodiri jussum, in tanta præsertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria.

IX. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiæ erat, recipiendis propinquarum regionum Proceribus intentus: quos ita subita mutatio rerum concusserat, ut etiam Alexander Brussius Carictæ & Gallovidiæ Dominus, desperatis Davidis propinqui sui rebus, ei se dederet. Hunc rerum secundarum successum secutus est hostium contemptus, & ex contemptu negligentia. Id cum per exploratores Proreх rescisset, eo mittit Archibaldum Duglassium, Jacobi qui in Hispania periit fratrem, ut, si qua se offerret occasio, ei ne deesset. Ille, secum assumtis Gulielmo Duglassio Lidaliæ Regulo, Joanne Thomæ Randulphi filio, & Simone Fraserio, mille comitatus equitibus Maufetum venit. Inde, omnibus satis exploratis, de nocte movens, Balliolum sopitum tanto cum tumultu & trepidatione hostium invadit, ut ipse seminudus in equo nec frænato nec strato fugere

gere se consilio. Complures ex intimis ejus amicis occisi. Alexander Brussius captus, per Joannem Randulphum propinquum veniam impetravit. Henricus Balliolus eo die magnam fortitudinis laudem apud utrosque est assecutus: qui in tam trepida fuga, dum suos ab instantibus tuetur, multos hostium vulneravit, nonnullos interemit, tandem fortissime pugnans occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illustres, Joannes Maubrajus, Valterus Cumminius, & Richardus Kirchius. Hæc gesta sunt ad IIX. Cal. Jan. Anno M. CCC. XXXII.

M. CCC.XXXII.

X. His successibus Brussianæ partis homines nonnihil recreati, coeunt frequentes ad Proregem Andream Moravium, ut de summa rerum consulant. Nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non sibi, sed Anglo regnum pararet, omniaque ex ejus præscripto faceret. Itaque eum sibi hostem destinant: eoque diligentius omnia, quæ in bello usui esse possent, ut adversus potentiorem adversarium, comparant. Bervicum, unde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præsidio muniunt. Urbi Alexandrum Setonium Equitem illustrem præficiunt. Patricium Dunbarum arcem tueri, ac vicino limiti præesse jubent. Gulielmus Duglassius Lidaliæ Regulus, de quo illis temporibus summa erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam ad limitem Occidentalem tuendum missus. Andreas Moravius Rosburgum, ubi se Balliolus tum continebat, proficiscitur. Ita distributis imperiis, deinde mittitur in Franciam Joannes Randulphus, ut Davidem Regem inviseret, ac Philippum Francum de statu rerum Scoticarum certiorem faceret; ab eoque aliquid virium adversus communem hostem impetraret. Moravius, qui Rosburgum iverat, acre prælium cum Balliolo ad pontem extra urbem conseruit: dumque Anglis per pontem retro in oppidum se recipientibus instat pertinacius, a suis exclusus in hostium potestatem venit; victoriamque jam partam e manibus amisit. Eodem tempore in diversa regione Gulielmus Duglassius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipse vulneratus in potestatem hostium venisset, suorum animos ita conturbavit, ac turbatos in fugam avertit. XI.

XI. Hæc variantis fortunæ inconstantia Scotiam iterum in duas factiones distraxit, prout amor, odium, spes, metus, & rerum privatarum quemque ratio impellebat. Ejus interea occupandæ Anglus, per has dissensiones commodam occasionem nactus, Balliolum infirmiorem, quam ut suis viribus se tueri posset, in fidem recepit, & sacramento in sua verba adegit: ac nihil veritus jus cum Brussio affinitatis, fœderum sanctitatem, & jurisjurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem suam expleret, bellum Scotis, Rege destitutis, & inter se discordibus, simul indicit & facit. Id autem bellum ut in speciem justum videri posset, legationem misit ad Bervicum repetendum, quod oppidum pater suus atque avus multos annos tenuisset; ac ipse cum exercitu statim est secutus. Legatis

responsum;

›onsum; " Bervicum semper Scotorum fuisse, donec Eduardus vus ejus id per summam injuriam occupasset. Tandem Roberm Brussium proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id uoque oppidum Eduardo (ejus qui nunc id reddi postulet patri) demisse, atque in veterem juris formulam restituisse. Nec adeo udum, ipsum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunasse omni juri, quod ipse majoresve ejus in totam Scotiam, ac ngula oppida, locave ejus habuisse dicerentur. Ex eo tempore, nullius commissi, adversus fœdera sancte jurata, & matrimonio onfirmata, conscios, cur iterum jam paucis annis, & occulta raude & aperto bello peterentur. Hæc cum ita se habeant, se gatos orare, ut sui Regis animum ad æquitatis respectum inflettant, ne Regem absentem, ætate innoxium, & sororis maritum, ptato tempore spoliare conetur. Se quidem nullas conditiones, odo honestas, recusare. Sin injusta vis inferretur, pro commisi sibi Regis tutela, potius honestam mortem obituros, quam in ncem regno sibique turpem consensuros.

CII. Hæc a Concilio Scotorum responsa. Sed Anglus, qui non em sed victoriam cupiebat, magno suorum exercitu externis m auxiliis aucto, Bervicum terra marique oppugnare cœpit: ue quicquam, quod ad urbium expugnationem faceret, omitte: ac multitudine hominum fretus, nec die nec nocte ullum obs vacuum dimicatione tempus dabat. Nec minus ferociter ob. assiduis eruptionibus Anglos infestabant. Classem in flumine tem, injectis ignibus magna ex parte incenderunt. Periit in eo lio Gulielmus Setonius, præfecti urbis nothus, multum apud desideratus ob singularem fortitudinem. Is, dum in Angla navem insilire conatur, sua nave undarum impulsu longius rea, in mare decidit: neque ei in tanta omnium trepidatione sucri potuit. Alter quoque Alexandri filius, ex legitima uxore na in quadam eruptione aviditate pugnandi longius progressus, & iis exclusus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obsidio, inchoata Id. Apr. jam in tertium mensem durasset; atque obsessi, præter ores & vigilias, accedente omnium rerum penuria, diutius vim lium non viderentur laturi, cum Anglo paciscuntur, ni ante III. Aug auxilia a suis missa obsidionem solverent, urbem Anglo ledituros. Datus in id obses Thomas, filiorum Alexandri natu imus.

CIII. Hæc dum ad Bervicum geruntur, Scoti conventu indicto summa rerum consultant. Prorege ad Rocburgum capto, ne duce essent, Archibaldum Duglassium eligunt. Ei exercitum erunt, quem in Angliam duceret, ac regiones proximas populo, Regem Anglorum ab obsidione abduceret. Ex hoc decreto, glassius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, conm mutat, ac prudentioribus suorum multum adversantibus, read Anglum ducit: ac pridie Magdalenes, ab hostibus pariter & is est conspectus. Anglus, etsi dies nondum advenisset, quo

 die

die convenerat, ut oppidum dederetur, tamen, cum Scotorum copias tam vicinas videret, misit fœcialem ad præfectum præsidii, qui denunciaret, nisi oppidum statim dederet, se animadversurum in Thomam ejus filium: frustra præfecto contendente diem deditionis nondum venisse, ac fidem datam attestante. Ibi, cum caritas, misericordia, metus, & officium erga patriam varie animum paternum versarent, propiorem terrorem Anglus admovendum ratus, crucem in loco ad quem prospectus ex oppido patebat, erigi jubet, & duos præfecti filios, alterum obsidem, alterum bello captum, eo ad supplicium producit. Ad hoc tam miserabile spectaculum cum patris animus fluctuaret, uxor ejus, eademque juvenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmavit, proposita ante oculos, fide erga Regem, caritate in patriam, dignitate nobilissimæ familiæ. "Liberos alios illis extinctis superesse, necdum "suam illiusque ætatem aliis gignendis præterisse. Illos, etiamsi "nunc mortem evaserint, brevi tamen, vel morte fortuita, vel "temporis maturitate, fato suo functuros: at si qua famæ macula "in gente Setonia inhæserit, eam in omnem posteritatem permanaturam, ac immerenti etiam soboli aspersuram infamiam. Sese "non semel, e sapientissimorum hominum sermonibus, audisse laudes eorum, qui se, qui liberos suos ad sacrificium, pro incolumitate patriæ obtulissent. Illum vero, si urbem sibi commissam "dedat, prodere patriam; neque certum etiam de salute liberorum fore. Qui enim sperare posset, tyrannum, qui nunc fidem "violaret, promissis posterius staturum? Orabat igitur, ne commodum incertum & (si contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret ignominia. Hac oratione cum viri animum paullo tranquilliorem sensisset, ne supplicii fœditatem oculi perferre non possent, eum in diversam partem, unde conspici nequibat, avertit.

XIV. Anglus, secundum supplicium, etiam plerisque suorum ingratum, in Halidonem collem Bervico propinquum castra transfert, atque ibi hostem opperitur. Duglassius, quem ante seniores flectere non poterant, ut agros Anglorum populando in se obsidentes averteret, tum ira æstuans, ac veritus etiam, ne, si post tam nefandum facinus, pene sub oculis suis patratum, abscederet sine pugna, hostem timuisse videretur, certus dimicandi, recta ad eum ducit. Cum acie instructa satis diu stetisset, Anglusque se suis locis teneret, nec in æquum descenderet, totam Scotus aciem in adversum collem erexit. Id ejus temerarium consilium similem habuit eventum. Hostes enim, per clivum ægre obnitentes, ingenti saxorum & jaculorum vi immissa, antequam ad manus veniretur, consauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, ut ruinæ modo depulsos dejicerent. Ceciderunt supra decem millia. Sunt qui ad quatuordecim desiderata prodant: e primoribus pene cuncti, qui infelici ad Duplinum prælio superfuerant, periere. Ex iis clarissimi memoriæ produntur, dux ipse Archibaldus, Jacobus, Joannes & Alanus

Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime post Brussium regnavit, patrui, Hugo Rossius, Kennethus Sutherlandius, Alexander Brussius Carictae Comites, Andreas, Jacobus & Simon Fraserii fratres. Incidit haec Scotorum clades in diem D. Magdalenae sacrum, anno, M.CCC. XXXIII. M. CCC.XXXIII.

XV. Secundum hunc conflictum, desperatis aliis subsidiis, Alexander Setonius urbem, Patricius Dumbarius arcem Anglo dedunt, pacti ut incolumes sua sibi haberent. Uterque in verba Angli jurare coactus est. Dumbario praeterea imperatum, ut arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum Anglis esset, suo sumtu denuo instauraret. Eduardus ibi paucos moratus dies, urbem & belli reliquias Balliolo commendavit: ipse in suum regnum se recepit, relicto in Scotia Richardo Talboto, homine nobili ac rarae prudentiae, cum non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum in reliquis regionibus perdomandis adjuvaret. Nec id quidem, Nobilitate paene tota extincta, perdifficile videbatur, ex iis qui supererant aliis ad victorem concurrentibus, aliis in loca avia aut inculta fugientibus. Sed praesidia admodum pauca erant, quae in fide Davidis permanserant: arx Perthana, insula in lacu unde amnis Dunus fluit, vix ad modicam arcem sustinendam patens, & Britannodunum; ultra Fortham, arx in lacu Levino sita, item Kildrummia, & Urcharta.

XVI Proximo anno, legati a Pontifice Romano & Philippo Rege Francorum venerunt, ad sedandas Regum Britanniae controversias. Eos Anglus, rerum prospere succedentium cursu elatus, ne in conspectum quidem admittere voluit: ita enim animos & vires Scotorum fractas existimabat, ut iterum rebellare nec auderent, nec possent. Verum ex occasione levissima, unde minime exspectabatur, orta inter ipsos Anglos Partis discordia, summam tranquillitatem in bellum gravissimum commutavit. Joannes Maubraius agros in Scotia, ab Eduardo primo suis majoribus datos, deinde varietate temporum amissos, rursus Eduardo Balliolo Scotiam occupante recuperaverat. Eo sine virili stirpe liberorum defuncto, de praediis adversus ejus filias, Alexander earum patruus litem intenderat. Puellarum caussam tuebantur Anglicae factionis homines, Henricus Bellamontius, qui unam earum in matrimonio habebat, Richardus item Talbotus, & David Cuminius Atholiae Comes. Balliolus Alexandro favebat, ac, lite secundum eum dijudicata, adversarios adeo offendit, ut palam de iniquitate decreti quererentur; & ubi nihil se querelis proficere viderent, ab aula quisque ad sua secederent. Talbotus dum in Angliam proficisceretur captus, Britannodunum ducitur. Bellomontius Dundargum Buchaniae arcem validam praesidio firmat: ut non solum eum, de quo lis erat, sed vicinum omnem agrum suae ditionis facit. Cuminius in Atholiam abiit, & locis commodis permunitis, adversus vim (si quis inferret) se comparat. Hanc tam potentium virorum conspirationem Balliolus metuens, mutat sententiam, ac Bellomontio agro, de quo lis

erat,

Gulielmus Carrutherus Annandianus, qui semper Anglorum imperium recusaverat, cum amicis & propinquis e latibulis suis prodiens, ad Stuartum venit. Item Joannes Randulphus Moraviae Comes, e Galliis reversus, spem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis ad majora suscipienda erectis, exercitu confecto, ac juvante eos maxime Godofrido Rossio, praefecto juridico Aerensi, brevi totam Carictam, Coilam & Cunigamiam in suas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos veteres dominos libenter accesserunt. Eorum exemplum secuti Andreae Moraviae clientes, reliquos Glottianos, partim volentes, partim invitos, ad causam conjunxerunt. Ab his tam laetis initiis aucta fiducia, ut status publici esset aliqua imago, collectis suarum partium principibus, Proreges creant, Robertum Stuartum, etsi adolescentem, tamen qui expeditionibus his leviores animi sui obsides erga patriam dedisset, & Joannem Randolphum, patre ac fratre viris clarissimis dignum. Is cum satis valida manu ad regiones in septentriones versas missus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperii pertaesum erat, Davidem Cuminium, subita animorum inclinatione illa perterritum, in Abriam usque persequitur. Ibi, in angustiis locorum deprehensum, & omnium rerum penuria circumventum, ad deditionem compulit, & in verba Brussii coactum jurare dimisit: adeoque pollicitationibus ejus fidem habuit, ut discedens vicarium eum provinciae reliquerit. Nec ille segniter Brussianarum partium studium simulabat.

XXI. Joannes Randulphus, in Lothianam reversus, cum veteri amico Gulielmo Duglassio, qui nuper ex Anglia reversus, squalorem diuturnum carceris magnis hostium cladibus ulciscebatur, se conjunxit. Andreas Moravius, qui ad Roxburgum captus fuerat, eodem rediit. Igitur cum docum abunde esset, Proreges conventum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas convenisset, nihil tamen confici potuit, propter simultatem nobilem quae erat inter Gulielmum Duglassium & Davidem Cuminium. Causa praetendebatur, quod Cuminii opera Duglassius sentiret, quod tardius ab Anglis esset dimissus. Cuminio favebat Stuartus, Duglassio caeteri fere omnes. Cuminius vero, quod invitatior ad conventum venisset, eas inimicitias causabatur; addiderat enim tantum amicorum & clientium numerum, ut caeteris omnibus formidolosus esset. Augebat suspiciones ingenium ejus tacitum & mutabile, animus vastus, & certi rumores de adventu Anglorum, cum quibus nemo fere dubitabat quin se Atholius conjungeret. Nec multo post Anglus Balliolum secum ducens, magnis copiis terra marique Scotiam invasit; classis centum & sexaginta navium Forthae substitit. Ipse terrestri itinere Perthum usque progressus, villas agrosque passim populando, ibi Cuminium expectat.

XXII. Interea cum Randulphus Joannem, qui Æbudas sibi vindicaverat, convenisset, nec eum ad suas partes adjungere posset, inducias in aliquot menses in rebus tam perturbatis contentus, Robert

cum

iterum Proregem inde redieus gravi morbo implicitum depre-
it. Igitur alienissimo tempore, onere in se unum inclinato,
Anglo non ausus congredi, vires divisit, per partes eum ut car-
. Audito autem Geldrorum validum exercitum per Angliam
tare, ut se cum Anglo jungeret, ad limitem Angliæ properat.
enti occurrerunt Patricius Marciæ Comes, Gulielmus Duglassi-
ldalianus, & Alexander Ramisæus, cum in re militari nemini
dus existimatur. Hi Geldros in campis Edimburgo proximis
duntur. Ubi primum in conspectu fuere, sine mora concurri-
Post acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum col-
ubi semiruta arx erat, refugerunt. Postridie, cum omnium
n penuria laborarent, vitam modo pacti, se dediderunt. Ram-
ius, in gratiam Philippi Valesii (quem sibi amicissimum præ-
iant) non contentus incolumes & commeatu auctos dimittere,
deducendos suscepit. Eo in itinere ab Anglicæ factionis *homi-*
insidiis acceptus, ad Regem deducitur, qui tum Perthum va-
exercitu obsidebat. Eodem tempore, David Cumînius, cujus
ia consilia ex inclinatione fortunæ pendebant, hætus inimici ca-
tate, ad Anglum venit: ei pollicetur, se brevi e regno Brussia-
actiurum. Nec segnius fecit quam erat pollicitus. Nam Per-
dedito, & muris nudato, Rex in Angliam redire parabat: quod
meatus maligne suppeditabantur, Scotis omnibus sub ejus ad-
um admonitis, ut pecora in montes agerent, alia omnia in loca
ta aut longinqua conveherent, quæ asportare non possent cor-
perent. Neque classis, in qua ei spes rei frumentariæ erat, eum
nopere juvit. Primum Fortham subiens, cœnobio monacho-
in Æmona insula vastato, cum in aperto mari ad anchoras sta-
fœda tempestate vexata magnam fecit jacturam. Pars navium
nam insulam propinquam, sed desertam, ægre tenuit: aliæ lon-
ventorum vi ablatæ, ubi se primum receperunt, caussam tem-
atis in iram D. Columbæ conferentes, ob spoliatum avare & cru-
ter ejus cœnobium: igitur quicquid e præda comparebat, eo
genter reportandum cum piaculis curant: neque quicquam eo
memoria dignum a classe gestum est.

XIII. Hæ caussæ quanquam vehementer Anglum movebant, ma-
tamen ei reditum festinavit cogitatio de bello Gallico, quod
maxime meditabatur. Itaque, velut plane confecto bello Sco-
, exercitum reduxit, ac Eduardum Balliolum secum abduxit:
ninium ad reliqua perficienda Proregem reliquit. Ille, ut ope-
& studium partium Regibus probaret, & hostes ulcisceretur,
l ad summum crudelitatem reliqui sibi fecit: quæ acerbitas eo
est indignior, quod illis ante paucos menses ad extremam ino-
n redactis, tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere ex
ii Procerum Scotorum numero supererant, qui nullis neque pol-
icitationibus, neque periculis cogi poterant, ut in Anglorum ditio-
venirent, Patricius Marciæ Comes, Andreas Moravius, & G-
nus Duglassius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, con-
junctis

junctis viribus eo pergunt, & ad Kilblaniam silvam acre cum eis prælium conserunt. Sed cum Cumenius numero præstaret, & pauci a pluribus prope circumvenirentur, adventus trecentorum militum recentium, cum Joanne Crago arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Brussianis dedit. Fortissimus quisque Cumenianorum aut in prælio aut fuga cæsus. Multis fuit saluti *Canonmora*, arx Roberti Mennesii propinqua. Sed, cum tantæ multitudini in arcto stipatæ commeatus deessent, postridie fuit dedita, ac jurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis ejus amicis, Robertus Bradus & Valterus Cumenius: Thomas ejus frater captus, postridie capite multatus.

XXIV. Hæc victoria fecit, ut Randulpho capto, ægrotante Stuarto, confirmaretur militari suffragio Andreæ Moravio Proregis nomen & imperium. Nam cum literæ a Rege Francorum de induciis venissent, Proceres Brussiani ad eas accipiendas coacti, unanimi consensu honorem pristinum, quem calamitas ademerat, Moravio restituerunt. Is, paucorum mensium induciis finitis, Lochindorcam arcem obsedit. Eam tenebat Davidis Cuminii uxor. Ea, quod evenit futurum prospiciens, ab Anglo petiverat auxilium. Mox Angli, copiis in Moravia expositis, obsessos liberant: Elginum usque (quod est oppidum ad Loxiam amnem situm) penetrant, obvia ferro & flamma vastantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kinefum, & Lorestonium præsidiis occupant: sex monasteriis proximis imperant, ut muros Perthi dirutos instaurent: ac, rebus Scoticis iterum Eduardo Balliolo reverso commendatis, in Angliam abeunt. Discedentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adesse ratus expetendæ vindictæ de cæde generi sui Comitis Atholiæ, quoscunque deprehendit, qui in prælio Kilblanensi fuissent, sine discrimine omnes crudeliter occidit. Eum Andreas Moravius in Dundargo obsessum ad deditionem compulit, &, jurejurando accepto nunquam hostiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimisit; atque uno continuo victoriæ cursu, omnes trans Fortham muniriones, præter Cupri arcem & Perthum oppidum, ejectis præsidiis captas demolitus est. Deinde Angliam cum exercitu ingressus, inde magnas prædas egit; & militem, domi inopia confectum, nonnihil recreavit. Tota enim Scotia, eo anno, agris belli injuria incultis, aut incursionibus assiduis utriusque partis vastatis, ita fame laboratum est, ut Angli arcem Cupri munitissimam vacuam ob commeatus inopiam reliquerint. Præsidiarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu transportat, in cumulum arenæ, maris æstu recedente nudatum, exposuit. Illi cum in continenti se esse putarent, paullum progressi, atque iterum mari reperto, frustra nautam inclamantes, ad unum periere.

M. CCC. XXXVII. XXV. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXVII. Angli arcem Dumbari obsederunt: eam tenebat Agnes Comitis Marciani uxor, cui vulgus

u Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obsidebant
n Comites Sarisburiensis & Arundellius. Ea obsidio cum spe
ain diutius protraheretur, duo diversa agmina, in subsidium
olo missa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius, al-
h Richardus Talbotus. Cum Monfortio congressus Laurentius
onius, exercitum, duce cæso, graviter concidit, ipse paullo post
nere decessit: amissi ducis iram miles inhumana captivorum
Ltiavit. Talbotus a Gulielmo Kethо deleto exercitu captus.
lominus duravit obsidio Dumbari. Mari ab Anglis intercluso,
neatuum penuria pene obsessos afflixit; ac procul dubio dedita
set arx, ni Alexander Ramisæus audaci incepto in tempore sub-
isset. Is nocte intempesta, deceptis qui in triremibus Germen-
maritimum latus observabant, navem ad arcem applicuit; &
lraginta selectos viros, commeatusque magnam vim exposuit.
ıde, præsidii parte ad suos adjuncta, silentio noctis cum ingenti
ıltu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominum, ni-
minus quam eruptionem a prope victis timentium, facta, pro-
a nocte, atque occultus atque venerat, discessit. Sexto demum
se, Anglos fatigatos, ac frustra omnia expertos, revocante ad
um Gallicum Rege, Dumbari obsidio soluta est. Andreas Mo-
us, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum,
ıde Edimburgum oppugnare est aggressus, sed utrinque re in-
a discessit; pacata tamen Lothiana, & in fidem Regis recepta.
rea animo paullum a laboribus relaxato, dum sua transmontana
dia intervisit, morbo gravi correptus decessit; atque ad Ros-
chiam sepultus, summum apud omnes bonos desiderium sui re-
uit: tantas enim res biennio ac semestri, quibus in magistratu
gessit, ut suffecturæ cujuslibet magni ducis ætati viderentur.

XXVI. Post eum Stuartus Prorex fuit, usque ad Davidis e Gallia
itum. Adolescens adhuc multis præliis levibus, eo anno ejus
piciis per Gulielmum Duglassium gestis, victor evasit; nec sine
ximo Duglassii discrimine, & crebris vulneribus. Nam Anglos
eviotia expulit, & in Lidalia Heremitagium cepit, magnisque
nmeatibus de hoste ad Mulrossiam captis communivit. Cum
claio adeo acre ac pertinax certamen iniit, ut vix ipse cum tri-
comitibus, idque beneficio noctis, evaserit. Joannis Sterlini co-
s quanquam gravi prælio devicisset, tamen ab eodem brevi post
pe circumventus fuit. Verum, ex inopinato tumultu se col-
ens, post acerrimam pugnam, Sterlinum victum fugavit; tri-
ıta comitum ejus interemit, quadraginta vivos cepit. Gulielmo
ernethio, a quo quinquies uno die fugatus fuerat, ita institit, ut
te noctem, cæsis omnibus ejus comitibus, ipsum secum captivum
luxerit. Nec minore felicitate Laurentium Vausium hominem
enuum devicit. Tandem ad Davidem Regem in Galliam abiit,
eum de statu rerum edoceret.

M. CCC.XXXIX. XXVII. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXIX. Stuartus, fortunæ ratus instandum, coacto exercitu Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam divisis viribus: sed, Anglis acriter oppidum defendentibus, non sine vulneribus rejectus fuit. Tertio demum obsidionis mense, prope desperantibus de successu Duglassius supervenit, quinque piraticis navibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Exposita igitur parte militum, reliqui in navibus Tai amnis ostium asservare jussi. Duglassius ipse ad arcem Cuprensem recuperandam mittitur: eam ab Anglis desertam Scoti occupaverant, quibus erat præfectus Gulielmus Bullocus sacerdos Anglus, idemque quæstor. Cum eo Duglassius transegit, ut, acceptis in Scotia prædiis, in suas partes transiret. Id eo facilius ei persuasum, quod nec ab Anglis subsidium sperabat, nec Scotis, qui secum in præsidio erant, admodum fidebat: ejus opera forti & fideli sæpe postea Scoti sunt usi. Obsidio Perthi jam in quartum mensem protracta, diutius videbatur duratura, nisi Rossiæ Comes per cuniculos aquam e fossa derivasset, atque ad murum usque cum suis penetrasset. Tum demum dejectis propugnatoribus, telorum vi potissimum e machinis emissorum, deditio facta est, ea lege, ut Angli incolumes, quo vellent sua omnia exportarent. Intra paucos dies, Sterlinum quoque oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Moravius, Andreæ filius, arci est præfectus. Hac tam subita mutatione rerum Balliolus territus, e Gallovidia, ubi se plurimum continebat, in Angliam abiit.

XXVIII. Brevi post, arx Edimburgi, non vi expugnata, sed arte capta est. Valterus Currius mercator, qui tum forte navem commeatibus onustam, in æstuario Tai ad Taodunum habebat, arcessitus a Gulielmo Duglassio, in Forthum venit. Ibi communicato cum Bulloco consilio, Currius Anglum se simulat, ac duos vini optimi utres, aliaque nonulla munuscula ad præfectum arcis attulit: oravitque, ut ibi reliquos commeatus distrahere sine periculo per eum liceret: si qua re ei præsidiove opus esset, commoneret, se libenter eis, quoad posset, gratificaturum. Præfectus ei, ut aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui sæpe incursiones in loca vicina facerent, summo mane se adventurum ostendit. Ea nocte, Duglassius duodecimque comites homines lectissimi, nautico vestitu super arma injecto, commeatum ad arcem portant. Suos, quam proxime possunt, in insidiis collocatos, exspectare signum jubent. Progressi paullum Duglassius & Simon Fraserius, ceteros modico intervallo sequi jubent. Intromissi a janitore intra munitionem e trabibus ante portam arcis structam, cum animadvertissent claves ostiorum e brachio janitoris suspensas, ipsum jugulant; & sine strepitu portam arcis aperiunt. Deinde suis (uti convenerat) cornu inflato, signum dant. Eodem sono & qui erant in insidiis, & custodes arcis admonentur, alteri ab amicis, al-

teri

inimicis arcem teneri. Utrisque properantibus, Scoti o-
pso portæ aditu dejiciunt, ne ante suorum (qui per diffici-
um lentius vadebant) adventum, valvæ objici, ac ipsi ex-
lent. Acri conflictu edito, ac cæde utrinque patrata, tan-
sidiarii cesserunt, cæteris, præter præfectum ac sex comites,

: Alii in hunc annum, alii in superiorem conjiciunt expedi-
Alexandri Ramisæi (qui omnes illius ætatis Scotos rei mili-
ria anteibat) in Angliam. Erat enim ea tum de virtute e-
o, ut qui non prodiisset ex illius velut schola, militiæ non
tus haberetur. Itaque juventus ad eum, velut unicum bel-
igistrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante
ones in hosticum, cum parva manu, prospero eventu fecisset,
rum tum in Scotia afflictis, aliquid majus audendum ratus,
magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late
s est. Eum revertentem Angli, ex omnibus agris & castel-
e majoribus copiis consequuntur. Eorum congressum cum
er vitare non posset, & suorum animos, ob multitudinem
nonnihil debilitatos sentiret, præmissa præda, pedites in
locat: equites late effusos simulare fugam jubet; deinde,
n insidiarum præteriissent, ad signum buccinæ rursus in u-
re. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effusi &
untur. Ad quos Scoti signo revocati, cum se momento
obvertissent, peditesque undique ex insidiis prosiliissent,
t in Anglos ex re inopinata terror, ac non paullo concita-
su, quam antea secuti erant, fugerunt: multi occisi: com-
pti: præda incolumis domum abducta. Inter captivos fuit
s Rosburgi: cum cum præsidium fere omne secutum fu-
exander oppidum pene vacuum aggressus, primo impetu
nferiorem quoque arcis partem cum suæ potestatis fecisset,
bant, in turrim validam confugerunt: sed, cum pertina-
ppugnarentur, nec subsidium a suis ullum sperarent, se de-
. Sunt qui Sarisburii Comitem ibi captum tradant, & cum
Randulpho permutatum. Sed magis inclinat animus, ut
riptores sequar, qui Sarisburium a Gallis atque in Gallia
prodant. Randulphus in Annandiam profectus, arcem suam
a Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, A-
Ramisæus orientalis, Gulielmus Duglassius medii, Ran-
occidentalis, ultra veteres fines, qui Alexandro tertio re-
erant, Anglos expulerunt: neque quicquam in solo Scoti-
r Bervicum tenebant. Sunt qui Rosburgum
ico, sopitis vigilibus, de nocte scalis admotis, M.
tradant, anno M. CCC. XLII. die Martii CCC.XLII.
um quibus facit liber Pasletensis.

Eodem anno, IV. Non. Julii, David Brussius cum uxore
bervium applicuit, anno quam discesserat nono: cujus ad-
o fuit *omnibus gratior,* quo minore in spe tum res Scotorum

 erant-

erant. Nam Eduardus, factis cum Philippo Rege Gallorum ad Tornacum trium annorum induciis, atque ita bello Gallico vacuus, decreverat totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, ſex equitum millia: ac adverſus annonæ anguſtiam magnam claſſem ornaverat, quæ commeatus terreſtribus copiis ſuppeditaret. Ea cum Novembri menſe ſolviſſet, tempeſtate ſæva jactata, atque in Belgicum & Germanicum littus poſt longam vexationem ejecta, inutilis prorſus ad præſentis belli uſum fuit. Interea Eduardus, cum terreſtribus copiis, circa Novum caſtrum ad Tinam, in maxima commeatuum penuria, ſe continebat. Ad eum legati e Scotia miſſi, quatuor menſium inducias ea conditione fecerunt, ni David Rex ante Calendas Junias domum rediret, ut Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum David, audito Angli apparatu, ante legatorum ad ſe adventum ſolverat.

XXXI. Ad Regem ita (uti dixi) reverſum, inter gratulantes, qui ab omnibus regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramiſæus, cum omni vita ſuperiore ſplendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is ſingulari favore acceptus, & præter cuſtodiam Rosburgi, etiam totius Teviotiæ præfectura judiciaria donatus. Hoc in honore ſibi eum prælatum Gulielmus Duglaſſius ægerrime tulit: nam cum Teviotia pene tota Anglos expuliſſet, conventibus agendis, quanquam injuſſu Regis, aliquot annos præſederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magiſtratu ſperabat ſibi competitorem futurum. Itaque totus in ultionem intentus, iram in præſentia ſuppreſſit: tandem vero poſt tres menſes, inimicum conventum habentem in templo Havici nactus, cum nihil minus exſpectantem, cæſis tribus comitibus auxilium ferre conantibus, ſaucium jumento impoſuit; atque in Heremitagio mori fame coegit. Eodem fere tempore, eodem genere mortis, per Davidem Barclaium extinctus eſt Gulielmus Bullocus, homo ſingulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones diſtractam, ſeditionibus replevere. Hæ res Regem adoleſcentem, & nondum militaribus ingeniis aſſuetum, vehementer exercuerunt: & quanquam ſummam diligentiam in perquirendo ad ſupplicium Duglaſſio adhiberet, is tamen per amicos (plurimos enim ob res præclare geſtas pro libertate ſibi conciliaverat) ac in primis per Robertum Stuartum, Regis e ſorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit magnifica quidem, ſed vera commemoratio rerum ab eo geſtarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni favore amplectendi eſſent. Igitur non ſolum venia Duglaſſius, ſed præfectura Rosburgi & Teviotiæ donatus eſt, clementia fortaſſe in præſentia non inutili, ſed exemplo in poſterum peſſimo.

XXXII. David, rebus utcunque domi compoſitis, expeditionem in Anglos denunciat, magna Nobilitatis parte, ob commeatuum qua *laborabatur* penuriam, diſſuadente. Collecto ſatis magno exercitu,

Joannem

Joannem Randolphum et præfecit: ipse occultus, dissimulato nomine Regio, cum eo proficiscitur. Hæc manus, per duos prope menses depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum rediit. Iterum intra paucos dies, Rex se ducem exercitus professus, hosticum intravit. Angli viribus inferiores certaminis aleæ rem committere, absente in Gallia Rege suo, recusabant: sed magno equitatu ab omni parte assultantes, a libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ nobilitatis Equites, nuper a Davide in eum ordinem ascitos, temere longius a suis progressos, cæsis aut fugatis eorum comitibus, hostes capiunt. Rex, ne tempus illic frustra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis quam potuit occulte copiis, ut hostes nec-opinantes magna clade afficeret, cum Angliam præcipiti autumno fuisset ingressus, largis imbribus exiguos torrentes ita augentibus, ut agrum omnem non modo impervium redderent, sed commeatuum advectionem prohiberent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egisse, dejectis, domum rediit. Non adeo diu post, legatis ultro citroque missis, actum de induciis in biennium, in quas Scotus ea lege consentit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos ita cautum erat, ut neutra gens sine altera pacem aut inducias cum Anglo faceret: hæ quietam interea Scotiam tenuere.

XXXIII. Quarto fere post reditum Davidis anno, Gallis magno prælio victis, obsesso ab Anglis Calisio Morinorum oppido, Philippo per legatos instante, ut Scoti Angliam ingressi, partem virium Anglicarum in se derivarent, exercitus Perthum convenire jussus est. Eo cum frequentes coissent, David Comes Rossiæ, Reginaldum Æbudarum Regulum veterem inimicum, septemque comitum ejus nobilissimos, noctu ex insidiis aggressus interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit; cum non solum utriusque partis amici & clientes, sed multi etiam vicinorum, civile bellum inter familias potentissimas metuentes, domos discederent. Igitur Gulielmus Duglassius Lidalianus Regi maximopere suadebat, ut, omissa in præsentia expeditione, res domi componeret. Hoc consilio contemto, Rex, amicitia superante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia qua ibat prosternens, sexto decimo demum die in agrum Dunelmensem venit. Angli, partim a Percio collecti, partim ab exercitu qui Calisium obsidebat remissi, cum frequentes convenissent, se Scotis, multo celerius eorum opinione, acie instructa ostenderunt. David, qui nihil minus quam hostis adventum metuebat, & Gulielmum Duglassium ad agrum vicinum depopulandum emiserat, suis signum pugnæ proponit. Duglassius, cum in hostem nec-opinus incidisset, trepida fuga, quingentis viris fortissimis amissis, in castra rediit. Nec infelix rei incipiendæ auspicium felicior conflictus est secutus. Pugna acriter inita, in prima acie cæsus est, profligatis prius suis, Joannes Randulphus. Mediam, in qua Rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggressæ, *obstinatam mori* cum eo Nobilitatem Scoticam pene ad intern-

internecionem ceciderunt. Rex ipse a Joanne Coplando, cui, mucrone erepto, duos pugno dentes excusserat, captus, sed jam duabus sagittis graviter saucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarius præerant, acies, visa suorum clade, prope incolumis se subduxit.

XXXIV. Post hanc pugnam, ita profligata Nobilitate, statim Rosburgum, Heremitagium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Anglia tenebant agros, etiam Marcia, Teviotia, Lidalia & Lauderia cedere. Limites Anglorum ad saltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus ditionem majorum suorum in Gallovidia recuperasse, Annandiam & Nithiam, & quicquid agrorum ad Glottam adjacet, cæde & incendio pervagatus est: Lothianam quoque, adjuncto sibi Percio Anglo, simili clade affecit: nec per aliquot annos in Scotia justus exercitus confici potuit. Accessit ad hæc mala pestis gravissima, quæ partem fere tertiam populi absumsit. Nec in regnis tam afflictis a domesticis malis cessatum est. David Barclaius, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore in cæde Joannis Duglassii Dalkethii affuerat. Eum Gulielmus Duglassius Lidalianus, qui in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis nondum redierat, per suos clientes curavit interficiendum: nec ipse in Scotiam reversus, diu ei superstes fuit. Nam a Gulielmo Duglassio, Archibaldi filio, nuper e Gallia reverso, inter venandum in silva Attrica, in ultionem cædis Alexandri Ramisæi, est interfectus. Nec priscorum Scotorum tribus, homines quietis impatientes, a mutuis injuriis temperarunt.

XXXV. Inter hæc mala undique prementia, Gulielmus Duglassius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglassiam majorum suorum patrimonium, ejectis Anglis, recuperavit: deinde, e parvo successu crescente civium erga eum favore, magnam Teviotiæ partem recepit. Interea Joannes Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritus ne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hosti succumberent, misit ad eos Eugenium Garencerium, quadraginta viris fortibus comitatum, petiitque ab eis, ne ullum cum Anglo pacem se inconsulto facerent. Is quadraginta scutatorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea magnificis promissis Nobilitatem in suam sententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter se partiti, nullo milite conducto, bellum per excursiones frequentes more suo administrarunt. Id ubi ad Anglum est perlatum, Lothianam jam antea male habitam, prope ad vastitatem redegit. Hæc ut ulciscerentur, Patricius Dumbarius & Gulielmus Duglassius, collecta quam potuerunt occultissime magna manu, Gulielmum Ramisæum Dalusium, virum fortem & notæ in bello industriæ, ad Noramam pagum in ripa Tuedæ frequentem incendendum, cum parte exercitus mittunt; ipsi in insidiis consistunt. Cum quod quæsitum erat Ramisæus foret assecutus, perducti ad insidias hostes, ac circumventi cæduntur. Tho-

mas

ra multitudini superare deditionem faciunt: pars major ca-
...
XXXVI. Hoc summissis caeteri Scotis animi: itaque iisdem dein-
de conjunctis, Thomas Stuartus Angusiae Comes Bervicum tentare
statuit. Id occulte ut conficeretur, conductis undecunque potuit
navibus, scalisque & reliquo oppugnandarum urbium apparatu im-
posito, Patricium de suo adventu facit certiorem. Cum ad horam
constitutam, quam minime poterant strepitu, ad muros accederent,
vigiles tamen non fefellerunt: quibus post acrem pugnam repulsis,
urbe tandem urbe, non sine damno suorum, potiuntur. Arcem ob
angustias aggressi, magna vi sed frustra adoriuntur. Anglus audito
rerum Scoticarum statu, confestim exercitu conflato, magnis itineribus
contendit. Scoti, accepto ejus adventu, nulla se ad longam ob-
sidionem facie provisa, urbe spoliata & incensa, ad sua redierunt.
Eduardus, omni genere militum adhibito, corruptos flammis in-
sequi: interea ipse Rosburgi manet. Eo Balliolus venit, Scotiae
regno ei cedit; eumque vehementer, ut sibi a Scotis illatas injurias
ulciscatur. Anglus, velut ei obsecundans, Lothianam terra mari-
que invadit; & quicquid superarat superiori vastationi corrumpit.
Decreverat illa expeditione Anglus totam Scotiam sic affligere, ut
illas in posterum vires ad rebellandum recolligere posset: verum
consilium discussit foeda tempestas, quae classem, in qua subvehe-
tur commeatus, ita dissipavit, laceravit, & afflixit, ut paucae na-
ves iterum in unum portum coire potuerint. Ita Edwardus redire
commeatus inopiam coactus, iram suam in Edinburgum, Hadin-
gtonum, reliquaque Lothianae oppida effudit. Eo cum exercitu in
Angliam reverso, Gulielmus Duglassius Gallovidiam, Rogerius a
Villa Patricii Nithiam, Joannes Stuartus Proregis filius Annandi-
am Scotis hoste expulso restituerunt.

XXXVII. Eodem fere tempore, Joannes Rex Francorum in *Pi-
ctonibus*, magno praelio ab Anglis victus, capitur. Eduardus cum,
duobus Regibus captivis, hiemem ageret in summa inter amicorum
gratulationes laetitia, Scoti, animum ejus gloria satiatum rati tum
ad aequitatem facilius flecti posse, cum eo per legatos de Rege suo
liberando egerunt. Brussius, ut facilius sui cum convenire possent,
Bervicum est missus: cum de conditionibus non conveniret; iterum
Londinum est reversus. Nec adeo diu post, per legatos Pontifici-
os, qui de pace inter Anglos & Francos summo studio agebant,
cum Scotis etiam est transactum, promissis Anglo, ut nostri scri-
bunt, centum, ut Frossardus, quingentis millibus marcarum Angli-
cae monetae: cujus pecuniae pars repraesentaretur, reliquum per pen-
siones solveretur. Ea summa quo facilius conficeretur, Pontifex
Romanus sacerdotiorum decimas in tres annos donavit: induciae
certa factae, obsides dati nobilissimi adolescentes, qui pene omnes
in Anglia peste interierunt. David igitur undecimo quam captus
erat anno domum reversus, primum omnium, qui bagga princi-
pe Dunelmensi *praelio fuerant*, multavit: Patricio Dumbarro par-

tum agri abstulit: Robertum Stuartum, sororis suæ filium,
spe succedendi in regnum removit: atque in ejus locum substitui
Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium, ex Joanna sorore gen
tum, & in ejus nomen Proceres sacramento adegit. Hujus adole
centis patrem, ut Procerum voluntates filio conciliaret arctius, lati
& fructuosis agris viris potentibus donavit. Sed, Alexandro hau
post mortuo, David Stuarto placatus est, & in Ordinum frequen
conventu, suus ei locus est omnium decreto restitutus. Sed id ali
quot annis posterius est factum.

XXXVIII. Reliquos fere quinque annos in sanandis discordii
civilibus Rex consumsit: quo in tempore duæ clades inciderunt: a
tera ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim
aquæ pluviæ de cœlo dejectum est, ut, torrentibus & fluviis pe
Lothianam in agros effusis, non pontes modo & molas aquaria
sed plerasque rusticas domos, cum pecore & dominis, vi aquarun
in mare devolverit, arbores radicitus evulserit, oppida quoque prop
fluminum ripas pene deleverit. Hanc calamitatem secuta pestis, mul
tos omnium ordinum atque ætatum consumsit. Pacatioribus jam
rebus, anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio, in conventu
Ordinum, Rex ad Apolectos retulit, de Anglo aut ejus filio (si qui
sibi humanitus evenisset) ad regnum capiendum in Scotiam arce
sendo. Id sive tædio bellorum, utriusque gentis commodis prospi
ciens, sive (quod alii putant) ab Anglo jurare coactus, fecerit, ora
tio ejus fuit adeo omnibus ingrata & molesta, ut non exspectan
dum ordine sententiis rogarentur, omnes clamore confuso vocem
abominarentur: ac nihil propius fuit, quam ut qui liberrime voci
ferati fuerant, iram ejus metuentes, defectionem circumspicerent
Quorum ubi timorem restivit, remissa ira eos in gratiam recepi
Cæteris ubique pacatis, montani in armis perstabant; nec solum
inter se fœda atque inhumana crudelitate sæviebant, sed vicinæ eti
am late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione
posset adducere, per homines callidos discordias augendas curavit
donec ferocioribus mutua cæde consumtis, cæteri tractabiles & man
sueti redderentur. His domi forisque editis, in arce Edimburgen
decessit, anno vitæ quadragesimo septimo, regni prope tricesim
nono, Salutis humanæ millesimo trecentesimo septuagesimo, septi
mo die mensis Maii: vir sane in omni virtutum genere, ac in pri
mis justitia & clementia memorabilis; & cui in bonis malisque re
bus exercito, semper magis fortuna quam industria defuisse videatu

C. REX.

XXXIX. Davide vita functo, cum Proceres frequentes ad Lim
nuchum præsto fuissent, ut Roberto, ab avunculo jampridem Re
designato, ineunti regnum gratularentur, ambitio Gulielmi Comi
tis Duglassii, prope in seditionem rem adduxit. Petebat enim jur
hæreditario regnum sibi decerni, ut qui a Balliolo & Cuminiis ess
oriundus. Sed cum deprehendisset suam petitionem omnibus es
ingratam, ac in primis amicorum suorum intimis, Georgio & J

am

anni Dumbariis fratribus, quorum alter Comes esset Marciæ, alter Moraviæ, & Roberto Areskino, trium arcium firmissimarum, Britannoduni, Sterlini & Edimburgi præfecto, petere destitit, & se Regi Roberto professus est obtemperaturum: & Rex, ut eum arctiore vinculo amicitiæ complecteretur, filiam suam Gulielmi Comitis filio despondit.

XL. Hoc anno, induciæ in quatuordecim annos factæ, sunt per Anglos violatæ. Cum ad frequentem mercatum, quo, ad tertium Idus Augusti, ex locis etiam longinquis utriusque regni magna multitudo solebat convenire, plerique Marciani adessent, e familiaribus Georgii Dumbarii quidam est interemptus. Hujus cædis auctores cum Georgius, ex jure quod inter limitaneos observatur, per feciales peteret, ut vel sibi dederent, vel ipsi in eos animadverterent; tandem, cum æquitatem vinci gratia cerneret, injuriam dissimulat, ac proximum in diem nundinis solennem, occulte manum parat, oppidumque ex improviso adortus, omnes puberes occidit, tecta incendit, & cum ingenti præda domum rediit. Angli, ut eam cladem ulciscerentur, pari crudelitate Joannis Gordonii Equitis illustris agros pervagati sunt. Nec multo post, Gordonius Angliam ingressus, cum ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Joannes Lilburnus longe majore manu collecta, redeunti fit obviam. Ibi infestissimis utrinque animis pugna conserta, cum aliquamdiu vario marte certatum esset, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus.

XLI. Henricus Percius Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis orientalis erat præfectus, indignissime ferens has suorum clades, coactis amplius septem miliibus hominum, ad vicum Dunsum, Joanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis quam ulla alia re insignem, castra posuit. Ibi rustici & pastores, nullis aliis armis freti, quam crepitaculis, quibus cervos & pecora, quæ illic passim sine custodibus vagantur, absterrent, nocte colles Lamyriorum montium vico proximos insederunt. Ejus crepitaculi hæc forma est. In summo hastili satis longo, infixis costis ligneis, in semicirculum curvatis, super eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua sunt laternæ, quas vulgus Lutetiæ Falotas appellat. Huic lapillos paucos, sed durissimos indunt, quibus agitatis cum ingenti sonitu, feras a segetibus absterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti strepitu in imminentibus Dunso collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac passim per agros palantes in prædam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, &, Ad arma, clamatum est: & cum hostes adesse crederent, illam noctem insomnem duxerunt. Mane intellecto ludibrio, multis jumentis una cum equis amissis, sex millia passuum (tantum enim is vicus ab Anglia abest) relictis impedimentis, pedibus prope fugientium modo transierunt. Eodem die quo Percius a Dunso recessit, Thomas Musgravus Bervici præfectus, cum aliquot cohortibus, ut se Percio conjungeret, egressus, in insidias a Joanne Gordonio

(de-

(de itinere ejus præmonito) collocatas incidit. Ibi circum[...] cum suis, majorem hostium manum ratus, in fugam se conjecit, [...] retractus est una cum suis. Nec ad occidentalem limitem Jo[...] Jonstonius expers & prædæ & gloriæ fuit. Parvis enim, sed [...] bris incursionibus ita finitimos exercuit, ut non minus damni, q[...] magni exercitus soleant, eis dederit.

XLII. Rebus ita primo biennio feliciter succedentibus, tertio [...] inito regno anno, Eufemia Regina, Hugonis Comitis Rossiæ [...] moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, Valterum post[...] Atholiæ & Davidem Ierniæ Comites, & Eufemiam, quam Ja[...] Duglassio nupsisse a nobis ante commemoratum est. Robertus [...] tam impatientia cœlibatus, quam amore filiorum ex Elizab[...] Mora prius genitorum, ipsam uxorem duxit. Hanc enim ele[...] forma, Adami Mori illustris Equitis filiam, adhuc adolescens [...] hementer amarat, ex eaque tres filios, ac duas filias suscepe[...] eamque Gifardo viro nobili in Lothiana curaverat colloca[...] Verum sub idem fere tempus, Eufemia Regina, & Gifardo E[...] bethæ marito defunctis, Rex, sive consuetudine vetere Moræ [...] ctus, sive (quod a multis traditur) ut filios quos ex ea genuera[...] gitimos faceret, matrem eorum sibi matrimonio junxit: filios [...] tim divitiis & honoribus auxit. Joannes natu maximus Caric[...] Robertus Taichiæ, Alexander Buchaniæ Comites sunt facti, adj[...] cta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, Comi[...] ad Sconam indictis, obtinuit, ut, præteritis Eufemiæ liberis, [...] Rege creando gradus ætatis observarentur: quæ res postea tam [...] merosam familiam prope extinxit.

XLIII. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bell[...] esset, levibus incursionibus, ac prope latrociniis utrinque certatu[...] est. Interea decessit Eduardus tertius. Ei successit Richardus [...] cundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus: regnum init [...] decimo ætatis anno: quo tempore legati Caroli quinti Francor[...] Regis in Scotiam venerunt. Caussa adventus eorum fuit, ut vet[...] fœdus cum Roberto renovarent, eumque hortarentur, ut Angl[...] aggressus, Franciam aliqua ex parte bello levaret. Interim du[...] conventus eis exhibetur, Alexander Ramisæus, ut Angli ex Frois[...] do narrant, quadraginta selectis juvenibus comitatus, nocte [...] pesta, sopitis vigilibus, Bervici arcem cepit, omnibus qui eam ten[...] bant aut cæsis aut captis. Oppidani inopinato malo icti, acci[...] Perclo cum X. millibus armatorum, arcem undique obsidione c[...] sam acriter oppugnant. Harum rerum nuncio ad conventum S[...] torum perlato, Archibaldus Duglassius, de periculo propinqui [...] sollicitus, quingentis tantum equitibus comitatus, eo advolat: [...] intercluso ad obsessos omni aditu, nulla re gesta discessit. A[...] postquam per dies aliquot valide fuisset defensa, tandem vi ca[...] tur: in omnes, præter unum Alexandrum, sævitum est. Hæc [...] Nostri opera sex hominum plebeiorum e Marcia arcem captam, [...] deinde, cum eam tenere non possent, relictam tradunt.

XLI[...]

XLIV. Non adeo diu post conventum *Gulielmus* primus Duglassiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingressus, Pennerum oppidum frequentibus nundinis ex improviso cepit, diruit, incendit: exercitumque spoliis oneratum incolumem reduxit: & cum præda pestilentiam domum retulit, quæ, quanta nunquam alias vi, biennio per totum regnum sævit. Angli, ut parem cladem Scotis rependerent, Solvæo transmisso, Scotiam ingressi. Talbotus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat: hoc numero fretus, longe lateque populando vastitatem faciebat. Cum exercitum præda gravem reduceret, non longe a finibus Angliæ, in valle angusta castra posuerat. In eas angustias Scoti plus minus quingenti noctu ingressi, in securos & imparatos, & magna ex parte inermes irruerunt: ac primo impetu obviis trucidatis, tumultu vero & pavore latius fuso, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occisi: ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, ut in subita trepidatione, temere flumen ingressi periere: reliqui præda exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere.

XLV Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum in Lusitaniam mitteretur, ex conventus publici decreto, missus est in Scotiam Joannes Lancastriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, ut, tot bellis undique circumstrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, saltem quies esset. Missi a Scotis, jam de ejus adventu per fecialem certioribus, qui cum eo transigerent, *Gulielmus* Duglassiæ, & Joannes Dumbarius Moraviæ Comites. Induciæ in triennium factæ. Sed dum ibi de pace agitur, civile bellum in Anglia longe gravissimum exarsit. Primus auctor fuisse dicitur, Joannes cognomento Ballus, sacrificulus. Is cum plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos in capita singulorum imperatos, vehementer offendi videret, primum in confessionibus & secretis conventiculis oblique, mox, ubi sermonem suum non ingratum auribus sensit, aperte cœpit vulgus adversus Proceres inflammare. Accedebat ad recentem caussam alia vetustior, quod magna rusticæ plebis pars propemodum servilis conditionis erat. Ad hos cum se adjunxisset magna opificum manus, & aliorum, qui nec in re nec in fama, quod perderent haberent, tantum injecere tumultum, ut in magnum summæ rei periculum fuerit deventum. Hæc cum in Concilio legatorum nunciata essent, tamen utrique rem tamdiu dissimularunt, donec de pace transegissent. Tum Duglassius Lancastrio infit; " Se, quo in statu res Anglorum sint, jam ab initio usque scisse. Tamen tantum abesse, ut momenta temporum, vel ad bellum gerendum, vel ad pacem commodius conficiundam captarent, ut etiam nunc, si opus esset, quoad tumultus cessaret, tutum ei sit hospitium: vel, ut tutius rediret, quingentos equites, qui eum deducerent, dare sint parati. Lancastrius, etsi neutra conditione ut uteretur sibi in præsentia opus fore speraret, tamen prolixe gratias egit. Verum, cum domum rediens, Bervicum

ab urbis præfecto excluderetur, accepta fide publica in Scotiam progressus, ibi, dum seditio popularis conquiesceret, se continuit.

XLVI. Induciis triennalibus finitis, anno millesimo trecentesimo octogesimo quarto, mense Januario, Archibaldus Duglassius Gallovidiæ, adjuncto sibi *Gulielmo* Duglassiæ, & Georgio Marciæ Comitibus, obsedit Mabanum, arcem ad latum ejusdem nominis sitam, unde prope quotidianæ excursiones in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo ictus, cum hoste pepigit, si intra octavum diem auxilia sibi advenirent, se eam dediturum. Deinde, cum ad nonum usque diem, cum summa molestia, propter hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi persitissent, eo die Februarii ex pacto arx dedita est. Qui proxime Rosburgum accolebant, metuentes ne & illa arx similiter opprimeretur, Grastocum, hominem nobilem & copiosum, & qui in re militari apud suos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is non modo commeatus amplos, sed omnem domesticam supellectilem illo mitteret, ratus nec alibi eam commodius ad suos usus, atque tutius ab hoste servari posse; Dumbarius, cum & iter & diem per exploratores rescisset, insidiis commode locatis, longum agmen & confusum ex militibus, plaustrariis, & vulgo promiscuo invadit, ac sine pugna, magna præda cum ipso domino potitus, statim se recepit.

M. CCC.LXXXIV.

XLVII. Anglus, ut damna accepta ulcisceretur, & incursiones reprimeret memorabili aliqua calamitate, Lancastrium cum ingenti terrestri navalique apparatu in Scotiam mittit. Lancastrius ipse per Marciam & Lothianam Edimburgum usque venit. Classis ad loca maritima pervastanda missa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic se a suis exclusum benigne & hospitaliter fuisse tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copiis navalibus: nam Æmonam insulam ingressi, cœnobium monachorum direptum incenderant; similique crudelitate usi sunt in omnibus locis in quæ exscenderunt: donec a Nicolao & Thoma Areskinis, Alexandro Lindesio, & Gulielmo Cunigamio, multis cæsis, quibusdam captis, adeo trepida fuga in naves fuerant compulsi, ut, præter alia damna in ea festinatione accepta, quadraginta suorum, fune nautico in quo pendebant ejectos, submergi ante oculos suos permiserint. Vix Lancastrius domum receperat, cum Gulielmus Duglassius, prope vestigiis ejus insistens, arcibus, quas Angli in Scotia post Dunelmense prælium tenuerant, partim captis, partim dirutis, Teviotiam omnem, præter Rosburgum, Scotis restituit: ac latrocinia per licentiam bellorum grassantia compescuit. Nec ipse diu his rebus superfuit, febre in arce Duglassiæ extinctus. Successit ei *Jacobus* Duglassius, filius omni virtutis genere tanto patre dignus.

XLVIII. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuissent factæ inter Francos, Anglos & Scotos, Francique, qui

ndatum, ut ea de re Scotos facerent certiores, negligentius
ent; proceres Anglorum Scotis familiari, locum sibi datum
magna aliqua clade hostem ex improviso afficerent, nec,
luciarum denunciationem, spatium ulciscendi ei relinque-
sunt ad decem equitum, sex sagittariorum millia: ac Sco-
ressi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus,
populatione omnia vastant; sed præcipue Duglassiorum &
rum agros. Scoti, qui rumoribus acceptis de induciis, om-
li cogitationem abjecerant, vehementer & suæ negligentiæ
um perfidiæ irati, quam primum possent ulcum ire statu-
unor interim incursionis Anglorum, Francos, qui renunci-
erant inducias, suæ tarditatis admonuit. Hi cum sera fe-
e superiorem cessationem corrigere contenderent, ac in
rsionis ardore Londinum venissent, ibi benigne & hospita-
epti, ac blandis & amicis invitationibus retenti, donec re-
st Anglos ex hostico reversos esse. Tum demum dimissi,
Scotiam venissent, ac mandata exposuissent, pleraque omnis
s, ac maxime qui recentissimæ cladis damna senserant fre-
amque ludificationem Anglorum non ferendam clamare.
n Rex frustra placare conaretur, ac induciis omnino statu-
retur, illi rem disceptando prolatant, donec clam per ami-
ndecim fere millibus equitum collectis, stato die, Duglassius
elius ac Dumbarius clam ex aula secedunt, & cum suis con-
ngliam infesto exercitu ingrediuntur: & vastato Northum-
Novum castrum usque agro, per Comitis Notingamiæ &
iorum ditionem reversi, quicquid ferro flammaque fœdari
corrumpunt ac diruunt. Tum demum cum ingenti homi-
orumque præda se domum conferunt, ac statim inducias
das curant.

S. Sub earum finem, anno millesimo trecentesimo octoge-
into, venit a Rege Gallorum missus Joannes
fis, classis Gallicæ præfectus, cum auxiliario- M. CCC.
iter duobus millibus: e quibus centum erant LXXXV.
cataphracti, ducenti qui scorpionibus (quos po-
tas maluit arcubalistas appellare) tela mitterent: cæteri
promiscui generis erant. Attulerant & pecuniam in sex
n stipendia; præterea munera, & in iis quadringentas pa-
quæ viris fortibus dividerentur. Is, converso Rege, Nor-
iam una cum Jacobo Duglassio ingressus, tribus arcibus di-
tis ulterius progredi vellent, largioribus per autumnum fu-
ibus, redire coguntur. Acceleravit etiam eorum reditum
le Richardo Anglo rumor. Majore enim quam unquam a-
in Scotos incensus, quod non modo ipsi regnum ejus omni
de infestarent, sed peregrinos etiam arcessissent; & eo tem-
tissimum, quo Gallus in Angliam cum infinita multitudine
m transmittere parabat. Anglus igitur, maximo exercitu
in quo scriptores eorum sexaginta millia peditum, octo

equitum fuiſſe tradunt, ſtatuerat ita Scotorum vires frangere, ut in multos poſt annos exercitum conficere non poſſent. Magnam præterea claſſem cum commeatibus Fortham ſubire jubet: quod ſciret eam Scotiæ partem, quam ingreſſurus erat, bellis continuis per multos annos exhauſtam; & ſi quid reliqui eſſet, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus præterea de Gallo erat, quem ſciebat hibernis tempeſtatibus ſe non commiſſurum. Cum illis copiis Scotiam ingreſſus, nulli loco neque ſacro neque profano; nulli homini, qui modo militari eſſet ætate, parcebat. Interea Joannes Viennenſis, qui magis quid Rex ſuus diſcedenti mandaſſet, quam quid Scotorum res poſcerent, meminiſſet, cum Duglaſſio aſſidue agebat, ut prælio decerneret. Ille, cum ſæpe reſpondiſſet, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, ſed ob infirmitatis ſuæ conſcientiam, prælium detrectare, eum tandem in locum arduum, unde tuto ſpeculari poſſet hoſtium agmen, ſubduxit. Ibi cum longo ordine tranſeuntes Anglorum copias oculis perluſtraſſet, facile in Duglaſſii ſententiam deſcendit. Proximum eis viſum eſt, ut, qua ſola ratione hoſti nocere poſſent, ipſi pro tempore confectis copiis Angliam adorirentur. Ingreſſi diverſiſſimo a Regis exercitu itinere, Cumbriam regioneſque ei propinquas longe lateque populantur.

L. Angli, Lothiana omnibus malis afflicta (nam ne commeatibus deficerentur, non audebant longius a ſua claſſe diſcedere) cum jam inſtante hieme de reditu conſultarent; erant, qui Scotorum veſtigiis inſiſtendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos exiſtimarent. Viarum periti ex adverſo oſtendunt, "Itinerum per paluſtria & montoſa difficultatem, & plerumque anguſtias, omniumque rerum tantam inopiam, ut vix tranſitus eſſet paucis & expeditis, qui ſecum commeatus in aliquot modo dies comportarent; deinde, ſuperatis viarum difficultatibus, proximam quæ eos exciperet regionem, non admodum natura fertilem, & ab hoſtibus vaſtatam: &, ubi his malis perfuncti fuerint, cum hoſte levi & procurſatore rem futuram, quem difficilius eſſet invenire, quam, ſi prælio ſe committat, vincere; quique inventus, niſi ſuis locis, cogi ad pugnandum non poſſet. Ejus rei periculum ab Eduardo tertio ejus avo factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum incommodo. His auditis, & omnium animo obverſantibus aliis, quæ fert hiems in ſolo frigido malis, & ſubeunte, quæ cuique domi ſunt cara, pignorum memoria, facile de ſententia diſceſſerunt; & qua venerant recta domos pergunt. Ita utrique libere in hoſtico prædati, nuſquam hoſte conſpecto, ad ſua ſunt reverſi.

LI. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos uſque ad proximam æſtatem in expeditionem non prodituros, Rosburgum aggredi decreverunt, oppidum propinquum, & longe proximis regionibus infeſtiſſimum. Eo cum frequentes conveniſſent, de oppido nondum expugnato diſſidium inter Scotos & Francos eſt ortum. Galli enim,

eum in oppugnationibus urbium Scotis essent, ex multo usu bellorum domesticorum, peritiores, magnosque sumtus in id bellum impendissent, oppidum, si caperetur, æquum censebant sui juris & Gallicæ ditionis esse. Scoti contra, " Iniquum esse contendebant, " ut præmium universi belli penes auxiliarios esset: quos autem " sumtus fecerint, eos non Scotis, sed sibi Gallum impendisse, ut " hostium vires distraheret, & partem belli averteret a Gallia. " Quod si ad calculos placeret revocare amicorum officia, justius " Scotos a Gallis totius belli impensas posse repetere, quam eos " auxilii lati præmia postulare, ac ejusmodi præmia, quæ nulla " memoria vel data, vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Postulationis autem iniquitatem vel inde facile apparere, quod Scotis integrum fuisset per Anglos in pace conquiescere, ac Regum potentissimorum inter se bellantium sese spectatores præbere: Gallis non idem licitum fuisse, nisi bona Galliæ parte cedere voluissent. Nec se videre, cui usui ejus oppidi possessio Gallis esse posset, nisi ut (velut fræno injecto) pacis bellique arbitrium penes se esse vellent. Quod si id eorum consilium esset, non solum utilius, sed etiam honestius Scotorum Regibus esse eo carere, quam tam levi de caussa in servitutem se voluntariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli reditum ad suos, quem jam pridem moliuntur, excusare conentur, nihil hac excusatione opus fuisse: nam, ut ultro advenerunt, ita suo eis arbitrio semper licuisse discedere. Neque quenquam morari, quo minus abeant, quando eorum, si inviti manserint, operam inutilem fore prospiciant.

LII. Ita reditum est a Rosburgo re infecta: & cum antea sæpe graves querimoniæ utrinque fuissent, tum, (si diutius res in eo statu permansissent) apertæ inde inimicitiæ videbantur oriturae. Origo autem dissensionum ex diversa utriusque in bello vivendi consuetudine processit. Scoti enim & Angli non minus verecunde & continenter in bello, quam in pace apud cives suos agunt, & bona fide ab hospitibus accepta solvunt: Franci vero, quasi publice permisso latrocinio, quacunque transeunt prædas agunt; & qui a pueritia huic vivendi rationi assueverunt, quod semper factum viderunt, jure fieri putant. Itaque ante id tempus, cum nec Franci a solita rapacitate se continere, nec Scoti insolitam servitutem suscipere possent, sæpe rixæ, atque interdum pugnæ, aliis aliena rapientibus, aliis sua tuentibus, conserebantur. Tum, post hanc ad Rosburgum alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam brevi discessuri, majore quam antea licentia raperent, & rustici indignati se paucis & peregrinis prædæ esse, jumenta sæpe abstrahebant, ministros pabulatum missos, & milites vagos vulnerabant, atque interdum occidebant. Querimoniis ad Concilium relatis, uno omnium agricolarum consensu respondetur; " Se gravius a Gallis, qui se dicerent " amicos, quam ab Anglis, ex professo inimicis, expilari: itaque, " non prius peregrinos discessuros, quam data damna compensa-

" rent." Nec ab hac pertinacia a Duglassiis, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Remisso igitur exercitu, dux in Scotia retentus, donec omnibus esset persolutum. Galli cum ad Calendas Novembres vela fecissent, Scoti, sive laboribus bellicis superioris anni fatigati, sive praeda tot secundis expeditionibus satiati, ea quidem hieme quieverunt.

LIII. Proximo vere, Gulielmus Duglassius, Archibaldi Reguli Gallovidiani filius, in Hiberniam navigavit, ut crebras Hibernorum excursiones in Gallovidiam factas, & in praesentia ulcisceretur, & in posterum prohiberet. Erat is Gulielmus Scoticae juventutis omnibus corporis & animi virtutibus longe primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in tam vasta magnitudine raro solet evenire) cum virili dignitate grata. Accesserant ad haec belli decora: saepe cum paucis longe plures hostium aggressus, victor evaserat; nec in ulla suis expeditione, in qua virtus ejus non eminuerit. Atque haec bona, quae in plerisque solent esse invidiosa, comitas & modestia, omnibus ut grata essent, efficiebat. His ejus virtutibus Rex, etsi nothum eum esse non ignoraret, tamen impulsus, Ægidiam filiam, rarae in illa aetate pulchritudinis exemplum, & a multis nobilissimis juvenibus expetitam, ei collocavit, Nithiamque Gallovidiae proximam regionem, dotis nomine dedit. Igitur cum ad Kudenfordam, oppidum et in ea gente opulentum, suos exposuisset, rei improvisae magnum oppidanis terrorem attulit; adeo ut statim ad eum miserint, qui de conditionibus agerent. Nec Duglassius abnuit: interea, de hoste securus, Robertum Stuartum Dorislanum cum ducentis militibus misit, ad commeatus in naves importandum. Oppidani tempus ad consultandum nacti, auxilia a Dundalco arcessunt. Missi quingenti equites: eo subsidio oppidani erecti, & ipsi bipartito in hostem ducunt: ut, omnibus videlicet caesis (quod multitudine freti perfacile factu putabant) etiam navibus potirentur. Sed utrobique victi, oppidum captum, direptum & incensum. Quindecim navigiis, quae in portu stabant, spoliis urbis oneratis, atque obiter Manna insula spoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallovidiae a Caricta dirimit, appellunt. Ibi statim Duglassius cum rescivisset patrem suum in expeditionem adversus Anglos profectum, eo & ipse quantum potest festinat. Fuerat autem ea expeditio hac maxime de caussa suscepta.

LIV. Richardus Anglus, cum Scotiam superiore anno fuisset ingressus, nec quicquam sacri aut profani inviolatum omisisset, domum reversus, in maximam seditionem incurrit, quae omnem totius regni statum immutavit. Huic malo ut mederetur, cum magistratus, praefecturas provinciarum, & minorum rerum curationes (ut in hoc genere fieri solet) ab aliis in alios transtulisset, ea ratione odiorum incendia non tam fuerunt extincta quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate summa fruebatur, sed incerta: nam & juvenum robore florebat, nec alia aetas imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur belli avida, in omni

bu

bus casibus fremebat, tantam ulciscendi veteres Anglorum injurias opportunitatem negligi, quam illi nequaquam rebus nostris perturbatis præterituri essent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, & ob ingravescentem ætatem ad bella suscipienda tardior, publicis injuriis non satis permoveri videbatur: Joannes ejus filius natu maximus, ingenio segnis, & equi percussu claudus, ad labores castrenses perferendos parum credebatur idoneus. Ad Robertum Fifæ Comitem natu proximum fit procerum concursus. Ibi, prope deplorato statu publico, facile inter omnes convenit, ulciscendam esse cladem nuper acceptam. In id cum quisque alacriter operam suam offerret, delectus indicitur in proximas Nonas Aug. sed occultus, ut utrumque Regem, & Scotum & Anglum juxta lateret. Sed Anglos res minime fefellit: qui cum per exploratores rem, diem, locumque conveniendi comperissent, & ipsi contra simili dolo capere hostes conantur. Proceres enim cæteros admonent, ut suos quisque paratos habeant, non in certum quidem diem, sed quandocunque opus esset, ut ad signa convenirent.

LV. His ita compositis, cum jam audirent, non procul a limite in Teviotia, Scotorum ad triginta, aut (ut vult Froissardus) quadraginta millia convenisse, decreverunt (quoniam cum tanta multitudine congredi non auderent) nihil ante hostis adventum esse conandum: &, ut interim commodius celarent consilium, domi quisque suæ se continerent, dum animadverterent, in quam tandem regionem tanta se effunderet procella; ac tum demum ad eorum motus consilia sua accommodarent: & (quod autumno superiore ab hoste factum observarant) diversam tum Scotiæ regionem ingressi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoste propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo instituta, sed facta dictaque postrema cognosci. Qui missus erat, cum sermone, cultu, armatu nihil a cæteris differret, facile pro Scoto fefellit. Omnibus vero quæ scire intererat satis compertis, ad equum quem arbori alligarat rediens, eum furto sibi ablatum esse deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equestri, cum se pedes ad iter dedisset, cœpit res esse suspecta: eoque, cum longiuscule abesset, missis equitibus, velut e fuga retractus; & interrogatus, quis & unde esset, quidve ita abiret, cum non satis constanter responderet, ad duces exercitus productus, metu gravioris pœnæ injecto, Anglorum consilia eis aperuit.

LVI. Scoti ergo, his compertis, & ipsi rei agendæ ordinem mutant: exercitum dividunt ita, ut major pars Carleolum versus iter intenderet, eique præessent duo Regis filii, Fifæ & Jerniæ Comites; præterea Archibaldus Duglassius Gallovidianus, Comitesque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Jacobus Duglassius, & duo fratres Dumbarii, Georgius & Joannes, hic Moraviæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum ministros.

Singulos enim equites sequuntur minimum singuli robusti ministri, qui leviter armati equorum prope cursum adæquant, &, cum res poscit, manum cum hoste conserunt. Dispertitis ita copiis, qui in Cumbriam, & Carleolum versus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent agerentque, hostem obvium non habuerunt. Duglassio, in diversa parte omnia vastanti, non eadem fortuna fuit. Expeditionis enim suæ rationem ita instituerat, ut, quam magnis & occultis posset itineribus, transmissa Tina Dunelmum præteriret, ac tum demum populationi se daret. Id ab eis tanta cum celeritate & silentio factum est, ut primum ubi essent hostes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius senior, in Northumbria & vicinis regionibus auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios juvenes impigerrimos, Henricum & Rodulphum, ad Novum castrum præmittit, cæteris eo convenire jussis, eo maxime consilio, ut Scotos reditu ad suos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmensi longe fertilissimo omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum transeunt, ad tria fere millia passuum supra Novum castrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloriæ cupidi, & hoc qualicunque successu elati, turpe sibi ducebant, si rusticis tantum, ac non etiam urbibus terrorem inferrent, ad Novum castrum adequitant: & oppugnationem comminati, contumeliis hostem elicere tentant.

LVII. Cum biduum ibi restitissent, ac levia plerumque vario eventu certamina conseruissent, unum tamen ac postremum, posteriore die sub vesperum, omnium ora oculosque in se convertit. Ipsi enim duces, genere, opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum existimabant, se ab utroque exercitu spectari pugnantes. Igitur cum ex provocatione processissent in medium Jacobus Duglassius & Henricus Percius, atque infestis hastis concurrissent, Percius equo dejicitur. Anglis ad auxilium concurrentibus, cum Duglassius hostem attingere non posset, hasta ejus potitur: atque eam quatiens, exclamat, ut facile exaudiri posset; "Se spolia ejus in Scotiam laturum." Ita diremta pugna, Scoti (ut prope urbem civibus frequentem, & hostium plenam) intentius egere vigilias. Postridie Scotiam versus iter capessunt, sed lente: graves enim spoliis erant. Præda dum paullum procedit, arcem hostium propinquam expugnant & diruunt: atque inde iterum iter ingressi, ad Otterburnum perveniunt: qui locus a Novo castro octo ferme millia abest. Ibi de reliquo itinere consilium ineunt. Pluribus videtur, Carleolum versus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio convenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priusquam omnes copiæ se conjungerent. Contra, Duglassius auctor erat, biduo aut triduo ibi manendum, ut rebus confutarent Percii magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam suam lanceam: interea, ne otiosi essent, arcem propinquam oppugnari posse. Hæc sententia, licet pluribus minus utilis videretur, tamen in Duglassii gratiam ab omnibus est recepta. Communitis igitur pro tempore

castris,

castris, quæ ab una parte paludibus erant satis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt.

LVIII. At Percius, *cognomento Plexippus*, uti erat ingenio ferox, ut acceptam deleret ignominiam, statim abeuntes sequi cum præsentibus copiis cupiebat: sed a senioribus metu insidiarum est retentus. Neque enim verisimile credebant, Scotos tam paucos urbem validam aggredi ausuros, nisi majores vires alicubi in propinquo latentes haberent. Eo die & proximo rebus magis exploratis, comperiunt a majore exercitu nihil timendum, ut qui longissime a Duglassianis abesset. Igitur Percius cum decem millibus fortissimorum virorum se in viam dedit, non exspectato Dunelmensi Episcopo, qui ea nocte adventurus dicebatur, satis virium se ratus habere ad debellandos hostes, qui plus minus dimidio pauciores erant. Cum jam primi Anglorum conspicerentur, aliis Scotorum coenantibus, aliis ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compositis, subito, Ad arma, clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars major, & complures ex equitum ministris, freti qualicunque illa munitione castrorum, impetum Anglorum sustinent. Equites multum juvit res prius animadversa: nam cum inter se disputarent de exercitu hostium excipiendo (venturos enim exspectabant) collem vicinum magno usui sibi fore vident: cum igitur circumvecti, dum Angli aditum castrorum oppugnant, in latus obliquum eorum invecti, late stragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus abundante numero, subsidiariis in aciem inductis, facile ordines restituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod segniore interim pro castris pugna, spatium eis fuit egrediendi, & suam aciem explicandi. Interim nox utrosque oppressit: sed admodum brevis, ut mense Julio, & locis ad septentriones exporrectis, &, forte cœlo sereno, Luna prope pernox lucis diurnæ usum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, ut inter homines utrinque nobiles, & de gloria magis quam de vita sollicitos. Percius ignominiam delere, Duglassius partum decus novo facinore illustrare contendebat. Ita utrinque, impari quidem numero, sed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum est. Ibi obducta Lunæ nubes, cum discrimen, hostis, an amicus esset, sustulisset, paullum intermissa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus se vehementius Anglis, Scoti pedem referentes, nonnihil loco cessere; ac Duglassii vexillum pene amisere: cum ab altero cornu, duo Patricii Hepburnii, pater & filius, ab altero Duglassius per suorum ordines penetrantes, in primam aciem, ubi plurimum erat discriminis, pervolant, tamque atrox prælium cient, ut multis vulneribus illatis & acceptis, suos in locum unde pulsi erant restituerent.

LIX. Nec Duglassius eo contentus, cum duobus comitibus, Roberto Harto, & Simone Glendunino propinquo suo, in medios hostes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque se objiciebat, circa stragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderetur, antequam ad eum penetrare possent, tribus le-

thalibus

thalibus plagis sauciatum, atque humi dejectum comperiunt. I cum jacebat multis plagis perfossus Hartus. Sacerdos autem, per omnia discrimina ei semper adhæserat, corpus Duglassii vir defectum securi ab injuria tuebatur. In hoc statu propinqui e Joannes Lindesius, Joannes & Valterus Sinclari, de eo cum ro sent, ecquid valeret, “ Ego, inquit, recte valeo : morior e “ non in lecto segni fato, sed quemadmodum omnes prope mei “ jores : illa vero a vobis postrema peto ; primum ut mortem m “ & nostros & hostes celetis : deinde ne vexillum meum deje “ sinatis : demum, ut meam cædem ulciscamini. Hæc si spe “ ita fore, cætera æquo animo feram. Illi ante omnia corpus a culo, ne cognosceretur, tegunt : deinde erecto vexillo, Duglassii men (ut mos est) quantum possunt, inclamant. Ad eam voc tantus est factus concursus, tanta alacritate in hostem incursum, eum continuo ultra locum pugnæ longe propulerint. Nam ad no Duglassium, non solum vulgus, sed Joannes Moraviæ Comes acc rerat, ab ea parte rem laborare credens. Jam enim adversam aciem, capto minore Percio, multis vulneribus saucio, & in ca ut curaretur misso, vehementer perculerat. Itaque, languidior aliis partibus pugna, Duglassiani, qui ad vexillum convener Anglos, & vix diurno labore, & nocturna pugna fessos, dissipant & eodem impetu Henricum Percium ducem hostium capiunt. E amisso, cæteri sine ordine se in fugam conjiciunt. Cæsi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M.DCCCXL. vulnerati circiter mille, capti ad mille quadraginta. E Scotis cæsi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos sequuntur, ducenti.

LX. Jacobus Lindesius Matthæum Redmannum Bervici præfectum, inter effuse fugientes, ex armorum pulchritudine unum e potentioribus ratus, in eum cursum intendit : ille cum tria millia passuum fugisset, equoque jam lasso, se cursu non speraret evasurum, statim se in pedes conjecit. Lindesius sine mora idem facit. Tandem post conflictum satis longum, Anglus genere armorum inferior, Scoto se dedidit : ab eo domum dimittitur, juratus intra vicesimum diem se rediturum. Hæc tum erat inter finitimas nationes adversum captivos humanitas, quæ & hodie inter limitum accolas optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna est. In congressibus, qui ob res repetundas fieri solent, qui deceptum se queritur, manus effigiem, aut chirothecam, in hasta oblonga omnibus conspicuam circumfert. Ea summa apud ipsos infamia habetur ; adeo ut qui fidem violavere, amicis propinquisque fiant detestabiles : nec paulo honestior eos convictu, sermone, aut domo sua dignetur.

LXI. Lindesius, captivo hac lege dimisso, magnam armatorum multitudinem conspiciens, ad eos recta proficiscitur, nec prius hostes esse cognovit, quam tam prope adequitasset, ut se recipere non posset. Erant autem Episcopi Dunelmensis copiæ, qui, cum ad Novum castrum tardius venisset, quam ut Percium assequi posset,

non

[illegible] diem cum eum bello congressurum putaret, socios per otium curare jussit. ac paullo post commune iter aggreditur. Sed priusquam procul ab oppido abesset, cum ex fugientibus de adverso praelio rescivisset, in oppidum reversus, cum amicis de Scotis persequendis consulere. Decretum, ut sub lucis ortum omnes in armis parati adessent; nam ad decem millia equitum peditumque praesidia [illegible] ex propinquis locis aderant. Hi animum Episcopo fecerunt, ut confectum ad hostes, quam proxime posset, duceret, & eventum pugnae tentaret: eos enim, & superioris pugnae, & diei qui eam praecesserat labore, & plerosque vulneribus fessos, & ob secundum praelium negligentiores deprehensurum ratus, non difficilem sibi promittebat victoriam. Ejus adventu per exploratores comperto, Comes Moraviae, quem omnes mortuo Duglassio unum intuebantur, convocatis illustrioribus, de captivis consultat, quos semel in fidem receptos trucidare crudele videbatur, & servare turbam hostium prope suis aequalem periculosum. Consensum est, ut, captivi dum colligerentur nihil moturos, & etiamsi a suis vindicati forent, captivos tamen permansuros, in castris cum levi custodia relinquerentur, quae praestaret personam, si quid quis attentaret, de omnibus expetiturae. His ita dispositis, e superiore victoria pleni animorum in aciem prodeunt, muniti retro paludibus, dextra levaque [illegible]. Illud etiam imperatum, ut, simul ac hostes appropinquarent, singuli buccina, quam e cornu bubulo suspensam a collo gerebant, quam possent maximum clangorem ederent: qui sonus, cum per se terribilis esset, etiam repercussu collium multiplicatus longe majoris multitudinis speciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant, inter fragorem cornuum pugnaturi, & horribili illo sono, & alacritate hostium in acie ex adverso stantium, attoniti, cum neque dux militi subitario, neque miles duci imperito satis fideret, statim retro unde venerant signa converterunt. Interea cum Lindesius (uti dictum est) captus, & in Novo castro relictus, a Radulpho in conspectum & agnitus esset, cum summa humanitate habitus, domum liber dimittitur.

LXII. Hoc tam repentino tumultu Scoti leviter defuncti, domum redire statuunt. Radulphum Percium, quod graviter vulneratus, jactationem itineris ferre non posset, rogantem ut ad Novum castrum ad curandas plagas ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem viae ferre posset, quocunque a Comite Moraviae vocaretur, se venturum, fide (ut mos est) de reditu accepta, dimittunt. Ejus exemplum ceteri captivi secuti, venia impetrata ad suos redierunt: multi praeterea e tenuioribus, ut ex quibus plus oneris quam emolumenti sperabatur, sine pretio dimissi: e nobilioribus Henricus, & cum eo prope quadringenti retenti, & in Scotiam abducti: verum brevi fere omnes, quod ipsi sibi statuerant pretium, liberati. Ita illa aetate, ut ait Ennius, *non cauponantes bellum, sed belligerantes*, de libertate & gloria homines decertabant. Duglassii

[illegible] ac virorum illustrium corpora, [illegible] ad Melrossum delata, pompa militari sepulta sunt.

LXIII. Haec ubi gesta sunt, ad alterum qui Cumbriam populabatur exercitum nunciata, gratulationem de victoria [illegible] prope omnium e secunda fortuna laetitiam in acerbissimum luctum commutaverunt: [illegible] desiderium Duglassii [illegible] facie, ut non modo qui ipsum coram noverant, [illegible] [illegible] Accedebat etiam ad publicam commiserationem, [illegible] flore, quod sine liberis decesserat, ac prope [illegible] fructu caruerit. Patrimonium defendit ad Archibaldum Gallovidiae Regulum, cognomento Austerum, devenit, & ipsum quoque [illegible] belli fortunam. Haec est illa ad Otterburnum pugna memorabilis non solum militum ducumque in pugnando magnanimitate, perseverantia, laborum tolerantia, & in victoria modestia; sed vel maxime eventu, quod victor, in summum gloriae [illegible] pervenerit, sui laboris fructum percipere non potuit; victus, cum [illegible] profligato exercitu captivus, multos tamen annos e pugna cum laude superfuit. Pugnatum est, a XII. Cal. Aug. anno Salutis nostrae M. CCC LXXXVIII.

M. CCC. LXXXVIII.

LXIV. Hac victoria paulo tranquilliore domi forisque statu publico, cum Rex per aetatem rebus gerendis non sufficeret, & [illegible] de se opinionem, ex proxima expeditione, quam eo [illegible] suscepterat, intelligeret; Joannesque ejus filius natu maximus ingenio esset leni, & magis ad otium compositus, quam ad res arduas obeundas, habito conventu publico, Robertum Fifae Comitem vicarium regni fecit, & Gubernatorem appellavit: nam qui ante eum magistratum gesserant, fere Custodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captivo, in locum ejus suffectus Comes Mareschallus, quem vulgo Marescallum vocant, homo verbis quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnensi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter imputaret, utriusque partis odium adversum se concivit. Caeterum Robertus Scotorum Prorex, adeo illa ejus jactantia fuit offensus, justam caussam duxerit, cur expeditionem adversus eum susciperet. Ingressus in hosticum, una cum Archibaldo Duglassio tum Duglassiae Comite, recta ad hostem, qui magno cum exercitu praestolari dicebatur, duxit: atque, ubi eo pervenit, statim pugnandi copiam fieri ad morantem caduceatorem misit, qui eum ad aequam certaminis aleam provocaret. Sed cum Martialis locis tutis, & accessu difficilibus se teneret, nec responsum caduceatori daret, Robertus, postquam aliquot horas aciem suorum ostentasset, exercitum in agros circumjacentes praedatum misit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diversari solebat, populatus, suos praeda graves sine certamine reduxit. Haec expeditio etsi nimis levi de caussa fuisset suscepta, tamen non minus Angli quam Scoti gaudebant hominis v

vitam

[illegible] fuisse [illegible]. Ille autem, [illegible] civitas, [illegible]

LXV. Hoc [illegible] & Anglos, per [illegible] & [illegible] Principes [illegible], [illegible] Scoti, & Hispani [illegible]. [illegible] Gallium [illegible] propinquum [illegible].

LXVI. [illegible] Robertus Rex [illegible] Ducem Donaldi [illegible] anno M. CCC. XC, ad XIII. Cal. Maii. Vixit annos LXXIV. [illegible] num tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex [illegible] bella fere semper optimo successu gessit; paucis ipse prae- [illegible] interfuit: quod factum alii aetati, alii ignaviae tribuunt. Id [illegible] omnes uno ore consentiunt, virum fuisse optimum, pacisque [illegible] cuilibet bonorum Regum facile comparandum. Jus enim [illegible] atque aequabiliter dicebat: latrocinia severe coercebat: [illegible] summa constantia, in verbis fidei inerat. Regnum, quod [illegible] temporibus turbulentis acceperat, domi justitia & aequitate sedatis [illegible] cordiis pacavit: & ab hostibus ita recuperavit, ut tres tantum [illegible] reliquas haberent.

LXVII. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, unde mini- [illegible] exspectabatur, est exortum. Alexander Buchaniae Comes, libe- [illegible] Regis ex Elizabetha Mora natu minimus, ob levem caussam [illegible] Episcopo Moraviensi erat infensus: cum ipsum ad eundem [illegible] [illegible] posset, iram in sacram Elgini aedem, omnium quae tum in Sco- [illegible] erant pulcherrimam, convertit, eamque incendio delevit. Eo- [illegible] anno, Gulielmus Duglassius Nithiae Regulus (quem diximus vir- [illegible] ergo generum a Rege ascitum) Dantisci ad Vistulam occisus [illegible], percussoribus a Cliffordo Anglo in eum submissis. Duglassius [illegible], rebus domi tranquillis, ne in otio languesceret, in Borussiam [illegible] Bellum Sacrum profectus, tale specimen virtutis dedit, ut univer- [illegible] classi, quae maxima & ornatissima erat, praeficeretur. Orta vero [illegible] altercatione cum Anglo, ex antiqua aemulatione eum honorem mo- [illegible] ferente, ad certamen singulare ab eo fuit provocatus. Provo- [illegible] secum cogitans, in quam perniciem Martis ipsum se demissu- [illegible] esset, hominem per sicarios tollendum curat.

LIBER DECIMUS.

CI. REX.

I. M. CCC. XC. ROBERTO secundo successit Joannes filius natu maximus, Id. Augusti, anno salutis humanæ M. CCC. XC. Hic, cum ad eum usque diem Joannes vocatus fuisset, de Ordinum sententia mutato nomine Robertus est appellatus. Idne factum sit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, quibus id nomen fuerat, calamitatem; an ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia regnum tenuerant, in pace & bello virtutem & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus tertius cum vitiis magis careret, quam virtutibus esset illustris, penes eum Regium nomen, penes Robertum ejus fratrem rerum gubernaculum permansit. Initio regni foris quies fuit, induciis triennalibus cum Anglo factis, ac paullo post in quatuor annos præterea prorogatis. Domi motus principium factum a Duncano seu Dunacho Stuarto. Is ex fratre Regis Alexandro Buchaniæ Comite natus, patre feroci ferocior filius, avo mortuo, ratus locum rapinis aliisque injuriis fore, manu valida prædonum cinctus in Angusiam descendit, & velut ex hostico prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogilvius cum Valtero Lichtonio fratre dum obsistere conantur, cum sexaginta suorum cæsi fuerunt. Hoc successu latrones elati, cum longe vehementius plebem affligerent, audito adventu Comitis Crafordiæ, quem Rex ad comprimendam eorum insolentiam miserat, expeditiores fuga celeri in latebras suas se receperunt: e tardioribus multi cæsi, multi comprehensi, & ad supplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campestres erumperet, cohibita, domi inter ipsos vehementius exarsit.

II. Duæ autem potissimum familiæ insignes inimicitias insigni crudelitate exercebant. Hi cum neque jure de controversiis disceptare, nec amicorum arbitrio eas committere vellent, missi a Rege ad eos pacandos duo Comites, Thomas Dumbarius Moraviæ, & *David* Lindesius (patre defuncto) Crafordiæ, cum animadvertissent, gentem ferocem, neque voluptatis modo sed etiam mortis contemtricem, non posse domari sine magna bonorum virorum ex adverso cæde, rem astu tractare instituunt. Igitur seorsum principes eorum allocuti, ante oculos ponunt; " Quantum universis periculum, ex mutua inter ipsos cæde impenderet: nec, si altera familia alteram penitus extinxerit, id sine gravissimo vincentium damno posse evenire: nec, si posset, ibi certaminum finem fore; quippe cum victori multis congressibus debilitato bellandum adversus Regem foret: qui quam infestus esset utrisque, vel ex eo " *intelligi posse*, quod ad utrosque adhuc incolumes delendos ipsi cum

“ cum copiis missi sint. Verum se salutis quam sanguinis eorum cupidiores, si audire vellent, rationem inituros, ut nec inhoneste, nec insulti, nec invito Rege pacificari possint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur; “ Ut ex utrisque triceni, ensibus modo armati, coram Rege decertent: victis impunitatem præteritorum fore; victoribus decus, auctoritatem, Regis etiam & Procerum gratiam.

III. Cum ea conditio satis utrisque placuisset, dies certamini dictus est, quo die cum Principes familiarum cum suis in aulam convenissent, campi ad septentrionale urbis Perthi latus pars, fossis præaltis a reliquo seclusa, eis ad congressum assignatur, structis circa spectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi consedisset, mora pugnæ paullulum facta est, quod ex alteris tricenis unus metu latuisset, nec pauciores adversus plures decertare vellent, nec reperiretur qui in absentis locum succederet, nec ex adversa factione quisquam eximi se numero pugnatorum pateretur, ne velut a propinquis contemtus ac rejectus videretur. Tandem sellularius opifex prodiit, ac se in absentis locum successurum est professus, si aurei scutati Gallici dimidium repræsentaretur sibi victori, ac in posterum donec viveret de victu caveretur. Ita rursus æquato numero certamen initur, ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus novis detrimentis inflammatum, in hominum ferocissimorum crudelitati assuetis ingeniis; & victori res decusque, victo mors & ignominia proposita. Nec minor spectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatosque artus, & in hominis effigie rabiem ferarum detestantes. Illud autem in primis ab omnibus est animadversum, quod nemo se omnium fortius gereret, quam supposititius ille & mercenarius bellator, cujus opera maxime victoriam partam existimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea cui se ille addixerat parte, præter ipsum, decem, sed omnes magnis vulneribus graviter saucii: ex altera factione restabat unus, qui cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam sibi videret objectam, in Taum flumen propinquum se conjecit, ac, adversariis quo minus eum sequerentur ob vulnera tardatis, in adversam ripam evasit. Hac ratione ferocissimo quoque cæso, multitudo sine ducibus relicta, in multos post id annos a tumultuando repressa, ad agriculturam rediit. Hæc pugna incidit in annum Salutis M.CCC.XCVI.

M.CCC. XCVI.

IV. Biennio fere post, in conventu Ordinum Perthi, Rex Davidem filium, octodecim annos natum, Rothesaiæ; Robertum fratrem, Taichiæ ac Fifæ jamdudum Comitem, Albaniæ Duces vocat. Hic vani honoris titulus tum primum inter Scotos, magno ambitionis, nullo virtutis incremento est celebratus: nec cuiquam postea feliciter cessit. Comitem etiam Duglassiæ Rex voluit eodem titulo afficere: sed ille, ut erat severus, constanter speciem supervacui honoris recusavit; & si quis hoc ei nomen ominaretur, gravissime in-

crepabat. Sunt qui Gubernatoris titulum a patre datum Roberto Regis fratri, hoc anno a Rege confirmatum, & Lindesiorum familiam titulo Comitum Crafordiæ auctam tradant. Sed nec illud constat inter eos, Thomasne an David vocaretur, qui primus ex ea gente Comes fuit appellatus.

V. Proximo anno, Richardus secundus Anglorum Rex coactus se regno abdicare. In ejus locum suffectus est Henricus quartus. Initio regni ejus, nondum finitis induciis, nova belli semina cum Scotis jacta sunt. Georgius Dumbarius Marchiæ Comes, Elizabetham filiam Davidi filio Regis despoonderat, ac bonam dotis partem jam dependerat. Archibaldus Duglassiæ Comes, ægre ferens hominem potentem & æmulum sibi prælatum, caussatus Ordinum consensum (quod in nullis ante Regum nuptiis quisquam factum meminerat) neglectum, filiam suam Mariam cum ampliore dote obtulit: perque fratrem Regis Robertum, qui tum omnia poterat, effecit, ut a Rege acciperetur conditio, & nuptiæ ex Ordinum decreto confierent. Hac injuria simul & ignominia ictus Georgius, graviter cum Rege expostulat: & cum facta infecta fieri nequeant, saltem dotem filiæ repetit. Ea tam justa postulatione repulsa, cum nihil æqui se impetraturum cerneret, præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus, ab aula non solum iratus, sed etiam minabundus discessit.

impedimentis quoque, se in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut nusquam consisterent donec Bervicum esset perventum. Hæc circa initium Februarii, anno M. CCCC. gesta sunt: quo anno, reverso domum feciali, bellum Anglis est indictum: M. CCCC.
& Archibaldus Duglassius, cognomento Austerus, vir nulli majorum in quovis genere laudis inferior, morbo decessit, alienissimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diversis casibus amissis. Successit ei eodem nomine filius.

VII. Ad Idus Aug. Anglus, contractis maximis copiis, Scotiam est ingressus. Cum Hadinam venisset, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuisset, arcem Edimburgi obsedit. Adversus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, ut facile appareret, eum non moleste laturum, si arx ab Anglo, & cum arce David Regis filius caperetur: jam enim non obscure prava ejus ambitio se prodebat. Fratre enim velut imbelli contemto, liberis ejus, quo regnum ad se traduceret, quibus poterat modis perniciem moliebatur; eorumque calamitates pro lucro sibi deputabat. At Anglus contra, velut terrorem belli ostentando pacem quæreret, inimicitias clementer exercebat: leviter enim oppugnatione arcis tentata, obsidionem solvit; ac sine magna qua transibat noxa domum rediit, magnam clementiæ & moderati animi laudem & veniens & abiens adeptus: nam & deditos humaniter habuit, & a locis sacris vim omnem abstinuit; erga plerosque etiam, ob hospitii paterni memoriam, munificentia usus. Quæ res ut illi benevolentiam, ita Gubernatori odium conflavit: quod neque bellum, ut adversus inimicum, acriter gereret; nec Regem tam facilem & beneficum sibi amicum facere studeret.

VIII. Post Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus quam magnis incursionibus, fines Scotorum infestabat. Ad eum reprimendum, quoniam assidua magis quam numerosa manu erat opus, Duglassius, divisis in mediocres manus regionatim copiis, suos singulis duces, qui per vices, vel hostium incursiones prohiberent, vel ipsi eos infestarent, dedit. Prima sors Thomæ Haliburtoni Dirlitonii fuit, qui satis uberem ex hoste prædam ex agris Bamburgo proximis retulit. Non fuit idem successus Patricio Heburno, qui majore manu latius discurrerat: nam cum numero suorum fretus incautius cum præda rediret, ab Anglis oppressus periit, & cum eo flos Lothianæ juventutis. Archibaldus Duglassius, ut suorum cladem ulcisceretur, consentiente Gubernatore, supra decem hominum millia coegit: cum eo clarissimi Procerum una profecti, & in iis Mordacus Gubernatoris filius. Cum Northumbriam usque ad Novum castrum ad Tinam transcurrissent, & ferro ac igne late stragem dedissent, congressi cum Henrico Percio minore & Georgio Dumbario, magno prælio vincuntur: complures homines nobiles cæsi: captus Duglassius, oculorum altero amisso, Mordacus Fifæ, Thomas Moraviæ, Georgius Angusiæ Comites, aliique permulti genere & opibus clari. Nec a multis retro

M. CCCCI. annis alia pugna æque vires Scotorum attrivit. Pugnatum est ad Homeldonum Northumbriæ vicum, anno M. CCCCI. ad Nonas Maii.

IX. Percius hac victoria tam insigni potitus, statuit imperio Anglorum subjicere quicquid terrarum inter Northumbriam & Forthiam est interjectum. nec in eo magnum sibi laborem proponebat, quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captivam detineret. Igitur a Coclao arce Teviotiæ exorsus, cum præfecto arcis pactus est, nisi intra quinquagesimum diem Scoti obsidionem solverent, ipse arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde Gubernatorem relatis, non defuerunt, qui dederi jam Anglis arcem censerent: tanti enim eam non esse, ut vires regni, postremo prælio tam attenuatæ, in discrimen iterum conjicerentur. Hanc animorum dejectionem non tam ab hoste metus, quam imminentis regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, ut omnem a se amoliretur suspicionem, verbis magnifice & confidenter disserebat; "Hanc imbecillitatis & timoris publici confessionem, plus quam adversum prælium audaciam hostium aucturam. "Quod si quispiam existimet, unius arcis concessione contentos fore "Anglos, eum vehementer falli: velut enim ignis levi aspersione "aquæ magis accenditur, ita cupiditas prima quæque tradendo non "restinguitur, sed inflammatur; & quicquid concesseris initio, ad "ulterius penetrandum fit gradus. Quod si universi ad arcem liberandum recuseritis progredi, ego vel solus proficiscar, neque vivus & videns tantum nomini Scotico dedecus inuri sinam." Hæc locuto Gubernatore, cæteri, vel restincta vel dissimulata suspicione, se conclamarunt secuturos. Verum fortuna id periculum discussit, Percio ad bellum civile revocato, atque arce sine vi liberata.

X. Hæc dum foris cum hoste geruntur, nihilo felicius res domi est administrata. Nam brevi post mortem Archibaldi Duglassii anno superiore, prope continuatis funeribus decesserunt Annabella Regina, & Valterus Tralius Fani Andreæ Archiepiscopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præsagientibus. Nam, ut per Duglassium rei militaris splendor, per Tralium Ecclesiastica auctoritas & veteris disciplinæ qualiscunque imago stetit, ita ab Regina incolumi aulæ dignitas est sustentata: quod ex ejus morte, & rebus quæ eam sunt secutæ, palam est intellectum. Regis enim filius David, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augeret indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis ad reverentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum qui infirmitati ætatis regendæ erant appositi, & multo magis materna diligentia & consilio, impetus ejus retundebantur: ea vero defuncta, libido frenis libera ad veros mores rediit; ac metu & pudore seposito, alienas uxores & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat ad stuprum: si quis ejus inhibere libidinem vellet, malè mulctatus discedebat. De hac ejus impotentia cum multæ querelæ ad patrem fe-

ssent

essent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, ut adolescentem apud se retineret, donec defervescente lascivia ad meliorem frugem rediret. Gubernator, quam jam diu expetebat occasionem stirpis fraternæ delendæ nactus, Davidem, obvium sibi ad tria ferme milliaria a Fano Andreæ, secum ad arcem Andreanam, quam Archiepiscopo nuper mortuo per speciem custodiæ tenebat, ducit. Inde paullo post in arcem suam Falcolandiam traducit, ibi moriturum fame in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patrui crudelitas ad mortem in primis miserabilem destinarat, ei duarum mulierecularum misericordia vitam in paucos dies prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem avenaceum, ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri solet) extentum ut complicari posset, sub lineo velo, quod capiti adversus Solem negligenter injiciebat, quoties adeundi hortos carceri propinquos erat copia, per tenuem rimulam verius quam fenestram immittebat. Altera nutrix rustica, lac e mamillis expressum per canalem in os ejus immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet quam levaret, cum aliquot dies vitam simul & pœnam ei produxissent, custodibus diligentius observantibus deprehensæ, ad supplicium protrahuntur, patre perfidiam filiæ vehementer exsecrante, dum erga infidum Gubernatorem suam fidem ostentare conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam victus inopia etiam sua membra lacerasset, non simplici morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre auso.

XI. Sed ad res Anglicas, quatenus nostris immixtæ sunt, revertamur. Cum Percius, magna conjuratione Nobilitatis facta, bellum adversus Regem suum meditaretur, cum Duglassio (quem in prælio Homeldonensi captum adhuc secum habebat) paciscitur, si operam suam adversus Regem æque fortiter & fideliter sibi impendat, ac adversum se foret usus, eum se liberum domum dimissurum. Duglassius, qui nullam operæ navandæ adversus Anglum conditionem esset recusaturus, libenter promisit; & paucis ex clientibus & amicis convocatis, ad futuram se dimicationem parat. Nec segnius in prælio se gessit, quam Percio promiserat: nam contemta multitudine in unum Regem animum oculosque intentos tenebat, & cum plures paludamento Regio essent amicti (sive ut hostes ejus capiti imminentes deciperentur, sive ut omnibus in locis milites præsentem suæ virtutis & ignaviæ eum se testem habere crederent) Duglassius, in unum eorum armis conspicuum totis viribus invectus, eum ex equo dejecit: qui cum a circumstantibus exemtus fuisset periculo, iterum Duglassius alterum, ac deinde tertium (ut, præter nostros, etiam affirmat Eduardus Hallus Anglus) armorum splendore & paludamento deceptus dejecit. Neque tam suo periculo commotus, quam, unde tot Reges venissent, miratus. Tandem, post cruentissimum conflictum, versa fortuna, ac victore Rege, Duglassius multis vulneribus saucius, inter captivos recognitus, [illegible]

jus exitium imminentibus, a Rege est servatus, non solum fide ejus erga amicum laudata, sed fortitudine muneribus honestata, ac vulneribus curatis: cum aliquot menses apud Anglum fuisset, magna pecunia persoluta vix tandem dimissus.

XII. Interea de Davide Scoti primogenito, scelere patrui occiso, rumor ad miserum parentem permanat: auctorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat hominem tam potentem accusare) designabatur. Rex, fratre ad se accito, graviter cum eo expostulat. Ille de morte adolescentis jam ante paratam fabulam exorsus, crimen in alios transfert; " Se suosque, quando & ubi Rex velit, ad " caussam dicendam affuturos promittit. E caedis autem patratori- " bus, quosdam se penes in vinculis esse; reliquos diligenter per- " quisiturum. Quaestione constituta, ipse sceleris auctor cogit Concilium, accusatores instruit, &, Rege praesente, tanquam noxius accusatus, pro innoxio dimittitur. Rex vindictam coelitus, & gravissimas diras eis eorumque posteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patraverant, curis infirmitateque corporis aeger, in Botam unde venerat est reversus, aucta suspicione de parricidio a fratre commisso: sed potentior erat, quam ut ab eo poena exigi posset. Ille vero, ut rem strenue dissimularet, suppositios sceleris auctores e carcere producit, & facinorosos quidem illos, sed cujus insimulabantur criminis expertes, gravi supplicio afficit.

XIII. Rex interea de Jacobo minore filio sollicitus, quem apud Valterum Vardilaum Fani Andreae Archiepiscopum, hominem probum & sibi fidum, deposuerat custodiendum, cum amicis consultat. Illi, nusquam eum in Scotia tutum fore rati, auctores fuerunt, ut ad Carolum sextum Galliarum Regem, veterem socium & Scotici nominis unice amicum, eum transmittat: nusquam neque tutius neque honestius eum educari posse. Haerebat enim in animis recens exemplum Davidis Brussii, qui, dubiis domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice transegerat. Igitur parata nave, ad Bassam, scopulum verius quam insulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro Comite Orcadum, conscendit: ac, dum litus legit, ad Flamburgum promontorium, sive tempestatis vi coactus, sive ut e nausea marina se paullulum recrearet, descendit: ab Anglisque retentus, & a Rege consulto quid eo fieri velit in aulam arcessitus. Ibi nec jus induciarum, quae paullo ante in octo annos fuerant factae, neque literae patris supplices ei profuerunt, quo minus jure captivus decerneretur. Pater enim discedenti literas ad Anglum (si forte illuc appulisset) dederat: in quibus, multa de sua, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter scripta. Verum apud Regem, etsi inconstantiae rerum humanarum non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offensae, quam vel aetatis innoxiae respectus, vel miseri patris lacrymae, vel Regii nominis dignitas, vel induciarum fides.

XIV. Nam cum Anglus ad Concilium retulisset, quomodo Scoti Regis filio in ditionem suam appulso uteretur; quibus aequitatis

erat ſtudium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem ſententiam inclinabant, ac cenſebant; "Regii generis adoleſcente, crudelitatem ſuorum fugiente, & ſupplice, hoſpitaliter & amice eſſe utendum: & gentem ferocem, tot ſeculis bello indomitam, beneficiis conciliandam. Hanc victoriam firmam & ſolidam debere exiſtimari, in qua non per injuriam libertas adimitur, ſed animus amicitiæ vinculo inſolubili conjungitur." Alii contra diſſerebant; "Jure captum videri, vel quod e Primoribus gentis auxilia in motu Perciano contra Regem in acie ſteriſſent, vel quod pater ejus Percium ſeniorem perduellionis in Anglia damnatum apud ſe haberet, & exilium ejus ſuis opibus ſuſtentaret." Hæc ſententia (ut plerumque deteriora ſolent) in Concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio adverſus Anglum dimicaſſent, non publice a Rege miſſos, ſed Duglaſſii privata gratia, cum & ipſe tum in Percii poteſtate eſſet, adductos; ac meminiſſe poſſent, quid ante paucos annos Henricus ipſe Scotis Georgium Dumbarium repoſcentibus reſpondiſſet. In hanc ſententiam itum eſt, ut fere in aulis Principum emolumenti falſa ſpecies honeſtis conſiliis præponderat. In captum tamen a Rege Anglo hoc unum liberaliter & Regie eſt conſultum, quod literis & honeſta diſciplina eum inſtituendum curavit.

XV. Calamitate filii ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppreſſus, ut pene inter manus aſtantium expirarit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abſtinuit: ac tertio poſt die, inedia & mœrore extinctus eſt Rotheſaiæ, quod oppidum in Bota inſula eſt, anno ab inito regno ſexto decimo, Cal. Apr. anno Chriſti. M. CCCC. VI. ſepultus Paſileti. M.
Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis forma CCCC.VI.
& compoſitione nulli fere ſuorum æqualium ſecundus: ſumma vitæ innocentia, & in quo nullam hominis privati virtutem deſiderares: ut vere de illo dici poſſet, meliorem virum quam Regem eum fuiſſe. Rege mortuo, regni adminiſtratio Roberto ejus fratri per omnes Ordines confirmata eſt, qui, ut cupiditate imperandi cæcus, peſſimis rationibus eo properabat, ita, ſi unum illud demas, multa in eo tanto magiſtratu digna inerant: nam & bello fortis, & conſilio prudens erat, & æquitate ſumma lites dijudicabat, & liberalitate Proceres conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat.

XVI. Eodem anno, Percius ſenior iterum in Regem ſuum conjuravit, ut fratris & duorum filiorum cæſorum ultionem ab eo expeteret: ſed detecta conjuratione, & plurimis conſciorum captis & ſupplicio affectis, in Scotiam ſibi metuens fugit, ut inde in Flandriam & Franciam navigaret, & auxilia ad bellum renovandum conquireret, Interea Angli filius Henricus, magnas in Scotorum agros excurſiones terra marique fecit. Is cum præda ingenti parta domum rediſſet, arx Jedburgi, quam hoſtes a prælio Dunelmenſi ad eum diem tenuerant, per plebem Teviotiæ capta & ſpoliata, ac
deinde

deinde per Gubernatorem solo æquata est: & Georgius Marciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna suis dederat, neque ad sua recuperanda auxilium, neque vitæ honeste degendæ subsidium impetraret, per amicos placato Gubernatore, domum rediit; parte tamen patrimonii, nempe arce ad Mabanum lacum & Annandia multatus, quæ Duglassio nomine damni dati attributæ sunt: ac veteribus offensis utrinque remissis, in summa cum vicinis concordia, ac fide erga Regem reliquam ætatem transegit.

XVII. Proximo anno, Percius, frustra pervagatus Franciam ac Flandriam, in Scotiam ad Comitem Marcianum veterem amicum est reversus; & ab eo humanissime habitus, & pro copiis cultus. Ibi cum de reditu in patriam per occultos nuncios frequenter ageret, ad quendam vetustum amicum, &, ut putabat, fidum, Radolphum Rokesbium scripsit, "Sibi e Scotis atque Anglis non defore copias, "quibus fretus, patrimonium se recuperaturum non desperabat, si "opera ipsius adjuvaretur". Erat autem tum Radolphus in agro Eboracensi Vicecomes, ut vocant, hoc est, conventibus juridicis agendis præfectus. Is, cum falsa spe auxilii Percium illuc attraxisset, conjuratione Regi indicata, miserum amicum in insidias illexit; caputque occisi Londinum ad Regem misit. Erat autem eodem tempore in Scotia quidam Anglus, qui se Richardum secundum diceret: sed falso, ut reor. Nam cum senior Percius sæpe ac vehementer colloquium ejus expeteret, nunquam tamen inducere in

potestatem redegit: deinde Bogiam prædabundus transivit; & jam Abredoniæ imminebat. Adversus hunc subitum & inexspectatum hostem Gubernator copias parabat: sed, cum magnitudo & propinquitas periculi auxilia longinqua exspectare non sineret, Alexander Marriæ Comes, ex Alexandro Gubernatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate trans Taum, ad Harlaum vicum ei se objecit. Fit prælium inter pauca cruentum & memorabile, nobilium hominum virtute, de omnibus fortunis, deque gloria, adversus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando lassos, quam in alteram partem re inclinata: adeoque incertus fuit ejus pugnæ exitus, ut utrique, cum recensuissent quos viros amisissent, sese pro victis gesserint. Hoc enim prælio tot homines genere factisque clari desiderati sunt, quot vix ullus adversus exteros conflictus per multos annos absumsisse memoratur: itaque vicus, ante obscurus, ex eo ad posteritatem nobilitatus est. Hoc quoque anno, publicæ scholæ ad Fanum Andreæ aperiri cœperunt, magis hominum doctorum consensu, ad professionem literarum se offerentium, quam ullo publico aut privato accedente auxilio.

XIX. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos est gestum: sive induciæ in caussa fuerint, quod tamen a nemine proditum invenio: sive, Henrico quarto, ad XII. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico quinto statim substituto, per omnem reliquam vitam in res Gallicas intento, Angli ab injuria Scotis inferenda abstinuerint: sive Gubernator Scotorum nihil movere sit ausus, metu ne Rex Angliæ verum Scotici regni hæredem remitteret; cui non dubitabat, ex commiseratione fortunæ, gratiam apud suos non defuturam. Igitur, si quæ fuerunt ea tempestate excursiones factæ, latrocinio quam bello propiores erant. Nam & Pennerum in Anglia per Archibaldum Duglassium, & Drumfrisium in Scotia per Anglos est crematum: & permutatio captivorum est facta, reddito Scotis Mordaco Gubernatoris filio, qui ad Homeldonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui ab avo, victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat; ac tum a novo Rege majorum dignitati restitutus. Is quanquam jure belli captivus non esset, tamen injusta detentio Jacobi filii Regis Scotorum fecit, ne Angli de injuria queri possent. Ipse certe Percius adeo non est offensus, ut, dum vixit, Scotorum erga se humanitatem sit omni officiorum genere testatus. Eodem quoque anno, altera legatio venit a Concilio Constantiensi, cujus princeps erat Abbas Pontiniaci; altera a Petro Luna, qui Papatum semel arreptum pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum Anglum Franciscanum, in suam sententiam traxerat Gubernatorem; sed frustra, cum universus sacerdotum ordo contra niteretur: qui Constantiensi Concilio assensi, electioni Martini quinti subscripserunt.

XX. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum sui compos esset, ac per monachos curam ejus professos id malum auctum fuisset, Gallia

Illa in duas factiones abiit: alterius princeps erat dux Burgundiæ, qui, cæso Regis fratre, ipsum in partes Anglorum trahebat: alterius caput erat Regis filius, qui a patre deliro exhæredatus, per ludibrium ab inimicis Rex Bituricum appellabatur, quod Avarici Bituricum se contulerat. Is, a majore parte suorum, & omnibus externis amicis destitutus, anno M.CCCC.XIX. Comitem Vindocinensem legatum ad Scotos misit, qui ex fœdere auxilium peteret. Ei in conventu Ordinum septem virorum millia decreta: neque tamen, juventute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manum conficere. Omnibus copiis præfectus est Joannes Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius. Eum multi genere clari sunt secuti: sed longe supra cæteros eminebat Archibaldus Vigtoniæ Comes, Archibaldi secundi Duglassiorum Comitis filius. Hi cum in Galliam venissent, a Delphino (quo nomine Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonensem missi, regionem omnium rerum copia in primis abundantem, & hosti vicinam. Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tum pro Rege erat, Andegavensium, qui in Regis Gallorum fide permanserant, agros populabatur: ac ad Baugium vicum venturus credebatur. Hæc biduum ante Pascha gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (ut moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli cessaturum, & cærimoniis tantum Ecclesiasticis vacaturum; vel (ut alii tradunt) induciis octo dierum factis, negligentius agebant.

M. CCCCXIX.

XXI. Id sive Clarentius per Andream Fregosum Italum, an per Scotos pabulatores ab equitibus suis interceptos rescierit, occasione rei (uti putabat) bene gerendæ lætus, a prandio statim surgens, equitibus modo arma capere jussis, recta ad hostem ducit: ipso, præter arma reliquumque ornatum, insignis diademate aureo multis gemmis distincto. Proximi hostibus pauci Galli, in vico cui Baugius minor est nomen, ejus adventu repentino territi, in turrim templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, subito ad arma cum trepidatione magna discurritur. Comes Buchaniæ, dum cæteri se expediunt, triginta sagittarios misit ad pontem (per quem unum torrens propinquus transiri poterat) occupandum. Ibi conserta pugna, Hugo Kennedus, e templo propinquo ubi diversabatur, cum centum comitibus accurrit suis, ut in re tam subita, semiermibus. Hi cum sagittis equos transitu arcerent, Clarentius cum suorum primis ex equo descendens, pedestrem pugnam ciet: ac valida impressione facta, Scotos partim inermes, partim leviter armatos e ponte rejicit, ac iter suis aperit. Interea dum Clarentius equum conscendit, ac reliqui pontem angustum rari transeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adest, & statim, ut inter cupidos periculum sui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odiis. Nam & Scoti gaudebant locum se nactos, ubi primum specimen suæ virtutis ostendere possent; & Gallorum convicia refutare, qui eos ut vini & cibi

avidi-

avidiores traducebant: quo probro Galli Britannos, Hispani Gallos, Afri Hispanos incessere solent. Et Angli indignabantur, se non solum domi, sed trans mare ab hoste implacabili peti. Neque quisquam acrius quam Clarentius ipse pugnabat. In eum insignem armis Joannes Suintonius invectus, lancea in facie graviter eum vulneravit, & Buchaniæ Comes clava percussum de equo dejecit. Eo prostrato, passim Angli fugere & cædi cœpere usque ad noctem. Pugnatum pridie Paschatis, diebus, ut in regione frigida, paullo post æquinoctium vernum, brevioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis circiter bis mille, inter quos viri insignes viginti sex: capti complures homines, domi clari, ac maxime propinqui Ducis: e Scotis & Gallis pauci, fere omnes ignobiles.

XXII. Hæc quam modo posui vulgatior est de morte Clarentii fama. Verum liber Pluscartensis interemtum tradit ab Alexandro Macalselano Equite Levinano, qui diadema, cujus memini, ei detractum, Joanni Stuarto Dernilæo mille angelatis vendidit; quod ille rursus Roberto Hustonio, cui quinque millia angelatorum debebat, pignori opposuit: & hanc tum vulgatiorem fuisse famam inquit. Cum hujus victoriæ laus præcipua, etiam invidis non repugnantibus, penes Scotos esset, Carolus Delphinus Comitem Buchaniæ Magistrum Equitum seu Stabuli Comitem creat; qui summus post Regem Gallis est magistratus: cæteri duces pro cujusque loco & virtute ornati. Hæc dum anno millesimo quadringentesimo vigesimo in Gallia geruntur, Robertus Gubernator Scotiæ eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo quinto post Roberti tertii Regis mortem anno. M. CCCC.XX.

XXIII. Sufficitur in locum ejus Mordacus filius, ingenio segnis, ac non modo ad rem publicam, sed ne ad domesticam quidem regendam satis idoneus. Itaque, sive socordia, seu nimia erga suos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrupit, ut & se & illos brevi post in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitaverit. Hæc domesticarum rerum mutatio revocavit e Gallia Buchaniæ Victoniæque Comites, & complures eorum propinquos: sed brevi compositis domi rebus, revocante Delphino, Comes Buchaniæ, & socer ejus Archibaldus, cum Jacobo filio, & magna juventutis nobilissimæ manu in Galliam navigant, relicto altero filio Victoniæ Comite, qui gravi morbo implicitus sequi non potuit. Hi cum, expositis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictavium ad Delphinum advenissent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglassius Dux Turonensis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentii morte, Joannem alterum fratrem Bedfordiæ Ducem in ejus locum substituit: eumque ipse mox venturus in Galliam præmisit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipse secutus, Jacobum Scotorum Regem secum in expeditionem duxit, ut per eum Scotos in Gallia militantes, vel sibi conciliaret, vel a Gallo ut suspectos averteret: sed neutrum ei ex senten-

tia

cia successit: ac ne illud quidem tenuit, ut rogatu sui *Regis* domum redirent, ac se belli spectatores praeberent. Nam cum praesidia quae a Scotis tenebantur adiisset, ferme ab omnibus unum responsum retulit; " Se, qui in aliena potestate esset, eum pro Rege non agnoscere.

XXIV. Hac eorum constantia Henricus offensus, cum vi *Meldensium* oppidum cepisset, viginti Scotos ibi repertos laqueo strangulandos dedit, caussatus, quod adversus Regem suum militarent. Mox ipse & Carolus sextus Gallorum Rex prope continuatis funeribus decesserunt. Biennio fere post, Anglis ad Vernolium victoribus, caesi fuerunt e primoribus Comites Buchaniae & Duglassiae, hic dux Turonensis, ille Magister equitum Gallorum: item Jacobus Duglassi filius, Alexander Lindesius, Robertus Stuartus, Thomas Suintonius, ac e vulgo militum supra duo millia. Post hanc fere triennio, altera clades insignis Scotorum auxilia graviter afflixit: cum commeatum Aureliam portantes Anglos in itinere aggressi in Belsia infeliciter pugnarunt. Qua in pugna caesi sunt e Scotis viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglassiae gentis duo equites insignes, quorum posteri, alterius in Nichia Drumlanricum, alterius in Fifa arcem lacus Levini, opulentosque circa agros adhuc tenent. Haec fere a Scotis in Gallia paucis annis gesta leviter percurrimus, ut externa, & quorum fusior explicatio ex annalibus Gallorum peti potest. Quae, etsi ab historia Scotorum non sunt aliena penitus, tamen ad ea non divertissem, nisi quorundam scriptorum Anglicorum obtrectatio eo me coegisset. Maledicendi enim studio vellicare conantur, quae gesta fuisse negare non audeant: quae, si etiam historia taceret, tamen & Regum munificentia, & civitatum decreta, & honorifica Aureliae & Turonis monumenta satis ea praedicarent. Quid ergo hic vitio vertunt? Scotos aiunt pauperiores esse, quam ut tantas copias in externo solo alere possent. Paupertatem si vitium putant, agri est, non gentis vitium. Nec ego id pro convicio accepissem, nisi scripta eorum conviciandi animo dictum fuisse ostenderent. Quibus hoc tantum respondebo, pauperes istos, & (ut isti volunt) omnium rerum inopes Scotos, de opulentis Anglis multas & praeclaras retulisse victorias. Id si mihi non credunt, historiis a se scriptis credant: quibus si ipsi fidem detrahant, ne postulent, ut nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus.

XXV. Suffecto, uti diximus, in locum patris Mordaco, soluta domi disciplina, cum liberi ejus (erant autem Valterus, Alexander & Jacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis injuriis opprimerent, adolescentiamque eisdem quibus ipsi dediti erant flagitiis contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam; tandem ad ipsum pravae institutionis poena proserpsit. Habebat senex in deliciis avem ex eo genere aquilarum quod vulgus falcones appellat. Eam cum a patre saepenumero Valterus petisset, nec assequi tamen posset, e senis manu abreptam obtorto collo extinxit. " Cui " *pater* Quoniam tu, inquit, animo tuo imperare non potes, ut

" mihi

"mihi pareas, ego alium arcessam, cui obtemperare ambo cogemur." Atque ex eo ad Jacobum patruelem restituendum omnem animi cogitationem convertit, Caleno Cambello, viro claro atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumeliis affecerat, id consilium & probante & juvante. Convocatis igitur omnium Ordinum selectis Perthum, cum de revocando Rege consulti essent, vel favore erga legitimum regni hæredem, vel præsentium rerum tædio, cuncti libenter decrevere legationem ad eum repetendum. Missi e primoribus legati, proniores quam speraverant Anglos invenere. Dux enim Glocestriæ, qui tum Rege puero rem Anglicam administrabat, advocato Concilio, facile persuasit, ut Jacobus Regis Scotorum filius suis petentibus domum remitteretur, quando nec ea esset apud suos auctoritate, ut vel auxilia Scotorum e Gallia revocaret, vel aliquam regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione fructum ex eo capiendum esse, ut non modo firmus amicus, sed etiam perpetuo in Anglorum potestate esset. Nam Joannam Comitis Somerseti filiam omnium æqualium longe formosissimam (quam jam tum ille vehementer deperibat) si uxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari posse sibi persuadebat: & ipsum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel, dum propinquorum adversum se injurias ulcisceretur, patriam gravi & intestino bello illigaturum. Hac ratione futurum, ut vel amico parato firmiores, vel inimicis inter se dissidentibus expeditiores ad externa bella Angli fierent.

XXVI Hæc quidem minime stulte excogitata videbantur, nisi animi pusilli angustia ipsi suum beneficium corrupissent. Nam, cum ob eum redimendum majorem pecuniæ summam poposcissent, quam Scoti, ut tum res erant, vel promittere auderent, vel solvere possent, ab eis inita ratio est, ut pro dimidio dos uxoris retineretur, pro altero filii nobiliorum obsides darentur.

Jacobus igitur ita liberatus domum rediit, decimo octavo quam captus fuit anno, a Christi adventu M. CCCC. XXIII. Cum ad Regem suum visendum maximus concursus omnium ordinum factus fuisset, gratulationes universorum excepere statim querelæ eorum, qui post Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere injuriarum se affectos vociferabantur. Valterus Mordaci filius, Milcolumbus Flaminius & Thomas Bodius gravissime accusabantur. Hi, ut vulgus in præsentia placaretur, alii in alias custodias inclusi, usque ad conventum proximum, qui in sextum Calendas Junias erat indictus. Sed Flaminius & Bodius, damnis aut persolutis aut compensatis, & multa pecunia multæ nomine in fiscum collata, dimissi.

M. CCCC.XXIII.

CII. REX.

XXVII. Rex interea ad undecimum Calendas Maii una cum Reginæ coronatus. Ipse in sede Regia a Mordaco patruele (quod ejus Comitum Fifanorum esset) collocatus. Proximis diebus multæ

leges in publicum utiles latæ: sed potissimum ad latrocin pescenda, quæ superiorum aliquot annorum licentia tantur verant, ut contemtis legibus & magistratibus jus in arm Agitatum deinde, de pensione Anglo ob redimendum Reg venda, ut aliqua ratio iniretur. Nam, cum patrimoniun cum, tot bellis, & bella secutis seditionibus domesticis, a G toribus partim condonatum esset scelerum administris, pa regno bene meritis, interim accepta pecunia pignori opp Rex, cum de suo solvere non posset, civium imploravit au Proceres, qui liberos dederant obsides, facile perfecerunt, u tum fieret: verum in pecunia præstanda non eadem facilit temperatum. Nam cum æstimatione rerum mobilium cuju generis facta, vicesima imperaretur; in magna pecuniæ rerumque aliarum summa copia, ac proinde vilitate, hoi tributorum insolentibus, & exemplum in posterum magi præsens detrimentum metuentibus, res visa est intolerabili potentiores calumnia in vulgus caruere, velut inclinato ab pauperiores onere. Maxime autem plebem gravabat brevi oni dies statutus. Nam intra decimum quintum diem de tributum jubebantur: & si quis non solvisset, pecus ejus ac num fundi, vel juridicum cujusque conventus præfectum t tur. Nec æris alieni, aut census, quem pro pensione quisc mino fundi solvebat, exceptio quicquam ad imminuendun tum valebat. Nec minimum malum in acerbitate coactoru qui non solum plebem vexabant, sed aut falsis rationibus, mine impensarum, magnam ejus pecuniæ, quæ in publicur colligebatur, partem avertebant. Eo etiam gravius erat tributum, quod laxiore imperio sub Gubernatoribus habit qui omnibus in rebus animum populi sibi conciliare studet justi Regis desiderio aliquando caperentur. Ob eamque cum conventus tributum Roberto Regis patruo exigere perm ille, ut benevolentiam popularem colligeret, quo minus de tur, obstitit: "Seque affirmavit potius de suo eam pecunia "turum, quam ut quisquam eo nomine gravaretur." Re primam pensionem, eamque maligne contributam cum e idque cum pessima plebis gratia, præter belli laborem quere nova onera sibi imposita, reliquam exactionem remisit.

XXVIII. Capti in hoc conventu, & in custodias divisi M Dux Albiniæ, filii ejus Valterus & Alexander, & socer D Comes Leviniæ, & Robertus Gramus, is qui post aliquo Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ nobilitatis v reliqui non adeo diu post dimissi, Mordaco cum filiis & so tentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, I arces in suam potestatem redigendas curavit, in Fifa Falcol in Taichia Dunum. Ex hac uxor ejus educta ad Tentallor thianæ arcem missa. Jacobus filiorum minimus audita cla *lia*, *collecta* manu Britannodunum oppidum cremavit, & J

S

Stuartum Rufum Regis patruum, & cum eo triginta duos trucidavit. Ipse in Hiberniam profugit; ibique paullo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat Finelaius Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Jacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor cum duobus filiis Andrea, Alexandro, & Arturo notho: qui Jacobo tertio Rege domum reverti magnis honoribus sunt perfuncti.

XXIX. Eodem anno, convocatis Sterlinum proceribus, producti e custodiis ad caussam dicendam Mordacus cum duobus filiis & socero. Judicium patrio more constitutum. Mos autem hic est. Eligitur qui præsit vir singulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina objecta audiant, & jurati de reo pronuncient. Hi fere ejusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest. Reo judicum rejectio datur. Ubi justus numerus, id est duodenarius, est confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expensis criminibus, quod plures judicarint, ei sententiæ statur. Hoc more tum selectis judicibus, quorum non est operæ pretium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique propinqua cognatione juncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die duo juvenes, postridie pater eorum & avus maternus capitali supplicio affecti, in colle qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi a nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam patruelis uxorem misisse patris, mariti & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox ex doloris impatientia (ut fit plerumque) animi secreta revelaret. Illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatius locutam: tantum respondisse, "Si quidem vera fuerint "objecta crimina, Regem recte & jure fecisse." Finito conventu, missi a Rege Joannes Mongomerius, & Umfridus Cunigamius ad oppugnandam arcem, quæ in Marini insula in lacu Lominio nomine Jacobi Stuarti profugi tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. Nec adeo multo post, Joannes Stuartus Dernilaius (qui, cæteris fere Scotorum ducibus in Gallia variis casibus absumtis, e primum inter eos præfectus erat) una cum Archiepiscopo Rhemensi in Scotiam venit, ad vetustum cum Gallis fœdus renovandum, ac matrimonium contrahendum inter Ludovicum Caroli septimi filium, & Margaritam Jacobi filiam, utrosque adhuc impuberes.

XXX. Quibus rebus perfectis, anno proximo, qui fuit millesimus quadringentesimus vigesimus sextus, pacata omni Scotia intra montem Grampium, Rex animum adjecit ad ulteriora perdomanda. Ac primum omnium Ennernessæ arcem opportuno loco in ultimis Moraviæ finibus sitam refici jubet. Eo cum biennio post venisset ad jus dicendum, latrociniaque comprimenda, omnium familiarum principes ad se arcessivit, præsertim eos, qui cum magnis catervis soliti erant e locis vicinis prædas agere, pacatis tributa imperare, ac vulgus ad victum otiosis suppeditandum cogere.

M. CCCC.XXVI.

Horum alii mille, alii duo millia, nonnulli etiam plures latrones sibi dicto audientes habebant, ac bonos periculi metu tenebant obnoxios, malos, quibus apud eos perfugium certum erat, ad scelera patranda reddebant, audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditiis illexisset, circiter quadraginta ex eorum ducibus in custodias inclusit: quorum caussa cognita, duo maxime facinorosi Alexander Macrorius, Joannes Macarcturius laqueo strangulati. Jacobus Cambellus, ob cædem Joannis Insulani, viri clari inter suos, capite luit: reliqui per custodias divisi, alii posterius supplicio affecti, alii liberi domos dimissi. Ita principibus factionum vel cæsis vel carceribus coercitis, plebem ducibus orbatam nihil ausuram ratus, benigne & clementer admonuit cæteros; "Ut æquitatem colerent, neque certiorem spem salutis ulla in re, quam in vitæ innocentia collocarent. Id si facere in animum inducerent, apud se honorem & præmia semper eis parata fore: sin minus, ex aliorum exitu exempla sumerent, & quid ipsis foret exspectandum discerent.

XXXI. Cæteris rebus ita compositis, adhoc habebat apud se Alexandrum Insularum, unum post Regem longe potentissimum. Imperabat enim omnibus Æbudis, ac Rossiæ præterea fertilissima regione per matrem Walteri Leslæi Rossensis nuper Comitis filiam auctus erat. Is cum multa flagitiose, multa crudeliter perpetrasset, atque in maximo metu versaretur, tamen per amicos Regem exorabilem est expertus. Benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, & in posterum spe ampla proposita, si legibus & humanitati assuesceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit, ut ob veniam, ac deinde libertatem a Rege acceptam gratiam habuerit, ut maximam sibi factam injuriam existimaverit, quod in custodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur ubi primum ad suos rediit, collecta manu hominum rapto vivere assuetorum, Ennernessum ingressus agmine pacato, hospitaliterque acceptus, oppidum in prædam suis permisit. Deinde expilatis ædibus ignem injecit: arcem frustra obsessam, cum in se rescisset parari expeditionem, relinquens in Abriam propere discessit. Ib cum eo quem habebat exercitu (habebat autem ad decem millia virorum in armis induratorum) opportunitate locorum fretus fortunam prælii experiri decreverat. Verum audito apparatu Regio, ex iis, qui alacriter ad prædatum secuti fuerant, duæ tribus eum deseruerunt; Catanei nempe & Cameronii, quos illi suo more Clanchatan & Clanchameron vocant.

XXXII. Hac parte virium destitutus, nec de cæterorum erga se animo certus, iterum circumspicere latebras cœpit, ac dimisso exercitu cum paucis in Æbudas profugit: atque ibi cum suis de fuga in Hiberniam consultat. Sed cum nec illic a Regis ira se fore tutum speraret, ultimum perfugium experiundum esse ratus ad Regis ante perspectam clementiam. In eo quoque consilio cum inter spem metumque dubius reputaret, quid scelerum prima defectione patrasset,

ser, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus esset, quanta perfidia & crudelitate iterum grassatus spem secundæ veniæ sibi præcidisset, Regis erga se iræ tam justæ fortunas omnes & salutem committere formidabat. Medium igitur inter fugam & deditionem consilium exequi decrevit: ac deprecatores in aulam misit, per quos animum Regis ad lenitatem inflecteret. Ad id munus quanquam delegerat homines quietos, & a contagione sui sceleris alienos, ideoque Principi non ingratos; tamen illi responsum aliud exprimere non potuerunt, quam, "Regem eum non aliequi auditurum, nisi fidei suæ commissum: cum absente nihil transacturum." Alexander omnibus periculis circumspectis, cum nihil adversus iram Regis tutum sibi prospiceret, tempore & loco ad id electo, se ei permittere statuit. Ita enim supplicem violandi verecundiam se ei injecturum. Itaque occultus Edimburgum, ubi tum Rex agebat, venit: ac lineo tantum amiculo tectus magis quam vestitus, eo die quo memoria resurrectionis Dominicæ magna ceremonia celebratur, ad genua Regis supplicem se dejecit; ac oratione ad misericordiam composita, se salutemque suam ei credidit. Movit circumstantes habitus, locusque & tempus, ac tanta & tam subita fortunæ mutatio. Regina, proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hactenus movetunt, ut juberentur factorum finem exspectare. Interea Rex omnia secum perpendens, cum nec tutum existimaret, hominem potentem, factiosum & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, ut vivum in custodia firma retineret: ita fore, ut & sibi opinionem clementiæ pareret, & illi potestatem novi sceleris patrandi auferret, & plebis prospiceret securitati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem mulierem ferocem in Æmonam insulam relegat, ut quæ filium subinde ad nova scelera impulisse credebatur.

XXXIII. Ita inhibita Alexandri licentia, nondum tamen in regionibus ad septentriones porrectis res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei, & Cameronii, qui superioribus annis Alexandrum deseruerant, orto inter ipsos dissidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, ut multis Cataneorum trucidatis, Cameronii pene omnes extincti fuerint. In Æbudis quoque, quæ relegatione Alexandri quieturæ videbantur, novum excitavit motum Donaldus Balochus Alexandri frater patruelis, velut injuriam propinquo illatam ulturus. Ad hunc tumultum comprimendum Alexander & Alanus Stuarti, hic Cathanesiæ, ille Marriæ Comes, coacti popularium manu obviam Donaldo in Abriam (ubi exscensurum fama erat) profecti, adventum ejus præstolabantur. Ille, cum eos incompositos, sine castris, sine excubiis agere comperisset, de quarta vigilia suis sine tumultu expositis, nec-opinantes & semisomnes aggressus magnam stragem edidit. Periit ibi Alanus cum suis fere omnibus. Alexander trepida fuga cum paucis evasit. Hoc successu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo resistere auso, ferro flammaque late

 pervasit.

pervastavit. Sed audito Regem majore in se apparatu venire, præda amplissima in naves congesta, in Æbudas rediit. Rex ad Sephanodunum progressus, populationis fœdissimæ vestigia conspicatus, ingentemque irarum molem in animo versans, cum jam trajecturus in insulas foret, familiarum principes ad eum supplices venerunt, negantes quicquam consilio publico actum, culpam in Alexandrum, hominesque egentes & facinorosos conferebant. Rex, "Ita demum se hanc purgationem admissurum respondit, si scele-"ratos comprehensos sibi ad supplicium traderent." Ad id cum suam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos dimisit, reliquos obsidum loco apud se retinuit. Qui remissi domos erant, multos e latronibus occiderunt, trecentos ad Regem vinctos adduxerunt; nam Donaldus ipse metu pœnæ profugerat. Omnibus laqueo gula fracta.

XXXIV. Hoc latronum supplicium etsi in Æbudis proximisque regionibus omnia paullo fecit pacatiora ad tempus, tamen inquieta sceleratorum ingenia non sunt passa eam tranquillitatem esse diuturnam. Emiserat Rex e custodiis, nobilium precibus exoratus, duos Angusios Duffum & Moravium latronum duces. Hi furore in se verso, pari fere numero congressi (alebat enim e plebis rapinis latrones quisque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, ut vix ex utrisque superessent cladis nuncii. Alii enim duodecim, alii novem ei prælio superstites fuisse prodiderunt. Regi certe utrisque pariter infenso vix reliquerunt unde pœnas expeteret.

XXXV. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardavit a solita immanitate. Erat is insignis latro in Rossia natus, qui impunitate superiorum temporum pravum ingenium incitante diu in vicinos grassatus fuerat. Unum præter alia insigniter crudele facinus ejus narratur. Cum vidua mulier ab eo spoliata vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret; "Se ad Regem querimo-"niam delaturum:" "Et tu, inquit, quo minore molestia illuc "pervenias, ego quoque te juvabo:" Advocatoque fabro, soleas equinas plantis ejus clavis ferreis affigi curat: nec hac injuria contentus, etiam verborum contumelias adjecit; "Eam adversus aspe-"ritates viarum sic munitiorem fore:" ac per ludibrium prætereuntibus ita confixam ostentabat. Mulier ferox, contumeliis magis accensa quam deterrita, ubi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta rem ordine denarrat. Rex, qui & ex aliis idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem consolatus, brevi ejus sceleris pœnam in inventorem redundaturam promisit: prolatoque e carcere Macdonaldo cum duodecim sociis, clavis ferreis confixos tri[d]uo per urbem circumduci jubet, novi supplicii caussa per præconem populo indicata. Deinde ducis corpus capite truncatum, duodecimque socios laqueo strangulatos in cruces propter vias attolli jussit.

XXXVI. Hæc nova eorum scelera, quos impetrata semel venia non represserat, Regem acriorem in Donaldo Insulano perquirendo

fecit,

fecit. Igitur eum cum rescisset apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos ad supplicium reposcit. Regulus veritus, ne, si tanto terræ marisque spatio vivum transmitteret, elaberetur, idque malevoli sua fraude factum calumniarentur, occisi caput legato deferendum dedit. Latrociniis apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & pravas consuetudines tollere aggressus, viros claros, prudentia & sanctitate commendatos, ad id munus elegit: eisque potestatem dedit, ut lustrato regno querimonias omnium audirent, & crimina, si qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarii judices vel per metum non auderent, vel per odium favoremve non deberent aut nollent, de iis ipsi cognoscerent. Addidit & ponderum & mensurarum correctorem, rem maxime necessariam: cum non solum in singulis urbibus, sed etiam prope domibus diversæ mensuræ essent: & in conventu leges ea de re saluberrimas fecit: & mensuras ferreas certis in locis custodiri jussit: & qui ad eam publicam formam cæteras conformaret, per omnia fora & conciliabula misit, gravi pœna indicta, si quis alia mensura quam publice signata uteretur.

XXXVII. Hæc dum molitur ad usum publicum, anno millesimo quadringentesimo tricesimo, quartodecimo die Octobris, nati sunt ei gemini. Ob id cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, ut aliquid & ipse ad popularem lætitiam adjiceret, nobilibus viris nonnullas offensas condonavit: quorum principes erant Archibaldus Duglassius & Joannes Kennedus: qui, quod de statu publico & regni administratione, temere ac liberius quam oportebat locuti fuissent, Duglassius in arcem Lacus Levini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati erga Duglassium signa, quod ipsum liberis baptizandis testem adhibuit: quæ res inter significationes honoris, & necessitudinum caussas haberi solet: filium quoque ejus inter equites, qui ad publicæ lætitiæ testificationem creati sunt, esse voluit.

M.CCCC. XXX.

XXXVIII. Cæteris regni partibus perpurgatis, ad Ecclesiasticum ordinem instaurandum se retulit. At sacerdotes per magistratum corrigi non poterant. Jam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paullatim sacrificulorum ordo jurisdictioni eorum se subtraxerant, unique Pontifici Romano parebant. Is autem vitiis eorum indulgebat, quod rem quæstui sibi videret esse: & licentiam fovebat, ut per ordinis ejus potentiam Reges sibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua una ratione poterat, obviam ire eorum tyrannidi statuit. Nam, cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem semel occupaverant, loco exturbare perspiciebat in sua potestate non esse, in futurum sibi providendum ratus, ad scholas literarum ordinandas animum intendit; easque liberalitate & favore prosequendas: quod hoc omnium ordinum esset seminarium; & inde quicquid ulla in reip. parte magnum & excellens foret, velut e fonte promanaret. Neque solum doctores litera-

eos præmiis illexit, sed ipse plerumque disputationibus eo
erat: & quandocunque otium ei a rebus civilibus erat, l
sermones libenter audiebat: falsamque opinionem ex animi
num nobilium vehementer contendebat eximere, quod lite
bus gerendis homines ad otium & ignaviam traducant, ani
militares molliant, & omnes generosos eorum impetus a
gant aut debilitent; literarumque studia ad monachos, hom
oqui inutiles, velut in ergastulum *essent relegandа*. Verum
à majorum simplicitate & parsimonia degeneraverant, ita a
cultu ad corporis curam se totos contulerant. Nec in reliqu
dotibus minor erat eruditionis contemtus, ex eâ maxime
quod sacerdotia vel ignavissimis nobilium familiarum hor
& ad alias vitæ partes prorsus ineptis mandabantur, vel fra
manensium intercipiebantur: eratque omnino sacerdotiu
aliud, quam operæ, nec semper in rebus honestis navatæ, j

XXXIX. Accesserat & aliud malum ad corrumpendam
nam Ecclesiæ vel maximum, ordines fratrum mendicantiu
cum initio simulatione vitæ severioris facile populo imposuil
eos libentius, quam suos Curiones, & animis & corporibi
crassos, audirent; & Curiones, ut quisque ditior erat, it
munus maxime fastidiret, cum fratribus (ita illis vocare se
[*Curiones*] transigebant, ut pensione annua eos conducerent
cas conciones ad plebem singulis annis habendas. Ipsi in u
otiosas cantiunculas, velut magico ritu, ignari quid dicerent
gregarunt: neque curiam quisque suam, nisi cum decimæ c
dæ erant, unquam respiciebant: paullatimque etiam sese a
di certis horis in templis, levi quidem illo, sed quotidian
labore exemerunt, conductis pauperibus sacrificulis, qui vic
rum fungerentur in canendo & missificando; certoque psa
penso, quod in singulos dies imperabatur, emurmurando coll
& nunc alternis versibus contendentes, nunc choros inter a
bentes tragœdiæ speciem exhibebant, quæ Christi morte i
ria claudebatur. Fratres quoque eorum mercenarii nec a
conductores suos offendere, a quibus omnino pendebant; n
lentiam cum avaritia conjunctam ferre poterant. Itaque ve
dia quadam via inita, ut facilius ad persolvendam pensio
cogerent, in luxum & libidinem eorum populo secundo sæpe
declamabant. Et cum ad illos metu continendos, & vulgus
andum satis debacchati essent, sibi quoque, cum in gent
dotum essent, in tempore prospiciebant: docendo; " U
" alia essent, ordinem tamen sacrosanctum esse, nec profan
" stratui ullam in eos esse animadversionem. Deo soli, & l
" Romano (cui par quodammodo cum Deo esset potestas)
" mittendos. Et quia simul cum luxu crescente avaritia, r
magnum ab illis quæstum sperare poterant, novam sibi fr
tannidem pepererunt, concione conversa ad operum merita
natum purgatorium, & animarum, quas ibi visum erat l

retinere, lustrationes, per missæ sacrificium, per aquæ benedictæ aspersiones, per eleemosynas, stipes oblatas, indulgentias, peregrinationes, reliquiarum venerationes. Hæ nundinationes cum per Fratres exercerentur, brevi sibi imperium in vivos & mortuos vindicarunt.

XL. Hoc in statu Jacobus primus cum in Scotia rem Ecclesiasticam reperisset, hanc disciplinæ veteris instaurandæ compendiariam viam existimavit, si viri boni & docti sacerdotiis honorarentur. Ut autem æmulationem literas discentium accenderet, præfectos gymnasiorum admonuit, ut quoniam ipse curis publicis impeditus singulos cognoscere non posset, juvenes virtute & eruditione præstantes sibi commendarent, quos ad honores Ecclesiasticos promoveret: qui non solum doctrina & exemplo plebi utiles esse possent, sed tenuiores etiam suis opibus juvare, & paupertatem eorum hactenus sublevare possent, ne bona ingenia per inopiam cogerentur literis relictis ad sordidas artes se conferre. Ut autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent,& ignavi unam ad honores viam per virtutem esse intelligerent, studiorum gradus distinxit, ut sciretur, qui quibus sacerdotiis potirentur. Quam rationem, si qui secuti sunt Reges tenuissent, certe ad hæc tempora perventum non fuisset, quibus nec populus sacerdotum vitia, nec sacerdotes vitiorum remedia pati possent. Nec Rex ignorabat Ecclesiam in gravissima quibus tum laborabat vitia, ob immodicam opulentiam fuisse prolapsam: nec profusionem pecuniæ in monasteriis ditandis, & ærario exhauriendo in superioribus Regibus probavit: Davidemque, alioqui Regem optimum, sæpe illa sua pietate multum a multis laudata regno damnosum fuisse prædicabat. Ipse tamen velut æstu quo lata consuetudinis abreptus non se potuit abstinere,quo minus ordini Carthusiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis proventibus locupletaret.

XLI. Illud in eo nescio an maxime fuit admirandum, quod inter rerum maximarum curas ne infima quidem sua diligentia minora putaret, e quibus aliqua in publicum redundaret utilitas. Nam, cum per assidua bella, quæ post Alexandri tertii mortem prope centum quinquaginta annos Scotiam exercuerunt, toties spoliatis atque incensis urbibus, juventute ad studia armorum conversa, cæteræ artes negligerentur; opifices omnis generis e Flandria, præmiis & immunitatibus propositis, excivit, urbesque prope vacuas (quod Nobilitas veteri instituto in agris se contineret) hoc genere hominum replevit. Neque speciem tantum, & frequentiam antiquam oppidis ita restituit, sed magnam otiosorum turbam ab inertia ad laborem traduxit: effecitque, ne quod parvo sumtu domi confici posset, magno pretio foris pararetur.

XLII. Cum omnes regni partes labefactatas ita commodis remediis confirmaret, incurrit tamen in gravem suorum indignationem ob duas maxime caussas. Altera quidem in speciem erat levior, sed unde omnibus fere populis omnium fere calamitatum oritur initium.

Nam

Nam pace undique parta, otium, luxus, & libido primum se deinde cætera perdendi est consecuta. Hinc sumtuosa convivia, & nocturnæ diurnæque compotationes, & personatæ saltationes, & peregrinarum vestium deliciæ, & laxitas ædium, non ad usum necessarium, sed ad oculorum voluptatem comparata, & corruptelæ morum elegantiæ nomine commendatæ, & omnibus in rebus ritus patrii contemtus; nec quicquam satis honestum & decorum, nisi novum & insolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui Regem secuti in aula versabantur, vulgus libenter a se transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates studiose amplectebatur. Sed huic pesti Rex, quantum poterat, & legibus latis & exemplo domestico resistebat. Ipse enim non modo cultu corporis, & frugalitate intra privati copiosioris modum se continebat: sed, si quid immoderatum ulla in vitæ parte apud quenquam conspicabatur, vultu, & plerumque verbis id sibi ingratum esse ostendebat. Ita cohibitus est late grassantis luxuriæ cursus, magis quam nova intemperantia extincta, & vetus parsimonia reducta.

XLIII. Alterum crimen primum inimicorum sermonibus est celebratum; deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen civium multos annos fuerat, cum ipsi regnum appeterent, nec Jacobum e medio tollere possent, quod proximum erat, hominum animos ita sibi conciliare studebant, ut Regis desiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione fere omnibus in rebus usi erant, ut eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, si Valterus Mordaci filius populariter & moderate se gessisset. Potentiores enim ita munificentiæ specie amplectebantur, ut agros Regios ab aliis occupari permiserint, aliis ipsi donaverint: & in gratiam quorundam res judicatas resciderint, & exules restituerint: inter eos autem unum insignem & præpotentem, Georgium Dumbarium Marcianum Regulum, qui exul patriæ damna plurima & gravissima intulerat. Quibus rationibus conciliatos Proceres sperabant nunquam de Rege arcessendo acturos: Jacobo autem sine liberis defuncto, regnum ad se sine æmulo perventurum; aut si forte ille ab exilio redisset, suam factionem tam potentem fore, ut a vi, etiam sub Principe parum æquo, securi essent. Verum Rege reverso, & vetere patrui gratia novis Valteri injuriis & flagitiis prope restincta, satis apparuit nihil esse popularius justitia. Igitur populo non modo patiente, sed etiam favente, Mordaco patre cum duobus filiis extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, sed Joannis Comitis Buchaniæ, qui sine liberis in Gallia decessit, & Alexandri Comitis Marriæ, qui & orbus & nothus domi mortem obiit; de quo pauca obiter dicenda videntur.

XLIV. Alexander igitur ex Alexandro Roberti Regis filio natus, in adolescentia malis perditorum hominum consiliis usus ductorem *se latronibus* præbuerat: verum cum ad virilem pervenisset ætatem,

mores

mores adeo mutaverat, ut alius plane videretur. Igitur vitiis paullatim deferventibus, & accedente consilio, ita se domi forisque gesserat, ut praeclaram sui memoriam ad posteros transmiserit. Nam & domi ad Harlaum Insulanorum impetum magna cum caede suppressit, & bellum periculosissimum in ipso ortu extinxit: & cum multis opibus bene partis, praediisque fructuosis coemptis vicinos anteiret, non tamen otio & voluptati se dedit: sed in Flandriam cum firma popularium cohorte profectus, Carolum Burgundum adversus Leodienses secutus, ex eo bello rem & laudem retulit: opulentae etiam nuptiis in Hollandia Batavorum insula auctus est. Sed cum peregrini hominis imperium Batavi non ferrent, inde reversus classem comparavit ingenti quidem sumtu, nec magno tamen emolumento, ut adversus homines terrestribus & navalibus copiis instructissimos. Tandem numerosam eorum classem Dantisco redeuntem adortus, ea capta & spoliata, nautis caesis, ac navibus succensis, damnum acceptum hosti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, ut centum annorum inducias postularint & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum e Pannonia usque adducendum in Scotiam curavit, cujus soboles in multos post annos duravit. His igitur Comitibus longe ditissimis sine prole defunctis, Buchania & Marria eorum patrimonia ad Regem jure pervenerunt: ita trium, qui Roberto secundo Regi ex uxore posteriore nati erant, fratrum solus ipse bonis potitus est; sed non sine hominum nobilium largitionibus assuetorum indignatione, quod Rex e tam opulenta praeda nihil ipsis decideret.

XLV. Accessit ad hanc & altera caussa recentior, quod quasdam a Roberto & Mordaco postremis Gubernatoribus largitiones factas, tanquam injustas revocaverat. In his duae erant insignes. Georgius Dumbarius hostis publicus denunciatus, deinde, parte bonorum restituta, revocatus a Roberto fuerat. Ei successerat filius Georgius, multis gaudentibus, antiquam & nobilem, & saepe de patria bene meritam familiam in pristinam dignitatem redisse. Sed Regi, dum in jus fisci diligentius, ne dicam acerbius, inquirit, visum est potestatem ignominiae demendae, exules revocandi, & bona ob crimen perduellionis in fiscum illata restituendi, majorem esse, quam ut eam alieni vicarius imperii, & qui tutoris loco eligatur, usurpare debeat; quando etiam largitiones in Regum aetate immatura factae possint ex veteri Scotorum instituto revocari, nisi a Regibus aetate maturis confirmentur. Igitur Jacobus, ut Marcianos, homines bellicosos, Angliae vicinos, in suam potestatem sine tumultu revocaret, Georgium apud se retinet: literas ad arcis Dumbari praefectum scribit: imperat, " Ut eis perlectis arcem Gulielmo Duglassio Angusiae Regulo, & Adamo Heburno Halensi, ad eam recipiendam " missis, statim traderet. Georgius, cum quereretur se nullo jure patrimonio spoliari ob crimen alienum, cujus etiam ab eo qui summae rerum praeerat venia fuisset impetrata; Rex, ut ejus animum placaret, & clementiam apud vulgus ostentaret, cum Buchania dona-

vit. Hoc Regis factum cum pro cujusque ingenio & studio variè celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei acceleravit, altius mihi ab initio repetendum.

XLVI. Dictum est a nobis Roberto secundo Regi tres ex concubina filios natos: ille, quanquam ex Eufemia uxore Valterum & Davidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen eorum matre mortua concubinam uxorem duxit, ut ejus filios per matrimonium illud legitimos factos regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum regnum reliquit; penes secundum præter opes maximas etiam regni procuratio fuit; tertium aliquot regionum constituit Regulum. In hac parte, etsi alterius uxoris liberi se affectos injuria putabant, tamen quia & ætate & opibus erant inferiores, iram in præsentia tacitam continebant. Eorum quoque potentiam imminuit Comitis Ierniæ mors, qui unica relicta filia decesserat. Ea Patricio Gramo, adolescenti nobili e familia illa ætate potentissima, uxor data, Melissum Gramum ex eo genuit. Nec parentes diu superstites fuere: & puer paucis post annis adhuc adolescens in Angliam erat missus obses, dum pecunia Regi redimendo promissa solveretur. Atholius autem, etsi rebus omnibus adversæ factioni inferior, nunquam tamen studium tollendi propinquos omisit, neque spem recuperandi regni abjecit: & qui ad vim apertam erat impar, callide discordias eorum fovebat, & periculis insidiabatur: donec ejus maxime consilio amplissima familia ad paucos fuit redacta. Multi enim crediderunt eo auctore Davidem Roberti Regis filium fuisse sublatum. Nec Jacobus ejus insidias fugisset, nisi procul domo in Anglia bonam vitæ partem transegisset.

XLVII. Auctor enim erat Fifæ Comiti, ut fratre ignavo e medio sublato regnum occuparet. Cum Rex liberorum orbus, & fraternæ libidini obnoxius, ex mœrore subito decessisset, unus erat regni Gubernator cum liberis, qui spem ejus impediret: quippe homo impiger, divitiis, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia, & liberis florens. Ea res cum ejus consilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Joanne filio ejus in prælio ad Vernolium sublato, ad pristinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenii nervos in id unum contulit, ut Jacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberisque ejus committeret. Hi cum pariter incolumes stare non possent, utercunque cecidisset, se uno gradu propius admotum ad spem regni prospiciebat. Jacobo demum reverso in patriam, ipse omnes machinas admovebat, ut Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos crimina adversus eum subministrabat. Ipse judex in eum filiosque ejus sederat. Iis quoque extinctis, supererat unus Jacobus cum unico filiolo, puero nondum sextum annum ingresso. Eo quoque conspiratione Procerum interemto, non dubitabat, quin ipse, qui solus e stirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoveretur. Atholius igitur, dies noctesque his cogitationibus sollicitus, tamen suas cupiditates

occultas

occultas continebat: ac per ſimulationem favoris erga Regem, in propinquis tollendis operam oſtentabat: idque unum agebat maxime, ut alieno ſcelere ſuas opes augeret, adverſariorum imminueret.

XLVIII. Interea Meliſſus Gramus (quem diximus obſidem Anglis datum) a Rege, dum in publicum patrimonium diligentius inquirit, Iernia eſt ſpoliatus, quod eam comperiſſet avo ejus materno ea lege datam, ut deficiente ſtirpe maſcula ad Regem rediret; feudumque eſſet maſculinum, ut interpretes juris nunc loquuntur. Ea adoleſcentis innoxii,& abſentis, & obſidis calamitas, multos ad commiſerationem, Robertum vero ejus tutorem pene ad inſaniam redegit. Is enim cæteris impatientius propinqui ſui caſum ferens, Regem non ceſſabat palam injuſtitiæ accuſare. Cum autem in jus ad cauſſam dicendam vocatus non affuiſſet, ei aqua & igni interdictum eſt. Ob hæc ferociore animo, velut nova injuria laceſſito, ad vindictam pronus, cum eis conſilia ſecreta coquebat, qui vel mulctati bonis fuerant, vel amicorum ſupplicia, quantumvis juſta, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem avaritiæ inſimulabant, quod ad rem attentior, ipſos parum pro exſpectatione fuerat remuneratus. Ad hæc, non ſolum ad interitum redactas nobiles familias deplorabant, ſed & tutelas adoleſcentium nobilium, quæ præmia virorum fortium ſolebant eſſe, penes Regem eſſe. „ Ad unum omnes regni opes congeri: cæteros ſub ingrato laborum æſtimatore „ in miſeriis & inopia contabeſcere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, hujuſmodi eſt. In Scotia & Anglia, & nonnullis Galliæ regionibus, mos eſt, ut mortuis parentibus, pueri nobiles, ad viceſimum primum uſque annum, in eorum tutela maneant, quorum ſunt beneficiarii: fructuſque omnes agrorum (præter ſumtus ad pupillum alendum neceſſarios) & præterea dotes ab uxoribus pupillis datæ, ad hujuſmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (ut vulgo appellantur) cuſtodiæ, cum aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerumque donari ſolerent, qui inde ex emtione lucrum, vel ex donatione præmium ſperabant, angebantur eas ad Regem unum pervenire: neque tacitum ſuum dolorem ferebant.

XLIX. Hujus generis querelæ cum ad Regem perlatæ eſſent, id factum velut neceſſarium excuſavit. „ Patrimonium enim publicum „ ita per ſuperiores Reges & Gubernatores extenuatum, ut nec fa„ milia Principe digna, nec comitatus honeſtus haberi, nec magni„ ficentia erga legatos exteros exerceri poſſet. Nec hanc diligen„ tiam Regis, in pecunia honeſtis rationibus paranda, eſſe inutilem „ Nobilitati, cui nihil magis adverſum ſit, quam inopia publica; „ dum Reges, quo carere non poſſunt, id per vim a ditioribus ex„ torquere conantur, aut plebem coguntur exigendis tributis vexare: „ multoque minus in publicum obeſſe Regum parſimoniam, quæ „ modum donationibus immodicis imponit, quam profuſionem, quæ, „ ſuis conſumtis, ſine modo in aliorum bona debacchatur. Hoc reſponſo Rex æquioribus *ſatisfecit*: iniquiores vero, qui magis con-

querendi cauſſam, quam criminum juſtam expurgationem quærebant, vehementius ad maledicendum excitavit.

L. Hoc ſtatu rerum in Scotia, legatio e Gallia advenit, quæ petebat, ut Margarita Jacobi filia, Ludovico Caroli ſeptimi filio jamdudum deſponſa, ad ſponſum mitteretur. Ea aliam Anglorum legationem excivit. Angli enim, abalienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem moliente Lutetia, cæteriſque provinciis tranſmarinis tumultuantibus, ne, cunctis regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab adverſa parte eos adorirentur; & fœderis cum Gallis renovationem, & nuptias impedire nitebantur: atque ad fœdus perpetuum cum ipſis, qui in eadem inſula nati, ejuſdem linguæ participes eſſent, feriendum adhortabantur. "Id ſi facerent, ſeſeque jurarent, eoſdem quos Angli amicos inimicoſque habituros, pollicebantur, ſuum Regem Bervico, Rosburgo, cæteriſque omnibus locis & agris, qui juris controverſi habebantur, ceſſurum. Scotus eam petitionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retuliſſet, poſt longam ea de re diſceptationem, Ordine Eccleſiaſtico in duas factiones diviſo, ſucclamatum eſt a Nobilitate; "Se fraudem Anglorum agnoſcere, qui novo illo fœdere veterem cum Gallis amicitiam ſolvere conentur, ut Scotos antiquis amicis ſpoliatos, ſibi facilius obnoxios redderent, dum aliis curis liberi, in id bellum totis viribus incumbere poſſent: eo ſpectare tam benignam Anglorum pollicitationem: ſe vero antiquo fœderi ſtaturos, nec a fide ſemel promiſſa diſceſſuros. Hac parte repulſi Angli, a precibus ad minas tranſeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: "Filiamque ſi Rex inimico Anglorum deſponſam in Galliam tranſmitteret, ſe iter, quoad poſſent, impedituros, illamque & comites ejus in ſuam poteſtatem redacturos: claſſem enim jam ſe ad id paratam habere.

LI. Hæc legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, ut ornata claſſe, magnoque comitatu nobilium virorum ac fœminarum impoſito, celerius quam conſtituerat filiam ſolvere cogeret, ut Angli conſilia præveniret. Verum quo minus in manum hoſtium devenirent, magis numine propitio quam humana providentia factum videri poteſt. Nam, cum non longe ab eo loco abeſſent, ubi in inſidiis collocati Angli Scotorum adventum præſtolabantur, ecce repente claſſis Belgica apparuit, quæ vinum e Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hoſtes ejus totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac brevi naves expeditæ onerarias aſſequuntur; & prope nullo negotio armati inermes capiunt: verum, antequam in portum captas pertraherent, Hiſpani incompoſitos adorti prædam auferunt, & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoſte non conſpecto, Rupellam applicant. Eo miſſis obviam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas de-

nas deducuntur. Ibi magno cum gaudio, & utriusque gentis mutua gratulatione, nuptiæ sunt celebratæ.

LII. Hoc loco, scriptores Angli, & in primis Eduardus Hallus, & ejus suppilator Graftonus, in Jacobum plenis velis invehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem; quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regiis nuptiis honoratus, quod ampla dote auctus, quod e diuturna servitute in libertatem restitutus, tot tantaque beneficia oblitus, Gallicam amicitiam Anglicæ prætulerit. Sed eorum, maledicentiam res ipsa facile refellit. Nam quod in suum litus appulsum, præter fœdera, præter jus gentium detinuerunt, primum injuria est, non beneficium. Quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam invidioso non hostis, sed hospitis sanguine se polluere voluerunt, non eorum amori erga se & misericordiæ, sed magis avaritiæ vitam debet: & si quod in eo beneficium est, quid aliud id existimari potest quam latronum, qui vitam quibus non eripuerunt dedisse videri volunt? Et si quid ob id Anglis debebat, quod suo lucro consuluerunt, certe privatim non publice id debebat. Quod autem adolescentem, ætate innoxium, fortuna supplicem, nascendi conditione Regem, per summum nefas retentum, honeste instituendum curarunt, habet res humanitatis quandam speciem (quam si neglexissent, extra reprehensionem non erant futuri) & quæ beneficii nomine commendari poterat, nisi gratia ejus antecedente injuria, & avaritia consecuta fuisset corrupta: nisi forte, si quem ultro vulneres, a curato gratiam reposcas; & magni damni levem compensationem beneficii loco ponendam existimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officii, solidum collati in alterum beneficii expetas præmium; &, quod tibi præstitisti, alteri expensum ferri velis. Nam qui servum hominem curat erudiendum, vel suæ oblectationis caussa, vel ut pluris eum revendat, etsi ad eum qui eruditur aliqua redit utilitas, tamen dominus non servi, sed suum emolumentum in erudiendo spectat.

LIII. At uxorem ei conjunxerunt sui Regis propinquam, & juvenem Regium Regiis nuptiis honorarunt. Quid si ea affinitas non minus honorifica fuit socero quam genero? Quam enim privato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clarissimi sæpe ante suos liberos collocaverant; & unde tot superiores Reges oriundi fuerant. At dotem adjecerunt peramplam. Cui vero dos ista data est? Nempe ipsis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt; &, marito tantum verbis ostentatam, in suum usum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos est: & ita dicta, ut a juvene, plurimis & maximis alioqui injuriis affecto, multum sibi deberi velint, quod indotatam uxorem domum reduxerit. At liberum eum domum remiserunt. Certe, ut qui a piratis liberantur, pretio persoluto. Sed quo pacto liberum? Si ipsorum scriptoribus credamus, jurare coactum, ut Anglo tanquam domino semper obtemperaret; & re-

gnum, cujus nondum compos erat, in servitutem perpetuam addiceret: & quod, etiamsi haberet, alienare non posset, antequam acciperet, alteri manciparet. Non igitur eum liberum, sed laxiore in speciem catena vinctum remiserunt, non quidem Regem, sed alieni regni procuratorem, aut potius vicarium. Omitto dicere, quod hominem captivum & adhuc alieni juris cogunt promittere, & id quidem promittere, quod præstare non poterat, nec ad præstandum eos, quorum in potestate id erat, cogere. Hæc est illa præclara liberalitas, cujus eum immemorem arguunt. Verum, ut permittamus hominibus imperitis, & omnis in scribendo modi & modestiæ oblitis, ut emolumenta accepta in beneficiis datis annumerent, quantam illam existimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua in ejusdem Regis filiam utuntur: quam, ob oris graveolentiam (nihil enim in mores homines alioqui tam impudentes audebant confingere) marito scribunt fuisse ingratam? At Monstreletus illorum temporum scriptor æqualis, & probam fuisse & formosam memoriæ prodidit: & qui librum Pluscartensem scripsit, eique Reginæ & naviganti & morienti fuit comes, scriptum reliquit, eam dum vixit egregie caram socero, socrui & marito fuisse; epitaphiumque, carmen omni laude plenum, Gallicis versibus Catalauni ad Matronam (quo in oppido decessit) fuisse publicatum: quod in Scoticum sermonem versum plerique nostrorum adhuc habent. Sed omissis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & suæ tam negligentibus, ut nihil pensi habeant, quid vel ipsi de aliis dicant, vel alii de ipsis sentiant, ad rem veniamus.

LIV. Cum Rex, ob sumtum in classe ornanda factum, tributum a populo exigere tentasset, majorque pars aperte recusasset quicquam pendere, pauci & parum & maligne dedissent, Rex coactores jussit a reliquo exigendo desistere, & quod exactum erat restituere. Nec tamen ita populi sermones effugit: malevolis & ob incommoda privata iratis, novarum rerum cupidos adversus eum assidue incitantibus. Eodem tempore, Angli terra marique e Scotia prædas agere cœperunt, duce Percio Northumbriæ Regulo. Adversus eos missus Gulielmus Duglassius Angusiæ Comes, cum pari fere numero: erant enim circiter quaterna utrinque millia. Cecidit e Scotis Alexander Johnstonus Lothianus, vir nobilis & spectatæ virtutis. Ex utraque acie, alii ducentos, alii quadraginta tantum cæsos affirmant. Ex Anglis capti ad mille quingentos.

LV. Rex jam bis ab Anglo provocatus, primum insidiis ad filiam intercipiendam collocatis, deinde recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi statuit. Confecto igitur quam maximo potuit exercitu, Rosburgum acriter adoritur: cumque brevi deditionem exspectaret, Regina, quantis potuit itineribus ad eum vecta, trepidum in castra nuncium affert; "Sævissimam in "caput ejus conjurationem parari: ac, nisi diligenter prospiciat, "maturum exitium imminere. Rex, tam inexspectato malo ictus, *dimisso* exercitu domum revertitur, pessimo in vulgus rumore:

"In ipso enim articulo rei perficiundæ, ad nutum fœminæ, maxi-
"mis sumtibus & vexatione totius regni, nihil aliud quam dejectus
"quæsitum videri. Reversus Rex, in cœnobium Dominicanorum, quod juxta mœnia Perthi erat, divertit: ut ibi quam maxime posset occulte de conjuratione quæreret. Sed res non latuit homines in omnem patrandi sceleris occasionem intentos. Unus enim e domesticis ministris, qui in conjuratis erat (Joannem scriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad socios quod in Regia agi senserat, fecit ut res maturaretur, priusquam occulta consilia proferrentur, ac remedia adhiberi possent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etsi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, suspiciones omnes a se segregabat. Is propinquum suum Robertum Gramum (cujus ante meminimus) hominem manu promtum, consilio præcipitem, & Regi antea infensum, cum ob incarcerationem & exilium ante indictum, tum ob fratris filium (cui ipse tutor erat) Ternia spoliatum, ad se vocat: ei adjungit suum ex filio nepotem Robertum juvenem impigrum: docet quid fieri velit:
"Facinore peracto, se in summa potestate futurum: ibi saluti quo-
"que illorum prospecturum. Illi operam libenter promittunt, ac facinus aggredi festinant, antequam tota conjurationis ratio patefacta Regi esset.

LVI. Igitur manu occulte collecta, ut Regem, quem cum paucis in cœnobio Dominicanorum divertere sciebant, incautum minimo cum tumulto opprimerent, Joannem ministrum Regium, jam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, ut promissam operam præstet. Is conjuratos, in Regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: ostendit ostium, pessulo abs se ablato, facile confringi posse. Alii a Roberto Comitis Atholii nepote putant in Regiam acceptos. Interim dum intenti illi exspectant, quod in mora futurum videbatur, nempe ut cubiculi fores perfringerent, absque eorum opera fortuna expedivit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paullo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro se proripere conatur, quanta potuit contentione vocis proditores adesse clamat. Hunc dum sicarii conficiunt, adolescentula nobilis, e gente Duglassia, ut plures tradunt (alii Lovelliam edunt) cum, objecta valva, pessulum fraude ministri ablatum non inveniret, brachium in foramen loco pessuli inseruit: sed eo celeriter confracto, intromissi sicarii in Regem irruunt. Eum Regina, suo corpore objecto, cum protegere conaretur, ac prostrato se superfudisset, duobus vulneribus acceptis, vix abstrahi potuit. Tum ipsum, ab omnibus relictum, viginti octo plagis confossum, aliquot recta in cor directis, trucidant.

LVII. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, a sceleratissimis latronibus morte crudelissima, & omnibus bonis maxime luctuosa, affectus. Divulgato, ex comploratione & tumultu, ejus interitu, magnus undique in Regiam fit concursus: reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras evaserant) querimoniis & lamenta-

tationibus est transactum. Ibi varie pro cujusque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum invidiam, vel miserabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel secunda vel adversa evenerant, commemorabantur. Pueritia patrui insidiis exposita, quas dum vitat, ipse in hostium potestatem præcipitatus: patris deinde mors consecuta, & reliqua adolescentia in exilio inter hostes acta: deinde, vertente fortuna, reditus insperatus, & post reditum, paucis annis res turbulentissimæ in summam tranquillitatem commutatæ. Ac rursus, subita rerum commutatione, cui hostes foris pepercerant, propinquorum fraude circumventus, in ætatis vigore, & regni legibus & moribus constituendi medio cursu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum invidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet statura fuerit infra justam, corpore tamen erat adeo robusto & firmo, ut æquales omnes, in omni genere exercitationis, ubi vires & agilitas spectari solet, facile superaret. Tanta ingenii celeritas & vigor in eo fuisse dicitur, ut nullam homine ingenuo dignam artem ignoraverit. Carmina Latina, ut illud erat seculum, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem sermone poemata ab eo conscripta nonnulla adhuc extant; in quibus ingenii præstantia elucet, expolitior doctrina fortasse requiratur. In musicis curiosius erat instructus, quam Regem vel deceat vel expediat: nullum enim organum erat ad psallendi usum comparatum, quo non ille tam scite modulabatur, ut cum summis illius ætatis magistris contenderet. Sed hæc fortasse studiorum flores verius quam fructus quispiam existimabit; quæque vitam magis ornent quam instruant, & ad res gerendas confirment. Philosophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de moribus & republica regenda est, diligenter didicerat. Virtutes certe civiles quantæ & quam in eo maturæ fuerint, testatur ordo rerum ab eo gestarum, & leges latæ, quibus non suo tantum seculo, sed posteritati etiam vehementer profuit.

LVIII. Mors vero ejus declaravit, nihil justitia esse popularius: nam qui vivo detrectare soliti erant, mortuum flagrantissimo desiderio sunt prosecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus sponte convenerunt: ac nondum quæstione decreta, in omnes partes ultro emiserunt, qui percussores comprehenderent, & in jus ducerent. Compluribus captis, principes novo & exquisito genere supplicii affecti, reliqui laqueo strangulati sunt. Principes in facinore consciscendo numerabantur, Valterus Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus Robertus Gramus. Valteri supplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduum divisum fuit. Primo die vehiculo, in quo ciconia erecta erat, impositus, funibus per trochleas transmissis in altum attollebatur, ac subito, iisdem funibus remissis, demittebatur, donec pene terram attingeret, cum gravissimo per omnes corporis compages dolore: deinde in columellam elato, ut omnibus esset conspicuus, ferrea corona candens imposita est, cum hoc elo-

gio, ut proditorum omnium Rex appellaretur. Hujus supplicii caussam fuisse ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere semper Atholia erat infamis) acceperat, "Se in "maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum vel elusum est: ac certe tales prædictiones frequenter hujusmodi sortiuntur eventus. Postridie super cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus est. Tertio die, super tabulam extento, in loco conspicuo, viventi intestina detracta & in ignem injecta, ipso spectante cremata sunt. Demum cor evulsum in eosdem ignes injicitur: caput præsectum in spectatissimo urbis loco conto confixum ad spectaculum proponitur: corpus in quatuor partes divisum, ad urbes regni nobilissimas in locis celebrioribus suspendendum mittitur. Secundum eum nepos luit: sed ut leviore pœna defungeretur, valuit in eo respectus ætatis, & quod non auctor, sed alieni sceleris comes, avo paruerat. Igitur in cruce suffocatus, & membratim dissectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per urbem traductus, dextra ad patibulum in ipso curru erectum affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus stimulis ferreis femora humerosque, & corporis partes quæ longius a vitalibus absunt, assidue confoderent: eodem deinde quo priores modo dissectus est.

LIX. Hoc maxime pacto mors Jacobi, crudelis quidem illa, sed certe ultra humanitatis modum crudeliter vindicata est. Hujus enim generis supplicia vulgi animos non tam a sævitia metu avocant, quam ad quidvis agendum & patiendum efferant: nec acerbitate tam pravos deterrent, quam assuetudine spectandi terrorem pœnarum imminuunt: præsertim si facinorosorum animi adversus vim doloris induruerint: apud vulgus enim imperitum confidentia pertinax constantis fiduciæ plerumque laudem accipit. Obiit Jacobus initio anni millesimi quadringentesimi trigesimi
septimi, ad vicesimum diem Februarii, cum regnasset M. CD.
annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. XXXVII.
In ejus morte ulciscenda tanta adhibita est diligentia,
ut omnes conjurati intra quadragesimum diem pœnas luerint. Reliquit filium unum, posteriorem e geminis, cui faciei dimidium velut sanguine suffusum rubebat.

LIBER UNDECIMUS.

I. SECUNDUM parricidarum supplicium, Jacobus unicus Regis extincti filius, vixdum septimum ingressus annum, ad sextum Calendas Aprilis, in cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum regnum iniit. Rege nondum rebus administrandis idoneo, magna certatum est ambitione inter proceres de Prorege eligendo. Omnes ea ætate Scotos divitiis & potentia longe anteibat Archibaldus Duglassiæ Comes; auctoritate vero & opinio-

ac prudentiæ multis officiis sub Rege superiore collecta, præstabant Alexander Levistonius & Gulielmus Crichtonius, Equestri uterque familia. Ad hos autem magis Procerum consensus inclinavit, quod Duglassii suspectam haberent (etiam Regibus gravem) potentiam. Igitur Alexander Levistonius rerum administrationi præficitur: Gulielmus Cancellarius est creatus, quem sub Rege superiore magistratum gesserat.

II. Ab eo conventu Nobilitate vix digressa, factionibus est laboratum. Cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgensi, Prorex cum Regina se Sterlini contineret, Duglassius præteritum se proximis comitiis indignatus, & incertus utram factionem magis odisset, omnia misceri non moleste ferebat. Itaque, eo magis non impediente quam consentiente, Annandiani, homines latrociniis & furtis assueti, palam velut ex hostico agere, rapere, omnes regiones vicinas infestas habere cœperunt. Iis de rebus, cum ad eos, qui summæ rei præerant, querelæ fuissent delatæ, ipsique per literas Duglassium (cujus in potestate erant Annandiani) sui officii admonuissent, deinde acrius cum eo expostulassent; ille tantum abfuit ut præterita puniret, ut impunitate gliscens malum aleret; atque ediceret, "Ne quis suorum Regis ministris, in jus vocantibus, aut " quidvis pro magistratu agentibus, obtemperaret: se enim id pri" vilegium (jus Regale vulgo appellant) a Regibus habere superio" ribus. Id qui imminuere tentasset, capite pœnas daturum. Hunc rerum statum cum Prorex & Cancellarius magis deplorare, quam mutare possent, ea pestis ad proxima quæque proserpens, quicquid Scotiæ intra Fortham est velut tabes brevi pervasit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter se discordes, per præcones in omnibus oppidis ac prope vicis edicunt; Alexander, ne quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet. Si quis ad suas calamitates deplorandas ad alterum venisset, a diversæ factionis hominibus in reditu male accipiebatur; interdum villis incendio corruptis omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diversarum partium homines, odio plusquam hostili, sese conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam se factionem adjunxerant, rerum suarum incerti, publica salute deplorata, mœsti atque taciti se domi continebant. Ita, interea dum ad se quisque vires contrahit, publica utilitas ab omnibus in medio relicta destituitur.

III. Regina, quæ cum Prorege se Sterlini continebat, ne nullam suis partibus accessionem facere videretur, virilis animi facinus aggreditur. Edimburgum enim, velut ad visendum filium, profecta, in arcem a Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, post primos congressus, convertisset sermonem ad præsentem regni statum deplorandum, copioseque disseruisset, quot & quanta publice mala ex hac discordia velut fonte redundarent; "Suum semper " animum eo spectasse, ut dissidiis ex utilitate publica compositis, " si non tranquillum, tamen aliquem regni statum haberent. Nunc, " quando nec auctoritate neque consilio in publicum prodesset, pri-

"vatim quoad posset profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, ut filius in spem regni ita honeste ac pie educaretur, uti malis quotidie gliscentibus remedium aliquando posset afferre: eam curationem, sibi a natura datam, minime invidiosam cuiquam videri debere: cæteras administrationis publicæ partes usurparent, qui tanto se oneri existimarent non impares; sed ita usurparent, ut aliquando Regi adulto rationem se reddituros cogitent." Ad hæc cum ita vultum composuisset, ut facile Cancellario sinceri animi fidem faceret, neque in comitatu ejus quicquam esset, unde vis aut fraus timeri deberet, potestatem ei fecit ut filium, quoties vellet, sine arbitris conveniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret.

IV. Interea mulier callida, serendo plerumque sermones, de tollenda inter partes discordia, quosdam etiam diversarum partium in colloquium evocando, eo familiaritatis hominem illexit, ut de rebus prope omnibus consilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile persuadet; "Ut ex hoc carcere sese libertatis auctorem sequeretur: hominique nefario, qui sceleribus suis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in se unum traheret, &, neglecta salute publica, rem privatam augeret, se eriperet. Id ut faceret, animo tantum non abhorrente a rectis amicorum consiliis ei opus esse: cætera curæ ipsius relinqueret. Hujus generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, proposita liberius vivendi spe, ita in suam traxit sententiam, ut in ejus potestate Rex futurum se diceret. Omnibus igitur ad fugam satis paratis, Cancellarium adit: "Se obligatam voto pro salute filii suscepto, in arce ait pernoctaturam: summo mane ad Album fanum (id loco nomen est) profecturam: interea dum rediret, filii salutem ei se commendare." Ille nullam subesse verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (uti ante convenerat) in arcula, in qua solita erat mundum muliebrem recondere, ex arce per ministros fidos Rex postridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus esset suspecta, subsequitur. Omnes in paratam ad portum naviculam ingressi, secundo æstu Sterlinum petunt: ac dum Regii ministri exspectant in multum diem, donec Rex expergiscatur, antequam fraus detecta esset, jam navis extra periculum evaserat, ventoque adeo secundo usa est, ut sub vesperum Sterlinum appelleret. Ibi Reges a Prorege, omnique promiscua multitudine populariter effusa, summo cum gaudio faustisque acclamationibus excipiuntur: Reginæ astus omnium sermone celebratur: Cancellarii inveterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (ut solet) vulgi immoderata lætitia jactata est, atque in omnium ore versata.

V. Tertio die, qui Alexandri factioni se dediderant, plerique etiam spes novas, nonnulli Regii nominis auctoritatem secuti, convenere: quibus rei uti gesta erat ordine exposito, Reginæ animus

in

in re suscipienda, in gerenda consilium, in eventu felicitas, immodicis laudibus in cœlum fertur: Cancellarii avaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem ingratitudo graviter incusatur: "Eum omnium discordiarum, & proinde omnium, quæ ex discor- "dia civili oriuntur, malorum unum auctorem esse. Eum vecti- "galia publica in privatam domum avertisse; privatorum bona, "quæ poterat, diripuisse, quæ non potuerit diripere, corrupisse. "Apud unum opes, honores, divitias esse; apud cæteros ignomi- "niam, solitudinem, egestatem. Hæc quanquam acerba sint, gra- "viora omnibus exspectanda fuisse, nisi, divino plane consilio, non "minus fortiter quam feliciter Regem e carcere, cæteros a Cancel- "larii tyrannide Regina liberavisset. Ab eo, qui Regem in custo- "dia tenuisset, quid privatis foret timendum, nemini esse obscu- "rum. Quæ spes reconciliandi adversariis cum eo relicta foret, "qui amicos tam perfide circumveniret? Quod subsidium ab eo "tenuioribus esset sperandum, cujus inexplebili avaritiæ omnium "bona non sufficerent? Itaque, cum ope divina primum, deinde "Reginæ solertia, ab ejus impotentia sint in libertatem vindicati, "prospiciendum omni ratione, ut hæc lætitia eis sit perpetua. U- "nam ad id viam restare, si ab illa tyrannidis arce hominem ex- "trahant: & aut opprimant, aut ita exarment, ut ne quid ab eo "in posterum sit metuendum: quanquam id ipsum parum tutum "esse: imbutam enim cædibus & rapinis belluam nunquam conqui- "eturam, dum spiritus & vires ei suppeterent.

VI. Hæc in Concilio cum Alexander magno cum audientium assensu disseruisset, fit decretum, ut domum reversi, quantum quisque militum possint, adducant: arcem enim Edimburgensem obsidendam, nec ante rem confectam inde discedendum. Id quo facilius fieret, Regina magnum frumenti numerum, e suis horreis quæ in Fifa erant, eo se advecturam pollicetur: "Celeritate opus "esse, dum consilia adhuc occulta sunt, needum ab hoste provisa "forent, quæ obsidioni tolerandæ essent commoda: nec ab Du- "glassio interim quicquam timendum: quem in Cancellarium odio "implacabili esse scirent: penes se virium & pecuniæ satis, penes "se Regii nominis auctoritatem esse, qua semel hosti ademta, nul- "lam spem amplius nisi in ipsorum clementia superesse." Ita "conventu soluto, brevi rebus omnibus ad expeditionem comparatis, arx obsidione arctissima clauditur.

VII. Interea Cancellarius, qui hostium conatus exploratos habebat, summam spem salutis & dignitatis tuendæ in eo ponebat, si Duglassium secum conjungeret. Missi igitur, qui suppliciter & demisse cum eo agerent, Cancellariumque in fidem ejus traderent, si in præsentia auxilium ferret: "Falli enim Duglassium, si Cancella- "rio extincto, per quem ad ipsius exitium gradum faciant, ibi ex- "istimaret libidinem eorum & crudelitatem staturam." Ad ea Duglassius magis libere, quam utiliter respondit; "Alexandrum & "Gulielmum pari esse perfidia & avaritia: non de virtute & bo-

"no

" no publico, sed de privatis aut commodis aut simultatibus certa-
" men inter eos esse, quo in certamine uter alterum vinceret, nihil
" interesse. Si uterque occidisset, magno id totius regni emolu-
" mento futurum: nec ullum viro bono lætius posse dari spectacu-
" lum, quam si tale par gladiatorum commissum cerneret.

VIII. Id responsum, cum jam obsessa arce apud utrosque divulgatum esset, effecit, ut omnium spe celerius de pace conveniret. Induciis in biduum datis, Alexander & Gulielmus inter se collocuti, intellexerunt, quanta non solum publica, sed privata utriusque pernicie dimicaturi essent, si in odio pertinaciter perstarent: Duglassium enim, velut in specula, intentum in ejus certaminis eventum stare, ut integer victorem adoriretur; & omnes regni vires, aut altero sublato, aut utroque fracto & debilitato, in se unum traheret: nullam alterutri spem salutis, nisi in communi concordia fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præsens periculum facile conciliavit. Gulielmus, clavibus, uti convenerat, Regi oblatis, "Se arcemque in ejus potestate esse profitetur: neque alium unquam suum animum fuisse, quam ut Regiæ voluntati obsequeretur: magnoque omnium qui aderant assensu in gratiam receptus est. Rex ea nocte in arce sibi dedita cœnavit: postridie arcis præfectura Gulielmo, regni administratio Alexandro permissa est. Ita post odium exitiabile, inter eos in posterum (ut sperabatur) mutui emolumenti spes,& ab hoste communi timor, arctissimam amicitiam confirmarat. Per hos civiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ passim fiebant impune, residua quædam inter illustres familias odia recruduerunt. Altero post Regis mortem anno, XI. Cal. Octob. Thomas Bodius a Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernlæum, obvium sibi inter Limnuchum & Varium sacellum, per insidias interemit. Proximo post anno, ad VII. Id. Jul. Alexander Alani frater, multis utrinque cæsis, justo prope prælio Thomam victum occidit.

IX. Opportune in hæc tempora incidere visa est mors Archibaldi Duglassii, cujus vivi potentia omnibus formidolosa fuerat. Decessit febre, altero ab Jacobi primi morte anno. Ei successit Gulielmus filius, sextus in hac familia Comes: quartumdecimum is agebat annum; adolescens maximæ quidem spei, si tantæ indoli digna accessisset educatio. Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate insolescentem, perpetua magnarum domuum pestis adulatio corrupit. Homines enim otio assueti, & quibus opulentiorum stultitia quæstui est, paternam laudando magnificentiam, divitias opesque supra Regias, eo impulerunt simplex & incautum adversus hæc mala ingenium, ut ingentem aleret familiam, magno semper comitatu, etiam supra privati sortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officiis retineret, novas largitionibus ascisceret: Equites crearet & Senatores; Ordinesque distingueret, per quos regni publicos conventus imitaretur: nihilque prorsus omitteret, quo Principis majestatem æquare posset. Hæc cum essent per se invidi-

osa

osa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter auge-bat, quod cum plerumque duobus millibus equitum stiparetur, in iis homines facinorosos, latrociniis infames, & plerosque capitalia ausos, in aulam & Regis conspectum adduceret: ut non solum potentiam ostentare, sed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle videretur. Hæc ejus insolentia etiam ex eo aucta est, quod missis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio & Joanne Laudero, commemoratis in Reges Galliarum majorum meritis, facile obtinuit, ut Turonum Dux appellaretur: quem honorem avus ejus a Carolo septimo ob res in bello præclare gestas acceperat, paterque ad eum diem tenuerat. Hac virium accessione elatus, Proregem & Cancellarium, paternos (ut ipse dictitabat) inimicos contemnebat: neque Regem magnopere metuebat.

X. Duglassiorum igitur opes cum ob hæc jampridem nimiæ viderentur, accessit & nova suspicionis caussa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplum habebat patrimonium: ejus frater Jacobus, cum, defuncto Rege, auctus esset nuptiis Reginæ, ac liberos jam ex ea suscepisset, indignabatur se ad nullam munerum publicorum partem admitti. Is, quo facilius quod concupierat adipisci, & conceptum dolorem ulcisci posset, visus est a Duglassii factione non alienus: nec Regina ejus consilii ignara credebatur, indignata maxime, quod sua merita non perinde ac ipsa sperabat Prorex expenderet. Has ob suspiciones Regina cum marito & mariti fratre, ad quartum Non. Aug. anno, in custodiam sunt traditi: ipsa quidem in cubiculo, alioqui angusto, arcte & diligenter asservata: reliqui compedibus vincti, in carcerem conjecti: nec prius dimissi, quam in conventu Procerum, prid. Cal. Sept. Regina se a novorum consiliorum conscientia purgasset; Jacobus cum fratre prædibus cavissent, se neque adversus Proregem quicquam attentaturos, neque ullam publici muneris partem eo invito aggressuros. In hac rerum inconstantia, Æbudani, exscensione in continentem facta, longe late ferro flammaque vastantes, absque sexus & ætatis discrimine, nullum crudelitatis aut avaritiæ exemplum sibi reliquum fecerunt: neque contenti in maritima grassari, in Levinia etiam, e Marini insula quæ est in lacu Lominio, Joannem Colchonium hominem nobilem, fide data ad colloquium evocatum, interemerunt, XXIII. die Sept. Hujus generis cum fœda passim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cœli intemperie, secuta est ingens annonæ caritas: pestilentia etiam laboratum prope per biennium, tanta morbi sævitia, ut correpti intra unius diei spatium exanimarentur. Caussas horum malorum vulgus in Alexandrum Proregem conferebat: is enim, rebus ex sententia procedentibus, Cancellario illiusque factionis optimatibus contemtis, omnem rerum administrationem in se unum trahebat. Eum enim querebantur, homines nobilitate insignes & opibus, ob levissimas novarum rerum suspiciones, vinclis coercere, gravissimoque afficere

supplicio

ſupplicio, reos ex ſua unius ſententia impunitate donare, cum Duglaſſio clam communicare conſilia.

XI. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere poſſet, ſtatuit, ſuppreſſa ad tempus ira, ab aula ſecedere. Igitur, ubi primum viſa eſt occaſio, Rege ac Prorege Sterlini relictis, cum ingenti clientium manu Edimburgum venit, ibique in arce munitiſſima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, conſedit. Ea res audita, & Proregi ob potentiam creavit invidiam, & Cancellario ex ſolitudine favorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit: audaci enim facinore, & adverſarii inſolentiam compeſcere, & ſui contemtum demere decrevit. Igitur, cum per exploratores comperiſſet, Regem, dum quotidie venatum proficiſcitur, negligentius cuſtodiri, obſervata Alexandri abſentia, regionumque commoditate, & temporibus ſtipatorumque numero ſatis explorato, locum non longe a Sterlino deſignavit, in quem fidiſſimi amicorum cum quantis poſſent copiis convenirent, ipſumque præſtolarentur: ipſe ante lucem cum equitatu modico, in ſilvis arci propinquis, Regis adventum opperitur. Nec fortuna tam audax inceptum fefellit. Rex enim ſummo mane cum exiguo eoque inermi comitatu ſilvam ingreſſus, in Cancellarii turmam incidit armatam. Hi cum de more ſalutaſſent Regem, ac bono animo eſſe jubentes confirmaſſent, Cancellarius pro tempore eum paucis hortatur; " Ut ſibi ac regno ſuo proſpiciat, ſeſeque ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more in poſterum & libere vivat: nec aliorum libidini & avaritiæ parere aſſueſcat, ſed aliis ipſe quæ juſta & æqua ſunt imperet, civeſque univerſos præſentibus malis levet, quæ rectorum ambitione & cupiditate adeo invaluerunt, ut nullis omnino, niſi Princeps ipſe capeſſat imperium, ſiſti remediis poſſint. Id ut citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, ſe providiſſe. Magnam enim in propinquo manum eſſe equitum, qui eum, quocunque aut vellet aut opus eſſet, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, ſive quod ita ſentiret, ſive ut timorem diſſimularet, approbare videretur, freno arrepto Cancellarius eum ducere pergit ad ſuos. Qui cum Rege erant, & pauci & inermes adverſus plures & armatos, ad vim impares retro mœſti abeunt. Rex quatuor ſtipatus armatorum millibus, ingenti lætitia vulgi Edimburgi excipitur.

XII. Prorex, hæc uti acta erant ubi comperit, animo ira & pudore confuſo, Sterlinum reverſus, quid optimum factu ſit expendit. Angebat ingentis animi virum, ſe ſua negligentia ita pueriliter fuiſſe deluſum: interim ſuorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, ſuſpicione & ira inter ſe certantibus. Tandem animo paullum ſedato, cogitare ſecum cœpit, quod præſentibus malis inveniret remedium: ſuas enim vires, adverſus Cancellarium, hominem juxta conſilio bonum ac manu ſtrenuum, populi præterea favore & Regia auctoritate ſubnixum, parum firmas exiſtimabat. Reginam in cuſtodia duriter habitam

ita offenderat, ut ejus placandæ vix ulla ſpes, in placata præſidii
parum eſſet. " Duglaſſio virium ſatis, conſilii parum, ætatem te-
" neram, infirmum animum, aſſentationibus etiam corruptum, a-
" lieno circumagi arbitrio: &, ut in hujuſmodi fortuna eſſe ſolet,
" peſſimum quemque plurimum apud eum poſſe; in ea etiam ho-
" minum colluvione non eſſe ſuæ dignitatis verſari. Cancellari-
" um, etſi alieno eſſet erga ſe animo, hominem tamen eſſe pruden-
" tem: ejus & ætati & ingenio tutius eſſe credi: neque tantas cum
" eo cauſſas offenſionum eſſe, ut non veteribus officiis ſuperentur:
" maximam autem ad reconciliationem habere vim periculorum ſi-
" militudinem, & animorum in publica ſalute tuenda conſenſio-
" nem: ejus præterea inimicitiam ſibi potiſſimum eſſe formidan-
" dam, a quo, ſi ad alias factiones ſe adjungat, ipſe in ordinem
" cogi, vel in exilium protrudi poſſet.

XIII. Hæc per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bo-
nis & publicæ ſalutis amantibus, cum agitata eſſent, Alexander de
conſilio eorum cum ſamiliari comitatu Edimburgum proficiſcitur.
Forte tum aderant Abredoniæ & Moraviæ Epiſcopi, homines, ut
illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. Iis interpreti-
bus Prorex & Cancellarius uſi, in ædem Ægidio ſacram cum pau-
cis amicorum convenere. Prior Prorex verba facit. " Nihil, in-
" quit, in præſentia neceſſe arbitror, ut aut longiore oratione, quæ
" omnibus plus ſatis nota ſunt, deplorem; aut mala commemo-
" rem, quæ ex inteſtina diſcordia, bonave, quæ ex concordia re-
" dundent: utinam ea potius externis exemplis, quam domeſticis
" experimentis nobis cognita eſſent. Ad ea veniam, quæ ad ſalu-
" tem omnium civium pertinent, ſed nos tamen proxime omnium
" attingunt. Hæc animorum inter nos diſſenſio, quanquam neque
" ab avaritia, nec dominandi libidine ſit profecta; ſed quod in
" ſumma rerum adminiſtranda, quas uterque noſtrum ſalvas eſſe
" vult, aliter ego atque tu ſentiam: magnopere tamen providen-
" dum, ne illa noſtra diſcordia publice regno, privatim nobis affe-
" rat perniciem. Omnium enim in nos oculi conjecti ſunt: ſcele-
" rati omnium rerum licentiam, ambitioſi honores, opes, & cre-
" ſcendi copiam, in noſtrum duorum interitu ſibi proponunt: in-
" videntium tanta multitudo eſt, quantam homines novos in ſum-
" mo gradu collocatos habere neceſſe eſt. Hi omnes, uti ſucceſſi-
" bus noſtris dolent, & res proſperas calumniantur, ita adverſas li-
" benter accipiunt, & exitium noſtrum ſperant & optant: quo ma-
" gis operæ pretium eſt, ut & noſtræ incolumitati, quæ cum pu-
" blica conjuncta eſt, conſulamus, & inimicos cum ſumma noſtra
" gloria ulciſcamur. Una ad id ratio eſt, ſi privatas obliviſcamur
" injurias: omnia noſtra conſilia & cogitationes conferamus ad pu-
" blicam utilitatem: meminerimus Regis incolumitatem noſtræ fi-
" dei commiſſam, regni ſalutem ita nobis creditam, ut rationibus
" obnoxii ſimus. Igitur, veluti antea pravo ſtudio certavimus,
" *uter noſtrum* honoribus & auctoritate auctior eſſet, ita in poſte-

" rum

"rum contendimus, uter moderatione & justitia alterum antecedat: ita demum efficiemus, ut plebs, quæ nunc adversa est, & nobis calamitates imputat suas, nos amet & revereatur; Nobilitas, quæ nostris discordiis freta in effrenem prorupit licentiam, ad modestiam revocetur; potentiores, qui diffidentium contemnunt infirmitatem, metu consentientium ad sanitatem revertantur. Quod ad me attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater vivens tibi regendam tradidit, libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, non me honore spoliatum, sed onere levatum existimo: privatim si quam abs te accepi injuriam, eam publicæ salutis caussa libenter condono: si quam feci, bonorum virorum arbitratu satisfaciam: neque committam posthac, ut mea vel damna vel emolumenta publicam utilitatem remorentur: idem si tibi videbitur, securius in præsentia uterque agemus, & memoriam nostri jucundiorem posteritati relinquemus. Sin aliter sentis, omnes homines & præsentes & futuros testes facio, per me non stetisse, quo minus, quibus nunc laboramus, mala vel sanentur, vel aliqua saltem ex parte leventur.

XIV. Ad ea respondit Cancellarius. "Ego, ut invitus ad hoc certamen descendi, ita honestæ concordiæ mentionem non invitus audio: & quemadmodum arma non nisi injuria lacessitus indui, ita, modestia provocatus, non committam, ut mea pertinacia commodis publicis obstare videatur. Video enim, hac nostra discordia, optimum quemque pravorum injuriis expositum, seditiosorum animos in spem novarum rerum erectos, patriam in medio prædæ relictam, Regiam dignitatem imminui, salutem prodi, auctoritatem infimo cuique esse ludibrio. Neque, dum communem prodimus, privatæ nostræ res meliore in loco sunt. Interim enim & nos hominibus turbandarum rerum cupidis quæstui sumus, & inimicis jucundissimum præbemus spectaculum (utrumque enim oderunt ex æquo;) & quantumcunque alterutri decedat, tantam ad suas opes accessionem fieri arbitrantur. Itaque non repetam altius simultatum caussas, ne retractando antiqua recrudescant vulnera: illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate nihil unquam aut fuit aut erit mihi antiquius. Hæc qui aderant laudantibus, ac de utriusque consensu delectis ad componendas controversias arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum discordiarum accisis radicibus, & novis amicitiæ jactis fundamentis, rursus communi consilio regni procurationem suscipiunt.

XV. Secundum hanc concordiam, conventus omnium Ordinum indictus est Edimburgum. Eo non pauci (ut alias fieri solet) sed totæ prope suis sedibus excitæ regiones, conquestum de injuriis confluebant. Ejus turbæ tam miserabilis erat facies, ut non sine ingenti motu animorum conspiceretur, cum pro se quisque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes omnibus fortunis a la-

tronibus se spoliatos quererentur. Deinde, ut fit, ex commiserati-one invidia adversus latronum duces orta, quorum essent tam ne-faria scelera, ut tolerari nequirent; tam late fusa factio, ut nemo prorsus vitam fortunasque tueri posset, qui non eorum factioni se addiceret; tantæ opes, ut in magistratuum auctoritate parum præ-sidii infirmioribus adversus vim esset. Prudentioribus, cum vi in-superabilem esse eorum potentiam appareret, visum est arte paulla-tim carpendam. Comitem Duglassiæ etsi caput esse mali omnes in-telligebant, nominare tamen palam nemo eum audebat. Igitur Prorex, odio in tempus dissimulato, persuadet universo conventui, "Duglassium eum esse virum, quem placari, quam suspicionibus "irritari, magis e re esset: quippe cui tantæ opes essent, ut is unus, "si in sententia perstaret, decreta Ordinum impedire, sin optima-"tibus se conjungat, malis præsentibus mederi queat." Fit decre-tum, ut communi nomine literæ ad eum honorificæ mittantur, quæ admoneant; "Ut memor loci quem teneret, memor majorum, "quorum plurima & maxime illustria in rem Scoticam exstarent "beneficia, ad conventum publicum, qui commode absque eo ami-"cisque ejus haberi non posset, veniret. Si qua de re queri vellet, "sese ei quoad liceret satisfacturos: si quid secus ab eo amicisque "ejus commissum sit, nobilissimæ optimeque de patria semper me-"ritæ gentis memores, multa temporibus, multa ætati, multa ipsi "summæque de eo conceptæ spei remissuros. Veniret itaque, & quam "vellet publicæ administrationis partem capesseret, remque Scoti-"cam, sæpe antea e summis periculis Duglassiorum armis ereptam, "nunc intestinis malis laborantem, sua præsentia erigeret & confir-"maret.

XVI. His cum adolescens & natura & ætate gloriæ cupidus com-moveretur, accesserunt amicorum adhortationes, quos sua quemque spes occœcaverat, ut, aversis a memoria periculorum animis, de privatis modo utilitatibus cogitarent. Cancellarius, ubi eum resci-vit adventare, obviam ad multa millia passuum ei est profectus: & in arcem suam viæ propinquam (Crichtonium vocant) amice invi-tat, & magnifice excipit. Ibi per biduum comiter habito, cum plurima ostendisset amici animi indicia, ut adolescentem improvi-dum facilius circumveniret, omnemque alienatæ mentis aboleret su-spicionem, cœpit familiariter suadere; "Ut memor dignitatis Re-"giæ, ac sui pariter officii, quem nascendi fors, & patriæ leges, "Ordinumque consensus ad rerum gubernacula admovissent, eum "ipse pro domino haberet & agnosceret: patrimonium longe am-"plissimum, virtute & sanguine majorum partum, ad posteros, ita "uti accepit, transmitteret: Duglassiæque gentis nomen, non mi-"nus fide quam factis illustre, non modo a fœda proditionis ma-"cula, sed ab omni suspicionis nota liberaret: ab injuriis adversus "imbellem plebem se suosque contineret: segregaret a se latrones: "in posterum ita justitiæ tuendæ se daret, ut si quid ante offende-"*rit, non vitio* naturæ, sed improborum consilio tribui posset: in

"illa

" illa etiam ætatis infirmitate pœnitentiam pro innocentia posse
" accipi.

XVII. His & similibus sermonibus, cum benevoli animi fidem fecisset, adolescentem Edimburgum pellexit, una cum Davide fratre, omnium dictorum factorumque conscio. Comitibus ejus in itinere nonnullam suspicionis fraudem injecerant crebræ ab Alexandro Prorege missitationes, & ad singula prope momenta intercursantes nuncii, blandiorque, quam pro more & loco quem tenebat, Cancellarii oratio. Hæc cum secreto murmure totum prope agmen streperet, nonnullique Comitem liberius admonuissent; " Ut, si ipse " in proposito perstaret, saltem Davidem fratrem remitteret: neve " totam familiam (quod & pater moriens admonuerat) sub unum " fortunæ ictum daret". Incauta ætas amicis irata, per vocales homines, velut præcopio per totum agmen edito, clandestinos susurros compescuit: amicisque respondit; " Se satis scire, magnarum familiarum communem hanc esse pestem, ut semper habeant " homines otii impatientes, quibus lucro sint patronorum pericula " & miseriæ: eos, quia in pace legum vinculis constringantur, seditionum esse auctores, quo turbatis rebus liberius grassentur: se " magis fidere Cancellarii & Proregis spectatæ prudentiæ, quam " seditiosorum temeritati & vecordiæ credere." Hæc cum dixisset, ut sermonibus hujuscemodi occasionem præcideret, properantius quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus recta in arcem pergit; & velut fato trahente, in insidias inimicorum sese præcipitat. In ipso temporis articulo, Prorex (uti convenerat) affuit; ut communi consensu res ageretur, neve in unum tantæ moles invidiæ incumberet. Duglassius liberaliter & amice acceptus, & mensæ Regiæ adhibitus fuit. Verum procedente convivio, armati inermem circumsistunt; & taurinum caput (ea illis temporibus tessera cædis erat,) ei apponunt. Eo viso turbatus adolescens, cum exsurgere conaretur, ab armatis comprehensus, & in aream arci propinquam eductus, graves intemperantis adolescentiæ pœnas capite luit, una cum Davide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, secundum fratrem, apud eum erat fides. Eorum cædi Regem, jam adolescentiam ingressum, illacrymasse ferunt, Cancellario graviter increpante ejus intempestivum in morte hostili fletum, quo hoste vivo nulla tranquillitatis publicæ spes fuisset.

XVIII. Gulielmo sine liberis defuncto, successit in jus Comitatus (feudum enim, ut juris periti loquuntur, masculinum erat) Jacobus, Crassus ex re cognominatus: in reliquum patrimonium, quod erat immensum, soror unica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Jacobus Crassus, etsi vir minime malus, nihilo minus quam superiores invisus vulgo, & Regi suspectus, quod homines latrociniis assuetos sub Duglassiæ superioribus Comitibus, etsi non aleret, non tamen satis acriter reprimeret: sed mors intra biennium subtraxit eum invidiæ. Huic e septem filiis Gulielmus natu maximus successit. Is avitæ potentiæ æmulus, ut familiam in pristinum resti-

tueret splendorem, patrui filiam, multarum regionum hæredem, ducere instituit. Id matrimonium plerique ex propinquis, partim ut insolitum, ac proinde non legitimum; partim ob nimias opes vulgo invidiosum, Regibus formidolosum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere sparsus, Regem nihil omissurum, quod ad rem impediendam faceret. Ea fuit Gulielmo caussa maturandi connubii, interdicto nuptiis tempore, ut regios videlicet conatus præveniret. Secuta nimias opes insolentia, insolentiam invidia, grassantibus passim latronum gregibus, quorum duces a Duglassii consiliis non alieni credebantur. In iis erat Joannes Gormacus Atholius, qui cum omnia latrociniis infesta circa se reddidisset, Gulielmum Ruvenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad supplicium duceret, aggressus, prope justo cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta sociis cæso, reliqui fuga se receperunt in montes. Incidit hæc pugna in annum a Christo nato, M. CCCC. XLIII.

M.CCCC. XLIII.

XIX. Non adeo multis post diebus, Britannodunum, arx viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semplius, superiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, ut peculiarem quisque aditum in suam partem habentes nec hi quidem a factionibus liberi, Patricius enim occulte Duglassianis favere credebatur. Hunc Semplius, cum superiorem arcis

corumque ſecreta commendatione, Rex adeo mutatus eſt, ut omnium ſuperioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, ſecretaque cum eo conſilia communicaret. Comes autem obſequio Regem, liberalitate miniſtros, comitate & modeſtia cunctos brevi ita ſibi devinxit, ut vulgo manſueti animi ſpem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum evaderet mutatio.

XX. In primis Alexander Leviſtonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia ejus conſilia in ſuam ſpectare perniciem rati, procuratione publicorum munerum depoſita, diverſi abeunt; Alexander in ſua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgenſem, velut Duglaſſianæ ſimulationis eventum ſpeculaturi. Nec fefellit homines perſpicaces præcepta opinio: nam Duglaſſius Regem, & ob ætatis infirmitatem adhuc incautum, & ſeniorum conſilio deſtitutum nactus, tempus addeſſe ratus ulciſcendi mortem patruelium, facile Regi perſuadet, ut Gulielmum Crichtonium, & Alexandrum Leviſtonium, cum duobus ejus filiis Alexandro & Jacobo, in jus ad ſe vocet, ut rationem ſuæ adminiſtrationis redderent. Eo ſpectabant ejus conſilia, ut, ſi accederent ad aulam, ſuæ factionis opibus eos opprimeret: ſin venire abnuerent, hoſtes publicos declaratos, Regii nominis auctoritate ſuis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis everteret. Citati, per literas reſponderunt; " Se nihil unquam Regis regni-
" que ſalute habuiſſe antiquius: magiſtratus ita geſſiſſe, ut nihil op-
" tabilius ipſis eſſe poſſet, quam ut rationes redderent apud æquos
" judices: verum in præſentia, cum omnium, qui judicaturi forent,
" animi ſint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, om-
" nes aditus armatis obſepti, veniam ſibi dandam, non quod judici-
" um defugerent, ſed hoſtium capitalium violentiæ ſe ſubtraherent,
" ac melioribus temporibus vitam ſuam reſervarent, dum pulſis a
" latere Principis latronum ducibus, quod ſæpe dubiis temporibus
" antea feciſſent, ſuam innocentiam Regi, omnibuſque bonis appro-
" barent. Hoc reſponſo accepto, Duglaſſius, conventu, qui ad Sterlinum in quartum diem Novembris indictus erat, habito, curat ut illi hoſtes publici denuncientur, bonaque publicentur: Joannem Froſtarium Criſtorfinianum, ſuum clientem, ad eorum agros depopulandos, bonaque in fiſcum redigenda, cum copiis mittit. Is arces, per deditionem receptas, partim demolitur, partim novis præſidiis occupat: populatione late fuſa, cum nemo reſiſteret, ingentem prædam aufert.

XXI. Vix Duglaſſiani ſe receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clientibus omnium ſpe celerius confecto exercitu, Froſtarii Duglaſſianorumque agros percurrit ad Criſtorfinum Strabrocumque; & Abercornum Blacneſſumque ædificia incendit, frumenta corrupit, & quam maximam potuit omnis generis prædam (in ea nobilium equarum gregem) abegit: ac multo majora quam acceperat hoſti damna rependit. Duglaſſius gnarus Crichtonium alienis magis quam propriis viribus fretum, in amicos ejus iram vertit, a quibus clam

(nam palam pauci audebant) missa senserat auxilia. Praecipui erant Jacobus Kennedus, Fani Andreae Archiepiscopus, Georgius Angusiae Comes, & Joannes Mortonii, uterque Duglassiae gentis : sed alter ex amita Regis, eademque Jacobi Kennedi matre, natus, alter sororem Regis habebat in matrimonio. Hi potiorem caritate familiae salutem publicam & officium semper habuerunt. Sed Kennedus & aetate, & consilio, ac proinde auctoritate caeteros anteibat : in eum potissimum ira est versa. Crafordiae Comes & Alexander Ogilvius, conflato satis magno exercitu, agros ejus in Fifa late populati, dum praedam magis quam caussam sequuntur, omni genere cladis in vicina etiam praedia grassati, nemine congredi auso, pleni praedarum in Angusiam revertuntur. Kennedus, ad sua arma conversus, Comitem Crafordiae, disceptationem juris fugientem, diris Ecclesiasticis est prosecutus : quas cum pro solita contumacia ille sprevisset, juris divini & humani neglecti brevi poenas dedit.

XXII. Eodem enim, quo haec gesta sunt, anno, Collegium Benedictinorum Aberbrothii (quoniam Monachis de civium caussis statuere religio est) juri dicundo praefecerat Alexandrum Lindesium, Comitis Crafordiae filium natu maximum : ipsi eum magistratum Balivum vocant. Is cum numerosa comitum turba Coenobio gravis esset, ac pro praefecto juridico dominum se gereret, a Coenobiarchis magistratu ejectus est, surrogato in ejus locum Alexandro Ogilvio. Lindesius cum hanc (ut ipse rebatur) injuriam iniquo ferret animo, uterque, velut indicto bello, copias undecunque potest cogit. Cum utrinque jam in procinctu starent acies, Comes Crafordiae, certior factus, quanta potuit celeritate advectus equo, inter duas acies, sola majestate nominis tutum se arbitratus, processit ; & dum, inhibito filii impetu, Ogilvium ad colloquium vocat, a milite, quis esset, aut quid peteret, ignaro, hasta in os injecta, moribundus concidit. Hac caede, velut classico, utraque acies mota est, & post acrem conflictum, multis utrinque vulneribus acceptis, victoria penes Lindesios fuit. Caussam ejus hanc maxime fuisse ferunt, quod cum utrinque rectis hastis, speciem silvarum praebentibus, starent, quidam exclamasse dicitur, « Quid stimulos istos, tanquam adversus boves « res esset, affertis ? quin iis abjectis, cominus gladiis & vera vir- « tute, ut viros decet, nobiscum contendite. Ad hanc vocem, utrinque hastas abjecerunt caeteri, praeter centum Glottrianos, qui a Duglassio Lindesiis auxilio missi erant. Hi cuspides manibus tenentes, hastas a tergo trahebant : quas, cum ad manus ventum esset, prae se denso vallo praetenderunt : & inopinata specie territis qui ex adverso stabant, aciem hostium perruperunt. Desiderati ex victoribus centum ; ex adversa acie supra quingentos : & in his multi viri clari. Alexander Ogilvius ab hostibus captus, paucis post diebus vulnerum dolore & animi moerore confectus interiit. Gordonius Huntilaeae Comes, in equum ab amicis sublatus, evasit : multoque major caedes fuisset, nisi nox fugientes texisset : concursum est enim ad nonum Calendas Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriam

Lindesi-

Lindesiani, domibus direptis & eversis, agrisque depopulatis, crudeliter exercuerunt. Nec segnius in regione diversa bellum inter factiones gerebatur. Duglassius Gulielmum Crichtonium in arce Edimburgensi jam aliquot menses clausum tenebat. Ea ut arctius obsideretur, conventus, qui in Idus Julias indictus erat, ac cœptus haberi Perthi, Edimburgum est translatus. Tandem, post nonum mensem, obsessis & obsidentibus pariter fessis, deditio facta est, in has conditiones, ut Gulielmus, venia omnium, quæ in Regem commisisse dicebatur, accepta, incolumis cum suis abiret. In omni enim certamine, qui potentior est, etiam innocentior studet videri. Nec adeo diu post, Crichtonius in gratiam receptus a Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium consensu: verum ille non modo aula, sed publicis etiam negociis, quatenus per magistratum licebat, abstinuit.

XXIII. Duglassius, Crichtonio magis perculso quam everso, reliquam iram in Levistonios convertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes nobilium virorum (nam omnium infinitum esset) per ea tempora attingam. Jacobus Stuartus, nobilis Eques, ab Alexandro Lilio & Roberto Bodio, ad Fanum Patricii, quod duo millia a Britannoduno abest, fuit cæsus: nec eorum crudelitas ejus morte contenta, uxorem ejus gravidam, ac prope jam parturientem, in suam potestatem redigere contendunt. Id ut perficerent, sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuose nunciaret, "Equites pedi- "tesque omnes vias obsidere, nec eam aliter tam præsens pericu- "lum evadere posse, quam si navicula Britannodunum ad Robertum "Bodium devehatur: qui sancte promittebat, se eam domum salvam remissurum. Mulier credula, & quæ ignorabat Robertum in cæde perpetranda affuisse, e Cardrolia in arcem vecta, se fraude inimicorum undique circumventam cernens, doloris, metus & indignitatis magnitudine victa, fœtum abortivum edidit, qui una cum ipsa intra paucas horas interiit. Iisdem fere diebus, Patricius Heburnus Halensis Regulus Dumbari arcem tenebat; ac Joannam Jacobi primi uxorem, quæ fugiens tumultus illuc se receperat, ibi secum habebat. Archibaldus Dumbarius, hanc iræ justam caussam ratus, Halim Heburni arcem noctu aggressus, primo impetu præsidio interemto cepit: paucisque post diebus, timore perculsus, Comiti Duglassiæ eam restituit, pactus, ut incolumis inde cum suis dimitteretur. Nec diu post Joanna Regina decessit, relictis e posteriore viro liberis, Joanne Comite Atholiæ, Jacobo Buchaniæ, & Andrea postea Moravientium Episcopo. Ea defuncta, Heburnus arcem Dumbari vacuam Regi tradidit. In Angusia Alexander Crafordiæ Comes, Joannem Leonem, ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem, a patre suo provectum, velut ingratum & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro capitali supplicio affecit. Anandiani aeros propinquos omni calamitatis genere inter has discordias fœdabant.

XXIV. Om-

XXIV. Omnium autem caussæ malorum in Comitem D
referebantur: qui tamen sedulo hæc a suæ factionis popularil
dissimulabat: etsi palam unum id studebat, ut diversarum
homines affligeret: eo enim evaserat impotentiæ, ut acta eju
hendere capitale esset. Jacobum Stuartum, Regis vitricum
qui stans liberius locutum, solum vertere coegit: qui, a
capta nave, non diu supervixit. Jam maturum ratus Le
aggredi, Edimburgum ad conventum evocandos curat Alex
familiæ principem, ejusque filium Jacobum; item Robert
gium Quæstorem, & Davidem: ex amicis vero Robertum B
Jacobum & Robertum Dundassios. Ex his Alexander & du
dassii, bonis publicatis, in custodiam Britannodunum sunt
cæteri capitibus luerunt. Quo crimine tam grave meruer
plicium, a scriptoribus illorum temporum non proditur:
in re tam a memoria nostra remota, meas interponam conj
tantum quod fama accepi referam. Jacobum Levistonium,
locum supplicii venisset, graviter & diserte aiunt de fortuna
stantia conquestum; "Patrem suum, imperio Regibus proxi
" per auctum, cessisse libenter invidioso Proregis titulo:
" prædia, procul ab aula & ab inimicorum oculis, abiisse:
" cum nullis ejus miseriis exsatiaretur crudelitas, arma, sed c
" salutis tuendæ caussa sumsisse, Regisque jussu deposuisse:
" si qua fuerit culpa, jam pridem veniam impetrasse. Post
" pus, etiam ab omni suspicione se vitam procul egisse.
" satis perspicuum esse argumentum conscientiam Nobilitat
" tam sollicite supplicia eorum deprecaretur: plus tamen i
" rum potuisse sævitiam, quam superiora officia suæ familiæ
" a Rege impetratam veniam, quam Nobilitatis preces. I
" omnes qui adessent rogare, ut præclaros imperii magistr
" titulos nihil aliud esse existiment, quam sæviture asperius
" blandimenta; & funerum decora potius quam vitæ p
" præsertim cum semper plus possint improbi ad bonorum pe
" quam consensio bonorum ad salutem tuendam.

XXV. Hæc cum dixisset, cum ingenti omnium mœrore
carnifici subjecit. Inter hos motus, missus est in Galliam
nius, ut, præter antiqui fœderis renovationem, etiam Jaco
peteret Regii generis uxorem. Nec Duglassius moleste fer
sentiam, etsi honorificam, hominis juxta prudentis ac str
ex reliquiis veterum discordiarum sibi non satis æqui. In t
turbato regni statu, idem, qui in cæteros vulgatus erat, mo
clesiasticum ordinem suo contagio affecit. Joannes Cameron
scuæ Episcopus, in suæ ditionis (quæ in primis ampla est) a
multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipse ediderat; m
eos, quorum in manu summa rerum erat, prodenda curav
dominis iniquo judicio circumventis, bona ad eum rediren
umque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor au
credebatur. Ejus viri dignum vita nefarie acta fuisse

exitium. Pridie natalem Christi cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum a Glascua distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, ut caussam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione somno excussus, famulos excitat, illatoque lumine assidere jubet. Ipse, libro in manum sumto, cum legere occœpisset, eadem iterum audita vox omnium animos stupore defixit. Deinde cum longe vehementius atque horribilius insonuisset, Episcopus, ingenti gemitu edito, lingua exserta, mortuus in lectulo est inventus. Hoc tam perspicuum divinæ ultionis exemplum, ut neque temere affirmare nec refellere est animus; ita, cum ab aliis sit proditum, & constanti rumore pervulgatum, omittere visum non est. Eodem tempore, Jacobus Kennedus, vita & moribus longe diversis, ut qui omnia sua consilia ad salutem publicam referret, cum neque auctoritate aut consilio novis quotidie malis ingruentibus resistere posset, Regiasque vires adversus improborum conspirationem videret infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipse suam salutem tuebatur.

XXVI. Nec in his malis domesticis res foris quietiores erant. Finitis cum Anglo induciis, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incursiones fecere, quacunque ibant omnia ferro flammaque vastantes: in Anglia, Annevicus ab Jacobo Comitis Duglassii fratre, in Scotia Drumfrisium a Comite Sarisburiæ, Dumbarum a Comite Northumbriæ direptum & incensum est; magnæ utrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ sunt. Inter duces convenerat, ut captivorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incursionibus, cum agri pene ad solitudinem redigerentur, nihil autem ad summam belli proficeretur, rursus in septem annos pacti sunt inducias. In hoc statu rerum Jacobus Dumbarius Moraviæ Comes moritur. Is cum duas filias reliquisset hæredes, major natu a patre ante mortem Jacobo Crichtonio collocata fuerat, minor patre defuncto Archibaldo Comitis Duglassiæ fratri nupsit. Is contra leges institutaque majorum Comes Moraviæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglassii potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur, Georgium fratrem curat Ormundiæ Comitem creari; Joannem multis fructuosisque prædiis donatum, Balvaniæ Baronem vocat; multis amicorum nimiam jam antea, & formidolosam Regibus, familiæ potentiam suspectam habentibus: immoderata enim hæc fortunæ incrementa non diuturna fore augurabantur.

XXVII. Inimici vero, quam invidiosissime poterant, insectabantur illam inexplebilem cupiditatem. " Quam enim posthac vitam
" fore, sub hominis impotentis tyrannide; cujus avaritiæ nihil esset
" satis; adversus cujus potentiam nihil esset tutum: qui per fas ne-
" fasque Procerum invaderet patrimonia, tenuiores clientibus suis in
" prædam relinqueret; adversantes libidini, per latrones & sicari-
" os, aut bonis everteret, aut e vita tolleret; novos homines ad
" summos honores eveheret, quos in veterum familiarum ruinis

" collo-

"collocarit [illegible] omnes opes regni congestas; præ-
"ter tot Equites & Barones, quibusque opulentissimos totius gentis
"Comites. Regem [illegible] jam [illegible] regnare. Sub Duglassio
"extrema omnia in misera servitute patienda: qui vocem liberta-
"tis memorem emisisset, animam simul emittendam." Hæc at-
que hujus generis plurimaque vera, plura que ad invidiam creandam
supra verum aucta, cum passim spargerentur, qui extra factiones
erant, omissa publici emolumenti cura, suis negotiis animum inten-
debant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tan-
tis opibus, ut adversus eas nullæ vires satis firmæ viderentur, sua
sponte præcipitem ruere. Nec eos divinatio falsos habuit: animus
enim, per se insolens, tantis successibus eo crevit impotentiæ, ut a-
micorum liberis admonitionibus aures haberet clausas. At ne silen-
tio quidem dissimulare, quæ probare non poterant, plerisque satis
tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, sed vultus quo-
que observantibus. Veteres inimici in jus rapiebantur, ad eundem
adversarium & judicem: multi bonis, quidam vita spoliati; plu-
res, iniquum fugientes judicium, solum vertebant. Duglassiæ fa-
ctionis homines, nullo judiciorum metu (nemo enim jure experiri
cum quoquam eorum audebat) in omnem licentiam effusi, sacra,
profana, agere, rapere, obnoxios cædere, neque sceleribus modum
facere: interdum, nullis peccandi suppetentibus caussis, gratuita
edebant facinora, ne, per desuetudinem scelerum, honestæ cogita-
tiones animum subeuntes mollirent, ac a feritate illa mansuefacе-
rent: quanto quisque contumeliosior in plebem esset, tanto se no-
biliorem existimabat.

XXVIII. Tot malis in omnes Regni partes diffusis, Scotia oneri
succubuisset, nisi eisdem temporibus non minor civilium tempesta-
tum vis in Angliam incubuisset: qua tandem aliqua ex parte sopi-
ta, induciarum fide violata, Angli incursionem in Scotorum agrum
fecere, ac late fusa populatione, cum ingenti villarum strage graf-
sati, vi magna pecorum abacta domum rediere. Nec Scotus hanc
injuriam diu tulit inultam: satis enim ampla manu Angliam in-
gressus, majorem quam acceperat hosti cladem reddidit. Ita utrin-
que animis populatione irritatis, magnæ vastitates in utriusque gen-
tis agris factæ: sed calamitatis major pars in Cumbriam, unde ini-
tium injuriæ ortum erat, incubuit: ea enim omni clade belli vexa-
ta, prope ad solitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fe-
cere, ut exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus co-
piis regionem inopem, domi intestinis malis laborantem, facile in
suam potestatem se redacturos arbitrabantur. Igitur delectu mili-
tum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comi-
tem, ob regionum notitiam, & quod magnum ejus erat nomen,
magna auctoritas, in illis gentibus. Ei addunt Magnum quendam,
Equestri quidem familia, sed qui multos annos in Gallia, cum in-
dustriæ & fortitudinis laude, meruisset. Is, cum præcipuo adversus
Scotos odio flagraret, transegisse cum Rege fertur, ut quantum agri,

pulſis aut cæſis habitatoribus, de Scotis caperet, ipſe poſterique ejus poſt ſe tenerent.

XXIX. Contra Scoti, audito apparatu hoſtium, & ipſi ſuas ex adverſo copias comparant. Omnibus præficitur Georgius Ormundiæ Comes: qui ſtatim in Annandiam, quo venturum hoſtem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli in hoſticum ingredi. Superato Solvæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen caſtra locant: atque in omnes partes dimiſſis cohortibus, longe lateque populantur: demum adventu Scotorum cognito, ſuos pér tubicines revocant, omneſque in unum vires contrahunt. Ubi primum utrinque inſtructi apparuere, nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum Magnus præeſſe juſſus, in ſiniſtra Joannes Ponentonius Eques. Ei attributi Valli, e veterum Brittonum ſtirpe reliquiæ. Mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglaſſius adverſus Magnum Vallam Cragiæ Comarchum, adverſus Ponentonium Maxuallium & Jonſtonium cum ſuis quemque tribulibus locat. Ipſe in media acie curat: ac ſuos breviter eſt hortatus; „ Ut bonam de victoria ſpem haberent, ut qui hoſtium injuriis la„ ceſſiti arma induiſſent: juſtiori cauſſæ proſperum eventum non de„ futurum: hoſtium ſuperbiam ſi ſemel inſigni clade retuderint, „ brevis laboris diuturnum fructum habituros. Angli, qui ſagittariorum numero abundabant, cum Scotos eminus miſſilibus ſauciarent, Vallas, qui ſiniſtro cornu præerat, exclamat, ut a ſuis omnibus audiri poſſet; „ Quid ita eludentes velitarentur? Se ſecuti, cum „ hoſte manum conſererent, ubi vera virtus ſpectari poſſet: id demum virorum certamen eſſe. Hæc locutus, totum ſecum cornu commovit. Ac ſtatim prælongis haſtis (quas Scoti, pediti atque equiti juxta habiles, ferunt) hoſtem impellunt, impulſum fundunt fugantque.

XXX. Magnus inclinatam ſuam aciem cernens, vitæ ſuperioris honeſte actæ magis quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, ut vel audacia prælium reſtitueret, vel extremum ſaltem ſpiritum præclari facinoris gloria illuſtraret: ſed dum incautius ruit, a ſuis excluſus cum paucis eum ſecutis occiditur. Hujus cædis fama per utrumque exercitum vulgata, Scotiſque ideo ſe alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu ſtetit. Cum effuſa fuga domum properarent, major abeuntium quam præliantium cædes facta eſt; maxima vero in Solvæi ripa, cum æſtus maris, tum forte in amnem refuſus, fugientes retineret. Periere Anglorum in eo prælio circiter tria millia, Scotorum ſexcenti. Captivorum magnus fuit numerus: e quibus clariſſimi Joannes Ponentonius & Robertus Harentonius: Comitis Northumbriæ filius, cum evadere poſſet, dum patrem in equum imponit, ipſe in manus hoſtium venit. Capta præda, quantam nullo ante prælio meminerant. Angli enim & numero militum & genere, & Scotorum diſcordia freti, adeo ſecuri eo venerant, ut non ad bellum, ſed ad pompam proficiſci viderentur, tanta ſui fiducia, hoſtiſque contemtus inerat. Vallas ſau-

cius, domum lectica delatus, post tertium mensem decessit. Omni prædæ Comes victor captivos recensuit: primores in arcem ad lacum Mabanum custodiendos dedit; ipse in aulam profectus, effusis omnibus obviam, omni genere honoris excipitur. Res belli gestas Rex magnis laudibus prosecutus, eum una cum fratre monuit; "Ut, "quemadmodum sæpe foris specimen fortitudinis ostendissent, remque Scoticam suo labore & virtute periculosis temporibus defendissent, ita domi modestiæ assuescerent, ab infirmiorum injuriis "ipsi se abstinerent, suosque continerent: potentiam, quam multis "majorum in Regem civesque suos meritis collectam haberent, in "latronibus coercendis potius quam fovendis ostenderent: id unum "eis ad absolutam laudem deesse. quod si pergerent facere, intel"lecturos, nihil se commodius Duglassiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum respondissent, a Rege dimissi, læti domum redierunt.

XXXI. Post hoc ad Sarcam prælium, ut limes Scotiæ ab externorum injuriis fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritavit quam dejecit. Concilio de bello in Scotiam habito, novus delectus ad ignominiam delendam decernitur. Omnibus in id unum intentis, civiles repente motus exorti, validaque adversus Regem plebis conspiratio belli externi consilia discussit. Legati in Scotiam de pace missi: quorum adventus eo gratior fuit, quod ne ipsis quidem satis certæ res domi erant. Cum de pace non convenirent, legati, in triennium inducias pacti, retro domum redierunt. Hæc gesta sunt anno Christi millesimo
M. CCCC. XLVIII. quadringentesimo quadragesimo octavo. Auxit hanc publicam lætitiam, brevi post nuncius e Flandria a Cancellario missus, qui ad Carolum Septimum ierat de matrimonio contrahendo. Ejus opera, desponsa est Jacobo Maria Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem Burgundi sororem Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit, ac, mense Julio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata est.

XXXII. Hanc tam multiplicem lætitiam, de victoria, de pace, de nuptiis, nonnihil turbavit Richardi Colvillii, Equitis non obscuri, mors, non tam ipsa fortassis immerita, quam pessimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Joannem Achlequum, Duglassii necessarium, de quo sæpe, post multas magnasque acceptas injurias, conquestus erat, cum in jure & æquitate nullum præsidium videret aut speraret, pugna adortus, ipsum cum aliquot comitibus interemit. Hanc cædem adeo moleste tulit Duglassius, ut gravissimo sacramento se astringeret, non prius quieturum, quam Colvillii cæde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ: expugnata enim Richardi arce ac spoliata, quicunque puberes in ea reperti sunt, cæsi. Hoc facinus, etsi nullo neque jure neque more factum, non deerant tamen qui excusarent, & propemodum laudarent, tanquam ab irâ generoso homine digna profectum: & (ut fieri solet, rebus in præceps euntibus) opulentiæ perpetua comes assentatio extrema flagitia nomini-

minibus honestis induebat. Duglassium, elatum fortunæ,in exitium as imminentis, blanditiis, prava cepit ambitio, etiam exteris nanibus ostentandæ suæ potentiæ ; tanquam nimis angusto unius in-læ theatro splendor tantæ familiæ coarctaretur. Occasio Romam tendi erat ambitio, prætendebatur religio. Veteris Judæorum nis Ecclesia Romana sibi asciverat exemplum, ut quemadmodum i quinquagesimo quoque anno suis civibus debita cujuscunque geeris remittebant, oppignerata gratis reddebant, servos Hebræi geris libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium secum faorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat : nam aliis temporibus minutatim cauponabatur ; quinquagesimo oque anno, apertis misericordiæ suæ horreis, nullius mensuræ rcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, efndebat. Duglassius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim ovitatis avidæ, partim spe præmiorum illectæ, stipatus, in Flanlam trajecit. Inde Lutetiam terrestri itinere profectus, assumsit atrem Caledoniæ destinatum Episcopum ; deinde, cum liberis Coes careret, Regis permissu in spem Duglassiæ substitutum. In Gal-, cum ob fœdus publicum cum Scotorum gente, tum ob avitorum rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice hatus, Romam sui adventus exspectatione implevit.

XXXIII. Post alterum fere ab ejus profectione mensem, qui mepræsentis continebantur, inimici & æmuli paullatim emergere perunt, & de injuriis pridem illatis queri. Cum faciles ad Rem aditus, nec difficiles ad audiendas querimonias aures esse faa divulgatum foret, quotidie fortunam lamentantium suam turba escebat, omnesque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, d neque rejicere miserorum querelas, neque Comitem absentem dicta caussa damnare poterat, medio responso importunos turbæ imores ad tempus sedavit : se enim procuratorem Comitis adesse sfurum, ut eo præsente de criminibus objectis cognosceretur. Is m vocatus non paruisset, missi e ministerio Regio qui renuentem cogerent. Eo in aulam perducto, non defuere, qui vociferarenr, exemplo spreti imperii pœnas ab eo expetendas : "Nimia patientia Regiam auctoritatem vilescere, ac infimo cuique ludibrio esse : specie illa lenitatis improborum audaciam crescere, & peccantium impunitate sceleribus novis aditum patefieri. Nihil his comotus Rex, in sententia sua perstitit, ut magis incommodorum mpensatione accusatoribus satisfieri, quam animos vindictæ avis sanguine expleri vellet. Itaque procuratorem Comitis custodia luctum in jus venire jubet. Si quid ad objecta crimina respondere sset, licere præfatus, ut id libere ac citra timorem faceret hortar. Multa judicia parum prospere experto cum Rex judicatum mo solvere jussisset, procurator, in Comitis adventum, quem intra ucos menses exspectabat, se rem integram servaturum respondit : que fecisse credebatur, auctoribus Ormundo & Moravio Comitis atribus. Re, ut erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sin-

clarus Orcadum Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallovidiam, deinde in Duglassiam. Is exactores creavit, qui reditus prædiorum Duglassii colligerent, remque judicatam cum fide exsolverent. Sed cum ad negotium conficiendum non satis virium Sinclaro esset, aliis eludentibus, aliis non sine contumelia eum excipientibus, re infecta domum rediit. Rex hoc suæ auctoritatis contemtu irritatus, jubet universos Duglassiæ factionis fautores in jus venire: detrectantes imperium publicos hostes denunciat. Conscripto adversus eos exercitu, in Gallovidiam ducit. Primo adventu ducibus in arces compulsis, pars exigua Regiarum copiarum, dum reliquos per aspera loca vitabundos persequitur, non sine ignominia retro ad Regem venit. Rex indignatus tantum vagos prædones ausos, ut contemtum sui demeret, receptacula eorum aggressus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglassiam vero, magna cum fatigatione militum in potestatem redactam, solo æquavit, agrorum cultores, qui se suasque fortunas sibi commiserant, suis quotannis agrorum fructus pendere jussit, donec e Duglassii bonis publicatum solveretur. His fere gestis, exercitum solvit, magnam lenitatis & modestiæ famam etiam apud hostes consecutus.

XXXIV. Hæc uti gesta sunt Romam relata, vehementer Comitis animum commoverunt: jamque etiam vilior suis, a magna comitum parte desertus, cum paucis iter ingreditur. Cum per Angliam in loca Scotiæ vicina venisset, Jacobum fratrem præmisit, qui Regis erga se animum exploraret: quem ubi placabilem comperit, domum regressus, humaniter receptus, tantum admonetur, ut latrones segregatos a se compesceret, præsertim Annandianos, qui per ejus absentiam multa crudeliter & avare perpetrassent. Id cum jurejurando Duglassius ita futurum recepisset, non modo in pristinum gratiæ locum est restitutus, sed Prorex etiam, omnibus ejus imperio parere jussis, per totam Scotiam declaratus. Sed vastus animus, sublimia semper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei sub Rege poterat contingere, non contentus, suspicionum novas caussas immeritate sua Principis subjecit: clam enim in Angliam profectus, ejus gentis Regem convenit: ipse res repetitas, ac non redditas, caussam itineris videri volebat. Ea, quo levior & minus verisimilis erat, eo acriores in animo Regis jampridem infenso suspicionum aculeos infixit: cumque iram non dissimularet, ut qui altius aliquid sub eo colloquio latere interpretaretur, Duglassius iterum supplex ad expertam sæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Regina multisque Primorum deprecantibus, cum sancte jurasset, se nihil in posterum commissurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus est, magistratu tantum ademto. Admoti iterum ad rerum gubernaculum Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanserant.

XXXV. Ob hanc tantam (ut ipse videri volebat) contumeliam Duglassius omnibus aulicis erat iratus: sed præcipue Gulielmo Crichtonio, cujus potissimum prudentia suos conatus omnes impe-

diri putabat: hunc igitur, si posset, insidiis; sin id minus procederet, quovis modo e medio tollere statuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, subornatur quidam e Duglassii amicis, qui diceret, se Crichtonium audisse asseverantem, "Nunquam rem "Scoticam fore quietam, incolumi Duglassiorum familia: in eo "Regis regnique salutem, & Ordinum concordiam, & pacem pub- "licam esse positam, si homo natura turbulentus, multis validisque "propinquitatibus subnixus, quando nullis beneficiis placari, nullis "honoribus satiari posset, tolleretur; ejusque morte tranquillitas "publica stabiliretur. Hæc fabula passim divulgata, &, quia verisimilia dicebantur, plerisque credita, magnam Crichtonio conflavit invidiam. Duglassius, comperto per exploratores eum Edimburgo discessurum, insidias in via de multa nocte, quam potest occultissime, locat. Ad eas cum ventum esset, qui occulte subsederant magno cum clamore exorti sunt: qui deprehensi erant improviso primum attonitis malo dexteræ mentesque obtorpuerant. Gulielmus, vir magni animi & consilii, ubi se a trepidatione collegit, uno ex iis, qui primi se obtulerant, cæso, altero vulnerato, per medios hostes cum suo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtonio, quo perfugerat, cum dies aliquot curandis plagis dedisset, magna clientium & amicorum manu, quanto potuit cum silentio, collecta, Edimburgum proficiscitur: adeoque celeritate famam sui adventus prævenit, ut inimicum nec opinantem pene oppresserit. Duglassius, insperato ereptus periculo, incertum ira an pudore magis anxius, cum adversæ factionis opes, non invito populo, crescere videret, ut suas etiam ipse partes accessione virium firmaret, Crafordiæ & Rossiæ Comites, secundum nomen Duglassium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere sibi conjungit; jurejurando inter ipsos dato, quod eorum quilibet cæterorum fœderatorum clientibus & amicis adversus omnes auxilio foret. Qua conspiratione confisi, non modo diversarum partium vires, sed Regias etiam præ suis contemnebant.

XXXVI. Hæc cum per se Rex indignanter ferret, accesserunt & recentes iræ caussæ, quæ imminens exitium Duglassio maturaret. Joannes Heresius, Eques nobilis Gallovidianus, quod a Duglassiorum sceleribus abhorreret, seque domi fere contineret, immissis Annandianis, prædonum injuriis vexatus, cum apud Duglassium sæpe frustra questus fuisset, nullumque aliud suppeteret remedium, vim vi ulcisci decrevit. Igitur collecta manu amicorum Annandiam ingressus, a latronibus cum suis omnibus captus, ad Duglassium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, suspendio tanquam latro extinguitur. Ea res cum atrox, ut erat, omnibus videretur, passim serebantur sermones, "Duglassium non obscure pessimis artibus regnum affectare: nihil enim jam aliud superesse, quo tam "vasta cupiditas expleri posset. Quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallovidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Ejus familiæ prin-

ceps tutor, cum e Duglassianis quendam, assiduis injuriis [...]
dis molestum, occidisset, una cum fratre captus, a Duglassi[...]
cerem erat conjectus. Rex per captivi amicos certior factus,
hementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum [...]
sineret, non ad judicium sed ad certum exitium, ad eunde[...]
cem & capitalem inimicum, in jus trahi; cui non tam prae[...]
men foret nociturum, quam quod meliorum partium semper[...]
Illuc igitur Rex Patricium Graium, Maclelani avunculum, [...]
nobilem, ac Duglassii etiam propinquum, mittit: qui jube[...]
captivo in aulam misso, ibi jure cum eo experiretur. Come[...]
um humaniter accipit: captivum cum curasset interea suppli[...]
ciendum, tanquam a facinoris, quod se invito a suis perp[...]
erat, consilio alienus, Graium rogat, ut se Regi excuset. [...]
se aperte ludibrio habitum cernens, adeo exarsit, ut Comitis [...]
quitatem, amicitiam, & si quo praeterea necessitudinis vin[...]
neretur, ex eo die renunciaret: professusque sit, "Se quib[...]
" rebus posset inimicum perpetuo futurum. Nuncio in aula[...]
to, adeo indignum omnibus factum est visum, ut jam pal[...]
quererent; "Duglassium, privati modum supergressum, qu[...]
" ditabatur, se palam pro Rege gerere. Eo haud dubie pe[...]
" tot Comitum, Crafordiae, Rossiae, Moraviae, Ormundan [...]
" conspirationem: illuc spectare occulta cum Anglo colloqu[...]
" des bonorum, diripiendae plebis permissam licentiam. [...]
" nocentiam pro ignavia contemni, fidem adversus Rege[...]
" perfidia puniri: nimia Regis indulgentia, publicos hoste[...]
" lescere. Enimvero capesseret ipse aliquando imperium, [...]
" magistratu agat: ita demum appariturum, qui hostes, qui [...]
" essent: aut, si id minus aperte propter quorundam po[...]
" auderet, perfidiam suis opprimeret artibus; sin ne id quid[...]
" deret, quid aliud superesse, nisi, ut, qui ad eum diem [...]
" perstitissent, aliquando tandem sibi consulerent.

XXXVII. His sermonibus, quanquam & vita Duglassianor[...]
(prona in suspicionem) Regum credulitas fidem facerent, R[...]
ingenita quadam lenitate, sive jam facinore destinato, Dug[...]
ad se arcessit. Is tot facinorum sibi conscius, memor toties [...]
impetratam, etiam non ignarus quam novum cum Crafor[...]
dus esset invidiosum; etsi in Regis clementia magnam sp[...]
beret, tamen proclivior in timorem renuit in aulam venire, [...]
tot tamque potentes haberet inimicos, quosdam etiam nuper [...]
piti insidiatos. Hunc timorem ut discuterent, multi homi[...]
biles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, o[...]
chirographis & sigillis appositis, sacramento interposito p[...]
" Se, etiamsi Rex quicquam adversus Comitis salutem moli[...]
" incolumem tamen emissuros." Duglassius, toties expertu[...]
clementiam, praeter fidem publicam tot nobilium virorum p[...]
tionibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientela[...]

L[...]

Liberaliter a Rege invitatus, in arcem ascendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum secretius cum paucis eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia consilia communicare consueverat. Ibi sermonem altius exorsus, de majorum ejus fide & fortitudine, suaque in omnem familiam indulgentia, privatum etiam in ipsum. "Facinoribus enim ab eo perpetratis, vel ætatis infirmitate, vel improborum consilio, veniam se facile dedisse: "semper sperasse, vel sua in eum humanitate & clementia, vel ætatis maturitate in melius profecturum: ac ne nunc quidem aliter "sperare: neque, quamdiu eum impie patratorum pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hoc quidem postremum, "inquit, cum Crafordio & Rossensi fœdus, neque tibi honestum, "& mihi ignominiosum, etsi permoleste fero, tamen ejus dirimendi tibi adhuc facio potestatem. Id, quanquam meo jure possum "imperare, tamen suadere malo: ut, quando omnium oculi in te "sunt intenti, criminum suspiciones abs te eo diligentius semoveas." Duglassius ad cætera satis demisse respondit: cum ad fœderis mentionem est ventum, paulo perplexius agebat: neque liquide expediebat, quid esset acturus; "Se enim cum sociis collocuturum: nec "satis videre, cur in præsentia Rex id tantopere urgeat, cum in eo "fœdere nihil contineatur, quod ejus animum debeat offendere." Rex, sive deliberato jam facinore, sive responsi (ut videri volebant aulici) contumacia offensus; "Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. Et cum dicto, pugionem ei in pectus defixit. Ad strepitum, qui ad ostium stabant, ingressi multis eum vulneribus conficiunt. Sunt qui proxime post Regem, a Patricio Graio, cujus ante meminimus, securi in caput adacta eum exanimatum ferant; deinde reliquos qui aderant, ut studium in Regem ostenderent, suam quemque plagam inflixisse. Hæc cædes incidit in mensem Februarium, anni M. CCCC. LII. juxta supputationem Romanam. M.CCCC. LII.

XXXVIII. Erant tum Sterlini quatuor fratres ejus, magnusque eos sectantis nobilitatis numerus. Hi, re comperta (ut in repentino motu fieri solet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miscuerunt: deinde, sedato per Primores tumultu, jussi in hospitia se quisque sua recepere. Postridie, convocato concilio, primum omnium Jacobum fratris defuncti loco Comitem appellant. Is, in Regis aulicorumque perfidiam invectus, hortatur, "Ut qui aderant, arcem obsidione cingant, copiasque unde-"quaque convocent: extrahant ab illis latibulis homines ad solam "perfidiam fortes, dum adhuc scelerum conscientia perturbati tre-"pidant." Qui aderant, Jacobi pietatem & animi magnitudinem laudare: verum ab obsidionis consilio abhorrere, ut quibus nihil ad rem tantam suscipiendam parati esset: domos interea discedunt, ac re cum præcipuis amicorum communicata, ad VI. Cal. April. reversi, assula ad caudam equi alligata, diploma Regium ac Procerum de fide publica ad eam affigunt, ac nulla verborum contumelia adversus

versus Regem ejusque consilium abstinuerunt, per vicos trahunt: u-
bi in forum ventum est, quingentis simul buccinis personantes, R
gem, quique cum eo erant, praeconis voce, foedifragos, perj
omniumque bonorum hostes denunciant: oppidum, in
am loco irati, diripiunt, eoque egressi, per Jacobum Ham
retro missum incendunt. Deinde, eodem furore proximis di
perciti, ad agros omnium qui in fide Regis permanserant di
dos discurrunt: Dalkethi arcem obsident, jurejurando se ob
gentes, nisi ea capta, non discessuros: Joanni enim ejus d
no maxime erant infensi, quod ille cum Comite Angusiae
Duglassiorum gente consilia separasset. Tenuit
ejus obsidio, Patricio Cocburno, praesidii praefecto, ad omnes
stium conatus strenue occurrente. Itaque, multis vulneribus a
ptis, labore & vigiliis confecti, obsidionem solverunt.

XXXIX. Rex interea, collecto exercitu, ut suis laborantibus
ret opem, cum se Duglassianorum copiis videret imparem, decr
opperiri Alexandrum Gordonium, qui cum magnis auxiliis a
tentrionibus ultimis usque collectis, adventare dicebatur. Hu
per Angusiam ducenti Comes Crafordiae ad Brechinum cum va
manu se objecit. Commisso acri praelio, cum Regiorum acies
dia, jam loco moveri coepta, vix Angusianorum sustineret impr
onem, Joannes Colessius, qui sinistrae praeerat alae, Crafordio,
erat infensus, deserto, mediam aciem nudavit: quo terrore per
si, qui pene victores erant, terga verterunt. Gordonius pr
spem victoria, multo tamen cum suorum sanguine, potitus est,
obus fratribus cum magno gentilium & clientium numero c
Cecidere ex Angusianis non pauci viri illustres: in iis Joannes I
desius Comitis frater. Ipse, ira ab hostibus in desertores v
arces eorum diruit, agros ferro flammaque vastavit. Haec ut l
rius faceret, Gordonii repentino ad suos reditu effectum est, au
Moraviae Comitem in suos agros Bogianos omni crudelitatis ge
saeviisse: itaque, cum victore exercitu reversus, non modo cla
acceptam hosti reddidit, sed eum Moraviae finibus expulit.
praecipiti vere acta.

XL. Interea Rex, ex Jacobi Kennedi maxime consilio, conv
Edimburgum indicto, Duglassiae Comitem, quique ejus sectam
quebantur Proceres, per foecialem adesse jussit. Is tantum abfui
paruerit, ut proxima nocte libellum templi valvis affigendum c
ret; "Se salutem suam nec Regi commissurum, nec ei omnin
" posterum pariturum, qui patrueles suos Edimburgum, frat
" Sterlinum, ad se fide publica illectos, tam perfide, indicta c
" sa, trucidarit." Comitis proxime occisi quatuor fratres, J
bus, Archibaldus, Georgius & Joannes, ac Beatrix nuper Com
uxor, item Alexander Comes Crafordiae, in hoc conventu h
publici denunciati: multi etiam in supremum ordinem allecti;
risque ex rebellium bonis praemia decreta; exercitus ad hostes
sequendos contractus, agri vastati, pecora abacta; frumenta in l

reis igne corrupta: hieme deinde, cum sub dio haberi miles non posset, dimissus; expeditio in ver indicta. Jacobus Duglassius interea, ne familiæ opes, quæ ex locuplete matrimonio in immensum excreverant, ad alienos transirent, Beatricem, antea fratri nuptam, uxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, ut id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente, frustra ei fuit.

XLI. Hoc anno duobusque sequentibus, agrorum direptionibus, arciumque eversionibus inter factiones certatum est: nunquam ad summæ rei aleam est ventum: magna ejus cladis pars in Annandiam, Forestiamque, & vicinos Duglassianorum agros incubuit: vastitatem agrorum fames, famem pestis consecuta est. Interea prudentiores amicorum cum sæpenumero cum Duglassio egissent; "Ut "se suaque omnia Regiæ clementiæ, quam antea frequenter majores ejus experti fuerant, permitteret; cum præsertim Regem haberet natura facilem, & per amicos exorabilem: nec sua pertinacia familiam clarissimam extingueret; totque virorum illustrium, "qui sectam ejus sequebantur, salutem proderet; aut eo necessitatis eos adduceret, ut calamitatibus fracti sibi consulere cogerentur: facilem ei fore pacificationem rebus florentibus; deserto ab "amicis nullam spem veniæ superesse." Juvenis, ætate & ingenio ferox, respondit; "Nunquam eorum potestati se permissurum, qui "nec pudoris, nec divini aut humani juris vinculis ullis continerentur: qui suos patrueles fratremque, blande pelliciendo ad se adductos, tam perfidiose & crudeliter trucidarint: omnia potius "extrema passurum, quam ut eorum se fidei crederet." Hæc pro ingenio quisque probabat, aut reprehendebat: ferociores, aut quibus mala publica quæstui erant, animi magnitudinem laudare; prudentiores suadere, "Ne ad extremum, deserentibus amicis, occasionem pacificandi sero quæreretur omissam: qui fere exitus "stultis consiliis esse solet.

XLII. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæsus, & caussæ quam sustinebat iniquitatem, communesque rerum commutationes secum reputans, gnarusque veniam præoccupanti Principis gratiam fore facilem, perseveranti in armis difficilem; simul ab amicorum parte desertus, reliquorum fide suspecta, Regem, per Angusiam iter facientem, habitu maxime ad misericordiam composito, capite pedibusque nudatis, supplex adiit: ingenueque temporum superiorum offensas confessus, se suaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges majorum suorum observantia & officiis: "Scire sua culpa se omnia extrema meritum; quicquid vitæ "fortunarumque sit in posterum habiturus, id se Regiæ debiturum "clementiæ." Hæc, pluraque hujus generis, non sine lacrymis locutus, commoverat vehementer omnes qui aderant; in primis quosdam e Nobilitate Angusiana: qui, etsi superioribus temporibus Regem secuti fuerant, tamen familiam tam vetustam & claram cupiebant ab interitu vindicatam. Functus est ibi Jacobus Kennedus &

bonl

boni Episcopi & civis officio: qui plurimis & gravissimis Comitis offensis remissis, salutem ejus Regi accurate commendavit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta accessione auctis, hostem in posterum indies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum secuturis. Rex etiam, cum arbitraretur, fracta pristina ferocia, ex animo præteritorum pœnituisse, non difficilem se præbuit: veniaque data, & bonis honoribusque pristino restitutum [illegible], ut in officio permaneret. Crafurdius quoque, [illegible] & facilitate provocatus, omni genere officiorum eum postea demereri studuit; & in ulteriores regni oras proficiscentem eum [illegible] est comitatus: rebusque ibi pro tempore compositis, reversum domi suæ liberaliter excepit: cum ad reliquias belli civilis [illegible], quantas omnino posset copias polliceretur: adeoque omnem vitæ rationem commutavit, ut, pristina ferocia deposita, [illegible] cum Nobilitate vicina viveret: eoque [illegible], majorem Regi popularique universali [illegible].

XLIII. Corpore prostrato Rege vires Duglassiorum, reliqua spes erat in Anglia, si quid inde auxilii impetrari posset. Misso Hamiltonio Londinum, responsum ab Anglo redditur; “Se nulla alia conditione bellum adversus Scotos suscepturum, nisi Duglassius se suaque omnia ei dederet, civemque se Anglum profiteretur.” Hac spe incisa, cum ab altera parte Rex edictis, proscriptionibus & armis urgeret, atque omnibus, quos bellum ferre, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur; “Ne Regem sinat, singula carpendo, universa labefactare, ac demum evertere. Quin potius in aciem prodeat; rem ferro committat: aut honeste vincendum, aut ibi fortiter cadendum. Id demum nomine Duglassiano dignum; in eoque unicum ærumnarum finem esse positum.” His vocibus excitatus, cum per amicos & clientes quantum potuit exercitum coegisset, ad solvendam Abercorni obsidionem ducit. Rex enim, multis arcibus Duglassianorum dejectis, Abercornum, longe munitissimum præsidium, medio fere inter Sterlinum & Edimburgum itinere situm, obsessum tenebat. Duglassius cum eo venisset, ut & hostes conspicere, & ab eis conspici posset, amicique hortarentur; “Ut vel egregia victoria perpetuam laudem pararet, vel honesta morte se a contumeliis & miseriis vindicaret;” cæteris omnibus ad decernendum paratis, sua cunctatione omnium animos fregit: exercitu enim in castra reducto, bellum ducere decrevit. Id ejus factum cum homines militares damnassent, Hamiltonius, pertæsus ejus ignaviam, desperatoque partium successu, ea nocte ad Regem transivit. Rex veniam quidem dedit: sed homini, alioqui astuto, non satis fidens, eum Rosslinum, quæ arx Comitum Orcadum erat, relegavit: ac postea, deprecantibus amicis, custodia liberatum, in amicorum numerum recepit, incruenta ei potissimum imputata victoria. Cæteri fere Duglassiani, exemplum Hamiltonii secuti, qua cuique commodum fuit, dilapsi: arx, multis vulneribus utrinque acceptis, tandem capitur, cæso

ſemidiruta in victoriæ monumentum relicta eſt. Duglaſſ.
ab omnibus deſertus, cum paucis familiarium in Angliam
inde, non multo poſt, Annandiam, quæ Regiis præſidiis
cum parva manu ingreſſus, prælio commiſſo inferior,
Joanne fratre elapſus: Archibaldus Moraviæ Comes cæ-
ſius, graviter vulneratus, in manus hoſtium venit: cura-
neribus, ad Regem adductus, capite luit.
Conventu Ordinum Edimburgum indicto in Nonas Junii,
ſimi quadringenteſimi quinquageſimi quinti, iterum Ja-
nni & Beatrici Duglaſſiis aqua & igni interdictum. Hea-
nc acta publica matrem horum faciunt: quod mihi ca-
ſt veriſimile, niſi forte per adoptionem facti ſint ejus filii.
omes, fratribus amiſſis, ab amicis deſertus, Anglis diffi-
nihil inexpertum relinqueret, Donaldum, Æbudarum ty-
eundemque Roſſiæ Comitem, ad Stephanodunum con-
ominem, ſuopte ingenio ſceleratum, facile ad bellum im-
n proximos Regis agros primum ſævitur, nullo ſexus
diſcrimine: nihil ab injuria fuit immune, quod ferro
ſe violari poterat. Pari crudelitate in Argatheliam &
uſus, domum præda onuſtus rediit. Inde, Abria Mora-
ſtatis, Ennerneſſum divertit; arce capta, oppidum di-
cendit. Nec Anglus interea quievit: ſed, temporibus
, incurſiones in Marciam fecit: cæſiſque hominibus ali-
ſtribus, qui furorem late graſſantem compeſcere annixi
nus prædarum, ut e regione opulenta, domum ſine dam-

Proximo poſt hunc anno, Beatrix, ſuperioris Comitis Du-
xor, & fratri ejus Jacobo aliquot annos habita uxoris lo-
egem profugit: ſuperioris temporis crimina in Jacobum
Se & fœminam, & auxilio deſtitutam, ad ſceleratas nu-
i coactam, ad primam occaſionem, Jacobo abſente, ab ea
te profugiſſe: Regiæ fidei ſe ſuaque omnia permittere;
id de ipſa ejuſque patrimonio ſtatuerit, ejus decreto liben-
ituram. Eam Rex, in fidem receptam, Balvaniaque agris
, fratri ſuo, ex eadem matre, Atholiæ Comiti collocavit.
nplum ſecuta eſt Donaldi Inſulani uxor: ea erat Jacobi
ti filia, ab avo Prorege, ſuadente etiam Rege, Donaldo
; ut ferum hominis barbari molliret ingenium, eumque
us factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis ſuis
um locum gratiæ reſtitutis, ac marito ad Duglaſſianas
juncto, cum vilior & contemtior apud eum quotidie fieret,
barbaram ejus crudelitatem Regis opem implorabat. Ei
purgandi aderat neceſſitas apud Regem, qui auctor ipſe
rimonii fuiſſet. Igitur liberaliter & humane recepta, præ-
lis donatur, quo ſubſidio reliquum ætatis honorifice dege-
dem fere tempore, Patricius Thorintonius, occulte quidem
anæ factionis, ſed Regiam aulam diu ſecutus, Joannem
Sandelan-

Sandelandium Calderanum, adolescentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines nobiles, & conspicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus sibi opportunos, occidit. Ipse demde, ab adversa factione brevi post comprehensus, pœnas luit. Fuit insignis hic annus multorum illustrium virorum morte, sed maxime Gulielmi Crichtonii. Is, quanquam Equestri loco natus esset, tamen, ob summam prudentiam & fortitudinem, fidemque singularem erga Regem, ad ultimum usque vitæ diem constanter cultam, maximum bonis omnibus desiderium sui reliquit.

XLVI. Proximo anno, Angli, superiorum injuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio Northumbriæ Comite, & Jacobo Duglassio exule, Marciam late vastarunt. Hanc populationem ut prohiberet, Georgius Duglassius Angusiæ Comes, collecta manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad suas stationes compulit. Qua indignitate Angli commoti, cæteris nondum ad signa revocatis, aciem promovent. Nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte utrinque, majoribus animis quam viribus, pugnaretur, qui sparsi per agros erant Angli, e clamore dissono ac tumultu hostem adesse sentientes, ne prædam, quam amplissimam coegerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorum discessus [illegible]

Anglica missi, auxilium adversus Henricum Regem suum
Henricus enim, spreta Nobilitate, novos homines extu-
·um de consilio, uxor ejus, virilis animi fœmina, cuncta
bat. Auxerat etiam Regis apud suos contemtum, & fa-
ejus invidiam, res in Aquitania & Normania male ge-
ovinciis amissis, antiquis insulæ terminis inclusi, freme-
ie Regis ignaviam, neque Reginæ superbiam diutius se-
Capita conjurationis erant tres Richardi, nempe Dux
t Comites Sarisburiæ & Varvici. Legati Angli, cum de
caussa, conjurationis opibus, & sui Regis ignavia, multa
it: adversus communem hostem, in bello timidum, in
lum, qui discordias domesticas inter Scotos aluisset, exu-
juvisset, auxilium petunt. Victoria parta, arces & a-
·ioribus bellis captos, se reddituros pollicentur. Rex,
sententia, respondit; "Jampridem se de statu rerum
um audisse: neque partis utriusque jus sibi ignotum:
isi ex utriusque partis sententia, se alieni regni arbitrum
Quod autem ad bellum attinet, sibi jamdiu in animo
mporum superiorum ulcisci injurias; regnique sui loca,
sionem discordiarum intercepta, quum jure non posset,
:uperare. Ea si Eboraci Dux, quique ejus sectam seque-
estituere polliceantur, se adversus Henricum eis auxilio

. In hæc cum fuisset conventum, Legati domum rever-
ex, copiis paratis, cum in Angliam ingressurus esset, fit
Anglus impostor, ab Henrico missus. Is, ut qui diu Ro-
, Italorumque mores & sermonem didicisset, cultu omni
e peregrino, literisque Pontificis confictis, se facile ho-
iinime callidis pro Legato Romano probat: & quo mi-
a fraus esset, Monachus in partem fabulæ assumitur, cu-
a sanctitate fides facilius accederet imposturis. Hi, ad
·ducti, Pontificis Romani nomine vetant, ne ulterius pro-
: diras comminati, ni pareret. "Pontificem enim, quo
ius commune bellum in communem Christianorum ho-
atur, per totam Europam compositis dissidiis, in id u-
:ndere animum: se quidem præmissos, qui hæc præmo-
ampliorem Legationem propediem venturam, quæ dis-
Anglorum civiles finiret, & Scotis de acceptis injuriis sa-
iraret: eam se credere Legationem in Gallia jam esse."
ii fraudem nullam subesse suspicaretur orationi; quique,
c domi non omnino tranquillis, honestam pacem etiam
egato paruit, atque exercitum dimisit. Vix eo dimisso,
quibusdam de Legati suppostitii fraude admonitus, ite-
· contrahit: &, quia cum Eboracensi se conjungere non
Regias vires aliqua ex parte distineret, & suas etiam
· injurias, Rosburgum recta ducit: oppidum primo ad-
, ac diruit. Arcem longe munitissimam dum oppugnat,

Legati ab Eboracensi sociisque veniunt, qui Regem suum victum, bellumque confectum in Anglia nunciant: gratias agunt Jacobo pro ejus benevolentia & studio in ipsorum dignitate & salute tuenda: ejus beneficii se memores in tempore fore promittunt: verum in præsentia orare, "Ut ab obsidione arcis recedat, omnique alio "maleficio in Anglos abstineat, neu ipsos rerum earum graves in- "vidia apud populum, qui vix contineri potuit, quin confestim "exercitum in Scotos decerneret." Ad ea, Jacobus victoriam gra- tulatus, rogat Legatos; "Ecquid Eboracensis & socii de promissis "exsolvendis mandassent." Cum, nihil sibi mandatum, respon- dissent; "Ego, inquit, priusquam prior ad me Legatio venisset, "arcem istam in agro meo ædificatam evertere decreveram: ne- "que, post id tempus, ullo sum isti factioni beneficio obstrictus, "cur intermittere rem affectam, & pene confectam, debeam. De "minis istis, sive ipsorum, sive populi, ipsi viderint: vos nunciate, "me non verbis, sed armis, hinc submotum iri.

XLIX. Ita Legatis re infecta dimissis, dum Rex obsessos omni- bus quæ bellum fert malis urgeret, Donaldus Insulanus, cum ma- gna popularium manu, in castra venit. Is, ut facinorum superiore vita admissorum faciliorem obtineret veniam, Regemque sibi peni- tus placaret, ei est pollicitus, si quo progredi vellet, quamdiu in hostico foret, reliquum exercitum mille passus antecessurum, & a- speriora quæque pericula principem excepturum. Juxta Regem tendere jussus, cohortes aliquot ad populandos agros emisit. Eis- dem forte diebus Alexander Gordonius Huntilææ Comes novas co- pias adduxit. Fecit ea virium accessio, ut, quanquam arx strenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior esset, &, cum antea magis obsidio quam oppugnatio esset, abundante multitudine, aliis atque aliis in stationes deinceps succedentibus, præsidiarii (quorum jam multi ceciderant, plures vulneribus saucii inutiles, reliqui labo- ribus assiduis & vigiliis fatigati erant) paullatim ad pericula segnius accurrerent: quibus ut major terror admoveretur, pars muri bom- bardis ferreis, quarum tum magnus & usus & metus erat, quati jussa. Ibi dum Rex propius, ut arbiter & exactor laboris, instat, una e machinis, violentia ignis interne furentis, excusso cuneo li- gneo, cæteris illæsis, Regem in terram dejectum statim exanimat. Ex aulicis qui proxime astiterant, etsi inopinato casu perculsi erant, tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipso die in castra venerat, haudquaquam muliebri animo dejecta in luctus, Proceres convocat: hortatur, "Ut animo bono sint: neu, unius hominis casu, tot viri fortes de- "territi, rem pene ad exitum deductam turpiter deserant: se in "locum defuncti Regem alium brevi adducturam: interea omni "apparatu belli hostem urgendum, ne, morte Imperatoris intelle- "cta, ferocior efficiatur, & in unius hominis morte tot virorum "fortium simul virtutem extinctam existimet." Pudebat viros a- nimi magnitudine a fœmina superari. Arcem igitur adorti sunt

tanta

ınta vi oppugnare, ut neutra pars Regem abesse senserit. Interea .egis filius Jacobus, septem annorum puer, in castra adductus, Rex :lutatur: nec multi intercessere dies, cum Angli, qui in præsidio ·ant, laboribus & vigiliis confecti, arcem novo Regi dediderunt, ıcti, ut incolumes sua secum exportarent. Arx, ne iterum caussa elli foret, solo æquatur.

L. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Secundus, anno a Christo nato, M.CCCC.LX. non multis ante æquinoctium autumni diebus, ætatis anno XXX. postuam regnare cœperat, XXIV. Semper, a pueritia, bella dome:ica & externa cum exercuerunt: ea moderatione animi res adversıs & prosperas tulerat; ea fuerat in hostes fortitudine, in deditos lementia, ut maximum sui desiderium apud omnes Ordines reliıuerit: eoque est visa mors acerbior, quod in juventæ flore, tot nalis defunctus, cum summa de virtutibus ejus esset exspectatio, epente decessit. Auxit ejus desiderium filii rebus gerendis ætas mmatura, reputantibus, quantum superioribus viginti annis maloum pertulissent, quorum incendiis nondum plane restinctis, ex præeriti temporis recordatione, sequentis divinare posse statum sibi videbantur. M. CCCC.LX.

LIBER DUODECIMUS.

CIV. REX.

JACOBO Secundo, uti retulimus, in castris extincto, ne qua de regni jure (ut alias acciderat) oriretur controversia, ejus filius Jacobus, e geminis minor, fratri superstes, puer septem annorum, in oppido Calsone regnum iniit. Deinde um Proceres, de more, in verba ejus jurassent, octavo ab inito regno lie, exercitu relicto, domum rediit, in arce Edimburgensi sub tutela natris futurus, interea dum conventus Ordinum haberi posset, in quo le summa rerum statueretur. Is paullo tardius est indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi satis quietis, Primores nihil bello prævertendum censerent: ut & veteres ulciscerentur injurias, & hostem, semper insidiantem alienis malis, damno insigni compescerent. In hostico, nullis obviis, in agros Anglorum est sævitum: multæ arces, unde hostes repentinas facere excursiones soliti erant, dejectæ: in his præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis sita, ob propinquitatem Marcianorum agris maxime infesta. Exercitus, quoad per anni tempus licuit, hostilem agrum pervagatus, præmatura hieme domum reducitur.

II. Hoc anno, Henricus Anglus ab Eboracensi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auso, scribitur, ut ipse, dum viveret, nomen Regium & insignia teneret, administratio rerum penes Eboracensem esset, sub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam Regium nomen ad Eboracensem

racensem ejusque posteros transiret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur adventare cum magnis copiis, ut Regem e custodia liberaret. Adversus eam Eboracensis, cum Henrico Rege Richardo Varvicensi relicto, circiter quinque millia secum ducens, obviam in agrum usque Eboracensem processit: & ne, qui toties in Gallia nunquam se mœnibus, sed semper armis, adversus magnos exercitus defendisset, certamen adversus mulierem defugere videretur, cum longe majoribus copiis congressus, ipse, cum minore filio, ac magno Procerum numero, cæsus fuit: principum capita, super portam Eboraci affixa, spectaculo proponuntur. Regina victrix, cum ad Regem liberandum iter intenderet, Comes Varvici obviam ei progreditur, Regem secum ducens, velut ejus auspiciis pacta paullo ante de regno inita defensurus. Ad Fanum Albani, quod Verolamium fuisse creditur, hostibus occurrit. Regina iterum victrix, ducibus hostium cæsis, marito recuperato recta Londinum tendebat: verum comperto, Pembroci Comitem ab ipsa, Eboracensis filium, a patre, ad auxilia contrahenda missos, ex itinere conflixisse, ac Eduardum, inimici sui filium, victorem; ipsa gnara odii Londinensium erga se, Northumbriam versus (quod ea pars Angliæ velut seminarium sibi virium esset) contendit. Ibi quoque cruentissima pugna (ut in qua, ex utraque parte, cecidisse tradantur supra triginta sex millia virorum fortium) superata, cum hostis instans spatium recolligendis viribus nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor se Regem Angliæ Eduardum Quartum edit.

III. Henricus, cum opem rebus suis afflictis postularet, Jacobo Kennedo Fani Andreæ Archiepiscopo, qui tum auctoritate & opinione prudentiæ cæteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus est humanissime, & omni genere officiorum ita cultus, ut in spem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam spem, ut mutuis quibus poterat officiis tueretur, Bervicum oppidum (quod ab Eduardi Primi usque tempore Angli tenuerant) Scotis restituit: qui, eo munere devincti, omnibus rebus Henrici factionem sublevabant, non modo reliquias naufragii ejus colligendo, sed auxilium etiam ad cætera in tempore recuperanda pollicendo: & ut amicitia jam inchoata firmius coalesceret, duæ Reginæ, utraque genere Gallicæ, tractare cœperunt de affinitate confirmanda, Jacobi sorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, desponsa, quanquam neuter eorum adhuc septimum annum explevisset. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginæ Scotorum avunculus, sed Anglorum Reginæ capitalis inimicus, maximopere impedire est conatus, misso Gruthusio homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, puellæ avo materno, exercebat inimicitias, ut omnem undecunque occasionem crescendi stirpi ejus invideret: itaque tum, in ejus gratiam, res magis dilata quam omissa est.

IV. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna discussit: benevolentiâ enim erga se Scotorum, & literis ex Anglia amico-

amicorum nonnihil confirmatus, uxorem in Gallias ad Renatum patrem misit, ut ab amicis transmarinis quanta posset auxilia arcesseret. Illa apud Gallos hactenus profecit, ut suæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & adversarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, ut Monstreletus prodidit, ut nostri & Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Briseo, aut Braceo Brittone, ut aliis placet, itineris comites verius, quam adversus hostem auxilium, impetrat. Cum hac manu in Scotiam reversa, atque aliquid movendum rata, nihil dubitans, ad famam externi militis populares suæ factionis conventuros, ad ostium Tinæ exscensionem fecit. Sed ea manus exigua, ad famam adventantis hostis territa, nulla re memorabili gesta, ad naves rediit: ibi quoque, velut ubique conatibus eorum adversante fortuna, fœda tempestate jactati: major pars, secuta Reginam in Scotiam, Bervicum appulit: pauci in Lindisfarnen insulam ejecti, & ab hostibus circumventi, periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad suos valida Scotorum adjuncta manu, rursus fortunam experiri decrevit. Igitur, filio Bervici relicto, ipsa cum viro Northumbriam ingressa, proximos agros ferro flammaque late devastat. Ad hanc famam novi exercitus, ex primoribus Dux Somerseti & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi, metu temporum, sese dediderant, sed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio semper assueti, spe prædæ accurrerunt. Ad hunc tumultum sedandum, Eduardus magnum belli apparatum terra marique instruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte, ad hostem ducere jubet: mox ipse cum reliquo exercitu sequitur. Cum in campis non procul ab Examo utrique castra posuissent, turba, quæ prædandi studio convenerat, dilabente, Henricus, quod in rebus desperatis honestissimum videbatur, confligere statuit: commisso prælio, victus, principibus amicorum ab hoste aut captis aut cæsis, ipse magnis itineribus Bervicum pervenit: captivorum alii statim, alii paucis post diebus, securi percussi.

V Eduardus, ita per duces suarum copiarum victoria parta, ipse Dunelmum venit, & ut Scotorum incursiones terrore propinqui exercitus coerceret, & si quis domi tumultus oriretur, præsentia sua motus compesceret. Ac dum ibi cum parte copiarum sedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur. Annevici arcem, multo cæteris majorem & munitiorem, quam (reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis) præsidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præsidiarii, spe auxilii propinqui e Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male gesta, tam brevi quam præsens flagitabat periculum, exercitus cogi non posset, qui obsidionem solveret; aliis cunctantibus, nec suam sententiam explicantibus, Georgius Comes Angusiæ rem audaciæ & periculi plenam suscepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cujus præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem

cem accessit: & Gallis, qui in præsidio erant, in eos impositis quos sine sessoribus equos adduxerat, incolumes ad unum omnes in Scotiam reduxit; Anglis sive audaciæ miraculo stupentibus, sive subsidia *Duglassio in propinquo delitescere ratis*, sive potius cohortantibus arcem sine certamine recipere, quam cum paucis illis, atque delectis, rem universam fortunæ ancipiti committere. Edwardus, dispositis ad omnia loca opportuna custodibus, ne qua manus rebellium ultro citroque commearet, velut universo regno pacato, Londinum abiit. Henricus interea exul, vel spe ab amicis injecta, vel exilii tædio compulsus, statuit in Angliam ad suos occultus redire. Sed, eadem fortuna ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita etiam, rebus diffisa præsentibus, cum filio & paucis comitibus e Scotia solvens, ad Renatum patrem in Galliam navigavit.

VI. Jam (ut ad res Scoticas revertar) conventus, qui fuerat indictus Edimburgum, dies advenerat. Ad eum cum frequentes sese contulissent, multitudo in duas factiones secessit: pars enim Procerum Reginam sequebatur: & longe plures Jacobum Kennedum & Georgium Duglassium Anguliæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diversabatur in arce, Episcopus & Comes in Cœnobio Sanctæ Crucis, in suburbio extremo ad Orientem verso. Caussa dissensionis erat, quod Regina tutelam Regis se penes esse æquum existimabat: contra pars altera ex universis ad eam curam eligendum maxime idoneum; alteris maternum nomen & propinquitatem, alteris vetustam legem perpetua consuetudine confirmatam jactantibus. Post tertium conventus diem, Regina cum suis ex arce descendit: atque a sua factione se Tutricem Regis, & regni Procuratricem decerni curat: atque in arcem redit. Id cum rescisset Kennedus, cum sua factione in forum advolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione; "Se suosque nihil "aliud quam publicum emolumentum, & veterem institutorum ob"servationem spectare: contra, adversarios privatis cujusque com"modis duci. Id se perspicue ostensurum, si quando liber disce"ptandi locus sibi detur." Hæc ubi locutus est, in diversorium cum suis se recipere cœpit: ac non longe a foro aberat, cum alteram factionem audit armatam descendere. Id vero intolerandum ratus Duglassius, ut minis paucorum fortiores cederent, ac fugæ instar esset receptus, vix a Kennedo retineri poterat, quin portam urbis proximam invaderet, atque inermis cum armatis congrederetur: ac nisi tres Episcopi, Glascuensis, Gallovidianus, & Dumblanensis, tumultu exciti, intervenissent, vix indignatio sisti poterat, quin ad manus ventum foret. Episcopis interpretibus, res ita tum composita est, ut in mensem essent induciæ.

VII. Ducibus utcunque sedatis, multitudo tamen nullo imperio cohiberi poterat, quo minus iram & indignationem verborum asperitate exprimeret: "Reginæ postulationem regno esse turpem, nec "*ipsi satis* decoram. Eam recidisse veterum Scotorum virtutem, ut

"in tot virorum millibus, nemo inveniatur dignior, quam fœmina,
"qui rem Scoticam administraret? qui ei genti imperet, quæ majorem
"vitæ partem in armis transigat? Quam spem tandem fore,
"qui Regibus parum strenuis non usquequaque tractabiles essent,
"eos fœminæ peregrinæ obtemperaturos? In hoccine finem tot labores
"exantlatos, tantum sanguinis, per tot annos, terra marique
"fusum, ut homines, in armis nati & educati, se in muliebrem
"servitutem sponte dedant? Quid futurum, si Angli, quod sæpe
"alias fecerunt, ultum accepta detrimenta cum magnis exercitibus
"veniant? quem signum pugnæ propositurum? quem in aciem ducturum?
quem leges belli pacisque daturum & accepturum? Hæc,
inter se, in omnibus stationibus, passim vulgus hominum libere
jactabat.

VIII. Verum mense exacto, paulum pacatioribus animis, cum,
finitis induciis, iterum esset conventum, Regina pro sua caussa hæc
fere afferebat: "Cum superioris anni administrationem non ipsa
"vi usurpasset, aut in eum locum repugnante Nobilitate irrupisset,
"sed omnium concordi assensu jure suo fuerit usa, se moleste ferre,
"nullo patrato crimine, de gradu dejici. Cæterum si, quod solet,
"in tutelis propinquitas spectetur, neminem matre propinquiorem;
"si Regis incolumitas, neminem fideliorem: e Regis enim
"morte aliis aliam spem esse; nihil ad se præter luctum & orbitatem
"redundaturum. Sin utilitatis publicæ ratio ducatur, se peregrinam
"esse, nullis amicitiis inimicitiisve illigatam: quod in iis
"qui rempublicam capesserent in primis esset spectandum: quod
"non modo procul a vitiis eorum vita debeat esse, sed etiam quam
"paucissimas earum libidinum caussas habere, quæ animum in judicando
"transversum agere soleant. Aliis parentum, propinquorum,
"affinium esse opes, quorum præsidio freti, vel delicti excusationem,
"vel faciliorem veniam sperare possint; interdum etiam cogi,
"ut ad eorum libidinem suas actiones accommodarent. Sibi
"vero in sola innocentia spem defensionis fore: unum enim esse filium,
"quem spectaret; cujus omnia emolumenta cum suis utilitatibus
"essent conjuncta. Hæc nisi respiceret, se privatam, cum
"omnium gratia, libentius & felicius etiam victuram, quam in
"corrigendis delictis, omnium malorum subituram inimicitias; &
"in bonorum offensiones interdum incursuram. Neque novum videri
"debere, si fœmina alieni regni procurationem petat: cum non
"modo in Britannia, sed in maximis etiam & potentissimis continentis
"regionibus fœminæ regnarint; & ita regnarint, ut administrationis
"earum cives non pœnituerit.

IX. Hæc cum dixisset, multorum secutus est assensus, partim eorum,
qui futuræ gratiæ locum apud eam præmuniebant, partim,
qui alienæ invidiæ fructum ad se perventurum sperabant. Neque
deerant, qui prava libidine, si electio ex omnibus fieret, ne, velut
parum idonei, præterirentur, malebant Reginam omnibus, quam
alios ejusdem secum, aut superioris ordinis, præferri. Nobilitatis

vero

vero pars incorruptior cum & vultu & verbis orationem Reginæ aspernaretur, omnem cœtum vehementer movit Jacobi Kennedi, Archiepiscopi Fani Andreæ auctoritas & oratio, quem in hunc modum locutum accepimus.

" X. Maxime vellem, Proceres clarissimi, ut qui de omnium salute verba facere instituunt, sine singulorum offensione, libere et animi sententia loqui & possent & vellent. Nunc vero, cum, quæ ad publicam universorum dicuntur utilitatem, ad privatam rapiantur contumeliam, difficile est ita modum inter diversa studia & pugnantes sententias tenere, ut non in alterius partis offensionem incurrat. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meæ, ut nemo de me queri possit, nisi suum prius flagitium fateatur: libertate vero a majoribus accepta ita modeste utar, ut nec cupide quenquam lædere voluisse, nec per timorem aut ambitionem, quæ ad præsentem faciunt consultationem præteriisse videar. Duas omnino sententias esse video, quæ concordiam nostram remorentur. Altera censet, in re, quæ ad omnium utilitatem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: &, quemadmodum omnes, ad ferenda suffragia, de re, quæ totius regni salutem complectitur, coimus, ita neminem a spe honoris æquum esse excludi, qui virtute & honestis artibus eo contendat. Altera, Reginæ clarissimæ Principi, & lectissimæ fœminæ, injuriam fieri putat, nisi in filii salute tuenda, & regno administrando, cæteris omnibus præferatur. Harum sententiarum cur priorem magis probem, dicam posterius. Aliorum tamen consilium hactenus probo, quod parum e dignitate Reginæ putant, ut quisquam alius cum ea in contentionem de honore veniat, ne auctoritas ejus, quæ, ut est, ita omnibus eximia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod si de honore unius, & non de omnium salute hic esset disceptatio, ego quoque facile ac lubens ad eorum sententiam accederem: verum cum de eo statuendum sit hodie, quod omnium privatorum vitam & fortunas, quod totius regni incolumitatem complectitur, huic uni cogitationi omnes singulorum rationes concedere oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, ut ita Reginæ studeant dignitati, ne legum, ne veterum institutorum, ne salutis omnium interea obliviscantur. Nam si ostendere poterunt, & legibus licere, & publice expedire, ut Regis tutela, & rerum administratio penes Reginam sit, me quoque suæ sententiæ astipulatorem habebunt. Sin vero eorum oratio sit publice perniciosa, & ad legum omnium interitum, & Reginæ contumeliam spectet; hanc mihi veniam, primum a Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri spero, ut salva & sacrosancta (quoad per leges & instituta majorum licet) Reginæ auctoritate, non celem quid sentiam; aut potius ut id libere dicam, quod sine summo scelere tacere non possum.

XI. " Atque, ut a legibus incipiam: lex est a Kennetho, Rege non minus prudentia & consilio quam belli gloria claro, ante quin-

“ gentos amplius annos lata, & ab omnibus regni Ordinibus accep-
“ ta, & usu tot annorum ad hunc usque diem probata, ut Rege pu-
“ pillo coeant Ordines, virumque prudentia & opibus primarium eli-
“ gant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum regni potente res
“ administret. Hæc lex etsi ad Kennethum, velut auctorem, refe-
“ ratur, mihi tamen non tam primus eam tulisse videtur, quam
“ vetustam Scotorum consuetudinem nova sanctione confirmasse.
“ Majores enim nostri adeo erant a cura publica mulieribus mandan-
“ da alieni, ut, si omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris qui-
“ dem imperii nomen apud eos invenias. Quorsum enim ei rei
“ nomen imposuissent, cujus ipsi nullum penitus usum habuissent,
“ nec in posterum ullum fore sperabant? Quas enim Reginas alii,
“ suo quisque sermone, nos Regum uxores appellamus: nec altioris
“ fastigii nomen ullum in eis agnoscimus. Voluerunt enim, opinor,
“ viri prudentes, ut illæ, quoties mentionem sui fieri audirent, ex
“ adjuncto viri nomine, se viris obnoxias esse meminissent. Itaque,
“ ad hunc usque diem, nullum muliebre imperium, nulla publica
“ procuratio fuit. In minoribus quoque magistratibus & mandan-
“ dis & exercendis, eundem plane morem constantissime observa-
“ runt. Nam multi honores, atque in his jurisdictiones, propter
“ ingentia erga patriam merita, etsi ad plerasque jure hæreditario
“ pervenerint, ac sæpe fœminis dotales cesserint, nunquam tamen,
“ ad memoriam usque nostram, proditum est, fœminam aut in pu-
“ blico concilio præsedisse, aut jus dixisse, aut eorum, quæ propria
“ virorum creduntur, ullum munus usurpasse. Quod institutum
“ cum majores nostri, nullis obstricti legibus, tam constanter ob-
“ servarint, naturæ tantum instinctu impulsi; si nos eorum posteri,
“ adversus legem, omnium suffragiis acceptam, & tam longo usu
“ probatam, in manifestum periculum statum publicum præcipite-
“ mus, quis, non a temeritatis dico, sed insaniæ nos infamia vindi-
“ cabit? præsertim cum exemplis propinquis admoneamur. Saxo-
“ nes enim, ob unius Ethelburgæ scelus, lege caverunt, ne ulla de-
“ inceps Regis uxor Regina vocaretur, aut in sede honoris in publi-
“ co Regi assideret. Quæso igitur, diligenter expendite, quantum
“ ab eorum prudentia degenerent, qui adversus legem tam vetustam,
“ tam fœminis utilem quam viris honorificam, clavum reipublicæ
“ eis committant, quibus majores nostri nunquam nomen Regium
“ indulserunt, vicini etiam honoris illius vocabulum ademerunt.
“ Aliæ nationes aliter censuerunt: quo successu, dicam postea, mo-
“ do prius eis respondeam, qui hanc legem non audent publice ca-
“ lumniari, in mulierum autem conventiculis tanquam iniquam ar-
“ guunt.

XII. “ Verum quisquis est, qui eam reprehendit, non ille sancti-
“ onem aliquam, hominum modo suffragiis comprobatam, sed na-
“ turam ipsam, hoc est, legem illam primariam, a Deo in animos
“ nostros incisam, velle reprehendere videtur: naturam, inquam,
“ quam noster Legislator, in hac roganda, ducem & consiliorum

“ suorum

" suorum restrictiorem habuit. Natura enim ab initio, non modo vi-
" ros a feminis animi corporisque viribus discrevit, sed sua cuique
" sexui munia, suas virtutes, genere quidem easdem, gradu vero
" longe diversas, attribuit. Nam, qui minus indecorum est fœ-
" minis jus dicere, delectum habere, exercitum ducere, signum
" pugnæ proponere; quam viro lanam, colum, telam, cæ-
" teraque muliebris infirmitatis tractare ministeria? Quæ in viris
" liberalitas, fortitudo, severitas; in muliere profusio, vesania, cru-
" delitas habetur: contra, quod in fœmina elegans, comtum, venu-
" stum; in viris fractum, elumbe, putidum judicatur. Hæc, natu-
" ra sponte distincta, qui permiscere & confundere conantur, non-
" ne vobis videntur omnem regni statum, legibus & institutis opti-
" me formatum, non perturbare, sed omnino evertere; cum mulie-
" bre imperium nobis probare contendunt, cujus ne nomen quidem
" ullum nostri majores habebant? Hujus enim (ut dixi) legis latores,
" non tam, in ea condenda, novum jus attulisse videntur, quam per-
" petuam majorum consuetudinem literis, ad posteritatis memoriam,
" consignasse; & quod, in Rege creando, natura duce, semper fu-
" erat usurpatum, id in Regio quoque Tutore creando, publica au-
" ctoritate observandum consecrasse. Hanc qui labefactare conan-
" tur, quid aliud moliuntur, quam ut omnes leges, ritus, consuetu-
" dines majorum, una lege violanda, simul evertant? Neque ego
" (ne quis id calumnietur) leges omnes, velut in æternum latas, ar-
" bitror immutabiles: alia aliarum est ratio, alia vis, alia condi-
" tio: quæ enim ad temporum vicissitudines accommodantur, eæ
" fortunæ inconstantiæ sunt obnoxiæ; tamdiu durare solent, quam-
" diu manet, quæ eas imposuit, necessitas: & quæ per vim tyran-
" norum obtruduntur, cum suis auctoribus fere una tolluntur. At
" naturæ vim illam, quæ viva quodammodo lex est, & a Deo con-
" dita, in animosque hominum indita, & penitus impressa, nullius
" multitudinis consensus, nulla hominum decreta abolere possunt.
" *Nec* enim (ut egregium poetam dixisse ferunt) *heri aut hodie*
" *nata est, sed cum ipsa rerum natura una viget, consenescit, & in-*
" *terit.*

XIII. " Quo e genere cum hæc nostra in primis lex sit, non op-
" pugnat Reginæ dignitatem, qui cupit, ut ipsa ultro sibi præscri-
" bat metas, quas natura statuit, sexus postulat, consuetudo affir-
" mat, & omnium pene gentium consensu latæ leges approbant: sed
" qui sui eam oblivisci jubent, & omnia juris vincula perrumpere,
" ordinemque rerum, a Deo institutum, usu receptum, & in omni-
" bus bene moratis civitatibus probatum, perturbare suadent. Eum
" ordinem quicunque negliget, graves non hominibus, sed Deo, su-
" arum legum vindici, exsolvet pœnas. Nam si mortem lex divi-
" na minatur viro muliebrem, aut mulieri virilem vestem induenti,
" quod supplicium satis, pro magnitudine sceleris, grave eis irro-
" gabitur, qui, adulatione præpostera, totam naturæ vim, & per-
" petuam Dei constitutionem evertant? Vultis intelligere, quam

" isti

“ isti assentatores non ex animi sententia loquantur ? in conventu
“ publico dicere sententiam, juri dicundo præesse, leges rogare, aut
“ abrogare ? Hæc singula etsi per se ampla sunt, quantula tamen
“ portio sunt administrationis publicæ ? Cur ergo eorum uxores hic
“ nobiscum non consultant ? judiciis præsident ? leges suadent, aut
“ dissuadent ? Cur non domi suæ ipsi rem familiarem procurant, &
“ uxores in castra mittunt ? Quod si, quibus rem familiarem com-
“ mittere vix audent, nedum minimæ negotii publici parti pares
“ esse existiment, eas nostris imponere volunt cervicibus ; videte,
“ quam sibi constent : sin ipsi, infirmitatis suæ sibi conscii, idem
“ sentiunt quod loquuntur, sed pudore magis quam judicio cohi-
“ bentur, desinant male sperare de aliis, qui sua, hoc est, virorum
“ officia implere & volunt & possunt. Sin (quod magis reor) hoc
“ assentationis genere, se Reginæ gratificaturos putent, eos admo-
“ neo & hortor, ut falsam istam de Principe summæ prudentiæ de-
“ ponant opinionem : nec eam adeo rerum ignaram credant, ut,
“ quod aliis fœminis esset turpissimum, in eo suæ dignitatis aut
“ incrementum ullum aut ornamentum inesse arbitretur. Invitus in
“ hanc orationem ingredior.

XIV. “ Itaque, cum Princeps illustrissima de universo regno ita
“ sit promerita, ut nihil audire debeat, quod animum ejus aut au-
“ res offendere possit, omittam quæ in sexus contumeliam ab im-
“ probis jactari audio, & virtutum, quæ Reginæ sunt propriæ, po-
“ tius usurpabo memoriam. Hæ enim cum plurimæ sint, & in pri-
“ mis illustres, nulla tamen majorem ei apud omnes commendatio-
“ nem & laudem conciliavit, quam modestia : ea enim istius sexus
“ ita propria existimatur, ut, in privata plerumque vita, alia alia-
“ rum vitia vel omnino texerit, vel certe obscuraverit. In Principe
“ vero nostra, cujus, ob fortunæ generisque claritatem, nullum
“ dictum factumve in obscuro esse potest, ita hæc prælucet, ut ejus
“ commendatione cæteræ virtutes gratiores fieri videantur. Cum
“ ea igitur mihi longa oratione non est opus, sed tantum ut admo-
“ neam & horter, ut, quam semel ad decus & gloriam ingressa est
“ viam, eam constanter teneat : neu cujusquam assentationi ita se
“ præbeat, ut sui obliviscatur : malitque certum, & multis experi-
“ mentis probatum iter, ad laudem & immortalitatem insistere,
“ quam, per ancipitia & intuta progrediendo, anteactæ vitæ decus
“ & splendorem in discrimen mittere. Vobiscum mihi omnis dis-
“ ceptatio, qui, vel invidia erga meliores, quos, ne vobis antepo-
“ nantur, timetis, vel, prava ambitione, apud bonam Principem
“ futuræ gratiæ fundamenta jacitis. Dicam igitur, Regina claris-
“ sima, fretus tua prudentia, quod sentio, & libere dicam. Isti non
“ te, sed tuam fortunam alloquuntur : &, dum Reginam cogitant,
“ eandem quoque fœminam esse oblivisci videntur. Cum fœminam
“ dico (ne quis contumeliose id dictum interpretetur) hominem
“ dico, cui natura, cum plurima dederit blandimenta, & indul-
“ gentiæ suæ munera, nonnulla etiam admiscuit (ut pulcherrimis

“ quoque

" quoque & pretiosissimis rebus solita est) infirmitatis incommoda, " ideoque, non sui protegendi satis potentem, in aliena voluit esse " custodia; adeoque in alios imperium non dedit, ut leges, naturam imitatæ, in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela " fœminas esse jusserint. Neque hoc ad earum est excogitatum ignominiam, sed infirmitati inventum remedium. nam cum eas negotiis, quibus sunt impares, arcet, beneficium est consulentis pudori, non honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, " quam ægre cohibeat eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas. non recensebo, quo, soluta vinculis, quarundam licentia " proruperit. Ea tantum dicam, non quæ caussa præsens offert, sed " quæ exigit, & quæ sine fraude publica tacere non possum: si quæ " in eo sexu sunt privatim noxia, ea maritis & propinquis curæ sint: " quæ publice obesse possunt, ea leviter attingam.

XV. " Nunquam ab hoc sexu animi magnitudo postulata est: " habent certe fœminæ suas virtutes, sed hæc, de qua loquor, inter viriles, non muliebres, semper connumerata est: deinde, quo " magis, ob naturæ imbecillitatem, animorum motibus sunt obnoxiæ, " eo, quoties legum frenos licentia perruperit, longius progrediuntur, difficilius revocantur, ad modestiam vix unquam redeunt: " quippe morborum & remediorum juxta impatientes. Quod si " quæ inter eas fortiores videntur, eo sunt magis periculosæ, quod " vehementiores habeant impetus: & quæ, tædio sexus, fœminam " semel exuerunt, etiam ultra curas viriles licentiam extendere volent. Nam ubi modum finemque a natura positum semel transieris, quicquid ultra est infinitum est, nullo cupiendi audendi " tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infirmitatem accedit, quod quanto quisque sui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad suam contumeliam accipit, vehementius irascitur, ægrius pacatur, immoderatius vindictam exercet, & velut contemtum sui ulciscitur. Hæc omnia quam sint " magistratum gerentibus adversa, nemo vestrum, opinor, ignorat. " Ista si quis a me confingi putat, apud animum suum reputet, quanta cum rerum perturbatione Joanna Neapolitana non ita pridem " imperaverit. Revolvite priscorum temporum historias. Non " commemorabo Assyriam Semiramidem, non Cappadocem Laodicen; monstra sunt ista, non fœminæ. Palmyrena illa Zenobia, " omnium ore celebrata, Parthorum victrix, imperii Romani propugnatrix, tandem victa, capta, triumphata, se, regnumque suum, ab Odenato marito auctum & illustratum, uno momento evertit.

XVI. " Sed nec illud quidem præterire tacitus possum, cujus in " alienæ rei procuratione in primis ratio ducenda est, ne videlicet " summum imperium ei hominum generi committamus, a quo male obiti negotii ratio exigi non potest. Nihil ego neque Reginæ " ingenio, neque fidei, neque industriæ detraho: sed si quid (quod " plerumque accidere solet) aliena etiam fraude, gestum fuerit, se-

" cus

publica utilitas, aut quem tenebit loci dignitas, postulet, multam a Regis matre exigemus ? aut quam expetemus ? apud quos rerum gestarum ratio reposcetur ? apud mu- oncilium in gynæceo de summa rerum consultabitur ? Vos :etis aut singuli subscribetis, aut universi auctores eritis, & 'ix inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibe- : potestis, auctoritate vestra semel armatam muliebrem im- ım sustinebitis. Neque hoc eo a me dictum existimate, uicquam tale a fœmina lectissima & omnium longe mode- metuam : sed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu ırpe ducam, spem nostræ incolumitatis, quam nobis ipsis possumus, in aliena potestate collocare : præsertim cum ıis faciant divinæ & humanæ leges, & non modo majorum .ım consuetudo, sed omnium, quæ ubique terrarum sunt, n consensus. Tulerunt quidem, in summo honoris gradu, s quædam fœminas, non illas quidem judicio & suffragiis sed sorte nascendi oblatas, nullus tamen unquam populus, era essent suffragia, cum virorum quantulacunque esset ca- i fœminas præfecit. Quamobrem, viri clarissimi, su:- ısque vehementer adhortor, ut, juxta leges patrias, & ma- instituta, unum, aut plures etiam, si ita videbitur, ex Op- us scilicet optimos, eligatis, qui interim regnum admi- , dum Rex eo robore sit & animi & corporis, ut ipse ad gubernacula admoveri possit. Quod faxitis Deum Opt. ırtunare & volo & opto.

Hæc cum Kennedus, cum haud dubia majoris partis assen- isset, cæteri, ne frustra contra niti viderentur, in eorum sen- oncesserunt. Res autem hoc maxime modo est composita, partium alteri cessisse videretur. Bini e singulis factioni- ıiti ad Regis custodiam, qui publica negotia cum fide tra- vectigalia Regia colligerent ac dispensarent, familiæque ram gererent : e factione Reginæ, Gulielmus Gramus, & Bodius tum Cancellarius ; alterius factionis, Robertus Or- ıme., & Joannes Kennedus ; omnes familiarum suarum : adjuncti his duo Episcopi, Glascuensis & Caledonius : ermissum, ut educationi Regis adesset, modo ne quam par- publicæ attingeret : reliquorum vero liberorum (erant aterni, Alexander Dux Albinius, Joannes Comes Marriæ, ıellæ) ipsa educationi præesset.

Rebus domesticis ita constitutis, Legati Anglorum audi- ibus induciæ in annos quindecim datæ. Pro- o, qui fuit M. CCCC. LXIII. Regis mater M. CCCC. LXIII. .ırum secunda pudicitiæ fama. Eodem anno, r Regis frater, dum ab avo materno e Gal- ab Anglis capitur, brevique liberatur, Scotis, ni red- ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace ı, domi ab intestinis motibus non diu cessatum : nam con-

 trover-

troversiæ Procerum, de statu publico ordinando, rumoribus in majus auctæ, ætasque Regis immatura rebus gerendis, & superiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis frenos facile solvit. Alanus Lornensis, homo seditiosus, Joannem fratrem natu majorem, hæreditatis ejus potiundi cupidus, in vinclis captivum tenebat: vivum servaturus, quoad, odio nefarii sceleris senescente, res ex sententia transigeret. Id facinus Colenus Cambellus Argatheliæ Comes cum rescisset, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem conjecit, hominem, alioqui multis latrociniis infamem, in aulam ad supplicium ducturus. Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte supplicium prævenit.

XIX. In diversa regione, Donaldus Insulanus, ut auctor potentior, ita res turbare majore mole est aggressus. Is enim, Rege mortuo, metu solutus, in eo turbulento rerum statu, locum injuriæ adversus infirmiores, & augendæ potentiæ occasionem sibi datam ratus, Innernessum cum non adeo magno comitatu venit: & a præfecto arcis, ut qui nihil hostile metueret, comiter invitatus, arcem, custodibus expulsis, in suam potestatem redegit, Insulanorumque copiis undique contractis, se Regem Insularum pronunciat: per propinquas regiones edicit, ut vectigal uni sibi cives pendant: neque alium Regem aut dominum agnoscant; gravi pœna, qui secus fecisset, indicta. Ad hanc famam, facinorosis ad eum undique confluentibus, satis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, ut Comitem, qui Regis erat patruus, cum uxore, nihil tale suspicatos, ceperit. Is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffisus, in vicinam Brigidæ ædem, se religione loci defensurus, secessit: multi item popularium, oppressi subito malo, pretiosissima quæque rerum suarum eo congessere. Ea ædes, quanquam in illis locis magna cærimonia veneraretur, & ad eum diem inviolata mansisset ob sanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit, apud animum immanem & avarum, præda quam religio. Comite cum uxore magnoque captivorum numero illinc abducto, ædi, rebus omnibus spoliatæ, ignem injecit: sacerdotes, verbis a sacrilegio deterrere conatos, alios interfecit, alios male mulcatos dimisit. Circumjectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vastatis, dum cum ingenti præda domum redit, suborta repente tempestate, magna parte navium amissa, reliquis graviter afflictis, ipse cum paucis in Ilam insulam ejectus est verius quam expositus. Id vero, qui e tanta calamitate evaserant, rati manifesta numinis ira evenisse, nudis pedibus, ac lineis modo vestimentis tecti, supplices cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumeliose illuserant, accesserunt. Dux vero Donaldus, sive dolore amissi cum præda exercitus, sive animum (quamlibet immanem) subeunte scelerum conscientia, & spretæ religionis memoria, ex eo die parum compos fuisse mentis dicitur. Hic ducis casus propinquos ejus movit, ut Atholiæ Comitem cum suis liberos dimitterent, ac Brigidam propiti-

etum cum piaculis amplisque muneribus venirent. Rerum ita gestarum fama in aulam perlata, omnem expeditionis adversus Insulanos apparatum solvit.

XX. *Primis tumultibus ita sedatis,* tanta cum æquitate & tranquillitate res Scotorum administratæ sunt, ut nunquam altiorem securitatem, sinceriorémque pacem seniores affirmarent se meminisse: ita erat in Jacobo Kennedo (cujus aula tum maxime nitebatur auctoritate) prudentia & gravitas, ea in reliqua Nobilitate, qui prudentioribus parere non recusabant, modestia. Tantam enim Kennedus existimationem, multis erga rem Scoticam meritis, erga superiorem Regem officiis, collegerat; tantam, ob morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparaverat in rebus omnibus fidem, ut cæteri pueritiæ Regiæ curatores, qui per ordinem bini in orbem sibi succedebant, eum, quoties in aulam excurreret, velut diligentiæ exactorem & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in summa tranquillitate ita Rex educabatur, ut, accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitaret exspectationem. Hæc fere ad sextum usque regni annum acta fuere.

XXI. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiæ suæ princeps: qui, præter magnas opes, familias cum plurimas & clarissimas propinquitatibus & affinitatibus erat complexus: florebat etiam tum egregia stirpe domus: habebat enim, præter Thomam & Robertum filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus non invitis, etiam cupiente Joanne Kennedo propinquo (qui, per ingravescentem ætatem, adolescentiæ laboribus impar erat) ad Regem est admotus, ut militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum inter æquales facile primus habebatur. His opibus freti, nec loco, quamvis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in suam transferre familiam decreverunt. Id ut conficerent, Alexandro negotium datur, ut Regis quoque animum adjungeret. Is, Regem jam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditiis animum infirmum cepit, ut summa sibi fides omnium rerum esset. In hanc tam familiarem consuetudinem admissus, sermones frequenter apud adolescentem serebat; "Eum jam regni potentem esse: jam tempus adesse, " ut, e senum prope servitio emancipatus, ætatem circa se habeat " militarem, eaque studia mature capessat, in quibus, velit nolit, ei " agenda sit ætas.

XXII. Hujus generis orationes, ab adolescente, rerum imperito, & in ætatis lubrico ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac paullatim rectoribus contumacior, multa illis inconsultis, nonnulla adversantibus, tentare, atque occasionem quærere, ut a seniorum severitate, velut e vinculis, evaderet. Igitur, cum e Limnucho Rex, ignorante Kennedo, cujus tum vices erant, in agros venatum prodiret, senex certior factus, non procul ab oppido eum assequitur:

 & eum

& eum, apprehensis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum caussaretur; Alexander accurrens, seni, optime de se merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput inflixit. Ita abacto Kennedo, velut arbitro molesto, quo coeperant ire, pergunt. Kennedus saucius in oppidum redit: nec Robertus in aulam reversus, fratris factum improbavit. Inde odiorum semina, cum gravissimo regni damno, alterius autem factionis exitio, sunt orta. Initium fuit promendæ discordiæ, cum Bodii Edimburgum, Kennedi Sterlinum Regem inde transferre vellent. Bodii, qui plus in aula tum poterant, sine consensu publico, eum Edimburgum ducunt, ut ibi regnum iniret. Comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Joannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum suarum prin-
M.CCCC. cipes. Hæc acta sunt, circiter decimum Julii diem, an-
LXVI. ni M.CCCC. LXVI. Kennedi in ea contentione inferiores, diversi domos abeunt, Joannes in Carictam, Jacobus in Fifam, tumentibus ira animis, nec ultioni, sicubi possent, defuturi. Bodii superiores, injuria non contenti, ad Joannem simiam miserunt, quicum domi colluderet, ac se oblectaret, delirationem seni exprobrantes.

XXIII. Nec multo post, Jacobus Kennedus decessit, maturo quidem ille, si ratio ætatis habeatur: verum ejus mors omnibus bonis adeo fuit luctuosa, ut parente publico viderentur orbati. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, summa domi frugalitas & continentia, foris splendor & magnificentia. Omnes superiores, & qui eum usque ad hunc diem secuti sunt, Episcopos liberalitate in publicum superavit; cum interea non magnos Ecclesiasticos proventus teneret: neque enim adhuc ad Scotos pervenerat consuetudo sacerdotia sacerdotiis cumulandi, & male per avaritiam quæsita pejus per luxuriam profundendi. Unum reliquit suæ liberalitatis monumentum egregium, scholas publicas, ad Fanum Andreæ maximis sumtibus ædificatas, & magnis proventibus, ex Ecclesiasticis tamen fructibus, locupletatas. In eis sepulchrum sibi magnifice extruendum curavit, quod tamen ei, privatim de pluribus, publice de omnibus optime merito, malignitas hominum invidit: quod dicerent, nimiæ vanitatis esse, in re, ad nullum usum comparata, tantos sumtus facere. Mors virtutes ejus fecit illustriores, & desiderium auxit: eo enim, velut perpetuo censore morum, de medio sublato, disciplina publica paullatim labefactata, deinde penitus corrupta, secum omnia pene in exitium traxit.

XXIV. Bodii, ad domesticæ potentiæ incrementum, & Kennedicorum vires imminuendas, sub legum prætexto, animum adjiciunt: e quibus maxime opportunus est visus Patricius Gramus, Jacobi Kennedi ex eadem matre frater, Roberti quoque Bodii consobrinus. Is, uti tum mos erat, per Canonicos electus Episcopus, in locum Jacobi fratris nuper defuncti, sed per factionem aulicam *impeditus*, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, sine

commeatu

commeatu ad Pontificem profectus, facile cum eo transegit, ut in demortui locum sufficeretur: nam, præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, ut illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque, dum Romæ, adversæ factionis opes metuens, desidet, vetus controversia de libertate Ecclesiæ Scotorum agitari cœpta est: nam Eboracensis Episcopus jus (quo Scotorum Episcopos contendebat sibi subditos) per licentiam bellorum usurpatum, etiam in pace retinere studebat. Verum, decreto Romæ secundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas judicatur, sed etiam a Pontifice Legatione in triennium, ut sacerdotum prolapsos mores, & disciplinam Ecclesiasticam præcipitantem, in pristinum statum restitueret, est ordinatus. Nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illustratus, ac summi Pontificis tali prærogativa subnixus, domum redire ausus est, usque ad inclinatam Bodiorum potentiam.

XXV. Bodii, cum non tantus ad eos Nobilitatis concursus fieret, quantum speraverant, ut inimicorum criminationes amolirentur, & securitati suæ in posterum prospicerent, conventum publicum indicendum curant, in tertium decimum mensis Octobris. Ibi, coram Rege & Apolectis, Robertus Bodius senior, in genua procidens, conquestus est; " Suum erga Regem obsequium, quod in eo Edimburgum deducendo præstitisset, malignis inimicorum sermonibus " traduci, & in pejorem partem rapi; ac minari, illius consilii " auctores pœnas aliquando daturos: quamobrem Regem orare, " ut, si quam, ob id factum, iram aut offensam animo concepisset, " id palam declararet, & malevolentium calumnias compesceret. Rex, ubi paullum cum Apolectis collocutus fuisset, respondit; " Robertum non auctorem ejus itineris, sed comitem fuisse; neque " obsequii pœna, sed potius officii in se collati præmio dignum existimare: idque se, ut invidorum sermonibus obviam eatur, publico conventus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne ea res Bodio comitibusque ejus aliquando fraudi esse " possit. Hoc decretum cum Bodius petisset in acta conventus redigi, idemque diplomate Regio, cui magnum sigillum appenderetur, confirmari; decretum quidem statim in acta relatum, diploma paullo post, nempe vicesimo quinto ejusdem mensis die ei traditum. Eodem quoque die adjicitur & aliud diploma ex concilii sententia, quo Bodium Proregem creat, suamque salutem, fratres, sorores, arces & oppida, omnemque jurisdictionem in cives ei Rex committit, donec ipse vicesimum unum annum expleret: egitque cum Proceribus, qui tum aderant, ut sese sancte promitterent omnium actionum publicarum Bodiis adjutores fore, pœnisque, ni id summa ope & fide fecissent, obnoxios futuros. Huic promisso Rex ipse quoque subscripsit.

XXVI. His rationibus Rege sibi conjuncto, & parte Nobilitatis privato fœdere connexa, ac totius regni administratione in se tra-

ducta, securitati in longum tempus provisum esse existimarunt; fundamenta potentiæ etiam in posterum jacientes, perfecerunt, ut Regis soror natu maxima Thomæ Bodio Roberti filio nuberet. Id matrimonium, ut opulentum & velut potentiæ stabilimentum videbatur, ita inimicorum odia incendit, & vulgo variam sermonum materiam præbuit. Etsi enim hac via omnes aditus ad Regem obsepto, credebant, solique dictorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gratia magis florebant, quam flagrabant odio publico, quod, quadriennio prope tectum, in exitium totius familiæ tandem erupit. Nec adversæ factionis prudentissimus quisque tam subitum eorum incrementum invitus audiebat, ut cui arrogantiam (ut fieri solet) comitem sperarent, quæ superiores ferre nequeat, æquales contemnat, & inferiores deprimat, ubi autem privati excessit modum, Reges, æmulationis intolerantes, in sui exitium accendat. Fama vero discordiæ, inter factiones tam potentes, populari quoque licentiæ frena solvit. nam nationes latrocinis assuetæ, veterem rapacitatem ex intervallo avidius repetebant; & odiorum semina, ad tempus suppressa, vehementius gliscebant: & seditiosi turbandarum rerum occasiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, spe impunitatis injecta, liberius audebant. Nec deerant occasioni Kennedi, qui, partim spargendis rumoribus plebis iram inflammarent, & omnium malorum caussas in Bodios, ut seditionum auctores, conferrent: partim etiam (ut nonnulli rebantur) a tumultuosorum hominum consiliis non abhorrebant, & nequitiæ faces occulte subdebant. Illud certe ex eorum vultibus elucebat, hunc turbidum rerum statum non admodum eis ingratum esse. Unum restare videbatur, ad florentem inimicorum potentiam subvertendam, ut Regis animum ad sua consilia traducerent: satis enim superque sibi virium esse: & vulgus novarum rerum studiosum, & omnia alia magis quam præsentia semper cupiens, facile ad partes accessurum. Itaque, per homines callidos, qui studium Bodianarum partium præ se ferrent, Regis animum pertentare instituunt.

XXVII. Interea Legati in Daniam decreti, ut Margaritam, Dani Regis filiam, Jacobo peterent uxorem: utque prospicerent, quoad fieri posset, ut vetus controversia de Orcadibus & Schetlandicis insulis, magnis utriusque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps ejus Legationis fuit Andreas Stuartus, Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptiis facile cum Dano transactum, omni jure, quod in omnes circa Scotiam insulas majores ejus sibi arrogarant, dotis nomine remisso; tantum ut privatis agrorum possessoribus caveretur, ut agros, quos ibi haberent, uti ante possederant, ita tenerent. Sunt, qui pignori oppositas, donec dos solveretur, scribant; sed postea Jacobo nepoti, ex filia recens nato, Danum omne jus suum in perpetuum cessisse. Cum a Cancellario Rex certior esset factus, omnia ex sententia esse confecta, proxima incidit deliberatio, de honesto Nobilium globo, ad novam Reginam deducendam, mittendo. Ibi fraude inimicorum, & amicis parum

prospi-

prospicientibus, Thomas Bodius, Roberti filius, Araniæ Comes, laudata supra modum etiam ab invidis & minus æquis ejus virtute, & splendore opibusque ad quamvis magnificentiam suppetentibus, Legatus deligitur. Ille, domi omnia, patre Prorege, tuta ratus, libens profectionem suscepit, ac jam ineunte autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conscendit naves.

XXVIII. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodii ejus voluntatem se retenturos credebant, nempe voluptates, & a curis publicis otium, trahendo in crimen; eorumque opes, quæ jam erant maximæ, velut Regi formidolosas in majus extollendo; ac nomine peculatus, prædam ex eorum ruina ostendendo, animum infirmum, & suspicionibus atque avaritiæ opportunum, varie versabant. Bodii vero etsi obsequio, & malorum publicorum dissimulatione, a molestis cogitationibus Regem avertere conarentur, tamen & vulgi querimoniæ, & aulæ solitudo, utræque ab inimicis auctæ de industria, tegi non poterant: nec deerant, qui Regem solitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remediis, liberius admonerent: & Rex ipse, velut ad curas viriles assurgens, quæ vulgo fierent nonnunquam ingrata sibi esse monstrabat. Nec Bodii, quanquam eum sibi paullatim minus obtemperantem, & pariter invidiam popularem increscere sentiebant, quicquam tamen e superiore licentia omittebant, confisi & pristina ejus facilitate, & venia præteritorum accepta. Igitur adversa factio, jam Rege clam in suas partes abducto, & Thoma Comite Araniæ in Daniam ablegato, unde, propter Oceani septentrionalis sævitiam, magna anni parte navigationibus impervii, reditus ante ver adultum non pateret; senes, & ætate & morbis invalidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præsidio multorum amicorum, qui in Legationem erant profecti, destitutos, maturum aggredi arbitrati, primum conventum publicum, jam diu a multis flagitatum, in vicesimum secundum diem mensis Novembris, anni millesimi quadringentesimi sexagesimi noni, Edimburgum per Regem indicendum curant. M.CCCC. LXIX.

XXIX. Eo Bodiis fratribus adesse jussis, varie res, pro cujusque odio aut favore erga eos, est celebrata. Ipsi certe tam inopinato casu perculsi, nullo auxilio adversus imminens malum ante parato, fractis animis, non tam factionis adversæ potentia, quam subita Regis alienatione perturbati; Robertus, omni spe incolumitatis abjecta, in Angliam profugit: Alexander, quem adversa valetudo a fuga cohibuit, in jus venit. Crimini fratribus communiter datum, quod, in Regem injecta manu, privato consilio eum Edimburgum duxissent. Cum Alexander affirmaret, ejus culpæ veniam in conventu publico impetratam, supplexque peteret, ut ejus veniæ, ex actis publicis, Rex exemplum describi pateretur, id ei negatum. Quid, adversus id decretum, ab accusatoribus objectum sit, ab illius *temporis scriptoribus* non proditur: ego quoque, quanquam conje-

conjectura difficilis non sit, malo cogitationibus legentium rem totam relinquere, quam incerta pro certo affirmare. In eo judicio Alexander damnatus, capite luit: Robertus, paucis post annis, Alnevici in Anglia, exilii tædio ad prægravem ætatem adjuncto, decessit: filius ejus absens, inauditus, & negotium publicum gerens, hostis publicus judicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita gesta sunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris, accepi, non existimavi dissimulanda. Aiunt enim, decretum, quo Bodiis ante actorum venia fuit data, in actis exstare, in hanc fere sententiam, "Ut Rex omnem offensionem, & (ut tum "loquebantur) animi rancorem remitteret." Quod quidem qui Regi gratificari volebant, juxta remissionis de culpa & poena distinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur, interpretarentur; his videlicet verbis intelligi, "Noxam quidem, & ex animi nequitia conceptam labem, aboleri: cæterum, legum poenis reos "non eximi."

XXX. Proximo vere, Danica classis Reginam advexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deessent, qui, in publica omnium lætitia, spem veniæ ei ostentarent, non est ausus tamen descendere: verum ab uxore, quæ ad rumorem Danicæ classis advolaverat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluso, statim in Daniam, unde venerat, revectus est: & peragrata Germania in Galliam venit. Ibi multa frustra conatus, ut Ludovico Undecimo (qui regnum legitimum Francorum in tyrannidem converterat) deprecatore uteretur, ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei in bello navavit operam; ac multis ab eo invicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi, dum privatam, sed honorificam vitam ducit, uxor ei Jacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus suo loco dicemus. Nuptiæ Jacobi Tertii & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concursu, celebratæ, decimo die mensis Julii, anni M. CCCC. LXX. Ex eo matrimonio, tertio post anno, natus est Jacobus, qui patri in regnum successit, mense Martio, die sacro Divo Patricio.

M.CCCC. LXX.

XXXI. Rex interea, nondum satiatus Bodiorum calamitatibus, scribit in Flandriam, ad sororem domum revocat. Sed cum, ob insignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu persuaderi posse existimaret, curat ex aliorum literis spem ei injici, "Regis "ira spatio temporis lenita, non desperandum, quin soror apud "fratrem plurimum perficere posset, ad mariti calamitatem sublevandam: multum interesse, præsensne tuam caussam agas, an "aliis agendam mandes." Illa, ea spe illecta, cum rediisset, statim de divortio cum ea Rex agit: & affixis libellis publice, ac multis ascitis testibus, Kilmernoci, (quod, ante res afflictas, Bodiorum princeps erat domicilium) jubetur Thomas intra sexagesimum diem adesse, quum scirebant omnes, vix fide publica data, reverti ausurum. Cum diem non obiisset, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ.

mæ: ac divortio cum absente & inaudito transacto, Maria Regis soror invita Jacobo Hamiltonio, homini prope novo, ac multum dignitate & opibus, quam prior maritus, inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Jacobum, & Margaritam filiam. Revocati quoque ex altero viro a Rege liberi: nec ille diu superstes fuit. Cum Antuerpiæ diem obiisset, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei sepulchrum, pecunia satis ampla, qua ipse munifice eum donaverat, in æde   construendum, cum inscriptione honorifica, curavit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Scotia florentissima, familia intra paucos annos & crevit & corruit, magno posteris documento, quam sint lubricæ Regum adolescentium amicitiæ. Nec ea modo ruina obstupefecit amicos, sed inimicos etiam terruit: nullo postea ad eum, unde illi dejecti erant, gradum contendere auso, partim dum rerum humanarum casus instabiles expendunt, partim dum Regis tam subito in beneficiis pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem revocant. Multum certe eos, qui, ex ea mutatione status publici, in maximam spem erant erecti, sua fefellit opinio. Nam Rex, qui superioribus annis assueverat otio domestico, ac raro prodibat in publicum, jam novus etiam maritus, domesticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque exclusa Nobilitate in paucorum ministrorum potestate totus erat. Cum esset enim ingenio acri & præfervido, non facile ferebat sententiam suam a consultoribus reprehendi: ita cum Procerum in censendo refugeret libertatem, tales circa se habebat, qui non corrigerent, sed approbarent sua decreta, & repugnandi offensione vitata, obsequendo gratiam pararent.

XXXII Inter hos aulæ mores, ordo Ecclesiasticus nihilo sanctius agebat. Quamvis enim luxu & avaritia jam multos annos Ecclesiæ ministri laborassent, remanserat tamen adhuc species quædam antiquæ gravitatis, quæ & stimulos literas discentibus adderet, & qui in discendo profecissent, spem emolumenti eis injiceret. Eligebantur enim Episcopi a collegiis Canonicorum, & Cœnobiarchæ a suis sodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obsidebant, lucri ostentata magnitudo, & eorum, quibuscum certamen esset, infirmitas eo facile perduxit, ut Regi suaderent; “Ne rem tanti emolumenti penes homines ignavissimos, & ad nullam reipublicæ partem capessendam idoneos, esse sineret: sed potestatem designandi quos vellet ad se revocaret. Inde enim non defuturum, unde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret. Nunc autem, penes vulgi fæcem honores & opes esse, non minus in publicis necessitatibus parcos, quam in domesticis voluptatibus profusos. Unum Regem esse oportere, in quem omnium oculi sint intenti: penes quem sit & puniendi, & ignoscendi, & remunerandi facultas.” Cum, his & similibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec satis adversus pecuniam firmum, & prava consuetudine labefactatum, & a natura

pronum

protinus ad licentiam, in suam sententiam pertraxissent, continuo nova rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus, tam sacris quam profanis, in aulam, velut ad publicam nundinationem, propositis.

XXXIII. Patricius autem Gramus, qui praecipitantem Ecclesiam unus velut sufflaminabat, cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romae aliquot annos subsedisset, certior per amicos factus, quo in statu res essent, fretus propinquitate Regis, e cujus amita magna natus erat, ad suos redire statuit: &, ut animos hominum pertentaret, diploma de Legatione impetrata praemisit, & promulgandum curavit mense Septembri, anni M. CCCC. LXXII. quae res & magnam ei invidiam statim conflavit. Nam qui redemerant in aula honores Ecclesiasticos, ne praedam & pretium simul amitterent, metuebant: & qui spem crescendi ex aulica nundinatione conceperant, aditum sibi obstrui dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quae sacerdotia mercenario quaestu a Rege impetraverant, vel impetrata aliis divendebant, ne genus illud lucri e manibus eriperetur. Hi omnes, conjuratione facta, maledictis Patricium absentem onerant, & in Regiam collecti, queruntur; "Vetusta majorum jura, & recentia "Regum edicta violari, ac multa, universo regno damnosa, per "Romanenses agitari: quorum libidini nisi mature obviam eatur, "Regem brevi in ordinem redactum iri, & penes illos omnium "rerum potestatem fore." Id periculum ut praevenirent, ex decreto concilii, ad Patricium, vix navi egressum, missi, qui vetarent; "Ne ullam sui muneris partem attingeret, donec Rex, de queri-"moniis adversus eum ad se delatis cognosceret." Dies dicta, ut Edimburgi adesset, ad Cal. Novembres. Interea, cum amici & propinqui confirmarent, Regem, in tam justa caussa, non iniquum fore; idque ex rumoribus adversa factio rescisset, Regis & aulicorum animos, magnae pecuniae promissione, ita sibi devinxit, ut nunquam deinde Patricius aequo jure cum adversariis contendere potuerit. In conventum accitus, cum diplomata protulisset, e quibus ostenderet, se a Romano Pontifice Archiepiscopum Fani Andreae, Primatem Scotiae, & Legatum ad Ecclesiastica statuta ordinanda in triennium creatum, a minoribus quidem sacerdotibus satis aequo animo est auditus: gaudebant enim, munus tam necessarium viro bono & erudito commissum: sed hi, metu potentiae aliorum, qui sibi Regem & aulicos conciliaverant, mutire palam non audebant. Adversarii, ut favor populi erga Patricium elanguesceret, mora interposita, Pontificem Romanum, qui unus in ea caussa judex esse posset, appellant. Ipse, ad suam Ecclesiam a Rege remissus, vetitus est, dum lis dijudicaretur, Archiepiscopi insignia usurpare, aut quicquam, praeter consueta superioribus Episcopis munia, attentare.

M.CCCC. LXXII.

XXXIV. Inter haec, exortus est Patricio, levi de caussa, novus inimicus, sed omnium longe acerrimus, Gulielmus Sevesius. Is, juvenis acri

ingenio,

ingenio, cum aliquot annos Lovanii apud Joannem Sperincum, medicum, & Astrologiæ studiis nobilem, egisset, reversus ad suos, cum cætera ingenii dexteritate, tum scientiæ rerum cœlestium jactatione, brevi in aulicorum gratiam se insinuavit. Ea res magnum ei favorem conciliavit, quod aula omnibus divinandi generibus tum usque ad insaniam dedita erat. Sevessius igitur, ingenii acrimonia & aulica gratia florens, brevi Archidiaconus Fani Andreæ designatur. Cum ab Episcopo ad id munus non reciperetur, communicato consilio cum Joanne Locco, tum scholarum publicarum Rectore, & Patricii inimico, machinas omnes ad eum subvertendum admovent. Rector, fretus Romani Pontificis privilegio, quo a jurisdictione Patricii erat exemtus, ei sacris interdicit. Hanc ille hominis ex inferiore ordine comminationem ita contemsit, ut, etsi veniens in aulam eisdem diris semel atque iterum esset petitus, nihil tamen de superioris vitæ consuetudine remitteret. Tum inimici (ut mos est, cum diræ Ecclesiasticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac Patricium omnibus sacris ædibus excludi procurant: in bona ejus procuratorem fisci immittunt: comites gravi edicto jussi discedere: dati custodes, qui observarent, ne quicquam, quod edicto repugnaret, attentaret. Episcopi reliqui, ne erga Regem tam benevolum ingrati viderentur, summam pecuniæ grandem, quam tenuioribus sacerdotibus gravate extorserant, ad eum attulerunt.

XXXV. Rex, hac præda potitus, velut Patricii misertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, missis ad eum Abbate Sanctæ Crucis & Sevessio, Episcopus Regi, & Episcopo Sevessius reconciliatur; sed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus molestiis liberatus, cum ad villam suam Monialium divertisset, atque ad ea quæ sui muneris erant privatim & publice obeunda se compararet, mensarii Romanenses ab inimicis in eum immissi, ob nondum solutam pro diplomate Pontificio (Bullas ipsi vocant) pecuniam, ei sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam jam adductus: nam & ante & post reditum census ejus majore ex parte a procuratore Regio erant in fiscum relati; &, quod ab amicis potuit confici, Regi & aulicis datum. Ministris autem Regiis iterum in possessionem missis, ipse in arce sua, adhibitis a Rege custodibus, ac domesticis ministris ablegatis, servari jussus, etiam ad inopiam consilii est redactus. Gulielmus Sevessius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, a Rege primum Adjutor (ut vocant) est datus, deinde á Romano Pontifice approbatus: mox idem Sevessius, per factionis adversæ potentiam, Quæstor electus, qui de vita & moribus ejus inquireret. Multa ei levia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia objecta: inter quæ, quod interim uno die ter missaret, idque ea ætate, qua vix reperiebatur Episcopus, qui ternis mensibus semel id munus obiret. Ibi, inimico judice, conductis testibus, Episcopatum ejerare coactus est: Sevessius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in

ejus

ejus locum suffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum contumelias magno animo ferre conspicerent, curarunt ut in Cœnobium aliquod devium, quatuor adhibitis custodibus, includeretur. Electa est Æmona, scopulus verius quam insula. inde, exorto bello, metu Anglicæ classis, post triennium est translatus Fermelinodunum: illinc rursus in arcem, quæ est in lacu Levino: atque ibi tandem ætate & miseriis confectus decessit: vir nullius sceleris compertus, doctrina & virtute nemini sui temporis inferior. Reliqui viri boni, calamitate ejus deterriti, spe abjecta instaurandæ Ecclesiasticæ disciplinæ, sese ad sua privata quisque negotia contulerunt. In aula, sacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum administris in præmium cedebant. Hæc, ne rerum series sæpius interrumperetur, quanquam diversis temporibus gesta, in unum locum contulimus, ut memorabili exemplo miseriam illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc conjectura est, quibus in malis inferiorum ordinum homines versarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Regia magnarumque familiarum propinquitate subnixus, a paucis infimæ sortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludibrio & crudelitati expositus. Nunc ad alia, quæ per ea tempora evenerunt, redeamus.

XXXVI. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, cum, ex decreto publico, adversus Joannem Insularum M.CCCC. LXXVI. Regulum, qui aliquot jam provincias occupaverat, & maritimas continentis regiones late populabatur, Rex ipse terrestri itinere proficisci statuisset, & Crafordiæ Comitem, tum maris Præfectum, cum classe esset missurus: Regulus, tantis apparatibus impar, suadente Atholio Regis patruo, venit in aulam supplex, ac se Regi permisit. Ademtæ ei, quas per vim ceperat, provinciæ, Rossia, Kintera & Cnapdalia: insularum imperium relictum. Eodem anno, controversia cum Anglis, jamjam in bellum eruptura, finem habuit. Navem Scoticam, ab Jacobo Kennedo ædificatam, qua majorem ad eum diem in Oceano visam non meminerant, vis tempestatis in littus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta, ac sæpe frustra repetita. Hæc per aliquot annos cum lis animos distinuisset, Legatione tandem honorifica in Scotiam missa, cujus Principes erant Episcopus Dunelmensis, & Scroupus homo nobilis; ab iis, cum Eduardus fortunæ inconstantia jactatus, pecuniis tam diuturno bello exhaustus, requiem ab armis libenter amplecteretur, facile renovatæ sunt induciæ, eis legibus, ut navis direptæ, & bonorum quæ inerant, pretium per viros bonos æstimaretur, ac bona fide redderetur.

XXXVII. Eodem anno, Legati ad Carolum Burgundum ad sedandas mercatorum querelas missi, cum in Flandriam appulissent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna invitatus, ut una cœnaret, Andreas quidam, Medicinæ professor, & qui magnam Astrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, audita eorum adventus caussa, seductos occulte admonuit; "Non "esse

" esse cur magnopere festinarent, intra paucos enim dies certum de " Duce nuncium affuturum." Nec prædictioni defuit eventus: nam, intra triduum, est renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nanceium Lotharingiæ oppidum, ab Helvetiis esse interfectum. Ita illi, rebus ob quas profecti erant infectis, reversi, cum apud Regem Andreæ de rebus futuris præscientiam mire laudassent, animum ejus in eas artes proclivem impulerunt, ut magnis pollicitationibus hominem ad se arcesseret, ac non ita diu postea advenientem benevole exciperet, & opulento facerdotio aliisque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepisset (uti fama est) sibi a suis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) responsis consentiret, quæ prædixerant fore, " Ut leo a catulis suis extingueretur," e Principe, ab initio indolis optimæ & summæ spei, ac ne tum quidem penitus depravato, in immanem tyrannum degeneravit. Suspicionibus enim animo semel occupato, sanguine proximos, & fere optimum quemque e Nobilitate pro inimico habebat. Proceres autem, cum ob hanc ipsam cum hoc malefico genere hominum consuetudinem, Regi erant infensi, tum longe magis, ob aulicos quosdam, infimæ sortis homines, quibus, Nobilitate contemta, solis consultoribus utebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præstonus, honesto loco natus, sed qui Regi omnibus in rebus obsequi in animum induxerat; Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia, qui cum e certamine quodam singulari cognitus Regi fuisset, statim ex architecto aulicus factus, & ad spem vitæ liberalioris erectus, brevi, diligenter obeundis levioribus negotiis, & Regis moribus obsequendo, perfecit, ut ad intima de rebus magnis consilia adhiberetur, ac gener a Præstono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogerus, Anglus cantor, qui cum Regis Angli Legatis in Scotiam ingressus, postquam semel & iterum Regi auditus placuit, ab eo retentus, & divitiis auctus, brevi in Equestrem ordinem est ascriptus. Cæteri, e contemtissimo genere hominum, vilissimarum artium opifices, & sola improbitate & audacia commendati.

XXXVIII. De aula ab hoc hominum genere purganda cum Nobilitatis convocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, ejusque paullatim prodirent indicia; Joannes, minimus natu fratrum, cæteris incautior, cum temere de statu regni liberius locutus fuisset, ab aulicis arreptus, & in carcerem conjectus, a domestico Regis concilio condemnatus, ac vena recisa mori est coactus. Causa mortis in vulgus edita est, quod cum fœminis veneficis clam consilia conferret in Regis caput. Id crimen verum ut videretur, decreta adversus veneficas quæstione, ad duodecim earum, quarum vilissima erant capita, cremata. Mors Joannis conjurationem, jamjam (ut videbatur) erupturam, magis repressit quam discussit.

XXXIX. Alexander, ut genere, ita periculo proximus, quamvis omnes a se, quoad potuit, suspiciones amoveret, tamen per ministros Regios, qui nunquam eo vivo sibi satis consultum credebant,

 subito

subito in arcem Edimburgensem raptus est. Ibi cum diligenter asservaretur ab eis, qui ejus potentiam sibi exitiabilem rebantur, nec per necessarios animum Regis placare posset, consilium clam, quando aliter non poterat, evadendi cepit, conscio cubiculari tantum ministro, quem unum e suis sibi relictum habebat. Per eum naviculam conduxit, quam in statione proxima paratam esse jussit. Deinde, crebris ex aula nunciis commeantibus, qui coram custodibus (nam secreto colloqui non licebat) fingerent Regem placabiliorem fieri, ac brevi spem libertatis ostentarent: cum destinatus ad evadendum dies appeteret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad hilaritatem composito, simulat, "Se plane nunciis credere, Regem "sibi conciliatum esse, neq; diu se sperare in ea custodia futurum:" Itaque custodibus cœnam dedit, & ad multam noctem una cum eis bibit. Illis discedentibus, & vino copiosiore in somnum solutis, solitudinem nactus, e linteis lectuli sui stragulis funem concinnavit, pro altitudine (ut rebatur) muri satis longum: ac primum, ut periculum faceret, ministrum demisit, e cujus casu, breviorem justo eum esse intellexit. Aucto igitur pro præsenti copia fune, ipse secutus ministrum, qui in descensu crus fregerat, in humeros sublatum circiter mille passus ad mare tulit, ac ventum secundum nactus Dumbarum navigavit: arceque adversus vim satis communita, cum paucis in Franciam abiit. Eo absente, Andreas Stuartus Cancellarius, cum exercitu ad arcem capiendam missus. Eam cum aliquot menses, fortiter a præsidio defensam, oppugnasset, tandem, qui intus erant, omnibus necessitatibus circumventi, naviculas nacti, noctu clam in Angliam discesserunt: postridie arx vacua recepta est. Cæsi ex obsidentibus aliquot Equites clari.

XL. Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domesticis fatigatis pacis cupido incessit. Missa, ad eam conficiendam, Legatio, ab Anglis benevolenter excipitur: nec de pace modo conventum, sed, ad eam confirmandam, adjecta affinitas, ut Cæcilia, Eduardi filia, Jacobi Scoti filio, cum primum nubendo per ætatem fient, nuberet: pars etiam dotis repræsentata, ea lege, ut, si confirmatæ puberibus nuptiæ non sequerentur, dos Anglo redderetur: ejus datæ prædes aliquot oppidorum cives. Sed ea pax non diuturna fuit: nam ex odio vetusto, & reliqua e superioribus bellis [illegible], incursionibus utrinque factis, abactisque prædis, & villarum incendiis, ita utrinque animi sunt inflammati, ut ex mutuis injuriis apertum bellum erumperet. Erant & præter has suæ utrisque causæ. Anglum incitabant Duglassius quidem vetus, Alexander autem Regis frater novus exul. Nam Alexander in Galliam, ut ante diximus, profectus, uxorem accepit filiam Comitis Bononiæ [illegible]: sed cum a Ludovico Undecimo, qui tum imperitabat, impetrare non posset ad sua recuperanda copias, in Angliam transvectus, ibi se sperans aliquid moturum. Jacobum autem Scotorum Regem ad bellum incitabat Ludovicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico, cum duobus Equitibus Gallis, ad id missis.

XLI. Igi-

XLI. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vastatis aliquot regionibus, pejore in loco erat, decreto etiam in Anglia magno exercitu, qui ductu Glocestrii Scotiam invaderet, Rex tamen, & qui circa eum erant, inviti exercitum indicunt. Homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creverant, Regique impotentium consiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infensæ frequentem conventum. Cum Lauderam ventum esset, oppidum & Marcianis & Teviotiicis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoste vastatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil de superiorum temporum ratione omittebat. Nobilitati enim diffisus, omnia per domesticum concilium transigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius rati, in templum oppidi de tertia vigilia coierunt. Concilio jam satis frequenti, Archibaldus Duglassius Anguiæ Comes conveniendi consilium ita explicasse dicitur.

XLII. “ Non arbitror necesse, viri clarissimi, ut statum rerum
“ Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipsi meministis, par-
“ tim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulsi,
“ aut pati intoleranda, aut nefaria facere coguntur: vos autem, in
“ quibus omne regni est robur, sine capite relicti, velut navis sine
“ gubernatore, omnibus fortunæ procellis & tempestatibus estis ob-
“ jecti. Ager noster uritur, fortunæ diripiuntur, agricolæ aut cæ-
“ dibus exhausti, aut, quia nullum in tot malis aliud prospiciunt
“ allevamentum, hostibus dediti. Rex vero, si sui compos esset,
“ homo & animi generosi, & raræ prudentiæ, malis venenis ex-
“ pugnatus, non ad Procerum cœtum, sed ad infimæ sortis homi-
“ nes, de pace, de bello, de salute publica refert. Illi ariolos con-
“ sulunt, & maleficorum responsa ad animum ægrum, & pravis su-
“ perstitionibus captum adhibent: & de nostrum omnium incolu-
“ mitate, decreta istis auctoribus fiunt, qui, quod omnibus jure se
“ invisos intelligunt, omnes oderunt: nec vestram auctoritatem
“ imminuere, sed universos omnibus artibus extinguere contendunt.
“ Partim jam vestrum morte, partim exilio sustulerunt: neque, ut
“ homines novi solent, gradatim ad summa nituntur; sed in Re-
“ gio sanguine tirocinium crudelitatis & avaritiæ exercent: alte-
“ rum e Regis fratribus trucidarunt immanissime, alterum patriæ
“ metu mortis abstulerunt, & hostibus nostris ducem dederunt. Il-
“ lis jam e medio sublatis, reliquæ Nobilitati imminent, & suæ
“ humilitatis conscii, nihil eminens aut excelsum superesse volunt.
“ Quicunque habent aut divitias ad eorum avaritiam explendam,
“ aut potentiam ad audaciæ resistendum, hunc pro hoste sibi nu-
“ merant. Et nos interea castra adversus Anglos habemus, ut ho-
“ sti publico resistamus: tanquam ullus sit hostis capitalior eo, qui
“ nec bonis vestris cupiditatem, nec sanguine crudelitatem explere
“ potest.

XLIII. “ Ut autem intelligatis, quam hæc pestis intestina sævi-
“ or quam illa externa sit, fingite Anglum (quod Deus avertat) vi-

“ ctorem, veterum offensarum memorem, & felicitate præsenti ela-
“ tum: quem tandem odiorum suorum finem, aut quod præmium
“ victoriæ statuet? Regisne inimici mortem, an vestram? Ego
“ certe neutrum existimo. Non enim de vita, sed gloria & impe-
“ rio, nobis est certamen. & generosus animus, ut adversus reli-
“ stentes vehemens est & concitatus, ita precibus, obsequio, ipsa
“ denique instabilitatis humanæ recordatione mitigatur, & ad leni-
“ tatem inflectitur. Sed demus, hostem iratum sanguinem Regi-
“ um & cædem quærere. Uter tandem mitius consulere videtur?
“ Isne, qui una cum vita omnium malorum sensum adimeret? an
“ qui, quem secundum Deum amare & observare debent, ad quo-
“ tidianam carnificinam reservant? qui animum, veneficiis obses-
“ sum, in exitium propinquorum armant? qui Regem, inimico-
“ rum armis prope circumventum, velut captivum detinent; neque
“ permittunt, ut suorum vultus aliquando aspiciat, benevolentiam
“ intelligat, operam & studium experiatur? Non tam hostes existi-
“ mandi sunt, qui, castris ex adverso positis, odium suum palam
“ profitentur, quam qui domi ex insidiis vestræ saluti imminent,
“ Regem, alienatum ab amicis, inimicis produnt, vos duce destitu-
“ tos hostilibus armis objiciunt: a quibus si victi mortem effugeri-
“ tis, tamen in servitutem & ignominiam incidetis; sin viceritis,
“ non quietem vobis, opes patriæ, Regi gloriam comparabitis; sed
“ inimicis vestris grassandi licentiam in præsentia, in futurum secu-
“ ritatem, vobis ipsis pestem ac perniciem, Regi arctiorem servi-
“ tutem conciliabitis: nec vincendo mala fugiemus externa, sed do-
“ mestica augebimus. Mea igitur sententia, ut paucis comprehen-
“ dam, hæc est, ut prius domesticum servitutis jugum exuamus,
“ quam cum exteris manum conseramus. Alioqui enim paucorum
“ libidini omnes serviemus, hostium opes augebimus, & publicam
“ salutem prodemus. Vos quod faxitis Deum velim fortunare.

XLIV. Secundum Duglassii orationem, non jam consultatio erat, sed murmur confusum totius fuit concionis, arma in hostem publicum poscentium. Ita enim inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, ut, ni ducerentur, extemplo erupturi in Regiam viderentur. Verum qui ætate, honoribus & auctoritate principes erant, sedato tumultu, (quod metuebant, ne in temerario forte plebis impetu Rex violaretur,) censent; “ Ut Primores, assumto quisque fa-
“ miliarium, quantus esset satis, numero, sine majore motu extr-
“ citus, in prætorium proficiscerentur; noxios, penes quos summa
“ rerum erat, comprehenderent; eos in judicium ad constitutum
“ producerent, ac pœnas secundum leges expeterent.

XLV. Interea dum hæc geruntur, rumor in aulam permanat;
“ Proceres, ante lucem coactos, in templo consultare, incertum qua
“ de re; sed magnam sane videri, quæ, Rege ejusque consiliariis
“ ignorantibus, tales viros coegerit.” Rex trepide e somno experrectus, & ipse, quid optimum factu videatur, e suis quærit. Interim Cocheranum præmittit, qui quid agatur observet, & omnia

certiora

certiora referat. Is, dum paucis comitatus ad templum proficiscitur, occurrit primoribus Nobilitatis in aulam venientibus: ei statim Duglassius manum injicit, ac torque aureo magni ponderis, quod gestabat, apprehenso, gula paullum constricta, dat custodiendum: ipse recta ad Regis cubiculum pergit. Qui ibi aderant, vel repentino ejus accessu attoniti, vel majestatem hominis veriti, sese continuerunt. Ibi cæteris, qui Regem pravis consiliis corrumpere credebantur, arreptis, unum adolescentem, se amplexum, ut sibi condonarent, Rex oravit: is erat Joannes Ramsæus, honesto loco natus, quem, excusatione ætatis facile accepta, dimiserunt. Cæteri cum in jus ducerentur, exortus est, cum clamore totius exercitus, tumultus, omnibus vociferantibus, "Malos male perdendos." Statim igitur ad supplicium rapti, vitam suspendio finierunt: idque tanto universorum studio in eorum exitium, ut cum funes, in re subita, deessent, singuli lora jumentorum, & frenorum habenas, eum in usum offerrent: ac vehementer contenderent, quis potissimum hoc honore potiretur.

XLVI. Plurimis adversus privatos injuriis hæc aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod novæ monetæ æneæ fuissent auctores cudendæ, quam invidioso nomine vulgus Nigram appellabat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas; deinde etiam fames, dum venditores potius frumenta domi corrumpi finerent, quam venditionis prætextu emtoribus condonarent. Sed, ne omnino commercia inter cives cessarent, unum contrahentibus inventum est remedium, ut in contractibus adjicerent, quo genere monetæ solutio fieret. Cuderant & id genus numismatis aliquot superiorum Regum, sed magis ad usum necessarium pauperiorum, quam ad suum quæstum: ac legibus etiam caverant, ultra quam summam venditores non cogerentur accipere: ita rerum tenuium hinc erat emtoribus commoditas, &, ne ditioribus permutatio fraudem afferret, satis provisum videbatur. Dabatur etiam criminis, Regis animus a Nobilitate aversus, & ad magicam insaniam conversus, atque in propinquorum cædem impulsus. Sed Cochrano maxime invidiosus fuit titulus Comitatus Marriæ; quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donaverat, vel regendam commiserat. Pravis consultoribus e medio sublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi confideret, soluto exercitu, domum est reditum.

XLVII. Rex, etsi in præsentia iram supprimeret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur, nihil aliud tamen in animo, quam vindictam, cædem & sanguinem coquebat. Itaque, ubi primum sui potens sibi visus est, se in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit. Nobilitas, in eventum suspensa, sua seorsum concilia habebat. Anglus, suadente maxime Alexandro, qui, simulac Scotiam attigisset, magna equitum peditumque auxilia conventura, & Nobilitatem cum Rege discordem suam fore, pollicebatur, fratrem suum Richardum, Glocestriæ Ducem, copiis per hiemem co-

actis præficit; atque in Scotiam ducere jubet. Is adulta jam æstate iter ingressus, intellecto quo in statu res Scotorum essent, Bervicum divertit. Admissus statim in urbem, quatuor millibus ad obsidendum arcem relictis, cum cæteris copiis Edimburgum recta ducit, fœde vastatis, per quæ iterat, locis. At, ducente Alexandro, sine maleficio urbem ingressus, Jacobum (quoniam alloquendi spes nulla erat) edicto palam in foro proposito, admonuit, "Primum, ut, quæ cum Eduardo pepigisset, servaret: deinde, ut, ante Cal. Septembres proximas, de damno dato, & injuriis adversus Anglos perpetratis, satisfaceret: id ni fiat, Richardum Glocestriæ Ducem, eum regnumque ejus ferro flammaque persecuturum.

XLVIII. Ad hæc Jacobus, cum videret, se neque in præsentia, quæ postularentur, posse perficere, neque vires habere quibus hostium vim propelleret, nihil prorsus neque scripto, neque per nuncios respondit. Scotorum autem Primores, a suo Rege destituti, ne tamen omnino saluti publicæ deessent, coactis iterum copiis, ad Hadinam castra posuerunt, atque, ut imminentem calamitatem sublevarent, & victoriæ cursum sisterent, Legatos ad Glocestriæ Ducem miserunt, qui peterent; "Ut nuptiæ, jampridem promissæ, conficerentur: ostenderent, per Scotos non stetisse, quo minus, in quæ conventum fuerat, optima fide præstarentur." Anglus, qui satis sciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commissuros, cum [illegible] pars virium ipsorum cum Alexandro, homine vulgo gratioso, apud se esset, & reliquos factionibus distrahi non ignoraret, respondit; "Non sibi satis compertum esse, quid Rex Anglus ea de matrimonio decrevisset: interim pecuniam, quæ Jacobo dotis nomine erat repræsentata, æquum sibi statim reddi censebat. Pactum vero si vellent, promitterent, se arcem Bervici reddituros: aut, si id minus possent, sancte jurarent, se nec obsessis ullam opem, nec obsidentibus molestiam allaturos, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita arx foret." Ad ea Scoti per Legatos responderunt, "Matrimonium nondum confectum esse, nulla sua culpa, sed ob immaturam sponsi sponsæque ætatem. Pecuniam, cujus solvendæ dies nondum advenisset, nondum deberi. De solvenda, si non satis cautum videretur, amplius cauturos. Bervici arcem, in solo Scotico a Scotis ædificatam, suæ ditionis esse, ac per multa secula fuisse. Eam si aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil ea injuria jus vetus imminutum fuisse.

XLIX. Glocestrius, qui superior viribus erat, in sententia perstabat; neque juris disceptationem ullam audiebat. Eodem die, Colenus Cambellus Arnathelia Comes, & Andreas Stuartus Cancellarius, duo item Episcopi, Fani Andreæ & Dumblani, miserunt ad Alexandrum, qui in castris Anglorum ad Lethinttonum erat, suis diploma sigillis & chirographis confirmatum; "Si Regi dicto audiens esset, se curaturos, ut, in proximo conventu publico, bonis restitutis, omnium anteactorum impunitate donaretur: hæc omnia ita futura fide interposita. Alexander, ut cum Glocestrio

[illegible]

communicata, ab eo benevole dimissus, ad suos rediit. Coacto concilio, summa imperii ad eum omnium consensu defertur: statim ad eosdem relatum, de obsidione Bervici solvenda. Prudentioribus visum est, tam periculoso tempore, cum omnia seditionibus domesticis essent adeo perturbata, ut vix, quietis hostibus, fortunæ sævientis impetus sisti posset, pacem quavis conditione faciendam. Videbant enim perspicue, si hostem tam potentem vincerent, se magis eum irritaturos, quam absterrituros: sin ipsi vincerentur, incertum esse, quemadmodum hostis, natura ferox, & rebus secundis insolentior factus, victoria esset usurus. Hæc, etsi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarent, sententia in concilio vicit. Post alias atque alias conditiones frustra jactatas, tandem, ad septimum Calendas Septemb. anni millesimi quadringentesimi octogesimi secundi, conventum, M. CCCC. LXXXII. ut arx Bervici dederetur, ac induciæ in paucos menses darentur, donec de pace per otium tractari posset. Ita Bervicum, vicesimo uno anno postquam ad Scotos redierat, redditum fuit Anglis. Glocestrius, re foris bene gesta, cum summa gratulatione ad suos est reversus. Eduardus, de concilii sententia, censuit, quæ de nuptiis pactus erat, irrita fieri, magis e re Anglica esse: quod, in tantis intestinis dissidiis, metueret, ne Jacobi posteritas regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem, si Regem fecisset, tanto beneficio sibi obnoxium perpetuo in amicitia permansurum sperabat, pronior erat. Fecialis Edimburgum est missus, qui affinitatem renunciaret, & dotem reposceret. Is ad octavum Calendas Novembris cum sui adventus caussam publice declarasset, cives, impetrato ad solutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis feciali, qui Bervicum usque eum prosequerentur.

L. Alexander, ut si qua essent relidua fratris erga se odia, ea mitigaret, & novo beneficio novam iniret gratiam, eum, ex arce deductum, in liberam regni possessionem restituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offensarum, quam recentis beneficii memoria. Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam ejus popularitatem assidue criminabantur: idque non dubium affectati regni argumentum esse asseverabant. Ille admonitus per amicos, consilia adversus suum caput in aula agitari, clam in Angliam secessit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander absens damnatus est. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios misisset: deinde, non impetrato a Rege commeatu, illuc ipse transisset: cum Anglo, adversus patriam Regisque caput, consilia coisset. Cæteris omnibus earum rerum consciis venia data, & in iis Gulielmo Crichtonio, quem, non modo consiliorum omnium adversus patriam socium, sed etiam auctorem & impulsorem fuisse arguebant. Verum, post veniam præteritorum semel impetratam, iterum accusatus, quod literis assiduis Alexandrum jam damnatum confirmaret, consiliaque instrueret; idque per Thomam Dicsonum Sacrificulum: quod utrum

Crich-

Crichtonium curasset adversus Regem muniendam, eamque non dedendi præsidiariis auctor fuisset. In jus adesse jus-
M. CCCC. sus, ad XVI. Calendas Martias, anni millesimi qua-
LXXXIV. dringentesimi octogesimi quarti: quo die cum non affuisset, ipsi aqua & igni interdictum, bona in fiscum redacta.

LI. Hæ quidem in acta publica caussæ sunt redactæ. Verum odium Regis, ob caussam privatam conceptum, plus ei nocuisse creditur. Erat Gulielmo uxor, e nobili Dumbarorum familia nata, atque insigni pulchritudine: eam cum a Rege maritus corruptam comperisset, consilium temerarium quidem, sed ab animo amore ægro & injuria irritato non alienum, suscepit: minorem enim e Regis sororibus, & ipsam quoque forma egregia, & consuetudine fratris infamem, compressit; & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem decessit, genuit. Interim domi uxor Crichtonii moritur. Soror vero, quam a Rege compressam diximus, adeo impotenti Gulielmi desiderio flagrabat, ut interim velut mente alienata delirare videretur. Rex, partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & injuriæ ei factæ memor, & cupidus matrimonii prætextu sororis infamiam levare, Gulielmo reditum permisit, ea lege, ut eam duceret. Gulielmus, ab amicis persuasus, & melioris consilii inopia coactus, præsertim Richardo Anglo extincto, Enernessum venit, ac Regem ibi, non adeo diu ante utriusque mortem, est allocutus, atque in spem reditus erectus. Ibi sepulchrum ejus adhuc ostenditur. Hæc diversis temporibus gesta, ne cursus historiæ nobis esset abrumpendus, in unum locum sunt congesta. Nunc omissa repetamus.

LII. Eduardus Anglus, proximo post Dumbarum
M. CCCC. receptum mense Aprili, decessit, anno millesimo qua-
LXXXIII. dringentesimo octogesimo tertio, relicto filiis tutore Richardo fratre. Is, primum Gubernatoris nomine contentus, duos menses Anglis præfuit: deinde, magna Nobilitatis ac plebis parte variis artibus conciliata, duobus fratris filiis in custodiam conjectis, Regina cum totidem filiabus in asylum sanctissimum, prope Londinum, inclusa, mense Junio proximo Regium nomen & insignia usurpavit. Alexander Albinus, & Jacobus Duglassius, cupidi experiri, qui esset civium erga se animus, comitati quingentis equitibus selectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens mercatus, die Divæ Magdalenæ sacro, fieri soleret. Ibi subito irritatis animis, pugna conseritur, vario sæpe successu, prout auxilia his aut illis e vicinis regionibus sese aggregabant. Pugnatum est, incerto eventu, fere a meridie usque ad noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa, multis suorum amissis, ad Scotos inclinavit. Captus ibi fuit Duglassius, & a Rege relegatus in Cœnobium Lindorim: Alexander, in equum impositus, fugit, nec diu post in Anglia mansit. Multæ interea incursiones factæ, sed majore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Richardus, domi re-

rum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, a Comite Richemondiæ, cui, tum apud Gallos exulanti, multi Anglorum favebant, & ad regnum capessendum vocabant, magna animi sollicitudine afficiebatur. Nec minus scelerum suorum velut stimulis vexatus, statuit, quoniam seditiones domesticas non adeo cito sedatum iri sperabat, quibuscunque posset conditionibus, exteros complecti, & eorum auctoritate & opibus se domo tutiorem, & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, missis in Scotiam Legatis, qui vel pacem, vel saltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia opinione sua multo faciliora invenit. Jacobus enim, qui, ob multa non dissimilia scelera, maximo apud suos odio laborabat, Legatos libenter audivit: pace enim cum Anglis facta, sperabat, se per otium civiles injurias, clauso inimicis perfugio, ulcisci posse.

LIII. His maxime de caussis, missis ad regnorum fines ex intimis utriusque Regis familiaribus, post multas & diuturnas de rebus repetundis disceptationes, cum, ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem, pax confici non posset, de induciis in triennium convenit: & quia, ob difficultates quas dixi, & temporis angustiam, cum res reddi non poterant, dati utrinque Legati, qui una cum limitum præfectis id ex æquo & bono curarent. Una conditio in eis induciis perplexe scripta erat, de Dumbaro Scotis restituendo, per quam Anglus eam tenere, Scotus oppugnare posse, salvis induciis, interpretabatur. Scotus cum, post sex menses præscriptos, arcem per Legatos repeteret, Richardus de sua voluntate per literas satis prolixe pollicebatur: sed alia atque alia caussando, eam, usque ad vitæ suæ finem (qui brevi secutus est) retinuit. Eo autem a suis interemto, ac Henrici Septimi regno nondum stabilito, Jacobus arcem asperrima hieme obsedit. Qui in præsidio erant, nullum, ob res domi turbatas, auxilium exspectantes, eam dediderunt.

LIV. Henricus autem, multis agitatus procellis, ut externorum bellorum caussas præcideret, & veterum odiorum incendia restingueret, ad Novum Castrum ad Tinam venit: inde Legatos in Scotiam misit, qui vel fœdus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent. Homo enim singulari prudentia, & multas rerum vicissitudines expertus, in primis ad regnum suum stabiliendum utile existimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis, pacem habere: quod fere hæc duo regna semper alterum alterius rebus insidiarentur adversis; & rebelles tum interros fovendo, tum extorres recipiendo, spe vel auxilii, vel refugii, seditiones alerent. Et Jacobus nihil magis cupiebat, quam ut metu ab exteris liber, de suis pro arbitrio pœnas expetere posset. Itaque Legatos humaniter acceptos monuit: "Se quidem nihil magis quam pacem cupere: verum existimare, a suis impetrari non posse, ut vel perpetuam pacem, vel diuturniores facerent inducias: partim, quod id prisca lege vetitum esset, ne, metu amoto, animi per otium relanguescerent, & nervos industriæ remitterent: partim, quod ferociam,

ex

" ex longo armorum usu collectam, non tam cito possent omnino " deponere. Quod si eo adduci possent, ut sex aut septem annorum " induciis faciendis consentirent, non esse respuendum. Quod autem " ad se attinet, dum viveret, pacem sibi sanctam & inviolatam cum " Henrico fore: curaturum etiam, ut induciæ, antequam dies ea- " rum exiret, renovarentur. verum se maximopere rogare Lega- " tos, ne quicquam eorum, quæ secreto cum ipsis egisset, in vulgus " efferrent, ne Proceres ad pacificandum tardiores essent, si studium " ejus in eam partem persentiscerent. Hæc Anglo relata, cum sci- ret, quam turbido in statu res Scotorum essent, quamque Regi pa- cem esse expediret, eum sincere & ex animo loqui ratus, induciis in septem annos factis, retro Eboracum se recepit.

LV. Interea moritur Scotorum Regina, mulier singulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrenatos impetus plerumque mo- derari credebatur: moritur item in Gallia Alexander Regis frater, duobus filiis relictis, Alexandro, ex uxore priore Comitis Orcadum filia, &, e secunda, Joanne, qui postea Prorex in Scotia aliquot an- nos fuit. Jacobus autem, confirmata foris pace, & domi consiliario- rum suorum duobus molestis interpellatoribus liberatus, ad ingenium rediit, &, exclusa fere omni Nobilitate, homines novos circa se ha- bebat, quos & aulicis honoribus & ministeriis præficiebat, & rejecta in eos cura publica, & pecuniæ undique conquirendæ rationibus, ip- se totum se voluptatibus immersit. Princeps aulicæ factionis erat Joannes Ramisæus, qui ad Lauderam, servatus à Rege, supplicium evaserat. Is in tantam elatus est superbiam, ut, cum domus Ma- gister (is honor apud Scotos præclarus habetur) a Rege esset electus, multisque prædiis opulentis donatus, non tamen ea fortuna conten- tus, impetraverit edictum, ne quis, præter se suosque comites, in eis locis, in quibus Rex diversaretur, arma ferret: ut scilicet hac ra- tione se suamque factionem adversus Nobilitatem communiret; qui & frequenter seorsum enitiones faciebat, & armorum terrore stipa- ta obambulabat. Sed id edictum longe Ramisæo plus odii quam terroris conciliavit: & jam manifestæ servitutis imago omnium ocu- lis obversabatur.

LVI. Rex interea nihil aliud moliebatur, quam ut animum ex- pleret eorum sanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum vi aperta obtinere non posset, eos arte capere contendit. Cum aliis atque aliis se reconciliatum simulans, comiter, ac paullo etiam blandius quam Principem deceret, accipiebat. Alios, quorum po- tentia eminebat, præmiis & honoribus prosequebatur. Davidem Lindesium, Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Rosarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem sibi adjungere studens; Ar- chibaldum Angusiæ Comitem apud se frequentem habebat, & cum eo, velut penitus in gratiam recepto, secreta consilia communicabat. Nec tamen præmiis, nec blanditiis cuiquam sinceri animi fidem fa- ciebat. Nam qui ingenium ejus noverant, non dubitabant, eo spe- ctare illam benevolentiæ simulationem, vel ut seorsum alios, ac de- inde

inde alios comprehenderet, vel Proceres inter se committeret: quod utique, Nobilitatis Principes Edimburgi nactus, magis perspicuum fecit. Duglassio enim in arcem ad se vocato, demonstravit; "Egregiam sibi in præsentia oblatam sumendæ ultionis occasionem: "comprehensis enim factionis ducibus, ac supplicio affectis, cæteros "conquieturos. Hanc opportunitatem ultro se offerentem si omittat, similem postea se nunquam sperare.

LVII. Duglassius, qui animum Regis nihilo sibi quam reliquis placatiorem sciebat, consilium tam crudele & præceps callide dissuasit, ratiocinatus; "Quam turpe & flagitiosum id facinus omnes judicaturi essent, si, indicta caussa, tot homines claros, quibus, promissa præteritorum venia, conciliatus esset non ita pridem, nunc fide publica accepta securos, repente ad supplicium raperet. Non enim feroces hostium animos interitu paucorum fractum iri: sed, violata semel fide, spem omnem concordiæ sublaturum: desperataque semel venia, iram in rabiem versum iri: inde majorem obstinationem, & Regiæ auctoritatis & vitæ propriæ contemtum secuturum. Mihi vero si credis, inquit, rationem imibo, qua, salva Regia dignitate, etiam vindictæ prospiciatur. Ego enim, convocatis amicis & clientibus, de die & palam injecta manu, quo voles, in jus traham, & legum pœnas expetam. Id non honestius modo, sed & tutius erit, quam si clam, de nocte, velut a latronibus oppressi, trucidentur. Rex Comitem ex animo loqui credens, (non enim ignorabat, quæ polliceretur, posse præstare) gratiis ei actis, multis promissis oneratum dimittit. Ille, admonitis Proceribus, ut imminenti periculo se subtraherent, ipse quoque se statim subduxit.

LVIII. Ab eo die, Rex, post occulta consilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgensi se continuisset, nave in regiones Transforthianas, quæ adhuc ei parebant, vectus, brevi firmas copias confecit: & Proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, desperata concordia, consilia sua omnia in exitium ejus conferebant. Illa difficultas eos habebat sollicitos, quem sibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius regni esset populo non ingratus, & obtentu nominis illustris factionem minime gravaret invidia. Multa circumspicientibus, in Regis filium est ab omnibus consensum. Is a custodibus suis, & ætatis infirmioris rectoribus corruptus, hoc maxime metu, ne, si ille recusaret, ad Anglos, hostes familiæ suæ perpetuos, imperium deferretur.

LIX. Jam Rex Fortham transierat, & ad Blacnessum arcem habebat castra, & filii exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum, interventu Comitis Atholiæ patrui Regis, res composita fuit. Ipse Atholius pacis pignus Adamo Heburno Bothueliæ Comiti datus, apud eum, usque ad Regis mortem, permansit. Verum concordia, ut inter suspectos invicem, non diuturna fuit. Legatis interea commeantibus, a Nobilitate responsum est; "Cum Rex

"nihil

" nihil sincere agat, certum bellum infida pace sibi potior
" unam spem esse concordiæ, si Rex, filio sibi suffecto,
" abdicaret: alioqui nihil esse, quod colloquiis sese invicem
" rentur. Hoc responsum Rex Legatis, quos ad Anglos &
mittebat, ostendit: eosque summopere rogavit; " Ut aut
" sua, aut, si opus esset, auxilio, paucorum rebellium fu
" fringerent, eosque ad sanitatem reducerent; commune
" fortunam existimarent, & quæ suo contagio facile ad pr
" gentes serperet. Missi etiam ad Eugenium Octavum, P
Romanum, qui orarent; " Ut, pro sua paterna in Scoti
" mea caritate, Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles
" sacrosanctæ potestatis, cogeret, ut, armis positis, Regi
" rent. Pontifex, cum tum maxime haberet in Anglia H
Castellensem, hominem singulari eruditione & prudentia,
scripsit, ut rebus Scoticis componendis operam daret.

LX. Sed hæc sera fuerunt auxilia. Proceres enim, qui
non ignorabant, & Regem erga se implacabilem sciebant,
majores copiæ ad eum convenirent, decernere armis decre
&, quanquam Regis filium apud se haberent, simul ad au
ad vulgus comparandam, simul ut ostenderent, se non patri
pernicioso Regi infensos esse; tamen, ne Legatorum exte
adventu plebis animi debilitarentur, dies noctesque sollicit
quomodo rem ultimo discrimini committerent. Obstabat
festinationi Regis timor: qui, quoniam satis firmas acciverat
e regni partibus ad septentriones spectantibus, in arce Edi
gensi se continebat, dum ea auxilia convenirent. Ab hoc c
quod ei visum fuerat tutissimum, fraude, aut certe inscitia
est deductus. Propter enim frequentia æstuaria, quæ moram
vicinum conventuris afferre poterant, suaserunt; " Ut Ste
" peteret, locum unum totius regni commodissimum ad aux
" omnibus regni partibus excipienda. Ibi quoque non min
" quam in arce Edimburgi, eum fore posse, cum hostes ab o
" rebus, ad expugnandas arces necessariis, imparati essent:
" classem, quam ad omnes casus instruxerat, in propinquo
" posse.

LXI. Hoc quidem consilium & fidele videbatur, & fut
turum, nisi præfectus arcis Jacobus Siaus, ab adversa factio
ruptus, venientem exclusisset. Itaque, cum hostes prope v
ejus institissent, neque, quo se reciperet, haberet; coactus e
eis quas habebat copiis aleam certaminis experiri. Initio c
tis acriter pugnaretur, Procerumque prima acies loco ceder
nandiani, & eorum vicini, qui ad occidentalem Scotiæ limite
colunt, acriter gradum promoverunt. Hi, cum longioribus
tur hastis, quam qui ex adverso stabant, statim Regis media
em fuderunt. Ipse, equi casu debilitatus, in molas aquaria
longe a loco ubi pugnatum erat, se recepit, eo (ut videbatur
ilio, ut naves, quæ non longe aberant, conscenderet. Ibi,

paucis deprehensus, occiditur. Tres eum fugientem proxime secuti, Patricius Graius, familiæ suæ princeps, Sterlinus Kerius, & sacrificulus cognomento Borthicus: incertum, a quo eorum percussus. Ejus cædis fama, licet incerta, per utrumque exercitum divulgata, fecit, ut, victoribus minus acriter instantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim, non cum civibus, Proceres bellum susceptum videri volebant. Cæsus est e Regiis Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus & propinquis: ex utraque parte complures vulnerati.

LXII. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Tertius, vir non tam ingenio pravo natus, quam prava consuetudine corruptus. Nam, cum initio magnæ & præclaræ indolis animique vere Regii specimen dedisset, per Bodios primum, sed paullatim, in licentiam est effusus. Iis e medio sublatis, ab hominibus infimæ sortis in omnia simul vitia est præceps datus. Tempora etiam corrupta, & vicinorum Regum exempla, non parum ad eum evertendum juverunt. Nam & Eduardus Quartus in Anglia, Carolus in Burgundia, Ludovicus Undecimus in Gallia, Joannes Secundus in Lusitania, tyrannidis fundamenta jecerunt; Richardus Tertius in Anglia immanissime eam exercuit. Morti etiam Jacobi illa inusta est ignominia, ut, in proximo conventu, omnium Ordinum decreto, jure cæsus judicaretur: cautumque sit diligenter omnibus, qui adversus eum arma tulerant, ne ea res ipsis eorumve posteris fraudi esset.

Obiit, anno a Christo nato millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, regni vicesimo octavo, ætatis tricesimo quinto. M.CCCC. LXXXVIII.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

I. JACOBO Tertio, ad *undecimum* Junii, prope Sterlinum cæso, qui sectam adversam sequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnuchum castra moverunt. Ibi ad eos delatum, scaphas a classe ad terram commeare, ac saucios in naves comportare: inde suspicio est orta, Regem a classe receptum fuisse. Itaque, motis Letham castris, missi a Principe (ita enim Scoti filium Regis natu maximum appellant) præfectum classis evocant. Is erat Andreas Vodius, sive quis malit interpretari Silvius, Eques, & beneficiorum sui Regis memor, & summa erga defunctum benevolentiæ constantia: qui cum negaret, se in terram egressurum, nisi acceptis obsidibus; dati e supremo ordine Setonius & Flaminius. Rogatus a concilio Regio; "Ecquid sciret, ubi "Rex esset, & quinam essent, qui, post prælium, scaphis ad naves "vecti fuissent: De Rege, se quicquam scire, negavit: scaphis autem se cum fratribus descendisse, ut, una cum aliis bonis civibus, "salutem sui Regis tuerentur: sed, cum frustra vitæ ejus opitulari "essent conati, in classem rediisse: eique, si viveret, uni se pari-

 turos;

" turos: sin extinctus esset, ad mortis ultionem paratos. Cum multa præterea adversus rebelles jaceret convicia, metu tamen, ne obsides violarentur, incolumis ad naves est remissus. Receptis obsidibus, cives Lethenses ad concilium vocati, ac magnis pollicitationibus sollicitati, ut conscensis navibus Andream Silvium oppugnarent. Responsum est ab universis, uno consensu; " Eum duas habere naves, ita omnibus rebus ad bellum idoneis ornatas, sociisque navalibus ita instructas, eamque in ipso præfecto rei navalis esse scientiam, ut ne decem quidem naves in Scotia essent, quæ cum duabus illis auderent congredi. Ea igitur consultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti, funus ei amplissimum faciendum curant, ad Cammiskennethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad vicesimum quintum diem mensis Junii.

CV. REX.

II. Interea comitia novo Regi creando in certum diem indicunt. Pauci ad id munus, & fere conjurationis adversus superiorem Regem populares, convenere. Regno suscepto, statim novus Rex ad præfectum arcis Edimburgensis fecialem misit, qui ad deditionem eum sollicitaret. Ea recepta, Sterlinum est profectus, arceque a præsidio dedita est potitus. Rumore in Angliam de rebus in Scotia turbatis perlato, quinque naves Anglicæ, e classe Regia delectæ, Forthæ æstuarium ingressæ, passim prædando, mercatoribus iter clauserunt, & multis exscensionibus in utrumque littus factis, loca maritima vehementer infestabant: major etiam rerum motus a terrestribus civium copiis exspectabatur. Nam, cum inimicorum vires magis dissipatæ quam fractæ superiore prælio fuissent, quippe quæ nec universæ affuerant, nec ex iis quæ aderant adeo multi cecidissent, ab animis, adhuc odio & invidia inflammatis, & fiducia sui elatis, major tempestas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, sed paucorum potestatem, tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidissent; " Titulum enim & nomen Regium penes adolescentem quindecim annorum, qui non regeret, sed a patris interfectoribus regeretur; vim autem imperii penes Duglassium, Heburnum, & Humium esse: " quibus fiduciam augebat, quod omnia littora duabus classibus, Anglica & Scotica, essent infesta.

III. His difficultatibus ut mederetur, novus Rex primum omnium statuit copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipso in longinquas regni oras ad statum earum regionum ordinandum profecto, aut in interiora regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Silvium, Regis morte jam passim divulgata, minus in caussa fore obstinatum ratus, [illegible] fide publica in littus evocat: & periculo publico, & infamia [illegible] universæ, quam paucæ naves Anglicæ ita superbe contemne[illegible] oculos exposita, non solum in suas partes Andream tradu[illegible] etiam adversus Anglos armat: multisque suadentibus, ut [illegible] majore, saltem æquum numerum navium duceret, se

suis duabus contentum, respondens, cum primum tempestas commoda incidit, recta adversus Anglos, qui ante Dumbarum oppidum stabant, vela fecit: & asperrimo prælio conserto, Letham omnes captas perduxit; ac præfectos earum Regi obtulit. Andreas a Rege munifice donatus, ejusque in re militari peritia, & militum virtus singulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualescunque res gestas admirentur, ac magnas etiam in majus extollant, qui eam victoriam longe majoris mox futuram manifestum esse omen præsagirent.

IV. Interea Procerum pars adversa, legationibus in omnes regni partes missis, mutuo se cohortantur; "Ne præsentem rerum statum ferant: neu tot viri fortes, parricidas publicos, qui alterum Regem occidissent, alterum in servitute tenerent, sibi tam superbe paterentur illudere; ac Regiæ salutis defensores perduellionis arcessere; ipsos, omnis divini & humani juris violatoris, pro vindicibus decoris publici se venditare, ac liberatorum patriæ nomen usurpare, apud quos ne Rex quidem ipse liber esset: quippe qui coactus sit in patrem, eundemque Regem, arma sumere, &, eo nefarie cæso, paternos amicos, & capitis defensores impio bello persequi. Multa hujus generis cum vulgo jactarentur, ad majorem odii flammam excitandam, Alexander Forbosius, clarissimæ familiæ princeps, Regiam interulam, sanguine fœdatam, & vulnerum vestigiis laceram, ex hastili longo pendentem, per Abredoniam & illustriora vicinarum gentium oppida circumtulit, &, velut edicto publico, per præconem omnes ad fœdissimi facinoris ultionem conciebat.

V. Nec minus impigre, in regionibus Cisforthanis, Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honesta summis infimisque juxta carus, vicinos sibi Regulos accendebat: ac, jam satis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regiis oppidum tenentibus, penetrare non posset, per vadum, non procul a fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, ut sociis se conjungeret. Id consilium cum Joanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum ipsius clientem, qui hostibus se conjunxerat, esset indicatum; ac palam factum, in castris rebellium omnia adeo secura ac neglecta esse, ut, quo quisque loco esset, sparsi tenderent, nec vigiles suis locis dispositos haberent, nec ullum rei militaris munus usurparent; Dromundus, cum aulicis, ac paucis voluntariis qui operæ navandæ studio se ad eos aggregarant, sopitos invadit. Multis cum somno mors fuit continuata: cæteri inermes, retro, unde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti; sed a notis amicis pars dimissa: in eos tantum sævitum, qui contumeliosius scripserant, aut locuti fuerant.

VI. Auxit hujus victoriæ lætitiam nuncius allatus, eisdem diebus, de prospera pugna navali Andreæ Silvii, adversus Stephanum Bullum. Anglus enim, audito, quinque suorum naves a duabus Scoticis, longe etiam minoribus, superatas & captas fuisse, cum & ignominiam

miniam deletam cuperet, nec justam belli caussam obtendere
videretur; convocatis ducibus rei maritimæ peritis, oblatis
viribus selectis, & navali apparatu quantum vellent permisso
tus est, ut hanc nominis Anglici maculam tollerent: magn
tatis præmiis, si ipsum Silvium, aut vivum aut mortuum, a
ducerent. Sed cæteris, qui virtutem hostis cum felicitate
ctam noverant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques mu
tudinis, expeditionem suscepit. Et rei bene gerendæ occa
batur oblata, quod Silvium e Flandria propediem reversur
bat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio poss
mi sperabat. Igitur tribus e Regia classe navibus electis, a
instructis, littus Angliæ legens, ad Maium, insulam in
Forthæ desertam, constitit, loci maxime naturam secutus,
omni parte insulæ stationes habeat tutas adversus omnes ve
procellas; & mare ibi se in angustum cogat, ut nulla navis
teriens latere posset. Interim e scaphis piscatoriis, qui rei
mæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquos contine
speculis habet, ut naves hostium, agnitas, sibi commonstrent
ibi, non multos dies, ad anchoras restitissent, Silvii naves, pl
lis advenientes, simul visæ & agnitæ sunt: & Bullus, subl
choris, præcepta jam animo victoria, ad pugnam se compara
vius tantum moratus, dum sui arma expediunt, suas naves i
concitat. Congrediuntur duo fortissimi duces, magnorum ente
animos gerentes, ac tam obstinate pugnarunt, ut, incerta
nox prælium dirimeret. Postridie mane, refectis viribus,
exhortati utrinque suos, certamen renovant: ac manibus ferre
pagonas vocant) in hostium naves injectis, velut pedestri a
acie, cominus decertarunt, tanta pertinacia, ut æstum rela
neutri sentirent, donec ad cumulos arenæ in ostio Tai amn
essent. Ibi, minus alto mari, naves Anglorum, cum ob m
dinem revi minus facile possent, se dedere fuerunt coactæ
adverso Tao Taodunum tractæ, ibi manserunt, donec, sepult
tuis, vulnerati medicis ad curandum distribuerentur. Hoc p
incidit in decimum diem mensis Augusti, a
M. CCCC. XC. demti generis humani millesimo quadringentesi
nagesimo. Paucis post diebus, Silvius, ad Reg
fectus, Stephanum Bullum, naviumque præfect
cæteris honoratissimum quemque regi obtulit: ac invicem
laudatus, & muneribus est donatus. Rex captivos, cum sui
bus una, Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munil
didit, ut qui non de præda sed de gloria certamen iniissent
temque, etiam in hoste, apud se honoratam esse ostendit.
cus, etsi suorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi
rum gratias egit: & munificentiam ejus, & animi magnit
se libenter amplecti est professus.

VII. Circa hæc tempora, monstrum novi generis in Scoti
est, inferiore quidem corporis parte specie maris, nec quic

communi hominum forma discrepans: umbilicum vero supra, trunco corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad usum & speciem discretis. Id Rex diligenter & educandum & erudiendum curavit: ac maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit. Quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus duo corpora secum discordia dissentiebant: ac interim litigabant, cum aliud alii placeret; interim velut in commune consultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, quod, cum inferne crura lumbive offenderentur, utrumque corpus communiter dolorem sentiret: cum vero superne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perveniret: quod discrimen etiam in morte fuit magis perspicuum. Nam, cum alterum corpus complures ante alterum dies extinctum fuisset, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente, paullatim contabuit. Vixit id monstrum annos viginti octo; ac decessit, administrante rem Scoticam Joanne Prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hæc viderunt.

VIII. Victoriæ navalis fama ad septentrionales perlata, & ipsi, omissis belli consiliis, domos suas abierunt. Hoc tumultu ita levi momento compresso, Rex, ad seditiones nonmodo in præsentia sedandas, sed in posterum omnino tollendas, animum adjecit. Primum conventum, qui indictus erat in sextum Octobris diem, Edimburgi habuit. In eo multa salubriter, ad concordiam publicam stabiliendam, sunt decreta: in primis, ut animi facilius ad pacem coalescerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte levatæ, aut omnino remissæ. Cum de jure belli disceptaretur, Joannes Leon Regulus Glammius capita quædam, a *Proceribus* ad Regem de pacificando missa, protulit, quibus Jacobus Tertius sæpe assenserat, ac subscripserat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum Proceribus confirmasset, nisi a pravis consultoribus animus ejus fuisset alienatus, atque eo perductus, ut hostem veterem, adversus cives suos pugnaturum, in regnum introducere persuasus esset. Hanc ob consiliorum inconstantiam, Comites Huntilæus, Arellius, & Martialis, cum ipso Glammio, & plerisque aliis viris nobilibus, eum tum deseruerunt, atque ejus filium Jacobum Quartum, ob animum ejus publicæ utilitatis & tranquillitatis amantem, sunt secuti. Post satis longam disceptationem, tandem ab universis est decretum; "Qui "in prælio Sterlinensi occidissent, eos sua culpa cæsos videri; jure"que eam cædem fuisse factam: eos vero, qui, adversus publicæ "salutis hostes, fraudi occultæ honesta nomina prætexentes, arma "ceperunt, nec culpæ nec crimini esse obnoxios. Huic decreto, quibus in conventu publico sententiæ dictio est, subscripserunt, ut exterarum nationum *Legatis*, quos adventare rumor erat, sui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta sunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leviter mulctarent, & utrique parti caverent, ne arma tum sumta ipsis posterisve eorum fraudi essent.

IX. Hunc, in adolescente quindecim annorum, & victore, & in summa potestate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promissorum fides, & (quod in primis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac vividum & alacre ingenium. Itaque, cum nec avare, nec crudeliter victoria exerceretur, & delicta bona fide condonarentur, brevi summa concordia inter *factiones*, & aequale partis utriusque studium & amor erga Regem coaluit. Pauci, qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum mulctati: nemo fortunis omnibus exutus: & mulctae, non in fiscum, sed in pretium operae navatae cedebant. Huic Regiae clementiae gratiam adjiciebat, quod homines adhuc recenti memoria tenebant, quam levibus de caussis, sub Rege superiore, viri clarissimi omnibus bonis excidissent, quamque dispares in eorum successissent locum. Principes quoque factionis adversae, quo fidelioribus eis uteretur, affinitate sibi conjunxit: duas enim amitas, ex diversis matribus, filias, Grisellam Bodiam Alexandro Forbosio, Margaritam Hamiltoniam Mattheo Stuarto dedit uxores. Ita brevi, conciliatis omnium animis, tam jucunda pax, tanta tranquillitas, &, velut ancillante fortuna Regis virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum proventus est secutus, ut, e seculo plusquam ferreo, vere aureum renatum fuisse videretur. Rex autem latrocinia armis, caetera vitia judiciorum severitate cum compressisset, ne, in alios acer vindex, in seipsum indulgentior crederetur, ut omnibus palam esset, patrem, se invito, fuisse interemtum, catena ferrea, quoad vixit, se cingebat, cui singulis annis annulum unum adjiciebat. Id quanquam caedis auctoribus formidolosum esse posset, tamen, vel mitis Regis ingenio, vel factionis opibus confisi, omni motu publico abstinuerunt.

X. In hac communi universorum, ac privata singulorum laetitia, septimo fere ab initio regno anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, antequam caussam ejus adventus explicem, pauca mihi supra sunt repetenda. Margarita, Eduardi Quarti Regis Anglorum soror, cum Carolo Burgundo nupsisset, in Henricum Septimum, factionis adversae ducem, quibuscunque posset rationibus, si non evertere, saltem exercere statuit. Id autem ut facilius efficeret, *Petrum* quendam Varbecum regni aemulum ei excitavit. Erat autem is adolescens Tornaci (quod est Nerviorum oppidum) humili loco natus, sed ea forma, ingenio, statura corporis, atque oris dignitate, ut facile Regii generis fidem faceret. *Verum*, cum ita diu propter inopiam peregre vixisset, ut vix a suorum paucis agnosci posset, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad summam impudentiam & os & animum offirmaverat. Hunc Margarita (quae, ad omnes occasiones turbandi rem Anglicam intenta, advigilabat) cum esset nacta, aliquamdiu apud se occulte habuit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret, quos amicos inimicosque illic haberet, perdisceretque, ut omnem Regii generis seriem, quae item *singulis prospera* vel adversa evenissent, teneret.

XI. His ita comparatis, cum jam maturum videretur fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honesto comitatu, primum in Lusitaniam, deinde in Hiberniam, mittendum. Ibi magno concursu, & vulgi applausu, velut Eduardi Regis filius, receptus, sive suopte ingenio, ad simulandum composito, atque arte etiam adjuto, sive barbarorum hominum credulitate fretus, magnum brevi motum excitaturus videbatur: cum, bello repente inter Gallos & Anglos exorto, a Carolo Octavo magnis pollicitationibus ex Hibernia vocatus, Lutetiam venit. Illic honorifice, ac Regio cultu, adjectis etiam satellitibus, habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in spem certam regni adductus est. Sed, eo tumultu conditionibus sopito, clam ex aula Gallica, metu ne dederetur, in Flandriam se contulit: atque a Margarita, ceu tum primum abjecta visus, magno studio cultus, & aulicis ostentatus, & saepe multis praesentibus omnem fortunae suae fabulam iterare jussus; Margarita, velut eam tum primum audisset, ad singulos tum prosperos, tum adversos eventus, ita simulatis affectibus orationi ejus subserviebat, ut omnibus faceret fidem, se pro veris quae audisset accipere. Post unum & alterum diem, Petrus Regio cultu procedere jussus, adhibitis triginta stipatoribus, ac nomine Albae rosae (quod insigne factionis Eboracensis apud Anglos est) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni haeres praedicatur. Haec ubi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam divulgata, ita populi animos erexerant, ut magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui legum formidine in asylis aliisque locis latitabant, sed hominum etiam nobilium, quibus aut sua res non satis placebant, aut novarum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus vires novas adjecturam sperabat, prioribus, emergente in horas mendacio, paullatim imminueret, statuit belli fortunam committere. Itaque, comparata modica manu, paucis suorum in littus expositis, Cantianorum erga se voluntatem frustra tentavit. Omnibus, qui in terram descenderant, circumventis, in Hiberniam cursum flexit. Nec ibi quoque pro spe acceptus, in Scotiam navigat, gnarus raram, nec unquam fere diuturnam, inter Scotos Anglosque esse concordiam.

XII. Hic, cum, ad Regem admissus, Eboracensis familiae ruinam, suasque calamitates, quam maxime potuit miserabiliter, deplorasset, cumque vehementer obtestatus esset; "Ut Regium sanguinem ab hac contumelia vindicaret," Rex, eum bene sperare jubet, pollicetturque; "Se effecturum, ne frustra ejus auxilium rebus suis afflictis postulasse existimetur." Paucis post diebus, convocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter de sua fortuna disserit; "Se, cum e Rege, florentissimo suae aetatis, ad summam spem natus esset, praematura morte patris destitutum, in Richardi patrui tyrannidem pene prius incidisse, quam calamitatis ejus sensus ad se pervenire posset. Fratre majore crudeliter extincto, se a parentis amicis subtractum, in eo regno, cujus haeres ipse es-

se

“ set, ne in summa quidem inopia precariam vitam ducere ausum.
“ Apud exteras gentes ita vixisse, ut fratris extincti (qui ex illis
“ miseriis fuisset ereptus repentina morte) conditionem, præ iis
“ quæ ipse ferret, felicem duceret. Se enim, ad fortunæ ludibri-
“ um servatum, ne hoc quidem reliquum habuisse, ut calamitatem
“ suam apud exteros, quo eos ad misericordiam adduceret, deplo-
“ rare auderet. postquam autem, quis esset, profiteri cœpisset,
“ omnibus adversæ fortunæ telis petitum esse: ad priores enim mi-
“ serias quotidianum insidiarum accessisse periculum, callidissimo
“ inimico nunc vitam suam ab hospitibus mercante, nunc cives
“ clanculum sollicitante, qui, simulata amicitia, secreta rimarentur,
“ veros amicos corrumperent, latentes detegerent, & falsis crimi-
“ nibus genus infamarent apud vulgus; Margaritam amitam, nobi-
“ lesque Anglos qui ipsum agnoscerent, conviciis proscinderent:
“ eam tamen, conscientia sua adversus maledicentiam inimicorum
“ fretam, & misericordia erga suum sanguinem permotam, ejus
“ inopiam suis fortunis sustentasse. Tandem, cum in muliere &
“ vidua id ætatis non satis præsidii videret, se vicinos Reges & na-
“ tiones circumisse, rogantem, ut communes casus respicerent, neu
“ Regium sanguinem, violentia tyrannidis oppressum, in luctu, mi-
“ seriis & formidine sinerent contabescere. Se vero, etsi in gravis-
“ simis malis versetur, non ita animo esse dejectum, ut non speret,
“ aliquando fore, ut amicorum (quos plurimos adhuc habeat in
“ Anglia & Hibernia) auxilio restitutus, pro merito cuique grati-
“ am referre posset, præsertim adjunctis ad suam sectam Scotorum
“ viribus: per quos si in regnum redeat, brevi futurum, ut intelli-
“ gant, firmissimum amicum sibi paratum, & eo tempore paratum
“ quo veri amici conciliari soleant. Tanti autem beneficii se suosque
“ posteros ita perpetuo memores fore, ut omnem melioris fortunæ
“ accessionem debere se eis libenter faterentur.” Addidit præterea multa de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præsens fortuna exprimebat.

XIII. Post hæc dicta, cum Petrus reticuisset, Rex eum sevocatum bono animo esse jussit. “ Se de postulatis ejus ad concilium relatu-
“ rum. Eorum sententiam etsi sibi sit necesse in rebus gravioribus
“ sequi, tamen, utcunque illi decernerent, se effecturum spondet,
“ ne eum aliquando ad se confugisse pœniteat.” Petro egresso, cum sententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus major erat rerum usus, rem integram rejiciendam censebant: sive quod vana, quæ prætenderentur, existimarent; sive quod plus e bello prospicerent periculi, quam e victoria, etiamsi certa esset, emolumenti exspectarent. At major pars, vel ob imperitiam rerum, & animorum inconstantiam, vel ut Regi gratificarentur, nunc de caussa Petri disserendo, ut quæ esset justissima, fortunam hominis commiserabantur: nunc, “ Rebus in Anglia turbatis, animisque ex civili
“ *discordia* adhuc fluctuantibus, occasionem arripiendam, & quod
“ *Angli semper* facere consueverunt, id se aliquando experiri debe-

“ re,

"re, ut inimicorum adversa tempora ad suum usum traherent: victoriamque jam sibi ante classicum augurabantur, præsertim adjunctis magnis Anglorum copiis: quæ si spe hominum infrequentiores convenirent, tamen e duobus alterum sponte secuturum: ut vel victores tanto beneficio Regem sibi obnoxium in Regiam sedem collocarent, ab eoque quæ vellent omnia impetrarent; vel, si absque certamine rem transigere possent, Henricum, sedatis motibus domesticis, nondum regno confirmato, in quas vellent conditiones pertracturos: quod si facere cunctetur, bello semel moto, permulta, quæ nunc laterent, sponte se oblatura.

XIV. Hæc cum major pars censuisset, Rex, novarum rerum cupidus, in eam sententiam inclinavit, ac cæteros secum traxit: nec post id cessavit, Petrum, honorificentius tractando, Ducemque Eboracensem appellando, populo ostentare. Nec hac beneficentia contentus, Catharinam Gordoniam, Comitis Huntileæ filiam, ac, præter splendorem generis, forma commendatam, ei uxorem dedit, hac affinitate in spem fortunæ melioris eum confirmaturus. Interea, ex concilii decreto, Rex, comparato exercitu, in Angliam ducit: primum circumspecte, & agmine ad prælium, si qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, ut per equites missos exploratum cognovit, nullum exercitum, nullam hostium manum usquam coisse, dimissis ad prædandum cohortibus, brevi pene totam Northumbriam, late in omnes partes fusa populatione, vastavit. Hæc per aliquot dies dum geruntur, neque Anglorum quisquam ad Petrum deficeret; & nunciatum Regi esset, per vicinas regiones exercitum conscribi, periculosum ratus, suos præda graves expeditis & recentibus Anglorum copiis objici, statuit in Scotiam redire, ac, deposita præda, cum primum per anni tempus liceret, novam expeditionem parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem sequerentur, ut qui non ignoraret, neque subitarium militem diu in castris posse contineri, neque per inopem & nuper vastatam regionem posse, nullis ante præparatis commeatibus, sequi. Et Petrus, contra quam speraverat, nullis Anglorum auxiliis ad se coeuntibus, veritus, ne, si diutius in hostico morarentur, commenta sua palam fierent, velut & ipse sententiam Regis probaret, eum adit: & compositis vultu & oratione ad misericordiæ habitum, rogat suppliciter; "Ne in regnum sibi debitum, & civium suorum cruorem, tam hostiliter sæviretur. Tanti sibi nullum esse dominatum, ut suum sanguinem ita profundi, & solum patrium ferro flammaque tam miserabiliter vastari cerneret." Et Rex, prope jam intellecto, quo intempestiva hominis illa clementia spectaret, respondit; "Se vereri, ne regnum illud, in quo nemo eum non modo Regem, sed nec civem agnosceret, non sibi, sed hosti suo capitali servet." Ita, de communi sententia, domum reditur, & exercitus dimittitur.

XV. Rex Angliæ, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione adversus eos in proximum annum decreta, validum exer-

citum

citum consistere jubet: ipse interea, ne hiems iners esset, Ordinum conventum habet. Ibi consilio ejus de bello Scotico comprobato, in subsidium leve tributum populo indicitur: sed quod gravius domi bellum excitavit, quam cui restinguendo foris erat destinatum. Querebatur enim vulgus; "Tot bellis, intra paucos annos gestis, "juventutem delectibus esse absumtam; rem familiarem valde at-"tenuatam; Proceres & consultores Regios non modo iis calamita-"tibus non commoveri, sed in pace nova bella quaerere, nova re-"rum omnium egentibus tributa imponere, ut, quos ferrum non "absumserit, hi inopia & miseriis conficiantur." Hae querimoniae cum publicae fere essent, Cornavii longe prae caeteris indignabantur, quippe, cum agrum magna ex parte sterilem colerent, bellum eis magis quaestuosum quam sumtuosum esse consueverat. Igitur homines bellicosi, qui rem familiarem magis peculio castrensi augere, quam tributis imminuere, solebant, primum coactores & ministros Regios occidunt: deinde tam audacis facinoris, unde receptus ad misericordiam non erat, sibi conscii, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum versus iter capessunt. Sed de his motibus, quos longius prosequi animus non est, satis ad meum institutum arbitror dicere, quod totum eum annum Cornavii Regem Anglum ita exercuerint, ut arma copiasque, ad bellum Scoticum paratas, in rebelles vertere sit coactus.

XVI. Interea Scotus, qui animo praeceperat, hostem superiora damna non passurum inulta, & per exploratores cognoverat, ingentes in se copias parari, & ipse ex adverso cogit exercitum, eo consilio, ut, si Angli priores eum invaderent, ipse sua tueretur: sin minus, expeditione in hosticum facta, vicina suis finibus loca ita devastaret, ut non modo ad militem, sed ne ad cultores agrorum alendos, solum (alioqui tenue) necessaria suppeditaret. Verum, nuncio de Cornaviorum tumultu allato, statim Angliam cum magnis copiis ingressus, bifariam suos divisit: partim ad Dunelmenses agros populandos missis, cum reliquis ipse Noramam, arcem validam ad Tuedam in colle praealto sitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac nec illac magnum operae pretium factum. Nam Richardus Foxius, Dunelmensis Episcopus, vir summa prudentia, e statu rei Anglicae turbato, suspicatus Scotum tantam rei bene gerendae occasionem non omissurum, arces aliquot validis praesidiis communivit: pecora, quaeque alia ferri agive poterant, in loca, aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curavit. Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracensi copias habebat, arcessit. Igitur incendiis in agros modo saevitum est, & Norama valide a praesidio est defensa. Ita, nulla re memorabili gesta, Scoti domum redierunt. Angli, eos brevi secuti, Aetonam arcem modicam, prope in ipso limite sitam, everterunt: deinde & ipsi quoque, nullo operae pretio facto, ex hostico excesserunt.

XVII. Inter hos motus, externos & civiles, venit in Angliam Petrus *Hialas*, vir prudentiae singularis, &, ut illa ferebant tempora,

Joctus, a Ferdinando & Isabella, Regibus Hispaniarum, Ejus Legationis summa erat; " Ut Catharina, eorum filia, uro, Henrici filio, collocata, nova affinitas, & ex ea necessi-, contraheretur. Eum cum de affinitate Anglos libenter aucuperetque etiam, eo interprete, cum Scoto (a quo ipse ndignitate sua putabat ut pacem peteret) bellum finire, Peiens negotium suscepit: ac profectus in Scotiam, cum, varie lo Jacobi animum, tandem ad quietiora consilia eum flexisipsit ad Anglum; " Se sperare, pacem non difficulter coire, si ipse aliquem e fidis hominem prudentem, ad statuendum onditionibus, mitteret." Anglus, ut homo fortunæ inconm sæpe expertus, suorum animis e domestico tumultu adhuc ius, nec tam clade fractis quam irritatis, jubet Richardum n, qui in arce sua Norama se continebat, consilia cum Hiala nicare. Hi cum Jedburgi cum Scotorum Legatis per aliquot isceptassent, multis ultro citroque jactatis conditionibus, niri statuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impe- Henrici postulatio, qui æquum censebat, Petrum Varbecum, em fraudulentum, & multarum turbarum auctorem, sibi ded cum Jacobus obstinate negaret, (" Neque enim honestum esse, hominem Regii generis, primum supplicem, mox affi-, violata fide, hostium ludibrio tradere) infecta re, e collo- discessum est." Spe tamen non penitus abjecta, induciæ in t menses factæ, dum Jacobus Varbecum, salva fide, ab se diet.

III. Cum jam, ex colloquio cum Anglis, magnisque aliis infalsa illa de genere & fortuna Petri fabula dilucere cœpisset, to ad se vocato, beneficia in ipsum collata, singularemque benevolentiam, cujus ipse optimus esset testis, commemora- primis, " Quod, ejus caussa, bellum cum opulentissimo Resuscepisset, ac jam alterum annum gessisset, magno cum hostiincommodo, & civium vexatione. Se pacem honorificam, , si eum dederet, oblatam, recusasse: ea in re, cum civium ostium animos juxta offenderet, se nec velle, nec posse conul eorum amplius resistere. Petit ab eo, ut circumspiciat, sibellum, sive pax placeat, commodiorem exilio locum: sibi etum, pacem cum Anglo facere, factamque sancte colere, & quid eam perturbare posset, a se procul segregare. Nec Pen queri posse, se prius a Scotis, quam ab Anglis, quorum sia bellum Scoti moverunt, destitutum. Utcunque autem hæc aberent, se eum viatico, rebusque ad navigandum necessariis, ecuturum." Varbecus, etsi præter spem discessu angebatur, tamen remittens de simulata animi magnitudine, paucis post , cum uxore & familia in Hiberniam navigavit: atque inde in Angliam, & cum reliquiis Cornavianæ conjurationis sese nit. Ibi cum multa attentasset, neque quicquam succederet,

tandem

tandem captus, & vitæ superioris ludibria passus, laqueo vitam finivit.

XIX. Seminario belli inter Scotos & Anglos prope extincto, rebusque ad pacem spectantibus, e levi occasione subito animis irritatis, lævissimum bellum prope exarsit. Juvenes aliquot Scoti cum (ut in pace fieri solet) in oppidum Noramam, arci propinquum, sæpiuscule convenissent, ac, per ludum & lasciviam, tam familiariter cum vicinis, ac fluvio tantum, nec eo quidem lato, diremtis, comessarentur, quam si domi fuissent; custodes arcis, ex residuo superioris belli odio animis infensis, & per jurgia irritatis, cum velut speculatores Scotos arguerent, a rixa ad manus ventum est. Multis vulneribus utrinque acceptis, Scoti, numero inferiores, aliquot suorum amissis, domum redeunt. Re sæpius in conventibus inter limitum præfectos agitata, Jacobus, vehementer iratus, fecialem ad Henricum mittit, questum de violatis induciis, & Anglorum inconstantia in pactis servandis: ac nisi satisfiat ex legibus, quæ, ex utriusque populi consensu, de rebus repetundis sancitæ essent, bellum denunciare jussit. Anglus, fortunæ violentia a primis usque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, respondit; "Quicquid "hujus patratum esset, se quidem invito, atque etiam ignaro, fa"ctum. Si quid temeritate præsidiarii militis secus commissum "esset, se, salvis fœderibus, curaturum, ut ea de re quæstio habe"atur, ac de noxiis pœna expetatur." Verum, cum ea res lentius ageretur, id responsum eo visum est tendere, ut, dilata pœna, spatio temporis invidia evanesceret, ideoque animum Jacobi magis accendit quam leniit.

XX. Richardus Foxius, Dunelmi Episcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleste, caussam solvendi fœderis a suis ortam, id ne fieret, literis officii & humanitatis plenis subinde missis, homo summa prudentia & dicendi peritia, Jacobi animum ita flexit, ut rescriberet; "Libenter se cum eo collocuturum, non modo de re"centi injuria, sed de aliis negotiis, quæ ex usu gentis utriusque "forent." Is, consulto ac assentiente primum suo Rege, ad Mulrossiam, ubi tum Jacobus erat, venit. Ibi, post vehementem querelam de injuria ad Noramam accepta, prudente & gravi Foxii oratione delenitus, offensam quidem, concordiæ caussa, cujus se cupidissimum esse ostendebat, remisit: cætera sine arbitris acta: quorum hæc, ut postea cognitum est, summa fuit; "Se semper non "modo pacem, sed quo arctius ea coalesceret, etiam affinitatem "cum Henrico cupiisse: ac nunc etiam cupere. Quod si Henricus "induceret in animum, Margaritam filiam despondere, sese spera"re, eam rem in utriusque regni emolumentum cessuram. Foxius "vero, cujus auctoritatem jure maximam esse domi sciret, si ad "eam affinitatem conciliandam suum studium adjungere vellet, se "non dubitare, facile omnia conventura. Ille suam operam libenter est pollicitus: atque, in aulam Anglicam profectus, re cum Re-

ge

ge communicata, ſpem Scotorum Legatis fecit, concordiam Reges inter facile coituram. Ita demum, tertio poſt anno, qui fuit milleſimus quingenteſimus, iiſdem fere diebus, Margarita, Henrici natu major filia, Jacobo Quarto; & Catharina, Ferdinandi Hiſpani filia, Arcturo, Henrici primogenito, deſponſa fuit: nuptiæ, altero poſt anno, magno apparatu celebratæ fuerunt. M. D.

XXI. Secundum nuptias, rebus tranquillis, aulaque a ſtudio armorum ad luſus & laſciviam converſa, nihil aliud, quam ſpectacula, pompæ, & convivia, & ſaltationes conſpiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum cauſſa dies feriati agitabantur. Edebantur & certamina equeſtria frequenter, maxime ad morem Gallicum. Intercurrebant etiam (velut tragici actus) provocationes hominum latrocinio vivere aſſuetorum, Rege ad ea ſpectacula ſe facilem præbente, ut qui cædem eorum in lucro ponendam exiſtimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanaſſet, multi peregrini, ac potiſſimum e Gallia, virtutis oſtentandæ cupidi, quotidie adventabant: & a Rege benevole & liberaliter excipiebantur & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, ſed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, aliiſque diverſis in locis, atque in Monaſteriorum ſubſtructiones, magnos ſumtus fecit: ad navium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naves ædificavit, multaſque mediocres: ſed omnium admirationem & ſumtus & apparatus una longe ſuperavit, qua nullam hominum memoria in Oceano majorem viderat. Cujus ut prætercam deſcriptiones, a noſtris hominibus proditas, & menſuram aliquot locis ſervatam, illud ſatis perſpicue magnitudinem ejus indicat, quod Franciſcus Rex Galliarum, & Henricus Octavus Rex Anglorum, æmulatione ſtimulati, cum uterque paullo capaciorem navem exſtruere conati eſſent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine ſua immobiles, & ad omnem uſum incommodæ eſſent.

XXII. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos ſumtus feciſſet; &, exhauſto jam ærario, novas conficiendæ pecuniæ rationes comminiſci fuiſſet coactus, inter alias, auctore, ut creditur, Gulielmo Elfinſtonio, Epiſcopo Abredonienſi, rem eſt aggreſſus univerſæ Nobilitati valde moleſtam. Inter agrorum apud Scotos jura, unum genus eſt, quo dominus vel emta vel donata prædia ea lege obtinet, ut, ſi poſſeſſor moriens pupillum relinquat hæredem, tutela ejus ad Regem, vel alium quemcunque dominum ſuperiorem pertineat, omniſque fructus uſque ad ætatis annum viceſimum primum expletum. Eſt & alia ſervitus huic generi agrorum adjuncta, ut, ſi poſſeſſor, ſine aſſenſu ſuperioris domini, ſupra dimidium agri vendat, totus ager ad ſupremum dominum redeat. Hæc lex, ut parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui fiſci commoda promovere contendunt, introducta, cum diu jacuiſſet, Rex admonitus, ali-

quid pecuniæ ab ejus violatoribus corradi posse, legem exercere jussit. Eam quæstionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus everteretur, prope vulgo molestior erat, quam patris avaritia: injuria enim ad plurimos atque honestissimum quemque pertinebat; quod sub duobus proximis Regibus, per bella non solum externa, sed etiam civilia, memoria ejus legis prope erat abolita: ideoque cogebantur suos agros a procuratoribus fisci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantus tamen amor civium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaque erga Principem reverentia erat, ut ea hominum indignatio citra motum constiterit.

XXIII. Sed, cum nec Rex modum faceret sumtibus, nec deessent (perpetuum aulæ malum) adulatores, qui id vitium, sub honestis nominibus splendoris & magnificentiæ, alerent, in animum induxit in Syriam proficisci, ut immanem illum luxum, quem nec sustinere sine pernicie, nec omittere posse, salvo pudore, videbatur, per absentiam imminuere assuesceret. Prætendebatur profectioni honestum velum, ut expiaret illam culpam, quod adversus patrem suum in acie stetisset armatus. Hujus autem, sive veræ, sive ostentatæ pœnitentiæ, quam in omni sermone præferebat, dederat, ut ante commemoravi, ab initio statim regni, significationem. In hanc profectionem classem jam ornaverat, & comitum principes descripserat, ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores. Multi quoque, velut eodem voto se obstrinxissent, barbam & capillos promittebant: brevique soluturus credebatur, nisi in id maxime intento objecta fuissent impedimenta. Jam enim futuri belli suspicio inter Gallum & Anglum gliscebat. Nam & Anglus non satis æquo animo successus Gallorum in Italia ferebat; & a Julio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hispano socero, in societatem sollicitabatur; & Venetis & Helvetiis ad hos adjunctis, & Maximiliano (etsi plerumque sua consilia ex rerum eventu moderaretur) accessuro, conjuratio tot gentium tam firma cunctis apparebat, ut Gallia, tot copiis undique irrumpentibus, opprimi posse videretur. Rex Angliæ, & ætate & regni florentis opibus tumidus, & rerum gerendarum cupidus, conjungere se eis avebat: sed honestam, quam bello prætexeret, caussam quærebat. Cum autem uterque alterius consilia per exploratores cognosceret, neque Franco persuaderi posset, ne adversus Pontificem Romanum Henrici amicum arma ferret, tandem fœcialis in Galliam missus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegavos (veterem Anglorum in Gallia ditionem) reposceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur, Anglus, bello Gallis indicto, exercitum in Cantabros, ut se Ferdinando socero conjungeret, mittit: & ipse expeditionem in Galliam adornat.

XXIV. Jacobus autem Scotus, quanquam neutri adesse decrevisset, tamen in Gallum pronior, classem, cujus antea meminimus, *mittere statuit* dono Annæ Reginæ Francorum, ut magis amicitiæ

pignus, quam ad rem gerendam subsidium, videri posset. Ecclesiasticus quoque ordo, largitionibus Gallicis assuetus, suum studium Ludovico volebat ostentare: sed cum id aperte non auderet, ab Anglo sui Regis alienandi caussas circumspiciebat. Missus est, ex eorum factione qui Gallo studebant, in Angliam Andreas Formanus, tum Episcopus Moraviensis, ut ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cujus major pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo, majore Henrici fratre, Margaritæ sorori, quam Scoto nupsisse ante ostendimus. Henricus autem (ut credibile est) caussam belli quæri ratus, benigne respondit; "Non modo, si quid deberetur, sed si quo alio Jacobus egeret, nulla in re se ei defuturum." Hoc responso accepto, Jacobus constituerat Gallum, si qua in re alioqui posset, juvare, sed prorsus ab Anglia invadenda abstinere: eundemque Formanum in Galliam misit, qui hæc Ludovico annunciaret.

XXV. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus utrinque fieri, classem, de qua diximus, statim ad Annam mittere decrevit, ut ante belli initium, si fieri posset, illuc appelleret. Ei præfecit Jacobum Hamiltonium Araniæ Comitem, &, cum primum commodum fuit, vela facere coegit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis quam belli artibus instructior, sive periculi metu, sive naturali inertia, omisso in Galliam itinere, ad Rupem Fergusii, oppidum Hiberniæ adversus Gallovidiam situm, appulit: urbem spoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene gesta, in Scotiam, ad Aeram, portum Coilæ, vela fecit. Rex, de ejus reditu certior factus, ac supra quam dici posset iratus, nec minis nec conviciis adversus eum sibi temperare potuit. Iram etiam ejus incendebant, e Gallia literæ Annæ Reginæ, blanditiis ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andreæ Formani promissionem de classe mittenda velut vanam omnium sermonibus exprobrari significantes. Rex, ut huic malo mederetur, quoad posset, ex concilii sententia, Hamiltonium, qui cursu, quem tenere jussus erat, omisso, urbem nunquam Scotis inimicam, & tum Regum fœdere conjunctam, crudeliter vastasset, bellumque non indictum am eis intulisset, abrogata classis præfectura, ad se venire jussit: successoremque ei destinaverat Archibaldum Duglassium Anguliæ Comitem, misso cum eo Andrea Silvio, qui classem reciperet. Sed Hamiltonius, ante adventum eorum, per amicos de Regis erga se voluntate certior factus, statim vela in altum fecit, ac fortunæ incertæ, potius quam irato Regi, se committere elegit. Dum autem Galliam petit, diu adversis ventis ac fœdis tempestatibus jactatus, dissipata ac multum vexata classe, sero, ac maritimarum rerum cura apud Gallos deposita, in Britanniam minorem appulit. Ibi navis illa, tanto sumtu ac labore ædificata, sublatis armamentis, in portu Bristonico computruit.

XXVI. Interea domi aliæ discordiarum caussæ subortæ sunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt. Regnante adhuc Henrico

 Septimo,

Septimo, Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes Jacobo ita acceptus erat, ut eundem & pincernam sibi principem, & machinarum bellicarum & medii limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex esset, non majorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium sibi conciliavit. Igitur cum & Angli & Scoti, quorum licentiam judiciorum severitate comprimebat, si qua daretur occasio, juxta ejus exitio imminerent, tandem in conventu solenni, qui inter Anglos & Scotos rerum repetundarum caussa solet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audacissimi, Joannes Heron, Lilburnus & Starhedus, aggressi, unus lancea aversum transfixit, reliqui jam saucium confecerunt. Cum res ad bellum spectare videretur, Henricus Rex, vir alioqui justus, nec minus facinori turpissimo quam Jacobus infensus, perfecit, ut [Joannes] Heron, Joannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ consuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Falcastellum arcem inclusis, Lilburnus ibi decessit. Illud quoque, in manifesti criminis expiationem, statutum est, ut, in conventibus, Angli priores fidem publicam, solum Scoticum ingressi, peterent, ibique conventus haberent; & Legati Anglorum, multa verborum & decretorum honorificentia, crimen a conscientia publica removerent. Duo reliqui percussores in Anglia interiore latuerunt, usque ad Henrici Octavi regnum: nec tamen pœnas effugerunt. Nam cum Regem adolescentem, opibus ferocem, suasque vires ostentandi cupidum, cernerent, e latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi versabatur, & occulte latrones in Scotiam submittebat, ad pacem turbandam; bello semel moto, veterum injuriarum oblivionem, & novarum impunitatem sperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia passuum a limite domicilio constituto, se longinquitate tutum putabat. Andreas autem Carus, Roberti filius, qui odiorum semina, mox in bellum eruptura, jam tum jaci videbat, veritus, ne, armis semel publice susceptis, vindicta cædis paternæ sibi periret, duobus suis clientibus, e familia Taciorum, persuadet, ut, dissimulato habitu, Starhedo perniciem moliantur. Illi, facinore suscepto, domum ejus, quod tam procul a limite habitaret, securi noctu ingressi, dominum trucidant, & caput abscissum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ experitæ testimonium, Edimburgum id mittit, & in loco maxime celebri affigendum curat. De Herone suo loco dicemus.

XXVII. Excepit hanc veterem injuriam novum facinus, quod sopitam Scoti Regis iram verius quam extinctam resuscitavit. Erat ea tempestate mercator Scotus, Andreas, cognomento Britannus: ejus pater cum, spoliata nave, cæsus crudeliter a Lusitanis fuisset, caussa ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuisset) acta: damnati Lusitani cum judicatum non solverent, nec Rex eorum, per fecialem a Rege Scotorum admonitus, cives suos cogeret de cæde & latrocinio satisfacere; Andreas a Rege suo, ad omne

Priesti

Principes & civitates Oceanum accolentes, diploma impetrarit, ne, si Lusitanos, juris publici violatores, vi & aperto bello persequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menses, magnis eos damnis affecit. Eorum autem Legati, jam bello Gallico adversus Julium Secundum flagrante, & cum Anglis, in Julii partes ascitis, mox futuro, Henricum adeunt; "Andream, hominem impigrum & audacem, & a quo ipsi, Anglorum veteres amici, maximo damno essent affecti, certum esse, adversus Gallos rem gerenti, hostem futurum: nunc facile securum opprimi posse: ac facti si qua esset invidia, nominis piratici obtentu posse tegi. Id si faciat, & suorum civium commodis prospecturum, & Regi affini & amico gratificaturum.

XXVIII. Hac oratione Lusitanus Anglo facile persuadet, ut Andreæ insidias collocari jubeat. Missus ad id a Rege Thomas Havartus, maritimarum rerum præfectus, duas e classe Regia naves firmissimas ornat; & ad Dunos (ita cumulos arenarum recedente æstu eminentes vocant) eum e Flandria domum redeuntem exspectant: ac mox in nave modica, minore etiam comitatum, cernunt, & invadunt. Andream Havartus ipse aggreditur, & acri pugna conserta, licet rebus omnibus esset superior, vix tandem domino cum suorum plurimis interempto navem capit. In ipso certe Andrea tantum animi in rebus deploratis superfuit, ut aliquot plagis saucius, crure etiam altero globo ferreo confracto, arripiens tympanum, donec spiritus cum vita eum defecisset, bellicum sonuerit, & suos ad fortiter dimicandum sit hortatus. Minor navis, quæ se, imparem hosti cernens, in fugam dederat, minore cum certamine dedita. Qui ex utraque cædi superfuerunt, in carcerem Londini conditi. Inde ad Regem producti, cum, ut edocti ab Anglis fuerant, suppliciter vitam precarentur, ille, superba misericordiæ ostentatione, inopes & innoxios incolumes dimisit. Missis in Angliam a Scoto Legatis, qui de navibus in pace captis, & vectoribus cæsis, conquererentur, responsum; "Fœdera piratarum cæde non violari, nec eam satis honestam belli caussam fore." Hoc responsum contemtim purgantis manifestæ cædis crimen, cum velut bellum quærentis esse videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus quæ gerebantur animum sui Regis interpretati, homines sæpe in pace maxime tranquilla belli semina spargere soliti, & ipsi rebus novis intenti, prædas e proximis Scotorum agris agebant.

XXIX. Erat ea tempestate Alexander Humius omnibus Scotiæ limitibus, qui in tres provincias dividi solebant, unus præfectus, Jacobo quidem Regi vehementer carus, sed ferociore, quam publicæ utilitati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas converso, & de accepta per incursiones ignominia delenda sollicito, pollicetur; "Se, cum propinquis & clientibus, brevi effecturum, ut Angli, si quod ex re bene gesta gaudium accepissent, magno damno & dedecore id luant." Hæc ut præstaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingressus, septem proximos pagos, antequam

tequam succurri posset, spoliavit. Sed, dum revertitur cum ingenti omnis generis præda, homines latrociniis assueti, more impedientes, in hostico eam dividunt: &, qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac prospiciebat, ne qua in abeuntes incursio fieret. Sed, cum neminem sequi videret, dum incautius agit, incidit in trecentos Anglos, in insidiis collocatos, qui, captato tempore, eum adorti, injecta ingenti trepidatione, in quos inciderunt, eos fundunt, fugantque. In eo tumultu, e Scotis complures occisi, ducenti capti: in iis, Georgius Humius, Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiserunt: præda omnis, quia, qui eam agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit.

XXX. Hæc animo Regis, ob ea quæ retulimus, ægro, objecta offensio, cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conventum Ordinum ad consulendum de bello habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo Lamota precibus promissisque instante, & literis crebris Andreæ Formani eodem urgentibus, Rege quoque non dissimulante quid vellet, multisque ei gratificari studentibus, cæteris, qui pauciores erant, ne frustra pugnando Principis indignationem in se accenderent, assentientibus, bellum terra marique adversus Anglos (incertum pejore consilio an eventu) decernitur: dies exercitui ad conveniendum indictus. Fecialis in Galliam, ad Henricum, tum obsidentem Tornacum, est missus, qui bellum ei denunciaret. Caussæ armorum capiendorum recensebantur: "Res repetitæ, & non redditæ. Roberti Cari in-"teremtorem Joannem Heronem palam se ostentare. Andreas "Britannus præter fœderis leges spoliatus & interemtus, Regis ip-"sius jussu. Has etiam injurias ut dissimularet, se non posse æquo "animo ferre, Ludovici Regis Francorum, veteris amici, & Caro-"li Geldriæ Ducis, propinqui sui, ditionem hostiliter omnibus belli "calamitatibus evastari: quibus rebus nisi desistatur, se bellum ei "denunciare." Henrico & ætatis vigor, & florentissimi regni opes, & prope totius Europæ consentiens adversus unum Gallum conspiratio, in animo, gloriæ militaris avido, belli cupiditatem accendebat. Igitur etiam, quam pro ætate, ferocius feciali respondit; "Se ni-"hil ex eo aliud audire, quam quod jamdudum a Rege, divini & "humani juris violatore, exspectabat: proinde ageret, uti sibi vi-"deretur: se bellum tam prospere cœptum, ob ejus minas, non "omissurum: nec se morari ejus amicitiam, cujus jam sit expertus "levitatem.

XXXI. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum, ad exercitum proficiscens, Rex Limnuchi vespertinas in æde sacra concio-nes (ut tum moris erat) audit, senex quidam ingressus, capillo in ruso flavescente, ac in humeros promisso, fronte in calvitiem glabro, capite nudo, veste longiuscula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cætero aspectu venerabilis. Is, Regem quærens, per tur-

bam obſtantium penetrat. Ubi ad eum acceſſit, ruſtica quadam ſimplicitate, ſuper ſolium, in quo Rex ſedebat, innixus; "Rex, in-" quit, ego ad te ſum miſſus, ut te admoneam, ne, quò inſtituiſti, "progrediaris: quam admonitionem ſi neglexeris, non erit e re "tua, nec eorum qui te comitabuntur. Præterea præmonere ſum "juſſus, ne mulierum familiaritate, conſuetudine, aut conſilio uta-"ris: ſecus verò ſi facies, & damno & ignominiæ tibi res erit. Hæc locutus, turbæ ſeſe immiſcuit: nec, cum, precibus finitis, Rex eum requireret, uſquam comparuit: quod eo magis mirum eſt viſum, quod eorum, qui propius aſtiterant, atque eum obſervabant, avidi multa ex eo ſciſcitandi, nemo ejus diſceſſum ſenſerat. In eis fuit David Lindeſius Montanus, homo ſpectatæ fidei & probitatis, nec a literarum ſtudiis alienus, & cujus totus vitæ tenor longiſſime a mentiendo aberat: a quo niſi ego hæc, uti tradidi, pro certis accepiſſem, ut vulgatam vanis rumoribus fabulam, omiſſurus eram.

XXXII. Rex, quo intenderat profectus, prope Edimburgum recenſuit exercitum. Inde, paucis poſt diebus, Angliam ingreſſus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quaſdam, limiti Scotorum propinquas arces, vi cepit ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus eſt. Interea Rex, cum, amore nobilis captivæ (ea erat Heronis Furdii uxor) irretitus, rem militarem negligeret, & otioſo exercitui, in agro non valde copioſo, commeatus deficeret, nec e longinquo facilis eſſet comportatio, major exercitus pars dilapſa ſigna infrequentia reliquit: Proceres ſoli, cum propinquis & clientium paucis, iiſque etiam ſubiratis, in caſtris erant. Major enim pars ſuadebat; "Ne in regione bello vaſtata, & alio-"qui inopi, ſe ſuoſque diutius conficeret: ſed Bervicum, a tergo "relictum, aggrederetur: in quo uno majus eſſet operæ pretium, "quam in omnibus circumcirca pagis & arcibus. Nec ejus expugna-"tionem difficilem fore, quod certum eſſet, & urbem & arcem om-"nibus ad reſiſtendum rebus imparatam eſſe. Rex, ſuis armis nihil arduum ratus, præſertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus ejus vanitatem foventibus, in reditu ſe ea potiturum facile arbitrabatur.

XXXIII. Dum ad Furdum ita deſidetur, fœciales Anglorum eum adierunt, petentes: "Ut diem locumque conſtitueret, ubi prælio "decerneretur. Concilio ſuper ea re coacto, major pars in ea fuit ſententia; "Ut domum rediret, neu, cum tam paucis, univerſi "regni ſtatum in diſcrimen committeret, præſertim cum & famæ, "& gloriæ, & amicitiæ abunde ſit ſatisfactum. Nec ullam videri "juſtam cauſſam, cur ſuos tam paucos, & tot arces oppugnantes fa-"tigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti, & novis ſubſidiis "auctæ, objiceret (nam illis ipſis diebus dicebatur Thomas Havartus in caſtra veniſſe, cum ſex millibus fortiſſimorum militum e Gallia remiſſis.) "Accedere præterea, ut, ſi diſcedat ipſe, neceſſe "*ſit, Anglorum exercitum* ſolutum iri: nec iterum, eo anno, quod "mili-

militem e longinquo collectam habeat, cogi posse. Quod si maxime acie decernere velit, in solo patrio dimicandi, & loca & tempora, & commeatum magis in sua potestate fore. Sed cum orator Gallus, & quidem Gallicis donis culti, contra tenderent, facile Regi, pugnandi avido, fuit persuasum, ut ibi hostem opperiretur.

XXXIV. Interea, cum Angli ad diem fecialli dictum non adfuissent, Scotorum Proceres, cum occasionem arripientes, iterum Regem adeunt: ostendunt; "Fraude hostium fieri, ut de die in diem res protraherentur, dum ipsorum vires crescunt, Scotorum imminuantur. Itaque pari arte adversus eos utendum. Nam, cum illi tempus a se designatum non obeant, nulla verecundia obstrictos eis esse Scotos, quo minus discedere domum sine prælio, aut suis locis depugnare possint. Horum prius consilium multis de caussis tutius esse. Id si minus placeat, alterius capiendi summam occasionem dari. Nam, cum Tillus amnis, ripis præaltis, ac nusquam fere vadosus, nullum intra aliquot millia passuum, nisi per unum pontem, exercitui transitum daturus esset, paucos sibi tantæ multitudini posse obsistere: posse etiam, parte Anglorum transmissa, machinis commode locatis, pontem interscindi, primosque transgressos deleri, antequam ab adversa ripa subveniri posset. Rex, neutro consilio probato, respondet; "Etiamsi centum essent Anglorum millia ex adverso, se cum eis dimicaturum.

XXXV. Universa Nobilitas cum responso tam temerario offenderetur, Archibaldus Duglassius Angusiæ Comes, qui cæteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere conatus, utriusque consilii superioris rationem explicare aggreditur. Ostendit enim; "Regem satisfecisse Gallorum amicitiæ, qui majorem hostilis exercitus partem a Gallis in se avertisset: atque effecisset, ne magnæ illæ copiæ aut Galliam (quod speraranr) obtererent, aut Scotis damno esse possent, ut quæ non diu contineri castris valeant, in locis præfrigidis, & solo cunctis belli calamitatibus vexato, nec alioqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ in regionibus illis ad septentriones porrectis præmatura esse soleat. Quod autem Regis Gallorum Legatus tantopere ad dimicandum nos impellat, neque novum, neque mirum, reor videri oportere, si homo peregrinus, qui non communem factionis, sed privatam suæ nationis utilitatem respiciat, tam sit alieni sanguinis prodigus. Est præterea postulatio ejus admodum impudens: a Scotis enim petit, quod, ne pro suo quidem regno & dignitate, Rex Gallorum, homo summa prudentia præditus, sibi faciendum judicat. Nec hujus exercitus amissio levius eo damnum videri debeat, quod pauci numero sumus: quicquid enim aut virtute, aut auctoritate, aut consilio in regno Scotiæ excellit, hic est. *His amissis*, reliquum vulgus præda victoris erit. Quid? quod *bellum* ducere, & in præsentia tutum est, & ad totius proelii

Summam

"summam utilius? Nam, si Ludovicus existimat, Anglos aut sumtuum exhauriendos, aut mora fatigandos esse, quid accommodatius ad præsentem rerum statum fieri potest, quam ut hostem copias dividere cogamus, ut alteram sui exercitus partem adversus nos, velut semper incursuros, intentam & sollicitam teneamus: & metu huic injecto, belli molem Gallus labore nostro levemus? Gloriæ etiam & splendori (quæ homines, vereor ne magis verbis quam factis feroces, suæ temeritati prætendunt) satisfactum arbitror. Quid enim Regi splendidius accidere potest, quam, tot arcibus dejectis, agris ferro flammaque vastatis, ex tam effusa populatione tantum prædæ abactum, ut, ne multorum quidem annorum pace, regio tot cladibus deformata in pristinam faciem redire queat? Quod autem e bello majus exspectaremus emolumentum, quam ut, in tanto armorum tumultu, cum summa nostra laude & decore, hostium ignominia & dedecore, nostro militi reficiendo quietem, cum re & gloria conjunctam, habeamus? Id autem genus victoriæ, quod magis consilio quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis est proprium, ut cujus nullam omnino partem sibi miles vindicare possit.

XXXVI. His quanquam omnes qui aderant vultu assentirentur, tamen Rex, qui se cum Anglis dimicaturum sancte juraverat, totam orationem adversis auribus accepit. &, domum (siquidem formidine caperetur) Duglassium abire jussit. Ille, qui, rebus præcipitantibus, Regis temeritatis exitum jam animo prospiciebat, statim in lacrymas prorupit: ut primum autem loqui potuit, pauca est locutus; "Si mea, inquit, vita superior non me vindicat a timiditatis opinione, nescio quibus aliis rationibus me purgem. Certe, dum corpus hoc sufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei in salute patriæ, & Regum gloria tuenda, peperci. Nunc vero, cum meis consiliis, quibus unis utilis esse possum, aures occlusas video, duos filios, qui mihi, secundum patriam, sunt carissimi, cæterosque propinquos & amicos, hic relinquo, certissimum erga te salutemque communem pignus mei animi. Deum autem precor, ut hunc meum timorem falsum esse velit: atque potius ego falsus dicar vates, quam, quæ timeo, ac videre videor, eveniant. Hæc locutus, accepto commeatu, discessit.

XXXVII. Reliqui Proceres, quoniam Regem in suam sententiam traducere non poterant, quod proximum erat, tenuerunt, ut, quando numero erant inferiores, (nam, in exercitu Anglorum, viginti sex millia arma ferentium per exploratores esse compertum erat) locorum opportunitate se communirent, castrisque collem propinquum occuparent. Erat is locus, ubi Zeviota mons sensim in planitiem se demittit, modicus quidem, & aditu angusto leniter declivis. Eum æneis machinis velut prævallant. A tergo erant montes, a quorum radice oriens continens palus sinistrum latus claudebat. Ad dexterum fluebat Tillus amnis, ripis prealtis, aditum per pontem, non procul a castris, præbens. Angli cum per exploratores didicissent,

castra Scotorum, sine certa pernicie, adiri non posse, a fluvio iter averterunt . ac speciem dederunt, tanquam, hoste omisso, Bervicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertilissimam tenderent, majorem quam acceperant cladem relaturi. Auxit eam suspicionem rumor, superioribus diebus, sive temere sparsus, sive de industria ab Anglis confictus, ut hostes e locis superioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipse, incendio in stramenta casulasque conjecto, castra movet : quæ res, fumo late fluvium operiente, prospectum eis Anglorum ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluvium, Anglis per asperiora longiuscule ab eo ducentibus, ad Fluidonem, collem prealtum, ambo prope de alteris incerti, pervenerunt. Ibi, cum, solo æquiore jam se in planitiem explicante, fluvius per pontem ad Tuisilum, & vadum ad Milfurdiam, transmeabilis esset, Angli primum agmen jubent machinas æneas per pontem traducere, cæteros vado transmittere ; & acie instructa pro loci commoditate, velut reditum hostibus preclusuri, se objiciunt : ac, superante multitudine, velut duos exercitus inter se discretos ita struxerunt, ut utravis pars prope Scotorum universas copias æquarent.

XXXVIII. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Havartus, rei maritimæ præfectus, qui, paucis ante diebus, cum classiariis ad patrem advenerat : dexterum cornu Edmundus Havartus, sinistrum Marmaducus Constablius agebat. Cæteri post eos, velut in subsidiis locati, & ipsi tripartito instructi, steterunt. Dextero cornu Dacrius, sinistro Eduardus Stanleus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium copiarum dux, præerat. Scoti, cum in totidem partes suos dividere ob militum paucitatem non possent, nisi frontem extenuarent, quatuor acies adversas, modico intervallo distantes, struxerunt ; e quibus tres cum Anglis ex adverso stantibus concurrerent, quarta in subsidiis esset. Mediam aciem Rex ducebat : in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius & Marciani sunt attributi : in tertia præerant Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, & Gilespicus Cambellus Argatheliæ. Adamus Heburnus cum propinquis & cætera Lothiana Nobilitate in subsidiis erat. Gordonii acies, acri pugna inita, brevi profligavit sinistrum Anglorum cornu : sed, a persequendis fugientibus reversa, reliquas suorum acies pene profligatas reperit. Nam alterum cornu, in quo Levinius & Argathelius erat, suorum successu alacriores facti, solutis ordinibus, temere in hostem ferebantur, signis a tergo relictis, multum Lamota Legato Gallo reclamante, ac præcipites in suam perniciem remorari conato. Hi non modo ab ex adverso structis excepti, sed ab alia quoque Anglorum manu a tergo circumventi, pene omnes occidione occisi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis, pertinacissime pugnaverunt. Utrinque cædes ingens edita, donec fessis utrisque certamen in noctem protractum est. Ceciderunt ex acie Regia viri illustres complures. [illegible] numerum cæsorum, nominibus singulorum per diœceses con[illegible] inveniri,

[illegible]

idunt, in ea pugna Scotorum supra quinque millia cecidisse: sed e nobilissimum quemque, ac manu promtissimum, qui maluent in vestigio mori, quam suorum cædi superesse. Ex Anglis n minorem numerum desideratum ferunt, sed eum gregariorum isse.

XXXIX. Hæc est illa nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas otorum clades memorabilis, non tam cæsorum numero (nam pluous aliis præliis duplo plures perierunt) quam Rege & Procerum incipibus amissis, & paucis superstitibus, qui multitudinem, natuferocem, & spe impunitatis infrenem, regere possent. Duo gera hominum accessionem e cæterorum calamitate senserunt: nam sacerdotum opulentiorum eo crevit insolentia, ut, non contenti a functione, omnia regni munia ad se trahere niterentur: & fras Mendicantes (id Monachorum tum genus erat maxime superstiosum) cum depositam eorum, qui in bello ceciderant, pecunia, sine testibus ad custodiendum acceptam, retinuissent, ex ea præ opulentiores facti, veteris disciplinæ severitatem solverunt. Nec erant inter eos, qui id genus quæstus, velut sanctam quandam ac am fraudem, probarent: nec eam pecuniam melius collocari sse contenderent, quam cum sanctis hominibus data sit, qui suis ecibus animas defunctorum suppliciis horrendis liberarent. Cum nta fuisset in pugna animorum obstinatio, ut sub noctem utraque rs fessa, ac prope suæ conditionis incerta, secessisset, Alexandri umii milites, qui integri remanserant, magnam spoliorum parm per otium legerunt. Postridie mane, Dacrius, cum equitatu spelatum missus, cum ad locum pugnæ venisset, & ænea Scotorum rmenta incustodita reperisset, majoremque mortuorum partem inoliatam, tum demum Havartum arcessivit, &, spoliis per otium ctis, magna lætitia victoriam celebrant.

XL. De Rege Scotorum duplex fama est. Angli in pugna cæsum ntendunt: Scoti contra affirmant, complures eo die paludamento eteroque habitu Regio usos, partim, ne hostes unum aliquem sibi æcipuum hostem destinarent, a cujus morte victoria ac summa lli penderet; partim, ne, cæso Rege, cives animum despondérent, c eum amissum crederent, quamdiu aliquem Regio armatu & cæro apparatu in acie versari conspicerent, eumque etiam semper æsentem bene ac secus factorum testem conspicerent. Ex his um fuisse Alexandrum Elfinstonium, qui & vultu & statura Regi rsimilis esset. Cum eo, induto paludamento Regio, florem Nolitatis, Regem sequi se ratos, ideoque mori obstinatos, cecidisse. sum vero Regem Tuedam fluvium transisse, & prope Calsonem pidum a clientibus Humii interfectum, Incertum, an eo jubente, cædis ministris cupiditati patroni sui servientibus, quod homines ovarum rerum cupidi, eo sublato, rerum omnium impunitatem erabant; vivo autem, cessationis in pugna pœnas metuebant. Adnt & alias conjecturas. Eadem nocte, quæ pugnam illam insecem secuta est, Cœnobium Calsonem a Caro, Humii familiari,

familiari, fuisse, Cœnobiarcha ejecto, occupatum: quod i[...]
non erat eum ausurum, nisi Regem occisum scisset. Davi[...]
Galbrethus, & ipse ex Humii familia, aliquot post annis,
omnes. Porro Humiis esset molestus, dicitur ignaviam e[...]
graviter incusasse, qui peregrinum illum, sine modo forentem
ferrent, cum ipse senex, e privatis, Regis insolentiam ap[...]
non compescuisset. Sed hæc ita incerta sunt habita, ut a [...]
gis Jacobo Moraviæ Comite, in judicio capitis Humio obje[...]
multum nocuerint.

XLI. Verum, utcunque res habet, reticendum non est
quod ipse e Laurentio Tallifero, viro & probo & docto,
sæpe audivi. Is enim sese (nam unus tum e pueris Regii[...]
spectator erat) aiebat, re inclinata, Regem in equum [...]
vidisse Tuedam transeuntem. Idem complures, cum choro[...]
fama multos annos tenuit, Regem vivere, atque in tempor[...]
rum, persoluto scilicet voto, quo se obstrinxerat, Hierosoly[...]
gionis ergo se petiturum. Sed is rumor æque vanus est [...]
fuit, atque ille, qui olim sparsus erat a Brittonibus de Ar[...]
ante paucos annos, a Burgundionibus de Carolo. Illud con[...]
glos, sive Regis Jacobi, sive Alexandri Elfinstonii, corpus
tum, & in magna cadaverum strage repertum, in Angliam
nem comportasse, &, inexpiabili odio adversus mortuum ac[...]
nente, in capsa plumbea (incertum, barbara magis, an stul[...]
litate) insepultum servasse: quod scilicet arma sacrilega,
Julium Secundum, cui tum se Angli venditabant, tulisset
alii affirmant, quod homo perjurus, contra fœderis leges,
Henrico Octavo intulisset. Quorum neutrum ei exprobrar[...]
rat; nec ab hoc Rege, qui, dum vixit, nullam unquam
de doctrina Christiana persuasionem habuisset; nec ab h[...]
lis, qui toties adversus Episcopos Romanos bella gesserant.
to interim tot Reges Anglorum perjuros, testibus eorum
tibus:

Gulielmum Rufum; teste Polydoro, & Graftono.
Henricum I. Thoma Volsingamio, Hypodigmate No[...]
Stephanum; Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.
Henricum II. Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.
Richardum I. Hypodigmate Normaniæ.
Henricum III. Hypodigmate Normaniæ, Graftono,
Volsingamio.
Eduardum I. Thoma Volsingamio.

Hos paucos, exempli gratia, selegimus, non e primis illis
generis Regibus, quorum magna suppeditabat copia, sed e
norum familia, & quorum posteri adhuc regnum tenent, &
dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fu[...]
cissima; ut eos admoneam, qui tantæ indulgentia suorum
patiuntur, ne in exteros ita sint acerbi: præsertim, cum [...]
quod objicitur, penes ipsos culpa fuerit, qui priores viola[...]
ducias X[...]

XLII. Sed ut ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Havartus Surriæ Comes gloriam reportaverat, si moderate suam fortunam tulisset. Sed homo secundarum rerum successu quasi ebrius, & instabilitatis humanæ parùm memor, suis domesticis ministris (ut mos est Anglis) notam, qua agnoscerentur, in sinistris brachiis ferendam dedit, leonem album, (quo ipse insigni utebatur) qui rubrum superincumbens unguibus discerperet. Hanc ejus insolentem insultationem velut numine plectente, nemo fere posterorum ejus alterutrius sexus, sine insigni ignominia vel clade, decessit. Rex autem Jacobus, ut vivus omnibus fuit carissimus, ita ejus amissi tantum remansit apud superstites desiderium, tam jucunda in omnium animis hæsit recordatio, quantum nullius fuisse Regis aut meminimus, aut legimus. Quod evenisse credibile est, simul comparatione malorum, quæ vel ejus regnum præcesserunt, vel statim secutura videbantur; simul virtutum expressarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, statura justa, oris dignitate summa, ingenio quidem acri, sed vitio temporis ab literis inculto. Unum e vetusta gentis consuetudine hausit avide, ut vulnera scientissime tractaret: cujus rei peritia toti Scotorum Nobilitati, ut hominibus in armis assidue viventibus, fuerat priscis temporibus communis. Erat ei in adeundo facilitas, in responsis lenitas, in jure dicundo æquitas, in suppliciis expetendis moderatio, ut ad ea invitum cogi omnes facile animadverterent; adversus malevolorum sermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conscientiæ tranquillitate, & suæ innocentiæ fiducia, enata, ut non tantum non excandesceret, sed nec asperiore verbo unquam uteretur. Inter has virtutes, quædam obrepserunt, nimio popularitatis studio, vitia. Nam, dum famam avaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam substructionibus sumtuosis, conviviorum & spectaculorum apparatu, & immodicis donationibus, captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, si diutius vixisset, videbatur superiorum temporum gratiam odio novorum tributorum extinctura, ut mors ei magis commode, quam immature, accidisse possit existimari.

CVI. REX.

XLIII. Extincto Jacobo Quarto, Margarita uxor cum duobus filiis relicta est, quorum major biennium non expleverat. Eum conventus Procerum, Sterlini habitus, sexto Calend. Martii, more patrio, Regem declarat. Deinde ad statum publicum ordinandum conversi, tum demum intelligere cœperunt suæ calamitatis magnitudinem. Cæsis enim Primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & consilii inerat, qui supererant, pars major, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas tempore tam turbulento tractandas, parum erant idonei. Qui autem e potentioribus restabant, in quibus aliquid esset ingenii, ob ambitionem & avaritiam a quietis abhorrebant consiliis. *Alexander* Humius, omnium limitum præfectus,

magnum nomen, magnasque opes, Rege vivo, &, in regionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, prava ambitione, cum latrocinia non inhiberet, ut homines audaces & facinorosos magis haberet obnoxios, viam ad majores opes, pernicioso consilio, & infelici exitu, muniebat. Ei imperium datum in regiones citra Fortham, ulteriora Alexandro Gordonio commissa, ut nationes illic seditiosas in officio contineret. nomen summi imperii penes Reginam erat. Nam ex testamento Regis, quod profecturus ad bellum fecerat, decretum erat, ut ea, quamdiu cœlebs maneret, summæ rerum præesset. Id etsi præter morem patrium, & primum imperii muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, ut tolerabile plerisque, ac maxime pacis cupidis, videretur.

XLIV. Is magistratus ei diuturnus non fuit: (nam ante veris exitum Archibaldo Duglassio Comiti Angusiæ, adolescenti, genere, forma, omnibus denique bonis artibus Scoticæ juventutis primario, nupsit.) Discordiarum enim semina, ante finem illius anni sunt jacta. Earum initium ab ordine Ecclesiastico est ortum. Extinctis enim Proceribus, cum in omnibus publicis conventibus major pars ex eo genere hominum esset; in calamitatibus publicis multi suum agentes negotium, tantas opes compararunt, ut nulla res eos magis præcipitaverit, quam intoleranda, qua postea arroganter & immodice sunt usi, potentia. Cæso ad Fluidonem Alexandro Stuarto, Fani Andreæ Archiepiscopo, tres ad id sacerdotium, diversis artibus, contendebant. Galvinus Duglassius, familiæ splendore, & sua virtute & doctrina fretus, a Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat. Joannes Heburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiscopo nondum suffecto, velut sequester, proventus colligebat: homoque potens, factiosus, & callidus, a suis Monachis (penes quos jus eligendi antiquo more esse contendebat) in locum demortui suffectus, Galvini ministris pulsis, arcem valido præsidio communiit. Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica, e superiorum temporum officiis, magnam gratiam collegisset, præter Moraviensem, quem in Scotia jam ab initio tenuerat, Episcopatum, ab Ludovico Duodecimo Gallorum Rege acceperat Archiepiscopatum Biturcensem. Julius vero Pontifex Romanus etiam honoribus & sacerdotiis cumulatum a se dimisit. Nam & Archiepiscopatu Fani Andreæ, Fermelinoduno & Aberbrothio, Cœnobiis longe opulentissimis, eum donavit: & præterea Legationem (ut vocant) a latere adjecit. Sed tantæ tum Heburni opes erant, Humiis adhuc cum ea familia concordibus, ut nemo prorsus inveniretur, qui diploma Pontificis Romani de Formani electione promulgare auderet: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, &, præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Davidi minimo ejus fratri donato, ad caussam, in speciem honestam, adductus, (quod Formanorum familia in clientela Humiorum esset, resque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Ea, ut magno-

rum, quæ postea acciderunt, malorum fuit initium. Heburnus enim, elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque exitum Humii semper est machinatus.

XLV. Regina in summo magistratu id unum memoria dignum gessit, quod ad fratrem scripsit; "Ut, sui & liberorum suorum ætatis memor, bello abstineret: neu propinqui sui regnum, in tot factiones sponte divisum, externis præterea armis infestaret: sed potius, ætatis & cognationis memor, adversus aliorum injurias tueretur. Henricus animo magno & vere Regio respondit; "Sibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, a magistratu excidisset, Nobilitas aperte in duas factiones secessit. Duglassiana penes Reginam summam potestatem esse cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non utilis modo, sed etiam necessaria erat) fore spondebat. Altera pars, cujus princeps fuit Humius, publicæ utilitatis quandam umbram, & veterem regni in Proregibus eligendis consuetudinem, prætendebat. "Quod ad Reginam attinet, se ejus honori, quantum per leges & publicum commodum possent, favere. Ejus rei argumentum esse, quod, contra majorum consuetudinem, ejus imperium, non legibus coacti, sed benevolentia adducti, hactenus tulerint: ac nunc quidem, si quid æqui & honesti prætexeretur, laturos. Verum, cum ipsa nubendo se sua sponte exuerit imperio, nihil esse quod indignetur, si alius in locum, ab ea desertum, substituatur: quem veteres ei leges etiam adimebant: quæ, ne rebus quidem tranquillis, fœminis permittant imperium, nedum his temporibus tam inquietis, ut ægre, viri maxime prudentis consilio & auctoritate, tot undique malis ingruentibus obsisti posset.

XLVI. Dum de Prorege eligendo magna utriusque factionis pertinacia certatur, ac, vel prava ambitione, vel occulta invidia, præteritis qui aderant, in Joannem Ducem Albinum, tum in Gallia fama secunda degentem, suffragia multorum inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinstonius, Abredoniensis Episcopus, publicam fortunam multis cum lacrymis deplorasse: ac maxime animos commovisse, cum recenseret; "Qui viri proximo prælio erepti fuissent: quam dispares illis relicti forent, quorum nemo dignus esset, ut ad rerum gubernacula posset admoveri. Quam tenue publicum patrimonium: quam a proximo Rege imminutum: quanta ejus portio Reginæ esset decidenda: quantum in educationem Regis necesse esset impendere: quam exigua pars restaret, ad auctoritatem publicam sustinendam. Et quanquam nemo esset in præsentia, qui commodius eum locum sustinere posset, quam Regina, se, quando aliter concordia sisti nequeat, in eorum sententiam concedere, qui Joannem Ducem Albinum e Galliis evocandum censerent: etsi damna publica hoc remedio magis differri, quam sanari, existimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propensus erat, ut in conventu sit ausus profiteri; "Etiamsi reliqui omnes recusarent, se privatim Joannem, *ad imperium* accipiendum, in Scotiam adducturum.

Id autem fecisse creditur, nullo neque patriæ, neque privati jus commodi, aliove respectu, quam quod homo ambitiosi opibus magis quam caritate se apud cives posse cognoscere ipse honorem desperabat: metuebatque, ne, si penes Regin imperii esset, Duglassiorum opes vicinæ nimium invalescer suæ minuerentur, jam Lidalianis & Annandianis se subtrahe & ad veterem Duglassiorum clientelam se paullatim recipie Accedebat eo, quod Regina, per Anglorum auxilia, omn conatus posset reprimere.

XLVII. Cum in Joannem plurima suffragia convenirent, nuntur Legati (cujus legationis princeps fuit ea ætate clarus Andreas Silvius Largous) qui eum ad rerum Scoticarum re arcesserent, non solum ob virtutem, sed propinquam cum Re guinis conjunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Tertii fratre. Hunc, a Scotis evocatum ad statum publicum nandum, Rex Gallorum Franciscus, ejus honorem commodu rationibus ratus, proficiscentem pecunia & comitibus ornavit. ejus adventum, cum nemo unus auctoritate præcipua polleret, cædes & rapinæ fiebant: &, dum potentiores privatas ope ctiones contrahunt, vulgus inopum, desertum, omni gener riarum affligebatur. Inter prædones illius temporis, fuit bertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca, octingen rumque latronibus, ac interim pluribus comitatus, omnia pr trio populabatur. Tandem, cum esset apud avunculum Jo Crichtonium, per insidias captus interiit.

XLVIII. Major vero moles imminere videbatur, ex A Formani & Joannis Heburni discordiis: verum utriusque na mores, magis quam animi discordes, quod imminere videba lum in tempus distulit. Erat enim in Joanne profunda non avaritia, quam in Andrea pecuniæ contemtus & profusa l Alterius aperta & omnibus exposita erant consilia: neque era ea magnopere celaret, ut cujus vulgo vitia pro virtutibus h tur: & naturæ simplicitas non minus favoris assequebatur Heburni occulta calliditas, & malitiosa dissimulatio, atque sarum implacabilis memoria, & ulciscendi cupiditas. Igit manus, cum nihil certi adhuc de adventu Ducis Albini habe per Humium posset in possessionem mitti, cum Heburnus in longinqua, & procul ab eis locis in quibus Humiorum poten set esse formidolosa, arcem & Cœnobium firmis præsidiis in statuit per amicos experiri, quomodo avaritiam hominis, si cunia explere, saltem frangere aliqua ex parte valeret. T his legibus convenit, ut Formanus Heburno proximorum a proventus, quos ille tanquam sequester collegerat, condonar Episcopatu Moraviensi ei cederet, tria millia scutatorum Franc annua, ex proventibus Ecclesiasticis, in amicos dividenda pr Ita, paullulum represso implacabilis hominis odio, res in e compositæ.

:BER DECIMUS QUARTUS.

HIC erat in Scotia rerum ſtatus, cum Joannes Dux Albinus, decimo tertio Calendas Junii, anno millesimo quingenteſimo decimo quinto, Britannodunum appulit, ſumma cum omniorum gratulatione: quippe qui, in ejus magiſtra- M. D. XV.
ranquilliores & juris æquabilitatem ſperabant. Ac frequenlitate de ejus imperio latum; ex Ordinum decreto patrimo-
. redditum; Dux Albinus & Marciæ Comes declaratur; & uſque ad maturam Regis ætatem, creatur. Jacobus item, i Regis nothus, Moraviæ Comes vocatur, juvenis, qui ſumm-
: ſe ſpem conceptam ſua virtute longe ſuperavit. Spem de præceptam vehementer confirmavit, in ipſis prope comitiis, laufacti ſupplicium. Erat is latro inſignis, qui, poſt multa er & nefarie perpetrata per licentiam ſuperioris biennii, eo us erat audaciæ, ut in aula quoque Regia palam verſaretur. na inexſpectata adeo rerum ſtatum ſubito mutavit, ut faciugam & latebras ſpectarent; boni autem animos erigerent: ıte rerum facies, velut e turbida tempeſtate, cœpit in ſumanquillitatem converti.

oannes Heburnus interea, in aures atque animum Proregis, .cos ejus, quos muneribus occulte coluerat, obrepſit: & deus, & ſimulatione quadam intelligentiæ moris patrii, apud m rerum Scoticarum ignarum ita ſe inſinuavit, ut prope ſoli, ; majoribus, haberetur fides. Is autem a Prorege per Scotiverſam, ut de delictis eorum, qui vulgus oppreſſum prope n tenebant loco, anquireret, hac ſibi maxime ratione paran. Primum, quæ eſſent in ſingulis regionibus aut novæ diſcort veteres inimicitiæ, oſtendebat: quæ factiones item, & qui :s earum eſſent. Et hæc quidem ſatis vere (ut quæ omnibus ent) narrabantur. In Humium vero, prout occaſio ſe dabat, jus impotentia quererentur, excitabat; & partim veris, parfictis criminibus, aures adverſus omnem purgationem occlu- Cæterum, toto fere regno perluſtrato, cum explicaſſet digularum inter ſe familiarum cognationes, affinitates, & fœerſuaſiſſetque; "Neminem honeſtiore loco natum, quans ſceleratum, ſine multorum offenſione poſſe opprimi: nel tam ob inimicitias & propinquorum conſpirationes, quam .lelictorum pœna ad paucos, exemplum ad innumeros pertiquos, ex inimicis, culpæ ſimilitudo, & par metus pœnæ ıque redderet amicos. In tantas autem, & tam late ſpartiones, viribus domeſticis non poſſe animadverti. Rogan-ſſe Regem Gallorum, ut majores copias, ad hanc frangenontumaciam, mitteret. Eam quoque rem non magis ex uſu

" usu terræ Scoticæ, quam rei Gallicæ esse. Interim vero factio-
" num capita aut deprimenda, aut (si fieri posset) esse tollenda:
" idque ea prudentia, ne plures sese peti opinentur. Capita vero
" in præsentia tria præcipua esse. Eorum, Archibaldum Duglassium
" in flagrantissima apud vulgus gratia esse. ob multa enim majo-
" rum merita erga rem Scoticam, nomen ejus gentis maxime esse
" populare. præterea, & juventæ flore, & Anglica affinitate sub-
" nixum, majores privato spiritus gerere. Humium vero sua poten-
" tia gravem, ac longinquitate temporis confirmatum, magis esse
" formidabilem. Ibi, non contentus, quæ adversus Proregis pa-
trem & patruum facta ab Humiis essent, invidiose commemorare: quorum omnium cum Heburni essent participes, tamen invidiam in solos Humios conferebat: & cessatio in prælio proximo adversus Anglos, & rumores invidiosi de morte Regis, magna cum asseveratione, & Noramæ instauratio, eo dissimulante, sæpe repetuntur. Formanus neque propinquis, aut generis claritate, erat per se metuendus: in quamcunque tamen partem se inclinasset, magnam accessionem facturus videbatur, cunctis regni opibus in unam domum congestis. " Eum enim posse, vel præsentem partium inopiam pe-
" cunia sublevare, vel pollicitatione (quia omnia in ejus potestate
" tum essent) multos ad consiliorum communionem allicere.

III. De Formano, leviorem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitiæ: nec ejus opes invidiosæ erant, quas magis gaudebat largiendo profundere, quam apud se servare: nec genus ullum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam ulli se factioni adjungere studebat, quam universos benevolentia complecti. Ceterum altius in animum Proregis penetravit de præfecto limitum suspicio: quam ejus ab Humio aversa voluntas, & in congressibus vultus minus quam antea familiaris, quodammodo prodebat. Itaque, post paucos menses, Alexander Humius, non pro sua spe a Prorege acceptus, cœpit cum Regina ejusque marito secretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam publicam graviter deplorabat; " Quod Rex, in ea ætate, quæ sua mala intelli-
" gere non poterat, incidisset in manus hominis exulis, in exilio
" nati & educati: cujus pater, prava ambitione, regnum fratri ma-
" jori præripere tentasset. Hic cum proximus hæres regni sit, quis
" non videat, id tantum eum spectare, ut, ordinatis pro arbitrio
" rebus aliis, puerum innoxium e medio tollat, ac regnum in se
" transferat; &, quod pater ejus impie meditatus fuerat, ipse per
" summum scelus perficiat? Unam esse periculi vitandi rationem, si
" Regina cum filio in Angliam discedat, sese suaque omnia fratris
" fidei committat.

IV. Hæc, ad Proregem delata, cum facile credita essent, homo natura acerrimus, & qui in rebus conficiendis celeritate summa uteretur, præsentibus tantum copiis fretus, eorum conatus prævenit. Arcem Sterlini, & cum ea Reginam, in potestatem suam redegit. Regi sacramentum palam dixit. Submota Regina & Duglassiis, ex

Procerum

grum decreto, præter Joannem Arestinum, arcis præfectum, supremi ordinis viros, summa fide & integritate, qui Regis ationi præessent, adhibuit, ut sibi per vices succederent, addiiam, adversus vim & fraudes, custodia. Sub hæc, Humius fratre Gulielmo in Angliam secessit. Duglassius cum uxore im morati, dum Henrici voluntatem scirent, eos consequuntur, : apud Harbotillam in Northumbria subsistere jubentur, donec xius eis de sua voluntate significaret. Joannes interea, gravie eorum discessu commotus, statim Legatos in Angliam misit, le Henrico purgarent; “ Nihil commissum, cur aut Regina sibi eo metueret, aut alieniore erga eum esset animo; neque cæteejus fugæ comitibus quicquam a se factum, quo minus & paa libertate suisque bonis frui possent. Hæc publice ad Regem, interea Humiis & Duglassio, per ipsorum amicos, reditum suam, fidem interponere, omnia liberalissime polliceri, desiit, dojos in suam sententiam pertraxisset. Cæteris igitur domum catis, Regina, cum maxime gravida, & instante partu, ibi aerio relicta, filiam Margaritam peperit, de qua suo loco nobis dicendum. Cum autem itineris laborem pati posse visa est, futile Regia & comitatu, ab aula ad eam misso, Londinum est ecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria sorore (quæ, defunmarito Ludovico Franco, non ita pridem ad suos redierat) hofice & amanter est recepta.

. Nec suspiciones tamen, in Scotia jamdudum ortæ, aut Regidiscessu, aut comitum ejus reditu, magnopere fuerunt levatæ. a Galvinus Duglassius, Comitis Angusiæ patruus, & Patricius itarius, qui superiori Regi fuerat ab epistolis, & Joannes Drodus, sive Drumenius, suæ familiæ princeps, alius alio fuerunt gati. Alexander autem Humius, in jus, ad conven- publicum, duodecimo die mensis Julii, anni M D. M. D. l. vocatus, cum non paruisset, damnatus; bonaque XVI. fisco adjudicata. Ille ea (ut rebatur) contumelia feor factus, ut metu metum discuteret, vel immissis latronibus, excurrere permissis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Adus hos conatus decem equitum peditumque millia Proregi dea, ut eum aut caperet, aut regno pelleret. Sed antequam ad ius veniretur, Humius, amicorum suasu, in Proregis fidem se it: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniæ Jacobo Hamiltonio, sororis marito, datus est custodiendus, pœna perduellionis deciata, si eum dimitteret. Sed ea res præter omnium exspectaem cessit. Nam Humius Hamiltonio persuasit; “ Ut secum una fœderet, &, facta conjuratione, rerum administrationem ipse suiperet, ut qui proximus, post superioris Regis liberos, esset hæres, empe e Jacobi Tertii sorore genitus: æquiusque esse, ut ille proimum a Rege locum teneret, quam Joannes, e fratre quidem, sed tule, natus, & cætera plane peregrinus: cum quo ne linguæ quiem commercium esset.” Hæc Prorex cum rescisset, ad Ham-

tor

tonum arcem diruendam profectus, admotis machinis, intra biduum eam deditione recepit. Humius interea, factis e Marcia excursionibus, vicinisque regionibus spoliatis, Dumbari oppidi magnam partem ferro flammaque vastavit. Hæc fere eo anno gesta sunt.

VI. Veris initio accessit ad factionem rebellantium Joannes Stuartus Leviniæ Comes, ex Hamiltonii sorore genitus, ingensque manus amicorum & clientium ejus. Hi, capta arce Glascuensi, una cum Hamiltonio, Proregis adventum ibi præstolantur. Prorex, concilio Procerum suarum partium Edimburgi habito, subitarium confecit exercitum, ac, hostibus non exspectare ausis, Glascuam ingreditur, arcemque recipit. In unum bombardarium Gallum, tanquam desertorem, est animadversum: cæteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia est data. Comes Leviniæ, post paucos dies, in gratiam est receptus: ac, ex eo die, summa fide & observantia semper erga Proregem est usus. Nec adeo diu post, primum Hamiltonius, ac non multo posterius Humius, in aulam redierunt. Eis quoque præteritorum gratia facta: sed Humio, quia sæpius rebellaverat, ægrius venia impetrata: lege etiam adjecta; " Si quid post id tempus offenderet, veterum quoque facinorum " memoriam renovatum iri.

VII. Ita, pace undique stabilita, Prorex ad Falcolandiam secessit. Illic cum se menses aliquot continuisset, magnis suspicionibus adversus Humium coörtis, inde Edimburgum rediit. Conventu Procerum ad octavum Cal. Octobris habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere per amicos est conatus: verum, dissuadentibus pluribus; aut, si ipsi decretum esset eo proficisci, ut Gulielmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope major quam ipsi erat auctoritas) domi relinqueret, consulentibus: (" Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipsum consul" turum" :) ille tamen, velut fatali necessitate præceps raptus, spretis amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farnihestio, in aulam venit: ac statim diversi in custodias dati, ex concilii sententia, paucos post dies, ad caussam patrio more dicendam, producti. Nec ullum tamen novum facinus objectum. Accusavit princeps Jacobus Moraviæ Comes, de cæde patris, quem compertum erat multorum testimoniis prælio vivum excessisse. Sed cum hoc crimen, acriter objectum, parum perspicuis argumentis confirmaretur, tandem ad privata facinora recursum, & renovata superiorum motuum civilium memoria, quorum omnium aut auctor aut particeps Alexander fuisset. Opera etiam ad Fluidonem parum fideliter navata crimini datur. De judicum sententia Humii damnati, Alexander quinto Idus Octobres, frater postridie, capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conspicuo ad terrorem fixa: bona publicata.

VIII. Hic finis fuit Alexandri Humii, omnium sui temporis Scotorum potentissimi: qui quanquam in vita multorum odia & æmulationem adversum se inflammaverat, tamen ejus mors, invidia se-

dationem,

nescente, multorum sermonibus varie celebrata fuit: eoque potissimum, quod nullo novo crimine, sed Joannis Heburni Cœnobiarchæ calumniis concidisse credebatur. Homo enim factiosus, & vindictæ avidus, implacabili odio adversus Humium arserat; quod, ejus unius opera, Archiepiscopatu Fani Andreæ exclusus fuisset. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, jamdudum ob suspiciones Humiis infenso, durioris consilii auctor fuisse existimatus: ostenso, "Quantum Regi & universæ rei Scoticæ periculum immineret, "si, discedens ipse in Galliam, tam acrem inimicum incolumem "relinqueret. Quid enim eo absente ausurus non esset, qui præ-"sentis auctoritatem toties contempsisset? Ejus hominis contumaci-"am, quæ nec præmiis, nec honoribus, nec venia toties oblata, le-"niri posset, ferro frangendam, si rem Scoticam salvam esse velit. Hæc atque hujuscemodi, cum, per speciem consulendi saluti communi, in animum sua sponte ægrum paullatim irreperent, plus putant ad mortem Humiorum, quam crimina, valuisse. Extinctis fratribus Humiis, Andreas Carus, impetrata unius noctis mora, ut de animæ salute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallum, apud quem asservabatur, non sine pecuniæ repræsentatæ suspicione, supplicium effugit. Alexandro tres fratres erant superstites, qui omnes variis casibus per ea tempora conflictati fuerunt. Georgius, ob cædem exul, in Anglia apud hospites latebat. Joannes Jedburgi Abbas, ultra Taum relegatus erat. David, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere post cædem fratrum, ab Jacobo Heburno, sororis marito, per speciem colloquii evocatus, & in paratas insidias præcipitatus, interiit, magna hominum commiseratione, quod adolescens innoxius, ac summa indole, tam turpiter, a quo minime debuit, proditus esset. Cum, hoc pacto, pœna totam Humii domum pervagata fuisset, vertit invidia in eorum inimicos, ac potissimum in Joannem Heburnum, tam acerbum ultionis injustæ exactorem. Ex unius autem familiæ tam potentis calamitate, cæteris metus injectus, res ad tempus tranquilliores fecit.

IX. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit: & a Proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petiit. Ejus postulationi prope cunctis refragantibus, aliquot menses remansit: ac, præcipiti jam vere, sese, si major aliquis motus, qui præsentiam ipsius reposceret, oriretur, rediturum pollicitus, naves conscendit, relictis, qui summæ rei præessent, Angusiæ, Araniæ, Argathelia, Huntilææ Comitibus; Archiepiscopis Fani Andreæ & Glascuæ: quibus adjunctus est Antonius Darsius Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandaverat etiam, ut de rebus omnibus certiorem se faceret. Ne qua vero ex ambitione discordia inter homines claros, in pari potestate constitutos, oriretur, suas singulis regiones attribuit. Gallo, cæteris non gravate concedentibus, princeps inter eos locus est datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præesset: cæteræ, pro cujusque commoditate, provinciæ distributæ. Interea Regina, post annum fere quam in Angliam venerat, extremo mense

se Maio in Scotiam rediit, ac Bervico per maritum est deducta. Verum nequaquam pari atque antea concordia vixerunt.

X. Prorex quanquam discedens, ne motuum semina, se absente, suppullularent, nobilissimarum familiarum aut principes ipsos, aut eorum filios propinquosve, per speciem honoris, obsides secum duxisset, multosque in diversa loca relegatos in libera custodia reliquisset, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garviæ custodes Gallos imposuisset, tamen e re parva, & unde minime metus erat, tumultus origo suborta est. Antonius Darsius, in suo magistratu, magnum æquitatis & prudentiæ specimen, ac maxime in compescendis latrociniis, exhibuerat. Primum in ejus provincia motum fecit, qui ad bellum spectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonii patruus, qui, curatoribus pupilli exclusis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Davidis Humii Vederburnii, cujus sororem Cocburnus in matrimonio habebat. Eo cum Gallus satis firmo comitatu venisset, arcemque qui intus erant dedere recusarent, cum raris equitibus expeditis adequitans David Humius, Alexandri sui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim suis diffisus, partim equo pernicissimo, cui insidebat, confisus, se Dumbarum versus in fugam conjecit. Ibi, lapsu equi impeditum inimici assecuti, eum trucidarunt: caputque abscissum supra Humium arcem, loco conspicuo, affixerunt. Inci-
M. D. dit ea cædes in XII. Cal. Octobris anni M. D. XVII.
XVII. Cæteri Gubernatores congressi, cum ex hoc initio majorem motum formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglassium, Angusiani Comitis fratrem, cædis nuper factæ suspectum, in Garviam custodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miserunt, qui eum in Scotiam quamprimum revocarent.

XI. Sub idem fere tempus, semina discordiarum jacta sunt inter Comitem Angusiæ, & Andream Carum Farnihestium, ob jurisdictionem agri quidem Comitis, sed in quo jus conventuum habendorum Andreas sibi esse affirmaret. Reliqua Carorum familia Comiti, Andreæ vero Hamiltonii favebant, magis ob Duglassii odium, quam quod certum jus esse Caro arbitrarentur. Igitur, cum, sub diem conventus, in majoris, quam pro re de qua contendebatur, aleam certaminis sese utrique pararent, Joannes Somervallius, Duglassianæ factionis, juvenis nobilis & magni animi, Jacobum, Araniæ Comitis filium nothum, in itinere aggressus, quinque comitum ejus occidit, reliquos fugavit, supra triginta equos cepit.

XII. Cum Edimburgum conventus esset indictus in
M. D. tertium Calendas Maias, anni millesimi quingentesimi
XX. vigesimi; Hamiltoniique dicerent, "Se, Archibaldo "Duglassio præfecto, non satis in ea urbe tutos futuros;" ille, ne in mora publicis negotiis esset, sub finem mensis Martii, se *magistratu* sponte abdicavit. Suffectus ei indidem civis Robertus *Loganus.* Scotorum occidentalium Proceres, qui frequentes con-

venerant,

venerant, in ædes Jacobi Betonii Cancellarii convocati, consilium ineunt de Comite Anguliæ comprehendendo: ejus enim opes nimias, & publice formidolosas caussabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni posse. Occasio quoque videbatur eorum cupiditati subservire, quod, propinquis nondum coactis, ipse, cum paucis clientium, facile posset opprimi, antequam amicorum auxilia coirent. Id ille cum agitari sensisset, patruum suum Galvinum Caledoniorum Episcopum ad eos misit, qui animos eorum, nulla provocatos injuria, leniret: peteretque, "Ut sine armis & vi disceptaretur. Si quid de se queri jure vellent, se paratum ex æquo "& bono satisfacere." Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & ultionis cupidos. Itaque Galvinus, cum nihil æqui impetraret, declarata Angusio inimicorum superbia, familiam suam Comitem sequi jussit: ipse, ut sacerdos, & invalidus ætate, in hospitium secessit. Alii id ab eo factum interpretabantur, ut Cancellario intempestivam ostentationem exprobraret; qui, cum maxime pacis auctor esse debuisset, velut seditionis fax, volitaret armatus. Duglassius, spe concordiæ abscissa, suos adhortatus; "Ut cum laude potius morerentur, quam per ignaviam se abderent in hospitia, unde, paullo post, ad supplicium protraherentur: nam, inimicorum opera, jam portas omnesque aditus præclusos." Omnibus qui aderant assentientibus, armatus cum suis latissimum oppidi vicum occupat. Erant autem ei comites circiter octoginta, sed omnes viri fortes & virtutis expertæ. Hi, pro loci ratione divisi, hostes per angiportuum angustias pluribus simul locis prodeuntes exceperunt, & primis interemtis, reliquos ruinæ modo per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Jacobo filio vadum nactus, per lacum septentrionalem evasit: reliqui fere per diversam urbis partem ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum ingenti cum tumultu per totam urbem geruntur, Gulielmus Angusii frater cum magna clientium manu ingreditur. Ea multitudine Duglassius fretus, licet multiplex hostium numerus in urbe esset, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico, præter suos amicos & clientes, armatus appareret. Cæteris petentibus, ut sine injuria discedere liceret, facile permissum. Abierunt autem uno agmine, præter eos qui fugam præceperant, equites plus minus octingenti, majore cum ignominia quam damno: ceciderant enim non amplius septuaginta duobus: sed in his viri illustres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonii filius.

Hæc gesta fuerunt pridie Cal. Maii, anno millesimo quingentesimo vicesimo. Hanc contumeliam ut ulciscerentur Hamiltonii, Cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx est) obsederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglassianorum cliens: sed illinc brevi, re infecta, recessum. Proximo anno, Duglassius, ad XIII. Cal. Aug. assumtis Humiis exulibus, venit Edimburgum, atque Alexandri & Gulielmi Humiorum capita e publico, ubi affixa erant, detraxit. M. D. XX.

XIII. Hoc totum fere quinquennium, a Proregis discessu usque ad ejus reditum, tumultuose actum: nec cædibus & rapinis usquam temperatum. Rediit autem ad tertium
M. D.
XXI. Calendas Novembris anni millesimi quingentesimi vicesimi primi. Ut motus, per absentiam suam coortos, facilius sedaret, statuit Duglassiorum imminuere potentiam. Angusiæ Comitem, familiæ clarissimæ principem, in Galliam relegavit: ejus patruum, Episcopum Caledoniorum, Romam per Pontificem evocandum ad caussam dicendam curavit. Is, proximo anno, dum Romam proficiscitur, Londini peste correptus obiit, magno suæ virtutis apud bonos desiderio relicto. Præter enim natalium splendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, ut illis temporibus, literæ, summa temperantia, & singularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter adversas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenii & doctrinæ non vulgaria monumenta sermone patrio conscripta.

XIV. Proximo post reditum Proregis anno, conventu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum stato die adesse jussus, satis frequens convenit: qui cum in campis Roslino proximis castra posuisset, omnibus incertis quo ducerentur, per præcones denunciatum est, ut Annandiam versus pergerent, gravi pœna in abnuentes proposita. Ad Solvæum, Scotiæ limitem, satis quidem obedienter a cæteris est ventum: unus Alexander Gordonius, & qui eum sequebantur, ad tria ferme millia longius ab Anglia substiterunt. Id cum Proregi esset nunciatum, postridie retro ad eum venit, & ad sua castra perduxit. Ibi, convocatis Proceribus, cum plurimis & gravissimis rationibus ostendisset, cur eam potissimum partem Angliæ aggredi statuisset, magna pars Nobilitatis, maxime auctore Gordonio, qui cæteros opibus & ætate anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, sive prava erga Proregem invidia, sive (quod maxime præ se ferebant) quia tum rei Scoticæ id expedire putabant. Caussæ jactabantur, in speciem, vulgo non ingratæ. "Nam, "si ea opera Gallis navaretur, ne Anglus in eos totis viribus in-"cumberet, satis ad id videri, bellum ostentare. Sin rerum do-"mesticarum ratio habeatur, statu publico domi turbato, ac Rege "adhuc puero, suas existimare partes, fines veteres tueri, & re-"gnum incolume servare. Sin porro ire pergerent, fortuitarum "etiam offensionum ipsis culpam esse subeundam, ac rei male ge-"stæ rationem intra paucos annos esse reddendam. Postremo, si "maxime vellent & commune periculum adversus hostem neglige-"re, & suarum domi rationum oblivisci, se tamen vereri, ne in "hostico Scoti imperio satis audientes forent: ac maximopere ca-"vendum, ne, vel æmulatione, vel invidia, vel recentibus adhuc "odiis, ignominia accipiatur.

XV. Prorex, qui adversando se nihil acturum videbat, consensit. *Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Solvæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui in Anglia negotium* ...

verat, Dacrium, Anglici limitis præfectum, admonendum curat, posse aliquid transigi, si ad colloquium veniretur. Ille, ut cui omnia imparata erant, (neque enim Scotos aut omnino, aut saltem per eum limitem, irrupturos exspectaverat) libenter id audivit, & misso caduceatore, obtinuit, ut fide publica venire in castra posset. Postridie, viginti equitibus, in quibus maxime insignes Thomas Dacrius & Thomas Musgravus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac cæteris submotis, soli cum singulis interpretibus sunt congressi. Igitur, cum & Dacrius, rebus imparatis deprehensus, a quietis consiliis non abhorreret, & Prorex, invito exercitu, rem gerere non posset, pactis induciis, & spe pacis injecta, discessum. Scotorum qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, ut culpam a se averterent, sparserunt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræsentatam, partim promissam, ac nunquam solutam. Atque, in vulgus his prosemınatis rumoribus, colloquium infamare sunt conati.

XVI. Prorex, cum VIII. Cal. Novembris discederet in Galliam, pollicitus est se ante Cal. Augusti rediturum. Eum diem cum obire non posset, quod magnam Anglorum classem, ad se excipiendum, ornatam sciret, proximo mense Junio quingentos pedites Gallos præmisit; qui spe reditus propinqui interea Scotos confirmarent. Hi nusquam toto itinere hoste viso, prope Maiam, insulam in æstuario Forthæ sitam, in Anglicas naves, freti angustias obsidentes, inciderunt: ac magno edito prælio, Galli in hostium naves ingressi, suum quidem navarchum amiserunt. Eo cæso, cum neque socii navales peditum ducibus parerent, nec milites, quippe rei nauticæ ignari, nautis imperare scirent, ingenti Anglorum cæde facta, vix in suas naves cogi potuerunt.

XVII. Per Scoti Proregis absentiam, Thomas Havartus Surriæ Comes, ab Anglo immissus, ac Scotos inter se discordes, sine summo magistratu, sine certo imperio nactus, cum decem millibus mercenariorum, ac amplis auxiliis, Marciam & Teviotiam pervagatus, utriusque provinciæ arces, cum maximo potentiorum, nec leviore plebis (quæ adversus subitas incursiones hæc habebant propugnacula, in quibus se suaque servare soliti erant) damno, *evertit*. Et Scotia tum ita intestinis laborabat seditionibus, ut vicinorum calamitates nemo ad se pertinere existimaret. Angli, per aliquot menses, qua libuit sine prælio grassati, cum solvissent exercitum, Scoti finitimi, ut aliqua ex parte accepta damna ulciscerentur, cum assiduis incursionibus e Northumbria prædas agerent, missus iterum adversus eos Havartus, Jedburgum oppidum, etsi (ut mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec sine suorum vulneribus, cepit. Dum hæc in Teviotia geruntur, tantus, incertum qua de caussa, equos Anglorum terror de nocte invasit, ut prope quingenti, abruptis vinculis, in castra illati, obvios dejecerint, quosdam obtriverint, ac inde velut furentes egressi, & per agros dispersi, passim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in castris, atque, Ad

 arma,

arma, clamorem: neque tunc factum pacis [illegible]. Id quod consecutum est triduo [illegible] gesta, Anglorum exercitus est dimissus.

XVIII. Dux Albinus, cum omnes portus Gallici litoris obsessos ab Anglis, qui reditum ejus in Scotiam observare jussi erant, sciret; quibus impar viribus erat, arte statuit eludere. Classem suam nullum in unum locum contraxit, sed per varios portus ita sparsam tenebat, ut nullam bellici apparatus speciem præferret; milites in locis mediterraneis ita collocarat, ut nihil minus, quam de navigando, cogitare videretur. Angliæ classis præfectus, qui ad eum excipiendum, usque ad Idus Augusti frustra toto mari volitaverat, per exploratores certior factus, neque classem, neque exercitum toto littore Gallico parari, ratus eum nihil ante ver proximum moturum, naves subduxit. Dux Albinus, hostium discessu cognito, repente quinquaginta navium classe contracta, ac tribus millibus peditum, centumque cataphractis impositis, post æquinoctium autumnale e Gallia solvit: ac Octavo Calendas Octobris Arraniam insulam tenuit; eodem forte die, quo Jedburgum ab Anglis est crematum.

XIX. Ostendimus, quam miserabilis, æstate superiore, fuerit rerum Scoticarum status, Proceribus inter se dissidentibus, Anglo proxima sibi omni belli clade devastante, ac mari obsesso, spe omni externi auxilii sublata. Hostis autem consilium eo spectabat, ut feroces Scotorum animos, malis fractos, ad paciscendum secum cogeret. Nec segnius etiam Scoti factionis Gallis adversæ laborabant, ut perpetuum cum Anglo fœdus iniretur, Regina principe. Nam, cum Humius morte sublatus, Duglassius relegatus esset, cæterique magis idonei comites, quam ad res suscipiendas duces haberentur, quicunque alieno adversus Gallos erant animo, se ad Reginam applicarant. Illa pariter, ut fratri gratificaretur, & imperii vim ad se traheret, dissimulata cupiditate privata, hortabatur; "Ut filium, jam prope puberem, e peregrinorum manibus, & se "ab externo jugo liberarent." Prospiciebat etiam Regina, adversus maritum, quem jamdudum cœperat odisse, præsidia. Anglus etiam, frequentibus ad Proceres Scotorum literis & pollicitationibus, consilium sororis promovebat: "Per se enim non stetisse, quo "minus æterna inter vicina regna esset amicitia: idque se, cum "alias, tum nunc maxime cupere, nullo rerum suarum respectu, "sed ut omnes intelligerent, se sororis filium amplecti, tueri, & "quibus posset commodis amplificare velle. Quod si Scoti in animum inducerent, soluto cum Gallis fœdere, sese Anglis conjungere, brevi cognituros, quam nec ambitioni, nec potentiæ, sed "uni concordiæ studeret, Maria filia unica Jacobo collocata: quo "matrimonio, non Scoti Anglorum, sed Angli Scotorum imperio "accederent. Odia non minora inter alias gentes intercessisse, quæ "& affinitatibus, & rerum necessariarum commerciis, & mutuis "*beneficiis*, extincta & prorsus abolita fuerint." Commemorabantur *ab aliis* commoda & incommoda, quæ ex utraque sententia videbant.

ferre possent. "Alteram esse gentem in eadem terra natam, sub eodem cœli tractu educatam, lingua, moribus, legibus, institutis, vultu, colore, lineamentis corporis adeo similem, ut magis una, quam diversæ nationes videantur: alteram non magis cœlo & solo, quam omni victu cultu differentem; præterea quæ nec magnum, si hostis esset, detrimentum Scotis posset afferre, nec, si esset amica, emolumentum. Anglum in propinquo, Gallica auxilia longinqua esse. Inter utrum per mare, quod & ab hostibus excludi, & tempestatibus impediri posset. Considerarent itaque, quantum ad momenta rerum gerendarum esset incommodum, & ad salutem tuendam intutum, ipsam omnem salutis a vento suspensam habere, & in elementi inconstantissimi arbitrio sui status incolumitatem collocare. Quantum auxilii in amicis absentibus, adversus præsentia pericula, esset, si unquam alias, certe hac ipsa æstate, non modo intelligi, sed oculis spectari potuisse, cum Anglus hinc nos, ab amicis desertos, ferret, ageret, totisque viribus in perniciem nostram incumberet; illinc auxilia, sæpe promissa ac diu sperata, tenerent classibus suis obsessa."

XX. Hæc cum pro fœdere Anglico disputarentur, ac non pauci in eam sententiam ituri essent, multi contra disserebant. Erant enim, in eo conventu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod e publicis detrimentis sua comparabant emolumenta, omnino a pace abhorrebant. Nec deerant, quibus Angli in pollicendo facilitas esset suspecta, præsertim cum res Anglica tum potissimum penderet ex arbitrio Thomæ Volsæi Cardinalis, viri pravi & ambitiosi, & qui consilia omnia ad suam privatam auctoritatem & dignitatem ampliandam referret, ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diversis rationibus adducti, sed pari studio tamen, Gallicum fœdus tuebantur: negabantque; "Repentinam illam hostis liberalitatem esse gratuitam. Nec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, uti. Eduardum Primum juratum, & omnibus legum vinculis constrictum, ad litem dirimendam arbitrum electum, sese, per summam injuriam, Regem Scotorum creasse: nuper etiam Eduardum Quartum Ceciliam filiam Jacobi Tertii filio despondisse: cum autem puella nubendo maturuisset, nuptias prope paratas, occasione belli ex nostris domesticis dissidiis arrepta, dissolvisse. Neque nunc aliud Anglum quærere, quam ut, injecta spe vana dominatus, nos in veram servitutem rapiat, ac destitutos externis auxiliis, toto virium suarum molimine incautos opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum: tutiorem esse propinquam, quam longinquam amicitiam. Dissensionum enim caussas inter vicinos nunquam defuturas: quas sæpenumero casus gignat, & potentiores non raro, levi occasione oblata, serant. Concordiæ leges, qui superior in armorum erit certamine, pro suo arbitrio præscribet. Neque unquam inter finitima regna tam sanctum fuisse amicitiæ

"vinculum, quod non, vel oblatis occasionibus, vel quaesitis caus-
"sis, saepissime violaretur: neque sperandum Anglos nunc
"magis a nobis violandis temperaturos, quam a tot sui sanguinis
"Regibus abstinuerint. Foederum enim sanctitas, & jurisjurandi
"religio, & pactorum & conventorum fides, inter bonos firmissima
"sunt vincula; inter malos, oblata commoditate ad fallendum, re-
"tia: haec autem commoditas in finium propinquitate, & linguae
"commercio, & vitae cultu non dissimili, vel maxime sita est.
"Quod si haec omnia longe secus haberent, duo tamen nobis pro-
"videnda sunt, alterum, ne veteres amicos, saepe de nobis bene
"meritos, inauditos rejiciamus: alterum, ne, frustra altercando,
"tempus hic teramus, ea praesertim de re, de qua nihil, nisi in
"omnium Ordinum conventu, constitui potest." Hoc maxime pa-
cto Gallicae factionis homines tenuerunt, ne quicquam, ante certos
de Gallorum auxiliis nuncios, decerneretur.

XXI. Adventus Proregis divulgatus amicos magna laetitia affecit, dubios confirmavit, & multos, ad foedus Anglicum proclives, retinuit. Ille, apparatu belli adverso flumine Glotta Glascuam misso, recensuit ibi exercitum, ac praemisso edicto, ut Nobilitas Edimburgi praesto esset, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum constantiam in antiquo foedere conservando, & adversus Anglorum perfidiosas pollicitationes providentiam: multa magnifice commemorat de Francisci Regis erga Scotorum gentem animo, studio, & liberalitate: hortatur; "Ut, simultatibus depositis, dum externa "adsunt auxilia, acceptas ulciscantur injurias, & insigni damno in-"solentiam hostis reprimant."

XXII. Per hos dies, refecto milite, & Scotorum copiis adjunctis, ad limitem pervenit, ad undecimum Calendas Novembris. Sed cum, jam Angliam ingressurus, ponte ligneo, qui est ad Mulrossium, copiarum partem majorem traduxisset, Scotis eadem caussantibus, quae superiore expeditione ad Solvaeum praetenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, transgressos amnem eadem via reduxit: atque paullo infra, ad sinistram Tuedae ripam, positis castris, Vertam arcem, ad dextram ex adverso sitam, oppugnare est aggressus. Equites interea, trans amnem missi, aditus omnes obsidebant, ne qua inclusis auxilia intromitterentur; vicinum agrum ferro flammaque vastabant. Arcis haec forma est. Turris munitissima in intima area in magnam assurgit altitudinem: eam duplex murus ambit, exterior latum amplexus spatium, in quod, belli tempore, rustici solebant confugere, ac pecora fructusque agrorum conferre: interior multo angustior, sed, fossis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriorem ambitum cum Galli cepissent per vim, Angli, immisso in horrea atque stramenta, quae in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis converberato, postquam satis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggressi, per ruinas quidem strenue transcenderunt: sed cum ex arce intima, adhuc integra, [illegible]

re telorum ipsi ad omnes ictus expositi peterentur, pauci, funcum tissis, ejecti ad exercitum, trans flumen redierunt.

XXIII. Prorex, cum & Scotorum animos a rebus gerendis vide- aversos, & pro certo comperisset, copias Anglorum numerosissi- is, nempe in quibus ipsi scribant quadraginta millia armatorum sse, ac præterea millia sex ad Bervici oppidi propinqui custodi- relicta, tertio Id. Novembris castra movit ad Cœnobium Mona- rum, (Ecclesiam vocant) ad sex ab eo ubi consederat loco passu- millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, itinere cturno, propter subitum nivis casum hominibus & jumentis vehe- nter afflictis. Eadem vis tempestatis effecit, ut Angli, nulla re sta, soluto exercitu, domos discederent. Hiemis reliquum prope ietum fuit. Adulto jam vere, Prorex in conventu Nobilitatis ssas explicavit, cur sibi in Galliam redeundum esset: verum ante lendas Septembris se redituram pollicebatur. Ab eis vicissim iit; " Ut interea Rex se Sterlini contineret: nec pacem, aut in- lucias, ante suum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam n administratione regni innovaret." Id cum Eukie ei promis- n fuisset, ad XIII. Cal. Junii cum suis e Scotia solvit.

XXIV. Absente Prorege, cum omnes omnia non modo impune erent, sed facerent, agerent, ferrent, raperent; Rex adhuc im- bes, matre, Comitibus Araniæ, Leviniæ, Crafordiæ, compluri- sque aliis supremi ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edim- rgum venit ad IV. Cal. Aug. Primoribus in Regiam ad Sanctæ ucis coactis, de consilio eorum regni administrationem Rex susce- : ac postridie omnes novo sacramento in suum nomen adegit. il publicam functionem aut procurationem habebant, universos, is usurpandi caussa, exauctoravit: ac, paucis post diebus, omnes pristinum, unde dejecti erant, locum restituit. Magno Procerum mero ad XX. Aug. diem convocato, ut imperium, quod ipse jam rpaverat, Proregi abrogaret, cum splendida (ut moris est) pom- in publicum urbis prætorium processit. Fani Andreæ & Abre- niæ Episcopi, qui soli dissentiebant, & Calendas Septembres ex- ctandas censebant, in custodiam dati. Illi, ut suis se armis ul- cerentur, omnibus per suas jurisdictiones sacrorum usu interdi- it: verum, post alterum fere mensem, Rege placato, in pristinum itiæ locum restituti fuerunt.

XXV. Circa idem fere tempus, Archibaldus Duglassius (quem in lliam relegatum diximus) præmisso Simone Pennango, homine i, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, ut per ditionem tuto redire domum liceret. Anglus, qui Ducis Albi- hominis impigri auctoritatem imminui non moleste ferebat, ac um Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem adveni- em benevole accepit, & liberaliter dimisit. Ejus autem reditus orum animos varie affecit. Nam, cum ad Reginæ & Comitis aniæ arbitrium negotia publica gererentur, magna Nobiliorum s *cujus Principes* erant Joannes Stuartus Leviniæ, & Calenus Cambellus

Cambellus Argatheliæ, Comites, se ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes, cum ingenti gratulatione Duglassium receperunt, ut cujus auxilio vel potentiam factionis adversæ ad se traducerent, vel certe saltem reprimerent. Contra, Regina, quæ (uti dictum est) animum a marito averterat, ejus adventu commota, omnibus machinis eum oppugnare instituit. Hamiltonius quoque, ex residuo odio, ei non modo infensus, sed etiam metuens, ne a Duglassio, quem secundo loco non fore contentum sciebat, in ordinem redigeretur, adversus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgensi se continerent, nec ignorarent, multos Procerum rerum novarum esse cupidos, tamen & loco munitissimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate confisi, a vi sibi tuti videbantur. Pars adversa, coacto majore Nobilitatis numero, tres e suis eligunt Regis & regni custodes, Archibaldum Duglassium Angusiæ, Joannem Stuartum Leviniæ, & Caleum Cambellum Argatheliæ, Comites. Hi, celeritate summa usi, primum transmisso Fortha, Jacobum Betonium, summæ prudentiæ virum, perspectis factionis opibus recusare non ausum, sibi adjungunt. Inde Sterlinum profecti, ministeriis & præfecturationibus publicis ad suæ factionis homines translatis, Edimburgum, nullis præsidiis munitum, sine vi ingrediuntur: arcem, levi aggere circumjecto, obsident. Qui intus erant, nulla re ad obsidionem tolerandam satis provisa, & illam & sese dedunt. Cæteris, præter Regem, dimissis, omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Comites transferunt, ea lege, ut singuli per ordinem quaternos menses apud Regem essent.

XXVI. Sed ea societas nec fida, nec diuturna fuit. Duglassius primis mensibus ad aulam regendam adhibitus, Regem in ædes Archiepiscopi Fani Andreæ induxit: & supellectili ejus & re familiari pro sua (nam ab eis jam defecerat) usus est: & quo magis animum Regis sibi devinciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui permisit. Nec tamen propositum tenuit; ministris domesticis Regis ab adversa factione, cujus Principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum in aula alienatio fuit, ob sacerdotiorum divisionem, Duglassiis omnia ad se trahentibus. Georgio Crichtonio ad Episcopatum Caledoniæ translato, Cœnobium Sanctæ Crucis suburbanum, ab eo relictum, Duglassius Gulielmo fratri donavit, qui Coldinghamiam, ad sex a Bervico millia passuum, jam quintum annum, a cæde Roberti Blacateri postremi Abbatis, per vim tenuerat: nam a Pontifice Romano id Cœnobium, consentiente Joanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Joanni Humio, familiari Comitis Angusiæ, & sororis filiæ marito, de veteri Blacaterorum patrimonio universo. Igitur Patricius, opibus Duglassianorum impar, sua adversariis esse prædæ patiebatur: sese vero procul ab regionibus eorum factioni obnoxiis, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reservabat. Duglassius, [illegible]

[illegible]

am facile contemnebant, tamen, cum rerum gubernaculum te-
nt, ut maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, eum
amicos aliqua ratione placare contendunt : cumque ille non alie-
a concordia se ostenderet, ac multum de suo jure paratus esset
ttere, accepta fide publica, per diploma missum a Duglassio,
Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab
; porta, ab Joanne Humio, ex insidiis erumpente, est interem-
Ejus facinoris fama cum urbem pervasisset, multi, conscensis
s, ut percussores comprehenderent, aliquot millia passuum secu-
nimadverso, Georgium Duglassium Comitis fratrem in suo cœ-
se, ac multos præterea Duglassianos, & Humii propinquos, in-
quo animo illi exissent, utrum ut caperent, an ut tuerentur,
s auctores sequi ulterius desierunt. Adversi passim de Duglas-
umores ferebantur. Jam Calenus Cambellus se ab illo velut
nviratu subtraxerat : & Levinius, etsi Regem sequebatur, Du-
iis tamen munera publica & emolumenta ad se trahentibus, ani-
b eis alienati multa indicia dabat. Verum illi, opibus suis
, rumores & indignationes aliorum parvi faciebant.
XVII. Rex inter hæc, etsi indulgentius, quam decebat, habe-
r, ut ea licentia infirmus adhuc animus teneretur, tamen paul-
n & eorum imperii pertæsus, &, ministris domesticis, partim
, partim falso, Duglassiorum acta vellicantibus, & dubia in pe-
nterpretantibus, alienatus, inter familiares, quibus aude-
ilia secretiora credere, de se vindicando in libertatem occulte
rebat. Unus e Proceribus Joannes Levinia Comes erat, cui
ire intimas cogitationes non timeret : erat enim, præter alias
ai & corporis virtutes, ore probo, & naturali quadam suavitate
um ad homines conciliandos egregie compositus. Eo igitur in
cientiam assumto, dum de tempore, loco, & ratione rei perfi-
dæ consultatur, Duglassius, multis expeditionibus, ad latrocinia
cenda, sed non magno successu, factis, tandem circa finem Julii,
em in Teviotiam ducere statuit, ejus præsentiam ad terrorem
iendum aliquid profuturam ratus. Jedburgi conventu habito,
cipes familiarum, ex omni circa regione ad se vocatos, Rex ju-
suæ quemque gentis facinorosos, quorum nomina eis edidit, ex-
re : quibus gnaviter parentibus, multi latronum duces supplicio
cti : multis, in spem vitæ in melius mutandæ, venia data. Ibi
ætitiam solutis omnium animis, qui Regem Duglessiis eripere
ibantur, eis opportunum visum est, ut conata perficerent, quod
erus Scotus, qui non longe a Jedburgo habitabat, magnas in re-
ibus propinquis clientelas habebat. Rei gerendæ ratio sic inita
, ut Valterus Regem domum suam invitaret, ibique non invi-
detineret, dum majores ad rei famam copiæ convenirent. Id
ilium, sive forte fortuna, sive aliunde emanante indicio, dis-
am videbatur, Rege retro ad Mulrossiam ducto. Verum Valte-
nihil ea re segnior, recta ad Regem ire pergit. Cum jam non
e abesset, trepidus ad Duglassios nuncius affertur ; " Valte-
" rum,

« tum, cum ingenti armatorum manu, ipsum armatum advenire: « nec dubium esse, quin homo factiosus ac manu promtus aliquid « mali machinaretur. Ibi statim magno cum tumultu ad arma concursum. Duglassius, etsi numero esset inferior, tamen, cum e suis delectos circa se haberet, reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia, cum principibus suis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnæ fortunam experiri statuit. In ipso temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui Duglassio jubente, ut ex equo descenderet, & partem pugnæ capesseret; "Se, si Rex « juberet, descensurum," respondit. Concursum est magnis utrinque animis, ut quibus Rex (præmium certaminis) spectator esset. Joannes Stuartus prope Regem ociosus pugnæ arbiter stetit. Post acrem conflictum, vulnerato Valtero, ejus clientes loco cesserunt. Quo minus ex ea victoria solida lætitia Duglassiani fruerentur, fecit mors Andreæ Cari, propter virtutes utrique partium vehementer desiderati. Ex ejus cæde, diuturnum odium inter Carorum & Scotorum familias est ortum, nec sine sanguine restinctum. Ex eo, Joannes Stuartus, qui se in conflictu ambiguum gesserat, Duglassiis ante suspectus, jam vero manifestus hostis habitus, ex aula discessit. Hæc gesta sunt ad VIII. Calendas Augusti, anno millesimo quingentesimo vicesimo sexto.

M. D. XXVI.

XXVIII. Duglassiani, multorum se obnoxios invidiæ cernentes, ut factionem suam nova virium accessione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentissimam, sed ab aula jam diu remotam, compositis ex vetere odio dissidiis, in partem curæ publicæ asciscunt. Ex adverso, Joannes Stuartus, multorum impenso erga se favore fretus, ac Regis etiam literis occulte impetratis ad Principes Nobilitatis, quos rem silentio tecturos sperabat, suas partes magnis accessionibus auget. Igitur cum Sterlini suæ factionis hominum conventum haberet, præsente Jacobo Betonio, cum nonnullis Episcopis, ac multis nobiliorum familiarum Principibus, jam palam ad concilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum magno consensu decretum esset, quanquam dies a Levinio dictus ad conveniendum nondum advenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios ad iter impediendum congregatos audierat, consultissimum visum est, eos, antequam Duglassiis jungerentur, aggredi: cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendit. Cæterum Hamiltonii, cum rescissent, Joannem summo mane, eo die, Sterlino moturum, Duglassios Edimburgo evocaverant. Illos vero, præter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, simulata valetudine adversa, & tardius lecto surrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut alvo soluta, ut ad necessaria naturæ diverteret, quascunque poterat moras nectebat. Georgius Duglassius, cum blandiendo ad iter accelerandum nihil proficeret, "Potius inquit, quam te hostes nobis eripiant, al-« *tera discerpti* corporis pars penes nos manebit."

XXIX. Il

XXIX. Id verbum altius, quam pro ætate, in Regis animum descendit: itaque Duglassiis exulibus, post multos annos, cum erga cæteros non admodum esset iniquus, de reconciliatione cum Georgio neminem unquam audire voluit. Hamiltonii, inter metum hostium imminentium, & spem adventantis auxilii, ad Aveni fluminis pontem (qui mille passus ab Limmucho abest) sese instruxerant: & pontem quidem levi præsidio obtinebant: reliquos in supercilio collium, qua hostem venturum sciebant, objecerant. Levinius, præcluso per pontem transitu, paullo supra eum, ad Monacharum familiam, (Manuelem vocant) modicis aquis fluentem amnem suos transire jubet, & Hamiltonios e collibus dejicere, priusquam Duglassii advenirent. Leviniani cum per æqua & iniqua ad hostem contendissent, ac, lapidibus e superiore loco dejectis male accepti, jam ad manus venissent, clamor exortus est de Duglassiorum adventu: atque una ipsi de itinere in aciem accurrentes, prælii fortunam non dubiam fecerunt. Leviniani, cum multis vulneribus, in fugam compulsi. Hamiltonii, ac præter cæteros Jacobus nothus, crudeliter victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glencarniæ filius, multis plagis saucius, a Duglassiis propinquis suis est servatus. Joannem Stuartum occisum Comes Araniæ, ejus avunculus, multis lacrymis, & Duglassius luctu & mœstitia, sed longe supra alios Rex est prosecutus: qui, conflictu ex clamore & tumultu cognito, præmiserat Andream Silvium Largoum, familiarem suum, sed serum re peracta auxilium, ut vitæ Levinii Comitis, si qua ratione posset, prospiceret.

XXX. Post hanc victoriam, factio Duglassianorum, ut metu injecto æmulos perpetuo sibi obnoxios haberet, quæstionem decrevit in eos, qui adversus Regem arma sumsissent. Ejus quæstionis metu, alii pecunia cum eis deciderunt: nonnulli in clientelam, partim Duglassiorum, partim Hamiltoniorum, se tradiderunt: pertinaciores in jus vocabantur. Ex eo numero, Gilbertus Cassilissæ Comes, cum ab Jacobo Hamiltonio notho premeretur, ut se in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi respondit: "Vetus amicitiæ fœdus ab utriusque avis factum: quo in fœdere suus avus, "velut honoratior, semper prior nominatur. Neque se nunc adeo "decoris familiæ oblitum, aut a majoribus degenerem videri velle, "ut in eorum clientelam (hoc est, proximum servituti gradum) "sponte concedat, quorum princeps, in æquo societatis fœdere faciendo, secundo fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta, Gilbertus ad caussam dicendam adesse juberetur, Hugo Kennedus, ejus propinquus, respondit; "Eum non contra Regem, sed a Rege "missum, eo in prælio affuisse: ac, multum frementibus adversus "ejus audaciam Hamiltoniis, Regias, si sit opus, se literas prolaturum," affirmavit. Rex enim, cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem, scripserat, ut Joanni Stuarto se conjungeret; Ille, cum jam certamen videret instare, nec spatium sibi relinqui, ad amicos & clientes convocandos, ex itinere cum familia,

quæ tum aderat, Sterlinum divertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo judicio paullum repressa, Jacobus nothus, gravissimo in Kennedum odio incitatus, cum intra paucos dies, per Hugonem Cambellum Aerensis dioecesis præfectum, in reditu tollendum curavit. Hugo, ut sceleris, quod clientibus commiserat, conscientiam dissimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Joannem Areskinum, cujus uxor soror erat uxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, statim facinore audito, multis verbis acerbe ei scelus exprobravit. Ita nobilissima Kennedorum familia prope ad interitum redacta est. Comitis occisi filius, adhuc impubes, ad propinquum suum Archibaldum Duglassium, tum Quæstorem Regium, confugit: suamque & familiæ salutem ei commendavit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener est destinatus. Hugo Cambellus, in jus vocatus, cum sceleris manifesti teneretur, solum vertit. Nec minus acriter Duglassii suam in Jacobum Betonium exercuerunt iram. Copiis enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Episcopi, quem omnium consiliorum auctorem Comiti Levinio fuisse arguebant, expugnarunt ac diripuerunt. Ipse, quoniam nemo palam eum tueri audebat, mutando sæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque dissimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, solitudine sese tegebat.

XXXI. M.D. XXVII. Proximo vere ineunte, Duglassius expeditionem in Lidelliam fecit: multos latrones in casulis inopinantes oppressit: ac, antequam se colligere possent, occidit: captorum duodecim suspendio peremit: totidem obsidum loco retinuit: in quos, paucis post mensibus, cum eorum propinqui latrociniis non abstinerent, animadvertit. Accidit in ejus expeditionis initio, res in primis memorabilis; quam ob facinoris novitatem non censui prætereundam. Fuerat, in stabulo Joannis Stuarti, homo humili loco natus, ac ministerio perinde humili ad curandos equos adhibitus. Is cum, occiso ab Hamiltoniis patrono, aliquamdiu vagus & incertus consilii oberrasset, tandem, animo confirmato, majus, quam pro fortuna & loco unde erat, facinus patrare decrevit. Nam Edimburgum ad destinatam patroni mortis ultionem profectus, forte occurrit ejusdem fortunæ & familiæ homini: rogat; "Vidissetne Jacobum Hamiltonium nothum in urbe? Cum ille fassus esset, "Vidisti, inquit, hominum ingratissime, & "non peremisti sceleratum illum, qui optimum nostrum patronum "trucidavit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem:" ac tantum locutus, se, quo iter intenderat, proripiens, recta in aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante palatium suburbanum est, ad duo millia hominum armata, ex Duglassiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus, expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, cæteris neglectis, in unum Hamiltonium oculis animoque intentis, cum sine armis penulatum ex æde egredientem conspicatus, in fornice oblongo, & paullo obscuriore, qui portæ est impositus, in eum irruens, sex vulnera (quorum quædam

quaedam prope ad vitalia penetrabant, alia Jacobus, flexu corporis, & objecta penula, pene effugerat) infligit, statimque sese in turbam retro conjicit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam suspicaretur, a Duglassianis, veteris odii nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil propius factum est, quam ut hae factiones inter se confligerent. Tandem compressa paullum trepidatione, jussi omnes, qui aderant, ad parietes areae circumjectos ordine simplice secedere. Percussor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, est deprehensus. Interrogatus, "Unde esset, & cur illuc venisset," cum [illegible] satis constanter responderet, ad carcerem tractus, repraesentatis t[illegible]ntis, statim fassus est, "In ultionem caedis paternae facin[illegible] susceptum: hoc autem unum se dolere, quod frustra tam [illegible]rus conatus cecidisset. Diu tormentis excarnificatus, nullum [illegible]cium edidit: tandem damnatus, ac per urbem circumductus, cum modi corporis totius singulae partes ferro ignito tenerentur, nullum, nec sermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. [illegible]ttera manu cum detruncaretur, "Levius, quam pro merito, [illegible] plecti, dixit, quae animo tam forti non fuisset obsecuta."

XXXII. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, e Joannis Ducis Albini sorore & fratre Comitis Araniae natus, juvenis ingenio summo, & eruditione singulari, conjuratione sacerdotum oppressus, ad Fanum Andreae vivus est crematus. Non adeo diu post ejus supplicium, animos hominum conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat e sodalitio Dominicanorum, & ipse magno ingenio juvenis, & eorum, qui Thomae Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius, de scripturae sacrae interpretatione, sermones saepe contulerat: ac disserendo eo perduxit, ut omnia prope capita, quae tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitae quam veri cupidior, a suis persuasus, eum publice accusavit. Patricius, ut erat natura vehementior, hanc hominis ambitiosi pravam gloriae captationem ferre non potuit: sed palam exclamavit, "Ego te, hominum nequissime, qui quae nunc damnas, ea vera esse scis, & paucis ante diebus apud me es confessus, ad tribunal Dei vivi in jus voco." Qua voce Alexander perturbatus, nunquam ex eo die compos mentis fuit: ac, non multo post, insania conflictatus, mortem obiit.

XXXIII. Hoc toto spatio, ac magnam anni proximi partem, Duglassiorum alii in aliam partem intenti, de Regis ab se secessione securi erant: quod, & blandimentis & immodica licentia satis conciliatum ejus animum crederent: nec, si secus erga eos animatus esset, ulla erat factio adversus ipsorum opes satis firma, nec locus ullus munitus, quo se reciperet, praeter unam Sterlini arcem, quae sedes Reginae ad habitandum attributa fuerat; sed tum a Reginae ministris, cum ipsa se metu Duglassiorum occultaret, ad tempus deserta; ac, tumultu paullatim residente, in speciem magis quam adversus vim instructa. Rex, quantulocumque laxamento accepto,

quod

endum, Comes cum fratre Georgio auctores fuerint edicto p
Ita retro Limnuchum concesserunt, ibi mansuri, dum certio
cius ab aula afferretur.

XXXIV. Interea Rex, summa diligentia missis etiam ad
quas regni partes viatoribus, Proceres, quibus in comitiis
sententiæ dicendæ est jus, imperat, ut Edimburgi III. No
tembris adsint: ipse Sterlini, Duglassii Edimburgi, copias cog
uterque magis sui tuendi caussa, quam ut alterum invadere
dem postridie Calendas Julii Duglassii urbe decesserunt, ac
signis ingressus est, Ibi, amicis apud Regem deprecantibus,
tiones Duglassiis oblatæ, ut Angusiæ Comes trans Spæam re
tur, Georgius ejus frater, & Archibaldus patruus in arce E
gensi custodirentur: huic decreto si parerent, Regiæ clemen
facta. Hac conditione rejecta, per fœcialem jussi ad comitia
burgi III. Nonas Septembris adesse. Interea publicis, fu
bus eis ademtis, pro Comite Cancellarius est factus Galvin
barius, nuper Regis Præceptor, vir bonus & doctus, sed
nonnulli civilem prudentiam desiderabant: pro Archibald
stor Robertus Carnicrucius, a pecunia quam virtute notior
glassii prope ad ultimam spem redacti, Edimburgum, di
gis vacuum, missis cum Archibaldo illuc aliquot equitum
occupare conantur; eo consilio, ut, excluso illinc Rege, co
solverent. Verum VII. Calendas Septembris Robertus Ma
cum clientibus & amicis, magnoque promiscuo vulgi nume
Regis prævenientes, eos excluserunt: ac stationibus & exc
[illegible]

ona eorum fisco adjudicata. Adjectum eorum condemnationi edi-
tum, quo, qui eos tecto recepisset, aqua, igni, aliave ope juvisset,
dem pœnæ obnoxii judicantur. Maxime ad eos damnandos ho-
ines commoti putantur, quod Rex jurejurando affirmavit, " Se,
quamdiu apud Duglassios fuit, semper vitæ suæ timuisse: cum-
que timorem, post Georgii minas, vehementius auctum," asseve-
vit. Unus in hoc concilio Joannes Bannatinus est inventus, Du-
assiorum cliens, qui publice protestari auderet, " Nihil eorum,
quæ tum agerentur, Comiti fraudi esse debere; cum justi ei me-
tus caussa esset, cur ad dictum diem non adveniret. Paucis post
iebus, alter Comitis frater, Gulielmus, Abbas Cœnobii Sanctæ
rucis, morbo simul & animi anxietate, & rerum præsentium tæ-
io, est extinctus. Sacerdotium ejus Robertus Carnicrucius, homo
umili loco natus, sed pecuniosus, a Rege, tum a pecuniis inopi,
edemit, novo genere fraudis elusa lege ambitus, quæ sacerdotia
enire vetat: sponsione scilicet victus, qua, magna pecunia depo-
ita, contenderat, Regem non eum proximo sacerdotio vacuo dona-
urum.

XXXVI. Duglassii tum demum, omni veniæ impetrandæ spe
bjecta, ad vim apertam, & vindictæ solatium ex inimicorum ca-
amitate, conversi, prædia eorum omni genere molestiæ vexabant.
Cosslandiam & Cranstonum vicos cremarunt: & quotidie portis
dimburgi ita obequitabant, ut urbs prope obsessa videretur, atque
elicta potentiorum vulgus innoxium lueret. Inter hæc, ad unde-
num Calendas Decembris, Martina, navigium ea ætate nobile,
etiosis mercibus onusta, ad Ennervicum vi tempestatis in littus
pegit: mercium pars a Duglassianis equitibus, in ea regione va-
, est direpta: reliquum etsi rustici sustulissent, tanta ignoratione
:ii, ut cinnamomum, tanquam vilis cortex, ad ignis usum di-
ctum esset, tota tamen invidia in Duglassianos versa est. Hac
m commutatione facta, latrones, qui jam diu metu a maleficiis
inebantur, e latebris suis prodeuntes, omnes regiones vicinas in-
onibus infestas habebant: & quamvis a multis varia facinora
n ederentur, omnia omnium furta & cædes, ab aulicis, qui se
hac re gratificaturos existimabant, in Duglassios referebantur,
nen, alioqui populare, ad vulgus invidiosum esset.

XVII. Ineunte jam hieme, Rex, ne quis esset exulibus recep-
l Tentallonem arcem Duglassiorum maritimam obsidendam
scitur. Id quo minore labore & impendio faceret,
as æneas & pulverem e Dumbaro accepit. Ea M. D.
Tentallone sex millia passuum distans, adhuc præ- XXVIII.
annis, nuper Proregis, quod ipsius patrimonii
t, tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obsidione frustra ten-
n ex obsessis nemo, ex obsidentibus aliquot cæsi, vulnerati,
pulvere afflati essent, re infecta discessum est. Inter rede-
David Falconarius, qui cum pedite mercenario ad machi-
tandas erat *relictus*, ab equitibus Duglassianis, ad carpen-

dum extremum agmen, & moratores excipiendos, missis interficitur. Quæ res adolescentem Regem, ultro infensum, adeo commovit, ut per iram sancte juraret; "Se vivo, nullum Duglassiis postliminium "fore:" ac statim, ut Edimburgum venit, ut eos arctius premeret, statuit, de concilii sententia, ad Coldingamiam manum assiduam magis quam magnam continere, quæ agricolas a populationibus tueretur. Id munus Bothuelius, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad se ab Rege delatum, recusavit: sive Duglassianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, sive clarissimæ familiæ interitu, adolescentem acrem, & suopte ingenio paullo violentiorem, imbui ad crudelitatem nollet. Cum Rex Hamiltoniis, ut hostium amicis, non satis fideret, &, ob cædem Joannis Stuarti Leviniani, eis infensus esset, nec in alio quoquam Nobilitatis vicinæ satis auctoritatis aut virium esset, tandem eo decursum est, ut Calenum Cambellum, in ultimis quidem regni oris habitantem, sed prudentia clarum, & perspectæ in bello virtutis, & ob justitiam vulgo carum, Rex cum imperio adversus rebelles mitteret. Duglassiani, Hamiltoniis & cæteris amicis deficientibus, ad summas angustias redacti, a Caleno, & Georgio gentis Humiæ principe, coguntur in Angliam exulatum abire.

XXXVIII. Missi, mense Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam utroque Rege pacem vehementer cupiente, vix ejus faciundæ rationem comminisci potuerunt. Henricus enim, cum adversus Carolum Cæsarem bellum pararet, omnia a tergo pacata relinquere volebat: atque, eadem opera, Duglassiis reditum ad suos parare. Jacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: sed a Duglassiis restituendis abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc caussam, dies aliquot esset disceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deventum est, ut induciæ in quinquennium fierent: ab Duglassiis Tentallone arce tradita, Rex suo syngrapho seorsum de cæteris eorum postulatis caveret. Arce dedita, cætera tamen non sincere servata sunt, nisi quod Alexandro Dromundo, Roberti Britanni gratia, redeundi data est venia: nam superioribus mensibus, cum Jacobus Colvillius, & Robertus Carnicrucius, favoris erga Duglassios suspecti, ab aula fuissent remoti, eorum munia ad Robertum Britannum, aulico gratia tum florentem, aliisque multis ministeriis præfectum, fuerant delata.

XXXIX. Post hæc, rebus non plane foris pacatis, (nam Angli, nondum reversis domum Legatis, Arnen, Teviotiæ vicum, cremarant) ab armis reliquus annus fuit quietior. Sed latronum audacia nondum plane erat compressa. Itaque Rex, ut metum cæteris injiceret Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum, latrones insignes, Edimburgi, deprehensos, capitali supplicio affecit. Proximo anno, mense Martio, Rex Jacobum Moraviæ Comitem Vicarium regni fecit: & ad limitem misit, ut Comitem Northumbriæ conveniret, & cum eo de pace & rebus repetendis reddendisque ageret. Sed id

M. D. XXIX.

vila-

m orta inter eos contentio diremit, altero nitente, ut in ... ta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, glia conveniendi locus esset. Interea missi, qui utrumque a de re consulerent. Ad XVII. Calendas Maii habito Proventu, post longam disceptationem, ad vesperum usque m, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum, & Marcum Carum, in arcem Edimburgensem cu... s dedit: Marciæ & Teviotiæ fere principes alium alio , ratus, eos belli semina clam adversus Anglos spargere. nse Julio, circiter octo millibus hominum coactis, expedid reprimenda latrocinia suscepit: & magna celeritate eo , castra ad Evum flumen posuit. Non procul inde habitanes Armistrangius, princeps unius factionis latronum. Is ... i metum vicinis incusserat, ut etiam Angli ad multa passllia penderent ei vectigal; ac Maxuallius etiam ejus potenormidaret, omnibusque rationibus ei exitium intentaret. a Regis ministris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate, citer quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem incidit in exploratores, qui eum, velut a se captum, ad erduxerunt. Ibi, cum majore comitum parte, fracta gula Qui cædis auctores fuerant, vulgo ferebant; " Se pollicilsse facturum, ut agri Scotici propinqui aliquot millia pasAnglis parerent, si ea res sibi honori emolumentoque fo... cum Angli contra fuerint ejus morte vehementer lætati, ravi hoste liberati essent. Sex, qui superfuerunt, comitum idum loco retenti, cum nihil apud eos Rex hoc metu prosost paucos menses pœnas luerunt: ab eis, qui domi supernovos obsides exegit. Lidaliani, relictis domibus, in Anpulariter commigrarunt. & prope quotidianis incursionibus egiones infestabant. Paucis post diebus, Rex Proceres relicertati restituit, acceptis ab eis obsidibus. Ex iis, Valterus Roberto Johnstonio, notæ crudelitatis latrone, ut Regi grar, interfecto, capitales cum ea familia suscepit inimicitias, as utriusque gentis damnis exercuit.

Proximo anno, qui fuit M.D. XXXI. res accidit, quidem admirabilis, & cujus admirationi nihil oris obscuritas, aut temporis, omnia diligenter itis, curiositas detraxit. Joannes Scotus, homo nec literis t, nec usu magno rerum peritus, nec ingenii subtilitate ad appositus, cum in lite quadam succubuisset, nec judicatum in asylo Cœnobii Sanctæ Crucis, aliquammultos dies, sine tu se continuit. Res divulgata, & ad Regem tandem per... Ejus jussu, veste mutata, & diligenter excussa, in arcem rgensem seorsum ab omnium commercio sepositus, pane & otidie appositis, triginta duos dies omni cibo humano sponuit. Inde, tanquam re satis explorata, eductus, totidem ... gredit: & ad plebis concursum frequentem satis diu ...

M. D. XXXI.

 ...

pestivum

prissima oratione habita, nihil in ea memoria dignum est locutus, nisi quod se dixit, " Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quam-" diu luberet, jejunium. Hæc cum stultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimissus, Romam profectus, & a Pontifice Clemente in custodiam datus, donec jejunando miraculi fidem fecisset. Illinc, veste, qua induti sacrificuli missantur, donatus, testimonioque confirmato sigillo plumbeo, quod apud Romanenses maximam fidem habet, Venetias venit: ac, jejunandi fide apud eos confirmata, cum se voti reum diceret, ad viaticum itineris Hierosolymitani, quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reversus, folia aliquot palmarum, ac sacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat e lapidibus columnæ, cui Christus alligatus vapulavit.

XLI. Cum domum reverteretur, Londino transiens, cathedram, quæ est in cœmiterio ad D. Pauli, ascendit: ac, magna populi frequentia, de divortio Regis Angli cum Regina, de defectione a secta Romani Pontificis, concionatus, verbis quidem asperrimis, & per jugulum rediturus, si paullum prudentiæ in eo repertum fuisset: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abstinuisset, inde incolumis fuit dimissus. In Scotiam reversus, cum Thoma Duchtio se conjungere voluit, qui circa ea tempora ex Italia advenerat, ædemque Mariæ Virgini, e stipe vulgò collata, ædificarat: magnumque e fictis miraculis quæstum faciebat. Sed Thomæ prope omnibus vita flagitiosissima erat nota, & falsitas miraculorum deprehensa. Nemo tamen ea palam redarguere, ob metum Episcoporum, audebat, qui hoc novo Atlante suum jam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, ut vicissim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus sacrificis eo quispiam missatum veniebat, mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis simulata, in promtu habebat, qui illo missante sanaretur. Ab hoc Thoma, qui in societatem lucri neminem admittebat, Joannes Scotus rejectus, cœnaculum subobscurum in suburbio Edimburgensi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, sed singulari oris elegantia, cereis circa accensis, in eo, pro virgine Maria adorandam, statuit. Sed cum is quæstus opinioni non responderet, ad pristinam vitæ rationem est reversus, postquam in simulatione sanctitatis præposteræ hoc tantum profecerat, ut omnes intelligerent, non voluntatem ei, sed ingenium, ad impietatem comminiscendam, defuisse.

M. D. XXXII.

XLII. Initio sequentis anni, qui fuit M. D. XXXII. Bothueliæ Comes, quod, clam in Angliam profectus, sermones occultos cum Northumbriæ Comite habuisse diceretur, in arce Edimburgensi, ad XVI Calendas Februarii custodiri jussus est. Jacobus Sandelandius Eques, ob summam prudentiam & fidem, & majorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, missus est ad Heremitagium, (ea *arx est Lidaliæ*) ad latronum incursiones inhibendas.

XLIII. Cum

XLIII. Cum ab antiquissimis usque temporibus nulli essent in Scotia stati dies, aut certus locus, ad judicandum de pecuniariis inter cives litibus, Joannes Dux Albinus a Pontifice Romano impetravit, ut summa pecuniæ annua, quanta satis esset ad paucorum judicum salarium solvendum, imperaretur Ecclesiastico ordini universo, a singulisque, pro modo census, exigeretur. Galvinus Dumbarus, Abredoniensis Episcopus, suo & aliorum sacerdotum nomine, Pontificem appellavit. Ea controversia tenuit, a V. Idus Martii usque ad VIII. Calendas Maias, quo die Collegium Judicum Edimburgi constitutum est. Ab iis cum ab initio multa utiliter essent excogitata, ut jus æquabile diceretur, tamen qui sperabatur eventus non est consecutus. Nam, cum in Scotia nullæ pene sint leges, præter conventuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, sed in tempus facta, judicesque, quod in se est, lationem legum impediant, omnium civium bona quindecim hominum arbitrio sunt commissa, quibus & perpetua est potestas, & imperium plane tyrannicum, quippe quorum arbitria sol[illegible] pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæstio seve[illegible]ranos exercita. Pontifex contra, ut Regi, tam bene de se merito, gratificaretur, sacerdotiorum decimas ei in proximum triennium dedit.

XLIV. Hoc anno, cum Angli statum rei Scoticæ tranquilliorem indies fieri cernerent, sed externis auxiliis M. D. XXXIII. existimarent nudatos, quod ipsi se cum Gallo adversus Carolum Imperatorem conjunxissent, undique caussas belli quærebant: mense enim Aprili, e Bervico expeditione facta, Coldingamiam & Douglassum, multosque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammaque fœdarunt, nullis apparentibus caussis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum susceperit Anglus, ipsius edictum non multo post vulgatum demonstrat: ait enim, "Præsidiarios Bervici licentia verborum apud Scotos jactorum irritatos "fuisse. Verum ipsa verba in edicto inserta nullam contumeliam habent. Hæc caussa cum ne ipsis quidem satis justa videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio, ad limitem situm, de quo nulla unquam controversia fuerat, tanquam sui juris, repetunt, & Duglassios exules restitui petunt. Anglus enim, cum suam tum operam Gallo adeo necessariam videret, ut ea nullo pacto carere posset, eumque fœdere, in quo Scotis non caveretur, obstrictum haberet, non existimabat fore difficile ad quaslibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & divortium cum amita sua, Cæsare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Christianos ciente, magnam domi rebus novandis relinqueret occasionem: & Scotus, ne adversus hostis minas esset imparatus, fratrem suum, Moraviæ Comitem, edicto per universum regnum misso, Vicarium suum pronunciat: &, quia limitum accolæ, per se, Anglis, magno mercenariorum præsidio fretis, pares esse non poterant, regno in quatuor partes diviso, singulas per vices jussit potentiores cum suis familiis mittere, & quadraginta illic diem

tas insulas obeundo, principes earum ad se arcessit: renuentes vi cepit: impositis vectigalibus, acceptisque obsidibus, ac turbandarum rerum auctoribus secum abductis, præsidiisque e suo comitatu in arces impositis, alios e ducibus Edimburgum, alios Dumbarum misit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tempora, Regi Joanni Dux Albinus reddidit, quam ad eum diem præsidio Francorum detinuerat.

XLIX. Proximo mense Augusto, acriter in Lutheranos inquisitum. Quidam coacti publice recantare; nonnulli, quod citati non adessent, exules pronunciati: duo cremati: quorum alter, David Strato, ejus criminis omnino purus erat: sed cum in decimis publicano solvendis paullo pertinacius ageret, Lutheranismi accusatus, pœnas commenticiis criminibus luit. In conventu, quem Rex, ad latrociniis purganda vicinia, Jedburgi habendum curaverat, Valterus Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgensem est inclusus, ibique, quamdiu Rex vixit, permansit. Eodem Augusto mense, cum Gallus, excusata (uti dictum est) filiæ valetudine, Scoto quamvis aliam Regii sanguinis puellam obtulisset, missi in Galliam Legati, Jacobus Moraviæ Comes, regni Vicarius, & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Episcopus, mari; Joannes autem Areskinus terra, quoniam mandata quædam ad Anglum ferebat. Additus est eis quartus, Robertus Reidus, vir bonus, ac non vulgari prudentia. Ibi Regii sanguinis puella, Maria Borbonia, Caroli Ducis Vindocinensis filia, eis oblata est, quæ Regi collocaretur. Ac cætera quidem facile convenerant: tamen Legati veriti, ne ex animo Regi hæ nuptiæ forent, sponsalia, eo inconsulto, facere non audebant.

L. Interea Anglus, ut rem tantum non transactam turbaret, misit in Scotiam S. Davidis, sive Menevensem Episcopum, mense Novembri, qui libellos Anglico sermone scriptos, religionis Christianæ dogmata continentes, offerret, Regemque rogaret, ut eos perlegeret, ac diligenter quod in eis scriptum esset expenderet. Is aulicis quibusdam, sacerdotum ordini addictissimis, eos dedit inspiciendos. At illi vix inspectos hæreseos damnarunt, & Regi sunt gratulati, quod oculos in tam pestiferis scriptis intuendis non contaminasset. Hæc legationis caussa vulgo est seminata. Sunt qui secretiora mandata fuisse ad Regem allata credant. Deinde idem Episcopus cum Gulielmo Havarto, Ducis Norfolciæ fratre, Sterlinum adeo luculenter spectatus venit, ut Regem prope ante rumorem sui adventus oppresserit. Petebat Anglus, "Ut diem Scotus diceret, quo die de rebus magnis, & magnopere ad utriusque gentis salutem pertinentibus, secum colloqueretur; magna spe, si cætera convenissent, fore, ut ei filiam collocaret, ac totius eum Britanniæ Regem post se relinqueret: & quo firmius promissis crederet, eum in præsentia Ducem Eboracensem, ac regni Anglici Vicarium, pronunciaret."

LI. Cum Jacobus tam magnis promissis libenter fuisset assensus, ac de die convenisset, duæ factiones profectionem Regis in Angliam impediendam susceperunt. Hamiltonii occulte, quod proximi essent hæredes, id laborabant, ne Rex uxorem duceret, liberosque relinqueret, qui eos a successione regni excluderent. Sacerdotes ipsi frequentes contendebant: caussæ, in speciem honestæ, prætendebantur, primum pericula, si in potestatem veteris inimici Rex cum paucis sese daret, ubi ei, velit nolit, alienæ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur majorum exempla, qui, vel credulitate sua, vel hostis perfidia, in extremam necessitatem deducti, ex amicis pollicitationibus damnum & ignominiam domum retulerunt. Jactabatur Jacobi Primi infelix error, qui, per inducias in terram (ut rebatur) amicam delatus, per annos octodecim captivus detentus, tandem, expressis ab eo conditionibus, quas nec debuit nec potuit accipere, avare suis est venditus. Proferebatur Mikolumbus primum, deinde frater ejus Gulielmus, Scotorum Reges, illecti Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam protracti, ut speciem belli gerendi adversus Gallum vetusto fœdere sibi conjunctum, praeberent. "At nihil horum Henricus Octavus faci-" et. Primum, qui istud sciemus? deinde, cujus imprudentiæ est, "fortunas omnes, vitam, decusque, quæ in tua manu sunt, alienæ "potestati permittere?" Demum sacerdotes, qui pro aris ac focis sibi certandum videbant, Jacobum Betonium, Fani Andreæ Archiepiscopum, & Georgium Crichtonium Caledoniæ Episcopum, senes invalidos, ad aulam pertraxerant, fremere, "Religionem hoc con-" gressu prodi, quæ tot seculis a majoribus servata, custodes suos "servaverit: cujus ruinam mox regni interitus esset secuturus. "Eam, levissimis de caussis, deserere, hoc præsertim tempore, "cum universus orbis pro ejus incolumitate vota faciat, & arma "induat, non dico, quanto cum periculo in præsentia, & in poste-" rum infamia, sed quanto cum scelere & impietate sit conjunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, superstitionibus obnoxium, labefactassent, tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis, magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum a colloquio averterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita discordiarum semina iterum jacta.

LII. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domesticis aulicorum dissensionibus, in diversa distrahebatur, omnibus utilitatem publicam præferentibus, multis tamen e publico negotio privatum emolumentum spectantibus: & quanquam plerique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo utilem existimarent, Rex ipse tamen pronior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per Legatos res non conficeretur, ipse in Galliam navigare statuit, & classe pro temporis brevitate ornata, VII. Calend. Aug. portu Lethæ solvit, omnibus, quo pergeret, ignaris: nam plurimi rebantur Angliam petere, ut avunculum conveniret, pœnitentia videlicet ductum, quod superio-

ne anno cum eo congressus non esset. Sed cum, orta tempestate, ventis contrariis jactaretur, sciscitanti navis gubernatori, quem cursum teneri vellet, " In quamlibet, inquit, si necesse est, terram ap- " pelle, præter unam Angliam :" Tum demum ejus consilium est intellectum. Igitur, quanquam domum revehi posset, maluit tamen, Scotiam circumvectus, iter per Oceanum occidentalem experiri. Ubi quoque vento parum secundo usus, ex consilio paucorum, dormiens retro vectus est. Eam rem experrectus adeo ægre tulit, ut Jacobum Hamiltonium, jam inde a cæso Comite Levinia invisum, ex eo, implacabili prosequeretur odio, neque cæteris ejus consilii auctoribus unquam satis æquus fuerit. Neque deerant, qui, ut sese Regiæ obsecundarent, Hamiltonium, simulatione officii, revera, ut conatus ejus impediret, fuisse secutum, insimularent. Iterum navigationem tentaturus, multis e Procerum numero prosequentibus, Calendis Septembris solvit, ac decimo post die Diepam Normaniæ portum appulit. Inde, ut famam sui adventus præveniret, occultans quis esset, ad Vindocinensis oppidum, ubi tum diversabatur, magna celeritate se contulit: cujus filia cum ei visa non placuisset, ad aulam recta contendit. Et cum ad Regem Franciscum, præter ejus aliorumque exspectationem, venisset, ab eo amantissime est acceptus: qui suam ei filiam Magdalenam, prope invitus, VI. Calend. Decembris despondit. Pater enim, uti ante dictum est, qui filiam natu majorem, ob valetudinis infirmitatem, ad liberos procreandos inhabilem rebatur, filiam minorem, aut aliam quamlibet e Nobilitate Gallica uxorem offerebat. Sed Jacobus & Magdalena, jam ante per nuncios amore inter se coaliti, & ex mutuo aspectu, congressu, & colloquio confirmato, de senten-

M. D. XXXVII.

tia deduci non poterant. Nuptiis Calend. Januarii factis, anni millesimi quingentesimi tricesimi septimi, cum summa omnium lætitia, in Scotiam classe Gallica comitati appulerunt, ad V. Calendas Junii. Nec diu illa superstes fuit, febre hectica consumta. Decessit Nonas Julii, cum ingenti omnium, præterquam sacerdotum, mœrore, quod, ea viva (quam sciebant, sub amitæ, Reginæ Navarræ, disciplina educatam) fore sperabant, luxui suo ac libidini modum impositum iri. Cæterum ejus mors tantum dolorem attulit, ut tum primum (ut opinor) apud Scotos vestis lugubris usus cœperit: quæ, ne nunc quidem, quadragesimo post anno, quanquam mores publici in pejus fere proficiant, admodum est frequens.

LIII. Legati in Galliam statim David Betonius Cardinalis, & Robertus Maxwellius, missi, qui Mariam Guisianam, Longavillani Ducis viduam, arcesserent: nam Rex, id quod evenit, de [illegible] amoris veritus, in illam oculos conjecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in Angliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam consilia conferret secreta, extra Scotiam, Angliam & Galliam est relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fuerunt insimulati: Joannes Forbesius, juvenis acer, & magnæ familiæ & factionis

[illegible]

princeps, ab Huntilæo æmulo creditur oppressus. Erat enim quidam Strachanus, homo ad quodvis flagitium promtus, multos annos Forbosio valde familiaris, & omnium ei nequiter patratorum aut conscius, aut particeps, aut auctor. Is parum (ut rebatur) ab eo pro merito cultus ad inimicum ejus Huntilæum se confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel (ut plurimi putant) una cum eo confinxit: quod Forbosius videlicet, ante annos complures, de Rege occidendo consilium iniisset. Id crimen quanquam nec satis firmis argumentis, nec idoneis testibus fuisset probatum, & studia inimicorum in judicio neminem laterent, XIII. die Julii, a judicibus, magna ex parte ab Huntilæo conductis, damnatus, capite luit. Sed ejus supplicium vulgo minus triste fuit, quod, etsi criminis, ob quod pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob superioris vitæ facinora, morte non indignum existimarent. Strachanus index, quod tantum crimen tamdiu celasset, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutetiæ vixit, adeo fœde & nequiter, ut nullum in eo crimen incredibile esset. Rex, non adeo multo post, velut pœnitentia ductus, Forbosii alterum fratrem in familiam suam recepit, alteri, claris nuptiis aucto, bona in fiscum redacta restituit.

LIV. Post paucos dies, aliud secutum est judicium, & reorum genere, & sceleris novitate, & atrocitate supplicii, maxime miserabile. Joanna Duglassia, Comitis Angusiæ soror, Joannis Leontis Reguli Glammisii uxor, item filius ejus, & posterior maritus Gilespicus Cambellus, Joannes Leon prioris mariti propinquus, & senex sacrificulus insimulati, quod Regem veneno tollere voluisse dicerentur. Hi omnes quanquam ruri assidue, procul ab aula, vitam agitarent, nec quicquam, quod eos læderet, a propinquis & ministris foret expressum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgensem conditi: Duglassia, quinto post Forbosii supplicium die, igni cremata, cum maxima spectantium commiseratione. Movebat enim homines & ipsius & mariti nobilitas, & in juventæ vigore formæ inter paucas egregiæ commendatio, & inter ipsum supplicium virilis in fœmina animi fortitudo: sed omnium maxime, quod fratris exulis odium, plusquam crimen suum, ei obesse crederetur. Maritus ejus, cum ex arce Edimburgensi evadere conaretur, per demissum funem, sed forte breviorem, quam ut radices rupis attingeret, fractis eo casu prope totius corporis ossibus, fuit extinctus. Filius adolescens, simplicior quam ut suspicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem inclusus, &, Rege demum mortuo, dimissus, ademta bona recuperavit. Accusator fuit Gulielmus Leon propinquus. Is, postquam familiæ nobilissimæ interitum, e sua calumnia, imminere vidit, sera pœnitentia ductus, suum scelus Regi est confessus: nec tamen aut pœnam reorum levavit, aut efficere potuit, quo minus bona fisco addicerentur.

LV. Proximo qui hunc secutus est anno, postridie Idus Junii, Maria Guisia ad Balcomium, villam Jacobi Lermonthii, appulit: inde

inde terrestri itinere ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupsit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. XXXIX Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub finem Februarii, quinque cremati: novem recantarunt, complures exilio damnati. In his fuit Georgius Buchananus, qui, sopitis custodibus, per cubiculi fenestram evaserat. Hoc anno Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item proximo anno alterum ibidem.

M. D. XXXIX.

LVI. Hoc anno, atque item superiore, magis quietæ quam compositæ res erant: nec tam seditionum causæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, sed nemine ausso, se tumultus ducem profiteri. Nam Rex, provisis jam hæredibus, de sua salute securior, Nobilitatem velut ignavam & imbellem cœpit contemnere, tanquam adversus domum sobole confirmatam nihil ausuros. Ac jam ad substructiones otiosas animum adjecerat. Ad hæc pecunia opus habebat Rex, juxta egens ac cupiens: unde par formido invalit & Nobiles & sacerdotes, dum eam quisque tempestatem a se in alterum *inclinare contendit*. Interim, quoties apud familiares de inopia publica querebatur, altera alterius factionis opes ostentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis assentiens, utrosque inter spem formidinemque suspensos tenebat. Igitur, cum ea tempestate Legati Anglorum in aulam venissent, ab eoque petiissent, ut Eboracum ad avunculum accederet, magnumque, si id faceret, operæ pretium pollicerentur, ac prolixe de sui Regis amore & benevolentia erga eum sponderent, factio sacerdotibus iniquior toto conatu atque animi viribus eo incubuerunt, ut Rex tempus locumque colloquii petitum obiret. Id cum sacerdotes resciissent, actum de ordine suo rati, nisi & congressum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque semina Regem inter & Proceres jacerent. Omnes autem rationes circumspicientibus, unum illud tum præsenti malo remedium præsentissimum est visum, si animum Regis, adversus pecuniam infirmum, largitionibus immensis aggrederentur. "Proposita ante o-"culos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promissorum hosti-"lium fide, pecuniam domi & majorem, & facile parabilem," ostentant. "Primum, de suo, in annos singulos, se triginta aureo-"rum millia contributuros, cæterasque omnes fortunas, ad incerta "discriminum, si res postulet, paratas fore," pollicentur: "Ex bo-"nis vero eorum, qui adversus Pontificis Romani auctoritatem Re-"giamque majestatem rebellarent, & novis ac sceleratis erroribus "statum Ecclesiarum turbarent, pietatem everterent, magistratuum "jura tollerent, ac tot seculorum instituta convellerent: ex horum, "inquam, bonis in fiscum relatis, posse supra centum aureorum "millia annua confici, si Rex tantum (quoniam ipsi de capite civi-"um jus dicere non possent) qualem velint, judicem ferret. Cæte-"rum, in quæstione exercenda, nullum fore periculum, aut in ju-"*dicando* moram: cum tot hominum millia nihil dubitent, Vete-"tis

M. D. XL.

" ris & Novi Testamenti libros contrectare, de Pontificis potestate
" sermones serere, veteresque ritus Ecclesiæ contemnendo, religio-
" sis hominibus, ac Deo sacratis, omne obsequium ac reverentiam
" detrahere.

LVII. Hæc cum illi vehementer urgerent, datus est eis judex, ex animi sententia, Jacobus Hamiltonius nothus, Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quantumvis crudeli, Regis animum, jamdudum offensum, sibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Jacobus Hamiltonius, Limnuchi conventuum juridicorum præfectus, idemque superioris Jacobi frater patruelis. Is, post diuturnum exilium, cum adversus Jacobum nothum indicium esset professus, impetrato in patriam ad tempus reditu, ac intellecto, in quanto discrimine ipse, una cum cæteris purioris doctrinæ studiosis, versaretur, filium ad Regem, in Fifam transmissurum, misit, qui, eum nactus antequam naviculam conscenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura suspiciosum, implevit, " Rem esse capitalem, & toti regno pericu-" losam, nisi Rex adversus insidiatorem facinus occuparet." Rex, qui tum in Fifam properabat, juvenem remisit Edimburgum, ad conventum, quem Scaccarium vocant. Ibi convenire jussit Jacobum Lermonthium, Jacobum Kircadium, ac Thomam Areskinum: quorum primus erat familiæ præfectus, alter Quæstor primarius: neuter a religione puriore alienus: tertius Papisticæ factioni deditissimus, & Regi ab epistolis. Eis mandabat, " Ut nuncio atque " certam haberent fidem, ac si ipse præsens eadem narraret," ac annulum notum, de digito detractum, pro tessera ad eos misit. Hi, consilio inter se communicato, Jacobum jam pransum, ac se ad iter expedientem, domi suæ comprehendunt, & in arcem dant custodiendum: ipsi cum per exploratores comperissent, Rege exorato, dimissum iri, præter publicum periculum, etiam sibi metuentes, si homo factiosus & potens, ac tanta ignominia lacessitus, incolumis evaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, summa celeritate in aulam provecti, discriminis præsentiam, ingenium pravum, animum acrem, opesque, omnia quam suspiciosissime possunt, in majus augentes, Regi persuaserunt, " Ne ho-" minem, juxta callidum & audacem, ad hæc ignominia irritatum, " indicta caussa, liberaret." Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Jacobum ad caussam dicendam promi jussit: ac, judicio more patrio constituto, damnatum capite multavit: & corpore post mortem lacerato, partes ejus in publicis urbis locis suspensæ. Crimina adversus Regem objecta; " Quod, certo die, " effracto cubiculo, Regem trucidare constituisset: quod cum Du-" glassiis, hostibus publicis, secreta consilia communicasset." Ejus mors, ob scelerate actam superiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis & sacerdotum ordini, qui in ejus incolumitate omnem prope suarum fortunarum spem collocarant.

LVIII. Ab eo tempore, suspicione adversus Nobilitatem aucta, curisque subinde animum anxium vellicantibus, insomniis etiam nocturnis mens ægra sollicitabatur: quorum unum insigne circumfertur. Videre visus est Jacobum Hamiltonium, ense stricto in se ruentem, primum dexterum, deinde sinistrum detruncasse brachium: cumque comminatus fuisset, "Se brevi, ut vitam quoque adimeret, affuturum," statim disparuisse. Ille trepide experrectus, cum de somnii eventu multa secum volveret, paullo post allatum est, utrumque filium, alterum ad Fanum Andreæ, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, decessisse.

LIX. Interea cum Anglo, jamdudum infenso, neque certa pax, nec bellum erat. Nulla enim armorum denunciatione, e vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui respondebant: nemini erat incertum, Henricum, ob frustrationem ad Eboracum colloquii, graviter indignari. Scotus autem, etsi pro certo haberet bellum instare, censumque habuisset, & fratrem, Moraviæ Comitem, universis copiis ducem designasset, & in belli apparatu distineretur, Legatum tamen ad hostem misit, qui [illegible], si fieri posset, rem componeret: Georgio interim Gordonio, cum mediocri manu, ut incursionum licentiam cohiberet, ad limitem misso. Angli, Gordonianorum paucitate contempta, cum ad Jedburgum cremandum properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis se objecit: prælioque acri conserto, cum Gordoniani procul visi essent, metu injecto, effusa fuga se hosti subduxerunt. Cæsi non adeo multi: plurimi capti. Jacobus Lermonthius, qui ad Novum Castrum de pace agebat, vix tandem responso accepto, quo belli apparatus occultior foret, una cum Anglorum exercitu redire jussus est. Eidem exercitui occurrit [illegible] Joannes Areskinus, & Legati nuper e Scotia missi. Hi quoque ab Havarto, qui copiis præerat, retenti: nec ante dimissi, quam Bervicum est ventum. Scotus, ante Legatorum reditum, certior de adventu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia passuum a limite, ad Falaum Fanum castra posuit, præmisso Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil memoratu dignum gessit, ac ne levia quidem certamina cum hoste conseruit.

LX. Rex mirum in modum cupiebat prælio decernere, adversa Nobilitate, a quibus id impetrare non poterat. Igitur plenus irarum, multa in eos fudit convicia, imbelles & majoribus indignos eos compellans, ac subinde dictitans, "Quando ab eis proditus esset, se cum sua familia, quod illi renuissent, facturum." Nec placari poterat, quamvis frequentes dicerent; "Satis ei ad gloriam "partum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tempore "[illegible], ac Scotos ex improviso aggressum, ac magna commi- "[illegible], non modo libera populatione prohibuisset, sed, per octo "dies quos in Scotia manserat, ita continuisset, ut vix unquam ul- "tra [illegible] passus a limite sit ausus discedere." Nam Bervico An-

glius egressus, adverso flumine Calsonem usque tenuit iter: ibi certior de Scotici exercitus adventu, vado copias Angius traduxit, adeo pugnæ fugientes eventum, ut, cum temere & sine ordine in fluvium procurrerent, uti quisque transierat, signis relictis, qua proxime possent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc e propinquo prospiciebat, quicquam movebat. Hanc ob caussam, Rex adversus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, ut Regis iram ex parte leniret, promittebat, "Si sibi decem tantum millia "permitterentur, se per Solvæum in Angliam penetraturum, ac o-"peræ pretium facturum." Quod adeo præstare poterat, nisi Rex, Proceribus infensus, Olivario Sinclaro, Roslini Comarchi fratri, literas dedisset occultas, quas in tempore promeret. In eis scriptum erat, ut exercitus universus Olivarium pro duce agnosceret. Id consilium eo spectabat, ne, si quid felicius gestum foret, rei prosperæ gloria penes Proceres esset. Cum jam in hosticum esset perventum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, Olivarius a sua factione in altum elatus, ac duabus hastis innixus, Regias proferri literas jussit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, ut, ordinibus solutis, omnes confundi ac misceri statim cœperint. Hostes, homines militares, sed nequaquam ad tantæ rei expectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem e loco superiore intuerentur, magno (ut eis mos est) cum clamore trepidos, inter pugnæ & fugæ consilium, aggressi, pedites, equites & calones confusos in paludes proximas adigunt. Ibi multi ab Anglis, plures a Scotis latronibus capti, & Anglis divenditi.

LXI. Calamitate exercitus, ad Regem, qui non procul aberat, delata, supra quam credi potest, commotus, indignatione, ira, mœstitia animum in diversa trahentibus, nunc in vindictam de suorum (ut ipse dictitabat) perfidia pronus, nunc in novum belli apparatum, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum est visum, ut, induciis cum Anglo factis, Archibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, quibuscunque posset conditionibus, revocaret. Interim, vigiliis & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, XIV. die Decembris, relicta filia herede, ante octavum diem nata. Sepultus fuit postridie Id. Jan. in Cœnobio Sanctæ Crucis, prope Magdalenam priorem conjugem.

LXII Erat ei, dum viveret, facies & compositio membrorum decora, statura mediocris, supra corporis modum vires: ingenium acre, sed quod vitio temporum parum fuit excultum. Victu utebatur parco, vino parcissime. Laboris, algoris, æstus, inediæ patientissimus. Sæpe in equo sedens hieme asperrima diem noctemque continuabat, ut latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate tantum sui metum incusserat, ut, velut eo semper præsente, a maleficiis se continerent. Tanta moris patrii erat scientia, ut de rebus gravibus, etiam per iter, summa cum æquitate expedi-

expeditissime responderet. Aditus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vitia prope adæquabant, sed quæ temporis magis quam naturæ videri poterant. Omnium enim rerum licentia disciplinam publicam solverat, quæ nisi magna severitate animadversione sisti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat avidiorem, quod, cum alienæ potestatis esset, in summa parsimonia educatus fuisset: &, cum primum sui juris est factus, in vacuas ædes ingresso, direpta supellectili, omnis ei simul aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluisset, usus, curatores ejus absumserant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adolescentiæ educatores, qui hac ratione diutissime eum sibi obnoxium fore arbitrabantur. Nobilitatis magna pars ejus mortem non adeo moleste tulit, ut quorum alios exilio multaverat, multos custodiis coercuerat: alii, metu severitatis ejus, nunc ad pristinum contemtum ira recenti adjecta, maluerunt Anglo se hosti dedere, quam sui Regis iræ se committere.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

I. REGE, in ætatis flore, non tam morbo quam mœroris vi extincto, motibusque superiorum temporum, inopinato eventu, sopitis verius quam compositis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempestas, quantam vix ulla proximorum seculorum memoria aut ex majoribus audierat, aut ipsa meminisset. Nam neque Rex domi suprema ordinaverat, & puellam, octavo ante ejus mortem die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel suo fato functi erant, vel apud hostem exules aut captivi retinebantur. Nec, si domi fuissent, vel ob odia privata, vel ob dissensionem de religione, vivo Rege metu compressam, & mox animis metu solutis erupturam, inter se discordes, quicquam erant pro sanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum, adversus Regem potentissimum: qui quomodo esset usurus victoria, multi, pro sua cujusque spe aut metu, varie disserebant. Qui secundus erat hæres, ut nec ad privatam vitam degendam virtutibus multum vulgo præstabat, ita neque consilio ad regnum gerendum, neque fortitudine erat insignis. Cardinalis, in publicis malis locum crescendi sibi esse ratus, ut & ordini suo, & Gallicæ factioni se ostentaret, facinus & audax & impudens est aggressus. Conducto enim Henrico Balfurio, sacrificulo mercenario, falsum testamentum Regi subjecit: in quo ipse se, tribus Assessoribus e potentissimis Procerum adjectis, in summo magistratu collocabat. Spem ei, id consilium successurum, faciebat Comitis Araniæ minime turbidum, & a periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas. Erat enim ex amita Cardinalis natus, & ipse unus ex Assessoribus, velut

in

in partem dominationis assumtus. Oxalio item supremæ potestatis invadendæ celeritatis egere visa est, ut captivorum & exulum ex Anglia reditum præveniret, ne quid in approbatione sui honoris eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem a se alienam, ob diversum pietatis cultum, non dubitabat. Ea caussa fuit ei, ut statim post Regis interitum, edictum de quatuor Gubernatoribus eligendis promulgaret. Adjecit etiam factioni suæ quosdam Procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, adversis partibus non satis æquam. Hamiltonius autem, adversæ factionis princeps, homo minime ambitiosus, quietem oblatam videbatur amplexurus, si per propinquos licuisset: qui suæ magis libidini studebant, quam de ejus honore erant solliciti. Hi diu noctuque juvenis animum spe implebant, & hortabantur, ne fortunam, ultro se offerentem, e manibus elabi sineret: omniaque commisceri malebant, quam in vitæ certa & privata conditione conquiescere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitasque sub sacrificuli imperio serviutetis. Suberat & spes, incerta quidem illa, sed tamen ad hominum studia excitanda non inefficax, quod, cum Hamiltonius secundus esset hæres, multi secum reputabant; puella paucorum dierum, quæ sola eum anteiret, quot ante nubilem ætatem vel casibus fortuitis esset objecta, vel tutorum fraude periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiæ struentibus, consultissimum est visum, qui ex præsente rerum statu se offerebat, fructum non negligere, & futurum Hamiltoniorum incrementum spe amplecti: quæ si fefellisset, non difficilem apud novam Principem, gratiam hominum in regni initio colligentem, & si quid secus evenisset, fore veniam.

II. Dum in Scotia hic rerum est status, Anglus interea in lætitiam, ob victoriam insperatam, effusus, principes captivorum Londinum arcessit. Biduo in arce conclusi, die sacro Thomæ Apostolo, qui est Decembris XXI. per urbem, qua longissima est, ac velut ad publicum spectaculum per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam pervenissent, ibi a Cancellario Anglo graviter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis amplissimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de suo adversus eos jure remisisset, per familias laxiore custodia distribuuntur Erant autem ii ex ordine supremo septem, præterea honesto loco nati viginti quatuor. Verum, ante triduum renunciato, Regem Scotorum unicâ filia hærede superstite, decessisse, hic occasio peropportuna Anglo visa est, per concordiam Scotos Anglis conjungendi, eorum Regina filio suo desponsa. Itaque, revocatis in aulam captivis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos appellatos, operamque suam pollicitos, quatenus aut sine publico detrimento, aut privata infamia possent, Calend. Jan. ineunte anno millesimo quingentesimo quadragesimo tertio, Scotiam versus dimitit. Cum ad Novum Castrum M D. XLIII.

 venissent.

venissent, ac Thomæ Havarto Duci Norfolciæ obsides dedissent, cætera liberi ad suos redierunt. Redierunt una cum eis Duglassii fratres, post decimum quintum exilii annum patriæ restituti. Omnes autem cum partis majoris gratulatione recepti fuerunt.

III. Cardinalis, qui hanc tempestatem in se intentam videbat, non dubius quin & captivos & exules in comitiis adversarios esset habiturus, curarat, ut, ante adventum eorum, ipse Prorex eligeretur. Verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis post diebus, fraude ejus in falso testamento Regi subjiciendo deprehensa, honore dejectus, & Jacobus Hamiltonius Araniæ Comes Prorex dictus: aliis, quod regni proximus esset hæres, jam tum gratiam occupantibus: aliis Cardinalis crudelitatem in quæstionibus de religione tanto ante prospicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, post Regis interitum reperti, in quibus supra trecentorum e prima Nobilitate nomina continebantur: & inter hos in primis, qui Prorex postea factus est in crimen vocabatur. Ejus igitur electio, quia multorum pericula sublevatura videbatur, & superbiam sacerdotum compressura, majori parti hominum admodum grata fuit. Ipse quoque libellos, qui controversias de religione continebant, libenter lectitabat, & vitæ superioris quies, procul ab aulica ambitione remota, spem animi modesti & temperantis multis faciebat, magistratu nondum torporem & socordiam ingenii detegente.

IV. In conventu, qui mense Martio habitus est, affuit Radolfus Sadlerius Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promissis admoneret, alios (ut fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cum Regina Cardinalisque, cum tota sacerdotum factione, non solum repugnaret, sed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium consensu, Cardinalis in cubiculum seorsum seclusus est, dum sententiæ perrogantur. Eo semoto, de matrimonio Reginæ, deque aliis conditionibus facile consensum: obsides etiam, hæc firma fore, Anglo promissi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore custodia apud Setonium habitus: eo pecunia persuaso, brevi post est dimissus.

V. Cum jam, post gravissimam imminentis belli formidinem, pax cum summo utriusque regni emolumento confecta in perpetuum videretur, qui jam aliquot annos a negotiando cohibiti erant mercatores certatim in mare provolant, quam possunt pro tempore plurimas pretiosissimis mercibus naves onerantes. Edinburgum, Dondeeum, cæteræ illius oræ urbes (quæ pars est Scotiæ opulentissima) pro viribus quæque ornant. Hæc classis, fiducia pacis, Angliæ littoris propius quam alioqui necesse erat legens, cessante vento, alibi stabat ad anchoram, aliæ tutos portus erant ingressæ, opportunæ Anglis ad omnem injuriam, si quis belli motus oboriretur. Eodem fere tempore redierant e Gallia Joannes Hamiltonius Abbas Passletensis, & David Panitarius: hi, multorum annorum abjecta persona, ad veros mores reversi, & velut in schola non pietatis sed

nequitia se exercuissent, aulæ omnium flagitiosorum antesignani erant.

VI. Cardinalis, insperata libertate potitus, homo superbo ingenio natus, & repulsa accepta, ac fraude detecta, ignominia etiam accensus, omnes circumspicit turbandæ concordiæ rationes. Primum, re communicata cum Regina vidua, communiter ambo indignabantur, Duglassianos, ob multa & magna beneficia certissimos Angli clientes, statim ab exilio in consilia de summa rerum accitos: & receptæ religionis mutationem omnes pariter formidabant, quæ secum Gallici fœderis solutionem allatura videretur. Ibi de Reginæ consensu, Cardinalis, coacto sacerdotum conventu, & magna ab eis extorta pecunia, quæ imminentem universæ Papanæ Ecclesiæ ruinam averteret, primum parte ejus compluribus adversæ factionis hominibus claris repræsentata, & adjectis multis magnisque pollicitationibus, persuadet, ne obsides promissos Anglo traderent: & qui nuper e captivitate redierant, ab eis pariter impetrat, ut liberos & propinquos, nuper hosti datos, posteriores legibus & salute publica habeant, & religione pristina, cujus incolumitas in hoc uno momento verteretur: neu se in perpetuam servitutem ultro præcipitent. Præterea curat per sacerdotes, ut Regis Angliæ Legatus superbe contumeneretur: per operas vero & scurras contumeliosis verbis comites ejus acciperentur: eorumque dicta & facta in pejorem partem raperentur. Verum Legatus, obstinato adversus omnium contumelias animo, ne quam ipse dissidii occasionem dedisse videretur, statuit diem tradendis obsidibus dictum opperiri. Is cum venisset, Proregem adiit: deque probris, non tam sibi quam Regi suo illatis, juribusque gentium [illegible], graviter questus, petit ab eo, "Ut "juxta fœdus, non ita pridem factum, obsides tradat, amicitiam-"que, nuper initam, sanctam & inviolatam, ex utriusque gentis "commodis, servandam curet." Ille de contumeliis Legato factis se excusat; "ac nolle factum dicere, brevique, quæstione habita, "operam daturum, ut eorum petulantiæ pœna sit erga gentem An-"glorum sui studii & voluntatis testimonium. Quod ad obsides "attinet, Ego, inquit, nec a volentibus impetrare, nec invitos co-"gere possum: id genus enim est imperium quod gero, ut non "minus juris accipiam, quam dem. Itaque, tanta seditione, quan-"tam ipse vides, a Cardinali excitata, omnes meæ rationes conturbatæ sunt, ut, vi publici furoris abreptus, nihil de me certi con-"firmare possum.

VII. Jam negatis novis obsidibus, incidit & altera non minor consultatio, de Nobilibus ante paucos menses bello captis, qui obsides dederant, ac sancte promiserant, se, pace, quam Anglus petebat, conditionibus minime iniquis non confecta, redituros. Ea enim factio Cardinalis, reliquusque sacerdotum ordo, partim rationibus & exemplis, contendebat, rem, propinquos, liberos, & si qua alia hominibus debeant esse jucunda, patriæ caritati posthabenda: partim minis a Gallicis auxiliis, & conjunctionem [illegible]

in majorum ritibus & cærimoniis propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne tam periculoso tempore patriam desererent: qua salva, liberos & propinquos alios sperare possent; perdita, spes reliqui temporis una periret. Multa quoque de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cujus potestatem venturi erant, crudelitate, vera falsis mixta commemorabantur. Jactabatur etiam decretum concilii Constantiensis, quod pacta, contracta, promissa, jurata hæreticis, irrita esse jubet. Cum major pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque suæ culpæ excusationem acciperent, inventus est unus Gilbertus Kennedus Cassilissiæ Comes, qui nec pecunia abduci, nec minis depelli, de constantia fidei servandæ posset. Is, cum binos fratres obsides in Anglia haberet, palam professus est; "Se in custodiam rediturum; neque, ullo metu objecto, commissurum, ut suam duorum fratrum sanguine vitam redimeret:" [ac] recta Londinum, multis reclamantibus, est profectus. Rex & juvenis constantiam laudavit, &, ut locum virtuti apud se omnes scirent, muneribus donatum, una cum fratribus, domum remisit.

VIII. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga cæteros Scotos ira implacabilis. Itaque navibus Scotorum, quarum, (uti diximus) satis magnus numerus in portubus & stationibus Anglorum stabant, retentis, statim bellum indixit: nec obscure non modo fœderum, sed etiam juris gentium violatoribus minabatur. Cum in tam præcipiti statu regnum Scotorum staret, tantum abest, ut vel cognationis memoria, vel communis patriæ caritas, vel salutis publicæ respectus, animos permoveret, ut multo acrius seditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Reginæ viduæ, quæ omnia trahebat ad Gallos, missis ad eos Legatis, ostendebant, "Nisi quid in eorum subsidiis opis esset, nunc in ipso articulo rem esse, ut Scoti & Angli in unam ditionem coirent: id quam ex usu terræ Galliæ foret, aliquot seculorum experientia esse compertum." Illud autem in primis a Gallis petebant, ut Matthæus Stuartus, Levinia Comes, domum ad suos remitteretur: ut qui non solum Hamiltoniæ familiæ esset æmulus, sed etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæso, capitalis inimicus. Huic juveni, præter, in ipso juventæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & solitudo, & pericula familiæ clarissimæ jam ad paucos redactæ, multæ domi clientelæ, magnisque familiis propinquitatibus conjunctæ. Ad id, proximi Regis judicium, qui, si absque mascula stirpe liberum decederet, hunc sibi heredem & successorem destinabat: eamque voluntatem, si diutius vixisset, conventus publici (penes quem est omnium rerum summa potestas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulatores, qui adolescentem, generosum quidem, & magnarum rerum exspectatione [illegible]

[illegible]

citarent. Præter enim summum, in annos prope viginti proximos, Imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias spondebant: & si quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, sed & Jacobi Hamiltonii proxime defuncti legitimum hæredem: quando Prorex nothus esset, ac non modo regni, sed ne suæ quidem familiæ hæreditatem jure posset sperare. Accedebant Francisci Regis Francorum adhortationes, & spes ostentata, & auxilia in tempore promissa. His rebus cum simplex & credulus juvenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat.

IX. Horum cum nihil cum Hamiltonius ignoraret, ut & ipse suæ parti vires adjiceret, de consilio, quibus maxime fidebat, amicorum, statuit Reginam, quæ adhuc in matris potestate erat, e Limnucho tollere: ea enim ad se tradocta, non modo Regii nominis umbram, quæ plurimum apud multitudinem valet, se penes fore: sed puellæ collocandæ, atque etiam regni quo vellet transferendi, se arbitrum futurum. Id si consecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci; vel, si necesse sit, partibus adjungi posse. Hoc consilium cum summopere placuisset, ut in civilibus dissensionibus, exploratoribus omnia utrinque observantibus, nihil occulti esse potest, ad Cardinalem statim est delatum. Is, coactis quos sibi e Nobilitate pecunia conciliaverat, Limnuchum venit, ac, magno cum civium damno, dies aliquot Reginæ præsidio fuit.

X. Interea Levinius e Gallia appulit, & amice Prorege salutato, dissimulatis utrinque odiis, Limnuchum contendit. Ibi convento Cardinale, domum suam profectus, in concilio amicorum longo sermone explicavit, "A quibus arcessitus, cujus jussu, qua spe fretus, quibus conditionibus venisset: nec summum magistratum modo, sed nuptias Reginæ viduæ ab ipsa factionisque principibus oblatas. Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, favorem opesque, &, sicubi opus esset, auxilia sperare jussum. Cunctis assentientibus, atque adhortantibus ne fortunæ sese offerenti deesset, plus minus quatuor millibus hominum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatisque Edimburgum amicis, ad Reginam perrumpere decreverat, jam se viribus inferiorem cernens, ex amicorum consilio, & suo ingenio ad concordiam propensior, de pacis conditionibus tractare cœpit. Missis ab utroque summæ prudentiæ viris, ad Lisltonem, vicum medio fere inter Edimburgum & Limnuchum spatio, in has conditiones conventum est, ut Regina Sterlinum traduceretur: educationi ejus qui præessent, quatuor primi ordinis Proceres eligerentur, qui neutri se factioni implicuissent. Nominati Gulielmus Gramus, Joannes Areskinus, Joannes Lindesius, & Gulielmus Levistonius, viri clari, & illustrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingressi sunt, tamen sub armis cum suis Levinio, donec extra periculum a factione adversa esset

sa esset perventum: nec multo post, peractis consuetis caerimoniis acceptisque imperii insignibus, ad XII. Cal. Septemb. Sterlini regnum init.

XI. Prorex autem, cum nec favore vulgi, ob inconstantiam a se alienati, nec viribus, se parem adversae factioni videret, & ipse per occulta colloquia cum Cardinale tractare coepit: & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propinquus erat, eum, terrore injecto, potius ad se traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte Procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiorem, & Anglis viliorem reddidisset, & ad consentiendum iniquo foederi coegisset, per familiares, apud quos pecunia, quam honesti studium, erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, ut infamia flagitii minueretur ad vulgus, non propalam, sed in aede Franciscanorum, praesente Regina vidua, & aulicorum primoribus, sententiam suam de religionis capitibus controversis Prorex mutavit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatae, se ita Cardinali reddidit obsequentem, ut de imperio solam auctoritatis umbram retineret.

XII. Hoc modo Cardinalis, quod supposito falso testamento petierat, Proregis ignavia, & propinquorum ejus avaritia, est consecutus, ut omnibus regni commodis frueretur, & invidia careret. Id unum ad stabiliendam potentiam restare videbatur, ut Levinium, molestum consiliorum suorum interturbatorem, abigeret. Tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendae constituit, ut interim, dum responsum a Rege Gallorum exspectatur, ipsa juvenis animum suspensum, spe nuptiarum injecta, teneat. Scripserant autem de Levinio ad Gallum honorifice; neque enim negare poterant, ejus maxime, secundum Deum, opera, se in libertatem vindicatos. Nunc, Regis liberalitate & subsidio, rebus in Scotia tranquillis, eum orant; "Ut suum beneficium tueatur, ac pacem "a se praestitam, revocato Levinio, confirmet: neque enim aliter "res diu fore pacatas, sine factionis alterius pernicie. Haec occulte adversus Levinium tentabantur. Ipse interim variis ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale. Aula, in luxum & lasciviam soluta, ludis & conviviis indulgebat: dies equestrium certaminum simulacris, nox personatis saltationibus strepebat. In haec cum Levinius & natura proclivis, & aulae Gallicae consuetudine exercitatus esset, accessit aemulus, Jacobus Heburnus Comes Bothueliae, qui animum, quamvis languentem, exstimularet. Is enim ab Jacobo Quinto relegatus, ac statim, eo mortuo, domum reversus, iisdem artibus Reginae viduae nuptias ambiebat: & aemulabantur in utroque naturae & fortunae dotes, magis similes quam aequales. Itaque, cum Bothuelius, caetera pene par, in omni tamen certamine & armorum ludicra meditatione esset inferior, aula relicta, domum concessit.

XIII. Levinius, aemulo remoto, cum caetera facilia & prona existimaret, ac promissa Reginae & Cardinalis repraesentari vehementius postularet, intellexit demum, se, fraude circumventum, ludibrio

brio

brio haberi: inimicum suum Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam & fortunas potestatem, promoverit Juvenis, malarum artium insolens, & qui aliorum ingenia de suo æstimaret, ita ira exarsit, ut nec verborum acerbitate abstineret: ac sancte juraret, "Se inopiam, exilium, mortem, denique potius "quidvis perpessurum, quam ut tantam contumeliam inultam re"linqueret. Itaque cum totus in vindictæ cogitatione, sed consilii adhuc dubius, Britannodunum se removisset, ibi ad eum deferuntur triginta scutatorum millia, a Rege Gallorum (nondum enim certo compererat, quo in statu Scotorum res esset) missa, ut hac pecunia vires factionis augeret. Ea res ægrum animum aliqua ex parte erexit, quod a Rege Gallo se nondum desertum crederet. Cum autem, in pecunia distribuenda, juberetur uti Reginæ viduæ & Cardinalis consilio, partim ipse suis amicis divisit, partim ad Reginam misit. Cardinalis, qui totam eam prædam spe devoraverat, & hoc lucro se fraudatum, & ignominia affectum, graviter ferens, Proregi auctor fuit, ut, exercitu statim comparato, Glascuam proficisceretur: non dubius, & Levinium, & pecuniam ibi pariter opprimi posse. Eorum consilio ad Levinium perlato, ille ex amicis & clientibus brevi supra decem millia hominum coegit. Hanc autem ut multitudinem facilius conficeret, multum juvit Procerum quorundam indignatio, qui ab initio, & religionis studio, & Cardinalis odio, Proregem ad summum honorem evexerant, ac tum priorem benevolentiam in odium commutaverant, quod ille, amicis optime meritis non modo inconsultis, sed, quod in ipso erat, proditis, hosti immanissimo se & illos in servitutem dedisset. Itaque hic animorum habitus, novam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit mutationem, ut, prope integris partium viribus, duces modo alii accederent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Reginam viduam adjunctis; ejus autem prioribus amicis se Levinio aggregantibus. Cum eis ergo copiis repente coactis, Levinius Letham venit: misitque Edimburgum ad Cardinalem, qui denunciarent; "Nihil opus esse, ut se Glascuam oppugnatum venirent: se enim, "primo quoque die, sui copiam in campis, qui Letham Edimburgumque interjacerent, facturum.

XIV. Cardinalis, qui, Prorege in suas partes tracto, adversæ factionis opes & animos fractos rebatur, neque quenquam fore sperabat, qui secum acie congredi auderet, cum se, præter opinionem, viribus inferiorem cerneret, conflictum quidem verbo non recusabat, sed rem de die in diem, variis moræ caussis interpositis, differebat: gnarus interim, Levinium non posse diu voluntariorum exercitum, sine stipendiis aut commeatu in longum tempus proviso, continere, assidue precibus & pollicitationibus eorum, quos idoneos putabat, animos tentabat, si quos ad se traducere posset. Levinius, cum hostem ducere bellum videret, nec ulla ratione prælio rem commissurum, seque ad obsidionem omnibus rebus necessariis imparatum, præterea colloquiis nocturnis quosdam suorum cum hoste jam trans-

egisse,

posse, ut se ex iis angustiis quamprimum explicaret, amicis, qui jam sibi occulte prospexerant, urgentibus, pacisci cum Prorege suit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus est, atque aliquot dies ibi, tanquam odiorum veterum obliti, una transegerunt. Tandem ubi Limnuchum est ventum, hic Levinius, per amicos admonitus, sibi occultas parari insidias, Glascuam de nocte clam se contulit, arceque Episcopali commeatibus & præsidio, quantum satis videbatur, communita, Britannodunum concessit. Illic magis dilucide cognoscit, Duglassios cum Hamiltoniis convenisse: &, quia ex pristinis simultatibus suspiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglassium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre, obsides datos. Id quidem quanquam in speciem & firmioris concordiæ simulationem factum fuisset, promissumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen usque ad Anglici exercitus adventum detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam securis, donec Proceribus, in quibus aliquid animi aut vitium esset, sublatis, eorum supplicii terrore cæteros a tumultuando compescerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Levinius, Franciscum Regem inimicorum calumniis esse alienatum. Interea Glascuam venerunt Archibaldus Duglassius Angusiæ Comes, & Robertus Maxuallius clarissimæ familiæ Princeps, ad controversias (si fieri posset) inter Proregem & Levinium sedandas. Sed, qui Proregi erant a consiliis, persuaserunt, ut ipsi pacis interpretes retinerentur. Itaque per posticum ædium, ne quis tumultus in oppido fieret, educti, in custodiam ad arcem Hamiltonium mittuntur.

XV. Hoc statu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præstantissimis, Proregi infensioribus, Henrico Regi visa est occasio, non modo fœderis, sed juris gentium violati pœnas expetendi: ac priusquam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & justæ querelæ plenas ad Edimburgenses misit, jure increpans; "Quod "amicitiam suam, qua facile carere non possent, oblatam, adeo "arroganter rejecissent: nec rejecissent modo, sed beneficiis provo- "cati, belli semina spargerent, & ipsum invitum ad arma coge- "rent. His literis cum nihil profecisset, magnas navales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore trajecturas, in Scotiam vela facere jussit: ac Edimburgum & Letham (quæ oppida præcipue Legato ejus insultaverant) & regiones circumcirca omnibus belli malis affligere. Naves eo delatæ, paullo supra Letham, peditum decem millia quarto die Maii exposuerunt, ac nullo repugnante (cives enim, negotiandi caussa, plerique omnes aberant) oppido potiuntur. Prorex & Cardinalis, qui tum Edimburgi erant, cum, ab omnibus rebus imparati, omnia circumspicerent, tantus eos repente terror invasit, ut quatuor illos viros, genere & factis nobilissimos (quorum ante meminimus) captivos e custodiis eduxerint, nullo certe incolumitatis publicæ respectu, sed *simul veriti*, ne propinqui & clientes eorum aut militiam recusarent,

rent, aut se cum hoste conjungerent, simul ut populi, multis de caussis a se alienati, benevolentiam redimerent: ipsi autem, & civium & hostium pari odio se committere non ausi, Limnuchum profugerunt. Angli, Lethæ triduum morati, dum impedimenta machinasque exponunt, sese ad congrediendum parant: aliarum autem rerum cura expediti, Edimburgum ducunt: &, urbe spoliata, ac deinde incensa, ad vicinas circa regiones depopulandas dispersi, multos pagos, arcesque nonnullas, & villas hominum nobilium ferro flammaque evastarunt. Edimburgo dein Letham reversi, ac secundam tempestatem nacti, ignibus in ædificia immissis, naves solverunt.

XVI. Per id tempus Levinius certior est factus, calumniis inimicorum Regem Franciscum esse penitus alienatum: frequentibus enim literis & nunciis, adversa factio Gallo persuaserat; “ Unum esse “ Levinium, qui, ob veteres cum paternis hostibus inimicitias, pu“ blicam Scotorum concordiam remoraretur: eum esse caput factio“ nis, Proregi adversantis, & Anglis amicæ: & qui privatis magis “ indulgeret odiis, quam caussæ communi faveret. Eum si Rex in “ Galliam revocaret, inter cæteros facile pacem coituram. Hæc cum Levinius, de se ab inimicis ad Regem delata, ex amicis rescisset, scripsit & ipse ad eundem; “ Quo in statu rem Scoticam com“ perisset: quanto suo & amicorum labore, utramque Reginam “ vindicasset in libertatem, easque rerum potentes fecisset, fracta “ partium adversarum potentia, atque e turbulentissima tempestate “ rem in summam tranquillitatem restituisset. Nec sibi quicquam “ fore gratius, quam in Galliam, in qua prope diutius quam in “ Scotia vixisset, redire, hominumque carissimorum suavissima con“ suetudine frui. Verum, se, non sua sponte, sed Regis missu, in “ patriam reversum, nec quicquam ibi gessisse, cujus aut ipsum aut “ Regem pœnitere debeat. Quod si favore pristino non destituatur, “ se brevi facturum, ut non modo spem de se conceptam æquet, “ sed etiam superet: sin in medio rerum cursu nunc revocetur, non “ solum res præclare inchoatas se relicturum imperfectas, sed ami“ cos, propinquos & clientes, quos ad caussam publicam suscipien“ dam impulerit, & sumtu & laboribus pene afflixerit, in servitutem “ & cruciatum crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum “ in se erat, Reginam & regnum hostibus venum dederit: pacta & “ promissa cum hominibus nihilo sanctius observet, quam pietatis “ adversus Deum cultum; quem, intra paucos annos, jam tertium “ mutavit. Nec id in eo mirandum, qui promissa & jurata, non “ fidei firmandæ vincula, sed perfidiæ occultandæ latibula, existi“ maret. Illud autem se magnopere optare, ut Regia majestas, & “ qui a consiliis sunt, cogitent, utri potius fides in re tanta sit ha“ benda: eine, cujus omnes majores, se, suam vitam, opes, hono“ res ad ejus amplitudinis emolumenta contulerint, & multis bene“ ficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum testi“ moniis, aucti, cumulati & honorati fuerint, quam homini, ad

“ omnem levissimi rumoris auram inimicos amicosque mutanti, &
“ a solius fortunæ arbitrio pendenti.

XVII. Hæc quanquam plurimi vera non ignorarent, tamen Gallus a Guisiis, Reginæ viduæ patre & patruo, omnibus in rebus ejus opes & auctoritatem augentibus, obsessus, adversus Levinii deprecationem aures animumque ita obfirmarat, ut Joannem Cambellum, hominem claro loco natum, & spectatæ fidei, ab eo missum, nec audire, nec omnino in suum conspectum venire, pateretur, ac prope in custodia habuerit, observarique jusserit, ne consilia, quæ in aula Gallica agitabantur, ad suos perscriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Levinium perlata fuissent, pudor simul & ira in diversas cogitationes ægrum animum rapiebant. Pudebat irrito incepto discedere: multo etiam magis, quod amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in discrimen secum traxerat, nisi sola morte satisfacere se posse non arbitraretur. Cæteris irascebatur, ac in primis Reginæ viduæ & Cardinali, quorum perfidioso ludibrio in has angustias erat conjectus: sed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in arenam deductum, in ipso rerum secundarum cursu, destituit, & se inimicis conjunxit.

XVIII. Cum in hac inopia consilii fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre possent, edicto jussos ad certum diem Sterlinum adesse, ac, decem dierum commeatu parato, quo Prorex duceret, sequi. Nec minus impigre rumorem res consecuta est. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecto, Glascuam ducit. Ibi cum arcem, decem dies obsessam, æneis tormentis frustra converberasset, tandem, induciis in unum diem factis, & custodibus per colloquia tentatis, incolumitate præsidiariis promissa, arx dedita est: in omnes tamen præter unum & alterum est sævitum.

XIX. Levinius interea, desertus a Gallo, omnisque alterius auxilii spe præcisa, per amicos Angli erga se animum explorat. In Anglia, omnibus ex sententia succedentibus, cum eo proficisci statuisset, cuperetque Hamiltonios ante suum discessum insigni aliqua clade afficere, ea de re consilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite habito, dies dicitur, quo die Glascuam cum amicis & clientibus convenirent, atque inde in regionem Glottianam, quam soli Hamiltonii tenebant, impetum facerent. Re ad Proregem delata, optimum visum est, Glascuam occupare, & locum conveniendi hostibus præripere. Sed jam cum magna suorum parte Cunigamius in oppidum receptus, Levinii adventum exspectabat. Verum, audito Hamiltoniorum accessu & consilio, in campum propinquum progressus, pro copia præsente aciem instruxit: ac circiter octingentis, partim e suis, partim oppidanis civibus, in caussam pronis, comitatus, majore animo quam viribus, manum acriter cum hoste conserit: primamque eorum aciem, captis tormentis æneis, quæ secum advexerant, in secundam impegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur,

reſque eſſet in magno diſcrimine, ſubito Robertus Bodius, vir clarus ac ſtrenuus, ex itinere cum parva equitum manu in conſertiſſimam pugnam invectus, majorem quidem quam pro multitudine tumultum & trepidationem fecit: utraque enim acies magna ſubſidia Hamiltoniis veniſſe credebat. Is error fortunam pugnæ ſtatim commutavit, dum alteri ſuas, alteri hoſtium copias auctas exiſtimant. Occiſi ex utraque acie circiter trecenti: major pars Cunigamiorum fuit, & in iis duo Comitis filii, viri fortiſſimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria: nam & apud eos aliquot viri inſignes deſiderati ſunt. In Glaſcuenſes graviſſime clades incubuit. Hoſtes enim, non contenti civium cæſorum ſanguine, & ſuperſtitum miſeriis, & ſupellectilis direptione, etiam valvas oſtiorum & feneſtrarum, clathroſque ferreos abſtulerunt, neque ullum genus calamitatis omiſerunt, niſi quod tectis, ſpoliando laceris & deformatis, ignem non ſubjecerunt.

XX. Hujus pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo ut amici & propinqui Levinii iterum rem aleæ certaminis committere recuſarent, non tam quod hoſtium opes auctas, & ſuas imminutas, viderent, nec quod, amiſſis viris fortiſſimis, e locis longinquis copias novas non tam celeriter cogere poſſent, quam quod Hamiltonium, ſub cujus imperium ſe mox venturos proſpiciebant, gravius nimia pertinacia offendere, & novam ſæviendi cauſſam præbere, nollent. Levinius, a Gallis & majore Scotorum parte deſtitutus, arci Britannoduno cuſtodem Georgium Sterlinum dedit: ipſe cum paucis in Angliam navigavit, fruſtra conſulentibus amicorum præcipuis, ut in arce inexpugnabili aliquot menſibus ſe contineret, ac novam rerum (quam brevi futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propoſiti quod intenderat, in Angliam profectus, a Rege fuit ſuſceptus honorifice: qui, præter aliam munificentiam, Margaritam Duglaſſiam ei dedit uxorem. Ea erat Jacobi Scotorum Regis proximi ſoror, ex Comite Anguſiæ & Henrici Regis Anglorum ſorore nata, puella in ætatis flore, ſumma forma & elegantia prædita.

XXI. Interea Scoticam factionem, quæ diſceſſu Levinii ſine duce relicta erat, & obſtinate recuſabat, ne in Hamiltonii (cujus levitatem ante cognoverat, & ſævitiam timebat) poteſtatem veniret, Regina vidua in ſuam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per deſperationem moliretur. Hamiltonii, tam potentis inimici diſceſſu læti, nondum autem pœna ſatiati, nimium intemperanter rebus ſecundis uſi ſunt: ipſum enim & amicos, in proximo conventu Limnuchi, damnarunt, &, bonis in fiſcum redactis, exilio vertere ſolum coegerunt. Ex eorum multa, ſe ſuaſque res a fiſco redimentium, magna conflata fuit pecunia, ſed non ſine maxima invidia, & omnium bonorum offenſione graviſſima.

XXII. Inter has ſeditiones domeſticas, Angli Scotiam ingreſſi, Jedburgum, Calſonem, & regiones circumjectas, ferro flammaque vaſtantes,

vastantes, late solitudines fecerunt. Inde ad Coldinghamiam progressi, templum templique turrim pro tempore operibus munierunt, ac præsidio ibi relicto discesserunt. Præsidiarii, partim prædæ aviditate, partim ne commeatum obsessuris hostibus suppeditaret ager vicinus, effusas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis & Prorex, advocato concilio, edixerunt, ut Nobiles, & e reliqua multitudine potentiores armati adessent, quo Prorex duceret secuturi; secumque octo dierum commeatum afferrent. Brevi supra octo millia convenere, & asperrima hieme, cum turrim ædis sacræ machinis verberassent, totum diem noctemque illam cum maxima hominum & equorum fatigatione in armis fuerunt. Postridie Prorex, sive suam in labore militari ferendo mollitiem accusans, sive vero hostilem incursionem formidans, (erat enim de adventu Anglorum e Bervico urbe propinqua certior factus) cæteris Proceribus ignaris, ac paucis suorum comitantibus, quantum equi contendere cursu poterant, Dumbarum se recepit. Qui hujus fugæ turpitudinem excusare conabantur, aiebant, eum timuisse, ne a suo exercitu, propter odia ex multis offensionibus collecta, Anglis proderetur. Ejus discessus magnam in exercitu fecit perturbationem: eamque etiam graviorem, quod, quanto caussa fugæ erat obscurior, eo majores timendi caussas multi in animo sibi proponebant. Itaque, pluribus in ea sententia obstinatis, ut, quo cuique proximum erat, machinis relictis, domum properarent; aliis, qui magis providi, & minus formidolosi videri vellent, consulentibus, ut eas, ne usui esse possent hostibus, pulvere gravius onustas dirumperent: Archibaldus Angusiæ Comes unus obstitit, ne turpi fugæ turpissimum adjicerent flagitium. Et cum nec auctoritate nec precibus quemquam retinere posset, clara voce, ut a multis audiretur, inquit; "Quod ad me attinet, quamlibet mortem honestam "malo, quam vitam, tali admisso dedecore, quamvis opulentam & "securam. Vos amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum statuatis. Ego aut has machinas reducam, aut vivus ipse "domum non redibo: idemque vitæ & gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita charius erat, commovit: cæteri, ob probrosam Proregis fugam, animum despondentes, vagi, solutis ordinibus, qua cuique visum est, abierunt. Duglassius præmissa tormenta cum suo instructo agmine est secutus: &, equitibus hostium, quos tumultus exciverat, a tergo frustra instantibus, Dumbarum reduxit.

XXIII. Hæc expeditio, temere suscepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignaviam ad suam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iverius, & Brienus Latonius, Angli Equites splendidi, nemine obvio, Marciam, Tevjotiam, & Lauderiam percursantes, prope omnes earum regionum incolas aut se dedere coegerunt, aut, si quis pertinacius restiterat, in agris vastatis solitudines ei reddebant: eoque inoffensus prosperarum rerum cursus infolentiam

ſentiæ Anglos provexerat, ut finem victoriæ ſuæ æſtuarium Forthæ ſtatuerent: atque hanc ſpem ſecum ferentes, Londinum profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter navatam, præmium poſtularent. Ea de re cum in concilio ageretur, Thomas Havartus, Norfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat adverſus Scotos magniſque damnis eos affecerat, cum ex rebus tum in Scotia turbulentis intelligeret, non fuiſſe difficile, regiones nullis præſidiis firmatas prædando percurrere, vulguſque, cui nullum eſſet aliud præſentis mali perfugium, ad ſacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum & in ſuis tuendis conſtantiam, & in amiſſis repetendis pertinaciam: Regi auctor fuiſſe dicitur, ut agrum bello captum eis operæ pretium ſtatueret, & ad eum tuendum, donec Anglorum aſſueſceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent, & Rex non ægre tribueret, vanæ jactationis æque vana compenſatione donati, læti ad limitem rediere: addita, præter limitum accolas, qui ſine ſtipendiis militare ſolent, tria mercenariorum millia.

XXIV. Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, ut qui nullam a Prorege ſpem haberent auxilii: quippe qui ſacrificulorum, & potiſſimum Cardinalis, uteretur conſilio, Archibaldus Anguſiæ Comes, & publico dedecore, & privatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuoſas in Marcia & Teviotia poſſeſſiones) graviter commotus, & periculi magnitudinem Proregi luculenter expoſuit, & ut obviam iret eſt hortatus. Ibi cum Prorex ſuam deploraret ſolitudinem, & ſe a Nobilitate derelictum quereretur, Duglaſſius oſtendit; "Id ipſius culpa fieri, non Nobilium, qui "& fortunas omnes, & vitam ad publicam ſalutem tuendam con-"ferrent: quorum conſilio contemto, ad ſacrificulorum nutum cir-"cumageretur, qui foris imbelles, domi ſeditioſi, omniumque pe-"riculorum expertes, alieni laboris fructu ad ſuas voluptates abute-"rentur. Ex hoc fonte, inter te & Proceres facta eſt ſuſpicio, quæ "(quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime eſt impedi-"mento. Quod ſi conſilia de rebus magnis cum illis communi-"care in animum inducas, qui in illis exſequendis vitam non recu-"ſent impendere, non deſpero, nihilo minus illuſtres res poſſe geri, "quam a majoribus noſtris, temporibus aut æque aut non multo "minus turbulentis, geſtæ ſunt. Sin per deſidiam ſingula hoſtem "carpere ſinamus, aut nos brevi ad deditionem coget, aut in exi-"lium ejiciet, quorum utrum ſit miſerius aut flagitioſius, vix dici "poteſt. Quod autem ad nos attinet, ſcio me ab inimicis proditi-"onis, te vero timiditatis inſimulari. Quod ſi tibi, quod effuge-"re non poteris, quamprimum faciendum videtur, utrumque cri-"men non verbis expolita oratio, ſed campus & acies redarguet.

XXV. Cum Prorex ſe in illius & cæterorum poteſtate futurum oſtenderet, concilio ſuper expeditione ſuſcipienda habito, edictum in omnes regiones propinquas eſt miſſum, quo imperabatur Nobilitati, ut, quanta cum celeritate poſſent, ad Proregem, ubicunque eſſet, venirent.

venirent: Ipsi postridie, cum præsentibus copiis (erant autem non plures trecentis equitibus) Angliam versus iter intenderunt. Aggregantibus se ad eos non adeo multis Lothianis ac Marcianis, cum Mulrossiam ad Tuedam devenissent, ibique suos exspectare decrevissent, Angli, qui Jedburgum jam pervenerant, certiores facti per exploratores de hostium paucitate, ad quinque fere millia hominum Jedburgo educunt, & recta Mulrossiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, & paucos & de via fessos, una cum Prorege oppressuri necopinatos essent. At Scoti, per suos exploratores de Anglorum adventu edocti, se in proximos colles subduxerunt, speculaturi e tuto, quid consilii hostes caperent. Angli, spe sua dejecti, in oppido & Cœnobio Monachorum, non adeo multo ante spoliatis, vagi, &, si quid prædæ invenirent, intenti, ad ortum usque diei substiterunt. Prima luce, cum Jedburgum reverterentur, & Scoti, receptis prope trecentis e Fisana juventute, ducente Normano Leslio, Comitis Rothusiæ filio (qui Scoticæ juventutis, in omni virtutum genere, tum facile Princeps erat) alacriores facti, lentiore gradu ad colles, qui supra Ancramum vicum surgunt, se recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum comitatus, Valterus Scotus, (cujus ante non semel meminimus) homo manu & consilio promtus, venit. Is, excusata temporis angustia, suos mox affuturos affirmans, Scotis auctor fuit; "Ut in collem proximum amandarent equos, &, omnium "æquato periculo, in pedes descenderent, atque in loco humiliore "hostem exspectarent." Nec enim dubitabat, quin ministri, cum equis in editiorem locum subeuntes, fugæ speciem Anglis darent, & ad gradum intendendum eos incitarent. Igitur, ne, nocte imminente, sine prælio Scoti evaderent, ac rursus cum magno labore vestigandi forent, Angli, triplice acie instructa, ad eos pergunt, uno (ut sperabant) levi prælio bellum patrare cupientes; &, quo propior spes erat, quamvis nocturno diurnoque itinere sub gravibus armis continuato, alius alium vehementius hortatur, ut gradum adderent, & brevi labore longam quietem, rem item & gloriam redimerent. Ita, cum quantum adhortatio adderet animorum, tantum viæ labor adimeret virium, prima eorum acies in Scotos, ad prælium instructos, velut in insidias præcipitavit: numero tamen confisi, arma expediunt, ac fortiter prælium ineunt. Sed duæ res, præter spem prælio [illegible], Scotis auxilio fuerunt. Nam & Sol, in occasum pronus, [illegible] radiis in hostium oculos incurrebat, & ventus, satis violentus, fumum sulfurei pulveris ita in posteriores acies rejecit, ut omnem oculis prospectum adimeret, & odore tetro de via adhuc anhelos gravius afficeret. Prima Anglorum acies in secundam, & secunda in tertiam, & sua perturbatione impedita, & Scotorum impetu impulsa, confusis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris implevit, ut nec signa, nec ducem quisquam inspiceret; &, dum suæ quisque privatim saluti prospicit, nemo dedecoris & periculi publici reminisceretur. Cum Scoti confertim sequerentur, non jam deinde pugna sed cædes fuit. Sub tempus, Scoti ad fugam vertenti, cum

Valterum

irent cæsorum numerum, e suis duos modo desiderabant: ex An-
is, præter duces, circiter ducentos milites compererunt interem-
s, & in iis plerosque nobilitate insignes. Capti fuere fere
ille: ex quibus genere clari octoginta. Hæc victoria, quanto
agis præter omnium opinionem accidit, tanto lætior fuit: cujus
idem fructus ad Proregem, gloria pene tota ad Duglassios redun-
avit.

XXVI. Circa hæc tempora, fraude, ut creditur, Georgii Gordo-
i Comitis Huntilæi, certamen commissum est, in quo tota fere
raserioru m familia est extincta. Erat inter eos & Reginaldinos
tus odium, sæpe multis utriusque partis cladibus nobilitatum: &
untilæus occulta indignatione æstuabat, quod, inter vicinas gen-
s, soli ab ejus clientela abhorrebant. Nam cum vicini Insulani,
dversus Comitem Argathelliæ, quicquid virium poterant, cogerent,
emo fere in illo terrarum tractu fuit, qui non in alterius castris fu-
ius esset. Sed, re sine certamine composita, inter redeundum,
um diverso itinere ab eo separati reverterentur, Reginaldini admo-
iti, cunctis popularibus collectis, atrocissimo prælio eos adoriuntur:
raserii pauciores a pluribus victi, atque ad unum cæsi. Ita gens
umerosissima, & sæpe de re Scotica bene merita, tota interierat,
isi divino (ut credi par est) consilio, ex familiæ principibus octo-
inta domi reliquissent gravidas uxores, quæ suo quæque tempore
ares pepererunt singulos, qui omnes incolumes ad virilem perve-
erunt ætatem.

XXVII. Eisdem prope diebus, fit certior Anglus, suum exerci-
um in Scotia fusum & fugatum esse, & Legatus a Prorege in Gal-
iam est missus, qui victoriam nunciaret, & auxilium adversus po-
ulata & minas Regis Anglorum postularet, ac Levinium calum-
iaretur, ejusque discessum e Scotia infamaret. De auxilio, vix
mpetratum, quod pro certo compertum esset, Anglum magnis cum
opiis in Galliam trajecturum. Dati tamen quingenti equites, &
editum tria millia, non tam ut Scotos ab incursionibus Anglorum
rotegerent, quam ut eos distinerent, ne totis viribus in Galliam
ruerent. Anglus, ea æstate, non existimabat necesse, copias ma-
ores ad limitem Scotorum mittere, quod sufficere putabat arcium
ræsidia ad excursiones hostium cohibendas. Nam ex turbido re-
um apud Scotos statu intellexerat, justum exercitum, eo anno, ad
xpugnanda loca munita, cogi non posse. A Legato Scotorum in
Gallia levia, nec digna responso, crimina, in Levinium absentem
ictabantur, quod pecuniam ad se missam suppressisset, quod, ob
jus cum Cardinale dissensiones, prodita fuisset caussa publica: di-
cessus autem ejus in Angliam quam invidiosissime exagitabatur.

XXVIII. Rex Gallus, qui recenti, ex rumoribus fictis, invidia
a exarserat, ut nullam adversus calumnias purgationem admitte-
et, quique Levinii fratrem, satellitum suorum præfectum, in cu-
odiam inauditum incluserat, paullatim eluente veritate, ut excu-
atior esset culpa, temeritati velandæ colorem quæsivit: ut in cri-
mina

mina Levinio objecta inquiri jussit. Id negotium Jacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probo, sed Levinii acerrimo inimico, datur, procurantibus maxime Guisiis, quod sororis suæ caussam separare a perfidia Cardinalis non possent. Mongomerius, cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis, appulit in Scotiam, ad V. Non. Jul. M D. XLV. ac literis & voluntate Regis Galliæ in concilio expositis, effecit, ut indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui sumtus belli ferre possent, ad brevem diem convenire jussis. Ad eum diem, Hadinam convenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque ad limitem profecti, e regione Vercæ, urbis Angliæ, castra posuerunt. Inde, alternis fere diebus, Angliam sub signis ingressi, magnas prædas abigebant: &, hostibus frustra conantibus agros populationibus tueri, Scoti, levibus aliquot prælüs satis prospero successu factis, ad sex circiter millia in omnem partem flamma ferroque vastarunt. Cum, his incursionibus, decem ferme dies consumsissent, nec ulterius in hosticum penetrarent, quam ut nocte se recipere in castra possent, interea Mongomerius & Georgius Humius sedulo, sed frustra, cum Prorege egerunt, ut castra trans Tuedam amnem transferrentur, ut e propinquo agros liberius incursarent, terroremque spargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in concilio erant, quod omni oppugnandarum arcium apparatu destituerentur; soluto exercitu, domum est reditum: cæteri, quo cuique est visum commodissimum, in hiberna concesserunt; Mongomerius Sterlinum in aulam. Ibi, cognitis inimicorum adversus Levinium calumniis, etsi ei erat infensissimus, tamen Cardinalem gravissimis verbis arguit, quod, nulla injuria insigni ab inimico affectus, hominem nobilem & innocentem falsa invidia gravasset, atque coegerit invitum hosti se conjungere.

M. D XLV.

XXIX. His fere diebus, ad omnes utriusque regni limites incursiones utrinque vario eventu factæ: Robertus Maxwellius, Roberti filius, singulari virtute juvenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea memoria dignum gestum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam est reversus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, specie sanandarum partium, quæ seditionibus erant convulsæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum est ventum. Ibi quatuor hominibus, quod carnem die vetito comedissent, supplicio affectis; mulier cum parturiret, quod virginem Mariam in auxilium opemque ejus implorare noluisset, una cum partu extincta est. Ad rei universæ cognitionem animum intendunt. Taodunum inde profecti, ipsi se prædicabant ad pœnas de Novi Testamenti lectoribus ire sumendas. Nam, illa tempestate, id inter gravissima crimina numerabatur: tantaque erat cæcitas, ut sacerdotum plerique, novitatis nomine offensi, contenderent, eum librum nuper a *Martino Luthero* fuisse scriptum, ac Vetus Testamentum reposcerent. Ibi cum *Patricius Grajus*, claræ familiæ in illis regionibus princeps, ad-

ventare bene comitatus diceretur, unaque Comes Rothusius, tumultu sedato per amicos, Prorex utrumque postridie adesse jussit. Sed Cardinalis, parum tutum ratus, duos homines, nobiles & factiosos, & bene comitatos, in oppidum recipere, unum instauratæ Religioni addictissimum, egit cum Prorege, ut Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati essent, accepto, Proregem Perthum tendere, eum consecuti, cum in conspectu essent, datum Cardinalis timori, ut Prorex eos juberet, urbem seorsum ingredi: postridie ambo in custodiam dati: sed, Rothusio statim dimisso, Graius, quem vehementius oderant & timebant, serius liberatur.

XXX. Antequam illinc discederetur, visum est Cardinali, ut potentiam Ruveni præfecti urbani imminueret. Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graii propinquo. Erat Ruvenus Cardinali inimicus, religioni instauratæ favebat: Graius nec prorsus alienus a religionis caussa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto si velut in arenam protrahi possent, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi ex propinquis regionibus ad utrosque se essent adjuncturi: e quibus quantum caderet, tantum hostium sibi detractum Cardinalis existimaret. Igitur prætura Perthi, quæ, multos jam annos, velut hæreditaria, in familia Ruvena hæserat, in Kinfanium translata, cum multa civium indignatione, qui veterem suffragiorum in comitiis libertatem sibi sublatam moleste ferebant. Missus novus prætor, qui cives, nisi sponte parerent, vi subigeret. Urbis oppugnatione bifariam divisa, Graius, qui totum rei pondus in se susceperat, a ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per adversum flumen admotis, latus apertum erat invasura. Sed, quia maris æstus eorum consiliis non respondebat, in tempore non affuerunt. Graius, per pontem aggressus, (quem Ruvenus, recepto in ædes proximas præsidio, incustoditum videri voluit) cum neminem ex adverso armatum conspicaretur, solutus omni metu, interius in oppidum penetrabat: cum a Ruveno, ex ædibus proximis repente prorumpente, invaditur ita acriter, ut fugam cum suis omnibus circumspectaret: sed turba, confusa in angusto, sese impediebat, & fugam primorum ultimi introrumpere conantes morabantur. In hac confusa multitudine periere conculcati complures: sexaginta ferro cecidere. Cardinalis, etsi penes Ruvenum esse victoriam invitus audivit, tamen cædem adversariorum ab eo factam non moleste tulit: quos enim amicos sibi fore desperabat, eorum vires mutuis cladibus [imminutas] in lucro sibi deputabat.

XXXI. Cardinalis, peragrata, quoad tum satis putabat, Angusia, Proregem post hibernum solstitium ad Fanum Andreæ duxit, ut animum ejus, si fieri posset, sibi arctius devinciret. Quanquam enim filium ejus Comitem Araniæ obsidem haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis adversæ viribus, & Proregis inconstantia cogitabat, verebatur, ne pari ac ad se venerat levitate ab adversariis persuasus, ad eos deficeret. Ibi cum per otium

cum

cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & lasciviam transactis, multa in præsentia largitus, multa posterius pollicitus, multa item de statu regni cum eo loquutus, paullo animi securior, Edimburgum est profectus.

XXXII. Erat interim ibi conventus Ecclesiastici ordinis, ad Id. Januarias. In eo cœtu cum jactata plurima fuissent, de veteri Ecclesiæ libertate retinenda, de manifestis quibusdam sacerdotum flagitiis expurgandis, nec ullus inveniretur exitus, tandem delatum est ad eos, Georgium Sophocardium, concionatorem Evangelii longe populo acceptissimum, ad septem ab urbe millia passuum, apud hominem nobilem, Joannem Cocburnum, diversari. Ad eum statim equites missi, qui hominem sceleratum deposcerent. Sed cum Cocburnus alia atque alia caussaretur, ac moras innecteret, si eum occulte posset dimittere circumspiciens, Cardinalis per suos id fieri admonitus, intempesta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obsedit: nec tamen aut blanditiis aut pollicitationibus aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, e propinqua villa sua evocatus, eo venit. Is, cum omnium Lothianorum facile potentissimus esset, tandem impetravit, ut Georgius ipsi dederetur, interposita fide, se ab omni damno & injuria eum defensurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edimburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, post alterum fere mensem, coacta frequenti omnis generis sacerdotum multitudine, quæ de doctrina ejus decerneret, & magis ut speciem judicum præberent, quam quod cuiquam dubium esset, quid decreturi forent, de consensu omnium, Cardinalis (quoniam ipse, per leges Pontificias, de capite cujusquam nec exercere quæstionem, nec statuere posset) petit a Prorege, per literas, ut designet rei capitalis judicem, qui in reum animadvertere juberet, qui jam a conventu sacerdotum hæreseos damnatus esset.

XXXIII. In ea re nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuisset quidem, nisi propinquus ejus David Hamiltonius Præstonianus, multis verbis eum admonendo, rogando, deterrendo, ac interim prope objurgando, continuisset. In hanc fere sententiam locutum ferunt; “ Se vehementer mirari, quo consilio, Prorex, adversus Dei servos, quibus nullum crimen objiciatur, præter Evangelii Jesu Christi prædicationem, tantam licentiam permitteret, & hominibus, flagitiorum turpitudine, & morum immanitate plusquam ferina, prope in cruciatum dederet innoxios: quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti: doctrinam non ignoraret, ut cui ipse non ita pridem vehementer fuisset deditus: cujus commendatione in hunc supremum gradum pervenerit: quam se amplexum sit testatus publice edicto: quam tuendam palam susceperit: ad quam legendam, cognoscendam, vitaque & moribus exprimendam, singulos & universos sit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui sermones, quæ cogitationes hominum, de te sint *futuræ*: cogita beneficia in te collata divinitus: sublatum e me-

dio

‘ dio Regem, hominem acrem, & tibi infensum, cum istud idem
‘ iter insisteret, quo tu nunc vestigia sequeris. Qui suis consiliis
‘ illum praecipitarunt, te nunc in exitium rapere conantur: te ab
‘ initio impugnarunt, omni mole suae potentiae; nunc pravis con-
‘ siliis te in fraudem illiciunt. Revoca in mentem victoriam, tibi
‘ de civibus, sine caede & sanguine; de hostibus, longe majoribus
‘ copiis fretis, cum ingenti tua gloria, maxima illorum ignominia,
‘ concessam. Reminiscere, quorum in gratiam Deum deseras, &
‘ amicos oppugnes: expergiscere aliquando, & tenebras, tibi a ne-
‘ fariis hominibus circumfusas, discute. *Propone* tibi ante oculos
‘ Saulem illum, Israelitici generis Regem, ex infimo loco in supre-
‘ mum translatum. Quanta illum indulgentia, legi suae obedien-
‘ tem, Deus est prosecutus; quantis miseriis eundem, praecepta sua
‘ negligentem, involverit. Confer tuarum rerum, ad hunc usque
‘ diem, successum, cum rebus illius prosperis: ac, nisi consilium
‘ mutaveris, nihilo feliciorem, imo deteriorem, exitum exspecta.
‘ Quid enim ille designavit, quale tu nunc facis, idque in gratiam
‘ hominum scelestissimorum, qui neque flagitia sua tegere possunt,
‘ nec dissimulare saltem conantur?

XXXIV. Hac admonitione hominis amici Prorex motus, rescri-
psit ad Cardinalem; “Ne id judicium praecipitaret: sed rem to-
“ tam servaret integram usque in suum adventum. Neque enim
“ se consensurum in illius hominis perniciem, antequam de caussa
“ diligentius cognoscatur. Quod si Cardinalis secus faxit, in caput
“ ejus poena vertat: se vero immunem caedis & sanguinis fore, hisce
“ literis attestari.” Cardinalis hoc responso, praeter opinionem,
ictus, cum non dubitaret, interposita mora, reum, vulgo gratiosum,
ereptum iri: nec rem disceptationi committi vellet: partim, quod
nullam in aequitate spem poneret: partim, quod de sententiis, jam
ante, conciliorum auctoritate, praedamnatis, iterum judicium fieri
nolebat: itaque prope furenter iratus in consilio ante suscepto per-
“ severavit: ac respondit; “Se non ad Proregem ideo scripsisse,
“ quod ab ejus auctoritate ulla in re penderet, sed quod, ad speci-
“ em consensus publici, ejus nomen ad condemnationem ascribi vel-
“ let.” Igitur, Georgio e carcere producto, Joannes Viniramus,
vir doctus, & qui ex animo sincerae religionis caussae, sed occulte,
faveret, e superiore loco concionem habere jussus, e Matthaei capite
decimo tertio declamavit; “Bonum semen esse verbum Dei, ma-
“ lum vero haereses. Haeresim enim esse opinionem falsam, & cum
“ sacra Scriptura plane pugnantem, & quae cum pertinacia defende-
“ retur: eam vero & gigni & ali ignorantia pastorum Ecclesiae: qui
“ spiritali gladio, id est, verbo Dei, nec haereticos convincere, nec
“ errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Episcopi,
“ ex epistola ad Timotheum, officio, unam esse haeresim deprehen-
“ dendi rationem ostendit, si ad verbum Dei, velut ad lapidem
“ Lydium, conferatur.” Tandem, cum perorasset, etsi, quae di-
cebantur, contra sacerdotes facerent, qui non ad refellendas haere-

ses

ses convenissent, sed ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantiæ eorum obviam irènt, tamen, velut omnia succederent eis ad votum, ut consuetam judicandi sibi formam observarent, ad suggestum, in templo exstructum, Georgium pertrahunt: alterum ex adverso suggestum conscendit Joannes Lauderus, Romanensis sacrificulus: cæteri, velut ad judicandum, circumsistunt. Sed nulla judicii aut liberæ disceptationis ibi forma fuit. Accusator enim, cum multis abominandis conviciis, odiosissima quæque, quæ vulgo adversus purioris doctrinæ magistros confingi solent, cum summa verborum acerbitate detonabat, atque ita tum actis aliquot horis, Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctavit, magna parte temporis in orando consumta.

XXXV. Postridie mane, Episcopi duos Franciscanos ad eum miserunt, qui ei denunciarent; "Moriendum quamprimum esse:" ac rogarent, "Num ipsis, de more, peccata confiteri vellet." Ille, "Nihil sibi rei cum Fratribus esse," respondit: "Nec cum eis libenter collocuturum. Verum, si in animum inducerent, in hoc genere sibi gratificari, se cupere sermonem conferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat." Is cum, Episcoporum permissu, in arcem venisset, cum Georgio satis diu Viniramus collocutus, tandem, sedato fletu, a quo se cohibere non potuerat, placide rogat eum; "Num vellet, Cœnæ sacramentum accipere:" "Et perlibenter, (inquit) si ex Christi instituto, sub utraque specie, nempe panis & vini, exhibeatur." Viniramus, ad Episcopos reversus, cum retulisset, eum sancte affirmare; "Se immunem a sceleribus, quorum arguebatur: nec id eo pertinere, ut mortem instantem deprecaretur: sed ut suam innocentiam, Deo satis notam, hominibus etiam testatam relinqueret:" Ad ea Cardinalis, ira inflammatus: "Et te, inquit, qui sis, jampridem non ignoramus." Item rogatus, "Num sacri corporis, & sanguinis communionem ei permitteret," cum aliis Episcopis paullum collocutus, ex eorum sententia respondit, "Non videri æquum, ut pertinax hæreticus, ab Ecclesiaque damnatus, ullis Ecclesiæ beneficiis frueretur.

XXXVI. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & ministri, hora circiter nona, ad jentaculum convenissent, rogatus ab eis Georgius; "Num & ipse una vellet sumere cibum:" respondit, "Et perlibenter, ac multo etiam libentius, quam a me est factum superioribus diebus: quod nunc demum intelligam, viros vos esse bonos, & in eodem Christi corpore mecum esse sociatos: quodque hunc mihi in terris novissimum convictum esse sciam. Te autem (inquit præfecto) hortor per Dei nomen, perque eum amorem quo afficeris erga Dominum & Servatorem nostrum Jesum Christum, ut huic mensæ paullum assideas, audientiamque facias donec ego brevi adhortatione vos compellem, ac super pane, quem, ut fratres in Christo, sumus esuri, orem; ac deinde vobis vale dicam." Interea mensa, ut mos, linteo operta, impositoque

pane,

pane, Georgius disserere breviter ac dilucide cœpit, de Christi Cœna, tormentisque & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus est autem præcipue; "Ut, abjecta ira, invidia, ac malitia, in animos imprimerent mutuum amorem, ac perfecta fierent membra Christi, qui assidue pro nobis interpellat Patrem, ut nostrum sacrificium apud eum proficiat in vitam æternam." Hæc locutus, cum Deo gratias egisset, panem fregit, ac singulis particulam ejus porrexit; & vinum pariter, ubi ipse gustasset, omnesque precatus esset, "Ut memoriam mortis Christi nunc postremum in hoc sacramento secum usurparent: sibi autem amariorem potionem temperari, ob nullam aliam caussam, nisi Evangelii prædicationem." Post hæc gratiarum actione peracta, se in cubiculum suum recepit, ac orationi finem reddidit.

XXXVII. Nec multo post, duo e carnificum numero ad eum a Cardinali missi: quorum alter tunica, e linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulveris sulfurei sacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius præfecti eductum, ibi commorari jubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem suggestum ligneum erigitur, pyra extruitur, ex adverso fenestra & propugnacula arcis tapetibus, stragulis sericis, & pulvinis ornabantur, unde Cardinalis, cum suo grege, iatum spectaculum e tormentis hominis innoxii caperent, &, velut tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. Magna præterea frequentia armatorum, adversus vim externam, aut verius ad ostentationem potentiæ, adhibita: machinæ æneæ, per totam arcem, locis idoneis dispositæ. Inter hæc, tubis clangentibus, Georgius productus suggestum conscendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Ecclesia orandi venia, carnifices ignem subjecerunt, qui pulverem undique alligatum confestim in flammam ac fumum solvit. Præfectus arcis, qui tam prope astabat, ut flammæ afflatu ambureretur, breviter eum est hortatus; "Ut bono animo esset, ac delictorum veniam a Deo peteret." Cui ille, "Hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit. At, qui nos ex editiore loco tam superbe despicit, intra paucos dies non minus ignominiose jacebit, quam nunc arroganter cubat." Hæc locuto, funis circa fauces arctius astrictus vocem inclusit. Post aliquot horas, corpore in cineres ignis violentia soluto, Episcopi, adhuc ira odioque furentes, gravissimis pœnis propositis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis a suo grege magnus haberi, ac divinis in cœlum laudibus ferri; "Ut qui, torpentibus cæteris, unus, auctoritate Proregis contempta, tantum facinus perfecisset: qui, populari superbia compressa, totius ordinis Ecclesiastici patrocinium tam fortiter susceperit, ac feliciter gesserit. Tales profecto suæ dignitatis vindices superioribus annis Ecclesia si habuisset, [illegible] aliorum imperiis non esset obnoxia, sed, suæ majestatis [illegible] pondere, cætera [illegible]

XXXVIII. Hac sacerdotum supra modum luxuriante victoria, non promiscuum modo vulgus, sed plerique, genere & opibus illustres, magis irritati, quam fracti, rem eo sua segnitie redisse indignabantur, ut præceps aliquid cum periculo esset audendum, aut omnia cum ignominia foret patiendum. Jam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis, de Cardinale tollendo coire, & ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. "Quam enim spem dignitatis reliquam fore, sub arrogantis-"simo sacrificulo, eodemque tyranno sævissimo, qui bello adversus "Deum hominesque suscepto, non inimicos modo, id est, qui aut "rem haberent, aut pietatem colerent, sed cuicunque esset leviter "offensus, eum, velut pecus ex hara, suæ libidini mactaret? Qui "publice bellum & civile & externum alat, privatim meretricum "amores nuptiis copulet, nuptias legitimas pro arbitrio dirimat, "domi cum scortis volutetur, foris in cæde innoxiorum & sanguine "debacchetur.

XXXIX. Cardinalis autem, etsi suis opibus non diffideret, tamen, cum non ignoraret, qui habitus esset animorum, qui de se sermones vulgo spargerentur, sibi cogitandum existimavit de potentia novis incrementis augenda. In Angusiam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitis Crafordiæ despondit, nuptiasque magno apparatu, & prope Regia magnificentia, fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglum, ad infestanda Scotiæ littora, magnos apparatus navales cogere, ac potissimum Fifensibus minari, ipse, ad Fanum Andreæ reversus, Nobilitati, ac potissimum iis, qui maritimos agros tenerent, diem ad conveniendum statuit, ut in commune consulerent, quod huic malo remedium esset objiciendum. Quoque id facilius prospiceret, decreverat, una cum agrorum dominis, totum littus, hoc est, pene Fifam universam circumire, & loca, pro cujusque commoditate, communire, aut præsidiis obtinere.

XL. Inter alios juvenes nobiles, venit ad Cardinalem Normanus Lesliæus, Comitis Rothusiæ filius, cujus antea a nobis mentio non semel facta est. Is cum sæpe ante Cardinali fortem & fidelem navasset operam, incidit inter eos contentio de re privata, quæ ad tempus animos nonnihil alienavit: sed ea lite, magnis pollicitationibus inductus, Normanus cesserat. Verum cum, post aliquot menses, ad repetenda promissa redisset, e sermone in altercationem, ac deinde, neutri satis decora, inciderunt convitia: discesseruntque utrinque animis infensissimis: Cardinalis, non quam volebat reverenter tractatus, indignabundus; & alter, velut fraude circumventus, minitabundus, & in vindictam pronus, ad suos rediit, & intolerandam Cardinalis superbiam eis exposuit. Facile omnes in cædem ejus conjurarunt. &, quo res minus foret suspecta, Normanus cum quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingressus, in consuetum diversorium se recepit, ut ea paucitate cædis consilium dissimularetur. *Erant in* oppido præterea decem ex conjurationis consciis, qui, alii

lio in loco, rei aggrediendæ signum exspectabant. Cum hac ma-
u tantum facinus obire est ausus, in oppido pleno propinquorum &
lientium Cardinalis. Erant tum, ut in illis regionibus, vere præ-
ipiti, dies longissimi, nempe circiter Maii Nonas: & Cardinalis
rcem suam, in usum belli, communiebat, tanta festinatione, ut
rope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad
peras intromittendas, aperiretur porta, Normanus e suis in do-
ncula propinqua duos præmissos in insidiis collocarat, ut, jani-
ore ab eis comprehenso, portæ compotes, signum, quod convene-
at, cæteris darent. Hoc pacto, sine tumultu omnes ingressi, qua-
uor e suis miserunt, qui Cardinalis ostium observarent, ne quis ad
um nuncius perferri posset: alii circa aliorum cubicula missi, qui
ominum & locorum notitia freti, ministros nominatim excitent.
os cum semisomnes sigillatim evocassent, mortem præsentem, si
uisquam mutiret, comminati, extra arcem inviolatos sine tumultu
duxerunt. Ita cæteris ejectis, cum soli arce potirentur, qui ob-
idebant Cardinalis ostium, tum demum pulsant. Rogati, quinam
ssent, cum sua nomina edidissent, intromissi (promissa, ut qui-
am sunt auctores, incolumitate,) multis cum vulneribus confi-
iunt.

XLI. Interea rumor de arce capta per totam urbem spargitur.
ardinalis amici, somno & crapula languidi, sese lente moliuntur
lectis, & tumultuose, Ad arma, vocantes, ad arcem accurrunt,
um magnis minis & verborum contumeliis: scalas poscunt, & alia,
uæ erant ad oppugnationem necessaria, comportant. Qui ex arce
arc spectabant, ut repentinum illum animorum impetum paullulum
etunderent, & ad respectum sui furentes revocarent, conclamant,
" Frustra eos tumultuari, & mortuo seram opem ferre:" Et cum
licto cadaver exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipso lo-
o, unde ipse, non multo ante, Georgii Sophocardii supplicium tam
ætus spectaverat. Nec subibat modo animos rerum humanarum
nconstantia, & inexspectatus eventus, sed multis occurrebat Geor-
ii illa de illius morte prædictio, multaque alia, quæ sanctissimus
ir ille, non sine divino (ut credibile est) Spiritus afflatu, ventura
ræmonuerat, ut brevi secutus exitus comprobavit. Cardinalis ami-
i & propinqui, ad hoc insperatum spectaculum attoniti, celeriter
unt dilapsi.

XLII. Re per omnes regni partes divulgata, diversus animorum,
ro cujusque erga eum amore vel odio, fuit motus: aliis pulcherri-
num, aliis nefarium facinus existimantibus. Multi enim, ob di-
ersum religionis cultum, vitæ suæ ab eo metuentes, non pauci ob
rrogantiam intolerabilem offensi, non solum factum probarunt,
ed & gratulatum ad libertatis publicæ auctores venerunt: quidam
tiam vitam fortunasque cum illis conjunxerunt. Aula vehementer
erculsa, & velut consilii sui parte orbata, de sententia eorum, qui
derant, cædis auctoribus denunciant, ut intra sextum diem adsint,
& vadibus *datis caveant*, se intra diem, qui eis nominaretur, ad
caussam

caussam dicendam in jus venturos. Illi cum arcem munita
rent, & in ea supellectilem pecuniamque Cardinalis, & Pro
lium primogenitum, obsidem (ut ante narravimus) Cardi
tum, nec pollicitationibus hostium, quorum sæpe ante le
& perfidiam perspexerant, fidem haberent, nullas conditio
mentionem pacis admittebant. Ita eis aqua & igni interdi
Hoc pacto res partim minis & inanibus alterius partis promi
eim alterius diffidentia, a mense Maio ad Non. usque Noven
extracta.

XLIII. Tum vero Prorex, & Reginæ viduæ importunis
tionibus, & sacerdotum maledictis & conviciis impulsus, ar
sit: & arce totis tribus mensibus circumsessa, machinisque
quarto demum mense, præcipite jam hieme, re infecta, e
misit, & ad conventum ante indictum in mensem Feb. E
gum venit. Qui arcem tenebant, interea metu ab hoste lib
solum frequentes loca excurrendo vicina populationibus a
ferro flammaque vastabant; sed, tanquam armis parta lic
stupra & adulteria, aliaque hominum otio abundantium vi
fuss, jus & æquum sua libidine metiebantur Nec, Joanne
qui tum ad eos advenerat, crebro admonente; " Deum no
" ri, sed graves mox pœnas per eos, a quibus minime sibi ti
de suæ legis profanatoribus expetiturum," a flagitiis tamen
poterant.

XLIV Præter hoc domesticum, & in ipsis visceribus
malum, accessit & bellum externum. Angli enim, collecti
Solvæum transgressi, longe lateque sui terrorem fuderant:
dis & incendiis contenti, arces quasdam munitas vi cep
præsidiis occuparant. Nec in reliquis limitibus res quie
Robertus Maxuallius, in quem maxima belli tempestas inc
Edimburgum ad auxilium rebus pene perditis poscendum
" Jam enim in agris solitudines vastas esse: præsidia ab
" teneri cultores agrorum, sedibus patriis ejectos, omniun
" rum inopia confectos, amicorum misericordia vivere.
" dem erga Regem mutare nollent, hæc pati. Quod ni
" egestati prospiciatur, brevi futurum, ut & ipsi suis mise
" cti, & vicini, similium metu, in fidem Anglorum se
Ei, ut sua recuperaret, auxilia promissa. Prorex, cum e
eo duceret, ad Megatam amnem castra posuit. Ibi amici
pinquis Cardinalis a Prorege importune petentibus, ut G
Lesliium, Normani patrem, qui ibi aderat, in jus vocaret:
minem potentem, sed fidei dubiæ, aut verius aperte hostem
li socium, duceret: Comes, etsi & tempus & locus contra
tamen nullam se judicio moram facturum ostendit. Igitur
nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac ne
adversariis nominatorum rejecto, sententiis omnibus
lutus.

XL

XLV. Inde ad Langopum arcem progressi, expulsis illinc Anglis, cum alia præsidia aggredi vellent, nuncio repentino sunt revocati. Allatum enim erat, Gallicam classem non procul ab Ebbæ promontorio visam, in qua essent una & viginti triremes. Prorex, id quod res erat suspicatus, ad arcem Andreanam (uti convenerat) expugnandam eas advenire, lætus domum properat. Ibi cum Leone Serozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, conjunctis copiis arcem obsidione cingunt, tanta celeritate, ut multi ex præsidiariis excluderentur; & plerique, qui extra eam conjurationem erant, negotii caussa arcem ingressi, includerentur. Mox, sublatis machinis æneis in turres duorum templorum, quæ in proximo utrinque stabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infestam reddiderunt, ut nemo, sine manifesto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo post, quod inter duas turres muri erat, (cum substructiones posteriores cum prioribus non satis coagmentatæ essent) admotis majoribus machinis, cum magno fragore corruit. Jam vero, qui antea munitionibus confisi, se ad omnia discrimina subeunda promtos ostenderant, trepidare cœperunt: & convocato de summa rerum concilio, Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere solet) in propinqui morte ulciscenda metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, se dediderunt. Ille, suis ad arcem spoliandam immissis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam & supellectilem, etiam præsidiariorum omnes facultates, & multorum præterea civium, ut in locum tutissimum, opes erant congestæ, una cum Proregis filio, qui obses a patre Cardinali datus, eoque cæso, in arce deprehensus fuerat. Arx de concilii sententia diruta. Leon, post paucos dies, cum deditis in altum vela dedit. Hæc in mensem Augustum anni M. D. XLVII. inciderunt. M. D. XLVII.

XLVI. Eodem fere tempore, allatum est, Anglos magnas copias terra marique parare, ut in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea, factum fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, ut qui nec tum auxilia haberet externa, nec domesticis copiis admodum confideret: nam & Papaniorum factio ejus levitate offendebatur, & Levinii exulis amici, crudeliter ab eo & avare habiti, odiorum semina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum, ad edictum, frequentes convenerunt. Inde profecti ad Escæ fluminis (quod per Lothianam fluit) ostium, adventum Anglorum præstolantur. Interea Scoti equites, adventantem hostem omni ex parte adequitantes, & conviciis eos ad certamen lacessunt, & iter infestum reddunt. Imperator autem Anglus, qui Scotos in tumultuario genere pugnæ sciret suis longe præcellere, vetuit, ne quisquam ex agmine adverso in eos excurreret. Tandem, importunis *Grali equitum præfecti* precibus exoratus, permisit, ut paratæ

 complures

complures equitum graviter armatorum & cataphractorum turmæ in imparatos ex inopinato se effunderent: qua repentina procella Scoti, qui desierant hostem timere, cum solutis ordinibus fugerent, eorum aut cæsi aut capti sunt circiter octingenti: ex Anglis etiam, dum avidius fugientibus instant, capti fuerunt complures: & in iis nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die, Scotorum equitatus nihil memoria dignum gessit. Anglorum castra ad Prætonum vicum erant, paullo plus mille passus distantia. Inde e superiore loco Scotorum copias contemplati, cum opinione majorem multitudinem viderent convenisse, interim, dum de summa rerum consultant, literas ad Scotos mittunt, ut, si quid æqui impetrare possent, bellum conditionibus potius quam armis finirent. Earum literarum hæc summa erat.

XLVII. "Se magnopere Scotos orare: primum, ut meminerint, "utramque aciem Christianorum esse hominum, quibus (nisi suæ "professionis prorsus obliviscantur) nihil pace & tranquillitate debeat esse optatius, nihil armis & vi injusta detestabilius. Deinde, "belli præsentis caussam non ab avaritia, odio & invidia natam "esse, sed a perpetuæ pacis studio, quæ nulla ratione firmius quam "matrimonio coire posset, eoque publico Procerum omnium consensu promisso, publicoque fœdere palam approbato; eisque "conditionibus, quæ Scotis quam Anglis essent æquiores: ut quæ "non in servitutem, sed in vitæ societatem, omniumque fortunarum communionem eos vocent. Tanto autem utiliores eas nuptias fore Scotis quam Anglis, quanto infirmioribus a potentiore "& emolumentorum spes & injuriarum metus esset major. Illud "item in primis, in rationibus ponendis, in hoc genere spectandum, quod Reginam viro collocare Scotis esset necesse: quod necessitatis vis esset inevitabilis, & moderatio difficilis: viri eligendi potestatem unam publico concilio relictam esse. Quod si maritum ex dignitate & utilitate publica eligant, quem potius assumant, quam Regem vicinum, in eadem insula natum, genere "propinquum, in eisdem legibus, institutis, moribus & lingua educatum; nec opibus tantum, sed omnibus fere externarum rerum "vel ornamentis vel emolumentis superiorem: & ad hæc, qui perpetuam secum concordiam, & veterum odiorum oblivionem afferret. Quod si peregrinum aliquem, lingua, moribus & institutis "dissentientem, arcessant ad regnum capiendum, secum ut cogitarent, quantis illud consilium malis implicatum esset, & quot secum afferret incommoda: id ipsos aliarum nationum exemplo "posse animis prospicere: idque satius esse, quam experiundo discere. Quod autem ad se attinet, si Scotorum animos a concordia non alienos intelligant, aliquid de jure summo remissuros: "contentosque fore, ut puella Regia in potestate suorum educaretur, "usque ad ætatem nubilem, donec ipsa, de consilio Procerum, sibi "maritum eligere posset: ad id usque tempus, ut utrinque a vi & "armis abstineretur: ne interea Regina in peregrinum solum trans-

"velitur

“ vehatur: neve cum Gallo, aut alio quoquam extero, de matri-
“ monio pactio fiat. Id si Scoti sibi fide promittant, se sine mora
“ pacato agmine discessuros: & si quid damni Scotiam ingressi de-
“ derint, id se bonorum virorum arbitrio compensaturos.

XLVIII. Has literas ad se allatas Prorex, cum Joanne fratre, Fani Andreæ Archiepiscopo, quem in locum & auctoritatem Cardinalis assumserat, paucis aliis ostenderat. Illi in spem victoriæ erecti, auctores fuerunt, ut supprimerentur: verebantur enim, ne, si palam factæ essent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent. Ipsi autem per totum exercitum rumorem spargendum curant; “ Anglos eo consilio venisse, ut ablata
“ per vim Regina, regnum vi & armis in suam ditionem redige-
“ rent. Prorex autem, homo natura socors, quatuor, nihilo seipso in re militari consultiores, allegerat, ad quorum nutum omnia circumagerentur. Hi erant tres ejus propinqui, Joannes frater, Fani Andreæ Archiepiscopus, Abbas Fermelinoduni Georgius Durius, & Archibaldus Betonius: quartus erat Hugo Riggius, caussidicus, corporis mole & stolidis viribus, magis quam militarium rerum cognitione, insignis. Hi Proregem, sua sponte inconstantem, sed ad omnem rumoris auram consilia mutantem, ita vana spe victoriæ impleverunt, ut aliorum admonitionibus clausas aures haberet.

XLIX. Interea, cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum a se rumorem disseminandum curassent, statim, magno cum tumultu, ad arma discursum est. Primam aciem Archibaldus Duglassius Anguliæ, postremam Georgius Gordonius Huntilææ, Comites, ducere jussi. Dena utrique virorum fortium millia data. Prorex in media prope parem numerum habebat. De fuga Anglorum rumor subito exortus, nec omnino vanus erat. Nam, cum deficerentur commeatu, nec e longinquo frumentari, nec rapere ex agris, in tanta paucitate, auderent, unam salutis expediendæ rationem credebant, si, parte impedimentorum relicta, ipsi longis itineribus retro contenderent. Verum, tot armatorum millibus ad prælium instructis, cum nec in planum descendere auderent, nec abeundo fallere possent, in loco superiore adventum hostium præstolantur. Ex adverso, Prorex, impatiens moræ, cum per unum e suis Duglassium admonuisset, ut aciem promoveret; ille, ut qui, ob inopiam commeatuum, sciret Anglos non posse diutius in eo loco consistere, ac exspectabat, ut agmen abeuntium invaderet, lente progrediebatur, donec per alterum a Prorege nuncium juberetur addere gradum: tum demum flumen transivit, media atque ultima acie satis longo intervallo sequentibus.

L. Angli, qui de discessu cogitabant, cum Duglassium ad se venientem magno gradu prospicerent, Graium, equitum præfectum, cum toto equitatu obviam miserunt, qui agmen hostium moraretur, dum pedites collem propinquum occuparent: aut, si daretur occasio, Scotorum ordines turbaret: nam major pars eorum, cum Gallico armatu essent, Scotos impetum suum sustinere non posse existimabant.

ſtimabant. Verum Scotorum phalanx, denſis ordinibus conſtipata, ac longarum haſtarum vallo prætento, venientes exceperunt. Ibi cùm primi Anglorum ſe haſtis induiſſent, proximi, velut in inſidias illati, retro in aciem ſuorum ſe receperunt, ac pro certo affirmarunt, „ Scotorum ordines nihilo magis perrumpi poſſe, quam ſi in murum „ ſaxeum incurrerent Cum jam, peditatu relicto, equites Angli fugam meditarentur, partim mutua adhortatione, partim a ducibus retenti, & æquiore loco conſiſi, ordines reſtituunt. Scotos a progrediendo in adverſum collem retinuit illud maxime, quod Jamboam Hiſpanum, cum cohortibus ſclopetariorum equitum gentilium, velut in latus incurſurum, per obliquum clivum deſcendere viderent. Itaque, ne phalangem per ſubita belli dividere cogerentur, neve a lateribus circumvenirentur, a recto collis aſcenſu pedetentim deflexerunt. Media acies cum, loco relicto, primos fugere crederet, ipſa ſolutis ordinibus fugæ ſe dedit. Id Angli e ſuperiore loco conſpicati, miſſo equitatu multos fugientium obtrivere. Toto hoc itinere, ab Eſca ad caſtra Anglorum, claſſis Anglica, in obliquum Scotorum latus jaculata, magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis conſtratæ eſſent, ob cædes paſſim factas, quoſdam in reditu amnis abſumſit. In ſacerdotes & Monachos (nam & qui per ætatem & vires arma ferre poterant, in caſtra venerant) Angli graviſſime ſævierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honeſtam rejeciſſent; & in victoria, ſi eis obtigiſſet, in ſuos magis quam Angli ſævituri ſperabantur. Ceciderunt, ex Anglis equitibus, in primo congreſſu ſupra ducentos: e Scotis vero, tota fere illuſtriorum familiarum juventus, cum amicis & clientibus, qui ſine flagitio ſe eos non poſſe deſerere exiſtimabant, In fuga multi capti. Scoti priſci, in unum globum congregati, integris ordinibus incolumes domum redierunt: per loca enim impedita, & equiti incommoda, primum ſunt progreſſi: nec, ſi quando in plana deſcendere cogebantur, equitibus Anglis, qui ſparſi fugientes premebant, eos auſi aggredi. Hoc prælium, inter pauca Scotis calamitoſum, factum eſt decimo die menſis Septemb. anno M. D. XLVII.

LI. Angli, parta victoria, eaque lætiore, quod præter ſpem acciderat, quinque millia cum omnibus cōpiis progreſſi, ibi circiter octo dies ſubſtiterunt, & quotidie excurrendo, ad ſex ferme millia regionem circumjectam ferro flammaque vaſtarunt. Neque rem ullam memoria dignam præterea attentarunt, niſi quod in æſtuario Forthæ deſertas inſulas, Ketham & Æmonam, munierunt: in æſtuario Tai, Brochteam arcem ceperunt: & inter redeundum, terreſtri itinere, Faſcaſtellum & Humium arces, injecto terrore, ad deditionem compulerunt: præſidiaque, alterum ad Lauderam, alterumque in ruinis Rosburgi, excitarunt. Repentinus eorum diſceſſus Scotorum animos nonnihil recreavit: & facultatem coeundi, ut de ſumma rerum conſulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant cum parte Procerum, ſtatim poſt prælium, Prorex cum

ıa parte accessit: Prorex quidem & frater mœsti & dejecti, ut ›rum culpa eo calamitatis deventum esset; Regina autem vidua lta signa luctus, & vultu & oratione, præ se ferebat; sed qui sus ejus introrsus speculabantur, eis non ægre ferre videbatur, miltoniorum arrogantiam repressam: eum autem affectum, qui dolore publico superante lætitia eminebat, quibus Regum vitia ninibus honestis occultare mos est, ad animi magnitudinem re:bant. Præterea Regina vidua, jam inde a morte Cardinalis, in nes occasiones fuerat intenta, ut Proregem loco dejiceret, & summ rerum in se transferret potestatem: nec unquam id effectum sperabat, illis in summo culmine collocatis, & loca munita teıtibus. In omni fere sermone, aucto in majus ex Anglis metu, nesticarum copiarum infirmitatem ostendebat, & pericula proıebat, quæ civilibus dissensionibus impendebant: suumque conım cum iis, quos Hamiltoniis minus æquos esse sciebat, commuabat.

LII. Proceribus de universa re Scotica consultantibus, decretum ut Regina Britannodunum seponeretur, dum in Conventu Proım de toto regni statu ageretur. Datus est custos, ex Reginæ vie haud dubie factione, Joannes Areskinus: additur ei Gulielmus vistonius, Hamiltoniorum fautor: missi in Galliam Legati, qui Lege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent, adversus tem communem: spes etiam facta, Reginam in Galliam ventun, ac Delphino nupturam. Sed Galli, domesticis curis intenti, n lentius, quam periculum instans postulabat, auxilia comparant, gli ab utroque limite interim Scotiam ingressi: Levinius Comes, ut accitus ab amicis, ad solstitium hibernum Drumfrisium venit. :er enim ejus Angusius, & vetus amicus Glencarnius, duo millia iitum, ac vicinarum gentium peditum auxilia, ei promiserant, si ictis Anglis ad se veniret. Verum, cum ad locum & diem vena est, vix trecenti convenerant: hique ex iis fere qui latrocinio titabant. Hæc, atque alia hujus generis suspicionum plena, ac ximr varium ingenium Joannis Maxuallii, qui jam obsides An; dedera , Levinio fidem faciebant, se dolo peti. Igitur ut pari e luderet hostes, retento apud se Glencarnio, item Joanne Maxu.o, aliisque Scotorum Primoribus, qui de ipsius ad suos transitiotractabant, de media nocte sexcentos equites, partim Anglos, tim e Scotis deditis, Drumlanricum versus pergere jussit. Hi n ad locum destinatum venissent, fere quingenti emissi, qui quam ıultuosissime ferro & igne grassarentur, ut arcis dominum Jacon Duglassium in insidias elicerent. Ille, id ipsum agi ratus, n suis lucem exspectavit: deinde, insidiarum metu liberatus, in :datores effusius invectus, amnem Nithum transgressus, ipse cum a tergo urgens abeuntibus inhæsit. Illi spatium & locum se col:ndi *adepti, retro in eum* verso impetu feruntur, & in angustiis i, *trepidatione injecta*, turbant, turbatisque instantes paucos oc:t: *multos viros* præstantes capiunt. Hac levi expeditione tant

tantus majorem Gallovidiæ partem terror invasit, ut certatim se Anglis dederent: partim Levinio gratificari studentes; partim ne a vicinis, relicti, ad omnem injuriam paterent, metuentes. Prorex Scotorum, veritus, ne, si ipse, tanto circumstrepente undique tumultu, nihil moliretur, animos suorum labefactatos penitus dejiceret, Brochteam arcem obsedit, ac, post tertium fere mensem, nulla memorabili re gesta, suos abduxit, relicto cum centum equitibus Jacobo Haliburtono, juvene impigro, qui vicina loca infesta redderet, & commeatus terrestres in Brochteam, & præsidium, quod in colle vicino Angli communierant, inferre prohiberet. Hæc fere sub finem illius anni gesta.

M. D. XLVIII. LIII. Proximi anni, qui fuit M. D. XLVIII. initio, Angli Hadinam oppidum ad Tinam amnem in Lothiana communierunt, & villarum incendiis & direptionibus agrum totius fermè Scotiæ fertilissimum vastarunt: aliudque præsidium ad Lauderam urgebant. Et Levinius, sub finem Februarii, limite occidentali transmisso, insidias sibi a parte deditorum paratas ægre evasit & Carleolam reversus, de aliquot obsidibus, ac maxime Joannis Maxuallii, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorum, pœnas sumsit.

LIV Inter hæc, Henricus Gallus, qui patri Francisco successerat, miserat ad mare copias quæ in Scotiam trajiciendæ erant, ad sex fere millia hominum: in iis erant tria Germanorum peditum millia, duce Ringravio; duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diversi generis equites. Omnes jussi parere Dessio Gallo, qui jam aliquot annos copias in Gallia, non sine laude, duxerat. Hi Lethæ expositi, ac jussi Edimburgi commorari dum se a nausea & jactatione marina reficerent. Prorex, & quod secum habebat copiarum, Hadinam profecti, omni aditu obsesso, urbem clauserunt: edictoque in omnes partes misso, paucis diebus ad octo millia Scotorum convenere. Ibi, Nobilitate omni congregato, renovata est illa consultatio, de Regina in Galliam transportanda, & Delphino despondenda. Convocatur concilium in Cœnobium Monachorum, quod extra Hadinam est, hoc est, in ipsa castra. Erant in eo conventu diversi animorum motus. Alii enim disputabant; "Bellum "ab Anglis perpetuum, & a Francis servitutem, ex hac Reginæ "ablegatione, imminere. Erant qui, ob religionis consensum, & præsentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam censerent amplectendam; "Præsertim, cum pacem decennalem "offerrent, nec ullo vinculo & pactis gravioribus Scotos illigarent. "Totum enim id fœdus esse, ut, vel Rege Anglorum, vel Regina "Scotorum, ante decennium e vita decedente, omnia utrinque sint "integra. Ut nullus autem fortuitus eventus intercurrat, tamen "*regno malis præsentibus, quibus fractis viribus prope succumbat,* "*liberato, posse, juventute, quam proxima clades pene totam ab-* "*sumserat, longa pace aucta, sopitis intestinis dissensionibus, ma-* "*turius quam inter cornua tubasque, de summa rerum agi: qui-*

onsultatione, sæpe mora fuit salutaris, & præcipitem festinatio-iem celeris est secuta pœnitentia.

LV. Gallicæ caussæ favebant primum omnes Papani: deinde llicis beneficiis præoccupati, aut in magnam spem emolumento-n erecti. In hoc genere fuit & Prorex. Ei promissi erant redi- annui duodecim millium librarum Francicarum, & præfectura tum equitum cataphractorum. Ita in eorum sententiam frequen-itum est, qui Reginam in Galliam amittendam censebant. Igi- classis, quæ ad eam devehendam venerat, & interim Lethæ bat, simulato discessu, totam Scotiam circumvecta, Britannodu-m appulit. Regina, quæ complures menses ejus adventum exspe-verat, comitantibus Jacobo fratre, Joanne Areskino, & Guliel- Levistonio, conscendit: ac multum tempestatibus adversis ja-ta, tandem in Britanniam, peninsulam Gallicam, fuit exposita, ue inde ad aulam modicis itineribus perducta.

LVI. In Scotia, cum bellum ad Hadinam substitisset, vulgus Sco-um diversis in locis rei gerendæ occasionibus non defuit. Nam n ex Humio & Fascastello arcibus hostes excurrentes magnis in-nmodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti, observato, ne-gentius in Humio vigilias obiri, nocte per rupem, ubi sciebant, ucia loci, minimam diligentiam adhiberi, in summum penetra-it, ac cæsis custodibus arcem in suam potestatem redegerunt. Nec multo post, cum præfectus Fascastelli imperasset vicinis agrico- ut magnam commeatuum vim ad certum diem adveherent; ac vicina juventus occasionem nacta, frequens ad diem dictum ait: ac deposita e jumentis onera cum in humeros extulissent, pontem, qui duas rupes committit, recepti, repente quod fere-nt dejecto, custodem qui aderant signo dato conficiunt: ac prius-am reliqui Angli convenire possent, armis & locis opportuni-bus occupatis, suisque per patentem portam acceptis, arce sunt titi.

LVII. Nec maritimus interea Anglorum exercitus quievit: to-enim terrestris belli mole Hadinam versa, proximas regiones præ-io nudatas rati, hostium duces in Fifanum agrum descendere de-verunt. Igitur, cum aliqua oppida maritima habitatoribus fre-entia prætervecti, ad Fanum Miniani, vicum satis frequentem, pulerunt, ut inde, terrestri itinere, ad immunita quidem, sed ma-a, & in quibus diripiendis majus operæ pretium esset, pergerent; cobus Stuartus, Reginæ frater, accepto tumultu, ipse cum plebe ni Andreæ, & paucis qui domi relicti erant civibus, eo accurrit, gregantibus se ad famam passim vicinis. Angli, jam in terram ressi, circiter ad mille & ducenti, ad pugnam instructi stabant: metu machinarum, quas e navibus exposuerant, agrestium tur-m facile dissipabant. Jacobus autem, terrore fugientium paul-n compresso, tanto impetu in hostem irruit, ut, quamvis turbam ere collectam magna ex parte secum haberet, statim hostem fun-et ac fugaret, atque inde ad mare magna cum cæde compelleret. Mul-

Multi in fuga trucidati: non pauci, dum ad naves properant, aquis absumti. navicula una cum vectoribus, dum tumultuosius ad suos festinat, depressa est. Ferunt eo die caesos circiter sexcentos, centum captos.

LVIII. Illinc classis ad Merniam, regionem minus frequentem, est devecta: eo consilio, ut Montem Rosarum, oppidum non procul ab Escae fluminis ostio situm, opprimerent. Exscensionem nocte facere statuunt: quam opperientes, donec lucis aliquid superererat, ad anchoras, extra terrae conspectum, steterunt. Cum per tenebras paullatim ad littus allaberentur, ipsi, sua imperitia, rationem occulti consilii, accensis in omnibus naviculis lucernis, hosti prodiderunt. Joannes Areskinus Dunius, oppidi praefectus, omnibus absque strepitu arma capere commonitis, tripliciter suos divisit: alios retro aggerem terrenum, in littore ad exscensiones impediendas extructum, collocavit: ipse jaculatores aliosque leviter armatos in hostem duxit: tertiam manum ministrorum & vulgi promiscui, adjunctis paucis hominibus militaribus qui turbam regerent, retro collem propinquum exspectare jussit. His ita comparatis, ipse cum jaculatoribus in hostes descendentes invectus, acre certamen conseruit: ac, tumultuario genere pugnae, eos usque ad aggerem pertraxit: ibi conjunctus cum statione suorum, acie instructa, omnes una in hostem immisit. Nec illi cessissent, nisi e colle propinquo acies alia sub signis se ostendisset: tum demum ad mare & naves adeo trepide acti sunt, ut e circiter octingentis, qui exscenderant, vix tertia pars incolumis evaserit.

LIX. Interea ad Hadinam acriter excursionibus pugnabatur, nec sine utriusque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque, cum multarum rerum aut jam esset, aut mox instaret, penuria; atque auxilium, quod parabatur, serius venturum crederetur, quam vires obsessorum affectae ferre possent, Bervico interea duo Equites illustres, Robertus Bovius & Thomas Palmerius, eo mille pedites, & trecentos equites, quanta possent celeritate, ducere jussi sunt. Hi omnes, insidiis excepti, pene ad unum interierunt. Cum Angli statim alia subsidia mittere conarentur, eorum consilio intellecto, Galli ad angustias viarum, qua venturi erant, se objecerant. Verum Dessius, per exploratorem hostium, quem ceperat, delusus, (quippe asseverabat, Anglos adhuc procul abesse, & alia via instituisse ad suos penetrare) relictis quas obsidebat faucibus, alio se avertit: & Angli interea, qua perrenderant, nemine obvio, penetraverunt. Trecentos adducebant recentes milites: attulerunt & globos ferreos missiles, & sulfurei pulveris nonnihil: commeatum item ejus generis, cujus apud obsessos summam esse penuriam sciebant.

LX. Dum haec ad Hadinam varia fortuna geruntur, neque quicquam ad summam belli proficitur, certus affertur rumor, jussum in Anglia conscribi exercitum, ad obsidionem solvendam. Dessius, copiis adventantibus, cum se imparem sciret, castra paullo longius ab

opp-

ppido removit, & machinas æneas, præter sex minusculas, ex co enere, quæ campestres vocantur, Edimburgum remisit. Tandem Anglici exercitus adventus obsidionem solvit: quod in unius aleam ertaminis rem Scoticam duces committendam non censebant, Scoti, qua cuique proximum erat, domos redierunt. Galli, etsi Anglis vehementer prementibus, sine noxa se receperunt. In reditu, Edimburgi præfectum, prohibentem cum omnibus copiis oppidum ngredi, (quod sciret eos a prædandi licentia non posse contineri) na cum filio & civibus aliquot, qui se ad eos aggregabant, interererunt.

LXI. Dessius interea, ne seditio glisceret, simul, ex rebus bene ucceedentibus, ratus hostem negligentiorem factum, statuit tentare, um ex inopinato Hadinam intercipere posset. Eo tota fere nocte rofectus, prima luce, vigilibus occisis, ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat, oppresso, cæsisque excubitoribus, lii portam effringere conantur, alii horrea Anglorum proxima inadunt. Ibi molientium portas fragor, & Gallorum alacritas victoiam ingeminantium, vix tandem sopitis Anglis somnum excussit. n hac maxima omnium trepidatione, miles quidam machinæ æeæ maximæ, quæ in portam forte obversa stabar, ignem subjecit, t in præsenti malo etiam anceps remedium tentaret. Globus perracta porta per densos Gallorum ordines transvolans, tantam strarem dedit, ut, inter vociferationem militum victoriam gratulantium, & fractarum valvarum fragorem, clamor dissonus ad extrenos perveniret. Illi, trepidationis caussam ignorantes, in fugam onversi, reliquos secum traxerunt. Inde Galli cum damno repulsi, n Teviotiam, quam Angli maximis afficiebant calamitatibus, ducti. Ibi, præsidente Dessio, Jedburgo hostes repressi: multæ inursiones in agrum Anglorum, non sine re & laude, factæ. Tandem, omnibus agris vastatis, omnium rerum inopia ad labores uotidianos adjuncta est, minore vulgi commiseratione, ob Edimurgensem seditionem: quam velut ad tyrannidem conatum accidebant. Nec ab eo die quicquam a Gallis memoria dignum est etratum.

LXII. Rex Galliarum, ex Proregis & Reginæ viduæ literis ertior factus, Dessium, levibus expeditionibus, & ferme inutilibus, nagnos sumtus facere, gravioremque eum amicis, quam inimicis sse, ac præcipue post Edimburgi factam seditionem, adeo Franci nilitis auctam insolentiam, ut res non procul abesset a pernicie, x intestinis discordiis: eo revocato, auxiliis Paulum Termium irum militarem, & summa prudentia præditum cum suplemento milit in Scotiam. Is dum advenit, Dessius, cum ad iam existimationem facere arbitraretur, Ketham insulam, ante aucos dies captam, & muniri cœptam, recuperare, classe Lethæ uctis, cum lecta manu Scotorum & Francorum conscendit, Regina litus spectante, & nunc singulos, nunc universos adhortante: acetare potius Anglos in altissimum insulæ angulum compulsos, cæ

cæsis fere omnibus eorum ducibus, ad deditionem, nec tamen sine sanguine, coegit. Hoc postremo in Britannia opere fortiter patrato, exercitum Termio tradidit.

LXIII. Is eductas ex hibernis copias in regiones ad septentriones spectantes duci jussit: eos ipse, Dessio dimisso, statim secutus est, ac exercitu ad Brochteam arcem admoto, brevi eam, ac mox castellum propinquum de Anglis cœpit, utrinque fere omni præsidio deleto. Cum in Lothianam rediisset, ac totis viribus in id incumberet, ne commeatus Hadinam subveherentur, ac, pene ex improviso, magnus Anglorum & Germanorum exercitus ei se ad prælium paratum ostendisset, suos instructos magno gradu retroduxit, donec ad loca tutiora perveniret. Interea Scotorum eques, qui ab omni parte hostium agmini insultabat, conspicatus Germanorum impedimenta incustodita, ea momento temporis diripuit: commeatus interim, nullo impediente, Hadinam illati. Inter hæc, ad Coldingamiam Julianus Romerus, cum Hispanorum cohorte, incautius, ut in rebus tranquillis agens, oppressus, ipse capitur: pene tota cohors est deleta.

LXIV. Termius, domum reversis Anglorum copiis, ad Hadinam oppugnandam redire decreverat. Tenebant oppidum viri acres: sed, regionibus circa vastatis, cum difficilis & periculosa esset commeatuum e longinquo subvectio; parumque & raro, nec unquam sine damno, apportaretur; ipsique præterea Angli gravissima seditione domi laborarent, & foris Gallico bello premerentur, præsidium Hadinense, omni spe auxilii destitutum, ad Cal. Octob. M. D. XLIX, oppido incenso, in Angliam discessit. Præsidium quoque ad Lauderam jam in eo erat, ut, omnium rerum necessariarum inopia circumventum, dederetur, cum subito allatum est, de pace inter Anglos & Francos inita, quæ ad Cal Apr. anni M. D. L. fuit in Scotia promulgata, ac, proximo mense Maio, Galli milites sunt classe domum revecti. Ea pax circiter triennium, quod ad externum hostem attinet, duravit: sed gravissimo bello nihilo minus fuit & molesta & perniciosa. Nam, qui præerant rei summæ, Prorex & frater ejus Fani Andreæ Archiepiscopus, uterque summa crudelitate & avaritia. Archiepiscopus etiam in omnium rerum licentia suis cupiditatibus obsequebatur.

M. D. XLIX.

M. D. L.

LXV. Primum velut futuræ tyrannidis fuit præsagium inulta cædes Gulielmi Crichtonii, hominis primarii. Is in ipsis Proregis ædibus, ac tantum non in ipsius conspectu, a Roberto Semplio fuit cæsus: pœnæ tamen exemtus fuit cædis auctor, exorante concubina Archiepiscopi, quæ Semplii erat filia. Archiepiscopus, qui, Rege vivo, inter eos quibus plurimum fidebat, sincerioris religionis studium præ se ferebat, & eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, e multis concubinis, hanc Sempliam, nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re quam procacitate insignem, a marito, propinquo suo & gentili, abductam, prope in uxoris justæ loco

at. Proxime secuta est mors Joannis Malvillii, Nobilis Fifani, proximo Regi inter familiarissimos habebatur. Ejus deprehen-:uerunt literæ ad Anglum quendam, cui amicum captivum com-ndabat: in eis etsi nulla suspicio criminis inerat, tamen ad sup-ium auctor earum raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit rimonium ejus, Davidi, filiorum Proregis minimo, datum. Ho-ı quidem facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, ex-plum prope ad omnes pertinebat. Ob hanc imperitiam regni endi, totiusque vitæ segnitiem, cum animos etiam vulgi Prorex :ndisset, tum ob alia indies fiebat vilior: præcipue, post subla-ı Georgium Sophocardium, maxima parte hominum secutas ca-ıitates in religionem vertente: sed iis maxime, qui non modo itatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio suspi-ıant; sed qui multis & ejus veracissimis prædictionibus persuasi, ı futuri perspiciendi divinitus ei inditam credebant.

LXVI. Vilescente ob hæc interim Proregis auctoritate, mox & itum malum, multo latius fusum, quod omnium querelas, nec quidem obscuras, expressit. Conventibus enim juridicis, per u-ersum regnum indictis, verbo quidem, ut latrocinia comprime-tur: verum res ipsa ostendit, nihil aliud, quam publicam di-tionem, sub honestis nominibus, quæri. Ab universis enim ex-quebatur pecunia: & a bonis viris & latronibus æqualis multa gebatur: & utrique, non pro magnitudine scelerum, sed opum, ctebantur. Nec a sinceræ religionis cultoribus abstinebat crude-tem & avaritiam; etsi ipse aliquando eam sectam professus fu-t, nec tum haberet Cardinalem, sub cujus nominis prætextu sua ia tegeret. Nec Proregis nomine pecunia turpius quærebatur, ım flagitiosius libidine fratris profundebatur.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

REBUS domi compositis, Regina vidua, partim ut fi-liam, patriam, ac propinquos inviseret, partim ut spem dominandi admotam & sese offerentem ample-cteretur, in Galliam proficisci statuit, comitibus ad-ctis, quos a suis consiliis non putabat fore alienos. Mulier enim bitiosa, nec incallida, sperabat, Proregem, suis vitiis pessum :tem, facile de gradu depelli, ac se in ejus locum posse substitui. que, cum, apud Gallum supra annum commorata, rerum Scoti-um ei statum indicasset, benigne audita est, & quæ voluit per tres facile persuasit. Rex Gallus, ut quæ cupiebat in Scotia sine tu adipisceretur, Scoticæ Nobilitatis, quæ Reginam viduam pro-ıta fuerat, Primores, pro cujusque ordine & loco, variis honori-accepit. Qui Proregi aliqua necessitudine erant conjuncti, ho-ibus cumulantur. Filius enim ejus Jacobus Scotis omnibus mer-e militantibus in Gallia præficitur: duodecim præterea Franci-

carum librarum millia annua ei promissa. Humiltonius (cujus ei erat gener) fit Comes Moraviae: filiis Rothusii, ex diversis tribus, de patrimonio litigantibus, natu minimus, qui Hamil erat affinis, Comes vocatur. Gallus, a Regina vidua ad Robertum Carnagium, Proregis familiarem, nuper in Galliam sum, ut gratias agat de auxiliis toties adversus Anglos missis; Davidem Panitarium, Scotorum nomine per aliquot annos in Legatum, & Galvinum Kilvinini Abbatem, omnes haud factionis Hamiltoniae, ad se vocat. Iis aperit, quae cum Gusi perioribus diebus tractaverit; quorum summa eo fere tendeb Proregi ostendat: "Eum Regi rem facturum gratissimam, "ve tempus, quod supererat ei magistratus, Reginae viduae "Id cum & aequum & bonum, & cum legibus esset consentan "tum se curaturum, ut a rationibus ejus non alienum foret, "ramque daturum, ut cum Rege munifico ac amico fideli sib "esse sentiat: ostendere jubet, qua beneficentia in eum & a in praesentia ultro sit usus; quid in posterum sperare debeat, magnificis promissis oneratum, Carnagium domum remisit brevi post, Legatum Scotorum Panitarium, Rossiensem Episc sequi jubet. Is, ut majore erat eloquentia & auctoritate, cum rege atque ejus amicis egit, ut summae rei administrationem ginam viduam transferri sineret; ac vix tandem impetravit ob fidem ac industriam in eo negotio transigendo, a Rege G rum Coenobio in Pictonibus est donatus. Regina, tanquam de rerum in Scotia successu, cum satis provisum videretur, pacto Scoti, amissa vetere libertate, ad servitutem Gallorum rentur, accepto Legato ad rem gerendam Osellio, homin cujus consilio in rebus omnibus uteretur, terrestri per Angliae ne e domum est reversa.

II. Proximo post reditum anno, Proregem, prope per omn gni partes conventus juridicos agentem, secuta, Nobilitatem p tim suam faciebat. Hoc toto itinere, pauci facinorosorum su affecti, caeteri pecunia luerunt. Haec Regina nec probare p nec tamen penitus invita audiebat: quicquid enim favoris p Proregi decederet, id universum sibi accrescere interpretabatur terim igitur Nobilitate in suas partes tracta, cum ipso Proreg amicos egit, ut sponte magistratu se abdicaret. Propinqui, c spectis ejus viribus, cum a pecunia & amicis eum inopem cern & quanta ex tutelae rationibus reddendis ei moles incumberet, enim Jacobus Quintus magnam vim pecuniae & armorum, ma navium & equorum machinarumque aenearum numerum, ma & pretiosam supellectilem decedens reliquerat, quae illo inte intra paucos annos, profuderat,) nec rationes posse diu differr gina jam prope adulta, videbant. His molestiis si imperii a tione se explicare posset, non magnam in eo jacturam fore bant; & magistratum eum totum Gallis redderet, cujus jam omnis ab illis penderet; & invidioso Proregis titulo, quem

e non poterat, incolumitatem & securitatem suam & suorum neret. Hæc conditio cum non displiceret, in has fere leges entum est, ut, quæcumque Hamiltonius e proximi Regis bonis everat, ea Gallus ei condonanda caveret, ac immunem a ratio- tutelæ nomine reddendæ eum faceret: accepto tantum jurendo, se, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo pro- um præstitit, Nam, duodecimo fere post anno, arce Hamilto- post prælium ad Langosidum capta, multa illic sunt deprehensa perjurium ejus coarguerent.

I. Data sunt ei ampla munera, & titulus Ducis Castellerotii d est Pictonum oppidum, ad Viennam flumen situm) cum an- duodecim millium Francicarum librarum reditu: cujus sum- dimidium aliquot annos fuit persolutum. Adjectum, ut, omni- Ordinum suffragiis, si Regina sine liberis decederet, Hamilto- proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conventa & i, atque in Gallias missa, ut per Reginam ibi & Curatores ejus rmarentur. Curatores autem Regina, de sententia matris, cre- enricum Secundum Regem Francorum, Franciscum Ducem Gu- & Carolum Cardinalem ejus fratrem. Et Prorex quidem, quam ab administratione publica, suadente Panitarto, jam de- ç erat pollicitus, tamen, appropinquante finiendi imperii ter- , pro sua solita inconstantia, rursus omnia in dubium revocare, iam gravis, e summo magistratu in vitam recidere privatam, ca- sset, cogitare; obnoxium se fore iis, quorum multos offende- jam palam obniti, excusationibus nectendis tergiversari, cum na nondum duodecimum explesset annum. Adversus hæc cum desset quod diceretur, tamen Regina vidua maluit Sterlinum lere, ac tempus finiendæ tutelæ exspectare legitimum, quam e parva, etsi certa, rixari. In hoc secessu, cum Nobilitatis pars ima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nunquam inte- essavit omnibus rationibus aut Proceres in suam factionem per- ere, aut tractos confirmare, bonam omnibus spem de se facien- &, cum rerum administrationi admoveretur, (quod brevi o- futurum intelligebant) multa singulis & universis pollicendo. tum illis artibus profecit, ut duo solum primi ordinis Proregi sent, reliqui ad Reginæ partes transirent: apud eum enim soli userunt Joannes frater ejus spurius, & Lovistonius propinqua atione junctus. Hæc solitudo circa Proregem, & velut publica ficatio alienatæ voluntatis omnium Ordinum, & apud Reginam erum frequentia, coegit eum, ad conditiones, quas pœnitentia us rejecerat, denuo reverti, hac lege, ut Regina vidua eas in imo conventu per tres Ordines, & per Curatores in Gallia, cu- : confirmandas.

I. Eodem fere tempore res in Anglia turbatæ fuerunt, ob Ed- duardi Sexti mortem, adolescentis maximæ exspectationis, pro- raram ad omne genus virtutis indolem, & natura indicatam, & rina excultam. *Principio* veris proximi Nobilitas Sterlini co-

 acta

acta est. Ibi frequenti concilio prolata est approbatio eorum, quæ cum Prorege transacta fuerant, quibus omnibus Regina cum Curatoribus subscripserant. Hæc quoque adjecta est conditio, ut Britannoduni custodia penes Proregem esset. Ad ea perficienda, conventus est indictus Edimburgum, in decimum diem proximi mensis Aprilis: ibi prolata sunt pacta & conventa, uti dictum est, a Curatoribus approbata. Iis lectis, Prorex assurgens, sese palam abdicavit magistratu, atque insignia imperii Osellio tradidit. Is ea Reginæ absentis nomine recepit: atque, ex ejusdem mandato, Reginæ viduæ tradidit, eaque, magno conventus assensu, illa suscepit: atque in locum Proregis suffecta, pompa præeunte, per urbem in palatium suburbanum est vecta. Prorex autem, qui magna frequentia Procerum stipatus, ense, corona & sceptro prælatis de more, ingressus in comitium erat, in ordinem redactus, turbæ se immiscuit, anno M. D. LIV. Novum fuit id prorsus, & ante eum diem inauditum Scotis spectaculum: primum enim tum, de concilii sententia, ad regni gubernacula admota est fœmina. Hac rerum ad Gallos inclinatione, Scoti nunquam adduci potuerunt, ut arcem Edimburgensem exteris custodiendam committerent, veriti, ne, si Regina sine liberis decederet, eam sibi Galli tyrannidis sedem constituerent: ea igitur tuenda Joanni Areskino velut sequestro est data; quam nemini, nisi ex Ordinum decreto, redderet.

M. D. LIV.

V. Post hæc, statu publico (ut videbatur) composito, Regens (ita enim eam vocare placuit) Georgium Gordonium Huntilææ Comitem, ad comprehendendum Joannem Muderacum, Reginaldinæ gentis principem, insignem latronem, multis ac scelestissimis facinoribus coopertum, misit. Hanc expeditionem parum sincera fide creditur obisse Gordonius. Itaque, cum re infecta redisset, in custodia, usque ad diem caussæ dicendæ, retentus est: propinquis interim, ad leniendam rei male gestæ invidiam, culpam in Catanam tribum, falsos rumores in vulgus spargendo, referentibus: rem enim ab eis corruptam ementiebantur, ob insigne eorum in Gordonium odium. Id autem ex hoc fere initio exarsit. Dum Regina adornat navigationem in Galliam, Gordonius Gulielmum Catanæ familiæ principem, adolescentem cura Jacobi Comitis Moraviæ liberaliter educatum, in vincula conjecerat, nullius quidem malefici compertum, sed quod se in clientelam ejus dedere recusabat: oberat etiam Moravii, cujus e sorore natus erat, propinquitas. Hunc, Gordonius, contumelia accensum, non satis tutum arbitrabatur post se liberum relinquere, neque dignam caussam expetendi supplicii reperiebat. Igitur, per amicos, homini adolescenti, & malarum artium ignaro, persuadet, ut sibi uni suam caussam permitteret: hac enim una ratione, posse alterius famæ, alterius incolumitati consuli. Igitur Gordonius, vitæ necisque inimici dominus factus, odio dissimulato, cum uxore agit sua, ut se absente de homine innoxio suppli-

pplicium sumat: ratus, facinoris invidiam in eam transferri
sse: quod longe contra evenit.

VI. Nam, cum omnes Gordonii vafrum ingenium agnoscerent, uxorem ejus, fœminam lectissimam, in omni reliqua vita intra matronalis decoris præscriptum se continuisse scirent, omnibus faci- persuasum est, eum omnium consiliorum uxori auctorem fuisse. gitur, Gordonio in custodia retento, de pœna in concilio Regentis ententiis est variatum: aliis in Gallias eum ad aliquot annos rele- antibus, aliis capite mulctandum censentibus. Utraque sententia t rejecta, per principem inimicorum ejus Gilbertum Comitem assilissæ: is enim, cum ex præsenti rerum statu prospiceret, non iturnam fore inter Scotos & Gallos concordiam, ne in Galliam elegaretur, obstitit. Hominem enim, ingenio vafro, & obtrecta- ribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod brevi futurum, ob allorum insolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo du- m hostibus præbendum non esse. Supplicio afficiendum etiam ulto minus existimabat: nullum enim malum domesticum tan- um esse, aut ejus vindictam tanti putandam, ut Gallos Procerum cotorum sanguini fundendo assuefacerent. Eo tandem decursum st, ut pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec jure, quod Moraviam sibi vindicabat, cederet; Orcadum, Hethlandicarum sularum & Marriæ vectigalibus, omni denique patrimonio Regio, uod in illa plaga situm est, item præfecturis juridicis aliquot pro- inciarum, unde illi magnæ commoditates erant, abstineret; o- nesque fructus utendos fruendosque publicanis & coactoribus, qui- us Regenti visum esset, libere permitteret. His conditionibus di- issus, cum Regentem, aliosque nonnullos, qui apud eam pluri- um poterant, conciliasset, non multo post ad intima consilia fuit dhibitus. Interea aulica omnia officia, ex quibus quæstus esset, ut emuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eo onsilio, ut Regentem cum Scotorum Proceribus committeret; &, x utriusque partis cladibus, voluptatem, si non honestam, saltem on injucundam, caperet. Comes autem Cassilissæ, qui am tempestatem futuram viderat, jam prope vates ha- beri cœperat. Ex eo res tranquillæ fuerunt, usque ad mensem Julium, anni M. D. LV. M. D. LV.

VII. Regens, hoc velut otium a bellis nacta, ad publicum regni tatum corrigendum animum intendit. Ennernessum profecta, pu- licos conventus in omnibus locis fere, in quibus haberi solebant, oegit; &, cum multa severitate, de pluribus quietis publicæ per- urbatoribus supplicia sumsit. Joannem Stuartum, Atholiæ Comi- em, adversus Joannem Muleracum misit, ut offensam Gordonii in uperiore expeditione corrigeret. Ille non solum fortitudine & con- tantia, propriis sibi virtutibus, sed solertia & felicitate summa sus, eum cum liberis & omni familia deditum recepit, & ad Re- entem perduxit. Verum ille, sive otii, cujus erat impatiens, seu celerum conscientia ægrum animum stimulante, custodiis deceptis, elapsus,

elapsus, omnia cæde & sanguine rursus implevit. Quo tumultu audito, Regens citius, quam constituerat, coacta est ad judicia exercenda adversus illum atque alios maleficos proficisci. Inde reversa, in conventu publico, quosdam e Cardinalis Betonii interfectoribus, homines populares, a Prorege in exilium pulsos, restituit. Nec tamen hoc facto plus gratiæ collegit, quam ex novorum tributorum excogitatione offensionis. Hanc pecuniæ conficiendæ rationem, vulgo creditum est, Osellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallos, qui circa Regentem erant, commentos, ut videlicet, censu facto, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona perscriberentur: ac singuli, pro rata, quotannis portiunculam ad fomitem belli, in thesaurum publicum, hunc in usum destinatum, reponerent. Ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario servata, mercenarium militem posse conduci, qui limitibus esset præsidio, quieta interim domi Nobilitate, nisi si quando major vis hostium ingrueret, quam ut ordinariis præsidiis posset sustineri.

VIII. Hanc novam pecuniæ confectionem cum tenuiores ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam prosequerentur, e Patribus major pars tacite mussabat, dum quisque respicit, ne, qui primus obviam iret Regentis cupiditati, præcipuam accusationis invidiam in se unum averteret. Proximus ordo Primoribus, qui sua taciturnitate libertatem publicam proderent, non minus quam Regenti infensus, cum circiter trecenti Edimburgi convenissent, e suo corpore duos, Jacobum Sandelandium Calderanum, & Joannem Vemium, ad Regentem miserunt, qui in tributo solvendo ignominiam, & in censu conficiendo paupertatis publicæ & privatæ confessionem deprecarentur: "Majores enim suos non modo se suaque adversus Anglos, longe quam nunc sunt potentiores, defendisse, ac "sæpe etiam in illorum agros incurrisse, neque se nunc degenerasse adeo, ut non & rem & vitam, sicubi usus postulet, patriæ impendant. Quod ad mercenariorum conductionem pertineat, rem "esse periculi plenam, summam rei Scoticæ hominibus, sine re, "sine spe, quidvis ob pecuniam ausuris, committere, quorum profundam avaritiam incendat ad nova molienda occasio, & fortuna "secum fidem circumagat. Et, ut cætera recte se habeant, illique "patriæ caritatis magis quam suæ conditionis meminerint, cuiquamne credibile fore, mercenarios fortius pro alienis, quam dominos pro se suisque, præliaturos, majoresque stimulos excitaturam in vulgi ignobilis animis exiguam mercedulam, mox in pace "casuram, quam Nobilitati fortunas, liberos, conjuges, arasque & "focos? Huc præterea illud accedit, quod hæc consultatio ad imperii Scotorum summam spectet, resque multo sit major, quam "quæ hoc tempore, & in hac Principis nostræ ætatula, sit tractanda: &, ut confici absque ullo motu possit, ipsam illam novam "belli administrandi rationem inutilem fore, major pars hominum "suspicatur & metuit; præsertim cum ex tributo Scotorum, hominum non copiosissimorum, tantum pecuniæ ægre confici posse,"

tuendum per mercenarium militem limites sufficiat: verenmque, ne hujus consilii is sit exitus, qui limitem nostrum hobus potius aperiat, quam claudat. Nam si Angli ex opulentie regno opulentius in eum usum ærarium instituant, quis dubit, eos, cum suæ plebis minore molestia duplo nostris majores ere posse copias: & eas, non quæ limiti obtendantur, sed in sa regni viscera penitus irrumpant?

X. "Reliquam orationis partem, nescio, an præstet silentio sup'imere, an in vulgus efferre. Audio plerosque obmurmurantes, anc pecuniolam quis colliget? Quantum ex ea erit necesse in ıæstorum aut coactorum mercedem decidere? Quis eam sponebit, non in luxuriæ instrumentum, sed in usum publicum consumi iri? Magnam, nihil tale futurum, spem nobis affert, maam suppeditat fiduciam Principis clarissimæ (penes quam nunc ımma est potestas) probitas & temperantia: sed, cum aliorum el externa, vel nostra facta recordamur, non possumus nobis imerare, ne, quod sæpe factum vidimus, aliquando futurum timemus. Sed, his omissis, quæ fortasse frustra timemus, ad ea veiamus, in quibus majores nostri, in sua libertate munienda, adersus arma potentiorum, maximum collocarunt præsidium. Roerto, ejus nominis Primo, Scotorum Regum nemo creditur fuisse rudentior: certe fortiorem nullum fuisse omnes confitentur. Is, t, quemadmodum sæpe vivus fecerat, etiam vita functus aliquan.o civibus suis prodesset, moriens hoc consilium dedit, ne Scoti on modo pacem perpetuam, sed nec longiores inducias cum An,lo facerent: videbat enim homo, & natura solertissimus, & lon;o rerum usu in utraque fortuna exercitatus, in otio & desidia nimos deliciis & voluptatum amœnitate frangi, corpora languecere, & extincta disciplina severiore & parsimonia, velut in solo nculto, luxuriam & avaritiam succrescere, & laborum impatieniam, & otio assuetorum ignaviam, & militandi odium: quibus nalis, corporis & animi vires labefactatæ, virtuti malorum toleantia exercitatæ, facile concedunt, & insolitam istam ex otio ›revi voluptatem insigni aliqua calamitate fœnerantur.

X. Hæc ubi dicta sunt, Regens, tumultum (si perseveraret) vericensum remisit, &, errore suo agnito, sæpe dictitasse fertur, Non se, sed Scotorum non obscurissimos ejus consilii fuisse archi:ectos." His verbis plerique Huntilæum designari existimabant, minem suopte ingenio acrem, e custodia nuper emissum, magise injuriæ (ut videri volebat) in se detinendo, quam ostentatæ in erando benevolentiæ memorem. Igitur, cum videret Regentem id unum intentam, ut Scotos tributis assuefaceret, veritus, ne, nium aucta ejus potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoatem imminueret, omniumque rerum arbitrium mulier peregri*ad suos cives revocaret*, consilium dedisse creditur, non abhor*r ab ejus animo, & pecuniæ* confectione, quam illa tum max*tractabat, sed alioqui* plane hostile: gnarus videlicet, ne

S

Scotos tributa soluturos, nec in posterum tam facile, quam antea fecerant, parituros. Sunt qui hanc pecuniæ cogendæ rationem a Davide Panitario Rossiensi Episcopo excogitatam credant. Erat enim is homo summo ingenio & doctrina præditus, Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere & consiliis alienus.

M. D. LVII.

XI. Proximo anno, qui fuit M. D. LVII. dum Legati Scotorum de pace Carleoli agunt, Gallus a Regente Scotorum per literas petit, ut Anglis, ex fœdere, bellum indiceret. Caussa prætendebatur, quod Angla Philippum Hispanum suum maritum, tum acerrime adversus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium missis juvabat. Reversis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobotellum Cœnobium Proceribus convocatis, cum varias incursiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas & non redditas, recensuisset, postulat a Scotis; "Ut bellum Anglis indi- " cant, & simul hanc genti suæ ignominiam demant, & Regi Gal- " lorum eadem opera opem ferant." Nec Proceribus tamen persuadere poterat, ut bellum priores inciperent. Igitur alia via rem aggressa est, maxime Osellii (ut creditur) usa consilio. Ad ostium Aii amnis præsidium ædificare jubet, adversus Anglorum subitas incursiones: in quo etiam tormenta ænea, resque alias ad usum belli necessarias, seponere tuto, & commode, cum opus esset, expromere, posset, ne convehendi, e longinquis regni partibus, labor multum temporis consumeret, &, præter vecturæ molestiam, rebus gerendis esset impedimento. Et hæ quidem utilitates omnes aderant: sed alia erat destinati operis caussa. Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam propinqua Bervico, cresceret. Hinc femina belli (quod illa cupiebat) jaci; culpamque sumtorum armorum in hostes rejici posse. Nec defuit eventus consilio.

XII. Nam Scoti, hostium injuriis lacessiti, dum sua defendere coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, consentiunt: ac, receptis Legatis, qui ad pacem faciendam fuerant in Angliam missi, proposito edicto, ac die ad conveniendum statuto, frequentes Edimburgum coeunt. Cum ad Maxuallii rupem castra essent posita, nec de ratione belli gerendi quicquam adhuc in concilio decretum foret, qui Regenti gratificari studebant, & suam Gallis operam ostentare, jam circa Vercam arcem, in Anglorum limitibus sitam prædabundi discurrebant. Osellius aliquot Gallorum vexilla illuc adduxerat, & tormentorum quantum ad ejus arcis expugnationem satis videbatur. Is, non exspectato concilii decreto, ea trans Tuedam amnem miserat. Id factum Scotorum Procerum animos, supra quam credi potest, offendit. Osellius enim eo spectare videbatur, ut, quicquid in ea expeditione gereretur, ejus gloriam, apud Gallum, in se unum transferret: atque paullatim Scotos, imperiis ferendis assuetos, sibi obnoxios faceret. Scoti vero [indignabantur] ab homine peri

eo, eodemque peregrino, se ita contemni, ut ne sententiis quidem, juxta majorum consuetudinem, corrogatis, circumagerentur, ab eo præsertim, qui, Proceribus inconsultis, plus uni sibi arrogaret, quam ullius unquam Regum attentasset. Re igitur in concilio deliberata, in id omnes consenserunt; "Se non objecturos regni vires "hostibus, ad cujusvis privati hominis arbitrium, præsertim cum "nec Regibus unquam legitimis in eo genere parere consuessent, "nisi rebus, antequam geri cœpissent, in concilio explicatis, & mul-"tum diuque expensis. Hanc vero imperandi licentiam quid aliud "esse, nisi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre possent." Itaque Osellium jubent machinas reducere; ni pareat, pœna, quæ a proditoribus exigi soleret, indicta. Hæc molestissime tulerunt Regens & Osellius: quod altera suam, alter Regis, cujus erat Legatus, majestatem minui existimaret: sed cum viribus essent impares, pro tempore ferenda erant: neque remedium aliud occurrebat, nisi ut Regina Scotorum, quæ jam nubilis erat, cum primum commode posset, Delphino nuberet: ita enim concilii publici vim, cum in viri manu uxor esset, imminutum iri.

XIII. Per eam hiemem variæ, & eventu vario, fuerunt excursiones: una ad Zeviotæ montis radices memorabilis, qua inter Norfolciæ Ducem & Andream Carum acriter & diu ancipite victoria certatum est. Tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi utrinque viri fortes vulnerati. Conventus Edimburgum in mensem Decembrem est indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In iis, post satis longam fœderum antiquorum commemorationem, & mutuam officiorum vicissitudinem, petit a Senatu Scotorum, qui ex trium Ordinum delectis conficitur; "Ut, "quoniam Delphinus filius suus, circa finem Decembris, ætatem, "juxta leges nuptiis maturam, esset ingressurus, Legatos homines "idoneos cum liberis mandatis mitterent, qui nuptias prope incho-"atas (quippe hac spe Regina Scotorum in Franciam fuerat trans-"missa) absolvant, & gentes hactenus fœderatas in unum velut cor-"pus uniant, & veterem utriusque populi benevolentiam hoc inso-"lubili vinculo connectant. Id si faciant, prolixe de se suisque "omnia pollicetur: & quicunque benevolentiæ fructus ad amicos "pervenire possent, a se sperare jubet.

XIV. Hæc festinatio Galli cum omnes intelligerent quo pertineret, Scotique cum eo mox de libertate certamen imminere prospicerent, tamen ad conventum indictum obedienter omnes venerunt. Ibi, sine tumultu, electi octo, in Galliam matrimonio conficiendo legati, supremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Cassilissæ, & Georgius Leslius Rothusiæ Comites: his additus est Comernaldiæ Regulus Jacobus Flaminius, familiæ suæ princeps; tres item ordinis Ecclesiastici, Jacobus Betonius Glascuensis Archiepiscopus, Robertus Reidus Orcadum Episcopus, & Jacobus Stuartus Cœnobii Fani Andreæ Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Georgius Setonius, quod Edimburgi, & Joannes Areskinus Dunensis, [quod] Monti

Montis Rosarum præfectus esset, Equestri quidem loco, sed dignatione Primoribus facile par. Eos, cum vela fecissent, litus Scotiæ legentes, primum ventus vehementissimus excepit: deinde longius provectos adeo sæva tempestas afflixit, ut duæ naves, non procul a Bononia, Morinorum oppido, fluctibus obrutæ perierint. Comes Rothusius, & Orcadensium Episcopus, piscatoria navicula in terram delati, soli ex vectoribus evasere incolumes: cætera classis, diu fluctibus jactata, ad alios littoris Gallici inferiores portus appulit.

XV. Legati, cum rursus in unum locum convenissent, statim in aulam contenderunt. Ibi de nuptiis agi cœptum: & cunctis fere assentientibus, Gusiorum tamen in eis accelerandis insigne studium erat: simul quod ex affinitate multum auctoritatis accessurum ad suam familiam existimabant: simul occasio eorum cupiditati suffragabatur, quod, qui eas maxime improbaturus videretur, Annas Momorancius, omnium tum Gallorum Procerum habitus prudentissimus, detineretur ab hoste captivus. Is, cum ob multas alias caussas, ut plerisque videbatur, non injustas, rem præcipitari nolebat, tum ne Gusiorum potentia (quæ prudentioribus suspecta, omnibus jam intolerabilis esse cœperat) supra quam tutum Regibus esset, cresceret. E quinque enim fratribus Gusiis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copiis præerat: proximus in Ligures, ut Carolo Cossæo succederet; tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & supplemento, mittebatur: in quarti potestate triremes ad Massiliam erant: in Cardinalis Caroli manu res nummaria tenebatur: ita ut nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Gallorum, citra eorum voluntatem moveri posset. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiserati, memoria repetebant illorum temporum conditionem, cum, per aulæ factiones, Gallorum Reges in monasteria, velut in tius quoddam exilium, relegabantur.

XVI. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis orgiis operata, ubi ad se rediit, Legatis Scotorum in concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, " Ut coronam cæteraque regni insi-" gnia repræsentarent, ut Reginæ maritus, de more, Scotorum " Rex crearetur. Ad ea breviter Legati; " Nihil sibi de iis re-" bus mandatum," responderunt. Tum rursus Cancellarius: " Nihil aliud a vobis in præsentia postulamus, quam quod in ve-" stro positum est arbitrio, ut, cum hac de re in conventu Scotorum " disceptabitur, honorem, quem juste nunc petimus, vestris suffra-" giis comprobetis: idque vos ita facturos, syngrapha confirmetis. Id postulatum cum impudentiæ plenum videretur, paullo constantius atque acrius rejiciendum existimarunt: itaque responderunt; Su-" am legationem intra præscriptas metas coerceri, quas nec possent, " nec vellent transgredi. Quod si etiam cum liberis mandatis missi " essent, tamen amicorum fidelium non esse, postulare, quod sine " certa pernicie & proditionis infamia, etiamsi periculum capitis abesset, concedi nequiret. Se quidem Galliæ, tot necessitudinum

junctis, quæ ab amicis honeste tribui possent, gratificaturos. ire, ut illi in petendo intra eosdem modestiæ se fines contine-:.

VII. Ita Legatis ex aula dimissis, etsi redire ad suos festina- tamen, antequam conscenderent, quatuor e principibus eorum, rtus Kennedus, Georgius Leslius, Robertus Reidus & Jacobus inius, omnes summa virtute & caritate in Patriam; item com- ex eorum comitibus, non sine magna suspicione veneni, de- unt. Creditus est Jacobus, Reginæ frater, eadem potione pe- nam etsi, constitutione corporis firmiore & juventæ robore , mortem evaserat, assidua tamen & periculosa ventriculi in- ate, quoad vixit, laboravit.

VIII. Ea æstate fuit is rerum in Britannia status, ut magis pax sse, quam bellum esse, videretur. Certatum est utrinque præ- igendis, & villarum incendiis: incursiones interim non incru- factæ: duo Nobiles captivi ab Anglis abducti, Gulielmus Ke- Comitis Martialis filius, & Patricius Graiorum familiæ inter princeps: cætera bellorum damna per vilia capita sunt eva- Eodem fere tempore, Angli, duce Joanne Claro Equite, n ad infestanda Scotiæ littora miserunt. Ea ad Orcades ac- ut, exscensione facta, Cracoviacam, sedem Episcopalem, so- le in ea gente oppidum, cremarent. Cum suorum non paucos us exposuissent, sævissima procella subito exorta naves ab ora in altum rejecit: ibi, cum undis & ventis diu conflictatæ, retro in Angliam dederunt. Qui descenderant, ab Insulanis um sunt occisi.

K. Hoc anno, & superiore etiam, caussa religionis quodam- jacuisse videbatur, quod, morte Georgii Sopho- nonnihil compressa, abunde sibi satisfactum pu- alteri, si in cœtibus privatis tranquille Deum sermone colere, & de rebus divinis sobrie disputa- eret: alteri, cæso Cardinali, magis duce partium quam vin- cupiditate se carere ostenderent: nam qui in locum ejus suc- it, magis pecuniam quam sanguinem adversariorum sitiebat; fere sæviebat, nisi ut prædandi & voluptatum fruendarum iam tueretur. Mense Aprili, Valterus Millius, sacrificulus, dmodum literis expolitus, Episcopis tamen suspectus, quod re desiisset, ad conventum eorum rapitur. Is, quanquam & & ætate invalidus, & extrema paupertate oppressus, tamen llore carceris productus, & acerbissimis conviciis petitus, adeo nodo constanter, sed etiam acute respondit, ut tanta animi itudo & fiducia, in tam tenui corpusculo, etiam inimicissimis, numinis vi nixa videretur. Cives Fani Andreæ adeo ægre m ei factam tulerunt, ut nemo inveniretur, qui judex in eum t: nec, tabernis omnibus clausis, quicquam, quod ad suppli- faceret, venale haberetur: quæ res unum vitæ diem ei pro- Postridie tandem repertus est e familiaribus Archiepiscopi,

M. D. LVIII.

 Alexander

Alexander Somervallius, homo flagitiosus, qui judicis personam ibi eum diem susciperet. Populus certe ejus mortem adeo moleste tulit, ut, ne memoria mortis simul cum vita interiret, in eum locum, ubi corpus ejus crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congesserit. quem cum per aliquot dies dissipandum sacerdotes curassent, semper postridie congestus apparebat, donec tandem, opera Papanorum, ad ea, quæ per oppidum extruebantur, ædificia fuit asportatus.

XX. Ad XIII. Cal. Aug. dies ab Episcopis dicta erat Paullo Mefanio, nobili tum verbi divini concionatori. Eo die, cum frequens advocatio Procerum adfuisset, ac res ad tumultum spectaret, judicium in aliud tempus dilatum est: complures, sed absentes tantum, damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrerentur, jussi ad Cal. Sept. adesse: ac recantantibus errorum venia promissa. Cum in easdem Cal incideret dies D. Ægidio festus, quem, velut Deum tutelarem, Edimburgenses venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hospites magno epularum luxu accipere solebant; Regens, verita, ne, in tam confusæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipsa adesse voluit. Papani ejus adventu læti, facile exorant, ut in pompa solenni, in qua Ægidius per urbem ferri consueverat, adesset: sed Ægidius, ex æde sua furto sublatus, nusquam comparebat. Verum ne pompa Ægidio, aut oppidum pompa, tam celebri die careret, substitutus est ei alius Ægidiolus. Hunc cum Regens esset comitata, per maximam oppidi partem, sine ulla suspicione motus, ac se fessam in diversorium contulisset, statim juventus urbana Ægidiolum, e ferentium humeris detractum, in cœnum provolvit, apparatumque pompæ disjecit. Sacrificuli & Fratres, qua quisque poterat, trepida fuga dilapsi, speciem tumultus majoris præbuerunt. Verum, ubi intellectum est, plus in eo motu timoris quam periculi fuisse, remque totam citra cædem ac sanguinem transactam, rursus e latibulis suis prorepserunt, & congregati, de summa rerum consulunt. Ibi, etsi pristinæ dignitatis recuperandæ spe prope penitus dejecti, tamen, si quid, fiduciæ simulatione, rebus deploratis mederi queant, non secus ac si prioris fortunæ vires manerent, ultro metum hostibus intentant: conventum Edimburgi ad VI. Id. Novemb. indicunt. Ejus dies habendi cum venisset, sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paullum Mefanium, quem jampridem in superiori conventu adesse jusserant, nominatim citant: ei absenti exilium indicunt, cum gravissimæ pœnæ denunciatione, si quis eum tecto recipiat, aut ulla re ad vitam necessaria juvet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus necessaria suppeditarent, & alii ad alios deducerent, & per homines in aula gratiosos agerent cum Regente, ut exilium ei remitteretur: sed, cum sacerdotes non solum reniterentur, sed pecuniæ vim satis magnam offerrent, nihil confici potuit.

XXI. Inter hæc, quidam viri nobiles, e Fifa maxime & Angusia, ac aliquot oppidorum cives illustriores, per omnes Scotiæ an-

furas dispersi, hortabantur universos; "Sinceram divinæ legis prædicationem amarent: ne se suosque amicos, & eorundem sacrorum participes, a paucis & infirmis opprimi sinerent. Si jure agere inimici vellint, se superiores: sin vi contenderent, non impares fore." Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus subscriberent, offerunt. Hi primi CONGREGATIONIS nomen assumserunt, quod postea celebrius, qui consecuti sunt, fecere. purioris religionis vindices, cum jam procul dubio rem in ultimum discrimen brevi venturam prospicerent, communiter ad Reginam postulata quædam mittere decreverunt, quæ nisi obtinerent, neque facies Ecclesiæ ulla futura erat, neque multitudo a seditione poterat contineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, atque vitæ cursu eleganter acto, Jacobum Sandelandium Caldertanum splendidum Equitem selegerunt; qui, legationis mittendæ necessitate multis verbis explicata, nomine omnium qui Ecclesiam Christi instauratam cupiebant, in summa hæc postulavit, "Ut, in precibus publicis, in Sacramentorum administratione, Ministri Ecclesiæ populari lingua, quæ ab omnibus intelligi posset, uterentur: ut Ministrorum electio, juxta antiquam Ecclesiæ consuetudinem, penes populum esset: ut, qui præessent electioni, in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & si, per superiorum temporum negligentiam, indocti flagitiosive ad honores obrepsissent, ut, eis a ministeriis Ecclesiæ remotis, alii sufficerentur.

XXII. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, esse quenquam, qui palam tam impudentis facinoris auctorem se profiteri auderet. Deinde, paullum sedato motu, respondent; "Se rem procul dubio disputationi commissuros: quod enim illinc fore periculum, ubi ipsi in sua caussa futuri essent judices?" Contra contendentibus religionis vindicibus; "Non ex hominum arbitrio, 'sed perspicua Scripturæ sacræ sententia rem decidi deberi." Protulerunt sacrificuli & alias concordiæ conditiones, sed tam ridiculas, ut responsione sint indignæ; "Ut videlicet, si vindices religi-'onis Missam in pristino retinerent honore: si Purgatorium post 'hanc vitam esse faterentur: si & Divis supplicandum, & pro mor-'tuis orandum esse, consentirent: illi nobis vicissim permitterent, 'ut sermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptismo & 'Cœna Domini, uteremur." Instauratores Ecclesiæ instituerunt (uti ante) a Regente petere; "Ut, in caussa tam justa, responso 'se, ab æquitate & ratione non alieno, solaretur." Regens quidem sacerdotum caussæ favebat: eisque clam, ubi primum se daret occasio, suam operam opemque spondebat: adversam factionem jubebat; "Patrio sermone orare Deum, Sacramenta populo exhibe-'re, cæterosque ritus obire, sine tumultu: tantum, ne doctores eo-'rum publice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populum ha-'berent.

 XXIII. Hæc

XXIII. Hæc etsi illi sedulo præstarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa se prodebant indicia, & Papani Edimburgi ad eadem fere postulata, quæ per Nobilitatem ad eam sunt delata, pene paribus usi sunt responsis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat de Ministrorum electione, in hoc genere quæstionum, aut juris Canonici, aut Concilii Tridentini decretis standum. Sed nec ipsi, de rebus suis, quicquam in illo cœtu statuerunt, nisi quod Episcopis mandarunt, ut in singulas suæ ditionis parœcias occultos delatores mitterent, qui legum Papisticarum violatores ad ipsos deferrent: &, quanquam jam palam suas minas pro nihilo pendi viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipsos erat) & Gallorum armis confisi, non minus imperiose quam antea infirmioribus insultabant. Ad horum animos aliqua ex parte mitigandos, & acerbitatem sententiæ adversus Evangelii concionatores deprecandam, missus est Joannes Areskinus, Dunensis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is, pro ea, qua cuncti erga Deum pietate, erga homines caritate, affici debemus, eos oravit; "Ut saltem non gravarentur, tolerare, ut, cum populus ad orandum conveniret, Deum patrio sermone, juxta leges divinitus jussas, coleret." Hanc ejus postulationem tantum abest ut comprobarent, ut acrioribus & arrogantioribus quam unquam antea verbis incesserent, adjectis etiam solito gravioribus minis & conviciis: ac, ne nihil in eo conventu actum putaretur, quasdam protritas Papanorum leges typis curant excudendas, omniumque templorum valvis affigendas, quas, quia quadrante veniebant in publicum, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem, vocabant.

XXIV. Inter hæc, in conventum Ordinum ingressi, qui superiori anno legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, ut acta sua probentur. Introductus deinde Gallorum Legatus, cum satis longa oratione explicasset Regum Gallorum veterem ac diuturnam in omne Scotorum nomen benevolentiam, ab omnibus & singulis vehementer contendit, ut corona, quam ille, novo ac monstroso nomine, matrimonialem vocabat, maritum suæ Reginæ ornent: quo e nomine, nullum emolumentum, nulla potentia, præter nudam vocis illius usurpationem, esset accessura. Multæ aliæ verborum blanditiæ, quas hic enarrare supervacuum esset, a Legato adjectæ fuerunt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tanto, ne fraus occulta subesset, suspectiores fuerunt. Legatus tamen, partim immodicis promissis, partim importunis precibus, favore etiam quorundam mox futuræ adulantium potentiæ, tenuit, ut corona Delphino decerneretur. Delecti, qui eam ferrent, Gilespicus Cambellus Argatheliæ Comes, & Jacobus Reginæ frater. Hi, cum in manifestum exitium ablegari viderentur, jam imminente omnium capitibus Gallicæ ambitionis procella, lentius profectionem adornare, ac rem in diem proferre, decreverunt, donec, omnia circumspiciendo, velut futuri temporis certius omen captarent: præsertim cum amplior & luculentior honoris titulus sese offerret. Mortua enim illa

ria Anglorum Regina, statim Scota se pro hærede gerit: ac titulos & insignia Regum Anglorum in omni supellectili & instrumento domestico apponenda curat, &, cum Gallia misere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis & Flandriæ dominatu vindicando, vexaretur, ad cumulum malorum adjectum est tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: sed Guisiorum (qui tum omnia poterant) erroribus etiam assentiendum erat. Illi enim plurimum hoc vanitatis genere splendoris Gallico nomini se adjecisse videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de corona matrimoniali, novum quodammodo induisse videbatur ingenium: nam pristinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperiosam paullatim convertebat arrogantiam: & pro lenibus responsis, quibus utrique factioni se excusabat, non voluntate sua fieri, sed ratione temporum, quo minus tam prolixe, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto, promittere auderet, nunc omnium rerum, ut rebatur, compos, aliis moribus, alia oratione utebatur.

XXV. Indictus erat Sterlinum conventus in VI. Id. Maii, cum sæpe ex ea audiretur; " Nunc se, aliis curis vacuam, non passu-" ram, majestatem summi imperii de gradu dejectam: nobili ali-" quo exemplo eam esse restituendam." His futuræ tempestatis indiciis multi admoniti, deprecatum veniebant: & in iis, quo dignitate hominum res fieret impetrabilior, publice missi Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes, & Hugo Cambelius præfectus juridicus Aerensis, Eques illustris. Ibi non se potuit continere, quin vocem impietatis testem profunderet; " Invitis, inquit, vobis, ve-" strisque ministris, isti, etsi Paullo sincerius concionabuntur, ta-" men exulabunt." Cum illi subjicerent supplices, " Ut, quæ sæ-" penumero promisisset, in memoriam revocaret:" respondit; " Fidem promissorum a Principibus exigendam, quatenus eam " præstare commodum eis videretur." Ad hæc illi subjecerunt, " Se ergo omne obsequium & parendi necessitatem ei renunciare." Atque præmonuerunt, quantum incommodorum esset ab hoc fonte emanaturum. Hoc responso, præter opinionem, icta, se cogitaturam, dixit.

XXVI. Hic cum resedisse nonnihil impetus iræ videretur, nova fax multo acrius eam incendit, audito Perthanos Evangelium publice recepisse. Illa Patricium Ruvenum, oppidi præfectum, qui forte aderat, aggressa, jubet omnes illos novandæ religionis motus comprimere. Cum ille, " In corpora facultatesque eorum se impe-" rium respondisset habere, hæc, ut in potestate ei sint, sedulo cu-" raturum, jus in animos non habere:" Adeo statim incanduit, ut diceret, " Non mirandum fore, si brevi cum tam præfractæ pœni-" teret audaciæ." Jacobum Haliburtonum, Taoduni præfectum, jussit, Paullum Mefanium comprehensum ad se mittere. Verum is ab eodem præfecto admonitus, ut tempori paullum cederet, oppido excessit. Ad cæteros quoque vicinos conventus rescripsit, ut

Roma:

Romano more Pascha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruisset, jam furenter irata, omnes Ecclesiarum totius regni Ministros Sterlinum in jus vocavit, ad decimum diem proximi mensis Maii.

XXVII. Ea re divulgata, purioris religionis cultores sese mutuo exhortati, ut una cum Ministris ad confitendam suam quoque fidem adessent; tanta fuit eo properantium multitudo, ut, etsi inermes adventarent, Regentem metus incesseret, ne consilia sua parum sibi procederent. Igitur Joannem Areskinum Dunensem, qui forte aderat, ad se arcessit: cum eo agit; "Ut turbam non necessariam "domum remitteret: quod ei non difficile, propter auctoritatem "quæ ei apud suos erat: se interea nihil adversus quenquam illius "sectæ molituram." Multi, de hoc Regentis promisso certiores facti, omisso veniendi consilio, domos rediere. Illa nihilo secius, cum decreta conventui dies advenisset, omnibus, qui citati ad nomen non respondissent, velut contumacibus, aqua & igni interdixit. Dunensis, quam parum promissis fidendum esset, expertus, jam sibi a vi metuens, se subduxerat, ac Jerniæ, Angusiæ & Merniæ Proceres, etsi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex ejus sermone cum (quod ante suspicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per simulationem rem transigi posse, adversus apertam vim se parant.

XXVIII. In hoc tam lubrico statu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animosque accensos penitus inflammavit. A concione major populi pars pransum discessit: in æde pauci & plebeii, sed & hi ira & indignatione æstuantes, remanserant. Inter hæc sacrificulus plebeius animos hominum experiri volens, se ad missandum apparat, ingentem tabulam, ac verius idolothecam, explicat, in qua erat historia multorum Divorum maximo sumtu exsculptorum. Adolescens quidam astans, cum adclamasset, facinus intolerandum fieri, sacerdos ei colaphum incussit: ille, lapide sublato, ut in sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, unam statuam ex ea confregit. Reliqua multitudo furens, partim in sacrificulum & tabulam, partim in cæteras aras involant, ac momento temporis omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus tum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu ad monasteria Fratrum diversi discurrunt, reliquo se vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam Fratres haberent velut ad hos casus comparata præsidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obsistere. Primus in idola & sacrorum apparatum factus est impetus: proxime tenuiores ad prædam discurrerunt. Inventa est apud Franciscanos supellex quidem, non solum copiosa, sed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipsi erant, abunde satis fuisset. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, sed certe tanta, ut mendicitatis professionem facile falsam redargueret, adeo ut non inficite quidam non Fratres mendicantes, sed manducantes

appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam cesserunt: n quibus res erat, adeo se continuerunt ab omni avaritiæ suspici-:, ut Monachorum nonnullos, ac præcipue Fratrum Carthusien-n præfectum, auro atque argento facto discedere onustum permi-int. Nec magis fuit incredibilis militarium hominum a præda tinentia, quam in demoliendis tot ædificiis celeritas. Carthusi-ium enim ædes illæ laxissimæ tam properanter non modo dirutæ, etiam exportatæ fuerunt, ut intra biduum vix fundamentorum ve-;ia superessent.

XXIX. Hæc ad Reginam, ut erant gesta, aut paullo etiam atro-s relata, animum ejus elatum ita inflammarunt, ut sancte jura-·it; " Se civium sanguine & oppidi incendio tam execrandum celus expiaturam. Cuprenses Fifani, audito rerum Perthi gesta-n ordine, & ipsi, maximo consensu, simulachris aut confractis : ejectis, suam ædem repurgant. Eam rem ædis curio adeo a-be tulit, ut nocte, quæ insecuta est, ipse sibi mortem consciverit. ırum rerum nuncio Regens perculsa, Hamiltonium, Argatheliæ jue Atholiæ Comites, cum propinquis atque clientibus, ad se ar-ivit: & quanquam summa celeritate hostium conatus prævenire)eret, tamen machinarum ænearum subvectio in caussa fuit, ut ‹ demum decimo octavo die Maii ad loca urbi vicina accederent.)i de Regentis apparatu & copiis ad Proceres, qui Perthi erant, est rlatum, & illi, nunciis celeriter in omnes partes dimissis, amicos eorundem sacrorum socios implorant, ne in ultima de vita & o-ıibus fortunis dimicatione se deserant. Accessere e proximis con-ntibus, magno studio & summa celeritate, prope omnes populari-·. Nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne communi riculo defuisse viderentur. Sed omnium conatus & festinationem :it Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes. Is, audito, quo statu res esset, bis mille & quingentos, partim equites, partim dites collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exer-u per loca aspera & inculta, vitatis Regentis castris, Perthum rvenit.

XXX. Erant in exercitu Regentis adhuc Jacobus Stuartus, proxi-i Regis nothus, & Gilespicus Cambellus Argatheliæ Comes. Hi, :r præcipui auctores instaurandæ religionis erant, tamen, quia spes ncordiæ nondum erat penitus abjecta, manserant apud hostes, eo nsilio, ut, si bonis rationibus pax coire posset, operam amicis præ-rent: sin autem animi Papanorum a quiete prorsus abhorrerent, ndem cum cæteris, qui Perthi erant, aleam fortunæ subirent. Re-ns, per exploratores certior facta, in castris hostium supra septem rorum fortium millia esse, omnesque summa alacritate se ad præ-ım expedire, quamvis ipsa, præter Gallorum auxilia, prope parem otorum numerum in armis haberet; tamen in ultimum discrimen m committere verita, per eosdem, quos ante nominavimus, Jaco-ım Stuartum & Gilespicum Cambellum, ad hostem misit. Ex al-ra *parte, Alexander* Cunigamius & Joannes Areskinus Dunensis electi

XXXI. Ita præsenti tumultu composito sine cæde & sangui
ligionis vindices, ut qui non inferre arma, sed illata prop
cupiebant, læti discesserunt, Deum laudantes, qui belli in
tum exitum hunc dedisset. Comes Argathelius & Jacobus S
ad Fanum Andreæ, relicta ad Perthum Regente, concesser
tædia superioris temporis per otium discuterent. At illa,
voluntariorum utrinque exercitu, oppidum cum peditis ingr
mirifico pro civium copiis est recepta. Galli mercenarii cum
cii Moravii, civis honesti, ædes præterirent, sex eorum cum
jactus adversus podium ligneum, unde familia spectabat, dire
unus Patricii filius, adolescens tredecim annorum, fuit per
Regens, corpore ad se allato, cum genus didicisset, "Casum
" dem miseratione dignum esse, inquit: eoque magis, quod
" lium, ac non in patrem potius, ea calamitas incidisset: s
" fortuita præstare non posse. Ex hac ejus oratione, cum fi
omnes intelligerent, fidem conventorum non amplius dura
quam, donec suæ vires Regenti placerent, illa orationi facta
nientia adjecit. Nam intra triduum omnia miscere cœpit: e
enim alios spoliavit, alios exilio multavit: magistratus omne
juris formula observata, commutavit: ac, Sterlinum discede
tos mercenarios, qui præsidio essent, in oppido reliquit: qu
a conventis volebat videri non discedere, quod promisisset, "
" libera, neminem Gallum se in ea relicturam. Cum objic
" In conventis omnes Gallos censeri, qui fidem Regi Gallo h
" obligatam," ad illud Papanorum commune recurrit, " H
" non servanda promissa. Quod si æque honesta facinoris ex

r ingressa est: multis enim de caussis, eum locum a suis teneri lebat. Nam id oppidum, prope totius regni in medio situm, & um muris cinctum, cives habet bellicosos, & vicina Nobilitas u- ersa a Papanis aliena erat: ad quos reprimendos hanc arcem jici volebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis terrestrium & maritimarum copiarum subvectiones: nam per ıum amnem, qui muros alluit, æstus maris infunditur, exterarum nationum commerciis aditum præbet: idque unum fere est op- lum, quod, ab ultimis usque regni finibus, undique terrestri iti- e adiri potest: ad cætera enim, longis æstuariis a mari immissis, e multifariam intercisæ sunt, & per ea itinera lenta, quod nus- am ea sit navicularum copia, ut uno commeatu magnam multi- linem transmittere queant: sæpe etiam, aut ventis contrariis, aut npestatum violentia, dies complures viatores retinentur. Ob has ıssas, Perthum, & conventibus habendis, & militibus undequaque ıtrahendis, commodissimum habetur. Verum, illa tempestate, gens non tantum accepit ex loci commodo situ emolumenti, quam violata induciarum fide comparavit invidiæ. Is enim ultimus ei um secundarum, & publici contemtus primus dies fuit: res enim ulgata magnorum ei in omnibus regni partibus motuum caussas dit.

XXXIII. Nam Comes Argatheliæ & Jacobus Stuartus, in violan- , se auctoribus factis, induciis, suam fidem lædi credentes, con- :ata ad Fanum Andreæ vicina Nobilitate, se ad purioris religionis tores adjungunt: atque ad ejus sectæ socios scribunt, "Regen- em Falcolandiæ cum Gallicis copiis esse: Cupri & Fani Andreæ xitio imminere: cui nisi præsenti auxilio obviam eatur, omnes Ecclesias Fifanas in summo discrimine versari. Ad eos, e locis opinquis, magna repente accurrit multitudo, infensissimis adver- Regentem & ejus copias animis; "Quippe cum gente insocia- ili & fera bellum esse, apud quam æquitas, jus, fas, promissa, ides, & jurisjurandi religio tam levi momento penderent, ut, ad mnem spei auram, & incertissimos blandientis fortunæ flatus, licta indicta, facta infecta essent: nullas in posterum conditiones oncordiæ audiendas, nullam pacis, nisi altera parte extincta, aut erte peregrinis regno exactis, spem superesse: proinde se ad vin- endum, vel moriendum, compararent. His atque hujusmodi monibus ita universorum animi fuerunt incitati, ut primum Ca- iæ (quod oppidum in extremo Fifæ angulo situm est) impetu to, aras everterent, simulacra confringerent, & omnem missifi- di apparatum disperderent. Quod autem vix credibile est, ira s apud vulgi animos poterat, quam avaritia. Inde ad Fanum dreæ progressi, spoliatis reliquis Divorum ædibus, Fratrum ıncisci & Dominici Cœnobia solo æquarunt. Hæc cum prope in *lis Archiepiscopi* gererentur, quanquam satis validam equitum *um secum haberet*, quibus copiis se oppidum posse tueri paullo *speraverat*: tamen, cum populi studium, ac tantum voluntari- orum

erum concursum cerneret, sese cum suis a furore multitudinis subduxit, ac Falcolandiam ad gentiles & propinquos venit.

XXXIV His auditis, Regens adeo exarsit, ut, sine ulteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectionem, ac statim præmitteret, qui Cupri hospitia Gallis designarent, ac, missis in omnes pages edictis, imperavit, ut omnes, qui arma ferre possent, se Cuprum sequerentur: præsentesque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, ut ad sonum tubæ omnes præsto in armis essent. Hoc eorum consilium cum rectæ religionis vindices per exploratores rescissent, iis qui aderant familiaribus & amicis repente convocatis, ut Regentis consilium prævenirent, statim Cuprum contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani, & Nobiles e proximis agris, ad mille virorum, velut eodem signo exciti, se cum eis conjungunt. Eam noctem ibi commorati, postridie mane copias ex oppido educunt, & in campis proximis in procinctu steterunt, Papanorum exercitum exspectantes, suaque auxilia, quæ paullatim adventabant, recolligentes. In castris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Osellius: mille Scotos ducebat Jacobus Hamiltonius Dux Castellerotius, ita tum eum vocabant. Hi omnes, præmissis de vigilia secunda machinis, summo mane iter ingressi, eo venerant, ut hostium primos conspicerent, & ipsi ab eis conspicerentur. Modicus in medio amnis fluebat: ad eum idoneis locis machinæ erant collocatæ: quingenti equites emissi, quibus levibus præliis hostium animos pertentarent, simul si flumen transire pararent, ut impeditos aggrederentur. Horum alacritas Gallis cunctationem afferebat: eam etiam auxit adventus Patricii Lermonthii, præfecti urbani Fani Andreæ, cum quingentis civibus armatis: qui, agmine (ut mos itineris habet) in longum exporrecto, majoris, quam pro numero, multitudinis speciem præbebat. Hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hostium conspicerent, ac duces e propinquo noscerent, ac (ut jussi erant) ad suos referrent. Itaque, quidam e Gallis, ut totam hostium aciem, saltem e longinquo, subjectam oculis haberent, in collem satis editum conscenderunt. Inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis intervallis relictis, stare viderent, ac, retro illos, magnum calonum & equisonum numerum, ad vallis cujusdam labrum, velut spectaculum in longum extentum, conspicerent, rati universam illam multitudinem ibi in subsidiis collocatam, omnia vero majora ad suos detulerunt.

XXXV. Duces, de concilii sententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ substiterat, miserunt, qui, quo in statu res essent, edocerent: "Scotos sibi videri multo plures, quam speraverant, & ad pugnandum alacriores: contra, qui secum militarent, mussare: & quosdam aperte indignari, se, in paucorum peregrinorum gratiam, adversus cives, amicos & propinquos duci. Tandem, assentiente Regente, tres ab Hamiltonio legati ex Primoribus mittuntur, atque hi maxime, qui in exercitu hostium propinquos aut liberos haberent.

haberent. Hac legatione pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promissis elusi, nullam pactionibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut si habuisset, e dignitate sua existimasset, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, ut (quod maxime petebatur) peregrini regno excederent, quod præstare, inconsulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpositæ, non ad animos ad pacem inflectendos, sed, ut sæpe antea experti erant, ad arcessenda auxilia externa, petebantur. Hoc tantum convenit, ut Galli milites in Lothianam transportarentur, induciæque in octo dies fierent, dum Regens pacificatores e suis ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges utrisque ferrent.

XXXVI. Sed vindices libertatis cum plane perspicerent, Regentem, quod conditionibus, sibi honestis, rem componere non posset, tantum rerum prolatationem quærere, dum proximum æstuarium cum suis transmitteret: Comes Argatheliæ & Jacobus Stuartus, per literas egerunt cum ea; « Ut Perthum, deducto præsidio, liberum « suis legibus relinqueret, uti, in oppido recipiendo, pacta erat: « hujus fœderis violati invidiam in se conferri, qui faciendi auctores fuerant. Cum nihil a Regente responderetur, Perthum versus, unde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, signa convertunt. Kinfanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, cum discederet, oppido præfecit, ut obsequendi studium vexatione civium ostentaret, suo dolori privato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum plerisque civium habebat, parum civiliter exercebat, aliis domo fugatis, aliis obtentu religionis spoliatis. Nec dissimilem militibus licentiam permittebat. Has injurias, amicis & eorundem sacrorum sociis illatas, cum, qui Cupri erant, intellexissent, iter eo primo mane pronunciatum est. Oppidum obsessum, post paucos dies est deditum: ac, pulso Kinfanio, præfectura urbana Patricio Ruveno, præfecto juridico, reddita est: deinde Sconam, vetus & infrequens oppidum, ob unum suorum, contra fidem datam, occisum, incenderunt.

XXXVII. Per exploratores est rescitum, Regentem præsidium Francorum Sterlinum missuram, ut, qui ultra Fortham erant, a reliquis excluderentur. Id consilium ut prævenirent, Gilespicus Cambellus & Jacobus Stuartus, jam multa nocte cum summo silentio Pertho moverunt, ac Sterlino potiti, monasteria Fratrum statim diruerunt: cætera item circa urbem sacraria ab idolorum cultu nefario emundarunt: ac, post tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingressi, Limnuchum, in medio itinere situm, superstitioso cultu liberant: & quanquam admodum pauci numero essent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domestica negotia dilapso, per tot oppida tamen compresso Papanorum fastu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror invasit, ut, cum omnibus, quæ trahere poterant, impedimentis, Dumbarum perfugerent. *Scotorum Proceres, instaurandæ religionis Principes, complures*

militiæ munus obirent; non cunctandum rata, cum eis quas
bat copiis recta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officios
bus Hamiltonius Dux, & Jacobus Duglassius Mortonii Comes
cum conditionibus frustra rem componere tentassent, illud
tenuerunt, ne eo die confligeretur. Tandem, conditionibu
inde jactatis, XXIV. die Julii, M. D. LIX. induciæ factæ, i
mam usque Januarii, quarum summa hæc erat; " Ut nemo
" retur, cærimoniis, quas nollet, uti. Ne præsidium milit
" dimburgi collocaretur. Ne sacerdotibus fieret impedim
" quo minus prædiorum suorum fructibus, decimis, pensi
" aliisve quibuscunque redditibus libere uti frui possent. N
" Ecclesiæ instauratæ templa, monasteria, aliave loca, in
" tum usus fabricata, demoliri, aut in alios usus transforma
" tet. Item, ut postridie illius diei, typos excudendæ pecu
" palatium Regium, Regenti, cum omni quam in ea acceper
" pellectili, redderent.

XXXIX. Has inducias ne per se aut suos violasse videretu
gens eo impensius dabat operam, quod in superiorum tempor
missis servandis ejus levitas vulgo erat infamis: veruntamen
bat, ut, per suæ factionis homines, Scoti, ad iram natura
propensiores, irritarentur; occasionesque sæviendi in miseru
gus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui juris
specie crudelitatem celare possit, falsos rumores dissemina
rat; " Religionem rebellioni prætendi. Veram sumendoru
" morum caussam esse, ut, stirpe legitima extincta, Jacobus,
" rioris Regis nothus, regnum in se transferret. His afou

eſt, facile ſuſtinere: nihil enim ibi quæſitum, niſi divinæ : illuſtrationem: cujus conſilii pœnitere non eſſe æquum, ıabeat auctorem, fautorem, & propugnatorem Chriſtum nisi ſponte abnegare vellet, ab incepto deſiſtere non poſſe. hanc unam cauſſam, & ſe & reliquos, quibus invidioſum ionis nomen impingitur, in aliis rebus omnibus fore obſe-ſſimos. Hoc reſponſum, ut in Galliam mitteretur, Regenti contumax ei & ſuperbum eſt viſum: contra pleriſque non m modo, ſed etiam intra modum, præſertim in jactatione orum, quæ nulla prorſus acceperat, niſi quæ cum omnibus is erant ei communia.

Inter hæc, & mille mercenarii Galli Letham appulerunt, & Aranius, Jacobi Hamiltonii nuper Gubernatoris filius, ad m Procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, n adventu velut ſpei ſuæ certa, jam palam ad Scotiam do- animum adjecit. Araniæ Comitis reditus hæc fuit cauſſa. hementius, quam per illa tempora tutum erat, inſtaurandi- Eccleſiaſticam cauſſam tueretur, a Guſiis, qui omnia apud um minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, eſtinabatur. Nec dubitavit Cardinalis Lotharenus, cum in ariſienſi vehementius in cauſſam inſtauratæ religionis inve- pronunciare, eos propediem ſupplicium ſpectaturos homi- Principum dignationi eſſet æqualis. Id ille cum reſciſſet, memoriam revocaſſet, ſe, non ita pridem, cum Duce Gu- ius verba commutaſſe, clandeſtina fuga, de conſilio amico- ri conſuluit: ac derepente, præter omnium exſpectationem, cis tumultibus intervenit: ac ipſe ad partes vindicum pie- eſſit. Cum patre etiam egit, ut ſe eis adjungeret, ac mul- teribus offenſis ei inimicos, reconciliavit.

Principes factionis qui ibi aderant, cum pro certo audiſſent, es copias partim jam appuliſſe, partim, ut quamprimum tur, conſcribi, Lethamque ſumma vi communiri, ut hor- mmeatuum & apparatus bellici eſſet; ibique Galli in rebus receptum, in ſecundis portum ſuſcipiendis amicis haberent: er hæc tempora, accitis undequaque copiis, Letham obſidi- ! fruſtra, claudere tentant: nam fere, quicquid æneàrum rum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edim- s præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus xerat: neque penes eorum factionem hæ vires erant, ut ı, ab una parte mari cinctum, & fluvio diviſum, claudere idione poſſent. Gallus interea, de rerum Scoticarum ſtatu factus, Labroſſium, Equitem Conchiliati ordinis, cum duo- ibus peditum eo miſit, qui Regenti, Papanæ ſuperſtitionis romoventi, pro viribus adeſſent. Miſſus fuit una Epiſco- ianenſis, treſque Doctores Sorbonici, qui de controverſiis, ſſet, diſceptarent. Eorum adventus Regentis animum de-

" cti, viderentur. Illi autem, quod præ se ferunt, si
" animo petant, peregrinum militem remittant, inermesq
" pe alter) conveniant, velut ad rem ex æquo componen
" ferro & viribus decernendam." Hæc quidem de Legati
nitione Lethæ, in hanc fere sententiam rescripserunt ; "
" menter mirari, quod Regens, nullis provocata injuriis,
" a conventis recesserit : ac, veteribus Lethæ incolis expu
" grinorumque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum
" libertatis, omnium capitibus imponat. Se magnopere
" ab hoc tam pernicioso consilio, adversus fidem promiss
" blicam utilitatem, leges & libertatem, temere suscepto
" neve eam necessitatem eis imponat, ut universi populi
" plorare cogantur." In eandem fere sententiam, post m
dimburgi collecti rescripserunt ; ac superioribus hanc petit
jecerunt ; " Ut, molitionibus novis eversis, peregrino
" mercenarios quoslibet oppido emigrare jubeat, ut liber
" mnibus ex æquo esset negotiari & mutua exercere comm
" si recusaret, se pro certo indicio accepturos, eam regn
" servitutem velle redigere : cui malo se, quacunque ratio
" remedium quæsituros.

XLIII. Ad hæc qui responderet, Regens, triduo prox
Robertum Formanum, principem fecialem (vulgus Re
" rum vocat) cum his mandatis. " Primum omnium
" nihil nobis magis præter opinionem accidere potuisse,
" um esse quempiam, qui potestatem hic habeat, quam
" filiam meam, unde omnis nostra pendet auctoritas.

“ polliceri, quicquid cum pietate in Deum, ac observantia erga Reges non pugnet: neque de libertatis & legum eversione unquam cogitasse: de regno vero per vim acquirendo multo minus: cui enim illud quærerem, quod jam filia hæreditario jure sine controversia teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis: Nosne unquam aliquid in eo genere attentavimus, priusquam illi, multis conventionibus, ac demum conjuratione inter se facta, palam ostenderent, imperium legitimum se rejicere, ac nobis, qui supremi magistratus auctoritatem & locum tenemus, inconsultis, statum publicum pro suo arbitrio perturbassent; suasque partes, captis urbibus, confirmassent; & cum veteribus inimicis de fœdere sanciendo tractassent; ac nunc maxime complures eorum Anglos domi suæ habeant? Et, ut alia omittam, quam tandem caussam proferre poterunt, cur illis liceat exercitum tenere Edimburgi, ad rerum præsides invadendos; nobis autem non liceat Lethæ, ad salutis nostræ præsidium, aliquid copiarum circa nos habere? Illud nimirum cupiunt, ut, quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod ad hunc diem fecimus) vitare conemur. Ecquæ in eorum literis de parendo justis magistratibus est mentio? Ecquam ad concordiam instaurandam viam pandunt? Ecquo indicio monstrant, se hos motus velle sedatos, & in pristinum statum omnia velle reducta? Operiant ista quibus velint emolumenti publici coloribus; palam tamen est, nulla de re minus eos cogitare: nam si ad unum concordiam moraretur, sæpenumero, quæ duceret eo, viam ostendimus. Nec ipsi ignorant, Gallos istos, mandatu sui Regis, jamdudum, nisi suis ipsi factis in mora fuissent, extra Scotiam futuros. Itaque, si quas nunc quoque offerant conditiones honestas, quæ spem faciant, imperii majestate salva, se obedienter & modeste superioribus parituros, nullam instaurandæ concordiæ rationem recusabimus: neque quicquam omittemus, quod ad utilitatem publicam spectare poterit. Nec nos modo erga eos hoc animo sumus, sed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illustrem, & Ecclesiastici ordinis hominem primarium, cum literis ac mandatis eodem spectantibus, ad eos miserunt: quos illi tamen ita contempserunt, ut non modo responso, sed ne audientia quidem, sint dignati. Quamobrem postulabis, & imperabis quoque Duci, & cæteris Proceribus, aliisque cujuscunque ordinis civibus, ut ab eis statim discedant: sin minus, perduellionis eos teneri, denuntiabit.

XLIV. Ad hæc postridie, qui fuit XXIII. Octobris, Proceres in hanc sententiam responderunt; “ Ex literis tuis ac mandatis per specialem missis, facile intelleximus, quam perseveranter male animata sis adversus pietatem in Deum, & nostræ gentis publicum emolumentum, & communiter omnium libertatem. Hæc ut, perinde ac debemus, tueamur, nos, Regum nostrorum nomine, præfecturam, aut quuncunque alio imperii titulo publicam administrationem sub *Regibus usurpas*, suspendimus ac inhibemus. ut qui

"pro certo habeamus, quæ nunc a te geruntur, ea cum eorum perpetua voluntate, erga publicam hujus regni incolumitatem, pugnare: & quemadmodum tu nos, legitimos hujus regni & Regum cives, pro senatu & concilio publico non habes: neque nos te Regentem aut magistratu supremo fungentem agnoscimus: cum præsertim imperium (si quod habes a Regibus commissum) gravissimis justissimisque de caussis sit a nobis inhibitum: idque, eorundem Regum nomine, quorum nos consultores nati sumus, præsertim in rebus, quæ ad omnium salutem spectant. Quanquam autem nobis est decretum, nullum subterfugere vitæ discrimen, in eo oppido liberando, in quo tu contra nos mercenarios peregrinos collocasti: tamen pro ea, quam tibi, ut Reginæ nostræ matri, debemus, reverentia, & opera fideli, magnopere, ut secedas, oramus, dum nos utilitatis publicæ ratio cogit, oppidum istud nunc armis repetere, quod sæpe antea precibus liberare sumus conati. Illos præterea rogamus, ut una tecum educas, intra XXIV. horas, si qui sunt, qui aut Legatorum, ad controversias disceptandas, aut ad res gerendas, nomen sibi vindicant, quicquid item mercenariorum militum in eodem est oppido, quorum nos singulis libenter parcimus, & incolumitati favemus, propter veterem, quæ tot seculis inter Scotos & Francos fuit, amicitiam: quam, ob nostræ Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potius augere quam imminui est æquum.

XLV. Eodem quoque die, idem fecialis retulit, pridie illius diei, Procerum aliorumque civium frequentissimo consilio persuasum esse, "Omnia Regentis dicta, facta, consiliaque meram spectare tyrannidem. Igitur decretum factum, de abrogando ei magistratu, cui universi, ut justissimo, subscripserunt. legationemque, ei a genero & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere vetuerunt, usque ad generalem Ordinum conventum, ab ipsis, ubi commodum foret, indicendum. XXV. autem die, Proceres fecialem miserunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, "Ut intra spatium XXIV. horarum ex oppido discederent, seque ab eversoribus libertatis publicæ segregarent." Post has comminationes, excurrentibus utrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commissum est. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in castra vindicum libertatis repente terror incidit, ut & præsentem statum vehementer perturbaret, & spem omnem successus in posterum extingueret. Multos enim Regens, qui nomina Ecclesiæ dederant, partim minis, partim promissis, a Procerum factione abstraxerat. & castra speculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, sed consilia etiam, quæ maxime occulta & credebant & volebant, ad eam deferrent: & comprehenso Jacobi Balfurii ministro, qui literas Letham ferebat, suspicio in multos, timor in omnes se diffuderat. Mercenarii quoque, ob non soluta ad diem stipendia, tumultuabantur: ac, si quis eos a nefario consilio revocare conabatur, graviter ei comminabantur. Sed in hominibus,

ac

: & honesto alienis, non tam miranda erat seditio, quam o-
ale habebat Ducis Castellerotii imbecillitas, & prope diffi-
quem propinqui terroris ita impleruat, ut ejus timor mul-
nimos labefactaret.

I. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent,
e mercenariis placandis consultatio fuit. Cum inter se Pro-
ai remanserant, de pecunia in stipendium conferenda age-
is per avaritiam detrectantibus, aliis inopiam excusantibus,
confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret.
am visum est, ut vasa singulorum argentea conflarentur:
monetarii operam suam liberaliter promitterent, typi, in-
quorum fraude, sublati fuerunt. Restabat unica spes ab An-
[lenea nimis videbatur. Tandem, privatim suorum ami-
idem experiri decreverunt: atque ad Equites duos nota
(qui tum Bervici publicis muniis præfecti erant) Radul-
allerium & Jacobum Croftum, mittunt Joannem Cocbur-
mistonium, qui vel modicam, ad remedium præsentis ne-
, impetraret pecuniam. Id consilium quanquam maxime
ent, tamen ad Regentem est delatum. Ea Comitem Bo-
a reditum ejus observare jussit. Is, quanquam ante paucos
ete juraverat, se caussæ Procerum nulla in re obfuturum,
: fecisset, se factioni eorum subscripturum, tamen Ormisto-
x insidiis necopinum aggreditur, vulneratum capit, pecu-
ipit.

II. Hujus facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem & Ja-
stuartum, cum toto pene equitatu, excivit, non tam vin-
pidítate, quam ut Ormistonium (si forte viveret) eriperent,
em impedirent, quo minus ad Regentem transportaretur.
uelius per speculatorem præmonitus, adventum eorum fu-
ertit. Eodem die præfectus Taodunatum, cum suis civibus
s voluntariis, Letham versus progressus, suas in colle pro-
nachinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cogno-
omnem prope hostium equitatum abesse, ad pedites, quo-
citatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxe-
Taodunani aliquandiu spe subsidii restiterunt: sed cum, in
atim congressu, mercenarii (qui pauci eos erant secuti)
rtissent, ipsi quoque, relictis machinis, sensim pedem retu-
donec a tergo clamor ortus est, Gallos, breviore via præ-
ad portam urbis a tergo tendere, ut eos excluderent. Ad
tem, tanta omnium rerum perturbatio est orta, ut quisque,
time poterat, in tutum se reciperet, & dum alii aliis ob-
firmiores a valentioribus conculcarentur: ac, dum quisque
picit, nihil in commune consulitur. Papani, e latebris pro-
palam conviciabantur: qui antea studium doctrinæ purio-
se ferebant, partim clam se subducere conabantur, partim
caussa abjicienda consultant.

XLVIII. Quinta die Novembris, cum nunciatum esset Gallos exisse, ut commeatus Edimburgum venientes interciperent, praeterquam quod vindices religionis inter se non satis essent concordes, mercenarii vix ex oppido extrudi poterant. Comes Araniae, ac Jacobus Stuartus, primi cum familiaribus egressi, adversus eos exierunt. Hos multi viri honesti ac strenui comitati sunt; ac in Gallos se acrius quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam ut, ab Edimburgo interclusi, suae temeritatis poenas dedissent. Nam, cum hinc paludes, illinc paradisi proximus murus, iter & angustum, & Gallorum sclopetariis obnoxium, eis reliquissent, partim a suis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminebat, nisi duces, aequato cum caeteris periculo, ex equis descendissent. Cum illis pudor multos retinuit. In his fuit Alexander Haliburtonus, centurio, juvenis strenuus, & in caussa religionis instaurandae acer. Is cum, gravi vulnere accepto, in manus hostium venisset, multis ab eis plagis lethaliter sauciatus, brevi post moritur.

XLIX. Post hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt, multis se subtrahentibus, caeteris animum despondentibus, Araniae Comes & Jacobus Stuartus suam operam obtulerunt, si vel modica manus una maneret. Cunctis pene recusantibus, proxima fuit consultatio, de urbe relinquenda: ac, uti decretum fuit a Proceribus, de secunda vigilia iter ingressi, postridie Sterlinum pervenerunt. Ibi Joannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit, ac multorum animos in spem certam brevi ex his malis emergendi erexit. In hoc conventu, id modo decretum est, ut, quoniam Galli quotidie novis subsidiis augerentur, & ipsi etiam externis opibus se confirmarent. Missus est in Angliam Gulielmus Metellanus, juvenis summo ingenio & eruditione, qui Reginam doceret; "Quantum immineret Angliae periculum, si Galli in Scotia operibus &
" praesidiis loca communirent, ut qui non religionis modo, sed le-
" gum & libertatis interitum quaererent. Scotis autem vel vi vel
" fraude oppressis, vel iniquo foedere in servitutem redactis, facilio-
" rem eis gradum fieri ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter se disceptata, tandem spem auxiliorum fecerunt.

L. Proceres, libertatis vindices, in duas se partes diviserant: alteri Glascuae constiterunt, ut proximis provinciis praesiderent, & socios sacrorum ab injuria tuerentur: alteri in Fifam missi. Franci, qui nullam ab hostibus abstinebant injuriam, de Anglorum auxiliis solliciti, ante eorum adventum, reliquias adversae factionis delere conantur: ac primum adversus eam partem, quae Fifam insederat, ducunt. Primum in itinere Limnuchum ac Hamiltoniorum praedia spoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum oppidanos diriperent, pontem transeunt; & secundum flumen ducto exercitu, littus illud, vicis & oppidulis frequentibus habitatum, sequuntur: ac toto itinere quae occurrebant direptis, tandem Kingornum veniunt. Scoti, ut eorum cursum remorarentur, Deser-

tum, oppidulum, (id loco nomen est) cum paucis insederunt. Hic per viginti dies, cum quotidie levia prælia consererentur, Galli, quam non poterant in dominos, iram in parietes effuderunt: villamque Gulielmi Kircaldii, Grangiam nomine, a fundamentis diruerunt. Ille, qui non ignoraret, Gallos eo ad rusticos diripiendos frequenter excurrere, paullo ante lucem se in insidiis collocavit: at, animadverso Labastio Allobroge cum sua centuria egresso, tamdiu in insidiis occultus substitit, dum supra mille passus a præsidio Galli abessent: tum demum immisso equite, a suis eos exclusit. Illi, quod in tali discrimine unum restare videbatur, in rusticam villam propinquam ingressi, se maceria sepibusque tueri conabantur. Scoti, ex superiore Gallorum crudelitate irritati, sum salutis immemores, & dum hostem læderent, (etsi nulla, præter lanceas equestres, haberent arma) prostratis quæcunque obstabant, intro irrumpunt: ducem, recusantem se dedere, & cum eo quinquaginta milites, interimunt, cæteros Taodunum mittunt.

LI. Qui ad Desertum, veluti in statione assidua erant, Cuprum convenere. Ex eis, & aliis qui Glascum erant, electi, qui ad scribendum fœdus cum Anglis Bervicum mitterentur, cujus hæ præcipuæ leges fuerunt; "Uti adversus peregrinos, si qui in Britanniam, belli faciendi caussa, descenderent, utrique alteris auxilia mitterent. Scotis in Anglia, Anglis in Scotia militantibus, Angla stipendium solveret. Præda de hoste capta Anglis, oppida & arces statim antiquis dominis redderentur. Scoti obsides darent, qui, durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota, atque, eo diremto, unum annum in Anglia manerent."

Hæc Bervici acta, XXVII. die Februarii, M. D. LX. M. D.
Illud Angli magnopere Scotos monuerunt; "Ne, ante- LX.
quam amicorum auxilia venirent, prælio cum hoste decernerent, ac in summæ rei discrimen venirent." Magnopere enim Proceres Anglorum metuebant, ne Scotorum præfervida ingenia in errorem inemendabilem universam rem præcipitarent.

LII. Galli interea Desertum ac Vemium depopulati, inter se disceptare cœperunt, rectane ad hostem, an secundum littus ad Fanum Andreæ, atque inde Cuprum ducerent. Posterior sententia placuit, quod, propter ingentes nives, viarum confusis vestigiis, equites, sine magno incommodo, per mediterranea duci non possent. Igitur, cum paullum secundum mare essent progressi, atque ad promontorium, quod Kincragium, hoc est, rupis caput aut finem, appellant, esset perventum, quidam conscendentes, unde in mare longissime prospectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo majoris formæ naves conspici. In illis, Galli universi, pro certo, quod jam diu exspectaverant, habentes, auxilia ad se advehi, eas ingenti, ut mos est, sonitu tormentorum æneorum consalutarunt, ac sese mutuo invitantes, aliique aliis congratulantes, eum diem ibi transigere cum summo gaudio statuunt. Nec ita multo post, navicula una & altera ex adverso Lothianæ littore appulit.

Ae-

Ab eis (ut qui inter transmittendum cum rectoribus navium exploratorum collocuti fuissent) rescitum est, Anglicam eam classem esse: praeterea rumoribus ferri, copias eorum terrestres non procul a Scotorum finibus abesse. Fit subita animorum mutatio, & immatura laetitia in metum & trepidationem est versa.

LIII. Statim sublatis signis, pars Kingornum, alii Fermelinodunum, plurimis præ festinatione impransis, retro properant: metuebant enim, ne, præsidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipsi ab hostibus undique circumfusis opprimerentur, antequam vires omnes in unum contrahere possent. Hoc toto itinere, e Papanis, qui se frequentes eis conjungebant, plures quam ex hostibus exuebant bonis. Nam hostium fere opulentiores fortunarum suarum bonam partem in loca longinqua periculo subduxerant: si qui vero sua non asportarant, præfecti Gallorum, non modo præsenti successu elati, sed auxiliis etiam, quæ de die in diem e Gallia exspectabantur, confisi, se perpetuos illarum regionum dominos fore, villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in suam peculiarem prædam, inspoliatas reservabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum invitationibus, amicitiæ specie, exhauriebantur, aut clam a milite suppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum esset penuria, etiam non sine ludibrio, palam spoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum in præliis ignavam operam, & in amicorum inopia sublevanda avaritiam: quæ res quantum a perfidia abessent, ipsos judicare jubebant. Hæc superbia contumeliosa, cum rapacitate conjuncta, multorum animos a studio Gallicæ factionis avertit. Nec multo post, Fifani, partim hostium metu, partim sociorum injuriis coacti, Ecclesiæ instauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones ab exteris populariter defecerunt: nec minus acres se ostenderunt in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti in sua religione asserenda.

LIV. Jam ver appetebat, & utraque pars festinabat sua in unum locum auxilia contrahere. Comes Martiglus, strenuus & nobilis adolescens, ad mille pedites, & paucos equites, duabus navibus e Gallia advexit. Ipse cum milite statim descendit. Naves de nocte a Scotis fuerunt captæ. Eisdem fere diebus, Marchio Elbevil, Regentis frater, qui octo navibus pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulsus, mari navibus Anglis pleno, partim tempestatis adversæ excusatione usus, unde solverat revectus est. Et nova classis Anglica ad priorem est missa, ac toto freto volitantes, Ketham insulam obsessam tenebant, & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fifæ præsidebant, Principes, Perthum profecti, & cum Huntilæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad septentriones versa est, sibi adjunxerunt. Edicta paulso post proposita sunt, ut ad finem Martii frequentes adessent.

LV. Ad id tempus, universi fere Ecclesiæ instauratæ Principes Limnuchum convenerunt: inde Hadinam profecti, ad Calendas

Aprilis

Apriles Anglis occurrerunt. Erant in Anglorum exercitu supra sex peditum, duo equitum millia. Proxima nocte, ad Prestonum castra posuerunt. Eodem die, Regens, jam propius admoto periculo, ut ab incertis belli casibus abesset, se, cum paucis domesticis, in arcem Edimburgensem recepit. Præerat arci Joannes Areskinus, vir & innocentia & diligentiæ spectatæ: ejus autem custodiam, ex publici concilii decreto (ut jam antea demonstratum est) acceperat, ea lege, ut eam nemini, nisi ejusdem concilii jussu, redderet. Hanc cum Galli suis rationibus opportunam viderent, multa sæpe moliti sunt, ut ea dolo potirentur. Ille, etsi nec animum eorum erga se ignoraret, arcemque ita communisset, ut a vi doloque esset securus, ac omnia sedulo caveret, Regentem tamen excludere tali tempore nolebat. Id autem in ea recipienda diligenter providit, ut ipsam & arcem in sua potestate semper haberet. Nec Proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etsi sæpe antea Regentis animum adversus caussam quam susceperant obstinatum sensissent, tamen præsentem occasionem prætermittendam censuerunt: si forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis spes incerta, eam ad quietiora consilia inflecterent. Igitur collecti ad Dalkethum factionis Principes ita scripserunt.

LVI. " Sæpenumero ante, per literas nunciosque, a te contendi-
" mus, ut milites Gallos, qui jam alterum annum infirmam plebe-
" culam intolerabilibus malis premunt, ac populum universum in
" miserrimæ servitutis formidinem conjecerunt, tandem aliquando
" hinc amandares, nosque hoc metu liberares. Verum, cum justis
" precibus apud te nil promoveremus, coacti fuimus, apud Regi-
" nam Anglorum, & regni finibus maxime propinquam, conditio-
" nem nostram deplorare, & auxilium implorare, ad peregrinos,
" servitutem nobis intentantes, armis (si aliter nequeamus) expel-
" lendos. Illa vero quanquam nostris calamitatibus permota caus-
" sam nostram susceperit, tamen, ut erga Reginæ nostræ matrem
" nostro fungeremur officio, & a Christiano sanguine fundendo,
" quoad fieri posset, abstineremus; & vim armatam tum denique
" experiremur, cum aliter jus nostrum obtinere nequiremus: adhuc
" nostræ modestiæ esse putavimus, te iterum rogare, ut Gallicas
" copias, cum præfectis & ducibus, quamprimum hinc emigrare
" jubeat. Id autem ut commodius confici possit, Regina Anglo-
" rum, non modo tutum ut sit iter per suum regnum, præstabit,
" sed & classe sua in Galliam transportandos curabit. Quæ condi-
" tio si rejiciatur, nos Deum & homines testamur, nulla nostra ma-
" litia aut odio, ad arma ituros, sed invitos, & mera necessitate co-
" actos, extrema experiri remedia, ne statum publicum, nos ipsos,
" fortunasque nostras, & posteritatem omnem in ultimas calamita-
" tes præcipitaremus. Neque tamen, quanquam gravissima patia-
" mur, & graviora instent, ullum periculum nos coget ab officio er-
" ga Reginam nostram discedere, aut Regi marito ejus, ulla in re,
" quæ non ad vetustæ libertatis interitum, aut ad nostrum postero-

" rumque

" rumque nostrorum exitium pertinebit, resistere. Te autem, Princeps benignissima, iterum atque iterum rogamus, ut, expensa nostræ postulationis æquitate, & quæ ex bello sequi possint malis, & quam huic tuæ filiæ regno, gravissime affecto, necessaria sit quies, justis precibus te non gravatim accommodes. Id si feceris, & jucundam tuæ moderationis memoriam apud omnes nationes relinques, & maximæ partis Christianorum consules tranquillitati. Vale, Dalkethi IV. die Aprilis, M. D. LX."

M. D. LX.

LVII. Sexto Aprilis die, cum Angli secundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egressi, collem, ubi planities desinit, modice assurgentem occuparunt, quod ibi Anglos castrametaturos existimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, supra quinque horas acerrime dimicatum est, non paucis utrinque cadentibus: tandem, Scotis equitibus magno impetu in densissimam Gallorum aciem irruentibus, trepida fuga in oppidum fuerunt compulsi. Id modo, quo minus omnes a suis exclusi perirent, obstitisse visum est, quod Angli equites paullo tardius quam convenerat, erant emissi. Tentata post hæc frustra sunt colloquia, Anglis inducias aspernantibus, &, per excursiones, levia, nec tamen incruenta, certamina miscentibus, quæ commemorare non est operæ pretium.

LVIII. Ad undecimum Calendas Maias, Joannes Monlucius, Valentiæ Allobrogum Episcopus, primum in castra Anglorum, inde in arcem Edimburgensem, ad Regentem est deductus. Cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum Proceres: nec tum ratio concordiæ cum eis iniri potuit: quod Scoti in eo constanter perstarent, ut peregrinus miles domum remearet. Post hæc, Angli, cum, ob intervallum, quod castra dirimebat ab oppido, globorum impetus evanesceret, ac ictus prope invalidi conciderent, castra trans Letham fluvium propius oppidum locant, unde certior e propinquo nocendi esset facultas, & cum hoste frequentius cominus congrederentur. Pridie Calendas Maias, circiter duas horas ante Solis occasum, ignis fortuitus partem oppidi corripuit, ac violentia ventorum adjutus, ad proximam usque lucem in tecta sæviit, lateque stragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commeatus absumsit. Nec in hoc tumultu Angli sibi defuerunt: nam, & majoribus machinis in eam partem obversis, vulgus ab incendio restinguendo prohibebant, & fossas ingressi, altitudinem murorum aliquot in locis sunt dimensi: & nisi Galli, initio tumultus, insidias veriti, frequentes in muros conscendissent, ac, ne quid in tali trepidatione acciperetur cladis, providissent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maii, Angli in molas aquarias, quæ juxta oppidum erant, ignem injecerunt: alteram ante lucem, postridie alteram absumserunt, incendio frustra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maii, cum obsidentes, scalis undique admotis, aditum tentassent, ob scalarum brevitatem cum multis vul-

neribus

neribus repulsi fuerunt, centum sexaginta suorum amissis. Proximum triduum, cum summo labore & periculo, Galli muris reficiendis dederunt, Anglis in eos assidue, sicubi frequentes vidissent, jaculantibus.

LIX. Hoc successu Papani immodice elati, jam sibi, discedentibus Anglis, & obsidione soluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti, nihil ob hanc offensionem animo demissiores, alteri alteros ad constantiam sunt hortati: & Angli se exspectaturos pollicebantur, donec ex aula de voluntate suæ Reginæ certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolciæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: scripsit enim ad Graium, qui in castris summum habebat imperium; ac jussit obsidionem continuare: militem autem ei non defuturum, quamdiu in sua provincia esset, qui arma ferre posset, (ea autem latissimis finibus inter Tuedam & Trentam patebat) ac si res posceret, se in castra venturum promittebat. Idque ut certius confirmaret, suum tentorium eo missum in castris tendi jussit, ac intra paucos dies duo millia militum subsidio misit. Atque ita omni memoria damni accepti ex animis expulsa, cum summa alacritate bellum velut renovatur: & quanquam creberrimis excursionibus confligeretur, nulla fere ex eo tempore Gallis fuit secunda.

LX. Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cujus consilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracensem, qui de pace agerent, in Scotiam misit. Hi jussi cum Randano & Monlucio Gallis de pacis legibus consilia conferre. Reges enim Gallorum non credebant e sua esse dignitate, in æquam disceptationem cum civibus suis venire. Hujus colloquii fama in caussa fuit, ut, controversiis veluti jam transactis, conventus in mensem Julium indiceretur.

LXI. Regina vidua interea, in arce Edinburgensi, quarto Idus Junias, decessit, morbo simul & mœrore confecta. Mors ejus varie mentes hominum affecit. Nam & apud quosdam eorum, quibuscum armis contendit, non mediocre sui desiderium reliquit. Erat enim singulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenso: gentesque ferocissimas, & extremos insularum cultores, virtute & consilio pacaverat. Sunt, qui nullum ei futurum cum Scotis bellum crederent, si suo ei ingenio uti licuisset. Ita enim se moribus eorum accommodabat, ut omnia sine vi facile confectura videretur. Etsi enim nomen imperii penes eam esset, neque virtutes loco tam sublimi dignæ abessent, tamen precario tantum dominari videbatur: ut cui de summis rebus responsa, velut oracula, erant e Galliis exspectanda. Gusii enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia, Scotos peculiare suæ familiæ regnum destinabant: auctoresque sorori erant, ut in caussa Papanæ religionis asserenda asperior esset, quam aut ipsius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipsa frequenter non celabat. Affir-

tinabat enim, si sui arbitrii res esset, non se desperare, conditionibus non iniquissimis dissidia componi posse.

LXII. Erant, qui hæc eam populariter magis jactare, quam ex animi sententia existimarent dicere: neque solum illa eo pertinere crederent, ut culpam vel invidiam rerum secus gestarum a se averteret; sed ut, prætextu consilii petendi, moras interponeret, dum peregrina arcesseret auxilia; & Scotorum impetus vehementes cedendo contunderet, & tractu temporis eorum iram languescere sineret: simul quod putaret, eorum coetus voluntarios, semel atque iterum solutos, non facile rursus in una castra posse cogi, quippe qui hominum essent, sine stipendio, sine certo imperio militantium. Hujus autem simulationis in Regina, certissimum fuisse indicium in promissis inconstantiam, ut quæ non ex præscriptis conditionibus induciarum finem exspectaret, sed, qualicunque emolumenti specie oblata, bellum ex sua unius libidine resumeret. Nec desunt, qui omnium, quæ avare aut crudeliter facta sunt, quæ fraude aut calumnia attentata sunt, culpam in eos referant, quorum consilio in rebus gerendis utebatur. Erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magistratum suscepit, Galli consultores adjuncti: Regis Gallorum Legatus Osellius, homo celeris & vehementis iræ, cætera vir bonus, & pacis bellique artibus juxta eruditus; quique ad juris æquitatem potius, quam ad Gallorum libidinem, sua consilia dirigeret. Additus ei fuerat Rubeus quidam, caussidicus Parisiensis, ad juris controversias, sicubi opus esset, disceptandas. Is cum, in administratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta esset reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime conformare vellet, suspicionem rerum novandarum in se transtulit; & communis fortasse cum aliis criminis invidia prope solus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant.

LXIII. Sub finem belli, tres, distincti suis limitibus, duces militarem rem tractabant; e familia Lucemburgica Comes Martigius, qui & Dux postea Stamparum fuit; & Labrossius, Equestri loco natus, sed qui magnum in re militari usum habebat: tertius iis additus erat Ambianensis Episcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quasi verbis, non armis, de dominatione certandum esset. Horum trium omnia consilia ad apertam tyrannidem spectabant. Martigius auctor erat, ut in omnia loca Lethæ vicina ferro & igne sæviretur: ut soli vastitas, & rerum necessariarum penuria Scotos ab obsidione prohiberet. Sed ex eo consilio, pacatis hominibus, & alioqui pauperibus, & majore ex parte Papanis, exitium parabatur, & nullum ad obsessos redundabat emolumentum. Commeatus enim, aperto mari, abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in castra obsidentium subvehi poterant: clades autem ex vastatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad religionis veræ cultores pertinebat. Labrossius censebat, omnem sine discrimine, Scotorum Nobilitatem esse extinguendam: in eorum autem prædiis mille cataphractos equites Gallos collocari posse, reliquam

am multitudinem servorum loco habendam. Id consilium, li- ; ejus ad. Gallum interceptis, divulgatum, mirum, quantum lorum odium, jam aliis de caussis natum, auxit. Ambianus m Episcopos non modo Romanæ caussæ minus æquos, sed etiam lorum partibus minus quam ipse censebat æquum addictos, in- a caussa agere, rapere, trucidare, jubebat: Gallosque milites viter increpabat, quod sui Regis inimicos palam omnium oculis une se ostentare paterentur. Unum etiam nominatim designa- Gulielmum Martellanum, juvenem nobilem & eruditum, quem, Sorbonici rationibus refellere non poterant, ferro Episcopus col- destinabat: ejusque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mor- commendabat. Id ille cum rescisset, captato tempore, se a lis subduxit, & in Scotorum castra venit.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

PAUCIS post mortem Regentis diebus, induciis in breve tempus factis, ad audiendos Legatos, qui, ut de concordia agerent, e Gallia & Anglia advenerant, ex utraque gente primores congressi sunt. Hi quo minus quic- fin conficere potuerint, obstitit maxime concordiæ, quod Galli, superiore hieme magnam e locis vicinis prædam comportave- , discedere, nisi salvis impedimentis, recusarent. Id cum obti- non posset, eruptiones rursus multo quam antea ferocius factæ , sed Francis minus secundæ. Tandem, cum omnes belli tæ- , nec amplius pacis cupiditas dissimulari posset, iterum ad col- nia Legati utrinque convenerunt. Quæ animos maxime ad stu- n pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni spe auxilii præci- commeatibus indies arctioribus, ac non diu suffecturis, prope in emam desperationem erant conjecti: & Angli, diuturna obsi- ne fessi, nihilo minus quam Galli inopes omnium rerum, finem i cupiebant. Scoti etiam, ut qui sine stipendiis militabant, ide- difficilius in castris contineri poterant, libenter concordiæ men- em audiebant. Ita, maximo tandem omnium con- ii, octavo die Julii, anno ab humani generis Redem- M. D. e M. D. LX. pax est promulgata, his fere legibus: LX. e Galli, intra vicesimum diem, salvis impedimentis, navigarent: &, cum in præsentia navium illis copia, ad tantam ultitudinem transportandam, non suppeteret, ut naves ab An- a mutuo acciperent, relictis interim obsidibus, usque ad classis ditum. Ut, Letha Scotis reddita, ejus muri diruerentur. Ut unitiones, nuper a Gallis ad Dumbarum ædificatæ, complana- ntur Ut, his (uti conventum erat) peractis, Angli statim co- as reducerent. Ut Maria Scotorum Regina, consentiente Fran- *sco marito, lege lata* sanciret oblivionem omnium, quæ per *otorum Proceres* gesta aut attentata fuerant, a decimo die Mar-

" tii, M. D. LIX. usque ad Calendas Augusti, M. D. LX. eaque
" sanctio in proximo publico Scotorum conventu (qui in mensem
" Augustum dilatus erat) approbaretur: eique conventui habendo
" Francisci & Mariæ Regum consensus accederet. Ketham insulam
" & Dumbarum arcem sexaginta Galli custodirent, ne Regina totius
" regni possessione dejecta videretur.

II. Post hunc externi militis discessum, usque ad Reginæ reditum, summa fuit ab armis tranquillitas. Conventus Ordinum Edimburgi cœpit haberi, in quo de religione sincera promovenda potissimum est actum. Ea decreta in Galliam sunt missa, ut Regina eis subscriberet; magis ut ejus animum nudarent, quam quod quicquam impetrare sperarent. Missi in Angliam Legati, qui ob auxilium tempore tam necessario latum gratias agerent. Nec multo post, in aulam Gallicam venit Jacobus Sandelandius, Rhodiensis collegii Eques, & a factionum discordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum ex bello residuos leniret, & omnes stabiliendæ concordiæ rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentissima ejus adventus incidit. Nam Gusiorum in manu tum res Gallica erat: qui, postquam se animadverterunt blanditiis & minis parum proficere, vi & armis adversam factionem opprimere conabantur: &, in quo sectæ diversæ crimen competere non poterat, eos proditi regni fecerunt reos. Jam Rex Navarræ perpetuæ custodiæ erat damnatus, & frater ejus, Princeps Condæus, morti addictus: Annas Momorancius, duoque sororis ejus filii, Gaspar & Franciscus Collinii, & propinquus eorum, Carnutum Vice-dominus, cædi destinabantur. Præter eos, supra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur: urbs Aurelia plena peditum: in agris equitum præsidia passim collocata: omnes viæ publicæ stationibus eorum infessæ: judicia exercebantur, per paucos in aula, de hominum honestissimorum vita, fortunis & fama: omnes sacrarum ædium, omnes per murorum ambitum turres, occlusis luminibus, ostiisque adversus vim firmatis, in usum carcerum erant præparatæ: rerum capitalium judices e toto regno convocati. Ratio suppliciorum sumendorum ita erat constituta, ut simul ac Ligeris, glacie soluta, navigabilis esset, Rex Chinonem, ad ostium Viennæ fluminis in agro Pictonum, secederet: Gusii cum paucis, ex præscripto concilii aulici (cujus ipsi principes essent) pœnas exigerent.

III. Inter hæc, Sandelandius in aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam ad cives suos, tumultuum caussis in Gallos rejectis, purgandos. Gusii, in eum asperrime coorti, increpabant; "Quod homo, sacræ militiæ addictus,
" mandata rebellium, pro hæresi illa execrabili, quam tum maxi-
" mus omnium gentium consensus in concilio Tridentino damnaret,
perferenda suscepisset. Plerique etiam non jam stultitiam, sed insaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter se discordes, atque

bellico apparatu, sed maxime pecunia, destituti, Regem tam potentem, & ab hoste externo quietum, ultro lacesserent.

IV. Inter hos indignantium fremitus & minas, Rex in morbum repente incidit. Legatus sine responso dimissus est: nuncius autem eum, de morte Regis Lutetiæ ad Nonas Decembres, deprehendit. Inde, meliore in reliquum spe, domum properat. Fama de morte Regis divulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura suspensos, erexit, quam universam Galliam factionibus & seditionum domesticarum veneno implevit. Jacobus Reginæ frater, Scotia jam, per mortem Francisci, omnino a Gallorum dominatu libera, quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit: quæ marito vidua, in Lotharingiam cum avunculis concesserat, sive secretum suo dolori quærens, sive muliebri æmulatione, ut a socru procul abesset: quæ, socordia Antonii Borbonii, Regis Navarræ, freta, totam regni administrationem paullatim in se derivabat. Ibi Jacobus ejus frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis, eam convenit: ac multis sermonibus ultro citroque habitis, Regina ostendit, sibi in animo esse in Scotiam proficisci: diemque præfinivit, ad quem se exspectari vellet, avunculis etiam in eam partem pronioribus. Magna enim, ante Jacobi adventum, ea de re deliberatio fuerat: plerisque caussantibus itineris difficultatem, præsertim; "Regina Anglorum non satis æqua. Deinde ad homines barbaros, & natura seditiosos, eam proficisci, qui nec virorum imperiis satis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris matrisque: quos cum palam opprimere, vel non auderent, vel non possent, variis artibus ad desperationem adegerint: apud quos assidue, vel de honore, vel de vita, periculum esset subeundum. Contra, disserebatur a peritis rerum Scoticarum, Sæpius Regum, quam civium culpa, seditiones illic ortas, dum regnum, quod ab extremis usque temporibus semper fuerat legitimum, ad infinitam & liberam legum potestatem, reducere conarentur; eamque, quam gens bellicosa magis quam opulenta tolerare non posset. Reges autem omnes, qui jus populi imminuere non tentassent, non solum ab inimicis & populi tumultibus fuisse tutos, sed in summa civium caritate ab hostibus fuisse invictos, & apud exteros illustres regnasse. Potentissimam, ac fere solam, in præsentia, pacandarum rerum esse rationem, ne quid in statu religionis receptæ mutaretur.

V. Hæc palam utrinque jactabantur: sed apud propinquos aliæ potentiores erant caussæ. Avunculi, qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas quam honestas spes alebant, Reginam absentem arbitrabantur magis in sua potestate futuram, quam si in Gallia maneret: ejusque matrimonii spe vicinis Regibus ostentata, se multorum amicitias complexuros, & opera usuros; interea, e suæ factionis hominibus, aliquem rebus administrandis in Scotia præfuturum. Accedebat ad hæc Reginæ voluntas, cui omnino decretum *erat redire ad suos. Marito* enim rebus humanis defuncto, socrus (quæ

(quæ res moderabatur) alieniore, viliorem se videbat in regia futuram. Et, quanquam non adeo diu regno assueverat, moleste ferebat mulier adolescens, ætate florens, & animo elato, se in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio malebat fortunam, quam alioqui opulentissimam: nec certe admodum honorificam sperare poterat, Gusiorum potentia ab adversis partibus primo impetu labefactata. Nec minimum ad hæc momentum addiderunt Jacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præsertim cum is esset, cujus fidei se maxime tuto posset committere, natura frater, & qui, ab adolescentia magnis rebus summa fortitudine & felicitate gestis, apud omnes gloriam & auctoritatem comparasset.

VI. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalensis, qui e Gallia missus, paullo post finem publici conventus in Scotiam venerat, rejectus est in proximum concilium, quod, de publico statu ordinando, ad XII. Calendas Junias indictum fuerat. Sed cum de tum quidem Proceres (qui ad diem frequentes convenerant) sederent, quod adhuc de Reginæ voluntate erant incerti; interim Jacobus Stuartus, e Gallia reversus, a Regina diploma attulit, quo conventus habendi, ac statuendi de rebus in publicum utilibus, jus eis faciebat. Tum demum Legatus Gallus est auditus. Legationis capita hæc erant, "Ut vetus cum Gallis fœdus renovaretur, novum cum Anglis solveretur. Sacerdotes, unde erant dejecti, ut bonis redditis restituerentur. Ad hæc responsum: Quod ad fœdus Gallicum attinet, se nulla in re ejus violati sibi conscios esse: contra multipliciter a Gallis fuisse neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda publica libertate, cum populum, antea amicum, nullius sceleris compertum, in miserrimam servitutem redigere attentarent. Fœdus vero cum Anglis solvere se non posse, nisi omnium ingratissimi velint haberi, & beneficium maximum gravissimo maleficio compensare, & adversus liberatorum suorum salutem conjurare. Demum, quod sacerdotum restitutionem petat, quos ille Sacerdotes appellat, eorum se neque munus ullum nec usum in Ecclesia agnoscere." In eodem illo concilio factum est decretum, de omnibus Monachorum Cœnobiis demoliendis: ac statim in omnes partes sunt dimissi, qui imperata perficerent.

VII. Rebus (uti dictum est) in Gallia ad profectionem comparatis, Reginæ amicis intimis, penes quos summa consiliorum erat, visum est, ut de religione in præsentia res in totum dissimularetur: quanquam non deerant, qui impotentibus consiliis ad cædem eam armarent, in primis, Durius Abbas Fermelinoduni, & Joannes Sinclarus, nuper Brechinensis designatus Episcopus. Ad ea autem consilia, ipsa, & natura & propinquorum impulsu, adeo erat prona, ut ab invita aliquando erumperent minæ, quæ, exceptæ in aula, ad *populum* perferebantur. Palam etiam inter familiares jactitabat, "*Se propinquæ suæ Mariæ Reginæ Anglorum exemplum imitaturam.*" Igitur summa consiliorum eo tendebat, ut suæ factionis

homines

hominès in præsentia spe aleret: adversarum partium sectatores paullatim deprimeret: deinde, confirmatus jam viribus, in tempore animum expromeret. Id autem non adeo difficile videbatur, concilio Tridentino non ita pridem inchoato, specie quidem ad restituendos collapsos Ecclesiæ mores, revera ad Evangelii professores eliminandos, quod postea ex concilii secretioris decreto est declaratum. Ad hæc avunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonstrando, cui dux ex concilii decreto futurus esset Franciscus, fratrum Guisiorum natu maximus. Interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas sui non oblitus, consulebat Reginæ, ut supellectilem, mundumque muliebrem, magni pretii, velut in alium orbem transitura, apud se deponeret, donec de sui itineris eventu certius cognosceret. Illa, facile intellecta fraude, ut quæ hominis ingenium probe nosset, respondit; "Cum se periculo "committeret, non videre, cur mundo magis quam sibi caveret.

VIII. His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Osellius. Is honorifice ab Angla receptus, ac statim in Galliam remissus, refert Reginæ Scotorum; "Si per Angliam transire vellet, nullum eam officium, quod vel a propinquis, vel ab amicis exspectari deberet, desideraturam: seque maximi beneficii loco id habituram." Sin declinaret suum congressum, contumeliæ loco accepturam. Præterea, classem satis amplam ornaverat Angla, specie piratas persequendi. Id alii interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, si se invita transire conaretur. Unam autem illi navem, in qua navigabat Comes Eglentonii, Londinum pertraxerunt, ac brevi liberam dimiserunt. Sed qualecunque fuerit in classe paranda consilium, fortuna, si quid intentabatur periculi, discussit: nam, triremibus Gallicis in altum evectis, caligo per aliquot dies est secuta, donec in Scotiam ad duodecimum Calendas Septembres applicuerunt.

IX. Fama de Reginæ adventu passim divulgata, quicquid erat Nobilitatis ex omnibus regni partibus passim accurrit; partim velut ad spectaculum publicum, partim ut reditum gratularentur. Convenerant & nonnulli, ut officia sua erga absentem commemorarent, gratiamque ejus statim occuparent, aut inimicorum calumnias prævenirent; non pauci, ut ex initio novi regni auspicium de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo suam Reginam videre cupiebant, post tam varios fortunæ utriusque eventus, velut ex insperato sibi oblatam: ut quæ, inter sævissimas bellorum tempestates, patre intra octavum quam nata erat diem orba: matris quidem lectissimæ fœminæ summa diligentia educata: sed inter domesticas seditiones, & externa bella eorum, qui plus possent, prædæ relicta, &, antequam sensum habere malorum posset, omnibus fortunæ sævientis exposita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hostium arma & fluctuum violentiam ægre servata. Ibi quidem, fortuna paullulum blandiente, matrimonio quidem illustri aucta; sed velut ostentato mu-

gis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem rejecta, novo quod acceperat regno amisso, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter discriminum varietatem, excellentis formæ bonitate, & maturescentis ævi vigore, & ingenii elegantia: quam vel auxerat, vel certe falsis virtutum coloribus gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa sincera, sed ad honesti quandam similitudinem adumbrata; & quæ naturæ bonitatem, studio & placendi cura, deteriorem faceret, & virtutum semina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus pervenirent. Hæc ut in vulgus grata erant, ita perspicaciores minime fallebant: sed mollis adhuc & flexibilis ætas, rerum usu, putabatur facile corrigi posse.

X. Incidit inter has gratulationes levis quidem offensio, sed quæ altius in utriusque factionis animos penetravit. Nam, cum Regina ita cum Nobilitate convenisset, ut in statu receptæ religionis nihil immutaretur, ipsi tantum, suæque familiæ, una permitteretur Missa, eaque privata. Ad eam adornandam, dum apparatus per aulam in sacellum ferretur, quidam e turba cereos arreptos confregit, ac, nisi interventu modestiorum conatus ille fuisset discussus, reliquus omnis apparatus fuisset disjectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibusdam id facinus ut nimis audax culpantibus, aliis patientiam hominum tentari, quid ferre posset, interpretantibus: quibusdam consentibus, atque etiam clamantibus, ut pœna, quæ in sacris literis adversus idololatras est sancita, sacerdos plecteretur. Sed hic statim in ipso ortu motus per Jacobum Reginæ fratrem est compositus, Georgio Gordonio vehementer, sed clam, indignante. Is enim in omnes turbandarum rerum occasiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginæ avunculis (qui aderant) convenit, pollicitus est, quicquid ultra Caledonios est regionum ad veteres cærimonias reducturum. Id illi cum suspectum haberent, ut qui de hominis ingenio multa aliunde audissent, veriti, ne sine ullo effectu tempestatem novam excitarent, ad Jacobum Reginæ fratrem rem detulerunt.

XI. Quod reliquum fuit ejus anni, dimissis honorifice Gallis, qui Reginam officii gratia comitati fuerant, ludis & conviviis transactum. Unus ex avunculis, Elbovii Marchio, est retentus. Inter hæc, Gulielmus Matellanus junior, Legatus in Angliam missus, Reginam ejus gentis (uti mos est) officiose salutavit, suæque animum erga eam, studiumque pacis & concordiæ servandæ, demonstravit. Tum literas Procerum Scotorum ei porrexit. In iis inerat superiorum officiorum benigna commemoratio, benevolentiæque plena. Ab Angla autem magnopere petebant; "Ut erga suam Reginam amice & humaniter, & publice & privatim, se gereret. Ut, officiis provocata, non modo in amicitia inita libenter perseveraret, sed arctioribus, si fieri posset, vinculis eam indies connecteret. Se, pro sua voluntate & studio, inter vicina regna perpetuandæ concordiæ nullam occasionem prætermissuros. Unam & certis-

" nor

suam esse rationem, quæ omnium dissidiorum veterum oblivionem afferret, & fontem discordiarum in posterum exhauriret, si Regina Anglorum, decreto publico universi populi, statueret, ac ipsa sua auctoritate confirmaret, secundum se, suosque (si quos gigneret) liberos, hæredem Anglici regni jure esse Reginam Scotorum. Id decretum cur æquum esset, & ex usu universæ Britanniæ, cum Legatus pluribus argumentis disseruisset, adjecit, Neminem in eo perficiendo diligentia & studio ipsam, ut quæ genere maxime esset propinqua, præcedere debere: eamque benevolentiæ & officii declarationem ab ea Scotam sperare.

XII. Ad hæc Angla: "Aliam exspectabam, inquit, a Regina vestra legationem. Miror enim ei e memoria excidisse, quid, ante suum e Francia discessum, post longam flagitationem tandem promiserit: ut videlicet fœdus, Lethæ transactum, ratum haberet & confirmaret. Qua de re certum mihi responsum erat pollicita, ubi primum ad suos redisset. Jam satis mihi verba dari sum passa: jam certe tempestivum erat (siquidem suæ dignitatis rationem habuisset) ut orationi tam benevolæ facta responderent.

XIII. Ad hæc ille; "Se a Regina, paucissimis post adventum diebus, in hanc legationem missum, antequam ullam adhuc publicorum negotiorum partem attigisset: In eo tantum fuisse occupatam, ut Proceres, plerosque omnes de facie adhuc ignotos, ac tum primum salutatum advenientes, reciperet: maxime autem omnium, ut ad aliquam certam formam statum religionis reduceret: quæ in re quantum esset difficultatis & molestiæ, ipsa non ignoraret. Ex iis facile tua Majestas potest intelligere, potuisse nullum, ante meum discessum, Reginæ Scotorum tempus vacuum fuisse: nec homines affuisse idoneos, quos in consilium de rebus tam arduis advocaret; præsertim cum qui extremas regni oras in septentriones obversas habitent, nondum, ante meum ab aula discessum, affuissent: præter quorum sententiam, res tanti in publicum momenti confici nec debeant nec possint. Tum illa commotior: "Et quid, inquit, Reginæ hic erat opus consultatione, si ut effectum redderet, ad quod efficiendum & chirographo & sigillo se astrinxerat." Ego, inquit ille, quid respondeam ad hæc in præsentia non habeo, ut de quibus nec mandata ulla acceperim, nec Regina nostra exspectabat, ut a me nunc ratio posceretur. Illud autem ipsa facile apud te potes expendere, quam justas ipsa nunc moræ caussas habeat.

XIV. Post nonnihil verborum super his rebus ultro citroque jactatum, Regina ad gravissimum totius negotii caput reversa; "Hoc, inquit, in primis notavi, quod & in oratione, nomine Reginæ vestræ, declarasti, & in mandatis Procerum explicandis posuisti. Commemorasti enim, ex Anglorum Regum sanguine eam *oriundam, meque naturali illo vinculo*, ut proximam genere, ad *eam diligendam* constringi: quam rem ego inficiari nec volo nec

possum

" possum. Orbi etiam universo perspicue ostendi, me, in omnibus
" meis actionibus, adversus ejus salutem, aut regni tranquillitatem,
" nihil attentasse. Et, qui intimos meos sensus & cogitationes no-
" runt, multi sunt conscii, me, ne tum quidem, cum justissimas
" offensionum caussas illa mihi præbuisset, meis insignibus usurpan-
" dis, titulumque regni mei vindicando, nunquam tamen in ani-
" mum inducere potuisse, quin hæc odiorum semina ab aliis potius,
" quam ab ea, exorta crederem. Utcunque tamen hæc habent,
" meum, opinor, mihi viventi sceptrum non eripiet: neque liberis
" (si qui ex me nascentur) erit impedimento, quo minus in meum
" locum succedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nun-
" quam tamen illud comperiet, quicquam a me factum fuisse, quod
" jus, quod illa sibi in regnum Angliæ esse asseveret, aliqua ex parte
" lædat & imminuat. Illud autem jus quale esset, nunquam dili-
" gentius mihi expendendum existimavi: nec ea de re unquam dis-
" quirere altius est animus, eamque, quorum interest, quæstionem
" judiciis disceptandam relinquo. Vestræ autem Reginæ caussa si-
" quidem justa est, illud a me pro certo exspectare potest, me nulla
" in re ei nocituram: ac Deum præsentem nostri sermonis arbitrum
" testor, me neminem, secundum meipsam, nosse, quem illi præfe-
" ram, aut, si res in controversiam veniat, eam possit excludere.
" Tu, qui competant, nosti, inquit. Quibus tandem opibus, aut
" qua virium fiducia, misellæ illæ tantam rem attentabunt? De-
inde, non longo sermone de illis interjecto, tandem is finis fuit, ut,
" Rem gravem & magni ponderis esse, diceret: ac nunc primum
" serium de ea sermonem se habuisse: itaque longiore, ad eam ex-
" pediendam, spatio esse opus. Post paucos deinde dies arcessito
rursus Legato; " Se mirari vehementer, ait, quid Procerum, in
" ipso statim Reginæ adventu, sibi velit postulatio: præsertim cum
" scirent, superioris offensæ caussas nondum esse sublatas. Quid
" autem postulant? Ut ego videlicet, tam gravi affecta injuria, abs-
" que ulla satisfactione, ei in re tanta gratificer? Hæc autem ora-
" tio quantulum a minis abest? Isthac si pergant, illud velim cogi-
" tent, nec mihi domi vires, nec foris amicos defuturos, magis
" quam illis, qui meum jus tueantur.

XV. Ad hæc ille respondit; " Se ab initio dilucide ostendisse,
" Proceres, ut hunc ad concordiam publicam aditum patefacerent,
" partim inductos officio, quod Reginæ suæ & securitati tuendæ, &
" dignitati amplificandæ prospicere debeant: partim studio pacis
" publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitiæ. Tecum autem ut
" hæc apertius, quam cum ullo alio Principe agerent, effecit, non
" solum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perspecta, sed
" etiam ipsorum incolumitatis ratio, quippe qui sibi vitæ & fortuna-
" rum omnium discrimen subeundum intelligant, si quis Reginæ jus
" oppugnet, aut si quis motus armorum, inter hæc regna, ea de
" caussa, oriatur. Quamobrem, non injusto studio sibi teneri vi-

" dentur,

tur, qui cupiunt, ut, ſublatis diſcordiarum ſeminibus, ſolida
erta cum pace diffidia componantur.

/I. “ Siquidem, inquit illa, ego quicquam attentaſſem, quod
;inæ jus imminueret, tum demum juſta fuiſſet poſtulandi
la, ut ſecus facta corrigerentur. Hæc autem poſtulatio, ut
ı mihi linteum ſepulchrale ante oculos proponam, exemplo ca-
: neque ſimile quicquam ab ullo Principum unquam eſt peti-
ı. Animum tamen Nobilitatis veſtræ in petendo boni conſulo
ue magis, quod hinc intelligam, Reginæ ſuæ colendæ, ejuſ-
dignitatem promovendi, illis eſſe ſtudium. Nec minus pru-
tiam amplector, quod & ſuæ ſecuritati proſpiciunt, & a fun-
do Chriſtiano ſanguine abhorrent: cui (ut fateor) parci non
.et, ſi qua factio ſe objiceret, quæ regnum ſibi vindicaret. Sed
ε tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omiſſis,
;e, me ultro in eam partem propendere, ut iſti poſtulationi aſ-
:iar, Exiſtimaſne, me Procerum voluntati potius, quam ipſi
;inæ id gratificaturam? Verum & alia ſunt plurima, quæ me
ıac tranſactione avocant. Primum, quod non ignorem, quam
ɔericuloſum, hanc movere Camarinam: ac jure mihi ſemper
:inuiſſe videor, ne jus regni in diſceptationem vocarem. To-
enim jam ſermonibus multorum jactata eſt controverſia, de
:rimonio juſto, deque nothis & legitimis liberis, dum pro in-
io quiſque aut huic aut illi parti ſtudet, ut & ego ipſa, ob has
ɔutationes, hactenus ad nubendum fuerim cunctatior. Semel,
ı publice coronam accepi, matrimonium cum hoc regno inii:
ıs pignus hunc annulum perpetuo fero: utcunque autem hæc ſe
ent, quoad vixero Regina Anglorum ero. Ego ubi defun-
fuero, in meum locum, qui jure potior erit, ſuccedito.
ſi Regina veſtra eſt, nulla interim in re ei obero: ſin
:ri jus eſt potius, iniquum erit poſtulare, ut a me aperte aſ-
ıtur injuria. Si qua lex veſtræ Reginæ obeſt, mihi quidem
ɔta eſt, quod non libenter hac de re exactius diſquiro. Sed ſi
eſt, ego, cum regnum inivi, civibus meis juravi, me leges eo-
ı non mutaturam. ‘Quod autem ſecundo loco ſumebas, ex
ſucceſſionis declaratione arctius inter nos amicitiam coituram,
:or ne hinc ſit potius odiorum ſeminarium. Crediſne tu, me
:nter funeris mei apparatum ſemper ante oculos habituram?
;ibus hoc fere peculiare eſt, ut erga liberos naſcendi jure ſibi
:eſſuros alieno ſint animo. Carolus Septimus Galliarum Rex
lis erga Ludovicum Undecimum fuit? aut is rurſus erga Ca-
ım Octavum? aut Franciſcus nuper adverſus Henricum? Quo
ır animo me veriſimile eſt fore, adverſus propinquam meam,
·el hæredem judicatam? eo ipſo videlicet, quo Carolus Septi-
ɛ fuit erga Ludovicum Undecimum. Accedit illud, in quo
longe graviſſimum pondus ineſſe ſtatuo.

'II. *Novi ego populi* hujus inconſtantiam: novi quam præ-
:*m rerum ſtatum faſtidiant*: novi quam intentos habeant ocu-
“ los

" los in pectime successuros: scio natura comparatum esse, ut plures
" (quod dicitur) Solem orientem quam occidentem adorent. Id au-
" tem, ut aliorum exempla omittam, ex meis ipsius temporibus di-
" dici. Cum soror mea Maria regnum teneret, quibus votis pleri-
" que petebant, ut ejus in solio me collocatam viderent? Quo
" studio in me provehenda ferebantur? Nec ignoro, quibus pericu-
" lis subeundis, homines eventum consiliorum suorum attentassent,
" si mea voluntas ad eorum cupiditatem adjuncta fuisset. Nunc
" autem iidem illi, fortasse, non sunt eodem erga me animo: non
" secus ac pueri, qui, inter quiescendum, ob poma sibi per somnum
" oblata, exultant, mox mane experrecti, ac sua spe decepti, gau-
" dium in lacrymas commutant: ita, qui me, cum Elisabeth modo
" vocarer, summa benevolentia complectebantur, & si quos forte a-
" lacriore vultu eram intuita, secum cogitabant, statim atque ego
" regnum adepta essem, se pro suæ cupiditatis potius, quam officii
" mihi præstiti, modo, remuneratum iri: nunc vero, cum eventus
" exspectationi non respondeat, quidam eorum non gravate novam
" rerum mutationem, in spem fortunæ melioris, ferrent: nullæ e-
" nim Principum facultates, quantumvis magnæ, insatiabiles ho-
" minum cupiditates explere poterunt. Quod si animi civium no-
" strorum erga nos languescant, aut voluntates immutentur, ob
" temperamentum nimiis largitionibus adhibitum, aut aliam levi-
" culam caussam, quid suspicabimur futurum, si certum regni suc-
" cessorem malevoli cives haberent, ad quem animi sui ægritudines
" deferrent, aut se ipsi irati conferrent? Quanto me judicas in pe-
" riculo versaturam, tam potente & propinqua Principe successum,
" cui quantum ego virium in successione confirmanda adjicerem,
" tantum meæ securitati detraherem? Hoc periculum nec ullis cau-
" tionibus, aut aliis legum vinculis averti potest. Nec facile Prin-
" cipes, quibus regni spes oblata est, sese intra juris & æqui termi-
" nos continebunt. Ego vero, si de meo successore orbi constaret,
" nunquam res meas in tuto collocatas existimarem.

XVIII. Hæc in summa in illo congressu acta sunt. Nec adeo multis post diebus, Legatus Reginam rogavit; " Ecquid literis
" Procerum Scotorum responderet. Ego, inquit, in præsentia non
" habeo quod respondeam, nisi eorum benevolentiam & sedulita-
" tem erga Reginam suam me probare: res autem tanta est, ut ne-
" queam repente plane & diserte respondere. Verum, cum vestra
" Regina, ad quod se astrinxit, in fœdere confirmando præstiterit
" officium, tum erit tempestivum, ut meum erga se studium experi-
" atur. Interea, sine meæ dignitatis imminutione, nihil ei grati-
" ficari me posse arbitror. Hac de re, cum se illi quicquam man-
" datum habere negaret, nec unquam cum sua Regina in hoc ge-
" nus sermonum incidisse; neque se tum Reginæ, sed suum de jure
" successionis judicium, & ad id confirmandum, rationes afferre:
" comprobationem autem fœderis, per maritum, a Regina Scoto-
" rum, absque eorum consensu, quorum id ratum aut irritum fieri

" sem-

" interesset, expressam, non tanti esse, ut ipsam omnesque posteros a regni hæreditate excluderet. Nec inquiro nunc, inquit, per quos, quando, quomodo, qua auctoritate, qua de caussa, fœdus illud factum fuerit: quando nihil horum in præsentia attingere sim jussus. Illud autem audeo affirmare, etiamsi ab ea, mariti voluntatem secuta, confirmatum esset, cum tamen ex eo tanta emolumenta penderent, Reginam nostram in tempore omnes rationes conquisituram, cur solvi & posset & deberet. Nec ego tamen hoc Reginæ nomine loquor: sed eo tantum mea spectat oratio, ut ostendam, Proceres nostros non sine caussa laborare, ut omnibus controversiis radicitus ablatis, stabile fœdus & perpetuum inter nos coeat.

XIX. Tandem, multis ultro citroque verbis de fœdere habitis, Regina eo perducta est, ut Legati utrinque congrederentur, qui fœdus retractarent: atque ad hanc prope formam corrigerent; "Ut Regina Scotorum abstineret Regiis Anglorum insignibus: abstineret item titulis regnorum Angliæ & Hiberniæ, Regina Anglorum, aut liberis ex ea superstitibus. Contra vero, ut Anglia caveret, neque se, neque posteros ex se genitos, quicquam acturos, quod jus successionis Scotæ læderet, aut imminueret.

XX. Hæc fere sunt, quæ in ea legatione sunt agitata: quæ dum foris de pace stabilienda tractantur, domi res ad seditionem paullatim spectare cœpit. Nam, ut antea dixi, permissa erat Reginæ ejusque familiæ unica Missa: qua de re cum edictum publicaretur, qui contradiceret, e tota Nobilitate unus est inventus, Comes Araniæ, multum, licet dissimulanter, indignante Regina. Proxima fuit offensio adversus Edimburgenses. Hi fere ad III. Cal. Octobres suos magistratus eligere solebant. Tum Archibaldus Duglassius præfectus de more edixit; "Ne quis adulter, fornicator, ebriosus, Missarius, aut obstinatus Papanus, post proximas Cal. in oppido deprehenderetur, gravibus legum pœnis in contumaces denunciatis. Id ubi ad Reginam delatum est, statim, incognita caussa, magistratus in arcem custodiendos misit: civibusque imperavit, ut novos magistratus eligerent: atque edixit, "Ut urbs omnibus fidelibus civibus pateret:" non sine risu & indignatione, quod homines flagitiosissimi, pro fidissimis ministris agnoscerentur.

XXI. Cum Regina majorem, quam exspectaverat, civium suorum patientiam hic comperisset, paullatim ulteriora tentare cœpit. Cal. Novembribus, ad Missam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, omnem Papanæ pompæ fastum adjecit. Id cum Evangelii ministri tulissent ægerrime, & in publicis cœtibus magnis querimoniis rem prosecuti fuissent, ac Nobilitatem sui officii commonuissent, controversia in domo privata inter paucos est agitata: "Possetne idololatriam, jamjam in omnium perniciem grassaturam, compescere, & summum magistratum, quando ipse nullum sibi modum statuat, intra legum præscripta per vim reducere. Ecclesiæ ministri in sententia, superioribus temporibus approbata, con-

stanter

stanter pertransferunt; " Posse videlicet magistratum fi
" cogi. Proceres, vel gratia, vel spe honorum & pecuni
tenui fuerunt, & tamen secundum eos, & numero & su
periores, judicatum est.

XXII. Aulam, inter hæc, indormientem suis vitiis, &
luxum solutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum
qui vicinas regiones, velut permissa populatione, libere di
ac cæde interim & sanguine omnia fœdabant. Ad hos
dos, cum vicaria potestate, missus est Jacobus Reginæ fr
tum, ut multi existimabant, ut augeretur honore, quam
caretur periculis. Gravis enim erat ejus potentia Reginæ
etiam innocentia, quæ ei sua vitia exprobrabat, & impot
animoidem retardabat. Sed Deus, ultra spem hominum,
conatus promovit: viginti octo enim e ferocissimis latron
sustulit: alios acceptis obsidibus, alios solo terrore nomi
pressit.

XXIII. Regina, ex ejus absentia, nonnihil licentiæ nact
tur. Nam præsentem rerum statum non satis æquo anim
cum ob religionis controversias, tum quod res administrab
jore cum severitate, quam adolescens mulier, educata in a
um corruptissima, tolerare posset, (ut quæ legitimi regni
tionem Regibus indecoram, & aliorum servitutem suam
interpretaretur) adeo ut frequenter impotentis animi voc
rentur, & paullatim tyrannidis fundamenta jaci viderentur
cum superiores Reges omnes fidei Nobilitatis suam salu
dissent, illa quidem custodiam satellitum adhibere decrev
rei exitum non inveniebat: neque enim ullam suæ cupiditat
prætendere poterat, præter inanem aulicæ magnificenti
& exterorum Regum consuetudinem. Fratris vero mores
sanctiores erant, tanto majorem ei curam afferebant, qui
suspicionibus aut criminibus fingendis locum dabant, nequ
licentiam laturi viderentur. Populum præterea ita anim
debat, ut custodiam corporis pro tyrannidis non obscur
accepturus esset. Igitur inquies animus, quod semel desi
cum quovis modo efficere statuisset, tale commentum e
Erat Reginæ frater, Joannes nomine, cupidus potentiæ,
nio minus quam Jacobus severo, & qui facile induceret in
omnia Reginæ obsequi; ideoque ei carior, & cupienti m
scere magis idoneus. Cum hoc, absente Jacobo, consili
patoribus assumendis communicat. Ejus hæc fuit ratio.
multum annunciandum curant, ac si Jacobus Hamiltoniu
Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam agg
que in suam arcem, quæ ad quatuordecim millia passuu
asportare conaretur. Hæc videbatur fabula illis verisimili
vel ob Reginæ animum ab eo alieniorem, vel ejus immod
eam amorem, quorum neuter vulgo erat obscurus. Hu
positum erat, tumultu nunciato, cum bonam noctis par

propinquos equites discurrissent, postridie custodes ad fores Regias appositi apparent, aliis indignantibus, aliis ridentibus. Hujus commenti auctores, etsi ipsi scirent vulgo fidem sibi non haberi, tamen ipsi secum gestiebant, securi de opinione hominum, cum neminem eorum qui aderant sibi palam repugnaturum certi essent.

XXIV. Ab hoc initio, aula in luxum & lasciviam præcipite, jus tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & scelera plectebantur. Summa enim rerum penes Jacobum Reginæ fratrem erat, qui ob fortitudinem & æquitatem cunctis erat carus. Consilio in primis utebatur Gulielmi Mætellani, adolescentis summo ingenio, quique magna jam dederat præclaræ indolis experimenta, magnamque in posterum exspectationem concitarat. Horum virtute & consilio factum est, ut domi & foris esset summa tranquillitas; & is rerum status, quem boni cuperent, factiosi magis indignari, quam queri, poterant.

XXV. Inter hæc, in regia orta est consultatio, quæ totos tres menses universam aulam exercuit. Qui proxime superioribus annis aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & immoderatæ Reginæ luxui nihil erat satis. Procerum ac plebis facultates, proximorum temporum tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil restabat, unde in aulicorum sumtuum subsidiis, aliquid deradi poterat, præter sacerdotia. Arcessit in aulam sacerdotum principes: adjuncti, e primoribus Nobilitatis, qui vel ingenio persuadere, vel auctoritate cogere, possent. Tandem, post longam disceptationem, cum sacerdotibus, magis infirmitatis conscientia non recusantibus, quam rationum vi permotis, transactum est, & e fructibus Ecclesiasticis tertia pars decisa est, unde Regina ministros orthodoxos aleret, reliquum in suos usus reservaret. Ea transactio nemini omnium fuit grata. Sacerdotes opulentiores indignabantur quicquam ex veteri fortuna sibi detrahi: Ministri Evangelii nihil æqui a Regina exspectabant: ad ipsam autem ex illa ostentata spe non adeo multum rei perveniebat. Multis enim ex veteribus possessoribus suorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris modo, sed etiam fœminis, domestici ministerii merces, & operæ per multos annos impensæ hinc præmia, & senectutis viaticum, assignabatur.

XXVI. Ea hieme, Regina Jacobum fratrem, magno cum bonorum omnium assensu, Marriæ Comitem creavit: nam, quod virtuti honos esset habitus, omnes laudabant; quod propinquitati aliquid esset concessum, non improbabant; & utilitati publicæ consultum non pauci existimabant, quod vir, genere illustris, meritis erga patriam illustrissimus, hoc honore auctus, majore cum auctoritate in publicis functionibus procurandis versari posset. Nec deerant, *qui Reginæ beneficentiam* eo spectare crederent, ut animum *Jacobi, quem iis rebus,* quæ per absentiam ejus in aula gerebantur, *offensum non dubitabant,* eam reconciliare voluisse arbitrarentur.

via, cui regioni diu præfuimet, se velut patrimonio spoli
tratus, omnia sua consilia eo conferre cœpit, ut æmulun
Multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cu
multa majorum in Reges merita, omnium Scotorum lo
tissimus, & majorum ipse potentiam malis artibus quoti
primum Joannem Forbosium (uti ante dictum est) fa
circumvenerat: deinde Jacobo Stuarto, Jacobi Quinti f
liberis defuncto, procurationem Moraviæ ab eis qui in s
gistratu erant adeptus, se quasi hæredem gerebat, quibu
magnitudinis crevit, ut, æmulatione deposita, omnes, c
quas ei regiones incolebant, in ejus auctoritate conqui
prope in ditionem concederent.

XXVIII. Inter hunc aliorum vel metum periculi, v
patientiam, unius hominis libertas, &, ut ipse videri v
perbia, eum pessime habebat. Is erat Macaintotius, m
priscos Scotos familiæ Princeps, natus quidem & educat
mines feros & prædæ assuetos, tamen, sive arcano natu
sive rectis monitoribus usus, comitate & modestia, o
manitatis genere, cum iis certabat, qui magna parentu
strorum cura ad virtutem capiendam erudiuntur. Huju
tis cum Gordonius potentiam suspectam haberet, nec in
ad scelerum ministeria abuti posse videretur, manum ei
injecit, atque in custodia detinuit. Sed, cum nullum in
crimen inveniret, submissis amicis (uti dictum) ei persu
" se suamque caussam ipsi permitteret; eam unam esse
" & e custodia cum bona gratia abeundi, & amicitiæ cum

In diversa regione, eodem tempore, Jacobum Heburhueliæ Comitem, æris alieni magnitudo, & indomitæ li- ad insidias eidem Moravio instruendas impellebant. In uriosa adolescentia inter scorta & popinas acta, eo re- it, ut aut civile bellum ei foret excitandum, aut audaci all- ire extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circum- naxime commodum ei videbatur perturbandi status publi- , si Moravium cum Hamiltoniis committeret : certa, ut , spes, in utriusque partis exitium incertum. Primum n adit: ei persuadere conatur; " Ut Hamiltoniorum fami- Reginæ, regno, atque ipsi privatim imminentem, e medio In id suam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum ore contendebat : quæ, præter commune omnium Regum uo sanguine proximos, velut in exitium suum intentos, etur, etiam peculiares offensionum caussas, nec eas injustas, debatur · vel ob Evangelicæ doctrinæ studium, cujus Ara- is erat assertor, ob quam etiam cum Gusio in Gallia con- nimicitiam ; vel ob contentionem verborum, nuper in- um altero Reginæ avunculo, Elbevii Marchione, habitam. Moravius, homo probus & innocens, abhorreret a fœdi- sceleratí facinoris, Heburnus ad Hamiltonios se contulit, rum ad cædem Moravii, cujus potentiam moleste ferebant, " Illum esse unum, qui spes eorum remoretur, & com- tibus obstet : eo sublato, Reginam, velit nolit, in ipsorum te futuram. Ratio autem expedita & facilis videbatur. um in Falcolandia erat : ea arx est, cum ejusdem nominis odica in propinquo silva est, in qua platycerotes cervini ge- uas vulgo damas falso appellant) aluntur. Regina cum aut ue in loca vicina prope quotidie cum familiari comitatu, videbatur, Moravium, inermem & incautum, tollere, & suam potestatem redigere. Cæteris non ægre persuasum, s facinori perpetrando constitutum.

Unus Araniæ Comes scelus est execratus : clamque, literis vium missis, omnem rei ordinem exposuit. Moravius per nuncium rescribit ; sed Aranio forte absente, literæ patri litæ fuerunt. Ibi, consilio inito, Aranius a patre in arctam n est inclusus, e qua noctu elapsus, ad Falcolandiam con- Ut ejus fuga palam est facta, equites in omnes partes di- d comprehensum retraherent, quos, in silvam ingressus, et stratus est. Mane ad Falcolandiam deductus, omnem in- ordinem aperit. Nec multo post, Bothuelius & Galvinus enius, qui manu facinoris patrandi partes susceperant, con- arce Falcolandiæ, jussu Reginæ custodibus appositis, reti- Cum facinus totum ante oculos esset, & ad locum tem- b Aranio dictum duces convenissent, exploratoresque tecu- quites multis in locis apparuisse, Aranius, rei ordinem ig- us, *paullum animo* turbatus est : nam, cum Reginam depe- riret.

riret, Moravioque arctissima junctus esset amicitia, & illis gratificari cupiebat, & patrem, hominem minime malum, sed ad res difficiles suscipiendas nimis facilem, e conjuratione eximere volebat. Pietate & amore animum in diversa ea nocte per solitudinem rapientibus, ita mente est emotus, ut non obscure ex vultu & sermone animi perturbatio appareret. Præcesserant & aliæ, quæ juvenis animum commoverent, caussæ. Nam cum, ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ fuisset educatus, pater, homo ad rem attentior, consiliarios nactus, qui id vitium alerent, filium, magno comitatui assuetum, ad unum ministrum redegit. Qui facinus patrandum susceperant, diversi in custodias missi, Bothuelius in arcem Edimburgensem, Galvinus in Sterlinensem, donec de caussa cognosceretur. Aranius, ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura, missus, atque in arce Archiepiscopi asservari jussus. Ibi, quoties ad se redibat, ad Reginam, de se deque aliis, tam prudenter & accurate scribebat, ut in suspicionem incideret simulatæ insaniæ, quo patrem e conjuratione cædis eximeret. Cæteros ita constanter & acriter accusabat, ut aliquoties ad concilium productus, se, quando facinus tam occultum aliis testibus coarguere non posset, armis cum Bothuelio dimicaturum promitteret. Circa ea tempora, Jacobus Hamiltonius, Aranii pater, primum ad Reginam scripsit, deinde, ipse ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea postulavit, " Ut filium suum, Bothuelium, & Galvinum
" Hamiltonium, acceptis vadibus, sibi dimitteret: nec impetrare
" quicquam potuit. Eisdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omnium quæ sunt in Scotia munitissimam, sed quam Hamiltonius tenuerat, ab eo tempore quo Prorex fuerat, repetitam accepit.

XXXI. Georgius Gordonius (uti ante diximus) Moravio inimicus, Hamiltonio, filii sui socero, in manifesto scelere implicito, ac prope perculso, longe infensior factus, occasionem adesse ratus, cum impune inimicum e medio tollere posset, duabus familiis illustribus ad caussam adjunctis, primum per suos tumultum in oppido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, sperans Moravium ad rem auctoritate sua sedandam ex aula egressurum. Ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi posse. Id ubi parum ex sententia processit, e suis aliquos armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire sub vesperam jubet, qui Moravium, in suum hospitium redeuntem a Regina, quæ ad multam noctem eum detinere solita erat, obtruncarent. Id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patrandæ, & patrata evadendi. Ejus rei cum ad Moravium permanasset indicium, nec is, nisi oculis foret subjecta, crediturus esset, paucis ex amicorum fidissimis (ne quid suspicatus fuisse videretur) comitatus, unum & alterum e Gordonianis, manu in exitu atrii pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata, Gordonius accitus, suorum aliquot commeatum domum discessuros, arma induisse, deinde, [illegible]

tentos : ita tum, ea excuſatione magis accepta quam probata, diſceditur.

XXXII. Ea æſtate, Legatis utrinque miſſis, agebatur, ut Reginæ Scotorum & Anglorum Eboraci congrederentur, ibique de multis controverſiis tranſigerent : ſed cum prope ad iter ſe compararent, res in aliud tempus rejecta eſt. Cauſſa differendi colloquii vulgo ferebatur, quod Aumalius, e Guſiis fratribus unus, literas Legati Anglici, qui in aula Gallica tum agebat, reſignaſſet : quodque, illius opera maxime, navis Anglica, quæ alterum vehebat Legatum, fuiſſet direpta. Itaque, rebus, uti credibile erat, ob has & alias injurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina e Fano Andreæ Edimburgum profecta, Aranium eodem miſit, & in arcem ibi condidit.

XXXIII. Interea Jacobus ejus frater, Havicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta e latronum, qui illuc convenerant, primariis, inopinato adventu oppreſſit : cæteris circa provinciis metum ingentem incuſſit, & totum illum tractum ad tempus quietiorem reddidit. Verum id factum, ut amorem & reverentiam bonorum ei conciliabat, ita invidorum animos magis ac magis in ejus exitium indies inflammabat. Nam, ad tres familias potentiſſimas, in ejus perniciem prorſas, acceſſit Guſiorum conſpiratio. Hi enim, cum veteres Eccleſiæ Romanæ ritus reſtitui vellent, nec id vivo Moravio perfici poſſe arbitrarentur, ad eum quovis modo tollendum omnem ingenii vim intenderunt. Spem perpetrandi ſceleris multa eis faciebant : in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reverſi, quantæ eſſent Gordonii opes, quam inquietus animus, quam item operam in Miſſa aſſerenda pollicitus eſſet, omnia paullum ſupra verum augentes, expoſuiſſent, re in aula Gallica multum inter Papanos agitata : hæc ejus perficiundæ ratio tandem eſt inita. Scribunt ad Reginam, “ Ut Gordonii “ vecordiam promiſſis alat : Joanni ejus filio ſpem ſuarum nuptia- “ rum magis oſtentet, quam promittat : ut, hac ſpe occœcatus, quo “ vellent, impelleretur : ” ſimul nomina eorum edunt, quos una interimi vellent. Ad hæc literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum ad immodicum, cui Regina aſſuerat, luxum, opes publicæ non ſufficerent, a Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellum, adverſus eos qui ab Eccleſia Romana defecerant, popoſcit. Is reſcripſit obſcurius, ſed Cardinalis aperte, “ Pe- “ cuniam, ad id bellum non defuturam : ſed iis demum interfectis, “ quorum nomina eſſent edita. Has Regina Moravio, cæteriſque ad cædem deſtinatis, literas oſtendit, ſive quod indicium ad eos aliunde permanaſſe crederet, ſive ut animi ſinceri, & occulta conſilia ab iis non ſeparantis, faceret fidem.

XXXIV. Igitur, cæteris ad facinus exſequendum comparatis, Regina magno deſiderio teneri ſimulat, eam Scotiæ partem, quæ ad ſeptentriones vergit, inviſendi : & hanc ejus cupiditatem Gordonius, liberaliter invitando, alebat. Tandem, cum Abredoniam

Idus Augusti, ventum esset, Gordonii uxor, virilis animi & consilii mulier, omnibus modis Reginæ animum versabat, nunc ut secretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc ut in partem quam volebat eam inflecteret. Gnara enim erat, quam levi momento sint mobilia Regum consilia: nec ignorabat, quo animo Regina, non multo ante, in utrumque, Moravium nempe & Gordonium, fuisset affecta. Nam, cum utrumque odisset, secum interdum agitare solebat, utrum priorem sublatum vellet. Moravii innocentiam licentiæ suæ adversam graviter ferebat, & Gordonii perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perspectam, oderat, & potentiam metuebat. Sed avunculorum & Pontificis Romani literæ ad Moravii cædem urgebant. Hanc ejus cunctationem, cujus non ignarus erat, Gordonius cum eximere vellet, rursus per uxorem promissa de instaurandis ritibus Romanis repetit. Ea cum libenter Regina acciperet, unum tamen, nec id adeo magnum, erat impedimentum, quo minus ei assentiretur, quod non putaret (uti affirmabat) e dignitate sua, Joanni filio ejus (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in custodiam traditus, effugerat) reconciliari, nisi ad custodiam liberam, saltem ad paucos dies, Sterlinum rediret. Id Regina, non tam ob eam, quæ simulabatur, caussam, volebat, quam ut omnia integra, extincto Moravio, haberet, neu ad nuptias, absente sponso, cogi posset. Gordonius quidem satisfacere Reginæ cupiebat: sed filium, velut obsidem, in manum hominis, maxime suis conatibus adversi, (is erat Joannes Marriæ Comes, Moravii avunculus, qui arci Sterlinensi præerat) dare cunctabatur, præsertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam acceptura foret.

XXXV. Cum inter ingenia, se invicem fraude captantia, ita mutuis suspicionibus laboraretur, ac se Regina in mora esse negaret, quo minus ex sententia res conficeretur, neque quicquam expediret: tamen Joannes Gordonius, & ipse suam operam ostentans, in omnes eventus intentus, circiter mille e propinquis & clientibus suis, homines ad quodvis facinus paratos, armaverat, atque in propinqua oppido loca adduxerat. Moravius vero, etsi non optime comitatus esset, & hæc omnia (uti per amicos ex aula Gallica & Anglica erat præmonitus) in suum exitium videret parari; nec interim Reginæ admodum confideret, de die solita obibat in aula munia; nocte intra cubiculum unum & alterum suorum vigilare jubebat: ac sæpe de inimicorum insidiis certior factus, amicorum præsidio fre[illegible] omnes eorum conatus absque tumultu elusit.

XXXVI. [illegible] forte diebus, Bothuelius, per funem e fenestra [illegible] [illegible]burgensi evasit. Rebus Abredoniæ mutu[illegible] [illegible]alis, cum Regina progredi statuisset, a Jo[illegible] [illegible]nobili, Gordonii cliente, invitata, domum [illegible] millia passuum ab oppido distantem, di[illegible] [illegible] Gordonianis ad cædem commoda [illegible] consiliorum non erat ign[illegible]

ecatur; " Ne hanc sibi ac suæ familiæ inurant infamiam, potissimum Reginæ fratrem, hominem alioqui non ma- ec sibi inimicum, ad cædem prodidisse videatur." Proxi- ad Rothimaium Abrenethiorum villam satis tranquille est, quod postridie in Strabogio Gordoniorum arce diver- issent. In id tempus consilium cædis est dilatum, quo in nia in ipsorum potestate erant futura. Itaque, inter eun- m Gordonius longum cum Regina sermonem instituisset, ac o ventum esset, ut ille accuratius Joanni filio veniam erro- t: quod videlicet homo adolescens, legum ignarus, fugis- odia, in quam, nullum ob scelus, sed ob tumultum, nec il- en culpa excitatum, datus esset. Regina contra contende- suam imminutam visum iri auctoritatem, nisi filius ejus in custodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: ut, xpiata priore culpa, dimitti honestius posset." Gordonius, nati facinoris occasionem prætermitti nollet, etsi levia im- ur, tamen obstinate renuebat: vel quod, si Regina cædem non probasset, culpam ejus in filium conferri volebat: vel , absente filio, ac Regina non invita, res confici posset, ta- lescentem obsidem videbat futurum. Ea Gordonii pervi- egina adeo fuit offensa, ut, cum jam prope in ædium ejus u esset, alio diverteret. Ita tota facinoris sapientissime, ut ebatur, constituta ratio, tum quidem dilata est, donec En- m ventum esset. Nam, præterquam quod juri dicundo ibi rdonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle minet oppido) teneret, tota circa regio clientelis ejus plena Regina, cum in arce diversari statuisset, & a custodibus esset tum demum timere cœpit, ut quæ in oppido immunito tura esset, cum interea Huntilæi filius plus mille selectis is, præter propinquæ regionis promiscuam multitudinem, in aberet. Regina, consilio pro re præsenti capto, aditus ppidi vigiliis obsidet: naves, quæ commeatum advexerant, ne fluminis paratas esse jubet, ut, si major vis ingrueret, id m haberet. Nocte intempesta, exploratores ab Huntilæo um primi vigiles de industria eorum adventum dissimulas- ogressi in angustias, ac undique circumventi, capiuntur: & anis Catana tribus, cum primum se adversus Reginam duci it, Huntilæum deseruit, & postridie ad eam in oppidum

VII. Audito Principis periculo, magna priscorum Scotorum do, partim excita, partim sua sponte, affuit: in primis Fra- Monroi, hominum fortissimorum in illis gentibus familiæ. m satis a vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit. n nec propugnatoribus, neque cæteris rebus, ad oppugnatio- stinendam, satis esset munita, deditur. Propugnatorum pplicio affecti, cæteri incolumes dimissi. Tum concu *Nobilitate*, aliorum adventu, ulterioribus domu

P

permissis, cum satis firmo præsidio quarto die Abredoniam rediit. Ibi demum metu liberata, vehementer in Gordonii odium inflammatur, & in vindictam prona, fratrem rursus omni favoris ostentatione amplexa est, simulando se totam ex eo pendere; ac suam salutem in ejus incolumitate positam cunctis persuadere nititur.

XXXVIII His Gordonius totam scenæ aulicæ faciem cum videret inversam, Moraviæ Comitem, nuper morti destinatum, in summa gratia esse, sese, e summa spe honoris & dignitatis, in flagrantissimum odium incidisse: cum ulterius jam se progressum existimaret, quam ut receptus ullus ad veniam restaret, ad præcipitia se consilia convertit. Nec ullum aliud periculis instantibus remedium ratus, quam ut Reginam quovis modo in suam redigeret potestatem, eam etsi in præsentia se graviter offensurum videbat, tamen officiis, blanditiis, & filii nuptiis, quarum etiam avunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti posse non desperabat. Itaque, communicato cum amicis consilio, Moravium, quovis modo posset, tollere decrevit. Eo enim sublato, neminem esse, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui susceptum sustinere posset. Rei perpetrandæ spem afferebant speculatores: ac, præter alios, Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui assiduus in aula, simulatione erga Reginam benevolentiæ, omnia ejus consilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates observabat, sed operam suam in re perficiunda offerebat. Accedebat ad hæc, oppidum undique apertum, & insidiantibus commodum; cives, vel beneficiis conciliari, vel necessitudine juncti, vel metu nihil ausuri; auxilia Montanorum dimissa domum; cum Comite Moraviæ paucos esse, & e longinquis regionibus adductos, quorum offensa ei non esset magnopere pertimescenda: & cum, per vicinas regiones, omnes in ipsius essent potestate, rem sine sanguine perfici posse: uno homine extincto, & Regina in potestatem ipsorum redacta, cætera vulnera perfacile posse sanari. His cogitationibus ad rem aggrediendam impulsus, cum jam ratio perpetrandi facinoris constituta esset, ex literis Comitis Sutherlandiæ & Joannis Leslii deprehensis, omnia eorum consilia sunt patefacta. Sutherlandius, cognito indicio, discessit. Leslius, agnita culpa, veniam impetravit; ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præstitit.

XXXIX. Huntilæus, qui exitum suorum consiliorum, in loco, ob circumjectas paludes, prope inaccesso, cum magna suorum manu exspectabat, intellecto, quid in aula gereretur, ex consilio amicorum, statuit in montes secedere. Sed, cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam convenerat, multos haberet sui studiosos, eorum promissis satis confisus, iterum mutato consilio, statuit eventum pugnæ in loco natura munito exspectare. Moravium, cum suorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, sequentibus qui aderant Proceribus, in primis Jacobo Duglassio Mortonii Comite, & Patri-

Patricio Lindesio, ad hostem ducere coepit. Cæteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntilao præcorrupti, magis Moravii cohortem ad exitium tracturi, quam in periculis operam laturi, magna cum verborum jactatione una progrediebantur, "Pollicebantur enim, sese hostem, sine aliorum ope, debellaturos: adessent modo, ac spectatores sese præberent."

XL. Præmissi equites, qui circa paludem aditus omnes servarent, ne Huntilaus evaderet, cæteri leniore gradu adventabant: & quanquam superiore nocte e Gordonianis non pauci diffugissent, restabant adhuc supra trecentos, suis se locis tenentes. Eo cum ventum esset, Moravius in clivo propinquo, unde prospectus in paludes erat, cum suis, simplice ordine acie instructa, stetit. Reliqui statim, inter ducendum adversus hostem, apertæ proditionis signum dederunt: qui ramos ericæ (cujus magna in illis locis copia erat) ut ab hostibus agnoscerentur, tegumentis capitum affixerunt. Ubi propius ventum est, Huntilæani, securi de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum adversam aciem a proditoribus turbatam vident, & jam in fugam conversam, ut expeditius sequerentur, lanceas abjiciunt: &, strictis ensibus, ad terrorem integrorum, proditionem ingeminantes, in hostem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu aciem stantem una se rati in fugam aversuros, ad eam accelerabant. Sed Moravius, qui nullam in fuga spem videret, neque quicquam, præter honestæ mortis decus, restare crederet, exclamavit, "Ut hastas sui præ se tenderent, nec in aciem suam fugientes reciperent." Illi, præter opinionem exclusi, cornua utrinque confusis ordinibus præterierunt. Huntilæani vero, qui jam profligatam rem putarant, cum aciem quidem parvam, sed prætentis hastilibus horrentem, cernerent, ipsi, ut qui sparsi ac sine ordine sese inferebant, nec, propter hastarum longitudinem, ex adverso ad manus venire poterant, repentino terrore perculsi, non multo celerius fugiunt, quam antea sequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conspicati, jam fugientibus instant, ac, ut se a priore culpa purgarent, quicquid fuit cædis eo die, ipsi ediderunt. Cæsi ex Huntilæanis circiter CXX. capti C. ex altera acie nemo. Inter captivos fuit ipse Huntilaus, ac duo filii Joannes & Adamus. Pater, ætate ingravescente, &, ut in homine corpulento, angusto spirituum meatu, inter capientium manus est exanimatus: cæteri, multa jam nocte, Abredoniam ducti. Moravius, ministro Ecclesiæ suum adventum exspectare jusso, primum omnium gratias Deo immortali egit, quod e tanto ac tam præsenti periculo, nullis suis viribus & consilio, sed ejus unius benignitate, præter omnium exspectationem, cum suis emersisset. Deinde ad Reginam illinc profectus est. Ibi, inter multas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit.

XLI. Proximis diebus, Joannes Gordonius supplicio est affectus, *non sine vario motu* animorum: erat enim adolescens viriliter ele- [illegible] *forma, in ipso florentis* ætatis aditu, Regalibus [illegible]

tam destinatus, quam earum simulatione deceptus, &, quod non minorem indignationem quam misericordiam movebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem ejus, cum multis lacrymis, spectavit: verum, ut erat ad celandos animi sensus composita, ita tum ejus mœstitiam varie interpretabantur: eoque magis, quo non minore odio ei fratrem quam Huntilæum esse plerique intelligebant. Adami ignovit adolescentiæ. Georgius, natu maximus, desperatis domi rebus, ad socerum Jacobum Hamiltonium se recepit: ut vel apud eum fugæ latibulum, vel ejus precibus veniam culpæ impetraret. Multi e Gordoniorum clientibus, prout quisque deliquisse visus est, alii pecunia, alii exilio multati: nonnulli in longinquas regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores, scelere soluti, ac in pristinum gratiæ locum restituti.

XLII. Ita, vel compositis vel sopitis ad septentriones rebus, reliqua hiems per quietem transacta est. Ad V. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcialem in custodiam, unde erat elapsus, redire jussus, cum non paruisset, hostis publicus est denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reversam, venit Jacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac satis clementi responso accepto, tamen generum tradere est coactus. Is ad Dumbarum in custodiam est remissus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXIII. ad VII. Cal. Februarii, inde arcessitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. Hoc maxime tempore, edicto mulcta pecuniaria irrogata fuit, si quis Quadragesimalis jejunii tempore carnibus vesceretur: in quo edicendo, non religionis, sed publicæ utilitatis caussa valuit. Archiepiscopus Fani-Andreæ, quod, post edictum in adventu Reginæ factum, nec Missis audiendis nec dicendis abstinuisset, in arcem inclusus fuit Edimburgi: cæteri, ejusdem criminis rei, leviter multati, graviore pœna denunciata, si postea ejus culpæ affines deprehenderentur. Jam comitiorum, quæ in XX. mensis Maii indicta erant, dies advenerat. Regina coronata, atque amplissima veste amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: novum prorsus spectaculum, nisi sub ejus matre & avia, oculi hominum ad tolerandum imperium muliebre fuissent assuefacti. In eo conventu, quædam decreta fuerunt, in eorum favorem, qui puriorem Evangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animadversum. Reliquum æstatis Regina venationi in Atholia indulsit.

M. D. LXIII.

XLIII. Sub finem autumni, permittente Regina, rediit in Scotiam Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, XX. anno quam turpiter a Rege Gallorum destitutus abierat, uti ante a nobis est scriptum: ac proximo anno, qui fuit M. D. LXIV. mense Januario, in conventu publico, ad id prope unum indicto, remisso exilio, & bonis receptis, restitutus; eamque restitutionem Regina prosequuta est multa verborum honorificentia.

M. D. LXIV.

ius per amicos, qui in aula erant, edoctus, tamen certus cundi gebat. Tandem per Patricium Ruvenum iterum admonitus, ex ere ad matrem, in propinquas ejus ad lacum Levinum ædes, d tit: ac, alvo forte soluta, ea morbi excusatione usus, ibi substi- Interea, cum amicorum quidam eum inviserent, rumor sta- diffusus est, ibi eum hæsisse, ut Reginam & Darlæum redeun- Edimburgum interciperet. Equites passim dimissi, cum nemi- a armatum conspexissent, tamen Regina tanta celeritate ac tam ide iter illud confecit, velut certo imminente periculo.

XLVII. Nuptiis jam instantibus, ut aliqua consensus publici spe- ad Reginæ voluntatem accederet, convocatur Sterlinum magna s Procerum: sed hi præcipue, quos aut libenter consensuros, aut ignare non ausuros, credebant. Ex iis, in consilium adhibitis, lti assenserunt, modo ne quid in religionis doctrina publice re- ta innovaretur: plurimi citra ullam exceptionem, quod Reginæ tum fore existimabant, ad id sententias accommodabant. Unus, dreas Stuartus Ochilterius, palam professus est, se nunquam assen- um, ut Papatiæ factionis Rex assumeretur. Moravius quidem nus a nuptiis non erat, (ut qui in primis auctor erat juvenis ex glia evocandi) sed videbat, quantis motibus ea res initium da- a esset, si, non assentiente Angla, conjungerent. Pollicebatur eti- , se curaturum, ut, volente atque auctore Angla, omnia transi- entur, si modo religioni caveretur. Sed cum videret, in illo ventu nullum libere censendi locum futurum, maluit abesse, uti sententiam dicere, sibi fortasse exitiabilem, & in publicum tilem. Jactabatur etiam vulgo illa quæstio, possetne Regina, uncto marito, quem vellet alium ex animi sententia virum su- re: aliis censentibus, Reginæ, ex morte viri, eam libertatem negandam, quæ plebeiis quoque conceditur: aliis contra affir- ntibus, in regnorum hæredibus diversum jus esse, ut quæ una ra & virum sibi sumerent, & populo Regem darent: multoque pius esse, ut populus uni puellæ maritum, quam puella Regem versis eligeret.

XLVIII. Mense Julio, venit ex Anglia Legatus, qui ostenderet, Reginam Angliæ, quæ in eodem consanguinitatis gradu utrum- que contingeret, mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque ecum communicarent: quique magnopere peteret, ut interposita mora, diligentius rem expenderent, fortasse non sine utriusque egni emolumento. Hac legatione cum nihil actum esset, ita secuta est alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Re- æ Anglorum, Levinium & filium ejus monuit, in certum diem ameatum habere: eumque diem jam præteriisse. domum itaque redire jubet, nisi se mulctari exilio, bonaque in fiscum redigi llent. Illi, nihil ea comminatione retardati, in sententia persti- unt. *Interea Regina, cum connubium illud nimium dispar vi- ret, si nuper maximi Regis uxor, ipsa regni illustris hæres, . . . Genti privato, nullis insignioribus . . .*

Reginæ caussa non levissima, quod suos avunculos a nupt
aversos non dubitabat: igitur, si mora longior interponeret
tuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turba
pedimentum objiceretur. Nam cum secretum illud decre
bello sacro per totam Christianorum ditionem suscitando,
Christi doctrina penitus exstirpanda, esset factum, eique D
us imperator destinatus, spes improbas & immodicas alere
tuit, per sororis filiam, ita domesticis tumultibus perturb
tanniam, ut nullo auxilio transmarinos amicos juvare posse
Davide, qui tum apud Reginam plurimum poterat, contend
usu rei Christianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Dar
pater ejus sectæ Papanæ acerrimi essent assertores, & in
regno gratiosi, clarisque familiis innexi, multisque client
nixi; res, diu agitata, tandem impulsa est. Is cum, si nu
irent, consentientibus Regina Angliæ & Nobilitate Scoti
suis rationibus adversa videbat; primum, in eis conficiend
lam suam fore gratiam; deinde religionis incolumitati cau
sin vero Regina se ad Concilium Tridentinum adjungeret,
honores, sacerdotia, sine modo pecuniam, sine æmulo po
promittebat: igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, u
præcipitarentur, Scotis non satis æquis, Anglis veheme
sensis.

CVII. REX.

XLIX. Quarto Calendas Augusti, Henricus Stuartus
Stuartam uxorem ducit: factoque silentio, acclamatum est,
te multitudine, ut prospere omnia succederent Henrico &

eneris & opibus clari. Ad eos feciales missi: cum non pa-
t, exilio multati, in Argatheliam major pars secessere: ini-
orum in aulam revocati. Ita rebus omnibus, quantum satis
tur, adversus rebelles comparatis, Reges, quatuor millibus
ti, Glascuam venerunt: rebelles Pasleti se continebant.
bi, pro partium ingeniis, variæ consultationes fuerunt. Re-
isso Feciali, arcem Hamiltoniam dedi petunt: ac, re infe-
erso, ad prælium se expediunt. Altera factio, secum ipsa
, variis sententiis distrahebatur. Hamiltonii, qui in illis lo-
mas habebant opes, nullam pacis firmam conditionem esse
ant, nisi Regibus sublatis. "Illis enim incolumibus, nihil
l sperandum, quam nova bella, novas insidias, & pacem fi-
tam, aperto bello magis periculosam. Privatorum injurias
laborum tædio deponi; sæpe magnis emolumentis compen-
Regum inimicitias sola morte extingui." Moravius & Glen-
, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, sed
s opes spectare, (ut qui, Regina extincta, proximi hæredes
& a cæde, & ab Hamiltonii imperio (quod crudele & ava-
on ita pridem senserant) juxta abhorrebant, mitiora consilia
ant; "Dissensionem enim esse civilem, & adhuc incruen-
in qua hactenus, non armis, sed sententiis esset certatum:
, si fieri posset, honestis conditionibus esse finiendam. Ad
consilia, non defuturos in Regiis castris, qui & pacem cupi-
s libenter audirent, & incolumitatem tueri armis necessariis
neibus non essent defuturi. Reges autem, per adolescenti-
fortasse minus prospicere: nondum autem ea peccasse, quæ
befactationem status publici pertinerent: si qua vitia adsint,
ad privati dedecoris labem faciant, ea non morte aboleri,
evioribus remediis curari, oportere. Se enim meminisse ob-
tum, & posteris ad imitationem relictum, ut in vita Regum
oribus occultiora vitia dissimularent, dubia mollius interpre-
ntur, manifesta catenus ferrent, modo ne perniciem publicam
n traherent.

Hæc sententia cum pluribus placuisset, cæteri Hamiltonii,
Jacobum gentis Principem, sibi quiescendum statuerunt: ille
sedecim equitibus comitatus, cum Proceribus remansit. Hi
ta extenuatis viribus, infirmiores essent, quam ut vel congre-
ēnt, vel ad suas quisque vires penetrare, temporibus obscu-
nocte Hamiltonium venere: postridie Edimburgum profecti,
belli gerendi consilium inirent, cum & arx urbi imminens as-
n eos jacularetur, nec amici, e regionibus longinquis, tam
er quam res poscebat, convenire possent, & Reges, prope ve-
eorum inhærentes, adventare dicerentur, multum rogante ac
nte Joanne Maxuallio Heresiano, Drumfrisium versus iter
luntur. Reges, retro Glascuam reversi, Levinia Comitem
m in regionibus ad occidentem hibernum spectantibus consti-
ipsi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam, progressi, Nobi-
lium

menter cupiebat, loquitur. Ea, homo impiger, & con
que promtus, facile impetrata, ad rebelles redit: ostend
" in se opis esse, proin sibi consulant: Angliam esse pr
" si eo secedant, se, rebus compositis, mox secuturu
" omnes fortunas cum eis conjuncturum." A Morav
mille libras, expensæ in stipendia militum nomine, ext
pecuniam in equites expensam ferebat. Jussus enim p
tum turmas conducere, suos ministros domesticos pro
ostentabat.

LII. Reges, adventu suo, & accessione Heresiani ad
territis inimicis, ac omnibus circumcirca pro arbitrio
ducibusque partium expulsis, & cæteris in eorum pericu
intentis, circa finem Octobris Edimburgum rediere. In
que ad initium veris res tranquillæ fuere. Conventus O
tius regni promulgatus erat in mensem Martium, ut b
publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur,
lacerarentur, quorum nihil, absque conventus publici de
bus licet.

LIII. Interea David, aulam principibus Procerum
ctus, quo suam immoderatam potentiæ spem confirmar
impotentibus consiliis armabat, assidue hortando, ut
Principes ferro coerceret. Paucis e medio sublatis, ca
ausuros. Sed stipatores Reginæ, quod Scoti genere essen
Nobilitatis nefariam non facile consensuros putabat. E
eo dejectis, eo totis viribus incubuit, ut exteri (quod
tyrannidis esse solet initium) ad custodiam eligerentur

arcessiri corpri, sed prope singuli, & per [illegible] patre videretur. Horum aliquem offendere, quam [illegible] si ea periculosius.

LIV. Caeterum, ut apud Reginam crescebat [illegible] Gloritas & potentia, ita Rex quotidie apud ea[illegible] Nam, ut in faciundis nuptiis Reginae praeceps fuera[illegible] repente secuta est poenitentia, & mutatae voluntatis m[illegible] dicia. Cum enim, a nuptiis statim, sine publico cons[illegible] [illegible]e praeconis voce Regem pronunciasset, & postea in diplom[illegible] [illegible]oservatum ad id tempus fuisset, ut Regis & Reginae nomen exprimeretur, non multo post, utroque nomine servato, mutatus tantum ordo est, ut Reginae nomen prius, Regis posterius scriberetur. Tandem Regina, ut omni gratificandi potestate spoliaret maritum, caussata est, per ejus absentiam, dum venationibus & aucupiis esset occupatus, multa aut non suo tempore fieri, aut omnino praetermitti: commodius fore, ut ipsa pro ambobus subscriberet: hac ratione prospici posse, ut & ille suis voluptatibus frueretur, & publicas necessitates ejus absentia non moraretur. Id cum ille, ut qui nulla in re eam offendere volebat, in bonam partem accepisset, primum levibus de caussis ablegatur: ut procul a concilio & negotiorum publicorum conscientia abesset, & omnium beneficiorum gratia ad solam Reginam redundaret. Ita enim secum rationem inibat, Regem, cujus nec amicitia cuiquam esset fructuosa, nec ira formidabilis, paullatim in contemtum omnium venturum. David etiam, quo res indignior esset, ei substituitur, qui ferreo typo diplomata quaedam pro Rege signaret. Ille, hac fraude omni cura publica exutus, etiam ne molestus rerum secretarum arbiter esset, hieme aspertima Peblium detrusus est, exiguo admodum, atque intra privatorum complurium dignitatem, comitatu, in praedam verius quam aucupium. Eisdem diebus tanta vis nivis e coelo decidit, ut in locis non admodum copiosis, & praeterea latrocinio infestis, homo semper in aula educatus, & victui liberaliori assuetus, ob rerum necessariarum penuriam, periculum adisset, nisi casus eo Orcadensem detulisset Episcopum. Is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum commeatuum, in suum usum attulerat.

LV. Nec hac ratione tantum Regina Davidem e sua obscuritatis latebris producere, & ostentare populo, contenta, aliam viam eum ornandi honore domestico est commenta. Cum jam antea Regina, per aliquot menses, solito plures ad mensam suam adhiberet, ut in multitudine saltem locus Davidi minus invidiosus esset: hac popularitatis specie rata est fore, ut insolentia spectaculi, convictorum multitudine, & quotidiana consuetudine, paullulum levaretur, & stomachi hominum sensim assuescerent, ut quidvis pati possent. Tandem eo perventum est, ut ille cum uno atque altero quotidianus convictor esset. Ut autem loci angustia, facti, quondam ex parte, minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum vel ipsum Davidem, epulae apparabantur. Sed haec invidiam mi[illegible]

liorum majorem infamiam augebant, suspiciones alebant, & sini-strorum rumoribus materiam suppeditabant. Accessit, ad hominum, aut sæpius proclives, cogitationes inflammandas, quod supellectile, cultu corporis, equorum & genere & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur indignior, quod non faciem cultus honestabat, sed facies cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non posset emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in supremum ordinem eum nititur protrahere, ut nascendi humilitatem, & corporis vitia, fortunæ claritatis obtentu tegat: cum ob alia, tum maxime, ut jus suffragii in conventu publico nactus, id concilium ad Reginæ nutum circumagere posset. Sed, cum per gradus esset promovendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum Edinburgo vicinum impetus est factus: Melvillium Scoti vocant. Dominus agri, & domini socer, aliique, qui plurimum apud eum poterant, amici convocantur: cum domino agri agit Regina, ut prædio cederet; cum socero & amicis, ut id domino persuaderent. Sed cum parum ex sententia res procederet, Regina eam repulsam in suam contumeliam interpretabatur: &, quod magis erat exitiale, David id moleste tulit.

LVI. Vulgus (neque enim obscure hæc agitabantur) præsentia deplorare, pejora indies ominari, si, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illustres, majorum sedibus extruderentur: multi etiam e senioribus memoria repetebant, & sermonibus celebrabant, id tempus, cum Cocheranus, Regis fratre per summum scelus occiso, e latomo Comes Marriæ factus, belli civilis ea excitavit incendia, quæ morte Regis, & pene regni interitu, sunt restincta. Hæc cum palam fierent, multoque plura clandestinus rumor (ut in rebus minus honestis fieri solet) mussaret, Rex tamen certus, nisi re explorata, nemini credere, accepto, Davidem cubiculum Reginæ ingressum, ipse ad ostiolum, cujus clavem se penes semper habebat, accessit, ac præter morem interius oppessulatum invenit. Cum pulsanti nemo responderet, ingentem irarum molem animo coquens, noctem eam prope insomnem egit.

LVII. Ex illo, paucis e domesticis adhibitis, (paucis enim fidebat, ut qui cæteros a Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores sibi appositos sciret) de Davide tollendo consultat. Illi consilium quidem probabant, sed rei gerendæ rationem non satis expediebant. Ea consultatio aliquot dies tenuit. Alii ministri, qui extra id consilium erant, id quod erat suspicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præsentem se pollicentur ducturos. Nec in eo fefellerunt. Observato enim tempore, cum, exclusis aliis, Rex solos, quibus fidebat, ministros secum haberet, Regina, velut per cubiculum ejus ad suum transitura, Regem cum consciis arcanorum oppressit: & in eum acerbe invecta, domesticis ejus graviter comminata, "Frustra eos consultare, se omnes machinationes eorum scire, "& remedium in tempore adhibituram."

LVIII. C

LVIII. Cum in eo ſtatu res eſſet, Rex dolorem ſuum cum patre ımunicat. Malorum præſentium unus eis videtur exitus, ſi ea s Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, revocari ſet: ſed ad id feſtinatione opus erat, quod jam dies eſſet pro- quus, quo die Regina Proceres abſentes damnare decreverat. Ea m de cauſſa conventum illum indixerat, Francorum & Anglorum gatis multum deprecantibus: ut qui ſcirent, nihil tam ſevera a- ıadverſione dignum a reis commiſſum: animiſque etiam ſecutu- n præceperant periculum.

LIX. Eiſdem diebus, literæ longiſſimæ ab Angliæ Regina vene- ıt: in quibus multa benevole & prudenter de præſenti rerum in ıtia ſtatu diſſerebat; leniterque, atque etiam amanter, propin- e animum ab ira ad moderationem revocabat. Eas, quia Pro- es veniſſe ſciebant, neque dubitabat quiſquam qua de re erant ptæ, civilioris animi affectum Regina erga eos ſimulans, com- ribus adhibitis, legere cœperat: cum, in medio curſu, David n palam admonuit, ſatis lectum eſſe, atque ſubſiſtere juſſit. ejus factum magis ſuperbum quam novum omnibus eſt viſum: ippe qui non ignorarent, quam imperioſe plerumque erga eam : gereret, atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus leret.

LX. Per eos dies, in conventu publico, de cauſſa exulum acriter putabatur: aliis, ut Reginæ gratificarentur, pœnam perduellio- decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuiſſe perpetra- n, quod tam ſevere plecteretur. David interea ſingulos circum- t, animoſque pertentabat, quid de abſentibus decreturus quiſque et, ſi a reliquo conventu Πρόβουλος legeretur: nec dubitabat o- ıdere aperte, Reginam velle eos condemnari: qui ſecus fecerit, ſtra niti: ſuperque malam gratiam apud Principem initurum. ec agebat, partim ut infirmiores ſpe & metu turbaret: partim ut miores e numero judicum ſelectorum excluderentur: ſaltem ut ıjor pars ex eo numero eſſet, qui omnia Reginæ aſſentarentur. ınc, in ſumma improbitate, hominis obſcuri potentiam cum ple- ue timerent, omnes odiſſent, Rex, ex patris ſententia, Jacobum ıglaſſium, & Patricium Lindeſium, alterum patris, alterum ma- propinquum, arceſſit. Hi rem conferunt cum Patricio Ruveno, o & manu & conſilio promto: ſed qui diuturno morbo ita debi- ıtus fuerat, ut per aliquot menſes de lecto non conſurgeret. Ei, er paucos, de re tanta fides habita fuit, cum ob ſummam pru- ntiam, tum quod liberi ejus eſſent Regis conſobrini. Ab his Rex monitus, quantum temporibus proximis erraſſet, qui propinquo- n & amicorum præcipuos, in gratiam nequiſſimi nebulonis, non ɔdo paſſus eſſet expelli, ſed ipſe propemodum ſua manu extruſe- , illumque terræ filium ita extuliſſet, ut ipſe jam ab eo conte- ıeretur. *Multa præterea cum eo de ſtatu publico collocuti, effece- t, ut facile culpam agnoſceret, & ſe affirmaret in poſterum ni- niſi de Nobilitatis conſenſu, geſturum.* Ac homines, multo

rum usu eruditi, non satis tutum rati adolescentis uxorii ætati credere, ne quando blanditiis illectus, cum certa pernicie ipsorum, pacta inficiaretur, capita, in quæ consensum erat, scripta ei exhibuerunt, quibus libenter atque etiam cupide omnibus subscripsit. Ea autem erant: "De religione stabilienda, uti cautum erat in Reginæ reditu in Scotiam. De reducendis civibus nuper pulsis, quibus patria non facile carere posset. De cæde Davidis, quo salvo, neque Rex dignitatem, neque Nobilitas incolumitatem, tueri posset."

LXI. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem se profitente, tum ut condemnationem Procerum absentium prævenirent, tum ne mora consilium palam fieret, statim facinus aggredi visum est. Igitur, cum Regina in cellula angusta cœnaret, adhibitis de more ad mensam Davide & Comitis Argathelia uxore, paucique astarent ministri, (locus enim non multos capiebat) Jacobus Duglassius Mortonii Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat. In area subdiali, e clientibus & amicorum fidissimis observare jussi erant, & tumultus, si qui orirentur, compescere. Rex, e suo cubiculo, quod infra Reginam erat, per scalas angustas, quæ ei soli patebant, ascendit: sequebatur Patricius Ruvenus armatus, cum quatuor aut quinque ad summum comitibus. Iis in cellam, ubi cœnabatur, ingressis, cum insolens rerum facies Reginam nonnihil commovisset, Ruvenum squalidum, & e diuturno morbo macilentum, & tamen armatum, aspiciens; "Ecquid rei novæ esset," percunctatur: nam, qui aderant, e febre delirare, ac sui parum compotem esse, credebant. Ille, "Davidem, "surgere & prodire, jubet: eum enim, in quo sedebat, locum "ei non esse decorum." Regina statim assurgit, & corporis objectu adversus venientes eum protegit. Rex, eam complexus, "Bono "animo esse jubet: nihil enim esse, quod ipsa timeret: cædem "unius nebulonis decretam esse." David, primum in proximum, deinde in extimum cubiculum, pertractus, ibi ab iis, qui cum Duglassio præstolabantur, multis vulneribus confoditur: idque præter omnium, qui in cædem ejus conspiraverant, voluntatem: qui eum publice strangulandum, populoque, cui gratissimum fore sciebant id spectaculum, præbere destinabant.

LXII. Constans fama est, eum ab Joanne Damioeta, Gallo sacrificulo, qui magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum; "Ut, re confecta se alio transferret: & potentiorum "odio, cui par non esset, se subtraheret." Respondit, "Scotos "magis minaces quam pugnaces esse." Iterum itidem, paucis ante cædem diebus, admonitus, ut a notho sibi caveret: "Nothum illum, se vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, "ut sibi timendus esset," respondit: a Moravio enim periculum sibi denunciari putabat. Verum, dictione illa sive expleta, sive casu, primum ei vulnus a Georgio Duglassio, Comitis Angusiæ notho, fuit illatum: post id, ut quisque proxime steterat, prima tie

ribat, vel dolori suo indulgens, vel in publicæ vindictæ societatem adscribi cupiens.

LXIII. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntilææ, Atholiæ, & Bothueli, qui in diversa palatii parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab iis, qui in area adservabant, intra cœnacula sua sine noxa sunt cohibiti. Ruvenus, e cella egressus in cubiculum Reginæ, cum, viribus ad standum non sufficientibus, resedisset, ac bibere petiisset, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum ut perfidum & proditorem invecta, inter alia exprobravit, quod se stantem sedens alloqueretur. Ille excusat, nulla id superbia, sed virium infirmitate factum: ipsam vero hortatur; "Ut, in regno gerendo, Nobilitatem, cujus interesset omnia salva "esse, consulat, potius quam nebulones vagos, qui nullum suæ fidei pignus dare possent: quippe qui, nec in re, nec in fama, "quicquam haberent, quod perderent. Neque, quod in præsentia "perpetratum est, rem esse novi exempli: Regum Scotorum legitimum esse imperium: nec unquam ad unius libidinem, sed ad legum præscriptum, & Nobilitatis consensum, regi solitum. Si "qui Regum contra attentassent, graves suæ temeritatis pœnas "luisse: neque nunc ita Scotos a majorum suorum institutis degenerasse, ut exteri hominis, quem vix honeste servum essent habituri, non modo imperium, sed servitutem, æquo animo perferrent.

LXIV. Hoc sermone cum Regina magis inflammaretur, illi discedunt, ne major aliquis tumultus oriretur, locis idoneis custodibus dispositis. Interea rumor tota urbe manat: alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cujusque ingenio, creditus. Ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex, per fenestram multitudinem allocutus, "Se ac Reginam incolumes esse, affirmat: nullam "tumultuandi caussam esse: quicquid actum est, suo jussu actum: id "quale sit, suo tempore scituros: in præsentia, domum suam quisque abeat. Illi jussi discedunt, præter paucos, qui ad vigilias agendas retenti fuerant.

LXV. Postridie mane, Proceres ab Anglia reversi, Primum omnium, in prætorio urbis judicio se sistunt, ad dicendam caussam parati: nam is dies ad id præstitutus erat. Ubi nemo ex adverso apparuit, publice testati, quod non per ipsos stetisset, quo minus legitimo judicio se committerent, in hospitia quisque sua discesserunt. Regina, fratre arcessito, & cum eo satis diu collocuta, spem fecit, se, post id, in Procerum potestate futuram: ac laxiore custodia habita, multis, malo publico illam clementiam cessuram, ominantibus, veteres satellites recollegit: & noctu, per posticum egressa, cum Georgio Setonio, qui ducentos adduxerat equites, primum in ejus arcem, inde Dumbarum profecta est: Regemque, metu mortis injecto, ni obsequeretur, secum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reversis nuper ab exilio se conciliaturam simulans, impetum in Davidis percussores convertit. Illis vero tanquam ... velut re...

jam pacatis, ad pristinum ingenium rediit. Primum omnium, cadaver Davidis, quod ante fores templi propinqui sepultum erat, curavit de nocte transferendum, ac in sepulchro proximi Regis & liberorum ejus collocandum. Et hoc factum, ut inter pauca improbum, sinistris sermonibus locum praebuit. "Quam enim ulteriorem adulterii confessionem exspectarent, quam ut illum terrae filium, nullis honestis studiis, nulla in publicum opera impensa, insignem, patri ac fratribus, quoad potuit, honore supremo aequaret, &, quod pene invidiosius erat, hominem spurcum prope in Magdalenae Valesiae, paullo ante Reginae, amplexus daret. Marito inter haec comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, ut omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, & quam poterat contemtissimum redderet. His fere diebus, quaestio de caede Davidis acerbissime exercita fuit. Multi ex iis, qui conscii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (sed fere insontes, atque adeo securi) supplicio affecti: nam principes factionis, alii in Anglia, alii in montanis Scotorum regionibus, delituerunt. Magistratus, & munerum publicorum procurationes, omnibus, quos vel paullum attigerat suspicio, ademti, & eorum inimicis traditi: per praeconem edictum (nec, in tanta moestitia publica, sine risu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conscium Davidicae caedis fuisse. Hac rerum perturbatione post Id. Apriles paullum sedata, Comites Argatheliae ac Moraviae in gratiam recepti. Ipsa, non multo post, appropinquante puerperii tempore, in arcem Edimburgensem secessit: atque, decimo nono die Junii, paullo post horam nonam aequinoctialem, filium peperit, cui postea Jacobo Sexto nomen fuit.

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

I. REGINA partu levata, etsi alios omnes satis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties Regem visendi caussa adesse nunciabatur, & ipsa & comites vultum sermonemque ita componebant, ut nihil magis timere viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, adventum conspectumque suum omnibus ingratum esse. Contra vero Bothuelius omnia unus poterat, unus negotiis omnibus praeerat: adeoque Regina sui erga eum animi propensionem intelligi volebat, ut, si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favor is obscurus esset, quodam die cum uno & altero comite summo mane ad Portum, quem Novum vocant, descendit, cunctisque insciis quo properaret, naviculam ibi preparatam conscendit. Ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuelii clientes, & notae rapacitatis piratae. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bo-

norum admiratione, se mari commisit, nemine ne ex honestioribus ministris assumto. In Alloa vero, Comitis Marriæ arce, quo navis appulit, per aliquot dies ita se gessit, ut non modo Regiæ Majestatis, sed matronalis etiam modestiæ, oblita videretur.

II. Rex, audito Reginæ necopinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, ut una esset, & mutua conjugalium officiorum communicatione frueretur. Sed is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibo & quiete reficerentur, datis, redire unde venerat jubetur. Regina, post paucos dies, ubi Edimburgum rediit, turbam, ut videbatur, vitans, non in suum palatium, sed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit. Illinc in aliam transiit, ubi conventus annuus, quem Scaccarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui juxta erant, amœnitate, invitata, quam quod in propinquo diversabatur David Camerius, Bothuelii cliens, cujus posticum erat hortis Reginæ vicinum, qua Bothuelius, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla observantia, nullis officiis assequi posset, ut ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit Jedburgum proficisci, ad conventus habendos.

III. Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat. In ea cum neque pro loco quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominum exspectatione, se gereret, a latrunculo ignobili, quem, captum & nihil metuentem, sphærula plumbea pene confecerat, vulneratus, in Eremitagium arcem, incerta vitæ spe, delatus est. Id ubi Reginæ ad Borthuicum est nunciatum, aspera jam tum hieme, primum Mulrossiam, deinde Jedburgum pervolat. Eo, etsi certi de Bothuelii vita rumores perferrentur, impatiens tamen moræ animus sibi temperare non potuit, quin alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo paullo honestior, vel mediocris conditionis homo, suam vitam & fortunas committere auderet. Inde Jedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia omnia ad Bothuelium eo transferendum comparat. Quo cum venisset, eorum convictus & consuetudo parum ex utriusque dignitate fuit. Ibi, sive ob diurnos nocturnosque labores, sive occulta quadam numinis providentia, in morbum adeo sævum & exitiabilem incidit, ut prope nulla spes de vita ejus cuiquam superesset.

IV. Rex, ubi id rescivit, maximis itineribus Jedburgum contendit: simul ut Reginam inviseret, &, quibus posset officiis, suum animum & *studium gratificandi* testaretur: simul ut (quod in *periculis gravissimis fieri* solet) præteritorum pœnitentia mentem subeunte, *ad sanctioris vitæ* propositum inflecteret. Illa contra,

modo nullum placati animi indicium præ se tulit: sed curavit, ne quis venienti assurgeret, salutaret, hospitio ei cederet, vel ad se venientem in unam saltem noctem susciperet. Verum, cum ei suspectum esset Moravii ingenium come & humanum, egit cum uxore ejus, ut propere domum iret, morbumque simularet, ac statim decumberet, ut saltem hoc prætextu, per excusationem adversæ valetudinis, Rex illinc excluderetur: ac ita eo erat, ut hospitii penuria discedere cogeretur, nisi quidam ex Humiorum familia, pudore impulsus, repentinam discedendi caussam finxisset, ac suum hospitium Regi vacuum reliquisset. Postridie mane jussus inde Sterlinum rediit: qui reditus eo visus est omnibus indignior, quod, eodem prope tempore, Bothuelius ex ædibus, ubi ante diversabatur, per ora vulgi in diversorium Reginæ delatus est: & cum neuter adhuc satis firmus, illa e morbo, ille e vulnere, foret, primum Calfontem, inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abest) transeunt, rumorum, qui toto illo itinere spargebantur, securi: cum interea Regina, in omni sermone, palam profiteretur; "Sibi nullam in posterum vitam fore, nisi a "Rege solveretur: ac, si alia ratione non posset, se sibi manum al- "laturam. Inter hæc, sæpe mentionem de divortio injiciebat: neque difficile affirmabat id futurum, sublato e medio diplomate Pontificis Romani, quo venia eis matrimonii, adversus leges Papanas contracti, facta fuerat. Sed, cum hanc rem non perinde atque exspectaverat processuram videret, (multis enim e Nobilitate præsentibus hæc agebantur) cæteris omissis, ad cædem Regis animum convertit.

V. Paullo ante brumam, cum Legati e Gallia & Anglia advenissent, ut in Principe baptizando testes adessent, Regina, non modo pecunia, sed opera etiam & industria, contendit, ut Bothuelius, inter cives & hospites, singulari cultus magnificentia conspiceretur; cum interea legitimus ejus maritus, in filii sacro lustrico, non modo subsidio ad sumtus necessarios destitueretur, sed in conspectum Legatorum prodire vetaretur: ministris, qui ad usus quotidianos ei attributi erant, detractis, Nobilitate autem observare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc & superioribus temporibus, quanto Reginæ animum implacabiliorem erga maritum videbant, tanto magis ad misericordiam flectebantur, cum hominem, adolescentem & innoxium, tot contumeliis petitum, omnia ferre non modo patienter, sed etiam omnia injustæ iræ piacula experiri, viderent, ut, pene servilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens & plane falsus est quæsitus, rejecta in aurifices, phrygiones, cæterosque id genus opifices, culpa; quum penes ipsam omnes esse sciebant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraque sua manu elaboraret. Legati etiam cæteri moniti, ne cum eo colloquerentur: cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce transigerent.

VI. Homo adolescens, ita inhumaniter habitus, cum se universorum contemtui expositum, æmulum, sibi ante oculos adductum, ab omnibus coli, videret, ad patrem, qui Glascuæ erat, (ut quidam putant, arcessitus) secedere decrevit. Discedentem Regina solito prosequitur odio. Vasa argentea, quibus a nuptiis ad eum diem usus erat, universa simul aufert, ac stannea supponit: veneno etiam ante discessum dato, tanquam scelere magis occulto, si absens ab aula moreretur. Sed malum opinione eorum qui dederant fuit præsentius. Nam, antequam mille passus a Sterlino abesset, adeo vehemens dolor simul omnes corporis partes invasit, ut eum facile appareret, non casu, sed fraude humana, morbum advenisse. Ut vero Glascuam venit, manifestius vis mali se prodidit: liventes etiam pustulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, ut exigua spe vitæ spiritum duceret. Jacobus Abrenethius, homo summa fide & industria, & magno usu medendi præditus, de genere morbi rogatus, statim venenum datum ei respondit. Arcessitus fuerat & Reginæ medicus domesticus: sed eum ipsa ire vetuit: simul verita, ne ejus opera ægrotus mortem evaderet; simul, ne a pluribus veneni indicia deprehenderentur.

VII. Cærimoniis baptismi peractis, & paullatim turba dilabente, Regina, solitudinem quærens, cum Bothuelio prope uno, apud Drumondum & Tilibardinum, Nobilium domos, aliquot diebus transactis, circa Januarii initium Sterlinum rediit. Et cum quotidie se Glascuam ituram ostenderet, ac nuncium de morte Regis exspectaret, in ejus rei incertum eventum, filium in sua potestate habere decrevit. Id consilium quo minus suspectum haberetur, caussari cœpit ædes, in quibus puer educabatur, incommodas, quod in locis humidis & prærigidis periculum ei a pituita esset. Sed facile apparebat, alia de caussa alioque animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe majora in illis, quo ducebatur, ædibus essent, ut in solo humido & palustri sitis, & a Sole montis objectu aversis. Puer igitur, vix septimum ætatis ingressus mensem, asperrima hieme Edimburgum ducitur. Ibi cum rescitum esset, Regem convalescere, ac vim veneni ætatis vigore & corporis firmitate naturali superatam, novum de eo tollendo consilium initur: aliquot etiam e Nobilitate in conscientiam sceleris asciti.

VIII. Cum interea ad Reginam delatum esset, Regem de fuga in Galliam aut Hispaniam cogitare, eaque de re cum Anglis, qui navem in æstuario Glottæ stantem habebant, collocutum: alii occasionem commode oblatam censent, ut Regina eum arcesseret, ac, si venire abnuat, palam ferro trucidaretur. Nec deerant, qui operam suam pollicerentur. Alii, occulte facinus exsequi consulunt: omnes, festinandum, antequam plane convalesceret. Regina, secura de filio, ut maritum quoque haberet in potestate, quanquam incerto adhuc de genere cædis consilio, ipsa Glascuam proficisci decrevit: superiorum mensium suspicionibus, per frequentes & amicissimas

 Scriptas

[illegible]

IX. Rex, nondum e morbo ſatis validus, lectica Edim[illegible]
[illegible] per Bothuelium (qui abſente Regina id munus ſu[illegible]
[illegible] ri deſtinatum. deducitur. Erat autem is locus ædes per
[illegible] deſertæ, muriſque urbis conjunctæ, in vaſta ſolitudin[illegible]
duorum templorum ruinas, unde neque clamor aut ſtrepitus [illegible]
poſſet. Eo cum paucis miniſtris intruſus eſt. Major pars, [illegible]
gina non miniſtros, ſed omnium dictorum ac factorum ob[illegible]
res, addiderat, diſceſſerant, gnari videlicet periculi imm[illegible]
neque, qui remanſerant, ab hoſpitii paratoribus claves oſti[illegible]
torquere poterant. Regina autem unum id maxime omni[illegible]
bat, ut omnes a ſe ſuſpiciones ſegregaret, adeoque ea ſimu[illegible]
proceſſit, ut Rex, de animo ejus erga ſe jam plane benevolo [illegible]
literas ad patrem, qui Glaſcuæ æger ſubſtiterat, bonæ ſpei [illegible]
ciæ plenas, ſcriberet, commemoratis Reginæ erga ſe officiis, [illegible]
plicis & ſinceri amoris indiciis : ac ſane aſſeveranter rerum [illegible]
ſuis mutationem ſibi ſpondebat. Hæc ſcribenti derepente [illegible]
intervenit, ac, literis perlectis, crebro cum amplexa ac de[illegible]
ſibi ſupra modum gratum eſſe oſtendit, "Quod jam [illegible]
" intelligeret, nullam in ejus animo nubeculam ſuſpicion[illegible]
" diſſe.

X. Hic cum omnia tranquilla viderentur, ſubiit illa alt[illegible]
ut totum, ſi qua poſſet, crimen in alios derivaretur. Ita[illegible]
trem ſuum Moravium arceſſit, qui, accepta nuper venia, ad [illegible]
Andreæ profecturus erat, ut uxorem inviſeret, quæ in ſum[illegible]
diſcrimine verſari nunciabatur : nam & parturiebat, & [illegible]
[illegible]

ris attrectare, sive adolescentis misericordia, motus, uxoris insidias ad eum deferre est ausus: sed ea lege, ut rem apud se tacitam contineret, ac suæ incolumitati, quam posset commodissime, consuleret. Id Rex cum, pro sua consuetudine, Reginæ indicasset, Robertusque advocatus rem constanter negaret, alterque alterum mendacii argueret, & uterque ad arma manum admovisset, Regina, hoc spectaculo læta, quod, sine suo labore & molestia, suorum consiliorum exitum in propinquo videret, alterum fratrem Jacobum advocat, velut ad litem dirimendam: re vera, ut ipse quoque per occasionem tolli posset: nemo enim earum rerum aderat arbiter, præter unum Bothuelium, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam dissentientes distineret: quod adeo verbis testatus est, cum diceret; "Nihil esse, cur Jacobus tantopere properaret, "ut homines non ita pugnandi cupidos dirimeret.

XI. Hoc motu utrinque sedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis consilium intenti, dant operam, ut res quam occultissime transigatur. Regina, ut mariti amorem, & veterum offensionum oblivionem, simularet, lectum suum, in cubiculum quod infra Regem erat, e palatio portari jubet: ibi ipsa aliquot noctes, extracto in longum colloquio, conquievit. Interea non cessat omnia comminisci, ut, facinore peracto, infamia in Jacobum fratrem suum & Mortonii Comitem derivaretur. His enim, quos ob virtutem & auctoritatem plurimum timebat & oderat, de medio sublatis, cætera omnia prona fore pollicebatur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi. Nam, superiore æstate, cum a Pontifice per avunculum pecuniam petiisset, ad statum religionis in Britannia turbandum: & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte, ad cædem hortabatur eorum, per quos maxime stabat, ne Papismus revocaretur, eosque nominatim edebat, & præcipue, quos dixi, Comites; quibus extinctis, magnam pecuniæ vim ad bellum gerendum promittebat. Harum rerum rumusculos Regina ad Proceres permanasse credebat: itaque ipsa literas eis ostendit, ita se apud eos purgatam ab omni alieni animi suspicione rata. Sed hæc consilia, tam subtiliter, ut videbatur, inita, nonnihil perturbabant nuncii frequentes a Moravii uxore, eam afferentes abortum fecisse, ac in exigua spe vitæ animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad sacram concionem eunti, nunciata fuissent, isque ad Reginam reversus, ab ea veniam abeundi petiisset, illa magnopere contendebat; "Unum certe "diem, certiorem nuncium exspectaret: cum neque, si properaret, "ejus adventus quicquam profuturus esset: sin remitteret morbus, "etiam postridie satis in tempore sit venturus. Ille tamen obstinato animo iter capessit.

XII. Regina, quæ in eam noctem cædem destinasset, adeo læto animo *videri voluit*, ut nuptias Sebastiani cujusdam e cantoribus *suis eo die in palatio* celebraret; eoque velut per ludum & lætitiam *transacto vespere*, cum satis magno comitatu ad maritum

 vis.

tum noctis processerat, & proximum mane ludis & læti
narint, celeriter cubitum concesserunt.

XIII. Interea, in cubiculo inferiore pulvis sulfureus ad
das ædes collocatur. Cætera quidem circumspecte & cal
vita videbantur: in re tamen levi, non levia vestigia,
deprehendendum, relinquebantur. Lecto enim, in quo
noctes aliquot cubitaverat, inde ablato, viliorem in ejus lo
stituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecun
Inter hæc Paris Gallus, unus e sceleris administris, Regis
cubiculum, ita constitit tacitus, ut ipse a Regina conspic
id enim signum convenerat, omnia jam parata esse. Illa,
viso Paride, nuptiarum Sebastiani recordatio animum
negligentiæ coarguit, "Quod ea nocte (ut convenerat)
" non saltasset, ac nuptam de more in lecto non collocasse
dicto consurgit, ac domum abit. Reversa in palatium,
cum Bothuelio colloquitur. Is tandem dimissus, cum in c
venisset, mutavit vestem, & militari chlamyde amictus,
dias, paucis comitatus, in oppidum rediit. Duæ aliæ co
turmæ diversis itineribus cum ad locum destinatum venisse
cubiculum Regium, cujus claves penes ipsos erant, (ut an
est) ingrediuntur: ipsum, alto somno solutum, invadunt,
bus compressis, famulum item unum, qui juxta lectulum
strangulant: strangulatos per portulam, quam in hunc
muris urbis ædificaverant, efferunt in hortulum propinqu
inde, ignem sulfureum admoventes, domum a fundament

Ad eum cum vulgi factus esset concursus, aliudque alius conjiceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius maxime cupiebat) in animum inducere potuit, eum violentia pulveris, tecto effracto, fuisse ejectum: praesertim, cum e toto corpore nihil (quod in tanta ruina erat necesse) fractum, contusum, aut lividum appareret, vestisque juxta, non modo flammis non afflata, aut pulvere conspersa, jaceret, ut non vi aut casu illuc allata, sed manu composita, videretur. Bothuelius, domum reversus, cum, velut admirabundus, eum nuncium ad Reginam attulisset, ea cubitum concessit, atque in multum usque diem altissimo somno in summa securitate conquievit.

XV. Rumores interea sparguntur a parricidis, Regem consilio Comitum Moraviae & Mortonii esse interfectum, ac in proxima Angliae ante lucem perferuntur: tacitis tamen omnium cogitationibus Regina facinoris auctor designatur. Nec Episcopus Fani Andreae a rumoribus fuit intactus. Multae ad eam cogitationem conjecturae impellebant: nobiles & crudeliter exercitae inimicitiae inter familias: Nec Episcopus unquam Reginae satis reconciliatus, antequam id scelus animo concepisset: &, nuper eam Glascuam comitatus, omnium ultimorum consiliorum particeps fuerat. Auxit hominum suspicionem, quod tum in aedes fratris Comitis Aranii diverrisset, ei domui propinquas, in qua Rex occisus erat, cum semper antea in celebri urbis loco habitaret, ubi commode, & salutationibus celebrari, & epulis popularem gratiam colligere, posset: item, quod, e superioribus urbis locis, lumen & pervigiliae in ejus aedibus tota nocte conspiciebantur, ac tum demum, ubi ruinae propinquae fragor insonuit, lumina sunt extincta: & clientes, qui frequentes armati vigilaverant, vetiti egredi. Vera autem rei gestae historia, quae post complures menses erupit, effecit, ut horum pleraque, quae cum pluribus suspiciosa videbantur, postea, re patefacta, pro certissimis haberentur indiciis.

XVI. Scelere perpetrato, nuncii statim in Angliam dimissi, qui divulgarent, Regem Scotorum a suis crudeliter fuisse trucidatum, opera maxime & consilio Comitum Moravii & Mortonii. Is rumor statim in aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflammavit, ut, per aliquot dies, nemo Scotici generis, sine summo vitae periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorum literis ultro citroque missis demum mitigari potuerit, clandestinis consiliis jam in lucem prodeuntibus. Regis cadaver, cum diu spectaculo fuisset, continuusque vulgi concursus eo fieret, Regina curat, ut super scamnum inversum extentum, per bajulos in palatium efferretur. Ibi & ipsa corpus, omnium illius aetatis formosissimum, vide spectavit, nullo in alterutram partem indicio, animi secreta prodente. Proceres quidem, qui aderant, funus ei amplum & honorificum decernunt. Sed illa, per bajulos de nocte, sine ullo funeris honore, sepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit)

... ex genere minime obscuri, non procul a Regis hosp... ... ant: iis circiter mediam noctem dormientibus, ad ... ...tarten, qui proxime parietem accubabat, quidam visu... ...ere, ac manu leviter per barbam malamque ducta, cum ...ticens, "Surgite, vim vobis afferunt." Is expertectus rep... ...sum secum revolveret, alius confestim ex alio lecto ... "Quis me calcat?" Et, cum Dugallus respondisset; "... "fortasse, qui (ut fit) noctu oberraret." tum tertius, qu... experrectus fuerat, statim e lecto se conjecit in pedes, ... "Quis colaphum sibi incussisset:" & cum dicto, per os... ...st quispiam egredi, nec sine strepitu. Interea, dum illi ... ...dita inter se conferunt, domus Regiæ cadentis fragor aud... consternavit.

XVIII. Facinore perpetrato, varie, prout quisque Reg... aut amabat, afficiebantur. Omnes boni uno consensu sce... ...m abominabantur. Verum longe molestissime rem fer... ob alia, tum quia princeps nuptiarum conciliator fuerat ... Stuartus Atholiæ Comes. Proxima quæ cædem secuta est ...mati, ut in re trepida, cum circa palatium excubias agere... ...teriorem parietem cubiculi, in quo Atholius agebat, soni... leviter fundamenta demolientium, est auditus. Excita... familia, eam noctem insomnem egit. Postridie Comes i... emigravit, ac paullo post, vitæ metuens, domum discessi... Moraviæ, cum e Fano Andreæ in aulam redisset, nec ...

grasse; steterit paullum tacitus, ac dolens tantam occasionem amissam, domum rediit.

XIX. Regina, inter hæc, domi vultum componebat, & simulatione luctus populum sibi placatiorem reddere meditabatur. Sed ea res ei, æque ac reliqua conspiratio, improspere cessit. Nam, cum in more esset, a priscis usque temporibus, ut Reginæ, post maritorum obitum, complures dies, non modo cœtu hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum aggressa est, sed, animi superante lætitia, foribus occlusis, fenestras aperit, &, abjecta lugubri veste, intra quatriduum cœlum solemque aspicere sustinuit: & ante diem duodecimum, confirmato adversus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad septem ab oppido millia passuum, excurrit: cum interim Bothuelius a latere ejus nusquam discederet. Ibique ita egit, ut paullulum in corporis vestitu, nihil in animi habitu, mutasse videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipsa quotidie in campum propinquum ad lusus consuetos, nec eos plane muliebres, prodibat.

XX. Sed Croci Galli (qui sæpe antea legationem in Scotia obierat) adventus rationes eorum nonnihil turbavit. Is cum ostendisset, in quanta res esset apud exteros infamia, Edinburgum est reditum. Sed Setonium tot habebat commoditates, ut, cum famæ dispendio, eo revertendum esset. Ibi consultationis omnis summa fuit, quo pacto Bothuelius Regiæ cædis absolveretur. Tentata quidem erat antea & accusatio & purgatio. Nam statim a cæde Regis, Bothuelius, cum aliquot consciis, ad Argatheliæ Comitem, quod is rerum capitalium perpetuus esset Quæstor, convenerunt. Primum, tanquam omnium, quæ gesta essent, ignari, rem novam, inauditam, incredibilem mirantur. Deinde quæstioni paululum vacant: pauperculas aliquot e vicinia mulierculas citant. Illæ inter spem metumque hærent, loquine an tacere magis expediat, incertæ. Verum, etsi sermonem temperarent, tamen, cum plus effutivissent, quam exspectabatur, tanquam temere locutæ dimittuntur. Sed earum testimonia facile erat contemnere. Arcessuntur domestici Regis ministri, quos calamitas nondum absumserat. Interrogati, de sicariorum ingressu, negant claves in sua potestate fuisse. Quis igitur eas habebat? aiunt, Reginam. Differtur in speciem quæstio, re vera supprimitur: metuebant enim, ne, si longius progrederentur, aulæ secreta in vulgus exirent. Ne tamen res penitus abjecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet Bothuelium attingere, cum idem reus, judex, quæsitor, pœnæ exactor, esset futurus? Hic tamen metus, qui singulorum ora comprimebat, multitudinem coercere non potuit. Nam & libellis propositis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum est, ut parricidæ facile intelligerent, arcana sua nocturna in vulgus prodiisse, ut jam nemo dubitaret, qui scelus desi-

grasse.

grassente, qui operas contulissent: quantoque magis supprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat.

XXI. Haec etsi sceleris conscii videri volebant contemnere, tamen interim id unum eos stimulabat, ut suum dissimulare nequirent dolorem. Ita omissa de Regis morte quaestione, subit altera multo acrior, adversus libellorum auctores, & (ut ipsi loquebantur) Bothuelii calumniatores. Adeo severe exercebatur, ut neque sumtui, neque labori ulli parceretur. Pictores omnes, & qui scripturam factitabant, convocantur, si forte ex picturis & libellis auctores indicare possent. Additur quaestioni conveniens edictum, quo non proponere modo, sed propositum legisse, capitale erat. Sed qui, capitalis poenae comminatione, populi sermones compescere studebant, nondum morte satiati, odium adhuc erga mortuum Regem retinebant. Bona defuncti, arma, equos, vestem, reliquamque supellectilem, ac si fuissent redacta in fiscum, Regina, aut interfectoribus, aut paternis inimicis, divisit. Haec ut palam gerebantur, ita multorum dictis palam incessebantur: adeo ut, quidam opificum, qui vestem Regiam Bothuelio ad corporis modum adaptabat, ausus sit dicere, "Hic se jus & morem patrium libenter agnoscere, cum spolia defuncti cedant carnifici."

XXII. Inter haec, subit altera cura, quomodo arcem Edimburgensem Regina in suam potestatem redigeret. Eam tenebat Joannes Mariae Comes, ea lege, ut nemini, nisi conventu publico, deposcenti redderet. Etsi proximo mense id concilium erat futurum, tamen Reginae cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitis (nam ipse, gravi morbo tum implicitus, Sterlini decumbebat) & propinquis agit, ut arcem sibi redderent: caussata maxime; "Vulgus Edimburgense (quod tum tumultuabatur) in officio contineri non posse, nisi ipsa in sua potestate arcem haberet. Se autem, maximum sui in Joannem amoris pignus, filium unicum, regni haeredem, ei servandum & alendum dedisse: quo officio, in multis aliis Principibus, ac, nuper memoria, in matre sua ac avo, majores ejus usi, cum summa fide, fuissent." Ille, etsi satis intelligeret, quo illa promissa & blanditiae tenderent, tamen non aegre consensit. Regina, cum eum faciliorem, quam speraverat, invenisset, tentat efficere, ut, manente apud se filio, arcem, cum primum esset opportunum, reciperet. Id cum obtinere non posset, alia fraude eum aggreditur. Agit cum eo, ut puerum Limnuchi (quod medium est inter Edimburgum & Sterlinum) certo die reciperet, & arcem traderet. Sed cum hic suspicio fraudis gravissima subesset, tandem contentum est, ut puer Areskino Sterlini traderetur; ipse interim e propinquis & amicis principes obsides daret, de arce reddenda.

XXIII. Et haec quidem tum parricidas habebant sollicitos. Sed multo magis eos urebant Comitis Levinii assiduae querimoniae. Is, cum, propter Bothuelii potentiam, cum summa licentia conjunctam, in aulam venire non auderet, per literas Reginam continenter compellabat.

pellebat. Ab ea enim petebat, "Ut Bothuelium, procul dubio cædis auctorem, tantisper in custodia teneret, dum caussæ dicendæ dies adesset." Illa, etsi, multa comminiscendo, postulationem eluderet, tamen, cum rei tam atrocis quæstio evitari non posset, hanc ejus habendæ rationem iniit. Instabat conventus Ordinum ad Idus Apriles: ante eum diem judicium peragi Regina volebat, ut reus, judicum sententiis absolutus, etiam totius conventus suffragiis purgatus discederet. Ea festinatio in caussa fuit, ut nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio fieret. Accusatores, de more, citari debebant proximi, uxor, pater, mater, filius, ut vel adessent, vel procuratores mitterent, qui, intra quadragesimum diem (nam hoc tempus legitimum erat) se sisterent. Pater adesse jussus ad Idus Apriles, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia, quæ, in summa ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinius, in urbe hostium plena, cum sine amicorum & clientium præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullum esset, quicquam libere se agere posse videret, abesse satius duxit.

XXIV. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in prætorium ascendit. Citantur e Nobilitate judices, magna pars ipsius amici, nemine ex adversa qui quenquam rejiceret. Brevem judicio moram fecit Robertus Cuninghamius, unus e Levinii familia. Is, veniæ dicendi petita, palam testificatus est; "Neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi non potentior esset, quam ut partes legibus dare posset: accusator, mortis metu, abesset. Ita, quicquid ibi statuerent, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, pro non judicato fore." Illi nihilominus in incepto persistunt. Gilbertus quoque Cassilissæ Comes, magis usurpandi juris caussa, quam quod quicquam se profecturum speraret, cum judex legeretur, se excusavit: multamque etiam, quæ a recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius a Regina, annulum ferens, eum judicare jubet: ni pareat, custodiam minatur. Cum ne custodiæ quidem metu absterritus esset, rursus a Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu sedere coacti, pronunciant; "Se non videre, cur Bothuelium condemnent: si quis tamen, jure & ordine, postea accuset, cavent, ne hoc judicium ipsi fraudi sit." Nec immerito ita pronunciasse quibusdam sunt visi, quod quæstio eis verbis decreta erat, ut, ne a severissimis quidem judicibus, Bothuelius condemnari posset: jubebantur enim quærere de cæde, quæ facta fuerat nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuelius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna tantum dilata videbatur. At Reginæ, ad nuptias properanti, quivis color, quamvis impudens, satis erat. Ad cumulum hujus *absolutionis*, propositus est libellus celeberrimo fori loco. *Bothuelius, etsi*, legitimo judicio, a cædis reatu liberatus *esset, tamen*, quo sua innocentia cunctis fieret perspectior, "Se bar-

"ro paratum decernere, si quis, integra fama, & honesto loco na-"tus, eum Regiæ cædis insimularet." Nec defuit qui postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, conditionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo citra periculum nomen suum profiteri possit.

XXV. His utcunque succedentibus, tamen Regina in conventu visa est ferocior: &, quæ antea civilis animi speciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit. Nam, quod Sterlini, in caussa religionis, promiserat, palam ibi promissum negavit. Id autem erat, ut, primo quoque conventu, quæ per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges abrogarentur, novisque legibus Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo ejus signata proferrentur, hic deprehensa elusit. Jussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, unquam sui conveniendi copiam fecit: actaque conventus, quæ ante suum in Scotiam reditum, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnestiæ legem cadere pronunciavit. Ea vox omnibus manifesta tyrannidis professio videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita futura foret, sub Principe, cujus arbitrium pro legibus habendum esset, promissis vero fides abesset. Hæc sub [illegible]

dum: quo scripto, sibi, quod de nuptiis actum ab illis esset, gratum esse ostenderet." Id facile impetratum, Comiti Argatheliæ custodiendum, consensu omnium, traditur.

XXVII. Postride, quod in urbe fuit Episcoporum, convocatur n aulam, ut & ipsi quidem subscriberent. Hac expeditis cura, ncessit alia, ut filium Regina in sua potestate haberet. Nam neue Bothuelius tutum sibi existimabat alere puerum, paternæ aliuando cædis ultorem futurum: neque alium esse volebat, qui suos n regno gerendo liberos præcideret. Igitur Regina, ut quæ nihil i denegare sustineret, ipsa partes in se suscepit pueri Edimburgum eportandi. Suberat & alia Sterlinum petendi caussa, de qua poerius dicam. Cum eo ventum est, Marriæ Comes, quid agereur suspicatus, puerum quidem Reginæ ostendit, sed ita ut omnia n sua potestate haberet: & Regina, fraude detecta, cum ad vim ar non esset, dissimulato, cur venisset, ad iter se accinxit. Quo n itinere, sive ob continuos labores, sive ob indignationem, quod onsilia (ut auctoribus videbantur, callida) parum prospere succederent, repentino dolore cruciata, in domunculam pauperculam oncessit, ad quatuor ferme millia passuum a Sterlino. Remittente se deinde dolore, ad iter reversa, Limnuchum ea nocte venit. nde ad Bothuelium scripsit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo discessisset, cum eo transegerat, t ipse revertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac secum, uo vellet, velut per vim, abduceret. Id ita vulgus interpretabaur: quod cum consuetudinem cum Bothuelio nec omnino celare, ec carere, nec, sine famæ dispendio, tam palam quam volebat, rui poterat: & longum erat, divortium cum uxore priore exspeare: & honesto, cujus adhuc curam simulabat, & libidini, cujus erat impatiens, pariter consuli volebat. Itaque belle ratio videbatur excogitata, ut Bothuelius, gravissimo quidem suo crimine, ed cujus pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (ut est intellectum postea) suberat huic commento consiium. Nam, cum populus Regiæ cædis auctores frequens nomiaret & exsecraretur, illi, ut suæ securitati prospicerent, suadente ut creditur) Joanne Leslio, Rossiensi Episcopo, Reginæ raptum xcogitarunt. Nam, cum in Scotia mos esset, ut diplomata, quiius scelerum gratia fit, qui veniam petit, gravissimum facinus nominatim exprimat, ac cætera generalibus verbis adjiciat, decreveunt parricidii publici conscii, nominatim de manus injectione in Principem veniam petere, deinde velut in cumulum subjicere, CAETERIS NEFARIIS FACTIS. Qua clausula cædem Regiam osse contineri, sibi persuaserant, quam nec tutum videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honestum: nec eviori crimini, instar appendicis, adjici poterat. Aliud crimen, ninus invidiosum, sed pari pœna plectendum, erat excogitandum, ub cujus umbra cædes Regia & tegeretur & condonaretur. Nihil

... occurrebat, nisi simulatus ille raptus, quo & Reginæ voluntati, & Bothvelii securitati, prospici posset.

XXVIII. Igitur ille, sexcentis comitatus equitibus, ad Almondi (ut convenerat) pontem, Reginam opperitur, ac eam non invitam secum Dumbarum ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, divortium, priore uxore in jus vocata, fit, idque duplice in foro, nempe, apud judices publice constitutos, qui de hoc genere quæstionum cognoscerent; & apud Officiales, quos vocant, judices Episcopales, etsi decreto publico vetitos quicquam pro magistratu agere, aut ullam negotii publici partem attingere. Gordonia, Bothvelii uxor, cogitur, in duplici foro, litem de divortio intendere. Apud judices Regios accusat uxor maritum adulterii, quæ sola justa apud eos erat divortii caussa: apud judices Papanos, lege vetitos, tamen ab Archiepiscopo Fani Andreæ ad hanc litem cognoscendam datos accusatur idem, ante matrimonium, cum propinqua uxoris stupri consuetudinem habuisse. Nulla in divortio faciendo, nec in testibus, nec in judicibus, fit mora: intra enim decimum diem, lis suscepta, disceptata, & dijudicata est.

XXIX. Interea Sterlini collecta sincerior pars Nobilitatis ad Reginam mittunt, qui rogarent, "Spontene, an invita, teneretur: "nam, si invita illic esset, se, coacto exercitu, eam liberaturos." Illa, nuncio non sine risu accepto, respondit; "Se invitam eo adductam, sed ita humaniter tractari, ut de priore injuria non habeat quod multum queratur." Ita irriso nuncio, properantibus raptus injuriam per legitimas nuptias levare, duo adhuc restare videbantur impedimenta: alterum, si captiva nuberet, pro vitiosis haberi possent nuptiæ, atque ideo facile solvi: alterum, ut consuetæ servarentur cærimoniæ, ut videlicet, publice, in conventu civium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ futuræ, inter Jacobum Hepburnum & Mariam Stuartam, denunciarentur, ut, si quis quid vitii aut impedimenti sciret, quo minus legitime coirent, rem ad Ecclesiam deferret. Hæc ut confierent, Bothvelium, convocatis amicis & clientibus, Reginam Edinburgum reducere statuit: ut ibi, obtentu vano libertatis, ipse libere de nuptiis arbitratu suo statueret. Comites ejus cum plerique armati essent, inter reducendum timor animos multorum incessit, ne aliquando fraudi sibi foret, quod Reginam captivam adhuc tenerent: nam, ut cætera sine, hoc unum satis argumento esse, quod armati circa eam temporibus & rebus alioqui pacatis, conspicerentur. Hoc scrupulo injecto, abjiciunt omnes hastas, & pacatiore, saltem in speciem, agmine, in arcem Edinburgensem, quæ tum in potestate Bothvelii erat, eam ducunt: postridie in urbem atque in conspectum judicum eam comitantur: apud quos & ipsa se liberam & sui juris affirmat.

XXX. Cum de nuptiis in Ecclesia denunciandis ageretur, & Lector, cujus id munus erat, constanter recusaret, [illegible] Seniores, cum reluctari non auderent, jubent Ecclesiasten [illegible]

[illegible]

futuras de more ediceret: & is quidem hactenus paruit, ut se vitium quidem scire profiteretur, ac paratum, seu Reginæ, seu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem arcessitus venisset, Regina eum ad Bothuelium remisit: qui quanquam, nec blanditiis nec minis, Ecclesiasten de proposito deduceret, nec rem disceptationi committere auderet, tamen nuptias apparat. Unus, Orcadum Episcopus, est inventus, qui gratiam aulicam veritati præferret, cæteris reclamantibus, caussasque proferentibus, cur legitimæ non essent nuptiæ, cum eo, qui duas uxores, adhuc vivas, haberet, tertiam ipse nuper, suum fassus adulterium, dimisisset. Ita indignantibus omnibus bonis, vulgo etiam exsecrante, propinquis per literas improbantibus inchoatas, & publicis cærimoniis simulatis etiam factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant e Nobilitate (nam omnes fere domos discesserant, præter paucos Bothuelii amicos & propinquos) ad cœnam invitati, & una cum iis Crocus Gallus Legatus. Is, quanquam Gusianæ factionis esset, & in propinquo diversaretur, constanter tamen venire recusavit: neque enim existimabat e dignitate legationis, qua fungebatur, esse, ut eas præsentia sua nuptias probaret, quas audiebat diris exsecrationibus vulgo devoveri. Propinqui quoque Reginæ & inchoatas & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per Legatos, rei fœditatem aversabantur.

XXXI. Hæc etsi molesta erant, vulgi tamen mœstitia tacita tanto magis angebat ferox Reginæ ingenium, quanto visa, quam audita, altius in animos penetrant. Euntes enim per urbem nemo solitis acclamationibus Reges prosequebatur: semel una tantum muliercula cum bene Reginæ precata esset, altera astans semel atque iterum proclamavit, ut a circumstantibus facile exaudiri posset; "Ita cuique sit, uti promeretur." Ea quidem res non leviter jam Edimburgensibus ante infensum ejus animum inflammavit. Hunc animorum cum domi forisque videret motum, cum paucis consultabat, quomodo suam potentiam stabiliret, & in posterum sibi a tumultibus prospiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, ut animos Regum & Gusiorum, præcipitatis nuptiis offensos, reconciliaret. Legatus delectus Gulielmus Episcopus Dumblanensis. Mandata ei data hæc fere ad verbum.

XXXII. "Primum, nos excusabis Regibus avunculisque nostris, " quod matrimonii nostri peracti rumor prius ad eos permanavit, " quam per ullos nostros nuncios consilium ea de re nostrum aperu" issemus. Hæc excusatio, velut fundamento, innitetur veræ expo" sitioni totius vitæ, ac præcipue officiorum Ducis Orcadum, adver" sum nos, ad eum usque diem, quo nobis est visum eum conjugem " adsciscere. Ejus autem historiæ, uti res habet, explanationem " aggredieris, initio sumto ab ultimis usque spatiis adolescentiæ. " Cum primum suarum rerum fuit compos, statim a morte patris, " *hominis inter regni primates primarii*, quibus posset officiis, se " *Regibus colendis* totum dicavit, & erat alioqui familia in primis illustri

" ripi, bonaque reliqua inimicis prædæ esse. Denique n
" que adeo civium omnium, auxilio destitutus, (Angloru
" tu in ipsa regni viscera ab hostibus domesticis inducto,
" lum alium in scopum tela sua dirigerent, quam ut noste
" (tum Bothueliæ Comes) vi coactus, patria patrimonioq
" [exularet,]) se in Franciam recepit: ibique, usque ad
" Scotiam reditum, quibus potuit officiis me coluit & o
" Nec omittendæ erant res ab eo bello gestæ adversus Ang
" lo ante meum reditum, ubi tale specimen & militaris fo
" & senilis prudentiæ dedit, ut dignissimus sit existimatus
" modum juvenis, natu majoribus imperaret, & supremus
" tra exercitus dux, nosterque vicarius, eligeretur: quo in
" ta, adeo spem hominum non fefellit, ut, rebus forti
" præclaram suæ virtutis memoriam apud cives & h
" quærit.

XXXIII. " Post reditum vero nostrum, omne suum stu
" tulit ad auctoritatis nostræ amplificationem: nec suis un
" percit periculis, in perdomandis rebellibus, qui proxim
" Anglorum accolunt: ac brevi rebus ibi ad summam tra
" tem redactis, idem in cæteris regni partibus præstare
" Verum, ut invidia semper virtutis est comes, Scoti, re
" rum avidi, nonnulli, nostrum erga eum studium & fav
" minuere cupientes, benefacta ejus male interpretand
" perfecerunt, ut eum custodiæ committeremus: partim
" rundam æmulorum placaremus animos, qui futuræ ma
" incrementa ferre non poterant: partim ut jamiam

t, quam perfidiose fuerim tractata, per eos, quos majori-
quam promerebantur, beneficiis affecimus, non ignorat no-
vinculus: ideoque paucioribus ea attingo. Nec tamen si-
praetereundum est, quanta cum solertia e manibus eorum,
e tum captivam detinebant, liberarit: quamque celeriter,
ngulari providentia, & ego e custodia evaserim, &, tota fa-
conjuratorum dissipata, pristinam auctoritatem recupera-
. Hic equidem fateri cogor officia ejus, tum mihi praesti-
eo grata fuisse, ut nunquam nobis e memoria potuerint ex-
.

IV. " Haec autem cum sint per se maxima, tanta sedulitate
igentia ea hactenus cumulavit, ut nec majorem observanti-
nec fidem in quoquam optare possimus, quam in eo depre-
rimus, usque ad haec postrema tempora, quae Regis mariti
decessum sunt consecuta. Ab eo enim tempore, ut cogita-
ejus ad sublimiora niti videbantur, ita & actiones insolen-
quodammodo sunt visae. Et quanquam eo res processit, ut
nobis in meliorem partem sint accipienda, gravissime ta-
um nos offenderant haec: primum arrogantia, quod nullam
ndae gratiae reliquam nobis putaret superesse facultatem, ni
am ei, velut officiorum praemium, traderem; occultae rati-
& consilia; ac tandem apertus mei contemtus, & vis adhi-
in me (ne conatu frustraretur) in suam potestatem redigenda.
a tota vitae ratio, ei in hac parte instituta, exemplo esse
quam callide sua consilia tegant, qui magnum facinus
erunt, donec voti compotes fiant. Ego enim hanc perpetu-
us observantiam & sedulitatem, imperiis meis cum summa
tate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi
declarandae erga me voluntatis, existimavi: neque altius
aut votum aut consilium illic occultari putabam. Nec ta-
fore speravi, ut paullo familiarior vultus, quo uti solemus
homines illustres, ut voluntates eorum ad lubentius nobis
dum devinciamus, animum ejus erigeret, ut insolentioris
olentiae spem sibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita
in suam rem trahens, consiliaque sua clam me forens, tum
m, solita observantia, & pristinum nutriebat favorem, &,
ando Nobilitatem, novum occulte ambiebat: tantumque af-
diligentia perfecit, ut, me rerum illarum inscia, cum Ordi-
conventus hic esset, ab universa Nobilitate scriptum impe-
rit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appositis:
cripto, non modo nuptiis inter me & illum assentiebantur,
t bona vitamque, in consiliis exsequendis, se omnibus peri-
objecturos promittebant, seque omnibus, qui rem impedire
entur, futuros hostes.

V. " *Nobilitati* autem, ut facilius obtineret suffragia singu-
, *persuaserat*, me non invita haec a se geri. Hoc demum
ab illis impetrato, coepit pedetentim accuratius ...

" eventum tentare, quarta fere post die, cum ab invisend
" mo filio redirem, & locum & tempus opportunum in v
" valida manu me aggressus, cum summa celeritate D
" duxit. Id facinus quam in partem acciperemus, ab
" tim, a quo ex omnibus nostris civibus tale quicquam m
" spectabamus, facile secum quivis existimabit. Ibi ei
" vi, quanto semper eum favore fuerim prosecuta, qu
" apud alios fuerit honorifica mea de ejus moribus opini
" contra adversus me ingratitudinem: quæque alia face
" ad me ex ejus manibus liberandam. Tractatio quiden
" sed sermo atque responsa molliora erant. Se enim om
" & observantia adversum nos usurum, operamque da
" ulla in re animum nostrum offenderet. Quod autem m
" in unam ex arcibus nostris deduxisset, tam audacis faci
" am supplex petiit: sed ad quod, vi amoris (reverentia
" quii, quod, ut civis, mihi debebat, oblitus) impulsus fu
" cessit eodem, quod salutis tuendæ caussa eo cogebatur.
XXXVI. " Ibi totum vitæ cursum mihi recensere cœp
" que fortunam lamentabatur, quod, quos nunquam la
" inimicos gravissimos offenderat; quorum malitia nul
" nocendi occasiones prætermitteret: quanta Regiæ cæ
" eum onerarent: quam impar occultis inimicorum con
" bus esset; quos nec nosse posset, quod omnes vultu & or
" nevolentiam simularent, nec eorum, quos non nosset,
" posset insidias. Tantam autem eorum esse malitiam,
" loco, nullo in tempore, securus vitam queat degere, ni

“ Regi, Reginæ, avunculo, cæterisque amicis, publicandum relin-
“ quimus. Itaque, cum me perspicerem in aliena potestate posi-
“ tam, seorsum ab omnibus, quorum uti consilio solebam: tum
“ cum eos viderem, in quorum ante fide & prudentia conquiesce-
“ bam, quorum vires nostram auctoritatem tueri debebant, sine
“ quibus nostræ vires perexiguæ, ac potius nullæ sunt; hos cum vi-
“ derem, ad subserviendum cupiditati ejus sese devovisse, meque
“ solam ei in prædam relictam, multa quidem cum animo solo ver-
“ sabam, sed exitum plane nullum reperiebam. Verum ille nobis
“ non admodum longum ad consilium capiendum tempus dabat;
“ sed continenter & importune propositum urgebat.

XXXVII. “ Postremo, cum neque spem evadendi ullam viderem,
“ neque quenquam in toto regno cui nostra libertas curæ esset, (fa-
“ cile enim perspexeram, e chirographis datis, & summo illius
“ temporis silentio, cunctos in ejus partes fuisse tractos) coacta de-
“ mum fui, ira paullulum & indignatione mitigata, animum ad
“ ejus petitiones excutiendas referre; atque ante oculos proponere
“ superiorum temporum officia, & spem, in eadem eum nostri ob-
“ servantia constanter in posterum perseveraturum. Item, quam
“ gravate nostri cives Regem peregrinum, legibus & institutis eo-
“ rum insuetum, essent recepturi: quod non diu me cœlibem esse
“ paterentur: quod populus, natura factiosus, in officio contineri
“ non posset, nisi nostra auctoritas & fulciatur & exerceatur, per
“ virum, qui labori ferendo par sit, in administranda Repub. ac re-
“ bellantium insolentia coercenda: quarum rerum pondus, vires
“ nostræ, ab eo tempore quo in Scotiam redivimus, debilitatæ, ac
“ propemodum fractæ assiduis tumultibus ac rebellionibus, amplius
“ sustinere nequeunt. Item, quod, ob has seditiones, quatuor, aut
“ etiam plures legatos, in diversis regni partibus, creare sumus co-
“ actæ, quorum pars major, eo colore imperii, a nobis permissi,
“ freta, nostros cives arma sumere adversus nos coegit. Ob has
“ ego caussas cum futurum viderem, ut, si Regii nominis dignita-
“ tem salvam vellem, animum ad nuptias inflectere cogerer: nec
“ cives nostri Regem externum passuri forent: nec inter cives quis-
“ quam esset, qui vel splendore familiæ, vel prudentia & fortitu-
“ dine, aliisque corporis & animi virtutibus, præferri, aut conferri
“ etiam posset, cum eo, quem nos maritum accepimus: mihimet
“ ipsi imperavi, ut universali omnium Ordinum consensui, de quo
“ ante dictum est, me adjungerem.

XXXVIII. “ Postquam his multisque aliis rationibus, animi mei
“ labefactata est constantia, partim a me vi expressit, partim obti-
“ nuit obsequiis, ut ei me nupturam promitterem. Nec tamen ad-
“ huc ab eo, ut qui semper voluntatis mutationem pertimescebat,
“ obtinere ullis argumentis potuimus, ut matrimonii perficiendi
“ tempus prorogaremus, ut videlicet tantum moræ interponeretur,
“ *donec rem communicaremus* cum Rege Reginaque Galliarum, cæ-
“ *terisque nostris amicis.* Verum, ut ab audaci facinore exorsus

"ad primum suæ cupidinis gradum pervenerat, nunquam cessavit
"ad argumenta preces importunas adjungere, donec tandem, nec
"sine vi, nos impulit, ut operi inchoato finem imponeremus, id-
"que eo tempore & modo, quæ illi ad id consilium exsequendum
"visa sunt commodissima. Qua in parte dissimulare non possum,
"me ab eo aliter tractatam, quam aut voluissem, aut promerita
"fuerim. Magis enim sollicitus fuit, ut satisfaceret illis, per quo-
"rum consensum, initio expressum, voti compotem se putat, (quan-
"quam & illos & me pariter decepit) quam ut mihi gratificaretur,
"aut expenderet quod mihi decorum foret, quæ in religionis no-
"stræ institutis & ritibus fuerim educata: a qua me nec ille, nec
"quisquam alius vivus, vivam abducet. In hac certe re, etsi er-
"rorem nostrum agnoscimus, tamen libenter cuperemus, ne Rex,
"& Regina mater ejus, & noster avunculus, aut alius amicorum,
"ea de re expostulet, aut eam vitio ei vertat. Nam enim, rebus
"ita transactis, ut infectæ fieri non possint, in meliorem partem
"omnia accepimus: &, ut est re vera, ita maritus noster est existi-
"mandus, quem dehinc & amare & colere decrevi. Quicunque
"autem se profitentur nostros amicos, similes erga eum se profiteri
"necesse est, qui insolubili vinculo nobiscum conjunctus est. Quan-
"quam, nonnullis in rebus, paullo negligentius, ac pene temera-
"rie, se gesserit, quod immoderatæ erga nos affectioni libenter
"imputamus, cupimus tamen, ut Rex, Regina, noster avunculus,
"ac cæteri amici, eum non minore prosequantur benevolentia,
"quam si omnia, ad hunc usque diem, ex eorum præscripto trans-
"acta fuissent: eumque contra promittimus, in omnibus quæ ab
"eo postulabuntur, semper gratificari paratum.

XXXIX. Hæc quidem foris, adversus famam late fusam, quæ-
sita remedia. Adversus domesticos motus provisum, ut, cum do-
nis in præsentia, & in posterum pollicitationibus, eos confirmas-
sent, qui vel auctores vel conscii Regiæ cædis erant, conjuratio-
nem majoris partis Procerum facerent: quibus freti, reliquos facile
contemnerent; aut, si pertinaciores forent, tollerent. Igitur, con-
vocatis compluribus, scriptum eis proponunt, in quo capita inerant
fœderis, in quod jurarent: cujus fere summa erat; "Ut Reginam
"& Bothuelium, actaque eorum omnia, tuerentur: illique invi-
"cem, fœderatorum saluti & commodis, quoad possent, faverent
"& consulerent." Qui præsentes erant, magna pars jam ante
persuasi, subscribunt; reliqui, cum flagitiosum viderent conjurare,
periculosum abnuere, & ipsi subscripsere. Arcessitur Moravius, ut
ejus auctoritas (quæ ob virtutem summa erat) accederet. Is, in i-
tinere, monitus ab amicis, ut sibi consuleret, neve in Setonii
ædibus, in quibus Regina & conjuratorum principes erant, per-
noctaret, sed ad propinquam alicujus amici villam diverteret, re-
spondit; "Id in sua potestate non fore: verum, utcunque res ca-
"deret, se nulli unquam flagitio assensurum: cætera Deo permis-
"surum." De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dele-

rat negotium, respondit; "Se nec juste, nec honeste, cum Regina "(cui in rebus omnibus obtemperare debeat) fœdus posse facere: "cum Bothuelio se, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum "promisisset, ad unguem servaturum: nec cum eo, nec cum alio "quoquam, fœdus aut conjurationem facere se, æquum, aut e Re-"publica, existimare." Cum, per aliquot dies, Regina solito blandius eum alloqueretur, ac se polliceretur, de omnibus rebus suam sententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui sineret, per familiares animum ejus oppugnare tentavit. Hi quoque ejus in recto constantiam reveriti, quid peterent, palam fateri [*non ausi,*] cum nihil rectius agendo proficerent, tandem Bothuelius eum aggressus, vario sermone eo est progressus, ut diceret; "Se facinus "illud, nec sponte, nec sibi soli, fecisse." Eam vocem cum vultu alter aspernaretur, Bothuelius, sermone gravi, & interdum conviciis propiore, omnia versando, cum discordiarum caussas interseret, remque ad altercationem protrahere conaretur, ille contra, moderate respondendo, nullam litis occasionem dare, ac se tectum tenere, nec a proposito tamen discedere.

XL. Cum in his angustiis aliquot dies versatus fuisset Moravius, tandem a Regina veniam petiit, ut, quando sui non magnum videret usum in aula, ad Fanum Andreæ, vel in Moraviam usque, secederet. A suspicione enim motuum, quos orituros prævidebat, procul abesse cupiebat. Id cum non impetraret, nec in aula sine summo & certo periculo esse posset, tandem liberam legationem expugnavit: sed ea lege, ne in Anglia subsisteret, sed per Flandriam in Germaniam, aut si quo alio vellet, ascenderet. Verum, cum Flandriam petere, nihil aliud esset, quam in apertum discrimen se præcipitare, tandem ægre tenuit, ut per Angliam in Gallias, deinde illinc quo commodum videretur, se conferret.

XLI. Homine libero & populari liberata Regina, cætera tyrannidis impedimenta conatur amoliri: hi autem erant, qui aut non libenter sceleri ejus subscripserant, aut non facile consiliis ejus acquieturi viderentur. In primis autem eos oderat, qui cum animum ejus nihilo mitiorem erga filium, quam fuisset erga maritum, viderent, Sterlini conjuraverant, in nullum quidem scelus, sed tantum de pueri incolumitate tuenda. Eum enim cupiebat mater in vitrici potestatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occasionem de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ ultor superesset, vel ne esset, qui liberos suos, in hæreditate regni adeunda, præiret. Principes ejus conjurationis hi erant, Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius. item ejusdem ordinis, sed proximi gradus, Patricius Lindesius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui se eis adjunxerant. Sed Argathelius, eadem qua consenserat levitate, consilia cæterorum perendie illius diei Reginæ prodidit; & Bodius *magnis pollicitationibus* in partes adversas traductus est.

XLII. Pe

XLII. Proxime post hos erant suspecti, qui ad Angliæ limitem habitabant, Humiorum, Carorum & Scotorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam existimabat. Ad id autem occasio visa est peropportuna. Nam, cum Bothuelius expeditionem pararet in Lidaliam, ut & ignominiam, ibi superiore autumno acceptam, aboleret, &, militiæ laude parta, invidiam Regiæ cædis imminueret, omnes familiarum Teviotiæ principes jussi a Regina sunt in arcem Edimburgensem ingredi, ut ibi, ad breve tempus, in libera custodia essent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ, eis invitis, non videbatur magno cum successu posse confici, ducerentur, remque per invidiam turbarent: &, eis absentibus, clientes eorum assuescerent alienis imperiis, & paullatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid sub eo imperio latere rati, nocte domos discesserunt, præter Andream Carum, qui parricidii non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob summam vitæ integritatem, nihil suspicantem. Humius, aliquoties a Bothuelio vocatus in aulam, certus de ejus erga se voluntate, abnuit venire. Consilium nihilominus de expeditione procedit: Regina ad Borthuicam arcem, circiter octo ab Edimburgo millia, subsistit.

XLIII. Interea, qui de Regis incolumitate tuenda conspiraverant, cum animum Bothuelii erga se non ignorarent, aliquid tentandum rati, simul suæ securitatis caussa, simul ut, de auctore cædis Regiæ expetita pœna, publicam Scotici nominis apud exteras gentes leverent infamiam. Itaque, vulgi favorem suos motus secuturum arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, ut Regina id agitari omnino non senserit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam una cum Bothuelio obsideret. Sed cum reliqua conjuratorum pars ad dictum tempus non convenisset, nec ipse tantam haberet multitudinem, ut omnes exitus clauderet, & segnius, quam par erat, omnia gererentur, quod rem a reliquis omissam crederent, primus Bothuelius, deinde Regina, veste virili sumta, evasit: ac recta Dumbarum abierunt. Conjurati autem quo minus in tempore convenirent, per Atholium stetit. Is enim, vel susceptæ rei magnitudine perculsus, vel ingenii cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit, donec occasio rei gerendæ foret e manibus elapsa. Verum, ne nihil tanto conatu patratum videretur, major pars ad Edimburgum capiendum est missa. Arcem ejus oppidi tenebat Jacobus Balfurius, a Bothuelio sibi creditam, ut qui parricidii particeps, & omnium consiliorum vel conscius vel auctor ei fuerat. Sed cum nec operæ navatæ præmium accepisset, & minore, quam speraverat, gratia se apud tyrannos esse cerneret, (quippe qui arcis præfecturam adimere ei tentassent) expulsis diversæ factionis hominibus, locum suæ potestatis fecit: ac tum promiserat publici parricidii vindicibus, eam innoxiam fore, tractabatque cum illis de conditionibus ejus liberandæ.

XLIV. Eras

{LIV. Erant in oppido tum, e factione Reginæ pene principes, nnes Hamiltonius Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Gorius Huntilææ Comes, & Joannes Leslius Rossiensis Episcopus. cum sensissent hostes suos in urbem acceptos, in forum provo- ɛs, duces multitudini sese offerunt. Sed cum rari admodum ad sese aggregarentur, retro cedendo ad arcem usque compulsi fue- t. Ibi a Balfurio intromissi, per adversam partem post paucos r emissi incolumes Balfurius enim, re nondum cum alteris sfacta, nolebat omnem spem veniæ apud alteros sibi præcidere. pidum facile conjurationi Nobilitatis accessit: utpote, paullo an- novis a Regina tributis sæpe exspoliatum, &, quod tum in ege- e publica nihil moderatum exspectabat, offensa, velut communi sensu, tyrannide: quodque, quoties voluntatis declarandæ locus atur, scelus eorum diris exsecrationibus prosequebantur. Cum, pacto, segniter ad Borthuicum Procerum factio rem gessisset, gina & Bothuelius, qui per neglectas vigilias de nocte evaserant, paucis ad Dumbarum profecti, se in arcem ibi munitissimam diderunt. Unde tanta rerum commutatio consecuta est, ut, qui do in summa desperatione versabantur, confluentibus undique, vel eorum sceleri connexi erant, vel Regii nominis umbram abantur, satis firmi ad debellandos adversarios sibi viderentur. tera, libertatis vindices in magnis versabantur angustiis: paucis n, contra quam speraverant, ad famam tam præclari facinoris urrentibus, vulgi ardore, ut fit, cito restincto, & magna parte bilitatis aut adversa, aut in alieni periculi eventum suspensa. De- e, etiamsi multitudine vindices essent superiores, omni tamen ugnandarum arcium apparatu deficiebantur.

{LV. Itaque, cum consiliorum nullum in præsentia exitum in- irent, ac, prope necessitate coacti, de reditu, re infecta, cogita- t, Regina hanc eis dubitationem sustulit. Ea enim, cum vires animum facerent, statuit, cum ea multitudine, quam secum ebat, Lethum proficisci, ut ex propinquo fortunam tentaret: ul ad suum adventum rata majorem concursum futurum, simul faciam terrorem hostibus allaturam. Præteriti enim temporis cessus ita animos ei auxerat, ut neminem existimaret, ne primum dem suum conspectum toleraturum: & aluerant ejus confidentiam ulatores, & in primis Edmondus Haius caussidicus. Is affirmabat; Omnia virtuti ejus prona esse: hostesque, & rerum & consilio- rum inopes, ad famam ejus adventus, abituros:" cum res tamen ge secus haberet, nihilque, in rebus præsentibus, ei mora fuisset lius. Nam si illa, triduum modo, in arce Dumbari se continu- t, vindices juris publici, omni belli apparatu destituti, libertate stra attentata, domos quisque suas discedere coacti fuissent. Illa ilominus a Dumbaro, incertum pejore consilio an spe vaniore im- lsa, movet, sed itinere lento, dum agricolis, e rure vicino col- *lis*, arma dividuntur. Tandem ad Setonium vicum sub noctem

veniens

veniunt: &, quia locus tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos (utrique Præstono nomen est) sparguntur.

XLVI. Trepidus inde nuncius, paullo ante mediam noctem, venit Edimburgum, ac statim, signo dato, conclamatur, ad arma. Experrecti e somno tumultuose, quam quisque potest festinanter in campos proximos sese ejiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine satis frequenti collecta, aciem instruunt. Inde ad Musselburgum profecti, ut flumen Escam transirent, antequam pons & vada ab hostibus occuparentur, (is vicus duo tantum millia a Præstono abest.) Verum, cum neminem inde obviam haberent, neque quicquam moveri perspicerent, ibi dispositis vigiliis cibum capiunt. Interea, qui missi fuerant, ut explorarent, paucos equites conspicati, eos intra pagum compulerunt, ipsi, metu insidiarum, non ausi ulterius progredi, nil certi ad suos retulerunt, nisi hostes castra movere. Igitur vindices, Musselburgo egressi, vident hostes in supercilio clivi adversi acie instructa stare, ac suis se locis tenere. Quod clivus ita rectus esset, ut non sine pernicie ad eos perveniri posset, paullum in dexterum deflectunt, simul ut Solem haberent a tergo, simul ut molliore clivo ascenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eorum consilium Reginam primum fefellit, quæ eos fugere, & Dalkethum, Comitis Mortonii propinquum oppidulum, eos petere credebat. Persuaserat enim sibi, Regii nominis eam fore reverentiam, ut nemo ex adverso apparere auderet. Sed ibi facile apparuit, auctoritatem, ut bonis artibus comparatur, ita malis amitti: Majestatemque, virtute destitutam, levi momento evanescere. In itinere, populariter Dalkethenses effusi omne genus commeatus abunde attulerunt: unde, refectis viribus, ac siti, qua maxime laborabant, sedata, ubi primum æquum locum occuparunt, duas in hostem dirigunt acies. Primæ præerant Mortonius, adjuncto Alexandro Humio, cum suis clientibus: secundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius & Atholius.

XLVII. Ibi, cum in procinctu starent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus; "Quantum semper "commodis & tranquillitati publicæ Scotorum studuerit, tunc "quoque eodem esse animo, & vehementer cupere, ut si fieri pos- "set, sine vi, sine cæde, res ex utriusque partis utilitate componeretur. Ad id se suam operam offerre. Reginam quoque non ab- "horrere a pacatis consiliis. Id quo facilius intelligant, eam in "præsentia veniam, & omnium præteritorum oblivionem, pollice- "ri, ac sancte spondere, nemini fraudi fore, quod adversus supre- "mum magistratum arma sumsissent." Hæc cum interpres retulisset, Mortonius respondit; "Non se adversus Reginam, sed Regis "interfectorem, arma induisse: quem si Regina vel ad supplicium "traderet, vel segregaret a se, tum intellecturam, nihil sibi reliquis- "que civibus fore optatius, quam ut in officio erga eam perstarent. "Aliter, nullam concordiam coire posse. Nec se eo venisse animo, "ut veniam ullius admissi peterent; adjecit Glencarnius, sed ut ve-

" tius darent." Hanc eorum constantiam Crocus conspicatus, cum & vera dici, & justa peti, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum discessit.

XLVIII. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum castris se continebat. Locus erat & natura cæteris editior, & aggere & fossa cinctus. Ibi Bothuelius, equo insigni ante aciem provectus, per præconem postulat, quo cum ipse singulari certamine decernat. Cum ex acie adversa se obtulisset Jacobus Moravius, adolescens nobilis, qui ante per libellum, sed nomine suppresso, se obtulerat, uti dictum est, cum eo Bothuelius congredi recusat, caussatus; " Ho-" minem nec opibus nec dignitate secum comparandum." Tum ex adverso prodiit Gulielmus Moravius, Jacobi frater natu maximus, qui affirmabat; " Se Bothuelio (si in hoc negotio pecuniæ ratio " subducenda esset) non minus esse locupletem: familiæ autem an-" tiquitate, & famæ integritate, superiorem." Hic quoque recusatur, ut qui modo Eques, ac secundi ordinis, esset. Cum multi homines primi ordinis, & in primis Patricius Lindesius, se offerret: atque, pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, sustinuisset, laboribus, id modo præmium deposcebat, ut se permitterent cum Bothuelio decernere: Ibi quoque cum Bothuelius tergiversaretur, nec se honeste expedire posset, Regina suam interposuit auctoritatem; atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit. Deinde, aciem equo circumvecta, singulorum animos explorabat. Bothuelii propinqui & clientes confligere cupiebant: cæteri aditi, cum dicerent; " In acie adversa, esse homines bellico-" sos, & plerosque longo militiæ usu duratos: aleam prælii pericu-" losam esse Reginæ. Se quidem paratos esse depugnare: sed ple-" bis, quorum magnum habebant numerum, animos a caussa ab-" horrere. Multo æquius videri, ut Bothuelius suam ipse armis " caussam tueatur, quam ut tot homines nobiles, in primis autem " Reginam ipsam, in ultimum discrimen demitterent: sin ita vehe-" menter ad pugnam animata esset, posse rem in proximum diem " differri. Dici, Hamiltonios cum quingentis equitibus adventare, " nec procul abesse: iis adjunctis, de summa rerum ex tuto consuli " posse." Nam tum maxime, Comes Huntilæus, & Joannes Hamiltonius Fani Andreæ Archiepiscopus, propinquos & clientes ad Hamiltonium convocaverant, ac postridie ad Reginam erant venturi.

XLIX. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in Primores jacit convicia, &, per nuncium, ab acie adversa petit; " Ut Gulielmum Kircadium Grangianum ad se mittant: cum eo " se de conditionibus colloqui velle: interea exercitus subsisteret." Et acies quidem vindicum libertatis substiterunt; sed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam ut majores machinæ eis nocere possent. Dum Regina cum Kircadio sermones confert, Bothuelius, (*quod colloquii simulatione* petitum erat) sibi consulere jussus, Dum-*barum versus ita trepide* abiit, ut duos, qui sequebantur, equi-tes

eos merita exprobravit. Ibi tamen cum silentio est au
ad secundam aciem pervenisset, concors ab omnibus clam
est, ut meretricem, ut parricidam, cremarent. Erat in m
dam vexillo depictus Henricus Rex, mortuus, & juxta fi
vindictam parricidii a Deo exposcens. Id signum duo
duas hastas distentum, quoquo se verteret, ob oculos ei
Ad hunc conspectum animo linquente, ægre, ne ex eq
sustentata fuit. Sed refecta, nihil de pristina animi fero
minas, maledicta, lacrymas, & cætera, quæ muliebris
profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat moras
exspectans, si quid alicunde auxilii appareret, e turba
clamavit; "Nil esse, quod Hamiltonios exspectaret:
" nim armatum intra multa milliaria esse." Tandem,
populo universo ad spectaculum effuso, Edimburgum i
ita pulvere & lacrymis oppleta, ut luto conspersa videre
summo silentio magnam urbis partem transiit, tam
multitudinem via relicta, ut vix singuli progrederentur
diversorium ascenderet, mulier una e turba ei bene preca
ad populum conversa, subjecit, præter alias minas; "
" incensuram, ac sanguine perfidorum civium incendium
" ram." Cum vero, lacrymabunda, per fenestram i
prospiceret, & concursus populi eo fieret, nec deessent, q
bitam fortunæ mutationem commiserarentur, vexillo,
mus, ob oculos exposito, statim occlusa fenestrā, se intr
Ibi cum biduum fuisset, ex Procerum decreto, in arcem,

us, intromissus ad Reges, longam & accuratam orationem rsius, qua partim Reginæ factum, in contrahendo inconsul- :is matrimonio, excusabat, partim Bothuelium immodicis s, supra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate ho- nterpellata, cum literas e Scotia allatas protulisset, ac, ex ginam Scotorum captam, Bothuelium fugatum, ostendisset; xspectato subito ictus malo, conticuit. Qui aderant, par- pinato eventu ringi, partim ridere: nec quisquam omni- immerenti accidisse, credere.

Eisdem forte diebus, Bothuelius ex intimis ministris unum a Edimburgensem misit, qui arculam argenteam, literis un- scriptam, quæ indicarent, eam aliquando Francisci Regis um fuisse, ad se deferret. In ea inerant literæ, Reginæ ıanu pene omnes scriptæ, in quibus & cædes Regis, & cæ- :e omnia, quæ consecuta sunt, dilucide continebantur, ac singulis scriptum erat, ut lectæ statim cremarentur. Ve- :huelius, qui Reginæ inconstantiam nosset, ut cujus, intra nnos, plurima viderat exempla, literas conservarat, ut, si idii cum ea incidisset, illo testimonio uteretur, nec se Re- lis auctorem, sed comitem fuisse, ostenderet. Hanc arcu- huelii ministro Balfurius ferendam dedit: sed prius princi- lversæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur. ehensa, multas magnasque res, etsi magnis suspicionibus , tamen nondum satis detectas, in lucem protulit, univer- crimen pene oculis subjecit.

Bothuelius, rebus ubique male cedentibus, omni auxilio ac perandi regni destitutus, primum ad Orcadas, deinde ad ıdicas insulas profugit, ibique, rerum omnium inopia cir- ıus, piraticam facere cœpit. Regina vero, multis orantibus, um suam a Bothuelio separaret, (supplicio enim de eo sum- , ut omnium civium summa voluntate, ipsa facile restituere- ılier ferox, & pristinæ fortunæ spiritus gerens, & malis ibus efferata, respondit; " Se libentius cum illo, in extre- rtunæ adversantis angustiis, quam, sine eo, in Regiis deli- tam acturam.

. Inter Proceres autem varii animorum motus fuerunt. rkidii ultores sperabant, ad tam præclari facinoris rumo- non omnium, certe melioris partis assensum secuturum. utem secus evenit. Popularis enim invidia partim spatio s erat lenita, partim, reputatione inconstantiæ rerum huma- in misericordiam verterat. Neque deerant e Nobilitate, minus Reginæ calamitatem tum deplorabant, quam supe- diebus ejus crudelitatem exsecrabantur: utrumque magis nconstantia, quam ullo in alterutram partem affectu: ut Ca- rerent, eos non tranquillitatem publicam, sed in rebus per- *spem privati* emolumenti, sequi. Plures, otii cupidi, par- s *expendebant*,& ad potentiorum opes inclinaturi videban-

ricidii ultores in urbem regni principem priores accessera
ſe, qui & plures & potentiores erant, illuc arceſſerent.
dicta faetio quanquam non imperioſe juſſiſſent, ſed d
galiter, tamen, ne quid uſquam eſſet, quod ullam arroga
tiem præferret, impetrant à Miniſtris Eccleſiarum, ut co
ad omnes, ſinguli etiam ad ſingulos ſcriberent, ne, in tem
periculoſo concordiæ communi deeſſent, & privatis ſi
poſthabitis, proſpicerent, quid ad omnium ſalutem potiſ
geſſiret. Neque hæ magis, quam Procerum antea, litera
verſam factionem profecerunt, omnibus eadem excuſantib
ex compoſito acta inter eos videretur. Variis deinde loci
gine factio coiſſet, neque ullum conſiliorum ſuorum exitu
rent, alii alio dilabuntur.

LIV. Inter hæc, vindices parricidii publici cum Regi
a cædis auctoribus ſeparare non poterant) agere, ut regn
ret, & vel infirmæ valetudinis excuſatione, vel alio quov
prætextu, curam & filii & rerum adminiſtrandarum,
ipſa, Procerum committeret. Illa gravate tandem recte
nominat, Jacobum Moraviæ Comitem, ſiquidem is, dom
ſus, onus non recuſaret, Jacobum Caſtellerotii ducem, M
Leviniæ, Gileſpicum Argatheliæ, Joannem Atholiæ,
Mortonii, Alexandrum Glencarniæ, Joannem Marriæ,
Miſſi item procuratores, qui curarent, ut Sterlini, aut ali
M. D. LXVII. dem eis commodius videretur, Rex, in ſella R
locatus, regnum iniret. Hæc ad octavum Cal

duerat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatæ essent: ac, in Anglia per omnium ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, sed maxime indicum gaudio, receptus, omnibus vehementer instantibus; "Ut Rege, sororis filio, adhuc infante, rerum gubernacula susciperet. Eum enim unum esse, qui, vel ob propinquitatem, vel ob multis in periclis virtutem cognitam, vel gratiam multis meritis collectam, Regina etiam poscente, minima cum invidia, eum honorem gerere posset." Ille, etsi quæ dicerentur vera esse intelligeret, paucos tamen ad consultandum dies impetravit. Interea, ad alterius factionis principes diligenter scribit, & præcipue ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob pristinam consuetudinem, minime vellet offendere. Ei ostendit; "Quo in loco res esset, quid pupilli factio ab se contendat: orat, per sanguinis communionem, per amicitiam, & communis patriæ salutem, ut sibi conveniendi ejus fiat copia, ut ex his angustiis, ejus ope, & ipse & communis patria expediatur." Ad cæteros etiam, pro cujusque loco & necessitudine. Ab omnibus autem communiter petit; "Ut, quoniam rebus ita turbatis, ut diu stare, sine summo magistratu, nequeant, quamprimum in locum, qui commodissimus eis videretur, convenirent; ac rerum summæ, ex universorum sententia, prospiciant. Tandem, cum nec ab una factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitiorum moram, impetraret, summa omnium qui aderant voluntate Prorex eligitur.

CVIII. REX.

LVI. Quarto Calendas Augusti, post luculentam concionem habitam ab Joanne Knoxio, regnum iniit Jacobus, ejus nominis Sextus. Jurarunt, pro eo, in leges, Jacobus Mortonii Comes, & Alexander Humius, eum doctrinam & ritus religionis, qui tum publice docebantur, quoad posset, servaturum, & contrarios oppugnaturum polliciti. Paucis post diebus, qui ad Hamiltonium convenerant, fremere, paucos, nec eos potentissimos, sine suo (quod nunquam exspectaverant) assensu, omnium rerum arbitrium ad se revocare. Cum circuissent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi convenerant, in suam sententiam pertraxerunt: plerique enim spectatores potius, quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios scribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Moraviæ venire paratum. Hæ literæ, quia ad Moravium Comitem, sine ulla majoris honoris præfatione, scriptæ erant, de concilii sententia, sunt rejectæ: nuncius prope sine responso est dimissus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendisset, ac Proregis fidei satis confisus, cum aliquot suæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac, cum satisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contempto, sed, necessitate ita poscente, festinatum, in summo magistratu creando, paucos post dies, ad publicum Ordinum conventum venit.

decreto publico est confirmata. De Regina sententiis
Nam cum multis indiciis ac testibus, potissimum ver
Bothuelium literis, tota crudelissimi facinoris ratio manif
tur,. quidam atrocitate rei permoti, alii in conscientiam
Regina assumti, ut communis criminis testem tollerent,
eundum leges expetendas censebant: major pars in custo
dam decrevit.

II. Secundum conventum transacta hiems judiciis ex
& sontium pœnis exigendis: Legati Gallorum & Anglor
neutris permissum, ut Reginam, custodiæ publicæ comm
venirent. Unus tum in armis erat Bothuelius. Missa
cum, apud Orcadas & ulteriores insulas piraticam e
comprehenderet. In tanta egestate publica, ut ad eam
pecunia deesset, accepta mutuo est, ab Jacobo Duglassio
qui tum impendio privato publicæ necessitatis onus fust
thuelius, & sævitia maris, tum maxime tempestatibus h
citata, & ærarii publici (quod ipse exhauserat) inopia fr
securus agebat. Verum repentino adventu Gulielmi Kir
giani, qui classi præfectus erat, prope circumventus fuit:
orum capta: ipse, per aversam insulæ partem, qua maj
ves sequi non poterant, inter brevia & vadosa, cum pa
ac brevi post ad Cimbros delatus est. Ibi, cum non satis
aut unde veniret, aut quam regionem peteret, in custodia
lo post, a mercatoribus agnitus, in arctissima vincula est

Quibus rebus adducti plerique, ex eis etiam qui præcipue ejus capiendi auctores fuerant, in diversam factionem sunt protracti. Maitellanus, quantum Reginæ rebus favebat, tantum Bothuelium, hominem sceleratum & perfidiosum, & in cædem suam imminentem, oderat: & quia, Regina incolumi, illum subverti posse desperabat, in comitiis publicis facile passurus videbatur, ut, secundum leges & instituta majorum, pœnæ de ea expeterentur. In eadem caussa erat Jacobus Balfurius, Bothuelium sibi implacabilem ratus: & uterque non alienus a consilio Regis trucidandi putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula conjecto, ad Reginam liberandam animum adjecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem sperabant, sed quod, quæ maritum sustulisset, non mitiorem in filium, cujus adhuc ipsa infantia, & Regii nominis umbra, eam regno exuisset, fore putabant: & ad suam etiam securitatem facere arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad regnum perveniret. Conjecturæ etiam non obscuræ accedebant, quæ animum Reginæ a tali facinore non abhorrere indicabant. Sæpe ex ea auditum est; "*Eum puerum non* "*esse vitalem*: *se enim accepisse Lutetiæ ex perito Mathematico*, "*affirmabat, primum suum fœtum non ultra annum victurum.*" & ipsa, in eandem (ut creditur) spem, venerat aliquando Sterlinum, ut infantem Edimburgum secum deduceret. Quibus suspicionibus factum est, ut Joannes Areskinus, arcis præfectus, puerum sibi eripi non sit passus; & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, conjuraret de pueri salute tuenda. Hamiltonii quoque ad Reginam liberandam totis viribus incumbebant, quod puero per eam sublato, uno gradu propius ad regni spem ipsi admoverentur: nec magni deinde laboris ac periculi fore, eam quoque tollere; quippe cunctis tot criminibus invisam, &, post interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obsecuturam. Argathelius & Huntilæus, quod alter matrem, alter uxorem e gente Hamiltonia haberet, eorum spem fovebant, & successibus favebant. Sed & illos suæ & propiores caussæ impellebant, quod neuter scelerum Reginæ inscius putabatur. Gulielmus Moravius Tilibardinus, ob diversam in religionis controversiis sententiam, alienus, & privata etiam de caussa Proregi iratus, etsi antea, in Regina capienda, egregiam operam navasset, tum non ipse modo a Regis partibus discessit, sed magnam amicorum manum, spe non exigua emolumentorum objecta, secum traxit. Hi quidem fuerunt Principes Reginæ liberandæ. Sed & alii permulti, quos vel domesticæ necessitates, vel inimicitiæ privatæ, vel doloris ulciscendi, vel honoratioris loci, spes, eodem impulerat, vel propinquitatibus, aliisque necessitudinibus, iis, quos nominavi, illigati, in eadem caussa fuerunt.

IV. In hoc rerum tam turbido statu, Prorex, adversus *amicorum preces & inimicorum minas* juxta firmus, cum etiam, libellis *propositis*, nec odiorum caussas, nec vindictæ cupiditatem, dissimularet

larent, &, qui divinandi scientiam sibi arrogarent, ut qui non ignari conjurationum adversus eum initarum essent, diem præfinirent, intra quem moriturus esset: tamen in proposito perstabat: ac sæpe dictitabat; "Se satis scire, vitam sibi aliquando finiendam: "honestius autem se non posse eam deponere, quam in tranquil"litate publica procuranda." Igitur conventu primum Glascuam indicto, eo venire jussis Levinianis, Renfroanis & Glottianis, dum ibi juri dicundo & flagitiis puniendis vacat, consilia, de Regina liberanda, jam diu agitata, tandem ad exitum pervenere. Ejus facinoris ratio hæc fuit.

V. Erat in arce, quæ est in lacu Levino, ubi Regina custodiebatur, Proregis mater, tresque ex alio patre fratres, aliaque mulierum turba: neque quisquam ad eam visendam admittebatur, præter notos, aut a Prorege missos. Ex hac turba domestica, Reginæ visus est maxime idoneus Proregis frater natu minimus, Georgius Duglassius, adolescens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blanditiis muliebribus facile capi posset. Is sæpenumero, per speciem lusuum, quibus otium se aulicum oblectare solet, cum familiariter cum ea assuesceret, e vulgato arcis ministerio, alios muneribus, alios pollicitando, devinciendos suscepit. Neque illa, cui se semel permiserat, & a quo libertatem sperabat, ei quicquam negare in animum induxerat. Georgius igitur, incolumitatem suorum pactus, & spe divitiarum & potentiæ in posterum captus, non matre (ut creditur) inscia, nihil omittit, quod ad cœpta peragenda facere videretur. Id etsi nonnulli senserant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo suorum fidei credebat, ut nihil e pristina custodia mutaret, nisi quod Georgium ex insula emigrare jusserit. Is cum in pagum proximum, ad oram lacus, se contulisset, per ministros arcis, pecunia corruptos, prope liberius quam antea, consilia cum Regina de rebus omnibus communicabat. Itaque non solum Scoti, quibus præsens rerum status non satis placebat, in conscientiam adsciti, sed Galli quoque, per Jacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Jacobum Betonium Glascuæ Archiepiscopum, sollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus.

VI. Circa finem Aprilis, Legatus e Gallia venit, qui nomine sui Regis postulavit; "Ut sibi Reginam convenire liceret: ac, si id "negaretur, præ se ferebat, se confestim discessurum." Prorex, id suæ potestatis negare; "Neque Reginam a se in custodiam condi"tam, neque quicquam, inconsultis, qui primi eam custodiendam "commisissent, & qui posterius factum illorum suo decreto confir"massent, se statuere posse. Quod autem posset, se & suo & "amico Regi gratificaturum, & vicesimo die proximi mensis con"ventum ei Nobilitatis daturum." Cum Legatus eo responso videretur placatior, & Prorex juri dicundo intentus esset, Regina, corrupto naviculatore, reliquisque comitibus consilii ejus ignaris, e lacu educitur. Id cum prandentibus in arce renunciatum de-

fuit, frustra tumultuatum est: scaphis enim omnibus in siccum extractis, ita foramina, in quae scalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, ut sequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam expectantibus, excipitur, & per domos conscriorum deducta, magno comitatu postridie, qui erat ad V. Non. Maii, ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia passuum distat a Glascua.

VII. Re passim divulgata, multi, qui vel partibus Regiis, jam antea non admodum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam novae gratiae spes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata, in hoc tumultu, partim animos palam renudarent, partim, anteactorum venia clam impetrata, aleam fortunae exspectantes, apud Proregem haeserunt. Et cum aliorum defectio minus admirationis habuisset, Roberti Bodii discessus, qui ad eum diem summam constantiae opinionem comparasset, magnam tum sermonibus variis occasionem praebuit. Is, in clarae familiae (de qua dictum est a nobis in vita Jacobi Tertii) ruinis, sub patre, viro forti & antiquae parsimoniae tenaci, parce & tenuiter educatus, eundem, quem caeteri propinqui, vitae cursum est secutus, ut videlicet, ad firmiores opes se applicans, sibi viam sterneret ad antiquas familiae, nuper florentissimae, vires instaurandas. Igitur & pater, & ipse, ad Hamiltonios, rerum potentes, se primum applicuerunt. Summo autem ab illis magistratu ad Reginam viduam translato, cum de religionis controversiis tumultus esset exortus, se cum doctrinae purioris assertoribus, a qua pater ejus fuerat alienissimus, conjunxit; quae tum factio putabatur validissima: atque in ea permansit, usque ad Reginae reditum e Gallia: opinionemque magnam, de sua constantia, fortitudine, & prudentia, excitavit: quo impulsus Gillespicus Argatheliae Comes, ab ejus prope unius consilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot e principibus Procerum conjurassent, in nullum quidem facinus, sed de incolumitate Regis tuenda, ipse quidem foederi subscripsit: sed, eadem levitate, & ille, &, qui ejus consiliis tum regebatur, Argathelius, quid in eo conventu actum fuisset, ad Reginam rescripserunt; atque, ab eo tempore, Reginae Bodius, adversus veteres amicos, omnium consiliorum fuit particeps: nec majorem illic constantiae, quam apud caeteros levitatis & inconstantiae, opinionem peperit. Regina autem in custodiam inclusa, ad Moravium, Proregem electum, se Bodius contulit; eique ingenium & industriam ita probavit, ut ad intima consilia adhiberetur. Aliis autem aliter de eo sentientibus, tamen, in quaestione rerum capitalium Glascuae, apud Proregem in ferventissima erat gratia. Verum, cum rem ad certamen spectare videret, clam ad Reginam est profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium misit, excusans discessum, atque affirmans; "Se fortasse non minus partibus Regiis profuturum, quam "*si apud eos mansisset.*" Ejus igitur defectio, propter moderatam

conceptam de moribus ejus opinionem, cum præcipue sermonibus hominum dabat materiam.

VIII. Interea, in concilio apud *Proregem* acriter disputatum, sicine manerent, an, ubi Rex erat, Sterlinum transirent. Multi vehementer illinc discedere suadebant. Commemorabatur, "Hamiltonium, pagus frequens in propinquo, & totius amplissimæ familiæ clientelæ undique circumfusæ: & advenerant cum Regina circiter quingenti equites, & e remotioribus etiam locis multi adventare dicebantur: cum Prorege soli prope familiares, cæteris partim ad Reginam transfugis, partim ad sua cujusque negotia, ut in rebus maxime tranquillis, sensim dilapsis. Et, quanquam Glascuenses satis fidi videbantur, ut ab Hamiltoniis, rerum potentibus, multis & magnis incommodis affecti, tamen oppidum ipsum vastum, nec pro magnitudine frequens, & undique pervium erat." Contra, alii disserebant; "Omnia fere e primis initiis pendere: discessum fore infamem, & fugæ proximum: suspicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hostium animos augerent, & suorum imminuerent. Esse in propinquo potentes familias Cunigamiorum & Semplorum: esse ab altera parte Leviniam, Regis peculiare patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos postridie, aut certe tertio die, affuturos: interea, dum longinquiora auxilia convenirent, in his satis præsidii, adjunctis præsertim oppidanis, fore."

IX. Hæc sententia in concilio vicit. Legatus Gallus ultro citroque commeabat, magis speculator, quam, id quod simulabat, pacificator. Nam, cum initio copias Glascuæ exiguas, circa Hamiltonium multitudinis magnæ speciem vidisset, Reginam strenue ad fortunam certaminis subeundam animabat. Jam Prorex, collectis e locis propioribus amicis, longinquiores e Marcia & Lothiana exspectabat. Hi cum advenissent, circiter sexcenti lectissimorum virorum, uno eis ad quietem die dato, statuerat ad Hamiltonium proficisci, ac prælio, si posset, statim decernere: moram enim suis noxiam, hostibus utilem arbitrabatur, ut quibus remotissimæ regni partes favebant. Interea, postridie illius diei, de tertia vigilia fit certior, hostes, e pluribus, ubi diversabantur, locis, cogi. Numero enim confisi, quod supra sex millia & quingentos in armis habebant, sciebantque apud Proregem vix plena quatuor millia esse; decreverunt præter Glascuam ducere: ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum suo arbitratu vel gerere, vel ducere; aut, si Prorex (quod non sperabant) se in itinere objecisset, statim confligere: neque de certaminis eventu dubitabant.

X. Ille vero, ut qui ultro hostes provocare ad certamen statuerat, cum primum suos educere potuit, ante oppidum, in campis patentibus, qua hostes venturos existimabat, acie instructa, aliquot horas stetit. Sed cum agmen eorum ulteriore fluminis ripa agi videret, eorum consilio statim intellecto, & ipse suos, pedites per pontem, equites per vada, æstu maris tum libera, transmisit, Lan-

gsidam

Longsidum petere jussit. Vicus is est, ad Cartham flumen, qua inter hostibus erat, situs, in radicibus collis ad occidentem hibernum spectantibus, ab oriente & septentrionibus declivi aditu, cæteris partibus leviter in planitiem decrescentibus. Eo tanta festinatione properatum est, ut Regiæ copiæ prope collem occuparent, priusquam ab hostibus, qui eundem locum petebant, eorum consilium intelligi posset, quanquam breviore via eo properarent. Sed duæ res illis adversæ, Regiis percommode acciderunt: altera quod Gillespicus Cambelius Argatheliæ Comes, penes quem summa imperii erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac suo casu nonnihil agmen remoratus est: altera, quod eorum agmen, in modicas valles subinde demissum, nunquam totas Regias copias uno aspectu viderant: quarum credita paucitas (ut etiam erat) fecit, ut juxta eas atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Reginæ copiæ cum propius accessissent, & locum, quem petebant, ab hoste teneri viderent, ipsi, altero colle, ex adverso se leviter attollente, occupato, suos in duas acies dividunt. In prima, quicquid erat roboris, locant: ea si adversam hostium aciem impulissent, cæteros, eorum fuga consternatos, sine certamine abituros, putabant. Regii quoque duces suos in duas acies diviserant. In dextera erant, Jacobus Duglassius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindesius, cum suis quisque clientibus: in sinistra, Joannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichiæ, Comites, ac cives Glascuenses: sclopetarii vicum subjectum & hortulos, juxta viam publicam, tenebant.

XL. Cum utræque acies in procinctu starent, tormentarii Reginæ, a Regiis loco pulsi, cesserunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco cessit. Illi, suo prælio defuncti, ut peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, a sagittariis Regiis, & parte equitum, qui se ad suos ex fuga collegerant, rejecti, retro abierunt. Interea, sinistrum hostium cornu, per viam publicam, qua clivus erat in vallem demissior, progrediens, quanquam & ipsi a sclopetariis vexarentur, tamen ex angustiis egressi, aciem explicuerunt. Ibi duæ phalanges, sarissarum denso utrinque vallo præ se objecto, ad horæ instar dimidiæ spatium, neutra inclinante, obnixæ, tanta pertinacia certabant, ut, quibus hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quicquid erat ad manum, in ora hostium adversa jacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga suos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantes perturbasset, nisi densitas ordinum sensum eorum, quæ apud postremos gerebantur, ad primos pervenire non permitteret: &, qui in secunda erant acie, animadverso periculo, cum neminem contra se venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paullatim in dextrum deflectentes, se cum prima conjunxerunt. Eorum impetum, qui ex adverso erant, cum non ferrent, retro, ve-

ruina impulsi, fugam capessivere: nec, multorum animis ira & odio privatim incitatis, victi sine insigni clade discessissent, ni Prorex, missis in omnes partes equitibus, caedere fugientes vetuisset. Secunda Regiorum acies, cum eo usque stetisset, donec hostes profligatos passim sine ordine fugere videret, cum demum & ipsa, ad persequendum abeuntes conversa, ordines solvit.

§. XII. Regina, quae ad mille ferme passus spectatrix pugnae [substiterat,] cum equitibus suae partis, qui integri ex acie cesserant, Angliam versus iter intendit: caeteri, qua cuique ad suos reditus commodissimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros lassitudine & vulneribus confecti, passim jacentes inventi. Numerus omnium caesorum circiter trecenti, captivorum major. E Regiis copiis non adeo multi vulnerati: in iis, primi ordinis, Alexander Humius, & Andreas Stuartus: unus modo caesus. Reliquum exercitus, praeter equitum paucos, qui fugientes longius insecuti erant, Glascuam oppidum se receperunt: ac, ubi gratias Deo egissent, qui, secundum fas & aequum, adversus tanto majores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dedisset, alii aliis gratulantes, ad prandendum discesserunt. Pugnatum est decimo tertio die Maii, undecimo quam e custodia Regina erat elapsa. Legatus Gallus qui eventum pugnae exspectaverat, atque animo certam Reginae spondebat victoriam, ea spe fraudatus, personam exuit: ac non convento Prorege, ad quem se missum simulaverat, acceptis equis ac ducibus, qua poterat proxime, ad Angliam contendit. In itinere spoliato a latronibus, Jacobus Duglassius, Drumlanricii Comarchus, etsi eum cum inimicis stare sciret, tamen nomini legationis hunc habuit honorem, ut sua ei reddenda curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum est, in recensendis captivis consumsit: alios liberos, alios datis vadibus dimisit: principes retenti, & praecipue qui e familia erant Hamiltonia, & in custodias distributi. Postridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliqua turba sequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugae vestigiis & trepidationis invenit, magis reputantibus incolis, quid meruissent, quam in Proregis clementia; etsi satis ipsis perspecta, spem collocantibus. Hamiltonium & Dreffanum arces receptae; omnium rerum vacuae, nisi quod in Hamiltonio e Regia Jacobi Quinti supellectile nonnihil inventum. Idem terror Reginam, sive quod nullum locum in illa Scotiae regione satis tutum sibi putaret, sive quod Joannis Maxuellii Heresiani fidei parum crederet, transire in Angliam coegit.

XIII. Caeteris a Prorege domi, pro tempore, rebus compositis, in mensem conventus omnium Ordinum Edimburgum est indictus. Ad eum impediendum, multa ab adversa factione sunt excogitata. Rumores passim sparsi de auxiliorum Gallicorum adventu: nec tamen in totum vani. Nam cohortes aliquot ad mare descenderant, duce Martigio, homine impigro, e familia Lucemburgica, quamprimum in Scotiam trajecturae: &, nisi bellum in

Gallia

llia civile repente fuisset exortum, transiissent. Sed ea res non a Prorege erat futura formidolosa, quam Inimici rebantur: pot quae ab illis alienatura, & ipsi conjunctura arctissime vires gliorum esset. Argathelius quoque, cum sexcentis fere propin- is & clientibus, Glascuam venit. Ibi cum Hamiltoniis & aliis hubsilam factionis principibus collocutus, de comitiis impedien- , cum nulla ratio certa ejus consilii iniri posset, diversi domum usque suam abierunt: & Huntilaeus coactis circiter mille pediti- s, ut diem comitiorum observaret, Perthum usque processit. Il- vadis Tai fluminis a Gulielmo Rutveno, & Nobilitate vicina, ae in fide permanserat, obsessis, nulla re ex sententia confecta, ro cessit. Et, eodem tempore, literae Reginae Anglorum ad oregem, ab hostibus publicis impetratae, de conventu differendo. tebat enim; "Ne judicium de rebellibus praecipitaretur, donec psa certior de tota caussa fieret. Se enim non posse honeste, pe- iculum Reginae, & vicinae, & sanguine sibi conjunctissimae, ne- gligere, quae gravissimam sibi quereretur injuriam a civibus fa- ctam." Id quanquam leve videbatur, tamen si rebelles impe- assent, omnia sibi integra fore sperabant: vel, quod ea mora & lubitatio aliquid virium & animorum suis additura, hostibus de- ctura, videretur; praesertim, cum dilatio Regiorum adscribi ti- ori posset. praeter haec, quod ipsi sua interim comitia, Reginae mine, decreverant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum teresset publice conventum peragi, etiamsi omnes hostium vires in um coirent, ad diem dictum convenire statuit.

XIV. In eo conventu magna contentione certatum est, an sine scrimine omnes, qui arma adversus Regem tulissent, neque postea ti veniam petiissent, damnari deberent perduellionis, ac bona rum fisco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Metellanus, qui bellibus adhuc (occulte tantum) favebat; "Ut pauci, ad caetero- rum terrorem, in praesentia damnarentur: spes clementiae tamen caeteris, si resipiscerent, ostentaretur." Ea res mirum in modum nspirationem rebellium auxit, & pertinaciam fovit: cum & poe- m sui sceleris dilatam viderent, & pro certo sibi persuasissent, que Reginam vicinam, & sanguine junctam, (*aequo animo latu- m*;) neque Gallos, quorum tum in aula Gallica tantae vires e- nt, passuros, ut Rex Gallus hanc imperii imminutionem patien- e ferret: nec, si ab iis etiam desererentur, se tam esse infirmos, , sine externis auxiliis, suam caussam tueri non possent, cum & umero & opibus praestarent, neque quicquam ad victoriam deesse- t, praeter inanem nominis Regii, per vim occupati, umbram. rorex interea, nihil aliud quam tranquillitatem publicam spectans, vicinioribus leviter multatos in gratiam recepit: Rothusiae Co- item, deprecantibus amicis, ad triennium relegavit: alios ad re- piscendum per familiares assidue sollicitabat. Sed, cum princi- torum animos obstinatos, & ad vindictam pronos, videret, col- cto exercitu, in Annandiam & Nithiam, & inferiorem Gallovi- dia

diam, est profectus. Ibi alias arces cepit, & praesidiis occupavit; alias, quarum domini pertinaciores erant, diruit: brevique regionem omnem domiturus videbatur, ni literae Reginae Anglorum cursum victoriae interrupissent. Ea enim, ab exulibus persuasa; "Magnam quidem injuriam Reginae Scotorum fieri, quam circa mali falsa invidia onerabant: sed maxime nomen Regium contumelia affici, ac vilescere sacrosanctae Majestatis auctoritatem, si hominum seditiosorum libidini exponerentur: ad unam quidem atrocissimi facinoris injuriam, sed ad omnes pertinere exemplum: itaque mature obviam eundum, ne latius contagio Regum pellendi proserperet."

XV. Cum hujus generis multa, adversus Regiae caedis vindices dicerentur, Angla, per literas, a Prorege postulavit; "Ut idoneos homines ad se mitteret, qui totius rei, ut gesta erat, ordinem exponerent; & ad ea, quae in ipsum absentem jacerentur, sive crimina, seu convicia, responderent." Id cum per se grave & molestum appareret, res judicatas in dubium, ac prope novam judicii aleam, revocari iterum; apud externos Reges, ac saepe hostes & aemulos, & quorum animi ab inimicis jam praeoccupati essent, quodammodo caussam dicere capitalem, plenum dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quae illam conditionem, quamvis iniquam, accipere cogebant. Foris enim Cardinale Lotharingo, Reginae avunculo, aulam Gallicam ad nutum versante, & domi multo maxima Nobilitatis factione in Reginae partes conjurata, si etiam Angla offenderetur, nullas sibi vires esse, quibus tot difficultatibus resisterent.

XVI. Igitur, cum decretum esset Legatos mittere; nec facile conveniret, qui mitterentur, Primoribus id onus recusantibus, tandem ipse Prorex, se iturum professus, comites elegit: unum quidem renitentem, ac prope invitum, Gulielmum Metellanum. Hominem enim factiosum, & quem jam in Reginae partes inclinatum videbat, parum tutum arbitrabatur, in tam dubio regni statu, domi relinquere. Itaque, magnis & pollicitationibus & praemiis, ut una secum proficisceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animum avarum donis aut vinceret aut inflecteret. Reliquos autem volentes duxit, Jacobum Duglassium, & Patricium Lindesium, supremi; Episcopum Orcadum, & Abbatem Fermelinoduni, Ecclesiastici ordinis: Jureconsultos, e collegio judicum, Jacobum Macgillium, & Henricum Balnavium: his notum adjecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animum ejus circumventum duae res sublevabant, aequitas caussae, & postremae Reginae Anglorum literae, quibus affirmabat; "Si vera essent ea crimina, quae Reginae Scotorum objicerentur, se eam existimaturam, quae regnum gereret, indignam." His literis Prorex paullum in meliorem spem erectus, supra centum equitum comitatu iter ingressus est: cum certis indiciis comperisset, Vestmariae Comitem, jussu Ducis Norfolciae, in insidiis fore, ut eum exciperet, priusquam Eboracum veniret. Quam

Nonas Octobres, urbem Eboracum, conventui destinatum, introiit: eodem die, ac prope eadem hora, Thomas Havartus Norfolciæ Dux eo venit. Caussa insidiandi Proregi erat, quod Dux per secretos nuncios de matrimonio cum Regina tum agebat. Igitur, quo facilius Reginæ cædis suspicio tolli posset, & ipsa ad suos redire, statuerat, occiso Prorege, literas ad Bothuelium a se scriptas, in quibus sceleris manifesta continebantur indicia, captas supprimere: sed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, ut ille cædis tam insignis infamia non aspergeretur, insidiæ in aliud tempus rejectæ sunt. Adjuncti erant, una cum Norfolcio, ad Scotorum controversias audiendas, Sussexiæ Comes, & Rodolfus Sadlerius Eques. Hic, ab omnis dissidii veneno purus, ille (ut vulgo creditum est) in partes Havarti proclivis.

XVII. Post paucos dies, affuerunt a Regina Scotorum missi, & qui de civibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundum, ab Angla, sine ulla disceptationis mora, postularent. Hi seorsum a Prorege & Comitibus auditi, primum protestati sunt, "Se non ad eos tanquam judices, qui jus ullum statuendi haberent, venire." Multis verbis injurias, Reginæ a civibus factas, exposuere: postularuntque a Regina Anglorum; "Ut vel civibus ingratis persuaderet, ut suam Principem reciperent; vel, si id recusarent, ipsa ei daret exercitum, qui, invitis hostibus, se reducerent." Prorex, post aliquot horas auditus, contra rem ad disceptationem juris apud æquos arbitros vocabat: "Nihil a Regiis, nisi jure & legibus, & e vetustis gentis institutis, idque in conventu publico, actum, contendebat; neque quicquam, quod publice in conventu frequentissimo ab omnibus Ordinibus esset decretum (nonnullis eorum, qui nunc hic accusarent, subscribentibus) se privatum cum paucis posse abrogare." Sed, cum Angli cognitores dati, sibi illis Scotorum decretis, domi factis, & nunc prolatis, satisfactum negassent, nisi caussæ proferrentur, quæ Proceres, ad tam severe adversus Reginam suam pronunciandum, impulissent: Prorex, qui id maxime defugeret, ne & Reginam & sororem accusaret, & fœdissima ejus flagitia apud exteros, non gravate audituros, evulgaret, negabat, "Se aliter id facturum, nisi Regina Anglorum repromitteret, se, si satis dilucide, Regem Scotorum ab uxore cæsum fuisse, probaretur, caussam novi Regis defensuram, atque eum velut in fidem suscepturam." Cum autem Legati Angli, "Eam se modo potestatem habere, dicerent, ut utriusque partis postulata audirent, & ad Reginam suam deferrent rem integram," Prorex iterum rogat; "Ut a Regina sua promissum aliquod super ea re exprimerent, aut ipsi cognitores libere de caussa pronunciandi potestatem impetrarent. Id si facerent, ipse contra spondebat, se, nisi perspicue ostenderet, Regem uxoris consilio interemtum, nullam, quæ gravissimis sceleribus irrogari solet, pœnam deprecaturum."

XVIII. Iis de rebus cognitores ad Reginam scripserunt. Illa rescripsit, "Ut Scoti Regiae partis unum aut plures e suis in aulam "mitterent, a quibus de caussa eorum dilucide posset edoceri: id "ubi factum esset, se, quod suum munus esset, visuram." A Prorege missi Gulielmus Mætellanus, de quo multae sinistrae suspiciones indies suboriebantur, & Jacobus Macgillius, non tam adjutor in transigendo negotio publico, quam observator earum rerum, quae ab eo gererentur. Suspiciones in Mætellanum cum aliis multis de caussis ortae erant, [*tum*] his potissimum; ante suum in Angliam adventum, cum sedulo consilium suum celare conaretur, tamen, ex dictis factisque, multoque usu cum hominibus adversarum partium, tum vero multo clarius, ex literis ejus deprehensis, apparuere; quibus Reginae persuadere nitebatur; "Suam operam posse "adhuc ei utilem fore, exemplo leonis, qui (ut est in apologo) aliquando retibus implicitus, opera soricum, animalium infirmissimorum, vinculis fuit liberatus." Postea autem quam Eboracum est ventum, nullam prope noctem intermittebat, quin principes Legatorum adversae partis conveniret, consiliaque cum eis communicaret, &, quid Prorex pararet, eos praemoneret. Nec Prorex tamen eos congressus prohibere voluit, gnarus, se nihil amplius profecturum, quam ut inhibiti secretius aliquanto coirent. Haec cum proditae caussae publicae satis manifesta essent indicia, fortuna tamen certius ex inopinato attulit argumentum.

XIX. Cum forte, venandi specie, Mætellanus cum Norfolcio in agros propinquos exisset, ibi, multis ultro citroque de tota re disputatis, convenit inter eos, rem lente tractandam, & velut ex intervallo (si fieri posset) saepe repetendam; ita ut nihil in summam conficeretur, nec caussa omnino deserta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturum, aut, rebus interea domi turbatis, discedere coactum iri: simul etiam, cum tempore, alia remedia emersura: nam jam tum civile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram uxorem duceret. Haec Mætellanus cum retulisset Joanni Leslio, Rossiensi Episcopo, secretorum omnium Reginae conscio, ille ad eam scripsit, "Qualiter Duci placuisset, eam ad aulam rescribere, quem "in posterum cursum tenere, nec, ob exitum tardiorem, spem de "caussae successu deponere." Hae literae, a Regina lectae, ac deinde multorum manibus, tanquam chartae neglectae jactatae, ad Proregem tandem delatae sunt; atque hoc profecerunt, quod summam consilii inimicorum ex eis cognovit: nam jam ante Mætellani perfidiam multis experimentis compererat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam convenissent, ei & concilio ejus commodissimum est visum, ut Prorex ipse adesset, & praesens de rebus omnibus controversis disceptaret. Igitur, parte comitatus domum dimissa, cum reliquis ipse Londinum est profectus. Sed ibi eadem, quae Eboraci, difficultas ei est objecta, dum accusationem, adversus Reginam suam, & eandem sororem, recusat ordiri, nisi, foedere icto, Re-

gina Angla Regis Scotorum factionem in suam fidem reciperet: id vero si spondeat, nullam se moram accusationi facturos, eadem lege, quam apud cognitores Eboraci sibi dixerant.

XX. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Jacobo Balfurio, res domi turbare conabatur. Id quo facilius assequeretur, non modo ad exules, & Bothuelii propinquos, scribit, ut, quibuscunque possent rationibus, adversæ factionis homines hostiliter infestent: sed & per totum regnum vicarios creat, quibus Regiam potestatem attribuit: rumores passim spargi curat, Proregem & comitum ejus primos in arcem Londinensem inclusos. Sed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturum videretur, fingit, Proregem, ut Scotorum regnum Anglorum ditioni subjiceret, arces munitiores, & Regem ipsum obsidem promisisse. Id propterea fictum ab ea creditur, ut, quia per procuratores Anglis eadem promisisset, eaque pollicitatio, ut vana, ab eis contemneretur, quando nihil earum rerum in sua potestate habebat, vulgi animis mendacio semel occupatis, Proregi invidiam creari volebat: vel, si ignominiam a se avertere non posset, eam saltem cum adversa factione cupiebat communicari.

XXI. Cum his angustiis Prorex undique se videret obsessum, quamprimum domum, rebus utcunque expeditis, redire statuit. Itaque, Anglis sæpe ac vehementer flagitantibus, ut rerum in Scotia gestarum (quibus ignotis ipsi nihil statuere possent) caussas explicaret; cum & magnopere cuperet Reginæ Anglorum tum satisfacere, quam, sine maximo caussæ, quam sustinebat, damno, non posset offendere, & domum redire, ut bellum civile imminens in ortu ipso extingueret; nec alterutrum facere posset, nisi ad caussam adjuncta, aut certe non adversante, Regina Anglorum; apud eos concilium protestatus; "Se, non sua sponte, sed importunitate inimicorum coactum, ut suam Reginam, & eandem sororem, apud "exteros immanissimi sceleris accusaret. Id autem, non eam criminandi libidine, sed sui expurgandi necessitate, impulsum ut faceret: invitumque facturum, ut ea detegeret, quæ sempiterna "oblivione, si fieri posset, sepulta cuperet. Ejus facti si qua esset "invidia, merito in eos verti debere, per quos non fuerit integrum "antiquum obtinere ingenium, ut bonis Principibus libenter pareret, & malis invitus malediceret. Unum orabat, ut, qui ipsum "in id certamen invitum traxissent, adessent, objecta crimina audirent, & si quid falsi afferretur, coram concilio diluerent. se "etiam, in rebus multo gravissimis, ipsorum testimoniis usurum." Eam conditionem Reginæ procuratores, qui parum suæ fidebant caussæ, cum recusarent, ac unum id petere perseverarent: "Ut "Regina, vi & armis expulsa, restitueretur," dies præfinitus Proregi, quo die caussas ostenderet; "Cur cædis Regiæ ultores (nam "ipse tum aberat in Gallia) arma sumsissent, & Reginam suam "*regni administratione dejecissent, ac cætera, quæ ad id tempus "constituta sunt, gesserint.*

contractus tres; primus ante parricidium, ipsius Re
scriptus, quo, velut syngrapha, spondet, ei, ubi primi
foret, se nupturam: alter, ante divortium cum priore
illius manu conscriptus; tertius, sub ipsas nuptias p
Hæc omnia, oculis exposita, & in concilio perlecta, to
ita subjecerunt oculis, ut nulla dubitatio de auctore a
posset.

XXIII. His indiciis etsi Angla satis credebat, tamen
huc fluctuabat. Erat, ab altera parte, æmulatio, & c
narum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & p
perspicuitas, ut Scotam nullo dignam auxilio Angla
animum tamen ad æquitatis respectum proniorem libe
terdum fortunæ prioris, non sine commiseratione, re
Regii nominis amplitudo, & formido, ne pellendorum
emplum in proxima regna transiret. Instabat etiam a
lia, nunquam satis inter eas gentes fida amicitia: ac
Legatus Gallorum assidue caussam exulis Reginæ agel
Regis Hispaniarum Orator, etsi rogatus fuerat, ut pre
gis nomine, interponeret, fœditate criminum absterri
se ab ea caussa abstinuit.) Igitur Regina Angla, ut re
heret ad pœnitentiam, si res in Gallia secus proced
omnem eis gratificandi materiam sibi ipsa eriperet, me
sententiam temperavit, testata; "Se nihil in præsentia
"minus omnia, quæ in Scotia gesta erant, recte atque
"viderentur." Atque ita, velut dilata pronunciatio
tempus, serebat: "Ut, quoniam res domi turbatæ Re

" tit, ut jubeant eos, ista, quæ clam demurmurent, palam edere: " neque se domum redeundi tam cupidum esse, ut non, cum magno " suo privato & publico damno, se coram libens purgaret.

XXIV. Tandem arcessiti Reginæ exulis procuratores, ac rogati, " Si quid haberent, quod adversus Proregem, aut ejus comites, cur " cædis Regiæ conscii videri possent, tum proferrent:" Illi, " Ni" hil in præsentia se habere, respondent: sed tum accusaturos, cum " a Regina sua juberentur." Ad ea Prorex; " Se paratum semper " fore, rationem rerum a se gestarum reddere; neque ullum aut " tempus aut locum defugiturum. Sed interea, dum Regina ordi" retur istam accusationem, se ab accusatoribus suis, jam præsenti" bus, petere, ut, si quis eorum quicquam haberet, quod ei obji" cere posset, id nunc proferret: hoc multo æquius esse, ac hone" stius, in illustri cœtu palam promere, quam absentis famam, in " conciliabulis, convellere." Id quoque cum diu recusassent, tandem, totius concilii succlamatione, ac pene conviciis, excepti, confessi sunt singuli; " Se nihil privatim scire, cur Moravius, aut " quisquam ejus comitum, cædis conscius videri posset." Ita, post longam inter partes altercationem, concilium est dimissum: neque ex eo, ulla, de Prorege aut ejus comitibus accusandis, mentio est facta. Inter has, ob caussam publicam, in Anglia moras, quædam a Reginæ factione, domi & foris, magno conatu, sed sine ullo effectu, sunt tentata. Jacobus Hamiltonius, qui Prorex ante aliquot annos fuerat, tædio rerum domesticarum, parum ex animo succedentium, in Galliam concesserat. Ibi cum paucissimis comitibus, ab omni negotiorum publicorum tumultu semotus, cum uno & altero ministro latebat. Sed Regina Scotorum e custodia emissa, deinde prælio superata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulsa, Galli, qui Moraviæ Comitem, revocatum a suis, ac per Galliam redeuntem, in suas partes traducere non poterant, commodissimum suis rationibus judicarunt, cum ipsi, rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere possent, Hamiltonium ei æmulum excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte Nobilitatis abesset.

XXV. Ille igitur e suis latebris extractus, ac paucolis aliquot scutatis aureis donatus, multisque promissis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulsus, ut, favente cum sua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, ut Moravium sua auctoritate induceret; " Ut sibi rei Sco" ticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium " moribus & legibus, ac potissimum instituto patrio, sibi, & gene" re proximo, & hæredi, debebatur. Neque necesse esse, in eo, " ab ultimis usque temporibus memoriam annalium repetere, cum " omnibus, adhuc regno immaturis, e genere proximis Rectores " sunt dati. Ita, mortuo Roberto Tertio, rebus, per absentiam " *Jacobi Primi*, præfuit ejus patruus Robertus: & Roberto filius " *Mordacus* successerat: &, recenti memoria, Joannes, Albinus " Dux

Dux, Jacobi Quinti adolescentiam rexerat; & ipse Hamiltonius Maria, quæ nunc est Regina, nondum aut regni aut viri potente, rei summæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, se, non legitimis suffragiis, sed a rebellibus, per vim ac summam injuriam, exclusum: & (quod indignius est) per legitimi sanguinis contemtum, nothum in supremum locum assumtum. qui honor si sibi restituatur, brevi omnes motus domesticos conquieturos, & Reginam, sine vi, sine armorum tumultu, in pristinam dignationem restiturum iri.

XXVI. Ad ea respondent Legati Regis; "Hamiltonium rem, non modo legibus & veterum institutis ex adverso pugnantem, sed etiam, si, omissa legum auctoritate, per se spectetur, longe iniquissimam, postulare. Majores enim nostri, ob consanguineas in Regia familia cædes, post annos prope mille trecentos, comitiorum, in Rege creando, rationem totam immutarunt. Cum enim antea, qui e familia Fergusii, primi Regis, non Regi defuncto genere proximus, sed regno gerendo maxime idoneus, suffragiis Rex crearetur; Kennethus vero Tertius, ut Regum adversus propinquorum insidias, & consanguineorum inter se cruentas æmulationes, ex aula tolleret, eum, qui nunc est, in regno ineundo sanxit ordinem, ut, qui genere proximus esset, Regi demortuo succederetur. Sed cum homines, usu rerum edocti, perspicerent, vix fieri posse, ut, in tanta fortunæ inconstantia, non aliquando in pueros, aut alioqui regno gerendo impares hæredes, jus summi magistratus incideret; instituerunt, ut rebus interea administrandis eligeretur, qui & opibus & consilio cæteros anteiret. Atque hanc rationem, sexcentis prope annis, majores nostri secuti, regnum incolume posteris tradiderunt. Sic, Roberto Brussio vita functo, Proreges deinceps suffragiis electi successerunt, Thomas Randolfus Moraviæ, Donaldus Marriæ, Comites, Andreas Moravius, Joannes Randolfus, Robertus Stuartus; interim singuli, interdum a conventu publico plures, in eum locum sunt assumti. Sic Jacobo Secundo puero datus est Gubernator Alexander Levistonius, nulla cum Rege propinquitate sanguinis junctus, ac ne supremi quidem ordinis, sed adhuc Eques, ac prudentia quam genere illustrior. Nec illa superest excusatio, ut penuria Regiæ stirpis hominum, id quisquam factum caussetur.

XXVII. "Erat eo tempore, & consilio & vitæ integritate florentissimus, Joannes Kennedus, familiæ suæ princeps, ex Jacobi Primi sorore nepos: erant ejus patrui, Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, totius regni, in omni virtutis genere, facile primus: ejus item frater, e Regis amita natus, [*Gulielmus*] Duglassius Comes Angusiæ: erat a sanguine Regio, non alienus, Archibaldus Duglassii Comes, potentia prope Regi par, cæteris omnibus longe superior; nemo tamen idcirco de comitiorum iniquitate est questus. Nec multo post, Jacobo quoque Tertio dati sunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non ob cognationem

affini-

assumti, sed suffragiis electi. Nuper Joannes Albinus Dux, ad rem Scoticam moderandam, Jacobo Quinto puero, per Legatos est e Gallia accitus a Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conventu confirmatus. Neque proximitati generis id tributum. Alexandrum enim fratrem, natu majorem, habebat, ut ipso fortasse inferiorem, ita, omni virtutis genere, Jacobo Hamiltonio, qui eum locum aliquoties affectaverat, facile superiorem. At, Jacobo Primo absente, Robertus, ejus patruus, regno præfuit: quo tandem jure? Num, ob cognationis propinquitatem, assumtus? Minime. Num a populo electus? Ne id quidem. Quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius nec animo, nec corpore, ad Regii muneris functionem satis esset validus, Robertum fratrem sibi vicarium suffecit, ac liberos ei commendavit. Ille Davidem natu maximum inedia sustulit; Jacobi, qui minor erat, exitio imminebat, nisi fuga vitam servasset. Is autem in tyrannidis possessione jam collocatus, fratre mœrore exstincto, sine comitiis & populari assensione, eam retinuit, ac per manus Mordaco filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non potest. Nam, quem, velut filiorum carnificem, decedens diris est prosecutus, nunquam, vivus & valens, liberorum Rectorem designasset. Commemorat nobis etiam id tempus, quo, post Jacobi Quinti mortem, rebus ipse præfuit, (tanquam quicquam legitime sit ab illo toto eo tempore factum) cum Cardinalis Betonius, magistratum summum per fraudem invadere conaretur, is magis odio bonorum erga Betonium, quam studio erga se populi confisus, in locum vacuum irrepsit; cum multa crudelitate & avaritia regnavit; post annos non adeo multos, magistratum vi partum, & Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit. Ibi studium populi erga eum apparuit, cum fœminæ peregrinæ imperium, servituti, quæ sub eo fuit acerbissima, prætulerit.

XXVIII. "Vides, opinor, Hamiltonii petitionem, & patriis legibus, & majorum institutis adversam, & ita adversam, ut ipse, destitutus argumentis, solis eam mendaciis confirmaverit. Quod si qua fuisset hujus generis consuetudo, neminem, reor, præterit, quam injusta foret. Quid enim minus esse justum poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam ejus fidei committere, qui, pupilli sibi crediti mortem semper aut exspectet, aut optet? cujus gens universa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc est, familia gerit, ac gesserit? Quod erit hic in sanguinis propinquitate præsidium, adversus vetus odium, immanem avaritiam, & jam degustatæ tyrannidis præcipitem impetum? Laodice Cappadocum Regina, liberos suos, ut quisque ad pubertatem venerat, occidisse creditur, & exiguam imperii retinendi moram filiorum sanguine redemisse. Cum liberos mater in brevem temporis usuram *impenderit*, quid ausuros, aut potius quid non ausuros, putabimus *veteres inimicos*, avaritiæ facibus ad crudelitatem inflam-

mate

matos, adversus puerum, perpetui regni spem remorantem? Hoc exemplum si cui vetus & obscurum videatur, aut e longinquo petitum, propiora, & eadem illustria, subjiciam. Quis enim rerum, non adeo pridem gestarum, tam ignarus, ut nesciat, Galeacium Sfortiam, jam adultum, jam maritum, jam Regis potentissimi generum, a Ludovico patruo interemtum? Aut cui calamitates ignotæ sunt, quæ tam crudele parricidium sunt consecutæ? Pulcherrima Italiæ regio prope ad vastitatem redacta: Sfortiana, fortissimorum virorum genitrix, familia deleta: barbari in amœnissimos circa Padum agros introducti, quorum nihil avaritiæ esset clausum, nihil a crudelitate tutum? Quis in solo Britanno genitus non audiit Richardi Tertii, Regis Anglorum, adversus fratris filios sævitiam? aut quanto cum sanguine sit parricidium illud expiatum? Hæc cum illi in conjunctissimos, sola regnandi cupiditate impulsi, perpetrare non reformidarent, homines alioqui solertissimi: quid ab eo exspectabimus, cujus animi inconstantiam omnes cives norunt, imperandi imperitiam magnis cladibus experti sumus? Cujus familia, hujus Regis proavi cæde non contenta, avum maternum, quoad vixit, insidiis petierit; paternum vero, cum occidere non posset, inopem regno extruserit; patrem, velut victimam, produxerit mactandum; matrem, regnumque ejus, cum ipsi potiri non possent, peregrinis vendiderit: e qua servitute, numinis providentia, elapsam, in has, in quibus nunc est, angustias, conjecerit? De qua re, publicum civium judicium vel hinc intelligi facile potest, quod homines sibi visi sunt, ex ergastulo miserrimæ servitutis erepti, jucundissimum libertatis lumen intueri, cum ipsi, quod tractare non sciebant, imperium fœminæ peregrinæ vendiderint.

XXIX. His auditis, Regina per concilium Hamiltonio denunciat; "Eum rem injustam petere, neque ullum a se sperandum auxilium. Se autem a Regis Legatis rogatam, ne ipsum Hamiltonium, qui nihil aliud quam seditionem meditabatur, prius dimitteret, quam illi veniam abeundi accepissent, quod rem æquam postularent, promisisse. Itaque se prohibere, ne ante id tempus discedere festinaret." Regina quoque exul spe propinqui reditus suorum animos implebat. Deprehensæ sunt ejus literæ, quibus suos hortabatur; "Ut quamplurimas arces & loca munita occuparent, & quam latissime bellum spargerent; neque nomen induciarum vereantur. nam si conditionibus res transigeretur, omnia superiorum temporum delicta, sub umbra pacis, tectum iri. sin in apertum bellum dissensio erumperet, quanto plura tenerent præsidia, tanto ad hosti nocendum paratiores fore."

XXX. Cum jam Prorex, rebus in Anglia utcunque expeditis, redeundi veniam impetrasset, allatæ sunt e Scotia literæ Reginæ exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud suos, "Se ab Anglia secus, atque usque ab initio ipsa exspectaverat, atque illa promiserat, tractatam: id autem factum quorundam auctorum o-

" pera, per quos iter fecisset, quo minus cum exercitu remitteretur, " uti Angliam sibi pollicitam asseverabat. Se tamen propediem ali- " unde rei exitum sperare, (nam jam crebris internunciis, de ma- " trimonio cum Havarto, tractabatur:) itaque, ne remitterent ani- " mos, sed factionis vires augerent; omnia turbarent, ac reditum " Proregis in Scotiam, quibuscunque possent artibus, impedirent." Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant. Regina Angliæ moleste ferebat, se violatæ fidei argui; induciarum quoque, se auctore factarum, pacta non servari: ac, iræ stimulis incitata, a favore pristino erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat. Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici ejus in itinere molirentur. Erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui utriusque regni fines accolebant, & prope omnes in spem novarum rerum excitati: & sollicitatos, ut Proregem interciperent, palam erat. Igitur aulici Angli certatim ei suas opes, ad itineris præsidium, offerebant. Ille, suis comitibus contentus, circa Id. Jan. se in viam dedit. Regina autem Angliæ, e sua fide & dignitate existimans, ut salvus domum rediret, ultro ad præfectos limitum scripserat, ut cum ad loca suspecta, & latrociniis infesta, ventum esset, prospicerent, ne ex insidiis circumveniretur. Id sedulo ab eis curatum. magno enim præsidio equitum peditumque circa vias disposito, Bervicum venit: & proxima luce, qui dies erat pridie Cal. Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequentes eo convenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Ejus adventum inimici, propter falsos rumores temere sparsos, eum Londini in arce detineri, primo vix credere. Verum ubi certis auctoribus, jam Edimburgi esse, est intellectum, qui vias, eo absente, obsederant, ut viatores exciperent, captivis relictis, trepide dilapsi sunt. ac statim, velut e turbulentissima tempestate, subita serenitas illuxit.

XXXI. Paucos post dies, Regiarum partium Proceres frequentes Sterlinum conveniunt. Ibi quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium qui aderant assensu comprobata. Eisdem diebus, ex Anglia Jacobus Hamiltonius, familiæ suæ princeps, advenit, a Regina Scotorum, nova & ante inaudita arrogatione, in patrem adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propositis edictis, cum vetuisset, ne cives aliis, quam ab ipso substitutis, parerent, Regii, certatim pecunia in equitum stipendia collata, ut se ad ultimam (si opus esset) dimicationem compararent, ad diem dictum Glascuam convenerunt. Sed cum ad Hamiltonium, non pro spe, populares adessent, ab amicis, ultro citroque commeantibus, concordiæ ratio tentata est. Hamiltonius ea lege Glascuam venire jussus est; " Ut Regem pro summo magistratu agnosceret. Id si " faceret, cætera facile conventura: sin id renueret, frustra ventu- " rum." Ille, ex consilio, qui aderant, amicorum, cum a factionis popularibus destitutus esset, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decrevit necessitati succumbere, & in præsentia- rum

omnia polliceri: dimissis autem a Regia factione copiis, se per otium rebus suis consulturum.

XXXII. Ubi Glascuam ventum est, praedicta dies, qua ipsi amicique eorum, se Regi subditos professi, bona & honores pristinos reciperarent: interea, ut ipsi in custodia remanerent, aut e propinquis obsides darent. Adscriptum conditionibus, si qui earundem partium vellent, eisdem legibus reciperentur. Argathelius & Huntilaeus ei foederi adscribi recusarunt: sive Hamiltonio succensentes, quod, ipsis inconsultis, se in hostium potestatem dedisset: sive, se, metu suae potentiae, laxiores leges pacis expressuros rati: sive, quo sponte inclinabant animi, eo facilius sunt impulsi, crebris ex Anglia literis. Nam, dum haec in Scotia geruntur, ab Regina exule literae afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur suos; "Ne se vano terrore circumagi sinerent: se propediem "cum magnis copiis affuturam." Et id quidem, pronis ad credendum animis, eo facilius est acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur custodia: & increbrescebant quotidie rumores, de nuptiis Havarti cum ea.

XXXIII. Hamiltonius, cum Edimburgum ad diem dictam venisset, paullatim promissa variis postulationibus eludebat, & alias atque alias moras nectebat, dum reliqua factionis capita advenirent, atque uno foedere, omnium consensu, transigeretur; simul dum Reginae absentis animum exploraret. Petere ob haec, ut ad decimum mensis Maii diem proferretur. Ad hanc manifestam ludificationem responsum; "Argathelium & Huntilaeum frustra "exspectari: quippe qui affirmarent, seorsum suis rebus se velle "consulere. Quod autem ad Reginam attineret, si ipsa quoque "transactionem non approbaret, rogabat quid tum facturi essent." Hamiltonius ingenue, sed parum utiliter pro tempore, respondit; "Se, vi ac terrore praesentis exercitus, in eas conditiones consensisse, "neque, si liberum sibi foret, quicquam eorum praestiturum." Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium & [illegible] in arcem Edimburgensem custodiendos dedit.

XXXIV. Reliqua erat consultatio de Argathelio & Huntilaeo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad consultandum de rebus communibus Glascuam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: e vicinis quoque regionibus, qui eandem factionem sequebantur, eodem accesserant. Ibi sententiis variantibus, nec alia aliave re consensum, nisi ut pacem curarent. Ab Argathelio Hamiltonii petebant; "Ut Levinianos, sibi vicinos, qui in causa Regia "erant firmissimi, praedis agendis vexaret, & invitos ad suas partes "traheret, aut eos ea inopia redigeret, ut suae factioni haud "multum prodesse possent." Id ille cum ad amicorum consilium retulisset, hominem suae sententiae fautorem invenit. Meminerat enim, a multis jam retro annis, Levinianos Argathelio fuisse addictissimos, & multis necessitudinibus conjunctos: "[illegible] "magis Argathelii, quam Hamiltonii, Levinianos [illegible]

"jectis, essent vicini? aut cur in ipsum rem invidiæ plenam reji-
"cerent? Ipsos jubebant, quorum res maxime ageretur, principes
"esse. Id si facerent, Argathelium eis non defuturum: sed ita non
"defore, ut comes, non dux, in prædando esse vellet." Paucos cum dies tenuisset conventus ille, nullo operæ pretio confecto, solutus est. Argathelius, qua proximum erat, per Leviniam sine noxa domum est reversus. Ea modestia, vulgo, & principibus etiam adversæ factionis, multo eum cariorem, & veniam ei impetrabiliorem, fecit.

XXXV. At Huntilæus, conatus irrumpendi per Merniam, Angusiam &Ierniam frustra, Prorege absente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina sibi loca pervagatus, cum vicarios sibi, citra Deam, Crafordium & Ogilvium constituisset, omniaque Regum munia tentasset usurpare, difficiliorem sibi concordiæ rationem effecerat. Hi ergo cum seorsum quisque suum negotium ageret, concilium apud Fanum Andreæ utrique est datum. Prior Argathelius venit. Cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, ut superiore, a prædando abstinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, a primis usque pueritiæ spatiis, familiari consuetudine, & arcta junctus erat amicitia. Ei jusjurandum tantum propositum; "Se in posterum Re-
"gi, absque fraude, pariturum. Si fallat, præter vulgatas legum
"pœnas, se non deprecari, quo minus, apud omnes homines, igno-
"miniosus & intestabilis habeatur." Ad eandem sacramenti formulam cæteri, etsi longe diversis legibus, in gratiam sunt recepti. At Huntilæi caussa, ante adventum ejus, diu in concilio fuit agitata. Cum enim in Anglia nuptiæ Havarti cum Regina exule, & eorum adventus in Scotiam, occulte pararentur, eorum factio in Scotia paullatim sese erigebat, & rebelles ad non parendum animabat. Rebus enim perturbatis, faciliorem novo Regi aditum, ad regnum occupandum, sperabant. Igitur, cum Proregi satis scirent persuaderi non posse, ut Regem, cui Tutor & avunculus erat, proderet, ejus potentiam arte conantur imminuere. Nam, præter eos, qui aperte arma adversus Regem pesserant, magna pars consiliariorum non clam, ut sæpe antea, sed palam, Huntilæo studebant. Ii summa vi contendebant; "Ut ei præteritorum esset impunitas.
"Id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam ho-
"nestius, esse, ut sine vi civilia vulnera sanentur: neque, usque ad
"bonorum direptionem, cædem & sanguinem, sæviatur. Ita e-
"nim, & domi tranquillitatem, & foris laudem, parari posse. Sin
"ad arma spectet res, certamen fore, adversus hominem, vetere po-
"tentia, & multis propinquitatibus & clientelis prævalentem: qui,
"etiamsi vincatur, (quod adhuc incertum est) tamen ad montes &
"solitudines posse confugere, aut ad Reges exteros se conferre, ac
"deinde, in tempore, ex hac odiorum parva scintilla, magnum bel-
"*li incendium suscitare*.

XXXVI. Con-

XXXVI. Contra disputabatur; “ Bellum istud non tam formi-
“ dabile, quam quidam credi volunt, fore. Patrem ejus inveterа-
“ tæ prudentiæ opinione, integris adhuc opibus, minimo conatu fu-
“ isse subversum, nedum hic juvenis, auctoritate nondum confirma-
“ ta, & recenti calamitate familiæ ambustus, adversus regni opes,
“ & Regis nominis amplitudinem, par esse possit: qui si aut præ-
“ lio victus, aut virium infirmitatis conscientia sibi metuens, ad
“ montana fugiat, posse, quos ille nuper conciliavit, paribus, aut
“ certe majoribus donis, adduci, ut eum vel occidant, vel Proregi
“ prodant; fidem enim mercenariam cum fortuna mutari, floren-
“ tem sequi, afflictam deserere. Apud exteros vero Reges, quan-
“ tas quisque opes habeat, tanti fieri: neque alienam calamitatem,
“ sed suum quemque sequi emolumentum. Quod si in Regibus ea
“ humanitatis & clementiæ vis esset, ut sordibus & exulum egestate
“ moverentur, tamen ea nunc esse tempora, quæ metum ab exteris
“ nobis demant. Angliam enim, quæ caussæ nostri Regis non sit
“ inimica, solam in Europa bonis pacis florere: cætera regna vici-
“ na ita domesticis malis distineri, ut ad res externas respicere non
“ sit otium. Quod si etiam otium abunde suppetat, tamen speran-
“ dum esse, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules
“ (Regibus suis rebelles, alienis infidos,) misericordiam. Ex impu-
“ nitate vero, non, quam illi prædicant, clementiæ famam, sed
“ socordiæ potius, secuturam: quod aut timide justi certaminis ale-
“ am defugerint, aut, sub umbra pacis, bellum imprudenter alue-
“ rint: pacis, inquam, umbra, quæ labefactatos jamdudum ani-
“ mos rebellium recreet, & fidelium Regis amicorum alacritatem
“ infringat. Quid enim animi utrique parti fore sperabimus? cum
“ alteri, impune sibi licuisse omnia, videant, & in posterum lici-
“ tum iri sperent; alteri penes perfidos hostes scelerum præmia
“ spectent, sese spoliatos suis bonis, omnibus belli calamitatibus
“ vexari? &, cum præmia suæ fidei & constantiæ sperassent, amo-
“ ris, erga Regem & patriam, se luere pœnas sentiant? Quis igi-
“ tur dubitet, quin, si res ad arma posthac spectet, (quod fore ne-
“ cesse est, nisi nunc in ortu flamma sopiatur) quis, inquam, dubi-
“ tet, quin ea pars firmior sit futura, in tanto præsertim malorum
“ proventu, cui omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim
“ & injuriam, sint patienda. Quod si hæc incommoda inanem
“ istam clementiæ speciem non sequerentur, tamen neque Proregem,
“ neque Regem ipsum, posse, ullo jure, spoliatorum bona latroni-
“ bus condonare. Id enim si faciant, suam ipsis personam depo-
“ nendam, latronum esse assumendam: multo enim crudelius, si
“ hæc recipiatur conditio, populum a Regibus, impunitatis aucto-
“ ribus, quam ab hostibus populatoribus spoliari.” Hoc genus
multa cum pro utraque parte dicta fuissent, victique fuissent, pau-
cis sententiis, impunitatis auctores, Prorex pronunciavit; “ Se,
“ concordiæ caussa, damna, sibi privatim ac Regi illata, condona-
“ turum: rem alienam condonare nec posse, nec velle. Quod
“ Rum

tur, aut ejus amici, qui sectam ejus secuti fuissent, tran- rum spoliatis possent, id se lubente facturum, curaturum- t arbitri, ex voluntate partium, darentur, qui damna æ- m temperarent.

'II. In has condiciones concordia, ut videbatur, stabilita, t alia, parva in speciem, contentio, sed quæ majore, quam rtamine disceptata sit. Controversia in eo erat, omnibusne fecte, qui Huntilæum secuti erant, venia danda esset, an caussæ meritaque singulorum expenderentur. Alii, quia illero durius actum videri volebant, quod damna læsis sol- retur, hic aliud ei indulgeri æquum censebant, neque apud suos gratiam tolli. Contra disputabatur; "Nihil in hoc genere bellorum, spectandum, quam ut factiones tur: neque alia ratione id facilius obtineri, quam si gratiæ ne judicium penes unum sit Principem. Æquam omnibus multam, quorum imparia sint delicta, id quam iniquum nes intelligere: pœnæ autem æstimationem Huntilæo mi- ministrum debere relinqui: qui (ut credibile est) maximo- dictorum sit levissimas pœnas exacturus, & in minime no- tum onus inclinaturus: quippe qui non cujusque merita, eram sibi navatam, sit in pœnis irrogandis expensurus. Ut quisque maxime crudeliter & impie fuerit in bello versatus, mum gratiæ & amicitiæ locum obtinebit: contra, le- issimi t gravissimam pœnam dependent, qui ad flagitia segnio- erant; & suæ modestiæ, & favoris erga Regem, multam e.

VIII. Hæ rationes ita consilium in hanc partem inclinarunt, neretur, ut seorsum de singulis judicaretur. Ne tamen nihil n videretur, concessum, ut domesticos, judicio exemtos, arbitrio multaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ex cum copiis ad septentrionalem regni plagam proficisce- bstinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Panum cum Huntilæo transactum esset, cum duabus mercenario- torribus, & satis magna amicorum manu, Prorex primum niam, deinde Elginam, demum Enernessum (est) delatus. ad ea oppida convenire jussi, omnes paruerunt. A quibus- cunia, quæ multæ nomine imperata erat, repræsentata, & prædes dati: ab Huntilæo, & tribuum ac magnatum clien- principibus, obsides abducti Ita nationibus, quæ ad se- nes vergunt, pacatis, cum summa bonorum omnium per ter gratulatione, Perthum est reditum. Eo conventus No- erat indictus, ubi literas, quas Robertus Bodius Elginam ha ad Proregem attulerat. Erant autem literæ perlatæ, al- lvarem, literis publicis; privatæ quidem, ab aulicis quibus glis, de Havartæ conjuratione: "Eam tanta potentia fal- t, tanta prudentia dispositam atque instructam, ut nullius s nullius ingenio, ei resisti posset, ne si reliquæ totius Bri- tann-

Pontifex quidem, hortando & pollicendo, strenue faces
famentibus admovebat. Regibus autem, inter se non
concordibus, ita opes erant exhaustæ, ut magis cupere c
pere bella viderentur. Suberat & illa æmulatio, quod n
teter æquo animo laturus, tantum alteri virium accresc
cum Anglia devicta adjectura videretur. Inter eos inte
ces hæ contentiones inciderunt, quæ animos a rerum
cogitationibus averterent: quanquam & novitas regni,
lescens fœmina, absque viro, summæ rerum apud Angl
(quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptiis He
vo genitam asseverabant) & superioribus, tam de regno
religione, dissidiis magis repressis quam extinctis, odior
scintillæ adhuc in animis vivebant, quæ mox in magnu
um erupturæ crederentur. Multis interim conatibus a P
glis temere sumptis, & cito pacatis, cum semper fere rei
succederet, exteris assidue spem, quantumvis variam, off
nec auxilia ulla ferentibus, pervicaciter tamen in consil
persistebant: magisque dux multitudini, quam opes & a
videbantur.

XL. Circumspiciebat vulgus ora Procerum, nec satis
quisquam idoneus, cujus fidei se suasque omnes fortuna
terent. Turbulentiorum enim arma multos absumpseran
diversam sectam transferant: nonnullos aut vivendi m
gravioribus negotiis obeundis subduxerat, aut simul cum

s prudentiæ spem præbuerat. Paucis autem annis, mortibus n, & novis matrimoniis ditatus, Anglorum longe potentissi-ad Reges evasit: ac opibus & prudentia reliqua quidem no-ei cedebat. Sed in re militari nullum adhuc sui specimen it. In religionis vero controversiis ita se ambiguum gerebat, nvis ex animo Papismo faveret, diversarum tamen partium ibus interim ita se dabat, ut eorum plerique pro suo eum nu-ent

I. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam se it, & literas, de caussa sui adventus, ad Reginam Anglorum Ab ea jussa est, apud Scrupum, hominem nobilem, & limi-pinqui præfectum, interea divertere, dum de postulatis ejus concilio posset. Porro Scrupi uxor Havarti erat soror. Per rimum secreto tractatum est, de matrimonio eam cum Ha-copulando: &, velut divinitus oblata ad id occasione, Ha-, tertia uxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea consilia etsi, rum conscientiæ commissa, supprimebantur, crebris tamen rumusculis paullatim emanabant. Spei enim magnitudo an-pectorum claustris contineri non poterat: ac, immodica læ-roducente, statim per ora populi se diffudit. Jamque eo ssa res erat, ut omnia belli civilis incendiis mox conflagra-iderentur. Nec deerant, qui, expensis partium viribus, Ha-n, quæ vellet, non magno molimine, sine vi confecturum, erent.

II. In hoc statu rerum, Proceres Scotorum frequentes Per-convenerant, ut duarum Reginarum postulata audirent: scri-enim utraque ad publicum gentis concilium. Reginæ An-n literæ trium conditionum unam proponebant. Prima sim-rat; "Ut Regina Scotiæ in pristinum locum & auctorita-restitueretur. Sin id impetrari non posset, ut communi-cum filio regnaret, & Regii nominis honore, in literis & s publicis, frueretur: interea summa rerum penes Proregem t, donec Rex annum decimum septimum expleret. Tertia conditio, si neutrum horum posset obtineri, ut (siquidem ina id sibi persuaderi permitteret) privata domi viveret, eis tenta honoribus, qui, salva Regis auctoritate, ei concedi pos-." Huic ultimo capiti facile est assensum, siquidem Regina n accipiendam perduceretur: cætera obstinate negata. Meli-m & incorruptior Nobilitatis pars in eo perstabat; "Se nec ere, nec posse, quicquam statuere, quod Regis auctoritatem minuere videretur, præsertim cum legitime Rex creatus esset: ra vero capita non modo honorem & auctoritatem, sed etiam m, innocenti pupillo auferre, nisi forte matrem, in maritum itæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exasperatam, nunc timent mitiorem fore.

III. Deinde, recitatæ sunt literæ Reginæ exulis, quibus pe-" Ut judices darentur, qui de suis cum Rebellibus [illegible]

sponderent, ("Sinerent modo interea divortii caussam
" curaturos, ut Regina procurationem, quibus vellent v
" ceptam, mitteret." Contra ab adversa parte conten
" Nullam se derepente ortam videre tantæ festinationi
" LX. dies esse legitimos, ad Bothuelium, ut qui extr
" esset, in jus vocandum. Intra id tempus, novam posse
" curationem, nec debere eam moram longam videri, ei
" quæ biennio, rem tantam silentio transisset, ac nunc
" mitteret literas, quæ gratificari in hac caussa volentib
" mento esse possent, quo minus obsequerentur. Si vere
" expeteret, nihil factu facilius: scriberet ad Regem
" atque oraret, ut in Bothuelium, prioris mariti interfect
" animadverteret: eo extincto, invitis omnibus adver
" cum vellet, ei potestatem nubendi fore. Id si abnueret
" ex animo, sed simulate, de divortio agere, ut cum
" tiam viro, si cui nuberet, in incerto matrimonio esset
" vel hinc magnam esse suspicionem, quod de divortic
" dicibus vellet pronunciari, qui nullum statuendi ju
" Quod enim Proregi jus in exules esse, quibuscum nihi
" humani commune haberet: qui, nisi ex ipsorum vol
" nunciaretur, staturi judicato non essent? Aut quo
" sui juris non essent, alieno juri se subjicerent? Atque
" aliqua occulta subesse videatur, non properandum e
" dicium; sed Reginam Angliæ, quæ rem vel promov

esse viderentur. Id autem conjurationis consilii unum agebant, ac vehementer urgebant, quod matrimonio moram allaturum videbatur: quod si obtinuissent, de caeteris, ut sponte secuturis, erant securi. Contra vero, qui a Rege stabant, unum id studebant maxime, ut moram nuptiis afferrent; "Interea multa consilia occulta, spatio interposito, eruptura, & conjurationem, consensu Regum amborum, opprimi posse.

XLV. In hoc rerum statu, decreto concilii Scotici ad Anglam perlato, ea, quod nec satisfactum sibi eo responso, diceret, &, qui missus erat, non satis idoneum videri, cum quo, de tantis rebus, tam periculoso tempore, consilia conferret, amplius de iis rebus edoceri postulat. Itaque, iterum conventu Procerum Sterlini habito, responsum; "De ultimo superiorum petitionum capite, posse conditionibus transigi. Secundum vero tale esse, ut, sine summo scelere, de eo consultari nequeat: quippe quod non imminueret modo, sed omnino tolleret Regis auctoritatem. Nam, praeterquam quod omnis regni societas est periculosa, quam tandem aequam imperandi conditionem fore puero, vixdum infantiam egresso, cum muliere florentis aetatis, natura callida, & varietatem fortunae experta? quae, ubi semel in partem administrationis publicae irrepserit, vel factionis ejus viribus, quae, decreto publico, a rerum gubernaculo remotam, non precibus sed minis eam studet restituere, vel corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc sedulo arcessit, totam imperii vim in se facile trahere possit? Aut, quomodo patietur infantem sibi aequari, quae maritum non tulerit? Ad haec, si homini alicui potenti (quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginae viribus, & marito ejus (quod necesse foret) in partem imperii accepto, & eo marito, qui non libenter pateretur, liberos suos a privigno, in possessione regni, arceri, quam pueri conditionem fore? Quid si ejus amici (ut est hominum inconstantia) praesentem largitionem futurae spei anteferentes, ad potentiorum cultum se conferant? ibi, quid puero, in secundum, ac mox in tertium locum detruso, praeter praecipitium, superest? Caetera se tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperii freta, impotentibus avunculorum consiliis instructa, crudelitatem in viro experta, & exilio exacerbata, in puero, omnibus naturae & fortunae praesidiis nudato, & velut ad iram piaculum exposito, foret ausura; quae vita pueri amicos maneret, a quibus gravissime se laesam existimaret. Quis, cum iram, superioribus temporibus metu occultam, exprompserit, religionis status esset futurus? praesertim ejus crudelitatem innatam incitante necae superbiae marito: quam facile vel puero extincto amisi, vel puer amicorum interitu ad solitudinem redactus subverti posset? His de caussis, Reginam in partem imperii, sine certa Regis pernicie, assumi non posse. Haec cum ita se habeant, nihil opus esse de primo capite pluribus agi.

tem, Pertho Sterlinum arcessit. Is, multa sibi male cons
Proregis perpetuam, erga omnes amicos, in gravissimis e
nectis, perspectam haberet lenitatem, cunctabunde tame
ue, prius explorato, si quid a Ivcrsus se novi consilii capt
egit cum Comite Atholio, ut una veniret, ut eo, si quid o
deprecatore uteretur. Sterlini eum, in concilio sedentem,
Crafordius, Comitis Leviniæ cliens, reum cædis Regiæ
Is in cubiculo seorsum in arce servari jussus est. Missi,
hum Balfurium, absentem, comprehenderent. In utrumq
animadvertendum censentibus circumspectioribus, ut qui,
per aliquot annos, turbarum auctores fuissent; & velut ij
Rege tollendo sceleris conscii, ita factionis adversus filium
cipes essent. Sed vicit utilitatis publicæ rationem Proreg
calamitosa patriæ, ipsi vero fatalis.

XLVIII. Nam Balfurio novæ conjurationis, super in
tiam, per amicos exoratus, fecit,: Mætellanum, Edi
ductum, in hospitium, non procul ab arce, dimisit. Adhi
ei custodiendo equites aliquot, præfecto eis Alexandr
adolescente impigro & nobili. Sed Gulielmus Kircad
præfectus, circa horam decimam nocturnam, literas con
mitis Moravii chirographum imitantes, ad Alexandum
Mætellanum Kircadio tradi juberent. Ille, ut qui non
quem in amicitia gradum apud Moravium Kircadiu
ret, nihil cunctatus literis paruit. Ita Mætellanus, ab
fecto, qui occultius, ad eum diem, cum inimicis publicis
in arcem abducitur, multum frem̃ente Nobilitate, ac prot

versæ factionis crevit: pessimis vulgo sparsis rumoribus; " Proregem ab intimis amicorum, in rebus dubiis, desertum, & inimicorum libidini, prope alienata, relictum, cæteris tam illustre exemplum secuturis: ac fore brevi, ut, Prorege sublato, Rex innoxius, ejusque fautores, in omnia, quæ sævissimus tyrannus juberet, supplicia traderentur.

XLIX. Nihil tamen Prorex his sermonibus commotus, sequenti e in arcem ascendit. Custodem allocutus, velut placatus, vultu nil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones superat, per Marciam profectus, ad Alexandrum Humium gentis incipem, familiariter, ut solebat, divertit. Illic quoque (nam amicus, ad rem avidior, magnis pollicitationibus in diversam factionem traductus erat) nullum animi amici indicium reperit. Nam Humii uxore, fœmina arrogante, propemodum conviciis exagitatur, in Teviotiam abiit. Eo cum venisset, cum exiguo & prope quotidiano comitatu, latrones, in illa amicorum solitudine, virtutem & constantiam ejus suspicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum convenerunt, ut plerumque multitudo eorum ejus milites & comites æquaret, interim etiam anteiret. Nec ille non quicquam de pristina animi altitudine remisit, quo minus ejus dignitate & sua & publicæ responderet: eoque procul dubio eo vi pacasset, nisi e Nobilitate vicina quidam in Havarum pon-, & jam arma spectantes, obstitissent. Amicis ad diem præstitum confluentibus, in fines latronum ductis: quanquam vicinorum quidam, objecta difficultate & periculis, eum deterrere conatis, aliam, Eviam, Eskam cum exercitu pervagatus, non modo ab iis, sed ab ulterioribus etiam, ultro missos obsides accepit: pauci qui ab maleficiorum magnitudine veniam desperabant, opera sua interfuit. Hæc ejus expeditio non modo gratiam vulgi, securitatem publicæ pacem, confirmavit, sed summam etiam admirationem expressit, quod homo, ab amicis amicorum deserti, in extrema prope omnium rerum penuria, paucis diebus perfecisset, quod Reges potentissimi, in pace tranquilla, magnis copiis, longo tempore, efficere ægre potuerunt.

L. Inter has res certior factus est, conjurationem Anglicam detectam, Havarum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem custodiam datam. Et Robertus Paravonus, confectis ex animi sententia rebus, e legatione rediit: ostendebatque esse a Prorege gesta Reginæ Anglorum esse gratissima: quod limites pacasset, quod ununa e conjuratis, Northumbriæ Comitem, in Scotiam fugatum, apprehendisset, & in custodia haberet; quod reliquos velut hostes persequeretur; quod præfecto Bervici ultro in omnes casus auxilia obtulisset. Horum officiorum se memorem fore pollicebatur, e ejus periculo defuturam: omnibus regni Anglorum copiis eum ut suis uti posse. Toto hujus expeditionis tempore, cum subinde fidos homines, de maxima conjuratione domi inita, multa ad ingeam deferrentur, omniumque penes literis actis præfectus pec-

Asing

stringeretur, Prorex, veterum officiorum adhuc recente memoria, & consuetudine pristina non penitus ex animo abolita, simpliciter ad eum omnium delationum exemplar misit. Ille ad ea crimina adeo frigide respondit, ut multo quam antea & suspectiorem reliquerat. Negavit enim; "Quenquam esse, qui suam subscriptionem ad ullam pactionem, quæ ad illam conjurationem pertineret, ostendere posset.

LI. Interea appropinquabat dies rei capitalis Metellano dicta. Nam, ut est in arcem receptus, velut periculum audaciæ discussurus, maximopere petiit, "Ut secum judicio experirentur." Persuasum enim habebat, tantas esse conjurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cujus ipse inter Principes erat) vires, ut nihil ordine & judicio statui posset: ad judicia enim rei-capitalis, magnæ advocationes amicorum & clientium convenire solent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, ut tum quoque evenit. Omnia enim in eum diem comparaverant subsidia principes factionis Regi adversæ, cujus Hamiltonii, Gordonii, & Argatheliæ Comes, capita numerabantur, ea spe, ut, si armis (quod facillimum erat) judicium turbaretur, se, qui & numero hominum, & loci opportunitate, & omni belli apparatu, superiores erant, rem uno conflictu finire posse sperarent. Prorex, qui juris, non virium contentionem exspectaverat, ac propterea nihil ex adverso præparati habebat, finitil quod tempore non necessario, se supremæ fortunæ aleæ committere nollet, simul ne supremi honoris majestas, in contentionem cum inferioribus demissa, vilesceret, diem diffidit: ipse postridie, ad Cal. Januarias, misso in custodiam ad lacum Levinum Comite Northumbriæ, Sterlinum est profectus.

LII. Adversa factio, cum denuo, præter spem, auctoritatem Proregis & potentiam crescere, & ad popularem bonorum gratiam Anglorum favorem accedere videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginæ Scotorum pollicitationibus, quæ Gallorum & Hispanorum auxilia jamjam affore, per literas affirmabant, incitati, ut Proregem tollerent: quo vivo, nullum suis consiliis exitum reperiebant. Missis per omnes regiones nunciis ad suæ factionis principes, fœdus in eam rem ineunt. Huic fœderi subscripserunt Hamiltonii, quique ipsi, eorumve liberi, in arce Edimburgensi custodiebantur. Nec arcis præfectus, hujus consilii ignarus fuisse traditur. Quam suspicionem, quæ mox secuta sunt, magnopere auxerunt. Operam suam ad id facinus promisit Jacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus; ac locum tempusque insidiis idoneum aucupabatur. Forte eodem tempore, spes facta erat Proregi, Britannodunum posse per conditiones recipi. Eo cum profectus, re infecta rediret, Hamiltonius, in omnem occasionem intentus, primum Glascuæ, deinde Sterlini, cum insidiæ parum procederent, Limnuchum statuit solum ad consilium exequendum esse commodissimum: quod oppidum esset in clientela Hamiltoniorum, & Archiepiscopi, cujus

mulus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diversurus solebat, as haberet. In aedes, sceleri destinatas, intromissus & abditus erat, cum saepe antea, tum eo ipso die, ante lucem, de insidiis tior factus, (cum index ad majorem fidem adderet, percussorem tertias aut quartas aedes a diversorio occultari, seque, si commiter sibi darentur, eum e suis latebris extracturum, ac totum altae conjurationis consilium & ordinem explicaturum,) nihil tamen de prisco consilio mutavit, nisi quod per eandem, qua ingressus erat, portam regredi, & commutato itinere progredi, decrevit. Nec hoc quidem propositum tenuit; sive quod calum periculum erat contemtor, ac suam vitam in manu Dei esse praedicae, cui reposcenti libens eam redditurus esset, sive quod equitum situdo, eum opperiens, viam oppleverat. Cum jam in equum ascendisset, & celeriter loca suspecta praetereundo periculum se caret evasurum, ex consilio cum turba referta iter morando retisset, percussor, e podio ligneo, quod linteis, velut in alium usum, operuerat, ex insidiis, globulo plumbeo paullo infra umbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum quoque Georgii uglassii, qui ultra eum erat, eodem ictu exanimavit. Ipse per sticum horti, quod in eum usum diruerat, celeri equo, quem ab anne Hamiltonio, Abbate Aberbrothii, ad salutem, peracto scelere, tuendam, acceperat, magna suorum gratulatione; qui corpi dacis eventum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus est: ac n, velut regno in suam familiam translato, propinqui, omni honore verborum prosecuti, praemiis cumularunt.

LIII. Limnuchi, inter haec, cunctis ad sonum repentinum erecis, Prorex, se percussum affirmans, ex equo, velut sine sensu vulnis, desilit, & pedibus in hospitium redit. Initio eum, qui cum plagae adhibiti erant, signa omnia ad salutem esse dicere, paullatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de rebus cogitare coepit. Qui aderant autem, cum frequenter dicerent; "Sua eum nimia lenitate sibi exitium peperisse, ut qui tot maleficentissimis hominibus, & in illis percussori suo, perduellionis damnato, pepercisset:" Ad ea leniter, ut solebat, respondit; Nunquam, vestra importunitate efficietis, ut meae clementiae me poeniteat." Deinde, cum de re familiari statuisset, Rege Proceribus qui aderant commendato, nullum in quenquam verbum asperius locutus, ante mediam noctem decessit, ad X. Cal. Februarias, no salutis partae M. D. LXXI

LIV. Mors ejus omnibus bonis, sed praecipue plebi fuit luctuosa, ae, velut parentem publicum, & vivum amabat, & mortuum debat: quippe quae, praeter plurima ab eo praeclare gesta, meminisset, res ubique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes eni partes fuisse compositas, ut nemo domi suae, quam per itinera & diversoria, tutior esset. Et, jam decedente invidia, quae vulgatore erant, mortuum veris laudibus prosequebantur. Admirabantur fortitudinem in bello, cum summo studio pacis conjunctam

[illegible] in rebus gerendis, sed semper etiam felix, ut divina quaedam providentia in omni negotio affuisse videatur: tam clementiam in suppliciis sumendis, tantum aequitatis in rebus judicandis studium, ut, quoties a bello vacaret, totum diem judicum collegio assideret. Ea praesentis verecundia fiebat, ut neque tenuiores per calumniam opprimerentur; neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus ejus, velut sanctissimum sacrarium, non solum a flagitiis, sed verbis etiam petulantioribus, pura erat. Legebatur, a prandio & coena, semper caput aliquod e sacris Bibliis: & quanquam, ad eum usum, eruditum hominem fidum semper habebat, tamen si qui aderant doctrinae nomine illustres, (aderant autem fere semper, ac summo in honore apud eum erant) eorum sententias exquirebat. Neque id ambitione vana faciebat, sed studio vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat. Dabat enim & multa & frequenter, & munus etiam in dando animi alacritate commendabat, & plerisque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipse clam suo nomine donabat. Cum amicis & domesticis simpliciter & aperte vivebat. Si quis autem eorum deliquisset, acrius multo quam externos increpabat. His moribus & vitae innocentia, non modo civibus, sed exteris etiam nationibus, & carus erat & venerabilis, sed praecipue Anglis, quibus in omni fortuna virtutes ejus erant magis cognitae.

LIBER VIGESIMUS.

I. TOTUM id tempus, quod Proregis [illegible] proxime est secutum, etsi [illegible], tamen variis factionum conatibus fuerat satis sollicitum. Hamiltonii frequentes Edinburgum [illegible] convenerant, praetextu exorandi Proregem, ut Jacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc custodiebatur, liberaret: caede vero perpetrata, ad reliquos [illegible] e suis, qui caeteris gentibus praefuerant, (ita enim [illegible]) ne parricidiis publicis se conjungerent, aut eos in fidem suam reciperent: ut plurimi suspicabantur, ut eos juberent, ad omnes occasiones esse paratos & intentos. Nam proxima post caedem nocte, Valterus Scotus & Thomas Carus Fernihersius, Angliam ingressi, ferro flammaque omnia foedarunt, idque aliquanto crudelius, quam superioribus temporibus fieri consuetum erat. Nec eos tam praedae cupiditas, aut vindicta, ad hanc insolentiam saevitiae impulerat, quam quod, jam diu ante, ab Episcopo Fani Andreae, reliquisque factionis principibus, decretum erat, ut Anglos cum Scotis committerent; &, si alia ratione non [illegible] nequeant adducere, injuriis inferendis ad bellum invitum provocarent.

II. [illegible] omis, cum multis [illegible] indiciis, [illegible] dis & sermonibus designaretur, tamen adhuc in pristina [illegible] voluntate erga Regem perseverabat. [illegible] est, ut Gulielmus [illegible]ellanus e custodia educeretur. Ipsum in concilio [illegible] pluri[illegible] verbis commemorasset innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, [illegible], sibi nullis certis indiciis constare, scelerum, quorum arguebatur, affinem esse, (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis con[illegible], & belli civilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuis[illegible]) ita dimissus est, ut res in aliud tempus dilata videretur. Ipse [illegible], jusjurando suam innocentiam testatus, quandocunque Re[illegible] propinqui diem ei dixerent, se venturum in jus promittebat. [illegible]inde, cum de statu regni consultantibus propemodum convenis[illegible] ex iis, quos mater, antequam se regno abdicarat, filio Tu[illegible] nominaverat, qui id munus suscipere vellet, modo in adver[illegible] factionem postea non abiisset, administrationi rerum admove[illegible] Metellanus, jam tum rerum perturbationem meditatus, au[illegible] erat, ut iterum Proceres absentes admonerentur, ut, si vel[illegible], adessent ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne [illegible]modo causari possent, se absentibus rem præcipitatam. [illegible]olus cum paucis assensus, nec cæteri abnuerunt, magis ut ad[illegible]sariis omnem calumniandi occasionem tollerent, quam quod [illegible]quam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum sperarent.

III. Post hæc, Thomas Randolfus Legatus Anglus est auditus. [illegible]gina enim, vivo adhuc Prorege, Legatos miserat, qui exules An[illegible] deposcerent, qui, detecta & punita Havarti conjuratione, [illegible] metu profugerant. Hos Legatos, [illegible] auditos, Prorex [illegible] [illegible]burgum [illegible]. Eo mortuo, rebus turbatis, sine responso [illegible]. Cum vero de Prorege deligendo conventus haberetur, [illegible]dolfus, qui ante aliquot annos in Scotia fuerat, quod res homi[illegible]que ejus nationis optime nosse videbatur, & quod ex utriusque [illegible] commodo superiores legationes obiisset, omnibus bonis, ut [illegible], carus esse existimabatur. Is in concilium introductus, cum [illegible]lutasset; "Reginæ suæ animum qualis erga Scotos semper fuis[illegible]: eum, ut antea rebus eorum turbatis non defuerit, ita nunc [illegible] defuturam. Deinde commemorat incursiones in Angliam, [illegible], rapinas, incendia, superioribus diebus facta. Eam satis [illegible], nihil horum consilio publico gestum. Itaque eandem in [illegible] voluntatem, idem suum in eos studium manere: atque [illegible], quanquam graviter, ac nullo suo merito, lacessita est, se, [illegible] jure suo posset, nec publice res repetere, nec, ob delicta pau[illegible], ab omnibus pœnas poscere. Se quidem non esse igna[illegible], quanta nuper oborta sit omnium rerum perturbatio: neque [illegible] de bonorum erga se voluntate dubitare. Se eorum grati[illegible], uno modo culpam a conscientia publica separaturam: sed si [illegible], propter motus domesticos, pacis perturbatores ad res redden[illegible] cogere non possent, se suas cum illis conjuncturam copias, ut [illegible] communi consilio pœnas violatorum fœderum expeterent.

" quod quidem possent, se suo milite suas injurias persecuturos; " sine maleficio exercitum per pacatum agrum iter facturum; nec " quenquam, qui a culpa remotus esset, vim ullam passurum fore.

IV. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, semper quidem in omni legitimo conventu utiles, sed ad præsentem rerum statum necessarias. " Primum omnium, religionem tuendam sum- " ma cura & vigilantia, quæ una, & erga Deum & homines, offi- " ciorum rationem nos docet. Quia nulla respublica, secum ipsa " dissidens, diu constare potest, in id præcipuo incumbendum studio, " & omnibus adnitendum viribus, ut domi civibus inter se pax & " concordia sancte colatur. Cum Deus, universi opifex, Regium " huic populo indulserit imperium; Regibus parere, honore eos & " omni obsequio observare & prosequi, est æquum. Pax, concor- " dia, & amicitia cum omnibus, quoad fieri potest, hominibus " Deo est gratissima, fundendique sanguinis humani sitim (quod vi- " tium Deus unice exsecratur) exstinguit, aut certe inhibet: eadem " singulorum opes auget, civesque suis inimicis formidabiliores ef- " ficit. Justitia, omnis publicæ incolumitatis custos, amplectenda; " cujus præcipua pars est in sontes animadversio. Cum proditio sit " omni legitimæ dominationi maxime detestabilis, hoc hominum " genus, quocunque terrarum se receperint, nulla clementia, favore " & indulgentia est prosequendum.

V. Hæc Randolfus: qui & sancte & salubriter admonere, & æqua postulare, est visus. Sed quia, nemine in summum magistratum adhuc electo, certum responsum dari non poterat, in Cal. Maias est rejectus. Postremo, Proregis proximo cæsi fratres, ex eadem matre, Gulielmus & Robertus Duglassii, sunt auditi. Hi petebant, ut sui fratris indigna mors, nullas ob inimicitias privatas, sed ob remp. illata, vindicaretur. Ibi sententiis est variatum, omnibus quidem consentientibus, pœnas de parricidis expetendas: sed aliis censentibus; " De ea cæde suspectis diem dicendum," (nomina autem multorum deferebantur:) aliis placebat; " Dies " juridicos non exspectandos, adversus eos, qui arma jam suscepe- " rant, ut facinus, quod scelerate patrarant, vi defenderent: nec in " eos modo statim arma sumenda, sed etiam adversus omnes, qui " superiorum Ordinum comitiis capite minuti erant." In eam sententiam, qui aderant ex Equestri ordine, proni erant, nec tamen propositum tenere potuerunt, maxime dissuadentibus, Athelio, quod diceret; " Frequentiorem Procerum conventum exspectan- " dum:" Mortonio, quod existimaret; " Fore, ut, si plura con- " jungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad civile bel- " lum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, se ad cædis re- " os aggregantibus. Igitur separanda crimina, ac jure (si fieri pos- " sit) agendum: nihilque ante Cal. Maii (qui dies ad conveniendum dictus erat) innovandum." Ita conventus ille solutus est, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod ad nutum inimicorum Regis omnia alia dicerent, qui has moras in-

necterent, ut spatio interposito, cædis invidia relanguesceret, & factio adversa interim vires assumeret.

VI. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ jam præcesserant, & plurima, quæ secuta sunt, confirmarunt. Nam statim, cæde Proregis vixdum divulgata, Jacobus Hamiltonius, oppositis pignori agris Joanni Somervallio Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia summa, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendum, misit ad amicos, jam ante præmonitos, ut, propter subitam mutationem, quæ, inimico ipsorum capitali sublato, acciderat, in omnia parati essent. Nec post id, a coitionibus in multis ac distantibus locis, a Reginæ factione est cessatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis convenerunt Glascuæ. Inde Argathelius & Bodius ad Mortonium scripserunt; "Se, "quia Proregis percussores, & cædis conscios, quinam essent, adhuc ignorarent, libenter, ea de re & eruenda & punienda, cum "reliqua Nobilitate consilia communicaturos: verum se Edimburgum non venturos. Sin Regia factio sibi persuaderi sineret, ut "Limnuchum, ad Varium sacellum, vel Sterlinum venirent, nullam se moram facturos." Res a Mortonio cum Mætellano communicata, (ita enim in literis erat scriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, scripsit Limnucho Thomas Carus ad socerum suum, arcis præfectum; "Si a Regina Anglorum impetrari posset, "ut incursiones nuper factas dissimularet, se in posterum operam "daturum, ut limites pacarentur, & in officio essent. Sin hanc illa conditionem recusaret, se in incepto perseveraturum: neque "enim se dubitare, quin boni cives, qui in officio erga suam Reginam perstarent, se conjungerent; & auxilia Gallica mox affutura.

VII. Quinto Non. Mart. Hamiltonii, Argathelius, Bodius, Limnuchi convenerant. Sed cædes unius mercenarii militis omnes eorum rationes, subito tumultu exorto, conturbavit. Quam ob caussam postridie Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiscopus domum reduxit. Reliqua rebellium factio, in primis Huntilæus, Atholius, Crafordius, Ogilvius, item, ex Cisforthanis, Humius, Setonius, Mætellanus, convenerunt Edimburgum. Mortonius quidem in urbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites cum suis clientibus advenissent. Ad quartum Non. Martii, capita factionum coierunt, ad consultandum de summa rerum: sed ea consultatio lente procedebat, propter absentiam Argathelii, cujus tum magna erat potentia & auctoritas. Huic Huntilæus se persuasurum recipit, ut cum reliqua factione se conjungeret. Verum is re infecta rediit, fraude (ut maxima pars hominum credidit) Mætellani, qui omnia in longum duci volebat, ut rebus novandis, in statu regni turbulento, locus esset opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum objectum, *quo minus ejus vires temporum* superiorum famæ responderent, *quod, quamvis ipse* impensissime caussæ Reginæ faveret, tamen ami-

... et quod non sit perpetuum, se...
ctum esset. Erant, qui ad conventu...
integram differendam censerent: sed
qui tantam rerum perturbationem ex...
sine rectore, & facile exoriri & æg...
sententia utramque harum damnaba...
Reginæ, cujus ab initio (si juris discep...
mentum, nunc minus ratio ducenda ...
tio plurimum secum afferret periculi, ...
præsentium rerum status ferre posse...
Regi a primordio regni incundi fuer...
ab eo tempore obtemperarunt; qui...
prospicere, ne quod publice detrimen...
sem Proregem edant, qui & Regis sa...
consulere, & possit, & velit. Nec h...
que re infecta solutus est conventus.

IX. Tot coitionibus frustra tentati...
nem pertraherent, rebelles, rursus ad ...
si, eosdem, quos antea, duces latronu...
reliquum ad extremam crudelitatem fe...
nis capita Reginam Angliæ conviciis ...
rum calumniantur, tanquam Angloru...
si Angtica arcessant auxilia, se Gallor...
usuros.

X. Eisdem forte diebus, applicuit Br...
tacus quidam, e cubicularibus Regis ...

tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, oppidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adjungere. Id perfacile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis & urbis præfectum, in suas partes jam pertraxissent. Sed, quia excubias ibi fieri intellexerant, ac vulgus in alteram partem proclivius; ad oppidanos prius mittunt, ut sibi eorum voluntate ibi convenire liceat. Oppidani responderunt; "Se neminem, tranquillitatis publicæ studiosum, qui Regis "imperio pareat, exclusuros: Anglos vero exules & Hamiltonios "in urbem non accepturos, ne vel Reginam Anglorum, in cujus "regno negotiarentur, assidue offenderent, vel cum cædis nefariæ "reis consilia communicasse viderentur: nec etiam passuros, ut nova edicta, quæ ad Regii imperii imminutionem spectarent, proponerentur, aut juventus (uti in more est) ad arma capienda tympano convocaretur.

XI. His legibus, etsi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, se paullatim posse simplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, universos suæ potestatis facere. Nec tamen persuadere civibus potuerunt, Kircadio, urbis & arcis præfecto, adnitente, ut claves portarum cives eis traderent, vel de solita custodia cederent. Toto eo tempore, ad Mætellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie simulabat, quotidie adeo frequentes conveniebant, ut domus ejus ludus, & ipse ludimagister, vulgo nominaretur. Nec cessabat interea ultro citroque commeare Atholius, ut diversæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. "Illi concordes recusabant, Ante diem Cal. "Maii (qui communiter ab omnibus consentientibus erat dictus) "convenire, nisi scirent, quæ necessitas tempus constitutum antevertere cogeret. Si qua res magni momenti incidisset, quæ nullam pateretur dilationem, cum Comite Mortonii, qui domi suæ "ad quatuor millia passuum aberat, communicarent: is reliquos "faceret certiores." Tandem per Atholium dicta est dies, qua die utriusque factionis pauci ad villam Mortonii, quæ est Dalkethi, convenirent. Locus factioni Reginæ non placebat: non quod quicquam insidiarum timerent, sed ne sua vilesceret auctoritas, si ipsi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet. Igitur, multis conatibus sumtis, neque ulla re satis ex sententia procedente, subita intervenit solvendi conventus necessitas. Nam cum adversarios excludere urbe cuperent, neque cives in suas partes trahere valerent, statuunt e vicinis locis majorem arcessere multitudinem, ut, invitis etiam incolis, omnia in sua potestate haberent. Juvabat hoc consilium magnopere arcis præfectus, qui, quos in custodia habebat, (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimisit. Sed rumor subitus, de adventu Anglici exercitus Bervicum, omnes eorum rationes turbavit.

XII. *Alexander* Humius & Joannes Maxuallius, nuper e custodia *sine auctoritate publica*, emissi, domos ad sua tuenda profecti sunt. Hu-

in bellum conjecti, deserti ac proditi essent, ad sua quisque
pessima cum spe in posterum, abierunt. Ita tot rebus uno
præter exspectationem cadentibus, omnia eorum consilia
fuere. Sed maxime præter opinionem accidit repentinu
exercitus adventus, ad quem remorandum duplicem mi
Angliam legationem: alteram ad Thomam Sussexiæ C
quæ precaretur inducias, donec per literas rerum suarum
Reginæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas
nam ferebat, quæ multa pro ipsorum caussa, multa adver
am factionem, continebant: in primis, suas vires supra v
gendo, contra hostiles elevando, prope bellum Anglis mi
Mætellanus enim cæteris persuaserat; "Reginam, fœmi
" tura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma v
" quippe Gallis & Hispanis multis de caussis ei infensis,
" domi nondum quietis." Petebant enim rebelles; " Ut
" Angla velut arbitra, superioris biennii scita (etsi mult
" eis subscripserant) retractarentur: ac, velut novo initio f
" vum decretum communi omnium consilio fieret." Et, u
ctionis firmitatem magis ostentarent, Procerum suæ parti
literis ad eam missis indiderunt. In iis, ut multitudinis sp
gerent, multos adversæ, plures neutrius factionis, adscripse
(propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul ge
gnorationem, & quod literæ, ad Reginam scriptæ, ad pauco
scientiam erant perventuræ) eam fraudem difficilius detegi

XIII. Accidit, eodem tempore, res, ut ipsi existimaban

præsentia interpellaret: nec se dubitare, quin, ante suum reditum, miles, qui subsidio mitteretur, conscriptus foret.

XIV Prudentiores, etsi hæc magna ex parte vana esse sciebant, tamen iis rumoribus facile plebem falli patiebantur. Igitur, cum animi multorum per hæc essent erecti, eam lætitiam minuit Legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus. Neque enim Sussexio e re Anglica videbatur, exercitum per inducias otiosum alere, nec integrum bellum omittere, nullis conditionibus ab hoste oblatis: & literis ad Reginam scriptis (nam id ipsa jusserat, ne exspectatio responsorum in mora rebus gerendis esset) resignatis, fraus facile detecta est: quippe cum & literæ essent vanissimæ jactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent. Legati prope conviciis abacti. Exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remissa. Ea igitur spe dejecti, & adventu subito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxiliis suorum, qui domum ad sua tuenda abierant, destituti, & oppidanorum animis parum confisi, cum ad Cal. Maias hostes Edimburgum venturos scirent, Limnuchum discedunt, eum locum rati commodum, ad suos e longinquis regni partibus arcessendos, & iter aliorum, ad conventum euntium, impediendum, & reliqua, quæ superioribus diebus in concilio jactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorum amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infestum reddebant. Cum Joannem Areskinum, Marriæ Comitem, illa ducturum scirent, se in collibus propinquis, ad transitum impediendum, objecerunt. Ille, cum loci iniquitatem cognosceret, paullo supra ad duo millia passuum flumen superavit, atque Edimburgum sub vesperum intravit, ad tertium Cal. Maii.

XV. Post eum diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginæ Limnuchi se continerent, atque alteri alteris seditionum caussas & initia imputarent; qui Edimburgi convenerant, "Ad alias quasvis conditiones se faciles fore, affirmabant: ac, si quis de se quereretur, 'bonorum virorum arbitrio satisfacturos, spondebant, modo, incolumi hujus Regis auctoritate, superioris Regis ac Proregis cædem 'una secum ulcisci vellent." Cum ad hæc nihil æqui responderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt; "Uti cives universi Reginæ 'Legatis parerent." Comites tres, Araniæ, Argatheliæ, & Huntlææ, comitia, in tertium Nonas Augusti Limnuchi habenda, indixerunt. Altera factio Legatum ad Reginam Angliæ Robertum Pitcarnium miserat, qui ageret cum ea, "De communi hoste reprimendo: quoque facilius Scotorum in se animos intelligeret, ex 'ejus arbitrio Proregem electuros.

XVI. Interea, dum utraque pars diversi diversa agitant, Angli, Teviotiam ingressi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excursiones, & Anglos profugos ad se receptaverant) diruunt, agros populationibus vastant, & incendiis *formant. Humiam arcem, in quam dominus multos commeatus* [illegible] *alerat, ac tota vicinia pretiosissima quæque rerum* [illegible]

um occulte Havarti rebus ſtudere, graviſſimam illam ſua
tate injuriam arceſſivit. Tandem, ab omnibus amicis &
quis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus,
& altero comite Edimburgum venit, ac ſe in arcem abdidi

XVII. Nec minus, ab alio limite, Scrupus Anglus, An
ingreſſus, agros Jonſtoni (qui etiam in Angliam fecerat inc
omni belli injuria fœdat. Ipſe Jonſtonus, locorum notiti
equitum ſequentium impetum, paucis fugæ comitibus, elu
annes Maxuallius, cum tria millia hominum e propinquis
beret coacta, ei opitulari non auſus, ſuis ſe locis tenuit. Pa
diebus, Angli, qui Bervici erant, acceptis obſidibus, bona
cum agi perſuaſi, equites trecentos, pedites mille, duce
adverſus hoſtes communes mittunt. Ad eorum adventus
Hamiltonii, Glaſcuam profecti, arcem Archiepiſcopi dirue
verunt, ne Comiti Levinio, tum ex Anglia reverſo, rece
ac belli ſedes eſſet. Eam cum a paucis adoleſcentibus, abſe
ſecto, teneri, nec a rebus neceſſariis ſatis paratam eſſe, ſcir
ſubito ſuo adventu poſſe opprimi, tam repente oppidum
ſunt, ut bonam præſidii partem excluſerint. Hac ſpe de
pugnationem acriter, ſed æque fruſtra, ſunt aggreſſi. N
aliquot dies, præſidiarii (erant autem viginti quatuor) ta
eos exceperunt, ut plures ex oppugnatoribus, quam ipſi era
derint, reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex ſu
amiſerunt, nemine præterea vel ſaucio. Sed Hamiltonii
Anglos Edimburgi jam eſſe, & Joannem Areskinum Sterl

tumultuantes, ac statim se discessuros comminantes, adeo non compescuit, ut ipse plerisque auctor ejus motus fuisse crederetur. Sed, pecunia mutua repræsentata, miles est retentus, &, machinis admotis, arx intra paucas horas deditionem fecit. In præda, quidam agnoverunt vestem, aliamque Jacobi Quinti Regis supellectilem, quam dominus arcis, cum ejeraret regnum, sancte juraverat penes se non esse. Arx semidiruta relicta est. Vicum, & in ea villam Hamiltoniorum magnificam, vulgus furens invitis ducibus incendit. Exercitu reducto, Angli Bervicum, Scoti ad sua quisque se receperunt. Datum Drurii precibus, ut arcis præsidium incolume dimitteretur. Illi dimissi, Robertum Semplium, gentis principem, dum, velut expeditione peracta, domum securus redit, e generi sui domo captivum abstrahunt. Quæ res suspicionem de Drurio acrius inflammavit.

XVIII. His rebus vixdum peractis, Pitcarnius, e legatione Anglica reversus, hæc fere retulit: " Reginam mirari, quod, quarto " demum mense a Proregis interitu, de statu rerum suarum eam " certiorem facerent. Se enim, ob hanc cunctationem, incertam " fuisse, quid de eis speraret. Interea sollicitatam, crebris Galli & " Hispani Legati precibus, nomine Regum suorum, & Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promisisse audientiam: " sed iis legibus, ut Scota scriberet ad suæ factionis homines, ut interea, dum colloquium illud finiretur, vi & armis abstinerent. " Quæ publicis edictis de rebus novandis attentarunt, ea contrariis " edictis revocarent: ac res in eodem statu esse sinerent, quo vivo " Prorege fuerant. Exules Anglos bona fide redderent: & si, finito colloquio, de cæteris rebus inter eos conveniret, ut obsidibus " & aliis fidei pignoribus caveretur, ut pacta inter eos firma & rata manerent. His legibus colloquium promissum. Hac autem " pactione illigata, negabat, se posse consilii eorum, in creando " Prorege, participem fieri, ne, caussa Reginæ Scotorum nondum " audita, præjudicasse videretur. Cæterum, curæ sibi rem Scoticam fore. Rogabat, ut interim ab armis, & a Prorege creando, " abstinerent: sese daturam operam, ne hoc tantillum moræ sit eis " damno.

XIX. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem consilia sua accommodare, nec tamen ignorarent, quantum publice interesset, unum esse in summo magistratu, ad quem omnia deferrentur. In hoc superioribus mensibus creando cunctationem, spatium inimicis dedisse, ut se colligerent, & novos judicum consessus facerent, nova edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera usurparent: contra Regiorum animos languescere, multitudinem, imperio solutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non esset, cui pareret. Post reditum Legati, certiores facti sunt, novo tumultu in Anglia excitato, *Londini templorum* foribus diplomata Romani Pontificis fuisse af*fixa, partim quæ Anglos* hortarentur, ut ab injusto Reginæ imp

num, vel hinc maxime augurabantur, quod inter condition
clarum poſuiſſet; " Ut exules Anglos rebelles redderent."
ſi taceret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum anim
totam Angliam, a Regina Scota alienatum iri: ſin negaret
loquium eſſe ſublatum, & ſuſpiciones, quæ vulgus avertere
dies incrementum accepturas. Videbant etiam, cætera no
conventura, cum, ex liberatione captivæ, majus Anglis qua
immineret periculum: nec, ſi cætera convenirent, Angla
miſſuram, ut, niſi obſidibus acceptis, eam dimitteret: nec
ſides dare poſſe, per quos ſatis cautum videri poſſet. Iis reb
lo erectiores, Interregem creant Matthæum Stuartum, Levi
mitem, Regis Scotorum avum.

XX. Dum novus Interrex, adhibito conſilio, quæ ſupe
tumultibus erant labefactata, confirmare nititur, commodu
Reginæ Anglorum, ad VI. Idus Julii afferuntur, in quib
multa de ſuo erga Regem regnumque Scotorum animo di
& benigne ſuam opem polliceretur, nominationem Proregi
ſibi foret invidioſa, nec ipſis exempli ſatis probandi, depr
" Conſilium tamen ſuum ſi exquirant, neminem ſibi videri a
" ferendum, in eo præſertim munere, quod maxime fidem
" pillum, nondum ſui potentem, expoſceret, & qui jam, ob
" cauſſas, prærogativam tuliſſet." His literis confirmati, N
um ex Interrege Proregem creant, concordibus omnium O
ſuffragiis.

XXI. Is, ſtatim ut creatus eſt, ſacramento de more dicto,
religionis, deque patriis legibus & inſtitutis obſervandis,

' Scotorum sanguinem semper fore paratam." Nihilominus Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus. Sed, cum nihil ab hostibus moveri audiret, nisi quod Brechini ab Huntilæo centum sexaginta mercenarii collocati erant, ac edictum propositum, ut Brechinenses providerent, ut, ad quartum Idus Augusti, commeatus illic aliquot millibus hominum esset paratus: præsidiarii, ab eo relicti, non modo cives, sed omnes etiam prætereuntes, itineribus insessis, spoliabant. Prorex, de concilii sententia, eo proficisci statuit, ut, ante Huntilæi adventum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, si necesse esset, antequam reliquæ adversarum partium copiæ convenirent, cum eo prælio decerneret, illamque Sclopetariorum, quam unam habebant, manum deleret, & factionis duces quosdam (nam audierat ibi esse Crafordiæ Comitem, & Jacobum Ogilvium, & Jacobum Balfurium) de improviso opprimeret.

XXII. Igitur, Patricio Lindesio, & Gulielmo Ruveno, supremi ordinis, & Jacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmissis, ut, quanta possent celeritate, assumta juventute Taoduni & Perthi, rumores prævenirent. Hi, quanquam ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, ac proxima nocte, sublatis in equos peditibus, festinassent, cum jam in propinquo essent, ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hostem recentem pervenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hostes adesse. Ogilvius & Balfurius, qui forte aderant, militem breviter ac pro tempore allocuti, bono animo esse jubent, intra triduum se cum Huntilæo redituros: statimque, equis conscensis, per proximos montes ad suos contendunt. Milites relicti, quod cuique ad manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi propinquam occupant: cæteri in ædes Comitis Marriæ, quæ, arcis instar in proximo tumulo sitæ, oppido imminent, confugiunt. Jacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum octingentis equitibus, longiore via ducens, postridie affuit. Prorex, dimissis domum Levinianis & Renfroanis, ut suis agris præsidio essent, si quid ab Argathelia moveretur, ipse tertio die Brechinum præmissos assequitur. Cum, ad rumorem adventus ejus, Nobilitas e vicinis agris conflueret, ac jam ad septem millia armatorum in castris censerentur, qui in turri sacræ ædis erant, statim deditionem fecerunt: reliqui, cum ad paucos dies se satis acriter defendissent, ac nonnullos, qui incautius subibant, partim occidissent, partim vulnerassent, tandem audito æneas machinas admoveri, & se ab Huntilæo destitutos esse, & ipsi Proregi se permiserunt. Is, triginta, qui plerique capti antea ac dimissi fuerant, aut in caussa pertinacius perseverarant, laqueo exstinctis, reliquos pene exanimes dimisit. Huntilæus interea, qui ad viginti millia passuum aberat, frustra majorem manum colligere conatus, (quod maxima *pars hominum*, quoties libere voluntatem declarare audebant, *turpitudine caussæ* abhorrebant) trepidus, ut sibi consuleret, in *feriores regiones* cum paucis retro cessit.

XXIII. Pro-

partes juvaret. Is, misso in Scotia cognosceret, cum Romanensium fact risset, nec omnes rebelles in Papismo abstinuit: motum tamen aliquem in suam factionem adhuc præpotentem templorum valvis affixis, ac indulge te promissis, excitare conatus est.

XXIV. Prorex, in VIII. Cal. Feb. intra id tempus, Legatis exterarum bat) ad res, quoad fieri poterat, leg Edimburgum rediit. Rebelles, reno gliæ Reginam, donec utriusque part rent, non tamen adversus pacem a se nebant, freti (ut credebatur) maxime tum exercitui Anglorum in Northum Ducis Norfolciæ caussa non sum depl cujus reditu non omnino desperabat, rebellium factionem pronior erat. consilia cum eo parcius communicaba

XXV. Hieme per inducias, subin ventus, qui fuerat in VIII. Cal. Feb tus. Interea Hamiltonii, cum in c subornassent, tandem Posteri ...

ltruit, quem ad diem ipse Sterlinum veniret, & pacta
.·Hanc deditionem secuti Hugo Mongomerius Eglentonii
Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in
recepti.

Per omne hoc tempus, cum Prorex in recipiendis rebelli-
itonius in legatione Anglica, abesset, qui arcem Edim-
tenebant, metu propinquo liberi, non cessant militem
, loca urbis idonea præsidiis occupare, commeatus, a
us Letham invectos, diripere, &, quibuscunque rebus
ad obsidionem tolerandam comparare, donec sperata ab
ilia adventarent. Proregi, equi lapsu graviter afflicto,
ta Glascuam reverso, per militem gregarium spes Britan-
superandi est oblata. Is cum inter præsidiarios in arce
xor, ad eum sæpe illuc commeare solita, furti fuit accu-
iente Flaminio virgis cæsa. Eam rem maritus, homo
t qui injuriam insignem conjugi factam existimaret, a-
ulit, ut sponte ex arce discesserit, & ex illo nihil magis
quam qua ratione posset nocere Flaminio. Igitur ad Ro-
uglassium, Proregis propinquum, rem defert. Ei pollice-
det, qui se ducem sequantur, facturum, ut arx brevi in
otestatem perveniat." Roberto adjunctus est Joannes Cu-
qui diligentius de rei tantæ conficiendæ ratione percun-
ed homo rudis & militaris, cum promissis minus fidei
t, quod dilucide expedire non posset, quæ erat pollicitus;
quit, quando verbis parum creditis, periculis me princi-
tro: si me sequi volueris, vos in arce sistam: sin aliud sen-
m omittite.

. Oratione ejus ad Proregem delata, cum & res magnitu-
nimos, in spem tantam pronos, accendisset, auctor autem
a existimarent) tamen parum idoneus videretur, adhibito
ntiam suscepti facinoris Thoma Crafordio, viro forti &
ris perito, tandem convenit, ut vel temere potius, spem
cuti, fortunam experirentur, quam per ignaviam occasioni
iderentur. Igitur paucis diebus, in scalis aliisque rebus
parandis, ei negotio consumtis, Cal. Apr. rei conficiundæ
, ut rumores prævenirent, quod tum induciæ, rebellibus
iæ Reginam impetratæ, exituræ erant.

T. Sed antequam hujus expeditionis eventum explicem,
pauca de situ & natura arcis dicere. A confluente Glottæ
fluminum, planities, circiter mille passuum, ad proximo-
tium radices extenditur. In ipso autem angulo, ubi am-
aiscentur, rupes biceps attollitur. Alterum ejus cornu,
us se exerit, occidentem respicit. In summo ejus vertice
t, longissimo in omnes partes prospectu. Alterum, pauh-
us, ad orientem vergit. Inter duo cornua, quod in Septen-
agros versum est latus, gradus habet, per obliquam ve
num industria & magno labore excisos, per quos vix f

ciat; ac media, qua ascenditur, rupe ædificiis occupata teram arcem, a superiore seclusam, efficiat. Præter na munimentum, duo flumina, Levinus ad occasum, ad Glotta, fossarum vicem supplent. Ad latus orientale, q intumuit mare, rupis radices alluit. Cum recessit æstu non quidem illa (ut fere sunt littora) arenosa, sed cœno ore solo in lutum soluto, diffunditur: eaque etiam tor propinquo monte præcipitantibus, interscinditur. Reli in campum herbidum ac planum est conversum. Arx fo nes tres habet, multis præterea locis aquæ vivæ scaturi teres Britanni (auctore Beda) locum vocabant Alcluth qui olim a Brittonibus Levino amne diremti erant, quo Brittonum id munimentum positum erat, Britannodun Adjacet eodem nomine oppidulum, in Levini amnis rip nus quingentis a confluente passibus.

XXIX. Hæc arx, ut quæ insuperabilis videretur, in b nis & civilibus, sæpe magnas tenentibus commoditate molestias exhibuit. Tum ei Joannes Flaminius, nomi exulantis, præerat: &, quia per se Regis factioni par erat, etsi in cædem prioris Regis non consenserat, tamen cidarum partes se adjunxerat: ac superiori toto quadri gis Gallorum (cui persuaserat Scotos fere omnes in Reg rum potestatem clandestinis fœderibus abiisse) facultatib

sidiarios, ut frequentes, per luxum & lasciviam, in oppido vicino, velut in sinu pacis, pernoctarent.

XXX. In hoc statu rerum, paratis, quantum per festinationem fieri poterat, quæ præsens expeditio poscere videbatur, Joannes Cuningamius, cum equitatu præmissus, ut obvios interciperet, ne qua de militum adventu rumor ad hostem permanare posset. Thomas Crafordius cum pedite consequitur. Jussi convenire ad Dumbucum, circiter medium noctis. (Is collis ab arce abest prope mille passus.) Crafordius (uti jussus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quæque rei conficiendæ ratio esset, edocet. Ducem itineris ostendit, qui primum se pollicebatur ascensurum, seque & alios, qui honore militari eminerent, secuturos affirmat. Ita militibus facile persuasis, ut suos duces sequerentur, scalas cæterumque rupis superandæ apparatum expediunt, ac paullo ante lucem pedites ad arcem ducunt. Equites in eo, ubi constiterant, loco, in utriusque fortunæ eventum restiterunt.

XXXI. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis objecta sunt: nam & pons torrentis, qui campum intersecat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, suspicionem injecerunt, ne & pons dedita opera ad iter remorandum esset solutus, & ignis ad indicandum hostium adventum a præsidio esset accensus. Sed pons celeriter, pro præsenti copia, est ita refectus, ut pediti pervius esset, & missi ad locum, ubi flamma visa fuerat, speculatores retulerunt, nullum ibi ignis vestigium repertum. Unde intellectum est, ardorem illum ex eo genere esse flammarum, quæ, in aere genitæ, interim subsidunt in terras, & subito conspectæ vanescunt. Ille propior timor, ne cum cœlum plurium stellarum lumine fulgeret, & dies jam appeteret, conatus eorum, e superiore loco, a vigilibus deprehenderetur, cum subito caligo densa ita cœlum texit, ut non infra mediam arcis rupem descenderet, superiorem vero partem ita tenebris involvit, ut arcis custodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, prospectum adimeret. Sed, ut caligo cecidit opportune, ita alius incommodissimo tempore casus intervenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos. Nam, cum pluribus scalis altitudo rupis esset superanda, ac primæ, propter longitudinem, essent ad tractandum inhabiles, hæ pondere properantium conscendere gravatæ, cum nec in lubrico saxo facile stabiliri possent, una cum ascensoribus repente corruerunt. Ea res, uti initio pavorem ac trepidationem injecit, ita brevi, comperto neminem eo casu afflictum esse, sic militum animos, prope conterritos, confirmavit, ut, velut favente consiliis eorum numine, alacriores ad pericula repetenda efficerentur. Igitur scalis circumspectius admotis, cum ad mediam rupem pervenissent, nacti locum minus iniquum, ubi consistere possent, ibi reperiunt inter saxa forte enatam fraxinum, quæ magnas eis commoditates attulit: funes enim ad eam nexos demiserunt, quibus socios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alii, funibus nixum [illegible], in me-

les, eos conspicati, excitato statim tumultu, saxa conjici
misaus, impari genere pugnæ deprehensus, cum nec sa
hostem peteret, nec scutum, quo se protegeret, haberet
desiliit, &, circumventus a tribus vigilibus, tamen pugna
it, donec comites, magis illius quam suo periculo sollicit
cipicarunt, & tres vigiles statim confecerunt. Interea,
qui, quantum possent, subsequerentur, murus vetustate p
tus, pondere & conatu scandentium procubuit: ac non tan
sua aditum patefecit, sed per rupem etiam intra arcem
& inæqualem, faciliorem descensum fecit. Catervatim
gressi magno tumultu, cum Deum ac Regem expeditionis
nomen Proregis identidem proclamarent, custodes, velu
pugnæ obliti, qua quisque poterat, suæ saluti consuli
dum primus impetus desæviret, se intra domos concluser
minius, cum per obliquam rupem se subduceret pericul
qui unus eum sequebatur, icto, ac statim ruente, atque
per invia descendit, ac per portulam emissus, flumine
æstum ad muros usque effuso, naviculam nactus, in A
profugit. Custodes infimæ arcis, ac præterea XXV. ex
riis, qui inter popinas & scorta in oppido pernoctavera
tu exciti, ne tentata pugna, qua proxime poterant, fuge
pti. fuerunt in arce, Joannes Hamiltonius, Fani Andrea
scopus; Joannes Flaminius Bogallius; juvenis quidam

ı ad rupem, qua milites aſcenderant, ventum eſt, res tam ar-
cunctis eſt viſa, ut milites etiam faterentur, " Se, ſi periculum
rævidiſſent, nullis conduci præmiis potuiſſe, ut illac ire tenta-
:nt." Veracus, cum argueretur a mercatoribus, quos fretum
ttæ ingreſſus hoſtiliter ſpoliarat, multis in concilio cenſentibus
ı eo furti agendum, tamen apud Proregem valuit Legati no-
ı inane, quod ipſe ſuis flagitiis violaverat. Igitur, ut ſpoliatis
:o ſua recuperandi ſaltem ſpes injiceretur, ad judicium ſervari
us eſt, & ad Fanum Andreæ, apud hoſpitem, non alienum a
ſſa rebellium, diverſari, unde velut vi ereptus, paucos poſt dies
od quærebatur) diſceſſit. Anglus, quamvis multis ſuſpicioni-
premeretur, ex literiſque etiam commendatitiis Joannis Leſlii
ſcopi Roſſienſis ad Flaminium, arce capta inventis, argueretur,
Angliam ad ſuos eſt remiſſus. Poſt ejus diſceſſum, intellectum
eum a Norfolcianis ſubmiſſum fuiſſe, ut Regem Scotorum vene-
olleret. Bogallius in cuſtodia retentus.

XXXIV. Reſtabat adhuc inter captivos unus, quem Prorex ma-
ıe extinctum volebat, Fani Andreæ Archiepiſcopus. Hic & ſupe-
ibus temporibus, ſub fratre ſuo Prorege, ut multa crudeliter &
re fierent, auctor erat, & totam fere, ſub Regina, invidiam re-
ı flagitioſe geſtarum ſuſtinebat. Timebat etiam Prorex, ne, ſi
gior mora interponeretur, ſupplicibus Reginæ Anglorum literis
neretur. Et Archiepiſcopi amici ne hanc quidem ſpem negli-
ant. Et, ne temporis anguſtia hunc conatum impediret, Ar-
piſcopus vehementer poſtulabat, ut judicium patrio more pera-
etur: id aliquid ſpatii etiam, quantulumcunque erat, allatu-
ı. At hæc fruſtratio ita diſcuſſa eſt, quod nullo novo judicio
hanc Archiepiſcopi cauſſam audiendam opus eſſet, quippe quæ
ublicis regni comitiis jam eſſet dijudicata. Itaque, cum cædis
giæ & Proregis ſuperioris manifeſto teneretur, ſuſpendio Sterlini
m finivit.

XXXV. Hæc fere tum magna ex parte nova ſunt prolata: nam,
eum fere diem, major pars latuerat. Archiepiſcopus Fani An-
æ, qui proxime diverſabatur, libenter trucidandi Regis partes,
oblatas, & ob veteres inimicitias, & ſpem propinquam regni
ſuam familiam transferendi, ſuſcepit. Sex igitur, aut octo, e
noroſiſſimis ſuorum electis, ac datis eis Regii hoſpitii clavibus,
ı commendat. Illi, cum ſummo ingreſſi ſilentio, eum ſopitum
rimunt, corpuſque ſuffocati in proximum extra muros hortum,
portulam (cujus ante memini) efferunt: ac tum demum, dato
ıo, flamma ædibus ſuppoſita eſt. Indicium autem ejus ſceleris,
Joannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita
ınavit. Is enim non ſolum, facti nefarii dies noctesque obver-
te conſcientia, animi inquietudine vexabatur; ſed corpus etiam,
ıt contagio animi infectum, cruciabatur, ac lenta paullatim ta-
liqueſcebat. Circumſpicienti igitur omnia remedia, venit in
:em, ut ludimagiſtro Paſletenſi, viro minime malo, & adhuc

in partibus Papisticis hærenti, totum rei ordinem, sociosque
ris nominatim indicaret. Sacerdos etsi sedulo eum solaretur
næque misericordiæ admoneret, tamen, quia vis mali altius
traverat, quam ut talibus piaculis ægritudo, quæ altius radic
rat, exstirpari posset, intra paucos dies, mœroris mole obrut
cessit. Sacerdos rem non ita occulte texit, ut ad Regis ami
ma non permanaret. Illi, multis mensibus demum post e
Matthæo Comite Leviniæ rerum potiente, capto Britannod
Episcopo Sterlinum ducto, sacerdotem eo pertrahendum cur
cum, quæ de cæde Regis antea dixerat, tum affirmaret, ab
tonio rogatus; "Unde hæc rescisset? num ex confessione
"lari? id quoque cum ille affirmasset, tum Hamiltonius;
"ignoras, opinor, quæ pœna revelantibus confessionum ar
"constituta." Nec quicquam amplius ab eo ad id crimen
sponsum. Post autem quindecim aut amplius menses, cum
sacerdos, jam tertio inter missificandum deprehensus, ar
supplicium, ex legis præscripto, duceretur, eadem omnia
ante dixerat, & apertius & copiosius, publice recitavit: eaq
brevi fuerunt divulgata, ut Hamiltoniorum clientes, inter
gantes, cædem Regis alii aliis objectarent.

XXXVI. Interea rebelles per fratrem præfecti arcis Ed
gensis aliquid pecuniarum a Gallo corraserant; & Mort

moderatio pœnæ invidiosum. Nam, tot Reges, a nostris ribus morte, vinculis, exilio, punitos, enumerare nihil est : externis autem exemplis nostrorum factum confirmare, o minus : cum tot, ex antiquis historiarum monumentis, ul- :se offerant.

{VII. " Gens enim Scotorum, cum ab initio libera esset, 's eo jure sibi creavit, ut imperium populi suffragiis eis man- n, si res posceret, eisdem suffragiis adimere possent. Ejus multa, ad nostram usque ætatem, remanserunt vestigia. . & in circumjectis insulis, & in plerisque continentis locis, iibus sermo priscus & instituta hæserunt, is mos in Phylar- creandis adhuc servatur. Hujus quoque juris expressam ha- imaginem, quæ in regno ineundo usurpantur cærimoniæ : uibus facile apparet, regnum nihil aliud esse, quam mutu- nter populos & Reges stipulationem. Idem vero apertissime t intelligi, ex inoffenso veteris juris tenore, ex quo apud os regnari cœptum est, ad nostram usque memoriam serva- um nemo, interea, hoc jus non modo abrogare, sed nec con- re, aut ulla in parte imminuere, tentarit : cum tot Reges, enumerare longum esset, majores nostri regno exuerint, o damnarint, carceribus coercuerint, supplicio denique affe- t : nec unquam tamen de legis acerbitate minuenda mentio . est. Nec immerito fortasse, cum ea non sit de illarum san- um genere, quæ mutationibus temporum sunt obnoxiæ, sed, imo generis humani exortu, in mentes hominum incisæ, & io prope gentium omnium consensu comprobatæ, &, una rerum natura, infragiles & sempiternæ perennent ; ipsæque, us imperiis obnoxiæ, omnibus dominentur & imperent. :, quæ, in omni actione, oculis & animis nostris sese offert, nus, nolimus, in pectoribus nostris habitat, majores nostri i, semper adversus violentiam armati, impotentiam tyran- m compresserunt. Sed nec Scotis hæc solis lex est propria ; omnibus nationibus & populis bene institutis est commu-

{VIII. " Ut autem civitates clarissimas, Athenas, Lacedæ- i, Romam, Venetos, silentio prætereama, quæ non, nisi cum tate pariter, hanc legem sibi eripi sunt passæ : etiam illis ioribus, quibus res Romana sævissima tyrannide fuit oppres- i quando forte vir bonus imperii nomine fuit honestatus, in na sibi gloria ducendum probabat, sicubi se populo inferio- & legum jussis obnoxium, fateretur. Nam, & præfecto : ensem Trajanus cum (de more) traderet, dixisse fertur, *Pro vel in me, prout merebor, utitor* : & Theodosius, pessimis ioribus optimus Imperator, testatum inter legum sanctiones quere voluit, *Vocem regnantis majestate dignam, imo majus rio esse, Confiteri, se esse legibus inferiorem.* Sed nec gentibus aris, & a cultu & humanitate [illegible] ongissime remotis, hoc " igno

“ ignotum fuit. Plena est omnis vita, plenæ omnium nationum
“ historiæ. Sed, ne obsoleta conquirere videar exempla, duo mo-
“ do proferam, cum nostra memoria conjuncta. Nuper Christiernus
“ Danus, ob intolerabilem sævitiam, cum tota stirpe Regno est exa-
“ ctus, graviore certe pœna, quam ab ullo Regum nostrorum po-
“ pulus unquam exegit: nunquam enim parentum peccata in libe-
“ ros propagavit. Sed ille, ut omni scelerum genere inquinatissi-
“ mus, singulare merito supplicium luerit. Quid Caroli Quinti Im-
“ peratoris mater? quid illa perpetua custodia dignum commisit?
“ Mulier, ætate adhuc integra, mortuo marito juvene florentissi-
“ mo, de secundis nuptiis cogitasse dicitur: neque sceleris ullius,
“ sed legitimæ cujusdam (ut severiores loquuntur) intemperantiæ,
“ ut publici mores habent, honestissimæ necessitudinis, jure divino
“ & humano comprobatæ, insimulata. Si conferenda jam sit Re-
“ ginæ nostræ cum Christierno Dano calamitas, (ut nihil amplius
“ dicam) non levius illa peccavit, sed in eam moderatius est a-
“ nimadversum. Si cum Joanna Austria, Caroli matre, quid mi-
“ sella illa commisit, nisi quod voluptatem, legibus permissam, &
“ remedium ætati necessarium, quoad licebat, experivit? Et ta-
“ men eam pœnam innocens tulit, de qua gravissimorum scelerum
“ convicta nunc conqueritur: & legitimi conjugis cædes, & illegi-
“ timum cum parricida publico matrimonium, eosdem nunc habet
“ deprecatores, qui in Rege trucidando sceleris pœnam innocentiæ
“ irrogabant.

XXXIX. “ Sed hic, neque, quid majorum exemplis debeant, co-
“ gitant, neque legis illius æternæ sunt memores, quam clarissimi
“ Proceres, a primis usque regni incunabulis, secuti, violentiam
“ tyrannorum compescuerunt. Et nos, in præsentia, quid egimus
“ aliud, quam quod, tot regnorum & liberarum nationum vestigiis
“ insistentes, licentiam, supra omne legum imperium sese efferen-
“ tem, compressimus? Non ea quidem severitate, qua majores in
“ hoc genere sunt usi: neminem enim, qui in tali scelere fuisset
“ deprehensus, pœnas legum illi effugere voluerunt. Eos si nos
“ imitati fuissemus, non solum a periculi metu abessemus, sed eti-
“ am calumniarum fugissemus molestias. Idque ex adversariorum
“ postulatione potest intelligi. Quoties nos apud vicinos Reges
“ criminati sunt? quas gentes adversus nos non concitant? quid
“ tandem ista importunitate flagitant? Ut videlicet, æquitate juris
“ omnis controversia tollatur. Nos istam conditionem nunquam
“ recusavimus: nunquam illi toties oblatam recipere voluerunt.
“ Quid igitur postulant? ut tyrannos, gravissimi sceleris manife-
“ stos, spoliis civium pastos, Regum sanguine oblitos, in bonorum
“ supplicia inhiantes, auctoritate publica armemus? & parricidii
“ perpetrati compertos, cogitati gravissimis suspicionibus infames,
“ indicta caussa, nostris capitibus imponamus? Et tamen hic eo-
“ rum petitioni improbæ largius indulsimus, quam aut mos patrius,
“ aut legum severitas, aut juris æqui moderatio pateretur. Nulla
“ vene

“ pene res ab historiæ nostræ scriptoribus aut frequentius est cele-
“ brata, aut diligentius pertractata, quam in malos Reges animad-
“ versio. Inter tot tamen male gesti imperii reos, quis unquam
“ tantam iratorum civium in pœna irroganda sensit lenitatem,
“ quanta in Regis nostri matre, in atrocissimo facinore deprehensa,
“ punienda sumus usi? Cui unquam, sceleris convicto, potestas est
“ data, filium, aut propinquum, suum in locum substituendi? Cui
“ aliquando libertas illa permissa est, ut, quos vellet, proxime re-
“ gnaturo Curatores apponeret?

XL. “ In ipsa vero ejuratione regni, quid est, quod quispiam
“ vel paullo durius factum queratur? Mulier adolescens, oneri im-
“ posito impar, rerum perturbatarum procellis agitata, per literas
“ petit; ut Proceres non minus molesta quam honorifica regni ad-
“ ministratione eam liberent; impetratum est: ut ab ea in filium
“ jus transferant; ita, ut voluit, est factum: ut Curatores nomina-
“ ret, qui rerum summæ præessent, dum filius adolesceret; id
“ quoque ei datum est. Et quo plus auctoritatis res haberet, ad
“ Ordines in conventu publico de ea relatum est: a quibus recte &
“ ordine cuncta fuisse acta judicatum est, & decreto publico id con-
“ firmatum est, quo nullum neque sanctius nec firmius nobis est
“ vinculum. At quicquid in custodia est actum, non ut sponte ge-
“ stum, sed timore mortis expressum, velut alia multa, ad quæ
“ metus caussa homines coguntur, pro infectis haberi solent ac de-
“ bent. Ista quidem timoris excusatio, ut non sine caussa interdum
“ a judicibus solet accipi, ita non semper justam ad res judicatas
“ rescindendas caussam affert. Nam cum sui emolumenti caussa,
“ injecto timore, plus actor a reo extorquet, quam per æquitatem
“ legum assequi posset; merito aut vi coactis, aut formidine im-
“ pulsis, hæc remedia optimo jure sunt provisa. Contra vero, si
“ animus, male sibi conscius, ex justæ pœnæ exspectatione metum
“ confinxit, aut si vitandi justi supplicii caussa in conditiones ali-
“ quas consensit, nullam satis justam caussam ad rescindendas res
“ transactas is timor affert: alioqui, quo quis esset sceleratior, eo
“ facilior ei in aliquem legum portum foret receptus; & quæ reme-
“ dia sublevandis innoxiis sunt excogitata, ad impios pœnis exi-
“ mendos transferrentur: illæque ipsæ vindices injuriarum leges,
“ bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt asylum, sed
“ malis, justum supplicium timentibus, injustum perfugium. Iste
“ autem metus, qualiscunque fuerit, qua tandem in re conditionem
“ Reginæ fecit deteriorem? Regii enim fastigii titulus, & regni
“ administrandi potestas, jampridem ei universi populi judicio erat
“ adempta, & jam in ordinem redactæ vita restabat præcaria, ea-
“ que ipsa non criminum innocentia, sed populi misericordia, fru-
“ ebatur.

XLI. “ Quid igitur, cum regno cessit, per timorem amisit? Im-
“ perio jamdudum exuta, inane nomen imperii abjecit: & quod
“ ab invita jure extorqueri poterat, sponte remisit: & reliqui tem-

" poris vitam, & infamiæ turpitudinem, &, ipsa morte miseriorem,
" perpetuum imminentis fati timorem, vani nominis umbra rede-
" mit. Itaque miror hic neminem, seu Reginæ patronorum, seu
" Legatorum, prævaricationem videre. Nam qui petunt, ut, quæ
" a Regina in custodia sunt gesta, rursus infecta fiant, hoc videlicet
" postulant, ut in locum, unde se metu dejectam queritur, restitua-
" tur. Quis vero locus erat is, in quem tantopere flagitat restitui?
" (nam ante jampridem erat a regno gubernando remota, &, omni
" publica administratione jam ademta, legum pœnis relicta) Nem-
" pe boni isti patroni, eam restitui volunt, ut de crimine, non mi-
" nus manifesto, quam fœdo & detestabili, caussam dicat; aut ve-
" rius, caussa jam cognita, justas pœnas luat: & quæ nunc in mi-
" sericordia propinquorum aliquo laxamento fruitur, &, in re atro-
" cissima, non pessima conditione utitur, in medias judiciorum pro-
" cellas iterum conjiciatur, nulla meliore spe incolumitatis, quam
" quæ ex tot priorum Regum, qui se judicum sententiis permise-
" runt, condemnatione redundet. Quod autem, ad sollicitandos
" simpliciorum animos, seditiose jactatur ab adversariis, tyrannis
" puniendis bonorum Regum majestatem imminui, & auctoritatem
" propemodum vilescere, id quale sit videamus. Nam contra re-
" putando, nihil honorificentius societatibus & cœtibus bonorum
" esse potest, quam si malorum contagio liberentur. Quis sena-
" tum Romanum, supplicio Lentuli, Cethegi, aut Catilinæ, pol-
" lutum existimavit? Valerius Asiaticus, tumultuantibus ob cædem
" Caligulæ militibus, & subinde flagitantibus, quis tam audacis fa-
" cinoris esset auctor, e loco sublimiore & conspicuo proclamavit,
" *Utinam istud vere assumere possem.* Tanta fuit in unius hominis
" privati libera voce majestas, ut tota vecors illa multitudo, statim
" dissipata, conquieverit.

XLII. " L. Junius Brutus, cum conjurationem de recipiendis in
" urbem tyrannis restinxit, non existimavit familiam cæde nefaria
" pollutam, sed sanguine suorum liberorum e Nobilitate Romana
" maculam elutam. Christierni Dani carcer ecquid detraxit de
" laudibus Christiani proximi Regis? Ecquid obstitit, ne optimus
" omnium suæ memoriæ Regum haberetur? Præstans enim & vir-
" tuti suæ innixus animus, neque aliena gloria crescit, neque de-
" crescit infamia. Sed his omissis, ut ad criminis defensionem re-
" vertamur, Reginæ petitioni abunde satisfactum arbitramur, quæ
" a nobis poposcit, ut caussam nostram tam evidentibus argumentis
" confirmaremus, ut ipsa sibi persuadere posset, eam esse justissi-
" mam, & aliis, rationem reposcentibus, honeste respondere. Quod
" enim ad cædem attinet, adeo dilucide ejus auctor, & ratio, &
" caussæ, fuerunt a Comite Moravio sociisque ejusdem legationis
" explicatæ, ut Reginam Angliæ, cæterosque ab ea ad illarum re-
" rum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima judicia late-
" re potuerit. Quæ vero, post id facinus, in crimen vocantur,
" ostendimus, cum lege divina, cum lege naturæ, quæ & ipsa quo-

" dammodo

" dammodo divina est, cum legibus patriis & institutis, consentire,
" neque ab aliarum gentium, apud quas jus fasque & magistratu-
" um imperia valuere, moribus esse aliena: nostramque caussam
" cum probent omnes divinarum humanarumque interpretes legum,
" tot seculorum exempla, tot populorum judicia, & tyrannorum
" supplicia; non videmus, quid in nostra caussa tam sit novum, (ne
" dicam iniquum) quod Reginam remoretur, quo minus & ipsa
" nostræ caussæ subscribat, & aliis persuadere possit, nihil hic esse,
" cur nos a bonorum, aut civium, aut Christianorum, officio dis-
" cessisse debeant existimare.

XLIII. " Hæc eorum, quæ pro caussa tum dicenda viderentur,
" summa, literis comprehensa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram
" viris summa virtute & doctrina, quos Regina eis de rebus con-
" ferre sermonem jusserat; descriptamque, ad eam deferendam,
" dedimus: ac postridie, qui fuit dies Cal. Martii, mane iterum in
" aulam convenimus, ut, si fieri posset, certiores fieremus, non
" modo quid de nostro responso, sed de summa totius caussæ, sen-
" tiret. Sed, quia Regina eo die profectura erat ad villam su-
" am, ad tria millia infra Londinum, cui villæ Vico Viridi no-
" men est, non fuit nobis ejus tum conveniendi potestas. Igitur,
" quod proximum fuit, cum concilii Primoribus, qui nobis audien-
" dis ab initio dati erant, collocuti, ex eis intelleximus, eam (etsi
" illa ipsa ex urbe migratio, aliæque curæ, non multum vacui
" temporis ei concessissent) tamen nostrum legisse commentarium:
" verum nondum sibi plane esse persuasum, nostram caussam tam
" fuisse justam, ut sine ullo animi scrupulo eam probare posset.
" Quapropter hortabatur, ut ad secundum, ab initio nobis propo-
" situm, rediremus, aliquamque rationem dispiceremus, qua hæc
" discordia conditionibus honestis consopiretur. Nos ex adverso
" respondimus; Nos quidem domo non esse missos cum liberis
" mandatis, sed certis finibus circumscriptam habere potestatem:
" neque liberum nobis esse, consultare de ulla omnino re, quæ ad
" imminuendum Regis nostri imperium pertineret: nec, si etiam
" oblata fuisset a nostris ea potestas, eam fuisse accepturos, aut per-
" missa usuros.

XLIV. " Rebus in hoc statu tum relictis, cum Regina in sua
" villa, nos Londini diversaremur, misimus e nostris, qui ex ea
" scirent, nunquid esset præterea, de quo nobiscum agendum exi-
" stimaret: aut, si nihil esset, ut curarent veniam discedendi nobis
" impetrandam, ut domi reip. pro virili consulere, & privatam non
" negligere, ac, si qua in re liceret, Majestati ejus gratificari possi-
" mus; studium certe nostrum ei probare conemur, cujus declaran-
" di major erit domi nobis potestas, quam in alieno solo degenti-
" bus. Hac nostra flagitatione id saltem perfecimus, ut juberemur
" quinto die mensis Martii nos in aula sistere. Ibi, cum ad Regi-
" nam essemus perducti, ea nostram in tuenda opinione suscepta
" obstinationem graviter increpuit, quod disceptationem, aut po-

" tius

“ runt. Respondemus, Nos nequaquam nostris opinion
“ ita pertinaciter addictos, ut non libenter ex ipsa consi
“ ejus quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, mo
“ veatur, ne præsens regni status mutaretur, aut aliqua
“ imperio fiat imminutio. Ea de re nullam nos consultati
“ velle aut posse attingere.

XLV. “ Postridie, ad villam Regiam (uti cum Regina
“ rat) descendimus, initoque cum consiliariis colloquio, c
“ ab eis in medium essent proposita, quæ ad dirimenda
“ versiam, quæ erat de titulo regni, inter matrem & fil
“ rent, nos, quia & non paucæ erant, nec de rebus parvi
“ rationes utrinque jactabantur, rogavimus, ut eas scri
“ exhiberent, ut spatium de tantis rebus cogitandi nobi
“ Nec illi, consulta prius Regina, moram fecerunt. Cui
“ per ordinem excussis, res visæ sunt tam arduæ, tamque
“ am majestatem imminuendam pertinentes, extraque fi
“ oni suæ præscriptos positæ, ut eas nec vellent, nec aude
“ possent, attingere. Postridie, Robertus Pitcarnius in a
“ responso remissus est. Id erat; Rem ad universorum c
“ gnitionem pertinere, nec tam paucorum hominum dis
“ committendam. Idem quoque ad eos nostrum respon
“ ptum petentibus, postridie illius diei, hoc est, mensis
“ no die, ad aulam retulit: ac magnopere petiit a Regina
“ actis quorum caussa venerant, Legatis domum abeun
“ daret. Post decimum demum diem, Reginæ convenie
“ copia facta est. Delecti a concilio, quibuscum, a nostr

XLVI. "Proximo die, qui fuit vicesimus Martii, in aulam fuimus revocati. Ibi Regina ad se jussos accedere, in hanc fere sententiam alloquitur: Se, cum suis, nostra responsa expendisse, satisque perspicue intelligere, neminem, præter summum Scotorum concilium, qui ex conventu Ordinum constat, posse ad ea, quæ postulabantur, certi quicquam respondere. Itaque, se rationem inisse, qua rem integram, honesto colore prætento, relinqueret. Sibi renunciatum esse, comitia omnium Ordinum brevi in Scotia futura. Eo (quod bene vertat) proficisceremur. Ibi operam daremus, ut ex utraque factione, pari utrinque numero, certi homines deligerentur, qui caussas controversiarum diligenter expenderent. Se quoque eo Legatos missuram, qui una cum eis paci reconciliandæ operam darent. Se autem petere, ut interea induciæ renoventur, dum res ad finem aliquem deduceretur. Hæc etiam se velle cum Legatis Reginæ Scotorum conferre, eosque, si posset, in suam sententiam adducere. Illi autem, re audita, se excusant: nihil enim se, Principe sua inconsulta, in ullam partem statuere posse. Se quidem, ut resciscant quid ad eam rem sententiæ habeat, ad eam scripturos. Nos vero redeundi ad nostros promissum commeatum flagitabamus. Verum interea jubemur brevem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum a Regis nostri matre, ad Episcopum Rossiensem, cæterosque ejusdem Reginæ Legatos, responsum rediret. Post id, de reditu statim impetraturos.

XLVII. "Interea nihil ad festinationem nostram profuit, quod ' identidem objiceremus, nihil nobis cum Rossiensi Episcopo rei ' esse: neque is legationi nostræ propositus esset finis. Nos quidem, cur veneramus, perfecisse: mirari vero, cur Episcopus Rossiensis nostrum reditum, peracta legatione, remorari debeat: ' præsertim, per nostram absentiam, tot novarum rerum obortis ' tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. Sed ' nec hac prope importuna nostra flagitatione quicquam promovimus: res enim de die in diem prolata est, ad pridie Cal. April. ' quo die Regina Londinum rediit. Sed quæ, in conventu publico inchoata, tractabantur, per triduum fere proximum ita Reginam tenuerunt, ut ad externa disceptanda nullum ei otium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis arcessitis, moram ' injectam excusat. Ostendit, matrem Regis nostri præfidentem ' suorum audaciam graviter per literas increpuisse, quod suam ad ' caussam hac ratione tractandam descendissent. Itaque, inquit " Angla, cum a via concordiæ a me proposita tam vehementer " abhorreat, non ero diutius vobis in mora. Quod si forte pœnitentia (quod spes est) posterius ducta, in hanc viam redire velit, " vos non dubito in officio futuros. Ita tandem benigne & humaniter dimissi, octavo die Aprilis iter in patriam sumus ingressi.

XLVIII. Hæc cum Sterlini in conventu Procerum recitata fuissent, magnoque omnium consensu diligentia fidesque Legatorum

appro-

petraturi non videbantur. Nec dubitabant eo rem ven
rebelles pecunia bellicoque apparatu a Gallo juvarentur
tra in unam Angliæ Reginam essent intenti, quæ beni
tio, eis, intellecto Reginæ Scotæ scelere, pollicita er
Regemque eorum sibi curæ fore. Sed nec Gallus sua
expedire poterat: Reginam enim restitui volebat, Re
dedi nolebat. Cum autem non ignoraret, quam valid
folciana factio, quæ res novas moliebatur, non despera
Regina Scota e custodia vel clam elaberetur, vel per v
tur. Hic fere tum rerum status in Britannia erat.

XLIX. Mortonius, cum in conventu Sterlini suæ leg
Proceribus probasset, domum reversus, quæ quatuor m
dimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum
tibus habebat, ut & se, si quid oppidani attentarent, ea
retur, & eorum excursiones prohiberet, dum majores
rentur. Interim Reginæ factio, quæ oppidum tenel
conscribit, loca idonea præsidiis occupat, atque in id u
consilia confert, ut, excluso Prorege, comitia, quæ E
erant indicta, impediret. Ad hæc Mortonius, uti a Pr
mandatum, viginti equites, & e centuria peditum, qua
tibus infrequentem secum habebat, circiter septuaginta
sit, qui edicto publice denunciarent, (nam Edimburgum
dio tenebatur;) "Ne quis, terra marive, rebelles co
"armis, aliove quovis bellico apparatu, sublevaret: qu
"cissent, eisdem quibus rebelles pœnis essent obnoxii."

: quidem cum jactura, sed tamen, ut facile appare-
rtute eos esse, etsi numero superarent.
orex, cum nihil haberet ad oppidum oppugnandum
antibus comitiis, ob temporis angustiam, machinæ
nt, a vi abstinendum ratus, comitia tum extra por-
tuit: nam oppidum cum in longitudinem exporre-
muris id primi circumdederunt, magnam ejus par-
eria excluserant, ita tamen ut ejus partis habitato-
s integrum servaretur. Illic igitur habita sunt co-
is interpretantibus, "Nihil referre, in qua urbis
itur." In hoc conventu, cum perduelles essent de-
es fere eorum qui arcem tenebant, ac hi potissi-
nscientiam cædis Regis ac Proregis judicia fugie-
Ordinum decreto (cujus judicii summa est auctori-
: vulgus, quod fere a Nobilitatis nutu pendet, ab
& ipsi, ex ea copia quæ apud eos erat, comitia co-
ab eis stabant, quibus jus suffragii erat, e quibus
non venerunt, alii affuerunt quidem, sed ut spe-
usque officiis forensibus abstinuerunt. Ita, cum nec
gatorum esset numerus, nec hi tempore legitimo aut
convocati, ut tamen speciem aliquam legitimæ mul-
nt, duo Episcopi, aliique nonnulli absentes, (quod
fando auditum erat) suffragia sua in ancipitem co-
um scripta miserunt.
: tempore, cum arx assidue in Procerum conventum
ninis jacularetur, ac sæpe globi ferrei in mediam
t, neminem tamen aut occiderunt aut vulnerarunt.
oque conventu pauci: & utrique comitia in men-
indixerunt, alteri Sterlinum, alteri Edimburgum.
, ac neutris alteros lacessentibus, velut in inducias
, major pars mercenariorum, qui cum Mortonio
unt dilapsi. Qui oppidum tenebant, non ignari,
:a Mortonium infrequentia, simul ignominiæ supe-
upidi, ducentos viginti pedites sclopetarios, equites
Hi duas machinas æneas campestres secum avexe-
o, ut vel oppidulum Dalkethum, ubi tum Mortoni-
rent; vel, si id non succederet, metu hostem intra
erent, atque, ea velut timoris confessione expressa,
rent. Hi cum in colle adverso sese instructos osten-
Dalkethi, ad arma, conclamatum est. Mortoniani
pedites, & circiter sexaginta equites, per adversum
s, in planitiem demum invecti, contra ad pugnam
. Procurrentibus deinde utrinque jaculatoribus, le-
nserto, rebelles, qui omnia apud hostem se impara-
os crediderant, spe sua decepti, retro, quantum in-
s poterant, abeuntes, urbem repetebant. Interea,
, *aliis se* recipere cupientibus, ad Cragmillarium,

 arcem

rum minor fuit. Sed fortuita res utriusque partis dec
pe æquavit. Nam qui Edimburgo venerant, dolio
pulveris secum advexerant: inde milites festinantes d
tius depromunt, igne temere injecto, tanta vis flamm
rupit, ut equus, qui vasculum vehebat, & peditum
cobus Malvillius, compluresque militum, ejus afflatu
sti, ac major pars eorum intra paucos dies perierit.

LII. Dum hæc, re in neutram partem inclinata, cir
gum geruntur, cohors una Scotorum, qui superioribus
nia mercede militaverant, cuique præerat Michael
lescens nobilis, summa virtute & doctrina, domum
ram suam Regi, oppidanis frustra contendentibus ut
pertraherent, obtulit. Hi brevi ad suos invisendos spa
to, dum ad diem dictum conveniunt, certiores fiunt,
naves ad se intercipiendos instrui. Harum insidiarum
tonius, ipse, pro præsente copia manu armata, nemine
duceret, adeo festinanter Letham venit, ut eos consce
oppresserit: sedecim e moratoribus in ripa, dum sca
solvunt, capti. In posterum diem, quoniam citius per
ani non poterant, naves paratæ, quæ reliquas persequ
redeuntes interciperent. Prorex quoque ea nocte certi
ipse, postridie summo mane, cum tumultuariis copii
Forthæ littore festinavit, ut rebelles, egressos in terr
ret. Sed militum Cimbricorum properatio hos omne
cit irrito. Major enim pars, majorem n

[illegible]sionem se ab hostibus, numero inferioribus, expressuros: vel, si [illegible]m copiis ejus sine duce congrederentur, aliquid in summam rei [illegible]effecturos. Mortonius, per stationem equitum certior factus, e [illegible]tto statim consurgit, & arma capit, suosque omnes in propin[illegible]uum colliculum producit, atque instructos tenet, quadringentos [illegible]re ab hoste passus. Drurius Anglus inter acies cursitabat, ac u[illegible]osque invicem rogabat; " Ut domos redirent, neu spem rerum componendarum nimis calidis consiliis infringerent." Cum de [illegible]eptu consentirent, & id modo controversum inter eos esset, utri [illegible]ius signa converterent, hanc quoque litem Drurius tollere cona[illegible]s, ab utrisque petiit, " Ut, cum ipse stans in medio inter duas acies signum dedisset, utrique eodem momento se reciperent." [illegible]ortonius non repugnabat: rebelles contra minabantur; " Se, ni[illegible]si sponte discederet, eum cum ignominia pulsuros." Ac jam vix [illegible]etineri poterant, quo minus aciem promoverent.

LIV. Hoc responso recepto, Mortonius, se Drurio ac Anglis, [illegible]ios eo tempore nolebat offendere, ac suæ moderationis testes li[illegible]nter habere vellet, satisfecisse ratus, repente in hostem duxit. [illegible]quites primi, impetu facto, statim cornua nudant: pedites, at[illegible]entato tantum certamine, & ipsi terga dederunt. Ibi, cum porta [illegible]i proximi effusè fugientes capere non posset, complures in an[illegible]stiis occisi, multi proculcati, multi etiam capti, nemine resi[illegible]ente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, con[illegible]i loco, se in ordines receperunt, ac iterum ad primum hostium [illegible]petum fugerunt. Fuga adeo effusa in urbem fuit, ut relicta [illegible]rta omnes in arcem contenderent: ac nisi hostis sequens in præ[illegible]m intentus fuisset, oppidum neglectum capi potuisset. Ex re[illegible]llibus supra quinquaginta occisi, circiter centum quinquaginta [illegible]pti. In his Alexander Humius, leviter saucius, equo labente op[illegible]essus: Galvinus Hamiltonius cæsus. Jacobus Culenus, Hunt[illegible]i propinquus, peditum ductor, ex armario pauperculæ mulieris, [illegible]i latebram quæsierat, extractus, Letham perducitur. Eo con[illegible]ecto, tantus vulgi clamor exortus est, ut, nisi ejus morte, homi[illegible]s sibi satisfieri non passuri viderentur. Is enim, superioribus [illegible]llis civilibus, avare & crudeliter latrocinium exercuerat. in Gal[illegible]s infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum ar[illegible]s contendentibus, cum ab utroque pecuniam ad militem condu[illegible]ndum accepisset, utrique operam pollicitus, neutri præstitit, [illegible]ilia facinora fœda patraverat; tandem (ut dixi) captus, maximo [illegible]n plausu ad supplicium est ductus.

LV. Post paucorum dierum quietem, oppidani, refectis viribus, [illegible]e in armis ostentarunt: quotidie fere ex eo levia certamina con[illegible]ebantur, varia plerumque fortuna. Pro Regiis erat virtus mi[illegible]um, pro rebellibus locus ad insidias commodus, & arx imminens [illegible]speculandum, unde omnes exitus hostium conspici poterant. Nec [illegible]e se committebant certamini, extra quam ex arce tormentis glo[illegible]ferrei adigi possent. Lethæ Prorex se continebat, in omnes to-

men demergunt. Alia, eisde
liarum quidem rerum inanis
Galliarum promissa, spemque
periore biennio, quo bellum
Angliæ Regina Regiæ partis,
bellium animos exigua pecuni
stentabant: nec tam studere
quam ne vincerentur. In id ei
volebant; Angla, ut Scoti, ræ
gem non inviti mitterent, atqu
tur; Gallus, ut rebelles Britann
rent, iisque præsidiis, capiti se
bus, Scotos, vel invitos, habere
desperata, & amisso Britannod
incumbebat: id tantum spectaba
eis exhausto, novum & non nece
susciperet: sed ad præsentem r
si non caperetur. Et Scoti cert
cum ob antiquas controversias, t
tentiam, qui in ejus morte sua
bant. Eo enim sublato, Regina
mior, cum Regis unius vita spei
gina Scotorum totius insulæ ir
matrimonio, regnum, cui vellet
religionis per totam Europam c
rum afferre

cum tres modo supremi ordinis suffragatores secum haberent: e quibus duo procuratores comitiis Reginæ nomine habendis præerant; tertius, Alexander Humius, unus esset, qui suffragii jus haberet: & Ecclesiastici ordinis duo Episcopi: alter illo, ante aliquot menses, relegatus per Proregem, deinde statu urbis permutato, cum sine commeatu discedere non auderet, ibi invitus permansit: alter decoctor, accisis bonis, necessitate eo coactus. Iis consentibus, supra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procacissimi enim militum, velut victoria jam parta, patrimonia sibi aliena destinantes, multos innoxios & quietos, ideoque maxime injuriæ opportunos homines, in numerum proscriptorum referebant.

LVIII. Prorex, Sterlinum profectus, magno Procerum concursu, & ipse comitia habuit. Circiter triginta ex pertinacioribus in caussa Reginæ damnati: cæteri in spem veniæ dilati. Per Procerum absentiam, rebelles, aliquid tentandum rati, omnes ex urbe copias eduxerunt, &, ad speciem multitudinis augendam, omnes oppidanos, cum majore parte militum, in acie statuerunt, eo consilio, ut, velut superioribus temporibus consueverant, leviter lacessendo, Regias copias Letha elicerent: interea, dum intentos in se hostes distinerent, reliquis longiore itinere occulte circummissis, oppidum præsidio destitutum, per aversam ingressi portam, incenderent. Patricius Lindesius Lethæ præerat, homo manu & consilio promtus. Is, productis copiis, cum a deprehensis insidiis sibi satis cavisset, suos recta in hostem duxit. Et, cum initio satis acriter dimicatum fuisset, tandem, impressione majore facta, rebelles fusi, fugati, & usque ad oppidi portas non sine cæde compulsi: magnus captivorum numerus abductus, sed major pars fuit oppidanorum. Alexander Humius captus, suorum interventu est liberatus. Vespere, cum Regii victoria læti se reciperent, Jacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copiis præerat, cum ab agmine suorum, quod cogebat, longiuscule abesset, a turma equitum, cum, dubia luce, cujus partis esset dignosci non posset, in compito quodam exceptus, in urbem ductus est.

LIX. Hoc incommodo accepto, rebelles animum adjecerunt ad aliud facinus, ut majoris periculi & audaciæ, ita in spem, si successisset, belli universi patrandi. Nam, cum per exploratores comperissent, omnes fere Proceres adversæ factionis Sterlini adeo negligenter & solute agere, ut, tanquam in summa pace, in oppido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, assumtis trecentis peditibus, equitibusque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus esset molestum peditibus, qui raptim ducebantur, pridie ejus diei omnes rusticorum equos, qui ad mercatum venerant, retinuerunt, &, si quos obiter invenerant, dominis abstulerunt. Duces expeditionis ejus erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos magnopere confirmabat Georgius

 Bellus,

Bellus, cohortis peditum signifer, Sterlini natus. Is, cum omnes aditus & opportuna oppidi loca nosset, ac Procerum hospitia haberet descripta, certam spem faciebat, omnia in eorum potestate futura. Illi quoque tanta confidentia proficiscebantur, ut jam designarent, quos servarent, quos perderent. Igitur mane, diluculo, cum ad oppidum advenissent, omnia adeo neglecta compererunt, ut ne canis quidem eos allatraverit. Ita summo silentio ingressi, nemine obvio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obsident, deinde Procerum hospitia aggrediuntur. Ac cæteri quidem parvo negotio sunt oppressi: Jacobi Duglassii Mortonii Comitis diversorium unum eis moram præbuit. Id cum vi expugnare non possent, ignem subjiciunt. Ille, uno aut altero e ministris, qui strenue aditus tuebantur, cæsis, cum jam omnia fumo & flamma opplerentur, ægre ex incendio sese expediens, Valtero Scoto, affini suo, qui ibi occurrit, se dedidit. Prorex quoque, eodem momento, familiaribus segniter eum tuentibus, cum se armis, sed prope solus, defendere tentasset, captus abducebatur. Et jam Alexander Glencarniæ & Hugo Eglentoniæ Comites, adhibitis custodibus, ad extium servabantur. Claudius enim Hamiltonius suos admonuerat, ut omnes sine discrimine Proceres adversæ partis, simul ac portas urbis forent egressi, conficerent.

LX. Omnibus rebus ita supra spem succedentibus, cum vulgus militum ad prædam discurreret, Joannes Areskinus, arcis præfectus, qui, viis obsessis, in forum aliquoties frustra prorumpere tentaverat, tandem globum suorum, majusculis sclopetis armatum, suas novas ædes, (quæ tum maxime ædificabantur) e quibus in totum forum prospectus erat, occupare jubet: hæ enim, ut vacuæ & nondum absolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præsidium, unde jaculis hostes peterent, præbebant. Rebelles, ubi imparibus armis, e loco superiore jam occupato, se peti animadverterunt, statim sese in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam est ventum, alii alios proculcarent. Saluti eis fuit, quod rari sequebantur: iis, qui foro eos expulerant, singulis modo per novarum ædium portulam, quæ sola & semiclausa in oppidum patebat, exeuntibus, ac e reliquis domibus paucis, qui intra ædes armati ad omnes casus parati stabant, egressis. Ita tota fere multitudo, quæ, pridie illius diei, tam audax facinus susceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, a sedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex oppido ejicitur, ut, captivorum omissa cura, suæ quisque saluti consuleret. In hoc tumultu toto, unus modo (quem nominare sit operæ pretium) ex Regiis, Georgius Ruvenus, summæ spei juvenis, dum ferocius, quam tempus poscebat, confertos hostes aggreditur, fuit peremtus. Alexander autem Stuartus Garlianus, cum captus abduceretur, incertum a suis an ab hostibus ictus, cecidit. In hac tanta & tam late fusa trepidatione, cum qui antea intra sua limina metu continebantur, passim in publicum prorumperent, qui Jaco-

bum

Duglassium, & Alexandrum Cunigamium ceperant, cum eva-
non possent, se suis captivis dediderunt.

XI. Proregem ducebat David Spensius, equitum inter rebelles
fectus: cum sciret, insidias vitæ ejus fieri, tam sollicite eum
i satagebat, ut ipse quoque a percussoribus, avide Proregem pe-
ibus, ictus, eodem illo die interierit, magno utriusque factio-
mærore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, ju-
utis Scoticæ nulli inferior: nec, post ejus decessum, equitatus
ium quicquam memoria dignum gessit. E percussoribus Proregis
, cum ad suos evadere non possent, supplicio, quod in deditum
issent, affecti: cæteri adeo trepide fugerunt, ut captivi, quos
nuerant, passim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes
es deleri, si equitatus affuisset, qui tum fugientes sequeretur:
latrones Teviotici, in primo ingressu oppidi, equos omnes di-
erant. Id eis saluti fuit. Ex utraque parte fere par cæsorum
nerus: e Regiis nemo captivus est abductus: ex altera factione
lti, quorum plerique, prædæ intenti, intra domos quas diripie-
t deprehensi fuerunt.

LXII. Prorex eo die ex vulnere decessit. Exsequiis, ut in tem-
e tam turbulento, raptim factis, Procerum qui aderant, ad
cessorem creandum convenerunt. Illi e suo numero selegerunt
, qui, jurejurando prius adacti se Nobilitatis suffragiis paritu-
, velut candidati comitiorum eventui permitterentur. Hi erant
lespicus Cambellus Argatheliæ, Jacobus Duglassius Mortonii, Jo-
nes Areskinus Marriæ, Comites. Omnium suffragia in Areski-
n inclinarunt. Is nihil prius quam de oppugnando Edimburgo
e, ad quam rem exercitus a superiore Prorege fuerat indictus in
lendas Octobris: sed repentina rerum perturbatio effecit, ut is
s prorogaretur in Idus ejusdem mensis. Ea res magnum attu-
rebus gerendis impedimentum: quod oppidanis, qui dies no-
sque in opere erant, spatium ad muniendum est datum, & hi-
s præmatura, noctesque longiores, & cœli, ut in locis frigidis,
emperantia, & difficilior commeatuum apportatio, & apparatus
llici angustia, effecerunt, ut re infecta discederetur.

LXIII. Proximis aliquot mensibus certatum est excursionibus,
neutram fere partem rem inclinantibus: prospectus enim ex arce
er in omnes partes efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent,
l præcipitarent in insidias: signo enim e superioribus locis edito,
cile admonebantur, ut se reciperent in tempore. Semel tamen,
um omnes equites ac pedites ex oppido se ejecissent, ut paucos e
egiis interciperent, ac acriter simulantibus fugam instarent, ad
xilla cohortium e valle propinqua emergentium ab arcis præsi-
o conspecta, statim signum receptui est datum. Itaque rebelles,
tequam ad insidiarum locum essent perducti, se trepide recipere
eperunt, eoque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam instantis
riculi erant admoniti, tamen nec unde, nec quantum id esset,
spicari poterant. Equites pauci, qui ante fugam simulaverant,

cæteros

eorum tergo adeo institerunt, ut pedites, solutis ordinibus, qua quisque proxime poterat, urbem peterent. Multi vulnerati & capti. In iis, ex præfectis cohortium & signiferis aliquot.

LXIV. Dum post hæc res ad urbem lentius geritur, in regionibus ad septentrionem versis, clades, hac maxime occasione, accepta est. Duæ erant in illo tractu familiæ, summa potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forbosiorum. Sed cum Gordonii summa inter se concordia viverent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permissu, multos annos præfuissent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra Forbosii, inter se discordes, suis se viribus assidue conficiebant. Sed neutra in alteram (ut qui cognationibus & affinitatibus conjuncti essent) quicquam multis annis attentaverant, magisque occulta æmulatione, quam aperta invidia, laborabant. Erat in familia Forbosiorum Arcturus, homo & ingenio & manu promtus, & qui, a primis usque discordiarum temporibus, Regem semper secutus erat. Is cum aliquid agitandum ratus, quo & suum & gentis nomen illustraret, & partis, quam sequebatur, opes augeret, primum familiam suam in concordiam redigere conatus est: id si obtinuisset, nullas in illis regionibus opes metuebat. Cum ad eam rem dies dictus fuisset, Adamus Gordonius, Comitis Huntilæi frater, omnibus rationibus id impediendum ratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero ad locum venit: & cum Forbosiorum duo agmina in conspectu haberet, antequam conjungi possent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit. Eo labente, reliqui fusi & fugati sunt. Aliquot viri illustres cæsi, plures capti: reliqui proximis diebus, metu, ne gravius in captivos sæviretur, nihil ausi. Eum metum auxit domus Alexandri Forbosii, cum uxore prægnante, liberis & ministris, cremata.

LXV. Frater Arcturi Forbosii major natu, qui gentis princeps erat, capta & spoliata sua domo, ægre elapsus, in aulam venit. Ibi, quanquam res erat in summa angustia, tamen ei, & Nobilibus ejus sectam secutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, ut se eis conjungeret. Ea cum ad reliquias Forbosiorum aliquotque familias propinquas sese conjunxisset, a viribus se satis putabat firmam. Sed deerat, quem sequeretur, dux, cum juvenes fere essent familiarum Principes, ac vix quisquam inter alios admodum emineret. Ita in diversa consilia distracti, Joannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum suam, non longe distantem, discessit: Alexander Forbosius, cum suis clientibus, & peditum centuriis duabus, Abredoniam contendit, ut Adamum Gordonium inde expelleret, & suos ex itinere reficeret. Adamus, certior factus inimicum cum non adeo multis adventare, suos ex oppido educit, coactis etiam sequi oppidanis, ut speciem majoris multitudinis præberet. Ibi statim in agris oppido proximis acre prælium committitur. Pedites Regii pugnandi studio longius Gordonianos secuti, deficiente pulvere sulfureo, nec suorum acie subsi-

diis

ellis firmata, trepida fuga se recipiunt, prementibus maxime sagittariis. Non adeo multi e victis cæsi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonnulli: in iis Alexander Forbosius, cum se diu pertinaciter adversus instantes defendisset.

LXVI. Hic rerum ad septentriones successus mirum quam animos rebellium ad majora aggredienda erexit. Igitur, in diversa regni parte, ad Jedburgum opprimendum animum adjiciunt, oppidulum quidem, more patrio, immunitum, sed fortissimorum civium, & quod superioribus annis rebellium conatibus semper fortissime restiterat. Huic oppido vicini erant Thomas Carus Farnihestius, & Valterus Scotus. Hi, præter veteres clientelas, satis numerosas, sibi adjunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Eviam, & Esciam, semper latrociniis infestas, ac tum, per bellorum civilium licentiam, in longinqua etiam loca libere grassantes. Erant & in ipsa Teviotia, cum harum regionum contagio, tum ob consuetudinem prædas agendi ex hostico, aliquot magnæ familiæ, furtis & latrociniis infames: nec hi modo, sed quidam e proximis Anglis, spe prædæ illecti, se conjunxerunt. Arcessiti præterea Edimburgo CXX. sclopetarii, ex omnibus cohortibus selecti. Jedburgenses quoque, non ignari se peti, trepidis nunciis Proregi periculum significant: & levis armaturæ tantum auxilium petunt: nec interea sibi desunt. Nam, Valtero Caro Cesfordio arcessito, & militum satis magno numero e vicinis agris collecto, pro tempore oppidum muniunt. Et Gulielmus Ruvenus, centum viginti sclopetariis & equitibus, partim secum adductis, partim e Marcia vicina collectis, ad Driburgum adesse nunciatur utrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, satis copiis suis confisi, (erant enim ad tria millia hominum) iter summo mane ad oppidum intenderant, ut auxiliorum adventum prævenirent. Et Ruvenus, id ipsum suspicatus facturos, magno gradu eos consequitur: & postremos levibus excursionibus lacessit. Valterus quoque Carus, adjunctis ad suos oppidanis, recta ad hostes pergit. Id illi conspicati, ne ancipiti prælio dimicarent, se confestim in loca tutiora recipiunt. Latrones, qui spe prædæ accurrerant, cum oppidum a vi tutum, & Regios ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erat, domos abeunt. Rebelles, nihil minus rati, quam hostes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte se Havicum recipiunt. Hanc spem augebat hiems, solito asperior, (&) nivis recens casus, quæ omnia late obtinebat. At Ruvenus, occasione ratus utendum, de tertia vigilia adeo celeriter agmen Havicum ducit, ut, antequam hostes de adventu ejus fierent certiores, intra mille passus esset. Havici tanta erat trepidatio, ut nullus consilio relinqueretur locus. Propere equites peditesque educti, flumen proximum secuti, in loca tuta se recipere tentarunt, sed celeritate sequentium præventi, equites, ut in regione nota, se periculo fuga subtraxere: pedites, prædæ relicti, silvam exiguam in rupe flumini propinqua occupant; ibi ab equitibus undique inclusi, nec pe-

ditum adventum exspectare ausi, ad unum se dedunt. Hi, cum alia prævertenda essent, nec tam vehementi hieme circumduci possent, fide accepta se ad diemredituros, sine armis incolumes dimissi; pauci, obsidum nomine, pro cæteris retenti. Reversos, Kircadius levibus commentis promissa eludens, ad diem statutum adesse vetuit.

LXVII. Reliquum hiemis, & proximum ver totum, levibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, sed rebellium quam Regiorum plures. Rebelles enim, in collibus urbi propinquis, cum rei bene gerendæ occasionem captarent, vix inito plerumque certamine, in urbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: sed frustra. Nam Angla, etsi Regiæ parti magis favebat, tamen pacem ita facere cupiebat, ut utramque factionem sibi obnoxiam redderet: Franci, in exulis Reginæ caussam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebant, quantum satis videbatur in præsentia, non ad rem gerendam, sed ad spem fovendam, semperque aliqua ejus portio a portantibus prærodebatur.

LXVIII. Inter hæc, aliquot menses levibus incursionibus, nec ad summam rei quicquam facientibus, transacti. Nec in aliis regni partibus a direptionibus & incendiis cessabatur. Adamus Gordonius, coacta manu, in Angusiam ingressus, domum [*Gulielmi*] Duglassii Glembervii obsedit: at ubi eum abesse sensit, in ea, quæ relicta erant, ferro & igne crudeliter saviit, tantamque formidinem Taodunanis incussit, ut illi e vicinis Fifæ locis præsidia advocarent: eis enim Gordonius infensissimus erat, quod egregia in Regias partes fide & constantia perseverassent. Blacnessum a custode Hamiltor iis proditum. Ea arx navigationem inter Letham & Sterlinum sustulit. Prorex molas omnes circa Edimburgum confregit, Nobilium ædes vicinas præsidiis occupavit, omnesque ad urbem aditus occlusit. Multi utrinque intercepti. Archibaldus Duglassius, e familiaribus Mortonii unus, ad suspicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ apud eum deprehensæ, &, postquam captus fuerat, ultro citroque ad rebelles missæ & remissæ, coarguebant, & re & consilio, & pecuniæ & armorum transmissione, eos juvisse.

F I N I S.

DE
JURE REGNI
APUD SCOTOS,
DIALOGUS.

AUCTORE

Geo. Buchanano Scoto.

Georgius Buchananus

JACOBO V

SCOTORUM REG

S. P. D.

*SCRIPSERAM, ante annos complures, cum apud no
bulentissima essent, Dialogum de Regum Scotorum jure
ab incunabilis ipsis, (ut ita dicam) quod jus, quæve po
Regibus & civibus inter se, explicare sum conatus. Is liber
tempore profuisse nonnihil sit visus, ut occluderet ora quibusc
clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum statum in
tur, quam quid rectum esset ad rationis normam exigerent; c
men paullo tranquillioribus, ipse quoque arma deposita concord
ca libens consecravi. Nuper autem cum in eam disputation
schedas repertam incidissem, ac visus essem in ea multa vi
ætati tuæ (in ea præsertim rerum humanarum parte colloca
necessaria, eam publicandam censui, ut & mei in te studii ef
& tui erga cives officii te admoneret. Multa autem mihi fa
dem, hunc meum conatum non inanem fore: in primis ætas
pravis opinionibus corrupta, & supra ætatem indoles, ad præc
quæque capessenda sponte properans, & non modo præceptor
omnibus recte monentibus, in obtemperando facilitas, & in re
minandis judicium & solertia: quo in genere nullius apud te
pere pollet auctoritas, nisi probabili ratione confirmetur. Vide
te, naturæ quodam instinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidi
tricula, & legitimi regni gravissima pestis, adeo abhorrere,
cismos & barbarismos aulicos, non minus oderis, quam, qui s
elegantiæ censores videntur, eos ament & affectent, &, velu
nis condimenta, passim Majestates, Dominationes, Illustritate
qua alia magis sunt putida, aspergant. Ab hoc te errore qu
& naturæ bonitas, & institutio Rectorum, in præsentia vindi
men nonnihil subvereri cogor, ne blanda vitiorum altrix, prav
tudo, animum adhuc tenellum in pejorem partem detorqueat
tim cum non ignorem, quam reliqui nostri sensus facile sese
seducendos. Hunc igitur ad te, non modo monitorem, sed etia
tatorem importunum, ac interim impudentem, misi: qui,
flexu ætatis, trans adulationis scopulos te comitetur: nec mon
do, sed in via semel inita contineat, &, si quid deflexeris, rep
& retrahat. Cui si parueris, tibi tuisque in præsentia tran
tem, & in futurum sempiternam comparabis gloriam. Vale
livi, Anno salutis humanæ M. D. LXXIX. die decimo Janua*

DE JURE REGNI APUD SCOTOS, DIALOGUS.

Personæ

G. BUCHANANUS, THOMAS MÆTELLANUS.

I. CUM nuper e Galliis Thomas Mætellanus rediisset, eumque diligenter de statu rerum Gallicarum percontatus essem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, ut in curriculo ad gloriam instituto perseveraret, spemque optimam de progessu studiorum suorum conciperet. Nam si ego, mediocri ingenio, re familiari prope nulla, seculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate conflixerim, ut aliquid præstitisse videar; certe quibus, feliciore seculo natis, ætas, opes, ingenium, abunde suppetunt, hi neque labore ab honesto instituto deterreri deberent, neque tot adminiculis adjuti, desperare possunt. Pergerent igitur, pro virili, rem literariam illustrare, ac se suosque cives memoriæ posteritatis commendare. Quod si paullulum conniterentur, fore, ut eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis orbis regionibus, a literis, humanitate, omnique ingenii cultu, homines tantum abesse, quantum a sole abessent. Nam, ut Afris & Ægyptiis, aliisque plerisque nationibus, celeriores animi motus, acrimoniamque majorem ingenii, natura indulserit, nullam tamen gentem ita prorsus damnavit, ut ad virtutem & gloriam aditum ei præcluserit.

II. Hic, cum ille de se (qui est ejus pudor) modice, de me vero magis amanter quam vere, locutus esset; eo tandem sermonis cursus nos pertraxit, ut, ubi ille me de perturbato patriæ statu rogasset, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, respondissem, cœperim invicem eum rogare, quænam vel Gallorum, vel aliarum, quas in Galliis convenisset, gentium, de rebus nostris esset opinio. Non enim dubitabam, quin ipsa rerum novitas (ut solet) omnibus esset occasionem & materiam sermonum datura. Quorsum (inquit ille) id ex me petis? Nam, cum & rei gestæ ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum sentiant; facile conjicere potes, ex animi tui conscientia, quæ sit, vel saltem debeat esse, omnium opinio. *B.* At enim, quanto longius exteræ nationes absunt, eoque minores caussas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum, habent, quæ animum a vero deflectere possunt, tanto plerumque & sincerius judicant, & liberius quid sentiant eloquuntur; eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere, potest.

III. *M.* Visne tecum ingenue loquar? *B.* Quidni? *M.* Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos & amicos, nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etsi enim vel consuetudine me confirmatum, vel præceptis doctissimorum hominum, existimaram: tamen, cum in rem præsentem ventum est, nescio quomodo animi mei mollitiem celare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore detestarentur, auctorque incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat: & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam a suspicione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur, dum hæc velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim. *B.* Quamobrem vero? *M.* Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jamdudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defensioni locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxii adolescentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in fœminas (cui sexui etiam, captis urbibus, hostes parcunt) novum immanitatis ederemus exemplum? A quo vero facinore dignitas ulla, aut majestas, eos deterrebit, qui in Reges ita sæviant? aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neque sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia, represserit? Jus, mos, leges, respectus imperii, reverentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coercebunt metu, ubi summi imperii vis infimorum patet ludibrio? ubi, sublato æqui, iniqui,

ıiqui, turpis, honesti, discrimine, publico prope consensu, in imıanem degeneratur barbariem? Hæc, & his atrociora, scio, me, ım in Gallias rediero, auditurum: occlusis interim omnium auibus, nec defensionem nec satisfactionem admissuris.

IV. *B.* At ego te facile hoc timore, nostramque gentem falso 'imine, liberabo. Nam, si prioris atrocitatem sceleris tantopere ısecrantur, qui convenit, severitatem in eo vindicando reprehenere? Aut, si Reginam in ordinem redigi moleste ferunt, prius est ecesse ut probent. Igitur, tu elige, utrum e duobus atrox videri elis. Nam utrumque nec illi, nec tu, (modo vobis constare velis) aut laudare, aut vituperare, potestis. *M.* Ego vero cædem .egis utique abominor & detestor: gaudeoque ejus invidiam a ublica conscientia remotam, & in paucorum improbitatem esse ollatam. Hoc vero posterius facinus neque omnino vituperare, ıec laudare possum. Nam, quod scelus, ab omni hominum menoria maxime nefarium, consilio & industria eruerint, sceleratos ıello & armis persequantur, facinus præclarum & memorabile miıi videtur. Quod autem summum magistratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque sanctum semper apud ımnes gentes fuit, contemserint, nescio quomodo accepturæ sint ımnes Europæ nationes, illæque in primis, quæ sub imperio Regio ivunt. Me certe, quanquam non ignorem quid ex adverso prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas, vehementer movet, oque etiam magis, quod ex auctoribus ejus nonnulli mecum arcta onsuetudine sunt conjuncti.

V. *B.* Jam propemodum videor videre, quid non tam te fortasse commoveat, quam istos alienæ virtutis iniquos judices, quibus ätisfaciendum existimas. Eorum ego tria potissimum genera stauo, qui manus istam injectionem sint vehementer exagitaturi. Jnum genus est perniciosissimum. In eo sunt tyrannicarum libilinum administri, qui nihil non justum & honestum sibi credunt, n quo Regibus gratificari queant: quique non ex sua quamque rem ṙi, sed dominorum libidine, metiuntur. Hi sese alienæ cupiditati ıdeo addixerunt, ut nullam sibi, neque dicendi, neque faciendi, ibertatem reliquerint. Ex hac secta prodierunt, qui adolescenem innoxium, nullis inimicitiarum caussis, sed lucri, honoris, auicæque potentiæ, spe, libidini alienæ crudelissime mactaverunt. sti autem, cum Reginæ vicem se dolere simulant, non illius ingeniscunt miseriis, sed suæ securitati prospectum volunt, præmiumque sceleratissimi facinoris, quantum spe devorarunt, ægre sibi de aucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum, non tam ratione, quam legum severitate & vi armorum, reor castigandum. Alii toti rerum suarum sunt. Hi, homines alioqui minime mali, ıon publica (quod videri volunt) injuria, sed damnis anguntur domesticis, ideoque mihi magis egere videntur consolatione, quam rel rationum vel legum remediis. Reliqua est imperita multitudo,

 quæ

quæ omnia nova miratur, plurima reprehendit, neque quicquam rectum putat, nisi quod ipsa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim a consuetudine majorum receditur, tantum a justo & æquo recedi putat. Hi, quia non malitia & invidia, neque respectu ullo rerum suarum ducuntur, fere doceri & de errore se deduci patiuntur, ac plerumque, vi rationum convicti, sese dedunt: quod in caussa religionis sæpenumero his temporibus experimur, & superioribus sumus experti: nec fere quisquam

------adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Istud certe verissimum esse non semel sumus experti.

VI. *B.* Ut igitur cum hac multitudine agas, si clamosissimum & importunissimum quemque roges, quid de supplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitiani, sentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, ut non jure pœnas eos luisse fateatur. *M.* Fortasse verum dicis. Sed iidem confestim clamitabunt, eos non de Tyrannorum suppliciis queri, sed justorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre. *B.* Videsne igitur, quam facile multitudo placari possit? *M.* Nondum, nisi tu quid aliud dicas. *B.* At paucis faxo intelligas. Vulgus (ut ais) Tyrannorum cædem probat; erga Regum adversam fortunam commovetur. Nonne igitur, si intelligat plane, quod sit inter Tyrannum & Regem discrimen, posse fieri existimas, ut in plerisque sententiam suam mutet? *M.* Istud si omnes faterentur, Tyrannos jure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis esset patefactus. Sed video quosdam, nec spernendæ quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum pœnis subjiciant, tamen sacrosanctos esse velint Tyrannos: præpostero certe, nisi fallor, judicio: sed tamen pro eorum imperio, quamlibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare sunt parati. *B.* Ego quoque in complures, nec semel quidem, incidi, qui istud ipsum pertinaciter defendant. sed recte an secus, commodius alio loco expendemus. Interea, si vis, hoc nobis sit positum, ea lege, ut, nisi posterius satis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio idipsum retractare liceat. *M.* Ista quidem lege non repugno. *B.* Pugnantia igitur hæc duo statuemus, Regem & Tyrannum esse. *M.* Statuamus.

VII. *B* Qui originem ergo, caussasque Regum creandorum, quæque sint Regum in populos, populorum in Reges, officia explicaverit, nonne, ex adverso quæ ad naturam Tyranni pertinent, propemodum explicuisse tibi videbitur? *M.* Ita arbitror. *B.* Et imagine utriusque proposita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam sit suum erga utrumque officium? *M.* Verisimile est. *B* Contra vero, in rebus dissimillimis, quæ sub eodem genere continentur, similitudines quædam inesse possunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere? *M.* Possunt procul dubio: in eoque potissimum genere, ubi, qui deterior est, præstantioris personam facile assumit, nihilque magis studet, quam ut im-

peritis

:is imponat. *B.* Habesne aliquam in animo descriptam Regis 'yranni imaginem? Nam, si habes, magno labore me levabis. :go profecto, utriusque quam habeam in animo imaginem, fa- possem explicare: sed vereor, ea ne sit impolita & informis. ue, ne, dum tu me refutes, longior instituatur oratio, malo re, quid tu sentias, qui & ætate & rerum usu prior es; nec 'um modo sententias teneas, sed ipse etiam multorum & mores rbes videris.

III. *B.* Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam quam rum sententiam explicabo; quo major sit auctoritas orationi, uæ non temporis caussa conficta sit, sed ex eorum opinionibus :pta, qui, cum extra præsentem controversiam fuerint, non mi- diserte quam breviter suum judicium protulerunt, sine odio, favore, aut invidia, quorum caussæ procul ab illis aberant: ımque potissimum sententiis utar, non qui in umbris & otio senuerunt, sed qui domi forisque in civitatibus bene constitutis ute & consilio floruerunt. Sed, priusquam eos proferam testes, :a ex te exquirere volo, ut, cum in rebus quibusdam, nec iis ;uis, consenserimus, non sit mihi necesse de cursu instituto di- di, & in perspicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confir- ıdis, immorari. *M.* Ita faciendum censeo: ac, si quid vis, a. *B.* Putasne, tempus quoddam fuisse, cum homines in tu- ils atque etiam antris habitarent; ac, sine legibus, sine certis se- us, palantes vagarentur? congregarenturque, prout vel animi do ferebat, vel commoditas aliqua utilitasque communis eos ciliabat? *M.* Ego vero istud credo, cum sit & ordini naturæ sentaneum, & omnibus prope omnium gentium historiis testifi- ım. Ejus vitæ, rudis & incultæ, Trojanis etiam temporibus, iicilia, describit imaginem Homerus:

Nec fora conciliis fervent, nec judice: tantum
Antra colunt umbrosa: altis in montibus ædes
Quisque suas regit, uxorem natosque; nec ulli
In commune vacat socias extendere curas.

'dem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuisse dicitur, ut, fertilissimis prope totius orbis regionibus, facile sit conjecturam ere, quanta tum solitudo & vastitas in citerioribus fuerit.

IX. *B.* Utrum vero existimas naturæ magis consentaneum, vi- nne illam vagam & solitariam, an concilia cœtusque hominum ıcordes? *M.* Cœtus hominum procul dubio: quos

------ipsa utilitas, justi prope mater & æqui,

mum congregavit, ac jussit

Communi dare signa tuba, defendier iisdem
Turribus, atque una portarum clave teneri.

Quid? tu utilitatem primam ac summam conciliatricem homi- m fuisse arbitraris? *M.* Quidni? qui hominum caussa homines sse generatos audierim ex hominibus doctissimis. *B.* Magnam ofecto videtur quibusdam utilitas habere vim, ad societatem publicam

bus libenter congregentur. Ac de cæteris in præsentia
nec disputare: homini certe a natura hanc vim tam
impressum, ut, si quis omnibus eis rebus abundet, qua
columitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum
nem comparatæ sunt, sine hominum commercio vitam
vem sit existimaturus. Quin & illi ipsi, qui cupidit
& studio veri investigandi, se a turba removerunt, &
abdiderunt recessus, neque perpetuam animi contenti
diutius potuerunt: nec, si quando eam remisissent, in
continere poterant: sed illa ipsa secreta sua studia libe
bant: &, velut in communem utilitatem elaborassent,
conferebant sui laboris fructum. Quod si quis est, qu
litudine capiatur, coetusque hominum fugiat ac devit
animi morbo, quam vi naturæ, fieri existimo: qualem
Atheniensem accepimus, & Corinthium Bellerophontem

Qui miser Eleis errabat solus in oris,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

M. Non admodum hic abs te dissentio. Sed unum e
positum naturæ nomen, quod & ego sæpe magis con
quendi usurpo, quam intelligo: & ab aliis ita varie &
tas res accommodatur, ut plerumque dubitem ad quam
eam referam.

XI. *B.* Ego profecto nihil aliud in præsentia intellig
lucem animis nostris divinitus infusam. Nam, cum D

Sanctius hoc animal, mentisque capacius altæ,
——& quod dominari in cætera posset,

tionem continent. *M.* Igitur humanæ societatis non tu oratorem aliquem aut jureconsultum, qui homines dispersos colligeret, sed ipsum Deum, auctorem putas. *B.* Ita profecto est: ac, juxta Ciceronis sententiam, *Nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo, qui hunc mundum regit, acceptius* puto, *quam cœtus hominum jure sociatos, quæ civitates appellantur.* Harum civitatum partes similiter inter se junctas esse volunt, atque cuncta corporis nostri membra inter se cohærent, mutuisque constare officiis, & in commune elaborare, pericula communiter propellere, utilitates prospicere, eisque communicandis omnium inter se benevolentiam devincire. *M.* Igitur non utilitatem tu, sed legem illam divinam, ab initio rerum nobis insitam, conveniendi in unum cœtum multo augustiorem & diviniorem caussam statuis. *B.* Non quidem illam, ut justi & æqui matrem, ut quidam voluerunt, sed potius ancillam, & civitatis bene constitutæ e custodibus unam. *M.* Hic quoque facile tibi assentior.

XII. *B.* Jam, velut in corporibus nostris, ut quæ inter se pugnantibus constant principiis, morbi, hoc est, perturbationes, & intestini quidam existunt tumultus; similiter in his majoribus corporibus, id est, civitatibus, fieri necesse est, ut quæ ex diversis, & quodammodo pugnantibus, hominum generibus, ordinibus, conditionibus, naturisque, coeant, & eorum etiam hominum, qui non

Iidem eadem possunt horam durare probantes:

brevi certe eas dissolvi & interire necesse est, nisi adhibeatur velut medicus perturbationum sedator, qui, temperamento æquabili & salubri, infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compescat, & ita singulis membris consulat, ut neque partes imbecilliores inopia alimenti tabescant, neque validiores plus æquo luxurient. *M.* Ita plane necesse est. *B.* Qui in corpore civili hoc præstabit, quo nomine eum appellabimus? *M.* De nomine non sum admodum sollicitus. Quocunque enim censeatur, virum præstantissimum, ac plane Deo simillimum, eum judico, qua in re sapientia majorum multum prospexisse mihi videtur, qui rem per se pulcherrimam nomine etiam splendidissimo decorarunt. REGEM enim, opinor, intelligis, cujus vocabuli ea vis est, ut rem quidem per se maximam & excellentissimam, pene oculis cernendam subjiciat. *B.* Recte sentis, ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus augustius vocabulum, quo naturæ illius excellentis declaremus præstantiam; neque convenientius, quo paternam erga nos curam & studium significemus. Quid alia colligam, quæ ad munus Regis significandum transferimus: qualia sunt, *Pater* Æneas, Agamemnon *populorum Pastor*; item *Dux*, *Princeps*, *Gubernator*? Quibus omnibus ea significatio subest, ut ostendant, Reges non sibi, sed populo, creatos esse. Jam, quod de nomine satis inter nos convenit, si videtur, de officio disseramus, iisdem quibus ingressi sumus insistentes vestigiis. *M.* Quibus tandem?

XIII. B. Me-

XIII. *B.* Meministi quid nuper dictum sit? civitatem corpori nostro persimilem videri, motus civiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale sit intellexerimus, non longe, opinor, aberimus ab officio Regis. *M.* Fieri potest, nam cætera quæ tu enumerasti, persimilia, ac pene germana, mihi sunt visa. *B.* Noli exspectare ut minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis angustia id patitur, nec ipsa res exigit. Sed, si in summa hæc inter se conveniant, cætera facile tibi subjicies. *M.* Tu vero perge, ut facis. *B.* Scopus etiam idem videtur utrique propositus. *M.* Quinam? *B.* Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas. *M.* Intelligo. Alter enim humanum, alter civile corpus incolume in suo statu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad justam valetudinem reducere, debet. *B.* Recte intelligis Duplex enim est utriusque officium: alterum in tuenda valetudine bona, alterum in restituenda, si morbo fuerit labefactata. *M.* Assentior. *B.* Utrinque enim morbi sunt similes. *M.* Ita videtur. *B.* Nam & sua quædam nocet utrique redundantia rerum noxiarum, & necessariarum inopia. Et utrumque corpus prope pari ratione curatur: nempe, vel extenuatum nutricando, & leniter fovendo; vel plenum & redundans supervacuorum egestione levando, & moderatis laboribus exercendo. *M.* Ita est. Sed hoc interesse videtur, quod in altero humores, in altero mores, ad justam quandam temperiem sunt reducendi.

XIV. *B.* Rem tenes. Civilis enim corporis, velut & naturalis, suum quoddam est temperamentum: quam rectissime, opinor, *Justitiam* appellabimus. Ea enim est quæ singulis prospicit partibus, & curat ut in officio constent. Ea, interim sanguinis missione, interim noxiorum exilio, velut egestione, redundantia egerit; interim animos demissos & meticulosos excitat, & diffidentes consolatur; & ad illam, quam dixi, temperiem totum corpus reducit, reductumque commodis laboribus exercet, &, certo laboris & otii præscripto temperamento, restitutam valetudinem, quoad ejus fieri potest, conservat. *M.* Cætera tibi facile assentior, nisi quod civilis corporis temperamentum in justitia collocas: cum vel ipso nomine & professione temperantia has partes sibi vindicare jure suo videatur. *B.* Nihil admodum referre puto, utri hunc honorem deferas. Nam, cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam & æquabilitate sint positæ, ita quodammodo inter se connexæ sunt & cohærent, ut unum omnibus officium esse videatur, id est, cupiditatum moderatio. Ea quocunque in genere versatur, non admodum refert utro nomine voces: quanquam illa moderatio, quæ in rebus communibus, & hominum inter se commerciis, posita est, commodissime mihi nomine *Justitia* intelligi posse videatur. *M.* Hic tibi facillime assentior.

XV. *B.* In Rege autem creando, hoc opinor veteres fuisse sequutos, ut, si quis inter cives esset singulari præstantia, reliquosque

omnes

omnes æquitate & prudentia antecellere videretur, ut in apum alvearibus fieri traditur, regnum ad eum ultro deferebant. *M.* Credibile est ita factum. *B.* Quid si nemo unus, qualem diximus, in civitate inveniretur? *M.* Jure illo naturæ, cujus ante meminimus, par imperium in pares usurpare non potest, nec debet: natura enim justum opinor, ut, inter eos, qui cætera sunt pares, imperandi & parendi etiam vices sint pares. *B.* Quid si populus, annuæ ambitionis tædio, unum aliquem non plane omnibus virtutibus Regiis præditum, sed vel nobilitate, vel divitiis, vel rebus bello gestis, insignem, Regem velit eligere? nonne & hunc optimo jure existimabimus Regem? *M.* Optimo. Populo enim jus est, ut imperium, cui velit, deferat. *B.* Quid si hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? huncne statim medicum, ubi ab universis fuerit electus, arbitrabimur? *M.* Minime. Doctrina enim, & multarum artium experientia, non suffragiis, fit medicus. *B.* Quid in cæteris artibus artifices? *M.* Eandem rationem esse omnium reor. *B.* Regnandine aliquam artem esse putas? *M.* Quidni? *B.* Potesne rationem reddere cur ita credas? *M.* Videor mihi posse. Nempe quæ in aliis artibus reddi solet. *B.* Quam dicis?

XVI. *M.* Omnium enim artium ab experientia profecta sunt initia. Nam, cum plerique temere ac nulla ratione multa aggrederentur, alii autem, propter exercitationem & consuetudinem, eadem illa callidius facerent, animadversis utrinque eventis, & perpensis eventorum caussis, homines acuti præceptorum quendam ordinem digesserunt, eamque descriptionem *Artem* appellarunt. *B.* Potest ergo, simili animadversione, ars aliqua Regia describi, ut medicinæ. *M.* Opinor posse. *B.* Quibus ex præceptis ea constabit? *M.* Non habeo in promtu dicere. *B.* Quid si ex aliarum artium collatione id investigemus? *M.* Quo pacto? *B.* Hoc pacto. Grammaticorum quædam sunt præcepta, & medicinæ, & agriculturæ. *M.* Intelligo. *B.* Nonne præcepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus? & ita in cæteris? *M.* Ita prorsus videtur. *B.* Quid civiles leges? Regiæne artis præcepta quædam tibi videntur? *M.* Videntur. *B.* Has igitur tenere decet eum qui Rex censeri velit. *M.* Ita videtur. *B.* Quid qui non tenet? etiam si populus eum regnare jusserit, Regem eum appellandum censes? *M.* Hic facis ut hæream. Nam, si consentire cum superiore oratione velim, populi suffragia non magis Regem, quam alium quemvis artificem, facere possunt. *B.* Quid hic agendum censes? Nam, nisi Regem suffragiis electum habeamus, vereor ne legitimum ullum habituri simus. *M.* Ego quoque idem istud vereor.

XVII. *B.* Visne igitur, quod in artium comparatione postremo nobis positum est, diligentius excutiamus? *M.* Fiat, siquidem tibi ita videtur. *B.* Præcepta artificum nonne in singulis artibus leges vocavimus? *M.* Factum. *B.* At vereor ne satis circumspecte

id a

vocabimus? *M.* Prudentiam mihi velle dicere vi
velut fonte, leges omnes, si modo societati hominum
sint utiles, proficisci ac derivari oportet.

XVIII. *B.* Rem attigisti. Hæc igitur si summa
quopiam esset, cum natura, non suffragiis, Regem e
liberamque rerum omnium potestatem ei traderem
non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem n
tiam accesserit, similitudinem quandam in eo veri
etiam Regem appellabimus. *M.* Appellemus, si ita
quoniam adversus animi affectiones, quæ possunt,
solent, avertere a vero, ne satis firmus sit, timemus,
jur collegam, aut potius moderatricem libidinum
M. Non censes igitur rerum omnium arbitrium per
debere? *B.* Minime. Nam cum non solum Regem
minem esse memini, multa per ignorantiam err
sponte peccantem, multa prope invitum; quippe ani
favoris & odii auram facile mutabile. Quod vitium
gistratus augere etiam solet: adeo ut hic potissimu
illam ex comœdia veram esse comperiam, *Omnes li*
fieri. Quamobrem legem ei adjungendam censu
prudentissimi, quæ vel ignoranti viam ostendat, vel
viam reducat. Ex his, opinor, intelligis, *ὡς ἐν τύ*
egó veri Regis officium esse rear. *M.* De caussa cr
gum, de nomine, deque officio, plane mihi satisfecis
men, si quid adjicere velis, repugnabo. Etsi vero
quæ restare videntur properat, unum tamen, quod i

tem: neque multum referre puto, Rex, Dux, Imperator, an Consul, vocetur, qui præsit, modo illud teneatur, eum æquitatis tuendæ caussa in magistratu esse collocatum. Imperium enim modo sit legitimum, non est quod de nomine ejus contendamus. Nam & quem nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud est, quam Rex legitimus; & Consules primi non modo Regum insignia, sed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non unus, sed duo præerant, (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorum Regibus fieri solitum non ignoras) qui non in perpetuum, sed in annum, creabantur. Illud igitur, quod initio diximus, tenere semper oportet, Reges primum tuendæ æquitati fuisse constitutos. Id illi si tenere potuissent, imperium, quale acceperant, tenere perpetuo potuissent, hoc est, liberum & legibus solutum. Sed (ut humana sunt omnia) statu rerum in pejus prolabente, quod publicæ utilitatis caussa fuerat constitutum imperium, in superbam dominationem vertit. Nam, cum libido Regum pro legibus esset, hominesque, in potestate infinita & immoderata collocati, sibi non temperarent, sed multa gratiæ, multa odiis, multa privatis commoditatibus, indulgerent, Regum insolentia legum fecit desiderium. Leges igitur hac de caussa inventæ sunt a populis, Regesque coacti, non sua in judiciis licentia, sed, quod populus in se dedisset, jure uti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus quam Regibus credi: cum alteri multis de caussis a vero deflecti possent, alteræ, adversus preces & minas surdæ, unum & perpetuum tenorem servarent. Regibus igitur, cætera liberis, hic unus imperio modus est præfinitus, ut suas actiones & orationem ad legum præscripta conformarent; & præmia pœnasque, maxima societatis continendæ vincula, ex earum sanctionibus dividerent. Denique, quemadmodum ait summus administrandæ Reipublicæ magister, ut *Rex*, esset *lex loquens*, *lex*, *Rex mutus*. *M.* Statim ab initio ita Reges laudaveras, ut eorum majestatem prope augustam & sacrosanctam faceres. Nunc vero, velut pœnitentia revocatus, nescio quibus angustiis eos concludis, & in legum prope dicam ergastula conjectis ne liberam quidem orationem permittis. Me autem ex magna spe dejecisti: sperabam enim fore, ut *rem* (juxta clarissimum historiæ auctorem) *inter Deos hominesque pulcherrimam*, vel tua sponte, vel a me admonitus, in orationis cursu, in suum splendorem restitueres: quam tu omnibus ornamentis spoliatam in ordinem redegisti; & qui primus in orbe terrarum fuit magistratus, eum, angustis circumseptum cancellis, prope contemtibilem, nulli certe sano reddidisti optandum. Quis enim sanæ mentis non in mediocri fortuna subsistere privatus malit, quam in perpetuis molestiis, aliorum intentus negotiis, suæ rei negligens, totum vitæ cursum ad alienas rationes componere? Quod si ista regnandi ubique proposita sit conditio, vereor ne major penuria Regum sit futura, quam in prima nostræ religionis infantia fuerit Episcoporum. Nec miror, si ad hanc formulam spe-

tur memoria. Illi profecto tales fuerunt, qualem ego
gnavi. Audistine unquam fando Macedonem illum
cum vetulæ, *Ut suam caussam audiret*, roganti, respo
non esse otium; illaque subjecisset, *Igitur ne sis Rex*: a
quam, ab anu paupercula, Regem, tot bellorum v
gentium dominatorem, sui admonitum officii, paruit
Regum esset munus agnovisse? Confer igitur hunc Phi
Regibus non modo maximis qui nunc in Europa su
omni vetustatis memoria; nullum profecto comperie
fortitudine, laborum patientia, parem; paucos magni
omnis æquales. Agesilaum, Leonidam, cæterosque La
rum Reges, si enumerem, (at quantos viros!) obsol
exempla proferre. Unum tamen Lacænæ puellæ di
præterire non possum: ea est Gorgo Cleomedis filia.
videret servum hospiti Asiatico soccos detrahentem,
patrem, exclamavit, *Pater, hospes manus non habet*. C
læ dicto de tota Laconica disciplina, Regumque dome
tudine, facile judicare potes. At, qui ex hac rustic
disciplina prodierunt, hæc qualiacunque sunt pepere
vero Asiatica, qui maxima regna, per manus a majori
per luxuriam & ignaviam amiserunt. Et, ut veteres o
lis fuit non adeo pridem apud Gallæcos Pelagius, qui
Saracenorum opes primus labefactavit, apud hunc quas

——ignemque, laremque,

Et pecus, & dominos communis clauderet umbra

adeo tamen Hispanos Reges ejus non pudet, ut in ma
ponant quod ab eo sint oriundi. Sed cum hic locus lon
itulet disputationem, unde sumus digressi redeamus.

caussa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cum probiberet injuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit caussa, quæ Regum. Jus enim semper quæsitum est æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno justo & bono viro consequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de justitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto vero ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrarentur. Vides ex his verbis, opinor, quam & Regum & legum expetendarum Cicero caussam fuisse existimet. Possem hic testem & adstipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello gestis quam Philosophiæ studio nobilem, nisi eum tam familiarem tibi esse scirem, ut ejus omnes sententias notas habeas. Platonem vero & Aristotelem, etsi non ignoro quanti eos facias, in præsentia omitto. Malo enim e mediis rerum actionibus homines illustres, quam e gymnasiorum umbris, arcessere in subsidium. Stoicum vero Regem, qualis a Seneca in Thyeste describitur, multo minus sum arbitratus tibi a me producendum: non tam quod illa veri Regis imago perfecta non sit, quam quod illud Principis boni exemplar magis animo informari, quam aliquando sperari posset. Sed &, ne in iis quos produxi calumniæ locus esset, non e solitudine Scytharum Reges proposui, qui vel suos distringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis a nostris moribus abhorreret, facerent; sed e media Græcia, & qui, illis ipsis temporibus, quibus omnibus honestis artibus Græci fuerunt florentissimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant civitatibus; & ita præfuerunt, ut & vivi apud suos in maximo fuerint honore, & mortui posteris præclaram sui memoriam reliquerint. *M.* Hic ego, si postules quid sentiam, vix audeo fateri tibi vel meam inconstantiam, vel timiditatem, vel si quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties ista, quæ a te modo recitata sunt, apud historiæ præstantissimos lego scriptores, vel a sapientissimis hominibus, quorum auctoritatem non ausim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, sincera, sed etiam fortia & splendida mihi videntur. Rursus, quoties oculos ad nostri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa sancta & sobria, sed horrida tamen, & nondum satis expolita, fuisse videtur. Sed hæc fortasse alias per otium: nunc vero, siquidem videtur, quod instituisti perge prosequi.

XXI. *B.* Visne igitur ut breviter quæ dicta sunt colligamus? Ita maxime intelligemus, quid sit præteritum: & si quid temere sit concessum, facillime retractabimus. *M.* Maxime. *B.* Primum igitur convenit inter nos, homines a natura ad societatem & vitæ

ri, alia instauranda. M. Recte. B. Quid Regiæ
eidem, opinor, sunt genera.

XXII. B. Proximum ergo videtur, ut considerem
tesne medicos omnes morbos & eorum remedia ita
posse, ut nihil præterea ad eorum curationem r
M. Minime. Nam & multa morborum genera nov
seculis suppullulant: & nova item singulorum re
prope annis, aut hominum industria reperiuntur, a
longinquis apportantur. B. Quid civitatum leges
certe videtur earum ratio. B. Igitur nec omnes r
nec civitatum Reges, ex artium suarum, quæ scrip
duntur, præceptis, vel vitare vel sanare possunt.
arbitror. B. Quid si igitur vestigemus quibus de
civitatibus sanciri possint; quæ vero legibus con
possint? M. Operæ pretium faciemus. B. Permu
gnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus continer
mum omnia quæ in deliberationem futuri temporis
mnia. B. Deinde multa præterita: qualia sunt ea
eas conjecturis quæritur, testibus confirmatur, aut te
mitur. M. Scilicet.

XXIII. B. In his igitur quæstionibus explicandis
gis partes? M. Non longo hic opus esse video ser
ges, in iis quæ in provisione futuri temporis posita
non arrogent summam potestatem, ut ultro prudent
lium sibi advocent. B. Quid in his quæ conjectu
testibus convincuntur? qualia sunt cædis, adulterii

de quo non dicam pluribus, quando historia omnibus est nota. *B.* Sed & hi judices, opinor, ex legum præscripto jus dicent. *M.* Dicent profecto. Sed, ut video, pauca sunt de quibus legibus caveri possit, præut illa sunt de quibus non possit. *B.* Accedit alia res non minoris difficultatis, quod nec ea omnia, de quibus leges rogantur, præscriptionibus certis contineri possunt. *M.* Quo pacto? *B.* Jurisprudentes, qui plurimum suæ arti tribuunt, quique se justitiæ sacerdotes haberi volunt, negotiorum tantam esse multitudinem confitentur, ut prope infinita videri possit: quotidieque in civitatibus nova flagitia, velut ulcerum genera, provenire aiunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præsentia & præterita accommodat? *M.* Non multum, nisi divinus quispiam sit. *B.* Accedit & alia, nec ea parva, quædam difficultas, quod, in tanta conditionis humanæ inconstantia, nihil ulla fere ars in universum stabile & firmum præcipere potest. *M.* Nihil verius.

XXIV. *B.* Tutius igitur videtur esse, & perito medico de salute ægrotantis, & Regi de statu civitatis, credi. Nam & medicus, præter artis præscriptum, infirmum vel consentientem, vel interim invitum, sæpe sanabit: & Rex novam, & tamen utilem legem, civibus aut persuasis, aut etiam invitis, imponere potest. *M.* Non video quid vetet. *B.* Hæc autem uterque cum facit, num tibi videtur præter legem quisque suam facere? *M.* Mihi quidem ex arte uterque. Nam ante posuimus, non illam, quæ præceptis constat, artem esse, sed vim animo comprehensam, qua, in materia pertractanda, quæ artibus est subjecta, artifex uti solet. Illud autem (siquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipsius velut interdicto coactum, ut Regem, unde vi dejectus erat, eo restitueres. *B.* Mane: nondum omnia audisti. Est enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim, quasi pertinax & imperitus quispiam officii exactor, nihil rectum putat, nisi quod ipsa jubet: apud Regem vero infirmitatis & temeritatis est excusatio, & veniæ in errore deprehenso locus. Lex surda, inhumana, inexorabilis est. Adolescens lubricum ætatis caussatur, mulier infirmitatem sexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad hæc lex? *I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito.* Non ignoras autem quam sit periculosum, in tanta hominum fragilitate, in sola innocentia spem salutis habere collocatam. *M.* Rem procul dubio periculi plenam narras. *B.* Hæc certe quoties in mentem veniunt, quosdam nonnihil commoveri video. *M.* Nonnihil, mihi narras? *B.* Itaque, cum quæ supra nobis posita sunt diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio satis commode introducta videatur. *M.* Qua in parte? *B.* Cum utrumque a præceptorum servitute liberavimus, & prope liberam curandi potestatem dedimus. *M.* Quid hic te potissimum offendit?

XXV. *B.* Ubi audieris, tum ipse judicabis. Duæ a nobis positæ sunt caussæ, cur non expediat populis, ut Reges legibus solverentur;

set lex; ut cujus vita exprimat, quod legibus jubetur
judicas, &, quod tu magis fortasse mireris, aliquot an
sæculis hoc ipsum viderat Aristoteles, naturam sequi
Quod ideo dico, ut, quod ante probatum fuerat, mani
as, eandem scilicet Dei & naturæ vocem esse. Veru
instituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid
se dicemus? *M.* Æquitatem, opinor, ut antea dictum
go nunc non id quæro, quem finem spectarint; sed
exemplar sibi proposuerint. *M.* Istud etsi fortasse inte
tamen explice, ut, si recte sentio, meum judicium co
secus, emendes errorem. *B.* Scis, opinor, quod sit an
pus imperium. *M.* Scire videor.

XXVI. *B.* Nec illud etiam ignoras, quæcunque no
rimus, eorum prius in animis nostris quandam inesse
eamque longe perfectiorem operibus, quæ ad illud ex
mi etiam artifices effingunt & velut exprimunt. *M.* E
mecum ipse & in dicendo & scribendo plerumque exper
que non minus animo verba, quam rebus animum de
neque noster animus, in hoc obscuro & turbido corp
conclusos, rerum omnium subtilitatem perspicere potes
animo rerum utcunque prævisas imagines ad alios ora
mus ita perferre, ut non multo sint inferiores illis qua
conformavit intellectus. *B.* Leges ergo qui tulerunt,
se eos dicemus? *M.* Prope videor intelligere quid v
perfecti illius Regis imaginem eos in consilio habuisse;
quam proxime poterant, simulacrum quoddam expressi

mus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen utrumque, si queam, nonnihil inflectere velim. *B.* Atqui Deus ne pauperis quidem vult ut in judicio misereamur, sed id unum quod rectum est & æquum nos jubet intueri, & secundum id unum pronunciare. *M.* Agnosco sententiam, & veris vincor. Quando igitur Regem solvere legibus non licet, quis tandem erit legislator, quem ei tanquam pædagogum dabimus?

XXVII. *B.* Quem censes potissimum huic muneri præficiendum? *M.* Ego, si me interrogas, ipsum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earum tradi videmus: quibus & ipsi, memoriæ confirmandæ caussa, velut commentariis utantur, & alios sui commoneant officii. *B.* Ego contra nihil interesse video, Regemne liberum & solutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum jubendarum potestatem. Nemo enim se sponte vinculis induet. Ac nescio an præstet solutum relinquere, quam circundare vinculis nihil profuturis, quippe quæ, ubi volet, exuat. *M.* At tu, quando legibus potius quam Regibus regni gubernacula credis, vide quæso, ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui eum

Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet,

ac tantum non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in pistrinum dedat. *B.* Bona verba: neminem ego ei dominum impono, sed populo, qui ei imperium in se dedit, licere volo, ut ejus imperii modum ei præscribat: eoque jure, quod populus in se dederit, ut Rex utatur, postulo. Neque has leges per vim, ut tu interpretaris, imponi volo, sed communicato cum Rege consilio, communiter statuendum arbitror, quod ad omnium salutem communiter faciat. *M.* Populo igitur vis hanc provinciam tribuere? *B.* Populo sane, nisi tu fortasse aliter sentis. *M.* Nihil minus æquum videtur. *B.* Quamobrem? *M.* Nosti illud, *Bellua multorum capitum.* Scis, opinor, quanta sit populi temeritas, quanta inconstantia. *B.* Ego nunquam existimavi universi populi judicio eam rem permitti deberi: sed ut prope ad consuetudinem nostram ex omnibus ordinibus selecti ad Regem in concilium coirent. Deinde, ubi apud eos προβȣλευμα factum esset, id ad populi judicium deferretur. *M.* Tuum quidem consilium satis intelligo: sed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus esse liberum. Quamobrem? Quia, opinor, intra hominem duo sævissima monstra, cupiditas & iracundia, perpetuum cum ratione bellum gerunt; expetitæ sunt leges, quæ licentiam eorum comprimerent, & nimium exultantia ad justi imperii respectum revocarent. Quid isti consultores e populo dati? nonne & ipsi eodem illo intestino bello vexantur? nonne eisdem quibus Rex malis conflictantur? Quanto igitur plures adjunxeris Regi velut assessores, tanto major stultorum erit numerus: a quo quid exspectandum sit, vides.

XXVIII. B.

eo enim pleræque res per se noxiæ ubi confusæ fuer
adversus venena remedium afferunt. Similiter in ho
tarditas & cunctatio, aliis præceps temeritas obest ha
dine commixtæ temperamentum quoddam, &, quam
nere virtutis quærimus, mediocritatem pariunt. *M.*
ita vis, penes populum ut leges ferat & perferat: sin
tabulariorum custodes. At cum leges inter se pugn
tur, aut non satis diserte aut perspicue cavebunt, nu
partes esse voles? præsertim cum, si omnia e scripto d
lis, necesse sit multa sequi absurda? Et, ut vulgatissim
plo legis illius in scholis decantatæ, *Peregrinus si in*
dat, capite luito: hic quid absurdius fieri potest, qua
blicæ auctorem, qui hostes subeuntes dejecit, ipsum
stilia ausum ad supplicium rapere? *B.* Nihil. *M.*
verus illud, *Summum jus summa injuria.* *B.* Equ
M. Si quid hujus generis in judicium veniat, miti in
est, qui leges, ad utilitatem omnium latas, viris boni
scelere deprehensis, calamitosas esse non patiatur.

XXIX. *B.* Recte sentis. Neque, si satis animadve
me in tota hac disputatione quæsitum est, quam ut il
na lex sancta & inviolabilis esset; *Populi salus supr*
Igitur, si quid tale in judicium venerit, ut non sit ob
bonum & æquum sit, Regiæ partes erunt prospicere,
lam, quam dixi, regulam dirigatur. Sed tu mihi R
plus postulare videris, quam qui eorum imperiosissi
sumant. Scis enim ad judices rejici solere hoc genus

jus, fas, æquum, iniquum, in discrimen vocatur; &, quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri quam litigandi studiosis. *B.* Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper convenit. *M.* Quidnam id est? *B.* Regi optimo, qualem initio descripsimus, adeo libera omnia permittenda, ut ne legibus quidem ullis opus esset. At, cum uni e multitudine is honor habetur, qui non multo sit aliis excellentior, aut etiam quibusdam inferior, periculosam esse liberam istam & solutam legibus licentiam. *M.* Hoc vero quid ad legum interpretationem? *B.* Plurimum. Nisi forte non animadvertis, quod aliis verbis infinitam illam & immoderatam potestatem, quam antea Regi negaveramus, ei restituamus: nempe, ut pro animi libidine omnia sursum deorsum verset. *M.* Istud ego si facio, certe imprudens facio.

XXX. *B.* Dicam ergo apertius, ut intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, ut lex non dicat quod lator sentit, aut quod in commune sit æquum & bonum, sed quod in rem sit interpretis: utque is ad omnes eam actiones, commodi sui caussa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in Decemviratu legem tulerat æquissimam, *Ut in liberali caussa vindiciæ secundum libertatem darentur.* Quid apertius dici poterat? At interpretando idem auctor legem suam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam uno versu des Principi licentiam: nempe ut, quod volet ille, dicat lex; quod nolit, non dicat. Id si semel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quæ Principem bonum sui officii admoneant, malum circumscribant. Imo, ut dicam apertius, nullas omnino leges habere præstaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum, sub legis prætextu, tolerari. *M.* Putasne Regum aliquem fore tam impudentem, ut famæ opinionisque omnium de se nullam sit prorsus rationem habiturus; aut tam sui suorumque oblitum, ut in eorum pravitatem degeneret, quos ipse ignominia, carceribus, bonorum publicatione, gravissimis denique suppliciis, coercuerit? *B.* Non credamus ista fore, nisi jampridem facta sint, idque totius orbis maximo malo. *M.* Ubi tandem hæc facta narras? *B.* Ubi, rogas? Tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, sed etiam senserint, quantum rebus humanis invexerit mali, non dico immoderata potestas, sed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis, & in speciem honestis, occeperit initiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primum leges erant nobis propositæ, non modo e penitissimis naturæ arcanis erutæ, sed ab ipso Deo latæ, a Spiritu ejus per prophetas explicatæ, postremo a Dei Filio, eodemque Deo, confirmatæ, tot laudatissimorum hominum scriptis commendatæ, vita expressæ, sanguine consignatæ. Neque alius in tota lege locus, aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is qui est de officio Episcoporum. Illis autem legibus cum nulli sit fas quicquam adjicere, abrogare, dero-

gare,

gare, immutare, una restabat interpretatio. Eam Romanus Episcopus cum sibi arrogasset, non modo reliquas oppressit Ecclesias, sed tyrannidem, sævissimam omnium quæ unquam fuerunt, sibi vindicavit: nec hominibus tantum, sed Angelis etiam imperare ausus, Christum plane in ordinem redegit: nisi id non est in ordinem redigere, ut quod tu velis, in cælo, in terris, apud inferos, sit ratum; quod Christus jussit, ita demum sit ratum, si tu velis. Nam si in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, ut non modo per tuum os, sed ex animi tui sententia, loqui cogatur Christus. Christo itaque per os Pontificis Romani loquente, Chilperico Pipinus, Joanni Navarro Ferdinandus Arragonius est substitutus: filius in patrem, cives in Regem arma impia sumserunt: Christus veneno imbutus, deinde ipse veneficus fieri coactus est, ut veneno tolleret Henricum Lucemburgicum. *M.* Hæc ego non nunc primum audio: sed de ista legum interpretatione apertius audire aveo.

XXXI. *B.* Unum tibi proponam exemplum, e quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex est, *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum*: qua lege quid apertius, quid explicatius dici potest? *Unam uxorem* ille *Unam Ecclesiam* interpretatur. Quasi ea lex non libidini sed avaritiæ Episcoporum reprimendæ sit posita. Hæc autem explicatio, etsi nihil ad rem facit, tamen sententiam sane honestam & piam continet, nisi eam rursus idem alia interpretatione vitiasset. Quid ergo hic Pontifex comminiscitur? Variat, inquit, personis, caussis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate sunt, ut eorum fastui nullus Ecclesiarum numerus possit sufficere. Quædam rursus adeo pauperculæ sunt Ecclesiæ, ut ne monacho quidem, nuper mendico, nunc mitrato, suppetat inde victus, si nomen Episcopi tueri velit. Inventa est ratio ex illa callida juris interpretatione, ut unius Ecclesiæ Episcopi dicantur, aliæ eis commendentur, omnes exspolientur. Dies me deficiet, si fraudes colligere velim, quæ adversus unam legem quotidie excogitantur, sed hæc etsi indigna sint & nomine Pontificio & homine Christiano, tyrannis eorum ibi non constitit. Ea est enim omnium rerum natura, ut ubi semel in præceps ire cœperint, nusquam ante consistant, quam ad interitum labantur. Vis illustri exemplo tibi hoc commonstrem? Meministine cujusquam inter Imperatores Romani sanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior quam C. Caligula. *M.* Nullus, quod sciam, fuit. *B.* Quod autem nequissimum ejus facinorum putas? Non illa dico, quæ Pontifices in casibus reservatis numerant, sed in reliqua ejus vita. *M.* Non succurrit. *B.* Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad cœnam invitavit? quod hordeum aureum apposuit? quod Consulem designavit? *M.* Omnino nequiter factum. *B.* Quid illud, quod eundem sibi collegam in sacerdotio adscivit? *M.* Serione hæc narras?

XXXII. B. Serio

XXXII. *B.* Serio certe. Neque adeo miror tibi hæc videri con-
ta. Sed noster ille Jupiter Romanus hæc ut vera posteris vide-
tur perfecit: Julium dico Tertium Pontificem, qui mihi vide-
: certamen de principatu nequitiæ cum homine nequissimo C.
ıligula sibi instituisse. *M.* Quid is fecit ejus generis? *B.* Si-
iæ suæ custodem, hominem prope nequiorem bestia nequissi-
a, collegam sibi in sacerdotio cooptavit. *M.* Alia legendi fortasse
ussa fuit. *B.* Narrantur & aliæ: sed ego selegi honestissimam.
itur, cum tantus non modo sacerdotii contemtus, sed etiam huma-
tatis oblivio, ex ista leges interpretandi licentia, sit nata, vide ne
am potestatem exiguam putes. *M.* At mihi veteres non videntur
m magnum existimasse hoc interpretandi munus, quam tu id vi-
:ri vis. Quod vel hoc uno argumento intelligi potest, quod Impe-
ıtores Romani jurisconsultis id permiserint. Quæ una ratio totam
tam verbosam tuam disputationem evertit. Neque solum id,
ıod de magnitudine istius potestatis dixisti, refellit, sed illud
ıoque, quod tu maxime vitas, perspicue declarat, quam aliis po-
stătem de jure respondendi dederunt, eam ipsis non fuisse nega-
ım, si id munus exercere voluissent, aut per occupationes potu-
sent.

XXXIII. *B.* Quod ad Imperatores Romanos attinet, quos, nullo
eque judicio neque utilitatis publicæ respectu, milites sibi præfi-
iebant, hi sub hanc Regum, quam descripsimus, formulam non
eniunt; ut qui a genere hominum scelestissimo, & fere scelestissimus
uisque, eligebantur, aut ipsi per vim in eum locum irrumpebant.
Quod autem jurisconsultis potestatem respondendi de jure dede-
int, non reprehendo. Etsi enim ea maxima est, ut ante dixi, tu-
ius iis tamen creditur, quibus tyrannidis instrumentum esse non
otest. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reverentia conti-
ıebat in officio; ut, si a recto declinassent, alterius responso refel-
erentur. Qui si etiam in fraudem consensissent, supererat judicis
uxilium, cui non erat necesse pro lege habere quicquid responsum
ı jureconsulto fuisset. Supererat & Imperator, qui legum violata-
um pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur astricti,
œnamque graviorem timerent, quam exspectarent fraudis præmi-
ım, vides, opinor, non adeo magnum ab isto genere hominum ti-
nendum fuisse periculum. *M.* Estne præterea quod de Rege di-
:as? *B.* Primum, si tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta
sunt: ita facilius, si quid prætermissum sit, intelligemus. *M.* Ita
:enseo faciendum. *B.* De origine & caussa creandorum Regum
& legum, satis convenire videbamur: de auctore legis, non item.
Sed visus es mihi tandem, etsi subinvitus, tamen vi ipsa veritatis
:oactus, consensisse. *M.* Certe non modo potestatem legum juben-
darum, sed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono strenue
reclamante, Regi abstulisti. Qua in re vereor, ne, si res palam
fiat, aliquando prævaricationis coarguar: adeo facile bonam, ut
ab initio videbatur, caussam mihi de manibus extorqueri sum pas-

sus.

quereris me p rum oneris eis imponere, cum illi dies
hil aliud agunt, quam ut socios oneri ferendo qua
quos omnino se exonerent? Et tu interim indignari v
laborantibus subsidium feram. *M.* Ego quoque libent
liares copias recipio, sed tales velim quæ serviant, no
rent; quæque viam præmonstrent, non quo velint du
rius pertrahant, vel tanquam machinam impellant; o
testatem Regi relinquant, nisi ut eis assentiat. Itaqu
exspecto, ut, absoluto de Rege sermone, ad Tyran
quam alio divertas. Regem enim tam angustis finil
ut verear, ne, si diutius immoremur, e maximis opib
dignitate velut in desertam aliquam insulam eum
omnibus exutus honoribus, in egestate & miseriis
B. Tu metuebas, ut præ te fers, prævaricationis crim
metuo, ne Regi, quem defendere conaris, calumni
Primum ego eum non otiosum esse volo, nisi tu archi
esse statuas: deinde bonis ministris & amicis, quos e
custodes adjeci, sed ab ipso in partem laboris accir
spolias; eisque abactis cohortem nebulonum circunda
endum eum suis reddant; neque formidabilem fore pu
gnam nocendi potestatem ei relinquamus. Ego ama
volo; nec terrore civium, sed benevolentia, septum es
arma Reges inexpugnabiles efficiunt. Id, nisi tu rep
me effecturum spero. Nam, ex iis quas tu vocas ang
cem eum educam: unaque lege tantum ei auctoritati

›ater aliquando ſacerdotium tenuiſſet, filius ulla ratione te- neque hac cautione quidquam profectum eſt. Reperta eſt ıdverſus eam illa coitio inter ſacerdotes, ut uterque alterius ſibi ſubſtitueret. Id quoque cum vetitum eſſet, etiam novo : fraudis lex eluſa eſt. Adverſus patrem litigator ſupponitur, ıgat ſibi in id ſacerdotium jus eſſe. Dum pater cum ſuppo- cophanta umbratili pugna velitatur, filius a Pontifice Roma- .erdotium petit, ſi neutri litigantium in illud ſit jus; utrum- :igatorem volentem ac cedentem ultro vincit, & paterno ſa- io per paternam prævaricationem potitur filius. Vides in ge quot fraudum genera ſunt inventa. *M.* Video. *B.* Non- i legum latores hic prorſus idem facere videntur quod medi- . cum eruptiones pituitæ, aut alterius humoris noxii, adhi- nplaſtro compeſcere nituntur, humor uno inhibitus loco plu- ſimul exitum quærit; ac, velut hydra quædam, uno reciſo multa renaſcentia profert? *M.* Nihil ſimilius.

XVI. *B.* Quod medico fuerat initio faciendum, ut totum ſi- ›rpus noxiis humoribus levaret, nonne idem hoc loco civilis us facere debet, ut civitatem univerſam levet malis moribus? am, etſi difficilem, tamen veram eſſe reor curandi rationem. hoc ſi obtineri queat, paucis arbitror opus eſſe legibus. ı prorſum res habet. *B.* Hanc medicinam qui adhibere po- nonne tibi videtur ſolus plus in publicum collaturus, quam : omnium Ordinum conventus ad legum rogationem coacti? ›nge plus procul dubio. Sed, ut Comici verbis utar, *Quis : tam potens cum tanto munere?* *B.* Quid ſi has partes Regi :mus? *M.* Lepide profecto: quæ prona erant & facilia, ea › univerſo commiſiſti; ſi quid arduum eſt & aſperum, id Regi ſoli mandabis, tanquam non ſatis habeas eum vinculis con- m tot clauſtris circundare, ni onus graviſſimum, ſub quo ſuccumbat, imponas. *B.* Non eſt ita, ſed rem ab eo faci- ıon contendimus, ſed ut exorari ſe ſinat oramus. *M.* Quid dem eſt? *B.* Ut quales patres erga liberos eſſe debere cen- ·alem ſe erga cives (quos liberorum loco habere debet) in vita ſe præſtet. *M.* Quid iſtud ad rem?

XVII. *B.* Hæc profecto una, certe ſumma, adverſus mores ptos eſt medicina. Ac, ne meum putes hoc commentum eſſe, Claudianum:

Tu civem, patremque geras: tu conſule cunctis,
Non tibi: nec tua te moveant, ſed publica vota.
In commune jubes ſi quid, cenſeſque tenendum,
Primus juſſa ſubi. Tunc obſervantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus.

sed precario impetrare conamur, majorem longe vi
legum minæ, quam suppliciorum ostentatio, qualis
Hoc populum sine vi reducit ad modestiam, Regi
lentiam conciliat, publice tranquillitatem, privat
opes auget & tuetur. Cogitet igitur assidue Rex,
tro positum, omnibusque ad spectaculum proposit
ctum aut factum suum latere posse,

------nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis. Nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit: latebrasque per om
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

XXXVIII. Quanta igitur Principibus in utramqu
benda est cautio? cum neque vitia, neque virtute
queant, neque sine magna rerum mutatione vulgari
adhuc dubitat, quantum in vita Principis momentu
dationem disciplinæ publicæ, is ponat ante oculos R
primordia. Populus ille rudis bonarum artium,
convenis, ne quid dicam durius, collectus, ipse na
gem nactus ferocissimum, cum velut castra posuisset
gentium pacem sollicitandam, & arma lacessenda,
vicinorum odium, quantum pavorem fuisse? Iden
cum Regem pium & justum sibi præfecisset, ita re
est, ut eum cultui deorum & justitiæ deditum prop
vicinis sit visum iis, inquam, vicinis, quorum agr
verat, urbes incenderat, liberos & propinquos in
duxerat. Quod si, in illa morum immar

mo concepi, verbis imaginem exprimere possem. Sed, ut aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum serpentem illum æneum in Arabia deserta a Mose erectum, solo aspectu vulnera ab aliis serpentibus facta sanantem: cogita e multitudine numerosa alios a serpentibus ictos, & ad remedium præsens concurrentes, alios rei novæ miraculo attonitos, omnes immensam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores, non medicamentis, cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorum assidua sollicitudine, tolli; non longinquitate temporis, sed uno momento, ad sanitatem reduci. Jam confer mihi cum serpente illo Regem, sed ita confer, ut & Regem bonum in maximis Dei beneficiis numeres: qui solus, sine tua impensa, sine tuo labore, omnes regni molestias levet, perturbationes sedet, & vetusta etiam animorum ulcera ad cicatricem brevi perducat: nec iis modo sit salutaris, qui eum cominus intuentur, sed qui tam longe absint, ut nec ejus videndi spem ullam habeant: cujus in imagine animis oblata tanta sit vis, ut id facile perficiat, quod nec jurisperitorum prudentia, nec Philosophorum scientia, nec tot seculorum in artibus colligendis experientia, præstare unquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas, quæ amplitudo aut majestas, major in homine ullo dici aut excogitari potest, quam ut sermone, congressu, aspectu, fama, tacita denique specie animis oblata, luxu diffluentes ad modestiam, violentos ad æquitatem, furiosos ad sanitatem, reducat? Potesne, si velis, majus hoc a Deo rebus humanis propitio beneficium postulare?

XXXIX. Hæc est vera, nisi fallor, imago Regis, non illa circumsepti armis, semper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum suo populi in se odium metientis. Hanc imaginem, quam posuimus, expressit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeste. Quod carmen, cum sit elegantissimum, tibi notum esse non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemtim de Rege sentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergastulum compingere? Annon potius in lucem & hominum coetus, & publicum humani generis theatrum, eum produco? non superbo spiculatorum & μαχαιροφόρων coetu, sceleratisque nebulonibus, stipatum, sed sua tutum innocentia; nec armorum terrore, sed populi amore munitum: nec modo liberum & erectum, sed honoratum, sed venerabilem, sacrosanctum & augustum; cum bonis ominibus & faustis acclamationibus prodeuntem, &, quocunque progrediatur, omnium ora, oculos & animos in se convertentem? Quæ ovatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari potest? Aut, si Deus humana specie delaberetur in terras, quis ab hominibus major honos ei haberi posset, quam qui vero Regi, hoc est, vivo Dei simulacro, exhiberetur? Hoc enim majorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec a-

dulatio posset comminisci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur?

XL. *M.* Splendida sane, & adeo magnifica, ut nihil dici aut excogitari magnificentius posse videatur. Sed in his temporum nostrorum corruptis moribus, difficile est ut hæc animi magnitudo existat, nisi ad honestam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adolescentia bonis institutis & artibus informatus, ubi, & ætate & usu rerum confirmatus, ad veram gloriam virtute nititur, frustra voluptatum tentatur illecebris, & rerum adversarum labefactatur impressionibus. Ita enim

Doctrina—— vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant;

ut in ipsis voluptatum avocamentis virtutis exercendæ occasionem inveniat, & quæ infirmiores terrere solent, difficultates in iis materiam laudis sibi oblatam virtus existimet. Itaque, cum ad omnes vitæ partes tantum sit in liberali educatione momentum, quanta cura & sollicitudine prospiciendum est, ut tenelli Regum animi recte a primis initiis usque imbuantur. Nam, cum multa bonorum Regum in suos cives sunt beneficia, multæ contra calamitates a malis Principibus proficiscuntur, tum nihil in omnem partem majorem mihi vim habere videtur, quam & Regum ipsorum, & aliorum, qui summum imperium una administrant, studia & mores. Quod enim a singulis bene vel secus fit, plerumque multitudinem latet; aut, propter hominum obscuritatem, exemplum ad paucos pertinet: at eorum qui Reipublicæ gubernacula tractant, dicta factaque omnia, velut in *votiva tabella*, ut inquit Horatius, conscripta, latere non possunt, sed omnibus ad imitationem sunt proposita. Neque enim studio placendi modo, sed utilitatis blandissimis invitamentis animos omnium ad se convertunt: ac perinde ut Regum ingenia impelluntur, disciplinam publicam secum circumagunt. Sed illud metuo, ne Reges nostri se exorari patiantur, ut hæc præstent, quæ modo abs te posita sunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti sunt, & falsa specie honoris decepti, ut idem propemodum eos facere existimem, quod Trojanis, qui cum Paride navigarunt, quidam Poetarum evenisse narrant. Vera enim Helena in Ægypto, apud Prothea, hominem sanctum ac plane divinum, relicta, de simulacro ejus per annos decem ita pertinaciter contenderunt, ut idem finis belli perniciosissimi & regni illorum temporum opulentissimi fuerit. Tyranni enim impotentes falsam istam regni speciem amplexi, cum per fas nefasque eam semel adepti fuerint, nec sine scelere eam tenere, nec sine pernicie amittere, possunt. Quod si quis eos admoneat, veram Helenam, de qua se dimicare putant, alicubi absconditam celari, pro insano eum haberent.

XLI. *B.* Gaudeo equidem te, si non illam vere Jovis filiam videris, saltem ex hoc qualicunque simulacro ejus pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod si isti falsæ illius Helenæ ma-

gna

gno cum suo malo amatores veræ hujus perfectam imaginem a Protogene aliquo vel Apelle depictam suis coloribus viderent, non dubito quin eam & admirarentur & deperirent: ac, nisi continuo illam alteram res suas habere juberent, in illas gravissimas inciderent pœnas, quas in Satyris Persius imprecatur Tyrannis:

Magne pater divum, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
Virtutem ut videant, intabescantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, visne ut hinc recta ad eos progrediamur? *M.* Nisi quid prævertendum putas. *B.* Minime autem, arbitror, aberrabimus, si eisdem vestigiis, quibus in Rege quærendo institimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus. *M.* Ita censeo. Nam eo pacto quod sit inter eos discrimen facillime intelligemus, si ex adverso compositi inspectentur.

XLII. *B.* Ac primum, ut a Tyranni nomine incipiamus, id cujus linguæ sit, incertum arbitror. Itaque supervacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον in eo quærere. Quid vero veteres appellarunt tyrannidem non opinor obscurum cuiquam qui paullo diligentius in studiis humanioribus sit versatus. Tyranni enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes quos erat libera omnium rerum potestas, nullis legum vinculis adstricta, aut judicum cognitionibus obnoxia. Itaque, in utraque, ut scis, lingua, non modo heroes & hominum præstantissimi, sed & deorum maximi, atque adeo Jupiter ipse, Tyrannus vocatur, idque ab eis qui de diis honorifice & sentiunt & loquuntur. *M.* Illud quidem non ignoro: eoque magis miror unde factum sit, ut id nomen tot jam seculis odiosum, atque etiam inter gravissima convicia, habeatur. *B.* Id certe in hoc vocabulo evenisse videtur, quod in plerisque aliis contigit. Verborum enim per se naturam si consideres, noxia caret. Et quamvis alia levius, alia asperius ad audientium aures accidunt, tamen nihil omnino ex sese habent cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut molestiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non a verbo, sed a consuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, evenire solet. Igitur quod verbum apud alios honestum est, apud alios sine honoris præfatione audiri non potest. *M.* Memini quiddam simile in Neronibus & Judis factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Judæos, nomen, in summis viris amplissimum atque honoratissimum existimabatur. Postea vero nulla ipsorum nominum, sed duorum hominum culpa factum est, ut ne sceleratissimi quidem hæc nomina suis liberis dari velint; adeo inter infamia delituerunt.

XLIII. *B.* Idem quoque in Tyranno evenisse perspicuum est. Primos enim magistratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuisse credibile est, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum.

rabicum, ut ad deos etiam transferretur. Posteri suis sceleribus ita reddiderunt infame, ut omnes tanquam contagiosum & pestilens id fugerent, leviusque putarent convicium, carnificem quam Tyrannum appellari. *M.* Idem fortasse hic evenit, quod Regibus Romæ, post Tarquinios exactos; quod in Dictatoris nomine, post M. Antonium & P. Dolabellam Consules. *B.* Rem tenes. Contra vero humilia & plebeia nomina, virtute hominum, quibus ea contigerunt, facta sunt illustria: ut apud Romanos, Camillus, Metellus, Scropha; apud Germanos, Henricus, Gensericus, Carolus. Id adeo magis intelliges, si animadvertas, nomine Tyranni sublato, rem tamen atque hoc imperii genus apud multas nationes illustres in honore pristino permansisse. ut apud Græcos *Æsymnetas*, apud Romanos Dictatores. Utrique enim Tyranni legitimi erant: sed Tyranni quidem, quia legibus potentiores erant; legitimi autem, quia populi consensu electi. *M.* Quid ego audio? legitimos etiam esse Tyrannos? Ego longe aliud certe a te exspectabam. Nunc vero confundere videris omnium Regum & Tyrannorum discrimina.

XLIV. *B.* Reges profecto & Tyranni apud veteres idem plane fuisse videntur, sed diversis, opinor, temporibus. Tyrannorum enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde, ubi ejus nominis est pertæsum, successerunt in eorum locum Reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita est moderatio, quæ fines imperii infinitis eorum cupiditatibus statuerent. Hominibus vero, pro ratione temporum & moribus hominum, nova remedia expetentibus, & veterum imperiorum eos pertæsum est, & nova quæsita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in præsentia institutus est sermo; de eo, in quo legum quam Regum fortiora sunt imperia, deque pessimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno sunt contraria: eaque inter se comparanda suscepimus. *M.* Ita est: ac vehementer exspecto ut isthuc venias. *B.* Igitur initio inter nos convenerat, Regem societati humanæ tuendæ fuisse creatum. Officium vero ejus esse statuimus, ut, ex legum præscripto, jus suum unicuique redderet. *M.* Memini. *B.* Primum igitur, qui eum magistratum non populi voluntate accipit, sed vi invadit, vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus? *M. Tyrannum*, opinor.

XLV. *B.* Sunt & alia multa discrimina, quæ quia ex *Aristotele* facile quivis colliget, ideo breviter ea percurram. Regium enim imperium secundum naturam est, tyrannicum, contra; Rex volentibus, Tyrannus invitis imperat; Regnum, liberi inter liberos est principatus, Tyrannis, domini in servos; Regi cives excubant ad salutem ejus tuendam, Tyranno peregrini ad cives opprimendos: alter enim civibus, alter sibi gerit imperium. *M.* Quid eos, qui per vim, & citra populi consensum, summum imperium sunt adepti, ita tamen multos annos civitatibus suis præfuerunt, ut eorum administrationis populum non pœnituerit? Quantulum enim est

quod

uod in Hierone Syracusano potuit, aut in Cosmo Medice Floren-
tino potest, ad justi Regis functionem, præter legitima suffragia, desiderari ?

XLVI. *B.* Istos quidem e Tyrannorum numero eximere non possumus. Præclare enim ab historico egregio dictum est, *Vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est.* Deinde, isti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode dividendo, ex injuria, justitiæ, & e rapina, liberalitatis laudem quærunt: neque tamen quod petunt assequuntur. Nam unius maleficii odio omnem illam ostentatæ beneficentiæ gratiam amittunt: eoque minus civilis animi civibus fidem faciunt, quod non eorum commodis, sed dominatui suo, id præstant, ut videlicet securius suis voluptatibus fruantur, & posteris, odio populi paullum lenito, imperium stabiliant. Id autem ubi perfecerint, ad mores veros redeunt. Fructus enim qui sit sequuturus, e semente facile potest intelligi. Ad suum enim unius nutum omnia revocare, & omnium vim legum in se transferre, eandem vim habet, ac si omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorum genus fortasse tolerandum fuerit, si absque publica pernicie tolli non possit: velut quosdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleam conjiciamus. At, qui palam non patriæ sed sibi gerunt imperium, neque publicæ utilitatis, sed suæ voluptatis rationem habent, qui stabilimentum suæ auctoritatis in civium infirmitate collocant, quique regnum, non procurationem a Deo creditam, sed potius prædam sibi oblatam, credunt, hi non civili nobiscum, aut aliquo humanitatis vinculo juncti sunt, sed Dei & hominum hostes maxime omnium capitales judicari debent. Omnes enim Regum actiones, non suas opes privatim, sed publice civium incolumitatem, spectare debent; quantoque supra cæterorum hominum fastigium Reges sunt evecti, tanto magis imitari cœlestia corpora debent, quæ nullis officiis nostris conciliata, vim sui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Hujus munificentiæ vel tituli ipsi, quibus Reges honestavimus, (si meministi) admonere poterant. *M.* Videor meminisse: nempe ut paterna uterentur indulgentia erga cives, liberorum loco sibi commissos; in utilitate procuranda, pastoris diligentia; in salute tuenda, duces; virtutum excellentia, prætores; quæ ex usu essent jubendo, imperatores sese præstarent.

XLVII. *B.* Paterne igitur is dici potest, qui cives habet pro servis? aut pastor, qui gregem non pascit, sed deglubit? aut gubernator, qui jacturam bonorum semper facere studeat? quique (quod dicitur) navem perforet, in qua ipse naviget? *M.* Nequaquam. *B.* Quid, qui non quæ in rem populi sunt imperat, sed sibi studeat uni? qui non de virtute certet cum bonis, sed vitiis flagitiosissimum quemque superare contendat? qui suos in manifestas insidias ducat? *M.* Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur.

bebitur. *B.* Si quem ergo conspexeris, qui Regium nomen usurpet, nec ullo virtutis genere quemvis e multitudine præcellat, multis etiam sit inferior, qui cives non amore patrio prosequatur, sed superba dominatione premat, qui gregem sibi commissum existimet, non ad custodiam, sed ad quæstum, hunc tu Regem vere putabis, etiamsi magno satellitum numero stipatus incedat, magnificoque corporis cultu se ostentet, supplicia repræsentet, præmiis, ludis, pompis, insanis etiam substructionibus, quæque alia magnifica esse creduntur, vulgus conciliet, ejusque applausum captet? hunc tu, inquam, Regem existimabis? *M.* Non, si mihi consentire velim, sed omnis humanæ societatis expertem. *B.* Quibus tu finibus humanam hanc societatem circumscribis? *M.* Eisdem illis, quibus tu superiore sermone visus es eam velle concludi: juris videlicet septis: quæ qui transiliunt latrones, fures, mœchi, eos video puniri publice; eamque caussam pœnæ justam haberi, quod societatis humanæ limites sint transgressi.

XLVIII. *B.* Quid, qui septa illa nunquam ingredi voluere? *M.* Deo & hominibus habendos inimicos; eosque in luporum, aliove noxiorum animalium genere potius quam hominum habendos putem: quæ qui alit, & sibi perniciem alit & aliis; qui occidit, non sibi modo sed publice universis prodest. Quod si mihi legem ferre liceret, juberem (quod Romani in monstris procurandis facere solebant) id genus hominum in solas terras deportari, aut in alto, procul a conspectu terræ, demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni, non ab universo tantum populo, sed a singulis: quemadmodum vulgo fieri solet iis, qui lupos aut ursos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt. Neque enim, si quod hujuscemodi monstrum nasceretur, etiamsi vocem humanam funderet, faciemque hominis, cæterarumque partium similitudines, haberet, mihi cum eo societatem esse crederem. Aut, si quis hominem exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletque cum cæteris hominibus, nisi in eorum perniciem, convenire, hominem appellandum censeo, nihilo certe magis quam satyros, simias, aut ursos, quamlibet vultu, gestu & sermone, hominem mentiretur. *B.* Jam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qualem item Tyrannum sapientissimi veterum esse statuerunt. Visne igitur, quod in Rege informando fecimus, Tyranni quoque tibi qualecunque specimen proponamus? *M.* Imo, nisi molestum est tibi, vehementer id cupio.

XLIX. *B.* Non oblitus es, opinor, quæ apud poetas de furiis, apud nostros de cacodæmonum natura, dicuntur: esse videlicet spiritus humani generis hostes, qui, cum ipsi in perpetuis cruciatibus versentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc profecto vera est tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & sine ministerio sensus hæc imago cerni potest, aliam tibi proponam, quæ non modo animum, sed sensus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te navem in mari procellis vexatam videre, lit-

tora

a omnia circumcirca non modo importuosa, sed hostium infestis-
iorum plena: ejus vero navis dominum mutuo cum vectoribus
io certantem, nec ullam tamen aliam, quam in nautarum fide,
m salutis habentem; nec hanc quidem certam, ut qui non igno-
se maxime barbaro generi hominum, & ab omni humanitate
eno, vitam suam credere; quos pecunia sola conciliatos retine-
quique lucro majore objecto adversus eum ipsum conduci pos-
it. Talis profecto est vita illa, quam velut beatam Tyranni
nplectuntur. Foris hostes, domi cives metuunt: nec cives mo-
, sed domesticos, propinquos, fratres, conjuges, liberos, paren-
:. Itaque cum vicinis externum, cum civibus civile, cum suis
mesticum bellum semper aut gerunt, aut metuunt, nec usquam
xilia sperant, præter mercede conducta: neque bonos conducere
dent, neque malis fidere possunt. Quid istis tandem in vita ju-
ndum esse potest? Dionysius filias virgines adultas, cum novacu-
m admittere ad guttur timeret, a barbæ radendæ ministerio re-
ovit; a Timoleonte frater, ab uxore Alexander Pheræus, a pa-
Sp. Cassius est interemtus. Qui hæc ante oculos exempla pro-
sita semper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circum-
rre credis? cum cogitet sese universo mortalium generi, tanquam
gnum, in quod jaculentur, propositum: neque solum vigilans his
nscientiæ tormentis crucietur, sed terrificis etiam vivorum &
ortuorum simulacris e somno excitetur, & furiarum facibus agi-
tur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, ho-
inibus etiam ad curarum laxamentum, natura tribuit, illi in hor-
res & supplicia convertitur. *M.* Non inscite sane ista a te sunt
plicata, ac nescio an etiam vere. Sed tamen, nisi fallor, ad no-
rum institutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu
eligere quos velint Reges, penes eosdem est, electos quibus ve-
nt constringere legibus. Nobis vero scis Reges non eligi, sed
ısci: quibus ego semper hæreditarium, non minus quam ipsum
gnum, existimavi, ut voluntas eorum pro legibus esset. Neque
mere in hanc opinionem sum inductus, sed magnis auctoribus,
ım quibus errare (si modo in errore sum) non me pudeat. Nam,
alios omittam, jureconsulti affirmant, lege Regia, quæ de im-
erio eorum est lata, omnem populi potestatem ita in eos trans-
ıissam, ut eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac ni-
ırum lege natæ sunt illæ Imperatoris cujusdam minæ, se jurecon-
ıltis omnibus omnem suam, qua tantopere glorientur, scientiam
no edicto ablaturum.

L. *B.* Bene abs te factum est, quod cum rei maximæ pessimum
tares auctorem, nomen ejus supprimendum duxeris. Is enim
iit C. Caligula, qui etiam toti populo Romano unam cervicem
ptabat. In illo autem Imperatore nihil hominis, ne dicam Re-
is, præter formam fuit. Itaque quanta illi debeatur auctoritas,
on ignoras. Quod autem ad legem Regiam attinet, qualis illa
ıerit, quando, a quo, quibus verbis, lata, nec ipsi jurisperiti ex-
pediunt.

mnino pertinet, qui non ſuffragiis optimos eligimus,
oblatos accipimus. Illud etiam jureconſulti nos propi
reſpicere, qui majoribus Regum noſtrorum id jus in no
que noſtros dedimus, ut ipſi poſterique eorum imperi
perpetuo tenerent. Illos utique (majores dico noſtros)
monuiſſet, quibus integrum erat, quos vellent ſibi Rege
re. Nunc vero ſerum iſtud tuum conſilium eo valet, no
in poteſtate noſtra non ſunt, ea corrigamus; ſed ut ma
titiam deploremus, & noſtræ conditionis miſeriam a
Quid enim reliqui eſſe poteſt in ſervitutem deditis, niſ
ſtultitiæ pœnas luamus? &, ut leviores ſiant, eas patie
mus; nec importune tumultuando iras eorum provoce
rum nec imperium rejicere, nec poteſtatem imminuere,
impotentiam effugere, poſſumus? Lex autem illa Reg
tantopere es inimicus, non eſt in Tyrannorum gratiam
deri vis, conficta: quippe quæ a Juſtiniano Principe ju
comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum
habitura: nam in Principe ſtolido valet illud,

Falſus honor juvat, & mendax infamia terret,
Quem, niſi mendoſum & mendacem? ——

LI. *B.* Fuit quidem Juſtinianus, ut prædicant hiſtori
gnus: etſi quidam in Beliſarium fuiſſe crudeliter ingr
rent. Sed fuerit ille qualem tu eum fuiſſe exiſtimas,
tamen potes, ab illius ætatis fere æqualibus traditum,
num, præcipuum inter illarum legum latores, homi

itio. *M.* Ita facias censeo. Res enim externæ non magnopere præsentem disputationem pertinent. *B.* Igitur, ut a primis or- ır initiis, illud satis convenit, Principes nobis ob virtutis opinio- m delectos qui cæteris imperarent. *M.* Ita tradunt rerum no- arum scriptores.

LII. *B.* Nec minus illud constat, multos, qui crudeliter & fla- :iose eum magistratum gesserunt, a civibus in jus vocatos; quos- m perpetuis carceribus damnatos; alios partim exilio, partim orte multatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum lo- m assumerentur, nulla unquam quæstio adversus interfectores creta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in is severius vindicatum est. Et, quia longum esset singulos per- nsere, e postremis, quorum recentior est memoria, paucos profe- m. Jacobi Primi cædem, cum puerum sex annorum hæredem liquisset, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines, clarissimis miliis natos, divitiis & clientelis primarios, novo & exquisito :nere supplicii exstinxerit. Contra, Jacobi Tertii, hominis fla- tiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus est? In fi- i vero ejus Jacobi Quarti morte, suspicio sceleris morte punita t. Neque pii erga bonos Reges tantum majores nostri fuerunt, d in malos etiam lenes & misericordes. Nam Culenum, ad ussam dicendam venientem, cum ex inimicis quidam in itinere :cidisset, gravissimas ex Ordinum sententia pœnas dedit: & Eve- um, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carce- : occidisset, itidem pœnas dedit; &, cujus vitam nefariam omnes derant, mortem per vim illatam, ceu parricidium, sunt prosecu- . *M.* Ego non tam quid interdum factum sit, quæro in præsen- a, quam quo jure apud nos regnetur. *B.* Igitur, ut eo redeamus, uemadmodum in primis Regibus, usque ad Kennethum Tertium, ui primus regnum in sua familia stabilivit, perspicuum est, quæ fu- rit potestas populi in Regibus creandis, & in ordinem redigendis; :a necesse est, ut is aut populo invito id fecerit, aut a persuaso im- etraverit. *M.* Negari non potest. *B.* Porro, si vi coegit popu- um sibi parere, populus quoque, ubi primum suis viribus cœperit onfidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum a Re- ;ibus & populis recepta jura pronuncient, & natura clamet, quic- juid per vim fiat, simili vi solvi posse. *M.* Quid si populus, vel raude circumventus, vel metu coactus, in servitutem sese dederit? juid caussæ prætendi potest, quin, in quod semel conventum est, in o perpetuo maneat?

LIII. *B.* Si tu mecum ex convento agis, quid caussæ est, quin go ex adverso eas caussas ponam, cur pacta & conventa solvi pos- int? In primis autem, quæ vi metusque caussa fiunt, apud omnes ivitates de iis certum jus est, e naturæ fontibus haustum. Per raudem etiam circumventis jura dant restitutionem in integrum, dque maxime in pupillis, eisque personis servandum putant, quas ptimo jure esse volunt. Quis igitur cœtus justius restitui, quam populus

oblatos accipimus. Illud etiam
respicere, qui majoribus Regum
que nostros dedimus, ut ipsi pc
perpetuo tenerent. Illos utique
monuisses, quibus integrum erat,
re. Nunc vero ferum istud tuum
in potestate nostra non sunt, ea cc
titiam deploremus, & nostræ c
Quid enim reliqui esse potest in
stultitiæ pœnas luamus? &, ut
mus; nec importune tumultuim
rum nec imperium rejicere, nec p
impotentiam effugere, possumus
tantopere es inimicus, non est in
deri vis, conficta: quippe quæ a
comprobata: apud quem adulat
habitura: nam in Principe stolide

Falsus honor juvat, & m
Quem, nisi mendosum &

LI. B. Fuit quidem Justinianu
gnus: etsi quidam in Belisarium
rent. Sed fuerit ille qualem tu
tamen potes, ab illius ætatis fere

oratio. M. Ita facias censeo. Res enim externæ non magnopere ad præsentem disputationem pertinent. B. Igitur, ut a primis ordiar initiis, illud satis convenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos qui cæteris imperarent. M. Ita tradunt rerum nostrarum scriptores.

LII. B. Nec minus illud constat, multos, qui crudeliter & flagitiose cum magistratum gesserunt, a civibus in jus vocatos; quosdam perpetuis carceribus damnatos; alios partim exilio, partim morte mulctatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum locum assumerentur, nulla unquam quæstio adversus interfectores decreta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in eos severius vindicatum est. Et, quia longum esset singulos percensere, e postremis, quorum recentior est memoria, paucos proferam. Jacobi Primi cædem, cum puerum sex annorum hæredem reliquisset, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines, clarissimis familiis natos, divitiis & clientelis primarios, novo & exquisito genere supplicii exstinxerit. Contra, Jacobi Tertii, hominis flagitiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus est? In filii vero ejus Jacobi Quarti morte, suspicio sceleris morte punita est. Neque pii erga bonos Reges tantum majores nostri fuerunt, sed in malos etiam lenes & misericordes. Nam Culenum, ad caussam dicendam venientem, cum ex inimicis quidam in itinere occidisset, gravissimas ex Ordinum sententia pœnas dedit: & Evenum, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carcere occidisset, itidem pœnas dedit; &, cujus vitam nefariam omnes oderant, mortem per vim illatam, ceu parricidium, sunt prosecuti. M. Ego non tam quid interdum factum sit, quæro in præsentia, quam quo jure apud nos regnetur. B. Igitur, ut eo redeamus, quemadmodum in primis Regibus, usque ad Kennethum Tertium, qui primus regnum in sua familia stabilivit, perspicuum est, quæ fuerit potestas populi in Regibus creandis, & in ordinem redigendis; ita necesse est, ut is aut populo invito id fecerit, aut a persuasis impetraverit. M. Negari non potest. B. Porro, si vi coegit populum sibi parere, populus quoque, ubi primum suis viribus cœperit confidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum a Regibus & populis recepta jura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, simili vi solvi posse. M. Quid si populus, vel fraude circumventus, vel metu coactus, in servitutem sese dederit? quid caussæ prætendi potest, quin, in quod semel conventum est, in eo perpetuo maneat?

LIII. B. Si tu mecum ex convento agis, quid caussæ est, quin ego ex adverso eas caussas ponam, cur pacta & conventa solvi possint? In primis autem, quæ vi metusque caussa fiunt, apud omnes civitates de iis certum jus est, e naturæ fontibus haustum. Per fraudem etiam circumventis jura dant restitutionem in integrum, *idque maxime in pupillis*, eisque personis servandum putant, quas *optimo jure esse volunt*. Quis igitur cœtus justius restitui, quam

pop

regnum obtinebant, quo id pacatius liberis relinque
fere proximum quemque exstinguere conabantur: c
apud Turcas fieri audimus, & apud Phylarchos in n
Hibernia fieri videmus. *B*. Utris igitur istam cons
magis fuisse perniciosam, populone an Principibus
certe: cum populi major pars, secura sui, Principum
re certamina, & semper victoribus in prædam cedat
igitur (ut videtur) sua potius caussa, quam ex utili
sua familia stabilem regni sedem constituere voluerun
bile est.

LIV. *B*. Ut autem rem, ad perpetuum honorem
lumitatem suæ familiæ tantopere pertinentem, imp
simile est eos aliquid invicem de suo jure remisisse;
populi voluntatem & studium tenerent, & consensum
aliquid ex adverso laxamenti dedisse. *M*. Credo.
mihi fateberis incredibile, ut, pro tanto beneficio R
so, pejore se jure esse paterentur quam antea fuerant
bile prorsus. *B*. Neque Reges, si id noxium, & lib
pulo inutile, scissent futurum, tanta ambitione id pe
quaquam. *B*. Finge ergo aliquem e media concion
interrogare; Quid si cui Regum filius sit stolidus? q
eosne nobis constitues rectores, qui seipsos regere
M. Nihil opinor opus fuisse ut hac exceptione utere
generi legibus sit prospectum. *B*. Probe sane. Ill
mus, si liberam legum potestatem Reges a popul
cum ea inutilis fuisset, eis præsertim qui familiæ su

filiis reliquisset regnum: Tanto, inquit, *firmius*. *M.* Quod de diuturnitate narras, video esse verissimum. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omnium, quæ in Europa sunt, antiquissima reor: neque alia re id mihi consecuti videntur, quam summi imperii moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hispanorum regna toties ex aliis ad alias familias transierint. Sed nescio an Reges illi nostri tam sapientes fuerint quam Theopompus. *B.* Ut illi tam providi non fuerint, populumne putas tam stultum fuisse, ut occasionem tam opportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculsum, aut seductum blanditiis, ut se sponte in servitutem daret?

LVI. *M.* Non fuit fortasse. Sed fuerit (quod fieri potuit) adeo cæcus, ut quod in rem suam esset non viderit; aut, cum videret, tam commodi sui negligens ut contemserit, nonne merito suæ stultitiæ pœnas luet? *B.* Non est verisimile aliquid istorum factum esse, cum, usque ad nostram ætatem, contra observatum fuisse videamus. Nam, præterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in cives moliti sunt, semper coerciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetusti moris quædam vestigia adhuc remanent. Scoti enim prisci, ad nostram usque ætatem, suos eligunt Phylarchos, & electis concilium seniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore privantur. Quod igitur in partibus adhuc summa diligentia servatur, in omnium salute negligerent? & qui in beneficii loco habiturus erat regnum legitimum, ei se sponte in servitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defensam, tot seculis non interpellatam, eam sine vi, sine bello, nec exspectanti condonarent? Istam enim potestatem Regibus nostris nunquam fuisse, præter supplicia male administrati regni toties expetita, Joannis Ballioli calamitas ostendit: qui fere CC. LX. abhinc anno a nobilitate rejectus est, quod se regnumque suum Eduardi Angli imperio subjecisset: inque locum ejus Robertus Primus est suffectus. Ostendit id etiam perpetuus ille mos a primis usque temporibus continuatus. *M.* Quem tu morem dicis?

LVII. *B.* Reges nostri, cum publice inaugurantur, populo universo sancte promittunt, se leges & majorum ritus veteraque instituta servaturos; eoque jure, quod a majoribus acceperunt, usuros. Ostendit totus ille cærimoniarum ordo, primique Regum adventus in singula oppida. E quibus omnibus facile intelligi potest, qualem a majoribus acceperint potestatem: non aliam videlicet, quam qui suffragiis electi in leges jurant. Hanc regnandi conditionem Davidi & posteris ejus Deus proposuit: tamdiu eos regnaturos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidem faciunt, ut verisimile sit, non immensam, sed intra certos terminos constrictam, & finitam, potestatem Reges nostros a majoribus accepisse. Accessit præterea longi temporis confirmatio, & perpetui juris a populo usurpatio, nullo unquam decreto publico reprehensa. *M.* Sed vereor ut a Regibus facile possit impetrari, ut, ista

necesse est. *B.* Hæc ego altius fortasse quam opus er
perspicue intelligeres vetus regnandi apud nos jus
Nam si summo jure tecum egissem, multo breviore c
volebam pervenire potuissem. *M.* Quanquam mihi
dum satisfeceris, tamen & istud quale sit libenter ex

LVIII. *B.* Hoc igitur primum mihi velim respon
definitionem legis a jureconsultis positam; qui leg
quod populus scivit, ab eo rogatus cui rogandi jus e
equidem. *B.* Consensimus autem, legum vitiis d
eisdem earum latoribus eas vel corrigi vel abrogari p
sensimus. *B.* Illud autem, opinior, vides, qui n
Reges, eos & legibus & populi suffragio creari, no
quos ab initio diximus electos: & adversus non mod
dem, sed negligentiam quoque in legibus accipiendis
populo legum latori remedia. *M.* Video plane. *B.*
teresse, quod lex de nostris Regibus ante aliquot secu
gnum vero cum initur, non ferri nova, sed vetus
solet. Apud eos vero qui singulis Regibus eligendis
tia, simul lex ferri, Rex fieri & probari, regnu
M. Sic est.

LIX. *B.* Nunc ab initio, si videtur, quid inter
breviter colligamus: ut si quid temere sit probatum
tentiæ locus. *M* Placet. *B.* Primum omnium, vi
Regem populi caussa creari, neque bono Rege quid
tius divinitus nobis dari, neque malo pestilentiu
B. Malum etiam Regem diximus vocari Tyrannum.

LX. *B.* Jam restat, opinor, ut de pœna Tyrannorum disseramus. *M.* Id unum mihi reliquum videtur. *B.* Igitur, si Rex omnia legum vincula perfringat, planeque hostem publicum se gerat, quid hic faciendum censes? *M.* Hæreo profecto. Nam, etsi rationes a te expositæ videantur convincere, nullam nobis esse cum eo Rege societatem, tamen diuturnæ consuetudinis tanta vis est, ut apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum hæret, ut, si quem aliquando invexerit errorem, eum tolerare præstet, quam, dum morbum, assuetudine lenem, curare contendimus, totius corporis statum labefactare. Ea enim quorundam morborum est natura, ut dolorem quem afferunt præstet perferre, quam ancipitia remedia quærere: in quibus experiundis, ut cætera succedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, ut ipso morbo morbi cura sit perniciosior. Deinde, quod me magis movet, video istam, quam tu vocas tyrannidem, divino confirmatam oraculo: &, quod tu velut legum interitum exsecraris, Deus legem regni vocat. Ejus loci me magis movet auctoritas, quam omnia Philosophorum argumenta. Inde me nisi explicaveris, non erunt apud me tanti hominum commenta, ut non confestim ad hostes deficiam.

LXI. *B.* In communi, ut video, errore versaris, eoque gravissimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim sit consuetudinis tyrannis, in animis hominum ubi altius radices egit, & nimium sæpe hoc seculo sumus experti, & historiæ scriptor vetustus Herodotus vetusto nos monet exemplo. Sed mihi veteribus exemplis non est opus, tete ipse consule. Cogita tecum, quot sint res, nec hæ exiguæ, in quibus, rationem secutus, ab inveterata tot seculis consuetudine desciveris: ut jam domesticis experimentis didicisse potueris, nullam magis periculis esse plenam, quam sit ista, quam nos sequi jubent, via publica. Eam te jubeo diligenter circumspicere: quot ruinas, quantas strages in ea videbis? Sed si ipsa (quod dicitur) luce clarius est, non est quod in re perspicua vel probanda vel illustranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum, quem ex historia Regum magis significas, quam explicas, vide quæso, ne quæ in Tyrannorum vita Dominus exsecratur, tu Regibus ab eo concessa putes. Id ne fiat, primum te jubeo expendere, quid populus a Domino petierit: deinde, quas novæ petitionis caussas habuerit: postremo, quid populo Dominus responderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? At habebant. Erat enim Samuel eis a Domino, penes quem jus præficiendi erat, datus: jus eis legitime ex legum divinarum præscripto multos annos dixerat. At filii ejus, cum jus eo seniore dicerent, multa flagitiose faciebant, & adversus leges judicabant. Nondum video caussam, cur status publici mutationem, sed emendationem potius, exposcerent, aut certe a Domino exspectarent, ut qui non adeo pridem totam Heli familiam a stirpe evertit, ob caussam prope similem. Quid igitur petunt? Regem

 qual

quoties alloquitur populum, populari uti sermone. I
lo utitur cum vulgo communi, sed ne quem ambig
deciperet, hic diserte exponit, quis esset ejus vocabu
gentes vicinas. *M.* Ista ut vera sint, illa tamen Pau
urgent, qui pro salute Principum nos jubet orare: ta
detrectare imperium, multo minus detrahere de soli
trucidare, permittat. At quos Principes commend
precibus? omnium, qui unquam fuerunt, crudelissim
Caligulas, Claudios, Nerones: nam iis fere æquales
pistolæ.

LXIII. *B.* Quod auctoritatis tantum in Paulo esse
pud te omnium Philosophorum & jureconsultorum sc
sententia præponderet, recte mihi facere videris. S
gis ejus sententias expenderis: non enim verba solum
portet, sed quibus temporibus, ad quos, & cur scrips
igitur videamus, quid Paulus scripserit. Scribit er
cap. III. *Admone, Principibus & Potestatibus subditos d*
omne opus bonum paratos esse. Vides, opinor, quos
constituat fines. Idem ad *Timotheum*, *cap.* II. scrib
pro omnibus, etiam pro Regibus & cæteris magistratibu
tranquillam vitam agamus in omni pietate & castita
hic quem orandi finem statuat: nempe non salutem
Ecclesiæ tranquillitatem: ex quo non erit difficile c
que formam concipere. In *Epist.* autem ad *Rom.* Reg
finit prope ad dialecticam subtilitatem: *Esse* enim, a
cui gladius a Deo sit traditus, ut malos puniat, ac be

dam temeritatem castigaret, qui negabant imperia magistratuum Christianis esse necessaria. Nam, cum potestas magistratuum adversus malos sit comparata, ut omnes æquo jure viveremus, & exemplum justitiæ divinæ inter homines remaneret, nullum ejus usum esse contendebant, inter homines adeo a vitiorum contagio alienos, ut ipsi sibi lex essent. Non igitur hic Paulus de iis qui magistratum gerunt, agit, sed de ipso magistratu, hoc est, de functione & officio eorum qui aliis præsunt: nec de uno aut altero genere magistratus, sed de omni legitimi magistratus forma: nec ei contentio est cum eis qui malos magistratus coercendos putant, sed cum hominibus omne magistratus imperium detrectantibus: qui libertatem Christianam absurde interpretantes, affirmabant indignum esse, ut qui a Dei Filio essent emancipati, a Dei Spiritu regerentur, sub ullius hominis potestate essent. Eorum errorem Paulus ut refelleret, ostendit magistratum rem esse non modo bonam, sed etiam sacram, nempe Dei ordinationem; & ad id institutum, ut hominum cœtus & civitates ita continerentur, ut & Dei beneficia in se agnoscerent, & alii ab aliis injuriam abstinerent. Qui in honore constituti essent, Deus legum suarum jussit esse custodes.

LXIV. Quod si leges (ut sunt) bonas esse fateamur, & custodes earum honore dignos, & custodum munus rem bonam & utilem fateri cogemur. At terribilis est magistratus: quibus tandem? bonisne, an malis? Bonis terrori non est, ut qui ab injuria eos tueatur: sin malis est terrori, nihil ad te qui Spiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus ut magistratui sim subjectus, inquies, si Domini sum libertus? Imo, ut te Domini libertum probes, pare ejus legibus: Spiritus enim Domini, a quo te regi jactas, idem & legum est lator, & magistratuum probator, & parendi magistratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conveniet, magistratu in optimis etiam civitatibus opus esse, eumque omni honoris genere prosequendum. Quod si quis contra sentiat, eum insanum, intestabilem, atque omni supplicio dignum, existimamus: repugnat enim aperte Dei voluntati per Scripturas nobis revelatæ. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos ejus generis Tyrannos, attinet, cur violati juris divini & humani pœnæ non debeant exigi, nihil hic apud Paulum habes, qui de ipsa magistratuum potestate, non de malis male potestatem eam gerentibus, disserat. Nec, si ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magistratus erunt. Quod si quis contendat, malos etiam Principes esse a Deo ordinatos, vide ne captiosa sit hæc oratio. Deus enim, ut malo nodo malum (quod aiunt) cuneum adhiberet, malum hominem malis puniendis interim præficit: sed humanæ malitiæ Deum auctorem esse, nemo sanus audebit affirmare: quemadmodum animadvertendi in malos eundem esse auctorem nemo ignorat. Magistratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui sit carnifex in pœnis noxiorum repetendis:

Hunc quidem carnificem etsi magistratus ad id munus assumit, non protinus ei impunitas omnium scelerum tribuitur; nec superiorem esse vult, quam ut legibus interrogari possit.

LXV. Non commorabor diutius in hac similitudine, ne adulatores aulici parum honorifice me de magistratu summo loqui clament. Sed utcunque clamabunt, certe illud negare non possunt, carnificis functionem partem esse muneris publici, ac fortasse etiam Regii, vel ipsorum Regum testimonio: qui, quoties aliquis e ministris publicis violatur, se suamque majestatem atque corpus violari querantur. Pœna autem sceleratorum, ut si quid aliud, ad munus Regium spectat. Quid præfecti urbium? quid castrorum? quid Prætores? quid ipsi Consules? Iisne etiam Paulus nos subditos esse jubet? an pro privatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magistratibus, sed ab eis etiam qui sunt Regibus æquales, ratio male obiti imperii solet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus potestatem datam somniant, aut ostendant, ex eodem Paulo, solos Reges Potestatis nomine hic accipiendos, ideoque solos legum pœnis eximendos: aut si, cum Potestates dicimus, intelligantur etiam alii magistratus, ab eodem auctore Deo in eundem usum instituti, illud quoque velim ostendant, ubi omnes magistratus legibus soluti, & a pœnarum metu liberi pronuncientur, aut solis Regibus ista immunitas sit concessa, cæteris, qui in potestate constituti sunt, negata. *M.* At Potestatibus sublimioribus omnes vult esse subditos. *B.* Jubet quidem: sed isto nomine Potestatis necesse est ut & cæteros magistratus comprehendat, nisi forte Paulum credamus existimare, in civitatibus, quæ Regio careant imperio, nullam potestatem, sed plane ἀναρχίαν esse. *M.* Istud ego neque credo, nec est verisimile: eoque magis in hac sum sententia, quod omnium hujus loci interpretum doctorum consensus tecum facit, qui istam Pauli disputationem adversus eos institutam putant, qui omnes prorsus leges & magistratus nihil ad se pertinere contendebant. *B.* Quid autem illud, quod nuper dixi? credisne Tyrannos illos omnium sævissimos ad Pauli formulam pertinere? *M.* Imo: quid tu affers, cur id non credam? præsertim cum Hieremias tam sollicite moneat Judæos, idque divinitus, ut Regi Assyriorum pareant, nec ulla ratione imperium ejus rejiciant. Atque inde colligunt pari ratione cæteris quoque Tyrannis, quantumvis immanibus, esse parendum.

LXVI. *B.* Ut prius ad id quod posterius a te positum est, respondeam, illud oportet animadvertas, Prophetam non jubere ut omnibus Tyrannis pareant Judæi, sed uni Assyriorum Regi. Quod si tu ex eo quod uni singulariter jussum est, legis formulam colligere velis, primum, non ignoras, (docuit id te enim dialectica) quam absurde sis facturus: deinde, periculum tibi erit, ne paribus armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam, aut oportet ostendas, quid sit in hac re singulare, cur eam omnibus ubique [illegible]ndam proponas; aut, si id non potes, confitendum erit, et

adus

aliis singularibus Dei mandatis, quicquid de uno aliquo sit jussum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc si semel (quod tibi necesse erit) admiseris, statim tibi objicietur, Dei quoque jussu Achab occisum: præmium quoque divinitus interfectori & promissum & præstitum. Itaque, ubi tu eo refugies, omnibus Tyrannis ideo parendum, quia Deus per Prophetam jusserit populum suum uni Tyranno parere, statim tibi occinetur, omnes Tyrannos etiam a suis occidi debere, quia Achab jussu divino a copiarum suarum præfecto sit interfectus. Igitur te admoneo, ut firmius aliquod propugnaculum Tyrannis e Scriptura pares; aut, ea in præsentia relicta, ad Philosophorum scholam revertaris. *M.* De isto quidem cogitabo. Sed interim, unde sumus digressi, eo redeamus: quid tandem e Scripturis profers, cur liceat Tyrannos impune occidere?

LXVII. *B.* Primum, id affero, quod, cum diserte præceptum sit de scelere & sceleratis e medio tollendis, sine ulla exceptione gradus aut ordinis, nusquam tamen in sacris literis Tyrannis quam privatis magis est cautum. Deinde, quod definitio Potestatis a Paulo tradita ad Tyrannos nihil omnino pertineat; quippe qui imperii vim accomodent, non ad populi utilitatem, sed ad suas libidines explendas. Præterea animadvertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Episcopis, quorum functionem miris & veris laudibus afficit, ut qui quodammodo Regibus compositi ex adverso respondeant, quatenus materiæ utrique substratæ natura patitur. Sunt enim alteri internorum, alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros ab alterorum imperio solutos & liberos esse voluit. Sed, quemadmodum Episcopi in civili communione vitæ exercenda sunt Regibus subditi, ita & Reges Episcoporum spiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Episcoporum, dico, cum tanta sit amplitudo & dignitas, eos neque lex ulla divina aut humana scelerum pœnis eximit. Et, ut cæteros omittamus, Papa ipse, qui quasi Episcoporum Episcopus habetur, qui ita super Regum omnium fastigium assurgit, ut deus quispiam inter homines haberi velit, nec a suis quidem Cannonistis, genere hominum ei addictissimo, legum pœnis eximitur. Nam, cum absurdum existimarent, deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animadversioni esse obnoxium, & injustum putarent, maxima scelera & fœdissima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarunt, qua & scelera plecterentur, & Papa tamen sacrosanctus & inviolatus haberetur. Aliud enim Papæ, aliud ejus hominis qui Papa esset, jus existimabant: & cum Papam, quem errare posse negant, legum cognitioni eximant, cum tamen hominem, qui est Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium esse fateantur, neque magis differendi subtilitate, quam animadvertendi severitate, suam sententiam declararunt.

LXVIII. Longum esset explicare, qui Pontifices, sive (ut eorum *more loquar*) qui homines qui Pontificum personam gesserint,

modo vivi magistratum ejerare sint coacti, sed mortui etiam sepulchris eruti, & in Tiberim projecti sint. Sed, ut vetera omittam, Pauli Quarti memoria recens in animis adhuc hæret: in hunc odium publicum sua Roma novi generis decreto nuper testata est. Iram enim, cui ille erat ereptus, in propinquos, in statuas, in pictas ejus imagines, exercuit. Nec debet hæc interpretatio subtilior tibi videri, qua potestatem ab eo qui præest separamus, quam & Philosophia agnoscit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditum & a disputandi subtilitate alienum ignorat. Neque enim opifices sellularii in suæ artis probrum factum accipiunt, si quis vel faber vel pistor ob latrocinium pœnas luit, sed gaudent potius collegium suum facinorosis hominibus esse purgatum. Quod si quis contra sentiat, verendum reor, ne potius hominum pœna, quibus conscientia scelerum est conjunctus, quam collegii infamia, dolere videatur. Neque Reges, opinor, si seorsum a facinorosis & adulatoribus consilia caperent, suamque magnitudinem potius virtutum officiis quam impunitate scelerum metirentur, ægre ferrent Tyrannorum supplicia, aut ex eorum qualicunque interitu majestatem Regiam imminui existimarent: quin repurgatam potius a turpissimæ labe fœditatis eam gauderent: præsertim cum latronibus vehementissime, idque optimo jure, soleant irasci, qui Regium nomen suis maleficiis prætendunt. *M.* Nec injuria certe. Sed, his jam omissis, velim ad cætera capita, quæ a te proposita sunt, pergas. *B.* Quæ tandem capita dicis? *M.* Nempe, quibus temporibus, & ad quos, Paulus ista scripserit. Aveo enim scire quid ista cognitio ad præsens argumentum faciat.

LXIX. *B.* Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum, ut de tempore agam, scripsit hæc Paulus in ipsa nascentis Ecclesiæ infantia, quibus temporibus non solum crimine vacare, sed injustas etiam criminandi caussas quærentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde, ad homines scripsit, e diversis gentibus, atque adeo e toto Romani imperii corpore, in unum cœtum collectos. In iis autem pauci erant opibus insignes: qui magistratum gererent, aut gessissent, prope nemo: qui inter cives censerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertinæ conditionis: cæteri fere opifices & servi. In his non deerant qui libertatem Christianam latius protenderent, quam Evangelii simplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo e promiscua plebis turba, quæ magno labore tenuem victum quærebat, non tam sollicita esse debebat de Reipublicæ statu, de imperii majestate, de Regum vita aut officiis, quam de tranquillitate publica & otio domestico: neque jure amplius sibi vindicare poterat, quam ut sub imperii qualiscunque umbra lateret. Ea si quam publicæ administrationis partem capessere tentasset, non modo stulta, sed insana prorsus existimari debebat, nedum e latebris suis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotium facesseret. Compescenda etiam erat luxuries immatura, Christianæ libertatis incommoda interpres.

;itur Paulus ad eos ſcribit? Nullum procul dubio novum im, ſed illa tantum vulgata, ut cives magiſtratibus, ſervi , viris uxores, parerent: neque exiſtimarent jugum Domimlibet leve, nos officiorum vinculis liberare: ſed animo ntea intentiore nos eſſe debere, ut per omnes officiorum nihil omitteremus, quod ad hominum benevolentiam hortibus comparandum facere poſſet. Ita demum futurum, n Dei propter nos inter gentes bene audiret, & gloria Elatius propagaretur. Ad hæc præſtanda pace publica erat ajus cuſtodes erant Principes & magiſtratus, etſi mali.

. Viſne hujus rei manifeſtam ante oculos tibi ponam ima- Finge, ad Chriſtianos, qui ſub Turcis vivunt, aliquem e loctoribus ſcribere, ad homines, inquam, re tenues, animo s, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium injuriam is: quid, rogo, aliud conſuleret, quam quod Paulus Eccle- tum Romæ erat, quam quod Hieremias in Aſſyria exulanonſulebat? Illud autem certiſſimum eſt argumentum, quod eorum hominum, ad quos tum ſcribebat, non autem unim civium, rationem habebat, quod, cum maritorum erga uxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erentes, ſervorum in dominos, dominorum in ſervos, mutua ter perſequatur officia, quod ſit magiſtratus officium etſi ſcrin tamen eos nominatim (quemadmodum in ſuperioribus ab am eſt) compellat. Quam ob cauſſam nulla eum ad Reges atuſque alios dediſſe præcepta putabimus? præſertim cum libido multo magis eſſet legum vinculis conſtringenda, quam rum? quam aliam cauſſam arbitremur, quam quod nulli ent in Eccleſia Reges & magiſtratus ad quos ſcriberet? Finlum his temporibus vivere, quibus non modo populus, ſed es etiam Chriſtianum nomen profitentur. Sit eodem teminceps aliquis, qui non modo leges humanas, ſed etiam diæ libidini cenſeat obnoxias eſſe debere: qui ſua non modo , ſed etiam nutus, pro legibus haberi velit: qui, ut inquit Evangelio, *Neque Deum timeat, neque revereatur homines:* cleſiarum proventus ſcurris & balatronibus, ne quid nequius dividat: qui ſincerioris religionis cultores irrideat, & pro & inſanis habeat: quid de his Paulus ad Eccleſiam ſcribei ſibi conſentire volet, eum ſe pro magiſtratu habiturum ne- Chriſtianis omnibus interdicet, ne convictu, ne colloquio, ſuetudine ejus utantur, civilium legum pœnas civibus relinnec præter officium eos facere exiſtimabit, ſi, cum quo lege nullum eſt ipſis commercium, eum ne ſuum eſſe Regem arur.

XI. At non deerit ex aulica ſervitute, qui, quando perfuginestum non ſuppetet, eo impudentiæ perveniat, ut dicat, Depulis iratum Tyrannos immittere: quos velut ad pœnas exas carnifices conſtituat. Quod ut verum fatear, tamen illud

æque verum est, Deum plerumque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ superbiæ & impotentiæ ultores. Deus enim (uti ante dictum est) malum e medio tolli jubet: neque ordinem, aut sexum, aut conditionem, ac ne hominem quidem, excipit. Neque enim acceptiores illi sunt Reges quam mendici. Itaque vere asseverare possumus, Deum, omnium ex æquo patrem, cujus providentiam nihil latet, potentiæ nihil resistit, nullum scelus impune relicturum. Porro, existet alius, qui poscet, e literis sacratioribus, exemplum Regis a civibus puniti: quod si proferre non possem, non protinus effectum erit, ut quod illic factum non legamus, id pro scelesto ac nefario confestim habeatur. Possum, apud multas nationes, plurimas ac saluberrimas recensere leges, quarum in sacris libris nullum est exemplum. Nam, ut omnium nationum consensus approbavit, ut quæ lex jubet, justa; quæ vetat, injusta, habeantur; ita nulla unquam hominum memoria vetitum est, ut quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Servitus enim ista nec unquam recepta est, nec rerum natura tam fœcunda novorum exemplorum eam recipi patietur, ut quicquid lege aliqua jussum non sit, aut illustri exemplo proditum, pro nefario & scelerato sit habendum. Itaque, si quis ex me requirat exemplum e sacrorum voluminum libris, ubi malorum Regum pœna probetur, ego vicissim ab illo petam, ubi reprehendatur. Quod si nihil sine exemplo geri placet, quota civilium institutorum pars nobis restabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo est desumta, sed adversus novas & sine exemplo fraudes sancita.

LXXII. Sed jam plura quam necesse erat, exemplorum postulatoribus respondimus. Quod si Judæorum Reges a civibus puniti non sunt, hi non magnopere ad nostrum institutum faciunt. Non enim ab initio a civibus creati, sed a Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo jure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus, populum, a quo Reges nostri habent quicquid juris sibi vindicant, Regibus esse potentiorem: jusque idem in eos habere multitudinem, quod illi in singulos e multitudine habent. Omnia aliarum gentium, quæ sub legitimis Regibus degunt, jura nobiscum faciunt: omnes nationes, quæ Regibus a se electis parent, hoc communiter sentiunt, quicquid juris alicui populus dederit, idem eum justis de caussis posse reposcere. Hoc civitates omnes semper ius retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de evertenda Republica conjurasset, se Prætura coactus est abdicare, & Decemviri, legum Romanarum conditores, cum in summo magistratu essent, in ordinem sunt redacti: & Venetorum Duces aliquot, & Chilpericus Rex Francorum, depositis imperii insignibus, in monasteriis privati consenuerunt: & non adeo pridem, Christiernus Cimbrorum Rex, post vicesimum fere annum quam exutus est regno, in custodia vitam finivit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi pote-

ſtate erat. Semperque id jus obſervatum eſt, ut beneficia publica male collocata repeti, & libertas (cui jura maxime favent) libertis ingratis adimi poſſet. Hæc de exteris nationibus hactenus dicta ſint, ne ſoli videamur jus novum adverſus noſtros Reges uſurpaſſe. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis tranſigi poterat. *M.* Quo pacto? hoc enim libens audire cupio.

LXXIII. *B.* Poſſem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob ſcelera & flagitia, aut in perpetuos carceres ſunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria juſtas ſcelerum pœnas fugerunt. Sed, ne quis vetera & obſoleta me referre cauſſetur, ſi Culenos, Evenos & Ferchardos commemorem, e patrum noſtrorum memoria paucos proferam. Jacobum Tertium omnes Ordines jure cæſum in conventu publico judicarunt, ob ſummam erga ſuos crudelitatem & flagitioſam turpitudinem: caveruntque in poſterum, ne cuiquam eorum, qui coierunt, conſenſerunt, pecuniam operamve contulerunt, ea res fraudi eſſet. Quod igitur re geſta recte atque ordine factum judicarunt, non eſt dubium quin ad exemplum in poſterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quinctius, qui Servilium Ahalam laudavit pro tribunali, quod Sp. Mælium, tergiverſantem & renuentem in jus venire, in foro trucidaviſſet: nec civili ſanguine pollutum, ſed Tyranni cæde nobilitatum, ille eum exiſtimavit, & univerſa poſterorum ſeries affirmavit. Qui civis affectantis tyrannidem cædem probavit, quid putas eum de Tyranno, in civium bonis latrocinium, in ſanguine carnificinam, exercente, facturum fuiſſe? Quid noſtri homines? nonne, qui facinus perpetratum ſunt publico decreto impunitate proſecuti, de eo, ſi quando poſterius acciderit, legem ſtatuiſſe tibi videntur? Nihil enim ad ſummam intereſt, de eo quod factum eſt judices, an de futuro ſtatuas: utroque enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio, judicatur. *M.* Iſta fortaſſe apud noſtros homines valebunt: foris autem neſcio quomodo aliæ gentes hæc accepturæ ſint. Illis mihi ſatisfaciendum vides: non ut in judicio de crimine, ſed in publica luce de fama, nec mea, (qui a ſuſpicione procul abſum) ſed civium meorum. Vereor enim, ne decreta, quibus te ſatis protectum putas, magis culpaturæ ſint exteræ nationes, quam facinus ipſum plenum atrocitatis & invidiæ. De exemplis vero quæ propoſuiſti, ſcis, ni fallor, quid pro cujuſque ingenio & judicio in utramque partem dici ſoleat. Velim igitur, (quoniam cætera non tam ex hominum decretis, quam e naturæ fontibus, mihi viſus es expediſſe) ſi quid habes, quod pro legis iſtius æquitate dicas, paucis exponas.

LXXIV. *B.* Etſi hoc iniquum videri poteſt, pro lege, a primis uſque temporibus regni Scotici, tot ſeculorum uſu probata, populo neceſſaria, Regibus nec iniqua, nec parum honeſta, nunc demum παρανομίας accuſata, cauſſam dicere apud exteros, tua tamen cauſſa id experiar. Ac, tanquam cum illis ipſis qui tibi negotium faceſſere volent, agerem, primum, illud rogo, quid eſt quod hic reprehenſione

Regem bonum sibi, ita Regi non optimo legem
Quod si Regi hæc lex non sit utilis, videamus an ag
debeat, ut aliquid de suo remittat jure, & de ea abr
trinundinum, sed, more nostro, in quadragesimum
mus comitia. Interim, ut de eadem hic inter nos c
mihi, Qui insanum vinculis liberat, commodumne i
respicere videtur? *M.* Minime. *B.* Quid, qui fe
ita ut non multum absit ab insania, frigidam assidu
eumne bene mereri de ægrotante putas? *M.* At eg
gibus loquor. Et recte valentibus medicina, & sani
esse legibus nego. Tu vero Reges omnes malos vid
bus enim leges imponis.

LXXV. *B.* Minime quidem omnes: sed nec univer
existimo malum, & tamen lex universum una vo
Eam autem vocem mali formidant; boni ad se nih
tant. Ita nec Reges boni quod indigeantur huic le
mali, si saperent, legislatori gratiam haberent, qu
inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, statuit
fecto facient, si ad sanitatem aliquando redibunt:
morbo levati medico gratias agunt, quem, quod æg
piditatibus non obsequeretur, oderant. Sin in sua p
ges insania, qui maxime eis obsequitur, is maxime
inimicus. In hoc genere sunt adulatores, qui, dun
blandiendo fovent, morbum augent, ac tandem una
gibus præcipites ruunt. *M.* Negare certe non possu

aliud agunt aut expetunt, quam ut hæc monstra pareant rationi? utque, rationi dum non obtemperant, ea suarum jussionum vinculis coerceant? Qui solvit igitur vinculis, sive Regem, seu quemvis alium, non unum ille hominem solvit, sed duo monstra longe crudelissima adversus rationem immittit, & ad legum claustra perfringenda armat: ut recte ac vere mihi dixisse videatur Aristoteles, *Qui legi pareat, eum Deo & legi parere; qui Regi, homini & belluæ.* *M.* Etsi hæc satis concinne dici videantur, dupliciter a nobis erratum arbitror. Primum, quod postrema cum prioribus mihi non satis convenire videantur. Deinde, quod, ut cætera nobis constent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad summam nostræ disputationis. Superius enim consensimus, eandem Regis & legis vocem esse debere: hic eum legibus facimus obnoxium. Hoc autem ut concedamus maxime verum esse, quid tandem hac conclusione promovimus? Quis enim Tyrannum e Rege factum in jus vocabit? Jus enim sine viribus vereor ut per se satis sit potens ad Regem sui muneris oblitum coercendum, aut invitum ad caussæ dictionem trahendum.

LXXVII. *B.* Vereor ut satis animadverteris, quæ de Regia potestate sunt superius disputata. Nam si animadvertisses, facile intellexisses, ista quæ modo recitasti non esse inter se pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi responde: Cum magistratus vel scriba præit verba præconi, nonne eadem est utriusque vox? præconis, dico, & scribæ? *M.* Eadem prorsus. *B.* Uter tibi major videtur? *M.* Qui verba præit. *B.* Quid Rex edicti auctor? *M.* Major utroque. *B.* Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem est vox. Uter auctoritatem habet ab altero? Rexne a lege, an lex a Rege? *M.* Rex a lege. *B.* Unde id colligis? *M.* Quia non Rex legi, sed lex Regi coercendo quæsita est. Et a lege id ipsum habet, quod Rex est: nam absque ea Tyrannus est. *B.* Lex igitur Rege potentior est, ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum ejus. *M.* Id jam concessum est. *B.* Quid? populi & legis nonne eadem vox est? *M.* Eadem. *B.* Uter potentior, populus an lex? *M.* Universus, opinor, populus. *B.* Cur id opinaris? *M.* Est enim velut parens, certe auctor, legis, ut qui eam, ubi visum est, condere aut abrogare potest.

LXXVIII. *B.* Igitur, cum lex sit Rege, populus lege potentior, videndum num sit, ad quem Regem in jus vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius caussa sunt instituta, nonne sunt minoris illis quorum caussa quæsita sunt? *M.* Istud velim apertius. *B.* Hac igitur sequere. Frenum non equi caussa comparatum est? *M.* Equi scilicet. *B.* Quid ephippia, phaleræ, calcaria? *M.* Eadem caussa. *B.* Equus autem si nullus esset, nullus harum rerum foret usus. *M.* Nullus. *B.* Equus igitur omnibus his præstantior est. *M.* Quidni? *B.* Quid equus? in quem usum expetitur? *M.* In plurimos: in primis autem ad victoriam bello parandum. *B.* Plu-

nec æquum esse, ut de Rege ab inferioris ordinis hom
cietur, cum in lite de pecunia vel agro jam id v
ptum: & summi secundum Regem viri plerumque
cant apud judices, neque divitiis, neque nobilitate
gestis, pares; ac neque adeo multum supra vulgu
longeque majore intervallo infra reos, quam supr
homines sint infra Reges. Nec ea tamen re opti
viri primarii de sua dignitate quicquam detractum
Quod si semel illud recipiamus, ut nemo apud jud
mnibus rebus superiorem sisti possit, exspectandum
ribus, donec Regi aut libeat, aut otium sit, ut de n
gnoscat.

LXXXII. Quid, quod istorum querela non mod
etiam falsa est? Nemo enim, qui ad judicem venit, a
venit: præsertim cum tantus honos a Deo ipso judicum
beatur, ut eos non Reges modo, sed etiam Deos voc
quoad fieri potest, dignitatem cum eis communicet.
tifices illi Romani, qui Regibus pedes suos gratiose
osculandos, qui advenientibus ad se mulas suas obv
caussa mittebant, qui pedibus Imperatorum cervices c
in jus vocati parebant, a judicibus coacti se magistratu
Joannes Vicesimus secundus, e fuga retractus, etiam
conjectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in
surrogatum adoravit, atque illa adoratione judicum
approbavit. Quid Synodus Basiliensis? nonne comm
Ordinum consensu statuit atque sanxit, Pontificem si

amplius tibi largior, in iis, in quos populus, aut major pars populi, eam potestatem transmiserit. *B.* Bene facis, qui me isto labore leves. *M.* Sed non ignoras, majorem multitudinis partem, vel metu, vel præmiis, vel spe largitionis & impunitatis, corrumpi, ut sua commoda & voluptates, publicæ utilitati, atque etiam incolumitati, præferant: qui autem iis rebus non moveantur, non adeo multi sunt:

Rari quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Omnis autem reliqua colluvies, sanguine & rapinis saginata, suam libertatem habet venalem, alienæ invidet. Ut etiam eos prætereaam, quibus malorum quoque Regum nomen est sacrosanctum: omitto etiam illos, qui, etsi non ignorant quid liceat & æquum sit, tamen honestis periculis quietam inertiam præferunt, & in eventus exspectationem animo suspensi sua consilia componunt; aut fortunam partium, non caussam, sequuntur. Hæc quanta sit futura multitudo vides.

LXXX. *B.* Magna profecto: nec tamen maxima. Nam Tyrannorum injuriæ ad multos, beneficia ad paucos pertinere possunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adjecta materia vehementius accenditur: quod vero a multis aufertur per vim, paucorum magis alit famem, quam satiat libidinem. Deinde talium fere hominum fluxa est,

Et cum fortuna statque caditque fides.

Quod si etiam in sententia maxime perstarent, tamen in civium numero non essent habendi: violatores enim sunt humanæ societatis, aut certe proditores: quod vitium si in Rege ferendum non est, multo minus in privato est tolerabile. Qui igitur cives habendi sunt? Qui legibus parent, societatem hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula, malunt pro suorum salute obire, quam in otio ab honestate sejuncto per ignaviam consenescere, qui non præsentes fructus, sed æternitatis memoriam ante oculos propositam habent. Quod si quos timor & rerum suarum respectus a periculis revocat, tamen & facinoris præclari splendor, & virtutis pulchritudo, animos dejectos eriget: & qui auctores, qui duces esse non audebunt, comites fieri non recusabunt. Itaque, si cives non e numero, sed dignitate, censeantur, non solum pars melior, sed etiam major, pro libertate, pro honesto, pro incolumitate, stabit. Quod si etiam tota plebs dissentiat, nihil istud ad præsentem disputationem facit: non enim hic quid futurum sit, sed quid jure fieri possit, quærimus. Sed jam ad ordinaria judicia veniamus. *M.* Istud jamdudum exspecto.

LXXXI. *B.* Si privatus quispiam prædium, aut agri sui partem, contra quam æquum est a Rege teneri contendat, quid hic privato faciendum censes? cedetne agro, quoniam Regi judicem ferre non poterit? *M.* Minime. Sed non Regem, sed procuratorem ejus adesse jubebit. *B.* Jam istud perfugium, quo tu uteris, quam vim habeat

habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipse Re[x] ... clam est, procurator; utroque enim modo Regis periculo ... Quod procuratori, ex eventu judicii damnum aut ... B. Quid denique reus est, id est, is cujus res agitur ... B. Quem res, quam non modo sit absurdum, sed ... -icat. M. Ju- olo, de luminibus, de stillicidiis, ad... -m, ab actioni- parricidii, veneficii, perduellionis ... -nt. M. Possunt. noribus rebus severitate juris ... exuet. M. Ex... licentiam & impunitatem perr... alteri litigantium antiquum illud, *Leges aranei*... quod ei nomen ab *detineant, animalia major*... -nus. B. Et is nonne quorundam querela & ... possunt officere, exuat? nec æquum esse, ut de ... -nas, quam rei, gerat, ex ta- cietur, cum in lite ... cum ne pauperis quidem in ju- ptum: & summi ... -eri velit. B. Igitur, si quis, qui pi- cant apud judic... judicio contendat de arte pingendi, ad- gestis, pater; ... -tor est, grammaticus vero non est, nihil ei longeque ma... -ctura hic prodesse debet? M. Nihil. B. Nec pin- homines ... si ei de grammatica sit contentio? M. Nihilo viri prim... Quod ... B. Igitur in judicio judex unum agnoscet nomen, cri- minis videlicet, de quo reum adversarius accusat. M. Unum. B. Quid si Rex fiat parricidii reus, nomen Regis an quicquam ad judicem attinet? M. Nihil; sed parricidæ tantum, non enim in controversiam de regno venit, sed de parricidio. B. Quid, si duo parricidæ in jus vocentur, alter Rex, alter pauper? nonne par cognitio judicis erit de utroque? M. Par: nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur a Lucano,

———Rheni mihi Cæsar in undis
Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de Rege & paupere hic judicabitur, sed de parricidis. Tum enim de Rege judicaretur, si quæreretur de duobus uter esse debeat Rex: aut si in quæstionem veniat, Rexne sit Hiero an Tyrannus, aut si quid aliud in quæstionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat: veluti de pictore fit judicium, cum quæritur ecquid sciat artem pingendi. M. Quid, si Rex sua sponte nolit, nec vi cogi possit, ut in jus veniat? B. Hæc ei caussa cum omnibus facinorosis est communis, nullus enim aut latro aut veneficus ultro in jus veniet. Sed scis, opinor, quid lex permittat; furem nocturnum quovis modo, diurnum, si telo se defenderit, interficere. Quod si aliter quam vi in jus protrahi non possit, meministi quid tum fieri soleat. Latrones enim potentiores quam ut jure cum eis agi possit, bello & armis persequimur. Nec alia fere bellorum omnium caussa prætenditur inter nationes, populos & Reges, quam injuriæ, de quibus, cum judicio non potest decerni, ferro cernitur. M. Adversus hostes quidem ob istas caussas bella geri solent: cum Regibus alia ratio

est,

uibus jurejurando sanctissimo interposito ad parendum sumus
. B. Obstricti quidem sumus: sed illi contra prioies pro-
ex æquo & bono jus dicturos. M. Ita res habet.
I. B. Mutua igitur Regi cum civibus est pactio. M. Ita
Qui prior a conventis recedit, contraque quam pactus
e is pacta & conventa solvit? M. Solvit. B. So-
culo, quod Regem cum populo continebat, quic-
ctione ad eum qui pacta solvit pertinebat, id,
M. Amittitur. B. Is etiam, cum quo erat con-
tque ante stipulationem erat, liber. M. Eo-
e eadem libertate. B. Rex autem si facit,
etati humanæ, cujus continendæ caussa fuit
amus? M. Tyrannum, opinor. B. Tyran-
odo non justum habet imperium in populum, sed
hostis est. M. Hostis profecto. B. Cum hoste, ob
intolerabiles injurias, est justum bellum. M. Justum sa-
B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc
est, Tyranno, geritur? M. Justissimum. B. Bello autem cum hoste justa de caussa semel suscepto, jus est non modo universo populo, sed singulis etiam, hostem interimere. M. Fateor.

LXXXVII. B. Quid, Tyrannum hostem publicum, quocum omnibus bonis perpetuum est bellum? nonne singuli, e tota generis humani multitudine, jure omnes bellorum pœnas ab eo expetere possunt? M. Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Nam & Thebe laudari solet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, & Cassius, quod filium interfecerit; & Fulvius, quod filium ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi Tyranni consilia eos rescisset inisse, necaverit: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores a multis Græciæ civitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ne humanitatis quidem vinculum cum Tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum universi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non graviter reprehendit, quod adeo generis humani salutem neglexerit, ut Neronem, cum facile posset, imperio non dejecerit? Nec a Romanis modo est reprehensus, sed a Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuente quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorum hominum animi, crudelitate efferati, ab hoc publico in Tyrannos odio ita sunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C. Caligulæ crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum cæso domino tumultuarentur, & cædis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes, *Quis Imperatorem occidisset?* Valerius Asiaticus, homo consularis, e loco conspicuo, unde audiri & cerni posset, exclamavit, *Utinam ego eum occidissem!* Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, a tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti

æquum est ut personas, quæ judicio possunt offic
M. Certe is etiam si quas alias personas, quam rei, g
men nihil ad judicem pertinent: cum ne pauperis qu
dicando Deus rationem haberi velit. B. Igitur, si q
ctor est & grammaticus, judicio contendat de arte pi
versus eum qui pictor est, grammaticus vero non
grammaticæ scientia hic prodesse debet? M. Nihil.
gendi peritia, si et de grammatica sit contentio?
magis.

LXXXV. B. Igitur in judicio judex unum agnoscet
minis videlicet, de quo reum adversarius accusat.
B. Quid si Rex fiat parricidii reus, nomen Regis an
judicem attinet? M. Nihil; sed parricidæ tantum,
controversiam de regno venit, sed de parricidio. B.
parricidæ in jus vocentur, alter Rex, alter pauper? no
gnitio judicis erit de utroque? M. Par: nec minus v
leganter mihi dictum videtur a Lucano,

——Rheni mihi Cæsar in undis
Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, a

B. Vere profecto. Non igitur de Rege & paupere hic
sed de parricidis. Tum enim de Rege judicaretur,
de duobus uter esse debeat Rex: aut si in quæstio
Rexne sit Hiero an Tyrannus, aut si quid aliud in qu
niat, quod proprie ad Regis functionem pertineat: vel
re sit judicium, cum quæritur ecquid sciat arte

, quibus jurejurando sanctissimo interposito ad parendum sumus strįcti. *B.* Obstricti quidem sumus: sed illi contra priores pro-ittunt se ex æquo & bono jus dicturos. *M.* Ita res habet.

LXXXVI. *B.* Mutua igitur Regi cum civibus est pactio. *M.* Ita letur. *B.* Qui prior a conventis recedit, contraque quam pactus facit, nonne is pacta & conventa solvit? *M.* Solvit. *B.* So-;o igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quic-uid juris ex pactione ad eum qui pacta solvit pertinebat, id, or, amittitur. *M.* Amittitur. *B.* Is etiam, cum quo erat con-ntum, æque fit, atque ante stipulationem erat, liber. *M.* Eo-:m plane jure, atque eadem libertate. *B.* Rex autem si facit, ıæ sunt solvendæ societati humanæ, cujus continendæ caussa fuit eatus, quid eum vocamus? *M.* Tyrannum, opinor. *B.* Tyran-ıs autem non modo non justum habet imperium in populum, sed iam populi hostis est. *M.* Hostis profecto. *B.* Cum hoste, ob rave & intolerabile injurias, est justum bellum. *M.* Justum sa-e. *B.* Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc t, Tyranno, geritur? *M.* Justissimum. *B.* Bello autem cum oste justa de caussa semel suscepto, jus est non modo universo po-ulo, sed singulis etiam, hostem interimere. *M.* Fateor.

LXXXVII. *B.* Quid, Tyrannum hostem publicum, quocum mnibus bonis perpetuum est bellum? nonne singuli, e tota gene-i humani multitudine, jure omnes bellorum pœnas ab eo expete-e possunt? *M.* Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Tam & Thebe laudari solet, quod maritum, & Timoleon, quod ratrem, & Cassius, quod filium interfecerit; & Fulvius, quod fi-ium ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propin-uos, cum reducendi Tyranni consilia eos rescisset inisse, necave-it: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores a multis Græciæ civitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ıe humanitatis quidem vinculum cum Tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum universi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem ıon graviter reprehendit, quod adeo generis humani salutem ne-glexerit, ut Neronem, cum facile posset, imperio non dejecerit? Nec a Romanis modo est reprehensus, sed a Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuente quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorum hominum animi, crudelitate efferati, ab hoc publico in Tyrannos odio ita sunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C. Caligulæ crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum cæso domino tumultuarentur, & cædis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes, *Quis Imperatorem occidisset?* Valerius Asiaticus, homo consularis, e loco conspicuo, unde audiri & cerni posset, exclamavit, *Utinam ego eum occidissem!* Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, a tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti.

cervicibus semper impendentem vident, & suo in alios od
rum in se animos metiuntur. Contra vero boni, neminem
endo, sæpe creant sibi periculum, dum non ex vitiosa ho
natura, sed e suo in alios merito, aliorum in se benevolent
pendunt.

LXXXVIII. *B.* Verum igitur illud existimas, Tyranno
vissimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque v
am magis esse contra naturam, quam paupertatem, quam
quam mortem, cæteraque mala quæ possunt hominibus sp
turæ accidere. *M.* Equidem cum rationum momenta me
pendo, non possum negare quin ista vera sint, sed cum per
incommoda occurrunt, quæ hanc sententiam subsequuntur
nuo velut injecto freno animus nescio quomodo labascit, &
illo nimium Stoico & severo ad utilitatem se inflectit, & pr
ficit. Nam si cuivis Tyrannum occidere licebit, vide quan
nequitiam fenestram hominibus improbis aperias, quantum
periculum crees, malis licentiam permittas, omnibus omn
rum perturbationem immittas! Quis enim, cum Regem
aut certe non pessimum, occiderit, non istam honesti speci
sceleri prætendere poterit? aut si etiam quivis e civium b
numero, dignum omni supplicio Principem vel occidere frus
tarit, vel etiam cogitatum facinus peregerit, quantam omni
rum confusionem sequi necesse est? dum & mali tumultua
indignati ducem sibi ereptum, nec omnes boni factum prob
nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis adversus sc
factionem defendent, & plerique obtentu honesto pacis suam

quenquam horum, sed nec eorum qui per vim vel fraudem dominatum sibi pepererunt, violabit, si modo civilis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Romanos Vespasianus, Titus, Pertinax; Alexander apud Græcos; Hiero Syracusis: qui licet vi & armis imperium pepererunt, tamen justitia & æquitate meruerunt ut inter justos Reges censeantur. Præterea ego in hoc genere quid fieri jure possit aut debeat explico, non ad rem suscipiendum exhortor. In illo enim satis est rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in suscipiendo consilio opus est, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc, cum temporibus, personis, locis, cæterisque rei gerendæ instrumentis, aut juventur, aut evertantur, si quis temere attentaverit, nihilo magis ejus erroris culpa ad me pertinet, quam medico, qui remedia morborum commode descripsit, ejus culpa est præstanda qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit. *M.* Unum mihi adhuc ad absolvendum hanc disputationem deesse videtur: id si adjeceris, cumulatum abs te beneficium accepisse me existimabo: nempe, si quæ sit Ecclesiæ censura de Tyrannis ex te intelligam.

XC. *B.* Eam cum voles ex *Epist.* priore Pauli ad *Cor.* tibi sumere licebit: ubi Apostolus vetat, *Cum palam facinorosis aut flagitiosis ullum convictus aut sermonis habere commercium.* Id si inter Christianos observaretur, sceleratis, nisi resipiscerent, fame, frigore & nuditate pereundum esset. *M.* Gravis profecto sententia: sed nescio an populus, qui tantum solet magistratibus ubique tribuere, sub hac formula Reges etiam complectendos credet. *B.* Certe veteres Ecclesiastici scriptores ita ad unum Pauli sententiam intellexerunt. Nam & Theodosium Imperatorem Ambrosius e cœtu Christianorum exclusit, & Theodosius Episcopo paruit. Nec ullius, quod sciam, Episcopi factum antiquitas majoribus est laudibus prosecuta: nec ullius Imperatoris modestia magis est commendata. Ad rem autem quantum interest, an extra civitatem Christianam pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? Magistratibus enim omnibus adversus eos qui facere imperata recusant, hoc gravissimum est decretum: & illud Ecclesiasticorum. Utriusque autem imperii spreti pœna mors est; sed alter corporis, alter totius hominis interitum denunciat. Igitur Ecclesia (quæ multo leviora crimina morte punienda censet) quem vivum e cœtu bonorum expellit, mortuum in cœtum cacodæmonum relegat, non eum morte dignum existimabit?

XCI. Pro æquitate caussæ satis multa mihi dixisse videor: quæ si exterorum quibusdam minus placeant, considerent, rogo, quam inique nobiscum agant. Nam, cum permultæ per Europam sint nationes & magnæ & opulentæ, suæque cuique leges, arroganter faciunt, qui formulam regnandi, quam ipsi habent, omnibus præscribunt. Helvetii rempublicam habent: Germania nomine impe-

rii,

vii, regno legitimo utitur: civitates (ut audio) nonnullæ per Germaniam Optimatibus parent: Veneti dominatum ex his omnibus habent temperatum. Moscovia tyrannide gaudet. Nos regnum exiguum quidem, sed jam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum, tenemus: Reges legitimos ab initio creavimus: leges & nobis & aliis æquas imposuimus: utiles fuisse temporis diuturnitas commonstrat: earum enim observatione magis quam armis adhuc hoc regnum stetit. Quæ tandem iniquitas est hæc, velle ut leges, quarum utilitatem tot seculis experti sumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quæ est ista impudentia, ut qui suum imperium tueri vix possunt, alieni regni statum & ordinem labefactare conentur? Quid, quod nostra instituta non modo nobis, sed vicinis etiam, sunt utilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinendam utilius esse potest, quam Regum moderatio? Ex eorum enim immoderata libidine injusta bella temere plerumque suscipiuntur, scelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius ulli civitati, quam malæ apud finitimos leges, quarum sæpe contagio serpere latius solet? Aut cur nobis unis molesti sunt, cum tot circumcirca nationes aliis atque aliis legibus & institutis utantur; penitus eisdem nullæ? Aut cur nunc demum molesti sunt, cum novi nihil statuamus, sed in vetere jure perseveremus? cum nec soli, nec primi, nec nunc primum his institutis utamur? At non placent quibusdam nostræ leges. Fortasse nec suæ. Non inquirimus curiose in aliorum instituta: nostra nobis relinquant tot annorum experimento perspecta. Num eorum concilia turbamus? aut qua tandem in re illis molesti sumus?

XCII. At seditiosi estis, aiunt. Possem libere respondere; Quid ad illos? nostro periculo, nostro damno tumultuamur. Possem enumerare seditiones non paucas & civitatibus & regnis non inutiles. Non utar illa defensione. Nego ullam gentem minus esse seditiosam: nego ullam unquam in seditionibus fuisse moderatiorem. Inciderunt multæ contentiones de legibus, de jure Imperii, de regni administratione, sed semper summa rerum salva: nec certatum est, ut apud plerosque populos, cum plebis pernicie, neque Principum odio, sed amore patrio, studio legum tuendarum. Quoties nostra memoria steterunt in procinctu magnæ ex adverso acies? quoties non modo sine vulnere, sed sine noxa, sine convicio, discessum est? quoties simultates privatas publica sedavit utilitas? quoties intestina odia de hostium adventu rumor exstinxit? Nec in seditionibus tamen magis modesti, quam fortunati fuimus: cum semper fere quæ pars erat justior, eadem fuerit felicior: & velut civilia moderate exercuimus odia, ita utiliter consensimus in concordiam. Hæc in præsentia occurrunt, quæ sermones malevolorum compescere, pertinaciores refellere, æquioribus satisfacere posse viderentur. Quo autem jure apud alios regnetur, non putavi multum nostra interesse. Nostrum morem paucis recensui, sed

pluribus

s quam institueram tamen, aut quam res expetebat: quia hunc laborem suscepi: qui si abs te comprobetur, satis ha-M. Mihi quidem, quod ad me attinet, abunde satisfecisti: ego item aliis satisfacere potero, magnum ex hoc sermone cepisse, & molestia maxima levatum esse me existi-

FINIS.

EX STOICUS EX SENECA

EGEM non faciunt opes,
Non vestis Tyriæ color,
frôntis nota regiæ,
auro nitidæ trabes.
:st, qui posuit metus,
ri mala pectoris:
n non ambitio impotens,
mquam stabilis favor
i præcipitis movet.
quicquid fodit occidens;
unda Tagus aurea
devehit alveo:
quicquid Libycis terit
ens area messibus.
m non concutiet cadens
qui via fulminis:
Eurus rapiens mare;
sævo rapidus freto
tosi tumor Adriæ.
m non lancea militis,
strictus domuit chalybs:
tuto positus loco
a se videt omnia:
urritque suo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conveniant licet,
Qui sparsos agitant Daas;
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late sanguineum tenent:
Aut qui Caspia fortibus
Recludunt juga Sarmatis.
Certet, Danubii vadum
Audet qui pedes ingredi;
Et quocunque loco jacent
Seres vellere nobiles;
Mens regnum bona possidet.
Nil ullis opus est equis;
Nil armis, & inertibus
Telis, quæ procul ingerit
Parthus, cum simulat fugas:
Admotis nihil est opus
Urbes sternere machinis,
Longe saxa rotantibus.
Rex est, qui metuit nihil.
Rex est, qui cupiet nihil.
Hoc regnum sibi quisque dat.

In

INDEX.

omni

I N D E X.

INDEX.

Bur...

I N D E X.

Caratacus

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

D.

Donaldus

INDEX.

Gallo

INDEX.

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

INDEX.

JACOBUS

INDEX.

I.

I N D E X.

Jun-

I N D E X.

Lindesius

INDEX.

INDEX.

Rudanes

Vulturn